

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

(1) ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Α΄.

S. P. N. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI
DE JEJUNIO HOMILIA I.

1 1. *Clangite, inquit, in initio mensis, buccina in insigni diesolemnitatis vestræ*¹. Hoc mandatum est propheticum. Porro festum quod hos dies antecedit, quavis tuba vocalius, et quovis instrumento musico significantius indicant nobis scripturæ recitatæ. Nam ex Isaia didicimus jejuniorum gratiam, qui ut Judaicum jejunandi modum aversatus est, **2** ita verum jejunium nobis commonstravit. *Ne jejunetis ad lites ac contentiones, sed dissolve omne vinculum iniquitatis*² Et Dominus: *Nolite fieri tristes, sed lava faciem tuam, et unge caput tuum*³. Sic igitur animis affecti simus, quemadmodum sumus edocti, ac dies instantes haudquaquam tristi, sed hilari animo excipiamus, sicuti decet sanctos. Nemo dejectæ mentis coronatur, nemo mœrens tropæum statuit. Noli tristis esse, dum curaris. Absurdum fuerit non lætari de sanitate animæ, imo de commutatis eibis dolere, ac videri tales qui plus tribuamus voluptati ventris, quam curæ mentis. Nam in ventre sistitur satietatis delectatio; sed jejunium in animam subvehit luerura. Sis hilari animo, quod tibi a medico

A 1. Σαλπίσατε, φησὶν, ἐν νεομηνίᾳ (2) σάλπιγγι' ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. Τοῦτο πρόσταγμα ἐστὶ προφητικόν. Ἡμεῖν δὲ πάσης σάλπιγγος μεγαλοφωνότερον, καὶ παντὸς ὄργάνου μουσικοῦ εὐσημότερον, τὴν προάγουσαν (3) τῶν ἡμερῶν ἑορτὴν ὑποσημαίνει τὰ ἀναγνώσματα. Ἐγνωρίσαμεν γὰρ τῶν νηστειῶν τὴν χάριν τοῦ Ἡσαίου, τὸν μὲν Ἰουδαϊκὸν τῆς νηστείας τρόπον παρωσομένου, τὴν δὲ ἀληθινὴν (4) νηστείαν ἡμῖν παραδείξαντος. Μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Καὶ ὁ Κύριος· Μὴ γίνεσθε σκυθρωποὶ, ἀλλὰ νύφαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν. Διατεθῶμεν τοίνυν, ὡς ἐδιδάχθημεν, μὴ κατασκυθρωπάζοντες ἐπὶ ταῖς προσιούσαις ἡμέραις, ἀλλὰ φαιδρῶς πρὸς αὐτάς, ὡς πρέπει **B** ἀγίοις, διατιθέμενοι. Οὐδεὶς ἀθυμῶν στεφανοῦται· οὐδεὶς στυγνάζων τρόπαιον ἴστησι. Μὴ σκυθρωπάσης θεραπευόμενος. Ἄτοπον μὴ χαίρειν ἐπὶ ὑγείᾳ ψυχῆς, ἀλλὰ λυπεῖσθαι ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ (5), καὶ πλείονα χάριν φαίνεσθαι διδόντας ἡδονῇ γαστροῦ ἢ ἐπιμελείᾳ ψυχῆς. Κόρος μὲν γὰρ εἰς γαστέρα τὴν χάριν ἴστησι· νηστεία δὲ πρὸς ψυχὴν ἀναβιβάζει τὸ

¹ Psal. LXXX, 4. ² Isa. LVIII, 4-6. ³ Matth. VI, 16, 17.

(1) Editi perinde ut Regii secundus et tertius: Τοῦ αὐτοῦ περὶ νηστείας λόγος α΄, *Ejusdem sermo primus de jejunio*. Reg. primus: Ὁμιλία εἰς τὴν παρεΐσθασιν τῶν νηστειῶν, *Homilia in ingressum jejuniorum*. At duo Colbertini: Περὶ νηστείας λόγος β΄, *Sermo secundus de jejunio*. Quod ait vir doctissimus Tillemon-tius, duas has quas in editione Parisiensi habemus orationes Dominica prima Quadragesimæ habitas esse, sed non eodem anno, de eo cum ipso contendere nolumus: sed eidem, utramque orationem Basilii videri affirmanti, non ita facile assentiemur.

Ea de re in Præfatione.

(2) Editi ἐν νεομηνίαις, *in initis mensium*. At in antiquis quinque libris et apud LXX legitur ἐν νεομηνίᾳ, *in initio mensis*

(3) Veteres aliquot libri προσάγουσαν τῶν, male.

(4) Reg. secundus τὴν δὲ ἀληθῆ. Mox. Colb. primus λύετε πάντα.

(5) Illud, ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ, sic verterat Erasmus, *ob cibos subtractos*: ubi, ut omnes vident, vertere debuerat, *ob cibos commutatos*.

κέρδος. Εὐθύμησον, ὅτι σοι δέδοται παρὰ τοῦ ἱατροῦ φάρμακον ἀμαρτίας ἀναιρετικόν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν παιδῶν ζωογονούμενοι σκώληκες φαρμάκοις τισὶ δριμυτάτοις ἐξαφανίζονται, οὕτως ἀμαρτίαν, ὑποικουρούσαν τῷ βάθει, ἐναποκτείνει τῇ ψυχῇ ἐπεισελθοῦσα νηστεία, ἥγε ὡς ἀληθῶς τῆς προσσηγορίας ταύτης ἀξία.

2. Ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νίψαι τὸ πρόσωπον. Ἐπὶ μυστήριά σε καλεῖ ὁ λόγος. Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνετο (6). Ἐπὶ τὰ ἔνδον λάμβανέ τῶν μελῶν τὴν νομοθεσίαν (7). Ἀπόπλυνε τὴν ψυχὴν ἀμαρτημάτων. Χρῖσαι τὴν κεφαλὴν χρίσματι ἁγίῳ, ἵνα μέτοχος γένη Χριστοῦ, καὶ οὕτω πρόσελθε τῇ νηστεία. Μὴ ἀφανίσῃς τὸ πρόσωπον σου ὡσπερ οἱ ὑποκριταί. Ἀφανίζεται πρόσωπον, ὅταν ἡ ἔνδον διάθεσις ἐπιπλάστω σχήματι τῷ ἔξωθεν ἐπισκοπῆται, ὡσπερ ὑπὸ παραπετάσματι τῷ ψεύδει καλυπτομένη. Ὑποκριτὴς ἐστὶν ὁ ἐν θεάτρῳ ἀλλότριον πρόσωπον ὑπελθών· δούλος ὢν, πολλάκις τὸ τοῦ δεσπότου, καὶ ἰδιώτης, τὸ τοῦ βασιλέως. Οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὡσπερ ἐπὶ ὀρχήστρας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς οἱ πολλοὶ θεατρίζουσιν, ἀλλὰ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ φέροντες, ἀλλὰ δὲ τῇ ἐπιφανείᾳ τοῖς ἀνθρώποις δεικνύντες. Μὴ ἀφάνιζε οὖν τὸ πρόσωπον. Οἷός εἰ, τοιοῦτος φαίνου· μὴ κατασχηματίζου (8) σεαυτὸν πρὸς τὸ σκυθρωπὸν, τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν ἐγκρατῆς εἶναι δόξαν θηρώμενος. Οὕτε γὰρ εὐπορίας σαλπίζομένης ὄφελος, καὶ νηστείας δημοσιευομένης κέρδος οὐδέν. Τὰ γὰρ ἐπιδεικτικῶς γινόμενα οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν καρπὸν ἐκτείνει, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον καταστρέφει. Πρόσδραμε τοίνυν φαιδρῶς τῇ δωρεᾷ τῆς νηστείας. Ἀρχαῖον δῶρον ἡ νηστεία· οὐ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἀλλ' ἀνανεούμενον αἰεὶ, καὶ εἰς ἀκμὴν ἐπανθοῦν.

3. Οἶε με τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τίθεσθαι; Καὶ νόμου πρεσβυτέρα νηστεία. Ἐὰν μικρὸν ἀναμείνης, εὐρήσεις τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Μὴ οἴου τὴν ἡμέραν τοῦ ἰλασμοῦ, τὴν διατεταγμένην τῷ Ἰσραὴλ τῷ ἐβδόμῳ μηνί, τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ταύτην εἶναι τῆς νηστείας τὴν ἀρχήν. Δεῦρο δὲ διὰ τῆς ἱστορίας βαδίζων, ἀνερεύνησον τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς. Οὐ γὰρ νεώτερον τὸ ἐφεύρεμα πατέρων ἐστὶ τὸ κειμήλιον. Ἡὲν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον, αἰδέσιμον. Δυσωπήθητι τὴν πολιάν τῆς νη-

⁴ Matth. vi, 17. ⁵ Levit. xvi, 29; xxiii, 27.

(6) Hæc verba, ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνετο, sic interpretatus est Erasmus, *Qui alios ungebat, unctus est; qui lavabat, ablutus est; quibus ex verbis quæ apta sententia idoneaque effici possit, non video. Ita igitur interpretare: Qui unctus est, inunxit: qui ablutus fuit, abluvit. Hoc est: Christus qui unctus est, ungi caput nostrum voluit: Christus, qui ablutus est in baptisate, faciem nostram abluvi jussit.*—Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνετο. *Qui illinit, inungit, qui lavat, abluvit.* Cum vellet Basilius illud præceptum Christi, Ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νίψαι τὸ πρόσωπον, ad animam transferre, observat has voces, ἀλειψαί, νίψαι, *illine, lava*, idem valere ac, unge et abluve, quæ animæ melius congruunt. In

A datum est pharmacum efficax abolendo peccato. Quemadmodum enim vermes, qui in puerorum intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acribus et amaris excutiuntur, ita peccatum, in intimis secessibus inhabitans, delet enecatque, simul atque in animam supervenerit, jejunium, quod scilicet vere sit hoc nomine dignum.

2. *Unge caput tuum, et lava faciem*⁴. Ad mysteria te vocat Scriptura. Qui unctus est, inunxit; qui ablutus fuit, abluvit. Transfer præceptum ad interna membra. Ablue animam a peccatis. Unge caput unguento sancto, ut consortium habeas cum Christo, sicque accedito ad jejunium. Noli obscurare faciem tuam more hypocritarum. Obscuratur facies, cum internus affectus externo quodam habitu simulato obumbratur, mendacio veluti velo obtento contectus. Hypocrita est qui in theatro personam sustinet alienam, sæpe heri, cum sit servus, aut regis, cum sit privatus. Itidem in hac vita velut in orchestra quadam agunt plerique vitam theatricam, aliud in corde gerentes, aliud in specie hominibus ostendentes. Itaque ne obscuras faciem. Qualis es, talis appare; ne teipsum transfigures in habitum tristem ac tetricum, hinc laudem ac gloriam aucupans, quod videre continens, ac temperans. Neque enim boni operis, cui tuba præcinit, utilitas est ulla, neque fructus ullus jejunii, quod ad publicam fit ostentationem. Quæ enim ostentationis causa fiunt, ea nequaquam porrigunt fructum in sæculum venturum, verum in hominum laudem commendationemque desinunt. Proin hilariter accurre ad jejunii donum. Vetus donum est jejunium, quod non veterascit, nec senescit, sed usque renovatur, sed perpetuo vigore pubescit.

3. Putasne me jejunii antiquitatem a legis initio supputare? Etiam ipsa lege antiquius est jejunium. Paulisper si manseris, comperies verum esse quod dixi. Cave existimes diem propitiationis, **3** qui designatus Israelitis erat mense septimo, decimo die mensis⁵, fuisse jejunii principium. Ades huc, ac per historiam decurrens, vestiga jejunii antiquitatem. Neque enim recens inventum est, sed pretiosus thesaurus a majoribus repositus ac traditus. D Quidquid vetustate præcellit, idem venerabile est.

eadem oratione p. 8, A, 10: Σὺ δὲ, ὑπερπαιάνων μὲν σεαυτὸν καὶ κατασαρκῶν, οὐκ ἀνίης; ἐκτήκων δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀπορφία τῶν σωτηρίων καὶ ζωοποιῶν διδασμάτων, οὐδένα λόγον ποιῆ; *Tu vero nullumne finem factururus es teipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? animum autem a te labefieri salutarium et vivificorum documentorum inedia, parvi pendes?*

MARAN.

(7) Antiqui duo libri τῶν μελῶν τὴν ὀνομασίαν, *velim accipias de internis appellationem membrorum*, Alii quatuor mss. et editi μελῶν τὴν νομοθεσίαν.

(8) Olim, ut notat Duceus, in Oliv. pro κατασχηματίζων legebatur κατασχηματίζου, quam lectionem alteri prætulimus. Ita enim legi debere, si nihil aliud, ipsa certe orationis series ostendit.

Reverere jejunii canitiem. Tam vetus est, ut simul cum homine condito cœperit : in paradiso præscriptum est. Primum illud præceptum accepit Adamus : *De ligno scientiæ boni et mali non comedetis*⁶. Illud autem, *non comedetis*, jejunii et abstinentiæ lex est. Si a ligno jejunasset Eva, nequaquam hoc nunc jejunio opus haberemus. *Neque enim opus est valentibus medico, sed male habentibus*⁷. Fuimus per peccatum læsi ; sanemur per pœnitentiam : pœnitentia autem sine jejunio iners est et infrugifera. *Maledicta terra, spinas et tribulos germinabit tibi*⁸. In tristitia vivere jussus es, non indulgere deliciis. Per jejunium satisfacito Deo. Quin et ipsa in paradiso vita, jejunii simulacrum est, non ob id modo quod homo, communi cum angelis vivendi ratione utens, ipsis efficiebatur similis, utpote paucis contentus ; verum etiam quod, quæcunque post hominum cogitatio commenta est, ea nondum degentibus in paradiso excogitata erant : nondum vini potatio, nondum pecudum mactatio, non alia quæcunque perturbant mentem humanam.

4. Quoniam non jejunavimus, exsulamus e paradiso : jejunemus igitur, ut ad illum revertamur. An non vides, quomodo Lazarus per jejunium ingressus est paradysum⁹? Noli imitari Evæ inobedientiam, noli rursus serpentem in consilium adhibere, edulium ad carnem mollius curandam proponentem. Ne causeris corporis infirmam valetudinem ac debilitatem. Neque enim mihi istas excusationes profers, sed scienti dicis. Age, dic mihi, jejunare non potes, et potes continuo expleri cibis, potes conficere corpus pondere escarum? Atqui infirmis non ciborum varietatem, sed inediam et abstinentiam a medicis solere præscribi scio. Qui fit igitur ut, cum ista possis, illa te non posse causeris? Utrum ventri facilius est tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum gravatum jacere? imo ne jacere quidem, sed crebro huc et huc verti, dehiscens ac stridentem? Nisi forte dicturus es illud, quod naucleri facilius servant navim sarcinis onustam quam eam quæ expeditior est ac levior. Nam oneris magnitudine gravatam, quamvis exiguus fluctus adoriens demergit ; contra, cujus sarcina moderata est ac modica, hæc facile fluctus superat, eo quod eam his fieri altiorum impediatur nihil. Eundem ad modum et hominum corpora assidua expletione degravata facile a morbis demerguntur ; quæ vero facili levique utuntur alimonia, non modo quod ex morbo imminet

⁶ Gen. ii, 17. ⁷ Matth. ix, 12. ⁸ Gen. iii, 17, 18.

(9) Augustinus, cum peccatum originale probare vellet, hunc Basili locum protulit lib. i *Contra Jul.*, cap. 5, num. 18.

(10) In duobus Colbertinis pro *ἐδεόμεθα* legitur *ἐδέθημεν*.

(11) Unus eodex Regius *στυγνάζειν ἐπετάχθης*. Alius itidem Regius *ἐτάχθης*.

(12) Reg. secundus τοῖς ἀνθρώποις. Nec ita multo post editi *δαιτωμένοις ἐπενεόητο*. Libri veteres ἐπι-

στείας. *Συνηλικιωτὶς ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος· νηστεία* (9) ἐν τῷ παραδείσῳ ἐνομοθετήθη. Τὴν πρώτην ἐντολὴν ἔλαβεν Ἀδάμ· Ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γνώσκεις καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε. Τὸ δὲ, οὐ φάγεσθε, νηστείας ἐστὶ καὶ ἐγκρατείας νομοθεσία. Εἰ ἐνήστευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἡ Εὐα, οὐκ ἄν ταύτης νῦν ἐδεόμεθα (10) τῆς νηστείας. Οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐκακώθημεν καὶ τῆς ἀμαρτίας· ἰαθῶμεν διὰ τῆς μετανοίας· μετάνοια δὲ χωρὶς νηστείας ἀργή. Ἐπικατάρατος· ἡ γῆ, ἠκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. Στυγνάζειν προσετάχθης (11), μὴ γὰρ τρυφᾶν. Διὰ νηστείας ἀπολόγησαι τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν παραδείσῳ διαγωγή νηστείας ἐστὶν εἰκὼν, οὐ μόνον καθότι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοδαίτος ὢν ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς ὀλιγαρκείας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοίωσιν κατάρθου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅσα ὑστερον ἢ ἐπίνοια τῶν ἀνθρώπων (12) ἐξεῦρεν, οὕτω τοῖς ἐν τῷ παραδείσῳ δαιτωμένοις ἐπενεόητο· οὕτω οἰνοποσίαι, οὕτω ζωοθυσίαι, οὕχ ὅσα τὸν νοῦν ἐπιβολοῖ τὸν ἀνθρώπινον.

4. Ἐπειδὴ οὐκ (13) ἐνήστεύσαμεν, ἐξεπέσομεν τοῦ παραδείσου· νηστεύσωμεν τοίνυν, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐπανέλθωμεν. Οὐχ ὄραξ τὸν Λάζαρον, πῶς διὰ νηστείας εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον ; Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὐας τὴν παρακοήν, μὴ πάλιν σύμβουλον παραδέξῃ τὸν ὄφιν (14) ; φειδοῖ τῆς σαρκὸς τὴν βρώσιν ὑποτιθέμενον. Μὴ προφασίζου ἀρρώστιαν σώματος καὶ ἀδυναμίαν. Οὐ γὰρ ἐμοὶ τὰς προφάσεις, ἀλλὰ τῷ (15) εἰδότε λέγεις. Νηστεύειν οὐ δύνασαι (εἶπέ μοι) ; κορένυσθαι δὲ διὰ βίου, καὶ συντρίβειν τὸ σῶμα τῷ βάρει τῶν ἐσθιομένων δύνασαι ; Καὶ μὴν τοῖς ἀσθενούσιν οὐχὶ βρωμάτων ποικιλίαν, ἀλλ' ἄσιτιαν καὶ ἐνδειαν οἶδα τοὺς ἰατροὺς ἐπιτάσσοντας. Ἡὼς οὖν ὁ ταῦτα δυνάμενος, ἐκεῖνα προφασίζῃ μὴ δύνασθαι ; Τί εὐκοπώτερον τῆ γαστρί ; λιτότητι διαίτης παρενεγκεῖν τὴν νύκτα, ἢ δαψιλείᾳ βρωμάτων βεβαρημένην κεῖσθαι ; μᾶλλον δὲ μὴδὲ κεῖσθαι, ἀλλὰ πυκνὰ μεταστρέφασθαι διαρρήγνυμένην καὶ στένουσαν ; εἰ μὴ καὶ τοὺς κυβερνήτας φήσεις βαρυνομένην τοῖς ἀγωγίμοις ὀκλάδα εὐκολώτερον σώζειν τῆς εὐσταλεστέρας καὶ κούφης. Τὴν μὲν γὰρ πεπιεσμένην τῷ πλήθει βραχεῖα κύματος ἐπανάστασις κατεβάπτισεν. ἡ δὲ συμμέτρως τῶν ἀγωγίμων ἔχουσα ῥαδίως ὑπεραίρει τοῦ κλύδωνος, οὐδενὸς ἐμποδίζοντος αὐτὴν ὑψηλοτέραν γενέσθαι. Καὶ τοίνυν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, συνεχεῖ μὲν τῷ κόρῳ καταβαρυνόμενα, εὐκόλως ὑποβρύχια ταῖς ἀρρώστιας γίνεται· εὐσταλεῖ δὲ καὶ κούφῃ τῇ τροφῇ κεχρημένα, καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐκ νόσου κακὸν

⁹ Luc. xvi, 20-31.

νενόητο.

(13) Codex unus ἐπεὶ δὲ ἐκ.

(14) Reg. primus ita habet in contextu μὴ... παραδέξῃ τὸν ἐχθρὸν, *cave inimicum adhibeas in consilium* : at in ora libr. scriptum invenitur τὸν ὄφιν.

(15) Illud loquendi genus, εἰδότε λέγεις, *scienti dicis*, in proverbii consuetudinem venisse, monet vir doctissimus Duceus. Ejus eruditissimam notam studiosi legere poterunt.

ὡσπερ χειμῶνος ἐπανάστασιν ὑπεξέφυγε, καὶ τὸ ἤδη A παρὸν ὀχληρὸν ὡσπερ τινὰ (16) σπιλάδος ἐπιδρομὴν διεκρούσατο Ἴηου καὶ τὸ ἡσυχάζειν κατὰ σέ τοῦ τρέχειν ἐπιπονώτερον, καὶ τοῦ παλαίειν τὸ ἡρεμεῖν· εἶπερ οὖν καὶ τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώσ (17) διακτᾶσθαι τοῖς ἀσθενούσι φῆς εἶναι καταλλήλοτερον. Ἡ γὰρ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δύναμις αὐτάρκειαν μὲν καὶ λιτότητα ῥαδίως κατειργάσατο, καὶ ἠκείωσε τῷ τρεφόμενῳ πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικίλιαν βρωμάτων παραλαβοῦσα, εἶτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρασ οὐκ ἐξαρκέσασα, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων ἐποίησεν.

5. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν βαδιζέτω ὁ λόγος (18), τὸ ἀρχαῖον τῆς νηστείας διεξιῶν· καὶ ὅπως πάντες οἱ B ἅγιοι, ὡσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶον διαθεξάμενοι, οὕτω διεφύλαξαν, πατὴρ παιδὶ παραδιδόντες· ὅθεν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀκολουθία διαδοχῆς διεσώθη τὸ κτῆμα (19). Οὐκ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ οἶνος, οὐπω ζωοῦσισαι, οὐπω κρεωφαγία. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν οἶνος· μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, Φάγεσθε πάντα ὡς λάχανα χόρτου. Ὅτε ἀπεγνώσθη ἡ τελείωσις, τότε συνεχωρήθη ἡ ἀπόλαυσις. Δείγμα δὲ τῆς τοῦ οἶνου ἀπειρίας Νῶε ἀγνοῶν τοῦ οἴνου τὴν χρῆσιν. Οὕτω γὰρ εἰς τὸν βίον παρεκλήθει, οὐδ' ἐτέτριπτο ἐν τῇ σονηθείᾳ τῇ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτε οὖν ἄλλον τεθεαμένος, οὕτε αὐτὸς πειραθείς, τῇ ἀπ' αὐτοῦ βλάβῃ περιέπεσεν ἀφυλάκτως· Ἐφύτευσε γὰρ ἄμπειλον Νῶε, καὶ ἔπιεν ἀπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ ἐμεθύσθη· οὐχὶ τῷ πάροινος εἶναι, ἀλλὰ τῷ ἄπειρος εἶναι τῶν μέτρων C τῆς μεταλήψεως. Οὕτω νεαρώτερον παραδείσου τὸ εὐρημα τῆς οἴνοποσίας, καὶ οὕτως ἀρχαῖον τὸ τῆς νηστείας σειμὸν. Ἀλλὰ καὶ Μωϋσέα διὰ νηστείας ἐγνωμεν προσθαλόντα τῷ ὄρει. Οὐ γὰρ ἂν κατετόλμησε καπνιζομένης τῆς κορυφῆς, οὐδ' ἂν ἐθάρσησεν εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, εἰ μὴ νηστεία καθώπλιστο. Διὰ νηστείας τὴν ἐντολὴν ὑπεδέξατο δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσαν ἐν ταῖς πλάξι. Καὶ ἄνω μὲν ἡ νηστεία νομοθεσίας πρόξενος ἦν, κάτω δὲ ἡ γαστριμαργία εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέμηγεν· Ἐκάθισε γὰρ ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίξειν. Τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρίαν (20) νηστεύοντος καὶ θεομένου τοῦ θεράποντος ἄχρηστον ἀπέδειξεν οἴνοφλυγία μία. Ἄς γὰρ ἡ νηστεία ἔλαβε πλάκας δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένας, ταύτας ἡ μέθη D συνέτριψεν, οὐκ ἤξιον κρίναντος τοῦ προφάτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπή διὰ γαστριμαργίας ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὁ τὸν Θεὸν διὰ τῶν μεγίστων τεραστίων δεδιδαγμένος, εἰς τὴν Αἰγυπτίων εἰδωλομανίαν ἐξεκυλίσθη. Παράλληλα θεῶ ἀμφοτέρω· πῶς νηστεία Θεῷ προσάγει,

malum, velut procellæ assultum effugiant, verum etiam præsentem jam ægritudinem 4 velut turbinem quemdam exorientem discutunt. Videlicet juxta tuam sententiam laboriosius erit quiescere quam currere, et otiosum esse quam luctari: siquidem judicas congruentius esse infirmos deliciis expleri quam parco tenuique uti victu. Nam vis illa qua animali providetur, temperatum ac parcum victum nullo negotio concoquit, et in corporis quod alitur substantiam vertit; at eadem ubi opiparos variosque cibos complexa est, nec deinde par est his omnino coquendis, tum diversa gignit morborum genera.

5. Sed jam ad historiam se nostra recipiat oratio, jejunii antiquitatem percurrens, et quantopere omnes sancti, perinde quasi hæreditatem a majoribus traditam, jejunium observaverint, patresque suis quique liberis tradiderint: unde et ad nos perpetua quadam successionis serie pervenit hæc possessio. Non erat in paradiso vinum, non erat pecudum mactatio, non carniū esus. Post diluvium cœpit vinum; post diluvium, *Comedite omnia sicut olera pabuli* ¹⁰. Posteaquam desperata est perfectio, tum denique his utendi concessa est potestas. Porro nullam tum fuisse vini experientiam argumento est Noe, qui nesciebat vini usum. Nondum enim obrepserat in humanam vitam, nondum mortalium usu tritum erat. Itaque cum ille nec alium quemquam bibentem vidisset, nec ipse esset expertus, in noxam a vino afferri solitam incidit incautus. *Plantavit enim Noe vineam, bibitque de fructu, et inebriatus est* ¹¹, non quidem eo quod vinolentus esset, sed quod sumendi vini modum nesciret. Itaque inventum bibendi vinum recentius est paradiso, adeo vetusta est jejunii dignitas. Quin et Moysem novimus per jejunium accessisse ad montem ¹². Neque enim ausus esset verticem fumantem attingere, neque ingredi in nubem, nisi fuisset jejunio obarmatus. Per jejunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in montis quidem cacumine jejunium legem impetravit, in radice vero montis ingluvies ad idololatriam dementavit. *Sedit enim populus ut ederet ac biberet, et surrexerunt ad ludendum* ¹³. Quod famulus quadraginta dies jejunus assidue versans cum Deo, deprecansque confecerat, id unica temulentia reddidit irritum infrugiferumque. Nam tabulas, quas jejunium impetrarat conscriptas digito Dei, ebrietas comminuit; judicavit quippe propheta ebrium populum dignum non esse, qui legem acciperet a Deo. In unico temporis momento populus ille, qui maximis

¹⁰ Genes. ix, 3. ¹¹ ibid. 20, 21. ¹² Exod. xxiv, 18. ¹³ Exod. xxxii, 6.

(16) Editi ὡσπερ τινός. At mss. plerique omnes ὡσπερ τινά.

(17) Antiqui duo libri et editi τοῦ τρυφᾶν τὸ λιτώσ, corrupte. At Regii primus et secundus cum aliis duobus Colbertinis τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώσ, emendate.

(18) Reg. primus ἱστορίαν ὁ λόγος βαδιζει.

(19) Antiqui duo libri διεφυλάχθη τὸ κτῆμα. Nec ita multo infra Colb. primus οἶνος καὶ μετὰ.

(20) Veteres quatuor libri προσεδρίαν. Editi προσεδρία.

prodigiis Dei cognitionem acceperat, per gulam ad A
insanam Ægyptiorum idololatriam devolutus est.

Hæc utraque inter se composito: hinc quomodo jejunium adjungat Deo, illinc quomodo luxus auferat salutem. Descende, ac via qua cœpisti ad inferiora perge.

6. Ecquid inquinavit Esau, et servum fecit fratris? Nonne edulium unum, cujus gratia vendidit jus primogeniti¹⁴? Jam Samuelem nonne deprecatio cum jejunio conjuncta donavit matri¹⁵? Quid fortissimum virum Samsonem invictum 5 reddidit? Annon jejunium, quocum in utero matris conceptus est¹⁶? Hunc peperit jejunium, hunc enutrivit jejunium instar nutricis, jejunium in virum adolevit, quod jejunium angelus præscripserat matri:

*Quidquid proficiscitur e vinea, ne edat, vinumque et siceram ne bibat*¹⁷. Jejunium prophetas generat, roborat fortes; jejunium legum latoribus subministrat sapientiam: bona animæ custodia, corpori tutus contubernalis, armatura fortiter belligerantibus, athleticis exercitium. Hoc tentationes depellit, ungit ad pietatem, sobrietatis domesticus comes, opifex castitatis. In bellis fortiter agit, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, perficit sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut absque jejunio audeat ad sanctum ministerium accedere, non tantum in mystico horum temporum vero cultu, verum etiam in eo qui juxta legem in figuris peragebatur. Jejunium Eliam magni illius spectaculi spectatorem fecit, qui cum quadraginta dierum jejunio repurgasset animam, ita demum in spelunca quæ est in Choreb, promeruit videre Dominum¹⁸, quantum quidem licet homini videre. Jejunans reddidit viduæ filium, fortis factus adversus ipsam mortem per jejunium. Vox abs jejunantis ore profecta, scelerato populo clausit cœlum annos tres ac menses sex. Ut enim hominum duram cervicem habentium cor indomitum emolliret, voluit et seipsum ea calamitate cum cæteris condemnare. Propterea, *Vivit Dominus*, inquit, *si erit aqua super terram, nisi per os meum*¹⁹. Et jejunium intulit per famem populo omni, videlicet ut ortam ex deliciis vitæque dissoluta nequitiam corrigeret. Rursus quinam victus Elisæi? quomodo apud Sunamitidem hospitio usus est? quomodo ipse prophetas excepit? Nonne agrestia olera ac farinæ paucillum hospitalitatis munus explebant²⁰? quo tempore etiam colocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarant, ni

καὶ πῶς τρυφή τὴν σωτηρίαν προδίδῶσι (21). Κατὰ δὴ ὁδῶ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω.

6. Τί τὸν Ἰσαὺ ἐβεβήλωσε, καὶ δούλον ἐποίησε τοῦ ἀδελφοῦ; Οὐ βρώσις μία, δι' ἣν ἀπέδωκε τὰ πρωτοτόκια; Τὸν δὲ Σαμουὴλ οὐχ ἢ μετὰ (22) νηστείας προσευχὴ ἐχαρίσατο τῇ μητρὶ; Τί τὸν μέγαν ἄριστεία τὸν Σαμψὼν ἀκαταγώνιστον ἀπειργάσατο; Οὐχ ἢ νηστεία, μεθ' ἧς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς συνελήφθη; Νηστεία αὐτὸν ἐκύησε· νηστεία αὐτὸν ἐτιθηνήσατο· νηστεία αὐτὸν ἠνθρώσεν, ἣν ὁ ἀγγελὸς διετάξατο τῇ μητρὶ· Ὅσα ἐκπορεύεται ἐξ ἀμπέλου, οὐ μὴ φάγη, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίνη. Νηστεία προφήτας γεννᾷ, δυνατοὺς βόωνυσι νηστεία νομοθέτας σοφίζει, ψυχῆς ἀγαθὸν φύλακτῆριον, σώματι σύννοικος (23) ἀσφαλῆς, ὄπλον ἀριστεύουσιν, ἀθληταῖς γυμνάσιον. Τοῦτο πειρασμοὺς ἀποκρούεται, τοῦτο ἀλείφει πρὸς εὐσέβειαν, νήφειος σύννοικος, σωφροσύνης θεμιουργός. Ἐν πολέμοις ἀνδραγαθεῖ, ἐν εἰρήνῃ ἡσυχίαν διδάσκει. Τὸν Ναζιραῖον (24) ἀγιάζει, τὸν ἱερέα τελειοῖ. Οὐ γὰρ δυνατόν ἀνευ νηστείας ἱερουργίας κατατολμῆσαι, οὐ μόνον ἐν τῇ μυστικῇ νῦν καὶ ἀληθινῇ λατρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τυπικῇ τῇ κατὰ τὸν νόμον προσαγομένη. Αὕτη θεατὴν ἐπροίκασε τοῦ μεγάλου θαύματος (25) τὸν Ἠλίαν· τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέραις νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτως ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρῆθ ἰδεῖν κατηξιώθη, ὡς δυνατόν ἐστὶν ἰδεῖν ἄνθρωπον, τὸν Κύριον. Νηστεύων ἀπέδωκε τῇ χήρᾳ τὸν παῖδα, ἰσχυρὸς φωνεῖς κατὰ τοῦ θανάτου διὰ νηστείας· Ἀπὸ νηστεύοντος στόματος φωνὴ ἐξελθούσα ἀπέκλεισε (26) τῷ παρανομοῦντι λαῷ τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἵνα γὰρ μαλάξῃ τὴν ἀδάμαστον καρδίαν τῶν σκληροτραχήλων, εἴλετο καὶ ἑαυτὸν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάσαι. Διὰ τοῦτο, Ζῆ Κύριος, ἔφη (27), εἰ ἔσται ὕδωρ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου. Καὶ ἐπήγαγε παντὶ τῷ λαῷ νηστείαν διὰ τοῦ λιμοῦ, ὥστε τὴν ἐκ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ ἀνειμένου βίου κακίαν ἐπανορθώσασθαι. Ἐλισσαῖος δὲ ποταπὸς ὁ βίος; πῶς μὲν παρὰ τῇ Σουναμίτιδι τῆς ξενίας ἀπέλαυσε (28); πῶς δὲ αὐτὸς τοὺς προφήτας ἐδεξιούτο; Οὐχὶ λάχανα ἄγρια καὶ ἀλεύρου βραχὺ τὴν φιλοξενίαν ἐπλήρου; ὅτε, καὶ τῆς τολύπης συμπαραληφθείσης, κινδυνεύειν ἐμελλον οἱ ἀψάμενοι, εἰ μὴ τῇ εὐχῇ τοῦ νηστευτοῦ ἠμαυρώθη

¹⁴ Genes. xxv, 30-34. ¹⁵ I Reg. 1, 13-16. ¹⁶ Judic. xiii, 4. ¹⁷ ibid. 14. ¹⁸ III Reg. xix, 8-13. ¹⁹ III Reg. xvii, 4. ²⁰ IV Reg. iv, 42-44.

(21) Colb. primus σωτηρίαν ἀποδιώκει, salutem fugat. Non contemnenda lectio. Aliquanto post idem codex ἐποίησε τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

(22) Veteres aliquot libri οὐχ ἢ μετὰ. Editi οὐχὶ μετὰ. Et infra quoque, ubi editti habent οὐχὶ ἢ νηστείας, legitur in aliquot mss. οὐχ ἢ νηστεία. Error autem utroque in loco inde evenit, quod librarii ex his duabus vocibus οὐχ ἢ unam effecerint, οὐχὶ videlicet.

(23) Veteres quinque libri σώματος σύννοικος. Editi σώματι.

(24) E regione vocis Ναζιραῖον in ora Colbertini

primi scriptum invenimus τὸν μοναχόν.

(25) Editi perinde ut Colb. primus et Reg. tertius μεγάλου θαύματος, magni miraculi. Alii duo Colbertini cum Reg. tertio et cum Oliv. μεγάλου θαύματος. Utraque lectio optima cum sit, utro quis modo legerit, peccaturum non puto.

(26) Antiqui tres mss. ἐξελθούσα ἐκλεισε.

(27) Codex quidam Combef. Κύριος, καὶ ζῆ ἢ ψυχὴ μου, et vivit anima mea. Ibidem editi Κύριος ἔφη. Illud, ἔφη, abest a nostris codicibus.

(28) Colb. primus ξενίας ἀπῆλαυσε.

τὸ δηλητήριον. Καὶ ἀπαξᾶπλῶς εὐροῖς ἂν τὴν νη-
 στείαν πάντας τοὺς ἁγίους εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πο-
 λιτείαν χειραγωγήσασαν. Ἔστι τις φύσις σώματος,
 ἣν καλοῦσιν ἀμιάντον, ἀνάλωτος πυρὶ, ἥτις, ἐν μὲν
 τῇ φλογὶ καίμενη, ἀπηθρακῶσθαι δοκεῖ, ἐξαιρεθεῖσα
 δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα, καθαρωτέρα
 γίνεται. Τοιαῦτα ἦν τὰ τῶν τριῶν παιδῶν ἐκείνων
 σώματα ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐκ τῆς νηστείας ἔχοντα
 τὸ ἀμιάντον (29). Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ φλογὶ τῆς
 καμίνου, οἷον εἰ χρυσοὶ τὴν φύσιν ὄντες, οὕτω κρείττους
 τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεδείκνυντο βλάβης. Ἦσαν καὶ
 χρυσοῦ δυνατώτεροι διεδείκνυντο· οὐ γὰρ ἐχώνευεν
 αὐτοὺς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐφύλασσε ἀκεραίους. Καίτοι οὐδὲν
 ἂν ἐκείνην τότε τὴν φλόγα ὑπέστη, ἣν νάφθα καὶ πίσσα
 καὶ κληματίδες ἔτρεφον, ὡς ἐπὶ τεσσαρακονταεπτά
 πήχεις (30) αὐτὴν διαχεῖσθαι, καὶ τὰ κύκλω αὐτῆς
 ἐπινομομένην πολλοὺς τῶν Χαλδαίων ἐξανάλωσαι. Ἐκεί-
 νην τοίνυν τὴν πυρκαϊάν μετὰ νηστείας εἰσελθόντες
 κατεπάτουν οἱ παῖδες, λεπτὸν ἄερα καὶ ἐνδρόσον
 ἐν οὕτω λάβρῳ πυρὶ ἀναπύοντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν τριῶν
 τὸ πῦρ κατετόλμησε, διὰ τὸ ὑπὸ νηστείας αὐτὰς ἐκτρα-
 φῆναι.

7. Δανιὴλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, ὁ τρεῖς ἑβδο-
 μάδας ἄρτον μὴ φαγῶν, καὶ ὕδωρ μὴ πίων (31), καὶ
 τοὺς λέοντας νηστεύειν ἐδίδαξε, κατελθὼν εἰς τὸν
 λάκκον (32). Ὡσπερ γὰρ ἐκ λίθου ἢ χαλκοῦ, ἢ ἄλ-
 λης στερρότερας τινὸς ὕλης συμπεπηγῶτι, ἐμβαλεῖν
 οὐκ εἶχον τοὺς ὀδόντας οἱ λέοντες. Οὕτως οἷον εἰ
 βαφὴ σιδήρου τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἢ νηστεία στο-
 μώσασα, ἀδάμαστον (33) ἐποίει τοῖς λέουσιν· οὐ γὰρ
 ἤνοιγον κατὰ τοῦ ἁγίου τὸ στόμα. Νηστεία ἐσθεσε
 δύναμιν πυρὸς, ἐφραξε στόματα λέοντων. Νηστεία
 προσευχὴν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμπει, οἷον εἰ πτερὸν
 αὐτῇ γινομένη πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Νηστεία οἰ-
 κων αὐξήσις, ὑγείας μήτηρ, νεότητος παιδαγωγός,
 κόσμος πρεσβύταις, ἀγαθὴ συνέμπορος ὁδοιπόροις,
 ἀσφαλὴς ὁμόσκηνος τοῖς συνοίκοις. Οὐχ ὑποπτέυει
 γάμων ἐπιβουλήν ὁ ἀνὴρ, νηστείας ὁρῶν (34) τὴν
 γυναῖκα συζῶσαν. Οὐ τήκεται ζηλοτυπίας γυνή,
 τὸν ἀνδρα βλέπουσα νηστείαν καταδεχόμενον. Τίς
 τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ἠλάττωσεν ἐν νηστείᾳ; Ἀριθμησον

²¹ IV Reg. iv, 39-41. ²² Dan. i, 8-16. ²³ Dan. iii 24-30. ²⁴ Dan. x, 2. ²⁵ Dan. vi, 16-22.

(29) Reg. secundus ἔχοντα τὸ αἰδέσιμον. Aliquanto
 post Reg. primus πυρὸς ἐδείκνυτο.

(30) Codex Oliv. ἐπὶ ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα πή-
 χεις.

(31) Et in impressis libris et in duobus Oliv.
 et in nostris quinque codicibus constanter legi-
 tur, καὶ ὕδωρ μὴ πίων, et aquam non bibens. Quem
 locum interpretans Erasmus, vidensque Basilii
 verba cum verbis Danielis non concordare, in-
 terpretis neglecto munere, pro Basilianis verba
 prophetæ ita expressit; nec vinum bibisset: qua
 in re, ut alibi sæpe, nimium sibi iadulsit vir
 alioquin eruditissimus. Ait quidem Ducæus, fieri
 potuisse, ut Basilii rationem habuerit puero-
 rum captivorum quotidiani victus, de quibus
 scriptum est Danielis i, 12: *Dentur nobis le-
 gumina ad vescendum, et aqua ad bibendum*; sed

A fuisset jejunatoris prece dissipatum venenum ²¹.
 Atque, ut semel omnia dicam, reperies quotquot
 fuere sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo di-
 gnam institutos fuisse. Ea est natura corporis cu-
 jusdam, quod *amianton* vocant, ut igni consumi
 non possit. Id si in flamma ponatur, videtur quidem
 ignescere, et in prunam verti: sed si eximatur
 igni, perinde quasi fuisset aqua illustratum, eva-
 dit purius. Hujusmodi erant trium illorum puero-
 rum corpora in Babylone, naturam amianti per je-
 junium habentia ²². Siquidem in vehementi forna-
 cis flamma, quasi natura fuissent aurei, ita apparue-
 runt noxa ignis ac injuria superiores. Quin et auro
 ostensi sunt fortiores: neque enim ipsos conflagabat
 ignis, sed integros illibatosque tuebatur. Atqui ni-
 hil est quod illam tum flammam sustinere potuis-
 set, quam naphthe, pix, et **6** sarmenta sic alebant
 ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, at-
 que circumjacentia depascens, plurimos Chaldeos
 absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri
 cum jejunio ingressi conculcarunt, liquidum ac ro-
 scidum aerem in igne tam vehementi respirantes.
 Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere,
 eo quod a jejunio essent aliti ²³.

7. Porro Daniel vir desideriorum, cum tres he-
 bdomadas panem non edisset, nec bibisset a-
 quam ²⁴, demissus in lacum etiam leones jejunare
 docuit ²⁵. Neque enim leones dentes in illum im-
 pingere valuerunt, perinde quasi e lapide, aut ære,
 aut alia quapiam rigidior materia concretus fuis-
 set. Adeo jejunium velut quædam ferri tinctura fir-
 marat viri illius corpus, ac leonibus insuperabile
 reddiderat; neque enim os aperuerunt adversus
 sanctum. Jejunium restinxit vim ignis, obturavit ora
 leonum. Jejunium precessionem transmittit in cæ-
 lum, dum ipsi est alarum loco ad supernum iter
 conficiendum. Jejunium domorum incrementum
 est, sanitatis mater, juventutis pædagogus, orna-
 mentum senibus, bonus comes viatoribus, tutus
 contubernalis conjugatis. Nullas maritus suspicatur
 conjugio strui insidias, conspiciens uxori familiare
 jejunium. Non contabescit uxor zelotypia, cernens
 maritum amplecti jejunium. Quis rem familiarem

D vir doctissimus nihil Basilium juvat. Non enim
 ipsum ab errore vindicat, sed errorem cum errore
 commutat. Satis enim intelligitur ex his quæ pro-
 tuli Danielis verbis, Daniele et alios pueros cap-
 tivos aquam bibisse. Ergo si Basilius respexit ad
 puerorum captivorum quotidianum victum, quo-
 modo ita scribere potuit, Δανιὴλ ὕδωρ μὴ πίων,
Daniel aquam non bibens? Dicam igitur libentius,
 et, ut puto, verius, Basilium respexisse ad versicu-
 lum secundum capitis decimi Danielis: sed ipsum
 quod aliquando contingit vel summis viris, me-
 moria lapsum fuisse, atque pro οἶνον incaute ὕδωρ
 scripsisse.

(32) Reg. secundus ἐν τῷ λάκκῳ, male.

(33) Codex Combef. ἀδάμαστον αὐτόν.

(34) Veteres quinque libri præter Oliv. et Anglic.
 νηστείας ὁρῶν. Editi νηστείᾳ.

diminuit in jejunio? Recense hodie domus supellectilem, ac postea denuo numera; nihil deerit ob jejunium in rebus domesticis. Nullum animal deplorat mortem, nusquam sanguis, nusquam sententia ab inexorabili ventre adversus animantia prolata. Cessat machæra coquorum, mensa contenta est sponte nascentibus. Sabbatum Judæis erat traditum, ut requiescat, inquit ²⁶, jumentum tuum et servus tuus. Sit jejunium famulis requies a perpetuis laboribus, qui tibi per totum annum inserviunt. Dato respirationem et moram coquo tuo, sine vacare structorem mensarum; siste pocillatoris manum; sit aliquando respiratio variorum bellariorum ac cupediarum architecto. Conquiescat tandem ipsa domus ab infinitis tumultibus, a fumo, a nidore, ab is qui sursum deorsum cursitant, ac ventri velut imperiosæ dominæ ministrant. Prorsus etiam tributorum exactores sibi obnoxii pusillum concedunt libertatis. Det aliquantum vacationis et venter ori, paciscatur nobiscum quinque dierum inducias, qui semper alioqui flagitat, nec unquam desinit, dum quod accepit hodie, cras obliviscitur. Cum fuerit expletus, tum de abstinentia philosophatur; ubi detumuit, dogmatum illorum obliviscitur.

8. Jejunium non novit fœnoris naturam; non olet usuras jejunantis mensa; non præfocat orphanum jejunatoris filium æs alienum a patre conflatum, quod serpentium ritu circumvolvatur. Quanquam et alias jejunium occasio est hilaritatis. Nam quemadmodum sitis efficit, ut ⁷ jucundus sit potus, et sicut quæ prævit fames, epulas suaves reddit: ita quoque quæ sumuntur edulia condit jejunium, atque eduleat. Dum enim medium se interponit, ac deliciarum continuum usum interrumpit, sumptionem, utpote intermissam, tibi jucundam exhibebit. Proinde si vis tibi mensam apparare suavem, admitte ex jejunio vicissitudinem. Tu vero, quod deliciis nimium addictus es, insipidas reddis tibi delicias imprudens, ac præ voluptatis amore voluptatem fugas. Nihil enim tam cupitum est, quod non habeas in fastidium, si perpetuo fruare. At quæ raro habentur, his avide fruimur. Sic et qui condidit nos Deus, providit ut dona ipsius gratiam apud nos obtineant ipsa vivendi varietate ac vicissitudine. An non vides solem esse lætiores post noctem? ac vigiliam esse jucundior-

²⁶ Exod. xx, 10.

(35) Colb. primus *ἔλειψε τῶν*.

(36) Ait Ducæus, videri Erasmus scriptum offendisse, *δὸς ἀργίαν τῷ τραπεζοποιῷ*, cum interpretatus sit: *Da otium mensarum apparatori*, sed si ita interpretatus est Erasmus non continuo putandus est *ἀργίαν* legisse; cum vel ex lexicis notum sit voce *ἀδεια*, *vocationem et otium* nonnunquam significari: quod et Hesychius jam pridem adnotavit. Nec ita multo post Colb. primus *τὰ ποικίλα τῶν*.

(37) Codex Combef. *γαστήρ τῷ στόματι*. Memini quæsitum olim ex me esse, quæ essent induciæ illæ dierum quinque, et qui horum verborum esset

σήμερον τὰ ἐνδον, καὶ ἀρίθμῳ μετὰ ταῦτα οὐδὲν διὰ τὴν νηστείαν λείπει τῶν (35) ἐν τῷ οἴκῳ. Οὐδὲν ζῶον δούρεται θάνατον, οὐδαμοῦ αἷμα, οὐδαμοῦ ἀπόφασις παρὰ τῆς ἀπαραιτήτου γαστρὸς ἐκφερομένη κατὰ τῶν ζώων. Πέπαιται μαγείρων ἢ μάχαιρα ἢ τραπέζα ἀρκαῖται τοῖς αὐτομάτοις. Τὸ Σάββατον ἐδόθη τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα ἀναπαύσεται, φησὶ, τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ ὁ παῖς σου. Γινέσθω ἡ νηστεία ἀνάπαυσις ἐκ τῶν συνεχῶν πόνων τοῖς διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντὸς ὑπηρετοῦσιν οἰκέταις. Ἀνάπαυσόν σου τὸν μάγειρον, δὸς ἀδεια τῷ τραπεζοποιῷ (36). στήσον τὴν χεῖρα τῷ οἰνοχόῳ· παυσάσθω ποτε καὶ ὁ τὰς ποικιλίας τῶν περμαίων ἐπιτηδεύων. Ἠσυχασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν μυρίων θερύθων, καὶ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς κνίσσης, καὶ τῶν ἀνω καὶ κάτω διατρεχόντων, καὶ οἰνεὶ ἀπαραιτῶν δεσποίνῃ γαστρὶ λειτουργούντων. Πάντως ποτὲ καὶ οἱ φορολόγοι τοῖς ὑποχειρίοις ἐλευθεριάσαι μικρὸν ἐπιτρέπουσι. Δότω τινὰ ἐκ χειρὶ καὶ ἡ γαστήρ τῷ στόματι (37), σπείσασθω ἡμῖν πενθημέρους σπονδῆς, ἢ αἰεὶ ἀπαιτούσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἢ λαμβάνουσα σήμερον καὶ αὔριον ἐπιλανθανομένη. Ὅταν ἐμπλησθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπιλανθάνεται τῶν θυγμάτων.

8. Νηστεία θανείου φύσιν οὐκ οἶδεν· οὐκ ὄξει τόκων τραπέζα τοῦ νηστεύοντος· οὐκ ἀγγουσιον ἄρφανόν νηστευτοῦ παῖθα τόκοι πατρῶοι, ὡσπερ ὄφεις περιπλεκόμενοι. Καὶ ἄλλως δὲ ἀφορμὴ εἰς εὐφροσύνην ἐστὶ τὸ νηστεύειν. Ὡς γὰρ ἡ θεία ἡδὺ τὸ ποτὸν εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς ἡγησάμενος (38) ἡδεῖαν παρασκευάζει τὴν τραπέζαν· οὕτω καὶ τὴν τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν νηστεία φαιδρύνει. Μέσση γὰρ ἑαυτὴν παρενθίσασα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς διακόψασα, ποθεινὴν σοι τὴν μετάληψιν φανῆναι ποιήσει ὡσπερ ἀπόδημον. Ὡστε, εἰ βούλει σεαυτῷ ἐπιθυμητῆν κατασκευάσαι τὴν τραπέζαν, θέξαι τὴν ἐκ τῆς νηστείας (39) μεταβολήν. Σὺ δὲ, ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι, λήθησας σεαυτῷ ἀμαυρῶν τὴν τρυφήν, καὶ ὑπὸ φιληδονίας τὴν ἡδονὴν ἀφανίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητόν, ὡς μὴ τῆς συνεχείας τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι. Ὡν δὲ σπανία ἢ κτήσις, τούτων περισπούδαστος ἢ ἀπόλαυσις. Οὕτω καὶ ὁ κτίσας ἡμᾶς, διὰ (40) τῆς κατὰ τὸν βίον ἐναλλαγῆς παραμένειν ἡμῖν τὴν χάριν τῶν δεδομένων ἐμνηχανήσατο. Οὐχ ὀρᾶς, ὅτι καὶ ἡλιος φαιδρότερος μετὰ (41) τὴν νύκτα; καὶ ἐγρή-

sensus: cui interrogationi satisfacere promptum fuerat. Cum enim non jejurent Græci neque die Dominica neque Sabbato, reliquum est ut in qualibet Quadragesimæ hebdomade supersint solum quinque dies, quibus jejunium servari oporteat.

(38) Colb. primus *λιμὸς προηγησάμενος*.

(39) Sic mss. plerique. Editi τὴν τῆς νηστείας. Paulo post Colb. primus *λέληθας τε*.

(40) Reg. primus *ἡμᾶς Θεὸς διὰ*.

(41) Sic mss. nonnulli. Deest articulus in vulgatis.

γορσις ἡδίων μετὰ τὸν ὕπνον ; καὶ ὑγεία ποθεινοτέρα μετὰ τὴν πείραν τῶν ἐναυτίων ; Καὶ τράπεζα τοίνυν χαριεσττέρα μετὰ τὴν νηστείαν· ὁμοίως μὲν πλουσίοις καὶ εὐτραπέζοις, ὁμοίως δὲ τοῖς λιτοῖς καὶ αὐτοσχεδίαις τὴν διαίταν.

9. Φοβήθητι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου. Ἐκεῖνον παρέδωκε τῷ πυρὶ ἢ διὰ βίου τρυφή. Οὐ γὰρ ἀδικίαν ἀλλὰ τὸ ἀβροδίατον ἐγκληθεῖς, ἀπετηγανίζετο ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου. Ἴνα τοίνυν σθέσωμεν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ὕδατος χραιά. Καὶ οὐ πρὸς τὰ (42) μέλλοντα μόνον ὠφέλιμος ἡ νηστεία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ σαρκὶ λυσιστελεστέρα. Αἱ γὰρ εἰς ἄκρον εὐεξία ὑποστροφάς, ἔχουσι καὶ μεταπτώσεις, ὀκλαζούσης τῆς φύσεως, καὶ ἀναφέρειν τὸ βῆρος τῆς εὐεξίας ἀδυναπούσης. Ὅρα μὴ, νῦν (43) διαπτύων τὸ ὕδωρ, ὑβερρον ῥανίδος ἐπιθυμήσης, ὡς καὶ ὁ πλούσιος. Οὐδεὶς ἐκραιπάλησεν ἀπὸ ὕδατος. Οὐδενὸς κεφαλὴ ὠδυνήθη ποτὲ ὕδατι βαρηθεῖσα. Οὐδεὶς ἀλλοτρίων ποδῶν ἐδέθη ὑδροποσία συζῶν. Οὐδενὸς ἐδέθησαν πόδες, οὐδενὸς χεῖρες ἀπηχρειώθησαν, ὕδατι καταρδόμεναι. Τὸ γὰρ περὶ τὴν πέψιν πλημμυλές, ὃ τοῖς τρυφῶσι ἀναγκαιῶς ἀκολουθεῖ, τοῦτο τὰ σφοδρὰ νοσήματα τοῖς σώμασιν ἐνεργάζεται. Νηστεύοντος σεμνὸν τὸ χρῶμα, οὐκ εἰς ἐρύθημα ἀναίδες ἐξαυθοῦν, ἀλλ' ὠχρότητα σώφρονι κεκοσμημένον· ὀφθαλμὸς πραῦς, κατεσταλμένον βῆδισμα, πρόσωπον σύννουν, ἀκολάστῳ γέλωτι μὴ καθυβριζόμενον, συμμετρία λόγου, καθαρότης καρδίας. Μνήσθητι τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, οἱ περιήλθον ἐν μαλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιδόμενοι, κακουχούμενοι, ἐκεῖνων μίμησαι τὴν ἀναστροφὴν, εἴπερ ἐπιζητεῖς αὐτῶν τὴν μερίδα. Τί τὸν Λάζαρον ἐναπέκασε τοῖς (44) κόλποις τοῦ Ἀβραάμ ; Οὐχὶ νηστεία ; Ἰωάννου δὲ ὁ βίος μία νηστεία ἦν· ὃς οὐ κλίναν εἶχεν, οὐ τράπεζαν, οὐ γῆν ἀροσίμην, οὐκ (45) ἀροτῆρα ἐοῦν, οὐ σῖτον, οὐ σιτοποιόν, οὐκ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον. Διὰ τοῦτο Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἀνέστη Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Παύλου μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ νηστεία, ἦν ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν θλιψίων καυχήμασιν ἀπηριθμησατο, εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἀνήγαγε. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένους, ὁ Κύριος ἡμῶν νηστεία τὴν σάρκα, ἦν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβεν, ὀχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ διαβόλου τὰς προσβολὰς ὑπέδειξετο, ἡμᾶς τε παιδεύων νηστείαις ἀλείφειν καὶ παιδοστρεβεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἁγῶνας, καὶ τῷ ἀντιπάλῳ διὰ τῆς ἐνδείας οἶον λαβῆν ἐνδιδούς. Ἀπρόσιτος γὰρ ἦν αὐτῇ διὰ τὸ ὕψος τῆς θεότητος, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνδείας ὑπέβη πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπανιών μέντοι εἰς οὐρανοὺς, τρυφῆς ἤψατο, τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος

A rem post somnum? et sanitatem esse desiderabilior rem contraria expertis? Idem et mensa et gratior post jejunium, idque ut divitibus et iis quibus mensa est opipara, ita tenuibus et iis qui parabili facillique victu utentur.

9. Terreat te divitis exemplum, quem vita in deliciis acta tradidit incendio. Non enim ob crimen injustitiæ, sed ob vitæ mollitiem in camini flamma torrebatur; Proin ut hoc inuendum extinguiamus, opus est aqua. Neque vero ad futura solum utile est jejunium, sed hic etiam ipsi carni conducibilis est. Siquidem habitudo corporis extreme bona sensim alteratur, mutaturque; nimirum succumbente natura, nec valente corpulentiae pondus sustinere. Vide ne qui nunc aquam respuis, in posterum quoque, exemplo divitis illius²⁷, stillam aquæ concupiscas. Nemo per aquæ potum lapsus est in crapulam, nulli caput unquam doluit aqua gravatum. Nullus eguit alienis pedibus, cui fuerit familiaris aquæ potus. Nullius pedes præpediti sunt, nullius manus usum suum amiserunt, aqua irrigatæ. Nam concoctionis vitium, quod viventes in deliciis necessario comitatur, acres morbos gignit in corporibus. Jejunantis color venerabilis est, non inverecundo rubore floridus, sed modesto pallore cohonestatus; oculi placidi, incessus compositus, vultus cogitatione defixus, nec intemperator risu dedecoratus, concinnus sermo, purum cor. Revoca in memoriam quotquot ab orbe condito fuere sancti. *Quibus dignus non erat mundus, qui circumibant in pellibus ovium et caprarum, egentes, pressi afflicti*²⁸; illorum imitare vitam, si modo, illorum cupis assequi sortem. Quæ res Lazaro quietem paravit in sinu; Abrahamæ²⁹? Nonne jejunium? Porro Joannis vita, unum erat ac continuum jejunium³⁰. Non habebat lectum, non mensam, non arva, non aratorem bovem, non triticum, non pistorem, denique non aliud quidquam eorum quæ ad victum pertinent. Ideoque *Internatos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*³¹. Paulum cum alia, tum jejunium, quod super afflictionibus suis glorians recenset, in tertium cælum subvexit³². Porro **8** quod præcipuum est ex iis quæ diximus, Dominus noster non prius in carne, quam pro nobis assumpserat, diaboli insultus excepit, quam eam jejunio communisset³³, tum nos erudiens ut nosmet jejuniis ad tentationum certamina ungamus et exerceamus, tum adversario per esuritionem præbens accedendi quasi ansam. Alioqui propter divinæ naturæ sublimitatem non patebat ad illum

²⁷ Luc. xvi, 24. ²⁸ Hebr. xi, 36, 37. ²⁹ Luc. xvi, 23. ³⁰ Matth. iii, 4. ³¹ Matth. xi, 11
³² II Cor. xi, 27; xii, 2. ³³ Matth. iv, 2.

(42) Colb. primus καὶ οὐκ εἰς τὰ.

(43) Rursus Colb. primus Ὅρα οὖν μὴ. Notes velim, olim ut carni, ita vini usum prohibitum fuisse in Quadragesima, ob idque hic solius aquæ fieri mentionem.

(44) Legitur in duobus Colbertinis ἐπανέκασε τοῖς: in alio vero codice ἀνέκασεν ἐν τοῖς.

(45) Hunc locum interpretans Erasmus, addidit

hæc verba, *ut ait Hesiodus*; nec tamen Basilus ejus poetæ meminit: sed vir multæ lectionis et propemodum infinitæ, indicare voluit Basilium, cum bovem aratorem dixit, hoc epithetum ab Hesiodo mutuatum fuisse. Versus Hesiodi, teste Duceo, quadringentesimus tertius est in *Operibus et diebus*,

aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset. Attamen priusquam reverteretur in caelos, cibum gustavit³⁴, corporis quod resurrexerat naturam ac veritatem comprobaturus. Tu vero nullumne finem facturus es teipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? nullamne animo ex fame et inedia extabescente, habiturus es rationem salutarium ac vivificorum dogmatum? An ignoras, quod perinde atque in acie hinc atque hinc instructa, qui alteri parti fert suppetias, facit ut altera vincatur: ita qui carni sese adjungit, expugnat spiritum, et qui ad spiritum transit, carnem in servitutem redigit? *Hæc enim sibi invicem adversantur*³⁵. Proinde si cupis mentem reddere validam, fac carnem domes jejunio. Hoc enim est quod ait Apostolus, quod quantum externus homo corrumpitur, tantum internus renovatur³⁶. Item illud: *Cum infirmor, tunc potens sum*³⁷. Itane non contempnes istas escas, quæ corrumpuntur? itane non te capiet illius mensæ desiderium, quæ est in regno caelorum, quam prorsus hic jejunando tibi præparabis? An ignoras, quod immoderata expletione tibi ipsi pinguem tortorem vermem paras? Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque deliciis particeps factus est ullius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem, altero jejunio opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, haudquaquam effugissent subversionis comminationem³⁸. Quorum cadavera prostrata sunt in deserto³⁹? Nonne eorum, qui esum carniū flagitabant⁴⁰? Illi donec erant contenti manna et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter. *Non erat infirmus in tribubus eorum*⁴¹: posteaquam vero recordati sunt carniū ollas⁴², et desiderio reversi sunt in Ægyptum, non viderunt terram repromissam. Non metuis exemplum? non horres edacitatem, ne forte a bonis quæ speramus, te excludat? Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones vidisset, nisi jejunio reddidisset animam⁹ limpidiorem. Siquidem pinguiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mentem irradian-

³⁴ Luc. xxiv, 43. ³⁵ Galat. v, 17. ³⁶ II Cor. iv, 16. ³⁷ II Cor. xii, 10. ³⁸ Joan. iii, 4-10. ³⁹ Hebr. iii, 17. ⁴⁰ Num. xiv, 37. ⁴¹ Psal. civ, 37. ⁴² Exod. xvi, 3.

(46) Unus codex Combef conjuncte ἐν ἀτροφία τῶν, et ita legit Erasmus: sed virgulam, quam inveni in editione Paris. post vocem ἀτροφία, relinquere malui. Nam hoc pacto ejus loci sententia aptior efficitur et concinnior.

(47) Unus codex Combef. καταταξάμενος, male. Mox. Colb. primus ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Subinde Reg. primus uno verbo ἰσχυροποιῆσαι τὸν νοῦν.

(48) Reg. primus ὁ ἐξῶθεν ἡμῶν ἄνθρωπος.

(49) Colb. primus ὑπεδέξατό τινα. Mox Reg. primus ἐδεήθη.

(50) Unus codex Colb. καὶ ἐπέστρεψαν ταῖς.

(51) Colb. primus παχοτέρας τροφῆς. Aliquanto infra idem codex πνεύματος ἐκπεμπομένης ἑλλ.

(52) Monet Duceus, legi in Oliv. οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνον, οὐδ' ὄσα, sic ut, inquit vir doctissimus, refe-

πιστούμενος. Σὺ δὲ ὑπερπαιίνων μὲν σαυτὸν καὶ κατασαρκῶν οὐκ ἀνίης; ἐκτέκων δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀτροφία, τῶν (46) σωματικῶν καὶ ζωοποιῶν διδασκαλιῶν οὐδένα λόγον ποιῆ; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι, ὡς περ ἐπὶ παρατάξεως ἢ τοῦ ἐτέρου συμμαχία ἦτταν ποιεῖ τοῦ ἐτέρου, οὕτως ὁ τῆ σαρκὶ προσθέμενος τὸ πνεῦμα καταγωνίζεται, καὶ ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μεταταξάμενος (47) καταδουλοῦται τῆν σάρκα; Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Ὡστε, εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, δάμασον τῆν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὅσον ἡ ἐξῶθεν ἄνθρωπος (48) διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἐσωθεν ἀνακαινοῦται καὶ τὸ. Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἰμι. Οὐ καταφρονήσεις τῶν φθειρομένων βρωμάτων; οὐκ ἐπιθυμίαν λήψη τῆς ἐν τῆ βασιλείᾳ τραπέζης, ἢ πάντως ἢ ἐνθάδε νηστεία προσυτρεπίσει; Ἀγνοεῖς τῆ ἀμετρίᾳ τοῦ κόρου παχὺν σαυτῶ τὸν βασανιστὴν κατασκευάζων σκόληκα; Τίς γὰρ ἐν τροφῇ θαψίλει καὶ τρυφῇ διεκνεῖ ἐδέξατό τινα (49) κοινωνίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωϋσῆς, δευτέρων λαοφάνων νομοθεσίαν, δευτέρας νηστείας προσεδεήθη. Νενεύταις εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Τίνων ἔπεσε τὰ κῶλα ἐν τῆ ἐρήμῳ; Οὐ τῶν κρεωφαγίαν ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι, ἕως μὲν ηἰκοῦντο τῷ μάννα καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὠθεύον. Οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλακῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθησαν τῶν κρεῶν τῶν λεθῆτων, καὶ ἐστράφησαν ταῖς (50) ἐπιθυμίαις εἰς Αἴγυπτον, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Οὐ φοβῆ τὸ ὑπόδειγμα; οὐ φρίσσεις τὴν ἀθηφαγίαν, μήπου σε τῶν ἐλπίζομένων ἀγαθῶν ἀποκλείσῃ; Ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ σοφὸς Δανιὴλ τὰς ὀπτασίας εἶδεν, εἰ μὴ νηστεία διανυγεστέρα ἐποίησε τὴν ψυχὴν. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς (51) οἶον αἰθαιλώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπομένης, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγυομένης ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀγγέλων ἐστὶ τις τροφή, ἄρτος ἐστίν, ὡς φησὶν ὁ προφήτης: Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνος, οὐδὲ ὄσα (52) ταῖς δούλοις τῆς γαστρὸς διεσπούδασται. Νηστεία ὄπλον ἐστὶ πρὸς τὴν κατὰ τῶν θαιμόνων στρατιάν. Τοῦτο γὰρ τὸ γένος οὐκ ἐξέροξε-

rantur ista ad illa quæ præcesserunt, ἄρτος ἐστίν. Recte quidem, opinor, et vere judicavit, cum monuit illud, οὐ κρέας, referri ad id quod præcedit, ἄρτος ἐστίν· sed quomodo vox οἶνον ad vocem ἄρτος referri itidem possit, non video: cum una posita sit in nominativo, altera in accusativo. Puto igitur Oliv. codicem hac parte mendosum esse; quemadmodum et alii quinque codices mendosi sunt, in quibus pariter legitur. οὐδὲ οἶνον. Quare vulgatam lectionem οὐδὲ οἶνος retinendam censui: eo magis, quod auctoritate vetustissimi codicis Regii tertii confirmetur. Jam si qui requirat cur non ediderimus κρέας, ut in Oliv. scriptum invenit Duceus, dicam id non inde factum, quod hæc vox displiceat; sed quod et in impressis libris et in nostris mss. κρέα legatur,

ται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὰ τοσαῦτα· ὁ δὲ κόρος ὑβριων ἀρχή (53). Εὐθύς γὰρ συνεισπίπτει τῇ τρυφῇ καὶ τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυκταῖς πᾶν εἶδος ἀκολασίας βοσκηματώδους. Ἐνθεν ἵπποι θηλυμανεῖς οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς οἴστρον ἐγγινόμενον τῇ ψυχῇ. Παρὰ τῶν μεθύοντων αἱ τῆς φύσεως ἐναλλαγαι, ἐν ἄρρεσι μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θήλει τὸ ἄρρεν ἐπιζητούντων. Νηστεία δὲ καὶ γαμικῶν ἔργων μέτρα γνωρίζει, καὶ τῶν ἐκ νόμου συγχωρημένων (54) τὴν ἀμετρίαν κολάζουσα, σύμφωναν σχολὴν ἐμποιεῖ, ἵνα παραμεινωσι τῇ προσευχῇ.

insanientes in feminas fiunt homines⁴³, ob œstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum quaerunt. Jejunium vero etiam in usu conjugii modum temperantiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum usum castigans, parit concors otium, ut perseverent in precatione⁴⁶.

10. Μὴ μέντοι ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων τὸ ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὀρίζου. Νηστεία γὰρ ἀληθῆς ἢ τῶν κακῶν ἀλλοτριώσις, Ἄνε πάντα σύυδεσμον ἀδικίας· ἄφεσι τῷ πλησίον τὴν λύπην· ἄφεσι αὐτῷ τὰ ὀφλήματα. Μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε. Κρεῶν οὐκ ἐσθίετε, ἀλλ' ἐσθίετε τὸν ἀδελφόν. Οἴνου ἀπέχη, ἀλλ' ὑβριων (55) οὐ κρατεῖς. Τὴν ἐσπέραν ἀναμένετε εἰς μετ' ἄληψιν, ἀλλὰ δαπανᾶς τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια. Οὐαὶ οἱ μεθύοντες, οὐκ ἀπὸ οἴνου. Θυμὸς μέθη ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἐκφρονα αὐτὴν ποιῶν ὡς ὁ οἶνος. Λύπη μέθη ἐστὶ καὶ αὐτὴ, καταθαπτίζουσα τὴν διάνοιαν. Φόβος ἑτέρα μέθη, ὅταν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ γένηται (56)· Ἀπὸ φόβου γὰρ, φησὶν, ἐχθραῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ὅλοις ἕκαστον τῶν παθημάτων ἐκστατικὴν διανοίαν ὑπάρχον, μέθη ἂν δικαίως προσαγορευοίτο. Ἐνόησόν μοι τὸν ὀργιζόμενον ὅπως μεθύει τῷ πάθει. Οὐκ ἔστιν αὐτὸς ἑαυτοῦ κύριος, ἀγνοεῖ ἑαυτόν, ἀγνοεῖ τοὺς παρόντας· ὡσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ πάντων ἄπτεται, πᾶσι προσπίπτει· ἀταμίευτα φθέγγεται, δυσκάλεικτός ἐστι, λοιδορεῖται, τύπτει, ἀπειλεῖ, διόμνυται, βοᾷ, διαρρήγγεται. Φύγε ταύταν τὴν μέθην, κηδὲ τὴν διὰ τοῦ οἴνου προσδέξῃ. Μὴ προλάβῃς πολυποσίαν (57) τὴν ὑδροποσίας. Μὴ μυσταγωγείτω σε ἐπὶ νηστείαν· ἡ μέθη. Οὐκ ἔστι διὰ μέθης εἰσοδος εἰς νηστείαν· οὐδὲ γὰρ διὰ πλεονεξίας εἰς δικαιοσύνην, οὐδὲ δι' ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην, οὐδὲ, συλλήθδην εἰπεῖν, διὰ τῆς κακίας εἰς ἀρετήν. Ἄλλη θύρα ἐπὶ νηστείαν. Μέθη εἰς ἀκολασίαν εἰσάγει, ἐπὶ νηστείαν αὐτάρκεια. Ὁ ἀθλῶν προγυμνάζεται· ὁ νηστεύων προεγγρατεύεται. Μὴ ὡς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὡς κατα-

10. Cave tamen ne jejunii utilitatem sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim jejunium est a vitiis esse alienum. *Solve omne vinculum iniquitatis*⁴⁷: condona proximo molestiam illatam tibi: remitte illi debita. *Nolite ad lites ac contentiones jejunare*⁴⁸. Carnes non edis, sed comedis fratrem. A vino abstines, sed ab injuriis tibi non temperas. *Exspectas vesperam*, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. *Væ iis qui ebrii sunt, non a vino*⁴⁹. Ira, mentis est temulentia, eamque desipientem reddit, haud aliter quam vinum. Tristitia est quoque temulentia mentem obruens, ac demergens. Alia temulentia metus est, cum habetur ubi non oportet. *A timore enim, inquit, inimici eripe animam meam*⁵⁰ In summa, quivis affectus dimovens animam a statu suo dici merito potest ebrietas. Cogita mihi hominem ira percitum, quam temulentus sit eo vitio. Non est sui compos, non novit semetipsum, non novit qui adsunt; sed velut in pugna nocturna, omnes attingit, in quoslibet obvios incidit, inconsiderata loquitur, non potest cohiberi, conviciatur, percutit, minatur, dejerat, vociferatur, disrumpitur. Fugito istam temulentiam, sed ne illam quidem quæ ex vino nascitur, admitte. Noli aquæ potum largiore vini potu prævertere. Ne te ad jejunii mysteria introducat ebrietas. Non est per temulentiam aditus ad jejunium. quemadmodum nec ad justitiam accessus est per fraudationem, nec ad castimoniam per lasciviam, nec, ut summatim dicam, per nequitiam ad virtutem. Aliud ostium est ad jejunium. Ebrietas ad lasciviam inducit, ad jejunium frugalitas. Athleta ante certamen exerce-

⁴³ Psal. LXXVII, 25. ⁴⁴ Marc, IX, 28. ⁴⁵ Jerem. V, 8. ⁴⁶ I Cor. VII, 5. ⁴⁷ Isa. LXIII, 6. ⁴⁸ ibid. 4. ⁴⁹ Isa. XI, 21. ⁵⁰ Psal. LXIII, 2.

(53) Reg. primus ὑβριων ἀρχή.

(54) Colb. primus νόμου συγχωρημένων. Mox Reg. primus ἵνα παραμεινωσι. Aliquanto infra Colb. primus ἀποχῇ μόνων.

(55) Unus codex Reg. ἀλλ' ὑβριων.

(56) Reg. secundus ὅταν ἐφ' ἃ δεῖ μὴ γένηται, quando non fit ubi fieri debet. Nec ita multo post quatuor mss. ἕκαστον τῶν παθῶν.

(57) Antiqui duo libri προλάβῃς οἰνοποσία, vini potu: quam scripturam optimam esse et maxime idoneam arbitramur, nec tamen quidquam mutavimus, quod vulgatam lectionem Reg. tertius codex optimus idemque vetustissimus tueatur. Mos, qui his temporibus misere viget, multorum, qui ante diem Cinerum genio plus æquo indulgent, hic a Basilio redarguitur.

tur; qui jejunaturus est, præparat se per abstinentiam. Ne velut ulciscens hos dies, neu veluti fucum facturus legislatori, ante hos quinque dies colloca crapulam. Nam laboras frustra, si corpus quidem conficis, nec tamen solatium esuritioni admoves. Infida est cella, in pertusuræ dolium infundis. Etenim vinum diffluit, ad suam recurrens viam; contra remanet peccatum. **10** Famulus profugit ab hero verberante: tu vero non recedis a vino, quod tuum quotidie caput percutit? Modus utendi vino optimus est corporis necessitas. Quod si fines prætergredieris, postridie venies capitis gravedine affectus, oscitans, vertigine laborans, putrefactum obolens vinum; omnia tibi circumferri, omnia circumvolvi videbuntur. Ebrietas ut somnum affert mortis germanum, ita vigiliam habet somniis assimillem.

11. An ignoras quem es hospitio excepturus? Nimirum illum, qui nobis ita pollicitus est: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus*⁵¹. Cur igitur prius recipis temulentiam, ac Domino ingressum præcludis? cur hostem inducis, ut tua prior munimenta occupet? Ebrietas non recipit dominum, ebrietas Spiritum propellit. Fumus quidem, abigit apes, dona vero spiritualia fugat crapula. Jejunium civitatis est ornamentum, fori columen, domorum pax, incolumitas facultatum. Vis jejunii videre dignitatem? Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini, conspicies civitatem e tumultu ac tempestate mutatam in profundam tranquillitatem. Utinam autem et hodiernus dies crastino similis sit sanctitate et gravitate, et crastinus dies hodierno non cedat hilaritate! Cæterum qui nos produxit ad hunc temporis recursum Dominus, præstet nobis tanquam certatoribus, ut in hoc certaminum exordio firmam ac constantem temperantiam ostendamus, perveniamusque ad arbitram coronarum diem, ut recordemur nunc quidem salutiferæ passionis, in futuro vero sæculo fruamur præmio, pro his quæ in hac vita gessimus, reponendo in justo iudicio Christi ipsius, quoniam illi gloria in sæcula. Amen.

⁵¹ Joan. XIV, 23.

(58) Editi *ἀνόητα ποιεῖς, stulte laboras*. At duo Regii mss. et Oliv. et Colb. primus *ἀνόητα ποιεῖς, frustra laboras*. Denique Colb. tertius *ἀνόητα ποιεῖς, stulte facis*.

(59) Colb. primus *ἀπληστόν ἐστὶ τό, cella est inexplebilis*. Haud longe Reg. primus et Colb. tertius *εἰς τετριμμένον πίθον, depravate*.

(60) Unus codex Reg. *αὐτῷ ποιησόμεθα*. Monere juvat, Eucharistiam non obscure hoc loco indicari: ad quam qui accederent, Dominum ipsum, ut docet Basilius, non Domini umbram aut figuram recipiebant. Quo Basilius testimonio, ut sexcentis aliis sanctorum Patrum, plane constat Domini corpus in Eucharistia vere et proprie recipi.

(61) Antiqui duo libri et editi *ἀποδιώκει μελισσας*. Alii quatuor mss. *φυγαδεύει μελισσας*. Sed suspicor ita correctum ab aliquo, qui existimaret verbum *ἀποδιώκειν* in uno aut altero versu ter repeti non debere, cum tamen in hac repetitione elegantiae aliquid et leporis inesse videatur.

(62) Editi *τὴν σήμερον ἐσπέραν τῆ, etc., Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini*. Reg. primus et alii tres mss. Colbertini *τὴν σήμε-*

ρην (58), τὸ μὲν σῶμα συντρίβων, μὴ παρακλυθόμενος δὲ τὴν ἐνδειαν. "Απιστόν ἐστὶ τό (59) ταμείον, εἰς τετριμμένον πίθον ἀντλεῖς. Ὁ μὲν γὰρ οἶνος διαρρέει, τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἀποτρέχων· ἡ δὲ ἀμαρτία ἐναπομένει. Οἰκέτης δραπετεύει δεσπότην τύπτουτα· σὺ δὲ παραμένεις τῷ οἴνῳ, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν κεφαλὴν σου τύπτουσι; Μέτρον ἀριστον τῆς τοῦ οἴνου χρήσεως ἡ χρῆσις τοῦ σώματος. Ἐὰν δὲ ἔξω τῶν ὅρων γένη, αὔριον ἤξεις καρδιαρῶν, χασμώμενος, ἰληγιῶν, σεσηπότος οἴνου ἀπόζων· πάντα σοι περιφέρεσθαι, τάντα θοῦναι δόξει. Μέθη γὰρ ὕπνον μὲν ἐπάγει, ἀδελφὸν θανάτου, ἐργήγορσιν δὲ ὄνειροις προσεπικυῖται.

11. Ἄρα οἶδας τίς ἐστὶν ὃν ὑποδέχεσθαι μέλλεις; Ὁ ἐπαγγελιάμενος ἡμῖν, ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν (60). Τί οὖν προλαμβάνεις τῆ μέθῃ, καὶ ἀποκλείεις τῷ Δεσπότῃ τὴν εἴσοδον; τί προτρέπη τὸν ἐχθρὸν προκατασχῆν σου τὰ ὀχυρώματα; Μέθη Κύριον οὐχ ὑποδέχεται· μέθη Πνεῦμα ἅγιον ἀποδιώκει. Καπνὸς μὲν γὰρ ἀποδιώκει μελισσας (61), χαρίσματα δὲ πνευματικὰ ἀποδιώκει κραυπάλῃ. Νηστεία πόλεως εὐσχημοσύνη, ἀγορᾶς εὐστάθεια, οἴκων εἰρήνη, σωτηρία τῶν ὑπαρχόντων. Βούλει αὐτῆς ἰδεῖν τὴν σεμνότητα; Σύγκρινόν μοι τὴν σήμερον ἐσπέραν τῆ (62) αὔριον, καὶ ὄψι τὴν πόλιν ἐκ ταραχῆς καὶ ζάλης εἰς γαλήνην βαθεῖαν μεταβαλοῦσαν. Εὐχομαι δὲ καὶ τὴν σήμερον τῆ αὔριον εὐκέναι κατὰ τὴν σεμνότητα· καὶ τὴν αὔριον μηδὲν φαιδρότατι τῆς σήμερον ἀπολείπεσθαι. Ὁ δὲ ἀγαθὸν ἡμᾶς εἰς τὴν περίοδον τοῦ χρόνου Κύριος παράσχει ἡμῖν, οἷον ἀγωνισταῖς, εἰς τοὺς προαγῶνας τούτους τὸ στερόδον καὶ εὐτονον τῆς καρτερίας ἐπιδειξαμένους (63), φθάσαι καὶ ἐπὶ τὴν κυρίαν τῶν στεφάνων ἡμέραν· νῦν μὲν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ σωτηρίου πάθους (64), ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀνταποδόσεως τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα (65) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ρην ἐσπέραν τῆ, non dissimili sensu. At Regii secundus et tertius et Colb, primus *τὴν σήμερον ἡμέραν τῆ. Confer mihi cum die crastino diem hodiernum*. Nihil in contextu mutandum iudicavimus.

(63) Veteres septem libri ἐπιδειξαμένους. Editi ἐπιδειξαμένοις.

(64) Legenti mihi Erasmus, qui illud, νῦν μὲν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ σωτηρίου πάθους, interpretatus est hoc modo, *ut recordemur nunc quidem salutiferæ afflictionis*, in mentem venit quorundam, qui, ne viderentur antiquitatis aut ignari aut parum studiosi, non *fidem*, sed *persuasionem*, non *sacramentum corporis Dominici*, sed *sancrificum crustulum*, et alia id genus dicebant: quam loquendi rationem nemo sapiens unquam approbabit. Præstat igitur, ut mihi quidem videtur, ita vertere: *ut recordetur nunc quidem salutiferæ passionis*.

(65) Colb. primus ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα νῦν καὶ αἰεὶ, etc. Aliter in aliis mss. legitur; neque id mirum videbitur iis qui paululum in conferendis veteribus libris versati sunt cum clausula in variis codicibus varie scribi soleat.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Β' (66).

A

1. Παρακαλεῖτε, φησίν, ἱερεῖς, τὸν λαόν· λαλήσατε εἰς τὰ ὦτα Ἱερουσαλήμ. Ἰκανὴ τοῦ λόγου ἡ φύσις τῶν μὲν σπουδαίων τὰς ὁρμὰς ἐπιτεῖναι, τῶν δὲ βραθύμων καὶ νωθῶν ἐπεγεῖραι τὸ πρόθυμον. Ὅθεν στρατηγοὶ μὲν, εἰς παράταξιν τὸν στρατὸν καθιστῶντες, τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις πρὸ τῶν ἀγῶνων κέχρονται, καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν ἡ παραίνεσις, ὥστε πολλοὶς καὶ θανάτου πολλάκις καταφρόνησιν ἐμποιοῦν· γυμναστὰὶ δὲ καὶ παιδοτριβοὶ, πρὸς τοὺς ἐν ταῖς σταδίοις ἀγῶνας τοὺς ἀθλοῦντας προσάγοντες (67), πολλὰ περὶ τοῦ χρῆναι ποιεῖν ὑπὲρ τῶν στεφάνων διακελεύονται· ὥστε καὶ συνεπέσθησαν πολλοὶ τῇ περὶ τὴν νίκην φιλοτιμίᾳ τῶν σωμάτων ὑπεριθεῖν. Καὶ τοίνυν καὶ ἐμοί, τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον διατάσσοντι, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους διὰ τῆς ἐγκρατείας παρασκευάζοντι, ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῆς παρακλήσεως. Τί οὖν φημι, ἀδελφοί; Ὅτι τοὺς μὲν τὰ τακτικὰ μελετῶντας, καὶ τοὺς ἐν παλαίστραις (68) διαπνουμένους, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ θαφιλείᾳ τῆς τροφῆς κατασαρκοῦν ἑαυτοὺς, ὡς ἂν εὐτονώτερον τῶν πόνων ἀντιλαμβάνονται· οἷς δὲ οὐκ ἔστιν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, τούτοις διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς νηστείας ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν ἀγῶνα καταγυμνάζεσθαι. Ἐλαιον μὲν γὰρ πιαίνει τὸν ἀθλητὴν· νηστεία δὲ τὸν ἀσκητὴν τῆς εὐσεβείας κρατύνει. Ὡστε ὅσον ὑφαιρεῖς τῆς σαρκὸς, τοσοῦτον ποιήσεις τῆς πνευματικῆς εὐεξίας τὴν ψυχὴν ἀμοστιλθεῖν. Οὐ γὰρ σωματικοῖς τόνοις, ἀλλὰ καρτερίᾳ ψυχῆς καὶ τῇ πρὸς τὰς θλίψεις ὑπομονῇ τὸ πρὸς τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς περιγίνεται κράτος.

2. Ἔστι μὲν οὖν πάντα τὸν χρόνον ἡ νηστεία ὠφέλιμος τοῖς αἰρουμένοις αὐτὴν (οὔτε γὰρ ἐπήρεια δαιμόνων κατατολμῆ τοῦ νηστεύοντος, καὶ οἱ (69) φύλακες τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀγγελοὶ φιλοπονώτερον παραμένουσι τοῖς διὰ νηστείας τὴν ψυχὴν κεκαθαρμένοις). πολλῶν δὲ πλέον νῦν, ὅτε εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιαιγγέλλεται τὸ κήρυγμα. Καὶ οὔτε τις νῆσος, οὐκ ἤπειρος, οὐ πόλις, οὐκ ἔθνος, οὐκ ἐσχατιὰ ἀνήκοός ἐστι τοῦ κηρύγματος. Ἀλλὰ καὶ στρατόπεδα, καὶ ὁδοίποροι, καὶ πλωτῆρες, καὶ ἔμποροι, πάντες ὁμοίως καὶ ἀκούουσι τοῦ παραγγέλματος, καὶ περιχαρῶς ὑποδέχονται. Ὡστε μηθεὶς ἑαυτὸν ἐξῶ ποιεῖτω τοῦ καταλόγου. τῶν νηστεύοντων, ἐν ᾧ πάντα γένη, καὶ πᾶσα ἡλικία, καὶ ἀξιωματῶν διαφοραὶ πᾶσαι καταλέγονται. Ἀγγελοὶ εἰσιν οἱ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν

⁶² Isa xl, 1. ⁶³ Ephes. vi, 12.

(66) Colb. secundus λόγος πρῶτος, sermo primus Colb. tertius λόγος α'. Ita, teste Combefisio, legitur in Regio quodam codice, τῇ δ' οὗτος ὁ λόγος, quarta die recitatur hic sermo. Unus codex Colbertinus, quem Combefisius vocat minorem, sic habet in prima oratione, τῇ δ' τῆς τυριωῆς hic sermo recitari solet die quarta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet: in secunda vero ita, τῇ παρασκευῇ τῆς τυριωῆς, hic

DE JEJUNIO HOMILIA II.

1. *Exhortamini, inquit, sacerdotes, populum: loquimini ad aures Jerusalem*⁶². Ea vis est orationis, ut et studiosis possit impetum intendere, et ignavis ac segnibus excitare alacritatem. Hanc ob causam duces cum aciem instruunt, exhortatoriis orationibus ante conflictum uti solent, tantamque vim habet ea exhortatio, ut compluribus etiam mortis contemptum frequenter afferat. Similiter exercitorum magistri et pædolibæ, si quando in stadiis certaturos producunt, multis admonent labores necessario pro coronis perferendos esse; adeoque victoriæ consequendæ studio adducti sunt multi ad sua corpora contemnenda. Proinde mihi quoque, qui Christi milites ad bellum cum invisibilibus hostibus gerendum instruo, et athletas pietatis per **II** abstinentiam præparo ad justitiæ coronas, opus est oratione exhortatoria. Quid igitur est quod dico, fratres? Nempe quod iis qui bellicis in rebus exercentur, quippe in palæstris luctando desudant, convenit, ut copia ciborum reddant seipsos corpulentos et obesos; videlicet quo validioribus nervis labores queant capessere: contra vero, quibus. *Non est colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi dominos tenebrarum harum, adversus spirituales nequitias*⁶³, hos oportet per sobrietatem ac jejunium ad certamen exerceri. Etenim quemadmodum oleum pinguefacit athletam: ita jejunium robur addit ei qui ad pietatem exercet sese. Itaque quantum subtraxeris carni, tanto reddes animam bona habitudine spiritali nitidiorum. Non enim ex viribus corporis, sed ex animi tolerantia atque in afflictionibus patientia adversus hostes invisibiles robur suppetit.

2. Est quidem jejunium omni tempore utile, iis qui lubenti animo illud suscipiunt (neque enim assultus dæmonum quidquam audent adversus jejunantem ac vitæ nostræ custodes angeli diligentius adsunt iis qui jejunio purgatam habent animam): sed multo magis hoc tempore, quo per universum terrarum orbem undique denuntiatur jejunii præconium. Nec ulla est insula, nec ulla terra continens, non civitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non audiatur jejunii edictum. Quin et exercitus, et viatores, et nautæ, et negotiatores, omnes pariter audiunt edictum, et summo gaudio exceipiunt. Ne quis igitur semet excludat a numero jejunantium, in quo omne genus hominum, omnis ætas, omnes dignitatum ordines re-

sermo recitatur die sexta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet. Putat autem vir doctissimus, librariorum hæc eo notasse, ut Ecclesiarum suarum ritus declararent. Plura qui cupit, ejus notam legere poterit.

(67) Antiqui tres libri ἀθλοῦντας προσάγοντες. Alius codex et editi προάγοντες.

(68) Reg. primus τοὺς ἐν παλαίστρα.

(69) Unus codex Colb. ἀλλὰ καὶ οἱ.

censentur. Angeli sunt qui in singulis ecclesiis describunt ac recensunt jejunantium capita. Vide ne ob parvam eduliorum voluptatem simul et priveris angeli recensione, et teipsnm apud eum qui exercitum collegit, obnoxium facias desertoris crimini. Minus periculum foret, si quis fugiendo scutum in acie abjicere deprehenderetur, quam si magnum illud scutum jejunium videatur projecisse. Dives es? Ne jejunium affeceris contumelia, excludens illud fastidiose a mensæ tuæ consortio, neve absque ullo honore e domo tua ipsum expuleris, a voluptate victum ac superatum; nequando te reum peragat apud jejuniorum legislatorem, fiatque ut condemneris ad longe majorem inedia mulctæ nomine, sive ex adversa valetudine corporis, sive ex alio quopiam tristi casu. Contra qui pauper est, ne ludum jejunium faciat; quandoquidem illud jam olim habet et domesticum et mensæ socium. Porro mulieribus quam est naturale respirare, tam est conveniens jejunium. Pueri, velut plantæ virides, jejunii aqua irrigentur. Senibus levem reddit laborem contratra jam olim cum jejunio familiaritas, labores siquidem, quorum factum est experimentum longo usu, minore molestia afficiunt exercitatos. Viatoribus expeditus itineris comes est jejunium. Quemadmodum enim luxus cogit illos onus perferre, **12** nimirum ea quibus se ingurgitarunt circumferentes: sic jejunium eos et leves reddit et expeditos. Ad hæc, indicta procul expeditione, militibus commeatus suppeditatur, non ad delicias, sed ad necessitatem; an non multo magis nobis qui adversus hostes invisibiles prodimus in prælium, ac post eos devictos ad supernam patriam festinamus, conveniet, tanquam in castris degentibus, necessariis esse contentos!

3. Suffer afflictionem velut bonus miles, et legitime certa, ut coroneris⁵⁴, illud haud ignorans, quod quicumque certat, in omnibus sibi temperat. Sed quod mihi modo inter dicendum venit in mentem, haud merito ommitteretur, videlicet quod hujus mundi militibus pro laborum ratione augetur obsonium; contra, inter spirituales milites, qui minus habet alimenti plus habet honoris. Nam quemadmodum galea nostra sua natura differt a corruptibili, siquidem illius materia est æs, nostra vero ex spe salutis⁵⁵ est conflata: itidem illis scutum e ligno ac tergo bubulo confectum est, nobis vero fidei tutamen loco est scuti⁵⁶: rursus nos thorace

⁵⁴ I Cor. ix, 25. ⁵⁵ I Thes. v, 8. ⁵⁶ Ephes. vi, 17.

(70) Reg. primus παρατάξεως ἐλεγχθῆναι τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τῆς νηστείας ἄποβ.

(71) Veteres quatuor libri καταγγέλλη. Editi καταγγέλλη.

(72) Ὁ πένης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, παλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδίαιτον ἔχων. *Qui pauper est, ne ludum jejunium faciat: quandoquidem illud jam olim habet domesticum et mense socium.* Cum Basilius hoc loco pauperes ipsos hortetur ad jejunandum, multo aptior et commodior erit illius oratio, si legamus sublata negatione, εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, ludum existimet jeju-

ἀπογραφόμενοι τοὺς νηστεύοντας. Ὅρα μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν βρωμάτων ζημιωθῆς μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀγγέλου, ὑπόδικον δὲ σαυτὸν λειποταξίου γραφῆς τῷ στρατολογώσαντι καταστάσης. Ἐλάττων ὁ κίνδυνος ῥίψασπιν ἐπὶ παρατάξεως ἀπελεγθῆναι τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τῆς νηστείας ἀποβαλόντα (70) φανῆναι. Πλούσιος εἶ; Μὴ καθυβρίσης τὴν νηστείαν, ἀπαξιώσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμοτράπεζον, μηδὲ οἰκίας σεαυτοῦ ἄτιμον ἀποπέμψῃ παρευήμερηθείσαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, μήποτε σε καταγγέλλῃ (71) ἐπὶ τοῦ νομοθέτου τῶν νηστιῶν, καὶ πολλαπλασίονά σοι ἀπὸ καταδίκης ἐπαγάγῃ τὴν ἐνδειαν, ἢ ἐξ ἄρρωστίας σώματος, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς σκυθρωπῆς περιστάσεως Ὁ πένης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, παλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδίαιτον ἔχων (72). Γυναίξιν δὲ, ὡσπερ τὸ ἀναπνεῖν, οὕτω καὶ τὸ νηστεύειν οἰκείον ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν. Οἱ παῖδες, ὡσπερ τῶν φυτῶν τὰ εὐθαλῆ, τῷ τῆς νηστείας ὕδατι καταρδευέσθωσαν. Τοῖς πρεσβυτέροις (73) κοῦφον ποιεῖ τὸν πόνον ἢ ἐκ παλαιοῦ πρὸς αὐτὴν οἰκειώσις: πόνοι γὰρ ἐκ μακρᾶς συνηθείας μελετηθέντες, ἀλυπότερον προσπίπτουσι τοῖς γυμνασμένοις. Τοῖς ὀδοιπόροις εὐσταλῆς ἐστὶ συνέμπορος ἢ νηστεία. Ὅσπερ γὰρ ἡ τρυφή ἀχθοφορεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζει τὰς ἀπολαύσεις περιχομίζοντας οὕτω κοῦφους αὐτοὺς καὶ εὐζώνους ἢ νηστεία παρασκευάζει. Εἶτα, στρατείας μὲν ὑπερορίου προγραφείσης, τὰ ἀναγκαῖα, οὐχὶ τὰ πρὸς τρυφήν, ἐπισιτιζονται στρατιῶται: ἡμῖν δὲ πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον ἐξιοῦσι, καὶ μετὰ τὴν τούτων νίκην πρὸς τὴν ἄνω πατρίδα ἐπειγομένοις, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἀρμόσει, ὡσπερ ἐπὶ στρατοπέδου διαιτωμένοις αὐτοῖς, ἀρκεῖσθαι τοῖς ἀναγκαίοις;

7. Κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης, καὶ ἀθλήσον νομιμῶς, ἵνα στεφανωθῆς, ἐκεῖνο εἰδώς, ὅτι πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Ὁ δὲ με ὑπῆλθεν ἄρτίως λέγοντα, ἀξίον μὴ παριδεῖν ὅτι τοῖς μὲν τοῦ κόσμου στρατιώταις κατὰ τὴν τῶν καμᾶτων ἀναλογίαν τὸ σιτηρέσιον αὐξεται: τοῖς δὲ πνευματικαῖς ὀπλίταις ὁ τὸ ἐλάττων ἔχων τῆς τροφῆς τὸ μείζον ἔχει τοῦ ἀξιώματος. Ὡς γὰρ ἡ περικεφαλαία ἡμῶν παρήλλαχται τὴν φύσιν πρὸς τὴν φθαρτὴν: τῆς μὲν γὰρ ὕλη ἐστὶν ὁ χαλκός, ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ σωτηρίου συνέστηκε: καὶ ὁ θυρεὸς ἀκείναις μὲν (74) ἐκ ξύλου καὶ βύρσης πεποιήσται, ἡμῖν δὲ τὸ τῆς πίστεως ἐστὶ προβόλαιον (75): καὶ θώρακι ἡμεῖς

nium, quandoquidem jejunio, jamdudum assuetus est. **MARAN.**

(73) Reg. primus τοῖς πρεσβύταις. Nec ita multo post idem codex προσπίπτουσι τοῖς ἐγγυμνασμένοις. Subinde editi οὕτω καὶ κοῦφους. At vocula καὶ in nostris codicibus non legitur.

(74) Editi καὶ ὁ θυρεὸς μὲν ἐκείνοις. Antiqui tres libri καὶ ὁ θυρεὸς ἐκείνοις μὲν.

(75) Veteres quinque libri cum utraque editione Paris, et Basil ἐπὶ προβόλαιον: quem locum ita vertit Erasmus, nostrum vero munimentum fides est. Sed præterquam quid προβόλαιον munimentum non

μὲν τῷ τῆς δικαιοσύνης περιπεφράγμεθα, ἐκεῖνοι δὲ χιτῶνά τινα ἀλυσιδωτὸν (76) περιφέρουσι· καὶ μάχαιρα ἡμῖν μὲν ἢ τοῦ πνεύματος ἐστὶ πρὸς ἄμυναν, οἱ δὲ τὴν ἐκ σιδήρου προβάλλονται· οὕτω δὴλον, ὅτι τροφαὶ οὐχ αἱ αὐταὶ ἀμφοτέροις τὴν ἰσχὺν ἐμποιοῦσιν· ἀλλ' ἡμᾶς μὲν τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας βρῶνυσιν, ἐκεῖνοι δὲ ἢ πλησμονὴ τῆς γαστρὸς ἀναγκασία. Ἐπεὶ οὖν ἤγαγεν ἡμῖν περιτρέχων ὁ χρόνος τὰς πολυποθήτους ταύτας ἡμέρας, ὡς παλαιὰς τροφούς, ἄσμενοι πάντες ὑποδεξώμεθα, δι' ὧν ἐτιθηκέναι ἡμᾶς ἢ Ἐκκλησία πρὸς τὴν εὐσεβίαν. Μέλλων τοίνυν νηστεύειν μὴ σκυθρωπάσης Ἰουδαϊκῶς· ἀλλ' εὐαγγελικῶς σεαυτὸν παταφαίδρυσον, μὴ πενθῶν τῆς γαστρὸς τὴν ἐνδειαν, ἀλλὰ συνηθόμενος τῇ ψυχῇ τῶν πνευματικῶν ὑπολαύσειν. Οἶδας γὰρ, ὅτι Ἡ σὰρξ ἀπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται, ὑφέλωμεν τῆς σαρκὸς τὴν εὐπάθειαν, αὐξήσωμεν δὲ τῶν ψυχῶν τὴν ἰσχὺν (77), ἵνα, διὰ τῆς νηστείας κατὰ τῶν παθῶν λαθόντες τὰ νικητήρια, τοὺς τῆς ἐγκρατείας στεφάνους ἀναδῆσώμεθα.

4. Ἦδη οὖν σεαυτὸν ἀξιὸν παραίκευασον τῆς σεμνοτάτης νηστείας· μὴ (78) τῇ σαμεριουῇ μέθῃ τὴν αὔριον δικηθείρης ἐγκρατείαν. Κακὸς ὁ λογισμὸς, πανηρά ἢ ἐπίνοια· Ἐπειδὴ πέντε ἡμερῶν νηστεία ἡμῖν προκηρύσσεται, σήμερον ἑαυτοὺς τῇ μέθῃ καταβαπτίζωμεν. Οὐθεὶς, γυναῖκα νόμοις γαμικοῖς ἐπάγεσθαι μέλλων, παλλακίδας καὶ ἐταίρας προλαθῶν εἰσοικίξεται (79). Οὐ γὰρ ἀνέχεται ἢ νομίμη τὴν μετὰ τῶν διεφθαρμένων συνοίκησιν. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ, προσδοκιμένης νηστείας, προεισαγάγῃς τὴν μέθην, τὴν πάνδημον πόρνην, τὴν ἀναισχυντίας μητέρα, τὴν φιλόγελων, τὴν μαινάδα, τὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀσχημασύνης εὐκολον. Οὐ γὰρ μὴ εἰσέλθῃ νηστεία καὶ θέσεις εἰς ψυχὴν βυπωθεῖσαν ὑπὸ τῆς μέθης. Τὸν νηστεύοντα εἰσω τῶν ἱερῶν περιθάλων παραδέχεται ὁ Κύριος· τὸν κραιπαλῶντα (80) ὡς βέδηλον καὶ ἀνίερρον οὐ προσίεται. Ἐὰν γὰρ ἔλθῃς αὔριον οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου σεσηπάτος, πῶς εἰς νηστείαν σοι τὴν κραιπάλην λογιτόμαι; Μὴ γὰρ ὅτι πρόσφατον οὐχ ἐνεχέω (81) τὸν ἄκρατον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρεύεις οἶνον, ταῦτο λογίζου. Ἡ σὺ σε τάξω; Ἐν τοῖς μεθύσοις, ἢ ἐν τοῖς νηστευταῖς; Ἡ παρελθοῦσα οἴνοφλυγία πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάται· ἢ παροῦσα ἐνδεία νηστείαν προσμαρτυρεῖ. Ἀμφισβητήσιμος εἰ τῇ μέθῃ ὡσπερ ἀνδράποδον, καὶ οὐκ ἀφέξεται σου δικαίως, ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς δουλείας παρεχομένη, τὴν ὄσμην τοῦ οἴνου ὡσπερ ἄγγεῖον ἐναπομείνασαν. Εὐθύς ἢ πρώτη τῶν νηστείων ἀδόκιμός σοι (82) γενήσεται, διὰ τὸ ἐναποκεῖσθαι σοι

⁵⁷ Matth. vi, 16, 17. ⁵⁸ Galat. v, 17. ⁵⁹ ibid.

est, sed indumentum, debuerat ita interpretari : nobis vero fidei munimentum loco est scuti. In Reg. primo pro περιθάλων legitur προδολαιον : quod melius veriusque judico. Mox Oliv. et Angl. cum editis περιπεφράγμεθα. At mss. nostri plerique omnes simpliciter πεφράγμεθα.

(76) Editi ἀλυσιδωτόν. Libri veteres ἀλυσιδωτόν.

(77) Colb. primus τῆς ψυχῆς τὴν ἰσχύν.

(78) Et hanc orationem habitam esse die Dominica patet ex illo, *Ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas. Improbum istuc*

*A justitiæ obarmamur, illi tunicam hamis consertam circumferunt : præterea nobis adest gladius spiritus ad defensionem, illi ferro defenduntur : ita quoque nos non iisdem cibariis quibus illi, vegetamur viresque colligimus ; sed nos pietatis dogmata corroborant, illis ad parandas vires expletione ventris est opus. Quoniam igitur temporis circulus dies hos vehementer optabiles nobis reduxit, eos tanquam veteres nutritios, lubentes et hilares quisque excipiamus, per quos Ecclesia nos ad pietatem educat. Proinde jejunaturus noli tristis esse, Judæorum more ; sed, juxta doctrinam evangelicam, teipsum hilarem et alacrem præbe ⁵⁷ ; neque lugeas ventris inedia, sed animæ potius gratulare spiritualibus epulis fruenti. Scis enim quod *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* ⁵⁸. Itaque cum hæc sibi invicem adversantur ⁵⁹, subtrahamus carni delicias, augeamus animæ robur ; ut per jejunium a vitiis atque libidinibus victoriam reportantes, abstinentiæ coronis cingamur.*

4. Jam igitur teipsum exhibeas dignum jejunio cum primis venerabili, ut ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas. Improbum istuc consilium est, prava cogitatio est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium inditum est, hodie nosipsos temulentia obruamus. Nemo pudicam uxorem legitimo conjugio ducturus, prius scorta et concubinas domum inducit. Neque enim conjux legitima patitur convictum contuberniumque corruptarum. Proinde tu quoque, cum expectatur jejunium, cave prius introduceas ebrietatem, scortum illud publicum, impudentiæ matrem, risus amantem, insanientem, ad omnia turpitudinis genera proclivem. Neque enim jejunium et precatio introibunt in animam temulentiae **13** sordibus inquinatam. Jejunantem intra sacros cancellos suscipit Dominus ; at luxu crapulaque plenum, veluti profanum et a sacris alienum nequaquam admittit. Etenim si cras venias vinum obolens, idque cruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro jejunio imputabo ? Neque enim illud cogita, quod merum tibi recens infusum non est ; sed quod a vino purus non es, hoc reputa. In utro te ordine collocabo ? Inter ebriosos, an inter jejunantes ? Præterita vinolentia te sibi asserit : præsens inedia jejunium testificatur. Anceps es, et controversum temulentiae veluti mancipium, nec unquam dimittet te, idque optimo

consilium est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium, etc.

(79) Reg. primus προλαθῶν εἰσοικίξει.

(80) Antiqui tres libri τὸν κραιπαλῶντα. Editi κραιπαλοῦντα. Mox idem Reg. primus ἀνίερρον οὐ προσδέχεται.

(81) Unus mss. οὐκ ἐνεχέω. Alii quatuor et editi οὐκ ἐνεχέω. Haud longe Reg. primus τάξω ἐν τοῖς μεθύσοισιν.

(82) Reg. primus νηστείων ἀλόγος σοι, erit tibi ἰνρίτις, Ibidem idem codex διὰ τὸ ἀποκεῖσθαι.

jure : quippe quæ manifesta servitutis argumenta proferat, odorem vini velut in lagena residentem. Protinus tibi primus jejunii dies abjudicabitur, ob temulentiae reliquias in te repositas. Quorum autem primitiae rejiciuntur, haud dubium quin in his totum quoque sit rejiciendum. *Ebriosi regnum Dei non possidebunt*⁶⁰. Si temulentus accedis ad jejunium, quid utilitatis auferis? Nam si te ebrietas excludit a regno caelorum, quisnam tandem e jejunio fructus? Annon vides, quod qui in domandis equis, qui ad certamina aluntur, peritissimi sunt, cum instat certaminis dies, eos inedia præparant? Tu contra, data opera temetipsum deprimis saturitate : adeo gulae vitio bruta etiam animalia præcurris. Venter onustus non solum ad cursum, sed distento ciborum copia, non datur quiescere, sed lævum latus vertere.

5. Jejunium servat parvulos, sobrium reddit juvenem, venerabilem facit senem ; venerabilior enim est canities jejunio decorata. Jejunium feminis ornatus est congruentissimus ; ætate ac robore vigentibus pro freno est ; jejunium matrimonii custodia est, virginitatis nutritius. Atque hæc quidem commoda affert privatim jejunium, in singulis ædibus, in quibus colitur. At publice quomodo vitam nostram gubernat? Totam confestim civitatem, totumque populum ad tranquillitatem componit, consopit clamores, eliminat lites, conviciis imponit silentium. Cujus magistri præsentia puerorum strepitus tam subito compescit, quam jejunium oboriens civitatis tumultus coerces? Quis commessator prodiit in jejunio? quis unquam chorus lasciviens a jejunio coactus est? Teneri risus, meretriciæ cantilenæ, insanæ saltationes subito diffugiunt e civitate, a jejunio tanquam ab austero quopiam judice in exsilium actæ. Quod si omnes jejunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret quominus per universum terrarum orbem alta pax esset, videlicet nec aliis gentibus in alias insurgentibus, nec exercitibus manus inter se conserentibus. Ne arma quidem cuderentur, si jejunium vigeret, nec fora judicialia extruerentur, neque quisquam habitaret in **14** carceribus. In summa, nec deserta haberent maleficos, nec civitates sycophantas, nec mare piratas. Si omnes essent jejunii discipuli, prorsus non audiretur, ut Job ait⁶¹, vox exactoris ; nec vita nostra tot suspiriis, tot mœroribus esset difflerta, si jejunium vitam nostram gubernare. Perspicuum est enim quod unumquemque doceret non tantum in eduliis

⁶⁰ I Cor. vi, 10. ⁶¹ Job iii, 18.

(83) Reg. primus ἀγωνίας προκειμένης quam scripturam sequeremur, nisi editi et alii mss. vulgatam lectionem tuerentur. Haud longe editi et mss. καταπιέζεις τῷ κόρῳ, non καταπιάνεις, ut Tilmannus in ora libri adnotarat. Nec ita multo post mss. duo βουλομένη γάρ.

(84) Antiqui duo libri Colbertini καταθλιβομένη τῷ ἄχθει. Aliquanto post Reg. primus σεμνοποιεῖ

τῆς μέθης τὰ λείψανα. Ὡν δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον δηλονότι. Μέθυσοι Θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ μεθύων ἔρχη ἐπὶ τὴν νηστείαν, τί σοι τὸ ὄφελος; Εἰ γὰρ ἀποκλείει σε τῆς βασιλείας ἡ μέθη, ποῦ σοι λοιπὸν χρήσιμον τὸ νηστεύειν; Οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ τῶν ἵππων τοὺς ἀγωνιστὰς οἱ ἐμπειρότατοι πωλοῦσθαι, τῆς ἀγωνίας προσδοκωμένης (83), διὰ τῆς ἐνδείας προευτρεπίζουσι; Σὺ δὲ ἐξεοίτηδες σεαυτὸν καταπιέζεις τῷ κόρῳ τοσοῦτον τῇ γαστριμαργίᾳ καὶ τὰ ἄλλα παρελεύνεις. Βαρουμένη γαστήρ οὐχ ὅπως πρὸς δρόμου, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτηδεῖα· διότι, καταθλιβομένη τῷ πλήθει (84), οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχωρεῖται, ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλάς ποιῆσθαι τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα.

ne ad somnum quidem accommodus est, eo quod cogitur subinde semet nunc in dextrum, nunc in

B

5. Νηστεία φυλάσσει νήπια, σωφρονίζει τὸν νέον, σεμνὸν ποιεῖ τὸν πρεσβύτερον· αἰδεσιμωτέρα γὰρ πολλὰ νηστεία κεκοσμημένη. Γυναίξει κόσμος ἀρμοδιώτατος, ἀκμαζόντων χαλινός, συζυγίας φυλακτήριον, παρθενίας τροφός. Τοιαῦται μὲν αἱ καθ' ἕκαστον οἶκον αὐτῆς ἐπιμέλειαί. Δημοσίᾳ δὲ πῶς τῷ βίῳ ἡμῶν ἐμπολιτεύεται; Ἡἴσαν ἀθρόως τὴν πόλιν, καὶ πάντα τὸν δῆμον μεθαρμόζει πρὸς εὐταξίαν, κοιμίζει κραυγὴν, ἐξορίζει μάχην (85), λοιδορίαν κατασιγάξει. Τίνας διδασκάλου παρουσίᾳ παίδων θόρουδον οὕτως ἀθρόως καθίστασιν, ὡς ἡ νηστεία παραφανείσα ταραχὴν πόλεως καταστέλλει; Ἡοῖος κωμαστής ἐν νηστεία προήλθε; ποῖος χορὸς ἀσελγῆς ἀπὸ νηστείας συνέστη; Ἀπάλοι γέλωτες, καὶ ἄσματα πορνικὰ, καὶ ὀρχήσεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ὑπεξέρχονται (86), ὡς περ ὑπὸ δικαστοῦ τινος αὐστηροῦ τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι. Εἰ δὲ πάντες αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτέων σύμβουλον παρελάμβανον, οὐδὲν ἐκόλυε βιβαίαν εἰρήνην εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· μήτε ἐθνῶν ἐπανισταμένων ἀλλήλοισι, μήτε στρατοπέδων συρρόηγγυμένων. Οὐκ ἂν ἐχαλκεύετο ὄπλα, νηστείας κρατούσης, οὐδ' ἂν δικαστήρια συνεχροταίτο, οὐδ' ἂν οἶκον τινὲς τὰ δεσμωτήρια, οὐδ' ἂν ὄλωσιν εἶχον αἱ ἐρημίαι τοὺς κακούργουντας, ἢ αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας, ἢ τοὺς καταποντιστὰς ἢ θάλασσα. Εἰ πάντες ἦσαν μαθηταὶ τῆς νηστείας, οὐδ' ἂν ἠκούσθη ὄλωσιν, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωβ λόγον, φωνὴ φορολόγου, οὐδ' ἂν οὕτως ἦν (87) ὁ βίος ἡμῶν πολυστένακτος καὶ κατηφείας πλήρης, εἰ νηστεία τὸν βίον ἡμῶν ἐπρυτάνευε. Δῆλον γὰρ, ὅτι ἐδίδαξεν ἂν πάντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φιλαργυρίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ πάσης κακίας παντελῆ φυγὴν καὶ ἀλλοτριώσιν. Ὡν ἐξαιρεθέντων, οὐδὲν

D

τὸν πρεσβύτερον· αἰδεσιμωτάτη γάρ.

(85) Editi ἐξομαλίζει μάχην. At Regii tres mss. et totidem Colbertini et Coisl. ἐξορίζει, multo rectius.

(86) Colb. primus πόλεως ἐξέρχονται.

(87) Codex Combef. τὸν Ἰωβ λόγον.... οὐδὲν ἂν ἦν.

ἐκώλυεν ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα (88) καὶ ἀταραξίᾳ ψυχῶν τὴν ζωὴν ἡμᾶς παραπέμειν.

num esse. Quibus extirpatis nihil vetaret quominus et nos in alta pace animorumque tranquillitate vitam nostram transmitteremus.

6. Νῦν δὲ οἱ μὲν τὴν νηστείαν ἀποπεμπόμενοι, τὴν τρυφὴν δὲ ὡς μακαριότητα βίου μεταδιώκοντες, τὸν τε πολὺν ἐκείνου τῶν κακῶν ἐσθλὸν ἐπεισήγαγον, καὶ τὰ ἑαυτῶν προσδιαφθείρουσι σώματα. Παρατήρησόν μοι τῶν προσώπων τὴν διαφορὰν, τῶν τε σήμερόν σοι κατὰ τὴν ἐσπέραν φανερομένων καὶ τῶν αὔριον. Σήμερον οἰδοῦνται, ὑπέρυθρα, ἰδρώτι λεπτῶ νοτιζόμενα, ὀφθαλμοὶ δίνυγροι, προπετεῖς, τὸ ἀκριβὲς τῆς αἰσθήσεως ἐκ τῆς ἐνδοθεν ἀχλύος ἀφηρημένοι· αὔριον δὲ κατεσταλμένα, σεμνὰ, τὴν ἐκ τῆς φύσεως χροῶν ἀπολαβόντα (89), συννοίας γέμοντα καὶ πάσας αἰσθήσεως ἀκριβοῦς, οὐδεμιᾶς ἐνδοθεν αἰτίας ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις ἐπισκοπούσης. Νηστεία ἢ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἢ τῶν δικαίων ὁμόσκηρος, ὁ τοῦ βίου σωφρονισμός. Αὕτη νομοθέτην ἐποίησε τὸν Μωϋσῆν· νηστείας ἐστὶ καρπὸς Σαμουὴλ. Νηστεύουσα προσήυξατο τῷ Θεῷ Ἄννα. Ἄδωναί Κυριε, Ἐλωί (90) Σαβαώθ ἐὰν ἐπιθλέπων ἐπιθλέψῃς ἐπὶ τὴν δούλην σου, καὶ δῶς μοι σπέρμα ἀνδρός, δώσω αὐτὸν ἐνώπιόν σου θεόν. Οἶνον καὶ σικερα οὐ μὴ πίω (91), ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Αὕτη τὸν μέγαν Σαμψὼν ἐτιθηνήσατο, καὶ ἕως ὅτε συμπαρήν τῷ ἀνδρὶ, κατὰ χιλίους ἐπιπτον οἱ πολέμιοι, καὶ πόλαι (92) πόλεων ἀνεσπώντο, καὶ λέοντες τῶν χειρῶν τὴν ἰσχὺν οὐχ ὑφίσταντο. Ὅτε δὲ μέθη αὐτὸν καὶ πορνεία παρέλαβον, ἀλώσιμος ἦν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, παίγνιον προέκειτο τοῖς παιδαρίοις τῶν ἀλλοφύλων. Νηστεύσας (93) Ἡλίας ἀπέκλεισε τὸν οὐρανὸν τρεῖς ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τιττωμένην τὴν ὕβριν, ἀναγκάως αὐτοῖς τὴν ἀκούσιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστείαν ἐπήγαγε. δι' ἧς πρὸς τὸ ἀμετρον ἤδη χρομένην αὐτῶν νῆν ἡμαρτίαν ἐστῆσεν, οἷον καυτῆρί τινη ἢ τομῆ τῆ νηστεία τὴν εἰς τὸ πλεόν πρόοδον τοῦ κακοῦ διακόψας.

7. Δέξασθε αὐτήν, οἱ πένητες, τὴν σύννοικον ὑμῶν καὶ ὁμοτράπεζον. Οἱ δούλοι, τὴν ἀνάπαυσιν τῶν συνεχῶν τῆς ὑπηρεσίας καμάτων. Οἱ πλούσιοι, τὴν ἰατρειοῦσαν ὑμᾶς τῆς ἐκ τοῦ κόρου βλάβης, καὶ τῆ μεταβολῆ τερπνότερα ποιούσαν τὰ ὑπὸ τῆς συνθεῖας καταφρονούμενα. Οἱ ἀρρώστοι, τὴν τῆς ὑγείας ματέρα. Οἱ εὐεχτόντες, τὸ τῆς εὐεξίας ὑμῶν φυλακτήριον. Ἐρώτησον τοὺς ἰατροὺς, καὶ ἀναγγελοῦσι σοι, ὅτι σφαιρωτάτων ἐστὶ πάντων ἢ ἐπ' ἄκρον εὐεξία. Διόπερ διὰ νηστείας ὑφαίρουσι τὸ πλεονάζον οἱ ἐμπειρότατοι, ὡς μὴ βάρει τῆς πολυσαρκίας ὑποκλασθῆναι τὴν δύναμιν. Ἐξεπίτηδες γὰρ διὰ τῶς ἐνδείας

⁸³ I Reg. i, 11. ⁸⁴ Judic. xiii, 14. ⁸⁵ Judic. xv, 16; xvi, 3; xiv, 6. ⁸⁶ III Reg. xvii, 1.

(88) Regii duo codices ἐκώλυεν ἐν γαλήνῃ βαθεῖα. Haud longe editi τὴν ζωὴν καὶ ἡμᾶς. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(89) Unus codex Regius χροῶν ἀναλαβόντα.

(90) Editi et mss. habent Ἐλωί. At apud LXX legitur Ἐλωί. Mox editi δώσω αὐτό. Antiqui sex li-

6. Nunc vero qui ut jejunium rejiciunt, ita delicias tanquam in his sita sit vitæ felicitas, expectant, non tantum infinitum illud vitiorum examen induxerunt, verum et sua ipsorum corpora corrumpunt. Observa mihi vultuum discrimen, tum eorum qui hodie sub vesperam conspicientur, tum eorum qui cras apparebunt. Hodie tument, rubore suffusi, sudore tenui rorantes, oculi humentes, procaces, atque ob internam caliginem exacta cernendi facultate privati; crastino vero die videbis eosdem vultus compositos, graves, colore naturali recepto, toto habitu præsentem animum præ se ferentes, omnibus sensibus integris, utpote quorum naturalibus actionibus nulla intus causa tenebras offundit. Jejunium similitudo est hominum cum angelis, justorum contubernalis, vitæ moderatio. Per jejunium Moyses factus est legislator: jejunii fructus est Samuel. Jejunans Anna Deum deprecata est: *Adonai Domine, Eloi Sabaoth, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederisque mihi semen viri, dabo illud in conspectu tuo donum*⁶². *Vinum et siceram non bibet, usque ad diem obitus sui*⁶³. Jejunium magnum illum Samsonem educavit, idque quandiu viro affuit, cadebant hostes mille, urbium portæ evellebantur, leones robur manuum illius non sustinebant⁶⁴. At simul atque ebrietas ac scortatio apprehendit hominem, facile in manus hostium incidit, atque exoculatus pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Elias cum jejunasset clausit cælum tres annos ac menses sex⁶⁵. Etenim cum videret multam nasci e satietate petulantiam, accedente fame illos invitos coegit jejunare; eoque peccata illorum jam in immensum excurrentia cohibuit, dum jejunio velut ustione aut sectione quadam, majorem mali progressum interrupit.

7. Excipite hoc, pauperes, contubernale vobis, ac mensæ socium. Excipite, servi, uti relaxationem a perpetuis servitii laboribus. Excipite, divites, quod noxæ a luxu vobis illatæ medeatur, quodque vicissitudine et novitate vobis jucundiora reddat ea quæ nunc ob assuetudinem fastidiuntur. Excipite, male valentes, sanitatis matrem. Qui bona estis habitudine, excipite bonæ vestræ habitudinis custodem. Interroga medicos, ac dicent tibi nihil esse periculosius habitudine corporis extreme bona. Quapropter qui peritissimi sunt artis, per jejunium detrahunt redundantia, ne vis naturæ pondere

bri αὐτόν. Colb, tertius δώσω σοι αὐτόν.

(91) Reg. primus σικερα οὐ πίωται. Alii duo mss. οὐ μὴ πίω.

(92) In Colb. tertio legitur πόλαι πόλεως. Mox idem codex πορνεία παρέλαβεν.

(93) Unus codex Reg. νηστεύων.

corpulentiae fracta succumbat. Nam quod nimium est, per inedia ac famem consulto detrahentes, **15** capacitatem quamdam, ac alteram nutricionalionem, alteriusque incrementi principium facultati nutriendi praestant. Adeo omni instituto omnique corporis habitudini jejunii congruit utilitas, ac pariter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, civitates, deserta. Cum igitur tot modis sua comoda nobis impertiatur, hilariter illud, juxta Domini praecipuum ⁶⁶, excipiamus, non tristes sicut hypocritae, sed mentis hilaritatem absque fuce pra nobis ferentes. Quaquam non arbitror tanto mihi labore opus esse, ut vos ad jejunium exhorter, quanto ut dehorter ne quis hodie in vitium ebrietatis incidat. Nam jejunium quidem plerique, partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuum, suscipiunt. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti, non aliter quam paternam haereditatem, mordicus tenent. Quemadmodum enim qui longinquam perfectionem adornant, ita nonnulli vecordes hodie adversus quinque dierum jejunium vino indulgent. Quis est usque adeo vesanus, ut priusquam bibere incipiat, ebriorum more deliret? An ignoras quod venter non servat depositum? Venter est pessima fide in conventis. Penum incustoditum, in quod cum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non servat deposita. Vide ne tibi quoque, si cras post ebrietatem veneris, dicantur ea quae modo lecta sunt: *Non istud jejunium elegi, dicit Dominus* ⁶⁷. Quid misces ea quae misceri non possunt? Quod consortium temulentiae cum jejunio? quae societas vinolentiae cum abstinentia? *Quis consensus templo Dei cum idolis* ⁶⁸? Templum enim Dei sunt, in quibus habitat Spiritus Dei ⁶⁹: contra, templum idolorum sunt, qui foedam impudicitiae colluviem per ebrietatem admittunt. Hodiernus dies vestibulum est jejunii. Neque vero qui in vestibulis profanatur, dignus est qui ad sancta introcat. Nullus famulus cupiens herum suum placare, hostem illius patronum ac reconciliatorem adhibet. Ebrietas inimicitia est in Deum; jejunium, poenitentiae initium. Itaque si cupis per confessionem reverti ad Deum, fugito temulentiam, ne magis te a Deo alienet. Attamen ad hoc, ut laudem promereatur jejunium, non est per se satis abstinere a cibis, sed jejunium jejunemus acceptabile, Deo gratum. Verum jejunium est, a vitiis alienum esse, continentia linguae, irae cohibitio, concupiscentiarum amputatio, obrectationis, mendacii, perjurii. Ab his abstinere, verum est jejunium, in his igitur situm est bonum ac laudabile jejunium.

8. Caeterum delectemur in Domino, in medita-

⁶⁶ Matth. vi, 16, 17. ⁶⁷ Isa. lvm, 5. ⁶⁸ II Cor. vi, 16. ⁶⁹ I Cor. iii, 16.

(94) Antiqui duo libri Regii τα μέντοι παραδοθέντα. Statim Reg. primus ἐγὼ ἐξελεξάμην.

(95) Unus codex Colb. τῆς οἰνοφλυγίας.

(96) Aliquanto ante ostendimus hanc orationem habitam esse die Dominico. Nunc ex illis, *hodiernus dies vestibulum est jejunii; nec certe qui, etc.,*

A καθελόντες την ἀμετρίαν, εὐρυχωρίαν τινά, καὶ ἀνατροφὴν, καὶ ἀρχὴν δευτέρας ἀξίσεως τῆ θρησκευτικῆ δυνάμει παρασκευάζουσιν. Οὕτω παντὶ ἐπιτηθεύματι καὶ πάσῃ σώματος ἔξει τὸ παρ' αὐτῆς ὠφέλιμον ἅπαντῶ, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἐπιπορεύει, τοῖς οἴκοις, ταῖς ἀγοραῖς, ταῖς νυξί, ταῖς ἡμέραις, ταῖς πόλεσι, ταῖς ἐρημίαις. Τὴν τοίνυν διὰ τοσοῦτων ἡμῖν τὸ παρ' ἑαυτῆς καλὸν χαριζομένην φαιδρῶς ὑποδεξώμεθα, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, μὴ κατατρυφώμεθα ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ τὸ ἰλαρὸν τῆς ψυχῆς ἀνεπιτηθεύτως διαδεικνύοντες. Καὶ οὐ τοσοῦτου μοι δεῖν ἀγῶνος ἡγοῦμαι τὴν περὶ νηστείας παρακλήσιν, ὅσου τὸ μὴ σήμερον τινα τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπεσεῖν. Τὴν μὲν γὰρ νηστείαν καὶ διὰ τὴν συνήθειαν καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ οἱ πολλοὶ καταδέχονται· φοβοῦμαι δὲ τὴν μέθην, ἣν, ὡσπερ τινα κληρὸν πατρῶον, οἱ φίλοινοι διασώζουσιν. Ὡς γὰρ οἱ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς τῶν ἀνοήτων σήμερον πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστείων ἡμέρας οἰνίζονται. Τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε, ποὶν ἀρξασθαι πίνειν, τὰ τῶν μεθύοντων παραφρονεῖν; Οὐκ οἶδας, ὅτι γαστήρ παρακαταθηκὴν οὐ διασώζει; Γαστήρ συναλλακτῆς ἐστὶν ἀπιστότατος. ταμιεῖον ἀρύλακτον, πολλῶν ἐναποτεθέντων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατεθέντα (94) οὐ διασώζουσα. Ὅρα καὶ μὴ σοι αὐριον ἀπὸ μέθης ἐλθόντι τὰ νῦν ἀναγνωσθέντα λεχθῆ· Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. Τί μιγνύεις τὰ ἄμικτα; Τίς μετοχὴ νηστείας πρὸς μέθην; τίς κοινωρία τῆ οἰνοφλυγίας (95) πρὸς τὴν ἐγκράτειαν; Τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Ναὸς μὲν γὰρ Θεοῦ εἰσὶν ἐν οἷς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ, ναὸς δὲ εἰδώλων οἱ διὰ τῆς μέθης τὸν συρφετὸν τῆς ἀκολασίας ὑποδεχόμενοι. Ἡ (96) σήμερον ἡμέρα προπύλαιον ἐστὶ τῶν νηστείων. Οὐ δὴ ποῦ δὲ ὁ ἐν τοῖς προθύροις βεβηλωθεὶς ἀξιὸς ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια. Οὐδεὶς οἰκέτης, ἐξευμενίσασθαι θέλων τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην, τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ προστάτῃ καὶ διαλλακτῇ κέχρηται. Μέθη ἐχθρὰ ἐστὶν εἰς Θεὸν· νηστεία δὲ ἀρχὴ μετανοίας. Εἰ οὖν βούλει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν Θεόν, φεῦγε, τὴν μέθην, μὴ σοι χαλεπωτέρου κατασκευάσῃ τὴν ἀλλοτριώσιν. Οὐ μέντοι ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὴν ἐπαινετὴν νηστείαν, ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστείαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ (97). Ἀληθὴς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἐποχὴ (98), ἐπιθυμιῶν χωρισμὸς, καταλαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιπορκίας. Ἡ τούτων ἐνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθὴς. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλόν.

8. Κατατρυφήσωμεν δὲ τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ μελέτῃ

plane constat eadem prima Dominica Quadragesimae habitam esse.

(97) In Regio primo scriptum invenimus εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

(98) Colbertini duo θυμοῦ ἀποχὴ

τῶν λόγιων τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τῇ ἀναλήψει τῶν σωτηρίων νομίμων, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς διορθωτικοῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν δόγματιν. Ἀπὸ μέντοι τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ νηστείας φυλαξώμεθα, περὶ ἧς καὶ ὁ (99) προφήτης ἀπεύχεται λέγων· Οὐ λιμακτουήσει Κύριος ψυχὰς δικαίων· καὶ τό· Οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον, οὐδέτὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους. Οὐ γὰρ ἂν περὶ αἰσθητῶν ἄρτων εἶπεν ὁ εἰδώς τοὺς παῖδας τοῦ πατριάρχου ἡμῶν (1) Ἰακώβ ἄρτων ἕνεκεν καταβάντας εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς λέγει τροφῆς, καθ' ἣν ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος τελειοῦται. Μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς (2) ἡ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειληθεῖσα νηστεία· Ἰδοὺ γὰρ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπάξω ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην λιμὸν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· ὃν διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ δίκαιος κριτής, ἐπειδὴ ἐώρα αὐτῶν τὸν μὲν νοῦν ἐν τῇ ἀτροφίᾳ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων (3) λιμαγχουόμενον, ὑπερπαινούμενον δὲ αὐτῶν καὶ κατασαρκούμενον τὸν ἔξω ἄνθρωπον. Πάσας τοίνυν τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας ἐστιάσει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐωθιναῖς τε καὶ ἐσπεριναῖς εὐφροσύναις. Μηθεὶς ἐκουσίως ἀπολιμπανέσθω (4) τῆς πνευματικῆς εὐωχίας. Πάντες μενάσχωμεν τοῦ νηφαλίου κρατῆρος, ὃν ἡ σοφία, κεράσατα, προέβηκεν ἡμῖν ἐξίσου, καθ' ὅσον ἐστὶ χωρητικὸς ἕκαστος ἀπαρύεσθαι. Ἐκέρασε γὰρ τὸν ἑαυτῆς κρατῆρα, καὶ ἐσφαξέ τὰ ἑαυτῆς θύματα· τουτέστι, τὴν τῶν τελείων τροφήν, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διίσκρυσιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Ὡς ἀφιλόως ἐμφορηθέντες, εὐρεθείημεν ἄξιοι καὶ τῆς ἐν τῷ νυμφῶνι εὐφροσύνης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (5).

A tione eloquiorum Spiritus, inque suscipiendis salutaribus institutis, denique in cunctis dogmatibus, quibus emendantur animi nostri. Rursus ab interno mentis jejunio caveamus, quod et propheta deprecatur, his verbis: *Non occidet Dominus fame animas justorum*⁷⁰. Ac rursus: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem*⁷¹. Nec enim loquitur de panibus sensibilibus, qui noverat filios patriarchæ nostri Jacob panum causa descendisse in Ægyptum, sed de spiritali loquitur alimonia, qua interior **16** noster homo perficitur. Ne veniat etiam in nos jejunium quod Deus comminatur Judæis: *Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, et inducam in terram hanc famem, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini*⁷²: quam ideo immisit justus judex, quod perspiceret eorum mentem verorum dogmatum inedia, fame necari; contra vero, externum eorum hominem supra modum pinguescere et obesum fieri. Per omnes igitur hosce sequentes dies convivio excipiet vos Spiritus sanctus, matutinis simul et vespertinis epulis. Nemo sua sponte seipsum fraudet hoc epulo spiritali. Omnes participes simus sobrii calicis, quem ipsa Sapientia temperavit ac nobis apposuit ex æquo, ut quantum quisque capax est hauriat. *Miscuit enim craterem suum, occidit hostias suas*⁷³; hoc est, perfectorum cibum, *Qui propter assuetudinem sensus exercitatos habent ad discretionem boni et mali*⁷⁴. Quibus affatim expleti, reperiamur et illo digni gaudio, quod exhibetur in sponsi thalamo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ,

Πρόσεχε σεαυτῷ (6).

1. Τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὡσπερ ἐκ τινων ταμιείων, τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν, προφέρουτες τὰ βουλευματα. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν, εὐθύς ἂν ἀπὸ τῶν νοσημάτων ἀλλήλοις συνεγινόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῆ σαρκὸς καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐννοίας ἐργάζεται, ῥημάτων δεῖται καὶ ὀνομάτων πρὸς τὸ δημοσιεύειν τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα. Ἐπειδὴ οὖν ποτε λάβηται φωνῆς σημαντικῆς ἡ ἐννοια ἡμῶν (7), ὡσπερ πορθμείω τιτὶ τῷ λόγῳ

HOMILIA IN ILLUD,

Attende tibi ipsi⁷⁵.

1. Qui nos condidit Deus, ideo impertivit nobis sermonis usum, ut alter alteri cordis consilia aperiamus, eaque unusquisque propter naturæ societatem communicemus cum proximo, ex abditis cordis recessibus, velut ex cellis quibusdam penariis, depromentes. Etenim si constaremus anima nuda, statim certe cogitationum ope inter nos congrederemur: quia vero anima nostra carnis tegumento operta, cogitationes producit, verbis opus habet et nominibus, ut ea quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, proferat in apertum. Mens igitur nostra simul ut vocem quidpiam si-

⁷⁰ Prov. x, 3. ⁷¹ Psal. xxxvi, 35. ⁷² Amos viii, 11. ⁷³ Prov. ix, 2. ⁷⁴ Hebr. v, 14. ⁷⁵ Deut. xv, 9.

(99) Antiqui tres libri περὶ ἧς καὶ ὁ. Aberat vocula καὶ a vulgatis. Mox Reg. primus Κύριος ψυχῆν.

(1) Veteres quinque libri πατριάρχου ἡμῶν. Ultima vox in impressis libris deerat.

(2) Colbertini primus et tertius μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ὑμᾶς.

(3) Sic Regii primus et tertius. Alii mss. et editi διδασμάτων.

(4) Antiqui duo libri Colbertini ἐκουσίως ἀπολει-

πέσθω.

(5) Colb. primus τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(6) In Reg. primo ita scriptum invenimus: Οὗτος ὁ λόγος ἀναγινώσκεται τῇ β' τῆς τυρινῆς. Hic sermo legitur die secunda ejus hebdomadis, qua lacticipiniis vesci licet.

(7) Colb. tertius ἡ ἐπίνοια ἡμῶν.

gnificantem apprehendit, sermone velut cymba quadam vehitur, et aerem transvolans, a loquente transit ad audientem. Quodsi nacta fuerit altam tranquillitatem ac quietem, tum sermo veluti portum quemdam placidum ac tranquillum, discipulorum aures subit; sin autem excitatus ab auditoribus tumultus, quasi aspera quædam tempestas contra aspirarit, medio in aere dissolutus naufragium facit. Date igitur quietem sermoni per silentium. In eo enim fortasse videbitur aliquid utile, nec indignum quod hinc vobiscum exportetis. Difficilis captu est veritatis sermo, ac facile potest effugere non attentos. Ita enim voluit Spiritus sanctus sermonem suum contractum esse ac brevem, ut paucis multa significet, nulloque negotio ob brevitatem valeat facile memoria retineri. Nam et naturale sermonis munus est, neque obscuritate **17** ea quæ significatur occultare, neque supervacaneum esse et vanum, ac temere rebus circumfluum. Certe ejusmodi sunt ea verba, quæ modo nobis ex Moysis libris recitata sunt, quorum omnino recordamini vos qui studiosi estis, nisi forte ob suam brevitatem vestras præterfluxerint aures. Ita autem se habet sententia: *Attende tibi ipsi, ne quando fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas.* Sumus nos homines ad peccata cogitationum proclives. Quapropter qui corda nostra singillatim finxit⁷⁶, haud nescius in voluntatis appetitione compleri maximam peccatorum partem, puritatem in principali animæ parte sitam, ceu principem ac primariam nobis constituit. Nam maxime qua parte facile prolabimur in peccata, hanc custodia ac cura majore dignatus est. Quemadmodum enim medici providentiores imbecilliora corpora monitis quibusdam ad cautionem adhibitis multo ante communiunt: eundem ad modum communis curator, et verus animarum medicus, quam partem ad peccatum pronam in nobis maxime novit, eam validioribus præsidiiis præmunivit. Etenim corporeæ actiones tempore indigent, opportunitate, labore, adjutoribus, denique reliquo commeatu. E diverso, animi motus citra temporis moram fiunt, perficiuntur citra lassitudinem, citra negotium ullum consistunt, idoneum ipsis est tempus omne. Et sane nonnunquam invenitur qui arrogans sit, superbiatque de gravitate et castitate, quique extrinsecus præ se ferens temperantiæ larvam, ac plerumque inter eos qui ipsum ob virtutem beatum prædicant, desidens medius, mox tamen cogitatione per occultum cordis motum ad peccati locum accurrat. Videt animo concupita, comminiscitur congressum quempiam indecorum, ac denique in abdita cordis officina, claram in seipso voluptatis speciem depingens, nullis testibus intra se peccatum perpetrat, omni-

⁷⁶ Psal. xxxiv, 11.

(8) In aliquibus codicibus Combesianis legitur *δυναμέως ἐκφυγεῖν*. Nec ita multo post tres mss. *ὥστε πλείστα ἐν*.

A ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα, ἐκ τοῦ φθγγόμενου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα· καὶ μὲν εὐρη γαλήνην βαθεῖαν καὶ ἡσυχίαν, ὡσπερ λιμέσιν εὐθείαις καὶ ἀχειμάστοις ταῖς ἀκοαῖς τῶν μαθησκόντων ὁ λόγος ἐγκαθορμιζέται· ἐὰν δὲ οἶον ζάλη τις τραχεῖα ὁ παρὰ τῶν ἀκούοντων ὄρουθος ἀντιπνεύσῃ, ἐν μέσῳ τῆς ἀέρι διαλυθεῖς ἐναυάγητε. Ποιήσατε τοίνυν γαλήνην τῷ λόγῳ διὰ τῆς σιωπῆς. Ἴσως γὰρ ἂν τι φανεῖα χρησίμῳ ἔχων τῶν ἀγωγίμων. Δυσθήρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ῥαδίως δυναμέως ἐκφεύγει (8) τοὺς μὴ προσέχοντας, οὕτω τοῦ Πνεύματος οἰκονομησάντος συνεσταλμένου αὐτὸν εἶναι καὶ βραχύν, ὥστε πολλὰ ἐν ὀλίγοις ἀπολοῦν, καὶ διὰ συντομίαν εὐκόλου εἶναι τῇ μνήμῃ παρακατασχέσθαι (9). Καὶ γὰρ φύσει ἀρετῆ λόγου μήτε ἀσαφεία κρύπτειν τὰ σφαινώμενα, μήτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον εἰκῆ τοῖς πράγμασι περιῶρέοντα. Ὅποῖος οὖν δὴ ἐστὶ καὶ ὁ ἀρτίως ἡμῖν ἐκ τῶν Μωϋσείως βιβλίων ἀνεγνωσμένος λόγος, οὗ μὲνησθε πάντως οἱ γε φιλόπονοι, πλὴν εἰ μὴ που διὰ βραχυτάτα παρέδραμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς. Ἐχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· Πρόσχε σεαυτῷ, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Εὐκόλοι ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίας οἱ ἄνθρωποι. Διόπερ ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, εἰδὼς, ὅτι τὸ πλείστον τῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ ὀρυγῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν, τῆν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ καθαρότητι πρώτην ἡμῖν διατάξατο. Ὡ γὰρ μάλιστα προχείρως ἐξαμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἠξίωσεν. Ὡσπερ γὰρ τῶν σωματίων **C** τὰ ἀσθενέστερα οἱ προμηθέστεροι τῶν ἰατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν ἀσφαλιζονται οὕτως ὁ κοινὸς κηδεμὼν, καὶ ἀληθινὸς τῶν ψυχῶν ἰατρός, ὁ μάλιστα ἡμῶν οἶδε (10) πρὸς ἀμαρτίαν ὀλισθηρότερον, τοῦτο ἰσχυροτέραις προκατελάβετο φυλακαῖς. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ καμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας· αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσι. Καὶ πού τις τῶν σοβαρῶν καὶ κατωφρυωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἔξωθεν περιχέμενος, ἐν μέσοις καθεζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῆ αὐτὸν μακαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας τόπον ἐν τῷ ἀφανεί **D** τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπώσατό τινα ὀμιλίαν οὐκ εὐπρεπῆ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κρυφαίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ, ἐναργῆ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἡδονὴν ζωγραφήσας, ἀμάρτυρον ἔσω τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο, ἀγνωστοῦ πάσιν ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀποκαλύπτων τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερῶν τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Φύλαξαι οὖν, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικί πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

(9) Codices Combesiani *παρακατασχέσθαι*. Nostri et editi *προσκατέχεσθαι*.

(10) Antiqui duo libri ἡμῶν εἶδε.

Διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν διακόπτονται, ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἁμαρτάνων, τῇ τάχει τῶν νοημάτων συναπαρτιζομένην ἔχει τὴν ἁμαρτίαν. Ὅπου οὖν ὀξύ τὸ παράπτωμα, ταχεῖα δέδοται ἡμῖν ἢ φυλακή. Διαμαρτύρεται γὰρ, Μήποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Μᾶλλον δὲ ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν.

celeri cogitationum motu peccatum explevit. Ubi igitur lapsus est repentinus, ibi repentina cavendi facultas fuit nobis tradita. Obtestatur enim, Nequando verbum occultum in corde tuo fiat delictum. Jam potius ad ipsum sermonis recurramus exordium.

2. Πρόσεχε, φησὶ, σεαυτῷ. Τῶν ζώων ἕκαστον παρὰ τοῦ τὰ πάντα συστησάμενου Θεοῦ οἴκοθεν ἔχει τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκείας συστάσεως. Καὶ εὖροις ἄν, εἰ καταμάθοις, ἐπιμελῶς, τῶν ἀλόγων τὰ πλεῖστα ἀδίδακτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ βλάπτου διαβολὴν καὶ φυσικῇ τιμὴ πάλιν ὀλκῇ πρὸς τὴν τῶν ὠφελούτων ἀπόλαυσιν ἐπειγόμενα. Διὸ καὶ ἡμῖν ὁ παιδεύων ἡμᾶς Θεὸς τὸ μέγα τοῦτο παράγγελμα δέδωκεν, ἵνα, ὅπερ ἐκείνοις ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ λόγου βοηθείας προσγένηται· καὶ ὅπερ κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις ἀνεπιστάτως, τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐπιτελῆται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς συνεχούς τῶν λογισμῶν (11) ἐπιστάσεως· καὶ φύλακες ὦμεν ἀκριβεῖς τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀφορμῶν· φεύγοντες μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ὡσπερ τὰ ἄλογα φεύγει τῶν βρωμάτων τὰ δηλητήρια· διώκοντες δὲ τὴν δικαιοσύνην, ὡσπερ κάκεινα μεταδιώκει (12) τῆς πῶας τὸ τρώφιμον. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα δυνατὸς ᾖς διακρίνειν τὸ βλάπτου ἀπὸ τοῦ σώζοντος. Ἐπειδὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν· τὸ μὲν, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὄρατοῖς· τὸ δὲ, τῇ νοερᾷ τῆς ψυχῆς δυνάμει ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἁσμάτων· ἐὰν μὲν ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κείσθαι εἴπωμεν τὸ παράγγελμα, εὐθύς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπελέγξομεν. Πῶς γὰρ ἂν τις ὄλον ἑαυτὸν τῷ ὀφθαλμῷ καταλάβῃ; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ὀφθαλμὸς κέχρηται τῷ ὄραῳ (13)· οὐ κορυφῆς ἐφικνεῖται, οὐ τὰ νῶτα οἶδεν, οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῷ βάθει τῶν σπλάγγων διάθεσιν. Ἀσεβες οὖν τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ Πνεύματος παραγγέλματα (14). Λείπεται τοίνυν ἐπὶ τῆς κατὰ νοῦν ἐνεργείας τοῦ προστάγματος ἐξακοῦειν. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ· τουτέστι, Πανταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα. Ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνει. Κεκρυμμένοι βρόχοι παρὰ τοῦ ἐχθροῦ πολλαχόθεν καταπεπήγασι. Πάντα οὖν περισκόπει, ἵνα σώσῃ ὡσπερ θορκὰς ἐκ βρόχων, καὶ ὡσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος. Ἡ μὲν γὰρ θορκὰς ἀνώλωτός ἐστι τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὀράσεως· ὄθεν καὶ ἐπώνυμός ἐστι τῆς οἰκείας ὀξυθορκίας· τὸ δὲ ὄρνεον κούφῳ τῷ πτερῷ ὑψηλότερον τῆς ἐπιβουλῆς

A bus ignotum, donec veniat qui revelabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium ⁷⁶. Cave igitur ne quando verbum occultum in corde tuo fiat delictum. Quisquis enim aspexit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulterium commisit in corde suo ⁷⁷. Nam corporis actiones a multis intercipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim

intercipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim intercipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim intercipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim intercipiuntur. ⁷⁶ *Attende, inquit, tibi ipsi.* Animal quodvis ad se tuendum ab omnium conditore Deo habet intus impetum quemdam. Invenias itidem, si modo animum diligenter attenderis, maximam brutorum animalium partem, nullo magistro, noxia vitare aversarique: contra vero, naturali quadam propensione ad sua commoda, capienda incitari. Quapropter et qui nos erudit Deus, magnum hoc nobis præceptum dedit, ut quod illa a natura accepere, id ipsum accedat nobis rationis ope; et quod fit a brutis inconsiderate, hoc a nobis perficiatur ex animi attentione et assidua mentis consideratione: item, ut datos nobis a Deo impetus diligenter custodiamus, fugientes peccatum perinde atque bruta animalia venenatum pabulum fugiunt; sectantes vero justitiam, velut illa herbas edules consecretantur. Attende igitur tibi ipsi ut possis ¹⁸ noxium a salubri discernere. Quoniam autem duplex est attentio: altera, cum considerantur oculis corporeis visibilia; altera, cum speculamur incorporea intelligente animi facultate; si dixerimus quidem hoc præceptum in oculorum actione esse situm, statim id fieri non posse deprehendemus. Qui enim fieri potest, ut quis seipsum totum oculo complectatur? Neque enim oculus ipse ad seipsum videndum adhibet suos obtutus; non pertingit ad verticem, terga; non novit, non vultus, non internam viscerum dispositionem. Denique impium fuerit discere præcepta Spiritus sancti perfici non posse. Superest igitur ut illud præceptum de mentis actione accipiamus. Attende igitur tibi ipsi: hoc est. Te ipsum omni ex parte conspice. Habeto oculum animæ in somnum ad tui ipsius custodiam. ^D *In medio laqueorum transis* ⁷⁸. Latent laquei multis in locis ab hoste defixi. Circumspice igitur et lustra omnia, *Ut serveris tamquam damula e laqueis, et tanquam avis e reti* ⁷⁹. Caprea enim præ visus claritate capi laqueis non potest; inde est etiam quod id nominis acceperit a proprio visus acumine: avis vero, si modo sibi attendat, levi penna sursum erecta, redditur altior quam ut incidat in

⁷⁶ I Cor iv, 5. ⁷⁷ Matth. v, 28. ⁷⁸ Eccle. ix, 20. ⁷⁹ Prov. vi, 5.

(11) Editi et Reg. tertius τῶν λόγων. Alii mss. τῶν λογισμῶν. Ibidem in Reg. primo pro ἐπιστάσεως legitur ἐπιτάσεως.

(12) Editi διώκει. At mss. plerique omnes μεταδιώκει.

(13) Unus codex Reg. et editi τὸ ὄραῳ. Alii non pauci τῷ ὄραῳ. Statim unus codex Combef. νῶτα

εἶδε: quæ scriptura viro doctissimo magis placet; nec diffitebor eam mihi quoque magis placere. Quoniam tamen alii mss. vulgatam lectionem preferunt, nihil mutandum censuimus.

(14) Reg. primus τὰ τοῦ Σωτῆρος παραγγέλματα, *præcepta Salvatoris*. Ibidem editi λέιπέται οὖν. Multi libri veteres λέιπέται τοίνυν

aucupum insidias. Cave igitur, ne brutis animantibus deterior videare ad teipsum custodiendum, nequando laqueis irretitus, præda efficiaris diaboli, ab eo captus et ad illius voluntatem adductus⁸⁰.

3. *Attende itaque tibi ipsi*: hoc est. Non tuis, neque his quæ circum te sunt, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud nostra, aliud quæ circum nos sunt. Nos quidem anima sumus et mens, quatenus ad imaginem Conditoris sumus facti; nostrum vero corpus est, et qui per ipsum sunt sensus; circum nos autem pecuniæ, artes et reliqua vitæ suppellex. Quid igitur ait Scriptura? Ne carni attende, nec ullo modo prosequere illius bona, sanitatem, pulchritudinem, voluptatum usum, longam vitam; nec pecunias aut gloriam, aut potentiam admirare; nec alia quæcunque temporalis tuæ vitæ munera explent, magna aut eximia tanti duxeris, ut horum studio primariam tuam vitam negligas, sed *attende tibi ipsi*; hoc est, animæ tuæ. Exorna illam, et ejus curam gere, ut sordes omnes ex nequitia ipsi accedentes, submoveantur per animi attentionem, omnisque vitiorum turpitudine expurgetur, ac contra condecoretur illustreturque omni virtutis ornatu. Perscrutare te ipse, quis sis; fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalem: item, duplicem esse vitam nostram, alteram carnis propriam, cito transeuntem; alteram animæ cognatam, limites nullas admittentem. *Attende ergo tibi ipsi*, neque iis quæ peritura sunt, ac si æterna essent, adhæseris, neque æterna quasi fluxa asperneris. Carnem despicio, quippe quæ transeat; curam habeas animæ rei **19** immortalis. *Omni diligentia tibi ipsi intende, ut quod utrique profuturam sit, noveris dispertiri, carni quidem alimoniam et tegumenta: animæ vero pietatis dogmata, institutionem urbanam, virtutis exercitationem, vitiorum emendationem. Neque vero plus æquo pinguefacias corpus, neque sis sollicitus de copia carniū. Quoniam enim Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, et hæc sibi invicem adversantur⁸¹, cave nequando addictus carni, multas vires tribuas deteriori. Nam quemadmodum in staterarum momentis unam lancem si degravabis, necesse est omnino ut oppositam reddas leviolem: ita etiam in corpore et animo, dum unum redundat, alterum necessario imminuitur. Fruente enim corpore habitudine bona, atque obesitate aggravato, consequens est ut mens ad peculiare sibi actiones infirma sit ac debilis; contra, animo se bene habente*

⁸⁰ II Tim. II, 26. ⁸¹ Galat. V, 17.

(15) Reg. primus αὶ διὰ τούτου.

(16) Unus codex ἡδονῶν ἀπολαύσιν.

(17) Antiqui duo libri ὅσα σοι. Alii mss. et editi ὅσα σοι. Nec ita multo post editi et Reg. tertius νομίσας, καὶ τῆ. Sed voculam καὶ delevimus, fidem

Α τῶν ἀγρευόντων, ὅταν προσέχη, γίνεται. Ὅρα οὖν μὴ χειρῶν φανῆς τῶν ἀλόγων πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν· μήποτε, ταῖς παγίσιν ἀλοῦς, θήραμα γένηται τοῦ διαβόλου, ἐζωγρημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

3. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ· τουτέστι, Μήτε τοῖς σοῖς μήτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γάρ ἐσμεν ἡμεῖς αὐτοὶ, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθὼ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενῆμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα καὶ αἱ δι' αὐτοῦ (15) αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ, χρήματα, τέχναι καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευὴ. Τί οὖν φησιν ὁ λόγος; Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπου διώκε· ὑγείαν καὶ κάλλος καὶ ἡδονῶν (16) ἀπολαύσεις, καὶ μακροβίωσιν· μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν, καὶ δυναστείαν θαύμαζε· μηδὲ ὅσα σοι (17) τῆς προσκαιροῦ ζωῆς τὴν ὑπηρεσίαν πληροῖ, ταῦτα μεγάλα νομίσας, τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς προηγουμένης σεαυτοῦ ζωῆς καταμέλει· ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῷ· τουτέστι, τῇ ψυχῇ σου. Ταύτην κατακόσμη, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ τῆς πονηρίας ἐπιγιγνώσκον αὐτῇ ῥύπον ἀποικονομεῖσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἵσχος ἀποκαθαίρεσθαι, παντὶ δὲ τῷ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαιδρύνειν. Ἐξέτασον σεαυτὸν τίς εἶ, γινώθι σεαυτοῦ τὴν φύσιν· ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλῆ τίς ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ· ἡ μὲν οἰκεία τῇ σαρκὶ, ταχὺ παρερχομένη· ἡ δὲ συγγενὴς τῇ ψυχῇ, μὴ δεχομένη περιγραφὴν.

Γ Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, μήτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰδιόις ἐναπομείνης, μήτε τῶν αἰδίων ὡς παρερχομένων καταφρονήσης. Ὑπερόρα σαρκὸς, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου. Ἐπίστηθι μετὰ πάσης ἀκριβείας σεαυτῷ, ἵνα εἰδῆς διανέμειν ἑκατέρῳ τὸ πρόσφορον, σαρκὶ μὲν διατροφῆς καὶ σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγὴν ἀστέϊαν, ἀρετῆς ἀσκησιν, παθῶν ἐπανόρθωσιν· μήτε ὑπερπιαίνειν τὸ σῶμα, μήτε περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γάρ· Ἐπιθυμεῖ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, ταῦτα δὲ ἀλλήλοισι ἀντίκειται (18), ὅρα μήποτε, προσθέμενος τῇ σαρκὶ, πολλὴν παράσχη τὴν δυναστείαν τῷ χειρόνι. Ὡσπερ γάρ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφοτέραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν (19) ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γάρ εὐπαθοῦντος καὶ πολυσαρκίᾳ βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄτονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος

trium librorum veterum secuti.

(18) In Colb. tertio pro ἀντίκειται legitur ἀντίκεινται. Mox quatuor mss. παράσχη. Editi παράσχη.

(19) Antiqui tres libri ποιεῖται τὴν.

ὕψουμένης, ἐπόμενον ἔστι τὴν τοῦ σώματος ἔξιν καταμαραίνεσθαι.

4. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο παράγγελμα καὶ ἀσθενούσι χρησίμου, καὶ ἐρρωμένοις ἀρμοδιώτατον. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀσθενείαις οἱ ἰατροὶ τοῖς κάμνουσι παρεγγυῶσι προσέχειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἠκόντων καταμελεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἰατρός τῶν ψυχῶν ἡμῶν λόγος (20) τὴν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κεκακωμένην ψυχὴν διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βοηθήματος ἐξιάται. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα κατὰ ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδέξῃ (21). Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἀμάρτημα πολλῆς σοὶ χρεια τῆς ἐξομολογήσεως, δακρύων πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου τῆς νηστείας. Κοῦφον καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξισαζέσθω καὶ ἡ μετάνοια. Μόνον πρόσεχε σεαυτῷ, ἵνα γνωρίζῃς ψυχῆς εὐρωστίαν καὶ νόσον. Πολλοὶ γὰρ ἀπὸ τῆς (22) ἄγαν ἀπροσεξίας μεγάλα καὶ ἀνίατα νοσοῦντες, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἴσασι, ὅτι νοσοῦσι. Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παραγγέλματος ὄφελος καὶ τοῖς ἐρρωμένοις περὶ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ (23) καὶ νοσοῦντας ἰᾶται, καὶ ὑγιαίνοντας τελειοῖ. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ μιᾶς τινος πράξεώς ἐστιν ὑπερέτης, τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διατεταγμένων ἡμῖν. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον σκευὴ ἐστὶ παντοδύνα, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ξύλινα (24) καὶ ὀστράκινα, ἀλλὰ καὶ τέχναι παντοῖαι. Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, θηρευτὰς, ὀδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργοὺς, ποιμένας, ἀθλητὰς, στρατιώτας. Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόσει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἐκάστῳ (25) καὶ ἀκρίθειαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν. Θηρευτῆς εἰ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἴδού ἐγὼ ἀποστέλλω πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους. Πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς, μὴ πού σε διαφύγῃ τὸ θήραμα, ἵνα, συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγριωθέντας προσαγάγῃς τῷ σώζοντι. Ὁδοιπόρος εἰ ὁμοίως τῷ (26) εὐχομένῳ· Τὰ διαβήματά μου κατεύθυνον. Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβαλλέσθω (27) τῆς πίστεως, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὁ οἰκοδόμος βλέπετω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσοῦν, ἀργύριον, λίθους τιμίους. Ὁ ποιμὴν, πρόσεχε μὴ τι παρελθῇ τῶν ἐπιβαλ-

A et bonorum meditatione ad propriam magnitudinem evecto, sequitur bonam corporis habitudinem contabescere et elanguere.

4. Porro hoc idem præceptum cum infirmis conducit, tum maxime congruit bene valentibus. Et in morbis quidem medici adhortantur ægrotos, ut sibi ipsi attendant, nihilque eorum quæ ad medelam pertinent negligant. Eundem ad modum sermo etiam, animarum nostrarum medicus, animam a peccato male affectam exiguo hoc remedio persanat. *Attende igitur tibi ipsi*, ut pro delicti ratione recipias etiam subsidium curationis. Magnum est peccatum et grave, multa tibi opus est confessione, lacrymis amaris, intentis vigiliis, jugi jejunio. Leve est et tolerabile delictum: huic quoque exæquetur pœnitentia. Tantummodo attende tibi ipsi, ut sanitatem animi ac morbum agnoscas. Sunt enim plerique, qui præ nimia animi inconsiderantia ægrotare se ne norunt quidem, quanquam gravibus morbis et insanabilibus laborant. Sed et bene valentibus in agendo non parum prodest illud mandatum: quare hoc idem et ægros sanat, et sanis conciliat sanitatem perfectiorem. Nam quisque nostrum qui inter verbi discipulos recensemur, sumus administri unius alicujus eorum munerum, quæ nobis, juxta Evangelium, præscripta sunt. Enimvero in magna domo Ecclesia hac non modo vasa sunt cujuscunque generis, aurea et argentea, lignea et testacea⁸², sed sunt etiam, artes omnigenæ. Habet enim domus Dei, quæ est Ecclesia Dei viventis⁸³, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites. Conveniet brevis hæc dictio his omnibus, impertiens singulis tum operis integritatem, tum voluntatis studium. Venator es missus a Domino dicente: *Ecce ego mitto multos venatores, et venabuntur eos super omnem montem*⁸⁴. Attende igitur diligenter, ne forte effugiat te præda, ut eos qui vitiis efferati sunt, sermone veritatis captos adducas Servatori. Viator es non secus ac ille **20** qui sic precabatur: *Gressus meos dirige*⁸⁵, attende tibi ipsi ne deflectas a via, ne declines ad dextram aut sinistram, via regia incede. Jaciat architectus firmum fidei fundamentum, quod est Jesus Christus. Videat ædicator, quo pacto ædificet: non lignum, non fenum, non stipulam, sed aurum, argentum, lapides pretiosos⁸⁶. Pastor es? attende ne te quidquam eorum quæ ad munus pastorale attinent, prætereat. Hæc autem quid sibi

⁸² II Tim. II, 20. ⁸³ I Tim. III, 15. ⁸⁴ Jerem. XVI, 16. ⁸⁵ Psal. CXVIII, 133. ⁸⁶ I Cor. III, 11, 12.

(20) Codices permulti ἡμῶν λόγος. Editi ὁ λόγος.

(21) Reg. primus βοήθειαν καταδέχῃ. Statim idem codex χαλεπὸν τὸ παράπτωμα. Nec ita multo post idem mss. φορητὸν τὸ ἀμάρτημα.

(22) Antiqui duo libri Πολλοὶ γὰρ ὑπὸ τῆς.

(23) Sic mss. At editi ὥστε αὐτὸ τοῦτο.

(24) Editi et Reg. tertius ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα. Alii tres mss. ἀργυρᾶ καὶ ξύλινα. Ibidem editi ὀστράκινα, ἀλλὰ καὶ, etc. Sed vox ἀλλὰ hoc loco in Reg. tertio deest.

(25) Veteres aliquot libri ἐκάστου. Ibidem Reg. primus et Colb. primus κατὰ ἀκρίθειαν, male. Nec ita multo post duo mss. παρὰ τοῦ Κυρίου.

(26) Editi et Colb. tertius ὁμοίως τῷ, *similis ei qui*, etc. At Regii primus et tertius ὁμοίως τῷ, *perinde atque is qui*, etc., rectius. Hoc ipso in loco Colb. primus προσευχομένῳ.

(27) Veteres duo libri καταβαλέτω. Codex Combeff. καταβαλλέτω.

volunt? Fac reducas errabundum pecus, oblige contritum, ægrum sana. Agricola si fueris, ficum infructuosam circumfodito, et ea quæ fecunditatem juvant appone⁸⁷. Tu qui miles⁸⁸ es, *collabora Evangelio*⁸⁹: milita bonam militiam⁹⁰ contra spiritus nequitiae⁹¹, adversus libidines carnis, assume omnem armaturam Dei⁹²: ne impliceris vitæ negotiis⁹³, ut ei qui te in militiam delegit, placeas. Athleta es? attende tibi ipsi, ne quam legem athleticam transgrediaris. Coronatur enim nemo, nisi legitime certaverit⁹⁴. Imitare Paulum et currentem, et luctantem, et pugnis certantem⁹⁵: tu itidem, velut bonus pugil, animi oculum omnino intentum habe. Partes præcipuas obtegitto objectu manuum; intentis in adversarium oculis esto. Extende te in cursibus ad anteriora⁹⁶. Sic curre, ut comprehendas⁹⁷. Oppone te invisibilibus adversariis in luctatione. Esse te ejusmodi quoad vives, hæc sententia vult, non concidentem animo, neque dormientem, sed sobrie et vigilantem tibi ipsi præresidentem.

5. Deficiet me dies, si narrare pergam tum studia eorum qui Evangelio Christi operam dant, tum vim præcepti, videlicet quam conveniat omnibus. Attende tibi ipsi; sobrius esto, utere consiliis, præsentium custos, futuri provisor. Quod jam præsens est, præ segnitie ne amitte, neque eorum, quæ non sunt, nec forte futura sunt, quasi jam in manibus sint, tibi promitte possessionem. Nonne hic morbus natura insitus est adolescentibus, ut ob mentis levitatem habere se jam putent sperata? Nam si quando otium nacti fuerint, aut quietem nocturnam, imagines quasdam rerum non subsistentium sibi ipsi animo figunt, et præ mentis instabilitate feruntur in omnia, pollicentes sibi splendorem vitæ, nuptias illustres, numerosam ac faustam sobolem, longævam senectutem, deferendos ab omnibus honores. Deinde cum nulla in re possint spes suas sistere, ad ea quæ inter homines maxima sunt, nimio animi tumore rapiuntur. Domos pulchras comparant et amplas, quas pretiosa ac omnigena supellectile replent; tantum adjiciunt terræ in circuitu, quantum vana eorum cogitatione a toto terrarum orbe rescissum est. Rursus provenientes illinc reditus in vanitatis horreis includunt. His addunt pecora, innumeram servorum turmam, magistratus civiles, principatus gentium, imperia militaria, bella, trophæa denique regnum

⁸⁷ Luc. xiii, 8. ⁸⁸ II Tim. ii, 3. ⁸⁹ II Tim. i, 8. ⁹⁰ I Tim. i, 18. ⁹¹ Ephes. vi, 12. ⁹² ibid. 13. ⁹³ II Tim. ii, 4. ⁹⁴ ibid. 5. ⁹⁵ I Cor. ix, 26. ⁹⁶ Philipp. iii, 13. ⁹⁷ I Cor. ix, 24.

(28) Unus codex Colb. Ταῦτα δὲ ἐστὶ. Mox idem mss τὸν νοσοῦντα, male.

(29) Illud, συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, interpretans Erasmus, videtur vim verbi συγκακοπαθεῖν non male expressisse, cum ita interpretatus est: *Esto particeps afflictionum Evangelii.*

(30) In Reg. primo scriptum invenimus ψυχῆς ὄμμα, sed ita tamen, ut vox βλέμμα in ora libri

λότων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δὲ εἰσι (28) ποῖα; τὸ πεπλανημένον ἐπίστρεφε, τὸ συντετριμμένον ἐπίδησον, τὸ νοσοῦν ἴασαι. Ὁ γεωργός, περισκαπτε τὴν ἄκαρπον συκῆν, καὶ ἐπίβαλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ (29), στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκός, ἀνάλαβε πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· μὴ ἐμπλέκου ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃς. Ὁ ἀθλητὴς, πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ πού τινα παραβῆς τῶν ἀθλητικῶν νόμων. Οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Μιμοῦ τὸν Ηαῦλον, καὶ τρέχοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα· καὶ αὐτός, ὡς ἀγαθὸς πύκτης, ἀμετεώριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα (30). Σκέπε τὰ καίρια τῇ προβολῇ τῶν χειρῶν· ἀτενὲς τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω. Ἐν τοῖς δρόμοις τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνου. Οὕτω τρέχε, ἵνα καταλάβῃς. Ἐν τῇ πάλῃ τοῖς ἀοράτοις ἀνταγωνίζου. Τοιοῦτόν σε εἶναι διὰ βίου ὁ λόγος βούλεται, μὴ ἀναπεπτωκότα, μηδὲ καθεύδοντα, ἀλλὰ νηφόντως καὶ ἐγρηγορότως ἑαυτοῦ (31) προσστῶτα.

5. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον τὰ τε ἐπιτηδεύματα τῶν συνεργούντων εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαρμόστως ἔχει (32) πρὸς ἅπαντας. Πρόσεχε σεαυτῷ· νηφάλιος ἔσο, βουλευτικὸς, τῶν παρόντων φύλαξ, προνοητικὸς τοῦ μέλλοντος. Μὴ τὸ μὲν ἤδη παρὸν διὰ ῥαθυμίας προῖεσο, τῶν δὲ μήτε ὄντων μήτε ἐσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσίν ὄντων, τὴν ἀπόλαυσιν ὑποτίθεσο. Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀόρῳστημα τοῦτο τοῖς νέοις, κουφότητι γνώμης ἔχειν ἤδη νομίζειν τὰ ἐλπιδθέντα; Ὅταν γὰρ ποτε ἡρεμίας λάβωνται, ἢ ἡσυχίας νυκτερινῆς, ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι· ὑποτιθέμενοι περιφανείας βίου, γάμους λαμπροῦς, εὐπαιδείαν, γῆρας βαθύ, τὰς παρὰ πάντων τιμὰς. Εἶτα μηδαμοῦ στήναι τῶν ἐλπίδων δυνάμενοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυσῶνται. Οἴκους κτῶνται καλοὺς καὶ μεγάλους· πληρώσαντες τούτους παντοδαπῶν κειμηλίων, γῆν περιβάλλονται, ὅσπην ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν τῆς ὅλης κτίσεως ἀποτέμῃται. Ἡλὶν τὰς ἐντεῦθεν εὐπορίας ταῖς τῆς ματαιότητος ἀποθήκαις ἐναποκλείουσι. Προστιθέασι τούτοις βροσκήματα, οἰκετῶν πλήθος ἀριθμὸν, ὑπερβαῖνον, ἀρχὰς πολιτικὰς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τράπαια, βασιλείαν αὐτῆν. Πάντα ταῦτα τοῖς διακείνοις τῆς διανοίας ἀναπλασμοῖς ἐπέλθοντες, ὑπὸ τῆς

addita sit. Mox e regione vocis καίρια vox ψυχικά in Colb. primo legitur. Utrum autem vox ψυχικά varia lectio sit, an declaratio vocis καίρια viderint alii.

(31) Regii duo codices ἀλλὰ νήφοντα... σεαυτοῦ.

(32) Unus codex Colb. εὐαρμόστως ἔχη. Editi et alii duo mss. ἔχει.

ἀγαν ἀνοίας ἀπολαύειν δοκοῦσι τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἐν ποσὶ κειμένων αὐτοῖς. Ἰδίου ἀρρώστημα τοῦτο ἀργῆς καὶ ῥαθύμου ψυχῆς, ἐνύπνια βλέπειν ἐγρηγορότος τοῦ σώματος. Ταύτην τοίνυν τὴν χαυνότητα τῆς διανοίας, καὶ τὴν φλεγμονὴν τῶν λογισμῶν καταπιέζων ὁ λόγος, καὶ οἶον χαλινῶ τινα ἀνακρούων τῆς διανοίας τὸ ἄστατον, παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα· Σεαυτῶ, φησὶ, πρόσεχε· μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος. Οἶμαι δὲ, κακῆν τὸ πάθος ἐξαιροῦντα τῆς συνηθείας, ταύτην χρῆσασθαι τῇ παραινέσει τὸν νομοθέτην. Ἐπειδὴ ῥάδιον ἐκάστῳ ἡμῶν πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια, ἢ τὰ οἰκεία ἑαυτοῦ διασκέπτεσθαι· ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν, Παῦσαι, φησὶ, τὰ τοῦ θεῖνος κακὰ περιεργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς τὸ ἀλλότριον ἐξετάζειν ἀρρώστημα· ἀλλὰ σεαυτῶ πρόσεχε· τουτέστιν, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἔρευναν στρέφε σου τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γὰρ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, τὸ μὲν κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσι. Μὴ παύσῃ τοίνυν διερευνώμενος σεαυτὸν, εἰ σοι κατ' ἐντολὴν ὁ βίος πρόεισιν· ἀλλὰ μὴ τὰ ἔξω περισκόπει, εἰ ποῦ τινος μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθείης (33), κατὰ τὸν Φαρισαῖον τὸν βαρύν ἐκεῖνον καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰστήκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην κατευτελίζων· ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλείπῃς (34), μὴ τι κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἡμαρτες, μὴ τι ἢ γλῶσσα παρώλισθε τῆς διανοίας προεκδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακται τι τῶν ἀβουλήτων. Κἂν εὖρης ἐν τῷ βίῳ σεαυτοῦ πολλὰ τὰ ἁμαρτήματα (εὐρήσεις δὲ πάντως ἄνθρωπος ὢν), λέγε τὰ τοῦ τελώνου· Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ. Τοῦτο σοι τὸ ῥῆμα καὶ λαμπρῶς εὐημεροῦντί ποτε, καὶ παντὸς τοῦ βίου κατὰ ῥοὴν φερομένου, χρησίμως παραστήσεται, ὡσπερ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμνησιν φέρων τῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ περιστάσεων (35) πιεζομένῳ ἐν καιρῷ ἂν γένοιτο τῇ καρδίᾳ κατεπαδόμενον, ὡς μήτε τύφῳ πρὸς ἀλαζονείαν ὑπέρογκον ἐπαρθῆναι, μήτε ἀπογνώσει πρὸς ἀγενῆ δυσθυμίαν καταπεσεῖν. Πλούτῳ κομᾶς, καὶ ἐπὶ προγόνους μέγα φρονεῖς; καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Πρόσεχε σεαυτῶ, ὅτι θνητὸς εἶ, Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Περίβλεψαι τοὺς πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας. Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες; οἱ λαμπροὶ ἵπποτρόφοι, οἱ στρατηγοὶ, οἱ σατράπαι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ὀλίγοις ὀστέοις τὰ μνημόσυνα (36) τῆς ζωῆς αὐ-

A ipsum. Hæc omnia ubi inanibus animi commentis recensuere, sibi præ nimia stoliditate **21** videntur speratis velut jam præsentibus et sibi ante pedes positis frui. Propria hæc est otiosi ac scordis animi ægritudo, in vigili corpore insomnia cernere. Hanc itaque mentis laxitatem et cogitationum tumorem comprimens Scriptura, et velut freno quodam mentis inconstantiam arcens, magnum hoc ac sapiens præceptum annuntiat: *Tibi ipsi*, inquit, *attende*, nequaquam promittens tibi quæ non existunt, sed præsentia ad utilitatem tuam dirigens. Existimo autem ideo usum fuisse hac admonitione legislatorem, ut illud etiam vitium ab hominum consuetudine amandaret. Quia unicuique nostrum facilius est aliena curiose indagare, quam sua ipsius ac propria expendere, ut ne nobis id accidat: Desine, inquit, alterius cuiuspiam mala explorare; cave cogitationibus otium dederis alienum morbum inquirendi: sed tibi ipsi attende: hoc est, ad teipsum perscrutandum converte oculos animi tui. Sunt enim nec pauci, qui juxta Domini verba ⁹⁸, festucam quidem animadvertunt in oculo fratris, trabem vero in vero ipsorum oculo non vident. Cave igitur cesses perscrutari teipsum, an præcepto congruenter convenienterque vita tibi procedat: ea autem quæ extrinsecus sunt ne circumspecie, numcubi cuiuspiam reprehendendi locum possis invenire, gravem illum arrogantemque Pharisæum imitatus, qui stans seipsum justificabat, ac publicanum habebat despicatui ⁹⁹. Imo vero ne intermittas teipsum percontari, nunquid deliqueris cogitatione, nunquid lingua labarit mentem præcurrens, nunquid in manuum operibus factum sit quidquam temerarium. Quod si in vita tua te multa deliquisse inveneris (prorsus autem invenies, homo cum sis), verba profer publicani: *Deus, propitius esto mihi peccatori* ¹, *Attende*, igitur *tibi ipsi*. Hoc verbum tibi, et splendido ac felici rerum successu utenti, et vitam omnem secundo flumine traducenti, assidebit utiliter, sicut quasi bonus quispiam consiliarius rerum humanarum suggerat memoriam. Et quanquam afflicteris adversis casibus, opportune potest cordi tuo accini, ut neque fastu tumidus eveharis ad jactantiæ vitium; neque desperatione ad degenerem mæstitiam delabaris. Efferis ob divitias? jactas te ob majorum nobilitatem? de patria ac pulchritudine corporis, deque delatis ab omnibus honoribus gloriaris? Attende tibi ipsi, quod mortalis es, *Quod terra es, et in terram reverteris* ². Circumspecie eos qui ante te degerunt in similibus splendoribus. Ubi sunt qui magistratus civiles gessere?

⁹⁸ Matth. vii, 3. ⁹⁹ Luc. xviii, 14. ¹ ibid. 13.

(33) Editi δυνηθείης. Antiqui sex libri δυνηθείης. Mox duo Colbertini τελώνην ἐξευτελίζων.

(34) Reg. primus μὴ διαλείπῃς. Haud longe tres mss. γλῶσσα παρώλισθησε. Editi et duo mss. παρώλισθε.

(35) In Colb. tertio pro περιστάσεων legitur πε-

ριστάσεως.. Aliquando post editi τύφῳ τι. Sed voculam τι expunximus, fide veterum librorum innixi.

(36) Reg. primus τὸ μνημόσυνον. Mox editi Ἐγκύβου ἐν τοῖς. Vocula ἐν et in mss. Combef. et in nostris deest.

² Genes. iii, 19.

ubi rhetores illi inexpugnabiles? ubi qui constituerunt conventus publicos? ubi illustres equorum altores, exercituum duces, satrapæ, tyranni? Annon omnia pulvis? annon omnia fabula? Annon vitæ ipsorum memoria conservatur in paucis ossibus? Conspicito sepulera, num possis servum ab hero, et pauperem a divite discernere.

Discerne, si quo modo potes, vincetum a rege, fortem a debili, formosum a deformi. Itaque naturæ si memineris, nunquam te extolles; memor autem fueris tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Rursus ignobilis homo es et inglorius, pauper ex pauperibus oriundus, sine lare, sine **22** civitate, infirmus, quotidiani victus indigus, timens potentes, omnes reformidans ob vitæ humilitatem? *Pauper enim, inquit, non sustinet comminationem*³, Ne itaque despondeas animum, nec propterea quod nihil suppetit tibi eorum quæ expeti solent, omnem bonam spem abjicias: quin potius evehe animum tuum, tum ad ea bona quæ jam tibi tradita sunt a Deo, tum ad ea quæ ipso pollicente, tibi in futurum reposita sunt. Primum quidem, homo es solus ex omnibus animantibus a Deo formatus⁴. Annon illud tibi, si modo probe judicaveris, ad summam jucunditatem suffecerit, quod ab ipsis Dei manibus, qui omnia condidit, formatus sis? deinde etiam, quod ad imaginem factus Conditoris tui, possis per vitam bene institutam ad parem cum angelis dignitatem accedere? Animum nactus es intelligendi facultate præditum, quo Deum cognoscis, exploras rerum naturam per ratiocinationem, sapientiæ fructum suavissimum decerpis. Terrestria omnia animalia cicura perinde atque agrestia, omnia item in aquis degentia, et quæ aerem hunc pervolant, serviunt tibi, tuoque imperio subjacent. Nonne artes invenisti tu, ac condidisti urbes? nonne et quæ ad vitam necessaria sunt, et quæ ad voluptatem luxumque pertinent excogitasti? Annon ratione duce maria tibi facta sunt pervia? Nonne aer cælumque et stellarum chori suam tibi expandunt ordinem? Quid igitur pusillo es animo, quod equum non habeas argenteo freno adornatum? At habes solem, qui perniciosissimo cursu per totum diem lumen suum veluti facem tibi præfert. Cares argenti et auri fulgore: sed lunam habes ingenti suo splendore te collustrantem. Non conscendis currus inauratos: at pedes habes proprium vehiculum, et tibi innatum. Quod igitur est quod beatos

³ Prov. XIII, 8. ⁴ Genes. II, 7.

(37) Libri veteres, tum nostri, tum Combesisiani, sautoῦ. Editi éαυτοῦ. Statim mss. Combesisiani προσέχης αὐτῶ. Ibidem in Colb. tertio pro πάλιν legitur éάν.

(38) Colb. tertius τρέμων τὰς δυναστείας.

(39) Colb. tertius εἰς ὕστερον. Aliquanto post idem codex éξαρχεῖ τό.

(40) Rursus idem codex εἰκόνα γεγεννημένος.

(41) Reg. primus τὰ πελάγει διά.

(42) Colb. primus οὐχ έπεται, non sequitur. Alii mss. et editi οὐκ έστιν. Ibidem Colbertini primus et tertius άργυροχάλινος ἢ χρυσοχάλινος. Colb. secundus

των; Έγκυφον τοῖς τάφοις, εἰ δύνησῃ διακρίναι τίς ὁ οἰκέτης, καὶ τίς ὁ δεσπότης· τίς ὁ πτωχός, καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον, εἰ τίς σοι δύναμις, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως· τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενούς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως, οὐκ έπαρθήσῃ ποτέ· μεμνήσῃ δέ σαυτοῦ (37), éάν προσέχης σεαυτῶ.

Itaque naturæ si memineris, nunquam te extolles; memor autem fueris tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Πάλιν δυσγενής τις εἶ καὶ ἀδοξος, πτωχός ἐκ πτωχῶν, ἀνέστιος, ἀπολις, ἀσθενής, τῶν ἐφ' ἡμέραν ἐνδεδής, τρέμων τοὺς ἐν δυναστείᾳ (38), πάντας ὑποπτήσων διά ταπεινότητα βίου; Πτωχός γάρ, φησὶν, οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν. Μὴ τοίνυν ἀπογνῶς σεαυτοῦ, μὴδ' ὅτι οὐδέν ζηλωτὸν ἐν τῶ παρόντι σοι πρόσσεστι, πᾶσαν ἀγαθὴν ἀπορόψης ἐλπίδα· ἀλλ' ἀνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὰ ἤδη ὑπερηγμένα σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, καὶ πρὸς τὰ δι' ἐπαγγελίας ὕστερον (39) ἀποκείμενα. Πρῶτον μὲν οὖν ἄνθρωπος εἶ, μόνον τῶν ζώων θεόπλαστον· ἄρ' οὐκ éξαρχεῖ τοῦτο, σωφρόνως λογιζομένῳ, πρὸς εὐθυμίαν τὴν ἀνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου διαπλασθῆναι; έπειθ' ὅτι καὶ, κατ' εἰκόνα γενόμενος (40) τοῦ κτίσαντός σε, δύνασαι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν δι' ἀγαθῆς πολιτείας ἀναδραμεῖν; Ψυχὴν éλαβες νοεράν, δι' ἧς Θεὸν περινοεῖς, τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῶ καθορᾶς, σοφίας δρέπη καρπὸν ἠδιστον. Πάντα μὲν σοι τὰ χερσαῖα ζῶα, ἡμερὰ τε καὶ ἄγρια, πάντα δὲ τὰ ἐν ὕδασι διαιτώμενα, καὶ ὅσα τὸν ἀέρα διαπέταται τοῦτον, δοῦλά έστι καὶ ὑποχείρια. Οὐ σὺ μέντοι τέχνας éξεῦρες, καὶ πόλεις συνεστήσω, καὶ ὅσα ἀναγκαῖα, καὶ ὅσα πρὸς τρυφὴν ἐπενόησας; Οὐ βάσιμά σοι τὰ πελάγη διά (41) τὸν λόγον; Οὐ γῆ καὶ θάλαττα ὑπηρετεῖ τῶ βίῳ τῶ σῶ; Οὐκ ἄῆρ καὶ οὐρανός, καὶ ἀστέρων χορεῖαι σοὶ τὴν éαυτῶν ἐπιδείκνυνται τάξιν; Τί οὖν μικροψυχεῖς, ὅτι ἵππος σοι οὐκ έστιν (42) άργυροχάλινος; Ἄλλ' ἠλίον έχεις éξυτάτῳ δρόμῳ διά πάσης ἡμέρας θαδουχοῦντά σοι τὴν λαμπάδα. Οὐκ έχεις άργύρου καὶ χρυσοῦ λαμπηδόνας, ἀλλὰ σελήνην έχεις μυρίῳ σε τῶ παρ' αὐτῆς φωτι (43) περιλάμπουσαν. Οὐκ ἐπιθέβηκας άρμάτων χρυσοκολλήτων, ἀλλὰ πόδας έχεις οἰκείον ὄχημα καὶ συμφυές σεαυτῶ. Τί οὖν μακαρίζεις τοὺς τὸ ἄθρόν βαλάντιον κεκτημένους, καὶ ἄλλοτρίων ποδῶν εἰς τὴν μετάβασιν δεομένους; Οὐ καθεύδεις ἐπὶ κλίνης έλεφαντίνης, ἀλλ' έχεις τὴν γῆν πολλῶν έλεφάντων (44) τιμιωτέραν, καὶ γλυκεῖαν ἐπ'

inverso ordine, χρυσοχάλινος ἢ άργυροχάλινος. Sed in repetitione vocis χαλινός deprehendo asperi aliquid et inconcinni; suspicorque ita scriptum fuisse ab aliquo, qui in aliquibus codicibus άργυροχάλινος, in aliis χρυσοχάλινος legisset. Quare, ne, si unam tantum vocem poneret, falleretur ipse, aliosque falleret, utramque ponere maluit.

(43) Unus codex Combes. μυρίῳ σε φωτί. Alius mss. τῶ παρ' éαυτῆς.

(44) Antiqui duo libri et editi πολλῶν έλεφαντίνων. At Regii primus et secundus cum Colb. tertio πολλῶν έλεφάντων, melius.

αὐτῆς τὴν ἀνάπαυσιν, ταχὺν τὸν ὕπνον καὶ μερίμνης ἀπηλλαγμένον. Οὐ κατὰ χειρὶς ὑπὸ χρυσοῦν ὄροφον· ἀλλ' οὐρανὸν ἔχεις τοῖς ἀρρήτοις τῶν ἀστέρων κάλλεσι (45) περιστίλβοντα. Ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀνθρώπινα· τὰ δ' ἔτι μείζω. Διὰ σέ Θεός ἐν ἀνθρώποις, Πνεύματος ἁγίου διανομή, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἐλπίς, θεῖα προστάγματα τελειοῦντά σου τὴν ζωὴν, πορεία πρὸς Θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐτρεπῆς (46), στέφανοι δικαιοσύνης ἑτοιμοὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀρετῆς πόνους μὴ ἀποδράντι.

lia, profectio ad Deum per mandata ⁹, paratum regnum cœlorum ¹⁰, justitiæ coronæ ¹¹, ei, qui labores pro virtute non fugit, paratæ.

7. Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῶ, ταῦτα καὶ ἔτι πλείω (47) εὐρήσεις περὶ σεαυτὸν· καὶ ἀπολαύσεις μὲν τῶν παρόντων, οὐ μικροψυχῆσεις δὲ πρὸς τὸ ἐνδέον. Πανταχοῦ σοι παριστάμενον τὸ παράγγελμα μεγάλῃν παρέξεται τὴν βοήθειαν. Οἶον, ὀργή σου τῶν λογισμῶν κατεκράτησε (48), καὶ ἐκφέρῃ ὑπὸ θυμοῦ πρὸς τε ῥήματα ἀπρεπῆ καὶ πράξεις χαλεπὰς καὶ θηριώδεις; Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῶ, καταστελεῖς μὲν τὸν θυμὸν ὡσπερ τινὰ πῶλον ἀπειθῆ καὶ δυσήνιον, τῆς πληγῆ τοῦ λόγου οἶονεὶ μάστιγι καθαπτόμενος. Κρατήσεις δὲ καὶ γλώσσης, τὰς δὲ χεῖρας οὐκ (49) ἐπαφήσεις τῶ παροξύναντι. Πάλιν ἐπιθυμίαι πονηραὶ ἐξοιστρῶσαι σου τὴν ψυχὴν, εἰς ὄρμᾶς ἀκρατεῖς καὶ ἀκολάστους ἐμβάλλουσιν. Ἐὰν οὖν προσέχῃς σεαυτῶ, καὶ μνησθῆς, ὅτι τοῦτο μὲν σοι τὸ παρὸν ἡδὺ εἰς πικρὸν καταστήσει πέρας, καὶ ὁ νῦν ἐκ τῆς ἡδονῆς ἐγγινόμενος τῶ σώματι ἡμῶν γαργαλισμὸς, οὗτος γεννήσει τὸν ἰοβόλον σκώληκα ἀθάνατα (50) κολάζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ γεέννῃ, καὶ ἡ πύρωσις τῆς σαρκὸς μήτηρ γενήσεται τοῦ αἰωνίου πυρός· εὐθύς οἰχήσονται φυγαδευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστή τις ἐνθὸν γαλήνη περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἶον θεραπαινίδων ἀκολάστων θορύβου κατασιγασθέντος δεσποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίας. Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῶ, καὶ γνῶθι, ὅτι τὸ μὲν λογικὸν ἔστι καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ παθητικὸν τε καὶ ἄλογον. Καὶ τῶ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ ὑπακούειν τῶ λόγῳ καὶ καταπείθεσθαι. Μήποτε οὖν ἐάσης ἐξανδραποδισθέντα τὸν νοῦν δούλον γενέσθαι τῶν παθῶν (51)· μηδ' αὖ πάλιν ἐπιτρέψῃς τοῖς πάθεσι κατεξαναστῆναι τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἑαυτὰ τὸ κράτος τῆς ψυχῆς περιστῆσαι. Ὅλως δὲ σοι ἡ ἀκριβῆς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη παρέξει χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ προσέχῃς σεαυτῶ, οὐδὲν δεήσει ἐκ τῆς τῶν ὄλων κατασκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξιχνεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῶ,

A alienis pedibus indigent ad faciendum iter? Non dormis in lecto eburneo: at terram habes multo ebore pretiosiore, atque dulcem in ea requiem capessis, ac veloci somno curisque libero indulges. Non decumbis sub fornice ac tecto aureo, at cœlum habes inenarrabili stellarum pulchritudine circumfulgens. Atque hæc quidem humana sunt; sed quæ sequuntur majora sunt et præstantiora. Deus propter te inter homines versatus est ⁵, Spiritus sancti distributio ⁶, mortis destructio ⁷, spes resurrectionis ⁸ divina præcepta vitam tuam perficien-

7. Quod si tibi ipsi attenderis, hæc atque his plura adhuc circa teipsum deprehendes; et frueris quidem præsentibus, nec ob ea quæ deerunt, **23** futurus es animo pusillo. Præceptum illud tibi ob oculos ubique observetur, haud mediocri adjumento erit tibi. Exempli causa: ab ira vincitur ratio, et præ iracundia tum ad verba indecora tum ad actiones immanes ac ferinas abriperis? Si tibi ipsi attenderis, iram velut pullum quemdam immorigerum ac frenorum impatientem, coercebis, plaga rationis velut flagro quodam ipsam compescens. Continebis et linguam, neque in eum qui te irritaverit, manus injicies. Rursus mala desideria ac libidines velut æstro quodam animam tuam exagitantes, in libidinosos ac lascivos impetus te conjiciunt. Sane si tibi ipsi attenderis, meminerisque præsentem hanc voluptatem in finem amarulentum desituram, et fore ut titillatio, quæ nunc ex voluptate corporis nostra innascitur, vermem ¹² venenatum qui nos perpetuo in gehenna puniturus sit, gignat, fiatque carnis ardor, ignis æterni ¹³ parens, statim fugatæ libidines evanescent, ac mirabilis quædam tranquillitas et quies intus in animo oborietur, non secus ac si heræ cujûsdam pudicæ adventu sedaretur ancillarum lascivientium tumultus. Attende igitur tibi ipsi, et scito alteram animæ partem ratiocinandi intelligendique facultate esse præditam, alteram vero affectionibus obnoxiam et irrationalem. Et illius quidem naturale munus est dominari: hujus vero, obedire ac obtemperare rationi. Ne igitur unquam sinas mentem in servitutem redactam, affectionum vitiosarum servam fieri: neque rursus permittas turbulentos affectus insurgere adversus rationem, animæque imperium in se transferre. Denique diligens tui ipsius contemplatio satis te deducet in Dei cognitionem. Nam si atten-

⁵ Joan. i, 14. ⁶ Hebr. ii, 4. ⁷ I Cor. xv, 26, 55. ⁸ Ibid, 12, 22. ⁹ Matth. xix, 17, 21. ¹⁰ Matth. xxv, 34. ¹¹ II Tim. iv, 8. ¹² Isa. lxvi, 24; Marc. ix, 43, 45, 47. ¹³ Matth. xxv, 41.

(45-46) Codex quidam Combef. ἀστέρων τάξεις, stellarum ordinibus. Mox editi et Reg. tertius περιστίλβοντά σε. Sed in tribus aliis mss. vocula σε non legitur, Nec ita multo infra Colb. primus τελειοῦντά σοι τὴν.

(47) Veteres duo libri ἔτι πλείονα.

(48) Editi et Reg. tertius ὀργή σου κατεκράτησε. Alii tres mss. ut in contextu.

(49) Colb. tertius χεῖράς σου. Statim mss. non nulli παροξύνοντι. Subinde Reg. primus καταστήσει πέρας.

(40) Editi ἀθάνατον. Veteres quatuor libri ἀθάνατα.

(51) In tribus mss. pro παθῶν scriptum invenitur παθημάτων.

deris tibi ipsi, nihil opus erit ex universorum A
 structura ipsum Opificem investigare, sed in teipso
 velut in concinno quodam rerum summario,
 magnam conditoris tui sapientiam contuebere. Ex
 anima incorporea quæ in te residet, intellige Deum
 esse incorporeum, eumque nullo loco circumscribi
 cum ne tua quidem mens a se primo commoretur
 in loco sed ob suam cum corpore conjunctionem
 in loco permaneat. Invisibilem Deum esse crede,
 tuæ ipsius animæ consideratione, cum nec ipsa
 possit oculis corporeis capi. Neque enim colorata
 est neque figuris insignita, neque corporali ullo
 caractere comprehensa, sed ex actionibus solis
 internoscitur. Quare eam cognitionem quæ oculo-
 rum ope acquiritur, in Deo ne quæsieris : sed ad-
 hibens menti fidem, ipsum spirituali modo appreh- B
 ende. Admirare artificem, quomodo animæ tuæ
 vim ad corpus colligarit, ut usque ad extremas ip-
 sius partes pervadens, membra inter se multum
 dissita ad unam eandemque conspersionem ac
 societatem adducat. Perpende quæ 24 vis ab ani-
 ma corpori impertiatur, et quæ a corpore ad ani-
 mam redeat necessitudo affectuum sensuumque ;
 quomodo corpus quidem vitam ab anima recipiat,
 anima vero dolores a corpore ; quales habeat disci-
 plinarum cellas ; cur rebus prius cognitis succe-
 dentium accessio nihil offundat caliginis, sed po-
 tius memoriæ serventur distincte citra ullam con-
 fusionem, principali animæ parti velut æreæ cui-
 dam columnæ inscriptæ. Intuere quomodo vitiosis
 carnis affectibus succumbens, suam ipsius amittat pulchritudinem ; et rursus quonam pacto expur-
 gata vitii turpitudine, per virtutem revertatur ad Conditoris similitudinem.

8. Postquam animam speculatus es, attende C
 etiam, si tibi videbitur, ad corporis structuram, et
 admirare quomodo ipsum idoneum ac decens do-
 micilium animæ rationali condiderit artifex opti-
 mus. Finxit hominem solum ex omnibus animan-
 tibus erecta facie, ut ex ipsa figura scias vitam
 tuam e superno genere oriri. Nam quadrupedum
 genus omne respicit terram, et in ventrem incli-
 natur : homini vero patet ad cælum aspectus, ut ne
 indulgeat ventri, neque venereis, sed impetum om-
 nem ad supernum iter dirigat. Ad hæc posito in al-
 tissimo loco capite, præcipuos in eo sensus collo-
 cavit. Hic visus, auditus, gustus, odoratus, omnes
 haud procul a se invicem sedem obtinentes. Et licet
 sint in locum adeo exiguum coarctati, nullus vicini
 actionem impedit. Oculi quidem occuparunt specu-
 lam altissimam, ut nulla corporis pars ipsis tene-
 bras obducat, sed sub exigua quadam superciliorum
 projectura desidentes, e superiori ac eminentiori

οἰοῦναι μικρῶ τινι διακόσμῳ (52) τὴν μεγάλην κατ-
 ὄψει τοῦ Κτίσαντός σε σοφίαν. Ἀσώματον νοεῖ τὸν
 Θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι ψυχῆς ἀσώματου, μὴ
 περιγραφόμενον τόπῳ· ἐπεὶ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προ-
 ηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς
 πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται (53). Ἄδρα-
 ταν εἶναι τὸν Θεὸν πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐν-
 νοήσας, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλη-
 πτός ἐστιν. Οὔτε γὰρ κέχρωσται, οὔτε ἐσχημάτισται,
 οὔτε τινὲ σωματικῶ χαρακτῆρι περιεῖληπται, ἀλλ'
 ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον (54). Ὡστε μὴτε
 ἐπὶ Θεοῦ ζητήσης τὴν δι' ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ
 τῆ διανοίᾳ ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοητὴν ἔχε τὴν
 περὶ αὐτοῦ κατάληψιν. Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς
 τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδησεν,
 ὡς μέχρι τῶν περὶ αὐτοῦ διεκνούμενην, τὰ
 πλεῖστον διεστῶτα μέλη πρὸς μίαν σύμπνοιαν καὶ
 κοινωνίαν ἄγειν. Σκόπει τίς ἢ ἀπὸ ψυχῆς ἐνδιδομένη
 τῆ σαρκὶ δύναμις· τίς ἢ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν
 ἐπανισύσα συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ
 τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγηδόνος ἀπὸ τοῦ
 σώματος ἢ ψυχῆ· ποίας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων
 ἔχει διὰ τί οὐκ ἐπισκοπεῖ τῆ γνώσει τῶν προλαβόν-
 των ἢ τῶν ἐπιγινόμενων προσθήκη, ἀλλ' ἀσύγχυτοι
 καὶ εὐκρινεῖς αἱ μνήμαι, οἷον χαλκῆ τινι στήλῃ τῶ
 ἡγεμονικῶ τῆς ψυχῆς ἐγκεχαραγμένα, διαφυλάττον-
 ται· πῶς μὲν, πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα
 πάθη, τὸ οἰκεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν, τὸ
 ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀποκαθηραμένη, δι' ἀρετῆς πρὸς
 τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ Κτίσαντος.

8. Πρόσεχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεω-
 ρίαν, καὶ τῆ τοῦ σώματος κατασκευῆ, καὶ θαύμασον
 ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγωγήσιν τῆ λογικῆ ψυχῆ ὁ ἀρι-
 στοτέχνης (55) ἐδημιούργησεν. Ὁρθιον ἐπλασε μόνον
 τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, ἐν' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος
 εἰδῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἄνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου.
 Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γῆν βλέ-
 πει, καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπῳ δὲ
 ἐτοίμη πρὸς (56) οὐρανὸν ἢ ἀνάβλεψις, ἥστε μὴ σχο-
 λάζειν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεσιν, ἀλλ'
 ὅλην ἔχει τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Ἐπειτα
 τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θεῖς, ἐν αὐτῇ τὰς
 πλεῖστου ἀξίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ
 ὄψις καὶ ἀκοή, καὶ γεῦσις, καὶ ὄσφρησις, πᾶσαι ἐγγὺς
 ἀλλήλων κατακισμέναι. Καὶ οὕτως περὶ βραχὺ χω-
 ρίον στενοχωρούμεναι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει
 τῆ ἐνεργείᾳ τῆς γείτονος. Ὁφθαλμοὶ μὲν γε τὴν
 ὑψηλοτάτην σκοπίαν κατειλήφασιν, ὥστε μηθέν αὐ-
 τοῖς τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐπιπροσθεῖν, ἀλλὰ

(52) Omnes libri veteres tum nostri tum Com-
 befisiaini, μικρῶ τινι διακόσμῳ Editi μικρῶ τινι κόσμῳ,
 tanquam in parvo quodam mundo. Mox. duo mss.
 ἐνόησε τόν. Subinde editi ἐν τόπῳ. At vocula ἐν in
 mss. multis deest. Hic additur in codice Combef.
 ἢ χρόνῳ.

(33) Reg. primus ἐν τόπῳ ἢ χρόνῳ γίνεται. Statim
 duo mss. ἐπεὶ καὶ αὐτῇ.

(54) Colb. tertius γνωρίζεται μόνον.

(56) Colb. primus ὁ ἀριστος τεχνίτης. Mox editi
 ὀρθιον σε. Sed voculam σε inde sustulimus, quippe
 quæ in libris veteribus non inveniatur.

(56) Colb. primus ἀνθρώπῳ δὲ ἄνω πρὸς. Ali-
 quanto post in tribus mss. corrupte legitur τὰς
 πλεῖστους ἀξίας,

μικρῶ τιμι προβολῇ (57) τῶν ὀφρῶν ὑποκαθήμενοι, ἐκ τῆς ἀνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐθεῖς ἀποτείνονται. Πάλιν ἡ ἀκοή οὐκ ἐπ' εὐθείας ἤνοικται, ἀλλ' ἐλικόει-
 δεῖ τῷ πόρῳ τῶν ἐν τῷ ἀερί ψάφων ἀντιλαμβάνεται. Σοφίας καὶ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω, ὥστε τὴν μὲν φωνὴν ἀκωλύτως διεύειν (58), ἢ καὶ μᾶλλον ἐνηχεῖν, περι-
 κλωμένην ταῖς σκολιότησι, μηδὲν δὲ τῶν ἐξωθεν παρεπιπτόντων κώλυμα εἶναι δύνασθαι τῇ αἰσθήσει. Κατάμαθε τῆς γλώττης τὴν φύσιν, ὅπως ἀπαλή τέ ἐστὶ καὶ εὐστροφος, καὶ πρὸς πᾶσαν χρείαν λόγου τῷ ποικίλῳ τῆς κινήσεως ἐξαρκούσα. Ὁδόντες ὁμοῦ μὲν φωνῆς ὄργανα, ἰσχυρὰν τῇ γλώττη τὴν ἀντέρεισιν παρεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρεταί· οἱ μὲν τέμνοντες αὐτήν, οἱ δὲ λεαίνοντες· Καὶ οὕτω πάντα λογισμῷ επιπορευόμενος τῷ προσήκοντι, καὶ κατα-
 μαθάνων ὀλκὴν ἀέρος διὰ τοῦ πνεύματος (59), τοῦ θερμοῦ φυλακὴν ἐπὶ τῆς καρδίας, ὄργανα πέψεως, ὀχετοῦς αἵματος· ἐκ πάντων τούτων τὴν ἀνεξιχνία-
 στον σοφίαν τοῦ ποιήσαντός σε κατόψει, ὡς ἂν καὶ αὐτὸν σε εἰπεῖν (60) μετὰ τοῦ Προφήτου· Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα προσέχης Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A loco aciem recta intendant. E diverso, auditus haudquaquam recta apertus est, sed retorto ac tortuoso meatu sonos in aere apprehendit: id quod fit quoque ex summa sapientia, ut vox quidem liberrime pervadat, aut potius insonet, per anfractus et tortuosos sinus confracta, nihil vero eorum quæ forinsecus interlabi solent, sensui possit esse impedimento. Disce linguæ naturam, quam tenera sit, versatilisque, et ad omnem sermonis usum ob motuum varietatem sufficiens. Considera dentes, qui, ut vocis organa sunt, fortiter fulcientes linguam, ita sunt alimenti ministri, quorum alii illud secant, conterunt alii. Hunc ad modum convenienti ratiocinatione percurrens omnia, et addiscens aeris attractionem per pulmonem, caloris in corde conservationem, concoctionis instrumenta, alveos sanguinis, ita demum ex omnibus his impervestigabilem Conditoris tui sapientiam perspectam habebis, ut tu quoque cum Propheta dicere possis: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*¹⁴. Attende igitur tibi ipsi, ut attendas Deo: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ,

Λόγος.

1. Ἦκούσατε τῶν ῥημάτων τοῦ Ἀποστόλου, δι' ὧν Θεσσαλονικεῦσι διαλέγεται, παντὶ νομοθετοῦντος τῷ βίῳ. Ἡ μὲν γὰρ διδασκαλία πρὸς τοὺς ἐκάστοτε αὐτῷ παρατυγχάνοντας ἦν· τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὀφέ-
 λιμον ἐπὶ πᾶσαν διαβαίνει τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν. Πάντοτε χαίρετε, φησὶν· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τί μὲν οὖν τὸ χαίρειν αὐτό, καὶ τί τὸ ἐξ αὐτοῦ ὀφέλιμον, καὶ πῶς δυνατόν τὴν ἀδιάλειπτον προσευχὴν (61) κατορθοῦν, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστίαν ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ, ὡς δυνατόν μικρὸν ὕστερον διηγησόμεθα. Ἄ γε μὴν παρὰ τῶν ἐναντίων ἡμῖν ἀπαντᾷ, διαβαλλόντων τὸ τῆς νομοθεσίας ἀδύνατον, ταῦτα προδιαλαβεῖν ἀναγκαῖον (62). Τίς γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ, φησὶ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν διαχύσει ψυχῆς φαιδρὸν καὶ γεγανωμένου διάγειν; Πῶς δὲ καὶ δυνατόν κατορθωθῆναι τοῦτο, μυρίων περισταμένων ἡμᾶς (63) ἀβουλήτων κακῶν, ἀναγκαίαν τῇ ψυχῇ τὴν κατῆφειαν ἐμποιοῦντων, ἐξ ὧν χαίρειν καὶ διευθυμεῖσθαι πλέον ἀδύνατον, ἢ τὸν ἀποτηγανισόμενον μὴ ἀλγεῖν, καὶ τὸν κατακεντούμενον μὴ ὀδυνᾶσθαι; Ἢ ποῦ τις καὶ τῶν περιεστώτων ἡμᾶς ἐνταῦθα, τὴν ἀσθένειαν ταύτην τῶν λογισμῶν

DE GRATIARUM ACTIONE,

Homilia.

1. Audistis verba Apostoli, quibus Thessalonicenses alloquens, omni hominum generi legem præcibit. Nam doctrina quidem iis qui ad ipsum undique accedebant, tradebatur; utilitas vero, quæ ex ea capitur, ad omnem hominum **25** ætatem transit. *Semper gaudete*, inquit; *sine intermissione orate*, *in omnibus gratias agite*¹⁵. Quid autem sibi velit illud gaudium, quodnam ex eo emolumentum percipiatur, quaque ratione valeat quis precibus assiduis vacare, atque in omnibus agere gratias Deo, nos paulo post pro viribus explicabimus. Porro quæ nobis ab adversariis objiciuntur, dum legem traditam impleri non posse calumniantur, ea præoccupare necesse est. Quænam enim est, inquit, ista virtus, diu noctuque in animi effusione lætum achilarem degere? Qui etiam hoc idem fieri potest, obsidentibus nos indumeris et inexpectatis malis, animamque inevitabili mœrore afficientibus, in quibus gaudere ac lætare longe difficilius factu est, quam si quis in sartagine tostus non doleret aut punctim cæsus dolore non cruciaretur? Aut fortasse hic etiam adest aliquis ex circumstantibus nos, qui

¹⁴ Psal. cxxxviii, 6. ¹⁵ I Thess. v, 16-18.

(57) Regii tres codices προσβολῇ. Editi et Colb. tertius προβολῇ, emendate.

(58) Colb. tertius διεξιέναι. Mox Colb. primus ταῖς κολιότησι.

(59) Colb. primus διὰ τοῦ πνεύματος.

(60) Colb. primus ὡς ἂν καὶ αὐτὸς εἴποις. Nec pigebit ascribere, quod in fine ejus codicis scriptum invenimus. Ibi igitur leguntur illa, Τὰς σὰς ἐπιγνοῦς, ὦ πάτερ, παραινέσεις, τὸ, Γνώθι σεαυτὸν ἐκδι-

δάσχομαι λέγειν. *Monita tua, o pater, dum agnosco, edoceor dicere: Cognosce te ipsum.*

(61) Unus codex Reg. τὴν ἀδιάπτωτον προσευχὴν.

(62) Unus e Colbertinis προλαβεῖν ἀναγκαῖον. Nec ita multo infra Reg. primus et duo Colbertini μέσον διάγειν. At nec in aliis mss., nec in editis vox μέσον legitur.

(63) Antiqui duo libri περισταμένων ἡμῖν. Alii mss. et editi ἡμᾶς.

hac animi ægritudine laborans, excusationes cau- A
setur in peccatis¹⁶, ac propter suam in observan-
dis præceptis negligentiam, legislatorem ipsum,
tanquam qui quæ fieri non possunt sanciat, repre-
hensionem obnoxium reddere conetur. Eoque dicit:
Qui fieri potest, ut semper gaudeam, cum in me
gaudii causæ non sint sitæ? Nimirum quæ lætiti-
am creant, ab externis petuntur, nec sunt in nobis
posita: amici adventus, diuturna cum parentibus
congressio, opes inventæ, delati ab hominibus ho-
nores, reditus ex molesta ægritudine ad sanitatem,
reliqua vitæ felicitas; domus omnium bonorum co-
pia abundans, exuberans mensa, idonei lætitiæ so-
cii, res auditu et visu jucundæ, eorum qui maxima
nobiscum necessitudine juncti sunt sanitas, cæte-
raque, quæ faustam ac beatam ipsis vitam reddere B
possunt. Neque enim molestæ sunt solum quæ no-
bis accidunt ærumnæ, sed eæ etiam quæ amicos ac
propinquos tristitia afficiunt. Quare fuerit necesse
gaudium et animæ hilaritatem ex his omnibus con-
flari. Prætereaque si quando contingat videre ini-
micorum ruinam, plagas insidiatorum, repensas
beneficis vices, et in summa, si nulla omnino ad-
sit aut exspectetur molestia, quæ nostram perturbet
vitam, ita demum anima gaudere ac lætari poterit.
Quomodo ergo datum nobis est præceptum, quod
voluntate non peragitur, sed ex aliis causis prius
memoratis dependet? Rursus, quam ratione assi-
due precabor, necessitatibus corporis attentionem
animi ad se necessario avocantibus, cum fieri non
possit ut mens in duas simul curas distrahatur?

2. Atqui in omnibus imperatum mihi est agere
gratias. Agamne gratias tormentis admotus, per-
cussus, in rota distentus, oculis effossis? An turpi
plaga ab eo qui oderit, accepta, grates habebō?
an frigore astrictus, fame præfocatus, vinctus in
equuleo, liberis subito orbatus, aut etiam ipsa
uxore spoliatus? an bonorum copia eversus ob re-
pentinum naufragium? **26** nunquid si mari in pira-
tas, vel si terra inciderim in latrones? num vulne-
ratus, appetitus calumniis, vagabundus, in carcere
inclusus? Hæc et adhuc his plura, legislatorem in-
simulantes, colligunt, ac sua ipsorum peccata ex-
cusare putant, dum data nobis præcepta, perinde
ac si impleri nequeant, calumniantur. Quid igitur
dicemus? Nimirum, quod licet alio spectet Aposto-
lus, coneturque e terra in sublime evehere animas D
nostras, atque ad cælestem quamdam vivendi ra-
tionem nos transferre: tamen isti altum legislatoris
sensus non assecuti, sed circa terram et carnem,
ut vermes in cæno, ita in corporis cupiditatibus
volutati, possintne apostolica mandata confici in-

ἀρρώστων, προφασίζεται (64) προφασεις ἐν ἀμαρ-
τίαις, ὅς διὰ τὸ περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν
ὀκνηρὸν τῷ νομοθέτῃ περιτρέπειν τὰς μέμψεις ἐπι-
χειρεῖ, ὡς ἀδύνατα διορίζοντι. Καί φησι· Πῶς δυνα-
τὸν μοι πάντοτε χαίρειν, τῶν αἰτιῶν τῆς χαρᾶς οὐκ
ἐπ' ἐμοὶ κειμένων; "Ἐξῶθεν γάρ ἐστι τὰ (65) ποιη-
τικὰ τοῦ χαίρειν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποκείμενα· φίλου
παρουσία, γονεῶν χρονία συτυχία, χρημάτων εὐρέ-
σεις, τιμαὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ὑγίαν ἐκ
χαλεπῆς ἀρρώστιας ἀποκατάστασις, ἡ λοιπὴ τοῦ βίου
εὐημερία· οἶκος εὐθηνῶν διὰ πάντων, τράπεζα
πλήθουσα, κοινωνοὶ τῆς εὐφροσύνης οἱ ἐπιτήθειοι,
ἀκούσματα καὶ θεάματα ἡδονῆν φέροντα, ὑγία τῶν
οἰκειοτάτων, καὶ ἡ λοιπὴ αὐτοῖς τοῦ βίου εὐροια.
Λυπηρὰ γάρ οὐ τὰ ἡμῖν προσπίπτοντα μόνον τῶν
ἀλγεινῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ φίλους καὶ συγγενεῖς ἀνιών-
τα. Ὡστε ἐκ πάντων τούτων ἀνάγκη ἀθροίζεσθαι τὸ
περιχαρὲς καὶ εὐθυμον τῆς ψυχῆς. Καὶ πρὸς τού-
τοις, ὅταν ὄρῳν ὑπάρχῃ ἐχθρῶν καταπτώσεις, ἐπι-
βούλων πληγὰς, εὐεργετῶν ἀμοιβὰς, καὶ ἀπαξιαπλῶς
ἐὰν μῆτε παρὸν τι τῶν δυσκόλων, μῆτε προσδοκώ-
μενον ὅλως τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπιταράσῃ· τότε δυ-
νατὸν ἐγγίνεσθαι τῇ ψυχῇ τὴν χαρὰν. Πῶς οὖν πρόσ-
ταγμα ἡμῖν δέδοται τὸ μὴ ἐκ προαιρέσεως κατορθού-
μενον, ἀλλ' ἐπακολούθημα ἐτέρων προηγουμένων
ὑπάρχον; Πῶς δὲ καὶ ἀδιαλείπτως προσεύξομαι, τῶν
τοῦ σώματος χρειῶν ἀναγκαίως τὴν ἐννοίαν τῆς
ψυχῆς περιστρεφουσῶν πρὸς ἑαυτὰς, ἀδυνατοῦ ὄντος
κατὰ ταυτὸν πρὸς δύο μερίμνας τὴν διάνοιαν κατα-
τέμνεσθαι;

2. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντί μοι εὐχαριστεῖν διατέτακται.
Εὐχαριστήσω στρεβλούμενος, αἰχιζόμενος, ἐπὶ τροχοῦ
κατατεινόμενος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπτόμενος; Εὐ-
χαριστήσω τυπτόμενος (66) τὴν ἀτιμον πληγὴν παρὰ
τοῦ μισοῦντος; πηγνύμενος ὑπὸ τοῦ κρούου, λιμῶ
καταγγόμενος, ἐπὶ τοῦ ξύλου δεδεμένος, ἀτεκνωθεὶς
ἀθρόως, ἢ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτῆς ἐστερημένος; ἐκ
ναυαγίων ἐξαίφνης ἐκπεσῶν εὐπορίας; πειραταῖς
κατὰ θάλασσαν, ἢ λησταῖς κατ' ἠπειρον περιτυ-
χῶν (67); τραύματα ἔχων, συκοφαντούμενος, ἀλη-
τεῶν, τὸ δεσμοτῆριον οἰκῶν; Ταῦτα καὶ ἔτι πλείω
τούτων, κατηγοροῦντες τοῦ νομοθέτου, συνειρουσιν,
ἀπολογίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἑαυτοῖς εὐτρεπίζου-
ντες ἡγούμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς διατεταγμένοις ἡμῖν, ὡς
ἀδύνατοις, διαβολὴν. Τί οὖν φάμεν; Ὅτι, πρὸς ἕτερα
βλέποντος τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν
πειρωμένου χαμόθεν πρὸς ὕψος μετεωρίζου, καὶ
ἐπὶ τὸ οὐράνιον μετατιθέσθαι πολίτευμα, οἱ μὴ
ἐφικνούμενοι τῆς μεγαλονοίας τοῦ νομοθέτου, περὶ
γῆν καὶ σάρκα, ὡς περὶ τέλμα σκώληκες, ἰλυσπώ-
μενοι ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, τὸ δυνατὸν τῶν

¹⁶ Psal. cXL, 4.

(64) Veteres quinque libri προφασίζεται. Editi προφασίζηται.

(65) Reg. primus "Ἐξῶθεν γάρ εἰσι τὰ. Nec ita multo post duo mss. χρημάτων εὐρεσις. Subinde Reg. primus et Colb. itidem τράπεζα πληθύνουσα.

(66) Illud, εὐχαριστήσω τυπτόμενος, addidimus ex veteribus septem libris. Mox tres mss ὑπὸ τοῦ κρούου. Aberat articulus a vulgatis.

(67) Veteres quinque libri ἠπειρον περιτυχῶν. Editi περιπεσῶν, haud dissimili sensu.

ἀποστολικῶν διατάξεων ἀπαιτοῦσιν. Ὁ δὲ προκα-
 λείται (68) εἰς τὸ πάντοτε χαίρειν οὐχὶ τὸν τυχόντα,
 ἀλλὰ τὸν οἶος αὐτὸς ἦν, οὐκέτι ζῶν ἐν σαρκί, ἀλλὰ
 ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ὡς τῆς πρὸς τὸ
 ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν συναφείας μηδαμῶς τὴν ἀπὸ
 τῶν ὀχληρῶν τῆς σαρκὸς συμπάθειαν δεχομένης.
 Ἀλλὰ κἂν διακόπτηται ἡ σὰρξ, ἡ τῆς συνεχείας
 διάλυσις ἐναπομένει τῷ πεπονθότι τοῦ σώματος
 μέρει, τῆς διαδόσεως τοῦ λυποῦντος οὐ δυναμέ-
 νης διικνεῖσθαι πρὸς τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ
 ἐνεκρώσαμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὰς
 ὑποθήκας τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ
 Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιεφέρομεν (69), ἀναγκαιῶς
 ἡ ἀπὸ τοῦ νεκρωμένου σώματος πληγὴ πρὸς τὴν
 ἀπολελυμένην τῆς συναφείας αὐτοῦ ψυχὴν οὐ χωρή-
 σει. Ἀτιμίαι δὲ καὶ ζημίαι, καὶ οἰκείων θάνατοι
 οὐκ ἀναβήσονται πρὸς τὸν νοῦν, οὐδὲ καταστέψουσι
 τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ὠδὴν συμπάθειαν. Εἰ
 μὲν γὰρ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι τῷ σπουδαίῳ οἱ ταῖς
 δυσκολίαις περιπεσόντες, οὐ παρέξουσι λύπας ἑτέρῳ,
 οἳ γε μὴδ' αὐτοὶ λυπηρῶς διαφέροντες τὰ συμπί-
 πτοντα· εἰ δὲ κατὰ σὰρκα ζῶσιν, οὐδ' οὕτω λυπή-
 σουσιν (70), ἀλλ' ἔλεινοι κριθήσονται, οὐ τῶν περι-
 στάσεων μᾶλλον, ἢ τοῦ μὴ προαιρεῖσθαι (71) τὰ
 θέοντα. Ὁλως δὲ ψυχὴ, ἡ ἀπαξ προσδεθεῖσα τῷ πόθῳ
 τοῦ Κτίσαντος, καὶ τοῖς ἐκεῖ κάλλεσιν ἐνειθισμένη
 φαιδρύνεσθαι, τὸ περιχαρὲς αὐτῆς καὶ εὐθυμον ὑπὸ
 τῆς ποικίλης μεταπτώσεως τῶν σαρκικῶν παθημά-
 των οὐ μεταβαλεῖ· ἀλλὰ τὰ τοῖς ἄλλοις λυπηρὰ προσ-
 θήκη ἐυφροσύνης ποιῆσεται. Οἶος ἦν ὁ Ἀπόστολος,
 εὐδοκῶν ἐν ἀνθενείαις, ἐν θλίψεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν
 ἀνάγκαις, καυχήματα ἑαυτοῦ τὰς ἐνδείας ποιούμενος·
 ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, ἐν διω-
 γμοῖς καὶ στενοχωρίαις (72), ἐφ' οἷς ἄλλοι δυσανα-
 σχετοῦσι καὶ πρὸς τὸν βίον ἀπαγορεύουσιν, ἐπὶ τού-
 τοις αὐτὸς ἀγαλλιώμενος. Οἱ τοίνυν ἀπαιθεύτως ἔχοντες
 τῆς ἀποστολικῆς διανοίας, καὶ μὴ συνιέντες, ὅτι πρὸς
 τὴν εὐαγγελικὴν ἡμᾶς προσκαλεῖται ζωὴν, τολμῶσι
 κατηγορεῖν τοῦ Παύλου, ὡς ἀδύνατα ἡμῖν διορίζοντος.
 Ἀλλὰ μὴν διδασκέσθωσαν ὅσα τοῦ (73) χαίρειν
 εὐλόγως αἱ ἀφορμαὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς
 ἡμῖν πρόκεινται. Χαρήχθημεν εἰς τὸ εἶναι, μὴ ὄντες·
 κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἐγενήθημεν· νοῦν καὶ
 λόγον συμπληροῦντα ἡμῶν τὴν φύσιν ἔχομεν, δι' οὗ
 Θεὸν ἐγνωρίσαμεν. Καὶ τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ἐν-
 τέχνως καταμανθάνοντες, δι' αὐτῶν, οἶονεὶ διὰ γραμ-
 μάτων τιῶν, τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ περὶ πάντα

¹⁷ Galat. II, 20. ¹⁸ Coloss. III, 5. ¹⁹ II Cor. IV, 10. ²⁰ Rom. VIII, 13. ²¹ II Cor. XII, 9, 10. ²² II Cor. XI, 27. ²³ Genes. I, 26.

(68) Editi προσκαλεῖται. At quinque mss. προκα-
 λείται.

(69) Antiqui tres libri περιεφέρομεν. Editi περι-
 φέρομεν.

(70) Οὐδ' οὕτω λυπήσουσιν. *Ne quidem sic exhibebunt molestiam.* Supple, *homini perfecto*, qui, ut aliquanto ante Basilius dixit, mortificat membra quæ sunt super terram, quique in corpore mortificationem Jesu circumfert. Hunc locum ita verterat interpres: *Quod si secundum carnem vixerint, ne sic unī cuiquam fuerint molesti; qua in interpretatione inepte additum fuerat, unī cui-*

quirunt. Apostolus autem non jam amplius in carne vivens, sed viventem habens in seipso Christum ¹⁷, non quemlibet, sed sui similem ad continuum gaudium invitat: quippe quia graves ac molestas carnis affectiones non admittit isthæc cum summo bono conjunctio. Imo vero etiamsi scindatur caro, in ea corporis parte quæ male afficitur, remanet continuitatis dissolutio, nec unquam ad intelligentem animi partem pertingere potest doloris communicatio. Etenim si juxta Apostoli præceptum membra quæ sunt super terram mortificaremus ¹⁸, atque in corpore circumferremus mortificationem Jesu ¹⁹, necesse esset ut mortificati corporis plaga ad animam ab ejus conjunctione solutam non perveniret. Nam ignominie, damnaque et propinquorum mors haudquaquam ascendent ad mentem; neque animi celsitudinem ita demittent, ut rerum præsentium sensu commoveatur. Enimvero quotquot in ærumnas delabuntur, si idem quod vir probus sentiunt, negotium facessent nemini; quippe qui ne ipsi quidem accidentia sibi mala ægre ferant. Quod si secundum carnem vivunt ²⁰, neque sic exhibebunt molestiam; sed habebuntur miserabiles, non ideo potius quod in has calamitates inciderint, quam quod quæ officii sunt, sibi facienda non proposuerint. Et in summa, quæ anima semel Conditoris desiderio tenetur, ejusque pulchritudine consuevit delectari, ingens illud gaudium et delicias hac multiformi carnalium affectuum varietate minime commutabit: contra, ex quibus molestiam capiunt cæteri, ea illius voluptatem augebunt. Ejusmodi erat Apostolus, qui in infirmitatibus, in ærumnis, in persecutionibus atque necessitatibus complacens sibi gloriæ ducebat egestatem ²¹. In fame et siti, in frigore et nuditate, in persecutionibus et angustiis ²², in quibus alii ægre ferunt seipsos, et a vita abhorrent in iis Apostolus exsultat. Qui igitur sunt sententiæ apostolicæ ignari, nec invitari nos ad evangelicam vitam intelligunt, Paulum accusare non verentur, **27** tanquam qui quæ fieri non possunt, præscribat. Atqui discant quot justas gaudii occasiones nobis præbeat Dei munificentia. Quod sumus a Deo habemus, cum antea non essemus; sumus ad Creatoris imaginem facti ²³; mentem atque rationem nacti sumus, queis natura nostra completur, Deusque a nobis cognoscitur. Item rerum solerter conditarum pulchritudinem percipientes, per illam, tanquam

riam, cum ejus loci sententia, eaque pulcherrima, hoc additamento non parum obscuretur.

(71) Reg. primus τοῦ μὴ αἰρεῖσθαι. Mox duo mss. περιχαρὲς ἑαυτῆς.

(72) Veteres quatuor libri διωγμοῖς ἐν στενοχωρίαις. Nec ita multo infra quatuor mss. αὐτὸς ἀγαλλιώμενος. Subinde mss. καὶ μὴ συνιέντες. Editi συνέντες. Ibidem Reg. primus ὅτι πρὸς τὴν ἀγγελικὴν. Rursus hoc ipso in loco duo mss. προσκαλεῖται.

(73) Editi et quatuor mss. διδασκέσθωσαν, ὡς αἱ τοῦ. At. Reg. tertius et Colb. quartus διδασκέσθωσαν ὅσα τοῦ... αἱ ἀφορμαί, rectius.

per litteras quasdam summam Dei circa omnia providentiam sapientiamque legimus. Facultatem habemus discernendi bonum a malo : eligere res utiles, et noxias fugere, ab ipsamet natura didicimus. Ab alienati a Deo per peccatum, rursus revocati fuimus in ejus familiaritatem ac necessitudinem, per Unigeniti sanguinem ex ignominiosa servitute exempti. Resurrectionis spes, angelicorum bonorum possessio, regnum cœleste, repromissa bona, vim et mentis et rationis superantia.

3. Quomodo credere par est, gaudium perpetuumque lætitiā ex his creari non posse, sed opinari eum qui ventri inservit, tibiārumque modulis oblectatur, quique volutatur in molli lecto, ac stertit, dignam gaudio vitam degere? Ego vero dixerim hos quidem dignos esse qui defleantur ab iis qui mente præditi sunt : contra, beatos jure optimo dicendos esse eos qui, propter spem futuri sæculi, præsentem vitam sustinent, ac præsentia æternis commutant. Sive autem in flamma degant ii qui Deo junguntur, uti tres pueri in Babylone²⁴ : sive includantur cum leonibus²⁵, sive a ceto absorbentur²⁶, ipsi tamen prædicandi sunt a nobis beati, ac eos in gaudio vitam transigere oportet, nequaquam dolentes de præsentibus, sed ob spem eorum quæ nobis in posterum reposita sunt lætantes. Arbitror namque strenuum athletam ad pietatis stadium semel exutum, plagas adversariorum fortiter ferre debere, spe gloriæ ex coronis consequendæ. Et enim quotquot in gymniciis certaminibus sunt palæstricis laboribus assueti, animum non demittunt ob plagæ dolorem ; imo vero spretis ob præconii desiderium laboribus præsentibus, adversarios cominus adoriuntur. Hunc ad modum etiamsi viro virtutis studioso accidat quid asperi, tenebras gaudio non obducet. Nam *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit*²⁷. Quapropter et alio in loco ab eodem jubemur patientes esse in tribulatione, et spe gaudere²⁸. Spes itaque est quæ efficit, ut gaudium animo viri probi sit contubernale. Quin et idem Apostolus jubet etiam flere nos cum flentibus²⁹ ; rursus ad Galatas [Philippenses] scribens, deflebat inimicos crucis Christi³⁰. Ecquid opus est commemorare Jeremiam flentem³¹, Ezechielem Dei jussu principum lamentationes scribentem³², et multos alios sanctos lugentes? *Hei mihi, mater, quare me genuisti*³³; et: *Hei mihi, quia*

πρόνοιαν καὶ σοφίαν ἀναγινώσκωμεν. Διακριτικοὶ ἐσμεν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος (74)· ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος καὶ ἀποστροφὴν τοῦ βλαβεροῦ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως δεδιδαγμεθα. Ἀλλοτρίωθέντες Θεοῦ διὰ τῆς ἀμαρτίας, πάλιν εἰς τὴν οἰκειότητα ἀνεκλήθημεν, τῷ αἵματι τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς ἀτίμου δουλείας ἐξαιρεθέντες. Ἀναστάσεως ἐλπίδες, ἀγγελικῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις, ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία, τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ, καὶ διανοίας καὶ λόγου δύναμιν ὑπερβαίνοντα.

3. Πῶς οὐχὶ ταῦτα προσήκει χαρᾶς ἀλήκτου καὶ εὐφροσύνης διηνεκοῦς ἐξαοχεῖν νομίζειν αἷτια, ἀλλ' οἶεσθαι τὸν γαστριζόμενον, καὶ καταυλούμενον, καὶ ἐπὶ μαλακῆς κοίτης (75) ἀνατετραμμένον καὶ ῥέγοντα, τοῦτον ἀξίως χαρᾶς διαζῆν; Ἐγὼ δὲ τούτοις μὲν τὸ θρηνεῖσθαι φαῖν ἂν πρέπειν παρὰ τῶν νοῦν ἔχόντων μακαρίζειν δὲ τοὺς ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν παρούσαν ζωὴν διαφέροντας, καὶ τὰ παρόντα τῶν αἰωνίων ἀμειβομένους, κἂν ἐν φλογὶ διάγωσιν οἱ Θεῷ συνημμένοι, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας (76), κἂν λέουσιν ὡς συγκαθειργμένοι, κἂν ὑπὸ κήτους καταποθέντες, ὑφ' ἡμῶν τε χρῆναι μακαρίζεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἐν χαρᾷ διάγειν, οὐχὶ τοῖς παρούσιν ἀλγυνομένους, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῶν εἰς ὕστερον ἡμῖν ἀποκειμένων εὐφραينوμένους. Οἶμαι γὰρ τὸν ἀγωνιστὴν τὸν καλὸν (77), ἅπαξ ἐπὶ τὸ τῆς εὐσεβείας στάδιον ἀποδύντα, φέρειν χρῆναι γενναίως τὰς πληγὰς τῶν ἀντιπάλων ἐλπίδι τῆς δόξης τῆς ἀπὸ τῶν στεφάνων. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἱ κατὰ τὰς παλαιστράς τοῖς πόνους προσεθισθέντες (78) οὐ πρὸς τὸ ἀλγεῖν ὡς συστέλλονται τῆς πληγῆς, ἀλλ' ὁμόσε χωροῦσι τοῖς ἀντιπάλοις ἐπιθυμία τῆς ἀναρρήσεως, τῶν παραυτίκα πόνων ὑπερορῶντες. Οὕτω τῷ σπουδαίῳ κἂν παρῆ τι τῶν τραχυτέρων, οὐκ ἐπισκοπήσει (79) τῷ χαίρειν. Διότι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν ἢ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει. Διὸ καὶ ἐτέρωθι τῇ θλίψει ὑπομένειν, καὶ τῇ ἐλπίδι χαίρειν παρὰ τοῦ αὐτοῦ προσετάχθημεν. Ἐλπίς οὖν ἐστὶν ἡ τὴν χαρὰν σύνοικον τῇ ψυχῇ τοῦ σπουδαίου παρασκευάζουσα. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος καὶ κλαίειν χρῆναι ἡμᾶς προστάσσει μετὰ κλαίωντων· καὶ Γαλάταις γράφων, ἔκλαιε περὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τί δεῖ λέγειν Ἱερεμίαν κλαίοντα; καὶ Ἰεζεκιὴλ θρήνους ἀρχόντων ἐκ προστάγματος Θεοῦ γράφοντα, καὶ πολλοὺς δὲ τῶν ἁγίων οἰμῶζοντας; Οἴμοι, μήτηρ, ὡς τινα με ἔτεκες (80); καὶ, Οἴμοι, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορ-

²⁴ Dan. iii, 21. ²⁵ Dan. xiv, 30. ²⁶ Jon. ii, 1. ²⁷ Rom. v, 3. ²⁸ Rom. xii, 12. ²⁹ Ibid. 15. ³⁰ Philipp. iii, 18. ³¹ Thren. i, 1 seqq. ³² Ezech. ii, 9. ³³ Jerem. xv, 10.

(74) Editi ἀγαθοῦ τε καὶ χείρονος. Veteres quatuor libri ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος.

(75) Veteres quatuor libri μαλακῆς κλίτης. Alii mss. et editi κοίτης.

(76) Editi διάγωσιν ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας, οἱ Θεῷ συνημμένοι. Antiqui sex libri ut in contextu, alio ordine, eoque concinniore. Ibidem Reg. secundus ὡς καθειργμένοι.

(77) Antiqui septem libri ἀγωνιστὴν τῶν καλῶν *recti ac honesti propugnatorem*. Editi τὸν καλόν.

Lectionem utramque recipi posse, nemo, opinor, homo non videt.

(78) Unus codex Colb. et editi πόνους προσεθισθέντες. Alii quinque mss. προσεθισθέντες.

(79) Veteres quatuor libri οὐκ ἐπισκοπήσει. Alii duo et editi ἐπισκοπήσει. Hoc ipso in loco tres mss. τὸ χαίρειν. Alii totidem mss. et editi τῷ χαίρειν.

(80) Unus codex Reg. τέτοκας. Mox unus codex Colb. ἐπ' ἀνθρώποις.

θῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι· καὶ, Οἴμοι, ὅτι ἐγε- νόμην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμῆτῳ. Καὶ ὄλως (81) ἐρεύνησον τὰς φωνὰς τῶν δικαίων, καὶ πού τινά εὐρῆς σκυθρωποτέραν φωνὴν ἀφιέντα, πεισθήσῃ, ὅτι πάντες τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς τῆς δυστήνου ταύτης καταστενάζουσιν. Οἴμοι, ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη. Ἐπιθυμίαν γὰρ ἔχει ἀναλῦσαι (82), καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὡς οὖν ἐμπόδιον τῆς χαρᾶς, τῆς παροιμίας ταύτης τὴν παράτασιν δυσχεραίνει. Δαβὶδ δὲ καὶ ἐν μέλεσιν ἡμῶν θρῆνον τοῦ φίλου κατέλιπεν Ἰωνάθαν· ᾧ συναπεθρήνησε καὶ τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ (83). Ἄλγῳ ἐπὶ σοί, ἀδελφέ μου, Ἰωνάθαν· καὶ, Θυγατέρες Ἰσραὴλ (84), θρηνήσατε ἐπὶ Σαούλ. Τὸν μὲν γὰρ θρηνεῖ, ὡς ἐναποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, τὸν δὲ Ἰωνάθαν, ὡς μέχρι παντὸς αὐτῷ κοινωνήσαντα τοῦ βίου. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν; Ἄλλ' ἐδάκρυσεν καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ Λαζάρῳ (85), ἐδάκρυσεν καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ μακαρίζει δὲ τοὺς πενθοῦντας, καὶ πάλιν τοὺς κλαίοντας.

4. Καὶ πῶς σύμφωνα ταῦτα, φασί, τῷ, Πάντοτε χαίρετε; Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν δάκρυνόν τε καὶ χαρὰ τὴν γένεσιν ἔχουσι. Τὸ μὲν γὰρ, οἶον ἐκ πληγῆς (86) τινος, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀβουλήτου τὴν ψυχὴν τύπτοντος καὶ συστέλλοντος, καταθλιβομένου τοῦ περικαρδίου πνεύματος. ἀπατίκτεσθαι πέφυκεν· ἡ δὲ χαρὰ οἶον σκίρτημά τί ἐστι τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην. Ὅθεν καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα συμπτώματα διενήνοχε. Τοῖς μὲν γὰρ λυπουμενοῖς ὑπώχρος καὶ πελιθνός καὶ κατεψυγμένος ὁ ὄγκος· τοῖς δὲ φαειδρυνόμενοις ἐξανθοῦσα καὶ ὑπέρουθρος ἡ τοῦ σώματος ἐξίς, μονονουχὶ πηδῶσης τῆς ψυχῆς, καὶ προωθουμένης ὑφ' ἡδονῆς εἰς τὸ ἔξω. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐρουῦμεν, ὅτι καὶ οἱ θρῆνοι καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἁγίων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐγίγνοντο (87). Ἄει οὖν ἐνορῶντες τῷ ἀγαπητῷ, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἑαυτοῖς εὐφροσύνην συναύξοντες, τὰ περὶ τοὺς ὁμοθούλους ἑαυτῶν ὠκονόμου· πενθοῦντες τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἐπανορθούμενοι αὐτοὺς διὰ τῶν δακρύων. Ὡσπερ δὲ οἱ ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν (88) ἐστῶτες, τοῖς ἐν τῇ θαλάττῃ βαπτιζομένοις συμπάσχοντες, οὐ προίενται τὴν οἰκείαν ἀσφάλειαν ἐν τῇ περὶ τῶν κινδυνευόντων φροντίδι· οὕτως οὐδὲ οἱ τοῖς ἀμαρτήμασι (89) τῶν πέλας ἐπιστυγνάζοντες τὴν οἰκείαν ἀφανίζουσιν εὐφροσύνην. Τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, καὶ μείζονα ποιοῦσιν αὐτήν, ὑπὲρ

⁸⁴ Mich. vii, 2. ⁸⁵ ibid. i. ⁸⁶ Psal. cxix, 5. ⁸⁷ Philipp. i, 23. ⁸⁸ II Reg. i, 26. ⁸⁹ ibid. 24. ⁹⁰ Joan. xi, 35. ⁹¹ Luc xix, 41. ⁹² Matth. v, 5; Luc. vi, 21. ⁹³ Philipp. iv, 4.

(81) Colb. tertius καὶ ὄλως, *scrutare tandem omnes voces justorum*. Statim editi εὐροῖς. At sex mss. εὐρῆς.

(82) Veteres aliquot libri et editi ἔχει ἀναλῦσαι. Alii duo εἶχεν ἀναλῦσαι.

(83) Antiqui tres libri ἐχθρὸν αὐτοῦ. Ibidem iidem mss. ἀλγῳ ἐπὶ σοί Alii et editi ἐπὶ σέ.

(84) Unus codex Colb. cum Regiis primo et tertio et cum impressis libris θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, *filix Jerusalem*. At Colb. tertius, et Reg. secundus θυγατέρες Ἰσραὴλ, *filix Israel*; et ita quoque in Vulgata legitur, et apud LXX. Quicumque autem ille est, qui primus scripsit Ἱερουσαλήμ, idcirco lapsus credi potest, quod, cum scriberet, memi-

perit pius e terra, et qui recte faciat, in hominibus non est ³¹, et: *Hei mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe* ³². Et ut verbo dicam, perscrutare voces justorum, et sicubi reperias qui emittat vocem tristiore, nullus dubitabis quin **28** omnes mundum hunc, et miseram vitam quæ in eo agitur, deplorent. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est* ³³. Nimirum cupit dissolvi, et esse cum Christo ³⁴. Itaque fert ægre hujus incolatus dilationem, tanquam quæ impedimento sit gaudio. Et David quoque reliquit nobis in canticis prolata de amico suo Jonatham lamentationem, in qua simul et inimicum suum luit. *Doleo super te frater mi, Jonathan* ³⁵; et: *Filix Israel, super Saul flete* ³⁶. Hunc quidem luget, ut peccato immortuum: Jonathan vero, ut hominem sibi per totam vitam conjunctissimum. Quid autem attinet cætera percensere? Enimvero Dominus ipse fleuit etiam super Lazarum ³⁷ et super Jerusalem ³⁸. Sed et lugentes ac flentes itidem prædicat beatos ³⁹.

4. Sed, inquit, quomodo fieri potest, ut hæc concilientur cum verbis illis, *Semper gaudete* ⁴⁰. Neque enim lacrymæ et gaudium ex iisdem principiis ducunt originem. Nam compresso circa cor spiritu, et angustato, lacrymæ ex improvise casu percussente animam, eamque contrahente, velut ex plaga quadam oriri consueverunt: gaudium vero est animæ ob res ex sententia succedentes gestientis quidam quasi saltus. Hinc differunt corporis symptomata. Tristes quidem subpallidam lividamque ac rigentem habent corporis molem: inest vero efflorescens quædam et subrubra corporis habitudo lætis et hilaribus, anima tantum non prosiliente et prorumpente ad exteriora præ voluptate. Verum ad hæc dicemus, quod lamentationes sanctorum lacrymæque ex Dei amore proficiscebantur. Itaque oculis in dilectum semper intentis, ac lætitia majore sibi inde accedente curabant res conservorum suorum, deflebant ipsos peccantes, eosque per lacrymas emendabant. Quemadmodum autem qui in littore stant, dum eorum qui in mari submerguntur commiserescunt, securitatem suam non amittunt, ob hanc suam de periclitantibus sollicitudinem: ita qui proximorum deflent peccata, suam ipsorum lætitiā minime disperdunt. Imo etiam adaugent ip-

nerit verborum illorum Luc xxiii, 28: *Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ. Filix Jerusalem, nolite flere super me.*

(85) Veteres quatuor libri ἐπὶ Λαζάρου. Infra, ubi editi habent φασί, in veteribus quinque libris legitur φησί.

(86) Colbertini duo codices ἐκ πηγῆς, *quasi ex aliquo fonte*. Alii quinque mss. et editi ἐκ πηγῆς, *ex plaga quadam*.

(87) Reg. secundus διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐγίγοντο.

(88) Codex unus ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν.

(89) Antiqui tres libri τοῖς ἀμαρτάνουσι. Alii mss. et editi ἀμαρτήμασι.

sam, gaudio Domini dignati ob effusas pro fratre lacrymas. Quare beati sunt qui flent, beati quoque qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, et ipsimet ridebunt. Risum autem dicit, non strepitum quemdam per genas ab effervescente sanguine editum, sed hilaritatem puram, et omnis tristitiæ exsortem. Quocirca lugere cum lugentibus ⁴⁴ licet per Apostolum, quod hæ lacrymæ velut gaudii æterni semen fiant et fenus. Ascende mihi mente, et conditionem intueri angelorum, an conveniat eis præter gaudium et lætitiã ullus alius status: quippe quia habitũ sunt digni, qui astent Deo, ac inenarrabili pulchritudine gloriæ Conditoris nostri perfruantur. Itaque ad hanc vivendi rationem invitans nos Apostolus, semper gaudere nos jussit.

5. Quodsi Dominus lacrymas super Lazarum **29** et super civitatem profudit, illud dicere habemus, ipsum et comedisse et bibisse, nihil alioquin horum indigum: sed modos ac fines quibus necessariĩ animæ affectus contineantur, tibi reliquisse. Itaque sic etiam lacrymatus est, ut immodicam quærulorum ac luctus amantium ad flendum propensionem, animique eorum demissionem sanaret. Nam si quid aliud, præsertim lacrymæ opus habet moderamine rationis: quibusnam illacrymetur, et quantum, et quando, et quomodo par fuerit. Quod enim citra ullam animi commotionem, sed ad erudiendos nos lacrymatus est Dominus, perspectum est ac manifestum ex illo: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum* ⁴⁵. Quis nostrum deflet amicũ dormientem, quem aliquanto post sperat expergefatum iri? *Lazare, veni foras* ⁴⁶. Jam mortuus revocabatur ad vitam: jam alligatus ambulabat. Inest miraculum in miraculo. Pedes ligabantur institis, nec tamen a motu prohibebatur. Etenim aderat vis quædam obice major. Quomodo igitur Dominus, qui erat talia facturũ, casum illum lacrymis dignum judicasset? At non palam est ipsum infirmitatem nostram undique suffulcientem, eas affectiones quæ inevitabiles sunt et necessariæ, intra modos quosdam ac terminos continuisse? Apathiam quidem vitavit tanquam quiddam ferinum: noluit tamen mœrori ac tristitiæ deditus esse, ac multum lacrymari, quod hoc illiberale esset et ignavum. Quamobrem amico deflendo ostendit communionem humanæ naturæ; simulque nos ab excessu in utramque partem liberavit, neque nos mollius frangi adversis, neque inter molestias sensus esse expertes permittens. Quemadmodum igitur Dominus solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit, humore corporis consumpto, et

τῶν εἰς τὸν ἀδελφὸν δακρῦων τῆς χαρᾶς τοῦ Κυρίου (90) καταξιούμενοι. Διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ κλαίοντες, καὶ μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται, καὶ αὐτοὶ γελάσουσι. Γέλωτα δὲ λέγει οὐ τὸν διὰ τῶν παρειῶν ἐκπίπτοντα φόφον ἐν τῷ αἵματος ἀναβρασμῷ, ἀλλὰ τὴν ἄκρατον καὶ ἀμειγῆ παντὸς σκυθρωποῦ ἔλαρότητα. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαίωντων συγχωρεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐπειδὴ τὸ δάκρυον τοῦτο οἶονεὶ σπέρμα καὶ δάνεισμα γίνεται τῆς αἰωνίου χαρᾶς. Ἀνάβα μοι (91) τῆ διανοίᾳ, καὶ θέασαι τὴν ἀγγελικὴν κατάστασιν, εἰ ἄλλη τις αὐτοῖς πρέπει κατάστασις, πλὴν τοῦ χαίρειν καὶ διευθυμεῖσθαι· ὅτι ἠξιώνται παρεστάναι Θεῷ, καὶ ἀπολαύειν τοῦ ἀπορρήτου κάλλους τῆς δόξης τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. Πρὸς ἐκεῖνον οὖν τὸν βίον παρορμῶν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, πάντοτε χαίρειν ἡμῖν διετάξατο.

5. Ἀλλὰ μὴν πρὸς γε τὸ δακρῦσαι τὸν Κύριον ἐπὶ Λαζάρῳ καὶ ἐπὶ τῇ πόλει ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἔφαγε, καὶ ἔπιεν, οὐκ αὐτὸς τούτων δεόμενος, ἀλλὰ σοι μέτρα καὶ ὅρους τῶν ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς παθημάτων καταλιμπάνων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐδάκρυσε, τῶν ὀδυρτικῶν καὶ φιλοθρήνων τὸ ἄγαν περιπαθεὶς καὶ ταπεινὸν ἐπαναρθούμενος. Εἰ γὰρ τι ἄλλο, καὶ τὸ δακρῦειν τῆς ἐκ τοῦ λόγου συμμετρίας προσδεῖται· ἐπὶ τίσι (92) γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ πόσον, καὶ πότε, καὶ ὅπως προσῆκεν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐμπαθεὶς ἦν τὸ δάκρυον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ διδασκαλικόν, ἐκεῖθεν δῆλον· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Τίς ἡμῶν (93) κοιμώμενον ὀδύρεται φίλον, ὃν μικρὸν ὕστερον προσδοκᾷ διυπνίζειν; Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. Καὶ ὁ νεκρὸς ἐξωποιοεῖτο· καὶ ὁ δεδμεμένος περιεπάτει. Θαῦμα ἐν θαύματι· κειρίαις δεδέσθαι τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Μείζον γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον (94) τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ τοιαῦτα ἐνεργεῖν μέλλον δακρῦων ἄξιον τὸ συμβᾶν ἔκρινεν; Ἡ δῆλον, ὅτι, πανταχόθεν τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν ὑπερείδων, μέτροις τίσι καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη; τὸ μὲν ἀσυμπαθεὶς ὡς θηριῶδες ἐκκλίνων, τὸ δὲ φιλόλυπον καὶ πολύθρηνον (95) ὡς ἀγενεὶς παραιτούμενος. Διόπερ, ἐπιδακρῦσας τῷ φίλῳ, αὐτὸς τε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἐκάτερα ὑπερβολῶν ἠλευθέρωσε· μήτε καταμαλακίζεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μήτε ἀναισθητῶς ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πείναν ὁ Κύριος, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο, τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐκοπίασε, τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὑπερταθέντων· οὐ τῆς θεότητος τῷ καμάτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου· οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο, τὸ φυ-

⁴⁴ Rom. xii, 15. ⁴⁵ Joan. xi, 11. ⁴⁶ ibid. 43.

(90) Reg. secundus χαρᾶς τῶν δικαίων, effecti digni gaudio justorum. Nec ista multo post quinque mss. γελάσονται. Subinde duos mss. κλαίειν δὲ μετὰ.

(91) Antiqui novem libri ἀνάβα μοι. Editi ἀνάλαβέ μοι, corrupte. Haud longe Reg. secundus παριστάναι Θεῷ. Subinde duo mss. ἡμᾶς διετάξατο.

(92) Vulg. ἐπὶ τίσι Emendatio obvia. Edit.

(93) Veteres quinque libri τίς ἡμῶν. Editi ὑμῶν.

(94) Legitur in quatuor mss. τὸ ἐνισχύον, in editis vero et in aliis duobus mss. ἰσχύον. Mox veteres quinque libri τοιαῦτα ἐνεργεῖν.

(95) Unus codex Colb. τὸ φιλόλυπον καὶ πολύθρηνον, male. Statim tres mss. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Editi et alii mss. τῆς ἀνθρωπείας.

σικὸν τῆ σαρκὶ ἐπιγίνεσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν. Ὅπερ συμβαίνει, ὅταν τὰ (96) κοῖλα τοῦ ἐγκεφάλου, τῶν ἐκ τῆς λύπης ἀναθυμιάσεων πληρωθέντα, οἷον δι' ὀχετῶν τινῶν τῶν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς πόρων τοῦ ὑγροῦ τὸ βᾶρος ἀποσκευάζεται. Ὅθεν ἤχοί τινες, καὶ ἱλιγγοί, καὶ σκοτώσεις ἐπὶ ταῖς ἀδοκῆταις τῶν λυπηρῶν ἀκοαῖς ἐγγίνονται, περιδουμένης τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν (97), οὓς ἢ ἐπὶ τὸ βάθος τοῦ θερμοῦ συστολὴ ἀναπέμπει. Εἶτα, οἶμαι, ὡσπερ τὸ νέφος εἰς ψεκάδα, οὕτως τὸ πάχος (98) τῶν ἀτμῶν εἰς δάκρυον διαλύεται. Ἐνθεν καὶ ἡδονὴ τίν ἐστι τοῖς λυπουμένοις περὶ τὸν θρῆνον, λανθανόντως διὰ τοῦ κλαίειν κενουμένου αὐτοῖς τοῦ βαρύνοντος. Συνίστησι δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές ἢ πεῖρα τῶν γινομένων. Πολλοὺς γὰρ ἔγνωμεν ἐν συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἀποστάξαι τὸ δάκρυον βιαίως ἐγκαρτερήσαντας· εἶτα τοὺς μὲν εἰς ἀνήκεστα ἐμπεσόντας πάθη, ἀποπληξίας ἢ παραλύσεις, τοὺς δὲ, καὶ παντελῶς ἀποψύξαντας, ὡσπερ ἐρείσματος ἀσθενούς (99), τῆς δυνάμεως αὐτῶν τῷ βάρει τῆς λύπης ὑποκλασθείσης. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς φλογὸς ὄραν ὑπάρχει, ὑπὸ τοῦ οἰκείου αὐτῆν καπνοῦ καταπνίγεσθαι, μὴ ὑπεξιώντος, ἀλλὰ περὶ αὐτὴν εἰλουμένου, τοῦτό φασι καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομούσης τὸ ζῶον δυνάμεως γίνεσθαι· ἀπομαραίνεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ὀδυνηρῶν, καὶ κατασβέννυσθαι, μηδεμιᾶς γινομένης ἐπὶ τὸ ἔξω διαπνοῆς.

quain fumus proprius si non exeat, sed circumvolvatur, suffocat, id etiam in facultate qua animal constituitur, fieri dicunt, nimirum extabescere illam et exstingui præ doloribus, si nullus sibi exitus ad exteriora aperiatur.

6. Μὴ τοίνυν εἰς συνηγορίαν τοῦ οἰκείου πάθους τὸ τοῦ Κυρίου προβαλλέσθωσαν (1) δάκρυον οἱ φιλόλυποι. Ὡς γὰρ ἡ βρώσις, ἣν ὁ Κύριος ἔφαγεν, οὐκ ἔστιν ἡδυπαθείας ἡμῖν ἀφορμὴ, τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἐγκρατείας καὶ αὐταρχείας ὄρος ὁ ἀνωτάτω· οὕτω καὶ τὸ δάκρυον οὐκ ἔστι νομοθεσία πρὸς τὸ θρηνεῖν, ἀλλὰ μέτρον εὐσχημονέστατον ἐκτεθεῖν, καὶ κανὼν ἀκριβῆς, καθ' ὃν προσῆκε σεμνῶς καὶ εὐσχημόνως τοῖς τῆς φύσεως ὅροις ἐμμένοντας διαφέρειν τὰ λυπηρά. Οὕτε οὖν γυναῖξιν, οὕτε ἀνδράσι ἐπιτέτραπται (2) τὸ φιλοπενθῆς καὶ πολύδρακν, ἀλλ' ὅσον ἐπιστυγνάσαι τοῖς λυπηροῖς, καὶ μικρὸν τι δάκρυον ἀποστάξαι, καὶ τοῦτο ἡσυχῆ, μὴ ἀναβρυχώμενον μηδὲ ὀλολύζοντα, μηδὲ καταρρήγνυντα χιτῶνα, ἢ κόνιν καταχεόμενον, μηδ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἀσχημονοῦντα τῶν ἐπιτηδευομένων παρὰ τῶν ἀπαιδεύτως ἐχόντων πρὸς τὰ οὐράνια (3). Δεῖ γὰρ τὸν κεκαθαρμένον τῷ θεῷ διδασκαλίῳ, οἷον ὀχυρῶ τινι τειχίῳ τῷ ὀρθῷ λόγῳ πεφράχθαι, καὶ ἀνδρείως καὶ καρτερῶς τὰς τῶν τοιούτων παθῶν προσβολὰς ἀπαμύνασθαι (4)· καὶ μὴ καθάπερ εἰς τι χω-

A defatigatus est ex itinere ⁴⁷, musculis ac nervis plus æquo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore quæ ipsius naturam comitari solent suscipiente: hunc ad modum admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere quod ei erat naturale. Hoc autem contingit tum cum cerebri cava, excitatis a tristitia vaporibus referta, per oculorum meatus velut per quosdam canales humoris onus egerunt. Quamobrem cum res graves ac molestæ præter expectationem audiuntur, fit tinnitus quidam, vertigoque, et oculorum caligo: siquidem ob vapores quos calor in interiora contractus sursum emittit, vacillat caput et circumagitur. Deinde, mea quidem sententia, quemadmodum nubes in guttas, sic crassæ vaporum partes resolvuntur in lacrymas. B Hinc etiam voluptas quædam inter lugendum **30** accedit mærentibus, quia quod ipsos aggravabat, id latenter per ploratum ejectatur. Horum autem verhorum veritatem stabilit ipsa rerum experientia. Novimus namque multos in gravissimis adversitatibus sibi per vim a lacrymis temperasse, quorum alii posthac in immedicabiles morbos inciderunt, in apoplexiam paralysimque; alii vero omnino supremum diem obierunt, quod eorum vires, quasi debili quodam fulcro destitutæ, pondere tristitiæ frangerentur. Nam quod videre in flamma licet,

et exstingui præ doloribus, si nullus sibi exitus ad exteriora aperiatur.

6. Qui igitur tristitiæ dediti sunt, ne in suæ infirmitatis patrociniū Domini lacrymas opponant. Ut enim cibus, quo Dominus vescebatur, voluptatis nobis occasio non est, imo vero temperantiæ atque frugalitatis suprema regula est et forma: ita quoque lacrymæ non sunt nobis vice legis, qua lugere teneamur: sed convenientissima quædam mensura norma que accurata in his nobis proposita est, juxta quam par fuerit intra naturæ terminos graviter et honeste permanere, et tristitia perferre. Itaque neque mulieribus neque viris lacrymarum studium aut copia permissa sunt, sed tantum, quantum fas est afflicti de adversis, et parum lacrymari; idque tacite sine fremitibus, sine ejulatibus, adeo ut vestem scindat nemo, nec cinerem inspergat; nec aliud quidquam eorum indecore agat, quæ facere solent rerum cælestium imperiti. Oportet enim eum qui divina doctrina purgatus est, recta ratione, velut firmo quodam muro, obseptum esse, et talium affectionum assultus viriliter ac strenue propulsare.

⁴⁷ Joan. iv, 6.

(96) Ita antiqui quatuor libri. Editi ὅτε τὰ.

(97) Reg. secundus ἀπὸ τῶν ἀτμῶν. Nec ita multo infra unus codex Colb. οἶμαι, ὅτι, ὡσπερ.

(98) Antiqui tres libri οὕτως τὸ παχύ.

(99) Unus codex Reg. et Colb. primus ὡσπερ ἐρίσμα τὸ ἀσθενές. Alii mss. et editi ὡσπερ ἐρείσματος ἀσθενούς.

(1) Reg. primus τὸ τοῦ Χριστοῦ προβαλλέσθωσαν. Colb. tertius προσβαλέσθωσαν.

(2) Antiqui sex libri ἐπιτέτραπται. Editi ἐπιτρέ-

πεται. Colb. primus ἐπιτέτακται. Statim tres mss. μὴ ἀναβρυχώμενον. Editi et mss. nonnulli ἀναβρυχώμενον. Nec ita multo inferius sex mss. καταρρήγνυντα χιτῶνα. Editi et unus mss. Reg. καταρρήγνυμενον.

(3) Reg. primus πρὸς τὰ οὐράνια. Alii mss. et editi πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ab imperitis rerum humanarum. Mox tres mss. θεῷ διδασκαλίῳ.

(4) Veteres aliquot libri ἀπαμύνασθαι. Reg. secundus ἀμύνασθαι. Mox Colb. primus εἰς τι χόριον.

non in humili ac molli anima quasi in loco declivi affluentem ullam affectuum turbam suscipere. Et enim animi est ignavi, nullumque ex reposita in Deo spe robur habentis, frangi admodum, et adversis succumbere. Quemadmodum enim in lignis tene-rioribus gignuntur vermes, sic tristitia in molliore hominum indole innascitur. Numnam erat Job corde adamantino? num compacta ei erant ex saxo viscera? Ceciderunt ei decem liberi in brevi temporis momento, una plaga obruti, in domo jucunditatis, in tempore deliciarum, decutiente in eos domum diabolo. Vidit mensam sanguine immistam, vidit liberos diverso quidem tempore natos, sed unum communemque sortitos vitæ exitum. Non ejulavit, non comam evellit, non emisit vocem ullam degenerem, sed celebrem illam et ab omnibus decantatam gratiarum actionem protulit: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita et factum est; sit nomen Domini benedictum*⁴⁸. Num homo ille erat expers affectionum? At quomodo? cum ipse de se dicat: *Ego flevi super omni afflicto*⁴⁹. Estne his dicendis mentitus? Imo vero præter cæteras virtutes veritas veracem eum quoque fuisse declarat his verbis: *Homo enim, inquit, inculpatus, justus, pius, verax*⁵⁰. Tu vero cantilenis quibusdam ad mœstítiam compositis ad flendum abuteris, studesque animam tuam **31** modulis lugubribus absumere; et quemadmodum peculiaria sunt tragædis fictio et apparatus, quocum theatra conscendunt; ita existimas habitum etiam convenire lugenti, vestem atram, comam squalidam, tenebras in domo, sordes, pulverem, denique lugubrem cantum, quo mœroris vulnus semper recens in animo servetur. Sinas hæc faciant qui spem non habent⁵¹. Tu vero de iis qui in Christo obdormierunt⁵², edoctus es: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*⁵³. Quid igitur luges hominem, ad mutandum habitum adeuntem? Neque te ipse lugeas, quasi sis in hac vita patrono orba-

⁴⁸ Job. i, 21. ⁴⁹ Job. xxx, 25. ⁵⁰ Job. i, 1. ⁵¹ I Thess. iv, 12. ⁵² Apoc. xiv, 13. ⁵³ I Cor. xv, 42-44.

Et ne ignoraremus quid significet *χάριον*, ejus vocis declaratio manu recentiore posita est in ora libri hoc modo, τὸ κάλυμμα τὸ συγγενώμενον ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ βρέφους, *legumentum profectum ex ventre infantis*. Sed hanc notam ad rem non pertinere constat, cum hic de *χωρίω*, non de *χορίω* agatur.

(5) Codex Combef. ὁ Ἰωβ τὴν καρτερίαν, depravate. Mox Regii primus et tertius, et alii duo Colbertini, ἐπεσον αὐτῷ. Editi et unus mss. ἐπεσον αὐτοῦ. Alius codex ἔπεσαν.

(6) Codex unus χρόνον τεχθέντας. Ibidem Colb. tertius κοινῇ δὲ ὑπεξελθόντας.

(7) Regius tertius ἐφθέγγετο. Statim Colb. tertius Κύριος ἀφείλατο. Nec ita multo post octo mss. περὶ ἑαυτοῦ. Editi αὐτοῦ.

(8) Veteres quatuor libri παντὶ ἀνθρώπῳ θλιβομένῳ. Editi et alii duo mss. simpliciter παντὶ θλιβομένῳ. Ibidem duo mss. Ἄλλὰ γε μή.

(9) Antiqui tres libri ἀληθινός, ὁσιος, *verax, sanctus*. Sed vox ὁσιος in aliis mss., et in editis non

ρίον ὑποκαθήμενον, τῷ ταπεινῷ καὶ ὑπεικοντι τῆς ψυχῆς, τὸν τῶν παθῶν ὄχλον ἐπιρρέοντα δέχεσθαι Ἄνδρου γὰρ ψυχῆς, καὶ οὐδένα τόνου ἐκ τῆς ἐπὶ Θεοῦ ἐλπίδος ἐχούσης, τὸ σφοδρῶς καταρρήγυσθαι καὶ ὑποπίπτειν τοῖς λυπηροῖς. Ὡσπερ γὰρ οἱ σκώληκες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται μάλιστα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλακωτέροις ἔθεσι τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται. Μὴ γὰρ ἀδαμάντινος ἦν ὁ Ἰωβ τὴν καρδίαν (5); μὴ γὰρ ἐκ λίθου ἦν αὐτῷ πεποιημένα τὰ σπλάγγνα; Ἐπεσον αὐτῷ δέκα παῖδες ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῆ, μιᾷ πληγῇ συντριβέντες ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θυμηθίας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπολαύσεως, ἐπικατασεύσαντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὸ οἶκημα. Εἶδε τράπεζαν αἵματι μεμιγμένην· εἶδε παῖδας διαφόρως μὲν κατὰ τὸν χρόνον ἀποτεχθέντας (6), κοινῇ δὲ ὑπελθόντας τοῦ βίου τὸ τέλος. Οὐκ ὤμωξεν, οὐ κατετίλατο κόμην, οὐκ ἀφῆκέ τινα φωνὴν ἀγενῆ, ἀλλὰ τὴν ἀσιδίμου ἐκείνου καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνυμνουμένην εὐχαριστίαν ἀπεφθέγγετο (7). Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον. Μὴ ἀσυμπαθὴς ὁ ἄνθρωπος; Καὶ πῶς; ὅς γε περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Ἐγὼ ἐκλαυσα ἐπὶ παντὶ θλιβομένῳ (8). Ἄλλ' ἄρα μὴ ἐψεύδετο ταῦτα λέγων; Καὶ μὴν μαρτυρεῖ αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς καὶ ἀληθινὸς ἦν Ἄνθρωπος γὰρ, φησὶν, ἀμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀληθινός (9). Σὺ δὲ ὡδαῖς τισι πρὸς τὸ κατηφές πεποιημέναις παραθρηνεῖς, καὶ μέλεσι γοεροῖς ἐκτῆκεν σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιτηθεύεις· καὶ ὡσπερ τῶν τραγωδῶν ἰδίων ἐστὶ τὸ ἀνάπλασμα καὶ ἡ σκευὴ (10) μεθ' ἧς τὰ θεάτρα καταλαμβάνουσιν· οὕτως οἶει προσήκειν καὶ τῷ πενθοῦντι πρέπον εἶναι σχῆμα, μέλαν ἱμάτιον, καὶ ἀύχμηρὰν κόμην, καὶ σκότος ἐν οἰκίᾳ, καὶ ῥύπον, καὶ κόνιν, καὶ μέλος στυγρὸν, ἀεὶ νεαρὸν τῆς λύπης τὸ τραῦμα τῆ ψυχῆ διασῶζον (11). Κατάλιπε ταῦτα ποιεῖν τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐλπίδα. Σὺ δὲ ἐκιδάχθης περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κοιμηθέντων, ὅτι σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει (12)· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται

invenitur. Haud longe codices Combefisiani παραθρηνεῖν. Alii tres mss. καταθρηνεῖν. Alii duo et editi uti in contextu legi potest.

(10) Ubi in editis legitur ἡ σκευὴ, ibi ex veteribus quinque libris edendum curavimus ἡ σκευή. Aliquanto infra editi στυγρὸν καὶ ἀεὶ. Sed cum vocula καὶ in mss. non reperitur, eam delevimus. Ibidem tres mss. τῆς ψυχῆς. Alii mss. et editi τῆ ψυχῆ, recte.

(11) Διασῶζον. Multo melius apud Symeonem Logothetam, serm. 12, pag. 544, διασῶζοντι, *mæroris vulnus semper recens in animo servanti*. MARAN.

(12) Editi ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται, etc. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. Sed totum illud, σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, deest et in nostris octo mss., et in editione Basileensi. Basilio concionanti, an librariis scribentibus exciderint hæc verba, dici certo posse non puto: mihi tamen nescio quomodo verisimilius fit, ea Basilio potius quam tot simul

σῶμα πνευμαικόν. Τί οὖν κλαίεις (13) τὸν ἐξελθόντα μεταμφιάσασθαι; Μήτε σεαυτὸν θρήνει ὡς βοηθοῦ τινος πρὸς τὸν βίον στερούμενος. Ἄγαθόν γάρ, φησὶν, ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄνθρωπον. Μήτε ἐκείνον ὀδύρου, ὡς δεινὰ πεπουθότα. Μικρὸν γάρ ὕστερον ἢ ἐξ οὐρανῶν σάλπιγξ αὐτὸν διυπνίσει (14), καὶ ὄψει αὐτὸν παριστάμενον τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Ἄφες οὖν ταύτας τὰς ταπεινάς καὶ ἀπαιδεύτους φωνάς. Οἱ μοι τῶν ἀπροσδοκῆτων κακῶν καὶ τό. Τίς δ' ἂν ταῦτα ᾤθη γενέσθαι; καὶ, Πότε (15) δ' ἂν προσεδόκησα γῆ κατακρύψειν τὴν φιλότατην ἐμοὶ κεφαλῆν; Ταῦτα γὰρ κἂν ἐτέρου λέγοντος ἀκούωμεν, ἐρυθρίαν ἡμᾶς προσῆκε τοὺς ἔκ τε τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων καὶ ἐκ τῆς τῶν παρόντων πείρας τὰ ἀναγκαῖα τῆς φύσεως πάθη δεδιδαγμένους.

7. Οὔτε οὖν ἁωρίαί θανάτου, οὔτε ἄλλαι τινὲς δυσκλήρια ἀδοκῆτως ἐμπεσοῦσαι (16), ἐκπλήξουσιν ἡμᾶς ποτε τοὺς παιδαγωγούμενους τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας. Οἶον, παῖς μοι ἦν νεανίας, μόνος τοῦ βίου διάδοχος, παραμύθιον γήρωσ, ἐγκαλλώπισμα γένους, ἄνθος τῶν ὀμηλικῶν, στήριγμα τῆς οἰκίας, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἦγε τὸ χαριέστατον· οὗτος ἀνάρπαστος οἴχεται καὶ γῆ καὶ κόνις γέγονεν, ὁ πρὸ βραχέως ἠδὲ μὲν ἀκουσμα φθεγγόμενος, ἠδιστον δὲ θέαμα ὦν (17) τοῖς τοῦ γεννήσαντος ὀφθαλμοῖς. Τί οὖν ποιήσωμαι; Καταρρήξομαι τὴν ἐσθῆτα, καὶ καταδέξομαι κυλιθεῖσθαι χαμαὶ, καὶ ποτιᾶσθαι, καὶ δυσανασχετῆν, καὶ δεικνύειν ἐμαυτὸν τοῖς παροῦσιν οἴονεὶ παῖδά τινα ὑπὸ πληγῶν ἐκβοῶντα καὶ ἀποσπαίροντα (18); Ἡ τῷ ἀναγκαιῷ τῶν γινομένων προσέχων, ὅτι ἀπαραίτητος ὁ τοῦ θανάτου νόμος, καὶ διὰ πάσης ὁμοίως ἡλικίας χωρῶν, καὶ πάντα ἐφεξῆς τὰ σύνθετα διαλύων, οὐ ξενισθήσομαι τῷ συμβάντι; οὐδ' ἀνατραπήσομαι τὸν νοῦν ὡς ὑπὸ πληγῆς ἀπροσδοκῆτου καταρράχθεις, πάλαι προπεπαιδευμένος, ὅτι, θνητὸς ὦν (19), θνητὸν εἶχον τὸν παῖδα, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον, οὐδὲ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν τοῖς κτησαμένοις πέφυκεν; Ἄλλὰ καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ περιφανεῖς (20) τῇ τε τῶν κατασκευασμάτων λαμπρότητι, καὶ τῇ δυνάμει τῶν ἐνοικούντων, καὶ τῇ λοιπῇ κατὰ τε τὴν χώραν καὶ τὴν ἀγορὰν εὐθηνίᾳ διαπρέπουσαι, ἐν ἐρειπίοις νῦν μόνοις τῆς παλαιᾶς σεμνότητος τὰ σύμβολα φέρουσι (21). Καὶ πλοῖον, πολλάκις ἐκ θαλάττης διασωθὲν, καὶ μυριάκις μὲν ταχυναυτήσαν, μυρίον δὲ φόρτον τοῖς ἐμπορευομένοις διακομίσαν, μιᾷ προσβολῇ πνεύματος ἠφανίσθη. Στρατόπεδα δὲ κρατήσαντα μάχαις (22) πολλάκις τῶν ἐναν-

tus : *Bonum est enim, inquit, sperare in Domino, quam sperare in homine* ⁵⁴. Neque illum defleas uti male ac dure acceptum. Nam clangens e caelo tuba hunc paulo post expergefaiet, ac videbis ipsum Christi astantem tribunali. Mitte igitur humiles illas ac insulsas voces : Heu mala inexpectata : rursus. Quis hæc eventura fuisse putasset? item : Quandonam exspectassem charissimum mihi caput oblegendum humo fuisse? Etenim si alter, nobis audientibus, hæc proferat, par fuerit nos erubescere, qui tum ex memoria præteritorum, tum ex præsentium experientia, has naturæ ærumnas inevitabiles esse didicimus.

7. Itaque neque intempestivæ mortes, neque aliæ ullæ calamites inopinatæ, nos unquam consternabunt, si pietatis doctrina imbuamur. Exempli gratia, filius mihi erat adolescens, bonorum meorum hæres unicus, solamen senectutis, generis ornamentum, flos æqualium, familiæ columen, ea erat ætate, quæ longe est gratissima; ille ipse interiit abreptus : terra et pulvis factus est, qui paulo ante jucunda auditu proferens, gratissimum genitoris sui oculis spectaculum erat. Quid igitur faciam? Scindam vestem? lubens volutabor humi, et conquerar, et indignabor, et astantibus exhibebo meipsum velut puerum, qui ob acceptas plagas clamitat ac subsilit? Imo eorum quæ accidunt necessitatem diligenter considerans, mortis scilicet legem vitari non posse, eam per omnes pariter ætates grassari, ac composita omnia suo quæque ordine dissolvi, num casibus his tanquam novis perturbabor? Num de mente dejiciar velut plaga inexpectata percussus, qui jam pridem didicerim mihi mortali mortalem filium esse, nec quidquam humanum reperiri, quod stabile sit, aut quod a possessoribus suis perpetuo servari soleat? Quin et urbes amplissimæ, æque tum ædificiorum elegantia, tum civium potestate celebres, itemque reliqua et regionis et fori opulentia conspicuæ, **32** nunc in solis ruderibus dignitatis antiquæ præferunt insignia. Atque navis plerumque e mari servata, post peractam sexcenties celerem navigationem, et post advectas negotiatoribus innumeras merces, uno venti impetu evanuit e conspectu. Exercitus quoque, quin in præliis sæpe hostes de-

⁵⁴ Psal, cxvii, 9.

librariis excidisse. Nec valde admodum dubito, quin ipsa ex suis Bibliis in editione Parisiensi addiderint typographi.

(13) Veteres quinque libri Τί οὖν θακρύεις. Paulo post. Reg. secundus βίον στερούμενον.

(14) Antiqui duo libri αὐτὸν ἐξυπνίσει.

(15) Reg. primus καὶ τό, Τίς διανοήθη ταῦτα γενέσθαι καὶ τό, Πότε. Nec ita multo post. Reg. secundus λέγοντος ἠκούωμεν.

(16) Regii duo mss. ἀδοκῆτως ἐπιπεσοῦσαι. Aliquanto post duo mss. μόνος τοῦ γένους διάδοχος.

(17) Ita antiqui duo libri. Vox ὦν aberat a vulgatis. Statim editi ποιήσω. At quinque mss. ποιήσο-

μαι. Alii duo ποιήσωμεν.

(18) Unus codex Combef. et Reg. primus ἐκβοῶντα καὶ ἀποσπαίροντα. Statim duo mss. γινομένων προσχών.

(19) Reg. primus πάλαι προπαιδευόμενος, ὅτι, θνητὸς ὦν ἐγώ. Aliquanto infra, ubi in editis corrupte legitur τοῖς κτημένοις, ibi in novem mss. emendate scriptum invenimus τοῖς κτησαμένοις.

(20) Antiqui tres libri μεγάλαι καὶ ἐπιφανεῖς.

(21) Unus codex Colb. σύμβολα φαίνουσι.

(22) Veteres quatuor libri κρατήσαντα μάχης. Alii duo et editi μάχαις. Reg. secundus μάχη.

vicerant, mulata secunda fortuna, spectaculum miserabile facti sunt et fabula. Ad hæc gentes integræ ac insulæ, potentia non mediocri comparata, erectis terra marique multis tropæis, congestis ex exuviis opibus multis, aut assumptæ sunt tempore, aut in captivitatem redactæ, servitute libertatem mutarunt. Et in summa, quodcunque maximorum et intolerabilium malorum possis in medium proferre, nullius non exempla habet acta jam ætas. Quemadmodum igitur libræ momentis discernimus pondera, et auri discrimen ex coticulæ affricu exploramus : ita si statutos nobis a Domino fines ac modos repetamus memoria, nusquam prudentiæ ac moderationis terminos excedemus. Ergo si quando tibi aliquid contigerit adversi, maxime cum mentem jam probe instructam habeas, ne turberis : deinde vero, præsentia facias leviora spe futurorum. Ut enim ii, quibus oculi infirmi sunt, obtutus suos a rebus nimis fulgidis deflectunt, eosque florum et herbarum recreant conspectu : ita quoque non debet anima semper sibi res tristes ponere ob oculos, nec jugiter in præsentibus ærumnis defigi, sed bona vera speculari. Ita futurum est, ut continuo gaudio afficiare, si semper vita tua referatur ad Deum, si spes remunerationis ærumnas vitæ leniat ac sublevet. Accepisti contumeliam ? sed ad gloriam quæ tibi per patientiam in cœlis servatur, respice. Fecisti dampnum ? At divitias cœlestes, et thesaurum quem tute tibi per bona opera reposuisti, intentis oculis contuere. Ejectus a patria es ? At patriam habes cœlestem Jerusalem. Orbatu es filio ? At habes angelos, quibuscum circa Dei thronum tripudiabis, atque lælitia sempiterna fruire. Itaque si hoc modo præsentibus ærumnis futura bona opposueris, hanc animi hilaritatem tranquillitatemque ad quam Apostoli præceptum nos hortatur, conciliabis tibi melipsi. Neque vero immodicum gaudium animæ tuæ pariant læti ac fausti rerum humanarum successus : neque ullæ res tristes et adversæ præ tristitia atque contractione eam de læto suo ac sublimes statu deturbent. Nisi enim ea quæ ad vitam spectant, sic prius fueris edoctus, nunquam acturus es placidam ac tranquillam vitam. Sed facile id assequere, si præceptum quo ad semper gaudendum invitaris, familiare habeas atque contubernale. Sic enim, amandatis carnis molestiis, colliges gaudia animi ; sic rerum præsentium sensu superior factus ad æternorum bonorum spem mentem tuam intendes, quorum vel sola cognitio potest animam gau-

(23) Antiqui duo libri καταναλώθησαν. Editi et alii mss. καταναλώθησαν.

(24) Editio Paris, et unus codex Reg. τῷ φίλῳ. Editio Basil. et septem mss. τῇ λίθῳ.

(25) Editi εὐτρεπισμένῳ. At mss. προεστρεπισμένῳ, vel προηστρεπισμένῳ.

(26) Antiqui sex libri βίος σοι ἀεὶ. Alius codex βίος σου. Editi βίος ἀεὶ. Mox Reg. secundus τῆς ἀνταποδόσεως.

τίων, περιτραπίσης αὐτοῖς τῆς εὐημερίας, ἐλευθέρων θέαμα καὶ διήγημα γέγονεν. Ἔθνη δὲ ὅλα καὶ νῆσοι ἐπὶ μέγα δυνάμει προελθούσαι, καὶ πολλὰ μὲν κατὰ γῆν, πολλὰ δὲ κατὰ θάλασσαν ἐγείραται τρόπαια, πολλὸν δὲ πλοῦτον ἐκ λαφύρων ἀθροίσασαι, ἢ χρόνῳ καταναλώθησαν (23), ἢ αἰχμάλωτοι γενόμενοι, δουλείαν τῆς ἐλευθερίας ἠλλάξαντο. Καὶ ὅπως, ὅπερ ἂν εἴπῃς τῶν μεγίστων καὶ ἀφορήτων κακῶν, ἤδη προλαβὼν ὁ βίος ἔχει τὰ ὑποδείγματα. Ὡςπερ οὖν τὰ βάρη ταῖς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ ῥοπαῖς διακρίνομεν, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν διαφορὰν τῇ λίθῳ (24) προστρίβοντες δοκιμάζομεν· οὕτω πρὸς τὰ ἐκτεθέντα ἡμῖν παρὰ τοῦ Κυρίου μέτρα τὴν μνήμην ἐπαναφέροντες, οὐδαμοῦ ἂν τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης ἐκπέσοιμεν. Ἐπειδὴν οὖν σοὶ ποτε προσπέση τῶν ἀβουλήτων τι, μάλιστα μὲν τῷ προεστρεπισμένῳ (25) τῆς διανοίας τὴν ταραχὴν μὴ παθεῖν, ἔπειτα δὲ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κουφότερα ποιεῖν τὰ παρόντα. Ὡςπερ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς τὰ ὄμματα, τῶν ἀγὰν λαμπρῶν τὰς ὄψεις ἀπαύγοντες, ἐν ἀνέσει καὶ πόαις προσαναπαύουσιν· οὕτω χρὴ καὶ τὴν ψυχὴν μὴ συνεχῶς καταβλέπειν τὸ λυπηρὸν, μηδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς προσκεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ὄντως ἀγαθῶν περιάγειν αὐτῆς τὸ ὄμμα. Οὕτω κατορθωθήσεται, σοὶ τὸ πάντοτε χαίρειν· ἐὰν ὁ μὲν βίος σοι ἀεὶ (26) πρὸς Θεὸν ἀποβλέπῃ, ἢ δὲ ἐλπίς τῆς ἀντιδόσεως κουφίξῃ τοῦ βίου τὰ λυπηρὰ. Ἡτιμιάσθη; Ἀλλὰ πρὸς τὴν δόξαν, τὴν διὰ τῆς ὑπομονῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένης, ἀπόβλεψον. Ἐξημιώθη; Ἀλλ' ἐνατένισον τῷ πλούτῳ τῷ ἐπουρανίῳ καὶ τῷ θησαυρῷ, ὃν ἀπέθου (27) σεαυτῷ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Ἐξέπεσες τῆς πατρίδος; Ἀλλ' ἔχεις πατρίδα τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. Τέκνον ἀπέβαλες; Ἀλλ' ἀγγέλους ἔχεις, μεθ' ὧν χορεύσεις περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφρανθήσῃ τὴν αἰώνιον εὐφροσύνην. Οὕτως ἀντιτιθεῖς τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς τὰ προσδοκώμενα ἀγαθὰ, φυλάξεις σεαυτῷ τὸ ἄλυπον (28) τῆς ψυχῆς καὶ ἀτάραχον, ἐφ' ὃ προκαλεῖται ἡμᾶς ἡ νομοθεσία τοῦ Ἀποστόλου. Μήτε τὰ φαιδρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιχαρείας ἀμέτρον ἐμποιεῖτω σοὶ τῇ ψυχῇ, μήτε τὰ λυπηρὰ κατηρείαις καὶ συστολαῖς τὸ γαῦρον αὐτῆς καὶ ὑψηλὸν ταπεινούτω. Μὴ γὰρ οὕτω προπεπαιδευμένος περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον, οὐδέ ποτε ἀκύμονα ζωὴν καὶ ἀτάραχον ζῆσῃ (29). Τοῦτο δὲ σοὶ ῥαδίως κατορθωθήσεται, ἐὰν ἔχῃς τὴν ἐντολὴν σύνοικον, τὴν πάντοτε χαίρειν σοὶ παραινούσαν· ἀποπεμπόμενος μὲν τὰ ὀχληρὰ τῆς σαρκὸς, συνάγων δὲ τὰς τῆς ψυχῆς εὐφροσύνας· καὶ τῶν μὲν παρόντων τὴν αἴσθησιν ὑπερβαίνων, πρὸς δὲ τὴν ἐλπίδα τῶν αἰωνίων ἀποτείνων τὴν ἐννοίαν, ὧν καὶ μόνῃ ἢ φαντασίᾳ ἐξαρκεῖ τὴν ψυχὴν εὐφροσύνης πληρῶσαι, καὶ τὸ

(27) Colb. tertius ὃν ἐναπέθου. Statim idem codex cum Rex secundo ἐξέπεσας.

(28) Editi τὸ ἄλυτον, negligentia operarum. At mss. τὸ ἄλυπον.

(29) Reg. secundus ζήσεις. In fine orationis librarii suo quique arbitrato, ut solent, doxologiam scripserunt : sed id adnotare nec libet, nec utile fuerit.

ἀγγελικὸν ἀγαλλίαμα ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐνοικίσαι· A
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ
κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

dio complere, **33** et lætitiā angelicā in corda
nostra introducere; in Christo Jesu Domino no-
stro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

EIS THN MARTYRA IOULITTAN,

καὶ εἰς τὰ λειπόμενα τῆς προλεχθείσης (30) ὁμιλίας
τῆς περὶ εὐχαριστίας.

1. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῇ μα-
καρίᾳ μάρτυρι γενόμενον κήρυγμα. Περιηγητικῶς
γὰρ ὑμῖν τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς ὑπόμνημα ἔχουσαν
τῆς μεγάλης ἀθλήσεως, ἣν ἐν γυναικείῳ σώματι ἀν-
δρειοτάτην καὶ πᾶσαν ἔκπληξιν ἐμποιοῦσαν τοῖς τότε
παροῦσι τῷ θεάματι καὶ τοῖς εἰς ὕστερον ἐκ τῆς τῶν
πεπειραμένων διηγήσεως δεχομένοις τὴν ἀκοὴν ἢ
μακαριωτάτη γυναικῶν Ἰουλίττα ἠθλήσεν (31), εἴπερ
δὴ γυναῖκα προσαγορεύειν εὐπρεπὲς τὴν τῷ μεγα-
λοφυεῖ τῆς ψυχῆς τῆς γυναικείας φύσεως τὴν ἀσθέ-
νειαν ἀποκρύψασαν ὑφ' ἧς ἠγοῦμαι μάλιστα πε-
πληχθαι τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀντίπαλον, οὐ φέροντα τὴν
ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἦταν (32). Ὅς, τὰ μεγάλα ἐκεῖνα
ὑπερηφανεύμενος, σείειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ
καταλήψεσθαι ὡς νοσσιᾶν, καὶ ὡς καταλελειμμένα
ὡς αἶρειν, καὶ πόλεις ἐρημώσειν, ἐφάνη γυναικείας
ἀρετῆς ἠττώμενος. Ἦν ἐπιχειρήσας ἐν καιρῷ πει-
ρασμῷ διελέγξαι, ὡς οὐ δυναμένην (33) ὑπὸ τῆς κατὰ
τὴν φύσιν ἀσθενείας μέχρι παντός τὴν εἰς Θεὸν εὐ-
σέθειαν διασώσασθαι, εὔρε διὰ τῆς πείρας ἀνδρειο-
τέραν τῆς φύσεως, καὶ τοσοῦτον αὐτοῦ τῶν φοβερῶν
καταγελάσασαν, ὅσον αὐτὸς προσεδόκα τοῖς δεινοῖς
αὐτὴν (34) ὑποπτῆξιν. Δίκης γὰρ αὐτῇ πρὸς τινα
τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατῶν συνεστῶσης, πλεονεκτικὸν
ἄνδρα καὶ βίαιον, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας τὸν
πλοῦτον ἑαυτῷ ἄθροισαντα, ὃς, γῆς τε πλῆθος ἀποτε-
μόμενος, καὶ ἀγρούς καὶ κώμας, καὶ βοσκήματα καὶ
οἰκέτας, καὶ πᾶσαν τὴν (35) περιούσαν τοῦ βίου κα-
τασκευὴν ἐκ τῆς γυναικὸς πρὸς ἑαυτὸν μεταστῆσας,
κατελλήθει τὰ δικαστήρια, συκοφάνταις καὶ ψευδο-
μάρτυσι, καὶ δωροδοκίᾳ τῶν δικαζόντων ἐπερειδόμε-
νος ὡς δὲ παρῆν ἡ κυρία, καὶ ὁ κῆρυξ ἐκάλει, καὶ
οἱ συνήγοροι εὐτρεπεῖς (36), ἀρχομένην διδάσκειν τοῦ

⁵⁵ Isa. x, 14.

(30) Reg. secundus τῆς λεχθείσης. Non longe ab
initio orationis idem codex habet τῇ ἀγίᾳ μάρτυρι.

(31) Editio Paris. Ἰουλίττα ἠθλήσεν, certamen
quod Julitta certavit. Editio Basil. et septem mss.
Ἰουλίττα, εἴπερ δὴ, etc. Unus codex Colb. Ἰουλίττα
ἐπεδείξατο, certamen quod Julitta exhibuit: sed,
nisi valde fallor, librarius incaute ἐπεδείξατο, scri-
psit pro ἐπεδέξατο, certamen quod Julitta sustinuit.
Jam viderint eruditi, quomodo hoc loco legi præ-
stet. Verbum ἠθλήσεν optimum quidem est maxi-
meque idoneum: sed vix dubitari potest, quin ty-
pographi Parisienses addiderint illud de suo.
Cum enim hic locus mutilus sit in editione Basi-
leensi et in iis quos habebant codicibus, credi me-
rito possunt verbum ἠθλήσεν marte proprio po-
suisse. Quoniam tamen ea vox maxime convenit,
eam nos retinendam judicavimus. Sed si quis ali-
tersentiat, malitque ex libro Colb. legere ἐπεδείξατο,
aut ἐπεδέξατο, per nos licebit.

32) Basilius, cum ita scriberet, respiciebat ad
illud Isaiaë x, 14: Καὶ σείσω πόλεις κατοικουμέ-

IN MARTYREM JULITTAM,

et in ea quæ superfuerant dicenda in prius habita
concione de gratiarum actione.

1. Causa hujus conventus est beatæ martyris
indictum præconium. Ediximus enim vobis illam
diem, velut in memoriam revocantem certamen
magnum, quod mulierum felicissima Julitta in mu-
liebri corpore sustinuit. Certamen strenuissimum,
quod omni admiratione ac stupore percellit, tam eos
qui spectaculo aderant, quam eos qui adhibitorum
tormentorū historiam ex auditu in posterum es-
sent accepturi, si decet tamen mulierem appellare
eam quæ animi magnitudine muliebris naturæ in-
firmitatem occultavit: a qua arbitror consternatum
maxime fuisse communem nostrum adversarium
partam de se a mulieribus victoriam ægerrime fe-
rentem. Qui tametsi magna illa jactanter ac su-
perbe dicat, concussurum se totam terram, eam-
que velut nidum apprehensurum, et velut dereli-
cta ova direpturum ⁵⁵, atque urbes vastaturum,
fuit tamen muliebri virtute superatus. Quippe in
tentationis tempore cum hoc palam ostendere ag-
gressus esset, quod pietatem in Deum suam ob
naturalem infirmitatem ad finem usque servare non
posset, nihilominus tamen periculo facto invenit
illam sexu fortiorem fuisse, eoque magis ipsius ter-
ricula irrisisse, quo magis sperabat fore, ut eam
tormentis perterreret. Etenim cum lis ei esset cum
uno aliquo ex civitatis optimalibus, avaro viro
ac violento, congerenti divitias sibi ipsi ex rabi-
nis et præda, qui cum, abscissa multa terra, agros
mulieris, villas, pecora, servos ac totam reliquam
vitæ supellectilem in se transmovisset, tum de-
mum occupavit fora judicialia, calumniatoribus
falsisque testibus et muneribus, quæ ad iudices
corrumpendos obtulerat, suffultus: cum autem sta-

νας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς
νοσσιᾶν. Et concutiam civitates habitatas, et to-
tum orbem apprehendam manu quasi nidum. Quæ
verba modo de dæmone, modo de Deo accipi no-
tat vir doctissimus Duceus.

(33) Unus aut alter codex cum editis ὡς οὐ δυνα-
μένην. Vocula ὡς in aliis sex mss. deest.

(34) Editi et tres mss. προσεδόκα τοῖς αὐτοῖς αὐ-
τὴν. At regii primus et secundus cum uno Colb.
προσεδόκα τοῖς δεινοῖς αὐτὴν. Aliquando post editi et
unus codex δυναστῶν. Alii sex mss. δυνατῶν. Nec
ita multo infra editi ὃς γῆ, depravate. Libri veteres
ὃς γῆς, emendate.

(35) Editio Paris. πᾶσαν ὁμοῦ τὴν. Sed vox ὁμοῦ
in nostris octo mss. deest, ob idque eam delevi-
mus. Ibidem unus codex Colb. πᾶσαν τὴν περιουσίαν
καὶ κατασκευὴν.

(36) Colbertini duo libri et Reg primus συνήγοροι
εὐπρεπεῖς, non ita recte. Aliquanto post veteres
quinque libri τῆς ἐξ ἀρχῆς. Alii tres mss. et editi
τῆς ἐν ἀρχῇ.

tus dies jam adesset, vocaretque præco, ac patroni A essent parati, simul ut incipit hominis tyrannidem detegere, simul ut parat et modum, quo bona hæc initio parta fuerant, et temporis diuturnitatem, qua dominium ipsius stabiliebatur, declarare, posteaque viri violentiam et avaritiam **34** deplorare; prodiens ille in medium, dixit non licere huic litem agere. Neque enim fas esse juris communis participes esse eos, qui imperatorum deos non colerent nec Christi fidem ejurarent. Videbatur præsidii justa et æqua dicere, rationesque ad rem facientes proferre. Statim igitur thus affertur et focus; idque propositum est litigantibus; negantes quidem Christum, legibus et legum præsidio fruituros, retinentes vero fidem, neque forum, neque leges, neque reliqua civitatis jura participaturos, quippe quibus infamia esset.

2. Quid igitur postea? Num divitiarum capta est B illecebris? num per quamdam cum homine injurio contentionem neglexit profutura? num exhorruit periculum a iudicibus impendens? Minime gentium: at, Valeat, inquit, vita, pereant pecuniæ, potius ne corpus quidem mihi supersit, quam impia ulla verba in Deum qui me condidit, proferam. Ac quanto magis videbat iudicem his sermonibus exasperari, et summa adversum se ira succendi, tanto uberiores Deo gratias agebat, quod cum de caducis opibus litigaret, visa est cælestium bonorum sibi possessionem astruere, et terra quidem spoliari, ut adipiscatur paradysum, itemque inuri sibi infamiam, ut gloriæ coronis habeatur digna, corpus denique flagris cædi, et temporali vita privari, ut mox cum omnibus sanctis in cælestis regni gaudiis constituta, beatas spes consequatur. Cæterum cum sæpe interrogata, sæpe vocem eandem emitteret, testata esse se Christi ancillam, cumque exsecraretur eos qui sibi erant ejurandæ fidei auctores, tum demum iudex iniquitatis illam non opibus solum et possessionibus quibus injuste et præter leges spoliata fuerat, privavit; verum etiam eam igni traditam, morte, ut rebatur, multavit. Julitta vero ad nulla vitæ oblectamenta æque festinanter cucurrit, atque accessit ad illam flammam, facie, habitu, verbis et efflorescente hilaritate ingens animi gaudium ostendens. Ac quidem D hortatur astantes mulieres, ut ne ad ferendos pro pietate labores remollescerent, neque sexus prætenderent infirmitatem. Sumus, inquit, ex ea-

(37) Editio Paris. και μη εξομνυμένους. Editio Basil. et novem mss. και εξομνυμένους. Combefisiani codices nescio qui και μη εξαομνυμένους, nec Christi fidem neqarent. Arbitramur particulam μη aut exprimendam esse, aut certe subaudiendam ex præcedentibus, τούς μη λατρεύοντας.

(38) Editio Paris. ἀρνούμενην... ἀντεχομένην. Editio Basil. ἀρνούμένης... ἀντεχομένης. At nostri novem mss. ἀρνούμένοις... ἀντεχομένοις. Secuti sumus, ut par erat, libros antiquos.

(39) Reg. primus ἐνεπλάγη.

(40) Veteres quatuor libri φωνήν ἀφείναι. Statim aliquot mss. ὅσω πλέον. Alius codex et editi ὅσω

ἀνθρώπου τὴν τυραννίδα, και διηγεῖσθαι μέλλουσαν τὸν τε τρόπον τῆς ἐξ ἀρχῆς κτήσεως, και τοῦ χρόνου τὸ μῆκος τοῦ βεβαιούντος τὴν δεσποτείαν, εἶτα τὴν βίαν τοῦ ἀνδρός και τὴν πλεονεξίαν οὐδύρεσθαι παρελθόν, οὐκ ἔρη εἰσαγωγίμων εἶναι τὴν δίκην (μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν τῶν κοινῶν μετέχειν τοὺς μὴ λατρεύοντας τοῖς θεοῖς τῶν βασιλέων, και μὴ εξομνυμένους (37) τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν). Ἐδόκει δίκαια λέγειν τῷ ἀρχοντι, και ἀναγκαῖα προτείνεσθαι. Καὶ εὐθύς λιθανωτὸς, και ἐσχάρα, και πρότασις τοῖς δικαζομένοις· ἀρνούμένοις (38) μὲν τὸν Χριστὸν, ἀπολαύειν τῶν νόμων και τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας· ἀντεχομένοις δὲ τῆς πίστεως, μήτε δικαστηρίων, μήτε νόμων, μήτε τῆς λοιπῆς πολιτείας μετέχειν, ὡς ἠτιμωμένοις κατὰ τὸν νόμον τῶν τότε κρατούντων.

edicto imperatorum tunc temporis regnantium

2. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις; Ἄρα ἐδεδεῖσθη τῷ πλούτῳ; ἢ τῇ τρὸς τὸν ἀδικοῦντα φιλονεικίᾳ τὸ συμφέρον παρεῖδεν; ἢ τὸν ἐκ τῶν δικαστῶν ἐπηρτημένον κίνδυνον ἐξεπλάγη (39); Οὐμενοῦν· ἀλλ', Ἐρρόετω, φησὶν, ὁ βίος, οἰχέσθω χρήματα· μηδὲ τὸ σῶμά μοι περιλειφθεῖη, πρὶν τινα φωνὴν ἀφείναι (40) ἀσεβῆ κατὰ τοῦ κτίσαντός με Θεοῦ. Καὶ ὅσω πλέον ἔωρα τὸν ἀρχοντα τοῖς λόγοις τούτοις ἀγριαίνόμενον, και πρὸς τὴν ἐσχάτην κατ' αὐτῆς ὀργὴν ἐκχαιόμενον, τοσοῦτω πλέον (41) εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, ὅτι, χρημάτων φθαρτῶν ἀμφισβητούσα, ἐφάνη τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν (42) ἑαυτῇ βεβαιούσα τὴν κτήσιν· και γῆν μὲν ἀφαιρουμένην, ἵνα παραδείσον κτήσεται, ἀτιμίαν δὲ καταδικαζομένην, ἵνα τῶν στεφάνων (43) τῆς δόξης καταξιωθῇ· σῶμα δὲ κατακλιζομένην, και ζωὴν ἀφαιρουμένην τὴν πρόσκαιρον, ἵνα τῶν μακαρίων ἐλπίδων λάβηται, μετὰ πάντων τῶν ἀγίων (44) ἐν τῇ χαρᾷ τῆς βασιλείας εὐρισκομένη. Ὡς δὲ πολλάκις ἐρωτώμενη, πολλάκις τὴν αὐτὴν ἠφείει φωνὴν, δούλην ἑαυτῆν τοῦ Χριστοῦ λέγουσα, και κατηράτο τοῖς πρὸς τὴν ἀρετὴν προκαλουμένοις· τότε δὲ ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας οὐ μόνον τὰ κτήματα, ὧν ἀδίκως και παρὰ τοὺς νόμους ἀφῆρητο, ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ και τὴν ζωὴν αὐτὴν προσεξημέωσεν ὡς ἐνομίζε, πυρὶ παραδούς αὐτὴν. Ἡ δὲ πρὸς οὐδὲν οὕτω τῶν κατὰ τὸν βίον τερπνῶν ἠπειγμένως ἔδραμεν, ὡς ἐπὶ τὴν φλόγα ἦλθεν ἐκείνην, προσώπῳ και σχήματι, και οἷς ἐφθέγγετο, και τῇ ἐπανθούσῃ φαιδρότητι, τῆς ψυχῆς τὸ περιχαρὲς ἐμφαίνουσα· παρακαλοῦσα τὰς παρεστηκυίας τῶν γυναικῶν, μὴ καταμαλακίζεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνους, πλείον.

(41) Editi et duo mss. τοσοῦτω πλείω. Sed alii quatuor τοσοῦτω πλέον.

(42) Reg. secundus ἐφάνη τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

(43) Sic mss. plurimi. Editi ἵνα κτήσεται τοῦ στεφάνου: in quibus verbum κτήσεται παρέλκειν vei cæco apparet. Culpam esse operarum mihi facile persuadeo: qui cum paulo ante edidissent ἵνα παραδείσον κτήσεται, videntur verbum κτήσεται oscitantèr rursus posuisse.

(44) Antiqui tres libri cum utraque editione μετὰ πάντων τῶν ἀγίων, cum omnibus sanctis. Alii tres mss. μετὰ ἀγγέλων, cum angelis.

μηδὲ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν προφασίζεσθαι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ φερέματος, λέγουσα, τοῖς ἀνδράσι ἐσμέν. Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν, ὡς καὶ οὗτοι. Ἀρετῆς δεκτικὸν τὸ θῆλυ ὁμοτίμως τῷ ἄρρενι παρὰ τοῦ κτίσαντος γέγονε. Καὶ τί γὰρ ἢ συγγενεῖς τοῖς ἀνδράσι διὰ πάντων ἐσμέν; Οὐ γὰρ σὰρξ μόνον ἐλήφθη πρὸς γυναικὸς κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων. Ὡστε τὸ στερρόν, καὶ εὐτονόν, καὶ ὑπομονητικόν, ἐξ ἴσου τοῖς ἀνδράσι καὶ παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ Δεσπότη. Ταῦτα εἰποῦσα, πρὸς τὴν πυρὰν ἤλατο (45). ἢ δὲ περισχοῦσα τῆς ἀγίας τὸ σῶμα, ὡσπερ τις θαλαμὸς φωτεινός, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐράνιον χώραν, καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε, τὸ δὲ τίμιον σῶμα ἀκέραιον διεσώσατο τοῖς προσήκουσιν· ὅπερ ἐν τῷ καλλίστῳ προτεμνίσματι τῆς πόλεως κείμενον ἀγιάζει μὲν τὸν τόπον, ἀγιάζει δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν συνιόντας. Γῆ δὲ ἢ κατευλογηθεῖσα τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς μακαρίας, ἐκ τῶν οἰκείων λαγόνων ὕδατος φύσιν χαριστάτην ἀνῆκεν· ὡστε τὴν μάρτυρα ἀντὶ μητρὸς γενομένην οἶόν τινα γάλακτι κοινῶν τιθηνεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο καὶ ὑγαίνουσι φυλακτήριον, καὶ τρυφῶσι σωφρόνως ἡδονῆς χορηγία, καὶ ἄρρωστοῦσι παραμυθία· τὴν τοῦ Ἐλισσαίου χάριν εἰς Ἱεριχουνοῦς, ταύτην εἰς ἡμᾶς παρασχομένης τῆς μάρτυρος, τὸ ἀλμυρὸν τῆς κοινῆς φύσεως τῶν περὶ τὸν τόπον ὑδάτων εἰς γλυκεῖαν καὶ ἀπαλὴν καὶ προσηνῆ πᾶσιν αἰσθησιν διὰ τῆς εὐλογίας μεταβαλοῦσης. Οἱ ἄνδρες, μὴ καταδέξησθε γυναικῶν ἐλάττους ὀφθῆναί πρὸς τὴν εὐσεβείαν. Αἱ γυναῖκες, μὴ ἀπολειφθῆτε τοῦ ὑποδείγματος· ἀλλ' ἀπροφασίστως τῆς εὐσεβείας ἀντέχεσθε (46)· ἔργῳ πείραν λασοῦσαι, ὅτι πρὸς οὐδὲν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει.

3. Πολλὰ περὶ τῆς μάρτυρος εἰπεῖν ὠρμημένον, ὁ χθὲς ἡμῖν κινηθεὶς λόγος, ἀτελής καταλειφθεὶς, τὴν ἐτι πλείον ἐν τούτοις διατριβῆν οὐκ ἐπιτρέπει. Δυσχερῆς δὲ τις ἐγὼ φύσει πρὸς πᾶν τὸ ἀτέλεστον. Ἀτερπὲς μὲν γὰρ θέαμα, καὶ εἰκὼν ἐξ ἡμισίας τὴν μίμησιν ἔχουσα, ἀχρηστός δὲ ὁδοιπορίας πόνος, μὴ πρὸς τὸ προκείμενον πέρας, μηδὲ πρὸς τοὺς ὠρισμένους σταθμούς ἀποσπῶντος τοῦ ὁδοιπόρου. Καὶ θήρας τὸ παρὰ μικρὸν ἴσον ἐστὶ τοῦ μηδενός· καὶ οἱ τρέχοντες ἐν τοῖς σταδίοις, ἐνὶ πολλάκις βήματι μόνῳ ἐλάττωθέντες, τῶν βραβεῖων ἐξέπεσον. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐπίμνησθέντες τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων χθὲς, καὶ ἐν βραχείσιν ἐλπίζοντες παραδραμεῖσθαι αὐτῶν τὴν διάνοιαν (47), εὐρέθημεν πολλαπλάσια τῶν εἰρημένων παραλιπόντες· διόπερ ἀναγκαίαν ἡγοῦμεθα ὑμῖν (48) τῶν ἐλλειφθέντων τὴν ἔκτισιν. Ἐλέγετο τοίνυν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου· Πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πάντοτε χαίρειν χρῆναι, εἰ καὶ μὴ τῇ ὑποθέσει ἀρχοῦντως, ἀλλ' ἡμῖν γε ἰκανῶς εἴρηται τῇ προτεραίᾳ· εἰ δὲ καὶ δεῖ (49)

A dem ex qua viri ipsi, massa. Ad Dei imaginem perinde atque illi fuimus conditæ. Mulier, peræquæ ac vir, a conditore facta est virtutis capax. Ecquid enim? nonne sumus viris cognatæ in omnibus? Nec enim assumpta est caro sola ad condendam mulierem, sed et os ex ossibus⁵⁶. Quare constantia, fortitudo, ac patientia a nobis etiam perinde atque a viris Domino debetur. His dictis, prosilivit in rogam, qui tanquam fulgens quidam thalamus mulieris sanctæ corpus circumplexus, transmissa in religionem cælestem, et inconveniētem ei requiem anima, venerandum corpus necessariis ac propinquis integrum ei incolumeservavit: quod in pulcherrimo unius templi urbis vestibulo tumultatum, tum ipsi loco, tum iis, qui ad hunc B locum accedunt, sanctitatem confert. Terra autem beatæ hujus adventu **35** prospera effecta, aquam gratissimam e sinu suo emisit; adeo ut martyr vice matris velut communi aliquo lacte cives nutrit. Hæc aqua et sanis tutela, et sobrie delicias voluptatis largitio, et ægris solatium est. Quod collocatum est ab Elisæo in Hierichuntinos beneficium⁵⁷, hoc idem martyr in nos contulit; cum salsuginem quæ in communi aquarum huic loco adjacentium natura percipitur, in saporem dulcem amœnumque et omnibus suavem benedictione transmutavit. Viri, nolite videri pietate inferiores mulieribus. Mulieres, ne desciveritis ab hoc exemplo: sed citra ullam excusationem pietatem amplectimini, cum re ipsa expertæ fueritis sexus infirmitatem vobis impedimento non esse, quin bonum quodlibet patrare possitis.

3. Multa quidem de martyre dicere paraveram: sed sermo heri nobis incæptus, et imperfectus relictus, haud permittit in his diutius immorari. Ego scilicet sic sum natura comparatus ut quidquid imperfectum est moleste feram. Etenim injucundum spectaculum est et imago, quæ dimidia ex parte exprimitur, et itineris labor inutilis futurus est, si viator ad propositum finem et ad constitutas stationes non pervenerit. Parum ex venatu capere, idem est ac nihil capere; et qui in stadiis currunt, etiamsi sæpius uno duntaxat gressu posteriores exstiterint amittunt victoriam. Itaque nos quoque qui heri Apostoli verba protulimus in medium, quique paucis sensum et intelligentiam eorumdem perstricturos nos sperabamus, inventi sumus longe plura quam diximus, omisisse; quapropter necessarium ducimus, ut vobis dependamus relicta, et exsolvamus. Hæc igitur erant Apostoli verba: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*⁵⁸. Et quidem de jugi ac continuo gaudio, etsi non satis dictum est pro argumenti dignitate; at

⁵⁶ Genes. II, 5. ⁵⁷ IV Reg. II, 21. ⁵⁸ I Thess. V, 16-18.

(45) Editi ἤλλατο. Veteres aliquot libri ἤλατο, recte.

(46) Reg. secundus τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθε.

(47) Rursus codex secundus αὐτοῦ τὴν διάνοιαν.

(48) Editi et duos mss. ἡγοῦμεθα ἡμῖν. Alii sex

ὕμιν. Aliquanto post editi Περὶ μὲν τοῦ. Veteres quinque libri Περὶ μὲν οὖν τοῦ.

(49) Veteres quatuor libri εἰ δὲ καὶ χρῆ.

ea tamen quæ die hesterna diximus, sufficere credi possunt. Utrum autem et oporteat indesinenter orare et utrum hoc mandatum confici possit, tum vos exposcere parati estis, tum ego pro virili hujus sententiæ patrociniū suscipiam atque defensionem. Precatio est boni petitio, a piis Deo exhibita. Petitionem autem non omnino in verbis circumscribimus. Neque enim Deum arbitramur monitorum voce prolatorum indigere: imo eum nosse, ne petentibus quidem nobis, quæ conducibilia sint. Quid igitur est quod dicimus? Nimirum precationem in syllabis constitui non oportere: sed vim precum in proposito animi et in iis virtutis operibus quæ ad omnem vitam sese extendant, collocandam esse. *Sive enim, inquit, manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*⁵⁹. Accumbens ad mensam, ora; assumens panem, habe gratias largitori; vino corporis debilitatem **36** corroborans, ejus qui hoc tibi munus ad exhilarandum cor et ad levandas infirmitates dedit, memineris. Præterit cibi sumendi necessitas? Non prætereat tamen memoria benefici largitoris. Tunicam si indueris, datori gratias age. Pallio cum amicis, intentius Deum dilige, qui tum hiemum æstati accomoda tegumenta nobis largitus est, quibus vita nostra simul servatur, et turpitudine contegitur. Completa dies est! Gratias rependas ei qui, in operum diurnorum ministerium, solem quidem nobis impertivit, ignem vero tribuit ad noctem illustrandam, et ut reliquis vitæ necessitatibus inserviat. Nox alias causas præbeat orandi. Quando suspexeris in cælum, et in siderum pulchritudinem intentos oculos habueris, deprecare Dominum visibilium, Deumque universorum opificem optimum, qui omnia in sapientia fecit⁶⁰, adora. Omnem animantium naturam cum videris consopitam, rursus adora eum, qui nos vel invitos ab assiduis laboribus relaxat per somnum, viriumque vigorem per parvam requiem redintegrat.

4. Tota igitur nox non sit velut peculiaris quædam ac præcipua somni sors: neque patiari mediam vitæ partem inutilem tibi esse per somni soporem: sed dividatur tibi noctis tempus in somnum et precationem: imo somnus ipse exercitatio sit pietatis. Sæpe enim expressæ in somno species nescio quomodo vestigia quædam ac reliquiæ esse solent diurnarum curarum. Qualia enim exstiterint vitæ nostræ studia, talia necesse est etiam esse insomnia. Sic orabis *Sine ulla intermissione*, si modo non in verbis precationem concludas, sed te ipse Deo conjunxeris per totam vivendi ratio-

A ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, καὶ δυνατὸν ἐστὶ τὸ παραγγέλμα, οἱ τε ἀπαιτοῦντες ὑμεῖς ἑτοιμοί, ἐγὼ τε κατὰ δύναμιν τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου (50) πληρώσω. Προσευχὴ ἐστὶν αἴτησις ἀγαθοῦ παρὰ τῶν εὐσεβῶν εἰς Θεὸν γινομένη. Τὴν δὲ αἴτησιν οὐκ ἐν ῥήμασιν ὀριζόμεθα πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἠγοῦμεθα τὸν Θεὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι, καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν, τὰ χρήσιμα. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φαμεν; Ὅτι χρεὴ μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμᾶς τὴν προσευχὴν ἀποπληροῦν (51), ἀλλὰ προαιρέσει μᾶλλον ψυχῆς, καὶ πράξει ταῖς κατ' ἀρετὴν παντὶ τῷ βίῳ συμπαρεκτεινομέναις, τὴν δύναμιν πληροῦσθαι τῆς προσευχῆς. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Καθεζόμενος ἐπὶ τραπέζης, προσεύχου· προσφερόμενος τὸν ἄρτον, τῷ θεδωκᾷ τὴν χάριν ἀποπλήρου· οἶνον τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος ὑπερείδων, μέμνησο τοῦ παρεχομένου σοι τοῦ δῶρον εἰς σύμφροσύνην καρδίας, καὶ παραμυθίαν ἀρρώστημάτων. Παρῆλθεν ἡ χρεῖα τῶν βρωμάτων; Ἡ μέντοι μνήμη τοῦ εὐεργέτου μὴ παρερχέσθω. Τὸν χιτῶνα ἐνδύμενος, εὐχαρίσται τῷ θεδωκᾷ τὸ ἱμάτιον περιβαλλόμενος, αὔξησόν τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ὅς καὶ χειμῶνι καὶ θέρει ἐπιτήδεια ἡμῖν σκεπάσματα ἐχάρισσατο, τὴν τε ζωὴν ἡμῶν συντηροῦντα, καὶ τὸ ἀσχημον (52) περιστέλλουτα. Ἐπληρώθη ἡ ἡμέρα; Εὐχαρίσται τῷ τὸν ἥλιον μὲν εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡμερινῶν ἔργων χαρισσάμενῳ ἡμῖν, πῦρ δὲ παρατχομένῳ τοῦ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ταῖς λοιπαῖς χρεῖαις ταῖς κατὰ τὸν βίον ὑπηρετεῖν. Ἡ νύξ ἄλλας ὑποθέσεις προσευχῆς (53) προξενεῖτω. Ὅταν ἀναβλέψῃς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἀστρῶν ἐνατενίσῃς κάλλι, προσεύχου τῷ Δεσπότη τῶν ὀρωμένων, καὶ προσκύνει τὸν ἀριστοτέχνην τῶν ὄλων Θεόν, ὅς ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ἐποίησεν. Ὅταν ἴδῃς πᾶσαν φύσιν ζῶων ὑπνῷ κατεχομένην, πάλιν προσκύνει τὸν καὶ ἀκουσίως ἡμᾶς διὰ τοῦ ὑπνου τῆς συνεχείας τῶν πόνων λύοντα, καὶ ἐκ μικρᾶς ἀναπαύσεως πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως ἐπανάγοντα.

4. Ἡ οὖν νύξ μὴ ἔστω ὡσπορ τις ἴδιος καὶ ἐξαιρετος κληρὸς τοῦ ὑπνου πᾶσα· μηδὲ καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὑπνον ἀναισθησίας τὸ ἡμισυ τῆς ζωῆς ἀχρειοῦν· ἀλλὰ μεριζέσθω σοι τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τε ὑπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπνοι αὐτοὶ μελετήματα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Πεφύκασι γὰρ ποῖς αἱ καθ' ὑπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ, ἀπηχρήματα εἶναι τῶν μεθημερινῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἂν ἦ τὰ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτησεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύπνια. Οὕτως ἄδιαλείπτως προσεύξῃ· οὐκ ἐν ῥήμασι πληρῶν τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ δι' ὅλης (54) τοῦ βίου τῆς δια-

⁵⁹ I Cor. x, 31. ⁶⁰ Psal. ciii, 24.

(50) Editi et tres mss. συνηγορίαν τοῦ λόγου. Alii quinque συνηγορίαν τοῦ νόμου. Statim duo mss., si non plures, τῶν ἀγαθῶν. Ibidem Reg. secundus παρὰ τῶν εὐσεβούντων.

(51) Veteres quatuor libri προσευχὴν ἐκπληροῦν. In duobus mss. pro προσευχὴν legitur εὐχὴν.

(52) Reg. primus ἀσχημον ἡμῶν.

(53) Reg. secundus ὑποθέσεις εὐχῆς. Mox mss. nonnulli τῶν ἀστέρων. Ibidem unus codex et editi ἀτενίσῃς. Alii quinque mss. ἐνατονίσῃς.

(54) Ita veteres sex libri. Editi δι' ὅλου

γωγῆς συνάψας σεαυτὸν τῷ Θεῷ, ὡς συνεχῆ καὶ ἀδιαλείπτου εἶναι προσευχὴν τὴν ζωῆν σου. Ἄλλὰ καὶ Ἐν παντὶ, φησὶν, εὐχαριστεῖτε. Καὶ πῶς δυνατὸν, φασὶ (55), τοῦτο γενέσθαι, ψυχὴν κατώδυνον συμφοραῖς, καὶ οἶονεὶ περικεντουμένην τῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγεινῶν, μὴ πρὸς θρήνους ἐκφέρεσθαι, καὶ δάκρυα, ἀλλ' εὐχαριστεῖν ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς ἀπευκταίοις (56) κατὰ ἀλήθειαν; Ἄ γὰρ ἂν ἐπαράσαιτό μοι ὁ ἐχθρὸς, ταῦτα παθὼν, πῶς ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστεῖν δυνήσομαι; Ἀνῆρπασται τὸ παιδίον ἄωρον, καὶ ὠδῖνες, τῶν πρώτων χαλεπώτεραι, ὀδυνωμένην ἐπὶ τῷ ἀγαπητῷ τὴν μητέρα κατατιτρώσκουσι· πῶς, καταλιπούσα τοὺς θρήνους (57), εὐχαριστίας φωνὰς ἀναλάβῃ; Πῶς; Ἐάν λογίσηται, ὅτι τῷ παιδί τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι οἰκειότερος πατήρ ὁ Θεός, καὶ φρονιμώτερος προστάτης, καὶ οἰκονόμος τοῦ βίου. Β Τί οὖν οὐκ ἐπιτρέπομεν τὰ αὐτοῦ κτήματα (58) πρὸς τὸ δοκοῦν διατίθεσθαι τῷ φρονίμῳ Δεσπότη, ἀλλ' ὡς οἰκειῶν στερούμενοι ἀγανακτοῦμεν, καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσιν ὡς ἀδικηθεῖσι συμπάσχομεν; Σὺ δὲ ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι οὐκ ἀπέθανε τὸ παιδίον, ἀλλ' ἀπεδόθη· οὐδὲ ἀπετελεύτησεν (59) ὁ φίλος, ἀλλ' ἀπεδήμησε, καὶ μικρὸν τι προεἴληφε τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ ἡμᾶς ἀναγκαίως δεήσει πορεύεσθαι. Ἔστω σοι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ σύνοικος, οἶόν τι φῶς καὶ διαύγεια πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διάκρισιν παρεχομένη ἀδιαλείπτως· ἦτις, κόρρηθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιον προκατασχούσα, καὶ τὰς ἀληθεῖς περὶ ἐκάστου δόξας προευντρεπίζουσα, ὑπ' οὐδενὸς ἐάσει σε τῶν προσπιπτόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ τῷ προευντρεπισμένῳ τῆς διανοίας (60) ὡσπερ τινὰ σκόπελον C θαλάσσης γείτονα, ἀσφαλῶς καὶ ἀσειστώως τῶν τε βιαίων πνευμάτων, καὶ τῶν κυμάτων τὰς ἐπιδρομὰς (61) ὑπομένειν. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνητοῦ προειθίσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν θάνατον προσεδέξω; Ὅτε σοι πρῶτον ἠγγέλθη τοῦ υἱοῦ ἡ γέννησις, εἰ τίς σε ἤρετο, ποταπὸν ἐστὶ τὸ τεχθέν; τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; Ἄρα ἄλλο τι ἂν εἶπες, ἢ ὅτι ἄνθρωπός ἐστι τὸ γεννηθέν; Εἰ δὲ ἄνθρωπος, καὶ θνητός δηλονότι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Οὐχ ὄρας ἥλιον ἀνατελλόντα καὶ δύομενον, οὐχ ὄρας τὴν σελήνην ἀΐξουσαν, εἶτα φθίνουσαν; οὐ τὴν γῆν θάλλουσαν, εἶτα ξηραίνουμένην (62); Τί τῶν περὶ ἡμᾶς ἐστῆκε; τί ἀκίνητον ἔχει τὴν φύσιν καὶ ἀμετάπτωτόν; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἴδε τὴν γῆν. Οὐδὲ D ταῦτα διακωλύει. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παραλεύσεται, φησὶν· οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε-

nem; adeo ut jugis assiduaque precatio vita tua sit. Sed et *In omnibus*, ait, *gratias agite*. At, in-
quiunt, quomodo fieri id potest, ut anima quæ
ærumnis ac calamitatibus excrucietur, ac dolorum
sensu velut compungitur, in gemitus et lacrymas
non erumpat: de rebus quæ reipsa detestandæ
sunt, perinde atque de bonis peragat gratias? Mala
enim quæ inimicus mihi precatus fuerit, si acci-
dant, quomodo pro his potero grates rependere?
Est filius immaturus eruptus, et dolores primis
puerperii doloribus acerbiores matrem de charis-
simo filio dolentem discruciant: quomodo, missis
ejulatibus, voces gratiarum actioni proprias expo-
met? Qui fieri id possit? Si cogitaverit Deum ge-
nito ex ipsa filio esse germaniorem patrem, verio-
remque; eundemque illius esse tutorem, et vitæ
dispensatorem prudentiorem. Cum ergo non sini-
mus prudentem Dominum bona sua ad arbitrium
suum dispensare, sed indignamur tanquam nostris
spoliati, ac mortuos velut injuria affectos commi-
seramur? Illud velim tecum reputes, non mortuum
esse puerum, sed redditum: neque amicum fato
functum, sed peregre profectum iterque quod et
nobis necessario conficiendum erit, aliquanto ante-
oc-upasse. Si tibi pro contubernali Dei mandatum,
lucem quamdam et splendorem indesinenter affe-
rens ad res **37** discernendas: quod si eminus
præcurrat animi tui judicium, verisque de qua-
cunque re opinionibus præmuniat, minime sine te
ullis unquam casibus immutatum iri; sed efficiet ut
mente præparata et instructa, securus ac immotus,
quasi scopulus quidam mari conterminus, vento-
rum vehementiam ac fluctuum impetus perferas.
Quorsum enim non prius assuevisti de mortali mor-
tale quiddam sentire, sed mortem filii suscepisti
præter expectationem? Ortus filii cum tibi pri-
mum nuntiatus est, si quis te interrogasset quale
esset quod natum est, quidnam tunc respondisses?
Aliudne dixisses, nisi quod homo si quod natum
est? Quod si homo, utique et mortalis. Quid igitur
miri si mortuus est mortalis? Annon vides solem
orientem et occidentem? non vides crescentem
lunam, et decrescentem? non terram virentem,
deinde arescentem? Quid eorum quæ nos circum-
stant stabile est et firmum? cujusnam rei natura
immota est et immutabilis? Suspice in cælum, et
ad terram respice: ne hæc quidem æternum per-
mansura sunt. Nam, inquit⁶¹, *Cælum et terra*

⁶¹ Matth. xxiv, 35, 29.

(55) Editi δυνατὸν, φασὶ. Illud, φασὶ, in mss. deest.

(56) Veteres quinque libri τοῖς ἀπευκταίοις. Mox editi ἂν ἐπαράσαιτο. Unus codex ἐπαράσεται. Alii quinque ἐπαράσαιτο.

(57) Reg. primus τὸν θρήνον.

(58) Unus codex et editi τὰ αὐτοῦ κτήματα, *res a se conditas*. Alii quinque mss. τὰ αὐτοῦ κτήματα. Ibidem unus aut alter ms. οὐκ ἐπιτρέπομεν. Subinde unus codex Colb φρονίμῳ προστάτῃ.

(59) Antiqui sex libri οὐδὲ ἐτελεύτησεν. Editi ἀπετελεύτησεν. Ibidem editi μικρὸν προεἴληφε. Veteres

quinque libri μικρὸν τι προεἴλ.

(60) Reg. primus ἀλλὰ προευντρεπισμένον τῇ διανοίᾳ. Alii sex mss. et editi προευντρεπισμένῳ.

(61) Editio Paris. κυμάτων τὰς πρόσβολάς. Editio Basil. et quinque mss. τὰς ἐπιδρομὰς Unus codex Colb. πρόσβολάς. Eodem recidit sensus. Nec ita multo post duo mss. et editi ἡ γέννησις. Alii mss. ἡ γέννησις.

(62) Veteres quatuor libri θάλλουσαν, εἶτα ξηραίνουμένην. Alii duo θάλλουσαν, εἶτα πάλιν ξηραίνουμένην. Alii duo et editi θάλλουσαν, εἶτα μαραινομένην. Haud dissimili sensu. Mox mss. tres ἀνάβλεψον πρὸς τόν.

transibunt, stellæ cadent de cælo, sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum. Quid igitur mirum, si nos quoque, cum pars simus mundi, eorum quæ mundi sunt, participes simus? His consideratis, ubi te etiam adoriatur communium rerum pars quæpiam; fer tacitus ac connivens, non sine affectu ullo, aut sensu (quæ est enim indolentiæ merces?): sed cum magno labore, cum multis doloribus. Verum tamen perfer velut strenuus quispiam athleta, qui robur ac fortitudinem non in eo solum ostendit, quod percutiat adversarios, sed quod inflictas etiam sibi ab ipsis plagas constanter toleret: item tanquam aliquis gubernator, qui sapiens sit, et præ magna navigandi peritia impavidus, quique animum rectum immersabilemque, et quacunque tempestate altiozem servet. Filii charissimi, aut uxoris gratissimæ, aut alterius cuiuspiam eorum qui sunt amicissimi, et omni benevolentia atque necessitudine conjuncti, privatio, haudquaquam futura est molesta et gravis homini provido, et rectam rationem vitæ ducem habenti, non autem ex consuetudine quadam incedenti. Nam acerbissimum est vel ipsis brutis animantibus a consuetudine avelli. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto. Quin etiam videre est reliquas belluas consuetudini valde admodum adhærescere. Tu vero non ita didicisti, neque ita edoctus es. Attamen indecorum non fuerit ex longo congressu diuturna consuetudine initium amicitiae ducere; sed dolere de disjunctione ob diutinam nostram conversationem, penitus absurdum est.

5. Exempli gratiam, obtigit tibi uxor vitæ socia, quæ tibi omnem vitæ voluptatem exhibet, quæque artifex est lætitiæ, et conciliatrix deliciarum, quæ simul bona auget et opes, et afflictatum te maxima molestiarum parte levat; hæc subito rapta interiit. Hac ista afflictione ne exaspereris; cave dicas eorum quæ fiunt fatum quoddam esse **38** temerarium, quasi rector nullus hunc mundum gubernet; neque malum quemdam opificem constituas, excogitans tibi ipse præ immodico mœrore impia dogmata: contra, neque terminos excedas pietatis, Etenim cum duo omnino in carne una fueritis ⁶², alteri divisionem ac conjunctionis diremptionem moleste ferenti danda est venia multa; sed tamen non profuerit tibi eam ob causam aut excogitare, aut loqui quidquam ineptum. Nam tecum reputes velim, quod Deus, qui formavit nos et animavit, animæ cuilibet tribuerit propriam quamdam vitæ moram, et aliis alios exitus terminos præfixerit.

⁶² Genes, II. 24; Matth. XIX, 5.

(63) Antiqui duo libri et editi γενναῖος ἀθλητής. Alii sex mss. γενναῖος ἀγωνιστής.

(64) Veteres duo libri et editi καταθυμίου. Alii quinque καταθυμίας.

(65) Reg. primus πρόξενος· τῶν χρημάτων συναύξουσα, ἐν ταῖς. Nec ita multo post quinque mss. ἀγριάνης.

(66) Veteres quatuor libri καὶ κακῶν. Editi et

σούνται· ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ὅταν καὶ ἐπὶ σὲ ἔλθῃ τῶν κοινῶν τὸ μέρος, ἔνεγκε μύσας, οὐκ ἀπαθῶς, οὐδὲ ἀναισθήτως (τίς γὰρ μισθὸς ἀναληψίας;), ἀλλ' ἐπιπόνως μὲν καὶ σὺν ἀλγηδόσι μυρίαῖς. Πλὴν ὑπένεγκε, ὡσπερ τις γενναῖος ἀγωνιστής (63), τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνδρείαν οὐ μόνον ἐν τοῦ τύπτειν τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φέρειν στερόρως τὰς παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος· καὶ ὡσπερ τις κυβερνήτης σοφὸς καὶ ἀτάραχος ὑπὸ τῆς ἄγον περιὶ τὸν πλοῦν ἐμπειρίας, ὀρθὴν καὶ ἀθάπτιστον, καὶ παντὸς χειμῶνος ὑψηλοτέραν τὴν ψυχὴν διασώζων. Παιδὸς ἀγαπητοῦ, ἡ φυγαικὸς καταθυμίας (64), ἡ ἄλλου τινὸς τῶν φιλτάτων καὶ κατὰ πᾶσαν εὐνοίαν συνημμένων στέρησις, οὐδὲν δεινὸν τῷ προσεσκεμμένῳ, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνήθειάν τινα παρενομένῳ. Ἔθους γὰρ χωρισμὸς καὶ ταῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσφορώτατος. Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύνοντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων σφοδρῶς τῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν ἀντεχόμενα. Σὺ δὲ οὐχ οὕτως ἔμαθες, οὐδὲ ἐδιδάχθης. Ἄλλ' ἀρχὴν μὲν φιλίας λαμβάνειν ἐκ μακρᾶς ὁμιλίας καὶ χρόνιου ἔθους οὐδὲν ἀπεικός· ὀδύρεσθαι δὲ τὸν χωρισμὸν διὰ τὴν ἐπὶ πλεῖστον ἡμῖν γενομένην διατριβὴν παντελῶς ἄλογον.

5. Οἶον, γυνὴ συνεκλήρωθη σοι κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ βίου, πᾶσαν ἡδονὴν σοι κατὰ τὸν βίον παρεχομένη, εὐθυμίας δημιουργός, θυμηδίων πρόξενος, τὰ χρηστά συναύξουσα (65), ἐν ταῖς λύπαις τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνιαρῶν ἀφαιρουμένη αὐτῇ ἐξαίφνης ἀναρπασθεῖσα οἴχεται. Μὴ ἀγριάνης τῷ πάθει· μηδὲ αὐτόματόν τινα εἴπης εἶναι συντυχίαν τῶν γινομένων, ὡς μηθενὸς προστάτου τὸν κόσμον οἰκονομοῦντος· μηδὲ κακόν (66) τινα δημιουργὸν ὑπόθης, ἐκ τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀμετρίας πονηρὰ δόγματα ὑποτιθέμενος σεαυτῷ· ἀλλὰ μηδὲ ἐκπέσῃς τῶν ὄρων τὴν εὐσεθείας. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἐγένεσθε οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, πολλὴ συγγνώμη τῷ τὴν διχοτομίαν καὶ τὴν τῆς συναφείας διαίρεσιν μετὰ ἀλγημάτων δεχομένῳ· οὐ μὲν τούτου γε ἐνεκεν ἡ διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων (67), ἢ φθέγγεσθαι σοι λυσιτελεές. Ἐνόησον γὰρ, ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχῶσας Θεὸς ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὁρους ἐπέθεε τῆς ἐξ-

mss. nonnulli κακόν. Hic Manichæos perstringit Basilius.

(67) Regii primus et tertius et alius codex Colb. τούτου ἐνεκεν διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων ἀναγκαῖον, non convenit quidquam indecorum excogitare, neque, etc. Alii mss. et editi ut in contextu. Aliquando post tres mss. τὴν τοῦ βίου. Vocula τὴν aberat a vulgatis.

όδου. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλείον παραμεῖναι τῇ παρου- A
 σία τῆς σαρκὸς ὠκονόμησε· τὸν δὲ θάττον ἀπολυθῆ-
 ναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο, κατὰ τοὺς
 ἀρρήτους τῆς σοφίας ἑαυτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης
 λογους. Ὡσπερ οὖν οἱ ταῖς εἰρκταῖς ἐμπικτοντες, οἱ
 μὲν ἐπὶ πλείονα χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμοτη-
 ρίων ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχύτεραν εὐρίσκουσι τῆς
 κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν· οὕτω καὶ αἱ ψυχαί, αἱ μὲν
 ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ'
 ἔλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἑκάστου,
 σοφῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς
 ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἕκαστον ἡμῶν τοῦ κτίσαντος
 ἡμᾶς προβλεπομένου. Οὐκ ἀκούεις λέγοντος τοῦ Δα-
 βιδ, Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου (68);
 Οὐκ ἤκουσας περὶ τοῦ ἀγίου, ὅτι ἀπελύθη αὐτοῦ ἡ
 ψυχὴ; Τί δὲ Συμεῶν, ὅτε ἐνεγκαλίσσατο τὸν Κύριον
 ἡμῶν; ποίαν φωνὴν ἀφῆκεν; Οὐχ ὅτι Νῦν ἀπο-
 λύεις τὸν δούλον σου, Δέσποτα; Τῷ γὰρ ἐπειγο-
 μένῳ πρὸς τὴν ἄνω διαγωγὴν βαρυτέρα πάσης κο-
 λάσεως καὶ δεσμοτηρίου παντὸς ἢ μετὰ τοῦ σώμα-
 τὸς ἐστὶ διατριβή. Μὴ τοίνυν τῇ ἑαυτοῦ ἀπολαύσει
 ἐπιζήτει τὰς περὶ τῶν ψυχῶν διατάξεις ἀκολουθεῖν·
 ἀλλὰ λογίζου περὶ τῶν συναφθέντων κατὰ τὸν βίον,
 εἴτα θανάτῳ διασταμένων, ὅτι παραπλήσιοι εἰσιν
 ὁδοιπόροις μίαν ὁδὸν πορευομένοις, καὶ διὰ τὴν
 συνεχῆ μετ' ἀλλήλων διατριβὴν ἐνωθεῖσιν ὑπὸ τῆς
 συνηθείας. Οἱ ἐπειδὴν τὴν κοινὴν ὁδὸν διεξελθόν-
 τες (69) καταλάβωσι, λοιπὸν σχιζομένην αὐτὴν, τῆς
 χρείας ἤδη ἀναγκαίως μεριζούσης ἑκάτερον, οὐ τῇ
 συνηθεία προσκαθεζόμενοι ἀμελοῦσι τῶν προκειμέ-
 νων, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς κινήσεως αὐτοῦς αἰτίας C
 ὑπομνησθέντες, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος ἀποτρέ-
 χουσι πέρασ. Ὡς οὖν ἐκείνοις ἄλλος μὲν ἢ ὁ σκοπὸς
 τῆς ὁδοῦ, συνέβη δὲ αὐτοῖς ἢ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν
 ἐκ τῆς συνηθείας οἰκειώσεις· οὕτω καὶ τοῖς ἐν γάμῳ
 ἢ ἀλλῇ τινὶ κοινωνίᾳ βίου συνημμένοις ἴδιον προέ-
 κειτο (70) δηλονότι τῆς ζωῆς τὸ πέρασ· συναφθέντας δὲ
 ἀλλήλοις ἀναγκαίως τὸ προδιατεταγμένον τῆς ζωῆς
 τέλος ἐχώρισε καὶ διέλυσεν.

6. Εὐγνώμονος οὖν διανοίας οὐκ ἐπὶ τῷ χωρισμῷ
 δυσφόρως ἔχειν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς συναφείᾳ χά-
 ριν ἔχειν τῷ συγκληρώσαντι. Σὺ δὲ καὶ ὅτε περιῆν
 σοι τὸ γύναιον, ἢ ὁ φίλος, ἢ τὸ παιδίον, ἢ ὁ τι οὖν
 ὦν ὁδύρη νῦν, οὐχὶ χάριν εἶχες τῶν παρόντων τῷ
 δεδωκότι, ἀλλ' ἐνεκαίεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων. D
 Εἰ μὲν γυναικὶ μόνῃ συνώκεις, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν
 οἶους ἐβούλου· εἰ δὲ καὶ παῖδες παρήσαν, ὅτι μὴ
 ὑπερεπλούτεις, ἢ καὶ ὅτι τῶν ἐχθρῶν τινὰς εὐήμε-
 ροῦντας ἐώρας. Ὅρα τοίνυν μὴ ποτε αὐτοῖ ἑαυτοῖς
 ἀναγκαίως τῶν φιλότατων τὰς στερήσεις κατασκευά-

⁶³ Psal. cxli, 8. ⁶⁴ Tob. iii, 6, 15. ⁶⁵ Luc. ii, 29.

(68) Editi ψυχὴν μου, τῶν ἀνιαρῶν φησιν. Sed illud,
 τῶν ἀνιαρῶν φησιν, in nostris novem mss. deest: nec
 dubium quin abesse debeat. Neminem enim puto
 ita cæcutire, quin videat illud, τῶν ἀνιαρῶν φησιν,
 declarationem esse vocis φυλακῆς; sic ut solum
 monere voluerit librarius, voce φυλακῆς hoc loco
 quascunque res adversas significari. Hæ autem vo-

Etenim certo quodam consilio voluit alium diutius
 in carne permanere; statuit vero alium ocuis vin-
 culis corporis exsolvi, juxta ineffabiles sapientiæ
 atque justitiæ suæ rationes. Quemadmodum igitur
 ex iis qui in carcerem conjiciuntur, alii diutius de-
 tinentur in vinculorum cruciatibus, alii ab ea ca-
 lamitate liberantur citius: sic et animæ, aliæ qui-
 dem diutius, aliæ vero minus in hac vita detinen-
 tur, pro cujusque merito ac dignitate, Deo, qui nos
 condidit, rebus cujusque nostrum prospiciente sa-
 pienter, et alte, sicque, ut mens hominum attingere
 non possit. Non audis Davidem dicentem: *Educ de
 custodia animam meam*⁶³? Non audivisti de sancto.
 animam ipsius exsolutam fuisse et dimissam⁶⁴?
 Quid vero Simeon, cum Dominum nostrum in ulnas
 B recepit? quam vocem emisit? nonne hanc, *Nunc
 dimittis servum tuum, Domine*⁶⁵? Nam in carne
 immorari, gravius quiddam est quam supplicium
 omne, et quivis carcer, ei qui ad supernæ vitæ
 gaudia festinat. Quamobrem ne exquirito, ut latæ
 de animabus leges tuo se usui accommodent et in-
 serviant; sed qui in hac vita conjuncti sunt, ac
 deinde morte a se invicem divelluntur, eos viatori-
 bus via una et eadem incedentibus, et propter con-
 tinuam inter se confabulationem necessitudine at-
 que consuetudine devinctis assimilēs esse cogita.
 Hi post emensum iter commune, ubi sectam viam
 repererint, necessitate jam cogente alter ab altero
 separati, non amplius in consuetudine perseveran-
 tes negligunt quod sibi proposuerant; sed causam
 quæ se initio compulit, in memoriam revocantes, ad
 suam quisque metam contendunt. Quemadmodum
 igitur his alius erat viæ scopus, intercessit autem
 ex consuetudine inter ipsos, cum iter facerent, ne-
 cessitudo quædam ac familiaritas: sic etiam iis qui
 nuptiis aut alia quapiam vitæ societate conjuncti
 sunt, fuit procul dubio præstitutus proprius qui-
 dam vitæ terminus; sed tamen ipsos inter se con-
 junctos prædefinitus vitæ finis necessario separavit
 ac sejunxit.

6. Itaque grati animi fuerit non ægre ferre se-
 parationem: sed ei qui hujusce consortii auctor
 fuerat, gratiam ob primam conjunctionem habere.
 Tu contra, ne uxore quidem superstite, aut amico,
 aut filio, aut alio quovis de quo nunc **39** doles,
 D grates ullas rependebas bonorum præsentium lar-
 gitori: imo de absentibus conquerebaris. Et qui-
 dem si habitabas cum sola uxore, querebare quod
 filii, quales desiderasses, tibi non essent; sin autem
 habebas filios, dolebas quod non afflueres divitiis,
 aut etiam quod inimicos quosdam secunda fortuna

ces, ut alias sæpe, ex ora libri in contextum irre-
 pserunt.

(69) Unus codex Colb. ὑπεξελθόντες. Mox duo
 mss. καταλάβωσι δὲ λοιπόν.

(70) Reg. secundus προσεκειτο. Statim unus ms,
 ζωῆς πέρασ ἐχώρισε.

utentes videres. Cave igitur ne forte charissimorum A privationem nobis ipsis reddamus necessariam, cum non afficiamur illorum præsentia, sed amissos desideremus. Quoniam enim pro præsentibus bonis a Deo collatis grates non persolvimus; ideo privati nos iis necesse est, ut affectus noster commoveatur. Quemadmodum enim non vident oculi quod plus æquo admotum est, sed congruenti aliquo spatio indigent, ita et ingratae animæ per honorum abalienationem videntur de amisso ac præterito beneficio affici. Nam cum fruerentur bonis, nullam gratiam habebant largitori, sed ubi sunt iis spoliatae, id ipsum quod evanuit, laudant æstimantque. Porro nemo nostrum immunis est a gratiarum actione ob ullam vitæ hujus ærumnam ac calamitatem, si vult singula animo æquo perpendere. Etenim B vita uniuscujusque nostrum habet non pauca quæ possumus recensere, quæque injucunda non sunt, si modo respicere ad inferiora velimus, sicque ex ista cum re deteriori comparatione, quanti pretii hoc nostrum bonum sit expendamus. Servus es? Adest aliquis te dejectior; gratias repende, quod tui præstes, quod non sis addictus pistrino, quod plagas non accipias. Ac ne huic quidem gratiarum agendarum defuturæ sunt causæ. Neque enim tenetur in compedibus, neque ligatus in ligno est. Satis est causæ vincto ad gratias exsolvendæ ipsa vita. Videt solem, spiritu aerem ducit, horum gratia re- pendit gratias. Plecteris immerito? Gaude spe futurorum. Jure condemnatus es? Sic etiam grates age, quod hic dederis scelerum pœnas, non autem C sis ob impunita peccata supplicio æterno servatus. Hunc ad modum potest qui gratus est, in omni vita et in omni instituto pro præsentibus bonis amplas beneficienti gratias peragere. Nunc autem, quod morosis hominibus accidit, id contingit plerisque, videlicet ut præsentia fastidiunt, ita absentia concupiscunt. Neque enim eos qui seipsis inferiores sunt enumerantes, largitori benefico pro iis quæ habent gratias persolvunt: imo ejus quod præstantius est comparatione, quantum superentur reputantes, ita mœrent et conqueruntur bonis alienis privati, ac si suis spoliarentur. Servus qui est, permoleste fert liberum se non esse: ægre est ei qui in libertate 40 educatus fuit, quod generis nobilitate non insigniatur, quod non recenseatur inter eos qui natalium splendore conspicui sunt, nec numerare possit retro avos septem, qui eximii fuerint equorum nutritores, aut opes suas in gladiatores insumpserint. Queritur qui genere clarus est, quod non abundet divitiis; dives afflicatur ac dolet, quod dominatum in oppida et in gentes non

(71) Unus codex Reg. et editi τὸ ἄγαλ λαμπρὸν προσκείμενον, rem valde splendidam plus æquo admotam. Vox λαμπρὸν in aliis septem mss. deest; nec mirum si desit, cum non ita necessaria esse videatur.

(72) Reg. primus et tertius ἐν τῇ ἀπαλλοτριώσει, eadem plane sententia.

(73) Editio Paris. et unus mss. εἰάν τις εὐγνωμό-

ζῶμεν, παρόντων μὲν οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ περιεχόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ παρακείμενον τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν οὐκ εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαῖα ἡμῖν ἢ ἀφαίρεσις διὰ τὴν αἰσθητικὴν γίνεται. Ὡσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἄγαλ προσκείμενον (71) οὐχ ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέτρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτω καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυχαὶ εἰκόασιν ἐν τῇ ἀλλοτριώσει (72) τῶν ἀγαθῶν τῆς παρελθούσης χάριτος ἐπαισθάνεσθαι. Ὅτε γὰρ ἀπέλασον τῶν χρηστοτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῷ δεδωκότι γινώσκοντες, μετὰ τὴν στέρησιν τὸ παρελθὸν μακαρίζουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς ἡμῶν ἀποκλείεται τοῦ εὐχαριστεῖν ὑπ' οὐδεμιᾶς περιστάσεως βίου, εἰάν εὐγνωμόνως (73) ἕκαστον ἐπιλογίζεσθαι θέλῃ. Πολλὰς γὰρ ἀναθεωρήσεις καὶ οὐκ ἀτερπεῖς ὁ ἕκαστου ἡμῶν βίος κέκτηται, εἰάνπερ ἄρα καταδεξώμεθα πρὸς τὸ ὑποβεβηκὸς ἀποβλέπειν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς πρὸς τὸ χειρὸν συγκρίσεως τὸ ὑπάρχον ἡμῖν ἀγαθόν, πόσου τινὸς ἀξιὸν ἔστιν, ἐκμετραῖν. Οἰκέτης εἶ; Ἐχεις τὸν σεαυτοῦ ταπεινότερον εὐχαρίσται, ὅτι ἐνὸς ὑπερέχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μυλῶνι καταδεδικασαί, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβάνεις. Οὐκ ἐπιλείφουσιν οὐδὲ τοῦτον αἱ τοῦ εὐχαριστεῖν ἀφορμαί. Οὐ γὰρ ἔχει πέδας, οὐ δέδεται ἐν ξύλῳ. Ὁ δεσμώτης ἔχει τὸ ζῆν ἀρκούσαν ἀφορμὴν εἰς εὐχαριστίαν· ἠλίον ὄρα, ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα, ἐπὶ τούτοις εὐχαρίσται. Ἀδίκως κολάζῃ; Τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι χαῖρε. Δικίως κατεδικάσθης; Καὶ οὕτως εὐχαρίσται, ἐνταῦθα τὴν δίκην τῶν τετολημημένων ἀποτινύς, ἀλλὰ μὴ ἐπ' ἀκεραίοις τοῖς ἀμαστίμασι τῇ αἰωνίᾳ κολάσει ταμιευθεῖς. Κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν λόγον C ἐπὶ παντὸς βίου καὶ πάντων ἐπιτηδευμάτων ἔξεστι τῷ εὐγνωμόνῳ μεγάλας τῶν παρόντων ἀποδιδόναι τῷ εὐεργέτῃ τὰς χάριτας (74). Νῦν δὲ τὸ τῶν δυσαρεστομένων πεπόνθασιν οἱ πολλοί· τὸ μὲν παρὸν ἀτιμάζοντες, τῶν κὲ ἀπόντων ἐπιθυμοῦντες. Οὐ γὰρ τοὺς ὑποδεστέρους αὐτῶν ἀπαριθμοῦμενοι, τὴν ὑπερῶν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει, ὅσον ἀπολείπονται λογίζόμενοι, ὡς οἰκείων στερούμενοι τῶν ἐτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιώνται καὶ καταμέμφονται. Ὁ δοῦλος, ὅτι μὴ ἐλεύθερός ἐστι, δυσχεραίνει· ὁ ἐν ἐλευθερίᾳ τραφεῖς, ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδὲ τῶν περιβλέπτων ἐπ' εὐγενείᾳ, μηδ' ὅτι ἑπταπάππους ἔχει ἀριθμεῖν εἰς τὸ ἄνω, ἵπποτρόφους λαμπρούς, ἢ μονομάχοις τὸν πλοῦτον ἐξαναλώσαντας (75). Ὁ κατὰ D γένος περιφανῆς σχετλιάζει, ὅτι μὴ ἐπὶ πλούτῳ κομᾷ· ὁ πλούσιος λυπεῖται καὶ ὀδύρεται, ὅτι μὴ πόλεων καὶ ἔθνων ἔστιν ἄρχων (76)· ὁ στρατηγός, ὅτι μὴ βασιλεύει· ὁ βασιλεὺς, ὅτι μὴ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑφ' ἡλίῳ κρασεῖ, ἀλλ' ἔστιν ἔθνη τοῖς αὐτοῦ σκήπτροις μὴ ὑποκύπτοντα. Ἐκ πάντων δὲ τούτων συνάγεται τὸ ἐπὶ μηδενὶ τὸν εὐεργέτην εὐχαριστεῖνως. Editio Basil. et septem mss. εἰάν εὐγνωμόνως.

(74) Antiqui duo libri τῷ εὐεργέτῃ τὰς εὐχαριστίας.

(75) Utraque editio et unus codex Colb. ἵπποτρόφοις λαμπροῖς ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξαναλώσαντας. Alii octo mss. ut in contextu.

(76) Unus ms. et editi ἔθνων ἄρχει. Alii sex ἔθνων ἔστιν ἄρχων.

σθαι. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀφέντες τὰ ἐπὶ τοῖς ἀποῦσι λυπας, A
 διδασκόμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐχαριστίαν ἀπο-
 διδόναι. Εἰπώμεν ἐν μὲν ταῖς σκυθρωποτέραις περι-
 στάσεσι τῶν πραγμάτων τῷ σοφῷ ἱατρῷ· Ἐν θλι-
 ψει μικρὰ ἢ παιδεία σου ἡμῖν. Εἰπώμεν. Ἀγαθὸν
 μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Εἰπώμεν, ὅτι Οὐκ ἄξια
 τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλου-
 σαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Εἰπώμεν,
 ὅτι Ὀλίγα ὧν ἠμάρτομεν μεμαστιγώμεθα. Παρα-
 καλέσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε,
 πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Ἐλεγχόμενοι
 γάρ, ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ
 κόσμῳ κατακριθώμεν. Ἐν δὲ τῇ φαιδρότερῃ τοῦ
 βίου διαγωγῇ ἐκείνην λέγωμεν τοῦ Δαβὶδ τὴν φωνήν·
 Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀντα-
 πέδωκέ μοι; Ἐκ τοῦ μὴ οὗτος εἰς τὸ εἶναι παρ- B
 ἡγαγε· λόγῳ ἐτίμησε· τέχνας ἡμῖν συνεργούς τῆς
 ζωῆς ἐχαρίσατο· τροφὰς ἐκ τῆς γῆς ἀνίησι· βοσκη-
 μάτων ἡμῖν ὑπηρεσίαν δέδωκε (77). Δι' ἡμᾶς ὄμβροι·
 δι' ἡμᾶς ἥλιος· ἢ ὄρεινῆ, ἢ πεδιάσιμος ἡμῶν ἐνεκεν
 διακεχόσμηται, ἀποφυγὰς ἡμῖν πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὄρων
 ἀκρότητας εὐτρεπίζουσα· Δι' ἡμᾶς ποταμοὶ ῥέουσι·
 δι' ἡμᾶς βρύουσι αἱ πηγαί· ἢ θάλασσα ἡμῖν ἀνεῖται
 πρὸς (78) ἐμπορίαν· οἱ ἐκ μετᾶλλων πλοῦτοι, αἱ
 πανταχόθεν ἀπολαύσεις, πάσης τῆς κτίσεως θωρο-
 φορούσης (79) ἡμῖν, διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἀφθονον
 εἰς ἡμᾶς χάριν τοῦ εὐεργέτου.

fontes scaturiunt ; mare patet nobis ad mercaturam exercendam ; effodiuntur ex metallicis fodinis opes ; undelibet commoda affluunt et deliciae, conferente nobis munera creatura omni ob locupletem uberemque benefici Dei in nos gratiam.

7. Καὶ τί δεῖ τὰ μικρὰ λέγειν ; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν C
 ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν σάρκα Ὁ Λόγος
 σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκηνώσεν ἐν ἡμῖν. Μεγὰ τῶν
 ἀχαρίστων ὁ εὐεργέτης· πρὸς τοὺς καθημένους ἐν
 σκότει ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης· ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὁ
 ἀπαθής· ἐπὶ τὸν θάνατον ἢ ζωὴ· ἐπὶ τὸν ἄδην τὸ
 φῶς· ἢ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεπόντας· πνεῦμα
 υἰοθεσίας, χαρισμάτων διανομαί (80), στεφάνων ἐπαγ-
 γελίαι· τὰ ἄλλα, ὅσα οὐδὲ ἐξαριθμησασθαι ἀρδίον,
 ἐφ' οἷς πᾶσι πρέπουσά ἐστιν ἡ φωνὴ τοῦ προφήτου·
 Τι ἀνταποδώμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀντα-
 πέδωκεν ἡμῖν ; Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο οὐκ εἴρηται
 δεδωκέναι, ἀλλ' ἀντιδεδωκέναι ὁ μεγαλόδωρος, ὡς
 οὐχὶ κατάρχων χάριτος, ἀλλ' ἀμεικρόμενος τοὺς ὑπάρ-
 ξαντας (81)· τὸ γὰρ τῶν λαμβανόντων εὐχάριστον εἰς
 εὐεργεσίαν καταλόγιζεται. Ὅς, καὶ χρήματα διδοὺς D
 αἰτεῖ παρά σου τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τῆς χειρὸς τῶν
 πονήτων· καὶ λάβῃ τὰ ἑαυτοῦ, ἀκεραίαν σοι (82) τὴν
 χάριν, ὡς ὑπὲρ οἰκειῶν, ἀποπληροῖ. Τί οὖν ἀντα-
 ποδώμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν

habet ; exercitus dux, quod regnum non occupat ;
 rex autem, quod simul totius qui sub sole est or-
 bis non potiat, sed supersint gentes quæ suis
 sceptris non sint subjectæ. Ex quibus omnibus col-
 ligitur gratias pro nulla re beneficiorum auctori
 rependi. Nos autem mœrorem ex iis quæ desunt
 emergentem amandantes, discamus ob præsentia
 gratias exsolvere. Dicamus sapienti medico in tri-
 stioribus rerum infortuniis : *In tribulatione parva
 disciplina tua nobis* ⁶⁶. Dicamus : *Bonum mihi quia
 humiliasti me* ⁶⁷. Dicamus : *Non sunt condignæ pas-
 siones hujus temporis ad futuram gloriam quæ reve-
 labitur in nobis* ⁶⁸. Dicamus : *Pauca præ iis quæ pec-
 cavimus accepimus verbera* ⁶⁹. Obsecremus Domi-
 num : *Castiganos, Domine, verumtamen in judicio-
 et non in furore* ⁷⁰. *Cum enim redargumur, a Do-
 mino corripimur, ut non cum hoc mundo damne-
 mur* ⁷¹. At vero in lætiore vitæ statu emittamus
 illam Davidis vocem : *Quid retribuam Domino pro
 omnibus quæ retribuit mihi* ⁷² ? Eo auctore ex nihilo
 orti sumus, ornavit nos ratione, largitus nobis est
 artes vitæ tuendæ inservientes, alimenta e terra
 educit, servitio nostro jumenta addixit et pecora.
 Propter nos imbres, propter nos sol ; adornata est
 nostri causa regio montosa æquataque, effugia at-
 que recessus parans nobis ad summitates montium
 vitandas. Propter nos fiunt flumina ; propter nos

7. Sed quid opus est parva recensere ? Propter
 nos versatus Deus est inter homines : propter car-
 nem corruptam *Verbum caro factum est, et habita-
 vit in nobis* ⁷³. Commoratur cum ingratis benefi-
 cus ; venit liberator ad captivos ; illuxit sol justi-
 tiæ ⁷⁴ sedentibus in tenebris ⁷⁵, in crucem tollitur
 qui omnis prorsus doloris expers est, vita morti
 addicitur. Lux descendit ad inferos ; propter eos
 qui mortui erant, resurrectio, adoptionis spiritus,
 donorum divisiones, repromissæ coronæ : alia in-
 super quæ ne numerare quidem facile fuerit qui-
 bus omnibus congruit illa vox prophetæ. *Quid re-
 tribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit no-
 bis* ⁷⁶ ? Atque etiam magnificus ille non dicitur
 tribuisse, sed *retribuuisse*, tanquam si prior non con-
 ferret gratiam, sed iis qui prius contulissent, red-
 deret : nimirum gratiarum actionem, quæ ab acci-
 pientibus rependitur, loco habet beneficii. Qui cum
 dederit opes, tamen eleemosynam a te per pauperum
 manus reposeit : qui tametsi suum accipit.

⁶⁶ Isa. xxvi, 16. ⁶⁷ Psal. cxviii, 71. ⁶⁸ Rom. viii, 18. ⁶⁹ Job xv, 11. ⁷⁰ Jerem. x, 24. ⁷¹ I Cor. xi, 32. ⁷² Psal. cxv, 12. ⁷³ Joan. i, 14. ⁷⁴ Malach. iv, 2. ⁷⁵ Isa. ix, 2. ⁷⁶ Psal. cxv, 12.

(77) Veteres quatuor libri ὑπηρεσίαν ἔδωκε.

(78) Ita mss. sex. Editio Paris. ἀνεῖται τὰ πρὸς.

(79) Editi et tres. mss. κτίσεως θωροφορούσης. *omni creatura nos stipante*, male. Regii primus et tertius cum duobus Colbertinis κτίσεως θωροφορούσης, *omni creatura donis ac muneribus nos cumulante*, recte.

(80) Antiqui duo libri et editi διανομαί. Alii quinque mss. διανομή.

(81) Ubi et in editis et in mss. constanter legitur ὑπάρξαντας, ibi legendum esse ἀπάρξαντας putat Combefisius : qui si suam conjecturam veteris alicujus libri testimonio stabilivisset, nos nullo negotio adduxisset in sententiam suam.

tibi tamen veluti tua danti gratiam integram re- A fert. *Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis ?* Non enim desero vocem Prophetæ, probe addubitantis, ac inopiam suam circumspicientis, **41** talem videlicet ei ut nihil superpeteret dignum quod retribueretur. Dominus enim post beneficia adeo magnâ splendidaque, nec tamen omni genere præstantia, nobis in posterum multo majora pollicetur, paradisi delicias, dandam in regno gloriam, honores angelorum honoribus haud impares, denique Dei cognitionem : id quod iis, qui digni habitus sunt, summum bonum est ; id quod omnis natura ratione prædita expetit ; id quod utinam et nos, ubi a carnis affectibus nosmetipsos expurgaverimus, adipiscamur. Quomodo igitur, inquiet aliquis, commiserationem socialem B atque charitatem (quod bonorum primum est et perfectissimum, cum plenitudo legis dilectio sit ⁷⁷) proximo nostro sumus ostensuri ? Quoniam si ad aliquos magnis calamitatibus ac ærumnis oppressos accedamus, nequaquam cum ipsis flebimus, aut collacrymabimus ; imo de iis, quæ acciderint ; agemus gratias. Ac quidem suam ipsius afflictionem cum gratiarum actione perferre, patientiæ est atque constantiæ argumentum ; sed pro calamitatibus alienis Deo gratiam habere, insultantis est malis alienis et irritantis afflictos, præsertim cum ab Apostolo jubeamur cum flentibus flere ⁷⁸. Quid igitur ad hæc dicemus ? Estne rursus necesse vobis in memoriam reducere Domini verba, quibus jussi sumus in aliquibus gaudere, in aliquibus lugere ? C *Gaudete, inquit, et exsultate quoniam merces vestra copiosa est in cælis* ⁷⁹. Et iterum : *Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed flete super filios vestros* ⁸⁰.

Itaque præcipit nobis sermo divinus, ut cum justis quidem exsulemus ac lætemur ; lugeamus vero et lamentemur cum iis qui ex pœnitentia effundunt lacrymas : aut etiam eos qui multo doloris sensu tanguntur, deploremus, quod perire se ne intelligant quidem.

8. Cæterum implevisse mandatum haudquaquam putandus est qui hominum mortem deplorat, et cum lugentibus edit clamorem. Neque enim laudaverim medicum, qui cum opem ægrotantibus ferre deberet, morbis ipse repletur ; neque nauclerum qui cum deberet navigantibus præesse, adversus ventos pugnare, fluctus vitare ac timidiores solari nausearet ipse, et una cum iis qui rei nauticæ im- D periti sunt, animo concideret. Ejusmodi est quisquis adit lugentes, nec tamen ratione sua usus, quidquam eis impertit emolumenti ; sed potius ex alienis affectibus dedecus contrahit. Par igitur fuerit de alienis calamitatibus ac ærumnis afflictari. Nam hoc pacto afflictorum conciliaturus tibi es fa-

⁷⁷ Rom. xiii, 10. ⁷⁸ Rom. xii, 15. ⁷⁹ Matth. v, 12.

(82) Codices aliquot ἀέραιόν σοι.

(83) Editio Paris. πολλαπλασίονά σε. Unus mss. πολλαπλασίονα δέ. Alius πολλαπλασίονά τε. Alii quatuor nulla re interjecta πολλαπλασίονα ἡμῖν. Haud longe tres mss. τρυφας.

(84) Reg. secundus καρτερίας ἀνάδειξιν.

(85) Veteres quidam libri et editi ὑπομνήσομεν ἑαυτούς. Alii tres mss. ὑπομνήσομεν ὑμᾶς. Pro ὑπο-

ἡμῖν ; Οὐ γὰρ ἀφίεμαι τῆς φωνῆς τοῦ Προφήτου, καλῶς ἀποροῦντος, καὶ περισκοποῦντος ἑαυτοῦ τὴν πενίαν, ὅτι οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίθεσιν ἄξιον. Ὅς ἐφ' οὕτω μεγάλας καὶ λαμπραῖς εὐεργεσίαις, οὐ- μενοῦν ἐχούσαις ὑπερβολὴν, πολλαπλασίονα ἡμῖν (83) τὰ εἰς ὕστερον ἐπαγγέλλεται· παραδείσου τρυφὴν, καὶ δόξαν ἐν βασιλείᾳ, καὶ ἰσαγγέλους τιμᾶς, καὶ Θεοῦ κατανόησιν· ὅπερ τοῖς ἀξιοθεῖσι τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ τὸ ἀκρότατον· οὐ πᾶσα ἐφίεται λογικὴ φύσις· οὐ καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν, ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦς ἐκκαθάραντες. Πῶς οὖν, φησὶ, τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλόστοργον (ὃ πρῶτόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον, διότι πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη)· πρὸς τοὺς πλησίον ἐπιδειξόμεθα ; Ἐπειδὴν, πρὸς τινὰς ὑπὸ μεγάλων συμφορῶν κατεχομένους εἰσελθόντες, μὴ συγκλαίωμεν αὐτοῖς, μηδὲ συνδακρύωμεν, ἀλλ' εὐχαριστῶμεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Οἰκεῖον μὲν γὰρ πάθος μετ' εὐχαριστίας ὑπενεγκεῖν ὑπομονῆς ἔχει καὶ καρτερίας ἀπόδειξιν (84)· ἐπ' ἀλλοτρίαις δὲ συμφοραῖς εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ἐπιχαίροντός ἐστι τοῖς κακοῖς καὶ παροξύνοντος τοὺς λυπούμενους· καὶ ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου ἐπιτρέποντος ἡμῖν κλαίειν μετὰ κλαίωντων. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα ; Ἡ πάλιν ἀναγκαίως τῶν τοῦ Κυρίου λόγων ὑπομνήσομεν ὑμᾶς (85), πῶς ἐτίσι χαίρειν προσοτάχθηεν, καὶ ἐπὶ τισὶ πενθεῖν ; Χαίρετε, φησὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Οὐκοῦν δικαίοις μὲν συσκιρτᾶν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεῖος λόγος (86) ἡμῖν ἐπιτρέπει, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ἀφιεῖσι δάκρυον συμπενθεῖν καὶ συνοδύρεσθαι, ἢ τοὺς ἀναλγήτως διαχειμένους ἀποκλαίεσθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασι πῶς ἀπόλλυνται.

quidem exsulemus ac lætemur ; lugeamus vero et lamentemur cum iis qui ex pœnitentia effundunt lacrymas : aut etiam eos qui multo doloris sensu tanguntur, deploremus, quod perire se ne intelligant quidem.

8. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντας καὶ (87) συνεχροήσαντας τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὔτε γὰρ ἱατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον· οὔτε κυβερνήτην, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐμπλεόντων, καὶ τοῖς πνεύμασι μάχεσθαι, καὶ διαφεύγειν τὰ κύματα, καὶ παραμυθεῖσθαι τοὺς δειλοτέρους, ναυτιῶντα καὶ συναλύοντα τοῖς ἀπειροθαλάττοις. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὁ πρὸς τοὺς πενθοῦντας εἰσιών, καὶ μὴ τῆς ἐκ τοῦ οἰκεῖου λόγου ὀφειλίας μεταδιδούς, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παθῶν ἀσχημοσύνης μεταλαμβάνων. Ἐπιστυγνάξει μὲν οὖν ταῖς συμφοραῖς τῶν πενθοῦντων (88), ἀκόλουθον. Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οἰκειώσῃ τοῖς

⁸⁰ Luc. xxiii, 28.

μνήσομεν in aliquibus mss. legitur ὑπομνήσωμεν.

(86) Antiqui tres libri θεῖος νόμος, *lex divina*.

(87) Voculam καὶ ex antiquis tribus libris addidimus.

(88) Reg. tertius et alii duo mss. Colbertini συμφοραῖς τῶν πεπονθότων. Mox quatuor mss. οἰκειώσῃ. Alii tres οἰκειώσει. Editi οἰκειώσεις.

πάσχουσι, μὴ καθίλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ὀναδιαφορῶν τοῖς ἀλλοτρίοις ἀλγήμασιν. Οὐ μὴν περαιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπούμενοις προσῆκεν, ὥστε ἢ συνεκδοῶν, ἢ συνθρηνεῖν τῷ πεπονητότι, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσχωτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους· οἷον συγκαθειργῶναι ἑαυτὸν, καὶ συμμελανειμονεῖν, καὶ χαμαὶ συγκαθῆσθαι, καὶ κουρᾶς ἀμελεῖν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἐπιτείνειν τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραΰνειν. Οὐχ ὄρας, ὅτι βουβῶνες μὲν καὶ σπληνες, οἱ μὲν τραύμασιν, οἱ δὲ πυρετοῖς ἐπιτιθέμενοι, τὰς ὀδύνας συνεπιτείνουσι; χεῖρες δὲ τὸ ἀλγοῦν τῇ πραεῖα ἑαυτῶν ἐπαρῆ καταστέλλουσι; Καὶ αὐτὸς δὴ οὖν μὴ ἐξαγριάνης τὸ πάθος τῇ παρουσίᾳ, μηδὲ συγκαταπέσης τῷ πεπτωκότι. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν (84) ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότος πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ ἴσου καταπεσῶν ἐτέρου καὶ αὐτὸς τοῦ ἀναστήσοντος ἐπιδεῖται. Ἀλλὰ δάκνεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάξειν προσῆκεν, ἐν συννοίᾳ προσώπου, καὶ σεμνότητι βάρος ἐχούσῃ, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα· φθεγγόμενον δὲ, οὐκ εὐθύς ἐπιπηδῶν ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσῆκεν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμβαίνοντα τοῖς κείμενοις (φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης τὴν ψυχὴν κεκακωμένοις αἱ ἐπιτιμήσεις (90)· καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοὶ εἰσι τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διαχειμένων οἱ λόγοι)· ἀλλὰ συγχωρήσαντα κενὰ καὶ ἄπρακτα ἐκβοῆσαι (91) καὶ ὀλοφύρεσθαι, ἥδη τοῦ κακοῦ ὑπανέντος τι καὶ χαλάσαντος, τότε ἐμμελῶς καὶ πράως τῆς παρακλήσεως ἄπτεσθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πωλοδάμναι τοὺς δυσσηνίους, τῶν πάλων οὐκ εὐθύς κατάγχουσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν (ἀναχαιτίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσειεσθαι τοὺς ἐπιβάτας διδάσκουσιν)· ἀλλὰ συνενδιδόντες τὴν πρώτην, καὶ συνεξορμῶντες αὐτοῖς, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπὸ τῆς (92) οἰκειᾶς ὀρμῆς καὶ βίας τὸν θυμὸν ἀναλύσαντας, τότε παραλαβόντες δεδασμασμένους, εὐπειθεστέρους ἥδη ποιοῦσι διὰ τῆς τέχνης. Οὕτως ἐστὶ κατὰ τὸν τοῦ Σολομῶντος λόγον· Ἀγαθὸν εἰσελθεῖν εἰς οἶκον πένθους μᾶλλον ἢ εἰς οἶκον πότου· εἰ μέλλοι τις, ἐπιστημόνως καὶ (93) πράως τῷ λόγῳ χρώμενος, μεταδιδόναι τῆς οἰκειᾶς ὑγιείας τῷ κάμνοντι, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀλλοτρίας λύπης, ὡς ὀφθαλμίας, μεταλαμβάνειν.

9. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαιόντων. Ὅταν ἴδῃς ἐπιμετανοία τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῷ (94), καὶ συμπάθει. Οὕτω γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθει τὸ οἰκεῖον ἐπανορθοῦσθαι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἁμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον ἑαυτὸν ἐξιάσατο, δι' ὧν

⁸¹ Eccle. vii, 3.

(89) Codices tres κείμενον ἀνιστάς.

(90) Antiqui duo libri et editi αἱ ἐπιτιμήσεις. Alii quinque ἡ ἐπιτίμησις.

(91) Codices duo ἄπρακτα ἐκβοῆσαι.

(92) Unus ms. et editi ἐκ τῆς. Alii quinque ὑπὸ τῆς. Mox Reg. primus θυμὸν ἀναλύσαντας, sensu non dissimili.

miliaritatem atque benevolentiam, neque hilarem te ostendens ob eorum adversitates, neque alienam afflictionem indifferenter perferens. Minime tamen convenit dolentium miseris plus æquo commoveri, sic ut aut conclames, aut lugeas cum afflictato, aut aliis in rebus hominem a tristitia obcæcatum imiteris æmulerisque: exempli causa, si una cum ipso te ipse includas, et induaris atra veste, si pariter jaceas humi, comamque negligas. Ex iis enim magis crescit quam elevatur calamitas. Annon vides augeri dolorem, si aut bubones vulneribus, aut splenes febribus accedant? nonne potius mitigant manus dolorem leni suo contactu? Et tu igitur ne tua præsentia exasperes afflictionem, neque cum lapso collabare. Nam jacentem qui erigit, altior omnino lapso esse debet; qui vero pariter cecidit, altero qui erigat etiam ipse opus habet. At tamen abs re non fuerit iis quæ accidunt angi, et tacite de adversis afflictari, ita ut ex vultu, qui cogitatione defixus sit, exque modestia quæ gravitatem adjunctam habeat, animi affectum significes: ubi autem ad colloquium ventum est, non statim ad objurgationes devenire decet, velut jacentibus insultantem ac illudentem. Nam objurgationes iis quorum animus præ tristitia cruciatur, molestæ sunt et graves; simulque sermones eorum qui nullo prorsus doloris sensu afficiuntur, ægre audiuntur a mærentibus, et ad eos consolandos vim non habent persuadendi. Sed si eos siveris vanos inefficacesque clamores et ejulatus edere, malo jam paululum sedato ac remisso, tum demum nihil impedit quominus eos possis scite ac leniter solari. Nam et equorum domitores non statim effrenatos pullos frenis cohibent, aut reprimunt (sic enim retrocedere, et equites excuiere edocentur), sed initio ipsis cedentes, ac eorum impetum secuti, ubi eorum ardorem suo ipsorum impetu atque vehementia fractum et exhaustum animadverterint, tunc subactos apprehendentes, illos jam per artem reddunt tractabiliores. Sic erit, juxta Salomonis sententiam: *Melius est ingredi in domum luctus, quam in domum convivii*⁸¹, si quis, perite leniterque sermone usus, suam ipsius sanitatem ægroto velit impertiri, non alienam tristitiam velut lippitudinem contrahere.

9. Oportet igitur flere cum flentibus. Ubi videris fratrem lugentem ob peccatorum pænitentiam, lacrymare cum viro ejusmodi, ac illius commiseresce. Ita enim tibi licebit ex malis alienis tuum corrigere. Nam qui fervidas lacrymas pro peccato proximi effundit, dum fratrem deflet, medetur sibimetipsi.

(93) Antiqui tres mss. ἐπιστημόνως καὶ. Alii duo et editi ἐπιστημονικῶς ἢ.

(94) Unus ms. et editi σύγκλαυσον τούτῳ. Alii multi σύγκλαυσον τοιοῦτῳ. Ibidem mss. non pauci καὶ συμπάθει. Alius codex et editi καὶ σύμπαθε. Alius σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ καὶ συμπένθει.

Talis erat qui dicebat: *Defectio animi tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*⁸². Luge peccati causa. Animi ægritudine est peccatum; mors est animæ immortalis; peccatum luctu atque irrequietis lamentis dignum est. Ob hoc fluant lacrymæ omnes, nec cessent duci ex pectore imo suspiria. Paulus deflebat inimicos crucis Christi⁸³. Jeremias deflebat qui ex populo peribant; idemque cum sibi naturales lacrymæ non satis essent, lacrymarum fontem inquirebat et extremam mansionem. *Et sedebo, inquit, et plorabo populum hunc diebus multis, eos qui pereunt*⁸⁴. Scriptura inter beatitudines lacrymas et luctum ejusmodi reponit⁸⁵, non propensionem ad tristitiam omnem, non proclivitatem ad fletum, qui omne occasione cieatur. Non ita dudum vidi quosdam voluptarios, qui immodico voluptatis amore pellecti, per speciem expellendæ **43** tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem; suamque conarentur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait: *Date vinum iis qui in tristitia sunt*⁸⁶. Est autem hæc sententia in Proverbio, nec tamen ebrietatem licitam reddit, sed humanæ vitæ consulit. Etenim ut reconditum hujus sententiæ sensum omittam, quo vinum lætitia rationalis dicitur; ne obvis quidem sensus parum habet providentiæ ac curæ, ne videlicet ii qui ægre consolationem admittunt, et gravi luctu obruuntur, cibos negligant et alimenta, ploratu vehementiore absorpti: sed partim pane cor luctuosi hominis firmetur, partim vino collapsæ vires suffulciuntur. Cæterum vinosi homines ac ebrii mærorem haud demulcentes, sed mutant mala malis, ac pravam quamdam pactionem facientes, corporis morbos morbis animi mutant, eosque qui trutina momenta exæquant, imitantes, tantum detrahunt tristitiæ, quantum addunt voluptati. Existimo quidem juvandam esse vino naturam: sed minime permittendum est meri tantam copiam infundi, ut rationi caliginem offundat. Neque enim simul cum vino effluet tristitia, sed ebrietatis malum animo accedet. Quod si ratio medicus est tristitiæ, fuerit plane ebrietas maiorum maximum, cum medelam impediatur animi. Sed jam singula quæ dicta sunt, animo repete; ita comperies et confici posse et utile esse apostolicum mandatum. Intelliges, quomodo possis gaudere semper, si rationem rectam sequaris; quomodo indesinenter orare, quomodo gratias agere in omnibus, quomodo denique valeas afflictos consolari,

⁸² Psal. cxviii, 53. ⁸³ Philipp. iii, 18. ⁸⁴ Jerem. ix, 1. ⁸⁵ Matth. v, 5. ⁸⁶ Prov. xxxi, 6.

(95) Unus ms. et editi ἐκ βάθους καρδίας, ab imo pectore. Alii quinque ἐκ μέσης καρδίας, ex medio corde. Ultra scriptura vera sit, nescio: sed utramque recipi posse, nemo, opinor, diffitebitur.

(96) Veteres duo libri et editi λαοῦ, ὅς γε. Alii tres λαοῦ ὃ γε. Statim duo mss. πηγὴν ἐζητεῖ.

(97) Editi παραλείπω. At mss. sex παραλείπω. Mox unus Codex Colbert, et editi τὴν νοσητὴν εὐφροσύνην. Alii sex mss. τὴν λογικὴν εὐφρ. Idem est sensus.

τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο. Τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων· Ἄθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου. Ὑπὲρ ἀμαρτίας κλαίει. Αὕτη ἀρρώστια ψυχῆς· αὕτη θάνατός ἐστι τῆς ἀθανάτου· αὕτη πένθος ἀξία καὶ ὀδυρμῶν ἀσιγήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον βέοι, καὶ μὴ διαλείποι στεναγμὸς ἐκ βάθους καρδίας (95) ἀναπεμπόμενος, Ἐκλαίει Παῦλος τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἱερεμίας ἐκλαίει ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ· ὅς γε (96), ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐπεζητεῖ δακρύων καὶ σταθμὸν ἔσχατον. Καὶ καθήσομαι, φησι, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας πολλὰς, τοὺς ἀπολλυμένους. Τὸ τοιοῦτον δάκρυον καὶ τὸ τοιοῦτον πένθος ὁ λόγος μακαρίζει· οὐ τὸ πρὸς πᾶσαν λύπην εὐάγωγον, καὶ ἐκ πάσης προφάσεως εὐκατάφορον πρὸς τοὺς θρήνους. Ἦδη δὲ τινες εἶδον τῶν φιληθόνων δι' ὑπερβολὴν ἠδυπαθείας ἐπιπροφάσει τῆς λύπης πρὸς κραιπάλην καὶ μέθην ἐκτρεπομένους, καὶ τὸ ἀκρατὲς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος· Δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπαις. Ἔστι δὲ ὁ παροιμιακὸς λόγος οὐχὶ μεθης ἀδειαν παρεχόμενος, ἀλλὰ συνέχων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἴνα γὰρ τὸ αἰνεγματῶδες αὐτοῦ παραλείπω (97), οἶνον λέγοντος τὴν λογικὴν εὐφροσύνην, οὐδὲ ὁ πρόχειρος νοῦς μικρὰν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῷ σφοδρῷ τοῦ πένθους καταποθέντες, τῶν τροφῶν ἀμελῶσιν οἱ δυσπαρηγόρητοι καὶ βαρυνεθεῖς· ἀλλ' ἄρτω μὲν στηριζέται ἡ καρδία τοῦ φιλολύπου, οἶνω δὲ τὸ συμπεπτωκὸς τῆς δυνάμεως ὑπερείδεται (98). Οἱ δὲ φίλοινοι καὶ οἰνόφυγες, οὐ τὴν λύπην καταπραΰνουτες, ἀλλὰ κακὰ κακῶν διαμειθόμενοι, καὶ πονηροὶ τινες γινόμενοι συναλλάκται, νοσήματα, ψυχῶν διαμείβουσι νοσημάτων· οἱ τοὺς ἐπὶ τῆς τρυτάνης τὰς ῥοπὰς ἐπανισοῦντας μιμούμενοι, τοσοῦτον ὑφαιροῦσι (99) τῆς λύπης, ὅσον αὐξοῦσι τὸ φιληθόνον. Ἄλλ' οἶμαι χρῆναι βοήθειαν τῇ φύσει παρέχειν τὸν οἶνον· καὶ μὴ τοσοῦτον ἐπιτρέπειν ἐγχεῖσθαι τὸν ἄκρατον, ὥστε σκότωσιν τοῖς λογισμοῖς ἐμποιεῖν. Οὔτε γὰρ συνεκρυήσεται τῇ οἶνω τὸ λυπηρόν· καὶ τὸ τῆς μέθης κακὸν τῇ ψυψῇ προσγενήσεται. Εἰ δὲ λύπης ἰατρός ἐστὶν ὁ λογισμὸς, ἔσχατον ἂν εἴη τῶν κακῶν ἡ μέθη, τῇ ἰατρείᾳ τῆς ψυχῆς ἐμποδιζουσα. Ἄλλ' ἀνάλαβε τῷ λόγῳ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ εὐρήσεις τὸ τε θυκατὸν τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὠφέλιμον· πῶς μὲν πάντοτε χαρήσῃ τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐπόμενος· πῶς δὲ προσεύξῃ ἀδιαλείπτως, πῶς δὲ ἐν παντὶ εὐχαριστήσεις· τίμη δὲ τρόπῳ παρακαλέσεις τοὺς λυποτμένους (1), ἵνα ἐκ

(98) Veteres aliquot libri et editi στηριζέται.... ὑπερείδεται. Alii quatuor mss. στηριζέται.... ὑπερείδεται.

(99) Reg. primus τοσοῦτον ὑφαιροῦσιν.

(1) Unus mss. et editi παρακαλέσεις τοὺς θλιβομένους. Alii septem παρακαλέσεις τοὺς λυπομένους. Una quidem lectio altera melior non est; quia tamen libri veteres ultimæ favent, eam secuti sumus.

πάντων ἄρτιος ἦς καὶ κατηρτισμένος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῇ ἐπισκευῇ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ut omni ex parte integer sis et perfectus Spiritus sancti ope, atque inhabitante gratia Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EIS TO PHTON TOY KATA ΛΟΥΚΑΝ

Εὐαγγελίου (2). « Καθαλῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω » καὶ περὶ πλεονεξίας.

1. Διπλοῦν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν. Ἡ γὰρ αἱ θλίψεις βασανίζουσι τὰς καρδίας, ὡσπερ χρυσὸν ἐν καμίνῳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς τὸ δοκίμιον αὐτῶν ἀπελέγχουσαι ἢ καὶ πολλάκις αὐταὶ αἱ εὐθηνίαι τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίου γίνονται τοῖς πολλοῖς. Ὁμοίως γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν ἐν τε δυσκολίαις (3) πραγμάτων ἀταπεινώτων τὴν ψυχὴν διασώσασθαι, καὶ ἐν ταῖς περιφανείαις μὴ (4) ἐπαρθῆναι πρὸς ὕβριν. Παράδειγμα δὲ τοῦ μὲν προτέρου εἶδους τῶν πειρασμῶν ὁ μέγας Ἰώβ, ὁ ἀκαταγώνιστος ἀθλητής· ὃς, πᾶσαν τοῦ διαβόλου τὴν βίαν, ὡσπερ χειμάρρου φορᾶν, ἀσείστω καρδίᾳ καὶ λογισμοῖς ἀτρέπτοις ὑποδεξάμενος, τσοῦτῳ μείζων τῶν (5) πειρασμῶν ἀνεφάνη, ὅση μεγάλη αὐτῷ καὶ θυσέκλυτα ἐδόκει παρὰ τοῦ ἐχθροῦ προβεβλησθαι τὰ παλαίσματα. Τῶν δὲ κατὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου πειρασμῶν ὑποδείγματα ἄλλα τε τινά, καὶ οὗτος ὁ νῦν ἡμῖν ἀναγνωσθεὶς πλούσιος· ὃς τὸν μὲν εἶχε πλοῦτον, τὸν δὲ ἠλπίζε· τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀγνωμοσύνῃ τῶν τρόπων μὴ κατακρίναντος (6), ἀλλ' αἰεὶ τῷ προϋπάρχοντι πλούτῳ πλοῦτον ἕτερον προστιθέντος, εἴ πως αὐτῷ κόρον ἐμποιήσας ποτὲ, πρὸς τὸ κοινωτικὸν καὶ ἡμερον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκκαλέσαιο· Ἄνθρώπου, γὰρ φησι, πλουτίου ηὐφόρησεν (7) ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο καθ' ἑαυτὸν· Τί ποιήσω ; Καθαλῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. Διὰ τί οὖν ηὐφόρησεν ἡ χώρα ἀνθρώπου μηδὲν ἀγαθὸν ἐκ τῆς εὐφορίας ποιήσειν μέλλοντος ; Ἴνα μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία φανῇ (8), καὶ μέχρι τῶν τοιούτων ἐκτεινομένης αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης μείζονα συνάγει τοῖς πονηρευομένοις τὴν κόλασιν. Ἦνεγκε τοὺς ὄμβρους ἐπὶ τὴν ὑπὸ τῶν πλεονεκτικῶν χειρῶν γεωργουμένην γῆν· ἐδώκε τὸν ἥλιον ἐκθάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ πολυπλασιάζειν τοὺς καρποὺς διὰ τῆς εὐφορίας. Καὶ τὰ μὲν παρὰ Θεοῦ τοιαῦτα, γῆς ἐπιτηδειότης, ἀέρων

IN ILLUD DICTUM EVANGELII

secundum Lucam : « Destruam horrea mea, et majora ædificabo ⁸⁷ : » itemque de avaritia.

1. Duplex est tentationum genus. Aut enim corda velut aurum in fornace probant ærumnæ ⁸⁸, cum per patientiam integritatem eorum coarguunt, atque bonitatem : aut etiam non raro ipsa vitæ prosperitas tentationis loco est compluribus. Æque enim arduum est in rebus difficilibus servari animam sublimem et indejectam, atque in rebus prosperis ad injuriam faciendam non abripi. Et prioris quidem tentationum generis exemplum est Job, magnus ille et invictus athleta, qui vim omnem diaboli velut torrentis impetum inconcusso pectore ac immoto proposito excepiens, tanto superior existit tentationibus, quanto illata sibi ab hoste certamina majora videbantur, atque inextricabiliora. At vero tentationum in rebus secundis exempla cum alia **44** multa sunt, tum hic nunc nobis lectus dives, qui habebat alias quidem divitias, alias verosperabat ; nec tamen benignissimus Deus eum ob ingrati indolem initio condemnavit, sed semper opes alias adjecit prioribus ; si quo modo tandem accedente satietate, animum ejus posset ad liberalitatem atque mansuetudinem provocare. Ait enim : *Hominis divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se: Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora ædificabo* ⁸⁹. Cur igitur fertilis existit ager hominis, qui nihil erat boni ob fertilitatem facturus ? Ut scilicet magis effulgeret Dei tolerantia, cujus bonitas ad tales etiam se extendat : quippe *Super justos et injustos pluit, facitque ut sol suus oriatur super malos et bonos* ⁹⁰. Ejusmodi autem Dei bonitas supplicium majus inducit in scelestos. Effudit pluvias in terram avaris manibus cultam ; dedit solem qui foveat semina, ac per ubertatem fructus multiplicet. Et quidem a Deo accipiunt ut beneficia ejusmodi, terra idonea, aeris temperatus status, seminum copia, boum opera, alia id genus, quibus solet agricultura ad ubertatem perducī atque ad copiam. Qualia vero in hoc

⁸⁷ Luc. xii, 18. ⁸⁸ Sap. iii, 6. ⁸⁹ Luc. xii, 16-18. ⁹⁰ Math. v, 45.

(2) Ita legitur in Colb. tertio, Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ Λουκᾶν, περὶ πλουτούντων. *Ejusdem in dictum Evangelii secundum Lucam, de divitibus. Additur in Reg. primo, καὶ κατὰ πλεονεξίας, et contra avaritiam.*

(3) Reg. tertius ἐν τῇ δυσκολίᾳ.

(4) Reg. secundus et editi περιφανείαις τοῦ βίου μὴ. Alii quinque simpliciter περιφανείαις μὴ. Vox περιφάνεια Videtur hoc loco usurpata fuisse a Basilio pro rebus secundis, cum eam opponat voci δυσκολία, quia res adversæ significantur. Potest ta-

men, si mavis, ad verbum interpretari, *in splendidibus, in rebus splendidis.*

(5) Colb. tertius μείζων ἐκ τῶν. Aliquanto post idem codex ὁ νῦν ὑμῖν.

(6) Editi κατακρίνοντος. At mss. multi κατακρίναντος.

(7) In multis mss. hic et infra pro ηὐφόρησεν legitur εὐφόρησεν.

(8) Reg. primus Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ μακροθυμία διαφανῇ.

homine deprehendebantur? Mores amarulenti, odium hominum, animus in dando parcissimus. Hanc ille benefico largitori vicem rependebat. Non venit in mentem communis naturæ; non putavit superfluum bonorum in egenos distribuendum, rationem nullam habuit hujus præcepti: *Ne abstinere benefacere egeno*⁹¹; item: *Eleemosynæ et fides ne deserant te*⁹²; et: *Frange esurienti panem tuum*⁹³. Denique prophetarum omnium omniumque doctorum non audiebatur clamor, sed horrea reconditorum frumentorum multitudine angustata dirumpebantur, nec tamen cor avarum explebatur. Nam nova veteribus superaddens semper, et annis additamentis copiam adaugens, in hanc inextricabilem consilii inopiam incidit, ut præ avaritia vetera subduci non sineret, nec posset nova ob copiam recondere. Quapropter inefficacia sunt consilia illius et curæ ancipites. *Quid faciam?* Quis non misereatur hominis ita obsessi? Miser est ob fertilitatem, miserabilis ob parta bona, ob expectata miserabilior. Non enim affert ei terra proventus ac redditus, ipsi parit suspiria: eidem non aggerit copiam fructuum, conciliat curas, molestiasque et gravem anxietatem. Lamentatur perinde ut pauperes. An non talem vocem emittit, qualem is, cui propter inopiam angustæ res sunt? *Quid faciam? Alimenta unde? unde indumenta?* Hæc etiam dives loquitur. Discruciat animo, curis exesus. Nam quod alios afficit lætitia, id avarum conficit. Neque enim lætatur, cum cellæ omnes intus replentur: sed circumfluentes divitiæ, et quæ in promptuariis contineri non queunt, animum ejus compungunt; ne forte ad externos usque effusæ, levamenti alicujus fiant occasio egentibus. καὶ τῶν ταμειῶν ὑπερχεόμενος, μὴ που, καὶ πρὸς τοὺς γένηται.

2. Porro vitium quo anima illius laborat, vitio **45** helluonum mihi videtur assimilabile, qui malunt præ ingluvie disrumpi quam egentibus reliquias impertiri. Agnosce, o homo, largitorem. Memineris tui ipsius, quis sis, quorum tibi credita dispensatio sit, a quo acceperis, cur fueris multis antepositus. Minister effectus es Dei optimi, administrator conservorum, ne existimes ventri tuo præparata esse omnia: sed de iis quæ in manibus habes tanquam de alienis statue. Parumper te ob-

⁹¹ Prov. III, 27. ⁹² ibid. 3. ⁹³ Isa. LVIII, 7.

(9) Reg. primus ἀέρων εὐκαρποὶ καταστάσεις, male. Mox Colb. tertius βοῶν γεωργίαι καὶ τὰ ἄλλα, *agri a bobus culti*.

(10) Reg. primus ἐντολῆς λεγούσης. Statim codex Combef. et Colb. tertius εὐποιεῖν ἐνδεῇ.

(11) Codices Combefisiani et Reg. primus εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην. Mox Colb. tertius παλαιοὶς τῆ πλεονεξία.

(12) Illa, μὴ γὰρ προσόδους... μὴ γὰρ καρπῶν, legi debere cum nota interrogationis putat Ducæus: quam notam rejiciendam esse Combefisius affirmat. Constat ejusmodi notam in aliquibus mss. reperiri, in aliis deesse. Vide jam quam sententiam sequi malis.

εὐκρατοὶ καταστάσεις (9), σπερμάτων ἀφθονίαι, βοῶν συνεργίαι, τὰ ἄλλα, οἷς γεωργία πέφυκεν εὐθηνεῖσθαι· τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου οἷα; Τὸ πικρὸν τοῦ ἡθους, ἡ μισανθρωπία, τὸ δυσμετάδοτον. Ταῦτα τῷ εὐεργετῇ ἀντεπεδείκνυτο. Οὐκ ἐμνήσθη τῆς κοινῆς φύσεως· οὐχ ἠγάσαστο χρῆναι τὸ περιττεῖον τοῖς ἐνδεῇσι καταμερίσαι· οὐκ ἔσχε τινὰ λόγον τῆς ἐντολῆς (10). Μὴ ἀπόσχῃ εὖ ποιεῖν ἐνδεῇ· καὶ, Ἐλεημοσύναι καὶ πίστει μὴ ἐκλειπέτωσάν σε· καὶ, Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου. Καὶ πάντες προφήται, καὶ πάντες διδάσκαλοι ἐμβοῶντες, οὐκ εἰσηκούοντο· ἀλλ' αἱ μὲν ἀποθῆκαι διεῖρήγγυντο τῷ πλήθει τῶν ἀποκειμένων στενοχωρούμεναι, ἡ δὲ φειδωλὸς καρδία οὐκ ἐνεπίμπλατο. Ἄει γὰρ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς προστιθεῖς, καὶ ταῖς κατ' ἔτος προσθήκαις τὴν εὐπορίαν προσαύξων, εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην (11) ἀμηχανίαν ἐπέπεσε, ὑποχωρεῖν μὲν τοῖς παλαιοῖς διὰ τὴν πλεονεξίαν μὴ συγχωρῶν, ὑποδέχεσθαι δὲ τὰ νέα διὰ τὸ πλῆθος μὴ ἐξαρκῶν. Διὰ τοῦτο ἀνήνυτα μὲν αὐτῷ τὰ βουλευμάτα, ἀποροὶ δὲ αἱ φροντίδες. Τί ποιήσω; Τίς οὐκ ἂν ἐλεήσειε τὸν οὕτω πολιορκούμενον; Δείλαιος τῆς εὐφορίας, ἐλεεινὸς τῶν παρόντων ἀγαθῶν, ἐλεεινότερος τῶν προσδοκωμένων. Μὴ γὰρ προσόδους (12) αὐτῷ φέροι ἡ γῆ, στευαγμοὺς αὐτῷ φέροι μὴ γὰρ καρπῶν αὐτῷ εὐφορίαν συνάγει, φροντίδας καὶ λύπας καὶ ἀμηχανίαν δεινὴν. Ὅμοια τοῖς πενομένοις ὀδύρεται. Ἡ οὐχὶ ταύτην ἀφήσει τὴν φωνὴν καὶ ὁ διὰ πτωχείαν στενοχωρούμενος (13); Τί ποιήσω; Πόθεν τροφαί; πόθεν ἐνδύματα; Ταῦτα καὶ ὁ πλούσιος φθέγγεται. Ὁδυναῖται τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς μερίμνης διεσθιόμενος. Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους εὐφραίνει, τοῦτο τῆκε τὸν πλεονέκτην. Οὐ γὰρ χαίρει πάντων αὐτῷ πεπλοηρωμένων τῶν ἐνδον, ἀλλὰ νύσσει τὴν ψυχὴν (14) αὐτοῦ περιῖρῶν ὁ πλοῦτος, ἐξῶθεν παρακύψας, ἀγαθοῦ τινος ἀφορμὴ τοῖς ἐνδεῇσι

2. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ πάθος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσεικέναι· οἱ διαῖραγγῆναι μᾶλλον ὑπὸ λαιμαργίας αἰροῦνται, ἢ τῶν λειψάνων μεταδοῦναι τοῖς ἐνδεῇσι. Σύνες, ἄνθρωπε, τοῦ δεδωκότος. Μνήσθητι σεαυτοῦ, τίς εἶ, τί οἰκονομεῖς, παρὰ τίνος ἔλαβες, διὰ τί τῶν πολλῶν προσκρίθης. Ἀγαθοῦ Θεοῦ γέγονας ὑπηρέτης, οἰκονόμος τῶν ὁμοδούλων· μὴ πάντα οἴου τῇ γαστρὶ (15) τῇ σῆ παρσκευάσθαι. Ὡς ρετὶ ἀλλοτρίων βουλευοῦ τῶν ἐν χερσὶ· μικρὸν εὐφραίνει σε χρόνον, εἶτα διαῖραύετα

(13) Colb. tertius διὰ πτωχείαν καταπονούμενος; τί.

(14) Unus ms. ἀλλὰ λυπεῖ τὴν ψυχὴν, *sed molestiam creant animæ*.

(15) Antiqui duo libri τῇ σῆ γαστρὶ. Mox codices Combefisiani et alii εὐφραίνει. Editi εὐφρανεῖ, *oblectabunt*. Subinde Reg. primus διαῖραύετα οἴχεται. Ambrosius ut alia permulta ex aliis Basilii orationibus, ita ex hac quoque non pauca mutuatus est. Exempli causa, totum illud quod mox sequitur, μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ, etc., ita expressit lib. *De Nabuthe Jezraelita* cap. 7, n. 33: *Imitabor sanctum Joseph humanitatis prædicatione. Clamabo voce magna: Venite, pauperes, edite panes.*

οιχήσεται, τὸν δὲ ἐπ' αὐτοῖς λόγον ἀπαιτηθήσῃ μετὰ ἀκριβείας. Σὺ δὲ πάντα ὁμοῦ θύραις καὶ μοχλοῖς ἐναποκλείσας ἔχεις· καὶ καταδήσας σφραγίσαι, ἐπαγρυπνεῖς ταῖς μερίμναις, καὶ βουλευῆ κατὰ σαυτὸν, ἀφρονι συμβούλῃ σεαυτῷ κεχρημένος. Τί ποιήσω; Ἐτοιμον ἦν εἰπεῖν, ὅτι Ἐμπλήσω τὰς ψυχὰς τῶν πεινῶντων, ἀνοιξῶ τὰς ἀποθήκας, καὶ πάντας καλέσω τοὺς ἐνδεεῖς. Μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ τῷ τῆς φιλανθρωπίας κηρύγματι· φθέγγομαι φωνὴν μεγάλου ψυχῶν· Ὅσοι ὑστερεῖσθε ἄρτων, ἔλθετε πρὸς μέ· τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης χάριτος τὸ ἄρτων ἕκαστος, οἷον ἐκ κοινῶν πηγῶν, συμμεθεζόντες. Ἄλλ' οὐ τοιοῦτος σὺ· πόθεν; Ὅς γε βασκαίνεις μὲν τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀπολαύσεως, πονηρὸν δὲ βουλευτήριον ἐν τῇ ψυχῇ συγκροτήσας, φροντίζεις, οὐχ ὅπως διαδῶς (16) ἐκάστῳ τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἀλλ' ὅπως, πάντα ὑποδεξάμενος, πάντας τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἀποστερήσῃς. Παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κάκεινος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ διελέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ (17) παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐραντάζετο. Συνεχωρήθη πάντα βουλευσασθαι, καὶ φανερὰν ἑαυτοῦ (18) ποιῆσαι τὴν γνώμην, ἵνα ἀξίαν τῆς προαιρέσεως δέξῃται τὴν ἀπόφασιν.

3. Ὁ μὴ πάθῃς σὺ. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγραπται, ἵνα φύγωμεν τὴν ὁμοίωσιν. Μίμησαι τὴν γῆν. ἄνθρωπε· καρποφόρησον ὡς ἐκείνη, μὴ χείρων φανῆς τῆς ἀψυχου Ἐκείνη μὲν οὖν τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἑαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν ἐξέθρεψε· σὺ δὲ ὅν ἂν ἐπιδείξῃ τῆς εὐποιίας καρπὸν, σεαυτῷ τοῦτον συνάγεις, διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς διδόντας ἐπαναστρέφουσιν (19). Ἐδωκας τῷ πεινῶντι, καὶ σὸν γίνεται τὸ δοθεὶς μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν. Ὡσπερ γὰρ ὁ σῖτος, εἰς τὴν γῆν πεσὼν, κέρδος τῷ προεμμένῳ (20) γίνεται· οὕτως ὁ ἄρτος, εἰς τὸν πεινῶντα καταβληθεὶς, πολὺχρον τὴν ὠφελίαν εἰς ὑστερον ἀναδίδωσιν. Ἐστῶ οὖν σοι τὸ πέρας τῆς γεωργίας ἀρχὴ τῆς ἐπουρανίου σποράς· Σπείρατε γὰρ, φησὶν, ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην. Τί οὖν ἀδελφοναῖς, τί κόπτεις σεαυτὸν, πηλῶ καὶ πλίνθοις τὸν πλοῦτον ἀναποκλείσαι φιλονεικῶν; Κρεῖστος ὄνομα καλὸν ὑπὲρ πλοῦτον πολὺν. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσω πρὸς δόξαν λυσιτελέστερον, μυρίων παιδῶν πατέρα (21) προσαγορεύεσθαι, ἢ μυρίους ἔχειν στατήρας ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γε χρήματα καταλείψεις ἐν ταῦθα, καὶ μὴ βουλόμενος· τὴν δὲ ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσῃς πρὸς τὸν Δεσπότην, ὅταν δῆμος ὅλος, ἐπὶ τοῦ κοινῶν κριτοῦ περιστάντες σε, τροφέα καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα. Οὐχ ὄρῃς τοὺς ἐν τοῖς (22) θεάτροις, παγκρατιασταῖς, καὶ μίμοις, καὶ

⁹⁴ Gen. XLVII, 11, seqq. ⁹⁵ Luc. XII, 20. ⁹⁶ ibid.

(16) Unux codex Reg. et editi, μεταδῶς. Alii tres mss. διαδῶς.

(17) Veteres duo libri, αὐτῇ τῇ νυκτὶ.

(18) Unus ms. φανερὰν αὐτοῦ Mox alius ms., δέξῃ τὴν.

(19) Colb. primus διδόντας ἐπαναστρέφονται.

A lectant, deinde effluentia evanescent, et de iis diligenter abs te exigenda ratio est. Tu vero cuncta portis simul et repagulis occlusa tenes; et quanquam sigillis obstruxeris, advigilas anxius, atque consilium contra teipsum inis, demente consiliario teipso usus *Quid faciam?* Promptum erat dicere: Esurientium explebo animas, aperiam horrea, omnesque egenos accersam. Imitabor Joseph⁹⁴ in prædicanda declarandaque humanitate; emitam magnificam vocem; Quotquot indigetis panibus, venite ad me, singuli ex communibus quasi fontibus futuri participes collati a Deo beneficii. Sed tu talis non es; unde? Qui scilicet bonorum usum invideas hominibus, improboque tecum inito consilio sollicitus sis, non quomodo impertias unicuique necessaria, sed quomodo omnibus assumptis, omnes fructu eorum atque utilitate prives. Astabant qui animam ejus repeterent⁹⁵, et ille secum disserebat de alimentis. Hac ipsa nocte⁹⁶ abripiébatur, et ad multos annos rerum possessionem animo sibi fingebat. Licuit illi de omnibus deliberare, ac mentem suam aperte declarare, ut sententiam proposito suo dignam acciperet.

3. Cave ne tibi idem usu veniat. Ideo enim hæc scripta sunt, ut similem agendi rationem vitemus. C Imitare terram, o homo; fructum profer velut illa, ne re inanimata videare deterior. Hæc autem fructus enutrivit, non eis fruitura, sed tibi inservituros. Tu vero quemcunque beneficentiæ fructum ostendisses, collegisses hunc tibi ipsi, cum bonorum operum gratia præmiumque in largitores revertatur. Dedisti esurienti, et tuum fit quod datum est, ac cum additamento ad te revertitur. Quemadmodum enim frumentum, quod in terram cadit, in lucrum cedit projicienti, ita panis esurienti objectus, in posterum multum tibi afferet emolumenti. Sit ergo tibi agriculturæ finis initium cœlestis sementis: *Seminate enim, inquit, vobis ipsis in justitiam*⁹⁷.

D Quid igitur anxius es? quid cædis te ipse, luto et lateribus divitias concludere contendens? *Melius est nomen bonum quam divitiarum multarum*⁹⁸. Quod si opes miraris ob proveniente ex eis honorem, considera quanto sit ad gloriam conducibilius, innumerorum filiorum patrem appellari, quam innumeros in marsupio stateres habere. Et quidem relicturus hic es pecunias vel invitus: contra, partam ob bona opera gloriam **46** exportabis ad Dominum, cum scilicet circumstans te coram communi iudice populus omnis nutritorem et beneficium largitorem te appellabit, ac nomina omnia humanitatem benignitatemque

(20) Codex quidam Combef. et Reg. secundus τῷ προεμμένῳ. Alii quinque mss. et editi προῖεμμένῳ. Nec ita multo post unus ms. σπείρατε, γάρ.

(21) Colb. primus πατέρα σε.

(22) Veteres aliquot libri τοὺς ἐν τοῖς. Editi τοῖς ἐν τοῖς, male.

significantia tibi tribuet. Annon vides eos, qui in theatra, in pancratiastas, in mimos, inque decertantes cum feris homines, quorum vel aspectum quivis detestabitur, pro brevi honore, atque pro strepitu populi et plausu divitias profundunt? Tu vero parcus es in sumptibus faciendis, unde es gloriam tantam consecuturus? Comprobabit te Deus, collaudabunt angeli, quotquot ab orbe condito homines fuere, beatum te prædicabunt; gloriam æternam, coronam justitiæ, regnum cælorum pro præmio rerum corruptibilium recte dispensatarum recepturus es. Quorum nihil tibi curæ est, ea quæ in spe reposita sunt bona ob præsentium studium contemnti. Age igitur, divitias varie dispensa, liberalis esto et splendidus in sumptibus in egenos impendendis. Dicatur etiam de te: *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum*⁹⁹. Noli magno vendere, necessitatibus plus justo intentus. Cave exspectes annonæ caritatem ad horrea aperienda. *Nam qui auget pretium annonæ, plebi est execrabilis*¹. Ne famem auri causa, ne in ediam communem ob privatam opum tuarum copiam opperiare. Noli fieri caupo humanarum calamitatum; ne iram Dei occasionem feceris aggerendæ pecuniæ. Cave exulceres vulnera flagris cæсорum. Tu vero coniectis in aurum oculis, non respicis ad fratrem; et numismatis quidem notam agnoscis, et a sincero adulterinum discernis, fratrem vero tempore necessitatis

4. Ac quidem nitidus auri color valde admodum te oblectat; sed quot et quanti egenorum gemitus te prosequantur, non reputas. Quomodo tibi pauperis calamitates ponam ob oculos? Ille re familiari circumspecta, videt aurum sibi nec adesse, nec unquam affuturum; videt supellectilem ac vestitum tales, quales certe solent esse pauperum facultates, omnia paucis obolis æstimanda. Ecquid igitur? Tum demum convertit oculos in liberos, ut in forum ductos venales exponens, inde mortis impendentis solamen aliquod inveniat. Hic urgentis famis pugnam consideres velim, et paterni amoris. Fames quidem miserrimam mortem minatur, natura vero retrahit, suadetque ut una cum liberis moriatur: et sæpe impulsus, et sæpe retentus, tandem succumbit, necessitate atque implacabili egestate coactus. Sed quæ in animo consilia versat pater? Quem primum divendam? Quemnam frumenti venditor lubentius conspiciet? Accedam ad maximum natu? At ætatis jura reve-

⁹⁹ Psal. cxi, 9. ¹ Prov. xi, 26.

(23) Codices duo προειμένους; Σύ δέ.

(24) Antiqui duo libri ὧν οὐθένος τούτων.

(25) Editi μενεῖ, manebit. At mss. multi μένει, manet.

(26) Illud, Proverbiorum xi, 26, ὁ γὰρ τιμιουλκῶν σῖτον δημοκατόρατος, varie apud varios interpretes legitur: quam discrepantiam si quispiam videre cupit, legat Hexapla.

(27) Reg. primus ἐπ' ὄψιν.

(28) Collb. primus τοιαῦτα ὅποια. Ibidem editi ἔν γενήτο. Veteres quinque libri ἔν γενήται.

A θηριομάχοις τισὶν ἀνθρώποις, οὓς καὶ βδελύξαιτό τις προσιδεῖν, ὑπὲρ τῆς ἐν ὀλίγῳ τιμῆς, καὶ τῶν παρὰ τοῦ δήμου θορύβων καὶ κρότων τὸν πλοῦτον προσέμενους; Καὶ σὺ (23) μικροπρεπῆς εἶ περὶ τὰς διαπάνας, τηλικαύτης μέλλων ἐπιθήσασθαι δόξης; Θεὸς ἔσται ὁ ἀποδεχόμενος· ἀγγελοὶ εὐφημοῦντες· οἱ ἀπὸ κτίσεως ἀνθρώποι μακαρίζοντες· δόξα αἰώνιος, στέφανος δικαιοσύνης, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἅθλα σοὶ ἔσται τῆς τῶν φθαρτῶν τούτων οἰκουμίας· ὧν οὐθένος (24) φροντίζεις. τῇ περὶ τὰ παρόντα σπουδῇ τῶν ἐλπίζομένων ὑπεροσῶν. Δεῦρο δὴ οὖν ποικίλως διόθου τὸν πλοῦτον, φιλότιμος καὶ λαμπρὸς περὶ τὰς διαπάνας τῶν δεομένων γενόμενος. Δεγέσθω καὶ περὶ σοῦ· B Ἐσχόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει (25) εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ βαρύτιμος ἔσῃ ταῖς χρεῖαις ἐπιτιθέμενος. Μὴ ἀνάμενε σιτοδείαν, ἵνα ἀνοιξῆς σιτοδοχεῖα. Ὁ γὰρ τιμιουλκῶν σῖτον (26) δημοκατόρατος. Μὴ λιμὸν ἐκδέχου διὰ χρυσόν, μὴ κοινὴν ἔνδειαν δι' εὐπορίαν ἰδίαν. Μὴ γίνου κάπηλος συμφορῶν ἀνθρωπίνων· μὴ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸν ποιήσης περιουσίας χρημάτων. Μὴ ἐπιξάνης τραυματα κεκακωμένων ταῖς μάστιξι. Σὺ δὲ πρὸς μὲν τὸν χρυσόν ἀποβλέπεις, τὸν δὲ ἀδελφὸν οὐ προσβλέπεις. καὶ τοῦ μὲν νομίσματος ἐπιγινώσκεις τὸ χάραγμα, καὶ τοῦ δοκίμου διακρίνεις τὸ κίβδηλον, τὸν δὲ ἀδελφὸν παρὰ τὴν χρεῖαν παντελῶς ἀγροεῖς. quidem notam agnoscis, et a sincero adulterinum prorsus ignoras.

C 4. Καὶ ἡ μὲν εὐχροιά σε τοῦ χρυσοῦ ὑπερήδει· ὅσος δὲ σοὶ ἀκολουθεῖ τοῦ ἐνδεοῦς ὁ στεναγμὸς, οὐ λογίζῃ. Πῶς σοὶ ὑπ' ὄψιν (27) ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένητος; Ἐκεῖνος, περισκεψάμενος τὰ ἔνδον, ὄρα, ὅτι χρυσὸς μὲν αὐτῷ οὔτε ἔστιν, οὔτε γενήσεται πώποτε· σκευὴ δὲ καὶ ἐσθῆς, τοιαῦτα, οἷα (28) ἔν γενήται πτωχῶν κτήματα, ὀλίγων τὰ πάντα ὀβολῶν ἄξια. Τί οὖν; Ἐπὶ τοὺς παῖδας λοιπὸν ἄγει τὸν ὀφθαλμὸν, ὥστε, αὐτοὺς (29) ἀγαγὼν εἰς τὸ πρατήριον, ἐντεῦθεν εὐρέσθαι τοῦ θανάτου παραμυθίαν. Νόησον ἐνταῦθα (30) μάχην ἀνάγκης λιμοῦ, καὶ διαθέσεως πατρικῆς. Ἡ μὲν τὸν οἰκτιστον θάνατον ἀπειλεῖ, ἡ δὲ φύσις ἀνθελκει, συναποθανεῖν τοῖς τέκνοις πείθουσα· καὶ πολλάκις ὀρμήσας, καὶ πολλάκις ἀνακοπεῖς, τελευταῖον ἐκρατήθη, ὑπὸ τῆς ἀναγκαίας καὶ ἀπαραιτήτου D χρεῖας ἐκδυσσθεῖς. Καὶ οἷα βουλευέται ὁ πατήρ; Τίνα πρῶτον (31) ἀπεμπολήσω; Τίνα δὲ ἠθέως ὁ σιτοπώλης ὀψεται; Ἐπὶ τὸν πρεσβύτατον ἔλθω; Ἄλλὰ δυσωποῦμαι αὐτοῦ τὰ πρεσβεῖα. Ἄλλὰ τὸν νεώτατον; Ἄλλ' ἔλεῶ αὐτοῦ τὴν ἡλικίαν ἀναισθητοῦσαν τῶν

(29) Antiqui duo libri ὥστε τούτους. Mox Colb. tertius ἐντεῦθεν εὐρασθαι.

(30) Ita, νόησον ἐνταῦθα, etc., in editis leguntur cum virgula post vocem ἀνάγκης: quæ virgula non reperitur neque in Colb. secundo, neque in Reg. tertio, neque in Coisl.; nec mihi dubium est quin melius absit.

(31) Colb. secundus τίνα πρῶτον τούτων. Colb. tertius τίνα τούτων. Nec ita multo infra Colb. tertius τὸν νέον.

συμφορῶν. Οὗτος ἐναργεῖς σώζει τῶν γονέων τοὺς A
 χαρακτήρας· ἐκεῖνος ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς τὰ μαθή-
 ματα. Φεῦ τῆς ἀμηχανίας! Τίς γένωμαι; Τίμι τούτων
 προσκρούσω; Ποίαν θηρίου ψυχὴν ἀναλάβω; Πῶς
 τῆς φύσεως ἐπιλάβωμαι; Ἐὰν πάντων ἀντίσχωμαι,
 πάντα ὄψομαι δαπανωμένους τῷ πάθει. Ἐὰν ἓνα
 προῶμαι (32), ποίους ὀφθαλμοῖς τοὺς λειπομένους
 προσίδω, ὑποπτος αὐτοῖς ἤδη γεγεννημένος εἰς ἀπι-
 στίαν; Πῶς οἰκήσω τὴν οἰκίαν, ἐμαυτῷ κατασκευάσας
 τὴν ἀπαιδίαν; Πῶς ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἔλθω, ἐκ
 τοιαύτης προφάσεως τὴν εὐπορίαν ἔχουσαν; Καὶ ὁ
 μὲν μετὰ μυρίων δακρύων τότε φίλτατοι τῶν παιδῶν
 ἀπεμπολήσων ἔρχεται· σὲ δὲ οὐ κάμπτει τὸ πά-
 θος (33), οὐ λογισμὸν λαμβάνεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ
 μὲν λιμὸς συνέχει τὸν ἀθλίον, σὺ δὲ ἀναδύλλῃ, καὶ
 ἐρωνεύῃ, μακροτέραν αὐτῷ κατασκευάζων τὴν συμ- B
 φοράν. Καὶ ὁ μὲν τὰ σπλάγγνα προτείνεται τιμὴν
 τῶν τροφῶν, σοῦ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποναρκᾷ ἡ χεὶρ
 ἐκ τοιούτων συμφορῶν ὑποδεχομένη τιμήματα, ἀλλὰ
 καὶ ζυγομαχεῖς περὶ τοῦ πλείονος, καὶ ὅπως ἂν
 πολὺ λαβῶν ἔλαττον δῶῃς φιλονεικεῖς, πανταχόθεν
 βαρύνων (34) τὴν συμφορὰν τῷ ἀθλίῳ. Οὐ δάκρυνόν
 σοι ἔλειπον, οὐ στεναγμὸς καρδίας μαλάσσει· ἀλλ'
 ἀκαμπτος εἶ καὶ ἀμείλικτος. Πάντα χρυσὸν βλέπεις,
 χρυσὸν φαντάζῃ· τοῦτό σοι καὶ καθεύδοντι ἐνύπνιον,
 καὶ ἐργηγορότε ἐνθύμιον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ὑπὸ μανίας
 παράφοροι οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ
 τοῦ πάθους φαντάζονται· οὕτω σοι ἡ ψυχὴ, τῇ φιλο-
 χρηματίᾳ κατασχεθεῖσα, πάντα χρυσὸν, πάντα ἄρ-
 γυρον βλέπει. Ἠδῖον ἂν ἴσοις τὸν χρυσὸν ἢ τὸν ἥλιον.
 Εὐχὴ τὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μετα- C
 βληθῆναι, καὶ ἐπινοεῖς μέντοι καθ' ὅσον οἶόν τε.

videt. Conspicias lubentius aurum quam solem. D
 incumbis pro virili.

5. Ποίαν γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσὸν οὐ κινεῖς; Ὁ σῖτος
 χρυσὸς σοι γίνεται, ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται,
 τὰ ἔριά σοι ἀποχρυσοῦται. πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα
 ἐπίνοια χρυσὸν σοι προσάγει (35). Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ
 χρυσὸς ἀπογεννᾷ πολυπλασιαζ ὄμενος ἐν δανείσμασι·
 καὶ κόρος οὐκ ἔστι, καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ
 ἐξευρίσκειται. Τῶν μὲν γὰρ παιδῶν τοῖς λίχνοις ἀφει-
 δῶς πολλάκις ἐνδίδομεν τῶν περισπουδάστων ὑπερ-
 ἐμπίμπλασθαι (36), ὥστε τῷ ὑπερβάλλοντι κόρῳ τὴν
 ἀποστροφὴν ἐμποιῆσαι ὁ δὲ πλεονέκτης οὐχ οὐ-
 τως· ἀλλ' ὅσῳ πλείονων ἐμπορεῖται, πλείονων ἐφει-
 ται. Πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. D

* Psal. LXI, 11.

(32) Et illud patris miserrimi exemplum legitur
 apud Ambrosium eodem libro *De Nabuthe Jezraelita*
 cap. 5. Velim autem conferantur Græca cum
 Latinis, qua ex collatione constabit Ambrosium
 alia ex Basilio imitatum, alia ex eo tantum non
 ad verbum convertisse. Et quidem multa bene: sed
 illud, *si unum tradam, quibus oculis videbo cæteros
 de mea impietate suspectos, ne alios quoque ven-
 dam, non ita feliciter expressum videri potest. Nec
 enim erat cur pater filios haberet suspectos de im-
 pietate sua, quasi ejus aliquo modo participes esse
 possent; sed cæteri filii patrem habere poterant*

reor. An ad minimum natu? At me miseret illius
 ætatis, calamitates necdum intelligentisi Hic paren-
 tum exhibet claram effigiem: ille idoneus est ad
 disciplinas 47 discendas. Heu consilii inopiam!
 Quo me vertam? In quem horum incidam? Qualem
 bestię animum induam? Quomodo naturæ obli-
 viscar? Omnes si servo, fame videbo consumi
 omnes. Unum si vendidero, qualibus oculis reli-
 quos aspiciam, qui me illis jam reddidero perfidiæ
 ac proditiōnis suspectum? Quomodo habitabo do-
 mum, qui mihi ipse sim auctor orbitatis? Quomodo
 accedam ad mensam, cujus abundantia causam
 ejusmodi habet? Denique multis cum lacrymis
 venit pater carissimum filiorum venditurus: te
 tamen illius afflictio non flectit, neque animum
 tuum subit ulla naturæ cogitatio. Atqui fames
 miserum illum premit, tu vero cunctaris ac illu-
 dis, calamitatem ei reddens longiorem. Et ille
 quidem viscera sua pretium alimentorum porrigit;
 tua vero manus ex ejusmodi calamitatibus pretia
 referens, non modo non stupet, sed de pretio
 etiam contendis, quasi plus satis offeras, atque
 studium in eo ponis, ut plus accipiens, minus des,
 misero undelibet accumulans calamitatem. Non
 lacrymæ commovent miserationem, non gemitus
 cor emolliunt; sed inflexibilis es atque implaca-
 bilis. Omnia aurum vides, aurum existimas, hoc et
 somnias inter dormiendum, et concupiscis inter
 vigilandum. Ut enim qui præ insania mente moti
 sunt, res ipsas non intuentur, sed ea ex quibus af-
 ficiuntur, sibi animo fingunt; ita anima tua ab ava-
 ritia possessa, cuncta aurum, cuncta argentum
 Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id

5. Quid enim non moliris propter aurum? Fru-
 mentum fittibi aurum, vinum in aurum conscrecit,
 lanæ tibi in aurum vertuntur; mercatura omnis,
 omnis solertia parit tibi aurum. Ipsum aurum
 generat semetipsum, dum per fenora multiplica-
 tur. Neque tamen satiety est, neque finis reperit-
 tur cupiditatis. Ac quidem pueris gulosis plerum-
 que concedimus, ut iis quæ cupiunt, sese abunde
 expleant, ut per majorem saturitatem fastidium
 ipsis afferatur. Avarus non item; sed quo pluribus
 impletur, hoc plura desiderat. *Divitiæ si affluant,*
 D *nolite cor apponere* 2. Tu vero detines præterfluen-

suspectum impietatis, ne, uno vendito, et ipsi quo-
 que venderentur. Magis ergo placent Basiliiana, quæ
 ut ex Græcis perspicitur potest, ita interpretari licet:
Unum si vendidero, quibus oculis reliquos aspiciam,
qui me illis jam reddiderim suspectum perfidiæ
atque proditiōnis?

(33) Reg. primus οὐ κάμπτη τῷ πάθει.

(34) Colb. primus ἐπιβαρύνων.

(35) In Reg. primo perinde ut in aliis mss. legi-
 tur quidem προσάγει; sed in ora ejus libri addi-
 tum est συνάγει.

(36) Reg. primus περισπουδάστων ἐμπίμπλασθαι.

tes et exitus undecunque obstruis. Deinde dum A
retinentur et restagnant, quid tibi faciunt? Disrum-
punt repagula, atque, utpote violenter conclusæ ac
exundantes, divitis horea demoliuntur, et irrum-
pentis alicujus hostis in morem promptuaria illius
solo adæquant. Constructe majora? Incertum,
an destructa successori relicturus sit. Nam abreptus
poterit ipse citius interire, quam horrea per ava-
ram industriam exstruantur. Porro dives ille con-
venientem pravis suis consiliis finem consecutus
est; vos vero, si mihi credere velitis, omnibus
promptuariorum foribus apertis, amplissimos divi-
tiis exitus præbebitis. **43** Quemadmodum enim
ingenti fluvio frugiferam terram per plurimos can-
nales pervadenti datur transitus: sic ipsi divitiis
permittite, ut in varias vias scissæ ad pauperum B
domos perveniant. Putei si exhauriantur, ex eis
aqua copiosior emanat atque limpidior; sin autem
derelinquuntur, computrescunt: sic et divitiæ cum
desident, et in eodem loco permanent, sunt in-
utiles; cum vero moventur et ex aliis ad alios trans-
eunt, publicum commodum fructumque pariunt. O
quanta laus ab iis in quos beneficia contuleris,
tribuenda tibi est, quam tu cave contempseris:
quanta itidem merces a justo iudice, cui tu nolis
diffidere. Ponatur tibi ubique ob oculos accusati
illius divitis exemplum: qui jam parta bona ser-
vans, deque futuris sollicitus, ac incertum habens
an cras victurus esset, hodie peccando crastinum
diem anteverterat. Nondum venit ullus supplex, et
tamen in antecessum feritatem ostendit; necdum C
fructus collegit, et jam avaritiæ condemnabatur.
Terra quidem in ferendis ei fructibus officiosa fuit,
densam in arvis segetem præmonstrans, botros plu-
rimos exhibens in palmitibus, ponens ob oculos
oleam fructuscatentem, omneque deliciarum genus
ex arborum fructibus promittens. Ille vero neque
comis est, neque fructuosus: nondum habet, et
jam invidet egentibus. Et quidem fruges quot pe-
riculis obnoxie sunt, priusquam colligantur? Nam
et grando plerumque confringit, et æstus rapit
mediis ex manibus, et pluvia, intempestive e nu-
bibus erumpens, fructus inutiles efficit. Quid igitur
Dominum non rogas, ut munus suum consummet ac perficiat? Imo vero in antecessum reddis
te indignum, qui premonstrata recipias.

6. Et tu quidem in occulto tecum loqueris, ver- D
ba vero tua in cælo expenduntur. Quapropter inde
accipis responsa. Quænam autem sunt, quæ dicit?

(37) Codex Coisl. cum Colb. uno et cum duobus
Regiis τὸν παραρρέοντα. Editi περιρρέοντα, non ita
recte. Mox. Reg. primus καὶ ἐκλιμαίνων.

(38) Colbertini secundus et tertius et Reg. pri-
mus βιαίως ἀποληφθεὶς. Alius Colb. ἐναποληφθεὶς.
Editi et Reg. tertius ἐναποληφθεὶς, bene. Mox unus
ms. τις ἐπέληθών. Alius ὑπέληθών.

(39) Editi ἢ ἐκείνας, corrupte. Libri veteres
ἐκείνα, emendate. Aliquanto post mss. nonnulli ὁ
μὲν ἐχέτω.

(40) Hic in editis legitur παρέχετε, at in vete-
ribus libris scriptum invenimus παρέξετε. Statim
editio Basil. et sex mss. ὡς περ ποταμῶ. Editio Paris.

Σὺ δὲ κατέχεις τὸν παραρρέοντα (37), καὶ περι-
φράσσεις τὰς διεξόδους. Εἴτα κατεχόμενος καὶ ἐκλι-
μαίνων, οἷα ποιεῖ σοι; Ῥήγνυσσι τὰ κολύματα, ἀμέ-
λει καὶ νῦν βιαίως ἐναποληφθεὶς (38) καὶ πλημμυ-
ρῶν, καθαιρεῖ τοῦ πλουσίου τὰς ἀποθήκας, ἐδαφίζει
αὐτοῦ τὰ ταμεία, ὡς περ πολέμιός τις ἐπεισελήθων.
Ἄλλὰ μείζονας οἰκοδομήσει; Ἄδηλον εἰ μὴ καθήρη-
μένας παραδώσει τῷ μετ' αὐτόν. Ὁξύτερον γὰρ ἂν
αὐτὸς ἀπέλθοι ἀνασπασθεὶς, ἢ ἐκεῖνα (39) κατὰ τὴν
πλεονεκτικὴν ἐπίνοιαν ἐγερωθείη. Ἄλλ' ὁ μὲν ἔχει
τῶν κακῶν βουλευμάτων τὸ τέλος ἀκόλουθον ὑμεῖς
δὲ, ἂν ἐμοὶ πείθησθε, πάσας θύρας ταμείων ἀναπε-
τάσαντες, ἀφθόγους παρέξετε (40) τὰς διεξόδους
τῷ πλούτῳ ὡς περ ποταμῶ μεγάλῳ πολύκαρπον
γῆν δι' ὀχετῶν μυρίων ἐπερχομένην, οὕτως αὐτοί, τῷ
πλούτῳ διδόντες διὰ ποικίλων ὁδῶν εἰς τὰς τῶν
πενήτων οἰκίας κατασχίζεσθαι (41). Τὰ φρέατα ἐξαν-
τλούμενα εὐροώτερα γίνεται ἐναφιέμενα δὲ, καταστή-
πεται καὶ πλούτου τὸ μὲν στάσιμον ἄχρηστον, τὸ δὲ
κινούμενον καὶ μεταβαίνον κοινωφελές τε καὶ ἐγκαρπον.
Ὡ πόσος μὲν ὁ παρὰ τῶν εὐεργετουμένων ἔπαινος,
οὗ σὺ μὴ καταφρονήσης! πηλίκος δὲ ὁ παρὰ τοῦ
δικαίου κοίτου μισθός, ἢ σὺ μὴ ἀπιστήσης! Πανταχοῦ
σοι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ καταγορομένου πλουσίου προ-
σπαντάτω (42). ὅς, τὰ μὲν ἤδη παρόντα φυλάσσων,
περὶ δὲ τῶν ἐλπίζομένων ἀγωνιών, καὶ ἀθλήν ἔχων
εἰ βιώσεται τὴν αὔριον, τὸ αὔριον, σήμερον προσημάρ-
τανεν. Οὕπω ἦλθεν ὁ ἰκέτης, καὶ προλαβὼν ἐδεί-
κνυε (43) τὴν ἀγριότητα οὗ συήγαγε τοὺς καρπούς,
καὶ τῆς πλεονεξίας ἠθῆ εἶχε τὸ κοῖμα. Ἢ μὲν γῆ
ἐδέξιούτο τοῖς ἐκφορίαις αὐτῆς· βαθύ μὲν ἐν ταῖς
ἀρούραις προδεικνύσα τὸ λήϊον· πολλὸν δὲ τὸν βότρυν
ὑπὲρ κλημάτων ἐμφαίνουσα· βρύουσαν δὲ τῷ καρπῷ
τὴν ἐλαίαν παρεχομένη, καὶ πᾶσαν ἐπαγγελλομένη
τὴν ἐξ ἀκροδρόων τροφήν (44). ὁ δὲ ἀδέξιος ἦν καὶ
ἄκαρπος, οὕπω ἔχων, καὶ ἤδη βασκαίνων τοῖς σε-
μένοις. Καίτοι πόσοι κίνδυνοι πρὸ τῆς συγκομιδῆς
τῶν καρπῶν! Καὶ γὰρ καὶ χυλίζα κατέκλασε, καὶ
καύσω ἤρπασεν ἐκ μέσων τῶν χειρῶν (45), καὶ
ὑδωρ, παρὰ καιρὸν ἐκ νεφῶν ἐπιρρέων, ἠχρείωσε
τοὺς καρπούς. Οὐ προσεύχη οὖν τῷ Κυρίῳ τελειω-
θῆναι τὴν χάριν; Ἄλλὰ προλαμβάνων, σεαυτὸν ἀν-
άξιον ποιεῖς τῆς ὑποδοχῆς τῶν δειχθέντων.

6. Καὶ σὺ μὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλεῖς σεαυτῷ, τὰ δὲ
ρήματά σου ἐν οὐρανῷ δοκιμάζεται. Διὰ τοῦτό σοι
ἐκείθεν αἱ ἀποκρίσεις (46) ἔρχονται. Τίνα δὲ ἐστὶ

ὡς περ γὰρ ποταμῶ. (At nos, mss. secuti delevimus
illud γὰρ, quippe quod sententiam turbat. EDIT.)

(41) Unus codex Colb. οἰκίας κατασχίζεσθε. Editi
et alii mss. κατασχίζεσθαι.

(42) Multi libri veteres πλουσίου προσπαντάτω.

(43) Unus ms. προλαβὼν ἐδείκνυ. Nec ita multo
infra duo mss. κλημάτων φαίνουσα.

(44) Colb. primus ἀκροδρόων τροφήν, alimentum.
Statim ubi in editis corrupte legitur ἀδέξιος in ve-
teribus libris emendate scriptum invenitur ἀδέξιος.

(45) Editi ἐκ μέσων τῶν χειρῶν. At mss. ἐκ μέσων.
Mox. Colb. tertius ἀπὸ νεφῶν.

(46) Unus mss. σοὶ καὶ αἱ ἀποκρίσεις ἐκείθεν. Ibi-

καὶ ἃ λέγει; Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ ἀποκει-
 μενα· φάγε, πίε, εὐφραίνου· καθ' ἡμέραν. "Ὡ τῆς
 ἀλογίας! Εἰ δὲ χοιρείαν εἶχες ψυχὴν, τί ἂν ἄλλο ἢ
 τοῦτο αὐτῇ εὐηγγελίσω; Οὕτω κτηνώδης εἶ, οὕτως
 ἀσύνητος τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, τοῖς τῆς σαρκὸς
 αὐτῆν βρώμασι δεξιούμενος· καὶ ὅσα ὁ ἀφειδρῶν
 ὑποδέχεται, ταῦτα τῇ ψυχῇ παραπέμπεις; Εἰ μὲν
 ἀρετὴν ἔχει, εἰ πλήρης (47) ἐστὶν ἔργων ἀγαθῶν, εἰ
 Θεῷ προσωκείωται, ἔχει πολλὰ ἀγαθὰ, καὶ εὐφραι-
 νέσθω τὴν καλὴν τῆς ψυχῆς εὐφροσύνην (48). Ἐπεὶ
 δὲ τὰ ἐπίγεια φρονεῖς, καὶ θεὸν ἔχεις τὴν κοιλίαν,
 καὶ ὅλος σάρκινος εἶ, δεδουλωμένος τοῖς πάθεσιν,
 ἄκουε τῆς σοῖ προφουσίας προσηγορίας ἣν οὐδεὶς
 ἀνθρώπων ἔθετό σοι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· "Ἄφρον,
 ταύτη (49) τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν
 ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας, τί ἐστὶ; Μείζων
 τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας. Ὁ
 γὰρ μετ' ὀλίγον μέλλων ἀνάρπαστος ἀγεσθαί. οἷα
 βουλεύεται; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μεί-
 ζονας οἰκοδομήσω. Καλῶς σὺ γε παιῶν (50), φαίην
 ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτόν. "Ἄξια γὰρ καθαιρέσεως τὰ
 ταμιεῖα τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε ταῖς ἐαυτοῦ χερ-
 σιν, ἃ κακῶς οἰκοδόμησας. Λύε τὰ σιτοδοχεῖα, ὅθεν
 οὐδεὶς ἀπῆλθέ ποτε παραμυθίας τυχῶν. Ἀφάνισον
 πάντα οἶκον πλεονεξίας φύλλακα, ἀποσκύασον ὀρό-
 φους, περίελε τοίχους, δεῖξον ἡλίῳ τὸν εὐρωτιῶντα
 σῖτον (51), ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δέσμιον πλοῦ-
 τον, θριάμβευσον τὰ σκοτεινὰ τοῦ μαμμωνᾶ καταγῶ-
 για. Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας
 οἰκοδομήσω. Ἐὰν δὲ καὶ ταύτας ἐμπλήσῃς, τί ποτε
 ἄρα διανοσθήσῃ; Ἢ πάλιν καθαιρήσεις, καὶ
 πάλιν οἰκοδομήσεις; Καὶ τί τούτων ἀνοητότερον,
 ἀπέραντα μοχθεῖν, οἰκοδομεῖν μετὰ σπουδῆς, καὶ
 μετὰ σπουδῆς καθαιρεῖν; Ἐχεις ἀποθήκας, ἐὰν θέ-
 λῃς, τὰς οἰκίας τῶν πενήτων. Θεσαύρισον σεαυτῷ
 θῆσαυρόν ἐν οὐρανῷ. Τὰ ἐκεῖ ἀποτιθέμενα οὐ σῆτες
 καταβόσκονται, οὐ σηπεδῶν ἐπινέμεται, οὐ ληστὰί
 διακλέπτουσιν. Ἀλλὰ τότε μεταδώσω τοῖς δεομένοις
 ὅταν τὰς δευτέρας ἀποθήκας πληρώσω. Μακροῦς
 σεαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς (52) ἔπραξας. Σκόπει
 μή σε προλάβῃ ὁ κατὰ προθεσμίαν ἐπιείγων. Καὶ
 γὰρ ἡ ἐπαγγελία οὐ χρηστότητος ἐστὶν, ἀλλὰ πονη-
 ρίας ἀπόδειξις (53). Ἐπαγγέλλῃ γὰρ, οὐχ ἵνα δῶς
 μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα τὸ παρὸν διακρούσῃ. Ἐπεὶ
 νῦν τί τὸ κωλύον πρὸς τὴν μετάδοσιν; Οὐ πάρεστιν
 ὁ ἐνδεής; οὐχὶ πλήρεις αἱ ἀποθήκαι; ὁ μισθός
 ἔτοιμος; οὐχ ἡ ἐντολὴ τηλαυγής; Ὁ πεινῶν τήκε-

A *Anima, habes multa bona reposita: comedere, bibe, lætare quotidie*³. O dementiam! Suillam animam si haberes, qui aliud nisi hoc ei annuntiare potuisses? Itane belluinus es, itane rudis es bonorum animæ, ut eam carnalibus cibis excipias, et quæ latrina excipit, ea animæ destines? Profecto, si virtute prædita est, si plena est bonis operibus, si Deo necessitudine conjungitur, multa bona habet; ita demum bono animæque convenienti gaudio lætetur. Quia vero terrena sapis, et deum habes ventrem, totusque carneus es, libidinibus mancipatus et vitiis, audi te dignam appellationem, tibi a nullo homine, sed ab ipsomet Domino datam: *Stulle, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cujus erunt*⁴? Hæc irrisio stultitiæ
 B *superat supplicium æternum. Qui enim paulo post rapiendus est et abducendus, qualia in animo versat consilia? Destruam horrea mea, et majora ædificabo.* Recte facis, ego ipse ei dixerim. Digna **49** enim sunt quæ destruantur iniquitatis horrea. Tuis ipse manibus dirue quæ male ædificasti. Solve frumentarios penus, unde nemo unquam allevatus exiit. Destruere omnem domum avaritiæ custodem, everte tecta, demolire muros, ostende soli frumentum cariosum, edue e carcere vincetas opes, produc in publicum tenebrosa mamonæ conclavia. *Destruam horrea mea, et majora ædificabo.* Quod si hæc quoque impleveris, quid tum excogitabis? Rursusne destrues, et rursus ædificabis? Quid stultius quam laborare perpetuo, ædificare diligenter, et diligenter destruere? Habes horrea, si vis, domos pauperum. Thesauriza tibi thesaurum in cælo⁵. Quæ illic reconduntur, ea non depascuntur tineæ, non corrodit caries, non prædantur fures⁶. Atqui egenis impertiar tum, cum secunda horrea implevero. Longum tibi vitæ tempus præfixisti. Cave te præfinita dies festinans prævertat. Nam pollicitatio isthæc nequitiae argumentum est, non benignitatis. Polliceris enim, non ut des postea, sed ut præsens submoveas. Nunc cum liceat, quid impedit quominus largiari? Nonne adest indignus? nonne plena sunt horrea? an non parata merces? an non clarum præceptum est et perspicuum? Esuriens contabescit, nudus riget, strangulatur is a quo debitum exigitur; et tue eleemosynam differens in crastinum? Audi Salomonem: *Ne dixeris: Revertens redi, cras dabo*⁷; ignoras enim quid pariet

³ Luc. xii, 19. ⁴ ibid. 20. ⁵ Matth. vi, 20. ⁶ ibid. ⁷ Prov. iii, 28.

dem Colb. primus εισέσχονται. Vox ἐκεῖθεν, quæ mox sequitur, referri debet ad eum qui secum loquitur. Basilii igitur hoc dicit: Tu, qui tecum in occulto loqueris, non prophetas, non apostolos audis, sed temetipsum; ob idque a te uno responsa accipis.

(47) Veteres quatuor libri εἰ πλήρης... εἰ Θεῷ. Vocula ἢ in utroque loco in prius editis legebatur.

(48) Colb. tertius εὐφραινέσθω τὴν ψυχικὴν εὐφροσύνην. Haud longe quatuor mss. καὶ ὅλος. Alius ms. Combef. et editi καὶ ὅλος.

(49) Antiqui duo libri ἐν ταύτῃ. Mox duo itidem mss. ἀπαιτοῦσι παρὰ σοῦ.

(50) Editi σὺ γε παιῶν. Veteres aliquot libri σὺ παιῶν. Ibidem tres mss. φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς. Editi φαίην ἂν πρὸς.

(51) Colb. tertius εὐρωτιῶντα τόπον, ostende soli locum situ corruptum.

(52) Colb. primus τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, longos vitæ limites.

(53) Editi πονηρίας ἐπίδειξις. At mss. multi ἀπόδειξις.

*dies sequens*⁸. Qualia præcepta contemnis, qui jam antea tibi avaritia aures obturaveris? Quantam oportebat habere te beneficio largitori gratiam, quam hilarem te esse, quam lætum ob eum qui tibi defertur honorem, videlicet quod non perturbes fores alienas, sed alii tuas occupent? Nunc vero morosus es, vixque ad te accessus patet: qui declines occursum, ne forte vel modicum quid e manibus dimittere cogaris. Unam nosti vocem: Non habeo, nec dabo; nam pauper sum. Revera pauper es, et omnis boni inops: pauper dilectionis, pauper humanitatis, pauper fidei in Deum, pauper spei æternæ. Participes frumenti facias fratres: quod cras putrescet, id hodie trade egenti. Avaritiæ pessimum genus est, ne ea quidem quæ corrumpuntur, egenis erogare.

τοὺς ἀδελφούς· τὸ αὐριον σηπόμενον σήμερον μετάδος τῷ φθειρομένῳ μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσι.

7. Cui, inquit, injuriam facio, dum retineo mea atque conservo? Quæ, dic mihi, tua sunt? unde accepta in vitam intulisti? Velut si quis, loco in theatro ad spectandum occupato, deinde ingredienti arceat, id sui ipsius proprium ratus; quod ad omnium communem usum proponitur: tales ejusmodi quoque divites sunt. Nam communia præoccupantes, ea ob præoccupationem sibi assumunt. Quod si suæ quisque necessitati sublevandæ id modo quod satis est caperet, **50** egenti vero relinqueret quod superfluum est, nemo esset dives, pauper nemo. Nonne nudus egressus es ex utero? nonne nudus iterum in terram reverteris? Unde autem tibi præsentia bona? Si a fato dixeris, impius es, qui non agnoscas Conditorem, neque gratiam habeas largitori: sin confiteris esse a Deo, dic nobis rationem cur acceperis. Num injustus Deus, qui nobis inæqualiter vitæ necessaria distribuit? Cur, divite te, ille pauper est? An non utique, ut et tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et ille magnis patientiæ præmiis donetur? Tu vero inexplebilibus avaritiæ sinibus omnia complexus, atque his tam multos privans, nemini ullam injuriam facere te existimas? Quis avarus est? Quis rebus quæ satis sunt, contentus non est. Quis spoliator? Qui cujusque res aufert. Non avarus es tu? non spoliator es tu?

⁸ Prov. xxvii, 1.

(54) Colb. tertius ἀπέλθῶν.

(55) Colb. tertius αὐριον δώσω. Δυνατοῦ σου ὄντος, εὐποίησον, *benefac, dum potes*. Sed illud, δυνατοῦ σου ὄντος, εὐποίησον, inter librariorum additamenta recenseri debere arbitramur.

(56) Colb. primus ὦτα προαποκλείσας. Paulo post idem codex αὐτὸς διενοχλεῖς.

(57) Editi πένης τῷ. At mss. πένης εἶ τῷ. Mox editi πίστεως τῆς εἰς. Libri veteres πίστεως εἰς.

(58) Antiqui duo libri συμεριστὰς ποιήσαι. Statim Colb. primus σήμερον παράσχου τῷ θεομένῳ, non diverso sensu. Haud multo post editi μηδὲ τῶν φθειρομένων τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσαι. Veteres quatuor libri ita ut edidimus.

ται· ὁ γυμνητεύων πύγνυται· ὁ ἀπαιτούμενος ἀγγίζεται· καὶ σὺ τὴν ἐλεημασύνην εἰς τὴν αὐριον ἀναβάλλῃ; Ἄκουε Σολομώντος· Μὴ εἴπῃς· Ἐπανελθῶν (54) ἐπάνηκε, καὶ αὐριον δώσω (55)· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἢ ἐπιούσα. Οἶων παραγγελμάτων ὑπερορῆς, τῇ φιλαργυρίᾳ τὰ ὦτα προαποβύσας (56)! Πόσῃν ἔδει σε χάριν ἔχειν τῷ εὐεργέτῃ, καὶ φαιδρὸν εἶναι, καὶ λαμπρύνεσθαι τῇ τιμῇ, ὅτι οὐκ αὐτὸς διενοχλεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς ἄλλοι καταλαμβάνουσι! Νῦν δὲ κατηφῆς εἶ καὶ δυσέντευκτος, ἐκκλίνων τὰς ἀπαντήσεις, μὴ πού τι καὶ μικρὸν ἀναγκασθῆς τῶν χειρῶν ἐκβάλεῖν. Μίαν οἶδας φωνήν· Οὐκ ἔχω· οὐδὲ δώσω· πένης γὰρ εἰμι. Πένης εἶ τῷ (57) ὄντι, καὶ ἐνδεῆς παντὸς ἀγαθοῦ· πένης φιλανθρωπίας, πένης πίστεως εἰς Θεόν, πένης ἐλπί-

δος αἰωνίου. Συμεριστὰς ποιήσου (58) τῶν σίτων θεομένῳ. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, μηδὲ τῶν

7. Τίνα, φησὶν, ἀδικῶ συνέχων τὰ ἐμαυτοῦ (59); Ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; πόθεν λαβὼν εἰς τὸν βίον εἰσήνεγκας; Ὡσπερ ἂν εἶ τις, ἐν θεάτρῳ θεῶν καταλαβὼν, εἶτα ἐξείργῃ τοὺς ἐπεισιόντας, ἴδιον ἑαυτοῦ κρίνων τὸ κοινῶς πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προκείμενον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλούσιοι. Τὰ γὰρ κοινὰ προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται (60) διὰ τὴν πρόληψιν. Ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ χρείας ἕκαστος κραιζόμενος, τὸ περιττὸν ἠφίει τῷ θεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ᾖ πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐνδεῆς. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσες τῆς γαστροῦς; οὐ γυμνὸς πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέψεις; Τὰ δὲ παράνοτα σοι πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις, ἄθεος εἶ, μὴ γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μηδὲ χάριν ἔχων τῷ θεωκώτῃ· εἰ δὲ ὁμολογῆς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λόγον ἡμῖν δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαίρων τὰ τοῦ βίου; Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἢ πάντως, ἵνα καὶ σὺ χρηστότατος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξῃ (61), κάκῆνος τοῖς μεγάλῃς ἀθλοῖς τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ; Σὺ δὲ, πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας κόλποις περιλαβὼν, οὐδένα οἶει ἀδικεῖν τοσοῦτους ἀποστερῶν; Τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρκειᾷ. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀποστερητής; Ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἐκάστου. Σὺ δὲ οὐ πλεονέκτης; σὺ δὲ οὐκ ἀποστερητής; ἂ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξῃ, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιοῦμενος; Ἢ ὁ μὲν

(59) Τίνα ἀδικῶ συνέχων τὰ ἐμαυτοῦ; Verte, *Ecce cui injuriam facio dum quæ mea sunt clausa custodio?* Sic etiam infra homil. in divites p. 33: Σκορπιζόμενος ὁ πλούσιος... πέφυκε παραμένειν· συνηχόμενος δὲ ἀλλοτριούσθαι, *Dispersæ solent permanere, clausæ vero alienari*. MARAN.

(60) Editi uno verbo ἴδιοποιοῦνται. At mss. multi duabus vocibus ἴδια ποιοῦνται. Nec ita multo infra Colb. tertius πλούσιος, οὐδεὶς δὲ πένης, οὐδεὶς ἐνδεῆς. Subinde idem codex γυμνὸς ἐξέπεσας.

(61) Colb. tertius μισθὸν διαδέξῃ. Alius ms. δέξῃ. Haud longe editi περιλαμβάνων. At mss. multi περιλαβὼν.

ἐνδεδυμένον ἀπογυμνῶν λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιῆν, ἄλλης τινὸς ἐστὶ προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδέτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπεται· τοῦ χρήζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις. Ὡστε τοσαύτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἐδύνασο.

8. Καλοὶ μὲν, φησὶν, οἱ λόγοι, ἀλλὰ καλλίων ὁ χρυσός. Ὡσπερ οἱ τοῖς ἀκολάστοις περὶ σωφροσύνης διαλεγόμενοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, διαβαλλομένης τῆς ἐταίρας, ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ἐκκαίονται. Πῶς σοι ὑπ' ὄψιν τὰ πάθη τοῦ πένητος ἀγάγω, ἵνα γνῶς ἀπὸ ποταπῶν στεναγμῶν σεαυτῷ θησαυρίζεις; Ὡ πόσου ἄξιόν σοι φανεῖται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸ ῥῆμα ἐκείνου· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἕτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περιεβάλετέ με. Ποταπὴ δὲ σοι φρίκη, καὶ ἰδρώς, καὶ σκότος περιχυθήσεται· ἀκούοντι τῆς καταδίκης· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον (62), τὸ ἕτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ οὐ περιεβάλετέ με. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ὁ ἄρπαξ ἐγκαλεῖται, ἀλλ' ὁ ἀκοινώνητος κατακρίνεται. Ἐγὼ μὲν εἶπον, ἃ συμφέρειν (63) ἐνόμιζον, σοὶ δὲ πεισθεντι μὲν πρόδηλα τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκείμενα ἀγαθὰ· παρακούσαντι δὲ γεγραμμένη ἐστὶν ἡ ἀπειλή, ἧς εὐχολοῖσθε τὴν πείραν διαφυγεῖν, βελτίονα γνώμην μεταλαμβάνοντα, ἵνα λύτρον σοι γένηται ὁ ἴδιος πλοῦτος, καὶ ἐφ' ἕτοιμα βαδίσῃς τὰ οὐράνια ἀγαθὰ· χάριτι τοῦ πάντας ἡμᾶς καλέσαντος εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν, ᾧ ἡ δοξὰ καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Qui scilicet quæ dispensanda recepisti, ea tibi metipso propria facias. Furne vocabitur qui veste indutum denudarit, qui vero nudum non induerit, id si agere potest, alia quadam appellatione dignus est? Esurientis est panis, quem tu detines: nudi est pallium, quod tu in arca servas: discalceati calceus, qui apud te putrescit: indigentis argentum, quod defossum habes. Quare quot hominibus dare potes, tot infers injuriam.

8. Pulchri quidem, inquit, sermones sunt, sed aurum pulchrius est. Idem accidit nobis, quod iis qui apud impudicos de castitate disserunt. Etenim illi, si amica insimulatur, refricata illius memoria, ad libidinem accenduntur. Quomodo tibi ob oculos ponam pauperis ærumnas atque calamitates, tibi ut sit perspectum et exploratum, ex qualibus gemitibus tibi ipse thesaurum colligas? O quanti pretii tibi in die iudicii videbitur verbum illud⁹: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus eram, et cooperuistis me.* Rursus quantum tibi horror sudorque et quantæ tenebræ circumfundentur, iudicium illud damnatorum audienti: *Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores, quæ paratæ sunt diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; nudus eram, et non cooperuistis me*¹⁰. Non enim illic raptor accusatur, sed qui bona non communicavit, condemnatur. Ego quidem quæ conducere dixi, retuli; tibi vero obtemperanti repromissa bona præmonstrata sunt, non obtemperanti intentatæ sunt minæ, quarum periculum cupio effugere te, consilium melius capientem, ut divitiæ tuæ tibi pretium fiant redemptionis, atque ad parata cælestia bona pervenias, gratia ejus qui nos omnes ad regnum suum vocavit, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΛΟΥΤΟΥΝΤΑΣ (64).

1. Εἶρηται καὶ πρῶτον ἡμῖν τὰ περὶ τοῦ νεανίσκου τούτου, καὶ μέμνηται πάντως ὁ γε φιλόπονος ἀκρατῆς τῶν ἐξητασμένων τότε· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτός ἐστι τῷ παρὰ τῷ Δουκᾷ νομικῷ. Ὁ μὲν γὰρ πειραστῆς ἦν, εἰρωνικῶς τὰς ἐρωτήσεις ποιούμενος· οὗτος δὲ, ὑγιῶς μὲν ἐρωτῶν, οὐκ εὐπειθῶς δὲ καταδεχόμενος (65). Οὐ γὰρ ἂν ἀπῆλθεν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀποκρίσεσι τοῦ Κυρίου λυπούμενος, εἰ κα-

⁹ Matth. xxv, 34-36. ¹⁰ ibid 41-43. ¹¹ Matth. xix, 16. ¹² Luc. x, 25, seqq.

(62) Apud Matthæum xxv, 30, ita legitur: Καὶ τὸν ἀχρεῖον δούλου ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ, etc. *Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic, etc.* At versu 41 ejusdem capituli ita editum invenimus: Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἕτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, etc. *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, etc.* Quod eo notavi, ut quisque facilius intelligat quemadmodum

51 HOMILIA IN DIVITES.

1. Dictum est nec ita pridem de hoc adolescente¹¹; et quisquis certe auditor diligens fuerit, eorum quæ tunc expensa sunt, prorsus meminerit. Primum quidem, quod non idem sit qui legisperitus, cujus apud Lucam fit mentio¹². Ille enim tentator erat, simulatas ac captiosas proponens quæstiones; hic vero sano quidem consilio interrogabat, sed docili ac obsequenti animo non audiebat. Non enim ob

Basilii unius loci verba cum verbis alterius confuderit.

(63) Reg. primus εἶπον ὁ συμφέρειν.

(64) Reg. primus τοῦ αὐτοῦ κατὰ πλουτούντων. *Ejusdem contra divites.* Colb. secundus τοῦ αὐτοῦ περὶ πλουτούντων. *Ejusdem de divitibus.* Coisl. κατὰ πλουτούντων λόγος β'. *Contra divites sermo alter.*

(65) Reg. primus et tertius παραδεχόμενος.

tales Domini responsiones abisset mœrens¹³, si cum contemptu ipsum interrogasset. Quamobrem animus illius velut commistus nobis visus est et varius, ut qui partim laude dignus, partim miserimus ac omnino desperatus a Scriptura exhibeatur¹⁴. Nam nosse magistrum verum, atque relicta Phariseorum superbia, et legisperitorum opinione, et scribarum turba, appellationem hanc soli vero ac bono magistro tribuere, hoc erat quod laudabatur. Pretereaque videri sollicitum, quomodo æternam vitam adipisceretur, hoc quoque probatum erat et laude dignum. Contra, illud jam aperit totum ejus animum, non quod vere bonum esset, sed quod vulgo arrideret, spectantem, quod videlicet salutaria documenta, quæ a magistro vero didicerat, non inscripserit in suo corde, neque doctrinam exsecutus sit, sed avaritiæ vitio obcæcatus cum mœstitia abierit. Hoc enim eum inæqualem fuisse moribus nec secum consensisse probat. Magistrum vocas¹⁵, nec tamen discipulorum partes agis? Bonum confiteris¹⁶, et ea quæ dat respuis? Atqui is qui bonus est, idem profecto bonorum est largitor. Et interrogas quidem de vita æterna¹⁷: sed totus præsentis vitæ deliciis addictus deprehenderis. Cæterum quodnam verbum molestum aut grave, aut adeo intolerabile magister proposuit? *Vende quæ habes, et da pauperibus*¹⁸. Si proposuisset tibi agriculturæ labores, aut mercaturæ pericula, aut alias quasvis molestias quæ lucrum sectantibus accidunt, oportebat te præceptum ægre ferentem tristitia affici; sin via adeo facili, neque laborem, neque sudorem habente, hæredem te æternæ vitæ facturum se pollicetur, cur non gaudes ob facilitatem salutis, sed dolens animo et mœrens discedis, atque jam exanllatos labores tibi inutiles reddis? Etenim si non occidisti, ut ais¹⁹, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti; nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis,

¹³ Matth. xix, 22. ¹⁴ ibid. 23, 26. ¹⁵ ibid. 16. ¹⁶ ibid. ¹⁷ ibid. ¹⁸ ibid. 21. ¹⁹ ibid. 20.

(66) Editi εἰ μὴ καταφρονητικῶς. At voculam μὴ delevimus multis veteribus libris auctoribus, nec dubium quin abesse debeat. Aliquanto post. mss. sex οἶονεὶ μικτόν. Editi οἶονεὶ σύμμικτον. Subinde Reg. primus ἤθος ἀναφαίνεται.

(67) Sic mss. nostri. Editio vero τὸν ἀληθῆ διδάσκαλον.

(68) Ait Ducæus, pro ὄχλον fortasse legi debere ὄγκον, ut scribarum fastus cum superbia et arrogantia cæterorum jungatur: quæ conjectura mihi quoque valde placeret, si eam libri veteres confirmarent. Utut hæc sunt, legimus in vulgatis Græcis ὄχλον, in Latinis vero *fastu*: id quod nemini probatum iri puto. Aut enim in Græcis scriptum oportuerat ὄγκον, *fastu*: aut si in eis vox ὄχλον servaretur, vertendum fuit *turba*, non *fastu*. Nos qui vocem ὄχλον, et in editis et in mss. invenimus, eam retinere, eamdemque Latine exprimere non dubitavimus.

(69) Editi τοῦτο δὲ τὴν. At mss. τοῦτο δὲ τὴν. Mox Colb. primus ἐαυτὸν σύμφωνον, male. Subinde

καφρονητικῶς (66) αὐτῷ προσῆγε τὰς πεύσεις. Διόπερ οἶονεὶ μικτόν αὐτοῦ τὸ ἤθος ἡμῶν ἀνεφαίνεται· πῆ μὲν ἐπαινετὸν δεικνύτος τοῦ λόγου, πῆ δὲ ἀθλιώτατον καὶ πάντα ἀπεγνωσμένον. Τὸ μὲν γὰρ γνωρίζαι τὸν ἀληθῶς διδάσκαλον (67), καὶ παρελθόντα τὴν Φαρισαίων ἀλαζονείαν, καὶ νομικῶν οἴησιν, καὶ γραμματικῶν ὄχλον (68), τὴν προσηγορίαν ταύτην, ἀναθεῖναι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ καὶ ἀγαθῷ διδασκάλῳ, τοῦτο ἦν ὃ ἐπηρεῖτο. Καὶ μέντοι τὸ φαῖναι φροντίδος ἄξιον ποιούμενον πῶς ἂν κληρονομήσεις τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀποδεχτὸν καὶ τοῦτο. Ἐκεῖνο δὲ λαίπῳ ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν ὅλην προαίρεσιν, οὐ πρὸς τὸ ἀληθινῶς καλὸν ἀποβλέπουσαν, ἀλλὰ τὸ ταῖς πολλοῖς ἀρέσκον περισκοπούσαν· τὸ, μαθόντα παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου μαθήματα σωτήρια, μὴ ἐγγράψαι τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, μηδὲ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ διδάγματα, ἀλλ' ἀπελθεῖν ἀθυμοῦντα, τῷ μάθει τῆς φιλοπλουτίας ἐσκοτωμένον. Τοῦτο δὲ τὴν (69) ἀνωμαλίαν τῶν τρόπων, καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἀσύμφωνον ἀπελέγχει. Διδάσκαλον λέγεις, καὶ τὰ μαθητῶν οὐ ποιεῖς; Ἀγαθὸν ὁμολογεῖς, καὶ τὰ διδόμενα παραπέμπῃ (70); Καίτοι ὁ γε ἀγαθὸς ἀγαθῶν ἐστὶ παρεκτικὸς δηλονότι. Καὶ ἐρωτᾷς μὲν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἐλέγχῃ δὲ ὅλος τῇ (71) ἀπολαύσει τοῦ παρόντος βίου προσδεδειμένος. Τί δὲ σοι χαλεπὸν, ἢ βαρὺ, ἢ ὑπέρογκον ῥῆμα ὁ διδάσκαλος προετείνατο; Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. Εἰ σοι προέβηλε πόνους γεωργικούς, ἢ τοὺς ἐξ ἐμπορίας κινδύνους, ἢ ὅσα ἄλλα τοῖς χρηματιζομένοις ἐπίπονα πρόσσεστιν, ἔδει σε λυπηθῆναι δυσφοροῦντα τῷ ἐπιτάγματι· εἰ δὲ οὕτω διὰ ῥαδίας ὁδοῦ, οὐδένα πόνον ἔχουσας οὐδὲ ἰδρώτα, ἐπαγγέλλεται σε κληρονόμον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποδείξειν (72), οὐ χαίρεις τῇ εὐκολίᾳ τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἀπέρχῃ ὀδυνώμενος τὴν ψυχὴν καὶ πενθῶν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἄχρηστα πάντα ὅσα σοι προπεπόνηται. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὔτε ἐμοιχευσας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδῆν, μὴ προστιθεῖς τὸ λείπον (73), δεῖ οὖ μόνου

Reg. primus διδάσκαλον καλεῖς, καὶ τὰ.

(70) Reg. primus διδόμενα ἀποπέμπεις. Ibidem editi καίτοι γε. At mss. quatuor καίτοι ὄγε. Colb. primus καίτοι ὄτε.

(71) Veteres aliquot libri ὅλος τῇ. Nec ita multo post duo mss. διδάσκαλος προετείνατο.

(72) Colb. primus ζωῆς ἀποδείξειν. Aliquanto post idem codex ὡς ἐφης.

(73) Illud, μὴ προστιθεῖς τὸ λείπον, dum ita Latinereddedit interpretet veteres, *curre reliquum studium non addis*: longe quidem a sententia Basilii recessit, sed quod sequitur, δεῖ οὖ μόνου δυνάσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, cum sic expressit, *quo solo die in regnum poteris facilius pervenire*, omnino ejus loci sensum corrumpit. Quid enim huc attinet vox *dies*, cujus ne vestigium quidem inest in Græcis? Quomodo autem hic locus verti debeat, ex nova interpretatione perspicui potest. Hoc dicit Basilius, inutile esse aliqua præcepta servare, nisi reliqua servantur. Mirari subit verba Basilii Combefisio vi-

δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἰατρός ἐπαγγέλλετο κολοβώματα μελῶν ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἀρρώστιας προσόντα σοι διορθώσασθαι, οὐκ ἂν κηθύμεις ἀκούων; ἐπειδὴ δὲ ὁ (74) μέγας τῶν ψυχῶν ἰατρός τέλειόν σε ποιῆσαι βούλεται τοῖς καιριωτάτοις ἐλλείποντα, οὐδέχῃ τὴν χάριν, ἀλλὰ πενθεῖς καὶ σκυθρωπάξεις; Ἐκείνης μὲν γὰρ δήλος εἶ τῆς ἐντολῆς μακρὰν ὑπάρχων, καὶ ψευδῶς σεαυτῷ προσμαρτυρήσας αὐτήν, ὅτι ἠγάπησας τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (75). Ἴδοὺ φάρ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσταχθέν ἐλέγχει σε παμπληθῆς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολειπόμενον. Εἰ γὰρ ὅπερ διεβεβαιώσω ἀληθῆς ἦν, ὅτι ἐρύλαξας ἐκ νεότητος τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, καὶ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἐκάστῳ ὅσον καὶ σεαυτῷ, πόθεν σοι ἢ τῶν χρημάτων αὕτη περιουσία; Δαπανητικὸν γὰρ πλούτου ἢ θεραπεία τῶν δεομένων· ὀλίγα μὲν ἐκάστου πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιρέλειαν δεχομένου, πάντων δὲ ὁμοῦ καταμεριζομένων τὰ ὄντα, καὶ περὶ αὐτοὺς (76) δαπανώντων. Ὡστε ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἐαυτὸν οὐδὲν περισσότερον κέκτηται τοῦ πλησίον· ἀλλὰ μὴν φαίνη ἔχων κτήματα πολλά. Πόθεν ταῦτα (77); ἢ δὴλον, ὅτι τὴν οἰκίαν ἀπόλαυσιν προτιμοτέρα τῆς τῶν πολλῶν παραμυθίας ποιούμενός. Ὅσον οὖν πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Ἐπεὶ πάλαι ἂν ἐμελέτησας (78) τῶν χρημάτων τὴν ἀλλοτριώσιν, εἰ ἠγαπήκεις σου τὸν πλησίον (79). Νυνὶ δὲ προσπέφυκέ σοι τὰ χρήματα πλεονῆ τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ λυπεῖ σε αὐτῶν ὁ χωρισμὸς ὡς ἀκρωτηριασμὸς τῶν καιρίων. Εἰ γὰρ ἀμφίεσας γυμνόν, εἰ ἔδωκας πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, εἰ ὦ θύρα σου ἀνέσκητο (80) παντὶ ξένῳ, εἰ ἐγένου πατὴρ ὀρφανῶν, εἰ παντὶ συνέπασχες ἀδυνατῶν, ὑπὲρ ποίων ἂν νῦν ἐλυπήθης χρημάτων; Ποῦ δ' ἂν καὶ ἐδυσχέρανας ἀποτιθέμενος τὰ λειπόμενα, πάλαι μελετήσας αὐτὰ διανέμειν τοῖς ἐνδεῆσιν; Εἶτα, ἐν μὲν πανηγύρει οὐδαίς λυπεῖται προϊόμενος τὰ ὑπάρχοντα (81) καὶ ἀντικτώμενος τὰ ἐνδεύοντα· ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν ἐλάττονος τιμῆς τὰ πολυτίμητα πρίηται, τοσοῦτῳ χαίρει, ὡς λαμπροῦ αὐτῷ τοῦ συναλλάγματος γενομένου· βῆ δὲ λυπῆ, χρυσίου, καὶ ἀργύριου, καὶ κτήματα διδοῦς (82)· τουτέστι, λίθους καὶ χροῦν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακαρίαν ζωὴν.

²⁰ Matth. XIX, 19, 20.

deri duriora : in quibus quid ei tantopere displicere potuerit, non video. Cum enim hoc loco non de consiliis, sed de præceptis agatur; profecto qui aliqua servavit, debet et reliqua servare, si regnum Dei consequi velit.

(74) Antiqui duo libri ἐπεὶ δὲ ὁ. Reg. primus εἰ δὲ ὁ.

(75) Editi ὡς σεαυτὸν. At mss. nonnulli ὡς ἐαυτοῦ. Haud longe Colb. tertius παρὰ τοῦ Κυρίου προσταθέν, id quod a Domino propositum est.

(76) Editio utraque περὶ ἐαυτοῦς: id quod ita vertit interpres, et reliqua in omnes alios dividuntur, quorum quisque suam portionem absumit, cum potius vertere debuisset, et omnes quæ sua sunt pariter dividunt, et in sese absumunt. Sed, nisi valde fallor, nihil horum voluit Basilius; nec dubito quin in vulgatis vitii aliquid insit. Puto igitur

A qui quod reliquum est non **52** adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Ac quidem si medicus ea membra quæ a natura vel a quapiam infirmitate mutila habes, resitutum se promitteret, profecto id cum mœrore non audires: quia vero magnus animorum medicus te precipuis rebus destitutum vult perfectum reddere, beneficium ejusmodi non accipit, sed lugens ac mœstus efficeris. Nam aperte atque evidenter procul habes ab illo præcepto, ac falso illud a te perfici testaris, videlicet quod dilexisti proximum tuum sicut teipsum ²⁰. Ecce enim hoc Domini præcepto convinceris quam longissime abesse a vera charitate. Nam si verum erat quod affirmasti, servasse te a juventute dilectionis præceptum, ac tantum tribuisse unicuique quantum et tibi ipsi, unde, quæso, hæc tibi divitiarum copia? Nam egenorum cura opes absumit, cum pro sua quisque necessitate accipiat pauca, cunctique suas simul facultates partiantur, et in egenorum usus impendant. Quare qui diligit proximum uti seipsum, nihil amplius quam proximus possidet. Atqui constat habere te opes multas. Undenam hæc? nisi quo procul dubio levameu multorum et comoda tuis ipsius commodis postposuisti. Itaque quo magis abundas divitiis, eo magis charitate destitueris. Etenim jandudum pecuniam cum cæteris communicare cogitasses, si proximum tuum dilexisses. Nunc autem opes tibi arctius quam ipsamet corporis membra adhærescunt; dolesque dum a te separantur, perinde ac si præcipuæ corporis partes amputarentur. Nam si induisses nudum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores tuæ apertæ fuissent hospiti omni, si orphanorum exstitisses pater, si miseratus fuisses infirmum omnem; de quibus, quæso, opibus nunc doleres? Quomodo nunc ægre ferres residuas opes deponere, si jam pridem eas in egenos distribuendos curasses? Ad hæc, in nudinis quidem nemo dolet quod pecunias suas profundat, et vicissim comparet quibus opus habet; contra, quo viliori pretio res pretiosissimas emerit, hoc magis gaudet, ut qui egregie negotiatus sit: tu vero doles, quod aurum et argentum et opes partiris; hoc est, lapidem ac pulverem tradis, ut beatam vitam acquiras.

Coisl. legendum esse περὶ αὐτοῦς, hoc est, περὶ δεομένων, in egenos. Et vero omnes qui charitatis præceptum servant, facultates suas partiuntur, easque in egenorum usus absumunt.

(77) Colb, primus πόθεν οὖν ταῦτα.

(78) Πάλαι ἂν ἐμελέτησας, κ. τ. λ. Verte, Jamdudum exercitatus esses in alienandis facultatibus, si proximum dilexisses. Sic etiam paulo post, C. 12, πάλαι μελετήσας, jampridem in illis egeno distribuendis exercitatus. MARAN.

(79) Editi τὸν πλησίον ὡς σεαυτὸν. Sed illud, ὡς σεαυτὸν, in antiquis libris deest.

(80) Codices duo σου ἕνεκα.

(81) Reg. primus προϊόμενος τὰ παρόντα,

(82) Editi διαδιδούς. At mss. plerique omnes κτήματα διδοῦς.

2. Sed cui tibi usui aurum? Pretiosa te veste amicis? Atqui duorum cubitorum tunica satis tibi fuerit, et unius pallii amictus omnem indumentorum necessitatem explebit. Uterisne divitiis ad lautius vivendum? Verum panis unus exsatiando ventri sufficit. Quid igitur tristitia afficeris? cujusnam rei fecisti jacturam? an gloriæ quæ ex divitiis oritur? At si terrenam gloriam non quæsieris, veram illam ac splendidam gloriam, **53** quæ te in regnum cælorum deducet, invenies. Sed divitias habere, jucundum est, per se, etiamsi nullus ex eis fructus capiatur. Sed certe rerum inutilium studium vanum esse et inutile, cuique notum est. Verum tamen mirum forte tibi videbitur quod dicturus sum, sed nihilominus quavis re alia certius est. Divitiæ eo quo Dominus admonet modo dispersæ solent permanere; retentiæ vero, ad alios transferri. Si custodies, non habebis; si disperseris non amittes. *Dispersit enim, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum*²¹. Porro non vestimentorum neque alimentorum causa plerique divitiarum studio tenentur: sed quoddam est artificium a diabolo excogitatum, ut sumptum faciendorum occasiones innumeræ suggerantur divitibus; adeo ut superflua et inutilia tanquam necessaria requirant, nihilque eis satis sit ad faciendos quos excogitarint sumptus. Dividunt enim opes et in præsentem usum, et in futurum: partem quidem sibi, partem vero liberis servant. Deinde easdem partiuntur in excogitatas variorum sumptuum occasiones. Nam audias velim ad qualia destinantur. Hæc pecunia, inquit, in usu sit, illa vero maneat recondita: item quæ in usu est, necessitatis excedat metam: hæc ad magnificentiam domesticam insumatur, illa pompæ et fastui externo inserviat: hæc sumptus large supeditet iter facienti, illa domi manenti lautum victum et magnificentum instruat; sic ut subeat mihi mirari quot sint excogitati inanes sumptus. Innumeri habentur currus, aliis sarcinæ, aliis homines ipsi vehuntur, iique sunt ære et argento oblecti

²¹ Psal. cxi, 9.

(83) Verbum *καταχρᾶσθαι* cum usitate dicatur pro eo quod est *abuti*, hic tamen usurpari videtur simpliciter pro eo quod est *uti*. Si quis tamen aliter sentiat, eita interpretari licet: *Abuterisne divitiis?* Statim duo mss. *χαμαὶ ζητῆς*.

(84) Utraque editio Basil et Paris. cum Reg. tertio et cum Coisl. *ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν χρημάτων σπουδὴ*, *Sed certe divitiarum curam nihil prodesse cuique perspectum est*. A. Colbertini primus et tertius et Oliv. et Anglic. et Reg. secundus *ἡ τῶν ἀχρήστων σπουδὴ*, *Sed certe rerum inutilium curam inutilem esse, cuique notum est*: quod, ut mihi quidem videtur, et sanius et verius. Nam Basilius respondet iis, qui dicerent divitias per se tales esse, ut delectationem afferrent, etiamsi ex eis nullus fructus caperetur; atque eorum sententiam iridet, quasi diceret: Quasi vero non omnibus notum sit, studium earum rerum quæ inutiles sunt, et ex quibus nihil emolumenti percipitur, vanum esse et inutile. Reg. primus *ἀνόητός ἐστιν... παντὶ που γνώριμον*: quam falsam scripturam secutus Volaterranus, ita interpretatus fuerat, *Quod itaque stul-*

2. Ἀλλὰ τί χρῆσθ τῷ πλούτῳ; Ἐσθῆτι πολυτιμῆ-
τω περιβαλεῖς σεαυτὸν; Οὐκοῦν δύο μὲν σοι πηχῶν
χιτωνίσκος ἀρκέσει, ἐνὸς δὲ ἱματίου περιβολὴ πᾶσαι
τῶν ἐνδυμάτων ἐκπληρώσει τὴν χρείαν. Ἄλλ' εἰς
τροφὴν καταχρῆσθ (83) τῷ πλούτῳ; Εἰς ἄρτος ἱκα-
νὸς ἀποπληρῶσαι γαστέρα. Τί οὖν λυπῆ; ὡς τίνος
στερούμενος; δόξης τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου; Ἀλλ' ἐὰν
μὴ χαμαὶ ζητήσῃς τὴν δόξαν, εὐρήσεις τὴν ἀληθινὴν
ἐκείνην καὶ λαμπρὰν προάγουσάν σε ἐν τῇ βασιλείᾳ
τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἔχειν τὸν πλοῦτον ἀγα-
πητόν ἐστι, καὶ μὴδὲν ἀπ' αὐτοῦ περιγίνηται ὄφε-
λος. Ὅτι μὲν οὖν ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν ἀχρήστων
σπουδὴ (84), παντὶ γνώριμον. Πλὴν ἄλλὰ παράδοξον
ἴσως (85) φανίζεται σοι ὃ μέλλω λέγειν: παντός δὲ
ἐστὶν ἀληθέστερον. Σκορπιζόμενος ὁ πλοῦτος, καθ'
ὃν ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρόπον, πέφυκε παραμένειν
συνεχόμενος δὲ, ἀλλότριουσθαι, Ἐὰν φυλάσῃς, οὐχ-
ἔξεις (86): ἐὰν σκορπίσῃς, οὐκ ἀπολείς. Ἐσκορπίσε
γάρ,, ἔδωκε τοῖς πένησιν: ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει
εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἱματίων ἕνεκεν οὐδὲ τρο-
φῶν ὁ πλοῦτός ἐστι τοῖς πολλοῖς περισπούδαστος,
ἀλλὰ τις ἐπινενόηται μεθοδείᾳ τῷ διαβόλῳ, μυρίας
τοῖς πλουσίοις δαπάνης ἀφορμὰς ὑποβάλλουσα, ὥστε
τὰ περιττὰ καὶ ἀχρησता ὡς ἀναγκαῖα σπουδάζε-
σθαι, μὴδὲν δὲ αὐτοῖς ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν τῶν ἀνα-
λωμάτων ἐπίνοιαν. Καταμερίζουσι γὰρ τὸν πλοῦτον
πρὸς τε τὴν παρούσαν χρείαν, καὶ πρὸς τὴν μέλλου-
σαν: καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῖς, τὸν δὲ παισὶν ἀποτίθενται.
Εἶτα καὶ διαιροῦσι τὸν αὐτὸν εἰς ἀφορμὰς δαπάνης
ποικίλης (87). Οἷαι γὰρ αὐτῶν αἱ διατάξεις, ἀκουσον.
Ἔστω, φησὶν, ὁ μὲν ἐν χρήσει πλοῦτος, ὁ δὲ ἀπόθε-
τος: καὶ ὁ ταῖς χρείαις ὑπηρετούμενος ὑπερβαίνεται
τῶν ἀναγκαίων τὸν ὄρον: οὗτος πρὸς τὰς κατ' οἶκον
πολυτελείας παρέστω, ἐκεῖνος πρὸς τὰς ἐξωθεν φαν-
τασίας ὑπηρετεῖτω: ὁ μὲν ὁδοιποροῦντι χορηγεῖτω
τὴν πολυτελείαν, ὁ δὲ ἐφ' ἐστίας μένουσι λαμπρὸν
καὶ περίελεπτον κατασκευάζετω (88) τὸν βίον: ὥστε
μοι θαυμάζειν ἔπεισι τῶν περιπτῶν τὴν ἐπίνοιαν.
Ὅχηματά ἐστι μυρία, τὰ μὲν σκεναγωγοῦντα. τὰ δὲ
αὐτοῦς περιφέροντα, χαλκῶ καὶ ἀργύρῳ (89) κεκα-

tum sit pecuniarum studium, cuius liquet.

(85) Editi παράδοξον μὲν ἴσως. Vocula μὲν abest a libris antiquis.

(86) Reg. primus οὐκ ἔχεις.

(87) Editi ποικίλας. Libri antiqui ποικίλης. Ibidem Coisl. et tres Colbertini διατάξεις ἀκουσον. Ultima vox et in editis in multis Regiis mss. deest. Subinde editi φασίν. At. mss. φησίν.

(88) Colb. primus μενέτω... κατασκευάζων, *Alia pecunia domi maneat, lautum victum et magnificentum instructura.*

(89) Editio Paris. περιφέροντα, χρυσῶ καὶ ἀργύρῳ, *Auro et argento oblecti*. At editio Basil. et sex mss. χαλκῶ καὶ ἀργύρῳ, *Ære et argento oblecti*; et ita Volaterranus et legerat et verterat. Quod ait Combefisius, vertendum esse *auro* pro *ære* non viderat videlicet. libros antiquos; ob idque audiendus non est illorum dissimilia non sunt quæ narrat Ambrosius lib. *De Nabuthe Jezraelita*, num. 54. Et quanquam breviora sunt, mihi dubium non est quin Latinus orator, cum scriberet Græcum oratorem sibi imitandum proposuerit,

λυμένα. Ἴπποι παμπληθεῖς, καὶ οὗτοι γενεαλογούμενοι ἀπὸ εὐγενείας πατέρων, ὡσπερ οἱ ἄνθρωποι. Οἱ μὲν τρυφῶντας αὐτοὺς κατὰ τὴν πόλιν περιφέρουσιν· ἄλλοι συνθηρεύουσιν, ἄλλοι πρὸς ὁδοιπορίαν ἐξησκαμένοι. Χαλινοὶ καὶ (90) ξῶναι καὶ περιδέρβια, πάντα ἀργυρᾶ, πάντα χρυσάπαστα. Τάπητες ἀλουργοὶ, κοσμοῦντες τοὺς ἵππους ὡσπερ νυμφίους· ἡμιόνων πλήθος, κατὰ χροᾶν διηρημένων· ἡνίοχοι τούτων, ἀλλήλων διάδοχοι, οἱ προτρέχοντες, οἱ παρεπόμενοι. Τῶν ἄλλων οἰκετῶν ἀριθμὸς ἀπειρος πρὸς πᾶσαν αὐτοῖς πολυτέλειαν ἐξαρχῶν· ἐπίτροποι, ταμίαι, γεωργοὶ, παντοδαπῆς ἔμπειροι τέχνης, τῆς τε ἀναγκαίας καὶ τῆς πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ τρυφὴν εὐρημένης· μάγειροι, σιτοποιοὶ, οἰνοχόαι, θεραπευταί, πλάσται, ζωγράφοι, ἡδονῆς παντοίας δημιουργοί. Ἀγέλαι καμηλῶν, τῶν μὲν ἀχθοφόρων, τῶν δὲ νομάδων, ἵππων ἀγέλαι, βουκόλια, ποίμνια, σφύρβια, οἱ τούτων νομεῖς, γῆ ἢ πᾶσι τούτοις πρὸς τροφήν ἐξαρκούσα, καὶ ἔτι ταῖς προσόδοις (91) τὸν πλοῦτον αὐξοῦσα· λουτρά ἐν πόλει· λουτρά κατ' ἀγρούς· οἴκοι παντοδαποῖς μαρμάραις περιλαμπόμενοι, ὁ μὲν Φρυγίου λίθου, ἄλλος Λακωνικῆς ἢ Θεσσαλικῆς πλακῆς· καὶ τούτων οἱ μὲν ἐν χειμῶνι θάλποντες, οἱ δὲ ἀναψύχοντες ἐν τῷ θέρει. Ἐδαφος ταῖς ψηφῖσι διηρησμένον, χροτὸς ὑπαλείφων τὸν ὄραρον. Ὅσον δὲ τῶν τοίχων διαφεύγει τὴν πλάκα, τοῖς τῆς γραφικῆς ἀνθεσι καλλωπίζεται.

3. Ἐπειδὴν δὲ εἰς μυρία διασπώμενος ὁ πλοῦτος ἔτι περιπτεύη, κατὰ γῆς ὠθεῖται, καὶ ἐν ἀπορρήτοις φυλάττεται. Ἀδήλον γὰρ τὸ μέλλον, μήπου τινὲς ἀδόκητοι ἡμᾶς καταλάβωσι χρεῖαι. Ἀδήλον μὲν οὖν, εἰ ἤξεις πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ κατορωρυγμένου χρυσοῦ· οὐκ ἀδήλος δὲ ἡ ζημία τῆς ἀπανθρωπίας τῶν τρόπων. Ὅτε γὰρ οὐκ ἠδυνήθης ταῖς μυρίαῖς ἐπινοαῖς ἐκδαπανῆσαι τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἀπεκρύψω. Μανία δεινὴ, ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν ὁ χρυσὸς, ἀνερευνᾶν (92) τὴν γῆν· ὅτε δὲ φανερός ἐγένετο, πάλιν ἐν τῇ γῆ αὐτὸν ἀφανίζειν. Εἶτα, αἶμαι, συμβαίνει σοι κατορύσσοντι τὸν πλοῦτον συγκαταρύσσειν καὶ τὴν καρδίαν. Ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός σου, φησὶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία. Διὰ τοῦτο λυποῦσιν αἱ ἐντολαί· ἀβίωτον γὰρ ἑαυτοῖς τὸν βίον τιθεσθαι, μὴ ταῖς (93) ἀνωφελέσι δαπάναις ἐνασχολούμενοι. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ πάθος τοῦ νεανίσκου, ἢ τῶν παραπλασίων αὐτῷ, παρόμοιον εἶναι, ὡσπερ ἂν εἴ τις ὁδοιπόρος ἐπιθυμία πόλεως τινος συντόνως τὴν μέχρις αὐτῆς ὁδὸν διανύσας, εἶτα αὐτοῦ που περὶ τὰ πρὸ τῶν τειχῶν καταλύσειε πανδοχεῖα, ὄκνη μικρᾶς κινήσεως τὸν τε προὔπαρξαντα πόνον ἀχρεῖων, καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν ἑαυτὸν ἀποκλείων. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τὰ μὲν ἄλλα ποιεῖν καταδεχόμενοι, ἀντιβαίνοντες δὲ πρὸς τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπόθεσιν.

²² Matth. vi, 21.

(90) Col. primus χαλινοὶ δὲ καί.

(91) Colb. tertius καὶ ἐπὶ ταῖς προσόδοις.

(92) Editi et Colb. secundus ἀνερευνᾶς, male. At Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀνερευνᾶν, bene. Mox editi eīs τὴν γῆν. Veteres aliquot libri ἐν τῇ γῆ

A Equi quam plurimi, atque illorum genus, ut fit in hominibus, a majorum splendore commendatur. Alii hosce voluptarios circumvehunt per urbem; alii venationi, alii itineri conficiendo inserviunt. Freni, cingula, collaria, omnia argentea, intexta auro omnia. Purpurea strata, equos velut sponso ornantia, mulorum colore distinctorum multitudo, quorum aurigæ sibi invicem succedentes, præeunt alii, alii sequuntur. Reliquorum famulorum numerus infinitus, qui sibi ad magnificentiam omnis generis ostentandam sufficiat; procuratores, promi, agricolæ, ministri cujuscunque artis periti, tum ejus quæ necessaria est, tum ejus quæ ad voluptatem deliciasque inventa est, coci, pistores, pincernæ, venatores, fictores, pictores, omnigenæ voluptatis opifices. Camelorum greges, partim ad onera ferenda, partim ad pascua destinati, equorum armenta et boum, greges ovium et porcorum, horum pastores; agri qui non modo iis omnibus pascendis sufficiant, sed qui etiam per redditus ex se provenientes divitias **54** adaugeant; balnea in urbe, balnea ruri; ædes, quæ fulgent marmoribus omnis generis; aliud est ex Phrygio lapide, aliud ex Laconicis aut Thessalicis crustis: atque ex his ædibus aliæ in hieme calefaciunt, aliæ refrigerant æstate. Pavimentum calculis variatum, lacunaria auro sublita. Quidquid autem parietum incrustatum non est, id picturæ floribus exornatur.

3. Cum autem in sexcentos usus distractæ divitiæ redundant adhuc, tum in terra detruduntur, et in abditis locis asservantur. Incertum est enim quod futurum est, ne forte in quasdam inexpectatas necessitates incidamus. Imo incertum, an defosso auro sis opus habiturus: sed incerta non est inhumanorum morum pœna. Postquam enim innumeris artificiis aurum absumere non potuisti, tunc illud sub terra occultasti. Insania ingens, dum quidem aurum in metallis erat, terram scrutari: cum autem jam in propatulo est, rursus illud in terra abscondere. Deinde, opinor, contingit tibi quisquis opes defodis, ut et cor tuum una defodias. Nam, inquit, *ubi thesaurus tuus, ibi et cor* ²³. Ob id præcepta eos afficiunt tristitia; vitam enim ducunt sibi intolerandam, nisi inutilibus sumptibus occupentur. Atque quod huic adolescenti aut reliquis ei consimilibus contigit, id mihi videtur esse ejusmodi, tanquam si videlicet quispiam viator, urbis alicujus videndæ desiderio ductus, strenue ad eam usque contendat; deinde illic pro mœnibus in hospitiiis commoratus, atque ab exiguo motu per segnitiam deterritus, et insumptum prius laborem inutilem reddat, et a videndis urbis ornamentis se ipse excludat. Tales sunt qui alia quidem mandata con-

Ibidem Colb. secundus ἀφανίζεις. Subinde Colb. tertius οἶμαι συμβαίνειν.

(93) Editi τίθενται καὶ ταῖς, male. Libri veteres ut in contextu,

ficere volunt, sed opes exuere recusant. Vidi ego non paucos jejunantes, orantes, ingemiscientes, pietatem omnem, quæ sine impensa exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes. Quæ his utilitas est reliquæ virtutis? Non enim excipit ipsos regnum cælorum: *Nam, inquit, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum*²³. Uti que sic perspicua sententia est; verax qui enuntiat, et lamen qui morem gerant, pauci. Et quomodo, inquit, vivemus relictis omnibus? qualis autem futura est mundi species ac status, vendentibus omnibus, et nemine sua non derelinquente? Cave seisciteris ex me eorum quæ præcepta sunt, intelligentiam. Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi atque aptari. Cor autem tuum velut in trutina exploratur, utrum ad vitam veram, an ad præsentem delicias declinet. Nam putare debent qui prudenter judicant, usum divitiarum ad dispensationem **55** concessum esse, non ad voluptatem; et si his exuantur, par est eos lætari velut alienis privatos, non ægre ferre quasi sua amittentes. Quid igitur afflictere? quid animo discruciare cum audis: *Vende quæ habes?* Etenim si te sequerentur in futurum sæculum, ne sic quidem essent studiosius exquirenda, utpote quæ a præmiis illic repositis obscurentur: sin autem necesse est ea hic manere, cur, his divenditis, lucrum inde non exportamus? Tu vero aurum cum das, et emis equum, non mæres: cum vero peritura impertis, regnum cælorum pro ipsis recepturus, lacrymas effundis, et rejicis rogantem, ac dare recusas, sexcentas tibi sumptuum causas comminiscens.

4. Quid respondebis judici tu qui parietes vestis, hominem non vestis? qui equos ornas, fratrem panniculis laceris coopertum aspernaris? qui putrescere sinis frumentum, esurientes non alis? qui defodis aurum, oppressum contemnis? Quod si habueris quoque uxorem divitiarum amantem, morbus duplo major efficitur: nam et delicias accendit, et studium auget voluptatis, et cupiditatibus vanis stimulos admovet, lapides quosdam excogi-

²³ Luc. xiii, 25.

(94) Antiqui duo libri εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένους.

(95) Reg. primus ῥαφίδος εἰσελθεῖν.

(96) Editi et Regii secundus et tertius et Colbertini secundus et tertius καὶ τὸ δυνάτον, *Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri potest, cum lege componi possit et aptari*: At Coisl. et Reg. primus et Colb. itidem primus καὶ τὸ ἀδύνατον, *Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi et aptari*: quam scripturam ut veram sequimur. Cum enim Basilius velit hoc loco commendare potentiam legislatoris atque sapientiam, voce ἀδύνατον uti debuit. Quid enim magni effecerit legislator, si cum lege conciliet quæ fieri possunt? Sed maxime potentia ejus sapientiaque commendabitur, si id etiam quod fieri non potest, cum lege componat et aptet. Ejus igitur loci hæc est sententia: Ita potens est legislator Deus, ut quæ viribus naturæ fieri non possunt, ea tamen ejus auxilio atque gratia facile effici possint.

Οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδράπανον εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένους (94), ὄβολόν δὲ ἓνα μὴ προίξιμους τοῖς θλιβομένοις. Τί ὄφελος τοῦτοις τῆς λοιπῆς ἀρετῆς; Οὐ γὰρ παραδέχεται αὐτοὺς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν διότι εὐκοπώτερον, φησὶ, κήμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος διελθεῖν (95), ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ἡ μὲν ἀπόφασις οὕτως ἐναργής, καὶ ὁ εἰπὼν ἀψευδής· οἱ δὲ πειθόμενοι σπάνιοι. Καὶ πῶς βιωσόμεθα πάντα ἀποκτησάμενοι; φησὶ τί δὲ τὸ σχῆμα τοῦ βίου ἔσται, πάντων πωλούντων καὶ πάντων ἀποκτωμένων: Μὴ ἐρώτα με διάνοικαν δεσποτικῶν προσταγμάτων. Οἶδεν ὁ νομοθετήσας καὶ τὸ ἀδύνατον (96) συναρμόσαι τῷ νόμῳ. Σοῦ δὲ ὡσπερ ἐπὶ τρυτάνης δοκιμάζεται ἡ καρδιά, πότερον πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀληθινὴν ἢ πρὸς τὴν παρούσαν ἀπόλαυσιν καταβρέχει. Οἰκονομικὴν γὰρ τοῦ πλούτου τὴν χοῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπολαυτικὴν τοῦ σωφρόνως λογιζομένου νομίζειν προσήκει καὶ ἀποτιθεμένου, χαίρειν ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένους, ἀλλ' οὐχὶ δυσχεραίνειν ὡς τῶν οἰκείων ἐκπίπτοντας. Τί οὖν λυπῆ: τι καταπευθεῖς τῆ ψυχῆ, ἀκούων· Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα (97): Εἰ μὲν γὰρ ἠκολούθει σοι πρὸς τὸ μέλλον, οὐδὲ οὕτως ἂν ἦν περισπούδαστα, (98) ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τιμίων ἐπισκοτούμενα· εἰ δὲ ἀνάγκη μένειν ἐνταῦθα, τί μὴ, πωλήσαντες, τὸ ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἀπεισιγώμεθα: Σὺ δὲ, χρυσὸν μὲν διδούς, καὶ ἵππον κτώμενος, οὐκ ἀθυμεῖς· φθαρτὰ δὲ προϊέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀντιλαμβάνων, θαυρούεις, καὶ ἀουγῆ τὸν αἰτιοῦντα, καὶ ἀνασεύεις τὴν θόσιν, μυρίας προάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν.

4. Τί ἀποκριθήσῃ τῷ κριτῇ ὁ τοὺς τοίχους ἀμφιεννύς, ἀνθρώπων οὐκ ἐνθύεις: ὁ τοὺς ἵππους κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορῶς: ὁ κατατήπων τὸν σῖτον, τοὺς πεινῶντας τοῦ τρέφειν: ὁ τὸν χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου (99) καταφρονεῖς: Ἐάν δὲ δὴ καὶ γυνὴ φιλόπλουτος συνοικῆ, διπλασίῳ ἢ νόσος· τὰς τε γὰρ τρυγὰς ἀναφλέγει: καὶ τὰς φιληθονίας συναύξει, καὶ κέντρα ταῖς περιέργοις ἐπιθυμίαις ἐνίησι, λίθους τινὰς ἐπινοῦσα, μαργαρίτας

Nec etiam aberraturum puto, qui verba Basili ait accipiet: Novit legislator, id etiam quod perquam difficile factu est, facile factu per gratiam reddere. Nam vocem ἀδύνατον pro re perquam difficili quandoque usurpari notum est. Nec quemquam movere debet eorum codicum auctoritas, in quibus δυνάτον legitur. Verisimile enim fit, ita correctum esse ab aliquo, qui falso sibi in animum induxisset vocem ἀδύνατον duriores esse atque asperiores.

(97) In Colbertinis primo et tertio post illud, ὑπάρχοντα, addita sunt hæc verba, καὶ δὸς πτωχοῖς, et δὰ pauperibus. Mox editi ἠκολούθει σοι καὶ: sed voculam καὶ delevimus, fidem antiquorum librorum secuti.

(98) Quod ait Basilius, *offundit tenebras a præmiis illic repositis*, hanc habet sententiam, vilescere divitias, si cum præmiis vitæ æternæ comparentur.

(99) Reg. primus et Colb. itidem primus τοὺς ἀρχομένους.

καὶ σμαράγδους καὶ υακίνθους, καὶ χρυσόν, τὸν μὲν χαλκεύουσα, τὸν δὲ ἐξυφαίνουσα, καὶ διὰ πάσης ἀπειροκαλίας τὴν νόσον αὔξουσα. Οὐ γὰρ ἐκ παρέργου ἢ περὶ ταῦτα σπουδῆ, ἀλλὰ καὶ νύκτες καὶ ἡμέραι τὰς περὶ τούτων μερίμνας (1) ἔχουσι. Καὶ μυρίοι τινὲς κόλακες, ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ὑποτρέχοντες, συνάγουσι τοὺς ἀνθοβαφεῖς, τοὺς χρυσοχόους, τοὺς μυρροφούς, τοὺς ὑφάντας, τοὺς ποικιλτά. Οὐδένα χρόνον ἀναπνεῖν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῆς ἐπιταγμάτων. Οὐθεὶς ἐξαρκεῖ πλοῦτος ταῖς γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος, οὐδ' ἂν ἐκ ποταμῶν ἐπιβρέῃ· ὅταν σπουδάζηται μὲν (2) παρ' αὐταῖς τὸ βαρβαρικὸν μύρον, ὡς τὸ ἐξ ἀγορᾶς ἐλαίου, τὰ δὲ ἐκ θαλάττης ἄνθη, ἢ κόχλος, ἢ πίννα, ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. Χρυσὸς δὲ, περισφίγγων τοὺς βαρυτίμους τῶν λίθων, ὁ μὲν τις αὐταῖς προμετωπίδιος γίνεται κόσμος, ὁ δὲ περιανυχένιος· καὶ ἄλλος ἐν ζωναῖς, καὶ ἄλλος τὰς χεῖρας δεσμεῖ καὶ τοὺς ποδας. Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμέναι ταῖς χειροπέδαις, μόνον ἂν χρυσὸς ὁ δεσμῶν αὐτῶν ἦ. Πότε οὖν ψυχῆς ἐπιμελήσεται ὁ γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος; Ὡςπερ γὰρ τὰ ὑπόσαθρα τῶν πλοίων καταγίδες καὶ ζάλαι, οὕτως (3) αἱ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαθέσεις τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν σύνοικούντων καταβαπτίζουσι. Πρὸς τοσαῦτα δὴ οὖν διεκτόμενος ὁ πλοῦτος ὑπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλήλους νικούντων ταῖς ἐφευρέσει τῶν ματαίων, εἰκότως οὐδένα καιρὸν ἔχει (4) πρὸς τοὺς ἔξωθεν παρακύπτειν. Ἄλλ' ἂν μὲν ἀκούσης, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, ἵνα ἔχῃς ἐφόδια πρὸς τὴν αἰώνιον ἀπόλαυσιν, ἀπέρχῃ λυπούμενος· ἂν δὲ ἀκούσης, Δὸς χρήματα γυναιξὶ χλιδῶσαις, δὸς λιθοξόοις, τέκτοσι, ψηφοθέταις, ζωγράφοις, χαίροις ὡς (5) δὴ τι χρημάτων τιμιώτερον κατακτώμενος. Οὐχ ὅρας τοὺς τοίχους τούτους τοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταδρύνοντας, ὧν τὰ λείψανα, ὡςπερ σκόπελοί τινες, διὰ τῆς πόλεως πάσης (6) ἀνέχουσι; Πόσον ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πένητος, τούτων ἐγειρομένων, οἱ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδῆν ὑπὸ τῶν τότε πλουσίων παρεωρῶντο; Ποῦ τοῖνον ἢ λαμπρὰ τῶν ἔργων κατασκευῆ; ποῦ δὲ ὁ ἐπὶ τῇ τούτων μεγαουργίᾳ ζηλούμενος; Οὐ ταῦτα μὲν (7) συγκέχυται καὶ ἠφάνισται, ὡςπερ τὰ κατὰ παιδιᾶν ἐν ταῖς ψάμμοις ὑπὸ τῶν παιδῶν φιλοτεχνούμενα, ὁ δὲ ἐν τῷ ἄθῃ κεῖται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματαίων μεταμελούμενος; Μεγάλην ἔχε τὴν ψυχὴν τοῖχοι δὲ καὶ μικροὶ καὶ μείζους (8) τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσιν. Ὅταν παρέλθω εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροκάλου καὶ ὀφιπλοῦτος (9), καὶ ἴδω αὐτὴν παντοίως

(1) Colb. primus τὴν περὶ ταῦτα μερίμναν.

(2) Colb. primus ὅταν σκευάζηται μὲν. Mox idem codex καὶ ἡ πίννα. Qui comparaverit quæ hic dicuntur de mulierum quarumdam luxu, cum iis quæ de eodem argumento scripsit Ambrosius lib. *de Nab. Jez.* cap. 5, num. 26, facile opinor, fatebitur multa ex Basilianis imitata esse. Sed quod hoc ipso in loco ait Ambrosius, *delectari et compedibus mulieres, dummodo auro ligentur*, id expressum fuit ad verbum e Basilio, qui paulo infra ita loquitur: Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμέναι ταῖς χειροπέδαις, μόνον ἂν χρυσὸς ὁ δεσμῶν αὐτῶν ἦ.

(3) Regii codices et editi ζάλαι, οὕτως. At Colbertini ζάλαι ἀεὶ ἀφανίζουσιν, οὕτως, etc.

A fans, margaritas, smaragdus, hyacinthos: aurum itidem partim cudens, partim texens, et omnigenis ineptiis morbum adaugens. Non enim obiter his datur opera, sed diu noctuque eadem curantur. Quin et innumeri assentatores earum cupiditatibus suppetias venientes, accersunt tinctores, aurifices, unguentarios, textores, artifices acu pingentes. Neque virum ullo tempore respirare sinit, ut quæ assiduis ipsum imperiis divexet. Opes nullæ possunt muliebres cupiditates explere, ne si fluant quidem ex fluminibus: quandoquidem barbaricum unguentum quasi allatum ex foro oleum exquirunt. Adhæc flores marini, conchylium, pinna, eaque copiosior quam ovium lana. Aurum autem lapides ingentis pretii connectens, partim earum fronti ornamento est, partim collo: itidem aliud inest zonis, aliud manus vincit ac pedes. Nam mulieres auri amantes manicis vinciri gaudent, modo aurum sit, quod ipsas vinciat. Quando nam igitur animæ curam habebit, qui muliebribus desideriis obsequitur? Nam ut putrefacta navigia procellæ et turbines, ita infirmas conjugum animas pravæ uxorum affectiones demergunt. Cum igitur ad tot ac tantos abusus distrahantur divitiæ a viro et uxore, sese invicem rerum vanarum excogitatione superantibus; non mirum, si illæ nullam opportunitatem nanciscantur ad externos perveniendi. Quod si audieris, *Vende quæ habes, et da pauperibus*, ut habeas vaticum ad æternam felicitatem, abis tristis; si vero audieris, *Da pecunias mulieribus luxuriosis, da lapicidis, fabris lignariis, hominibus calculos locantibus, pictoribus, tunc perinde gaudes ac si quidquam pecuniis pretiosius acquiras*. Non vides mœnia hæc temporis diuturnitate collapsa, quorum reliquiæ velut scopuli quidam **56** per totam urbem eminent? Quot, cum extruerentur, erant in urbe pauperes, qui ob collatum in ea studium a divitibus ejus temporis negligebantur? Jam vero ubinam est splendidus operum apparatus? ubi ille, qui magnopere laudabatur ob eorum magnificentiam? Nonne hæc ita prolapsa sunt et abolita, ut ea, quæ in arena a pueris ludentibus exstruuntur? nonne in inferno jacet ille ipse quem ejus quod rebus vanis impensum est studii pœnitet? Sis animo magno: muri tum parvi, tum magni, usum eundem explent. Quando in domum inepti viri et perquam divitis præteriens ingredior, videoque ipsam omnigenis ornamentis fulgentem, intelligo eum nihil re-

(4) Reg. primus καιρὸν ἄγει.

(5) Colb. primus χαίροις ὡς.

(6) Reg. primus πόλεως ἀπάσης. Notarunt typographi Parisienses in ora libri, sermonem hic institui de Cæsarea Cappadociæ, quæ in honorem Cæsaris instaurata fuerat. Tiberium esse tradit Eusebius in *Chronico*, circa Olympiadem CC. Legas velim eruditissimam notam Ducæi.

(7) Reg. primus οὐ τὰ μὲν. Ibidem editi συγκέχυται τε καί. Vocula τε abest a multis codicibus.

(8) Reg. primus μικροὶ καὶ μεγάλοι: sed in ora libri addidit librarius γρ. καὶ μείζους.

(9) Quid vox ὀφιπλοῦτος sibi velit, satis non intelligere se notavit Combefisius: cujus nota a cu-

bus visibilibus antiquius ac carius habere, sed ornare diligenter inanimata, animam vero incultam relinquere. Quem tandem, quæso, amplio-rem usum exhibent argentei lecti, mensæ argenteæ, tori eburnei et sellæ eburneæ, sic ut horum causa divitiæ ad pauperes non transeant, quanquam innumeri stant pro foribus, nullam non emittentes vocem miserabilem? Tu vero negas te daturum, aisque sufficere te non posse rogantibus. Et lingua quidem iuras te non posse, sed a manu argueris: etsi enim illa tacet, mendacium tamen tuum declarat annuli palacoruscaus. Quot potest tuus annulus unus ære alieno liberare? quot domos corruentes erigere? Arca tua vestiaria vel unica potest totum populum frigore rigentem amicare; et tamen sustines pauperem non donatum dimittere, haud reveritus justam iudicis compensationem. Non misertus es, non consequere misericordiam; non aperuisti domum, a regno excluderis; panem non dedisti, non accipies vitam æternam.

5. Verum pauperem dicis te ipsum, atque de hoc mihi tecum convenit. Pauper enim est, qui nullis indiget. Sed insatiabilis cupiditas indigos vos multarum rerum efficit. Talentis decem decem alia adjicere conaris: viginti coactis, totidem quæris, neque appetentiam sistit quod semper a te additur, imo accendit appetitum. Quemadmodum enim ebriis vini accessio bibendi fit occasio: sic etiam recens ditati ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, semper addendo morbum nutrientes, eisque suum studium cedit in contrarium. Neque enim presentia bona cum tanta sint, tantum illos exhilarant, quantum contristant quæ desunt; ea, inquam, quæ sibi deesse putant, adeo ut semper curis conficiatur eorum animus, dum majora comparare nituntur. Nam cum lætari ipsos par esset, ac gratiam habere, quod tam multis sunt opulentiores: contra, ægre ferunt ac dolent se forte ab uno aut altero locupletiore superari. Ubi vero fuerint hunc divitem assecuti, confestim ditiori adhuc **57** pares fieri conantur: et ubi eum quoque attigerint, studium suum ad alium transferunt. Quemadmodum ii qui scalas conscendunt, pede semper ad superiorem gradum erecto non prius conquiescunt, quam ad summum perveniant: sic quoque hi non cessant ad appetenda potentia, donec in sublime evec-

riosis legi potest. Mihi satis probabile videtur, voce hac hic indicari hominem, qui ad vesperam usque vitæ divitias colligit, nec unquam iis satiatur. Όταν παρέλθω εις οικίαν άνδρός άπειροκάλου και όφιπλούτου. Verte: Quando in domum ingredior hominis inepti et sero ditati. Homines illi sero ditati iidem sunt ac qui paulo post, n. 5, vocantur νεόπλουτοι, recens ditati, et idcirco magis insolescunt quam qui in magnis opibus nati sunt. Hi p. 57, dicuntur εκ μικράς δυνάμεως (sic enim apud Symeonem Logothetam legitur serm. 6, pag. 502) προελθόντες, et cum fluminibus comparantur, quorum parva initia. MARAN.

A γεγανωμένην άνθειςιν, οίδα, ότι ούτος ούδεν τών όρωμένων τιμιώτερον κέκτηται, αλλά τά μέν άψυχα καλλωπίζει, την δέ ψυχήν άκόσμητον έχει. Ποίαν, ειπέ μοι, χρείαν περισσοτέραν παρέχουσιν άργυραϊ κλίνας και τράπεζαι άργυραϊ, ελεφάντιναι στιβάδες και ελεφάντιναι δίφροι, ώστε τον πλούτου διά ταύτα μή διαβαίνειν πρός τους πτωχούς, καιτοι μυριοι έφεστᾶσι (10) τῇ θύρα, πάσαν ελεεινήν άφιέντες φωνήν; Σύ δε άρνή την όόσιν, άδύνατον είναι λέγων επαρκείν τοις αίτούσι. Και τῇ μέν γλώσση έξόμνυσαι, υπό δε τῆς χειρός διελέγχε: σιωπώσα γάρ σου ή χείρ την ψευδολογίαν κηρύσσει, περιαστραπτομένη υπό τῆς επί του δακτυλίου σφενδόνης. Πόσους δύναται (11) εις σου δακτύλιος χρεών άπολύσαι; πόσους οίκους καταπίπτοντας άνορθώσαι; Μία σου κιβωτός ιματίων δύναται δήμον όλον όιγώντα περιβαλείν: άλλ' υπομένεις άπρακτον άποπέμψαι τον πένητα, ού φοβούμενος τό δίκαιον τῆς άνταποδόσεως του κριτου. Ούκ ήλέησας, ούκ ελεηθήση: ούκ ήνοιξας την οικίαν (12). άποπεμφθήση τῆς βασιλείας: ούκ έδωκας τον άρτον ού λήψη την αιώνιον ζωήν.

5. Άλλά πένητα λέγεις σαυτόν: κάγω συντίθεμαι. Πένης γάρ έστιν ό πολλών ένδεής. Παλλών δε ύμᾶς ένδεεις ποιεί τό τῆς έπιθυμίας άκόρεστον. Τοις δέκα ταλάντοις δέκα έτερα προστιθέναι σπουδάξεις (13): έπειδάν ειχοσι γένηται, άλλα τοσαύτα έπιζητείς, και άεί σοι τό προστιθέμενον, ούχι την όρμήν ίστησιν, άλλ' αναφλέγει την όρεξιν. Όσπερ γάρ τοις μεθύουσιν άφορμή του πίνειν ή προσθήκη του οίνου γίνεται, ούτω και οι νεόπλουτοι, πολλά κτησάμενοι, πλειόνων έπεθυμοῦσι, τῷ άεί προστιθεμένῳ την νόσον τρέφοντες, και περιτρέπεται αυτοις ή σπουδή πρός τό έναντίον. Ού γάρ εύφραίνει αυτοῦς τά παρόντα τοσαύτα όντα, όσον (14) λυπει τά ένδέοντα άπερ άν αυτοις ελλείπειν υπόθωνται: ώστε άεί την ψυχήν αυτοις ταίς μερίμναις εκτήκεσθαι, πρός τό υπερβάλλον την άμιλλαν ποιουμένοις. Δέον γάρ αυτοῦς εύφραίνεσθαι και χάριν έχειν, τοσούτων όντας εύπορωτέρους: οι δε δυσφοροῦσι και όδυώνται, ότι ενός που ή δευτέρου τών υπερπλουτούντων άπολιμπάνονται. Όταν τουτου τον πλούσιον καταλάβωσιν, εύθύς τῷ πλουσιωτέρῳ παρισωθῆναι φιλονεικοῦσι: καν επ' εκείνον φθάσωσιν, επί τον άλλον την σπουδήν μεταφέρουσιν. Όσπερ οι τάς κλίμακας αναβαίνοντες, άεί πρός την υπερκειμένην βαθμίδα τό ίχνος αίρουντες, ού πρότερον ίστανται πριν άν τῆς άκρας έφίκωνται: ούτω και ούτοι ού παύονται τῆς κατά την δυναστείαν όρμῆς, έως άν

(10) Editi έφεστήκασι. At multi mss. έφεστᾶσι.

(11) Illud Basilii, πόσους δύναται, etc., sic expressit Ambrosius eodem libro *De Nab.* cap. 13. num. 56: *Totius vitam populi poterat annuli tui gemma servare.*

(12) Colb. primus την οικίαν σου. Aliquanto post mss. nonnulli την αιώνιον ζωήν.

(13) Colb. tertius άλλα δέκα τάλαντα προστιθέναι σπουδάξετε: qui tamem codex mox habet έπιζητείς: ex quo fit, ut mendum subsit in loco alterutro. At Colb. primus utroque in loco numerum multitudinis praefert, σπουδάξετε... έπιζητείτε.

(14) Colb. primus όσον όδυνά.

ὑψωθέντες, ἀπὸ μετεωροῦ τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταρρήξωσι (15). Τὴν σελευκίδα τὸ ὄνειρον ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστον εἶναι ὁ κτίστης τῶν ὄλων ἐμηχανήσατό· σὺ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολλῶν ἀκόρεστον σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν κατεσκεύασας. Ὅσα βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ (16) ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὄρον, καὶ οὐ κορεσθήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ ἄδης οὐκ εἶπεν, Ἄρχει, οὐδὲ ὁ πλεονέκτης εἶπέ ποτε, Ἄρχει. Πότε χροῆσῃ τοῖς παροῦσι; πότε ἀπολαύσεις αὐτῶν, αἰεὶ τοῖς πόνοις τῆς κτήσεως συνεχόμενος; Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἄγρον πρὸς ἄγρον ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Σὺ δὲ τί ποιεῖς; Οὐ προφασίζῃ μυρία, ἵνα λάβῃς τὰ τοῦ πλησίον; Ἐπισκοπεῖ μοι, φησὶν, ἡ τοῦ γείτονος οἰκία, θορύβους ἐνέησιν, ἢ τὸ πλανώμενον (17) ὑποδέχεται, ἢ ὃ τι ἂν τύχῃ αἰτιασάμενος, περιελαύνων, καὶ ἐξωθῶν, καὶ ἔλκων αἰεὶ, καὶ σπαράσσων, οὐ πρότερον παύεται, πρὶν ἢν ἐπαγάγῃ αὐτοῖς ἀνάγκην μεταναστάσεως. Τί τὸν Ναβουθάν τὸν Ἰεζραηλίτην ἀπέκτεινεν (18); Οὐχ ἡ τοῦ Ἀχαάβ ἐπιθυμία τοῦ ἀμπελώντος; Πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς, ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδε τὰ ὅρια αὐτῆς (19)· ἡ γῆ οὐχ ὑπερβαίνει ὁροθεσίας ἀρχαίας. Ὁ δὲ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὄρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολουθίαν διαδοχῆς, ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν· πάντα ἐπιλαμβάνει, πάντα ἐπινέμεται. Καὶ ὡσπερ οἱ ποταμοὶ, ἐκ μικρᾶς (20) τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρμηθέντες, εἶτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαβόντες τὴν αὔξησιν, τῷ βιαίῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ μέγα τῆς δυνάμεως προελθόντες (21), ἐκ τῶν ἤδη καταδυναστευθέντων τὴν τοῦ πλείον ἀδικεῖν δύναμιν προσλαμβάνοντες, τοῖς προηδικημένοις τοὺς λειπομένους καταδουλοῦνται, καὶ γίνεται αὐτοῖς δυνάμεως αὔξεις ἢ περιουσία τῆς πονηρίας. Οἱ γὰρ προπεπονθότες κακῶς, ἠναγκασμένην αὐτοῖς παρεχόμενοι τὴν βοήθειαν, τὰς καθ' ἑτέρων βλάβας καὶ ἀδικίας συνεκπονοῦσι. Ποῖος γὰρ γείτων, ποῖος σύνοικος, τίς συναλλάκτης οὐ παρασύρεται; Οὐδὲν ὑφίσταται τὴν βίαν τοῦ πλοῦτου· πάντα ὑποκύπτει τῇ τυραννίδι, πάντα ὑποπτήσσει τὴν δυναστείαν (22), πλείονα λόγον ἑκάστου τῶν ἠδικημένων ἔχοντος μὴ προσπαθεῖν τι κακόν, ἢ δίκην λαβεῖν ὑπὲρ τῶν φθασάντων. Ἐπάγει τὰ ζεύγη τῶν βοῶν, ἀροτριᾶ, κατασπείρει, θερίζει τὰ μὴ προσήκοντα. Ἐὰν ἀντείπῃς, αἱ πληγαί· ἐὰν ὀδύρῃ, ὕβρεων γραφαί, ἀγώγιμος εἶ,

A alto casu seipsos contundant. Avem seleucidem universorum opifex hominum gratia condidit insatiabilem; tu vero in multorum perniciem animum tuum inexplebilem effecisti. Quaecunque videt oculus, ea concupiscit avarus. *Non explebitur oculus videndo* ²⁴, neque avarus satiabitur accipiendo. Infernus non dixit, Sufficit; neque avarus unquam dixit, Sufficit ²⁵. Quandonam uteris praesentibus? quando his frueris tu, qui semper parandi labore detineare? *Vae qui conjungunt domum ad domum, et agrum ad agrum connectunt, ut a proximo aliquid auferant* ²⁶. Tu vero quid facis? An non innumera causaris, ut rem proximi usurpes? Mihi, inquit, tenebras offundit domus vicini, turbas excitat, aut erroneas suscipit; aut tandem quidvis aliud praetextens, exagitans, extrudens, trahens semper ac lacerans, non prius finem facit, quam eum alio migrare coegerit. Quid Nabutham Jezraelitem interemit ²⁷? Nonne cupiditas Achaab vitem illius concupiscentis? Avarus, malus in urbe, malus ruri vicinus est. Novit mare terminos suos: nox antiquos limites sibi praescriptos non transgreditur. At vero avarus non veretur tempus, non agnoscit terminum, successionis ordini non cedit; sed ignis vim imitatur, invadit omnia, omnia depascitur. Et ut flumina ex parvo initio profecta, deinde per eas quae paulatim fiunt accessiones intolerabiliter aucta, quidquid obsistit et objicitur, id violento impetu secum trahunt; ita etiam avari ad magnam potentiam proveci, ubi ex iis quos jam potentia sua oppressere, inferendae injuriae facultatem amplioem adepti sunt, tunc reliquos una cum iis quos prius injuria affecere, redigunt in servitutem, atque potestatis incrementum fit ipsis occasio major nequitiae. Nam qui prius damnum acceperere, inviti ipsos adjuvantes, ipsi quoque noxas aliis et injurias accersunt. Quis enim vicinus, quis contubernalis, quis ex eis quibuscum commercia habent, non attrahitur? Nihil vim sustinet divitiarum, tyrannidi cedunt omnia, potentiam omnia formidant; cum unusquisque eorum qui jam injuria affecti sunt, magis sollicitus sit, ne quid mali ulterius patiatur, quam ut de eis quae perpessus est, vindictam sumat. Dives incitat juga boum, arat, serit, metit messem ad se non attinentem. Si contradicas, plagae: si conquerare, ageris reus injuriarum, addiceris servituti, habitabis carcerem: parati syco-

²⁴ Eccle. 1, 8, ²⁵ Prov. xxvii, 20; xxx, 16. ²⁶ Isa. v, 8. ²⁷ III Reg. xxi.

(15) Colb. primus ἑαυτοὺς καταρρήξωσι.

(16) Reg. primus κατεσκεύασας· ὅσον βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ.

(17) Editi πλανώμενον. Antiqui duo libri ἀποπλανώμενον. Alii quatuor πλανώμενον: qua voce Combefisius significari vult haereticos. *Hic enim* inquit. *Basilii aetate, vexandi proximum maximus praetextus.* Sed cum avari ne cogitare quidem de haereticis soliti sint, arbitror intelligi potius debere erroneas: qui cum omnibus hominibus infesti sint, speciosam conquerendi causam avaris illis dare poterant. Mox unus ms. ἂν τύχοι.

Subinde Colb. tertius πρότερον παύσεται.

(18) Editi et sex mss. τὸν Ἰσραηλίτην ἀπέκτεινεν. Sed recte adnotavit Combefisius, pro Ἰσραηλίτην legendum esse Ἰεζραηλίτην. Statim mss. nonnulli οὐχ ἡ τοῦ. Editi οὐχὶ τοῦ.

(19) Colb. tertius ὅρια αὐτῆς.

(20) Colb. primus ἀπὸ μικρᾶς... λαμβάνοντες τὴν.

(21) Col. tertius οὕτω καὶ οἱ πλοῦστοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως πρ. Ibidem editi προσελθόντες. At mss. nonnulli παρελθόντες.

(22) Editi δυναστείαν αὐτοῦ. Vox αὐτοῦ deest in mss. multis.

phantæ, qui te vocent in vitæ periculum. Denique tecum bene actum putabis, si etiam aliud quidpiam adjiciens his molestiis libereris.

6. Velim te ab injustitiæ operibus paululum **58** respirare, et cogitationibus tuis otium dare, tecum ut reputes ad quem finem studium ejusmodi rerum tendat. Habes tot jugera terræ arabilis, totidem terræ arboribus consitæ, montes, campos, saltus, fluvios, prata. Quid igitur post hæc? Nonne tres tantum terræ cubiti te exspectant? Nonne paucorum lapidum onus misero corpori custodiendo erit satis? Cujus rei gratia laboras? Ob quam rem inique agis? Quid manibus colligis infructuosa? Atque utinam infructuosa, non materiam igni æterno! Num tandem resipisces ab hac ebrietate? Num recipies te ad sanio rem mentem? Num tui juris eris? Num Christi judicium tibi pones ob oculos? Quam allaturus es excusationem, cum ii qui injuria affecti fuerint, jam te circumstantes, adversum te clamabunt coram æquo judice? Quid ergo facies? quos conduces patronos? quos testes produces? quomodo corrumpes judicem, qui nullis artibus decipi potest? Nullus ibi adest rhetor; non sunt verba suasoria, quibus judicis veritas circumveniri possit; non sequuntur adulescentes, non pecuniæ, non fastus dignitatis: desertus ab amicis, destitutus fautoribus, sine patrocinio, citra defensionem, pudore suffusus deprehenderis, tristis, mœstus, solitarius, fiducia ac libertate loquendi carens. Quocumque enim convertes oculos, clara et aperta conspicias scelerum argumenta, hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitum, aliunde egenos abs te pugnis obtusos: servos, quos cecidisti: vicinos, quos ad iracundiam provocasti: insurgent adversum te omnia: te tuarum actionum malarum chorus pravus stipabit. Quemadmodum enim umbra corpus, sic peccata animas comitantur, gestorum imaginem claram exprimentia. Quapropter illic negandi non est locus, sed obturatur os vel impudentissimum. Nam ipsa cujusque opera, non quidem vocem emittentia, sed talia apparentia, qualia in nobis peracta sunt, ferunt testimonium. Quomodo potero tibi ob oculos horrenda illa ponere? Itaque si audieris, si flectaris, recordare illius diei, in quo *Revelatur ira Dei de cælo*²⁸. Veniat tibi in mentem gloriosus adventus Christi; cum *Qui bona egerint, resurgent in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem judicii*²⁹. Tunc verecundia æterna peccatoribus, *Et ignis æmulatio, quæ*

²⁸ Rom. i, 18. ²⁹ Joan, v, 29.

(23) Colb. primus *γινωσκόμενων συντάττεται*. Colb. tertius *συντάτταται*. At Coisl. et alii duo mss. cum editis *συντάτταται*, bene.

(24) Voculam *οὖν* addidimus ex antiquis tribus libris.

(25) Editi et Colb. tertius *κατησχυμένος ἀπολειφθήσῃ, pudore suffusus relinqueris*. Colb. secundus *ἀπολειφθήσῃ*. At Colb. primus et Regii tres mss. cum editione Basil. *παράληφθήσῃ, deprehenderis*, rectius.

(26) Reg. primus *περιστοιχῆσεται σοι*.

οἰκήσεις τὸ δεσμοτήριον, οἱ συκοφάνται εὐτροπεῖς, εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνου καθιστῶντες. Ἀγαπήσεις, καὶ ἄλλο τι προσδοῦς, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων.

6. Ἐβουλόμην σε μικρὸν ἀναπνεῦσαι τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, καὶ δοῦναι σχολὴν τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς, ὥστε ἐνθυμηθῆναι πρὸς ὅποιον πέρας ἢ σπουδῆ τῶν γινωσκόμενων συντάτταται (23). Ἔχεις γῆς ἄροσίμου πλέθρα τόσα καὶ τόσα, γῆς πεφυτευμένης τοσαῦτα ἔτερα, ὄρη, πεδία, νάπας, ποταμούς, λιθάδας. Τί οὖν μετὰ τοσαῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πήγεις ἀναμένουσιν οἱ πάντες; Οὐχὶ λίθων ὀλίγον βάρος ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τῆ δυστήνω σαρκί; Ὑπὲρ τίνας μοχθεῖς; Ὑπὲρ τίνας παρανομεῖς; Τί συνάλεις χέρσιν ἀκαρπίαν; Εἶθε ἀκαρπίαν καὶ μὴ ὕλην τῆ αἰωνίου πυρί! Οὐ νήψεις ποτὲ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; Οὐχ ὑγιανεῖς τοὺς λογισμούς; Οὐ σεαυτοῦ γενήσῃ; Οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογήσῃ, ἐπειδὴν σε κύκλω περιστάντες οἱ ἠδικημένοι καταβοῶσιν σου ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί οὖν (24) ποιήσεις; ποίους συνηγόρους μισθώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπέσεις τὸν ἀπαράλογιστον δικαστήν; Οὐκ ἐνὶ ῥήτωρ ἐκεῖ· οὐκ ἐνὶ πιθανότης ῥημάτων, κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσιν οἱ κόλακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐκ ὁ ὄγκος τοῦ ἀξιώματος· ἔρημος φίλων, ἔρημος βοηθῶν, ἀσυνηγόρητος, ἀναπολόγητος, κατησχυμένος παράληφθήσῃ (25), σκυθρωπός, κατηφής, μεμονωμένος, ἀπαρόρησιastos. Ὅπου γὰρ ἂν περιεργασθῆς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ὄψει τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας· ἐνθεν τοῦ ὀφθαλμοῦ τὰ δάκρυα, ἐκεῖθεν τῆς χεῖρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακουδυλισθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας· τοὺς οἰκέτας, οὓς κατέξαινες· τοὺς γείτονας, οὓς παρώργιζες· πάντα σοι ἐπαναστήσεται· πονηρὸς χορὸς τῶν κακῶν σου πράξεων περιστοιχῆσεται σε (26). Ὡσπερ γὰρ ἡ σκιά τῆ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἁμαρτίαι παρέπονται, ἐναργῶς (27) τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἄρνησις ἐκεῖ, ἀλλ' ἐμφράσσεται τὸ στόμα καὶ τὸ ἀναίσχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκάστου καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνὴν ἀριέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα οἷα ὑφ' ἡμῶν κατεσκευάσται. Πῶς σοι δυνήθῃ ὑπ' ὄφιν ἀγαγεῖν τὰ φοικτὰ (28); Ἐάν ἄρα ἀκούσης, ἐάν ἄρα ἐνδῶς, μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ἣ Ἀποκαλύπτεται ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Μνήσθητι τῆς ἐνδόξου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας (29), ὅτε ἀναστήσονται. Οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Τότε αἰσχύνῃ αἰώνιος τοῖς ἁμαρτωλοῖς, Καὶ πυρὸς ζῆλος

(27) Editio Paris. et Colb. tertius *ἐναργῶς*. Editio Basil. et aliquot mss. *ἐναργεῖς*. Mox duo mss. *ἀλλὰ φράσσεται*. Alius *ἐμφράττεται*.

(28) Reg. primus *ἀγαγεῖν τὰ φοικτὰ ἐκεῖνα*. Haud ita multo infra Colb. primus *ὀργὴ Θεοῦ*. Vox Θεοῦ abest a vulgatis.

(29) Editio Paris. *Μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ ἀποκαλύπτεται ἡ ἐνδοξὸς τοῦ Χριστοῦ παρουσία*. Editio Basil. et quatuor mss. ut in contextu, brevius et melius.

ἐσθίειν μέλλων τοὺς ὑπερπαντίους. Ἐκεῖνα λυπεῖτω σε, καὶ μὴ λυπεῖτω σε ἡ ἐντολή. Πῶς σε θυσιάζω; τί φθεξομαι; Βασιλείας οὐκ ἐπιθυμεῖς; γέενναν οὐ φοβῆ; πόθεν εὐρεθῆ ἴασις τῆ ψυχῆ (30) σου; Εἰ γὰρ τὰ φρικτὰ οὐ ποιεῖ, τὰ φαιδρὰ οὐ προτρέπεται, λιθίνη καρδίᾳ διαλεγόμεθα.

7. Διάβλεψον, ἄνθρωπε, πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πλούτου. Τί τοσοῦτον ἐπτόησαι περὶ τὸν χρυσόν; Λίθος ἐστὶν ὁ χρυσός, λίθος ὁ ἄργυρος, λίθος ὁ μαργαρίτης, λίθος τῶν λίθων ἕκαστος· χρυσόλιθον, καὶ βερύλλιον (31), καὶ ἄγαθης, καὶ ὑάκινθος, καὶ ἀμέθυσος, καὶ ἴασπις. Ταῦτα δὲ τοῦ πλούτου τὰ ἄθη· ὧν σὺ τὰ μὲν ἀποτίθεσαι κατακρύπτων, καὶ τοὺς διαφανεῖς τῶν λίθων σκότῳ καλύπτων (32)· τοὺς δὲ περιφέρεις, τῶν βαρυτίμων ἐναβρυνόμενος αὐτῶν τῆ αὐγῆ. Εἰπέ, τί ὄρελός σοι λίθοις λαμπημένῃ περιστρέφειν τὴν χεῖρα; Οὐκ ἐρυθριᾷς λιθιδίων κισσῶν ὡς γυναῖκες, ὅταν κῶσι; Καὶ γὰρ ἐκεῖνα λιθιδία περιτρώγουσι, καὶ σὺ λίχνως ἔχεις περὶ τὰ ἄθη τῶν λίθων, σαρδόνυχας, καὶ ἰάσπιδας, καὶ ἀμεθύσους ἐπιζητῶν. Τίς καλλωκιστῆς μίαν ἡμέραν ἠδυνήθη τῇ βίῳ προσθεῖναι; τίνας ἐφείσατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦτον; τίνας ἀπέσχεται νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως πότε χρυσός, τῶν ψυχῶν ἡ ἀγκύνη, τὸ τοῦ θανάτου ἀγκιστρον, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος, ἡ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις, δι' ὃν χαλκεύεται ὄπλα, δι' ὃν ἀκουᾶται ξίφη; Διὰ τοῦτον (33) συγγενεῖς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι διὰ τὸν πλοῦτον αἱ ἐρημίαι τοὺς φονευτὰς τρέφουσιν, ἡ θάλασσα τοὺς καταποντιστάς, αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτοκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; Τί πάσχετε, ἄνθρωποι; τίς ὑμῶν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν (34) ἐπιβουλήν περιέτρεψε; Συνεργία πρὸς τὸ ζῆν. Μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἐδόθη τὰ χρήματα; Αὐτῶν ψυχῆς. Μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; Ἄλλ' ἀναγκαῖος ὁ πλοῦτος διὰ τοὺς παῖδας. Εὐπρόσωπος ἀφορμὴ πλεονεξίας αὐτῶν· τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλεσθε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφοροῦτε. Μὴ αἰτιῶ τὸν ἀναίτιον ἴδιον ἔχει δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον παρ' ἄλλου (35) τὴν ζωὴν ἐδέξατο, παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς ἀναμένει τοῦ βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ ἐγράφη τὰ Εὐαγγέλια· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς; Ὅτε ἦτεῖς παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν εὐπαιδίαν, ὅτε ἡξίου γενέσθαι τέκνων πατέρ, ἄρα προσεθηκας τοῦτο· Δός (36) μοι τέκνα, ἵνα παρακούσω τῶν ἐντολῶν σου; δός μοι τέκνα, ἵνα μὴ φθῶσω

*A consumptura est adversarios*³⁰. Hæc te tristitia afficiant, non molestum tibi sit ipsum præceptum. Quomodo flectam te? quid dicam? Regi non teneris desiderio? non limes gehennam? unde sanitas animæ tuæ conciliabitur? Etenim si te non terrent horrenda, si læta ac hilaria non exstimulant, lapideum cor alloquimur.

7. Intuere, o homo, naturam divitiarum. Quid attonitus tantopere aurum miraris? Lapis aurum est, lapis argentum, lapis margarita, lapis lapidum unusquisque; chrysolithus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus et jaspis. **59** Hi sunt divitiarum flores, quorum tu partem ita recondis et abscondis, ut pellucidos quosdam lapillos tegas tenebris, alios circumferas, deque pretiosorum splendore glorieris. Dic, quæso, quid tibi prodest manum lapillis circuscantem circumvertere? Non te pudet instar mulierum gravidarum lapillos desiderare? Hæ enim arrodunt lapillos, et tu usque adeo avidus es pulchriorum quorumcunque lapillorum, ut sardonychis, jaspidas et amethystos diligenter conquiras. Quis ex iis qui plus æquo vestium elegantiam affectant, potuit unam diem suæ ipsius vitæ adjicere? cui pepercit mors ob divitias? a quo abstinuit morbus causa pecuniarum? Usquequo aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccati illecebra? Quousque divitiæ belli causa, quibus conflantur arma, quibus acuuntur gladii? Propter opes cognati ignorant naturam, fratres oculis eadem spirantibus sese invicem conspiciunt; ob divitias deserta alunt homicidas, mare piratas, civitates sycophantas. Quis est mendacii pater? quis conflictæ accusationis opifex? quis parens perjurii? Nonne divitiæ? nonne earum studium? Quid facitis, o homines? quis vobis, quæ vestra sunt, in insidias vertit? Subsidium sunt vitæ. Absit enim ut pecuniæ datæ sint ad malorum incitamentum! Redemptio sunt animæ. Absit enim ut occasio sint exitii! Sed, inquis, necessariae opes sunt propter liberos. Hæc est avaritiæ speciosa causa; liberos namque prætenditis, interea vero satisfacitis vestro animo. Insonem ne incusa: proprium dominum habet, proprium rectorem; ab alio vitam accepit, ab ipso vitæ subsidia exspectat. Numne iis qui matrimonio junguntur, scripta sunt Evangelia: *Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus*³¹? Cum prolem numerosam peteres a Domino, cum rogares ut fieres liberorum pater, illudne addidisti: *Da mihi liberos, tua ut violem præcepta? Da mihi sobolem, ut ad re-*

³⁰ Hebr. x, 27. ³¹ Matth. xix, 21.

(30) Colb. primus τῆς ψυχῆς.

(31) Rursus Colb. primus χρυσόλιθος βερύλλιος. Alii quatuor mss. χρυσόλιθον, βερύλλιον. Ambrosius et hunc Basillii locum ad orationem suam perelegantanter accommodavit lib. *De Nab. Jez.* cap. 5, num. 26. *Non abnuo, inquit, gratum quemdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum.*

(32) Colb. tertius σκότῳ κατακαλύπτων. Mox idem codex λίθοις περιλαμπόμενῳ.

(33) Veteres aliquot mss. διὰ τοῦτον. Editi δια

τοῦτο. Mox Reg. primus φονικὸν βλέποντες μαίνονται διὰ.

(34) Colb. primus τίς ὑμῶν τὰ ἡμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν. Statim aliquot mss. et editi συνεργία. Alii mss. συνεργα. Invenimus in aliquibus mss. notam interrogationis post voces χρήματα et ἀπωλείας: sed quid hac opus sit, non video.

(35) Colb. tertius οἰκονόμον παρ' οὗ.

(36) Editi τοῦτο τό, Δός. At mss. aliquot τοῦτο Δός.

gnum cœlorum non perveniam? Ad hæc voluntatis filii quis erit sponsor, quod videlicet datis rebus recte usurus sit? Nam divitiæ multis exstiterent libidinis ministræ atque impuritatis. An non audis Ecclesiasten dicentem: *Vidi languorem gravem, divitias custoditas ei, qui ab eis, in malum ei*³². Ac rursus: *Relinquo ego ipsum homini, qui meus successor erit. Et quis novit an sapiens erit, an stultus*³³? Vide igitur ne divitias laboribus permultis coacervatas, aliis materiam peccatorum facias, posteaque plectaris duplici pœna, tum nomine eorum, quæ ipse inique egisti; tum **60** eorum, quæ alter abs te adjutus perpetravit. Nonne eunctis liberis propinquior tibi est anima tua? Nonne tibi majori necessitudine conjungitur quam cætera omnia? Prima cum sit, ei præcipuas hæreditatis partes da, amplum vitæ subsidium ipsi tribue; et tunc facultates reliquas liberis distribues. Et quidem liberi, nulla a parentibus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos pararunt: at tuæ animæ, si eam semel negligas, quis miserebitur?

8. Hactenus ad eos quibus liberi sunt, sermonem habui; qui vero liberis carent, quamnam speciosam parcimoniæ causam nobis afferunt? Non vendo quæ habeo, neque do pauperibus, ob necessarios vitæ usus. Dominus igitur magister tuus non est, neque Evangelium vitam tuam dirigit: sed tute tibi legem sancis. Vide autem in quod periculum incidas ejusmodi cogitationibus. Etenim si hæc nobis ut necessaria Dominus præcepit, tu vero eadem tanquam quæ fieri non possint, rejicis, aliud nihil agis, nisi quod te ipsum legislatore prudentiorem dicis. Sed, inquis, posteaquam divitiis fructus fuero per omnem vitam meam; post finem vitæ meæ pauperes constituam hæredes facultatum mearum, eosque tabulis publicis ac testamentis honorum meorum dominos declarabo. Cum jam non versabere inter homines, tum humanus fies et liberalis; cum mortuum te videro, tunc dicam te fratris amantem.

³² Eccle. v, 13. ³³ Eccle. ii, 18, 19.

(37) Editio Paris. ἀρρώστια πολλήν καὶ δεινήν. editio Basil. et sex mss. ἀρρώστια δεινήν. Hæc Ecclesiastæ verba, πλοῦτον, etc., in editione Romana eodem quo apud Basilium modo leguntur; ob idque ex hac editione nostram interpretationem mutuati sumus. Vulg.: *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole, divitiæ conservatæ in malum domini sui*: a quibus non multum abludit Ambrosianum illud lib. *De Nab. Jez.* cap. 5, num. 25: *Est languor malus, quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.* Hæc eo retuli, ut ostenderem quo modo verba Ecclesiastæ accipi soleant. Sed Basilii, nisi valde fallor, ea longe aliter accepit, videlicet ἐλλειπτικῶς, sic ut subaudierit vocem γεννηθέντι. Licebit igitur, ut mihi quidem videtur, ad Basilii sensum sic interpretari: *Vidi languorem gravem, divitias asservatas ei, qui ab ipso est, in perniciem ei.* Hoc est, *asservatas ei, qui ab ipso genitus est, in perniciem ejus.* Cum enim Basilii hoc loco totus sit in redarguendis parentibus, qui aiunt congregare se divitias liberorum causa, credi merito potest verba Ecclesiastæ ad

εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τίς δὲ καὶ ἐγγυητὴς ἔσται τῆς τοῦ παιδὸς προαιρέσεως, ὅτι εἰς θεὸν χρησεται τοῖς δοθεῖσι; Πολλοὶς γὰρ ὁ πλοῦτος ὑπερέτας ἀκολασίας ἐγένετο. Ἡ οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος· Εἶδον ἀρρώστια δεινήν (37), πλοῦτον φυλασσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτῷ; καὶ πάλιν, ὅτι Ἀφίω ἐγὼ αὐτὸν τῷ (38) ἀνθρώπῳ τῷ μετ' ἐμέ. Καὶ τίς οἶδεν εἰ σοφός ἐστι ἡ ἀφρων; Ὅρα δὴ οὐκ μὴ, μετὰ μυρίων πόνων τὸν πλοῦτον ἀθροίσας. ὅλην ἀμαρτημάτων ἐτέροις παρασκευάσας, εἶτα εὐρεθῆς διπλᾶ τιμωρούμενος, ὡς τε αὐτὸς ἠθίκησας, καὶ ὡς ἕτερον ἐφρωθίασας. Μὴ οὐχὶ παντὸς τέκνου οἰκειότερα σοὶ ἐστὶν (39) ἡ ψυχὴ; Μὴ οὐχὶ πάντων μᾶλλον εἰς οἰκειότητα προσεγγίξει; Πρώτη αὐτῇ ἀπόδος τὰ πρεσβεῖα τῆς κληρονομίας, πλοῦσίας αὐτῇ παράσχου τὰς ἀφορμὰς τῆς ζωῆς· καὶ τότε τοῖς παισὶ διαιρήσεις τὸν βίον. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι (40), ἑαυτοῖς πολλάκις οἴκους ἐποίησαν· ἡ ψυχὴ δὲ, παρὰ σοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα, παρὰ τινος ἐλεηθήσεται;

8. Εἴρηται πρὸς τοὺς πατέρας ἃ εἴρηται οἱ ἄτεκνοι τίνα ἡμῖν εὐπρόσωπον αἰτίαν τῆς φειδωλίας προβάλλονται; Οὐ πωλῶ τὰ ὑπάρχοντα, οὐδὲ δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, διὰ τὰς ἀναγκίας τοῦ βίου χρείας. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριός σου διδάσκαλος, οὐδὲ τὸ Εὐαγγέλιον ρυθμίζει σου τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς σὸ νομοθετῆς σεαυτῷ. Βλέπε δὲ εἰς οἶον κίνδυνον ἐμπίπτεις οὕτω διανοούμενος. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος ὡς ἀναγκαῖα ἡμῖν διετάξατο, σὺ δὲ ὡς ἀδύνατα παραγράφῃ, οὐδὲν ἕτερον ἢ φρονιμώτερον σεαυτὸν εἶναι λέγεις τοῦ νομοθέτου. Ἀλλ' ἀπολάσας αὐτῶν (41) παρὰ πᾶσάν μου τὴν ζώην, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ βίου διαδόχους ποιήσομαι τῶν ἐμοὶ προσόντων τοὺς πένητας, γράμμασι καὶ διαθήκαις κυρίους αὐτοῦ τῶν ἐμῶν ἀποδείξας. Ὅτε (42) οὐκέτι ἔσῃ ἐν ἀνθρώποις, τότε γενήσῃ φιλόνητος· ὅταν νεκρὸν σε ἴδω, τότε σε εἶπω φιλόδελφον. Πολλὴ σοὶ χάρις τῆς φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος, καὶ εἰς γῆν διαλυθεῖς, ἀδρός γέγο-

sum propositum accommodasse.

(38) Editi ἀφίω ἐγὼ τῷ. At. mss. tres ἀφίω ἐγὼ αὐτὸν τῷ. Hoc est, ἀφίω ἐγὼ μόχθου, *relinquo laborem.* Ibidem Colb. primus σοφός ἐστιν. Haud longe aliquot mss. εἶτα εὐρεθῆσῃ.

(39) Antiqui tres libri οἰκειότερα σοῦ ἐστὶν. Statim Editi πρὸς οἰκειότητα ἐγγίξει. At mss. nonnulli uti in contextu.

(40) Editi παρὰ γονέων μηδὲν διαδεξάμενοι. At sex mss. παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι. Unus e Combesianis δεξάμενοι. Aliquanto post Reg. primus αἰτία φιληθονίας προβάλλονται; *Quamnam voluptatis causam prætendunt?* Nec ita multo infra idem codex Κύριός σοι διδάσκαλος.

(41) Unus codex Colbert. αὐτῶν φησιν. Statim Reg. primus τῶν ἐμοὶ προσηκόντων, non dissimili sensu.

(42) In Colb. primo pro ὅτε legitur ὅταν. Haud longe tres mss. τότε σε εἶπω. Vocula σε aberat a vulgatis. Subinde Editi ἐν τῷ τάφῳ. At mss. sex ἐν τῷ μνήματι.

νας ταῖς θαπύνας καὶ μεγαλόφυχος. Ποίων, εἰπέ μοι, καιρῶν τοὺς μισθοὺς ἀπαιτήσεις, τῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀποθίωσιν; Ἄλλ' ὅν μὲν ἔξης χρόνον, καθυπαθῶν τοῦ βίου καὶ τῇ τρυφῇ διαρρέων, οὐδὲ προσβλέπειν ἠνείχου τοὺς πέντας· ἀποθανόντος δὲ ποία μὲν πράξις; ποῖος δὲ μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; Δείξον τὰ ἔργα, καὶ ἀπαίτει τὰς ἀντιποδοσεις (43). Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματεύεται· οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐπέλθων στεφανοῦται· οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαθίζεται. Οὐ τοίνυν οὐδὲ μετὰ τὴν ζωὴν ἔστιν εὐσεβεῖν δηλονότι. Καὶ (44) γὰρ ἐν μέλανι καὶ γράμμασι κατεπαγγέλλη τὰς εὐποιίας. Τίς οὖν ἀναγγελεῖ σοι τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου; τίς ἐγγυητὴς ἔσται τοῦ τρόπου τῆς τελευτῆς; Πόσοι ὑπὸ βιαίων ἀτηρηπύθησαν συμπτωμάτων, οὐδὲ φωνὴν ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους; Πόσους πυρετὸς ἐποίησεν ἔκφρονας; Τί οὖν ἀναμένεις καιρὸν, ἐν ᾧ πολλάκις οὐδὲ τῶν λογισμῶν ἔση τῶν σεαυτοῦ κύριος; Νύξ βαθεῖα, καὶ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοθηθῶν οὐδαμοῦ· καὶ ὁ ἐφεδρεύων τῷ κλήρῳ ἔτοιμος, πάντα πρὸς τὸ ἑαυτῷ χρήσιμον διοικούμενος, ἀπρακτὰ σοι (45) ποιῶν τὰ βουλευματα. Εἴτα περιβλεψάμενος ὧδε καὶ ὧδε, καὶ ἰδὼν τὴν περιστάσάν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀβουλίας· τότε στενάξεις τὴν ἄνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμίου (46) τὴν ἐντολήν, ὅτε ἡ μὲν γλῶσσα παρεῖται, ἡ δὲ χεὶρ ὑπότρομος ἤδη κλονομένη ταῖς συνολκαῖς, ὡς μήτε φωνῇ μήτε γράμμασι διασηρῆναι (47) τὴν γνώμην. Καίτοι εἰ καὶ πανταφανερῶς ἐγγράπτο, καὶ πᾶσα φωνὴ διαρρήθην κεκέρυκτο, ἐν γράμμα παρεντεθὲν ἱκανὸν ἦν πᾶσαν μεταποιῆσαι τὴν γνώμην· μία σφραγὶς παραποιηθεῖσα, δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες ἄδικοι, ὅλον ἂν τὸν κλῆρον ἐφ' ἐτέρους μετήνεγκαν.

tiaretur, tamen una littera interposita omne tuum consilium transmutare posset; unicum itidem sigillum adulteratum, duo aut tres scelerati testes, totam ad alios transferrent hæreditatem.

9. Τί οὖν σεαυτὸν ἐξαπατᾷς, νῦν μὲν κακῶς εἰς ἀπολαυσιν σαρκὸς τὸν πλοῦτον διατιθέμενος, ἐπαγγελλόμενος δὲ εἰς ὕστερον ὢν οὐκέτι ἐνὶ κύριος; Ὡς ὁ λόγος ἐδείξε, πονηρὰ ἡ βουλή. ζῶν μὲν, ἀπολαύσω τῶν ἡδονῶν· ἀποθανὼν δὲ, πράξω τὰ διατεταγμένα. Ἐρεῖ καὶ σοὶ Ἀβραάμ· Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου. Οὐδέχεται σε ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, τὸν ὄγκον τοῦ πλοῦτου μὴ ἀποτιθέμενον (48). Βαστάζων αὐτὸν ἐξήλθες· μὴ γὰρ ἀπέρριψας, ὡς προσετάχθης, ὅτε ἔξης, σεαυτὸν τῆς ἐντολῆς προετίθης· μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν διάλυσιν, τότε τὴν ἐντολήν τῶν ἐχθρῶν προετίμησας. Ἴνα γὰρ μὴ λάβῃ ὁ θεῖνα, λαβέτω, φησὶν, ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο τί εἰπόμεν, ἐχθρῶν ἄμυναν, ἢ τοῦ πλησίον ἀγάπην, Ἀνάγνωθί σου τὰς διαθήκας. Ἐβουλόμην μὲν

A Multa tibi debebitur gratia ob munificentiam, quod in sepulcro jacens et in terram resolutus, jam in sumplibus faciendis largus exstiteris atque magnanimus. Dic mihi, quæso, quorumnam temporum mercedem exposces, eorumne quibus vixisti, an eorum quæ post mortem secuta sunt? Sed quo tempore vivebas, voluptatibus vitæ deditus et deliciis diffluens, ne aspicere quidem egenos sustinueris; jam autem quænam actio est mortui? quæ quoque operis merces debetur? Ostende opera, et reposce remunerationem. Nemo solutis nundinis negotiatur: neque qui post certamina accedit, coronatur: neque qui post bellum, famam strenui viri atque gloriam assequitur. Neque igitur post vitam locus ullus est pietatis excolendæ. Atramento scilicet ac tabulis fore te beneficium polliceris. Qui autem annuntiabit tibi exitus tempus? quis generis mortis sponsor erit? Quot violentis casibus abrepti sunt, quibus ne vocem quidem edere per morbum licuit? Quot mente lapsi sunt per febrim? Quid igitur exspectas tempus, in quo plerumque rationis non eris compos? Cum videlicet erit profunda nox, morbus gravis nemo usquam, qui adjuvet: sed paratus ac expeditus, qui hæreditati insidietur, dispensans omnia in rem suam, ac consilia tua irrita faciens. Deinde **61** conjectis huc et illuc oculis, circumstantem te solitudinem conspiciens, tunc dementiam tuam intelliges; tunc legibus stultitiam, quod præceptum distuleris in hoc tempus, quo ut lingua resolvitur, ita manus tremula contractionibus jam conquassatur, sic ut neque voce, neque litteris aperire animum queas. Imo etiamsi clare scripta essent omnia, omnique vox dilucide enuntiaretur, tamen una littera interposita omne tuum consilium transmutare posset; unicum itidem sigillum adulteratum, duo aut tres scelerati testes, totam ad alios transferrent hæreditatem.

9. Quid igitur te ipse decipis, nunc quidem ad carnis voluptatem opes male dispensans, promittens autem in posterum quæ penes te non amplius erunt? Præsumptum est, ut ex dictis patet, istud tuum consilium: Vivens, fruar voluptatibus; mortuus autem, exsequar statuta. Dicet et tibi Abraham: *Recepisti bona tua in vita tua*³⁴. Non suscipit te angusta via et arcta, cum molem non deposueris divitiarum. Exiisti opes gestans, nec enim eas, ut jussus es, projecisti. Quoad vixisti, te ipse prætulisti mandato: mortuus vero ac dissolutus, tunc inimicis præceptum anteposuisti. Etenim ne accipiat homo ille, accipiat, inquit, Dominus. Jam vero id quo nomine appellabimus, inimicorumne vindictam, an dilectionem proximi? Lege tuum testa-

³⁴ Luc. xvi, 25.

(43) Reg. primus δειξον γὰρ ἔργα, καὶ ἀπαίτει τὰς ἀντιδόσεις. Vocem δηλονότι, quæ mox sequitur, ex multis veteribus libris addidimus.

(44) Illud, καὶ γὰρ, in multis mss. non legitur; prætereaque nota interrogationis posita est in quibusdam codicibus post vocem εὐποιίας.

(45) In Colb. tertio pro σοι scriptum invenitur σου.

(46) Eodem illo in libro pro ἐταμίου legitur ἐταμίουσω. Nec ita multa post mss. Combefisiani ταῖς ὀλκαῖς. At Reg. tertius et Colb. itidem tertius et editi ταῖς συνολκαῖς.

(47) Unus codex Reg. γράμματι διασηραίνεν Mox. Colb. primus ἐκεκέρυκτο.

(48) Editi et Reg. tertius ἀποθέμενον. At Colbertini primus et tertius ἀποτιθέμενον.

mentum. Volebam quidem adhuc vivere, et facultatibus meis frui. Gratia morti, non tibi. Nam si fuisses immortalis, nequaquam meminisses præceptorum. *Nolite errare: Deus non irridetur*³⁵. Quod mortuum est, id ad altare non adducitur; affer victimam viventem. Non admittitur qui ex redundantem offert. Tu vero quæ post exactam omnem vitam superfuerunt, offers benefico largitori. Hospites illustres ac claros si non audes reliquis mensæ excipere, quomodo audes Deum reliquiis tuis placare? Videte, divites, finem avaritiæ, et desinite pecuniis studere. Quo magis divitias amas, eo magis nihil ex iis quæ possides, relinquant. Omnia assume tibi, exporta omnia, alienis ne relinque divitias. Fortasse autem te ne cooperient quidem famuli extremo ac funebri ornatu, sed denegabunt exsequias, jamjam hæredibus placere studentes. Aut forte etiam tunc adversum te philosophicis verbis utentur: Ineptum est, inquit, et a ratione alienum, mortuum ornare; et eum qui nihil jam sentit, magnis sumptibus efferre. Annon satius est superstites sumptuoso amictu ac splendido ornari, quam vestes pretiosas una cum cadavere putrefieri sinere? Quodnam autem monumenti eximii et sumptuosæ sepulturæ et inanis sumptus lucrum est? Par magis fuerit hæc ad vitæ necessaria impendere. Talia dicent tui, cum et morositatem tuam ac severitatem ulciscuntur, et tua tuis successoribus largiuntur. Itaque in antecessum te ipse, funera. Pulchra sepultura pietas. Omnia indutus, abi: fac divitias ornatum tibi peculiarem: habe opes tecum. Crede bono consiliario, qui te diligit Christo, qui pro nobis pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur³⁶, qui seipsum redemptionis pretium pro nobis tradidit³⁷. Aut ei, ut sapienti, et quod nobis conducit providenti, morem geramus, aut ut diligentem nos, sustineamus: aut ut beneficienti nobis, vicem rependamus. Omnino autem quæ præcepta nobis sunt exsequamur, ut æternæ vitæ **62** quæ in ipso Christo est, hæredes efficiamur: cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

A ἔτι (49) ζῆν, καὶ ἀπολάσσει τῶν ἑμαυτοῦ. Τῷ θανάτῳ χάρις, οὐ σοί. Εἰ γὰρ ἦς ἀθάνατος, οὐκ ἂν ἐμνήσθης τῶν ἐντολῶν. Μὴ πλανᾷσθε· Θεὸς οὐ μωκτερίζεται. Νεκρὸν εἰς θυσιαστήριον οὐκ ἀνάγεται· ζῶσαν προσένεγκε τὴν θυσίαν. Ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων ἀπρόσδεκτος. Σὺ δὲ ἅ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίστυσε, ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ. Εἰ οὐ τολμᾷς ἐκ τῶν λευφάνων τῆς τραπέζης δεξιῶσασθαι τοὺς ἐνδόξους, πῶς οὖν τολμᾷς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν λευφάνων ἐξιλεῦσθαι; Ἴδετε τὸ τέλος τῆς φιλοχρηματίας, οἱ πλούσιοι, καὶ παύσασθε ἐμπαθῶς πρὸς τὰ χρήματα διακείμενοι. Ὅσῳ φιλόπλουτος εἶ, τοσούτῳ μᾶλλον μηδὲν ὑπολείπη (50) τῶν προσόντων σοι. Πάντα σεαυτοῦ ποίησαι, πάντα ἐπικόμισαι, μὴ καταλίπῃς ἄλλοτρίοις τὸν πλοῦτον. Τάχα δὲ σε οὐδὲ περιστέλλουσιν (51) οἱ οἰκέται τῷ τελευταίῳ κόσμῳ, ἀλλ' ἀφοσιώσονται τὴν ταφὴν, τοῖς κληρονόμοις λοιπὸν προσχωρήσαντες κατὰ τὴν εὐνοίαν. Ἢ που καὶ καταφιλοσοφήσουσί σου τότε. Ἀπειροκαλία, φησὶ, καλλωπίζειν νεκρὸν, καὶ πολυτελῶς ἐκκομίζειν τὸν οὐκέτι αἰσθανόμενον. Τί δὲ οὐ βέλτιον τοὺς περιόντας κοσμεῖσθαι τῇ πολυτελείῃ καὶ ἐνδόξῳ περιβολῇ, ἢ συγκατασῆπειν τῷ νεκρῷ τὰ πολυτίμητα τῆς ἐσθῆτος; Τί δὲ μνήματος ἐπιστήριον, καὶ ταφῆς πολυτελοῦς, καὶ θαπνῆς ἀκερδοῦς ὄφελος; Δέου εἰς τὰ κατὰ τὸν βίον ἀναγκαῖα χρῆσασθαι (52) τοῖς περικοῦσι. Τοιαῦτα ἐροῦσι καὶ σε τῆς βαρύτητος ἀμυνομένοι, καὶ τοῖς διαδεξαμένοις τὰ σὰ χαριζόμενοι. Προλαβὼν οὖν, σεαυτοῦ ἐνταφίαν. Καλὸν ἐντάφιον ἢ εὐσεβεία. Πάντα περιβαλλόμενος (53) ἀπέλθε· οἰκεῖον κόσμον τὸν πλοῦτον ποίησαι· ἔχε αὐτὸν μετὰ σεαυτοῦ. Πείσθητι καλῷ συμβούλῳ, τῷ ἀγαπήσαντι σε Χριστῷ, τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Ἢ ὡς σοφῶ τὸ συμφέρον ἡμῶν συνορῶντι πεισθῶμεν, ἢ ὡς ἀγαπῶντος ἡμᾶς ἀνασχῶμεθα, ἢ ὡς εὐεργέτην ἡμῶν ἀμειψώμεθα. Πάντως δὲ ποιήσωμεν τὰ διατεταγμένα ἡμῖν, ἵνα κληρονόμοι γενώμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς τῆς ἐν αὐτῷ Χριστῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA DICTA TEMPORE FAMIS ET SICCITATIS.

1. *Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus Deus locutus est, et quis non prophetabit*³⁸? Exordiamur orationem a prophetæ verbis, atque in hujus argumenti tractionem auxiliarium assumamus ipsum. Amos divinitus afflatum, qui his quibus infestamur, pares calamitates curavit. Videlicet exponamus

³⁵ Galat. vi, 7. ³⁶ II Cor. viii, 9. ³⁷ I Tim. ii, 6.

(49) Illud, μὲν ἔτι, addere ex duobus Colbertinis libuit.

(50) Editi ὑπολείπη. Libri veteres ὑπολείπη.

(51) Unus codex Colb. περιστέλλουσιν.

(52) Reg. primus ἀναγκαῖα χρῆσθαι.

OMIAIA PHΘEISA EN AIMΩ KAI AYXMΩ.

1. Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει; Προφητικὸν ποιήσωμεν τὸ τοῦ λόγου προοίμιον, καὶ τὸν θεοφοροῦμενον Ἀμῶς συνεργὸν εἰς τὴν τῶν προκειμένων χρειῶν παραλάβωμεν, τὰ ὅμοια τῶν ἡμῶν διοχλούντων κακῶν θεραπεύσαντα (54) πάθη· τὴν

³⁸ Amos iii, 8.

(53) Idem codex περιβαλλόμενος.

(54) Codex quidam Colb. κακῶν θεραπεύσαντα. Mox utraque editio Basil. et Paris. et Reg. primus γνώμην ἐπιθέμενοι. Antiqui tres libri γνώμην ἐκθήσομαι, *sententiam exponam*. Reg. secundus καὶ

ὑπὲρ τῶν συμφερόντων βουλήν τε καὶ γνώμην ἐκτιθέμενοι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ προφήτης ἐν τῇ φορᾷ τῶν ἀνωτέρω (55) χρόνων, τοῦ λαοῦ καταλιπόντος τὴν πατρῶν εὐσέβειαν, καὶ πατήσαντος μὲν τὴν τῶν νόμων ἀκρίθειαν, εἰς δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὀπολισθήσαντος, κήρυξ ἐγένετο (56) μετανοίας· τὴν ἐπιστροφὴν παραινῶν, καὶ τῶν τιμωριῶν προφέρων τὴν ἀπειλήν. Ἐμοὶ δὲ δι' εὐχῆς ἀγέσθω τὸ μέγρι μὲν τινος τῷ ζήλῳ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας προσχρησθῆναι (57). Μηκέτι μόντοι καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν τότε γενομένων ἰδεῖν ἀκόλουθον. Ἀπειθήσας γὰρ ὁ λαὸς, καὶ ὡσπερ πῶλος σκληρὸς καὶ δυσήμιος ἐνθάκων τὸν χαλκόν, οὐχ εὐκύσθη πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκτραπέεις δὲ τῆς εὐθείας, τοσοῦτον ἔδραμεν ἄτακτα, καὶ τοῦ κινήσου καταφρονάξατο, μέχρις οὗ, τοῖς βαράθροις καὶ τοῖς κρημνοῖς ἐκπεσὼν, ἀξίαν τῆς δυσπειθείας τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμεινε. Ὁ μὲν γένοιτο νῦν ἐφ' ἡμῶν, παῖδες, ἔμοι, οὐς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησα, οὐς διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν ἐσπαργάνωσα. Ἄλλ' ἔστω ἀκοὴ εὐγνώμων, ψυχὴ εὐπειθής, ἀπαλῶς δεχομένη τὰς παραινέσεις, εἰκουσα τῷ λέγοντι, ὡς κηρὸς τῷ σφραγίζοντι, ἵνα διὰ μιᾶς ταύτης σπουδῆς κἀγὼ λάβω καρπὸν τῶν πονουμένων εὐφραίνουσα, καὶ ὑμεῖς ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν θειῶν τὴν γενομένην (58) παραίνεσιν ἐπαινέσητε. Τί οὖν ἔστιν ὅπερ ἐνδείκνυται μὲν ὁ λόγος, ἔτι δὲ μεταώρους κατέχει τὰς ψυχὰς τῇ ἐλπίδι τῆς ἀκοῆς, βραδύων δημοσιεύειν τὸ προσδοκώμενον;

2. Οὐρανὸν ὄρωμεν, ἀδελφοὶ, στεγανόν, γυμνόν, καὶ ἀνέφελον, στρυγνὴν ἐμποιοῦντα τὴν αἰθρίαν ταύτην, καὶ καταλυποῦντα τῇ καθαρότητι (59), ἣν λίαν ἐπεθυμοῦμεν τὸ πρῶτον, ἥνικα ἂν, ἐπὶ πολὺ σκεπασθεῖς τοῖς νέρεσι, ζοφώδεις ἡμᾶς καὶ ἀνηλίους εἰργάσατο. Γῆ δὲ καταξηρανθεῖσα εἰς ἄκρον ἀηθῆς μὲν ἔστιν ὀφθῆναι, στειρὰ δὲ πρὸς γεωργίαν καὶ ἀγνος, εἰς σχίσματα διαρρέγεισα (60), καὶ εἰς τὸ βάθος δεχομένη καταλύπουσαν τὴν ἀκτίνα. Πηγαὶ δὲ ἡμᾶς ἐπέλειπον πλούσιαι τε καὶ ἀέγνοι, καὶ ποταμῶν μεγάλων ἔδαπανήθη τὰ ῥεύματα, παῖδες δὲ αὐτὰ μικρότατοι καταπέξεύουσι, καὶ γυναῖκες περαιοῦνται μετὰ φορτίων· τοὺς δὲ πολλοὺς ἡμῶν καὶ τὸ ποτὸν ἐπέλειψε (61), καὶ ἐν ἀπορίᾳ τοῦ ζῆν καθιστήκαμεν. Ἰσραηλῆται νέοι, Μωϋσῆν ζητοῦντες νέου, καὶ ῥάβδου θαυμασίων ποικτικῆν, ἵνα πάλιν πέτραι πλη-

³⁹ I Cor. iv, 15.

τὴν ὑπὲρ... γνώμην ἐκτιθέμενον, Assumamus Amos **D** auxiliarium, qui de conducibilibus consilium dedit, ac sententiam exposuit.

(55) Antiqui duo libri τῶν ἀνωτέρων. Ibidem Colb. tertius λαοῦ καταλιπόντος.

(56) Reg. primus κήρυξ ἐγένετο.

(57) Unus codex προσχρησθῆναι. Alius Colb. προσχρησθῆναι.

(58) Editio utraque τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν μισθῶν τὴν γενομένην, et ita quoque habent nostri mss. omnes, nisi quod in aliquibus scriptum sit τῶν μισθῶν: ex quibus, nisi valde fallor, apta nulla sententia effici potest. Mihi enim dubium non est. quin vox μισθῶν pro aliqua alia a librariis oscitantanter posita sit. Nec multum nos adjuvat Colb, minor, in quo scriptum invenit Combefisius τῆς

A quid nobis consilii sit de profuturis, et quid de iisdem sentiamus. Nam et propheta ipse in superiorum temporum cursu, populo relinquente paternam pietatem, eodemque et conculcante legum integritatem, et ad idolorum cultum delabente, pœnitentiæ factus est præco, adhortans ad conversionem et pœnarum minas intentans. Utinam autem mihi aliquo saltem modo uti liceat veteris historiae zelo! Sed absit ut eorum quæ tunc acciderunt exitum videamus. Nam populus contumax, et velut equulus durus ac freni impatiens, idque mordens, ad id quod conducebat, tractus non est. Imo a recta via digressus, tandiu inordinate divagatus est, infremuitque adversus aurigam, donec in barathra ac præcipitia lapsus, meritas contumaciæ pœnas interneccione dederit. Quod avertat Deus a nobis, filii mei, quos per Evangelium genitos³⁹, velut fasciis per manuum benedictionem involvi. Sed sit auditio benigna, anima morigera, suscipiens leniter admonitiones, dicenti cedens velut cera sigillum imprimenti, ut per istud vestrum studium et ego laborum fructum lætificantem recipiam, et vos, cum his malis fueritis liberati, hanc nostram exhortationem laudetis. Quid igitur est quod indicat sermo? Nam etiamnum tenet animos suspensos spe audiendi, dum quod expectatur, proferre in medium distulit.

2. Cœlum videmus, fratres, durum, nudum, sine nubibus, tristem hanc serenitatem creans, suaque puritate affligens nos: quam tamen antea valde cupiebamus, cum diu nubibus obductum induceret nobis tenebras, et sole privaret. Terra autem perquam arida, injucunda est aspectu, segete sterilis et infecunda, scissa hiatibus et disrupta, et in imis sui partibus fulgentes solis radios excipiens. Fontes et copiosi et perennes defecerunt nos, ingentium fluminum absumpta sunt fluentia, pueri minimi ea pedibus permeant, atque onustæ mulieres trajiciunt; defuit etiam plerisque nostrum potus, ac in penuria rerum ad vitam necessariorum versamur. Israelitæ novi, novum Moysen et virgam mirabilium effectricem **63** conquirunt, ut petreæ rursus percussæ necessitati ac penuriæ silientis

κατάλλαγῆς τῶν μισθῶν. Nam præterquam quod in omnibus quos vidimus codicibus non κατάλλαγῆς legitur, sed ἀπαλλαγῆς, præterea vox μισθῶν et ipsa quoque per se incommoda est, nec reliquo sermone bene coheret. Est alius codex, quem Combefisius vocat *Colbertinum majorem*: in quo legisse se ait vir doctissimus ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν θειῶν. Hanc ultimam lectionem, quod nihil melius occurrerit, secuti sumus.

(59) Veteres quinque libri καὶ καλύπτουσα τῇ καθαρότητι, male. Editio utraque καὶ καταλυποῦντα τῇ, *tristitia afficiens*, recte.

(60) Reg. primus εἰς χάσματα διαρρέγεισα, sensu non dissimili.

(61) Colb. primus ποτὸν ἐπέλειψε.

populi medeantur, et insolentes quædam nubes A roris in morem insuetum alimentum manna hominibus demittant. Vereamur ne fiamus posteris novum famis et multæ exemplum. Vidi agros, et lacrymis multis sterilitatem eorum deflevi, sumque lamentatus, quod nullus in nos imber effusus est. Semina quædam, germine necdum emisso, aruere, talia permanentia inter glebas qualia aratrum obtexerat: alia paululum prominentia, post germinationem miserabiliter æstu et ardore arefacta sunt, sic ut possit nunc aliquis convenienter hanc Evangelii ⁴⁰ vocem invertere ac dicere: Operarii quidem multi, sed messis ne pauca quidem. Agricolæ autem in agris desidentes, et manibus genua complexi (qui sane lugentium habitus est), inanes suos labores deplorant, respicientes ad B infantes pueros, ac lamentantes, et oculis in uxores intentis flentes, contingentes siccas frugum herbas et contrectantes, edentes magnos ejulatus perinde atque patres filiis suis in ætatis flore orbati. Dicatur itaque etiam ad nos ab ipso propheta, cujus a nobis paulo ante in exordio facta mentio est: *Et ego, inquit, repressi a vobis pluviam ante tres menses vindemiæ: et pluam super civitatem unam, et super civitatem unam non pluam: et pars una irrigabitur, et pars, super quam non pluerò, arefiet. Et congregabuntur duæ vel tres civitates in unam, ut bibant aquam, et non satiabuntur; eo quod non estis reversi ad me, dicit Dominus ⁴¹. Discamus igitur Deum has nobis plagas ob nostram ab ipso abalienationem atque negligentiam C immittere, non exterminare volentem, sed emendare cupientem, more honorum patrum erga desides filios; qui irascuntur adolescentibus, et in eisdem insurgunt, non quod quidquam ipsis mali inferre velint, sed ut eos ex puerili incuria, exque juventutis delictis ad curam adducant, atque ad diligentiam. Videte itaque quemadmodum multitudo peccatorum nostrorum et anni tempestates a sua ipsarum natura abduxerit, et temporum formas transmutaverit in alienas temperaturas. Hiems solitum humorem siccitati admistum non habuit, sed humorem omnem glacie astrinxit exsiccavitque, et omnino nivium imbriumque expers permansit. Ver rursus alteram quidem proprietatum suarum partem ostendit, calorem dico, humorem autem socium non habuit. Æstus vero et frigus insolito modo terminos creationis suæ transgressa, et ad perniciem nostram maligne conspirantia, a victu et*

⁴⁰ Luc. x, 2. ⁴¹ Amos iv, 7, 8.

(62) Editi et Reg. primus καταφεκάζωσι. At mss, multi καταφεκάσωσι. Imo in ora Regii primi additum est γο. και καταφεκάσωσι.

(63) Colb. primus ως και νυν. Aliquanto post mss. nonnulli οὐτ' ὀλίγον. Subinde quatuor aut quinque mss. γονάτων συμπλέκοντες. Editi συμπλέξαντες.

(64) Unus codex μικρῶ πρόσθεν. Alius ms. et editi μικρόν.

(65) Editi μία βραχίσσεται. Veteres quatuor libri

γείσαι τὴν χρεῖαν τοῦ διεφθότος λαοῦ θεραπεύσωσι, νεφέλαι δὲ παράδοξοι τροφὴν ἀσυνήθη τὸ μάννα τοῖς ἀνθρώποις καταφεκάσωσι (62). Εὐλαβηθῶμεν μὴ γενόμεθα τοῖς ὀφειγμένοις καιρὸν ἐπὶ λιμοῦ και τιμωρίας διήγημα. Εἶδον τὰς ἀρούρας, και πολλὰ κατεδάκρυσα τῆς ἀκαρπίας αὐτῶν· και ἐξέχεα θρήνον, ἐπειδὴ μὴ ὑετός ἐφ' ἡμᾶς ἐξεχύθη. Τὰ μὲν τῶν σπερμάτων πρό τῆς ἐκβολῆς ἐξηράνθη, ταῖς βώλαις τοιαύτα μείναντα οἷα τὸ ἄροτρον ἐκρυψε· τὰ δὲ μικρὸν προκύφαντα και βλαστήσαντα ἐλασινῶς ἀπεμαράνθη τῷ καιρῷ· ὡς νῦν (63) εὐκαιρῶς τινὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀναστρέφαι φωνὴν, λέγοντα· Οἱ μὲν ἐργάται πολλοὶ, τὸ δὲ θέρος οὐδ' ὀλίγον. Οἱ γεωργοὶ δὲ, ταῖς ἀρούραις ἐπικαθήμενοι, και τὰς χεῖρας κατατῶν γονάτων συμπλέκοντες (τοῦτο δὴ τῶν πενθούτων τὸ σχῆμα), τοὺς ματαίους ἑαυτῶν πόνους δακρύουσι, πρὸς παῖδας νηπίους ἀφορῶντες, και ὀδυρόμενοι· πρὸς γυναῖκας ἀπειλίζοντες, και θρηνοῦντες, ἐπαφόμενοι και ψηλαφῶντες τοὺς ξηροὺς χόρτους τῶν γεννημάτων, ἀνοιμῶζοντες δὲ μεγάλα, καθάπερ οἱ πατέρες οἱ τοὺς ἐν ἀνθει τῆς ἡλικίας υἱοὺς ἀπολέσαντες. Λεγέσθαι τοίνυν και πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, οὐ μικρὸν πρόσθεν (64) ἐν προομιῶις ἐμνημονεύσαμεν· Και ἐγὼ, φησὶν, ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρό τριῶν μηνῶν τοῦ τουγητοῦ· και βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω· και μερὶς μία βραχίσσεται (65), και μερὶς, ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. Και συναθροίσονται δύο ἢ τρεῖς πόλεις εἰς μίαν, πιεῖν ὕδωρ, και οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· διότι οὐκ ἐπιστρέφητε πρὸς με, λέγει Κύριος. Μάθωμεν οὖν, ὅτι δι' ἀποστροφῆν (66) και ἀμελείαν ταύτας ἡμῶν ὁ Θεὸς τας πληγὰς ἐπέσειν, οὐκ ἐκτρέψαι ζητῶν, ἀλλ' ἐπανορθῶσαι σπουδάζων, κατὰ τοὺς χρηστοὺς τῆν πατέρων και ἀμελείς τῶν τέκνων, οἱ θυμοῦνται κατὰ τῶν νέων, και διακίστανται, οὐ κακόν τι δοῦναι σπουδάζοντες, ἀλλ' ἐκ τῆς νηπιώδους ὀλιγωρίας και τῶν τῆς νεότητος ἀμαρτιῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἄγοντες. Ὁρᾶτε τοίνυν, ὡς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων και τὰς ὥρας τῶν ἰδίων ἐξήγαγε (67) φύσειν, και τῶν καιρῶν τὰς ἰδέας εἰς ἀλλοκότους κράσεις διήμειψεν. Ὁ χειμὼν οὐκ ἔσχε τὸ σὺνήθεσ ὑγρὸν μετὰ τοῦ ξηροῦ, ἀλλὰ πᾶσαν ἰκμάδα τῷ κρυστάλλῳ κατέθησέ τε και ἀπεξήρανε, ἄμοιρος δὲ διετέλεσε και νιφάδων και ὑετῶν (68). Τὸ ἕαρ πάλιν τὸ μὲν ἕτερον μέρος τῶν ἰδιωμάτων ἐδείξε, τὴν θεομότητα λέγω· τοῦ δὲ ὑγροῦ τὴν μετουσίαν οὐκ ἔσχε. Καιρῷ δὲ και κρυμῶ, καινῶς ὑπερβάτα τοὺς ὄρους τῆς κτίσεως, και κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφωνήσαντα βλάβην, τοῦ βίου

βραχίσσεται. Haud longe editi και συναθροίσονται. Vocula και abest ab antiquis quos vidimus libris. Nec ita multo infra quatuor mss. μὴ πλησθῶσι.

(66) Veteres quinque libri δι' ἐπιστροφῆν. Ultraque editio Basil. et Paris. δι' ἀποστροφῆν. Haud longe Colb. primus και ἀμελείς τῶν τέκνων, corrupte. Subinde Colb. primus και ἀνίστανται.

(67) Antiqui tres libri τῶν οἰκείων ἐξήγαγε.

(68) Reg. primus και ὑετοῦ.

καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύνουσι. Τίς οὖν ἄρα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία; τίς ὁ νεωτερισμὸς τῶν καιρῶν; Ἐρευνήσωμεν, ὡς νοῦν ἔχοντες· ὡς λογικοὶ, λογισώμεθα (69). Μὴ ὁ κυβερνῶν τὸ πᾶν οὐκ ἔστι; μὴ ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐπέλαβετο τῆς οἰκονομίας; μὴ ἀφῆρέθη τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς θυνάμειος; ἢ τὴν ἰσχὺν μὲν τὴν αὐτὴν ἔχει, καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη (70)· παρελύθη δὲ εἰς σκληρότητα, καὶ τὸ λίαν ἀγαθόν, καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς κηδεμονικὸν εἰς μισανθρωπίαν μετέβαλεν; Οὐκ ἂν εἶποι τις σωφρονῶν, ἀλλὰ φανερὰ καὶ δῆλα τὰ αἰτία δι' ἃ συνήθως οὐ διοικούμεθα. Λαμβάνοντες ἡμεῖς, ἄλλοις οὐ παρέχομεν· τὴν εὐεργεσίαν ἐπαυνοῦμεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δευμένους. Δοῦλοι ὄντες, ἐλευθεροῦμεθα, καὶ τοὺς ἁμοδιούλους οὐκ οἰκτείρομεν· πεινῶντες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ

A a vita mortales arcant abiguntque. Quæ ergo causa est inordinationis hujus atque confusionis? quæ est nova ista temporum facies? Perscrutemur, velut mente præditi: nobiscum, tanquam **64** rationis compotes, reputemus. An non est qui gubernet rerum universitatem? non optimus opifex Deus providentiæ ac administrationis suæ oblitus est? Num ablatae ei sunt vires ac potestas? an vim quidem eandem retinet, nec a sua potestate excidit: sed durus factus est, ac summam bonitatem, et nostri curam in hominum odium convertit? Nemo certe sapiens hæc dixerit: sed manifesta aperta-que causa est, cur consueto more non gubernemur. Nos accipientes, aliis non impertimus: laudamus beneficentiam, et eadem privamus egenos. Liberi ex servis facti, conservorum non miseremur: esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Largum datorem ac promum Deum habentes, parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et tamen major est egenorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. Eam ob causam nobis minatur justum judicium. Idecirco etiam Deus non aperit manum, quod exclusimus fraternam dilectionem. Ob id aruerunt arva, quod frigit charitas.

3. Φωνὴ λιτανευόντων (71) εἰκὴ βοᾷ, καὶ πρὸς τὸν ἄερα διατκεθάννυται. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τῶν ἀξιούντων ἠκούσαμεν. Οἷα δὲ ἡμῶν ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Οἱ ἄνδρες, πλὴν ὀλίγων, ταῖς ἐμπορίαις σχολάζετε· αἱ γυναῖκες, ὑπηρετεῖτε τούτοις εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ μαμμωνᾶ. Ὀλίγοι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ οὗτοι ἰλιγγιῶντες, χασμαῖοι, μεταστρεφόμενοι συνεχῶς, καὶ ἐπιτηροῦντες πότε τοὺς στίχους ὁ ψαλμῆδὸς συμπληρωσε, πότε, ὡς δεσμωτηρίου, τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προσευχῆς ἀφαιρεθῆσονται (72). Οἱ δὲ δὴ παῖδες οἱ μικρότατοι οὗτοι, οἱ τὰς δέλτους ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἀποθέμενοι, καὶ συμβοῶντες ἡμῖν, ὡς ἄνεστιν μᾶλλον καὶ τέρψιν τὸ πρᾶγμα μετέρχονται, ἐροτὴν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν λύπην, ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθείας τοῦ παιδείου, καὶ τῆς φροντίδος τῶν μαθημάτων πρὸς ὀλίγον ἐλευθεροῦνται. Τὸ δὲ τῶν τελείων ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ ὁ ταῖς ἁμαρτίας ἐνεγόμενος δῆμος (73) ἄνετος, καὶ ὁ ἐλευθεριάζων, καὶ γεγανωμένος τὴν πόλιν διατρέχει· ὁ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρων· ὁ τὴν συμφορὰν κινήσας καὶ ἐργατῆμος. Ἀναίσθητα δὲ καὶ ἀμεμπτα βρέφη πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπαίγεται καὶ ἀθροίζεται, οὔτε τὴν ἀφορμὴν τῶν λυπούντων, οὔτε τοῦ συν-

B ex servis facti, conservorum non miseremur: esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Largum datorem ac promum Deum habentes, parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et tamen major est egenorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. Eam ob causam nobis minatur justum judicium. Idecirco etiam Deus non aperit manum, quod exclusimus fraternam dilectionem. Ob id aruerunt arva, quod frigit charitas.

C 3. Clamat frustra vox supplicantium, et in aerem spargitur. Neque enim eos qui rogabant audivimus. Qualis, quaeso, nostra supplicatio est? qualis est deprecatio? Vos, viri, exceptis paucis, vacatis negotiationibus; vos, mulieres, eorum ministræ in mammonæ questu ac lucro estis. Denique precantur mecum pauci, et hi vertigine laborantes, oscitantes, assidue vertentes se huc illuc, observantes quando psalmorum cantor versiculos absol- verit, quando ex ecclesia velut e carcere dimissi, necessitate precandi eximentur. Hi autem pueri minimi, qui, depositis in ludo litterario tabulis ac libellis, nobiscum vociferantur, potius huic negotio velut remissioni ac oblectamento vacant, tristitiam nostram habentes festivitatis loco, quod ab onere præceptoris, et studiorum cura medico tempore liberentur. Multitudo autem virorum qui constanti et integra ætate sunt, et implicitus peccatis populus, remissus liberque et lætus per urbem vagatur: qui, etsi in animis causam circumfert malorum, ipse tamen hanc calamitatem intulit et excitavit. Infantes tandem sensu carentes nullique reprehensioni obnoxii, ad confessionem festinant conveniuntque: sed præterquam quod malorum

(69) Veteres aliquot libri λογισώμεθα. Editi λογιζώμεθα.

(70) Ducæus, Cornarium secutus, illud καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη, ita Latine reddidit, *et robur ipsius exsolutum non est*: qua interpretatione nihil ineptius esse ratus Combefisius, sic interpretatus est ipse, *nec redactus ad ordinem motusque imperio est*.

(71) Illud, λιτανευόντων, non debet hoc loco ac-

cipi pro iis qui privatim supplicant, sed pro iis qui publice; non enim solent qui privatim supplicant, ita clamare, ut clamor eorum in aera dissipetur. Hoc publice supplicantium proprium est. Mox Reg. primus καὶ προσευχῆ.

(72) Unus codex Reg. et editi προσευχῆς ἀφαιρέθονται. Alii quatuor mss. ἀφαιρεθῆσονται.

(73) Colb. primus ἁμαρτίας ἀνεγόμενος δῆμος.

causa non sint, orare ex more nec noverunt, nec A possunt. Tu mihi in medium prodi, qui peccatis conspiceatus es; tu procide, lamentare, ingeme, sine puerulum facere, quæ propria sunt suæ ætati atque consentanea. Cur te occultas, qui accusaris, et insonem ad defensionem tuam producis? Num judex illuditur, sic ut subdilitiam personam substituas? Oportebat autem et illum adesse, sed tecum certe, non solum. Vides quod et Ninivitæ pœnitentia Deum placantes, et lugentes ea peccata in quæ Jonas mare et cetum expertus clamando invehebatur, non infantes solum pœnitentiæ **65** subjece- rint, interea dum ipsi vitam in deliciis transigerent et in conviviis: sed priores ipsos patres qui peccaverant, jejunium domabat, multaque eosdem macerabat, quanquam infantes ipsi vel inviti accessionis loco lugebant, ut tristitia occuparet ætatem omnem, tum sentientem, tum non sentientem, illam sponte, hanc præter voluntatem. Et ubi vidit Deus ipsos sic humiliatos, ut condemnarent sese ad gravissimas multas omnis generis, et doloris eorum misertus est, et pœnam remisit, et gaudium iis qui sano consilio luxerant, largitus est ⁴². O pœnitentiam concinnam! o sapientem prudentemque afflictationem! Ne bruta quidem animantia a pœnis immunia sivere: sed ea etiam necessario clamare artificio quodam adegerunt. Separatus namque est vitulus a vacca, semotus est a materno ubere agnus, puer lactens non erat in maternis ulnis; in peculiaribus stabulis concludabantur matres, in peculiaribus fetus; voces emittebantur ab omnibus miserabiles, vicissim clamantes ac resonantes. Partus esurientes lactis fontes quærebant; matres naturali affectione discerptæ, vocibus commiserationem suam significantibus revocabant fetus. Eundem ad modum infantes fame laborantes, ejulatu vehementissimo frangebantur, palpitabantque, et matrum viscera naturalibus doloribus compungebantur. Et eam ob causam divinus sermo ad commune vitæ documentum eorum pœnitentiam scriptis mandatam servavit. Inter illos flebat senex, et canos vellebat

⁴² Jon. iii, 3-10.

(74) Editio Paris. τοῦ συνήθως. Editio Basil. et quatuor mss. τὸ συνήθως. Aliquanto post utraque editio σὺ πρόσπεσον. At quatuor mss. πρόσπεσον.

(75) Editi καὶ τὸ ἀνεύθυνον. Libri veteres καὶ τὸ ἀνεύθυνον, βρέφος videlicet.

(76) Reg. primus μετάνοιαν προσστήσαντο. Mox Reg. secundus τρυφῶντες καὶ εὐωχούμενοι.

(77) Antiqui duo libri κρατήση αἰσθημένης.

(78) Editio Paris. ὑπερβαίνουσιν ἑαυτοῦς. Editio Basil. ἑαυτοῖς. Veteres quinque libri ἑαυτῶν.

(79) Colb. tertius ἀπηλλάχθη pro ἀπηλάθη. Paulo post Reg. primus et editi παιδίον ἐπιμάζιον: sed in ora ejus codicis additum est γρ. ὑπομάζιον. Norunt autem qui paulum modo in legendis veteribus libris versati sunt, hanc notam, γρ., vel γρ. καί, appositam esse a librariis in ora librorum antiquorum, ut monerent variare exemplaria, sic ut in aliquibus quidem legeretur ita, ut in contextu scri-

ήθως (74) προσεύξασθαι γνώσιν ἢ δύναμιν ἔχοντα. Σὺ μοι παρέλθε εἰς μέσον, ὁ ταῖς ἀμαρτίαις πεφυμένος· σὺ πρόσπεσον καὶ κλαῦσον καὶ στενάξον· ἄφες τὸ βρέφος ἐνεργεῖν τὰ ἴδια τῆς ἡλικίας ἀκόλουθα. Ἴνα τί κρύπτη κατηγορούμενος, καὶ τὸ ἀνεύθυνον (75) εἰς ἀπολογίαὺν προϊστάς; Μὴ γὰρ καίζεται ὁ κριτῆς, ἵνα ὑποβολιμαῖον ἀπειταγῆς πρόσωπον; Ἐδαὶ δὲ παρεῖναι κάκεινο μετὰ σοῦ πάντως, οὐ μόνον. Ὁρᾷς, ὡς καὶ Νινευῖται τῇ μεταμελείᾳ τὸν Θεὸν δυσωποῦντες, καὶ πενθοῦντες ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἃ μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος Ἰωνᾶς ἐξεβόησεν, οὐ τὰ βρέφη μόνον εἰς τὴν μετάνοιαν προσστήσαντο (76), αὐτοὶ δὲ τρυφῶντες, αὐτοὶ εὐωχούμενοι διεξῶν τὸν βίον· ἀλλὰ πρώτους μὲν ἐδάμασε τοὺς πατέρας τοὺς ἡμαρτηκότας ἢ νηστεία, καὶ ἡ τιμωρία τοὺς πατέρας ἐκάκου, εἰς προσθήκης δὲ λόγον ἠναγκασμένως ἐθρήνηε τὰ βρέφη, ἵνα διὰ πάσης ἡλικίας ἡ σκυθρωπότης κρατήση, αἰσθημένης (77) τε καὶ ἀναισθήτου· τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν, τῆς δὲ κατ' ἀναγκην. Καὶ οὕτως αὐτοὺς ἰδὼν ὁ Θεὸς ταπεινωθέντας, ὡς ἐπὶ ὑπερβαίνουσιν ἑαυτῶν (78) ταλαιπωρίαν παγγενῆ κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἠλέησε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε, καὶ τὸ χαίρειν ἐδώρησατο τοῖς εὐαισθητῶς πενθήσασιν. Ὡ τῆς ἐρμελοῦς μετάνοιας! ὦ τῆς σοφῆς καὶ πεπυκνωμένης θλίψεως! Οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀσυντελεῖ τῆς τιμωρίας ἀφῆκαν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βοᾶν ἐξ ἀνάγκης ἐμαχάσαντο. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς βοῆς ὁ μόσχος, ἀπηλάθη (79) τῆς μητρώας θήλης ὁ ἀρνειὸς, παιδίον ἐπιμάζιον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀγκάλαις· ἐν ἰδίῳι σπηλοῖς αἱ μητέρες, ἐν ἰδίῳι τὰ τέκνα· φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκτραὶ ἀλλήλαις ἀντιβοᾶσαι, καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμώττοντα τὰς πηγὰς ἐξήτει τοῦ γάλακτος αἱ μητέρες, τῷ φυσικῷ πάθει διακοπτόμεναι, συμπαθέσει φωναῖς ἀνεκαλοῦντο (80) τὰ ἔγγονα. Τὰ βρέφη, κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον λιμώττοντα, σφοδρῶτάτῳ κλαυθμῷ ἀνεθρήγγυοντο καὶ ἀπέσπαιρον· αἱ τεκούσαι ταῖς φυσικαῖς ἀλγηδῶσι κατεκευτούντο τὰ σπλάγγνα. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκείνων μετάνοιαν εἰς κοινὸν τοῦ βίου διδασκάλιον ὁ θεόπνευστος λόγος ἔγγραφον διέσωσεν. Ὁ προσδύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθρήνηε (81), καὶ τὴν πολιάν ἔτιλλε καὶ διεσπάραττεν. Ὁ νεανίσκος, ταί ἀκμά-

ptum erat, in aliis vero ita, ut in margine notabatur. Mox Reg. primus in contextu ἐν ἰδίῳι τόποις: sed præterea in margine legitur γρ. καὶ σπηλοῖς.

(80) Veteres aliquot libri ἀνεκάλου. Ibidem Reg. primus τὰ ἔγγονα. Haud multo post idem codex habet in contextu καὶ ἀπέσπαιρον: in margine vero καὶ ἀπέσπαιρον. Rursus idem liber βίου διδασκαλείου.

(81) Illud, ὁ προσδύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθρήνηε, sic interpretatus est Combefisius, illorum lugebat vicem. Sed Basilius hoc non dicit. Ait potius Ninivitas ita affectos fuisse, ut suam quisque vicem lugeret. Nec enim senex aliorum solum lugebat vicem, sed etiam suam ipsius. Ejus igitur loci hæc est sententia: Qui inter Ninivitas senex erat, lugebat: similiter qui juvenis erat, lugebat quoque. Ibidem Reg. primus καὶ ἐσπάραττεν. Rursus Reg. primus σφοδρῶτερον ἀπωθύρατο. Colb. tertius ἀπωθύρατο.

ζων, σφοδρότερον ἀπωδύρετο· ὁ πένης ἐστέναζεν· ὁ A
 πλούσιος, ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς, σῆκει τὴν κα-
 κοπάθειαν ὡς σώφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τὴν
 λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς αἰσχύνην μετέβαλεν.
 Ἀπέθετο τὸν στέφανον, καὶ κόνιν τῆς κεφαλῆς κατ-
 εχέετο (82)· τὴν ἀλουργίδα ῥίψας, σάκκον μεταμφιά-
 σατο· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀφείξαι καὶ μετέωρον,
 ἐλεεινὸς τῇ γῆ προσεσύρετο· τὴν ἰδιάζουσαν καὶ
 βασιλικὴν καταλιπὼν εὐπάθειαν, συνεθρήνει τῷ δή-
 μῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοινὸν πάντων
 Δεσπότην ἐβλεπεν ὀργιζόμενον.

4. Τοῦτο δούλων εὐαισθήτων φρόνημα. Τοιαύτη τῶν
 ἀμαρτίαις ἐνεχομένων ἢ μετάνοια. Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν
 ἀμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόμως, ὀλιγῶρως δὲ καὶ ῥα-
 θύμως ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Τίς εὐξάμενος
 ἀπορῶρεὶ θάκρουν, ἐν ὄμβρον λάβῃ καὶ σταγόναις εὐκαί- B
 ρους; Τίς ἐξάλειψων ἀμαρτίας, κατὰ μιμησιν τοῦ μακα-
 ρίου Δαβὶδ, θρήνοις τὴν κοίτην ἐβρεξέ; Τίς πόδας ἀπ-
 ἐπλυνε (83) ξένων, καὶ τὴν κόνιν τῆς ὁδοπορίας ἀπ-
 ἐκλυσεν, ἐν ἑν καιρῷ δυσωπήσῃ τὸν Θεόν, αὐχμοῦ
 λύσειν ζητῶν; Τίς ἐθρέψε τὸ πατρὸς ἔρημον παιδίον,
 ἵνα νῦν ἡμῖν ὁ Θεὸς θρέψῃ τὰ σιτία (84), ὡς ὄρφανόν
 τῆ τῶν ἀνέμων ἀκρασία κουνυλιζόμενον; Τίς ἐθερά-
 πευσε χήραν κεκακωμένην ταῖς δυσκολίαις τοῦ βίου,
 ἵνα νῦν ἐπιμετρηθῇ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν; Διὰ ῥῥήξου
 γραμματεῖον ἄδικον, ἐν οὕτως ἡ ἀμαρτία λυθῇ. Ἐξ-
 ἀλειψὼν βαρυτάτων τῶν ὁμολογίαν, ἵνα τέκῃ τὰ συν-
 ἦθη ἢ γῆ. Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων
 παρὰ φύσιν γεννώτων, ἢ κατὰ φύσιν τίκτουσα
 γίνεται στείρα, καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐποικουντων
 κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν. Δειζάτωσαν τοίνυν οἱ τὴν C
 πλεονεξίαν τιμῶντες, οἱ τὸν πλοῦτον μεθ' ὑπερβολῆς
 συνάγοντες, τίς ἢ δύναμις τῶν θεσσαυρισθέντων, ἢ τί
 τὸ ὄφελος, ἂν ὀργισθεῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ πλεῖστον παρελκύσῃ
 τὴν τιμωρίαν. Ὀχρότεροι τάχα τοῦ χρυσοῦ γενήσου-
 νται οἱ τοῦτου σωρεύοντες, ἐὰν μὴ τὸν ἄρτον, μέ-
 χρι (85) χθές καὶ πρῶτον καταφρονούμενον διὰ τὴν
 πρόχειρον ἐξουσίαν τῆς εὐθηνίας, σχῶσι. Δὸς δὲ μὴ
 εἶναι τὸν πιπράσκοντα, μηδὲ ὑπλόχειν σῖτον ἐν ἀπο-
 θήκαις· καὶ τίς ἢ χρῆσις τῶν βαρυτάτων βαλαντίων;
 εἰπέ μοι. Οὐ μετ' ἐκείνων χωσθήτης; Οὐ γῆ ὁ χρυ-
 σός; Οὐ πηλὸς ἀχρεῖος πηλῶ τῷ σώματι παρακείσε-
 ται; Πάντα ἐκτήσω, καὶ ἐν ἀναγκαίῳ οὐκ ἔχεις,
 δύναμιν τοῦ τρέφειν σεαυτὸν. Τῷ παντί σου πλούτῳ
 ἐν νέφος ἀπέργασαι· ὀλίγων ψεκᾶθων ἐπινύησον πό-
 ρον· ἐπειξον εἰς καρποφορίαν τὴν γῆν· λύσον τῷ ὑπερ-
 κφανῶ καὶ σοδοῦντι πλούτῳ τὴν συμφοράν. Τάχα D
 τινὰ τῶν εὐλαθῶν παρακαλέσεις (86), ἐν εὐχαῖς ὡς, ὁ
 Θεοσδίτης Ἠλίας ἀνεσιν σοι χαρίσεται τῶν θεινῶν,
 ἄνθρωπος ἀκτήμων, ὠχρεῖον, ἀνυπόθετος, ἀοίκητος,
 ἀνέστιος, ἄπορος, ἐνὶ χιτῶνι σκεπόμενος, ὡς Ἠλίας

43 Psal. vi, 7. 44 III Reg. xviii, 43.

(82) Editio utraque κατεχέετο. At quinque mss. κατεχέετο.

(83) Editi et Reg. tertius et Colb. itidem tertius πόδας ἐβρεξέ. Reg. primus πόδας ἐνεψε. Reg. secundus πόδας ἀπέπλυνε. Scio quidem tres has lectiones idem plane valere; malo tamen secundam aut tertiam, ne verbum ἐβρεξέ continenter bis repetatur.

A discerpebatque. Adolescens, et qui florenti ætate erat, vehementius lamentabatur: ingemiscebat pauper: dives deliciarum oblitus, afflictationi ut bonæ se dedebat. Rex ipsorum splendorem gloriamque transmutavit in verecundiam. Deposita corona, caput cinere inspersit: purpura abjecta, induit saccum: throno alto et sublimi derelicto, miserabili habitu humi repebat: repudiatis propriis ac regiis deliciis, lugebat cum populo, unus e multis factus et plebeius, quod communem Dominum omnium videret iratum.

4. Hæc est servorum sensu præditorum prudentia: talis hominum peccatis implicitorum pœnitentia. Nos autem acriter ac cito peccamus, sed negligenter segniterque pœnitentiam amplectimur. Quis precando lacrymatur, ut imbrem ac pluviam opportunam impetret? Quis peccata deleturus, beati Davidis exemplo, lacrymis lectum rigavit⁴³? Quis hospitem lavit pedes, et pulverem ex itinere collectum abstersit, ut, dum siccitate liberari postulat, Deum opportune placet? Quis pavit orbatum patre puerum, ut Deus nunc nobis fruges nutriat, non secus ac orphanum **66** ventorum intemperie exagitatum? Quis fovit afflictam victus difficultate viduam, ut nunc ei tribuatur alimentum necessarium? Discinde schedulam iniquam, ut sic peccatum solvatur. Dele gravissimorum feneratorum pactum, ut terra pariat consuetam ac producat. Et enim dum æs et aurum, et ea quæ sterilia sunt, gignunt præter naturam, terra tamen quæ naturaliter parit et fecunda est, sterilis redditur, et ad incolas puniendos damnatur infecunditatis. Ostendant igitur qui quæstum in pretio habent, ac divitias ultra modum aggerunt, quid valeant reconditi thesauri, aut quæ eorum necessitas sit, si iratus Deus multam ac pœnam ulterius protrahat. Confestim auro pallidiores fient, qui id congerunt, si pane, qui heri et nudius tertius ob paratam promptamque copiam contemnebatur, careant. Pone jam non esse venditorem, nec haberi in horreis frumentum; quid tandem, quæso, proderunt tibi marsupia gravissima? Nonne una cum ipsis sub eodem aggere sepelieris? Nonne terra aurum est? Nonne inutile lutum luto adiacebit, corpori videlicet? Possides omnia: sed una res est necessaria, qua cares, facultas te ipsum alendi. Confice ex omnibus tuis opibus nebulam unam; fac descendant guttæ paucae; urge terram ad fructum ferendum; calamitatem superbis illis ac insolentibus divitiis amolire. Fortasse pium aliquem induces, ut exemplo Thesbitæ Eliæ⁴⁴ remissionem tibi malo-

(84) Editio Paris. θρέψῃ τὸν σῖτον. Editio Basil. et mss. Combesisiani τὰ σιτία. Alii quatuor e nostris τὰ σιτία.

(85) Editi ἄρτον τὸν μέχρι. At mss. ἄρτον μέχρι, Mox Colb. primus εὐθηνίας ἔχουσι.

(86) Editi παρακαλέσση. At mss. multi παρακαλέσεις.

rum precibus impetret, homo inops, pallidus discalceatus, sine domo, sine lare, egenus, unica tunica coopertus, velut Elias pelle ovilla, simul cum precibus educatus, jejunio contubernali utens. Quod si rogando ab ejusmodi viro opem obtineas et praesidium, nonne divitias multis curis obnoxias valde admodum deridebis? nonne aurum conspues? nonne tanquam stercus aurum abjicies: quod, tametsi prius omnia poterat, appellabaturque charissimum, ipsum tamen cognoveris infirmum in necessitate patronum esse? Causa tua hanc calamitatem Deus intulit, quod cum haberes, non erogaveris; quod esurientes praeterieris, quod te non converteris ad lugentes; quod adoratus, non sis miseratus. Invadunt enim propter paucos in omnem populum mala, ac flagitium unius plebi toti nocet. Achar sacrilegium commisit, et totus scortatus est, et Israel poenas dedit ⁴⁵.

5. Omnes igitur tum privatim, tum in communi vitam nostram expendamus, velut paedagogo attendamus siccitati, unumquemque sui peccati commonefacienti. Proferamus et nos animo sano illa strenui Jobi verba: *Manus Domini est, quae tetigit me* ⁴⁷. Potissimum autem et ante omnia calamitatem nostram peccatis ascribamus. Quod si praeterea aliud addendum est, fit quoque aliquando, ut talia vitae infortunia irrogentur hominibus ad animas probandas, ut inter difficultates deprehendantur qui probi sint, **67** sive pauperes, sive divites, cum utriusque per patientiam plane probentur. Et maxime id hoc tempore declaratur, sitne hic liberalis, et fratrum amans: sitne ille gratus et beneficiorum memor, et vice versa non blasphemus, cujus animus statim vitae vicissitudinibus mutetur. Novi ego multos (non auditione accepi, sed experientia ipsa homines notos habui), qui cum suppeteret sibi rerum copia, et secundis ventis, quod dici solet, res procederent, mediocriter saltem, si non perfecte, gratias rependerent benefico largitori; sed si mutaretur in contrarium rerum status, divesque fieret pauper, et robur corporis verteretur in morbum, gloria quoque ac splendor in dedecus et ignominiam: tunc deprehendebantur ingrati, loquebantur blasphema, pigrescebant in precatione. Deum perinde quasi cunctantem debitorem moleste ferebant, nec afficiebantur erga Dominum tanquam indignantem. Sed apage, et submove ab animo ejusmodi cogitationes! Et cum videris Deum consueta non largientem, sic tecum reputa: Num deest Deo victus suppeditandi facultas? Quomodo enim? cum sit Domi-

⁴⁵ Jos. vii, 1 sqq. ⁴⁶ Num. xxv, 6 sqq. ⁴⁷ Job xix, 21.

(87) Colb. primus παρά τούτου βοηθείας.

(88) Antiqui duo libri ἐδίδους.

(89) Editi et mss. προσκυνούμενος; quam tamen vocem suspectam habens Combefisius, pulat Basilium scripsisse προσκατοούμενος. Sed ejus judicio subscribere non queo. Nam praeterquam quod illius conjectura nullo testimonio nititur, vox προσκυνούμενος ita huic loco convenit, ut potius ob oculos ponat quam exprimat statum humilem pauperum, qui

τῆ μηλωτῆ, τὴν εὐχὴν ἔχων σύντροφον, τὴν ἐγκράτειαν ὁμοδίατον. Κἂν ἐπιτύχῃς τῆς παρά τοῦ τοιοῦτου βοηθείας (87) θέομενος, οὐ μακρὰ καταγελάσεις τῶν πολυμερίμων κτημάτων; οὐ προσπτύσεις τῷ χρυσῷ; οὐ διαρρίψεις ὡς κόπρον τὸν ἄργυρον, ὃν πρότερον πάντα θυνάμενον καὶ φίλιπτον ὀνομάζων, ἀδρανῆ βοηθὸν ἐπὶ τῆς χρείας ἐγνωρίσας; Διὰ σὲ καὶ τὴν συμφορὰν ταύτην κατεδίκασεν ἐπειδὴ ἔχων οὐκ ἐδίδως (88)· ἐπειδὴ παρέτρεχες τοὺς πεινῶντας· ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ὀδυρομένους οὐκ ἐπεστρέφου· ἐπειδὴ προσκυνούμενος (89) οὐκ ἤλεις. Ἔρχεται καὶ θεὸς ὀλίγους ἐπὶ σῆμου κακὰ, καὶ μοχθηρίας τινὸς παραπήλαυσε δῆμος. Ἄχαρ ἱεροτύλησε, καὶ ὅλη ἡ παράταξις ἐμαστιζέτο. Ὁ Ζαμβρὶ πάλιν εἰς τὰς Μαδιανίτιδας ἐξεπόρνευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίκην.

castigatus est exercitus ⁴⁵. Zambri Madianitas

5. Πάντες τοίνυν καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τοὺς βίους ἑαυτῶν ἐξετάσωμεν, ὡς παιδαγωγῷ πρόσχωμεν τῷ αὐχμῷ, ἕκαστον τῆς ἰδίας ἀμαρτίας ὑπομινησκοντι. Εἶπωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦ γενναίου Ἰὼβ τὴν φωνὴν εὐαίσθητως· Χεὶρ Κυρίου ἐστίν, ἡ ἀφανένη μου. Καὶ μάλιστα μὲν πρωτοτύπως τοῖς ἀμαρτήμασι τὴν συμφορὰν ἑαυτῶν λογισώμεθα. Εἰ δὲ θεὸς καὶ ἄλλο προσθεῖναι, ἐστὶν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἰτιαυταὶ τοῦ βίου δυσκληρίαι τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἢ ἐπὶ τῆς δυσκολίας ἀπέλεγχθῶσιν οἱ δοκιμοί, εἴτε πένητες εἴτε πλούσιοι· ἕκαστοι γὰρ ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπομονῆς δοκιμάζονται. Κἂν τούτω μάλιστα τῷ καιρῷ διαδείκνυται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικός καὶ φιλαδέλφος, ὁ δὲ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τουναντίον βλάσφημος, ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς θεῆως συμεταβάλλων τὸ φρόνημα. Οἶδα ἐγὼ πολλοὺς (οὐκ ἄκοῃ μαθὼν, ἀλλὰ τῆ πείρα τοὺς ἀνθρώπους γνωρίσας), ἕως μέτροι μὲν ὁ βίος αὐτοῖς πρὸς εὐπορίαν διαμετρεῖται, καὶ ἐξ οὐρίας, τὸ λεγόμενον, χωρεῖ, μέσως γοῦν, εἰ καὶ μὴ τελείως, τῷ εὐεργέτη ὁμολογούντας τὴν χάριν· εἰ δὲ που διὰ τὴν ἐναντίαν κατάστασιν περιτραπείη τὰ πράγματα, καὶ ὁ μὲν πλούσιος γένηται πένης, ἡ δὲ ῥώμη τοῦ σώματος νόσος, ἡ δὲ δόξα καὶ περιφάνεια αἰσχύνη καὶ ἄτιμα, ἀχαριστοῦντας, βλάσφημα φθεγγομένους, ἀκνοῦντας τὴν προσευχὴν· ὡς πρὸς χρεώστην βραδύνοντα τὸν Θεὸν σχετλιάζοντας, οὐχ ὡς πρὸς Δεσπότην ἀγανακτοῦντα διακειμένους. Ἄλλ' ἀπαγε τῶν λογισμῶν τὴν τριαύτην ἐννοίαν! Ὅταν δὲ ἴδῃς Θεὸν μὴ χαριζόμενον τὰ συνήθη, οὕτω λογίζου παρά σεαυτῷ· Μὴ ἀδύνατος ὁ Θεὸς χορηγεῖν τὴν τροφήν; Καὶ πῶς; ὅς γε Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ πάσης διακοσμήσεως, ὠρῶν (90)

adorantium in modum stipem a divitibus rogant.

(90) Illa, διακοσμήσεως ὠρῶν, sine ulla interpunctione legit Combefisius; idecircoque sic interpretatur: *Omnisque tempestatum anni atque temporum distinctionis sapiens moderator*. Nos, multorum veterum librorum fidem secuti, has voces distinctimus. Parum autem refert, utrum vox διακόσμησις hoc loco privatim sumatur pro ornatu caeli, an generatim pro ornatu totius orbis terrarum.

καὶ καιρῶν σοφὸς οἰκονόμος, κυβερνήτης τῶν πάντων, ὡσπερ τινὰ χορὸν εὐτακτον τὰς ὥρας καὶ τὰς τροπὰς ἀλλήλαις ὑποχωρεῖν ὄρισας, ἵνα τῇ ἑαυτῶν ποικιλίᾳ ταῖς διαφόροις ἡμῶν ἐπαρκέσωσι χρεῖαις (91)· καὶ νῦν μὲν κατὰ καιρὸν τὸ ὑγρὸν προσγένηται, αὖθις δὲ λάβῃ τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν ἐγκραθῇ τῷ ἐνιαυτῷ, καὶ τοῦ ξηροῦ τὴν χρεῖαν μὴ ἀμοιρήσωμεν. Οὐκοῦν δυνατὸς ὁ Θεὸς τοῦ δυνατοῦ δὲ προσόντος καὶ ὁμολογουμένου, μὴ ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἐνέλειψεν; Οὐδὲ οὗτος (92) ἐφροσύνῃς ὁ λόγος. Τίς γὰρ ἀνάγκη τὸν μὴ ἀγαθὸν ἐπεισεν ἐν ἀρχῇ δημιουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον; Τίς δὲ ὁ κατεπίξας τὸν Κτίστον καὶ μὴ βουλάμενον χροῦν λαβεῖν, καὶ τοιοῦτον ἐκ πηλοῦ κάλλος εἰδοποιῆσαι (93); Τίς ὁ πρὸς ἀνάγκην πείσας κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν λόγον τῷ ἀνθρώπῳ χαρίσασθαι, ἐν' ἐκείθεν ὀρμηθεὶς τεχνῶν μάθησιν δέξεται, καὶ πάθῃ περὶ τῶν ἀνωτάτω (94) φιλοσοφεῖν, ὧν αἰσθητῶς οὐχ ἄπτεται; Κἄν, οὕτω λογιζόμενος, εὐρῆς τὴν ἀγαθότητα τῷ Θεῷ συνοῦσαν, καὶ μέγροι καὶ νῦν μὴ ἀπολιμπανομένην. Ἐπαὶ τί ἐκόλυεν, εἰπέ μοι, μὴ αὐχμὸν εἶναι τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τελείαν ἐκπύρωσιν; καὶ μικρὸν ὑπαλλάξαντα τὸν ἥλιον τῆς συνήθους πορείας, πλησιάζαντα δὲ τοῖς περιγείοις σώμασιν, ἐν ἄκαρῃ καταφλέναι πᾶν τὸ ὀρώμενον; ἢ βρέξαι πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἡδὴ κολάσεων τῶν ἀμαρτωλῶν; Ἐπὶ σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν λογισμῶν γενοῦ, ἄνθρωπε· μὴ ποιεῖς τὰ τῶν ἀνοήτων παιδῶν, οἵ, παρὰ διδασκάλου ἐπιτιμηθέντες, τὰς δέλτους ἐκείνου καταὐρηγνύουσι· πατὴρ δὲ, δι' ὠφέλειαν τὴν τροφὴν ὑπερθεμένου, τὴν ἐσθῆτα κατασπαράττουσιν, ἢ τὸ τῆς μητρὸς πρόσωπον τοῖς ὄνυξι καταξαινουσι. Κυβερνήτη μὲν γὰρ ὁ χειμῶν, καὶ τὸν ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν ἢ παρὰτάξεις, τὸν μεγαλόφυχον ἢ συμφορὰ, τοῦ Χριστιανῶν δὲ πειρασμὸς δοκιμάζει καὶ βισανίζει. Καὶ αἱ λύπαι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ πῦρ τὸν χρυσόν, ἀπελέγχουσι. Πένες εἶ; Μὴ ἀθυμήσης. Ἡ γὰρ εἰς ἄγαν κατῆφεια γίνεται τῆς ἀμαρτίας αἰτία· τῆς μὲν λύπης βαπτίζούσης τὸν νοῦν, καὶ ἀμηχανίας ἐμποιοῦσας ἕλιγγον, τῆς δὲ ἀπορίας τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσας. Ἄλλ' ἔχε τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ γὰρ οὐχ ἐπιβλέπει τὴν στένωσιν; Ἐχε τῶν τροφῶν ἐν χειρσὶ, καὶ παρέλκει τὴν δόσιν, ἵνα σου δοκιμάσῃ τὸ βέβαιον, ἵνα καταμάθῃ τὴν γνώμην, εἰ μὴ (95-96) τῶν ἀκολάστον καὶ ἀγνωμόνων ἐστὶν ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, μέγροι μὲν ἐν τῇ στόματι τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφημοῦσι, κολακεύουσιν, ὑπερθαυμάζουσιν· ὀλίγον δὲ

(91) Ea sic vertenda: *Ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulenter, ac nunc quidem tempestive accedat humor, rursus autem calor succedat.* etc. MARAN.

(92) Veteres aliquot libri οὐδὲ οὕτως. Ibidem Colb. tertius et utraque editio ἐφροσύνης. At mss. multi ἐφροσύνῃς.

A nus cœli totiusque eorum ornatus, cum sit tempestatum et temporum moderator sapiens, cumque gubernet omnia. Quippe tempestates ac solstitia in modum chori cujusdam ordinatissimi sibi invicem succedere statuit, ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulenter. Jamjam accedat tempestive humor, rursusque calor succedat, et annus sit frigore immistus, atque siccitate necessaria non careamus. Potens igitur Deus est: sed cum suppelatei potestas, sitque res confessa, num ei bonitas deest? Neque hoc stare potest. Nam nisi bonus esset, qua necessitate adductus initio condidisset hominem? Quis autem Conditorem vel invitum cogisset humum sumere, et pulchritudinem ejusmodi suis manibus ex luto conformare? Quis necessario B persuasit, ut secundum suam ipsius imaginem rationem homini impertiret, ut, ducto inde initio, doceretur artes, et de rebus altissimis quæ sub sensum non cadunt, philosophari disceret? Ita si cogitaveris, comperies bonitatem inesse in Deo, et ne nunc quidem ei deesse. Alioquin quid vetaret, quæso et siccitatem non esse id quod videmus, sed perfectum incendium et integrum? et solem paululum a cursu consueto deflectentem, atque ad corpora terræ adjacentia propius accedentem, res omnes visibiles in temporis momento exurere? aut ignem de cœlo pluere, eo modo, quo jam sunt antea puniti peccatores? Redeas ad te, homo, et mentis esto compos; cave facias quæ insipientes pueri factitant, qui, a præceptore objurgati, tabulas illius confringunt, ac vestem scindunt patris, cibum ad eorum utilitatem differentis, aut matris faciem unguibus dilaniant. Nam nauclerum tempestas, athletam stadium, imperatorem acies, magnanimum C virum calamitas, Christianum tentatio probat et examinat. Atque ut ignis aurum, ita res adversæ animam probant. Pauper es? Cave animum abjicias. Nam nimia tristitia causa fit peccati, quod demergat mentem mœror, inducatque vertiginem desperatio, et vitium ingrati animi pariat consilii inopia. Sed spem habeto in Deum. Nunquid enim non videt angustiam? Habet cibum in manibus: sed differt largitionem, ut probet tuam constantiam, ut animum agnoscat, sitne intemperantibus et ingratis consimilis. Hi enim, dum in ore sunt cibi, benedicunt, adulantur, supra modum admirantur: paululum vero dilata mensa, blasphemias velut lapidibus impetunt eos quos aliquanto ante æque ac Deum propter voluptatem colebant. Percurre Vetus ac Novum Testamentum, et multos in utroque reperies modis variis nutritos. Eliam habebat Carmelus, excelsus mons et inhabitabilis, solitudo solitarium: verum anima erat justo instar omnium,

(93) Editio utraque et mss. multi κάλλος εἰδοποιῆσαι. At Colb. tertius εἰδοποιῆσαι: quod verius et melius judicavimus.

(94) Reg. primus τῶν ἀνωτάτων. Ibidem Colb. tertius ὧν αἰσθητῶς. Mox mss. quatuor εὐρῆς Utraque editio εὐρῆς.

(95-96) Antiqui tres libri εἰ μὴ τῆς.

vitæque erat viaticum spes, quam in Deo reponerat. Etsi autem sic viveret, fame tamen vitam non finivit : sed avium rapacissimæ et voracissimæ, hæ ipsæ afferebant cibum : et justo erant victus ministræ eadem, quæ solent alienos cibos diripere, ac, transmutata per Domini præceptum natura, panis ac carniæ fidæ custodes effectæ sunt. Hæc autem a corvis viro allata fuisse, ex sacra historia didicimus⁴⁸. Habebat itidem Babylonius lacus Israelitam juvenem, calamitate quidem captivum, animo vero ac constantia liberum. Quid tum inde? Leones quidem præter naturam jejunabant; Habacuc vero illius altor ferebatur per aerem, angelo hominem una cum obsoniis portante: et ne justus fame premeretur, tantum terræ ac maris spatium brevi temporis momento prætervectus est propheta, quantum a Judea ad Babylonem usque extenditur⁴⁹.

6. Quid rursus solitudinis populus, Moysæ præfecto? quomodo fuit ei per quadraginta annos dispensatus victus? Illic erat nemo, qui sementem faceret; non bos, qui traheret aratrum; non aera, non torcular, non cella penaria; et tamen sibi suppetebat victus citra sementem, citra arationem. Fontes denique qui prius non exstiterant, sed in necessitate eruperant, petra subministrabat. Mitto singula providentiæ divinæ opera percensere, quæ plerumque animo paterno hominum causa patravit. Tu vero, velut strenuus Job, tantisper patiens esto in calamitate, et ne evertaris a tempestate, ne quidquam ex his, quas tecum vehis, virtutis mercibus abjicias. Serva in animo gratiarum actionem tanquam vecturam pretiosissimam, et tu quoque pro gratiarum actione voluptatem duplo majorem consequere. Sis apostolicæ sententiæ memor: *In omnibus gratias agite*⁵⁰. Pauper es? Alter est te pauperior. Sunt tibi cibaria dierum decem: illi, unius. Quod tibi superest, ac redundat, id tu ceu bonus ac benignus ex æquo cum egente partiaris. Ne dubites ex modico dare; ne commodum tuum periculo publico anteponas. Quod si ad unum **69** panem redactus cibatus sit, stetque pro foribus mendicus; promito ex penu illum unum, quem imponens manibus, et intuens in cælum, miserabilem hanc simul et benignam vocem emittito: Unus hic est panis, quem vides, Domine, et periculum aperte imminet; sed ego mihi tuum mandatum præpono, et ex modico tribuo esurienti fratri; jam tu quoque da periclitanti servo. Novi tuam bonitatem, confido etiam potentiæ: non differs diu beneficia: sed dona tua, cum libet, spargis. Quod si ita locutus fueris ac feceris, quem ex angustia panem por-

⁴⁸ III Reg. xvii, 4-6. ⁴⁹ Dan. xiv, 30 sqq. ⁵⁰ I Thess. v, 18.

(97) Reg. primus διεκόμεζον τὰ σίτια καὶ τροφῆς ἐγένοντο.

(98-99) Editi τροφεύς Ἀβακούμ. At mss. multi Ἀμβακούμ.

(1) Reg. primus τὰ διπλάσια τροφῆς. Colb. tertius

A δικαίω τὰ πάντα, καὶ τῆς ζωῆς εφοδίου ἢ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ζῶν δὲ οὕτω, λιμῶ τὴν ζωὴν οὐκ ἀπῆλλαξεν· ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτατοι καὶ μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμεζον τὰ σίτια, καὶ τροφῆς ἐγένοντο (97) τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφῆς ἐκ συναθείας ἀρπάζοντες· καὶ τῷ δεσποτικῷ προστάγματι τὴν φύσιν διήμειψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεῶν. Ταῦτα δὲ τῷ ἄνθρωπῳ φέρειν τοὺς κόρακας παρὰ τῆς πνευματικῆς ἱστορίας ἐμάθομεν. Εἶχε δὲ καὶ ὁ Βαβυλώνιος λάκκος τὸν Ἰσραηλίτην νεανίσκον· αἰχμαλώτου μὲν τὴν συμφορὰν, ἐλεύθερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα· Καὶ τί τὰ παρ' ἐκείνου; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήστευον· ὁ δὲ τούτου τροφεύς Ἀμβακούμ (98-99) ἐφέρειτο δι' ἁέρος, κομίζοντας τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν ἄρτων τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἵνα μὴ λιμῶ πιεστοῦ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερνήχθη γῆς καὶ θαλάσσης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μέρει καιροῦ, ὅταν ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλώνος ἠπλώσθαι.

6. Τι δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαός, οὗ Μωϋσῆς ἐπετρόπευσε; πῶς ἠκουσμήθη τὸν βίον ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ σπείρων ἄνθρωπος, οὐ βοῦς ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλωξ, οὐ ληνός, οὐ ταμιεῖον. καὶ τὴν τροφὴν εἶχον ἄσπορον καὶ ἀνήροτον, καὶ τὰς πηγὰς ἐχρησάγει πέτρα, οὐ πρῶτον οὕτως, ἀλλ' ἐκραγείσας ἐπὶ τῆς χρείας, Ἀφίημι τὰ καθ' ἕκαστον ἀπειρημεῖσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἃ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πατρικῶς ἐνεδείξατο· Σὺ δὲ καρτέρησον ὀλίγον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς, ὡς ὁ γενναῖος Ἰώβ, καὶ μὴ περιπραπῆς ἐκ τοῦ κινδύνου, μηδὲν ἀποδάλλης ὧν ἐρεῖς ἀγωγίμων τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρύτερον ἐνθήκη τὴν εὐχαριστίαν διάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψη καὶ σὺ τῆς εὐχαριστίας τὰ διπλάσινα τῆς τροφῆς (1). Μνημόνευε τῆς ἀποστολικῆς ῥήσεως· Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Πένης εἶ; Ἄλλου ἔσχεις πάντως πενέστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σίτια, ἐκείνω μίαν. Ὡς καλός καὶ εὐγνώμων τὸ σὸν περιττὸν ἐπανίσωσον πρὸς τὸν ἐνδοξόν· Μὴ ὀκνήσης ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι μὴ προτιμήσης τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινού κινδύνου. Κἂν (2) εἰς ἓνα ἄρτον περιστῆ ἢ τροφή, ἐπιστῆ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμισσον ἐκ τοῦ ταμιείου τὸν ἓνα, καὶ ἐπιθεῖς ταῖς χερσὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπέ λόγον ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ εὐγνώμονα· Εἷς ἄρτος, ὃν ὄρας, Κύριε καὶ ὁ κίνδυνος προφανής, ἀλλ' ἐγὼ τὴν σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προτίθημι, καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι τῷ λιμώττουτι ἀδελφῶν δός, δὴ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλω. Οἶδά σου τὴν ἀγαθότητα, θαρρῶ καὶ τῇ δυνάμει οὐχ ὑπερτίθεσαι εἰς χρόνον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδανύεις, ὅταν ἐθέλης, τὰς δωρεάς. Κἂν οὕτως εἴπης καὶ πράξης, ὃν δίδως ἐκ τῆς στενώσεως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, πολύχου ἀπογεννᾷ τὸν καρπὸν, ἀόραθῶν τῆς τροφῆς, ἐλέου πρόξενος (3). Εἰπέ καὶ

τὰ διπλάσινα τῆς ψυχῆς, male.

(2) Colb. tertius ἐκ τοῦ κοινού δοῦναι κἂν. Statim mss. Colbertini ἐπιστῆ δὲ ἐπὶ θύραις.

(3) Colb. primus ἐλέου πρόξενος.

σὺ τῆς χήρας τῆς Σιδωνίας ῥῆμα ἐν τοῖς ὁμοίοις, εὐκαίρως τῆς ἱστορίας μνημόνευσον· Ζῆ Κύριος, ὅτι τοῦτον ἔχω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μόνον εἰς διατροφήν ἐμοὶ καὶ τοῖς παιδίαις (4). Κἄν δὲ ἐκ τοῦ λείποντος, ἐξεῖς καὶ σὺ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου τῇ χάριτι βρούμενα· τὴν ὑδρίαν τῶν ἀλεύρων (5) ἀκένωτον. Ἐπὶ γὰρ τῶν πιστῶν φιλότιμος ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μιμνῆται τὰ φρέατα, τὰ ἀεὶ κενούμενα, καὶ μὴ ἐξαντλούμενα, τὸ διπλοῦν ἀντεισάγοντα. Δάνεισον, ὁ ἄπορος, τῷ πλουτίῳ Θεῷ. Πίστευσον τῷ ἀεὶ εἰς πρόσωπον ἰδίου ὑπὲρ τοῦ θλιβομένου λαμβάνοντι, καὶ οἰκοθεν ἀποδιδοῦντι τὴν χάριν. Ἀξιόπιστος ἐγγυατὴς, πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ἠπλωμένους ἔχων τοὺς θασαυρούς. Καὶ πλέων ἐν ἀπαιτήσῃ τὸ δάνεισμα, λάβῃ ἐπὶ μέσον πελάγους σὺν τόκοις τὸ κεφάλαιον. Φιλότημιμνῆται γὰρ ἐν ταῖς προσθήκαις.

sos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum fenore sortem recipies. Est enim in addendo ambitiosus.

7. Τὸ τοῦ λιμώττουτος νόσημα, λιμὸς, οἰκτρὸν πάθος ἐστὶ. Λιμὸς ἀνθρωπίνων συμφροδῶν ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον, πάντων θανάτων μοχθηρότερον τέλος οὗτος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων κινδύνων, ἢ ξίφους ἀκμὴ τὴν τελευτὴν ὀξείως ἐπίστανται, ἢ πυρὸς ὄρη (6) συντόμως τὸ ζῆν ἀποσθένουσιν, ἢ θηρία, τοῖς ὁδοῦσι διασπαράσσοντα ὅσα καίρια τῶν μελῶν, οὐ συγχωρεῖ τῇ παραλῃ τῆς ὁδοῦς τιμωρηθῆναι. Λιμὸς δὲ ἀργὸν ἔχει τὸ κακόν, παρελκυσσάν τὴν ἀληθῆσιν, ἐγκαθημέναν τὴν νόσον καὶ ἐμφωλεύουσάν, θάνατον ἀεὶ παρόντα, καὶ ἀεὶ βραδύνοντα. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ὑγρὸν ἐκθαπαῖ· τὸ θερμὸν καταψύχει· τὸν ὄγκον συστέλλει· τὴν δύναμιν κατ' ὀλίγον ἀπομαραίνει. Ἡ σὰρξ ὡς ἀράχνιον τρεῖς ὀστέαις περιέκειται. Ὁ χρῶς ἀνθος οὐκ ἔχει (7). Τὸ μὲν γὰρ ἐρυθρὸν φεύγει, ἐκτακομένου τοῦ αἵματος· τὸ λευκὸν οὐκ ἐστὶ, τῇ ἰσχύρῃ τῆς ἐπιφανείας μελαινομένης· πελιθνὸν δὲ τὸ σῶμα ὠχρότητι καὶ τῷ μέλανι ἐλευθῶς ἐκ τοῦ πάθους κινώμενον (8)· γόνατα οὐ βαστάζοντα, ἀλλὰ πρὸς βίαν ἐλκόμενα. Φωνὴ λεπτὴ καὶ ἀδρανής· ὀφθαλμοὶ ἐνασθενεῦντες ταῖς κοιλότησιν, εἰκὴ ταῖς θήκαις ἐναποκαίμενοι, ὡς τὰ τοῖς ἐλύτροις ἐμφυγένη τῶν ἀκροδρύων. Γαστήρ κενὴ καὶ συμπεπτωκυῖα, καὶ ἀμορφος, οὐκ ὄγκον, οὐ φυσικὴν τῶν σπλάγγχνων ἐπίτασιν ἔχουσα, τοῖς ὀστέοις δὲ τοῦ νότου προσπεπλασμένη. Ὁ οὖν τοιοῦτον σῶμα παρατρέχων πόσων κολάσεων ἄξιος; τίνα δὲ ὀμότητος ὑπερβολὴν καταλείψει; πῶς δὲ οὐκ ἄξιος τοῖς ἀνημέροις τῶν θηρίων συναριθμεῖσθαι, ὁρᾶσθαι δὲ ἐναγῆς καὶ ἀνδραμόνος; Ὁ γὰρ ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν, ἐκὼν δὲ καὶ πρὸς πλεονεξίαν ὑπερτιθέμενος, εἰκότως ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχειρῶν καταδικάζοιτο. Τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλὰκις καὶ τοὺς

⁵¹ III Reg. xvii, 12.

(4) Reg. primus ἐμοὶ καὶ τοῖς τέκνοις μου.

(5) Reg. primus τοῦ ἀλεύρου. Aliquanto post idem codex διπλοῦν ἀντεισάγοντα.

(6) Colb. primus πυρὸς ἀρομή. Alius codex Colb. πυρὸς ὄρη.

(7) Colb. primus et alii duo mss. Regii χροὶά ἀνθος οὐκ ἔχει, color florem non habet, male. Colb.

A rigis, is semen fiet segetis, edet fructus uberes, arrhabo erit cibariorum misericordiae conciliator. Die et tu verbum a vidua Sidonia in iisdem angustiis prolatum; tibi opportune in memoriam revoca historiam: *Vivit Dominus, quia hunc solum domi habeo ad nutriendum me et liberos*⁵¹. Quod si ex penuria tua dederis, habebis et tu vas olei, quod scaturiet per gratiam: hydriam itidem farinae, quae exhauriri non poterit. Etenim Dei beneficentia, quae scilicet duplum redat, erga fideles magnifice puteos imitatur, qui continuo hausti, nequaquam exhauriuntur. Deo diviti foenerare, quisquis inops es et pauper. Crede ei, qui quod in oppressum hominem contuleris, id, perinde quasi sibi metipsi collatum sit, recipit, exque suis rependit gratiam. Fide dignus est sponsor, per omnem terram ac mare expansos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum fenore sortem recipies. Est enim in addendo ambitiosus.

B gnus est sponsor, per omnem terram ac mare expansos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum fenore sortem recipies. Est enim in addendo ambitiosus.

7. Esurientis morbus, fames scilicet, miserabilis affectio est. Humanarum calamitatum caput est fames. Mors omnium miserrima est, finem hunc sortiri. Nam in aliis periculis, aut gladii acies cito accelerat mortem, aut ignis impetus brevi vitam exstinguit, aut bestiae praecipua membra dentibus dilaniantes, nos non sinunt dolore diu protracto puniri. Fames vero affert supplicium lentum, dolorem longum, morbum intus insidentem ac delitescentem, mortem semper praesentem et semper tardantem. Naturalem namque humorem absunit, refrigerat calorem, molem corporis contrahit, vires paulatim exedit. Caro araneae instar circumjacet ossibus. Non flos inest in cute. Nam, consumpto sanguine, fugit rubor; non adest albor, superficie per maciem nigrescente; corpus livet, pallore atque nigritudine per morbum misere admistis; genua non sustentant, sed vi et aegre trahuntur. Vox tenuis et languida; oculi in cavis suis debilitati, frustra in thecis ac valvulis inclusi, tanquam nucei fructus intra putamina arefacti. Venter vacuus, contractus, informis, sine mole, sine naturali viscerum distensione, ossibus dorsi adherescens. Qui igitur corpus ejusmodi praeterit, quantis suppliciis dignus est? quid ei deerit ad crudelitatis cumulum? quomodo aut non annumerabitur jure ac merito inter immanissimas belluas, aut non habebitur pro scelerato et homicida? Nam qui potest malo mederi, sed sponte et ob avaritiam differt, non injuria velut homicida condemnari **70** poterit. Coegit non paucos saepenumero famis angustia, terminos etiam naturae excutere, hominemque vesci tribulium corporibus, et ma-

tertius χροὶά βάλθος οὐκ ἔχει, color non habet altitudinem, pejus. Editio utraque uti in contextu.

(8) Utraque editio et Colb. tertius πάθους κινώμενον, depravate. At Regii secundus et tertius cum Colb. tertio κινώμενον, emendate. Mox duo mss. φωνὴ δὲ λεπτή. Subinde Colb. primus ὀφθαλμοὶ ἀσθενεῦντες.

trem filium quem ex ventre protulit, ventre rursus improbe excipere. Utique tragicum illum actum Judaica historia a diligenti viro Josepho (8*) conscripta commemorat, cum scilicet, malis diris Hierosolymitæ premerentur, pendentes impietatis in Dominum suæ meritas pœnas. Vides et ipsum nostrum Deum, præteritis non raro aliis incommodis, esurientes condolenti animo miserari. *Misereor enim*, inquit, *turbæ*⁵². Quare et in extremo iudicio, ubi advocat justos Dominus, locum primum occupat qui largus fuit ac liberalis; nutritor primas tenet inter eos quibus præmia dantur; panem qui ministravit, vocatur ante omnes; qui benignus fuit et liberalis, ante reliquos justos ad vitam transmittitur⁵³. Qui illiberalis exstitit et sordidus, ante omnes peccatores igni traditur⁵⁴. Jam te ad matrem mandatorum ipsa emporis opportunitas vocat; eoque magnopere cura, ne te prætereant nundinarum occasio, atque commerciorum. Fluit enim tempus, nec exspectat morantem: festinant dies, segnem prætergrediuntur. Et quemadmodum fluvii cursum sistere non datur, nisi quis illum in primo occurso ac transitu intercipientis, aqua opportune utatur; sic tempus necessariis conversionibus impulsus neque cohiberi, neque præteritum retro revocari potest, nisi quis, cum advenit, apprehendat. Ob idque mandatum velut fugiens detine ac confice, et undelibet arreptum ulnis amplectere. Dato pauca, et multa comparato; exsolvito primigenium peccatum, cibariorum largitione. Quemadmodum enim Adam improbo esu peccatum transmisit, sic nos insidiantem escam abolemus, si fratris necessitatem famemque curamus.

8. Populi, audite: Christiani, auribus accipite: hæc dicit Dominus, non sua ipsius voce concionans, sed

⁵² Math. xv, 32. ⁵³ Matth. xxv, 34. ⁵⁴ ibid. 41.

(8*) *De bello Jud.* lib. vii, c. 8.

(9) Codex Coisl. et alii tres mss. cum editis ἄψασθαι μὲν ἀνθρώπων, male. At Reg. secundus ἀνθρώπων, bene. Nec ita multo post Colb. tertius γαστρός προσήγαγεν.

(10) Utraque editio τῆ εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείᾳ ἐνδίκους τιμωρίας τινύυτας. Reg. tertius τῆς... δυσσεβείας, etc., ut supra. At quatuor mss. τῆς... δυσσεβείας ἐν δίκῃ τιμωρίαν τινύυτας.

(11) Editio Paris. τροφῆς προστάτης. Editio Basil. et sex mss. πρωτοστάτης.

(12) Vox φειδωλός sumitur quidem usitate pro parco: sed, nisi valde fallor, hic sumi debet pro avaro.

(13) Utraque editio παρατρέχουσαι. At quinque mss. παρατρέχουσιν. Mox Colb. tertius ποταμοῦ στῆναι. Ibidem editio Paris. εἰ μὴ τις. Vocula τις abest editione Basil. et a veteribus quinque libris. Subinde Colbertini primus et tertius καὶ προβολήν.

(14) Editio Paris. παρελθόντα ἀνακαλέσαι. At editio Basil. et quinque mss. παρελθόντα ἀναλύσαι, eadem plane sententia.

(15) Quod hoc loco ait Basilius, *solvendum esse peccatum primigenium*, id certe notatu est dignissi-

μῶς κινῆσαι τῆς φύσεως· ἄψασθαι μὲν ἀνθρώπων (9) τῶν ὁμοφύλων σωμάτων, μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστρός προήγαγε, πάλιν τῇ γαστρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τοῦτο τὸ δράμα Ἰουδαϊκῆ ἐτραγῶδῆσεν ἱστορία, ἣν Ἰωσήπος ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συνεγράψατο, ὅτε τὰ θειὰ πάθη τοῦς Ἱεροσολυμίτας κατέλαβε, τῆς εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείας ἐνδίκους τιμωρίας τινύυτας (10). Ὅρας καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Θεὸν τὰ μὲν ἄλλα τῶν παθῶν πολλάκις παρατρέχοντα, ἐπὶ δὲ τοῖς πεινώσι συμπατῶς σπλαγχνίζομενον· Σπλαγχνίζομαι γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν ὄχλον. Διὸ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει, ἐνθα προσκαλεῖται τοῦς δικαίους ὁ Κύριος, τὴν πρώτην τάξιν ὁ μεταδοτικὸς ἐπέχει· ὁ τροφῆς πρωτοστάτης (11) τῶν τιμωμένων· ὁ τὸν ἄρτον χορηγίσας πρὸ πάντων καλεῖται, ὁ χρηστὸς καὶ εὐμετάδοτος πρὸ τῶν ἄλλων δικαίων τῇ ζωῇ παραπέμπεται. Ὁ ἀκονῶντος καὶ φειδωλός (12) πρὸ πάντων ἁμαρτωλῶν τῷ πυρὶ παραδίδοται. Ἐπὶ τὴν μητέρα σε τῶν ἐντολῶν ὁ καιρὸς καλεῖ· καὶ σφόδρα μερίμνησον, ἵνα σε μὴ παρέλθῃ ὁ τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν συναλλαγμάτων καιρὸς. Ῥεῖ γὰρ ὁ χρόνος, καὶ οὐκ ἐκδέχεται τὸν βραδύνοντα· ἐπείγονται αἱ ἡμέραι, τὸν ὀκνηρὸν παρατρέχουσιν (13). Καὶ ὡς οὐκ ἔστι ῥεῦμα ποταμοῦ στῆσαι, εἰ μὴ τις, κατὰ τὴν πρώτην ἐντευξιν καὶ προσβολήν ἀνελόμενος, εἰς θεὸν τῷ ὕδατι χρήσαιτο· οὕτως οὐδὲ τὸν χρόνον ταῖς ἀναγκαστικαῖς περιόδῳ ἐλαυνόμενον ἐπισχεῖν, οὐδὲ παρελθόντα ἀναλύσαι (14) εἰς τὸ κατόπιν, εἰ μὴ τις προσάγοντος λάβοιτο. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐντολήν ὡς φεύγουσαν κάτασχε καὶ ἐπιτέλεσον, καὶ λαβόμενος πανταχόθεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιδραῖξαι. Δὸς ὀλιγα, καὶ πολλὰ κτῆσαι· λύσον τὴν πρωτότυπον ἁμαρτίαν (15) τῇ τῆς τροφῆς μεταδόσει. Ὡς γὰρ Ἀδὰμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἁμαρτίαν παρέπεμψεν, οὕτως ἐξαλείφομεν ἡμεῖς τὴν ἐπίβουλον βρώσιν, ἐὰν χρεῖαν ἀδελφοῦ καὶ λιμὸν θεραπεύσωμεν.

8. Λαοὶ, ἀκούσατε· Χριστιανοὶ, ἐνωτίσασθε· ὅτι τὰδε λέγει Κύριος, οὐ δημηγορῶν (16) αὐτοφώνως,

mum; atque haud scio an nullum testimonium apud Patres Græcos exstet aut insignius aut validius ad peccatum originale comprobandum. Etenim si necesse est nobis peccatum originis solvere, ejus consciū simus oportet. Nemo enim quod non debet, solvere unquam coactus est. Illud, ὡς γὰρ Ἀδὰμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἁμαρτίαν παρέπεμψεν, ita verterat Volaterranus: *Sicut enim male edendo maleque cibo utendo Adam peccatum incurrit*. Sed longe aliud est peccatum incurriere, aliud peccatum transmittere. Ita interpretari, est ita obscurare gravissimam sententiam, ut ea, nisi intelligantur Græca, perspicui nullo modo possit. Nec quemquam movere debet, quod peccatum primigenium solvi dicatur cibariorum largitione, cum tamen id baptisate solvi constet. Sic enim loquens Basilius, catechumenos qui tunc inter alios in concionibus frequentes aderant, pro virili hortabatur, ut sese stipis erogatione ad primigenii peccati efficax remedium, quod baptisate est, præpararent. Codex Combef. ἁμαρτίαν παρέπεμψεν.

(16) Veteres quinque libri Κύριος ὁ δημηγορῶν. Utraque editio Κύριος οὐ δημηγορῶν.

τοῖς δὲ τῶν δούλων στόμασιν ἐνηχῶν ὡς ὄργανοις. Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ἡμιότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμένοις παρὰ τῆς φύσεως ὡς (17) κοινῇ κέχρηται. Καὶ προβάτων ἀγέλαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καταβόσκονται ὄρος· ἵπποι δὲ παμπληθεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατανέμονται πεδιάδα· καὶ πάντα τὰ καθ' ἑκάστον οὕτως ἀλλήλοις ἀντιπαρᾶχωρεῖ (18) τῆς ἀναγκαίας τῶν χρεῶν ἀπολαύσεως· ἡμεῖς δὲ, ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινὰ, τὰ τῶν πολλῶν μόνοι ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλόφρονα διηγήματα. Παρὰ τισιν ἐκείνων νόμος φιλόφρονα μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἐστίαν (19) σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται. Καταλείψομεν τοὺς ἐξωθεν, καὶ ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινὴ, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ· τὰς διαφόρους ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀρμόζουσα (20). Πολλὰ τῆς φιλαδελφίας ἔχεις ἐκ Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Νέας τὰ ὑποδείγματα. Ππεσβύτην ἐν ἰδῆς λιμώττουτα, μετάστειλαι καὶ θρέψον, ὡς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ. Ἐχθρὸν ἐάν εὐρῆς στενοῦμενον, μὴ ἐπιβάλης τῇ ὀργῇ τῇ κατεχούσῃ τὴν ἀμυναν· ἀλλὰ θρέψον ὡς ἐκεῖνος τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς πωλήσαντας. Ἐάν ἐντύχῃς νεωτέρῳ καταπονουμένῳ, οὕτω δάκρυσον, ὡς ἐκεῖνος τὸν Βενιαμὴν τὸν τοῦ γῆρωσ υἱόν (21). Πειράζει καὶ σὲ τυχόν ἢ πλεονεξία, ὡς τὸν Ἰωσήφ ἢ δέσποινα· ἔλκει σε τῶν ἱματίων, ἵνα τῆς ἐντολῆς καταφρονήσης, καὶ φιλήσης μᾶλλον ἐκείνην τὴν φιλόχρυσον καὶ φιλόκοσμον παρὰ τὸ τοῦ Δεσπότη προσητάγμα. Ὅταν δὲ ἔλθῃ λογισμὸς τῇ ἐντολῇ ἐκείνῃ πολεμῶν, καὶ τὸν σώφρονα νοῦν εἰς τὴν φιλαργυρίαν ἐπισπώμενος, τῆς φιλαδελφίας καταναγκάζων ἀμελεῖν, καὶ κατέχων πρὸς αὐτήν, πρόστριψον καὶ σὺ ἱμάτια, ὀργισθεῖς ἀναχώρησον· φύλαξον τῷ Κυρίῳ τὴν πίστιν, ὡς ἐκεῖνος τῷ Πεντεφρῇ· ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ τὴν εὐθείαν οἰκονόμησον, ὡς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἑπτά. Μὴ τὰ πάντα τῇ ἡδονῇ, δὲς τι καὶ τῇ ψυχῇ. Καὶ δύο σοι νόμισον εἶναι θυγατέρας· τὴν εὐπάθειαν τὴν ἐνθάδε, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ μὴ θελήσης τὰ πάντα δοῦναι τῇ κρείττονι, μέριστον γοῦν ἐξ ἴσης τῇ τε ἀκολάστῳ παιδί καὶ τῇ σώφρονι. Μὴτὴν ῥένταῦθα διαγωγὴν ὑπερπλουτον δεῖξῃς, γυμνὴν δὲ τὴν ἄλλην καὶ ῥακίαις ἡμφιεσμένην, ἡνίκα ἂν (22) δέῃ σε τῷ Χριστῷ παραστῆναι, καὶ εἰς ὄψιν ἔλθεῖν τοῦ κριτοῦ, νύμφης ἔχουσαν σχῆμα, καὶ κλῆσιν τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν (23). Μὴ τοῖνον ἀμορρον καὶ ἀκοσμον παρα-

A servorum ore tanquam instrumento resonans. Nos qui ratione præditi sumus, ne brutis animantibus videamur immaniores. Illa enim iis quæ ex terra naturaliter nascuntur, quasi communiter utuntur. Unum et eundem montem depascuntur greges ovium: equi quamplurimi in uno eodemque campo pastum capessunt. Denique singula necessarii pabuli usum ita sibi invicem cedunt. Nos contra, quæ sunt communia, **7** **1** abdimus in sinu: ea quæ multorum sunt, possidemus soli. Quæ de gentilibus narratur humanitas, incutiat nobis pudorem. Lex humanitatis plena apud quosdam illorum, unam mensam, communes cibos, et unam fere familiam populum frequentem efficit. Relinquamus externos, et veniamus ad trium millium exemplum, æmulemur primum cœtum Christianorum, cum eis communia essent omnia ⁵⁵, vita, anima, consensus unus, communis mensa, fraternitas indivisa; dilectio non ficta, corpora multa unum efficiens, animas diversas ad consensum unum componens. Habes non pauca tum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, fraterni amoris exempla. Senem fame laborantem si videris, accerse ipsum, et ale velut Joseph Jacob ⁵⁶. Inimicum si repereris in angustiis positum, ne adijunge ad iram qua occuparis, ultionem, sed ale velut ille fratres ⁵⁷ a quibus fuerat venditus ⁵⁸. Si incideris in juniorem afflictatum, ita eum defleto, uti ille Benjamin senectutis filium ⁵⁹. Tentat te etiam fortasse avaritia, velut Josephum hera; trahit te tuis vestimentis ⁶⁰, ut mandatum spernas, ipsamque auri mundique amantem præ mandato Domini diligas. Ubi cogitatio subierit huic mandato repugnans, alliciensque animum bene moratum ad avaritiam, et charitatem fraternam negligere cogens, teque secum detinens, abjice et tu vestimenta, iratus secede: fidem Domino, velut ille Pentephrae, servato ⁶¹: per unum annum, uti ille per septem, fami provide et penuriae. Voluptati non omnia, sed animæ etiam non nihil da. Atque duas tibi filias esse puta, prosperitatem præsentem, et vitam cœlestem. Omnia si nolis dare præstantiori, partire certe ex æquo inter incontinentem filiam, et pudicam. Astore te Christo, et in conspectum judicis venire cum oportuerit, ne hanc vitam ultra modum ditatam exhibeas: neque vitam alteram, quæ ex præscripto virtutis instituta, formam nomenque sponsæ habet, nudam et laceris panniculis coopertam ostendas. Cave igitur deformem ac inornatam sponsam

⁵⁵ Act. ii, 44. ⁵⁶ Genes. xlii, 12. ⁵⁷ ibid. ⁵⁸ Gen. xxxvii, 28. ⁵⁹ Gen. xliii, 13. ⁶⁰ Gen. xxxix, 12. ⁶¹ ibid. 8-12.

(17) Voculam ὡς ex nostris quinque codicibus addidimus.

(18) Editi παραχωρεῖ. At quinque mss. ἀντιπαρᾶχωρεῖ.

(19) Utraque editio μίαν ἐστίαν. Veteres quinque libri μία ἐστία. Lege Ducæum. Haud multo post editio utraque ἀπέλθωμεν εἰς τό. At mss. tres ἀπέλθωμεν τό. Colb. primus ὑπέλθωμεν τό. Denique codex Coisl. et Reg. tertius ἐπέλθωμεν τό, rectius.

(20) Antiqui duo libri et editi ἀρμόζουσα. Alii tres. mss. συναρμόζουσα.

(21) Sic mss. omnes. Editi τὸν τοῦ γῆρωσ υἱόν.

(22) Editio Basil. et quatuor mss. ἡνίκα ἂν. Editio Paris. ἡνίκα ἂν.

(23) Nihil in vulgatis mutavimus; a quibus tamen libri veteres discrepant. Quippe Colb. primus ita habet, ἔχουσα σχῆμα καὶ κλῆσιν τῇ κατ' ἀρετὴν ζωῶσαν ψυχῇ. Μὴ, etc. Et ita quoque habet alius

sistas sponso, ut ne, ea conspecta, faciem avertat, et visam odio habeat, abnuatque complexum. Verum instructam ipsam ornatu decenti, formosam asserva ad præfinitum usque nuptiarum tempus, ut ipsa quoque una cum prudentibus virginibus lampadem accendat⁶², cui scilicet suppetat scientiæ inexstinctus ignis, nec ei oleum recte factorum desit; denique ut re ipsa rata sit prophetia divina, animæque tuæ congruat quod dictum est: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et concupiscet rex decorem tuum*⁶³. Hæc quidem in universum prænuntiavit Psalmista, cum corporis generati accepti prædicaret decorem: sed tamen proprie **72** etiam uniuscujusque animæ convenient: siquidem Ecclesia **B** ex singulis cætum colligit.

9. Consulas velim cordate præsentis et futuro, quod cave perdidideris ob turpe lucrum. Deseret te corpus, illud tuæ vitæ insigne signumque. Occludes tibi ipse in conspectu judicis ejus qui expectatur, quique haud dubie venturus est, eos qui deferendi erant honores, gloriamque cælestem: aperies vero ignem qui exstingui non poterit, gehennam, supplicium, amarulenta in doloribus sæcula, pro longa ac beata vita. Nolim existimes me velut matrem aliquam aut nutricem, falsa terribilia tibi objicere ac minari; quemadmodum illæ erga infantes facere solent: quæ dum lacrymantur immoderate et indesinenter, ipsos per commentitias narrationes quietos reddunt et tacitos. Hæc fabula non sunt, sed verba sunt voce veraci pridem prolata. Atque scias pro certo ex evangelico vaticinio, tota unum aut unum apicem non transiturum. Sed et corpus in oculis consumptum resurget, et anima eadem quæ per mortem separata fuerat, in corpore rursus habitabit. Quin etiam actiones nostræ plane et aperte patebunt, non aliis testimonium ferentibus, sed ipsa conscientia attestante. Unumquemque autem pro merito iudex justus remunerabitur: quem decet gloria, potestas et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

⁶² Matth. xxv, 4. ⁶³ Psal. xlv, 10, 11.

codex Colb., nisi quod in eo pro τῆ legitur τῆς. **D** Reg. secundus ἔχουσαν... ζώσαν ψυχὴν. Sed facile crediderim illud, ζώσαν ψυχὴν, positum fuisse ab aliquo, qui sententiam Basilii consequi non posset. (24) Reg. secundus ἔχουσαν... λείπουσαν. Colb. primus ἔχουσαν... λιπούσαν. Editi et Coisl. et Colb. tertius ἔχουσα... λείπουσα. Ibidem editio Paris. τὸ ἔλαιον. At mss. omnes aut τὸν ἔλαιον, aut τὸν ἔλεον: qui error inde ortum habuit, quod librarius aliquis primum scripserit τὸν ἔλεον: alii vero, sive ἔλεον, sive ἔλαιον scriberent, articulum τὸν incaute omnes servaverint. Subinde mss. nonnulli ἐφαρμόσῃ δὲ καί. Editi ἐφαρμόσει, (25) Colb. primus uberius οὗς σου, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

στήσης τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, ἵνα μὴ θεασάμενος ἀποκλίνῃ τὸ πρόσωπον, καὶ ἰδὼν μισήσῃ, καὶ τὴν συνάφειαν ἀπαρνήσῃται. Ἀλλὰ σταίλας αὐτὴν τῷ προσέχοντι κόσμῳ, τήρησον εὐμορφῶν τῆ προθεσμίας τῶν γάμων: ἵνα καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων ἀνάψῃ τὴν λαμπάδα, ἔχουσα (24) τὸ πῦρ τῆς γνώσεως ἀσβεστον, καὶ μὴ λείπουσα τῶν κατορθωμάτων τὸ ἔλαιον: ἐν ἔργοις ἢ θεοφορούμενη προφητεία βεβαιωθῆ, ἐφαρμόσῃ δὲ καὶ τῆ σῆ ψυχῆ τὸ λεχθέν: Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιμένη. Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνου τὸ οὖς σου (25), καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Ταῦτα γὰρ γενικῶς προανεφώνησεν ὁ Ψαλμοδῶς, τοῦ γενικοῦ σώματος προκηρύσσων τὴν ὄραν: ἐφαρμόσει δὲ κυρίως καὶ τῆ ἐκάστου ψυχῆ, εἴπερ ἐκ τῶν καθ' ἕναστος ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὸ σύστημα.

9. Προνόησάν μοι λογικῶς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ὃ μὴ διὰ κέρδος αἰσχρὸν προδῶς. Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ (26). Εἰς δὴ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσδοκωμένου κριτοῦ, καὶ ἀναμφισβότως ἤξοντος, ἀποκλείσεις μὲν σεαυτῷ τὴν τῶν τιμῶν δόσιν (27) καὶ τὴν ἐπουράνιον δόξαν, ἀνοίξεις δὲ πῦρ ἀσβεστον, καὶ γέενναν, καὶ κολαστήρια, καὶ πικροὺς ἐν ὀδύναις αἰῶνας, ἀπὸ μακρῶς καὶ μακαρίας ζωῆς. Μὴ με νομίσης, ὡσπερ μητέρα τινὰ ἢ τροφόν, ψευδῆ σοι μορμολύχεια ἐπιστείβειν, ὡσπερ ἐκείναι ποιεῖν περὶ τοὺς νεπίους τῶν παιδῶν εἰώθασιν: ὅταν θρηνώσιν ἄτακτα καὶ ἀπέραντα, δι' ἐπιπλάστων διηγημάτων κατασιγάουσι (28). Ταῦτα δὲ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδεῖ προκηρυγμένος φωνῆ. Καὶ ἴσθι γε ἀκριβῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πρόφρησιν, ἵωτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ. Ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἐν θήκαις ἀφανισθὲν ἀναστήσεται, καὶ ψυχὴ ἡ αὐτὴ ἢ τῷ (29) θανάτῳ ἀποκλεισθεῖσα, πάλιν ἐνοικήσει τῷ σώματι. Καὶ τῶν βεβαιωμένων ἔλεγχος ἀκριβῆς παραστήσεται, οὐκ ἄλλων μαρτυρούντων, ἀλλ' αὐτῆς μαρτυρούσας τῆς συνειδήσεως. Ἐκάστῳ δὲ τὰ πρὸς ἀξίαν παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ ἀντιμετρούθησεται. Αὐτῷ (30) πρέπει δόξα, κράτος καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(26) Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ. Verte; *Deseret te corpus, tuum in vita præcipuum argumentum.* Gregorius Nazianzenus, orat. 20, eadem voce utitur de Cæsarea loquens, τῆ δὲ λόγοι τὸ γνώρισμα. MARAN.

(27) Unus codex Colb. τιμῶν δόσιν, *præmiorum largitionem.* Nec ita multo post editi μακρῶς καὶ αἰωνίας καὶ μακ. At mss. μακρῶς καὶ μακαρίας.

(28) Editi κατασιγάουσαι. Veteres quatuor libri κατασιγάουσι.

(29) Editi ψυχῆ ἢ τῷ. At mss. plerique omnes ut in contextu.

(30) Codex unus et editi ὅτι αὐτῷ. Vox ὅτι in aliis quatuor mss. non legitur. Ibidem utraque editio κράτος καὶ προσκύνησις, etc. Vocem ultimam in nostris mss. invenimus.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΑΙΤΙΟΣ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ Α

Ο ΘΕΟΣ.

1. Πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι, οἱ διὰ ἱερουζαλ-
του Δαβὶδ παρὰ τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος
ὑποδειχθέντες ἡμῖν. Ποτὲ μὲν γὰρ, τὰ οἰκτεῖα πάθη
διαγόμενος ἡμῖν ὁ προφήτης, καὶ ὅπως ἤνεγκε τὰ
συμπέπτοντα γενναίως, διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑπο-
δείγματος διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργεστάτην (31) τῆς
ὑπομονῆς καταλιμπάνει, ὡς ὅταν λέγῃ· Κύριε, τί
ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με ; ποτὲ δὲ τὴν ἀγα-
θότητα συνίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πάχος αὐτοῦ τῆς
ἀντιλήψεως, ἣν παρέχεται τοῖς ἀληθινῶς ἐκζητοῦσιν
αὐτόν, λέγων· Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ
μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου· ἰσοθυναμοῦντα
τῷ προφήτῃ φθεγγόμενος τῷ εἰπόντι· Ἐτι λα-
λοῦντός σου, ἐρεῖ· Ἴδοὺ πάρεμι. Τουτέστιν· Οὐκ
ἔφθην ἐπικαλεσάμενος, καὶ προσέλαβε τὸ τέλος τῆς
ἐπικλήσεως ἢ ἀκοῆ τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἰκετηρίας προσ-
φέρων τῷ Θεῷ καὶ δεήσεις, ἐκδιδάσκει ἡμᾶς τίνα
τρόπον προσῆκε τοὺς ἐν ἀμαρτίαις ὄντας ἐξίλειυσθαι
τὸν Θεόν (32)· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με,
μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με. Ἐν δὲ τῷ δω-
δεκάτῳ ψαλμῷ παράτασιν τινα πειρασμοῦ ἐνδειξά-
μενος ἐν τῷ λέγειν· Ἔως πότε, Κύριε, ἐπλήσῃ
μου εἰς τέλος ; καὶ δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ διδάξας
ἡμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ἀναμένειν
τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδέναι, ὅτι οἰκονομίᾳ
τινὶ παραδίδωσιν ἡμᾶς ταῖς θλίψεσι, κατὰ τὴν ἀνα-
λογίαν τῆς ἐνυπαρχούσης ἐκάστῳ πίστεως τὸ μέτρον
ἐπάγων τῶν βασανιστηρίων. Ἐπεὶ οὖν εἴρηται τὸ,
Ἔως πότε, Κύριε, ἐπλήσῃ μου εἰς τέλος ; καὶ τὸ,
Ἔως πότε ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ'
ἐμοῦ ; εὐθύς μεταβαίνει ἐπὶ τὸ τῶν ἀθέων κακόν·
οἱ, ὅταν μικρὸν αὐτοῖς τι τῶν κατα τὸν βίον προσ-
κρούσῃ, μὴ φέροντες τὰς δυσκολωτέρας τῶν πραγμά-
των περιστάσεις, εὐθύς ἀμφίβολοι γίνονται ταῖς
διανοίαις, εἰ ἔστι Θεὸς ἐπιμελούμενος τῶν τῆδε, εἰ
ἐφορᾷ τὰ καθ' ἕνα, εἰ διακρίνει ἐκάστῳ τὰ πρὸς
ἀξίαν. Εἶτα, ὅταν ἐπὶ πλεῖον ἴδωσιν ἑαυτοὺς παρα-
τεινομένους ἐν τοῖς ἀβουλήταις, βεβαιούσιν ἐν ἑαυ-
τοῖς τὸ πονηρὸν δόγμα, καὶ ἀποφαίνονται ἐν ταῖς
καρδίαις αὐτῶν, ὅτι Οὐκ ἔστι Θεός. Εἶπεν ἄφρων
ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Καὶ τοῦτο
ἐμβαλλόμενος εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν, ἀπειθῶς λοιπὸν
διὰ πάσης ἀμαρτίας χωρεῖ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ
ἐπισκοπῶν, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντιδιδούς ἐκάστῳ κατὰ
τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων, τί κωλύει καταδυνα-
στεύειν τὸν πένητα (33), ὀρφανοὺς φρονεῖν, χήραν
καὶ προσήλυτον ἀποκτείνειν, πάσης ἀνοσίας πράξεως
κατατολμᾶν, ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς ἰπάθειαι καὶ

⁶⁴ Psal. iii, 2. ⁶⁵ Psal. iv, 2. ⁶⁶ Isa. LVIII, 9.
XIII, 1. ⁷¹ ibid.

(31) Antiqui tres libri διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργε-
στάτην. Alius pro διδασκαλίαν habet διδασκαλείον.
Alii duo et editi ἐναργεστάτην ἡμῖν διδασκαλίαν.

QUOD DEUS NON EST AUCTOR
MALORUM.

1. Plures docendi modi nobis per sacrum psal-
ten David ab operante in ipso Spiritu commonstrati
sunt. Nam aliquando nobis narrans propheta suas
ipsius ærurnas ac calamitates, et quomodo quæ
acciderant, strenue pertulerit, exemplo suo claris-
simum nobis patientiæ documentum relinquit : ut
cum dicit : *Domine, quid multiplicati sunt qui tri-
bulant me* ⁶⁴ ? Aliquando vero Dei bonitatem, et
ejus auxilii celeritatem, quod vere ipsum inquiren-
tibus præbet, commendat, dicens : *Cum invocarem,
exaudivit me Deus justitiæ meæ* ⁶⁵. Quæ sententia
eodem recidit atque illud prophetæ dictum : *Adhuc
te loquente, dicet : Ecce adsum* ⁶⁶. Hoc est, nondum
invocandi fecerem finem ; Deus tamen, necdum
absoluta invocatione, exaudivit. Rursus dum Deo
supplicat, precesque adhibet, edocet nos quemad-
modum eos qui in peccatis versantur, Deum pla-
care par sit : *Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripas me* ⁶⁷. At vero in duode-
cimo psalmo, ubi prolixam quamdam tentationem
ostendit, his verbis : *Usquequo, Domine, oblivisce-
ris me in finem* ⁶⁸ ? et ubi per totum psalmum docuit
nos deficere non debere in ærumnis, sed Dei ex-
spectare bonitatem ac nosse, quod providentia quæ-
dam dedat nos afflictionibus, **73** atque pro ratione
fidei uniuscujusque tentationes admeliatur. Post-
quam igitur dictum est illud : *Usquequo, Domine,
oblivisceris me in finem ? et, Usquequo avertis fa-
ciem tuam a me* ⁶⁹ ? statim ad flagitium transit im-
piorum, qui posteaquam in vita non nihil experti
sunt adversi, rerum molestiores casus non ferentes,
illico pendent animi, an sit Deus qui res humanas
curet, an singula inspiciat, an unicuique pro merito
distribuat. Deinde ubi in adversis immorari se diu-
tius viderint, stabiliunt in semetipsis dogma pra-
vum, atque in cordibus suis hanc proferunt senten-
tiam : Non est Deus : *Dixit insipiens in corde suo :
Non est Deus* ⁷⁰. Et cum semel hoc in animum in-
duxit, tum licentia omni graditur per peccata om-
nia. Etenim si non est qui Intueatur, si non est qui
retribuatur cuique pro vitæ merito, quid vetat oppri-
mere pauperem, pupillos interimere, viduam et
advenam enecare, scelestum omne factum audere,
impuris et abominandis vitiis ac omnibus belluinis
cupiditatibus coinquinari ? Quapropter prolata hac
sententia, *Non est Deus*, id tanquam inde conse-
quens subjungit : *Corrupti sunt, et abominabiles fa-
cti sunt in studiis* ⁷¹. Fieri enim non potest ut a via

⁶⁷ Psal. vi, 2. ⁶⁸ Psal. xii, 4. ⁶⁹ ibid. ⁷⁰ Psal.

(32) Antiqui duo libri ἐξίλειυσθαι τὸν Κύριον.

(33) Reg. primus τοῦ πένητος.

justa deflectant, qui in suis animis Dei non obli-

viscentur.

ρησαν, και ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν. Ἀμήχανον γὰρ ἐκτραπήναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ λήθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας (34).

2. Unde, quæso, traditæ sunt gentes in reprobum sensum, et faciunt quæ non decent⁷²? Nonne quia dixerunt: *Non est Deus?* Cur sunt in ignominiosa vitia prolapsæ, et feminæ quidem apud ipsas transmutarunt naturalem usum, in eum qui est præter naturam, masculi vero in masculos fecunditatem perpetrant⁷³? Nonne quoniam mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem pecorum, quadrupedumque, et reptilium⁷⁴? Itaque qui dicit Deum non esse, insipiens est et stultus, cum vere mente privatus sit atque prudentia. Assimilis autem huic est, et nihilo stoliditate inferior, quisquis dicit Deum malorum esse auctorem. Æquale namque ipsorum peccatum esse duco, quod utriusque pariter eum qui bonus est negant; quando quidem alter dicit eum omnino non esse, alter vero ipsum bonum non esse statuit. Nam si auctor est malorum, utique nec bonus est, ideoque utrinque negatur Deus. Unde igitur, inquit, morbi? unde mortes intempestivæ? unde integra urbium excidia, naufragia, bella, pestes? Hæc enim, inquit, mala sunt, Deique opera omnia. Quare in quem alium, non in Deum, possumus eorum quæ fiunt causam transferre? Age sane, quando in vulgatissimam incidimus questionem, nos, redacto ad confessum quodam principium argumento, problema diligentius tractatum clare et citra confusionem explanare conemur.

3. Itaque hoc unum in antecessum in animis nostris fixum ratumque sit oportet, quod cum **74** opus simus Dei boni, et ab ipso conservemur, resque nostræ gubernentur ab eo tum parvæ, tum magnæ, neque perpeti quidquam possumus præter Dei voluntatem, neque quidquam eorum quæ perferimus noxium est et exitiosum, aut tale, ut melius aliquid vel excogitari possit. Sunt quidem ex Deo mortes: sed profecto mors malum non est, nisi quis mortem peccatoris dicat, cum hinc migrare, suppliciorum in inferno initium ei sit. Rursus autem ipsa inferorum mala Deum auctorem non habent, sed nos ipsos. Principium namque ac radix est peccati illa quæ in nobis inest facultas liberumque arbitrium. Nos

A πάσαις κτηνώδεσιν ἐπιθυμίαις μολύνεσθαι; Διὰ τοῦτο ὡς ἐπόμενον τῷ μὴ εἶναι Θεόν, ἐπήγαγε τό. Διεφθάρησαν γὰρ ἐκτραπήναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ λήθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας (34).

2. Πόθεν τὰ ἔθνη παραδέδοται ἀδόκιμον νοῦν, καὶ ποιεῖ τὰ μὴ καθήκοντα; Οὐκ ἐπειδὴ εἶπον. Οὐκ ἔστι Θεός: Πόθεν ἐμπεπτώκασιν (35), εἰς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, καὶ αἱ μὲν θήλειαι παρ' αὐτοῖς μετέλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, ἄρρενες δὲ ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται; Οὐκ ἐπειδὴ ἔλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι κτηνῶν (36) καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν; Ἄφρων οὖν, ὡς ἀληθῶς ἐστρατημένος νοῦ καὶ φρονήσεως, ὁ λέγων, ὅτι Οὐκ ἔστι Θεός. Ηαραπλήσιος δὲ τούτῳ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπολειπόμενος, καὶ ὁ λέγων τῶν κακῶν αἴτιον εἶναι τὸν Θεόν. Ὁμοίτημον γὰρ αὐτῶν εἶναι τίθεμαι τὴν ἀμαρτίαν, διότι ἐκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγαθόν (37). ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων, ὁ δὲ οὐκ ἀγαθὸν αὐτῶν εἶναι διοριζόμενος. Εἰ γὰρ κακῶν αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δηλονότι ὥστε ἀμφοτέρωθεν ἔστιν ἄρνησις τοῦ Θεοῦ (38). Πόθεν οὖν, φησὶν, αἱ νόσοι; πόθεν αἱ τῶν θανάτων ἀνορίαι; πόθεν αἱ πανωλεθρίαι τῶν πόλεων; τὰ ναυάγια, οἱ πόλεμοι, οἱ λοιμοί (39); Καὶ γὰρ κακὰ, φησὶ, ταῦτα, καὶ πάντα Θεοῦ ποιήματα. Ὡστε τίνα ἔχομεν ἄλλον καὶ οὐχὶ τὸν Θεόν τῶν γινομένων ἐπαιτιάσασθαι; Δεῦρο δὴ οὖν, ἐπειδὴ εἰς τὸ πολυθρύλλητον ἐμπεπτώκαμεν ζήτημα, ἐπὶ τίνα ὁμολογουμένην ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγαγόντες, φιλοπουνώτερον διαλαβόντες τὸ πρόβλημα, τρανήν καὶ ἀσύγχυτον τὴν περὶ αὐτοῦ ἐξήγησιν πειραθῶμεν ποιήσασθαι.

3. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἔχειν δεῖ προειλημμένον ἐν ταῖς διανοαῖσις ἡμῶν, ὅτι, ποίημα ὄντες τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτούμενοι, μικρὰ τε καὶ μείζω περὶ ἡμᾶς οἰκονομοῦντες, οὔτε πάθοιμεν ἄν τι, μὴ βουλομένου Θεοῦ, οὔτε μὴν ὄν πάσχομεν βλαβερὸν τί ἐστιν, ἢ τοιοῦτον, ὥστε ἐνεῖναι βέλτιόν τι κἂν ἐπινοίᾳ λαβεῖν. Ἐκ Θεοῦ μὲν γὰρ οἱ θάνατοι οὐ μὴν πονηρὸν πάντως ὁ θάνατος, πλὴν εἰ μὴ τις λέγοι τὸν τοῦ ἀμαρτωλοῦ· διότι τῶν ἐν ἄθου κολάσεων ἀρχὴ τυγχάνει ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐντεῦθεν. Πάλιν δὲ τὰ ἐν ἄθου κακὰ οὐ Θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον. ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ ἀυτεξούσιον. Οἷς γὰρ ἐξῆν ἀπεχομένοις τοῦ κακοῦ μηδὲν δευνόν ἔχειν, οὗτοι δι' ἡδονῆς

⁷² Rom. i, 28. ⁷³ ibid. 26. ⁷⁴ ibid. 23.

(34) Colb. tertius νοσήσαντας. Aliquanto post idem codex ἐπειδὴ εἶπαν.

(35) Unus mss. et editi πόθεν ἐκπεπτώκασιν. Alii tres ἐμπεπτώκασιν.

(36) Pro κτηνῶν, pecorum, putat Combefisius legendum esse, ex Paulo, πετεινῶν, volucrum; quæ viri doctissimi conjectura nobis multum placet; quoniam tamen et in utraque editione et in nostris septem mss. legitur κτηνῶν, eam vocem retinendam censuimus. Mox Reg. primus παραπλήσιος δὲ τούτῳ καὶ κατὰ πάντα ὁμοιος αὐτῷ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην καὶ ἀνοίαν τούτου ἀπολειπόμενος.

(37) Antiqui tres libri et utraque editio τὸν ἀγαθόν. At codex Coisl. et Colb. secundus τὸ ἀγαθόν, summum bonum. Mox Reg. tertius in contextu habet διοριζόμενος· at in ora libri διαβεβαιούμενος.

(38) Veteres aliquot libri ἄρνησις τοῦ ἀγαθοῦ, negatio boni. Alii duo et editi ἄρνησις τοῦ Θεοῦ.

(39) Editi et duo mss. οἱ λοιμοί, pestes. Alii quidam mss. non pauci οἱ λιμοί, fames. Nec ita multo post duo mss. Combefisiani γινομένων ἀπαιτιάσθαι. Editi ἀπαιτιάσθαι. Aliquanto infra, ubi in contextu legitur πολυθρύλλητον, scriptum invenimus in ora Colb. secundi διαβεβαημένον.

εἰς τὴν ἀμαρτίαν ἀελασθέντες, τίνα ὄν εἰποιμεν (40) A
 εὐπροσπεῖ λόγον, τὸ μὴ οὐχὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς αἰτίοι
 τῶν ἀλγεῖνῶν γεγενῆσθαι; Κακὸν τοίνυν τὸ μὲν ὡς
 πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, τὸ δὲ ὡς πρὸς τὴν
 ἑαυτοῦ φύσιν. Τὸ μὲν οὖν φύσει κακὸν ἐξ ἡμῶν
 ἤρτηται, ἀδικία, ἀσελγεια, ὑφροσύνη, δειλία, φθόνοι,
 φόνοι, φαρμακείαι, ῥαδιουργίαι, καὶ ὅσα τούτοις
 συγγενῆ παθήματα, τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος
 γεγεννημένην ψυχὴν καταρροῦπαίνοντα, ἐπισκοπεῖν
 αὐτῆς τῷ κάλλει πέφυκε. Πάλιν κακὸν λέγομεν τὸ
 ἡμῖν ἐπίπονον καὶ ὀδυνηρὸν πρὸς τὴν αἴσθησιν, νό-
 σον σώματος, καὶ πληγὰς σώματος, καὶ τῶν ἀναγκ-
 καίων τὴν ἐνδειαν, καὶ ἀδοξίας, καὶ χρομάτων ζα-
 μίας, καὶ οἰκείων ἀποβολῶν ὧν ἕκαστον ἡμῖν ὑπὸ
 τοῦ φρονίμου καὶ ἀγαθοῦ Δεσπότητος πρὸς τὸ συμφέ-
 ρον ἐπάγεται. Πλοῦτον μὲν γὰρ ἀφαιρεῖται τῶν κα-
 κῶς κεχορημένων, τὸ πρὸς ἀδικίαν αὐτῶν ὄργανον
 διαφθείρων· νόσον δὲ ἐπάγει, οἷς λυσιτελέστερον τὸ
 πεπεδῆσθαι τοῖς μέλεσιν, ἢ ἀκωλύτους ἔχειν τὰς
 πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ὁρμὰς· θάνατοι δὲ ἐπάγονται,
 τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς
 περὶ ἕκαστον ἐπηξεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις,
 πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προβλε-
 πομένου· λιμοὶ (41) δὲ καὶ ἀνχημοὶ, καὶ ἐπομβρίαι,
 κοιναὶ τινὲς εἰσι πληγαὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, τοῦ κα-
 κοῦ τὴν ἀμετρίαν κολάζουσαι. Ὡς οὖν εὐεργέτης ὁ
 ἰατρός, καὶ πόνους καὶ ἀλγηθόνας ἐμποῖ τῷ σώ-
 ματι (τῇ νόσῳ γὰρ μάχεται, οὐχὶ τῷ κάμνοντι)· οὕ-
 τως ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ παντὶ διὰ
 τῶν μερικῶν κολάσεων διοικούμενος. Σὺ δὲ τῷ ἰα-
 τρῷ μὲν οὐδὲν ἐγκαλεῖς, τὰ μὲν τέμνοντι, τὰ δὲ
 καίοντι, τὰ δὲ παντελῶς ἐξαίρουσιν τοῦ σώματος·
 ἀλλὰ καὶ χρήματά που ὑποτελεῖς, καὶ σωτῆρα προσ-
 αγορεύεις, ὅτι ἐν ὀλέθῳ μέρει τὴν νόσον ἴστησι, πρὶν
 εἰς ὅλον τὸ σῶμα τὸ πάθος διαχυθῆναι. Ὅταν δὲ
 ἴδῃς πόλιν ἐπικατασεισθεῖσαν τοῖς ἐνοικοῦσιν, ἢ
 πλοῖον αὐτανδρῶν κατὰ θαλάσσης διαλυθὲν, κατὰ τοῦ
 ἀληθινοῦ ἰατροῦ καὶ σωτῆρος γλώσσαν κινεῖν βλάσφη-
 μον οὐκ ὀκνεῖς. Καίτοιγε ἐχρῆν συνιέναι, ὅτι, μέ-
 τρια μὲν καμνόντων καὶ ἰάσιμα τῶν ἀνθρώπων, αἱ
 ἐξ ἐπιμελείας ὠφέλεια παραλαμβάνονται· ὅταν δὲ
 κρεῖττον ἀποδειχθῇ τῆς θεραπείας τὸ πάθος, ἀναγκαῖα
 γίνεται τοῦ ἀχρειωθέντος ἢ ἀλλοτριώσις, ὡς μὴ διὰ
 συνεχείας τὴν νόσον βαδίζουσαν ἐπὶ τὰ καίρια προ-
 ελθεῖν (42). Ὡςπερ οὖν τῆς τομῆς ἢ τοῦ καυτῆρος οὐχ
 ὁ ἰατρός αἰτίος, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων
 ἀφανισμοὶ, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανομένων τὴν
 ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπάσης μέμφεως ἀπολύουσιν.

urbium ruinæ ex peccatorum magnitudine ortum
 hensione liberant.

4. Ἄλλ' εἴπερ ἀναίτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, φησὶ, πῶς

(40) Utraque editio et nostri septem mss. εἰποι-
 μεν· sed in hac voce vitii aliquid certo subesse
 ratus Combefisius, de suo emendavit, affirmavit-
 que pro εἰποιμεν legi debere εἰποιεν. Ita enim, inquit,
 petit contextus. Dixerim tamen id necessarium
 non videri. Potest enim vox ἡμεῖς subaudiri, sicque
 construi Græca, ἡμεῖς γὰρ οἷς ἐξῆν... οὗτοι ἡμεῖς, etc.,
 illi ipsi nos. Hanc conjecturam non parum adjuvat,
 quod ante et post hunc locum prima persona plu-

A enim quibus licebat, si malo abstinuissemus, nihil
 pati molesti, iidem voluptate ad peccandum illecti,
 quamnam possumus speciosam rationem afferre,
 quin nobis ipsis miseriarum simus auctores? Ma-
 lum itaque aliud est habita ratione sentiendi, aliud
 sua ipsius natura. Quod igitur natura malum est,
 ex nobis pendet, injustitia, lascivia, vecordia, igna-
 via, invidia, cædes, veneficia, fallacia, ac reliqua
 ejusdem generis vitia, quæ animam ad Conditoris
 imaginem factam dum contaminant, pulchritudi-
 nem ejus ac decorem solent obscurare. Rursus
 malum dicimus id quod nobis molestum est, dolo-
 remque infert sensibus, morbum corporis, ejusdem
 plagas, rerum a necessariarum penuriam, ignominias,
 pecuniarum jacturam, familiarum amissiones et
 necessariorum. Quæ singula nobis a prudente Do-
 mino et bono ad nostram utilitatem irrogantur.
 Divitias enim aufert male utentibus, ut instrumen-
 tum quo injustitiam perpetrabant, discutiat. Mor-
 bum immittit iis quibus conducibilis est habere
 membra præpedita, quam paratos expeditosque ad
 peccandum motus. Inducuntur quoque mortes, ex-
 pletis vitæ terminis, quos unicuique ab initio con-
 stituit judicium justum Dei, quid cuique nostrum
 conducat, longe prospicientis. Jam vero fames, sic-
 citates, imbres nimii, plagæ quædam sunt urbium
 ac gentium communes, mali immoderationem pu-
 nientes. Quemadmodum igitur beneficus est medi-
 cus, sive labores, sive dolores inferat corpori (nam
 cum morbo pugnat, non cum ægrotante) : sic bo-
 nus est Deus, qui privatis pœnis inflictis omnium
 consulit salutem. Tu vero medico quidem nihil cri-
 mini das, secanti alia, alia urenti, alia omnino a
 corpore auferenti : imo numeras ei pecuniam, et vo-
 cas servatorem, quod in exigua parte prius morbum
 sistat, quam labes in totum corpus diffundatur.
 Cum autem videris civitatem terræ motu concus-
 sam corruisse in incolas, aut navem una cum ipsis
 viris periisse in **75** mari, non vereris adversus
 medicum verum et servatorem linguam blasphe-
 mam movere. Et tamen intelligere te oportebat dili-
 gentiam quidem et curam utilem adhiberi, si ægro-
 tantium hominum ægritudo moderata sit et medica-
 bilis : sed cum semel morbus validior fuerit quam
 ut curari possit, tunc necesse esse amputari inuti-
 lem partem, ne morbus per continuitatem proser-
 pens ad vitalia perveniat. Ut igitur sectionis aut
 ustionis, non medicus causa est, sed morbus : sic
 habentes, Deum ab omni crimine atque repre-

4. At qui si Deus, inquit, malorum auctor non

ralis adhibita sit. Ex eo enim conjicere licet, eam-
 dem personam et hic quoque positam fuisse.

(41) Veteres quinque libri λιμοὶ δὲ, pestes. Alius
 ms. et editi λιμοί, fames. Affinitas unius vocis cum
 altera jam paulo ante fecerat, ut alii librarii aliter
 scriberent. Sed non multum laborandum, quæ vera
 sit scriptura, cum parum referat utro modo legatur.

(42) Unus codex Combef. et alii nonnulli καίρια
 προσελθεῖν. Editi προσελθεῖν.

est, quomodo dictum est : *Ego qui lucem condidi, et feci tenebras : faciens pacem, et creans mala*⁷⁵? Ac rursus : *Descenderunt, inquit, mala a Domino super portas Jerusalem*⁷⁶. Et : *Non est malitia in civitate, quam Dominus non fecerit*⁷⁷. Et in magno illo Moysis cantico : *Videte, videte quia ego sum : et non est Deus præter me : Ego occidam, et vivere faciam : percutiam, et ego sanabo*⁷⁸. Sed nihil horum apud eos qui Scripturæ sensum callent, Deum redarguit tanquam auctorem malorum atque effectorem. Qui enim dixit : *Ego, qui condo lucem, et facio tenebras*, per hæc se rerum opificem declarat, non mali ullius effectorem. Itaque ne existimes alium esse lucis auctorem, alium tenebrarum; dixit se, eorum quæ in rebus creatis sibi adversari videntur effectorem esse et opificem; ne quæras alium ignis, alium atque artificem, neque alium aeris, et alium terræ, quod hæc aliquo modo juxta qualitatium contrarietatem inter se opposita esse videantur. Quod dum nonnulli jam faciunt, deos multos admisere. Facit autem pacem, et creat mala. Maxime quidem in te pacem facit, cum per bonam doctrinam mentem tuam reddiderit tranquillam, affectusque in animam rebelles sedarit. Creat vero mala; hoc est, transmutat ipsa, et in meliorem statum adducit, ut, cum mala esse desierint, tum boni naturam induant. *Cor mundum crea in me, Deus*⁷⁹. Non nunc crea, sed illud per malitiam inveteratum renova. Et : *Ut duos creet in unum novum hominem*⁸⁰. Adhibitum est hoc verbum, *creet*, non ut ex nihilo producat, sed ut eos qui jam existebant, transformet. Item, *Si qua in Christo est nova creatura*⁸¹. Ac rursus Moyses : *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te*⁸²? Hic enim illud, *creavit*, quod post verbum *fecit* positum est, perspicue nos docet, nomen creationis pro quadam in melius mutatione plerumque usurpari. Itaque *Faciens pacem*, ita pacem facit, videlicet ex eo quod creat mala, hoc est, transmutat et emendat. Deinde etiam si pacem intelligas vacationem a bellis, malumque dicas molestias quæ belligerantes sequuntur, expeditiones longinquas, labores, vigilias, timores, sudores, vulnera, cædes, urbium expugnationes, servitutem, exsilia, miseranda captorum spectacula, et in summa, incommoda omnia quæcunque bella comitantur : dicimus fieri hæc justo

είρηται τὸ, Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας, φῶς, καὶ ποιήσας σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ; Καὶ πάλιν· Κατέβη, φησὶ, κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ· καὶ· Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε. Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ῥῆθι τοῦ Μωϋσέως· Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι (43) ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ γὰρ ἰάσομαι. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τῷ συνιέντι τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς κατηγορίαν ἔχει Θεοῦ, ὡς κακῶν αἰτίου καὶ ποιητοῦ· ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ ὁ κατασκευάζων φῶς, καὶ ποιῶν σκότος, τῆς κτίσεως δημιουργὸν ἑαυτοῦ διὰ τούτων παρίστησιν, οὐχὶ κακοῦ τινος ποιητὴν. Ἴνα τοίνυν μὴ νομίσης ἄλλον μὲν εἶναι τοῦ φωτός αἰτίου, ἄλλον δὲ τοῦ σκότους, ἑαυτον εἶπε τῶν δοκούντων ἐναντίως ἔχειν κατὰ τὴν κτίσιν ποιητὴν καὶ τεχνίτην, ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον (44) πυρὸς δημιουργόν, καὶ ἄλλον ὕδατος, μηδὲ ἄλλον ἀέρος, καὶ ἄλλον γῆς· ἐπειδὴ δοκεῖ πως ἀντικεῖσθαι ἀλλήλοις κατὰ τὴν τῶν ποιότητων ἐναντίωσιν. Ὅπερ ἤδη τινὲς παθόντες εἰς πολυθείαν ἐτρέψασαν. Ποιεῖ δὲ εἰρήνην, καὶ κτίζει κακὰ. Μάλιστα μὲν εἰρήνην ποιεῖ ἐν σοὶ, ὅταν διὰ τῆς καλῆς διδασκαλίας κατειρηνεύσῃ τὸν νοῦν σου, καὶ διαλλάξῃ τὰ πάθη τὰ πρὸς τὴν ψυχὴν στασιάζοντα· κτίζει δὲ κακὰ· τουτέστι, μετακοσμεῖ αὐτὰ καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγει· ὥστε, ἀποθέμενα τὸ εἶναι κακὰ, τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν μεταλλάξῃν. Καρδίαν (45) καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός. Οὐχὶ νῦν δημιουργησόν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας παλαιωθεῖσαν ἀνακαίνισον. Καὶ, Ἴνα τοῦς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον. Τὸ, κτίσῃ, οὐχ ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγάγῃ, ἀλλ' ἵνα τοῦς ὄντας μετακοσμήσῃ. Καὶ, Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. Καὶ πάλιν ὁ Μωϋσῆς· Οὐκ αὐτός οὗτος ὁ σου πατὴρ ἐκτίσαστό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε (46); Σαφῶς γὰρ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ποίησιν ἢ κτίσις ταχθεῖσα διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τέτακται, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα. Ὡστε Ποιῶν εἰρήνην, οὕτω ποιεῖ τὴν εἰρήνην, ἐκ τοῦ τὰ κακὰ κτίζειν· τουτέστι, μεταποιεῖν, καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγειν. Ἐπειτα μέντοι, καὶ εἰρήνην νοήσῃς τὴν ἐκ τῶν πολέμων ἀδειαν, καὶ κακὸν εἶπῃς τὰ ἀκολουθοῦντα τοῖς πολέμοις ἐπίπονα, ἐκτροπείας ὑπερορίους, πόρους, ἀγρουπνίας, ἀγωνίας (47), ἰδρωτάς, τραύματα, σφαγὰς, πόλεων ἀλώσεις, ἀνδραποδισμούς, ἀπαγωγὰς, τὰ ἐλεεινὰ τῶν ἀλόντων θεάματα, καὶ ἀπλῶς ὅσα λυπηρὰ τοῖς πολέμοις ἀκολουθεῖ, λέγομεν κρίσει (48) Θεοῦ δικαίᾳ γενέσθαι, τοῖς ἀξίοις κολάσεως διὰ τῶν πολέμων τὰς

⁷⁵ Isa. XLV, 7. ⁷⁶ Mich. I, 12. ⁷⁷ Amos III, 6. ⁷⁸ Deut. XXXII, 39. ⁷⁹ Psal. L, 12. ⁸⁰ Ephes. II, 13. ⁸¹ II Cor. V, 17. ⁸² Deut. XXXIII, 6.

(43) Antiqui tres libri Ἴδετε, φησὶν, ὅτι.

(44) Colb. tertius ἵνα μὴ νομίσης ἄλλον, ut ne existimares alium esse ignis opificem. Reg. primus ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον τινά, ut ne quæras ullum alium, etc.

(45) Codices Combesisiani καρδίαν γάρ.

(46) Antiqui duo libri οὗτος σου ὁ πατήρ. Ibidem utraque editio et Colb. primus et Reg. tertius ἐκτίσαστό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε, possedit te

et fecit te, et creavit te. In cæteris quidem Colb. tertius consentit cum iis quos diximus libris : sed pro ἔκτισε habet ἐπλασε, formavit. Alii duo mss. Regii et Colb. secundus ἐκτίσαστό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐπλασέ σε, creavit te, et fecit te, et formavit te.

(47) Edili ἀγρουπνίας, ἀγωνίας, vigilias, prælia. At mss. sex ἀγρουπνίας, ἀγωνίας, vigilias, timores.

(48) Colb. primus λέγω κρίσει. Mox Reg. primus γινέσθαι τοῖς ἀξίοις κολάσεως.

τιμωρίας ἐπάγοντος. Ἡ σὺ ἐβούλου μὴ καταπρασθῆ-
 ναι τὰ Σόδομα μετὰ τὰς ἁνοσιουργίας ἐκείνας; ἢ μὴ
 καταστραφῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, μηδὲ ἐρημωθῆναι
 τὸν ναὸν, μετὰ τὴν φορικτὴν κατὰ τοῦ Κυρίου τῶν
 Ἰουδαίων ἀπόνοιαν; Γενέσθαι δὲ ταῦτα πῶς ἄλλως
 δίκαιον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χειρῶν, αἷς
 παρέδωκαν τὸν Κύριον ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς
 ἐαυτῶν (49) Ἰουδαῖοι; Ὡστε ἔστι ποτὲ καὶ δίκαιως
 τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κατὰ τοῖς ἀξίοις ἐπενεχθῆναι. Καὶ
 τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω, δέχου μὲν, εἰ
 βούλει, κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐνοίας. Οἰκοδομεῖ γὰρ
 ὁ φόβος τοὺς ἀπλουστέρους. Πατάξω, καὶ γὰρ ἰάσο-
 μαί. Καὶ τοῦτο χρήσιμον αὐτόθεν νοούμενον τῆς
 μὲν πληγῆς ἐμποιοῦσας τὸν φόβον, τῆς δὲ ἰάσεως εἰς
 τὴν ἀγάπην προτρεπομένης. Ἐξέστι γὰρ μὴν σοι καὶ
 ὑψηλότερον διανοηθῆναι περὶ τῶν εἰρημένων. Ἐγὼ
 ἀποκτενῶ, τῆ ἀμαρτίας καὶ ζῆν ποιήσω, τῆ δι-
 καιοσύνης. Ὅσον γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος δια-
 φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται. Οὐκ
 ἄλλον οὖν ἀποκτείνει, καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ (50)· ἀλλὰ
 τὸν αὐτὸν, δι' ὧν ἀποκτείνει, ζωοποιεῖ· καὶ δι' ὧν
 πατάσσει, ἰάται, κατὰ τὴν Παροιμίαν τὴν λέγουσαν,
 ὅτι Σὺ μὲν πατάξεις αὐτὸν ῥάβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν
 αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ· Οὐκοῦν πατάσσεται μὲν
 σὰρξ, ἵνα ἰαθῇ ψυχὴ· θανατοῦται δὲ ἀμαρτία, ἵνα
 ζῆσῃ δικαιοσύνη. Τὸ δὲ, Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου
 ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἐξήγησιν.
 Ποῖα κακὰ; Ὑπόφορος ἀρμάτων καὶ ἰππευόντων. Ὅταν
 δὲ ἀκούσῃς, Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος
 οὐκ ἐποίησε· νόμι τῆς κακίας τὸ ὄνομα· ὅτι τὴν
 προσαγομένην κάκωσιν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπὶ διορ-
 θῶσει τῶν πλημμελημάτων ὁ λόγος ἀνίσταται. Ἐκά-
 κωσα γὰρ σε, φησι, καὶ ἐλιμαγχόνησα, ἵνα εὖ σε
 ποιήσω πρὶν εἰς ἄμετρον ἐκχυθῆναι τὴν ἀδικίαν
 ἰσθῶν (51), ὡσπερ ῥεῦμα ἔρχει τινὲ κρατερῶ καὶ
 διαφράγματι κατεχόμενον.

5. Διὰ ταῦτα νόσοι πόλεων καὶ ἐθνῶν, ἀέρον ἀρχμοὶ
 καὶ ἀφορίαι γῆς, καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον ἐκάστῳ τρα-
 χυτέρας περιπτώσεις, τῆς κακίας τὴν αὔξασιν περι-
 κόπτουσαι. Ὡστε τὰ τοιαῦτα κακὰ παρὰ Θεοῦ γί-
 νεται, τῶν ἀγαθῶν κακῶν τὴν γένεσιν ἐξαίρουντα.
 Αἱ τε γὰρ κατὰ τὸ σῶμα κακώσεις, καὶ τὰ ἐκτὸς
 ἐπίπονα, πρὸς ἐποχὴν τῆς ἀμαρτίας ἐπενεόγηται.
 Ἀναίρει τοίνυν τὸ κακὸν ὁ Θεός· οὐχὶ δὲ τὸ κακὸν ἐκ
 τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἰατρός ἐξαίρει τὴν νόσον, ἀλλ'
 οὐχὶ νόσον ἐμβάλλει τῷ σώματι. Πόλεων δὲ ἀφανι-
 σμοὶ, σεισμοὶ τε καὶ ἐπικλύσεις, καὶ στρατοπέδων
 ἀπόλειαί, καὶ ναυάγια, καὶ πάσαι πολυάνθρωποι
 φθοραί, εἴτε ἐκ γῆς, εἴτε ἐκ θαλάσσης, εἴτε ἐξ ἀέ-
 ρος, ἢ πυρός, ἢ ἐξ ὁποιασοῦν αἰτίας ἐπεγεγόμεναι,
 εἰς τὸν τῶν ὑπόλειπομένων σωφρονισμὸν γίνονται,
 τὴν πάνδημον πονηρίαν δημοσίαις μάστιξι τοῦ Θεοῦ
 σωφρονίζοντος· Τὸ μὲν οὖν κυρίως κακὸν ἢ ἀμαρτία,
 ὅπερ μάλιστα ἔστι τῆς τοῦ κακοῦ προσαγορίας ἀξίου.

⁸³ II Cor. iv, 16. ⁸⁴ Prov. xxiii, 14. ⁸⁵ Deut, viii, 3.

(49) Editi αὐτῶν. At multi mss. ἐαυτῶν.

(50) Colb. tertius ἄλλον ζῆν ποιεῖ.

(51) Unus aut alter ms. et editi ἀδικίαν ἰσθῶν,

A per bella irrogantis. An **76** tu non vis tradita
 fuisse incendio Sodoma post flagitia illa ac scelera?
 an non eversam fuisse Jerusalem, neque desolatum
 templum, post horrendam illam Judæorum adver-
 sus Dominum vesaniam? Hæc autem fieri quonam
 alio modo æquum erat, nisi per manus Romanorum
 quibus Dominum nostrum tradiderunt inimici suæ
 ipsorum vitæ Judæi? Quapropter etiam juste non-
 nunquam belli mala infliguntur merentibus. Illud
 quoque, *Ego occidam et vivere faciam*, accipe, si
 vis, obvio sensu. Timor enim simpliciores ædificat.
Percutiam, et ego sanabo. Et hoc acceptum ad ver-
 bum, utile est et conducibile, plaga timorem incu-
 tiente, sanatione vero ad dilectionem incitante.
 Licet tamen tibi etiam altius de his quæ dicta sunt,
 sentire. *Ego occidam, peccato: et vivere faciam,*
justitiæ. Quantum enim externus noster homo cor-
*rumpitur, tantum internus renovatur*⁸³. Non igitur
 alium occidit, alium vivificat; sed eundem, per ea
 quibus occidit, vivificat: itemque per ea quibus
 percutit, sanat, ex Proverbio illo: *Tu quidem per-*
cuties ipsum virga, animam vero ipsius a morte li-
*berabis*⁸⁴. Caro itaque percutitur, ut anima sane-
 tur: peccatum vero perimitur, ut vivat justitia.
 Illud vero, *Descenderunt mala a Domino super por-*
tas Jerusalem, per sese exponitur. Quæ mala?
 Strepitus curruum et equitum. Cum autem audieris,
Non est malitia in civitate, quam Dominus non fe-
cerit, intellige afflictionem aliquam quæ peccanti-
 bus ad peccata corrigenda infligatur, a Scriptura
 nomine malitiæ significari. *Affixi enim* inquit, *te,*
*et fame strangulavi*⁸⁵, tibi et benefaciam: quippe
 injustitiam prius sistit ac coerces, quam in im-
 mensam diffundatur eo modo quo fluentum valido
 quodam obice ac septo cohibetur.

5. Hinc urbium morbi gentiumque, aeris siccitas,
 sterilitas terræ, atque asperiores quæ cuique
 in vita accidunt calamitates, quibus mali progres-
 sus intercipitur. Quare inferuntur a Deo ejusmodi
 mala, malorum verorum ortum prohibitura. Nam
 corporis afflictiones ac molestiæ externæ ad peccata
 compescenda excogitatæ sunt. Tollit igitur malum
 Deus; non autem ex Deo malum est. Nam et medi-
 cus tollit morbum, non morbum accersit corpori.
 At vero urbium excidia, terræ motus, inundationes,
 exercituum clades, naufragia et quavis multorum
 hominum interitus, sive ex terra, sive ex mari,
 sive ex aere, aut igne, aut ex quacunque alia
 causa proveniat, hæc ad superstitem castigatio-
 nem emendationemque contingunt; Deo nequitiam
 publicam publicis flagris castigante. Malum igitur
 quod proprie dicitur, peccatum videlicet, quodque
 maxime mali nomine dignum est, pendet ex no-

Alii quatuor ἰσθῶντος. Ibidem quo mss. Combefisiani ἐρκίῳ τινί.

stra voluntate; cum penes nos sit aut abstinere a malo, aut mala perpetrare. Reliqua vero, uti sunt certamina, partim ad fortitudinem ostendendam irrogantur, velut Jobo liberorum privatio, divitiarum omnium in uno temporis momento amissio, plaga ulceris: partim tanquam peccatorum medela, uti Davidi turpitude domus et dedecus, scelestæ cupiditatis pœnas **77** danti. Ac rursus novimus aliud quoddam malorum horribilium genus a justo Dei judicio induci, quo moderatiores cautioresque reddat eos, qui lubrici sunt et proclives ad peccatum, ut cum Dathan et Abiron a terra absorpti sunt, barathris hiatisque terræ ad eos excipiendos apertis ⁸⁶. Hic enim ipsi nihilo meliores hoc supplicii genere effecti sunt (quomodo enim, cum in infernum descenderint?), sed tamen reliquos exemplo suo prudentiores cautioresque reddidere. Sic et Pharaon cum toto exercitu in mari submersus est ⁸⁷. Sic exterminati sunt qui Palæstinam pridem habitabant. Quare etiamsi Apostolus dicat aliquando. *Vasa iræ aptata in interitum* ⁸⁸, absit tamen ut opus quoddam malum Pharaonem esse existimemus (ita enim culpa potiori jure transferretur in opificem); verum ubi audieris *Vasa*, intellige unumquemque nostrum fuisse ad quidpiam utile conditum. Et ut in magna domo, aliud vas est aureum, aliud argenteum, aliud testaceum, aliud ligneum ⁸⁹ (habet autem uniuscujusque liberum arbitrium harum materiarum similitudinem; et aureum quidem vas est his, qui puris et minime fraudulentis moribus præditus est; argenteum vero, qui merito ac dignitate inferior illo est; testaceum autem, qui terrena sapit, et est idoneus qui conteratur; ligneum denique, qui facile peccato coinquinatur, et materia fit æterno igni): ita iræ vas est, qui omnem diaboli suggestum instar vasis recipit, nec potest amplius ob accedentem sibi ex corruptione fetorem ad usum ullum adhiberi, sed interitu solo ac exitio dignus est. Quamobrem quoniam conterî Pharaonem oport-

ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται, ἐφ' ἡμῖν ὄντος ἢ ἀπέχεσθαι τῆς πονηρίας, ἢ μοχθηροῦς (52) εἶναι· τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν ὡς ἀγωνίσματα εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρείας προβάλλεται, ὡς τῷ Ἰώβ ἢ τῶν παίδων στέφανος, ὁ τοῦ πλοῦτου παντὸς ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀφανισμὸς, ἢ διὰ τοῦ ἔλκουσ πληγῆ· τὰ δὲ ὡς θεραπεία τῶν ἡμαρτημένων, ὡς τῷ Δαβὶδ ἢ περὶ τὸν οἶκον αἰσχύνῃ, παρανόμου ἐπιθυμίας δίκας ἀποτινύντι. Καὶ πάλιν κατενόησαμεν ἄλλο τι εἶδος τῶν φοβερῶν παρὰ τῆς δικαίας τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἐπαγόμενον, ἐπὶ τῷ σωφρονεστέροις ποιῆσαι τοὺς πρὸς ἁμαρτίαν εὐολισθήτους· ὡς ὁ Δαθάν καὶ Ἀβιρῶν ὑπὸ τῆς γῆς κατεπόθησαν, βαράθρων αὐτοῖς καὶ χασμάτων ὑποβραχέντων. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ αὐτοὶ τι τῷ τοιαύτῳ τρόπῳ τῆς κολάσεως βελτίους γεγόνασι (πῶς γὰρ οἱ καταβάντες (53) εἰς ἄθου;), ἀλλὰ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους τῷ ὑποδείγματι πεποιήκασιν. Οὕτω καὶ Φαραὼν κατεποντίσθη πανστρατιᾷ. Οὕτως ἐξετριβήσαν οἱ προενοικούντες τὴν Παλαιστίνην. Ὡστε, κὰν λέγῃ ποτὲ ὁ Ἀπόστολος, Σκευὴ ὀργῆς καταρτισμένα (54) εἰς ἀπόλειαν, μὴ κατασκευὴν τινα πονηρὰν οἰηθῶμεν εἶναι τοῦ Φαραῶ (οὕτω γὰρ ἐπὶ τὸν κατασκευάσαντα δικαιότερον ἢ αἰτία μετενεχθήσεται)· ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς σκευὴ, νόει, ὅτι πρὸς τι χρήσιμον (55) ἕκαστος ἡμῶν πεποιήται. Καὶ ὡσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τὸ μὲν τοῖ χουσοῦν ἐστὶ σκεῦος, τὸ δὲ ἀργυροῦν, τὸ δὲ ὀστράκινον, τὸ δὲ ξύλινον (τῆς προαιρέσεως ἕκαστου τὴν πρὸς τὰς ὕλας ὁμοιότητα παρεχομένης· καὶ χουσοῦν μὲν ἐστὶ σκεῦος ὁ καθαρὸς τὸν τρόπον καὶ ἄθολος· ἀργυροῦν δὲ, ὁ ὑποδέστερος ἐκείνου κατὰ τὴν ἀξίαν· ὀστράκινον δὲ, ὁ τὰ γήινα φρονῶν καὶ πρὸς συντριβὴν ἐπιτηδαιος· καὶ ξύλινον, ὁ εὐκόλως διὰ τῆς ἁμαρτίας καταρρόπουμένος καὶ ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρὶ)· οὕτω καὶ ὀργῆς σκεῦος, ὁ πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου ἐνέργειαν, ὡσπερ ἀγγεῖον, χωρήσας, καὶ διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ ἐκ τῆς φθορᾶς δυσωδίαν οὐκέτι ἀχθῆναι πρὸς χρῆσιν δυναμένος, ἀλλ' ἀφανισμοῦ μόνου καὶ ἀπωλείας ἄξιος. Διόπερ, ἐπειδὴ ἔδει συντριβῆναι αὐτὸν, ὁ ῥρόνιμος καὶ σοφὸς τῶν ψυχῶν οἰκονόμος (56)

⁸⁶ Num, xvi, 31. ⁸⁷ Exod. xiv, 28. ⁸⁸ Rom. ix, 22. ⁸⁹ II Tim. ii, 20.

(52) Codex Coisl. et duo Colbertini ἢ μοχθηροῦς. Reg. tertius et editi μοχθηροῦς· quod puto dictum esse per figuram, quam grammatici vocant attractionem.

(53) Antiqui duo libri καταβαίνοντες.

(54) Unus codex Combef. καταρτισμένα· sed certe culpa est operarum, non viri docti, qui sine dubio scripsit καταρτισμένα. Ut ut hæc sunt, editi et Regii tres mss. et totidem Colbertini habent καταρτισμένα, nec aliter legitur in vulgata. Qui locus ita Latine reddi potest, *Vasa iræ aptata in interitum*. Hic mirum videri potest, in Vulgata Latina pro *aptata* legi *apta*, cum nemo non videat verbum *καταρτίζεσθαι* voce hac *apta* exprimi nullo modo posse. Sed facile crediderim mendum esse alicujus librarii, qui, cum scriberet, ob oculos habebat aliquod exemplar, quod commode aperiri non poterat, sic ut cujusque versus ultimæ litteræ vix conspicerentur. Ejusmodi autem libros sæpe inveniri quotidiana experientia docet. Puto igitur factum esse, ut aliquis librarius in ejusmodi librum qui difficile

aperiretur inciderit; atque in eo libro scriptum quidem fuisse totidem syllabis *aptata*, sed ita tamen, ut in fine unius versus legeretur *apta*, initio vero alterius scriptum esset *ta*. Ex quo contigit, ut librarius, qui mediam syllabam *ta* ob eam quam dixi causam non videret, *apta* necessario scripserit. Quam autem facile sit, errorem, qui semel in unum librum irrepserit, in alios permultos transire notum est. Duo autem me moverant ad id suspiciandam. Primum, quod vox, *aptata* ad verbum *καταρτίζεσθαι* exprimendum maxime idonea sit, cum contra vox *apta* quidvis potius quam verbum Græcum exprimat; alterum, quod in optimis et vetustissimis duobus libris syllabis totidem *aptata* legatur: quorum librorum alter in bibliotheca Regia, alter in nostra diligentissime servatur. Monere libet antiquam Vulgatam ex duobus his pervetustis codicibus a nostris propediem edendam esse.

(55) Reg. primus πρὸς τὸ χρήσιμον.

(56) Colb. tertius ψυχῶν ἰατρός καὶ οἰκονόμος, *animarum medicus et rector*.

διωκήσατο αὐτὸν περιφανῆ γενέσθαι καὶ πᾶσιν ἐξάρχουσιν, ἵνα ἄλλοις γοῦν ὠφέλιμος διὰ τοῦ πάθους γένηται, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἄγαν κακίας ἀνιάτος ἦν. Ἐσχλήρυνε δὲ αὐτὸν, τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ ἐπιτείνων αὐτοῦ τὴν κακίαν, ἵνα εἰς τὸν ἔσχατον ὄρον (57) ἀξήθεισας αὐτοῦ τῆς πονηρίας, τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας κρίσεως διαφανῆ. Διὰ τοῦτο ἀπὸ μικροτέρου πληγῶν ἀεὶ προστιθεῖς καὶ ἐπιτείνων τὰς μάστιγας, οὐκ ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπότακτον, ἀλλ' εὗρισκεν αὐτὸν καὶ τῆς ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦντα, καὶ τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ θειοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμελετήσαντα (58). Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν παρέδωκε τῷ θανάτῳ, ἕως αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπαικσεν ὑποβρύχιον, ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς τῶν δικαίων πορείας κατατομήσας, καὶ νομίσας ὡσπερ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ αὐτῷ βᾶσιμον ἔσσεσθαι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ταῦτα δὴ οὖν εἰδὼς πᾶρὰ Θεοῦ, καὶ διηρημένα ἔχων παρὰ σεαυτῷ τοῦ κακοῦ τὰ, εἶδη, καὶ εἰδὼς τί μὲν τὸ οὕτως κακόν, ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἧς τὸ τέλος ἀπώλεια· τί δὲ τὸ δοκοῦν μὲν κακόν διὰ τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀλγεινόν, ἀγαθοῦ δὲ δύναμιν ἔχον, ὡς αἱ κακώσεις αἱ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἐπαγόμεναι, ὧν οἱ καρποὶ σωτηρία ψυχῶν (59) αἰώνιος· παύσαι, δυσταρεστούμενος ταῖς θείαις οἰκονομίαις· ὅπως δὲ μήτε Θεοῦ αἴτιον ἡγοῦ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι φαντάζου. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὑφ' ἑστώς, ὡσπερ τι ζῶον, ἡ πονηρία· οὔτε οὐσίαν αὐτῆς ἐνυπόστατον παραστήσαι ἔχομεν. Στέρησις γὰρ ἀγαθοῦ ἐστὶ τὸ κακόν. Ὁφθαλμὸς ἐκτίσθη· τυφλότης δὲ τῇ ἀπώλειᾳ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπεγένετο (60). Ὡστε, εἰ μὴ ἦν φθαρτῆς φύσεως ὁ ὀφθαλμὸς, οὐκ ἂν ἔσχεν ἡ τυφλότης παρ' αὐτοῦ. Οὕτω καὶ τὸ κακόν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει ἐστὶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς κηρώμασιν ἐπιγίνεται. Οὕτε γὰρ ἀγεννητὸν (61) ἐστὶν, ὡς ὁ τῶν ἀσεβῶν λόγος, ὁμάτιμον ποιούντων τῇ ἀγαθῇ φύσει τὴν πονηρίαν, εἴπερ ἀμφοτέρω ἀναρχα καὶ γενεσεῶς ἐστὶν ἀνώτερα· οὔτε μὴν γεννητὸν. Εἰ γὰρ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ κακόν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδὲ γὰρ τὸ αἰσχρὸν (62) ἀπὸ τοῦ καλοῦ, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ἀνάγνωθι τὴν κοσμοποιίαν, καὶ εὐρήσεις, ὅτι ἐκεῖ Πάντα καλὰ, καὶ καλὰ λίαν. Οὐ τοίνυν τὸ κακόν τοῖς καλοῖς συνεκτίσθη. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοητὴ κτίσις, γενομένη παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀναμειγμένη τῇ (63) πονηρίᾳ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Εἰ γὰρ τὰ σωματικὰ οὐκ ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κακόν συγκτι-

⁹⁰ Gen. 1, 31.

(57) Colb. tertius ὄρον αὐτοῦ. Mox editi δίκαιον ἐπ' αὐτοῦ, At quinque mss. ἐπ' αὐτῷ.

(58) Colb. primus ἐμμελετήσαντα.

(59) Antiqui duo libri σωτηρία ψυχῆς. Ibidem aliquot mss. Combesisiani παύσαι. Colb. tertius οὐ παύσαι, nonne desines?

(60) Reg. tertius ὀφθαλμῶν προσεγένετο.

(61) Hic et infra, ubi vox ἀγεννητος, aut γεννητός occurrit, variant tum calamo notati, tum typis descripti libri. Nec id cuiquam mirum videri debet, cum hæ voces in diversis exemplaribus modo cum unico v scribantur, modo cum duobus. Certe, cum de divinis rebus agitur, multum quidem refert hoc

tebat, prudens ac sapiens animarum gubernator statuit eum illustrem fieri, et apud omnes celebrem ut infortunio suo reliquis saltem utilis foret, cum esset ipse ob nimiam malitiam insanabilis. Induravit autem eum, tolerantia ac pœnæ dilatione malitiam ipsius adaugens, ut nequitia ejus ad extremum usque cumulum provecta, judicii divini æquitas in eo effulgeret. Eoque a minoribus plagis initio ducto, flagella semper addens ac augens, contumaciam ejus non emollivit: sed invenit ipsum et Dei patientiam contemnentem, et talem, cujus esset animus in malis sibi illatis præ assuetudine exercitatus. Et ne sic quidem eum tradidit morti, donec se ipse submersit, viam justorum ingredi ausus mentis suæ superbia, et ut populo Dei, ita sibi quoque mare Rubrum pervium fore ratus. Hæc igitur a Deo edoctus, et distincta apud temetipsum mali genera habens, **78** nec ignorans quid vere malum sit, peccatum videlicet, cujus finis interitus, quid vero malum duntaxat apparens ob excitatum in sensibus dolorem, vim alioqui boni habens, velut sunt mulctæ et incommoda quæ ad cohibenda peccata inferuntur, quorum fructus salus animarum æterna, fac desinas regimen divinum ægre ferre. Uno verbo, neque Deum substantiæ mali auctorem esse putes: neque mali ullam esse propriam subsistentiam fingas. Non enim subsistit, velut animal quoddam, pravitas: neque illius essentiam vere existentem ponere ob oculos possumus. Nam boni privatio malum est. Creatus oculus est, sed oculis amissis supervenit cæcitas. Unde si oculi natura non fuisset corruptioni obnoxia, non patuisset aditus cæcitati. Sic etiam malum non in propria substantia existit, sed ex animæ læsionibus accedit. Neque enim ingenitum est, velut dicunt impii qui naturam malam bonæ æqualem constituunt, si quidem utraque principio caret, anteceditque generationem; neque genitum est. Etenim si ex Deo sunt omnia, quomodo malum ex bono est? Neque enim turpe ex honesto est, neque vitium ex virtute. Lege creationem mundi, et invenies illic *Cuncta bona et bona valde*⁹⁰. Non igitur malum una cum bonis creatus est. Sed neque spiritualis creatura ab Opifice condita, in rerum naturam cum aliqua sibi admista pravitate producta est. Si enim corporea non haberent in seipsis malum una secum crea-

an illo modo legatur, ἀγεννητος, aut ἀγέννητος, γεννητός, aut γεννητός. Et vero nefas est Filium dicere *ingenitum*, quem tamen vere profiteamur *in creatum*: item, fides docet Filium esse *genitum*; quem negat esse *factum*. Sed si sermo sit de rebus creatis, nihil refert utro quis modo legat, cum pro una voce aliam sæpius sumi constet. Lege *Ducæum*. De cætero nemo, opinor, non videt Mænichæos hic a Basilio impugnari. Mox Colb. tertius φύσει τὴν πονηρίαν. Subinde idem codex καὶ γεννήσεως.

(62) Reg. primus ἀγαθοῦ· Οὐδὲν γὰρ αἰσχρὸν.

(63) Colb. secundus ἠναμειγμένως τῇ.

tum; quomodo spiritualia longe puritate ac sanctitate præstantia, communem cum malo subsistentiam habuissent? Sed tamen malum est, et vis ejus id non parum per omnem vitam diffundi demonstrat. Unde ergo habet quod est, si neque principio careat, inquit, neque factum ac creatum sit?

6. Vicissim interrogentur qui talia quærunt: Unde morbi? unde corporis oblæsi vitia? Neque enim morbus increatus est, neque etiam opificium Dei. Sed creata quidem sunt animalia cum conveniente sibi structura secundum naturam, ac integris absolutisque membris prodire in lucem; sed tamen ægrotaverunt e naturali statu emota. Amittunt enim sanitatem aut propter diætam malam, aut per quamcunque aliam quæ morbum afferat causam. Ergo corpus creavit Deus, non morbum; et animam quoque fecit Deus, non peccatum: vitata tamen est anima, e naturali statu dejecta. Quodnam autem erat ipsi præcipuum bonum illud? Adhærere Deo, eique per charitatem conjungi: a qua ubi excidit, variis morbis ac diversis vitata est. Quid est autem quod omnino mali capax sit? Quoniam prædita est libero arbitrio, quod naturæ rationis compoti **79** maxime congruit. Soluta namque anima necessitate omni, liberamque et in sua potestate sitam vitam a Conditor sortita, quod ad Dei imaginem facta sit, bonum quidem intelligit ejusque jucunditatem novit: et dum speculari bonum, ac spiritualibus frui perseverat, ut facultatem potestatemque habet suæ, quæ secundum naturam est, vitæ conservandæ, ita quoque potestatem habet declinandi aliquando a bono. Hoc autem ei contingit, cum beata delectatione exsatiata, et velut sopore quodam gravata, et a supernis dilabens, fruendarum turpium voluptatum causa sese carni admiscuerit.

7. Erat aliquando Adam in supernis, non loco, sed animo, cum statim accepta anima, erectisque in cælum oculis, rebus conspectis valde ex hilaratus, diligensque maxime datorem beneficium, qui vitam æternam fruendam largitus, locarat eum in deliciis paradisi, quique post traditum ei perinde ut angelis principatum, effecerat ipsum ejusdem cum archangelis victus participem, et vocis divinæ auditorem: præter hæc omnia protectus a Deo, ejusque bonis fructus, statim stamen his omnibus exsaturatus, et præ satietate, quasi conviciatus, quod carnis oculis jucundum videbatur, id prætulit spirituali pulchritudine, ac ventris saturitatem

(64) Editi *πόθεν αἱ νόσοι*. Colb. primus *πόθεν νόσοι*. Alii quatuor mss. *πόθεν νόσος*.

(65) Regii primus et secundus et Colb. tertius *κατασκευῆς, καὶ κατὰ φύσιν παρήχθου*. Alii tres mss. et editi *κατασκευῆς κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη*.

(66) Editi *ἡ δι' ἀσθηποτῶν νοσοποιῶν αἰτία*. Antiqui duo libri ut in contextu.

(67) Veteres duo libri *ποικίλοις καὶ πολυπλότοις ἀρ.*

(68) Colb. primus *εἰς οὐρανόν*. Aliquando post

ζόμενον, πῶς ἂν τὰ νηπτα, τοσοῦτον καθαρότητι καὶ ἁγιασμῷ διαφέροντα, κοινὴν ἂν ἔσχε πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὑποστασιν; Ἀλλὰ μὴν ἔστι τὸ κακόν, καὶ ἡ ἐνέργεια δείκνυσι πολὺ κατὰ τοῦ βίου παντὸς κεχυμένον. Πόθεν οὖν αὐτῷ τὸ εἶναι, εἰ μήτε ἀναρχόν ἔστι, φησὶ, μήτε πεποιήται;

6. Ἀντερωτάσθωσαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀπιζητοῦντες· Πόθεν νόσοι (64); πόθεν αἱ πηρώσεις τοῦ σώματος; Οὔτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, οὔτε μὴν δημιουργημα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκτίσθη μὴν τὰ ζῶα μετὰ τῆς προπούσης αὐτοῖς κατασκευῆς κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη (65) πρὸς τὴν ζωὴν ἀπηρτισμένα τοῖς μέλεσιν, ἐνόσησε δὲ τοῦ κατὰ φύσιν παρατραπέντα. Ἐξίσταται γὰρ τῆς ὑγείας ἢ διὰ πονηρὰν διαίταν ἢ δι' ἡσθηποτῶν νοσοποιῶν αἰτίας (66). Οὐκοῦν σῶμα μὲν ἐκτίσεν ὁ Θεός, οὐχὶ νόσον. καὶ ψυχὴν τοίνυν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ ἁμαρτίαν· ἐκακώθη δὲ ἡ ψυχὴ, παρατραπεῖσα τοῦ κατὰ φύσιν. Τί δὲ ἦν αὐτῇ τὸ προηγούμενον ἀγαθόν; Ἡ προσεδρεία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης συνάφεια· ἧς ἐκπεσοῦσα, τοῖς ποικίλοις καὶ πολυτρόποις (67) ἀρρώσθημασιν ἐκακώθη. Διὰ τί δὲ ὅλως δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Διὰ τὴν αὐτεξούσιον ὀρμὴν, μάλιστα πρέπουσαν λογικῆ φύσει. Δελυμένη γὰρ πάσης ἀνάγκης, καὶ αὐθαίρετον ζωὴν λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτισαντος, διὰ τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ, νοεῖ μὲν τὸ ἀγαθόν, καὶ οἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπολαυσίν, καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἐπιμένουσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν νοητῶν, διαφυλάσσειν αὐτῆς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν· ἔχει δὲ ἐξουσίαν καὶ ἀπονεῦσαι ποτε τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτῇ, ὅταν, κόρον λαβοῦσα τῆς μακαρίας τέρψεως, καὶ οἷον νυσταγμῷ τιμὴ βαρυθεῖσα καὶ ἀπορρύεισα τῶν ἀνωθεν, τῇ σαρκὶ διὰ τὰς αἰσχυρὰς τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεις ἀναμιχθῇ.

7. Ἦν ποτε ὁ Ἀδὰμ ἄνω, οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει, ὅτε, ἄρτι ψυχωθεὶς καὶ ἀναβλέψας πρὸς οὐρανόν (68), περιχαρὴς τοῖς ὀρωμένοις γενόμενος, ὑπεραγαπῶν τὸν εὐεργέτην, ζωῆς μὲν αἰωνίου ἀπόλαυσιν χαρισάμενος, τρυφαῖς δὲ παραδείσου ἐναναπαύσαντα, ἀρχὴν δὲ δόντα κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλοις αὐτὸν ποιήσαντα ὁμοδίαιτον, καὶ φωνῆς θείας ἀκροατὴν· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑπερασπιζόμενος παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀπολαύων τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν (69), ταχύ πάντων ἀναπλησθεὶς, καὶ οἷον ἐξυβρίσας τῷ κόρῳ, τὸ τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς φανέν τερπνόν τοῦ νοητοῦ τροπέμησε κάλλους, καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς γαστροῦ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τιμιωτέραν ἔθετο.

idem codex δόντα τὴν τῶν. Ibidem quatuor mss. καὶ ἀγγέλοις αὐτόν.

(69) Editio Paris. ὑπερασπιζόμενος πρὸς Θεοῦ καὶ ἀπολαύσεων ταχύ πάντων ἀναπλησθεὶς. Editio Basil. ἀπολαύων; cætera vero ut supra. Colb. primus ὑπερασπασζόμενος Θεοῦ καὶ ἀπολαύων τὰ Χριστοῦ καὶ πάντων ἀναπλησθεὶς. Reg. tertius ὑπερασπασζόμενος Θεῷ καὶ ἀπολαύων, ταχύ, etc. Reg. secundus ut in contextu.

Ἐξω μὲν εὐθὺς ἦν τοῦ παραδείσου, ἔξω δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς, οὐκ ἐξ ἀνάγκης κακός, ἀλλ' ἐξ ἀβουλίας, γενόμενος. Λιὰ τοῦτο καὶ ἡμαρτε μὲν διὰ μοχθηράν, προαίρεσιν, ἀπέθανε δὲ διὰ τὴν ἀμαρτίαν. Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος. Ὅσον γὰρ ἀφίστατο τῆς ζωῆς, τοσοῦτον προσήγγιζε τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός· στερήσεις δὲ τῆς ζωῆς θάνατος. Ὡστε ἐαυτῷ τὸν θάνατον ὁ Ἀδάμ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. Οὕτως οὐχὶ Θεὸς ἐκτίσε θάνατον, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἐκ πονηρᾶς γνώμης ἐπεσπασάμεθα. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκώλυσε τὴν διάλυσιν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρώστιαν διατηρήσῃ. Ὡσπερ ἂν εἴ τις σκευὸς πῆλινον διαρρύεν μὴ καταδέχοιτο παραδοῦναι πυρὶ, ἕως ἂν τὸ ἐνυπάρχον αὐτῷ πάθος διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐξιάσταιτο (70). Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ ἀναμάρτητον ἐσχομεν, φησὶν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἀμαρτάνειν; Ὅτι καὶ σὺ τοὺς οἰκέτας, οὐχ ὅταν δεσμίους ἔχῃς, εὐνοὺς ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν ἐκουσίως ἴδῃς ἀποπληροῦντάς σοι τὰ καθήκοντα. Καὶ Θεὸς τοίνυν οὐ τὸ ἠναγκασμένον φίλον, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Προαίρεσις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἤρτηται. Τὸ δὲ ἐγ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον. Ὁ τοίνυν μεμφόμενος τὸν ποιητὴν ὡς μὴ φυσικῶς κατασκευάσαντα ἡμᾶς ἀναμαρτήτους, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾶ, καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου. Ταῦτα εἰ καὶ παρεκβατικῶς, ἀλλ' ἀναγκαίως εἴρηται, ἵνα μὴ, εἰς βυθὸν διαλογισμῶν ἐμπεσῶν, πρὸς τῇ στερήσει τῶν περισπουδᾶστων, ἔτι καὶ Θεοῦ στερήσιν ὑπομείνῃς. Πausώμεθα οὖν ἐπανορθούμενοι τὸν σοφόν. Πausώμεθα τὸ βέλτιον τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων ἐπιζητοῦντες. Εἰ γὰρ καὶ τῶν κατὰ μέρος οικονομουμένων διαφεύγουσιν ἡμᾶς οἱ λόθοι, ἀλλ' ἐν γε ἐκείνῳ δόγμα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνυπαρχέτω, τὸ, μηδὲν κακὸν παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ γίνεσθαι.

8. Ἐπεισέρχεται δὲ τούτῳ, κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας, καὶ τὸ περὶ τοῦ διαβόλου ζήτημα. Πόθεν ὁ διάβολος, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ (71) τὰ κακά; Τί οὖν φημεν; Ὅτι ὁ αὐτός ἡμῖν ἀρκέσει καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λόγος, ὁ καὶ περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις πονηρίας ἀποδοθεῖς. Πόθεν γὰρ πονηρὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἐκ τῆς οἰκείας οὐτοῦ (72) προαιρέσεως. Πόθεν κακὸς ὁ διάβολος; Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, αὐθαίρετον ἔχων καὶ αὐτός τὴν ζωὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ κειμένην τὴν ἐξουσίαν, ἢ παραμένειν τῷ Θεῷ, ἢ ἀλλοτριωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ. Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ παρέστηκε τῷ Θεῷ διανεκῶς. Ὁ Σατανᾶς ἄγγελος, καὶ ἐξέπεσε τῆς οἰκείας τάξεως παντελῶς. Κάκεινον ἢ προαίρεσις δι-

A duxit spiritualibus deliciis potiolem. Quare statim eiectionis e paradiso, beata illa vita privatus fuit, non ex necessitate, sed ex insipientia malus effectus. Quamobrem peccavit quidem ob pravam voluntatem: sed mortuus est ob peccatum. *Stipendia enim peccati mors*⁹¹. Quantum enim secedebat a vita, tantum appropinquabat ad mortem. Nam vita Deus est, vitæ vero privatio mors. Quare Adamus secedendo a Deo mortem conscivit sibi ipsi, juxta id quod scriptum est: *Ecce qui elongant se a te, peribunt*⁹². Sic non creavit Deus mortem, sed nos nobis ipsis ex prava mente eam accersivimus. Neque vero dissolvi nos prohibuit ob eas quas prius diximus causas, ut ne immortalem in nobis ægritudinem conservaret. Quemadmodum si quis fictile quoddam effluens vas igni admovere nolit, donec reconeinnando vitium illius resarciat. Sed cur, inquit, non ita conditi sumus, ut peccare natura non possimus, adeo ut ne volentibus quidem nobis facultas inesset peccandi? Quia et tu famulos, non cum vinetos detines, benevolos putas, sed cum eos libenter sua in te officia videris explere. Itaque neque Deo gratum est quod coactum est, sed quod virtute geritur. Virtus autem ex voluntate non ex necessitate proficiscitur. Jam vero voluntas ex iis quæ penes nos sunt, dependet. Quod autem in nobis situm est, liberi arbitrii facultas est. Proinde qui opificem reprehendit, quod nos non condiderit natura tales ut peccare nequeamus, nihil aliud facit, nisi naturam irrationalem rationali et immobilem appetendique incapacem, liberæ atque actuosæ præfert. **80** Hæc etsi per digressionem, necessario tamen dicta sunt, ut ne in abyssum cogitationum inanium lapsus præter privationem eorum quorum studio teneris, adhuc et Deo ipso priveris. Desinamus igitur corrigere sapientem. Desinamus quidquam melius quam quæ fecerit, indagare. Etsi enim singulorum quæ ejus providentia ac consilio fiunt, rationes nos latent; at certe unum illud dogma ratum fixumque in nostris animis sit, nullum malum a bono fieri.

8. Huic autem quæstioni alia de diabolo ex cogitatorum serie accedit. Unde sit diabolus, si non sunt a Deo mala? Quid igitur dicimus? rationem eandem quam jam de hominum pravitate reddidimus, nobis pro hac quoque quæstione sufficere. Unde enim malus est homo? ex sua ipsius voluntate. Unde malus diabolus? Ex eadem causa; cum et ipse liberam vitam haberet, ac penes se esset vel Deo perseveranter adhærere, vel a bono secedere. Gabriel angelus est, et Deo jugiter astitit. Satanas erat angelus quoque, sed ex suo ordine penitus excidit. Et illum relinuit in cælis liberum arbitrium, et hunc dejecit voluntatis libertas. Pote-

⁹¹ Rom. vi, 23. ⁹² Psal. LXXII, 27.

(70) Colb. primus ἐξιάσται. Ibidem editi ἀλλὰ καὶ διά. Vocula καὶ abest a nostris codicibus.

(71) Editi παρὰ τοῦ Θεοῦ. Articulus in nostris

mss., non invenitur.

(72) Antiqui tres libri οἰκείας ἑαυτοῦ.

rat namque et ille desciscere, et hic non labi. Sed illum servavit Dei dilectio insatiabilis hunc vero reprobum fecit suus a Deo recessus. Hoc est malum, abalienatio a Deo. Parva oculi conversio facit, ut aut cum sole, aut cum corporis nostri umbra simus. Et illuc quidem si respicias, prompte ac cito illustraris: ad umbram vero si declines, necessario degis in tenebris. Hunc ad modum malus est diabolus, ex voluntate habens malitiam, non illius natura adversatur bono. Unde igitur ei adversus nos bellum? Quia cum sit cujuscunque militiæ receptaculum, recepit quoque invidiæ morbum, et invidit nobis honorem. Non enim potuit vitam nostram in paradiso citra mœrorem actam ferre: nam dolis ac versutiis hominem decipiens, eaque cupiditate, qua ipse fieri Deo similis expetebat, ad fallendum illum usus, lignum ostendit, ac promisit futurum, ut si eo vesceretur, eum efficeret similem Deo. *Si enim, inquit, comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum*⁹³. Nam igitur conditus est inimicus nobis: sed ex invidia effectus est nobis inimicus. Nam cum videret se ex angelorum cœtu projectum, tunc hominem, qui terrestris erat, ad angelorum dignitatem suo in virtute profectu exaltatum videre non sustinuit.

9. Quoniam igitur inimicus factus est, inimicitiam nobis Deus adversus illum indidit, cum serpentem cujus opera usus fuerat, sic allocutus est, ut minas ad diabolum referret: *Ponam inimicitiam inter te et inter semen illius*⁹⁴. Nam reipsa nocent amicitiae cum malitia inite, siquidem ista amicitiae lex inter conjunctos ex quadam similitudine solet intercedere. Unde recte dictum est: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*⁹⁵. Quemadmodum enim in pestilentibus locis aer sensim spiritu ductus latentem morbum incolis ingenerat: sic inita cum malis **81** consuetudo animis infert mala non parva, tametsi noxa non statim sentitur. Quapropter implacabilis est adversus serpentem inimicitia. Quod si instrumentum odio tanto dignum est, quantum inimicitiam cum instrumenti motore gerere nos convenit? Sed cur, inquit, erat lignum in paradiso, per quod aggressurus nos erat diabolus? Etenim si fallaciæ illecebram non habuisset, quomodo nos per inobedientiam induxisset in mortem? Quia probanda erat obedientia nostra per præceptum. Eam ob causam planta erat speciosorum fructuum ferax, ut per abstinentiam voluptatis virtutem temperantiæ ostendentes, coronis patientiæ merito donaremur. Comesturam autem secuta est non modo violatio præcepti, sed nuditatis etiam cognitio. *Comederunt enim, inquit, et aperti sunt oculi eorum,*

⁹³ Gen. III, 5. ⁹⁴ ibid. 13. ⁹⁵ I Cor. xv, 33.

(73) Editi ἐφύλαξε. At mss. tres διεφύλαξε.

(74) Reg. primus ὁμοιον τοῦ Θεοῦ. Mox utraque editio ἔσσεσθαι ὡς θεοί. At mss. multi ἔσσεσθε. Nec ita multo infra quatuor mss. ἐχθραν, ἀντικατέστη.

A ἐφύλαξεν (73) ἐν τοῖς ἄνω, καὶ τοῦτον κατέρριψε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον. Ἐδύνατο γὰρ κάκεινος ἀπαστατῆσαι, καὶ οὗτος μὴ ἐκπεσεῖν. Ἀλλὰ τὸν μὲν διεσώσατο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ ἀκόρεστον: τὸν δὲ ἀπόβλητον ἔδειξεν ἢ ἐκ Θεοῦ ἀναχώρησις. Τοῦτό ἐστι τὸ κακόν, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσις. Μικρὰ περιστροφή ὀφθαλμοῦ ἢ μετὰ ἡλίου ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ, ἢ μετὰ τῆς σκιᾶς τοῦ σώματος ἡμῶν. Κάκει μὲν ἀναβλέψαντι ἐτοιμον τὸ φωτισθῆναι, ἀπονεύσαντι δὲ πρὸς τὴν σκιάν ἀναγκαῖα ἢ σκότωσις. Οὕτω πονηρὸς ὁ διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχων τὴν πονηρίαν, οὐ φύσις ἀντικειμένη τῷ ἀγαθῷ. Πόθεν οὖν αὐτῷ ὁ πρὸς ἡμᾶς πόλεμος; Ὅτι, δοχεῖον ὡν πάσης κακίας, ἐδέξατο καὶ τοῦ φθόνου τὴν νόσον, καὶ ἐβάσκηεν ἡμῖν τῆς τιμῆς. Οὐ γὰρ ἤνεγκεν ἡμῶν τὴν ἄλυτον ζωὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ· δόλοισι δὲ καὶ μηχαναῖς ἐξαπατήσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἣν ἔσχε πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ, ταύτη πρὸς τὴν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἔδειξε τὸ ξύλον καὶ ἐπηγήλατο διὰ τῆς βρώσεως αὐτοῦ ὁμοιον τῷ Θεῷ (74) καταστήσειν. Ἐὰν γὰρ φάγητε, φησὶν, ἔσσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν. Οὐκ ἐχθρὸς τοίνυν ἡμῖν κατεσκευασθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἐχθραν ἀντικατέστη. Ὅρων γὰρ ἑαυτὸν ἐν τῶν ἀγγέλων καταρριφέντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γήινον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυψούμενον.

9. Ἐπειδὴ οὖν γέγονεν ἐχθρὸς, ἐφύλαξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντίωσιν, δι' ὧν τῷ ὑπηρετησάμενῳ αὐτῷ θηρίῳ διελέγετο, πρὸς αὐτὸν ἀναφέρων τὴν ἀπειλὴν· ὅτι Ἐχθραν θήσω ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Τῷ οὖτι γὰρ βλαβεραὶ αἱ πρὸς τὴν κακίαν καταλλαγαί· ἐπειδὴ νόμος οὗτος φιλίας (75) δι' ὁμοιότητος πέφυκε τοῖς συναπτομένοις ἐγγίνεσθαι. Ὅθεν ὀρθῶς ἔχει τὸ, φθέρουσι ἢθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς νοσοποιοῖς χωρίοις ὁ κατὰ μέρος ἀναπνεόμενος ἀήρ λαμβάνουσαν νόσον τοῖς ἐνδυνατωμένοις ἐναποτίθεται· οὕτως ἢ πρὸς τὰ φαῦλα συνήθεια μεγάλα κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφίσει, κἄν τὴν παραυτίκα αἰσθησιν τὸ εὐλαβερὸν διαγέυγη. Διὰ τοῦτο ἀδιάλλακτος ἢ πρὸς τὸν ὄφιν ἐχθρα· εἰ δὲ τὸ ὄργανον τοσούτου μίσους ἀξίον, πόσον ἐχθραίνειν ἡμᾶς τῷ ἐνεργήσαντι προσῆκεν; Ἀλλὰ καὶ διὰ τί ἦν τὸ ξύλον, φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ, δι' οὗ τῷ διαβόλῳ ἔμελλε προχωρήσειν ἢ καθ' ἡμῶν ἐπιχείρησις; εἰ γὰρ μὴ εἶχε τῆς ἀπάτης τὸ δέλεαρ, πῶς ἂν ἡμᾶς διὰ τῆς παρακοῆς εἰς τὸν θάνατον ὑπηγάγετο; Ὅτι ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δοκιμάξουσιν ἡμῶν τὸ ὑπήκουον. Διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὠραίων καρπῶν εὐφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος, τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι, τῶν τῆς ὑπομονῆς στεγάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. Ἐπηκολούθησε δὲ τῇ βρώσει οὐ παρακοὴ μόνον (76) τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῆς ζυμότητος. Ἐφαγον γὰρ, φησὶ, καὶ διηνοιχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλ-

Alii duo mss. editi ἀντικατέστη.

(75) Colb. primus οὗτος φιλανθρωπίας.

(76) Colb. primus παρακοὴ μόνη.

μοί, καὶ ἐγνώσαν, ὅτι γυμνοὶ εἰσιν. Ἔδει δὲ μὴ
 γνώσκειν τὴν γύμνωσιν, ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώ-
 που περιεσπᾶτο πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρω-
 σιν, ἀμφιέσματα ἑαυτῶ καὶ τῆς γυμνότητος παρα-
 μυθίαν ἐπινοῶν, καὶ ὅλως τῆ τῆς σαρκὸς ἐπιμελείᾳ
 τῆς πρὸς Θεὸν ἐνατευίσεως ἀφελκόμενος. Διὰ τί δὲ
 οὐκ εὐθύς αὐτῶ συγκατεσκευάσθη καὶ τὰ ἐνδύματα ;
 Ὅτι οὔτε φυσικὰ ἔπρεπεν εἶναι ταῦτα, οὔτε ἐκ τέ-
 χνης. Τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ ἴδια τῶν ἀλόγων ἐστίν·
 οἷον πτερὰ, καὶ τρίχες, καὶ δερμάτων παχύτητες,
 στέγειν μὲν χειμῶνας, φέρειν δὲ καύσωνας δυναμέ-
 νων. Ἐν οἷς οὐδὲν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διευήνοχεν,
 ὁμοτίμον πᾶσι τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· ἀνθρώπῳ
 δὲ ἔπρεπε, κατὰ τὴν ἐναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγά-
 πης, παρηλλαγμένας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀντιδόσεις
 ὑπάρχειν. Αἱ δὲ ἐκ τέχνης ἐπιτηδεύσεις ἀσχολίας ἀ-
 γένοντο πρόξενοι· ὁ μάλιστα φευκτὸν ἦν ὡς βλαβε-
 ρὸν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος, εἰς τὴν ἐν τῷ
 παραδείσῳ ζωὴν ἡμᾶς ἀνακαλούμενος, ἐκβάλλει τὴν
 μέριμναν τῶν ψυχῶν, λέγων· Μὴ μεριμνᾶτε (77) τῇ
 ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σωματι ὑμῶν, τί
 ἐνδύσθησθε. Οὔτε οὖν ἐκ φύσεως ἔπρεπεν αὐτῶ εἶχειν
 τὰ σκεπάσματα, οὔτε ἐκ τέχνης· ἀλλ' ἕτερα ἦν
 ἠὲ τρεπισμένα, ἐπιδειξαμένῳ τὴν ἀρετὴν, τὰ ἐκ τῆς
 τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐπανθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ περι-
 αστράπτειν μέλλοντα φωτειναῖς τισι περιβολαῖς (78),
 ὁποῖαι αἱ τῶν ἀγγέλων, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ποι-
 κιλίαν, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φαιδρότητα καὶ στιλ-
 βότητα. Διὰ τοῦτο οὖν οὐκ εὐθύς αὐτῶ τὰ ἐνδύματα,
 ἐπειδὴ ἄθλια ἦν ἀρετῆς ἀποκείμενα τῷ ἀνθρώπῳ,
 εἰς ἃ φθάσαι ὑπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ διαβόλου οὐχ
 ἐπετράπη. Ἀγωνιστῆς ταύτων ἔστηκεν ἡμῖν ὁ διάβο-
 λος διὰ τὸ ἐξ ἐπηρείας πάλαι γεγόμενον ἡμῖν πτώ-
 μα, τοῦ Κυρίου οικονομήσαντος ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν
 πάλιν, ὥστε διὰ τῆς ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς (79),
 καὶ καταστεφανωθῆναι τοῦ ἀντιδίκου. Εἶθε μὲν
 γὰρ μὴ ἐγεγόνει διάβολος, ἀλλ' ἐμεινεν ἐν τῇ τάξει,
 ἐν ἣ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τοῦ ταξίαρχου ! ἐπειδὴ
 δὲ γέγονεν ἀποστάτης, ἐχθρὸς μὲν Θεοῦ, ἐχθρὸς δὲ
 ἀνθρώπων τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένων (διὰ
 τοῦτο γὰρ ἐστὶ μισάνθρωπος, διότι καὶ θεομάχος·
 καὶ μισεῖ μὲν ἡμᾶς ὡς κτήματα τοῦ Δεσπότου (80),
 μισεῖ δὲ ὡς ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ)· συνεχρήσατο οὖν
 αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν
 ὁ σοφῶς καὶ προνοητικῶς οικονομῶν τὰ ἀνθρώπινα,
 ὡσπερ ἰατρὸς τῷ τῆς ἐχίδνης ἰὸν εἰς σωτηρίων φαρ-
 μάκων κατασκευῆν ἀποχρώμενος. Τίς οὖν ἦν (81) ὁ
 διάβολος ; καὶ τίς ἡ τάξις ; καὶ τί τὸ ἀξίωμα ; καὶ
 πόθεν ὅλως Σατανᾶς προσηγόρευται (82) ; Σατανᾶς
 μὲν οὖν, διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ· οὕτω γὰρ
 σημαίνει ἡ φωνὴ τῶν Ἑβραίων, ὡς ἐν ταῖς Βασι-

⁹⁶ Gen. iii, 7. ⁹⁷ Matth. vi, 25.

(77) Reg. primus μὴ μεριμνήσητε. Haud longe Colb. tertius ἕτερα ἦν αὐτῶ ἠὲ τρεπισμένα.

(78) Veteres quinque libri cum editione Basil. φωτειναῖς τισι περιβολαῖς. Alii duo mss. cum editione Paris. φωτειναῖς τισι περιβολαῖς. Statim. Reg. primus ἀστέρων τερπνότητα καὶ στιλβότητα. Colb. primus ἀστέρων τερπνότητα. Διὰ τοῦτο, etc.

et cognoverunt quod nudi essent ⁹⁶. Par autem erat eos non agnovisse nuditatem, ne mens hominis ad supplendum quod deerat, distraheretur, indumenta nuditatisque solatia sibi excogitans, et ne totus carnis curæ incumbens, a continua Dei contemplatione avocaretur. Cur autem non statim una cum ipso indumenta etiam constructa sunt ? Quoniam neque naturalia ea esse conveniebat, neque ex arte. Nam naturalia brutorum animalium sunt propria, velut pennæ, pili, pelles crassæ, sic ut hiemem arcere, et æstum ferre possint. In quibus alterum ab altero nihil differt, cum par et æqualis natura insit omnibus : sed homini pro ratione suæ in Deum dilectionis retribui decebat bona præstantiora. Rursus artium studia negotiis ansam dedissent et occasionem : quod maxime fugiendum erat, ut homini exitiosum. Quare et Dominus nos ad paradisi vitam revocans, ex animo curam ac sollicitudinem expellit, his verbis : *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis ; neque corpori vestro, quid induamini* ⁹⁷. Neque igitur ex natura, neque ex arte habere eum tegumenta decebat : sed virtutem si ostendisset, apparata erant alia, in homine ex Dei munere, emicatura, et lucido quodam cultu, qualis angelorum est, coruscatura, florum varietatem, stellarumque claritatem ut fulgorem superatura. Igitur non ei fuere statim data indumenta, quod virtutis præmia essent homini reposita ; quæ consequi diaboli insidiæ non sivere. Diabolus igitur adversarius noster est, ob casum nobis olim per illius insidias invectum, Domino luctam nobis adversus eum constituyente, ut redintegrata per obedientiam lucta, de inimico triumphemus. Utinam quidem factus non esset diabolus, sed in eo ipso ordine, in quo fuerat initio ab ordinatore collocatus, remansisset ! Sed posteaquam desertor factus est, tam Dei quam hominum qui ad Dei imaginem conditi sunt inimicus fuit. Nam ideo hominem odio prosequitur, quod ipsius etiam Dei existat hostis. Et odit quidem nos tanquam Domini hæreditatem : odit et tanquam imaginem Dei. Itaque sapiens ille ac providus rerum humanarum moderator improbitate illius et animas nostras **82** exercendas usus est, perinde atque medicus viperæ venenum ad salutaria paranda pharmaca adhibet. Quis igitur erat diabolus ? et quis ipsius ordo ? et quæ dignitas ? et unde tamen Satanus appellatus est ? Satanus erat quidem, quod adversatur bono. Hoc enim significat vox Hebraica, ut ex Regnorum libris didicimus : *Suscitavit enim, inquit, Dominus Salomoni Satan, Ader regem Sy-*

(79) Colb. primus ὑπακοῆς ἀναπλάσαι ἡμᾶς. Mox aliquot mss. τάξει ἐν ἤ. Illud ἐν a vulgatis aberat.

(80) Editi ὡς κτίσμα τοῦ Δεσπότου. Reg. secundus ὡς κτίσματα. Alii quinque mss., si non plures, κτήματα. Statim mss. nonnulli ὡς ὁμοίωμα.

(81) Illud, ἦν, ex multis mss. addidimus.

(82) Colb. tertius προσηγόρευται.

rorum⁹⁸. Diabolus vero, quod idem peccati nostri A
adjutor est et accusator, gaudens quidem nostro
interitu, ob ea vero quæ patravimus traducens nos.
Cæterum natura ejus incorporea est, juxta Apo-
stolum dicentem : *Non est nobis colluctatio adver-
sus sanguinem et carnem, sed contra spiritualia ne-
quitia*⁹⁹. Dignitas vero est imperatoria : dicit nam-
que, *Adversus principatus, et potestates, et mundi
rectores tenebrarum harum*¹. Locus autem princi-
patus situs est in aere sicuti idem ait : *Secundum
principem potestatis aeris, spiritus qui nunc opera-
tur in filiis inobedientiæ*², Idcirco mundi quoque
princeps dicitur, quod circum orbem terrarum est
ipsius principatus. Ita quoque Dominus loquitur :
*Nunc judicium est mundi hujus, nunc princeps mun-
di hujus ejicietur foras*³. Et rursus : *Venit prin- B
ceps mundi hujus et in menon inveniet quidquam*⁴.
ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλήθησεται (84) ἔξω. Καὶ
ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν,

10. Quoniam autem de exercitu diaboli dictum
est : *Spiritualia sunt nequitiæ in cælestibus*⁵, scire
operæ pretium est aerem, ut mos est, cælum a
Scriptura vocari. Exempli causa : *Volatilia cæli*⁶,
et, *Ascendunt usque ad cælos*⁷ : hoc est, in aerem
alte sustolluntur. Eam ob causam et Dominus Sa-
tanam vidit sicut fulgur de cælo cadentem⁷ : hoc
est, ex suo principatu prolapsam, et in imis ja-
centem ; ut ab iis qui in Christo spem reposuere,
conculcetur. Nimirum dedit discipulis suis virtu- C
tem calcandi super serpentes et scorpiones, et super
omnem virtutem inimici⁹. Proinde cum flagitiosa
ejus tyrannis ejecta sit, locusque terræ circumja-
cens mundatus sit, per salutarem passionem illius,
qui pacificavit quæ sunt super terram, et quæ in
cælis¹⁰, tum demum regnum cælorum nobis præ-
dicatur. Quippe Joannes quidem ait : *Appropinqua-
vit regnum cælorum*¹¹ : Dominus vero prædicat
ubique evangelium regni. Atque etiam prius angeli
clamabant, *Gloria in altissimis Deo, et in terra
pax*¹². Et qui in ingressu Domini nostri in Jerusa-
lem exultabant, vociferabantur quoque : *Pax in
cælis, et gloria in altissimis*¹³. Et in summa, in-
numeræ sunt epinicii voces, quæ inimici extremam
ruinam testantur, videlicet, quod lucta nulla, nul- D
lumque certamen nobis in supernis supersit, nec
sit qui resistat nobis, et avertat nos a beata vita : sed
simus deinceps jucundam ac hilarem successionem

λαίαις μεμαθήκαμεν. Εξήγησε γὰρ, φησὶ, Κύριος
τῷ Σολομῶντι Σατανᾶν, "Ἄδερ τὸν βασιλέα τῶν Σύ-
ρων· διάβολος (83) δὲ, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς καὶ συνεργὸς
τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ κατήγορος γίνεται· χαίρων
μὲν (83*) ἡμῶν ἀπωλείᾳ, παραδειγματίζων δὲ ἡμᾶς
ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις. Φύσις δὲ αὐτοῦ ἀσώματος,
κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸν εἰπόντα· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ
πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευ-
ματικὰ τῆς πονηρίας. Ἄξιωμα δὲ ἀρχικόν· Πρὸς
γὰρ τὰς ἀρχάς, φησὶ, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς
κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου. Τόπος δὲ τῆς
ἀρχῆς ὁ ἐναέριος, ὡς φησὶν ὁ αὐτὸς· Κατὰ τὸν
ἀρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος
τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.
Διὰ τοῦτο καὶ σότμου ἀρχὼν λέγεται, ἐπειδὴ
περίγειος αὐτοῦ ἔστιν ἡ ἀρχή. Καὶ οὕτως φηθὲν ὁ
Κύριος· Νῦν κρίσις ἔστι τοῦ κόσμου τούτου, νῦν
πάλιν· Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν

10. Ἐπειδὴ δὲ εἶρηται περὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβό-
λου, ὅτι Πνευματικὰ ἔστι τῆς πονηρίας ἐν τοῖς
ἐπουρανίοις, εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὐρανὸν συνήθως ἡ
Γραφή τὸν ἀέρα λέγει, ὡς τὸ, Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐ-
ρανοῦ· καὶ τὸ, Ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν·
τουτέστιν, ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ὑψοῦνται. Διὰ τοῦτο
καὶ ὁ Κύριος εἶδε τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· τουτέστι, τῆς οἰκείας ἀρχῆς
ἐκπεσόντα, καὶ κάτω γενόμενον, ἵνα πατήται ὑπὸ
τῶν εἰς Χριστὸν ἠλπικῶτων (85). Ἔδωκε γὰρ δύναμιν
τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τοῦ πατεῖν ἐπάνω ἄφρων καὶ
σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.
Ἐπεὶ οὖν ἐξεβλήθη ἡ πονηρὰ αὐτοῦ τυραννίς, καὶ
ἐκαθάρθη (86) ὁ περίγειος τόπος διὰ τοῦ σωτηρίου
πάθους, τοῦ εἰρηνεύσαντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, κηρύσσεται ἡμῖν λοιπὸν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν· Ἰωάννου μὲν λέγοντος· Ἠγγικεν ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τοῦ Κυρίου δὲ πανταχοῦ
τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας κηρύσσοντος· καὶ ἐπι-
πρότερον τῶν ἀγγέλων βοῶντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις
Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· καὶ τῶν ἀγαλλιωμένων
ἐπὶ τῇ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσόδῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ
κραζόντων· Εἰρήνη ἐν οὐρανοῖς, καὶ δόξα ἐν
ὑψίστοις. Καὶ ὅπως, μυρία εἰσὶ τῶν ἐπινικίων αἰ-
φωναί, τὴν εἰς τέλος καθαίρειν τοῦ ἐχθροῦ παρ-
ιστώσαι, ὡς οὐδεμιᾶς πάλης, οὐδὲ ἀγῶνος ἐν τοῖς
ἄνω ὑπολειπομένου ἡμῖν, οὐδέ τινος ἀντισταμένου
καὶ παρατρέποντος ἡμᾶς τῆς μακαρίας ζωῆς, ἀλλ'

⁹⁸ III Reg. xi, 14. ⁹⁹ Ephes. vi, 12. ¹ ibid. ² Ephes. ii, 2. ³ Joan. xii, 31. ⁴ Joan. xiv, 30.
⁵ Ephes. vi, 12. ⁶ Matth. vi, 26. ⁷ Psal. cvi, 26. ⁸ Luc. x, 18. ⁹ ibid. 19. ¹⁰ Coloss 1, 20.
¹¹ Matth. iii, 2. ¹² Luc. ii, 14. ¹³ Luc. xix, 38.

(83) Codex Coisl. et duo Colbertini βασιλέα τῶν
Ἀσσυρίων διάβολος. Alii quatuor mss. et utraque
editio βασιλέα τῶν Σύρων. Imo Colb. secundus, qui
habet quidem prima manu Ἀσσυρίων, habet tamen
et ipse secunda manu et minutis litteris Σύρων. Ba-
silius, quod et ipsis summis viris non nunquam
contingit, memoria hoc loco falsus est ; cum con-
stet ex lib. III Reg. xi, 22, Ader non fuisse regem
Syrorum, sed populorum terræ Edom. Ducæi præ-
claram notam legas velim,

(83*) Desideratur τῆ, vel ἐπὶ τῆ, EDIT.

(84) Veteres aliquot libri τούτου βληθήσεται. Nec
ita multo post editi ἀέρα καλεῖ. At mss. sex ut in
contextu.

(85) Reg. primus et duo alii Combesisiani εἰς
Χριστὸν πιστευόντων, ab iis qui in Christum cre-
dunt. Lectio optima. Alii quinque mss. et editi
ἠλπικῶτων, ab iis qui in Christum spem reposuere,

(86) Veteres aliquot libri καὶ ἐξεκαθάρθη.

ἀλυπὸν ἡμῶν τὴν διαδοχὴν ἐχόντων πρὸς τὸ εἶξῃς, καὶ ἀπολαύοντων ἡμῶν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς εἰς τὸ διηνεκές, οὗ μετασχέιν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ ὄφραως ἐπιβουλὴν ἐκολύθημεν. Ἐταξε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν φλογίνην ῥομφαίαν φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς· ἣν παρελθόντες ἀκολύτως, εἴσω γενόμεθα (87) τῆς ἀπολαύσεως τῶν καλῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

HOMILIA I.

Κατὰ ὀργιζομένων (88).

1. Ὡς περ ἐπὶ τῶν ἰατρικῶν παραγγελημάτων, ὅταν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς τέχνης γίνονται (89), μετὰ τὴν πείραν μάλιστα τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον διαδείκνυται· οὕτως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν παραινήσεων, ἐπειδὴν μάλιστα τὴν ἐκδοσιν μαρτυροῦσαν λάβῃ τὰ παραγγελήματα, τότε τὸ σοφὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλιμον πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν τῶν πειθομένων τελείωσιν ἀναφαίνεται. Ἀκούοντες μὲν γὰρ τῶν Παροιμιῶν διαδόχῃθεν ἀποφαινομένων, ὅτι Ὁργὴ ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους· ἀκούοντες δὲ καὶ ἀποστολικῶν παραινήσεων· Πᾶσα ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ· καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος τὸν ὀργιζόμενον εἰκὴ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἐνοχον εἶναι τῇ κρίσει· νῦν ὅτε εἰς πείραν ἤλθομεν τοῦ πάθους, οὐκ ἐν ἡμῖν γενομένου, ἀλλ' εἴπωθεν ἡμῖν προσπεσόντος ὡς περ καταιγίδος τυφλῆς ἀδοκῆτου, τότε μάλιστα τὸ θαυμαστὸν τῶν θείων παραγγελημάτων ἐπέγνωμεν. Δόντες μὲν αὐτοὶ τῇ ὀργῇ τόπον, ὡς περ ῥεύματι βιαίῳ διεξέου, καταμαυθάνοντες δὲ ἡσυχίᾳ τὴν ἀσχημονα ταραχὴν τῶν ὑπὸ τοῦ πάθους κατεχομένων, ἐπέγνωμεν ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν εὐστοχίαν τοῦ ῥήματος· ὅτι Ἄνθρωπος θυρώδης οὐκ εὐσχήμων. Ἐπειδὴν γὰρ ἄπαξ παρωσάμενον τοὺς λογισμοὺς τὸ πάθος αὐτὸ τὴν δυναστείαν τῆς ψυχῆς παραλάβῃ, ἀποθηριοῖ παντελῶς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖ, οὐκέτι ἔχοντα τὴν ἐκ τοῦ λόγου βοήθειαν. Ὅπερ γὰρ τοῖς ἰσθόλοις ἐστὶν ὁ ἴος, τοῦτο τοῖς παροξυνθεῖσιν ὁ θυμὸς γίνεται. Ἀυσσώσιν (90) ὡς περ οἱ κύνας, ἄττουσιν ὡς περ οἱ σκορπίοι, δάκνουσιν ὡς περ οἱ ὄφεις. Οἷδε καὶ ἡ Γραφὴ τοὺς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένους τοῖς τῶν θηρίων προσαγορεύει ἀποκαλεῖν, οἷς ἑαυτοὺς διὰ τῆς πονηρίας ἠκειώσαν. Κύνας γὰρ ἐνεούσας, καὶ ὄφεις, γεννήματα ἐχιθῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύει. Οἱ γὰρ ἐτοιμοὶ πρὸς τὴν κατ' ἀλλήλων φθοράν, καὶ τὴν κατὰ τῶν

A habituri, ac jugiter ligno vitæ fruituri, cujus nos initio participes esse insidiæ serpentis prohibuere. *Posuit enim Deus flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ*¹⁴: quo citra impedimentum superato, utinam intus **83** admissi, bonis perfruamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA X.

Adversus eos qui irascuntur.

1. Quemadmodum in medicorum præceptis, cum apposite et ex artis ratione fiunt, post experientiam maxime eorum utilitas solet ostendi: sic in spiritualibus exhortationibus, ubi maxime monita ac præcepta fuerint exitu testata comprobataque, tunc ea sapienter utiliterque ad vitæ emendationem atque ad obtemperantium perfectionem adhibita fuisse apparet. Etenim cum Proverbiorum audimus disertam sententiam: *Ira perdit et prudentes*¹⁵; rursus cum audimus apostolicas commonitiones: *Omnis ira et indignatio et clamor tollatur a vobis, cum omni malitia*¹⁶; item Dominum ipsum, qui eum qui fratri suo temere irascitur, reum esse ait iudicii¹⁷: cum denique experti fuerimus vitium, quod in nobis non gignitur, sed forinsecus in nos tanquam improvisa quædam procella irruit, tunc maxime divinarum præceptionum miram excellentiam cognoscemus. Quod si ipsi iræ locum veluti fluente vehementi exitum unquam dedimus, ac silentio didicimus eorum qui hoc vitio tenentur indecoram perturbationem, tum re ipsa perspectam habuimus dicti hujus solertiam, videlicet quod *Vir iracundus haud honestus est*¹⁸. Postquam enim hoc vitium, depulsa ratione, dominium animæ semel usurpaverit, hominem prorsus convertit in belluam, et ne hominem quidem esse sinit, cum auxilio rationis privetur. Quod enim venenatis venenum est, hoc idem ira est exasperatis. Fiunt rabidi canum in morem, insiliunt ut scorpium, mordent ut serpentes. Novit et Scriptura eos qui vitio aliquo tenentur, bestiaram nominibus vocare, quibuscum necessitudinem affinitatemque per nequitiam contraxere. Nam canes mutos¹⁹, serpentes, sobolem viperarum²⁰, et similibus nominibus ipsos appellat. Qui enim ad mutuum exitium, et ad tribulium suorum perniciem parati sunt, possunt nec injuria

¹⁴ Gen. iii, 24. ¹⁵ Prov. xv, 1. ¹⁶ Ephes, iv, 31. ¹⁷ Matth. v, 23. ¹⁸ Prov. xi, 25. ¹⁹ Isa. lvi, 10. ²⁰ Matth, xxiii, 35.

(87) Reg. primus εἴσω γενόμεθα.

(88) Editi et quatuor mss. κατὰ ὀργιζομένων, *adversus irascentes*. Colb. tertius περὶ ὀργῆς, πρὸς τινὰ εὐεμπτόως ἔχοντα πρὸς τὸ πάθος, *de ira, adversus quemdam qui ad hoc vitium pronus erat*; nec aliter habet Colb. primus, nisi quod in eo pro εὐεμπτόως legitur εὐόπτως. Coisl. περὶ ὀργῆς, πρὸς τινὰς εὐεμπτόως πρὸς τὸ πάθος ἐχόντων, *de ira, adversus quosdam, qui ad hoc vitium proni erant*.

(89) Reg. primus τέχνης γίνονται.

(90) Editi γίνεται, ὀρῶσι, πηδῶσι, λυσσῶσι. Sed illa duo, ὀρῶσι, πηδῶσι, in mss. non leguntur; nec mihi dubium, quin debeant abesse. Recte igitur, opinor, admonuit Combefisius, has duas voces in ora libri ad vocem ἄττουσι declarandam primum positas esse: deinde vero in ipsum contextum obrepsisse, in eoque male locatas fuisse.

inter bestias ac venenata numerari, quibus natura A
odium implacabile inest in homines. Per iram lin-
guæ fiunt effrenatæ et ora incustodita : manus in-
continentes, contumeliæ, probra, maledicta, plagæ
et reliqua omnia quæ ne numerare quidem ullus
potest, vitia sunt ex ira et furore nata. Per iram
ensis acuitur ; patratur homicidium humana manu ;
per hanc fratres alii alios ignoravere ; parentes
quoque et liberi naturæ obliti sunt. Nam irati pri-
mum ignorant sese, deinde omnes simul familiares
atque necessarios. Ut enim torrentes **84** ad loca
cava confluentes, quidquid obvium est transver-
sum trahunt : ita violenti ac impotentes irascen-
tium impetus cunctos similiter invadunt. Non ca-
nities iratis est venerationi, non virtus vitæ, non B
sanguinis conjunctio, non beneficia prius accepta,
non alia ulla dignitas. Brevis quædam est insania,
ira. Irati scilicet plerumque in apertum malum
conjiciunt se ipsi, sua ipsorum commoda ulciscendi
studio negligentes. Nam eorum qui ipsis molesti
fuerunt, recordatione quasi cæstro exstimulati, ef-
fervescente in eis ira atque subsiliente, non prius
cessant quam damnum aliquod inferant irritanti,
aut forte ipsi, si ita contingat, accipiant : quemad-
modum sæpe evenit, ut quæ violenter alliduntur,
plus accipiant detrimenti quam afferent, dum a
rebus renitentibus conquassantur.

2. Quis possit id mali explicare ? quomodo scilicet C
ii qui ad iram proclives sunt, ex levi occasione
accensi, vociferantes, ferocientes, ac impudentius
venenata quavis bestia irruentes, non prius desi-
stant quam inflammatio per magnam immedicabi-
lemque perniciem, ira in ipsis bullæ in modum
disrupta, discutiatur. Neque enim ensis acies, ne-
que ignis, neque aliud quoddam horrendum, furen-
tem ira animum cohibere potest, certe non magis
quam eos qui a dæmonibus detenti sunt, a quibus
nihil irati neque habitu, neque animi affectu diffe-
runt. Nam circa cor quidem in iis qui vindictam
anhelant, effervescit sanguis, utpote vi ignis ex-
agitatus ac exæstuans ; in superficie autem efflore-
scens, irascentem in alia forma ostendit, consue-
tam et notam omnibus formam tanquam personam
in scena commutans. Nam illorum et proprii et D
consueti oculi non cognoscuntur, efferatus est
aspectus, atque igne jam micat. Quin et more suum
grassantium acuit dentes. Facies est livida, et san-
guine suffusa : moles corporis tumida : venæ dis-
rumpuntur, spiritu ab interna tempestate com-
moto. Vox aspera, et maxime intensa : sermo in-

(91) Unus codex Combef. κατὰ τῶν ὁμογενῶν.

(92) Colb. primus ἐστὶ παθήματα.

(93) Colb. tertius πάντα ὁμοίως. Mox Reg. pri-
mus ὡς περ δὲ αἱ. Subinde duo mss. ὁμοίως χω-
ροῦσαι.

(94) Editio Paris. εἰς προῦπτον, male. Veteres
aliquot libri εἰς προῦπτον, bene.

(95) In aliquibus mss. pro παροξύνοντι legitur
παροξύνοντι.

(95*) Interpres legisse videtur ἐξαπτόμενοι. EDIT.

ὁμοφύλων βλάβην (91), εἰκότως ἂν θηρίοις καὶ ἰοθό-
λοις συναριθμοῦντο, αἷς ἀδιάλλακτον ἐκ φύσεως ἐν-
υπόσχει πρὸς ἐνθρώπους τὸ μῖσος. Διὰ θυμὸν ἀγρί-
λοι γλώσσαι, καὶ ἀπόλωτα στόματα · χεῖρες ἀκρα-
τεῖς, ὕβρεις, ἀσεβείαι, κακηγορίαι, πλεγμαί, τὰ ἄλλα
ὅσα οὐδ' ἂν ἐξαριθμησάμενοι τις, ὀργῆς καὶ θυμοῦ
ἐκγονά ἐστι πάθη (92). Διὰ θυμὸν καὶ ξίφος ἀκο-
νᾶται · θάνατος ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς ἀνθρωπείας
τολμάται. Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους ἠγνόησαν,
γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπέλαθοντο. Ἄγνοοῦσι
μὲν γὰρ ἑαυτοὺς πρῶτον οἱ ὀργιζόμενοι, ἔπειτα καὶ
πάντας ὁμοῦ (93) τοὺς ἐπιτηδείους. Ὡς περ γὰρ αἱ
χαράδραι, πρὸς τὰ κοῖλα συρρέουσαι, τὸ προστυχὸν
παρασύρουσιν · οὕτως αἱ τῶν ὀργιζομένων ὀρμαὶ
βίαιοι καὶ ἀκάθεκτοι διὰ πάντων ὁμοίως χωροῦσιν.
Οὐ πολλὰ τοῖς θυμουμένοις αἰδέσιμος, οὐκ ἀρετὴ
βίου, οὐκ οἰκειότης γένους, οὐ προλαβοῦσαι χάριτες,
οὐκ ἄλλο τι τῶν τιμίων. Μαυρία τις ἐστὶν ὀλιγοχρόνιος
ὁ θυμὸς. Οἱ γὰρ καὶ εἰς προῦπτον (94) κακὸν ἑαυτοὺς
πολλάκις ἐμβάλλουσι, τῇ πρὸς τὴν ἀμύνην σπουδῇ
τοῦ καθ' ἑαυτοὺς ἀμελοῦντες. Οἶονεὶ γὰρ οἰστρῶ τῇ
μνήμῃ τῶν λελυπηκότων περικεντούμενοι, σφραδᾶ-
ζοντες αὐτοῖς τοῦ θυμοῦ καὶ πηδῶντος, οὐ πρότερον
ἀπολήγουσι, πρὶν ἢ κακὸν τι δοῦναι τῷ παροξύ-
ναντι (95), ἢ πού τι καὶ προσλαθεῖν. ἔον τύχη ·
ὡς περ που πολλάκις τὰ βίαιως καταρρηγνύμενα
ἐπαθέ τι πλεον ἢ ἔδρασε τοῖς, ἀντιτύποις περιθραυ-
σθέντα.

2. Τίς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ κακοῦ ; ὅπως αἱ ὀξύρροποι
πρὸς θυμὸν ὑπο τῆς τυχεύσεως προφάσεως ἐξαπτόμε-
νον (95*), βοῶντες καὶ ἀγριαίνοντες, καὶ τίνος οὐχὶ ἰοθό-
λων ἀναιδέστερον ἐφορμῶντες ; οὐ πρότερον ἵστανται
πρὶν ἢ διὰ μεγάλου καὶ ἀνηκέστου κακοῦ, οἷον πομφό-
λυγος, αὐτοῖς τῆς ὀργῆς ἐκραγαίσεις, διαπνευσθῆ τὸ
φλεγμαῖνον (96). Οὔτε γὰρ ξίφος ἀκμῇ, οὔτε πῦρ,
οὔτε ἄλλο τι τῶν φοβερῶν, ἱκανὸν τὴν ὑπὸ τῆς ὀργῆς
ἐκμανεῖσαν ψυχὴν ἐπισχεῖν · οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ τοὺς
ὑπὸ δαιμόνων κατασχεθέντας, ὧν οὐδέν, οὔτε κατὰ τὸ
σχῆμα, οὔτε κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν, οἱ ὀργι-
ζόμενοι διαφέρουσιν. Ὀρεγομένοις γὰρ τῆς ἀντι-
λυπήσεως περιζεῖ μὲν τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὡς περ
βία πυρὸς κυκώμενον (97) καὶ παφλάζον · πρὸς δὲ
τὴν ἐπιφάνειαν ἐξελθῆσαν, ἐν ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργι-
ζόμενον ἔδειξε, τὴν συνήθη πᾶσι καὶ γνωρίμην
ὡς περ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηνῆς ὑπαλλάξαι. Ὀφθαλ-
μοὶ μὲν γὰρ ἐκείνοις (98) οἱ οἰκειοὶ τε καὶ συν-
ήθεις ἠγνόηται · παράφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ πῦρ
ἤδη βλέπει. Καὶ παραθήγει τὸν ὀδόντα, κατὰ τῶν
σῶν τοὺς ὁμοίως χωροῦτας. Ἡρώσωπον πελιθόν καὶ
ὑφαιμον · ὄγκος τοῦ σώματος ἐξοιδαίνων · φλέβες
διαρρηγνύμεναι, ὑπὸ τῆς ἐνδοθεν ζάλης κλονουμένου

(96) Reg. primus τὸ φλεγόμενον.

(97) Colb, tertius pro κυκώμενον habet κυκλώμε-
νον. Statim utraque editio ἐξελθῆσαν, depravate.
At mss. aliquot ἐξελθῆσαν, emendate.

(98) Editio Paris. γὰρ ἐκείνους, male. Antiqui
libri ἐκείνους, bene. Quod mox sequitur, καὶ πῦρ
ἤδη βλέπει, ita, si vis, ad verbum interpretabere,
et ignem jam videt. Nec ita multo infra Colb. pri-
mus κατὰ τοὺς τῶν σῶν τους. Subinde Colb. tertius
πρώσωπον δέ.

τοῦ πνεύματος. Φωνὴ τραχεῖα, καὶ ὑπερταυρομένη, καὶ ὁ λόγος ἀναρτήρος καὶ εἰκὴ προσεκπίπτων, οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ εὐτάκτως, οὐδὲ εὐσήμεως προΐων. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τὸ (99) ἀνήκεστον, ὡσπερ φλόξ ὕλης ἀφθονία, τοῖς παροξύνουσιν ἐξαφθῆ, τότε δὴ τότε τὰ οὕτε λόγῳ ῥητὰ οὕτε ἔργῳ φορητὰ ἐπιθεῖν ἐστὶ θεάματα· χεῖρας μὲν διεκρμένας κατὰ τῶν ὁμοφύλων, καὶ πᾶσι μέρεσι τοῦ σώματος ἐπιφερομένας, πόδας δὲ ἀφειδῶς τοῖς καιριωτάτοις ἐναλλομένους, πᾶν δὲ τὸ φανέν ὄπλον τῆς μακίης γινόμενον. Ἐάν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἴσον κακὸν ἀντιστρατευόμενον εὐρωσιν, ὀργὴν ἄλλην καὶ μακίαν ὁμότιμον· οὕτω δὴ (1) συμπεσόντες ἐδρασάν ἀλλήλους καὶ ἐπαθόν, ὅσα εἰκὸς τοὺς ὑπὸ τοιούτῳ δαίμονι στρατηγουμένους παθεῖν. Πηρώσεις γὰρ μελῶν ἢ καὶ θανάτους πολλακίς ἄθλα τῆς ὀργῆς οἱ μαχόμενοι ἀπηνέγκαντο. Ἦρξε χειρῶν ἀδίκων, ὁ δὲ ἠμόνατο· ὁ δὲ ἀντεπήνεργεν, ὁ δὲ οὐχ ὑφίεται. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ταῖς πληγαῖς διακόπτεται, ὁ δὲ θυμὸς τοῦ ἀλγεῖνου τὴν αἴσθησιν παραιρεῖται (2). Οὐ γὰρ ἀγούσι σχολὴν πρὸς τὴν ὧν πεπόνθασιν αἴσθησιν, ὅλως οὐτοῖς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀμυναν τοῦ λελυπηκότος κεινημένης.

3. Μὴ δὴ κακῶ τὸ κακὸν ἰᾶσθε, μηδὲ ἐπιχειρεῖτε ἀλλήλους ὑπερβαίνειν ταῖς συμφοραῖς. Ἐν γὰρ ἀμίλλαις πονηραῖς (3) ἀθλιώτερος ὁ νικῆτας, διότι ἀπέρχεται τὸ πλεῖον ἔχων τῆς ἁμαρτίας. Μὴ τοίνυν γένη κακοῦ πληρωτῆς ἐρανοῦ, μηδὲ πονηροῦ θανείου πονηρότερος ἐκτιστής. Ὑβρισεν ὀργισθεῖς; στήσον τῆς σιωπῆς τὸ κακόν. Σὺ δὲ ὡσπερ ῥεῦμα τὴν ἐκείνου. ὀργὴν εἰς τὴν ἰδίαν καρδίαν ὑποδεξάμενος, τοὺς ἀνέμους μιμῆ, διὰ τῆς ἀντιπνοίας ἀντιδιδόντας τὸ ἐνεχθέν. Μὴ διδασκάλῳ χρήσῃ τῷ ἐχθρῷ, μηδὲ ὁ μισεῖς, τοῦτο ζηλώσης. Μηδὲ γένη ὡσπερ κάτοπτρον τοῦ ὀργίλου, τὴν ἐκείνου μορφὴν ἐν σεαυτῷ δεικνύς. Ἐρυθρὸς ἐκεῖνος· σὺ δὲ οὐκ ἐφοινίχθης; Ὀφθαλμοὶ ὑφαιμοὶ· οἱ δὲ σοί, εἰπέ μοι (4), γαλήνην βλέπουσι; Φωνὴ τραχεῖα· ἢ δὲ σὴ ἤπια; Οὐδὲ ἢ ἐν ταῖς ἐρημίαις ἤχῳ οὕτως ἀνεκλάσθη ἀκεραία πρὸς τὸν φθιγγάμενον, ὡς ἐπὶ τὸν λοιδοροῦν αἱ ὕβρεις ἐπαναστρέφουσι. Μᾶλλον δὲ ὁ μὲν ἤχος ὁ αὐτὸς ἀπεδόθη· ἢ δὲ λοιδορία μετὰ προσθήκης ἐπάνεισιν. Οἷα γὰρ ἀλλήλους ἐρυθρίζοντες ἀντιφθέγγονται; Ὁ μὲν εἶπεν ἀφανῆ, καὶ ἐξ ἀφανῶν· ὁ δὲ ἀπεκάλεσεν οἰκοτρίβων οἰκότριβαν. οὗτος πένητα, ἐκεῖνος ἀλήτην. οὗτος ἀμαθῆ, ἐκεῖνος παραπλήγα· ἕως ἂν αὐτοῖς αἱ ὕβρεις, ὡσπερ τοξέματα, ἐπιλείπωσιν (5). Εἶτα, ἐπειδὴν πᾶσαν λοιδορίαν διὰ τῆς γλώττης ἐκσφενδογήσωσιν, οὕτω λοιπὸν πρὸς τὴν διὰ τῶν ἔργων χωροῦσιν ἀμυναν. Θυμὸς μὲν γὰρ ἐγείρει μάχην,

(99) Colb. primus ἐπὶ τὸ.

(1) Editi οὕτω δὴ καί. Conjunctio καὶ in nostris mss. deest.

(2) Editi et duo saltem antiqui libri παραιρεῖται. At codex Coisl. et duo Colbertini παραιρεῖται. Primam lectionem contemptam nolim quidem, sed alia mihi multo magis probatur. Græci enim in significatione auferendi, verbo posteriore potius quam priore uti solent. Statim editi et mss. nonnulli μηδὲ ἐπιχειρήτε. Alii quidam mss. ἐπιχειρεῖτε.

A distinctus, et temere cadens, non paulatim, nec ordine, nec significanter procedens. Postquam autem ira gravius atrociusque exarserit ob ea quibus animus exasperatur, aut secus ac flamma ob materiæ copiam, tum demum neque verbis explicabilia, neque factu tolerabilia spectacula videre licet: manus attolli adversus tribules, ac injici in omnes corporis partes, pedes in præcipua membra citra discrimen insilire, denique quidquid in conspectum venit, id furori ac insaniam pro armis esse. Quod si ex adverso æquale malum renitens repererint, aliam videlicet iram et parem insaniam; ita demum inter se conserti, mutuo faciunt ac perpetiuntur quæ æquum est perpeti eos, qui sub ejusmodi dæmone militant. Nam mutilationes membrorum, aut etiam plerumque mortem præmia iræ referunt pugnatōres. Hic cœpit injustas manus inferre, ille repulit: hic rursus intulit, ille non cedit. Et corpus quidem plagis **85** contunditur: furor vero adimit doloris sensum. Neque enim vacat sibi eorum quæ perpetiuntur, dolorem sentire, toto eorum animo ad ulciscendum molestiæ auctorem commoto.

3. Malum malo ne curetis, neque contendatis vos mutuo inferendis damnis superare. Nam in malis pugnis miserior est qui vicit, quippe quia cum majori peccato abit. Ne igitur referas malum, neque debitum malum pejus persolvas. Contumelia te affecit iratus? Siste silentio malum. Tu contra, iram illius velut quoddam fluentum in animum tuum suscipiens, ventos imitaris, qui, quod illatum est, id reflatu repellunt. Ne inimico magistro utaris, neque quod odio habes, æmuleris: cave fias irati quasi speculum, formam ejus exhibens in temetipso. Rubet ille; an non tu rubefactus es? Suffusi sanguine sunt oculi illius; tuine, quæso, placide vident? Vox ipsius aspera est, num tua lenis ac mitis est? Ne echo quidem in disertis locis æque integra refringitur ad loquentem, atque contumeliæ ad conviciatorem revertuntur. Vel potius sonus quidem idem redditur: sed convicium cum accessione redit. Qualia enim contumeliosi alter alteri vicissim objiciunt? Alter alterum dixit obscurum, et ex obscuris oriundum: hic illum vernam vernarum vicissim appellat: hic pauperem, ille errorem: hic indoctum, ille insanum; idque, quoad contumeliæ velut spicula eos deficient. Deinde conviciis omnibus per linguam velut per fundam emissis, tum demum ad vindictam re ipsa procedunt. Nam excitat ira rixam, rixa parit convicia, convicia

(3) Antiqui duo libri ἀμίλλαις πονηρίας. Ibidem Reg. primus ἀθλιώτερος ὁ νικῶν· sed additum est in ora libri γο. καὶ ὁ νικῆτας. Nec ita multo post Reg. primus εἰς τὴν σὴν καρδίαν.

(4) Editi et Colb. tertius οἱ δὲ σοί, εἰπέ μοι· sed illud, εἰπέ μοι, in quibusdam mss. non legitur. Infra mss. aliquot ἤχος ὁ αὐτὸς. Abest articulus a vulgatis. Subinde duo mss. Οἷα γὰρ ἀλλήλοις.

(5) Editi ἐπιλείπωσιν. Veteres quatuor libri ἐπιλείπωσιν.

verbera, verbera autem vulnera: denique ex vulneribus mors ipsa plerumque sequitur. Malum a prima origine cohibeamus, iram arte omni ex animis pellentes. Ita enim mala plurima una cum hoc vitio, tanquam cum radice atque principio, excindere poterimus. Maledixit? Tu benedicas. Percussit? Tu sustine. Despicit, teque facit nihili? Tu tecum cogita constare te ex terra, ac rursus in terram reversurum²¹. Quisquis enim rationibus ejusmodi præmunierit semetipsum, ignominiam quamcunque comperiet veritate inferiorem. Sic namque eo etiam redigetur inimicus, ut ulcisci se nullo modo possit, cum te sis contumeliis conviciisque invulneratum exhibiturus: quin et ipse magnam parabis patientiæ coronam, qui alterius insaniam occasionem tuæ philosophiæ exercendæ facias. Quare, si mihi fidem habes, illatis tibi injuriis aliquid etiam addes. Obscurum te dixit, ingloriumque et nihili hominem, qui infimo loco natus sit? Tu te ipsum terram ac cinerem dicito. Illustrior non es patre nostro Abraham, qui se ipse ita appellavit²². Indoctum et pauperem et nullius pretii te dixit? Tu te dicas vermem, teque ex stercore habere originem, Davidis verba usurpans²³. His etiam præclarum **86** Moysis facinus adijce. Ille ab Aaron et Maria maledictis lacessitus, non Deum adversus eos interpellavit, sed pro eis oravit²⁴. Quorum mavis esse discipulus, virorumne Deo gratorum beatorumque, an hominum spiritu nequitiae expletorum? Cum invaserit te convicii ingerendi tentatio, puta te ipsum probari, utrum per patientiam ad Deum accedas, an per iram confugas ad adversarium. Da cogitationibus tuis tempus partem optimam eligendi. Aut enim profueris illi per mansuetudinis exemplum: aut, dum contemnes, eum gravius ulciscere. Quid enim inimico acerbius esse potest, quam si inimicum suum videat injuriis ac contumeliis superiorem? Animum ne abjicias, neque partiaris ullum ad te accessum conviciatoribus patere. Sine eum frustra te allatrare, disrumpatur in semetipso. Ut enim qui verberat sensu carentem, sibi ipse irrogat pœnam (nam nec hostem ulciscitur, nec iram sedat): ita quisquis hominem qui injuriis non movetur, probris ac maledictis lacessit, is cupiditatem suam solari ac mollire non potest. Contra, uti dixi, disrumpitur. Quale enim nomen uterque vestrum statim ab iis qui absunt, consequitur? Ille quidem contumeliosus audit, tu vero magnanimus; ille iracundus et morosus, tu patiens et mitis: illum pœnitebit dictorum, te vero nunquam pœnitebit virtutis.

4. Quid attinet plura dicere? Huic maledicentia claudit regnum cœlorum, quippe *Maledici hæ-*

²¹ Gen. iii, 19. ²² Gen. xviii, 27. ²³ Psal. xxi, 7.

(6) Reg. primus ἐκ γῆς ὑπέστης.

(7) Sic mss. plerique omnes. Editi προχωρεῖς τῷ.

(8) Colb. primus ἀπρακτὰ σοι. Ibidem Reg. pri-

μάχη δὲ γεννᾷ λοιδορίας, αἱ δὲ λοιδορίαὶ πληγὰς, αἱ δὲ πληγαὶ τραύματα, ἐκ δὲ τραυμάτων πολλάκις θάνατοι. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τὸ κακὸν ἐπίσχωμεν, τὴν ὀργὴν πάσῃ μηχανῇ τῶν ψυχῶν ἐξελόντες. Οὕτω γὰρ ἂν δυναθῶμεν τὰ πλεῖστα τῶν κακῶν, ὡσπερ ῥίζη τι καὶ ἀρχῇ, τῷ πάθει τούτῳ συνεκτεμεῖν. Ἐλοιδορήσῃς; σὺ δὲ εὐλόγησον. Ἐτύπησῃς; σὺ δὲ ὑπόμεινον. Διαπτύει καὶ τὸ μηδὲν ἠγεῖται σε; σὺ δὲ ἐννοικὸν λάβε σεαυτοῦ, ὅτι ἐκ γῆς ὑπέστηκας (6), καὶ εἰς γῆν πάλιν ἀναλυθήσῃ. Ὁ γὰρ τούτοις τοῖς λόγοις ἑαυτὸν προκατασχὼν πάσαν ἀτιμίαν ἐλάττονα εὐρήσει τῆς ἀληθείας. Οὕτω γὰρ καὶ τῷ ἐχθρῷ ἀμύχανον κατασκευάσεις τὴν ἀμύχαν, ἀτρωτὸν σεαυτὸν ταῖς λοιδορίαῖς δεικνύς· καὶ σεαυτῷ μέγαν τῆς ὑπομονῆς προσξενήσεις τὸν στέφανον, τὴν ἐτέρου μαθητὴν ἀφορμὴν οἰκείας φιλοσοφίας ποιούμενος. Ὡστε, ἂν ἐμοὶ πείθῃ, καὶ ἐπιθαψιλεύσῃ τῶν ὕβρεων. Ἀφανῆ σε εἶπε; καὶ ἀδοξόν, καὶ μηδὲνα μηδαμόθεν; σὺ δὲ γῆν εἶπε καὶ σποδὸν σεαυτὸν. Οὐκ εἶ σεμνότερος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὃς ἑαυτὸν ταῦτα ἀπεκάλει. Ἀμαθῆ καὶ πτωχὸν καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιον; σὺ δὲ σκόληκα σεαυτὸν εἶπε, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἔχειν τὴν γένεσιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων ῥήματα. Τούτοις πρόσθε καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως καλόν. Ἐκεῖνος, ὑπὸ Ἀαρῶν καὶ Μαρίας λοιδορηθεὶς, οὐ κατενέτυχε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ προσήχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Τίνων βούλει μαθητὴς εἶναι μᾶλλον, τῶν θεοφιλῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας πεπληρωμένων; Ὅταν σοι κενθῇ τῆς λοιδορίας πειρασμός, νόμιζα κρίνεσθαι σεαυτὸν, πότερον διὰ τῆς μακροθυμίας προσχωρεῖς τῷ (7) Θεῷ ἢ διὰ τῆς ὀργῆς ἀποτρέχεις πρὸς τὸν ἀντίδικον. Δὸς καιρὸν τοῖς λογισμοῖς σεαυτοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐκλέξασθαι μερίδα. Ἡ γὰρ ὠφέλησάς τι κακῆνον τῷ ὑποδείγματι τῆς πραότητος, ἢ χαλεπώτερον ἡμῶν διὰ τῆς ὑπεροφίας. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ὀδυνηρότερον τῷ ἐχθρῷ, ἢ τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ὄραν ὕβρεων ὑψηλότερον; Μὴ καταδάλης σεαυτοῦ τὴν γνώμην, μηδὲ ἀνάσχη γενέσθαι ἐφικτὸς τοῖς ὑβρίζουσιν. Ἐασον αὐτὸν ἀπρακτὰ σου (8) καθυλακτεῖν· ἐφ' ἑαυτῷ διαῤῥαγνύσθω. Ὡσπερ γὰρ ὁ τύπτων τὸν μὴ ἀλγοῦντα ἑαυτὸν τιμωρεῖται (οὔτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἡμύνατο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν). οὕτως ὁ τὸν ἀλοιδορητὸν ὀνειδίξων παραμυθίαν εὖρειν τοῦ πάθους οὐ δύναται. Τούναντίον μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, καὶ διαπρίεται. Εὐθύς γὰρ ἐκ τῶν παρόντων οἷα ἐκάτερος ὑμῶν προσαγορεύεται; Ὁ μὲν λοιδορὸς, σὺ δὲ μεγάλόψυχος· ὁ μὲν ὀργίλος καὶ χαλεπός, σὺ δὲ μακροθύμος καὶ πραῆς· ὁ μὲν μεταγνώσεται ἐφ' οἷς ἐφθέγγετο, σὺ δὲ οὐδέποτε μεταμελήσῃ (9) τῆς ἀρετῆς.

4. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Τῷ μὲν ἀπέκλεισε τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἡ λοιδορία· λοιδοροὶ γὰρ

²⁴ Num. xii, 1 seqq.

mus ἐφ' ἑαυτοῦ.

(9) Reg. primus οὐδέποτε μεταμελήσῃ.

βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· σοὶ δὲ ἡτοίμασε τὴν βασιλείαν ἢ σωτήριαν (10). Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ἀμυνόμενος δὲ καὶ εἰς ἴσον ἀντικαθιστάμενος τῷ λοιδορῷ, τί καὶ ἀπολογήσῃ; Ὅτι παρώξυνε κατάρξας; Καὶ ποίας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος, ἐπὶ τὴν ἑταίραν τὴν αἰτίαν μετατιθεῖς ὡς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν διερεθίσασαν, ἤττου τῆς κατακρίσεως (11) ἄξιούται. Οὔτε στέφανοι χωρὶς ἀνταγωνιστῶν, οὔτε πτώματα χωρὶς ἀντιπάλων. Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, οὐχὶ παρωξύνθη, οὐδὲ ἠμυνάμην, ἀλλ' ἔκωφώθη καὶ ἑταπεινώθη, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν. Σὺ δὲ παρωξύνῃ μὲν ὡς ἐπὶ φαύλῃ τῇ λοιδορίᾳ· μιμῆ δὲ πάλιν ὡς ἀγαθόν. Ἰδοὺ γὰρ ἔπαθες ἃ ἐγκαλεῖς. Ἢ τὸ μὲν ἀλλότριον κακὸν ἐπιμελῶς καταβλέπεις; τὸ δὲ σεαυτοῦ αἰσχρὸν οὐδαμοῦ τιθεῖς; Πονηρὸν ἢ ὕβρις; φεῦγε (12) τὴν μίμησιν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἕτερον καταρξαι ἱκανὸν εἰς παραίτησιν. Δικαιότερον μὲν οὖν, ὡς ἑμαυτὸν παίθω, καὶ ἐπιτεῖναι τὴν ἀγανάκτησιν, διότι ὁ μὲν οὐκ εἶχε τὸ σωφρονίζον ὑπόδειγμα· σὺ δὲ, βλέπων ἀσχημονοῦντα τὸν ὀργιζόμενον, οὐκ ἐφυλάξω αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἀγανακτεῖς καὶ χαλεπαίνεις καὶ ἀντοργίζῃ· καὶ γίνεται σου (13) τὸ πάθος ἀπολογία τοῦ προλαβόντος. Αὐτοῖς γὰρ οἷς ποιεῖς, κάκεινον αἰτίας ἀφίης, καὶ σεαυτὸν κατακρίνεις. Εἰ μὲν γὰρ πονηρὸν ὁ θυμὸς, τί οὐκ ἐξέκλινας τὸ κακόν; εἰ δὲ συγγνώμης ἄξιον, τί χαλεπαίνεις τῷ θυμωμένῳ; Ὡστε, εἰ δεῦτερος ἤλθες πρὸς τὴν ἀντίδοσιν, οὐδὲν σε τοῦτο ὀνήσει. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς στεφανίταις ἀγῶσιν ὁ κατάρξας τῶν παλαισμάτων, ἀλλ' ὁ ὑπερβαλλόμενος (14) στεφάνουται. Καὶ κατακρίνεται τοίνυν οὐχὶ μόνον ὁ καθηγησάμενος τοῦ δεινοῦ, ἀλλ' ὁ καὶ πονηρῷ ἡγεμόνι πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἐξακολουθήσας. Ἐὰν πένητά σε προσείπῃ, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγει, κατάδεξαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ψεύδεται, τί πρὸς σέ τὸ λεγόμενον; Μῆτε πρὸς ἐπαίνους χαυνωθῆς τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν· μῆτε πρὸς ὕβρεις ἀγριανῆς τὰς οὐχ ἀπτομένας σου. Οὐκ ὀρᾷς τὰ τοξεύματα, πῶς τῶν μὲν στερῶν καὶ ἀντιτύπων πέφυκε διεκρίπτειν, ἐν δὲ τοῖς ἀπαλοῖς καὶ ὑπεῖκουσι τὴν ὀρμὴν ὑπεκλύειν; Τοιοῦτον δὴ τι νόμιζε εἶναι καὶ τὸ τῆς λοιδορίας. Ὁ μὲν ἀντιβαίνων εἰς ἑαυτὸν καταδέχεται· ὁ δὲ ἐν διδούς καὶ ὑπεῖκων ἐν τῇ ἀπαλότῃ τοῦ τρόπου τὴν ἐπ' αὐτὸν φερομένην πονηρίαν διελύσει. Τί δὲ σε ταράσσει ἢ προσηγορία τοῦ πένητος; Μνήσθητι τῆς φύσεως σεαυτοῦ· ὅτι γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες γυμνὸς καὶ ἀπελεύσῃ. Τί δὲ γυμνοῦ πενιχρότερον; Οὐδὲν ἤκουσας δεινόν, εἰ μὴ σεαυτῷ οἰκειώσης (15)

A *reditatem regni Dei non consequentur* ²⁵ : tibi silentium regnum præparavit. *Qui enim sustinuerit usque ad finem, hic salvus erit* ²⁶. Quodsi par pari referas, et ex æquo insurgas adversus conviciatorem, quam tandem prætendes excusationem? Quod te prior ad iram provocavit? Sed hoc qua venia dignum? Neque enim scortator qui culpam in meretricem transfert, tanquam quæ ad peccatum impulerit, remissius condemnatur. Neque coronæ habentur sine adversariis, neque strages sine hostibus. Audi David dicentem : *Dum consisteret peccator adversum me, non sum exasperatus, nec ultus sum, sed Obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis* ²⁷. Tu vero exacerbaris quidem ob convicium velut malum : sed tamen imitaris illud uti bonum. Ecce enim facis quod reprehendis. An alienum malum diligenter intueris? ducis vero pro nihilo tuam ipsius turpitudinem? Nonne malum contumelia? Cave imiteris. Nam incepisse alium, non sufficit ad excusationem. Imo vero æquius est, ut mihi persuadeo, intendi etiam adversum te querelam, quod ille exemplum quo emendaretur, nequaquam habuerit. Tu tamen videns iratum indecore se gerentem, non illius vitasti similitudinem : sed indignaris, et ægre fers, et vicissim irasceris : ideoque tua ipsius perturbatio aggredientis exordientisque defensio fit et excusatio. Nam per ea quæ ipse facis, tum **87** illum liberas culpa, tum te ipse condemnas. Etenim si malum ira est, cur malum non declinasti? Sin autem quidpiam est venia dignum, cur infensus es irascenti? Quare etsi posterior par pari retulisti, nihil inde capies emolumenti. Neque enim in certaminibus in quibus præmium corona proponitur, certaminis inceptor, sed victor coronatur. Idcircoque non solum qui mali auctor fuit, sed etiam qui malum ducem ad peccatum secutus est, condemnatur. Si te pauperem appellaverit, si verum loquatur, perfer veritatem; sin mentitur, quid ad te quod dixit? Neque eiferaris ob eas quæ verum excedunt laudes; neque ob contumelias quæ te non attingunt, exaspereris. An non vides quomodo sagittæ duriora, et quæ renituntur, soleant penetrare, in mollibus vero et quæ cedant, impetum suum frangere? Consimile quiddam, convicium esse puta. Qui contra tendit, id in se recipit : qui vero remisse agit accedit, morum lenitate illatam sibi injuriam dissolvit. Quid autem te perturbat pauperis cognomen? in mentem veniat tuæ naturæ, quod nudus ingres-

²⁵ I Cor. iv, 10. ²⁶ Matth. x, 22. ²⁷ Psal. xxxviii, 2, 3.

(10) Reg. primus ἡτοίμασε τὴν σωτηρίαν ἢ, *præparavit salutem*.

(11) Codex Coisl. et Colb. tertius τῆς κρίσεως. Statim ubi et in editis et in mss. magno inter se consensu legitur πτώματα, legi debere τρόπαια suspicatur vir doctissimus Combefisius cujus nos conjecturam, nisi libri veteres prohiberent, haud invitisequeremur. Quodsi quispiam, reluctanter veteribus libris, τρόπαια legere malit, sic vertere poterit *neque tropæa sine hostibus*. Ibidem duo

PATROL. GR. XXXI.

Colbertini ἄκουε.

(12) Editi φύγε. At mss. nonnulli φεῦγε.

(13) Sic multi libri veteres. Editi γίνεται σοι.

(14) Reg. primus ὑπερβαλλόμενος. Aliquanto post mss. nonnulli ἀλλ' ὁ καὶ πονηρῷ. Articulus in editis non invenitur. Subinde duo mss. ἀμαρτίαν ἀκολουθήσας.

(15) Editi οἰκειώση. At mss. non pauci οἰκειώσης. Mox Colb. primus φέρειν γενναίως.

sus es in mundum, nudusque es egressurus ²³ Quid autem nudo pauperius est? Nihil grave audivisti, nisi quod ea quæ dicta sunt, tua solius et propria duxeris. Quis unquam ob paupertatem abductus est in carcerem? Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem generose non ferre. Memor esto Domini, *Qui cum dives esset, propter nos egenus factus est* ²⁹. Stultum te et indoctum si appellarit, memineris earum quæ a Judæis in veram sapientiam jactæ sunt, injuriarum: *Samaritanus es, et dæmonium habes* ³⁰. Quod si irasceris, confirmasti probra. Ecquid enim stultius est ira? Sin autem tranquillus et sine ira permanseris, incutis pudorem conviciatori, cum prudentiam re ipsa ostenderis atque modestiam. Cæsus alapis es? At enim Dominus quoque. Infectus es sputis? Sed et Dominus noster. *Non enim avertit faciem suam a confusione sputorum* ³¹. Structæ tibi sunt sycophantiæ? Utique et judici. *Disciderunt tuam tunicam? Exuerunt etiam Dominum meum, et dividerunt inter se ejus vèstimenta* ³². Nondum condemnatus es, nondum crucifixus. Desunt tibi multa, ut pervenias ad ipsius imitationem.

5. Subeant animum tuum horum singula, atque excandescant ac tumorem comprimant. Ejusmodi enim præparationes affectionesque, cordis quasi saltus ac pulsus rescindentes, mentem ad constantiam ac tranquillitatem reducunt. Et sane hoc est quod dictum est a Davide: *Paratus sum, et non sum turbatus* ³³. Oportet igitur compescere te insanum ac vecordem animi motum, exemplorum quæ a beatis viris relicta sunt, memorem: quomodo scilicet magnus ille David petulantiam. Semei mensuete pertulerit. Non enim tempus dabat commotioni iræ, siquidem cogitationem suam transferebat in Deum. Ait nimirum: *Dominus dixit Semei, ut malediceret Davidi* ³⁴. Quapropter cum vocaretur vir sanguinum, **88** et vir iniquus, haudquaquam ei succensuit: sed se ipse humiliabat, quasi jure ac merito maledictis contumeliisque lacessitus. Jam vero duo hæc ex animo tuo exime, nec te ipsum judicaveris magnis rebus dignum, nec quemquam hominum duxeris tibi dignitate longe inferiorem esse. Sic enim, licet ignominia appetiti, nunquam ad iram concitabimur. Grave quidem fuerit, hominem beneficiis affectum, donisque ac gratiis maximis obligatum, præter ingrati animi vitium adhuc quoque ad convicium atque ad ignominiam, priorem recurrere. Grave plane est: sed illud ma-

A τὰ εἰρημένα. Τίς ποτε ἀπήχθη διὰ πενίαν εἰς δεσμοτήριον; Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγενῶς τὴν πενίαν. Μνήσθητι τοῦ Δεσπότου· ὅτι Πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς. Ἐὰν ἀφρονάσε καὶ ἀμαθῆ προσαγορεύσῃ, ὑπομνήσθητι τῶν Ἰουδαϊκῶν ὕβρεων, αἷς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐλοιδορήσαντο. Σαμαριεῖτης εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις. Ἐὰν μὲν οὖν ὀργισθῆς, ἐβεβαίωσας τὰ ὀνειδῆ· τί γὰρ ὀργῆς ἀφρονέστερον; ἐὰν δὲ μείνης ἀόργητος, ἡσχυνας τὸν ὑβρίζοντα, ἔργῳ τὴν σωφροσύνην ἐπιδειξάμενος. Ἐρράπισθης; καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος. Ἐνεπτύσθης; καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον (16) ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Ἐσυκοφαντήθης; καὶ γὰρ καὶ ὁ κριτής. Περιέρρηξάν σου τὸν χιτωνίσκον; Ἀπέδυσάν μου καὶ τὸν Κύριον, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἑαυταῖς. Οὕτω κατεκρίθης, οὕτω ἐσταυρώθης. Πολλὰ σοι λείπει, ἵνα φθάσῃς αὐτοῦ πρὸς τὴν μίμησιν.

5. Τούτων ἕκαστον ὑποτρέχετω σου τὴν διάνοιαν (17), καὶ καταstellέτω τὴν φλεγμονὴν. Αἱ γὰρ τοιαῦται προπαρασκευαὶ καὶ διαθέσεις, οἶον πηδήματα τῆς καρδίας καὶ σφυγμοὺς ἀφαιροῦσαι, εἰς εὐστάθειαν καὶ γαλήνην τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγουσι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἄρα τὸ ὑπὸ τοῦ (18) Δαβὶδ εἰρημένον· ὅτι Ἠτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἔταράχθην. Δεῖ τοίνυν τὸ μανικὸν καὶ ἐκπληκτὸν κίνημα τῆς ψυχῆς καταstellεῖν τῇ μνήμῃ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδειγμάτων· πῶς ὁ μέγας Δαβὶδ πρῶως ἠνείχετο τῆς παρουσίας τοῦ Σεμεὶ. Οὐ γὰρ ἐδίδου καιρὸν τῇ ὀργῇ κινήθῃναι, πρὸς τὸν Θεὸν μεταφέρων τὴν ἔννοιαν (19)· ὅτι Κύριος, εἶπε, φησί, τῷ Σεμεὶ καταρᾶσθαι τὸν Δαβὶδ. Διόπερ ἀκούων αἱμάτων ἀνὴρ, καὶ ἀνὴρ παράνομος, οὐκ ἐκείνῳ ἐχαλέπαινε, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐταπείνου, ὡς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῷ τῆς ὕβρεως ἀπαντώσης (20). Δύο δὲ ταῦτα περίελε σεαυτοῦ, μήτε σεαυτὸν μεγάλων ἀξίων κρίνης, μήτε ἀνθρώπων τινα παρὰ πολὺ ἐλαττοῦσθαι σου κατὰ τὴν ἀξίαν νομίσης. Οὕτω γὰρ οὐδέποτε ὁ θυμὸς ἐν ταῖς ἐπαγομέναις ἡμῖν ἀτιμίαις ἐπαναστήσεται. Δεινὸν μὲν τὸν εὐεργετηθέντα, καὶ ταῖς μεγίσταις ὑπόχρεων χάρισσι, πρὸς τῷ ἀχαρίστῳ εἶτι καὶ ὕβρεως καὶ ἀτιμίας κατάρξαι. Δεινὸν μὲν, ἀλλὰ τῷ ποιοῦντι μεῖζόν ἐστι κακὸν ἢ τῷ πάσχοντι. Ἐκεῖνος ὑβρίζέτω· σὺ δὲ μὴ ὑβρίζου. Γυμνάσιόν σοι πρὸς φιλοσοφίαν ἔστω τὰ

²³ Job 1, 21. ²⁹ II Cor. viii, 9. ³⁰ Joan. viii, 48. ³¹ Isa. l, 6. ³² Matth. xxvii, 31, 35. ³³ Psal. cxviii, 60. ³⁴ II Reg. xvi, 10.

(16) Reg. primus πρόσωπον αὐτοῦ. Mox idem ms. πολλά σοι λείψει.

(17) Antiqui duo libri ἕκαστον ὑποτρέχον σου τὴν διάνοιαν.

(18) Veteres aliquot libri παρὰ τοῦ. Nec ita multo post duo mss. καὶ ἐμπληκτὸν κίνημα. Subinde editi et Colb. tertius et Coisl. μνήμη τῶν μακαρίων ὑποδειγμάτων, recordatione beatorum exemplorum. At vero Colb. primus et duo Regii μνήμη τῶν μακαρίων παραγγέλμάτων, recordatione beatorum documentorum. Denique Colb. secundus μνήμη τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδειγμάτων, recordatione relictorum

a beatis viris exemplorum: quæ scriptura verior videri potest.

(19) Editio Basil. et nostri septem mss. μεταφέρων τὴν ἔννοιαν, cogitationem transferens in Deum. Editio Paris. μεταφέρων τὴν αἰτίαν, rei causam transferens in Deum: quod melius esse non nego. Sed quo melior est hæc lectio, eo magis mihi suspecta est. Vereor enim, ne typographi vocem non ita idoneam alia et meliore et aptiore de suo commutarint.

(20) Colb. primus ὑπαντώσης.

ρήματα. Ἐάν μὴ δεχθῆς, ἄτρωτος εἶ. Ἐάν δὲ καὶ παθῆς τι τὴν ψυχὴν, ἐν σεαυτῷ κάτασχε τὸ λυπηρόν. Ἐνέμοι γάρ, φησὶν, ἐταράχθη ἡ κάρδια μου. τουτέστιν, οὐ διεδόθη πρὸς τὸ ἔξω τὸ πάθος, ἀλλ' οἷόν τι κύμα εἰσῶ τῶν αἰγιαλῶν κατακλασθὲν ἐστορέσθη. Καθησύχασόν μοι τὴν καρδίαν ὑλακτοῦσαν καὶ ἀγριαίνουσαν. Αἰδέισθω τὰ πάθη τοῦ ἐν σοὶ λόγου τὴν ἐπιφάνειαν, ὡσπερ τὸ ἐν παισὶν ἄτακτον ἀνδρὸς αἰδεσίμου παρουσίαν. Πῶς ἂν οὖν ἐκφύγοιμεν τὴν ἐκ τοῦ ὀργίζεσθαι βλάβην; Ἐάν πείσωμεν τὸν θυμὸν μὴ προλαμβάνειν τοὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ τούτου πρῶτον ἐπιμελώμεθα, ὡς μηδέποτε αὐτὸν προσκτρέχειν τῆς διανοίας· ἔχωμεν δὲ ὡσπερ ἵππον ὑνεξευγμένον ἡμῖν, καὶ οἷον χαλινῷ τινι τῷ λόγῳ καταπειθῆ, μηδαμοῦ τῆς τάξεως ἐκβαίνοντα τῆς οἰκείας, ἀγόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐφ' ὅπερ ἂν κατηγῆται (21). Ἐτι γὰρ πρὸς πολλὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐπιτέθειον ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὸ θυμοειδές, ὅταν, ὡσπερ τις στρατιώτης, παρὰ τῷ στρατηγῷ τὰ ὄπλα θέμενος, ἐτοιμῶς ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα τὰς βοηθείας παρέχηται, καὶ σύμμαχος ἢ τῷ λόγῳ κατὰ τῆς ἁμαρτίας. Νεῦρον γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς ὁ θυμὸς, τόνου αὐτῆς πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐνστασίαν ἐμποιῶν. Εἰ γὰρ ποτε λάβοι αὐτὴν ὑφ' ἡδονῆς ἐκλυθεῖσαν, οἷονεὶ βαρῆ σιδήρου (22) στομαῶσας, αὐστηρὰν αὐτὴν καὶ ἀνδρείαν ἐκ μαλακῆς ἄγαν καὶ ἀνειμένης ἐποίησεν. Οὐ γὰρ, εἰ μὴ (23) θυμωθείς κατὰ τοῦ πονηροῦ, δυνατόν σοι μισῆσαι αὐτὸν ὅσον ἄξιον. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τὴν ἴσην σπουδὴν ἔχειν περὶ τε τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς καὶ περὶ τὸ μῖσος τῆς ἁμαρτίας. Πρὸς ὅπερ μάλιστα χρήσιμος ὁ θυμὸς· ἐπειδὴν οἷον κύων ποιμενί, οὕτως ὁ θυμὸς τῷ λογισμῷ παρεπόμενος, πρᾶος μὲν (24) καὶ χειροήθης τοῖς ὠφελουσί, καὶ εὐανάκλητος τῷ λογισμῷ, πρὸς μὲν τὴν ἄλλοτρίαν καὶ φωνὴν καὶ ὄψιν ἐξαγριούμενος, καὶ θεραπείαν ἔχειν δοκῆ, τοῦ δὲ συνήθους αὐτῷ καὶ φίλου ἐμβοήσαντος, ὑποκτῆστων. Αὕτη ἀρίστη ἐστὶ καὶ ἑμμετρος (25) τῷ φρονίμῳ τῆς ψυχῆς μέρει παρὰ τοῦ θυμοειδοῦς ἢ συνεργία. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀδιάλλακτος ἐστὶ τοῖς ἐπιβούλοις καὶ ἄσπονδος· μηδέποτε τὴν πρὸς τὸ βλάπτου φίλικον καταδεχόμενος, ἀλλὰ τὴν ἐπίβουλον ἡθουὴν ὡσπερ τινὰ λύκου ὑλακτῶν ἀεὶ καὶ σπαράσσει. Τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ ἀπὸ θυμοῦ ὠφέλιμον τοῖς εἰδόσι μεταχειρίζεσθαι. Ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἕκαστη παρὰ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως ἢ κακὸν ἢ ἀγαθὸν τῷ κεκτημένῳ γίνεται. Οἷον, τῷ ἐπιθυμητικῷ τῆς ψυχῆς ὁ μὲν εἰς ἀπόλαυσιν σαρκὸς καὶ τῶν ἀκαθάρτων ἡθουῶν ἀποχρησάμενος βδέλυκτὸς καὶ ἀκόλαστος, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τρέψας, καὶ τὴν ὄρεξιν τῶν

lum majus est facienti quam patienti. Convicietur ille: tu vero me conviciare. Sint tibi ejus verba exercitatio ad philosophiam. Si iniquo animo non feras, vulnus nullum accepisti; sin quidpiam animo pateris, tristitiam intra teipsum contine. *In me*, enim, inquit, *turbatum est cor meum*⁸⁵: hoc est, non foras prodiit affectus, sed quasi fluctus quidam intra littora diffractus consedit. Allatran-tem et exacerbatum animum velim sedes. Reverean-tur affectus tui aspectum rationis, non secus ac pueri, si immodestius se gerant, viri venerabilis præsentiam. Qui igitur iracundiæ noxam effugere poterimus? Si iræ suaserimus, ut ne rationem prævertat, imo in primum curam diligentiamque ponamus, ut nunquam præcurrat mentem, sed potius habeamus illam veluti equum nobis subjectum, et rationi tanquam cuidam freno obtemperantem, nec usquam extra suum ipsius ordinem egredientem, sed a ratione, quo viscunque præeat, abduci se sinentem. Nam animi nostri ira idonea est et utilis ad multa virtutis opera, cum scilicet velut miles aliquis, depositis apud ducem armis, prompte, quo præceptum fuerit, venerit suppetias, et rationi adversus peccatum opem tulerit. Est enim animæ nervus ira, robur ei et vires ad bonas res instanter perseveranterque agendas ministrans. Nimirum si quando animam præ voluptate exsolutam offenderit, eam consolidans ferri quasi tinctura quadam, austeram et fortem ex valde molli exque remissa reddit. Neque enim, nisi ira excandueris adversus diabolium, fieri unquam potest, ut eum pro merito oderis. Oportet enim, opinor, tanto studio virtutem amari, quanto odio oportet peccatum haberi. Quam in rem ira utilis est maxime; cum ut canis pasto-rem, ita ira rationem secuta, mitis permaneat, et morigera juvantibus, possitque facile a ratione reduci: contra ad alienam tum vocem, tum faciem exasperetur, etiamsi utraque obsequiosa esse videatur. Sed si inclamet familiaris et amicus, pavet formidatque. Optimum atque **89** prudenti animæ parti accommodatissimum est auxilium illud quod ab irascente animi parte confertur. Nam qui talis fuerit, nunquam cum insidiantibus in gratiam ac concordiam reducetur, nullam unquam cum re ulla noxia amicitiam admittens, sed insidiosam voluptatem quasi lupum quemdam jugiter allatrans, dilaniansque. Hæc est igitur iræ utilitas iis, qui tractare eam ac moderari noverint. Nam et aliarum facultatum quælibet pro utendi molo aut male, aut

⁸⁵ Psal. cxlii, 4.

(21) Veteres aliquot libri ἂν κατηγῆται. Alius ms. et editi κατηγεῖται. Ibidem Reg. primus ἐστι γὰρ οὖν πρὸς. Colb. primus ἐστι γὰρ πρὸς.

(22) In editione Paris. oscitantia operarum corrupte legitur σιδήρον, ubi ex mss. legendum est σιδήρου.

(23) Illud, οὐ γὰρ εἰ μὴ, etc., sic interpretatus est Volaterranus *Nec enim si contra iniquitatem desit indignatio et ira, satis eam odio quo decet persequi poteris: quibus ex verbis patet interpretem vocem*

πονηροῦ sumpsisse pro re mala et iniqua. Sed non animadvertit vir alioqui doctus vocem αὐτόν, quæ et in editis et in mss. legitur, aliud suadere. Et enim si hoc loco vox, πονηροῦ accipi deberet pro re iniqua, αὐτό, non αὐτόν scriptum fuisset. Dubium igitur non est, quin voce πονηροῦ intelligi debeat totius iniquitatis parens diabolus.

(24) Editio utraque πρᾶος μὲν ἢ. Veteres quatuor libri πρᾶος μὲν ἢ.

(25) Reg. primus καὶ εὐμετρος.

bene cedit possidenti. Exempli causa, quisquis A
concupiscenti animi parte ad carnis delectationem
et ad impurarum voluptatum usum abutitur, exse-
crabilis est et impudicus; qui vero eam ad Dei di-
lectionem verterit, et ad æternorum bonorum appe-
titionem, is dignus est æmulatione, et beatus. Et rursus qui rationalem animi partem probe regit,
prudens est ac sapiens; qui vero in proximi perniciem mentem acutam habet, vafer est et maleficus.

6. Absitigitur, ut ea quæ nobis data sunt ad sa-
ludem a Conditore, occasionem nobis ipsis peccati
faciamus! Ita ira quoque cum oportet et ut oportet
commota, efficit robur, patientiamque et continen-
tiam: sed cum agit præter rectam rationem, insa-
nia fit. Quapropter nos etiam Psalmus admonet:
*Irascimini, et nolite peccare*³⁶. Quin et Dominus
ut frustra irascenti iudicium minitatur³⁷: sic ira, B
ut ita dicam, vice medicamenti ad ea quæ oportet,
uti non prohibet. Illud enim: *Inimicitiam ponam
inter te et serpentem*³⁸; item illud: *Inimici sitis
Madianitis*³⁹, docentis est, iracundia velut armis
utendum esse. Quare Moyses hominum omnium
mansuetissimus⁴⁰, idololatriam ulturus, Levitarum
manus ad fratrum cædem armavit. *Ponat, inquit,
unusquisque gladium super femur suum, et transite
a porta ad portam, et redite per castra: et occidite
unusquisque fratrem suum, et unusquisque propin-
quum suum, et unusquisque proximum suum*⁴¹. Et
paulo post, *Et dixit, inquit, Moyses: Implevistis
manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et
in fratre suo, ut detur super vos benedictio*⁴². Quid
vero Plineem justificavit? Nonne justa ira adversus
scortatores? qui alioqui perquam mitis ac mansue-
tus, posteaquam Zambri cum scorto Madianitide
palam et sine verecundia coeuntem vidisset, adeo
ut ne contegerent quidem turpitudinis suæ infame
spectaculum, hoc non perferens, ira opportune usus
est, utroque hasta transfixo⁴³. Samuel autem Agag
regem Amalec, a Saule præter mandatum Dei ser-
vatum, nonne in medium productum ira justa inter-
emit⁴⁴? Sic ira plerumque actionum bonarum est
ministra. Rursus zelotes ille Elias quadringentos
quingenta viros *confusionis* sacerdotes, et qua-
dringentos viros sacerdotes lucorum, mensam Je-
zabel comedentes, consultissima ac sapienti ira
in totius Israelis commodum interfecit⁴⁵. Tu vero
fratri tuo irasceris temere, ac sine causa. Quomodo
enim sine causa, cum altero afflante ac provocante,
alteri tamen tu succenseas? Atque quod canes fa-
ctitant, facis: qui lapides mordent, cum non attingant
projicientem. Qui instigatur, miserabilis est;

αιωνίων αγαθών, ζηλωτός και μακάριος (26). Και
πάλιν τὸ λογιστικὸν ὁ μὲν καλῶς μεταχειριζόμενος
φρόνιμος ἐστὶ και συνετός· ὁ δὲ ἐπὶ βλάβῃ των πλη-
σίον ἠκονημένος τὸν νοῦν, κακεντροχῆς ἐστὶ και
κακοῦργος.

6. Μὴ δὴ οὖν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν δεδομένα
παρὰ τοῦ κτίσαντος ἀφορμὴν ἑαυτοῖς ἀμαρτίας ποιή-
σωμεν. Οὕτω δὴ και ὁ θυμὸς, ὅτε δεῖ, και ὡς δεῖ κινού-
μενος, ἀνδρίαν ποιεῖ και ὑπομονὴν και ἐγκράτειαν·
παρὰ δὲ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργῶν, μανία γίνεται.
Διὰ τοῦτο και ἡμᾶς ὁ Ψαλμὸς νοουθετεῖ (27)· Ὁργί-
ζεσθε, και μὴ ἀμαρτάνετε. Και ὁ Κύριος τῷ μὲν
ὀργιζομένῳ εἰκὴ τὴν κρίσιν ἐπανατείνεται· τὸ δὲ
ἐφ' ἃ δεῖ κεχρησθαι τῇ ὀργῇ, ὡς ἐν φαρμάκῳ εἶδει
οὐ παραιτεῖται. Τὸ γὰρ, Ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον
σου και τοῦ ὄφεως· και τὸ, Ἐχθραίνετε τοῖς Μα-
διανταῖς, διδάσκοντάς ἐστι κεχρησθαι τῷ θυμῷ
ὡσπερ ὀπλῳ. Διὰ τοῦτο Μωϋσῆς ὁ πάντων ἀνθρώπων
πραΐτατος, ἐκδικῶν τὴν εἰδωλολατρείαν, τὰς τῶν
Λευιτῶν χεῖρας πρὸς τὸν τῶν ἀδελφῶν φόνον ἐξ-
ώπλισε. Θέσθω, φησὶ, τὴν ῥομφαίαν ἕκαστος ἐπὶ
τὸν μηρὸν αὐτοῦ, και διέλθετε ἀπὸ πύλης εἰς πύ-
λην, και ἀνακάμψατε διὰ τῆς παρεμβολῆς· και ἀπο-
κτείνατε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, και ἕκαστος
τὸν πλησίον αὐτοῦ, και ἕκαστος τὸν ἑγγιστά (28)
αὐτοῦ. Και μετ' ὀλίγα· Και εἶπε, φησὶ, Μωϋσῆς·
Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν (29) σήμερον τῷ
Κυρίῳ, ἕκαστος ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, και ἐν τῷ
ἀδελφῷ αὐτοῦ, δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογίαν. Τί δὲ
τὸν Φινεὲς ἐδικαίωσεν; Οὐχ ἡ δικαία ὀργὴ κατὰ τῶν
πορνευσάντων; ὅς, τὰ πολλὰ ἐπιεικῆς ὦν και πρᾶος,
ἐπειδὴ εἶδε τὴν πορνείαν τοῦ Ζαμβρι και τῆς Μαδια-
νιτιδος ἀναφανθῶν και ἀπηρυθριασμένως γινομένην,
οὐδὲ συγκαλυπτῶν αὐτῶν τῆς αἰσχύνης τὴν ἀσχῆ-
μονα θεῶν, οὐκ ἀνασχόμενος, εἰς θεῶν ἐχρήσατο τῷ
θυμῷ, δι' ἀμφοῖν ἐλάσας τὸν σειρημάστην. Σαμουὴλ
δὲ τὸν Ἀγάγ τὸν βασιλέα τοῦ Ἀμαλήκ ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ
παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ περισωθέντα οὐχ ὑπὸ
δικαίας ὀργῆς εἰς μέσον ἀγαγὼν κατεφόνευσεν;
Οὕτω γίνεται πολλάκις ὁ θυμὸς ἀγαθῶν πράξεων
ὑπηρέτης. Ἡλίας δὲ ὁ ζηλωτής, πεντήκοντα και
τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, και τετρα-
κοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῶν ἄλσῶν, ἐσθίουτας (30)
τράπεζαν Ἰεζάβελ, λελογισμένῳ θυμῷ και σώφρονι
εἰς ὄφελος παντός τοῦ Ἰσραὴλ ἐθανάτωσε. Σὺ δὲ
ὀργίξῃ τῷ ἀδελφῷ σου εἰκὴ. Πῶς γὰρ οὐκ εἰκὴ, ἄλλου
ἐνεργοῦντος ἄλλῳ χαλεπαίνων αὐτός; Και ποιεῖς τὸ

³⁶ Psal. iv, 5. ³⁷ Matth. v, 22. ³⁸ Gen. iii, 15. ³⁹ Num. xxv, 17. ⁴⁰ Num. xii, 3. ⁴¹ Exod. xxxii, 27. ⁴² ibid. 29. ⁴³ Num. xxv, 8. ⁴⁴ I Reg. xv, 33. ⁴⁵ III Reg. xviii, 22-40.

(26) Colb. tertius και μακαριστός, beatus prædicandus.

(27) Reg. primus et Colb. tertius Διὰ τοῦτο και ὁ Ψαλμῶδὸς ἡμᾶς νοουθετεῖ ὀργίζεσθαι, και μὴ ἀμαρτάνειν.

(28) Sic mss. plerique omnes. Editi ἀδελφὸν αὐτοῦ πλησίον, και ἕκαστος τὸν ἑγγιστά: quod mutilum

erat et mancum.

(29) Hunc locum, Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, etc., illustrat Ducæus in suis notis.

(30) Regii duo et Colb. primus πεντήκοντα και τετρακοσίους ἀνδρας ἱερέων τῶν ἄλσῶν, ἐσθίουτας. Alii duo mss. et editi ut in contextu, fusius.

τῶν κυνῶν · οἱ τοὺς λίθους δάκνουσι, τοῦ βάλλοντος οὐ προσαπτόμενοι. Ὁ ἐνεργούμενος ἐλκεῖνος · ὁ δὲ ἐνεργῶν μισητός. Ἐκεῖ τὸν θυμὸν μετάβης ἐπὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, τὸν τοῦ ψεύθους πατέρα, τὸν ἐργάτην τῆς ἀμαρτίας · τῷ δὲ ἀδελφῷ καὶ συμπάθησον, ὅτι, εἴαν ἐπιμείνη τῇ ἀμαρτίᾳ, μετὰ τοῦ διαβόλου παραδοθήσεται τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. Ὡς περὶ δὲ τὰ ὀνόματα διάφορα θυμοῦ καὶ ὀργῆς, οὕτω καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαίνόμενα πλείστον ἀλλήλων διαφέρει. Ἔστι γὰρ θυμὸς μὲν οἶον ἐξαψίς τις καὶ ἀναθυμίασις ὀξεία τοῦ πάθους · ὀργὴ δὲ ἔμμονος λύπη καὶ ὀργὴ διαρκὴς πρὸς τὴν τῶν ἠδικηκῶν ἀντίδοσιν, ὡς περὶ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀμύνην. Εἰδέναι οὖν χρὴ, ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαθέσεις πλημμελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι · ἢ μανικῶς καὶ ἐμπλήκτως κατὰ τῶν παροξυνόντων (31) κινούμενοι, ἢ θολερῶς καὶ ἐπιβούλως τοὺς λυπήσαντας ἐνεθρεύοντες · ἅπερ ἀμφοτέρα φυληκτέον ἡμῖν.

7. Πῶς ἂν οὖν μὴ κινῶιτο πρὸς ἃ μὴ δεῖ τὸ πάθος; Πῶς; Εἰ προπαιδευθείης (32) τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν ὁ Κύριος καὶ λόγῳ διεδάξατο, καὶ ἔργῳ ὑπέδειξε · νῦν μὲν λέγων · Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος ἔστω πάντων ἔσχατος · νῦν δὲ πράως καὶ ἀκινήτως τοῦ τύπτοντος ἀνεχόμενος. Ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴς καὶ δεσπότης, ὁ παρὰ πάσης τῆς νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ὁ φέρων τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως (33) αὐτοῦ, οὐχὶ ζῶντα ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν ἄδην, τῆς γῆς ὑπορραγείσης τῷ θυσσεβεῖ, ἀλλὰ νοθετεῖ καὶ διδάσκει. Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ · εἰ δὲ καλῶς, τί με θέρεις; Ἐάν γὰρ ἐθισθῆς πάντων ἔσχατος εἶναι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, τότε ἀγανακτήσεις ὡς παρὰ τὴν ἀξίαν καθυβρισμένος (34); Ὅταν σε παιδίον νήπιον λαιδορήσῃ, γέλως ἀφορμὴν ποιῇ τὰ λαιδορήματα · καὶ ὅταν ὑπὸ φρενιτιδος ἐξεστηκῶς τὴν διάνοιαν φθέγγηται ῥήματα ἀτιμίας, ἐλκεῖνον ἡγῆ μᾶλλον ἢ μίσους ἄξιον. Οὐ τοίνυν τὰ ῥήματα πέφυκε τὰς λύπας κινεῖν, ἀλλ' ἢ κατὰ τοῦ λαιδορήσαντος ἡμᾶς ὑπεροψία, καὶ ἡ ἐκάστου περὶ ἑαυτὸν φαντασία. Ὡστε ἂν ἀφέλης τῆς ἑαυτοῦ (35) διανοίας τούτων ἐκάτερον, ψόρος ἐστὶν ἄλλως διακενῆς ἡχῶν τὰ φερόμενα. Παῦσαι οὖν ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμὸν, ἵνα φύγῃς τῆς ὀργῆς τὴν πείραν, τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πάντα ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων. Ἐάν γὰρ λογισμῶ σῶφρονι ἐκτεμεῖν θυνηθῆς τὴν πικρὰν ῥίζαν τοῦ θυμοῦ, πολλὰ τῶν παθῶν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ συναυρήσεις. Καὶ γὰρ τὸ θολερὸν καὶ ὑποπτον, καὶ ἀπιστον καὶ κακόηθες, καὶ ἐπιβούλον καὶ θρασὺ, καὶ πᾶν τὸ τῶν τοιούτων

A qui vero instigat, odio est habendus. Illuc iram transfer in homicidam, mendacii patrem, artificem peccati; fratris vero potius commiseresce, eo quod si in peccato permanserit, una cum diabolo igni æterno tradendus sit. Quemadmodum autem diversa sunt indignationis et iræ nomina: ita quoque subjectæ ipsius notiones, plurimum inter se differunt. Indignatio enim quasi quædam incensio est ac repentina affectus exhalatio; ira vero, dolor constans, perpetuusque appetitus vicis rependendæ nocentibus, anima velut in vindictam pruriente. Scire itaque operæ pretium est, quod affectu utroque peccant homines, aut furiose ac temere adversus irritantes commoti, aut per dolos ac insidias eos qui ipsis molestiam exhibent, circumvenientes: quæ duo cavenda nobis sunt.

7. Qui igitur fieri poterit, ut turbulentus ille affectus ad ea quæ non oportet, non cieatur? Quomodo? Si fueris prius humilitatem edoctus, quam Dominus et verbis præcepit, et re ostendit. Quippe modo dicit: *Qui vult inter vos primus esse, sit omnium postremus*⁴⁶; modo vero toleravit cædentem leni animo atque immoto⁴⁷. Nam cæli terræque conditor ac dominus, qui a creatura omni tam spirituali quam in sensum cadenti adoratur, *Portans omnia verbo virtutis suæ*⁴⁸, percussorem non misit vivum in inferos, terra ad impium deglutendum dehiscente, sed commonefacit ac docet: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis*⁴⁹? Etenim si juxta præceptum Domini postremus omnium esse assueveris, quandonam indignabere, quasisis præter dignitatem contumeliis divexatus? Cum puer parvulus tibi conviciatur, convicia facis ridendi materiam: quin etiam cum quis præ phrenitide mente lapsus, verba ignominiosa loquitur, ducis illum misericordia quam odio digniorem. Non igitur verba ipsa, sed insurgens adversus conviciatorem superbia, et ejusque de se ipso existimatio molestiam ac negotium solent facessere. Quare si utrumque horum ex animo exemeris; ea quæ proferuntur, nil aliud sunt, nisi sonitus frustra ac temere editus. *Desine igitur ab ira, et derelinque furor*⁵⁰: ut iræ periculum effugias, quæ *De cælo revelatur super omnem impietatem, et injustitiam hominum*⁵¹. Nam si consilio prudenti amaram iræ radicem excindere poteris, vitia non pauca una

⁴⁶ Marc. ix, 34. ⁴⁷ Joan. xviii, 22, 23. ⁴⁸ Hebr. i, 3. ⁴⁹ Joan. xviii, 23. ⁵⁰ Psal. xxxvi, 8.

⁵¹ Rom. i, 18.

(31) Antiqui duo libri παροξυνόντων.

(32) Sic in quatuor mss. legitur, in editis vero εἰ παιδευθείης. Mox reg. primus καὶ ἔργοις.

(33) Utraque editio et Coisl. et Colb. tertius perinde ut textus sacer τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως, *verbo virtutis suæ*. At Regii secundus et tertius cum Colb. primo τῷ νεύματι τῆς δυνάμεως, *nutu virtutis suæ*, seu *potentiæ suæ*.

(34) Reg. primus ἀξίαν καθυβριζόμενος. Aliquanto post idem codex ἐλκεῖνον ἡγῆσαι. Reg. secundus ἡγοῦ.

(35) Tres saltem antiqui libri τῆς σεαυτοῦ. Editi et Reg. tertius ἑαυτοῦ. Mox unus mss. Παῦσαι τοίνυν ἀπό. Ibidem Colb. tertius καὶ ἐγκατάλιπε. Subinde idem codex et Reg. primus ἀποκαλυπτομένης ἐξ οὐρανῶν.

cum hoc principio extirpabis. Nam dolus, suspicio, infidelitas, malignitas insidiæ, audacia, et omne similibus malorum examen, vitii hujus germina sunt. Quare ne accersamus nobis malum tantum, animæ ægritudinem, rationis caliginem, abalienationem a Deo, necessitudinis ignorantiam, belli principium, calamitatum cumulum, malum dæmonem ipsis animis nostris innascentem, et velut impudentem quemdam inquilinum interiora nostra occupantem, atque Spiritui sancto aditum præcludentem. Ubi enim sunt inimicitiae, lites, iræ, rixæ, contentiones, tumultus irrequietos **91** in animabus gignentis: ibi mansuetudinis Spiritus haud requiescit. Sed beati Pauli admonitioni obtemperantes, omnem iram et indignationem et clamorem cum malitia omni a nobis tollamus ⁵², efficiamurque in nos invicem humani ac misericordes, expectantes beatam spem mansuetis promissam (*Beati siquidem mites, quoniam ipsi possidebunt terram* ⁵³), in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

A πονηρῶν (36) σμῆνος, ταύτης τῆς κακίας ἐστὶν ἀποβλαστήματα. Μὴ δὴ οὖν ἐπεισάγωμεν ἑαυτοῖς κακὸν τοσοῦτον· ἀόρωστίαν ψυχῆς, σκότωσιν λογισμῶν, ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν, οἰκειότητος ἀγνοίαν, ἀρχὴν πολέμου, συμφορῶν πλήρωμα, δαίμονα πονηρὸν αὐταῖς ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόμενον, καὶ ὡσπερ τινα ἔνοικον ἀναιδῆ προκατέχοντα ἡμῶν τὰ ἔνδον, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν παράσθον ἀποκλείοντα. Ὅπου γὰρ ἔχθραι, ἔρεις, θυμοὶ, ἐριθειῖαι, φιλονεικίαι, θορύβους ἀσιγήτους ταῖς ψυχαῖς ἐμποιοῦντα· ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τῆς πραύτητος οὐκ ἀναπαύεται. Πεισθέντες δὲ τῆ παραινέσει τοῦ μακαρίου Παύλου, πᾶσαν ὀργὴν καὶ θυμὸν καὶ κραυγὴν ἄρωμεν ἀφ' ἡμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ, καὶ γενώμεθα εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ καὶ εὐσπλαγχοὶ, ἀναμένοντες τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν τοῖς πραέσιν ἐπηγγελμένην (Μακάριοι γὰρ οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (37) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

B ἐπηγγελμένην (Μακάριοι γὰρ οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (37) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

HOMILIA XI.

De invidia.

1. Bonus est Deus, et honorum iis qui digni sunt largitor; malus est diabolus, et cujuscunque iniquitatis artifex. Et quemadmodum ex bono consequens est, ut invidia careat: sic invidia diabolum sequitur. Caveamus igitur, fratres, invidiæ vitium, ne socii operum adversarii efficiamur, neve cum ipso inveniamur iudicio eodem condemnati. Etenim si superbus in iudicium incidit diaboli, quomodo invidus paratum diabolo supplicium effugiet! Nam perniciosius nullum vitium innascitur in hominum animis, quam invidia quæ extraneos minime lædens, primum malum est et domesticum habenti. Ut

⁵² Ephes. iv, 31. ⁵³ Matth. v, 4.

(36) Colb. primus τοιοῦτων πονηρῶν. Alii mss. πονηρῶν.

(37) In utraque editione post vocem κράτος sequuntur illa, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτῶν Πνεύματι, cum Patre ipsius experte principii, et sanctissimo bonoque et vivifico ipsorum Spiritu: sed mihi dubium non est, qui totum illud, σὺν τῷ, etc., habendum sit pro additamento librariorum. Nam præterquam quod hæ voces in nostris sex mss. desunt, orationes suas tanto verborum ambitu concludere non solet Basilus. Accedit etiam, quod vox πανάγιος, si bene commemini, nunquam apud Basilium inveniatur.

(38) Vide infra Rufini interpretationem, p. 726.

(39) Reg. primus οὐδὲν ἀθλιώτερον.

(40) Combefisius asseveranter in suo Ecclesiaste Græco dixerat scripsisse Basilium οὐκ ἐλάχιστα: sed in suo *Basilio recensito* modestius loquitur, nempe hoc modo: Num ὅς οὐκ ἐλάχιστα. Postquam autem hunc locum bene, ut putabat, eo quo diximus modo emendaverat, sic interpretatus est, quæ [invidia] cum non minimum eos lædat, qui extra sunt, primum malum atque proprium habenti existit. Sed,

OMILIA IA.

Περὶ φθόνου (38).

1. Ἀγαθὸς ὁ Θεός, καὶ ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις παρέτικός· πονηρὸς ὁ διάβολος, καὶ κακίας παντοίας δημιουργός. Καὶ ὡσπερ ἐπιταί τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφθονία, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βασκανία. Φυλαξώμεθα οὖν, ἀδελφοὶ, τὸ πάθος τοῦ φθόνου, μὴ κακωνοὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀντικειμένου γενώμεθα, καὶ εὐρεθώμεν τῷ αὐτῷ συγκαταδικαζόμενοι κρίματι. Εἰ γὰρ ὁ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπίπτει τοῦ διαβόλου, πῶς ὁ φθονερός τὴν ἡτοιμασμένην τῷ διαβόλῳ τιμωρίαν ἐκφεύξει; Φθόνου γὰρ παθὸς οὐδὲν ὀλεθριώτερον (39) ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐμφύεται. ὅς, ἐλάχιστα (40) λυπῶν τοὺς ἕξωθεν, πρῶτον κακὸν καὶ

nisi omnia me fallunt, tantum abest ut vocula οὐκ, quam addendam censet Combefisius, necessaria sit, ut etiam ejus loci præclaram sententiam prorsus corrumpat. Docet enim Basilus, extraneos, seu eos quibus invidetur, nullo modo lædi invidia aliorum, nedum dicat ipsos aliorum invidia lædi maxime, seu, ut Combefisii verbis utar, non minimum. Igitur vocem ἐλάχιστα hic apud Basilium idem valere, quod apud Latinos vocem minime, obscurum non est. Unde sic interpretabimur, quæ [invidia] extraneos minime lædens, hoc est, non lædens. Vox πρῶτος, quæ sine dubio errandi causa fuit Combefisio, non ita intelligi debet, ut invidia primum lædat invidentem, deinde eum cui invidetur: sed sic, ut invidia malum sit maximum, et quod inter mala primas obtineat. Id enim si ita non esset, pugnaret secum Basilus, qui aliquanto post, num. 4, sic loquitur: Οὕτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυποῦντα, τὸν βασκαινόμενον, αὐτοῦ πλεγαὶ γίνονται τοῦ βασκάνου, ita quoque invidiæ motus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ fiunt invidentis. Nec prætereundum silentio, voculam οὐκ et in editis et in mss. pariter deesse.

οικειὸν ἔστι τῷ κερτημένῳ. Ὡσπερ γὰρ ἰὸς (41) σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξανάλισκει. Μᾶλλον δὲ ὡσπερ τὰς ἐχίδνας φασὶ τὴν κυήσαντα αὐτὰς γαστέρα διεσθιούσας ἀπογενεῖσθαι, οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὠδίνουσαν αὐτὸν ψυχὴν πέφυκε δαπανᾶν. Λύπη γὰρ ἔστι τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος. Διόπερ οὐδέποτε ἀνίαί, οὐδέποτε δυσθυμία τὸν βιάσκων ἐπιλείπουσιν (42). Εὐφρόνησεν ἢ χώρα τοῦ πλησίον; εὐθηνεῖται πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ὁ οἶκος; θυμηδαί τὸν ἄνδρα οὐκ ἐπιλείπουσι; ταῦτα πάντα τροφή τῆς νόσου, καὶ προσθήκη τῆς ἀλγηδόνος ἐστὶ τῷ βασκάνῳ. Ὡστε οὐδὲν διαφέρει ἀνθρώπου γυμνοῦ παρὰ πάντων τιτρωσκομένου. Ἄνδρείος τίς ἐστίν; εὐεκτεῖ (43); ταῦτα πλήττει τὸν βιάσκων. Ἐτερος χαριέστερος τὴν μορφήν; ἄλλη πληγὴ τῷ βασκάνῳ. Ὁ δεῖνα τοῖς τῆς ψυχῆς B προτερήμασι τῶν πολλῶν ὑπερέχει; ἐπὶ φρονήσει καὶ δυνάμει λόγων ἀποβλέπεται καὶ ζηλοῦται; ἄλλος πλουτεῖ καὶ φιλοτιμεῖται λαμπρῶς ἐν ἐπιδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἐκδεεῖς, καὶ πολὺς αὐτῷ παρὰ τῶν εὐεργετουμένων ὁ ἔπαινος; ταῦτα πάντα πληγαὶ καὶ τραύματα, μέσην αὐτοῦ τύπτοντα τὴν καρδίαν. Καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς νόσου, ὅτι οὐδὲ ἐξεῖπεν αὐτὴν δύναται· ἀλλὰ κύπτει (44) μὲν, καὶ κατηφής ἐστι, καὶ συγκέχυται, καὶ ποτυᾶται, καὶ ἀπόλωλεν ὑπὸ τοῦ κακοῦ. Ἐρωτώμενος δὲ τὸ πάθος, ἐρυθροῖα δημοσιεῦσαι τὴν συμφορὰν, ὅτι Βιάσκωνός εἰμι καὶ πικρός, καὶ ἐπιτρίβει με τὰ τοῦ φίλου καλά, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν εὐθυμίαν ὀδύρομαι, καὶ οὐ φέρω τὴν θέαν τῶν ἀλλοτρίων καλῶν, ἀλλὰ συμφορὰν ποιούμαι τὴν τῶν πλησίον εὐημερίαν. Ταῦτα γὰρ ἂν C εἶποι, εἰ τὰ ἀληθῆ λέγειν βούλοιο. Ὡν οὐδὲν (45) ἐξεῖπεν αἰρούμενος, ἐν τῷ βᾶθει κατέχει τὴν νόσον σταν.

2. Οὐκοῦν οὔτε ἰατρὸν τῆς νόσου παραλαμβάνει, οὔτε τι φάρμακον ἐξευρεῖν δύναται τοῦ πάθους ἀλεξήτηριον, καίτοι πλήρεις αἱ Γραφαὶ τῶν ἰαμάτων τούτων· ἀλλὰ μίαν ἰναμένει τοῦ κακοῦ ῥαστώνην, εἰ πού τινα ἴδοι καταμετόντα τῶν φθονουμένων. Οὗτος ὅρος τοῦ μίσους. ἄθλιον ἰδεῖν ἐκ μακαρίου τὸν βασκαίνόμενον, ἐλευθέρῳ γενέσθαι τὸν ζηλωτὸν. Τότε σπένδεται, καὶ φίλος ἐστίν, ὅταν δακρύνοντα ἴδῃ, ὅταν κενθούντα θεάσῃται. Καὶ εὐθυμοῦντι μὲν οὐ συνευφραίνεται· ὀδυρομένῳ δὲ συνδακρύνει. Καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου, ἐξ οἴων εἰς οἷα μεταπέπτωκε, κατοικτίζεται, οὐχ ὑπὸ φιλανθρωπίας, καὶ τοῦ συμπαιθῆς εἶναι, ἐξαίρων τῷ λόγῳ τὰ πρότερα, ἀλλ' ἵνα D βαρυτέραν αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν συμφορὰν. Τὸ παιδίον μετὰ τὸν θάνατον ἐπαινεῖ, καὶ μυρίαὶ ἐγκωμίοις ἀποσεμνύνει, ὡς μὲν καλὸν ἰδεῖν, ὡς δὲ εὐμαθές, ὡς δὲ πρὸς πάντα εὐάρμοστον· οὐκ ἂν αὐτῷ περιόντι γλώσσαν εὐφημον χαρισάμενος. Ἐάν μὲντοι πολλοὺς ἴδῃ συντρέχοντας τῷ ἐπαίνῳ, μεταβαλὼν πάλιν, βασκαίνει τῷ τεθνεῶτι. Τὸν πλοῦτον θαυμάζει μετὰ τὴν ἐκπτώσιν. Τὴν ὥραν τοῦ σώματος, ἢ τὴν

A enim rubigo ferrum, ita invidia infectam ipsa animam absumit. Imo vero quemadmodum vipersas tradunt exeso materno utero nasci; ita quoque solet invidia parientem se animam vorare. Est enim invidia dolor de proximi successu felici ac prospero. Quamobrem nunquam mæror, nunquam molestia deest invidenti. Estne proximi ager fertilis? vitæne commodis omnibus abundat domus? an ipsis animi oblectamentis vir non caret? Hæc omnia pabulum sunt morbi, et accessio doloris invido. Quare ab homine nudo qui ab omnibus sauciatur, nihil differt. Fortis est aliquis et robustus? bona est corporis habitudine? hæc vulnerant invidum. Alius est forma elegantiori? alia hæc est invidi plaga. Præstat animi dotibus quispiam plerisque? prudentia ac dicendi facultate spectandus est atque æmulandus? Alius dives est, atque splendide munificus in largitionibus et in stipis erogatione erga egenos, multumque ab iis quos beneficiis affecerit, laudatur? omnia hæc plagæ sunt et vulnera, medium cor ipsius percellentia. Et illud in hoc morbo gravissimum est, quod ne detegere quidem ipsum possit: sed demissis oculis, vultu tristitiam præ se ferente, confunditur, queritur, atque hac lue perit: interrogatum autem **92** de animi affectione, prodere pudet infortunium illud suum: Invidus sum et amarulentus, affligunt me amici bona: doleo de fratris lætitia, non queo aliena bona intueri: sed proximi secundam fortunam calamitatem duco. Hæc enim dicturus est, si vera loqui velit. Quorum dum nihil vult patefacere, morbum iatus detinet, absumentem ejus viscera, atque corrodentem.

ὑποσπύχουσαν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα καὶ κατεσθίουσαν.

2. Itaque neque ad mittit medicum morbi, neque medelam ullam hujus vitii expultricem invenire potest, quanquam Scripturæ medicamentis ejusmodi sunt refertæ: sed unicum miseræ suæ levamen exspectat, sicubi videat quempiam ex iis quibus invidet, ruentem. Hæc est odii meta, eum cui invidetur, miserum ex felici videre, et eum qui beatus habebatur, infelicem fieri. Tunc initur fœdus, et fit amicus cum viderit lacrymantem, cum lugentem conspexerit. Et vero non lætatur cum hilari, sed cum lugente lacrymatur. Atque vitæ mutationem, ex quibus in quæ exciderit, miseratur, non humanitate quapiam, nec ullo commiserationis sensu priorem statu n verbis efferens, sed ut eum calamitate graviore efficiat. Laudat filium post obitum, et innumeris præconiis condecorat, quam fuerit formosus visu, quam ingeniosus, quam idoneus ad omnia; cui, dum viveret, ne verbum quidem bene ominatum dixisset. Sed si multos viderit ad laudandum concurrentes, rursus mutata sententia invidet mortuo. Miratur perditas opes. Elegantiam cor-

(41) Editi ὁ ἰὸς. Sed in mss. non legitur articulus.

(42) Colb. tertius ἀπολείπουσιν.

(43) Editi ἢ εὐεκτεῖ.

(44) Colb. primus pro κύπτει habet κρύπτεται.

(45) Editi οὐδὲν πλέον. Vox ultima in iis quos legimus codicibus non legitur; idcircoque eam delivimus.

poris aut robur, et bonam habitudinem post morbos laudat et extollit. Et in summa, eorum quæ suppetunt, inimicus est; eorum quæ periere, amicus.

3. Quid igitur hae lue exitiosius esse possit? Corruptela vitæ, pernicies naturæ, eorum quæ nobis a Deo data sunt honorum odium, adversa Deo indoles. Quid malorum auctorem dæmonem ad bellum adversus homines tanto cum furore impulit? Nonne invidia? per quam et cum Deo ipso pugnare palam deprehensus est. Qui infensus quidem Deo erat propter munificentiam erga hominem: sed hominem, cum Deum non posset, ulciscabatur. Eadem et Cain fecisse perhibetur, primus ille diaboli discipulus, edoctus ab ipso et invidiam et cædem, germana scelera, quæ et Paulus conjunxit his verbis: *Plenos invidia, homicidio*⁵⁴. Quid igitur erat quod fecit? Vidit delatum a Deo honorem, et exarsit æmulatione, occiditque honoratum, honorantem ut perstringeret. Nam cum imbecillis esset ad Deum impugnandum, in fraternam cædem animum transtulit. Fugiamus, fratres, ægritudinem ejus quæ in Deum fit pugnae magistram, homicidii matrem, naturæ confusionem, necessitudinis ignorationem, molestiam absurdissimam. Cur afflictaris, homo nihil grave passus? quid bello petis fruentem bonis aliquibus, nihilque de tuis imminuentem? Quodsi vel beneficiis affectus indignaris, nonne palam tuis ipse commodis **93** invides? Ejusmodi Saul erat cui beneficiorum magnitudo bellum Davidi inferendi ansa erat et origo. Primum quidem modulatissima illa ac divina musica ab insania liberatus, conabatur accepti beneficii auctorem hasta transfigere. Deinde una cum ipso exercitu ex hostium manibus incolumis ereptus, et eo qui a Goliath inurebatur dedecore liberatus, cum tamen saltatrices quædam decemplicem partem rerum gestarum Davidi in epiniciis tribuerent, canentes, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus suis*⁵⁵, ob unam hanc vocem, et ob redditum ab ipsa veritate testimonium primum suam eum manu interimere, atque insidiis de medio tollere aggressus est: exinde Davide in fugam acto, ne sic quidem odio finem imposuit, sed postremum expeditione cum tribus electorum milibus adversus illum suscepta, deserta loca perscrutabatur⁵⁶. Quodsi fuisset belli causam interrogatus, respondisset plane viri esse beneficentiam. Ille scilicet ipso persecutionis tempore cum dormiens deprehensus fuisset, possetque ab hoste facile occidi, et cum iterum a justo qui injicere in eum manus volebat, servatus esset incolumis⁵⁷, nequaquam flexus est hoc beneficio: sed et rursus colligebat exercitum, et rursus illum persequabatur, quoad iterum ab eodem in spelunca in-

A ῥώμην καὶ τὴν εὐεξίαν μετὰ τὰς νόσους ἐπαινεῖ καὶ ἐξαίρει. Καὶ ὅλως, ἐχθρὸς μὲν ἐστὶ τῶν παρόντων, φίλος δὲ τῶν ἀπολλυμένων.

3. Τί ἂν οὖν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης ὀλεθριώτερον; Φθορὰ τῆς ζωῆς, λύπη τῆς φύσεως, ἐχθρα τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν, ἐναντίωσις πρὸς Θεόν. Τί τὸν ἀρχέκακον δαίμονα εἰς τὸν κατὰ ἀνθρώπων ἐξέμηνε πόλεμον; Οὐχ ὁ φθόνος; δι' οὗ καὶ θεομάχος φανερώς ἀπηλέγχθη, ἀχθόμενος μὲν Θεῷ ἐπὶ τῇ μεγαλοδωρεῇ τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον δὲ ἀμυνόμενος, ἐπειδὴ Θεὸν οὐκ ἠδύνατο. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα ποιῶν καὶ ὁ Κάιν δεικνύται, ὁ πρῶτος μαθητῆς τοῦ διαβόλου, καὶ φθόνου καὶ φόνου παρ' αὐτοῦ διδάχθεις, τὰς ἀδελφᾶς ἀνομίας, ἃς καὶ Παῦλος συνέξευξεν, εἰπὼν· B Μεστοὺς φθόνου, φόνου. Τί οὖν ἦν ὁ ἐποίησεν; Εἶδε τὴν παρὰ Θεοῦ τιμὴν, καὶ ἐξεκαύθη πρὸς ζῆλον. καὶ ἀνεῖλε τὸν τιμηθέντα, ἵνα καθάρῃται τοῦ τιμησαντος. Πρὸς γὰρ τὴν θεομαχίαν ἀδυνατῶν, εἰς ἀδελφοκτονίαν μετέπεσε. Φύγωμεν, ἀδελφοί, νόσον θεομαχίας διδάσκαλον, ἀνδροφονίας μητέρα, σύγχυσιν φύσεως, οἰκειότητος ἄγνοιαν, συμφορὰν ἀλογωτάτην. Τί λυπῆ, ἄνθρωπε, μηδὲν δεινὸν πεπονθῶς; τί πολεμεῖς τῷ ἐν ἀγαθοῖς (46) τισιν ὄντι, μηδὲν τῶν σῶν ἐλαττώσαντι; Ἐὰν δὲ δὴ καὶ εὐεργετούμενος ἀγανακτῆς, οὐκ ἀντικρυς τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας βασκαίνεις; Ὅποῖος ἦν ὁ Σαούλ, ὃς τῶν εὐεργεσιῶν τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὸν Δαβιδ ἐποίησατο. Πρῶτον μὲν γὰρ, τῇ παναρμονίῳ ἐκείνῃ καὶ θεῖα μουσικῇ τῆς μαυρίας ἀπαλλαγείς, ἐπειράτο δόρατι διαπεῖραι τὸν εὐεργέτην· ἐπειτα σὺν αὐτῷ τῷ στρατῷ ἐκ τῶν πολεμίων περισωθείς, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ (47) Γολιάθ αἰσχύνῃς ἀπαλλαγείς, ὅμως ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐπινικίοις τὸ δεκαπλάσιον τῆς τῶν συμβάντων αἰτίας τῷ Δαβιδ ἀνέθεσαν αἱ χροεύσουσαι· Ἐπάταξε Δαβιδ ἐν μυριάσι, καὶ Σαούλ ἐν χιλιάσι αὐτοῦ· διὰ μίαν ταύτην φωνήν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὑπάρξασαν μαρτυρίαν, πρῶτον αὐτόχειρ γενέσθαι, καὶ ἐξ ἐνέδρας ἀνελεῖν ἐπεχειρήσεν· εἶτα φυγάδα καταστήσας, οὐδὲ οὕτω τὴν ἐχθραν ἐστήσεν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐκστρατεύσας ἐπ' αὐτὸν (48) τρισχιλίους λογάσι, τὰς ἐρημίας διηρηνῶτο. Εἰ δὲ ἠρωτήθη τοῦ πολέμου τὴν πρόφασιν, εἶπεν ἂν πάντως τὰς τοῦ ἀνδρὸς εὐποιίας. Ὅς γε παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς διώξεως καθεύδων καταληφθεὶς, ἔτοιμος εἰς σφαγὴν προκείμενος τῷ ἐχθρῷ, καὶ πάλιν περισωθείς ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐπαγαγεῖν αὐτῷ τὰς χεῖρας φυλαξαμένου, οὐδ' ὑπὸ ταύτης τῆς εὐεργεσίας ἐκάμφθη· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐστρατολόγει, καὶ πάλιν ἐδίωκεν· ἕως, καὶ δεύτερον ἄλους ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ, τοῦ μὲν τὴν ἀρετὴν λαμπροτέραν ἀπέδειξεν, ἑαυτοῦ δὲ τὴν πονηρίαν καταφανεστέραν ἐποίησε. Δυσμεταχειριστότατον ἐχθρας εἶδος ὁ φθόνος. Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλως δυσμενεῖς ἡμερωτέρους ποιοῦσιν αἱ εὐποιίαι·

⁵⁴ Rom. 1, 29. ⁵⁵ I Reg. xviii. 7. ⁵⁶ I Reg. xxiv, 3. ⁵⁷ I Reg, xxvi, 7.

(46) Colb. tertius τῷ ἐπ' ἀγαθοῖς. Mox mss. aliquot ἀγανακτῆς... τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας. Editi ἀγανακτεῖς... τῇ σεαυτοῦ ὠφελείᾳ.

(47) Reg. primus καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ.

(48) Editio utraque κατ' αὐτοῦ. Veteres quinque libri ἐπ' αὐτόν. eadem plane sententia.

τὸν βάσκανον δὲ καὶ κακοήθη τὸ καλῶς παθεῖν πλέον προσερεθίζει· καὶ ὅσῳ περ ἂν μειζόνων τύχη, μειζόνως ἀγανακτεῖ καὶ ἀνιάται, καὶ δυσχεραίνει. Πλείον γὰρ ἄχθεται τῇ δυνάμει τοῦ εὐεργέτου, ἢ χάριν ἔχει τοῖς εἰς αὐτὸν γινομένοις. Ποῖον οὐ νικῶσι θηρίον τῇ χαλεπότητι τῶν τρόπων; Τί τῶν ἀνημέρων οὐχ ὑπερβάλλουσιν ἀγριότητι; Οἱ κύνες τρεφόμενοι ἡμεροῦνται, οἱ λέοντες χειροήθεις γίνονται θεραπευόμενοι· οἱ δὲ βάσκανοι ταῖς θεραπείαις πλέον ἐξαγριαίνονται.

non superant morum acerbitate? Quas feras feritate non vincunt? Canes alimento oblato mansuescunt, leones cum curantur, tractabiles fiunt: sed invidi obsequiis et officiis evadunt agrestiores.

4. Τί τὸν γενναῖον Ἰωσήφ δούλον ἐποίησεν; Οὐχ ὁ φθόνος τῶν ἀδελφῶν; Ἐνθα καὶ θαυμάσαι ἄξιον τὴν ἀλογίαν τῆς νόσου. Φοβηθέντες γὰρ τῶν ἀνειράτων τὴν ἔκθασιν, δούλον ἐποίουν τὸν ἀδελφόν, ὡς οὐκ ἂν ποτε δούλου προσκυνηθέντος. Καίτοι εἰ μὲν ἀληθῆ τὰ ἐνύπνια, τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντως ἐκβῆναι τὰ προῤῥθέντα; εἰ δὲ ψευδεῖς αἱ τῶν ἀνειράτων ὄψεις, ἀντὶ τίνος βασκαίνετε τῷ σφαλλομένῳ; Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας περιτρέπεται αὐτοῖς τὸ σοφόν. Δι' ὧν γὰρ ἐνόμιζον ἐμποδίζεσθαι τῇ πορρήσει, διὰ τούτων ἐφάνησαν ὁδοποιοῦντες τὴν ἔκθασιν. Εἰ γὰρ μὴ ἐπράθη, οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν δια σωφροσύνης ταῖς ἐπιβουλαῖς τῆς ἀκολάστου γυναικὸς περιέπεσεν, οὐκ ἂν ἐδλήθη εἰς δεσμωτήριον, οὐκ ἂν ἐγένετο συνήθης τοῖς ὑπηρεταῖς τοῦ Φαραῶ, οὐδ' ἂν συνέβαλε τὰ ἀνείρατα, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τὴν σιτοδείαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων προσεκυνήθη. Μετάθα τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸν μέγιστον φθόνον, καὶ ἐπὶ μεγίστοις συστάται, ὅς ἐκ τῆς Ἰουδαίων μαυρίας κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο. Διὰ τί ἐφθονεῖτο; Διὰ τὰ θαύματα. Τίνες δὲ ἦσαν αἱ θαυματοποιαί; Σωτηρία τῶν δευμένων· ἐτρέφοντο οἱ πεινῶντες, καὶ ὁ τρέφων ἐπολεμείτο· ἠγείροντο οἱ νεκροὶ, καὶ ὁ ζωοποιὸν ἐβασκαίνετο· δαίμονες ἀπηλύοντο, καὶ ὁ ἐπιτάστων ἐπεβουλεύετο· λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ χωλοὶ περιεπάτουσαν, κωφοὶ ἤκουον, καὶ τυφλοὶ ἀνέβλεπον, καὶ ὁ εὐεργέτης ἐφυγαδεύετο. Καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ παρέδωκαν τὸν τὴν ζωὴν χαρισκόμενον, καὶ ἐμαστιγούν τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατεδίκαζον τὸν κοίτην τοῦ κόσμου. Οὕτω μέχρι πάντων διεξῆλθε (49) τὰ τοῦ φθόνου κακά. Καὶ ἐνὶ τούτῳ ὄπλῳ ἀπὸ καταβολῆς ἀρξάμενος κόσμου μέχρι συντελείας αἰῶνος πάντας τιτρώσκει καὶ καταβάλλει ὁ λυμεὼν τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος, ὁ χαίρων (50) ἡμῶν τῇ ἀπωλείᾳ, ὁ καταπεσὼν διὰ τοῦ φθόνου, καὶ ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ ἴσου πάθους συγκαταβάλλων. Σοφὸς ἄρα ἦν ὁ τῷ βασκάνῳ ἀνθρὶ μηδὲ συνδειπνεῖν ἐπιτρέπων· ἀπὸ τῆς ἐν τῷ δεῖπνῳ συνουσίας περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κατὰ τὸν βίον κοινωνίας διαλεγόμενος. Ὡσπερ γὰρ τὴν εὐκατάπρηστον ὕλην ἐπιμελὲς ἡμῖν ὅτι πορρωτάτῳ τοῦ πυρὸς ἀποτίθεσθαι, οὕτω

A terceptus, et ejus virtutem præstiterit illustriorem, et suam ipsius nequitiam manifestiorem reddiderit. Immansuetissimum odii genus invidia est. Nam beneficentia cæteros quidem qui nobis alioquin infensi sunt, mitiores mansuetioresque reddit: sed collata in invidum et malignum beneficia, ipsum amplius irritant. Et quanto majora acceperit, tanto magis indignatur, doletque et stomachatur. Magis enim afflicatur de potentia beneficientis, quam pro datis sibi beneficiis gratiam habet. Quam belluam

non superant morum acerbitate? Quas feras feritate non vincunt? Canes alimento oblato mansuescunt, leones cum curantur, tractabiles fiunt: sed invidi obsequiis et officiis evadunt agrestiores.

4. Quid generosum illum Joseph redegit in servitutum⁵⁸? Nonne invidia fratrum? Ubi et mirari operæ pretium est morbi stultitiam. Nam veriti somniorum exitum, fratrem in servitutum addixere, quasi servus ab eis nunquam fuisset adorandus. Sed si vera sunt somnia, qua arte fieri possit, ut non omnino eveniant prænuntiat? Sin autem falsa somniorum visa, cur invidetis aberranti? Nunc vero solers illorum consilium Dei providentia in contrarium ipsis vertitur. Quibus enim putabant se vaticinium impedituros, iisdem viam eventui stravisse comperti sunt. Etenim si venditus non fuisset, non venisset in Ægyptum, non ob pudicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, non conjectus fuisset in carcerem, non familiaris evasisset ministris Pharaonis, neque somniorum fuisset convector, unde principatum Ægypti obtinuit, et a suis fratribus ob frumenti inopiam ad se convenientibus adoratus est. Transi animo ad invidiam illam maximam, maximisque in rebus sitam, quæ ex Judæorum insania contra Servatorem emersit. Cur invidebatur? Ob miracula. Quæ vero erant ea miracula? Salus egentium: nutriebantur esurientes, **94** et qui nutriebat, oppugnabatur: suscitabantur mortui, et invidiosus erat qui eos revocarat ad vitam: fugabantur dæmones, et qui eis imperabat, insidiis petebatur; leprosi mundabantur, obambulabant claudi, surdi audiebant, videbant cæci, et fugabatur qui hæc beneficia conferebat. Ac postremo morti vitæ largitorem tradiderunt, flagris cædebant hominum liberatorem, condemnabant mundi judicem. Sic invidiæ mala pertigere ad omnia. Atque unis his armis, a jactis mundi fundamentis exorsus, usque ad sæculi consummationem omnes sauciat et dejicit perditor vitæ nostræ diabolus, qui interitu nostro gaudet, qui per invidiam lapsus, nos etiam simul per idem vitium sternit. Sapiens ergo erat, qui cum invido viro ne cœnare quidem sinebat⁵⁹, ita per cœnæ consortium de omni simul vitæ societate submonens. Quemadmodum enim curæ nobis est materiam quæ facile ignem concipit, quam longissime ab igne submovere: sic operæ pretium est, quoad ejus fieri potest, amicitias ex invidorum

⁵⁸ Gen. xxxvii, 28. ⁵⁹ Prov. xxiii, 6.

(49) Colb. primus πάντων διεῖληθεν.

(50) Colb. primus ὁ ἐπιχαίρων. Nec ita multo post

codex Combef. συγκαταβάλλοι. Alii tres mss. συγκαταβάλλων. Editi συγκαταβαλων.

consuetudine subducere, ut extra invidiæ tela constituamur. Neque enim fieri potest, ut aliter invidia irretiamur, nisi per familiaritatem consuetudinemque ad eam accesserimus. Etenim, juxta Salomonis sententiam, *Viro æmulatione a sodali ipsius*⁶⁰. Et vero sic se res habet. Ægyptio Scytha non invidet, sed unusquisque habenti nationem eandem; et inter nationis ejusdem incolas, ignotis non invidetur, sed familiarissimis: et inter familiares, vicinis, et eandem artem exercentibus, aut alia quavis necessitudine conjunctis, imo inter hos rursus, cœtaneis, consanguineisque, et fratribus. Et in summa, ut rubigo lues est frumenti propria; sic invidia amicitiae morbus. Illud tamen in hoc malo laudare quis poterit, quod quanto vehementius cietur, tanto homini qui eo laborat, gravius est. Quemadmodum enim jacula ingenti vi emissa, ubi in quidpiam durum ac renitens inciderint, revertuntur in jaculatorem; ita quoque invidiæ motus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ fiunt invidentis. Quis enim, quod se angoribus dedat, bona proximi unquam imminuit? Sed mœrore contabescens, se ipse confecit. Jam vero qui invidiæ morbo laborant, ipsis etiam venenatis bestiis existimantur exitiosiores esse: siquidem illæ vulnere inflictio immittunt virus, et commorsa pars paulatim putredine exeditur. Invidos vero putant quidam vel solis oculis labem inferre, adeo ut corpora bona habitudine prædita, et ex ætatis vigore maxime efflorescentia, per eorum invidiam tabescant, concidatque confestim moles omnis, exitioso quodam quasi fluente ex invidorum oculis diffuente, et tabefaciente atque corrumpente. Ego tamen hanc fabulam rejicio ut popularem, utque ab aniculis introductam in mulierum cœtum: sed illud dico, **dæmones boni** **95** cujusvis osores, ubi voluntates sibi familiares ac necessitudine conjunctas repere rint, modis omnibus uti eis ad suum arbitrium, sic ut ipsos etiam invidorum oculos adhibeant suæ voluntatis ministros. Itane vero non horres te ipsum exitiosi dæmonis administrum constituere, sed vitium admittis, quo eorum qui te injuria nulla affecere, futurus sis inimicus, imo hostis Dei, qui bonus est, et omnis invidiæ expers?

5. Fugiamus vitium intolerabile. Serpentis est documentum, dæmonum inventum, satio inimici, arrhabo supplicii, pietatis impedimentum, via ad gehennam, privatio regni. Cæterum invidi vel ipsa facie manifesto agnoscuntur. His oculi sunt aridi et obscuri, gena demissa, supercilium contractum,

⁶⁰ Eccle. iv, 4.

(51) Quod ait Basiliius, *vicinos, vicinis, familiares familiaribus invidere*, ejus non dissimilia apud Hesiodum in Operib. inveniri notavit Ducæus.

(52) Reg. primus *καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις*.

(53) Idem codex *ἐπὶ τὸν προέμενον*. Alii duo mss. et editi *προέμενον*.

(54) Antiqui duo libri *βλάβην ἐμβάλλειν*.

A *χρῆ, καθ' ὅσον οἶόν τε, τῆς τῶν βασκάνων ὀμιλίας τὰς φιλίας ἀπάγειν, ἔξω τῶν τοῦ φθόνου βελῶν ἑαυτοὺς ποιοῦντας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως δυνατὸν συμπλακῆναι τῷ φθόνῳ, μὴ δι' οἰκειότητος αὐτῷ προσεγγίσαντα. Ἐπεὶ περ κατὰ τὸν Σολομῶντος λόγον, Τῷ ἀνδρὶ ὁ ζῆλος παρὰ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. (51) Οὐχὶ τῷ Αἰγυπτίῳ βασκαίνει ὁ Σκύθης, ἀλλὰ τῷ ὁμοεθνεῖ ἕκαστος· καὶ ἐν τῷ ὁμοεθνεῖ μέντοι οὐ τοῖς ἀγνοουμένοις φθονεῖ, ἀλλὰ τοῖς συνηθεστάτοις· καὶ τῶν συνήθων τοῖς γείτοσι καὶ ὁμοτέχνοισι, καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις (52)· καὶ τούτοις πάλιν, ἡλικιώταις καὶ συγγενέσι καὶ ἀδελφοῖς. Καὶ ὅπως ὡσπερ ἡ ἐρυσίβη ἰδίῳ ἐστὶ τοῦ σίτου νόσημα, οὕτως ὁ φθόνος φιλίας ἐστὶν ἀβρώστημα. Ἐκεῖνό γε μὴν καὶ ἐπαινέσειε τις τοῦ κακοῦ, ὅτι ὅσῳ περ ἂν σφοδρότερος κινήθῃ, τοσοῦτῳ χαλεπώτερός ἐστὶ τῷ κεκτημένῳ. Ὡσπερ γὰρ τῶν βελῶν τὰ βιαίως φερόμενα, ἐπειδὴν καρτερῶ τιμὴ καὶ ἀντιτύπῳ προσπέσῃ, ἐπὶ τὸν προέμενον (53) ἐπανέρχεται· οὕτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυποῦντα τὸν βασκαίνόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ γίνονται τοῦ βασκάνου. Τίς γὰρ λυπούμενος ἠλάττωσέ ποτε τὰ τοῦ πλησίον καλά; Ἐαυτὸν μέντοι προσανάλωσε ταῖς λύκαις κατατηκόμενος. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἰοβόλων αὐτῶν ὀλεθριώτεροι εἶναι οἱ νοσοῦντες τὴν βασκανίαν ὑπονοοῦνται· εἴπερ τὰ μὲν διὰ πληγῆς ἐνίσσει τὸν ἰόν, καὶ κατὰ μικρὸν σηπεδόσι τὸ δηχθὲν ἐπινέμεται· τοὺς δὲ φθονερούς τινες οἶονται καὶ δι' ὀφθαλμῶν μόνων τὴν βλάβην ἐπιβάλλειν (54)· ὥστε τὰ εὐεχτικὰ σώματα, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς*

C *εἰς τὴν ἄκραν ὥραν ὑπερανθήσαντα, τῆκεσθαι παρ' αὐτῶν καταβασκαίνόμενα, καὶ ὅλον ἀθρώως συναναίρεισθαι (55) τὸν ὄγκον, οἷον ρεύματός τινος ὀλεθρίου ἐκ τῶν φθονερῶν ὀφθαλμῶν ἀπορρέοντος, καὶ λυμαινομένου καὶ διαφθειρόντος. Ἐγὼ δὲ τουτον μὲν τὸν λόγον ἀποπέμπομαι, ὡς δημῶδη καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθέντα ὑπὸ γραιδίῳ· ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι οἱ μιτόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὴν οἰκείας ἑαυτοῖς εὐρωσι προαιρέσεις, παντοίως αὐταῖς πρὸς τὸ ἴδιον ἀποκέρχονται βούλημα· ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκάνων εἰς ὑπηρεσίαν χρῆσθαι (56) τοῦ ἰδίου θελήματος. Εἶτα οὐ φρίσσεις ὑπηρετήν σεαυτὸν παντῶν δαίμονος ὀλεθρίου, ἀλλ' ὑποδέχη κακόν, δι' οὗ ἐχθρὸς μὲν γενήσῃ τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἐχθρὸς δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθόνου;*

D 5. Φύγωμεν κακὸν ἀφόρητον. Ὁρεῶς ἐστὶ δίδαγμα, δαιμόνων εὐρημα, ἐχθροῦ ἐπισπρά, ἀβράβων κολλήσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γένουαν, στέρησις βασιλείας. Δῆλοι δὲ πως καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ (57) τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. Ὅμμα τούτοις ξερὸν καὶ ἀλαμπές, παρειὰ κατηφής, ὄφρυς συμπε-

(55) In duobus mss. scriptum invenimus ἀθρώως, συναίρεισθαι. Aliquanto post Reg. primus δημῶδη καὶ γυναικῶδη.

(56) Colb. tertius *χρήσασθαι*.

(57) Editi et Reg. tertius αὐτῷ τῷ προσώπῳ. At mss. Combefisiani uno verbo αὐτοπροσώπως. Nec ita multo post Reg. primus *παρειὰ κατηφής*.

πτωκνία, ἡ ψυχὴ τῷ πάθει συγκεχυμένη, τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον ἐπὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἔχουσα. Οὐ πράξις κατ' ἀρετὴν ἐπαινετὴ παρ' ἐκείνοις, οὐ λόγου δύμινος σεμνότητι κεκοσμημένη καὶ χάρισιν, οὐκ ἄλλο τι τῶν ζηλωτῶν καὶ περιβλεπτῶν οὐδέν. Ὡσπερ δὲ οἱ γυῖπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολλοὺς μὲν λειμῶνας, πολλοὺς δὲ ἡδέεις καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μυῖαι τὸ μὲν ὑγιαῖνον παρατρέχουσι, πρὸς δὲ τὸ ἔλκος ἐπείγονται· οὕτως οἱ βιάσκαυοι τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσβλέπουσι, τοῖς δὲ σαθροῖς ἐπιτίθενται· καὶ τι προσκταῖσαι συμβῆ, οἷα πολλὰ τῇ ἀνθρώπινα, τοῦτο δημοσιεύουσι, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἀνδρας γνωρίζειν βούλονται· ὡσπερ οἱ (58) πονηροὶ τῶν ζωγράφων ἀπὸ τῆς ἐνδιαστρόφου ῥινός, ἢ ἀπὸ τινος οὐλλῆς ἢ κολοβώματος, ἐκ φύσεως ἢ ἐκ πάθους ἐπισυμβάντος, τὰς μορφὰς τῶν γραφομένων ἀποσημαίνοντες. Δεινοὶ δὲ ταῖς εἰς τὸ χεῖρον παρατροπαῖς τὸ ἐπαινετὸν διαπτύσαι, καὶ ἐκ τῆς γείτονος κακίας τὴν ἀρετὴν διαβαλεῖν. Θρασύ μὲν γὰρ λέγουσι τὸν ἀνδρείον, ἀνάλγητον δὲ τὸν σώφρονα· τὸν δίκαιον ἀπηνῆ· κακοῦργον τὸν φρόνιμον. Καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ μὲν ὡς βάνουσον (59) διαβάλλουσι, τὸν ἐλευθέριον δὲ ὡς ἄσωτον· πάλιν τὸν οἰκονομικὸν φειδωλόν. Καὶ ὅλως, πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς εἶδη οὐκ ἀπορεῖ παρ' αὐτοῖς ὀνόματος ἐκ τῆς ἀντικειμένης κακίας μετενεχθέντος. Τί οὖν ! ἐν τῇ κατηγορίᾳ (60) τοῦ κακοῦ τὸν λόγον στήσομεν ; Ἀλλὰ τοῦτο ὡσπερ ἡμισὺ τί (61) ἐστὶ τῆς ἰατρείας. Τὸ μὲν γὰρ δεῖξαι τῷ κάμνοντι τῆς νόσου τὸ μέγεθος, ὥστε ἀξίαν ἐμποιῆσαι αὐτῷ τοῦ κακοῦ τὴν φροντίδα, οὐκ ἄχρηστον· τὸ δὲ ἄχρι τούτου καταλιπεῖν, μὴ πρὸς τὴν ὑγίειαν χειραγωγῆσαντα, οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ ἐκδοτὸν ἀφεῖναι τῇ ἀφρόσυχῃ τὸν κάμνοντα. Τί οὖν ; πῶς ἂν μὴ πάθοιμεν ἐξ ἀρχῆς τὴν νόσον, ἢ ὑπαχθέντες ἐκφύγοιμεν ; Εἰ πρῶτον μὲν μηδὲν μέγα, μηδὲ ὑπερφυῖς τῶν ἀνθρωπίνων κρίνοιμεν (62)· μὴ εὐπορίαν τὴν ἐν ἀνθρώποις· μὴ δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν (63)· μὴ σώματος εὐεξίαν. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς παρερχομένοις ὀριζόμεθα εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἐπὶ αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ ἀληθινῶν μετουσίαν κεκλήμεθα. Ὡστε ὁ πλουτῶν οὐπω ζηλωτὸς ἐστὶ διὰ τὸν πλοῦτον· οὐχ ὁ θυνάστης διὰ τὸν ὄγκου τοῦ ἀξιώματος, οὐχ ὁ ἰσχυρὸς διὰ τὴν ῥώμην τοῦ σώματος, οὐχ ὁ σοφὸς διὰ τὴν τοῦ λόγου παρουσίαν. Ὁργανα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῆς ἀρετῆς τοῖς καλῶς κεχρημένοις, οὐκ αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸ μακάριον. Ὁ μὲν οὖν κακῶς αὐτοῖς κεχρημένος, ἐλευθέρως, ὡς ὁ τῷ ξίφει, ὁ ἔλαβε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἀμυναν, τούτῳ ἐκουσίως ἑαυτὸν κατατιτρώσκων· εἰ

A animus turbulento affectu perturbatus, carens in rebus veritatis iudicio. Neque vero laudabile fuerit apud illos ullum virtutis opus, neque dicendi facultas licet gravitate ac gratia ornata, neque quidquam aliud ex iis quæ optanda sunt et spectanda. Quemadmodum autem vultures prata multa, multaque loca amœna et odorata prætervolantes, feruntur ad graveolentia ; et quemadmodum muscæ quod sanum est prætereuntes, ad ulcera properant : ita invidi vitæ splendorem, et recte factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem, sed in marcida et putrida irruunt ; et si in aliquo erratum sit (cujusmodi sunt res hominum non paucæ), id ipsum divulgant, et ex his viros fieri notos volunt ; non secus ac mali pictores, qui ex distorto naso, aut ab aliquo tubere, aut mutilatione natura seu casu facta picturarum suarum formas insigniunt effuguntque. Ad hæc periti sunt rem laudabilem in pejus detortam despuendi, exque vicino vitio virtutem calumniandi. Fortem enim dicunt audacem et temerarium ; temperantem, stupidum ; justum, crudelem ; prudentem, fraudulentum. Et magnificum quidem traducunt velut ineptos sumptus facientem ; liberalem, velut prodigum ; rursus peritum rei familiaris administratorem, parcum ; denique quodlibet virtutis genus apud ipsos nomen obtinet ab opposito vitio mutuatum. Quid igitur ? in accusatione hujus vitii orationem sistam ? Sed hæc est velut dimidia curationis pars. Nam ostendere ægroto morbi magnitudinem, ut dignam curam suspiciat fugandi mali, non fuerit inutile : sed eum necdum ad sanitatem perductum hic derelinquere, nihil aliud est nisi ægrotantem morbo deditum et desperatum dimittere. Quid igitur ? qui fieri poterit ut morbum hunc aut initio non contrahamus, aut eo correpti, caveamus ? Primum quidem si nihil magnum, nihil eximium in rebus humanis putaverimus, non humanas opes, non gloriam marcescentem, non corporis bonam habitudinem. Neque enim in fluxis rebus ac caducis summum bonum constituimus : sed sumus **96** ad æternum verorumque honorum participationem vocati. Quare dives nondum beatus habendus est ob divitias : non potens propter auctoritatis dignitatisque amplitudinem : non fortis propter corporis robur : non sapiens ob eximiam dicendi facultatem. Hæc enim virtutis instrumenta sunt iis qui recte utuntur, non autem ipsa in seipsis felicitatem continent. Quisquis igitur male eis utitur, miserabilis est, non aliter quam qui accepto ad hostes ulciscendos gladio, semetipsum sua sponte et voluntate

(58) Reg. primus ὡσπερ γὰρ οἱ. Aliquanto post Colb. primus ἀποσημαίνονται. Reg. primus ἐπισημαίνοντες.

(59) Vocem βάνουσος aliter ab aliis interpretibus reddi notat vir eruditissimus Ducæus, sic ut alii eam accipiant pro *inepte magnifico*, alii pro *arroganti*, alii pro *profuso*, alii alio modo.

(60) Ejus loci hæc est sententia. Satis non esse, si invidiæ morbus reprehendatur.

(61) Editi ἡμισυ τῆς. At mss. uti in contextu.

(62) Editi *τε κρίνοιμεν*. Sed *voculam τε*, quæ in mss. non legitur, delendam censuimus. In mss. Combefisianis post verbum *κρίνοιμεν* legitur *ποτέ*.

(63) Illud, *δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν*, ita interpretatus est Combefisius : *florentem gloriam* ; sed *ἀπανθεῖν*, ut vel ex lexicis constat, non est *florere* : imo potius est *deflorescere* et *marcescere*. Docet igitur Basilius nihil caducum magni faciendum esse, non opes humanas, non gloriam marcescentem nec, alia ejusdem generis.

sauciat. Quod si bene et juxta rectam rationem praesentia tractet, sitque dispensator honorum a Deo collatorum, nec ea, suis ipsius commodis ac voluptati inserviturus, congerat, laude et amore dignus est ob dilectionem in fratres suam, et ob liberalem ac beneficam indolem. Rursus aliquis praestat prudentia, estque cohonestatus facultate loquendi de Deo, et explanator est sacrorum eloquiorum, huic ne invidias; neque velis ut taceat unquam sacrarum Scripturarum interpres, quod hinc, Spiritu dante, commendationem aliquam laudemque ab audientibus consequatur. Tuum enim est bonum, et tibi missum est per fratrem doctrinae munus, si modo suscipere velis. Adhæc, fontem scaturientem obturat nemo, nec quisquam est, qui sole illucescente obvelet oculos, aut conspicientibus invidet: sed precatur ut sibi quoque liceat his uti. Atque adeo cur spirituali sermone in Ecclesia scaturiente, pioque corde ex Spiritus donis se in modum fontis effundente, non praebes aures cum lætitia? quid grato animo non capis utilitatem? Imo te plausus pungit audientium, vellesque neque esse qui utilitatem perciperet, neque qui laudaret. Quam hæc habitura sunt excusationem apud cordium nostrorum judicem? Igitur animæ bonum natura bonum esse putandum est. At vero eum qui divitiis affluit, et ob potentiam et corporis bonam habitudinem magnum quiddam sapit, atque his quæ habet probe utitur, diligere par est et observare, ut communibus vitæ instrumentis instructum, si modo hæc ex recta ratione dispenset: ita ut pecuniarum erogatione liberalis sit in egenos, infirmisque det operam corpore, ac totam reliquam suppellectilem non magis suam esse ducat quam alterius cujusvis indigentis. Contra, hominem qui non ita erga hæc affectus est, miserum potius quam invidia dignum existimare convenit, quod ad hoc ut malus sit habet occasiones majores. Hoc est enim cum majori apparatu ac labore perire. Etenim si divitiæ adminicula sunt ad injustitiam, miserabilis est dives; sin autem inserviunt virtuti excolendæ, nullus est locus invidiæ, cum earum **97** communis utilitas omnibus proponatur, nisi quis forte tanta sit malignitate, ut etiam sibi ipse bona invidet. Et uno verbo, mente supra res humanas everta, atque ad verum et laudabile bonum intentis oculis, multum abfuerit ut quidquam periturarum ac terrenarum rerum beatum ac invidendum judices. Nam fieri non potest ut is qui ita animatus est, nec res mundanas tanquam eximias admiratur, unquam invi-

(64) Reg. primus ἐστὶ τῶν θείων λογ. Editi ἐστὶν ἰερῶν λογίων: pro qua ultima voce alii duo mss. habent λόγων.

(65) Illud, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνοις, neque illis invidet, subobscurum videri potest: sed quisquis hunc locum paulo attentius legerit, facile intelliget hoc dici a Basilio, neminem invidere iis qui solem conspiciunt.

(66) Reg. primus εὐχαρίστως δέχη.

(67) Colb. tertius μεγαλοφρονούντα.

A δὲ καλῶς καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὰ παρόντα μεταχειρίζεται, καὶ οἰκονόμος ἐστὶ τῶν παρὰ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἰδίαν ἀπόλαυσιν θησαυρίζει, ἐπαινεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι δίκαιός ἐστι διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου. Πάλιν φρονήσει τις διαφέρει, καὶ λόγῳ Θεοῦ τετίμηται, καὶ ἐξηγητής ἐστὶν ἰερῶν λογίων (64): μὴ φθονήσης τῷ τοιοῦτῳ, μηδὲ βουληθῆς ποτε σιωπῆσαι τὸν τῶν ἰερῶν ὑποφήτην, εἰ τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι ἀποδοχῇ τις καὶ ἐπαινος ἐκ τῶν ἀκούοντων ἀκολουθεῖ. Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ σοὶ ἐπέμφθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ δῶρον, εἴαν ὑποδέξασθαι θέλῃς. Εἴτα, πηγὴν μὲν βρύουσαν οὐδεὶς ἐμφράσσει· καὶ ἡλίου λάμπουτος οὐδεὶς τὰς ὄψεις ἐπικαλύπτει, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνοις (65), ἀλλ' ἐαυτῷ συνεύχεται τὴν ἀπόλαυσιν· λόγου δὲ πνευματικοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ βρύουτος, καὶ καρδίας εὐσεβοῦς ἐκ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος πηγαζούσης, οὐχ ὑπέχεις τὰς ἀκοάς μετ' εὐφροσύνης; οὐκ εὐχαρίστως ὑποδέχη (66) τὴν ὠφέλειαν; Ἄλλὰ δάκνει σε ὁ κρότος τῶν ἀκούοντων, καὶ ἐβουλήθης ἂν μῆτε τὸν ὠφελούμενον εἶναι, μῆτε τὸν ἐπαινοῦντα. Τίνα ταῦτα ἀπολογία εἴξει ἐπὶ τοῦ κριτοῦ τῶν καρδιῶν ἡμῶν; φύσει μὲν οὖν εἶναι καλὸν ἡγεῖσθαι χρὴ τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν· τὸν δὲ ὑπερανθρώπουτα τῷ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονούντα (67), καὶ εὐεξία σώματος, καὶ καλῶς μὲν κεχρημένον οἷς ἔχει, ἀγαπᾶν καὶ περιέπειν, ὡς κοινὰ τὰ τοῦ βίου ὄργανα κεκτημένον, εἴπερ δὴ ταῦτα (68) κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον μεταχειρίζοιτο· ὡς τῇ μὲν τῶν χρημάτων χορηγία ἄφθονος εἶναι τοῖς δεομένοις, τῷ σώματι δὲ ὑπηρεσίαν παρέχειν τοῖς ἀσθενούσι. πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν περιουσίαν οὐ μᾶλλον ἐαυτοῦ νομίζεις, ἢ καὶ οὐτινοσοῦν τῶν ἐπιθεομένων· τὸν δὲ μὴ οὕτω πρὸς ταῦτα διακείμενον ἄθλιον τίθεσθαι μᾶλλον ἢ ἐπίφθονον, εἰ μείζονας ἔχει (69) πρὸς τὸ κακὸς εἶναι τὰς ἀφορμὰς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐκ πλείονος τῆς παρασκευῆς καὶ πραγματείας ἀπόλλυσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἐφόδιον πρὸς ἀδικίαν ὁ πλοῦτος, ἐλεεινὸς ὁ πλουτῶν· εἰ δὲ ὑπηρεσία πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔχει χώραν ἢ βασκανία, κοινῆς τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἅπασι προκειμένης· πλὴν εἰ μὴ τις ἄρα τῇ περιουσίᾳ τῆς πονηρίας καὶ ἐαυτῷ βασκαίνοι τῶν ἀγαθῶν. Ὅπως δὲ, ὑπερκύψας τῷ λογισμῷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ πρὸς τὸ ὄντως καλὸν καὶ ἐπαινετὸν ἀπιδῶν πολλοῦ ἂν τι θεοῖς (70) τῶν φθαρτῶν καὶ γένων μακαριστῶν (71) κρῖναι καὶ ζηλωτῶν. Οὕτω δὲ ἔχοντι, καὶ μὴ ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἐκπεπληγμένῳ τοῖς κοσμικοῖς, ἀμήχανόν ποτε παραγενέσθαι τὸν φθόνον. Εἰ δὲ πάντως δόξης ἐπιθυμεῖς, καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερφαινεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέχη δεύτερος

(68) Editi εἴπερ δὴ αὐτά. At mss. εἴπερ δὴ ταῦτα. Haud longe editi ἄφθονον εἶναι. Veteres quinque libri ἄφθονος. Subinde unus ms. τῶν δεομένων τὸν δὲ.

(69) Antiqui duo libri ἔχοι.

(70) Cod. 476 πολλοῦ ἂν θεῶσι. Coisl. 230 πολλοῦς ἂν θεοῖς. Scripsi πολλοῦ ἂν τι θεοῖς, pro vitio Garneriano πολλοῦ ἂν τι θεοῖς.

(71) Cave imiteris interpretem veterem, qui voces μακαριστῶν et ζηλωτῶν de personis accepit.

εἶναι (ἔστι γὰρ οὖν δὴ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ φθονεῖν ἀφορμὴ), σὺ δὲ ἐπὶ τὴν κτῆσιν ἀρετῆς, ὡσπερ τὸ ρεῦμα, μετὰθες σεαυτοῦ (72) τὸ φιλότιμον. Μὴ γὰρ πάντως πλουτεῖν ἐκ παντὸς τρόπου βούλου, μηδὲ εὐδόκιμος εἶναι ἐκ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Οὐ γὰρ ἐπὶ σοὶ ταῦτα· ἀλλὰ δίκαιος ἔσο, καὶ σώφρων, καὶ φρόνιμος, καὶ ἀνδρείος, καὶ ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασιν. Οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἐπὶ μείζοσιν ἀγαθοῖς μείζονα ἔξεις τὴν περιφάνειαν. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἐφ' ἡμῖν, καὶ δυνατὴ κτηθῆναι τῷ φιλοπόνῳ· ἡ δὲ τῶν χρημάτων περιβολή, καὶ ὥρα σώματος, καὶ ὄγκος ἀξιομάτων, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Εἰ τοίνυν καὶ μείζον ἀγαθὸν ἢ ἀρετὴ καὶ διαρκέστερον, καὶ ὁμολογούμενην παρὰ πάντων ἔχουσα τὴν προτίμησιν, ταύτην ἡμῖν διωκτέον· ἣν ἐγγενέσθαι τῇ ψυχῇ, ἀπὸ τε τῶν ἄλλων παθῶν καὶ μάλιστα δὴ πάντων (73) ἀπὸ τῆς βασκανίας μὴ καθαιρεούσῃ, ἀμήχανον.

omnium ab invidia purgetur, animo ingenerari

6. Οὐχ ὄρας ἠλίκον κακὸν ἢ ὑπόκρισις; Καὶ αὐτὴ καρπὸς ἐστὶ τοῦ φθόνου. Τὸ γὰρ διπλοῦν τοῦ ἧθους ἐκ φθόνου μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεται, ὅταν, τὸ μῖσος ἐν τῷ βάθει κατέχοντες, ἀγάπη δεικνύωσι (74) κατακεχρωσμένην τὴν ἐπιφάνειαν· κατὰ τὰς ὑφάλους πέτρας, αἶ, βραχεῖ ὕδατι καλυπτόμεναι, κακὸν ἀπροόρατον τοῖς ἀφυλάκτοις γίνονται. Εἰ τοίνυν καὶ θάνατος ἡμῖν ἐκαῖθεν ὡσπερ ἐκ πηγῆς ἐπερρύη, ἀγαθῶν ἐκπτώσις, Θεοῦ ἀλλοτριώσις, θεσμῶν σύγχυσις, καὶ ἀνατροπὴ πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὸν βίον καλῶν· πεισθώμεν τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ Μὴ γενώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι (75), ἀλλήλοις φθονοῦντες· ἀλλὰ μᾶλλον χρηστοί, εὐσπλαγχνοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ὡς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A diæ obnoxius sit. Quodsi omnino gloriæ cupidus es, visque magis quam vulgus clarescere, ob idque secundo loco esse non sustines; nam hæc est quoque occasio invidendi: tu igitur studium tuum velut fluentum quoddam converte ad virtutem acquirendam. Absit enim omnino ut ullo modo velis ditescere; laudemque ex mundanis rebus quærere! Non enim in te ista sunt sita: sed justus sis, et temperans, et prudens, et fortis, et in susceptis pro pietate laboribus patiens, Ita enim et tibi ipse comparabis salutem, et ob bona majora majorem claritatem consequere. Nam penes nos est virtus, et a studioso potest acquiri: contra, divitiarum copia, elegantia corporis, et dignitatum amplitudo in nostra non sunt potestate. Si igitur virtus et majus bonum sit et perennius, atque confitentibus omnibus, majori in pretio habeatur, ea nobis persequenda est: quæ nisi cum a reliquis vitiis, tum non potest.

6. Annon vides quantum malum hypocrisis sit? Et hæc invidiæ fructus est. Nam invidia maxime animum duplicem indit hominibus, quoniam cum odio intus detento, superficiem quamdam colore ac specie charitatis obductam ostendunt, non aliter atque latentes in mari scopuli, qui modica aqua contecti, improvisum malum incautis inferunt. Itaque si illinc quasi ex fonte emanat in nos mors, bonorum jactura, abalienatio a Deo, legum confusio, et omnium simul bonorum ad vitam pertinentium eversio, morem geramus Apostolo, et *Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*⁶¹; sed potius *Benigni, misericordes, donantes nobismetipsis, sicut et Deus donavit nobis*⁶², in Christo Jesu Domino nostro, quocum sit gloria Patri una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

OMILIA IB' (76).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν (77).

1. Ἀγαθὸς ὁ τῆς εὐπειθείας μισθός. Ὑπακούσωμεν τοίνυν χρηστῷ Πατρὶ, προβάλλοντι ἡμῖν ἀγωνίσματα ἐκ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος· ὅς κατὰ τοὺς ἐμπείρους τῶν θηρευτῶν ἐν δυσβάτοις χωρίοις, οἷον σκύλακός τινος, τὴν πείραν τοῦ δρόμου λαμβάνειν βούλεται. Προέβαλε δὲ ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν τὸ προσίμιον τῶν Παροιμιῶν. Ὅπως δὲ δυσθήρατος τῆς λέ-

⁶¹ Galat. v, 26. ⁶² Ephes. iv, 32.

(72) Reg. primus μετὰθες σεαυτῷ.

(73) Colb. primus μάλιστα γὰρ πάντων.

(74) Antiqui duo libri δεικνύουσι.

(75) Reg. primus ἀλλήλους παρακαλούμενοι. Editi ἀλλήλους φθονοῦντες. At mss. tres ἀλλήλοις. In fine orationis sic hic habet Reg. secundus: Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

(76) In quodam codice Colbertino, numero 499, scholium notatu dignissimum invenimus. Primum in ima marginis parte ita legitur, σχολίον; deinde sequitur: Οὗτος ὁ λόγος ἐρρήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου, Μελετίου, αὐτοῦ προτρέψαντος· ἔτι τοῦ ἁγίου

HOMILIA XII.

In principium Proverbiolorum.

1. Eximia est obedientiæ merces. Obediamus igitur benigno Patri, certamina nobis atque exercitia ex Spiritus oraculis proponenti: qui more peritorum venatorum in locis dtficilem aditum habentibus, vult quasi catuli alicujus cursum experiri. Proverbiorum autem principium nobis proposuit exponendum. Quam autem horum verborum intelligen-

Βασιλείου διακόνου ὄντος. Hic sermo dictus est coram sancto Meletio, ipsius hortatu, cum sanctus Basilius adhuc diaconus esset. Ejus autem scholii auctoritas eo major videri debet, quod codex Colbertinus, ut in fine libri notatur, decimo sæculo scriptus sit, anno videlicet 974. Nolim tamen propterea statim credas Basilium diaconum fuisse, cum dubia res sit et incerta. De his fusius in *Vita Basilii*.

(77) Veterem translationem Rufini habes infra, tomi hujus p, 730.

tia captu difficilis sit, cuilibet vel paululum attendenti perspectum est. Verumtamen sine mora et cunctatione oportet rem aggredi, spe in Domino collocata, qui pastoris precibus dabit nobis sermonem in apertione oris nostri⁶³. Non amplius tres sapientissimi Salomonis libros novimus, Proverbiorum, Ecclesiastæ et Cantici canticorum, unumquemque ad proprium scopum spectantem, quamquam omnes **98** ad hominum utilitatem conscripti sunt. Proverbium enim morum est institutio, et correctio affectuum; et in summa, vitæ est disciplina, eorum quæ agenda sunt, præceptiones sanas ac cordatas complectens. Ecclesiastes vero physiologiam attingit, nobisque eorum quæ in hoc mundo sunt vanitatem patefacit; ut ne putemus res fluxas expetendas esse, aut animi curas in res futiles insumendas. Canticum autem canticorum modum ostendit animarum perficiendarum. Continet namque sponsæ et sponsi concordiam, hoc est, animæ cum Deo Verbo familiaritatem ac consuetudinem. Sed ad propositum revertamur.

2. *Proverbia Salomonis filii David, qui regnavit in Israel*⁶⁴. Proverbiorum nomen ab externis de sermonibus vulgatoribus usurpatum est, et de iis quæ in viis ut plurimum dicuntur. Nam apud ipsos οἶμος *via* dicitur; unde etiam *paræmiam* definiunt, verbum triviale vulgi usu tritum, et quod a paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos vero *paræmia* est sermo utilis, cum temperata obscuritate expressus, secundum ipsam litteram multum complectens utilitatis, et multum intus intelligentiæ occultans. Unde etiam Dominus, *Hæc*, inquit, *in paræmiis vobis locutus sum. Venit hora, cum jam non in paræmiis, sed palam loquar vobis*⁶⁵; quod sermo qui in *paræmiam* cessit, sensum apertum et vulgo notum non habet, sed oblique intelligentiam suam indicat sagacioribus. *Paræmia* itaque Salomonis, hoc est, sermones exhortatorii, ad omne vitæ genus ac institutum utiles. Apposuit autem nomen scriptoris, ut personæ claritate alliceret auditorem. Nam auctoritas docentis et dignitas, ut sermonem efficit receptu facilem, ita attentiores discipulos reddit. Sunt igitur *paræmiæ* Salomonis, Salomonis illius ad quem dixit Dominus: *Ecce dedi tibi cor prudens et sapiens: sicut tu, non fuit ante te: et post te non exsurget similis tibi*⁶⁶. Ac rursus: *Dedit Dominus sapientiam et prudentiam Sa-*

⁶³ Ephes. vi, 19. ⁶⁴ Prov. i, 1. ⁶⁵ Joan. xvi, 25. ⁶⁶ III Reg. iii, 12.

(78) Editio Paris. τῷ καὶ μικρόν.

(79) Reg. primus ὑποθήκας ἔχουσα. Nec ita multo post duo Colbertini τῶν ἐν τῷ βίῳ, *in hac vita*.

(80) Antiqui tres libri προκείμενον ἐπανώμεν.

(81) Ait vir doctissimus Combefisius, pro Ἰσραὴλ legi debere Ἱερουσαλήμ, in *Jerusalem*; et ita ei sua conjectura placet, ut affirmet confidenter, Basilium non aliter scripsisse. Sed si vox Ἰσραὴλ in Basilio corrigenda est, interpretatio LXX Interpretum lecorrigatur quoque necesse est; in qua Ἰσραὴλ egitu Prov. i, 1; corrigatur etiam oportet Vul-

gata, in qua Israel legimus eodem loco. Et ipsi quoque nostri libri veteres emendatione indigent, in quibus omnibus scriptum invenimus ἐν Ἰηλ, *in Israel*, non autem ἐν Ἰλῆν quod esset *in Jerusalem*.
(82) Vulgo dicuntur Proverbia Salomonis, sed nomine *proverbii* uti nolimus, cujus loco usumus voce *paræmiæ*, ut Græca proverbiorum etymologia magis appareret.
(83) Colb. primus χρήσιμον ἔχων. Haud longe editi ἔρχεται δὲ ὥρα. Vocula δὲ abest a veteribus libris.

ξίως ταύτης ὁ νοῦς, παντὶ γνώριμον τῷ καὶ μικρόν (78) ἐπιστήσαντι. Πλὴν οὐκ ἀποκνητέον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, τὴν ἐλπίδα θεμένουσ ἐπὶ τὸν Κύριον, ὅς, διὰ τῶν προσευχῶν τοῦ ποιμένος, δώσει λόγον ἡμῖν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Τρεῖς τὰς πάσας ἔγνωμεν πραγματείας τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος· τὴν τε τῶν Παροιμιῶν τούτων, καὶ τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Ἄσματος τῶν ἄσμάτων· ἐκάστην πρὸς ἴδιον σκοπὸν συντεταγμένην· πᾶσαι μὲντοι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐγράφησαν. Ἦ μὲν γὰρ Παροιμία παιδείσις ἐστὶν ἠθῶν, καὶ παθῶν ἐπανόρθωσις, καὶ ὅλως διδασκαλία βίου, πυκνὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα (79) τῶν πρακτέων· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστῆς φυσιολογίας ἀπτεται, καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ματαιότητα· ὥστε μὴ ἡγεῖσθαι περισπούδαστα εἶναι τὰ παρερχόμενα, μηδὲ τοῖς ματαίοις προσαναλίσκειν τῆς ψυχῆς τὰς φροντίδας. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἄσμάτων τὸν τρόπον ὑποδείκνυσι τῆς τελειώσεως τῶν ψυχῶν. Περιέχει γὰρ συμφωνίαν νύμφης καὶ νυμφίου· τουτέστι, ψυχῆς οἰκείωσιν πρὸν τὸς Θεὸν Λόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν (80).

2. Παροιμίαι Σολομῶντος υἱοῦ Δαβὶδ, ὅς ἐκασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ (81). Τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημωδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλὰ· οἶμος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν (82) ὠρίζοντο, ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Παρὰ δὲ ἡμῖν παροιμία ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἐπικρύψεως μετρίως ἐκδεδομένος, πολὺ μὲν τὸ αὐτόθεν χρήσιμον περιέχων (83), πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος, Ταῦτα, φησὶν, ἐν παροιμίαις ὑμῖν λελάληκα. Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις, ἀλλὰ παρῶρησία λαλήσω ὑμῖν· ὡς τοῦ παροιμιακοῦ λόγου τὸ πεπαρῶρησιασμένον καὶ δεδημοσιευμένον τῆς διανοίας μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ πλαγίως ἑαυτοῦ τὸ βούλημα τοῖς ἐντρεχεστέροις παραδηλοῦτος. Παροιμίαι τοίνυν Σολομῶντος· τουτέστι, λόγοι προτρεπτικοὶ, παρὰ πᾶσαν του βίου τὴν ὁδὸν χρησιμεύοντες. Προσέθηκε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἵνα τῇ τοῦ προσώπου περιφανείᾳ τὸν ἀκροατὴν ἐφελκύσῃται. Ἀξιοπιστία γὰρ τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲν τὸν λόγον καθίστησι, προσεχεστέρους δὲ τοὺς διδασκόμενους παρασκευάζει. Παροιμίαι οὖν Σολομῶντος, Σολομῶντος ἐκείνου πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· Ἴδου δέδωκά σοι καρ-

gata, in qua Israel legimus eodem loco. Et ipsi quoque nostri libri veteres emendatione indigent, in quibus omnibus scriptum invenimus ἐν Ἰηλ, *in Israel*, non autem ἐν Ἰλῆν quod esset *in Jerusalem*.

(82) Vulgo dicuntur Proverbia Salomonis, sed nomine *proverbii* uti nolimus, cujus loco usumus voce *paræmiæ*, ut Græca proverbiorum etymologia magis appareret.

(83) Colb. primus χρήσιμον ἔχων. Haud longe editi ἔρχεται δὲ ὥρα. Vocula δὲ abest a veteribus libris.

δίαν φρονίμην και σοφήν· ὡς σὺ, οὐ γέγονεν ἔμ-
προσθέν σου· και μετὰ σέ οὐκ ἀναστήσεται ὁμοίος
σοι· και πάλιν· Ἔδωκεν ὁ Κύριος σοφίαν και φρο-
νησιν τῷ Σαλωμών (84) πολλήν σφόδρα, και χύμα-
καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν· Και
ἐπληθύνθη ἡ σοφία Σαλωμών ὑπὲρ τὴν φρόνησιν
πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων, και ὑπὲρ πάντας φρο-
νίμους Αἰγύπτου. Οὕτως ἀναγκαία ἡ τοῦ ὀνόματος
προσθήκη· Παροιμίαι Σολομώντος, υἱοῦ Δαβὶδ.
Πρόσκειται και ὁ πατήρ, ὥστε σε γινῶναι, ὅτι σοφός
ἦν ὁ Σολομών ἐκ σοφοῦ και προφήτου πατρὸς, ἐκ
βρέφους τὰ ἱερά γράμματα πεπαιδευμένος, και οὐχὶ
κλήρω τὴν ἀρχὴν λαχὼν (85), οὐδ' εἰς οὐδὲν αὐτῷ προ-
σήκουσαν τὴν βασιλείαν εἰσβιασάμενος, ἀλλὰ κρίσει
δικαίᾳ πατρὸς, και ψήφῳ Θεοῦ τὰ πατρῷα σκῆπτρα
παραλαβών. Οὗτος βασιλεὺς ἐγένετο τῆς Ἱερουσα-
λήμ (86). Οὐδὲ τοῦτο ἀργόν· μάλιστα μὲν πρὸς τὴν
τῶν ὁμωνυμιῶν διάκρισιν, ἔπειτα δὲ και διὰ τὴν
κατασκευὴν τοῦ πολυθρυλλήτου ναοῦ· ἵνα γνωρίσῃς
αὐτοῦ τὸν δημιουργόν, και πάσης τῆς κατὰ τὴν
πόλιν οἰκονομίας (87) και τῶν θεσμῶν και τῆς εὐταξίας
τὸν αἴτιον. Μέγα δὲ συμβάλλεται πρὸς τὴν τῶν
παραινέσεων παραδοχὴν και τὸ βασιλεῖα εἶναι τὸν
συγγραφέα τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ βασιλεία ἐστὶν ἐννο-
μος ἐπιστασία, δῆλον, ὅτι αἱ (88) παρὰ βασιλέως δι-
δόμεναι ὑποθήκαι, τοῦ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγο-
ρίας ταύτης ἀξίου, πολὺ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ
πᾶσι λυσιτελεῖς σκοποῦσαι, και οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν
τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμένοι. Τοῦτο γὰρ (89) διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν
σκοπεῖ ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορίζει. Ἀπαριθμεῖται δὲ και τὰ ἐκ τῆς βίβλου χρήσιμα, τίνα και
πόσα τοῖς διδασκομένοις προσγίνεται.

3. Και πρῶτον ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἐστὶ γινῶναι C
σοφίαν και παιδείαν. Ἔστι δὲ σοφία ἐπιστήμη θεῶν
τε (60) και ἀνθρωπίνων πραγμάτων, και τῶν τούτοις
αἰτιῶν. Ὁ οὖν (91) ἐπιτετευγμένως θεολογῶν ἔγνω
σοφίαν, ὡς και ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· Σοφίαν
δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶ-
νος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τού-
του τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ
σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν
προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων. Και ὁ ἐκ τῆς
τοῦ κόσμου δὲ κατασκευῆς τὸν δημιουργόν ἐννοῶν,

A *lomonum multam valde, et latitudinem cordis velut
arena quæ juxta mare. Et multiplicata est sapien-
tia Salomonis super prudentiam omnium antiquo-
rum hominum, et super omnes prudentes Ægypti*⁶⁷.
Sic necesse fuit nomen apponi: *Paræmiæ Solomo-
nis filii David*. Additur et pater, ut cognoscas sa-
pientem fuisse Salomonem ex sapiente ac propheta
patre, a puero sacris litteris eruditum, nec sorte
adeptum principatum: nec vi ulla potitum regno
ad se nihil attinenti, sed justo patris iudicio et Dei
suffragio paterna sceptrâ consecutum. Hic rex erat
Jerusalem. Nec hoc quidem otiosum est. Maxime
quidem facit ad eorum qui ejusdem nominis sunt
99 distinctionem; deinde etiam adhibitum est ob
celeberrimi templi ædificationem, ut notum habe-
res ejus opificem, et totius in urbe gubernationis
legumque et disciplinæ auctorem. Præterea multum
conducit ut monita suscipiantur, regem esse eum
qui sermonem conscribit. Etenim si regnum domi-
nium est legitimum, perspicuum est documenta a
rege data (qui scilicet hoc nomine vere dignus sit)
æquitatis multum et juris habere; cum ad com-
munem omnium utilitatem spectent, non ad pri-
vatæ utilitatis scopum referantur. Nam tyrannus a
rege in hoc differt, quod ille commodum suum
undecunque attendit: hic vero subditorum con-
sultat utilitati. Enumerantur autem et libri utilita-
tes, quæ et quantæ inde accedant discentibus.

3. Primum quidem sapientiam et disciplinam ex
Paræmiis cognoscere licet⁶⁸. Est enim sapientia
scientia divinarum ac humanarum rerum, et causa-
rum earundem. Qui igitur theologiæ dat operam
rite ac feliciter, novit sapientiam, uti et beatus Pau-
lus dicit: *Sapientiam autem loquimur inter perfec-
tos: sapientiam vero non sæculi hujus, neque prin-
cipum hujus sæculi, qui destruuntur: sed loqui-
mur Deis sapientiam in mysterio, quæ abscondita est,
quam prædestinavit Deus ante sæcula*⁶⁹. Sed et qui
ex mundi structura opificem considerat, novit et

⁶⁷ III Reg. iv, 29, 30. ⁶⁸ Prov. i, 2. ⁶⁹ I Cor. ii, 6, 7.

(84) Modo Σαλωμών aut Σαλωμών, modo Σολομών, D
in antiquis libris scribitur. Vox ἀρχαίων, quæ
mox sequitur, in mss. Combefisianis deest.

(85) Editi ἀρχὴν λαχὼν. Veteres quinque libri
ἀρχὴν ἄρχων.

(86) Ita hoc loco habent veteres tum manu
exarati, tum typis excusi libri, cum tamen ali-
quanto ante in iis omnibus scriptum sit ἐν Ἰσραὴλ,
in Israel. Lege unam notam e superioribus.

(87) Codices Combefisiani πόλιν οἰκοδομίας. Editi
et duo Colbertini οἰκονομίας, rectius.

(88) Sic mss. non pauci. Illud αἱ deerat in vulg.

(89) Editi et duo mss. τοῦτο γάρ. Alii duo τούτω.
nec valde admodum dubito quin utrumque dici
possit. Aliquanto post Reg. primus σκοπεῖ μόνον,
attendit duntaxat.

(90) Addita est vocula τε ex tribus Colbertinis
codicibus.

(91) Ducæus, quem Combefisius in suo *Eccle-
siaste* Græco secutus est, suspicatur legendum
ἐπιτεταμένως, vehementer admodum. Sed tamen cum
mss. et editi constanter habeant ἐπιτετευγμένως,
eam vocem retinendam judicavi: eo magis, quod
huic loco non male conveniat. Nam ἐπιτετευγμένως
θεολογῆν est studere theologiæ cum eo successu, ut
eam assequamur. Unus codex Combef, ἐπιτεταγμέ-
νως, recto ordine ac rite. Jam quod ad ejus loci
sententiam pertinet, putat vir eruditissimus Com-
befisius, sapientiam quam ὁ ἐπιτετευγμένως θεολογῶν
cognoscit, Verbum æternum esse: mundi vero sa-
pientiam, per quam Deum cognoscimus ex iis quæ
facta sunt, nihil aliud esse, quam primordiales
quasdam rationes, secundum quas res a Deo ema-
narunt; fateturque ejusmodi sapientiam esse crea-
tam. Plura qui cupit, notam Combefisii legat.

ipsi Deum per mundi sapientiam. *Invisibilia enim ipsius, a creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur*⁷⁰. Adducit autem nos ad Dei cognitionem, cum dicit: *Deus sapientia fundavit terram. Item: Quando præparabat cælum, cum eo eram*⁷¹; et: *Eram apud ipsum coaptans; et ego eram, qua delectabatur*⁷². Nam effingens nobis sapientiæ personam, hæc omnia de ea profert, ut cognitionem ejus claram ac conspicuam reddat. Ac omnino illud: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁷³, de sapientia in mundo apparente dicit: quæ voce per ea quæ videntur tantum non emissa, conclamat factam se esse a Deo, non autem in iis quæ condita sunt, sapientiam tantam casu relucere. Ut enim *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (narrant autem absque voce); *non sunt enim loquelæ, neque sermones, quorum non audiuntur voces eorum*⁷⁴: ita quidam **100** sermones sunt illius sapientia primigeniæ, cujus fundamentum ante reliqua in mundi opificio una cum rebus creatis jactum est. Hæc tacens clamat conditorem ac Dominum suum, ut per ipsam ad cognitionem ejus, qui solus sapiens est, recurras.

4. Est et humana quædam sapientia, ipsi scilicet rerum ad vitam attinentium experientia, juxta quam sapientes dicimus eos, qui artium quarumvis utilium periti sunt. Quapropter etiam scriptor magnam libri partem in id insumpsit, ut ad sapientiam exhortaretur. *Sapientia in exitibus viarum canitur, in plateis autem cum libertate agit, et in summis mœnibus prædicatur*⁷⁵. Cum enim videat hominum in se studium, nosque omnes ejus splendorem naturaliter amare, per sapientiæ laudes animas excitat ad eam impigre diligenterque consequendam. Sermonem ipsius ubique multum esse ait in viis, in foro, in arcibus civitatis. Idecirco dicti portas, plateasque et mœnia, sic ut per exitus quidem ac plateas claritatem ejus indicet: per mœnia vero, utilitatem ejusdem ac cætera, quæ ad omnem vitæ securitatem sufficiant. Et cum vellet nos ei consuetudine ac necessitudine conjungere: *Dic, inquit, sapientiam tuam sororem esse*⁷⁶. Ac rursus: *Ama eam, et servabit te*⁷⁷. Deinde communem ipsius utilitatem ostendens, quod utilitas ipsius se peræque ad omnes extendat: *Mactavit, inquit, victimas suas*⁷⁸:

⁷⁰ Rom. I, 20. ⁷¹ Prov. III, 19. ⁷² Prov. VIII, 27-30. ⁷³ ibid. 22. ⁷⁴ Psal. XVIII, 2, 4. ⁷⁵ Prov. I, 20, ⁷⁶ Prov. VII, 4. ⁷⁷ Prov. IV, 6. ⁷⁸ Prov. IX, 2.

(92) Colb. tertius προσιβάξει δὲ ἡμῖν τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν.

(93) Sic quidem editum invenitur apud LXX, ἔκτισέ με, creavit me: sed apud alios interpretes pro ἔκτισε legitur ἐκτήσατο, possedit me, nec secus habet Vulgata. Ducæus multa in hunc locum notavit; nec certe indigna sunt quæ legantur.

(94) Hunc locum ὧν οὐχὶ ἀκούονται, etc., illustrans Ducæus in suis notis, ait ita vertendum esse cum Conario, quorum ipsorum voces non audiuntur, aut certe, si Hebraismum et pleonasmum servare velimus, hoc modo, quorum non audiun-

τὸν κόσμου σοφίας τὸν Θεόν. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Προσιβάξει δὲ ἡμᾶς τῇ περὶ Θεοῦ ἔννοιᾳ (92), δι' ὧν φησιν· Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ τὸ, Ἡνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπάρημην αὐτῷ· καὶ τὸ, Ἡμῖν παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· καὶ γὰρ ἡμῖν, ἣ προσέχαιρε· Ταῦτα γὰρ πάντα, προσωποποιήσας ἡμῖν τὸν σοφίαν, ὑπὲρ τοῦ ἐναργῶς αὐτῆς παραστήσαι τὴν γνώσιν, ἀπ' αὐτῆς διαλέγεται. Καὶ ὅπως τὸ, Κύριος ἔκτισέ με (93) ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐμφαινομένης σοφίας τῷ κόσμῳ φησὶ, μονονουχὶ φωνὴν ἀφειίστη; διὰ τῶν ὁρωμένων, ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἢ τοσαύτη σοφία τοῖς ἀποτελεσθεῖσιν ἐμπρέπει. Ὡς γὰρ οἱ οὐρανοὶ δι-

ηγούονται δόξαν Θεοῦ, καὶ ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα (διηγούνται δὲ ἄνευ φωνῆς)· οὐ γὰρ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται (94) αἱ φωναὶ αὐτῶν· οὕτως εἰσὶ τινες καὶ σοφίας λόγοι τῆς ἀρχηγόνου, τῆς πρὸ τῶν ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει. Αὕτη σιωπῶσα βοᾷ τὸν ἑαυτῆς κτίστην καὶ Κύριον. ἵνα δι' αὐτῆς ἀναδρώμῃς ἐπὶ τῶν ἔννοιαν τοῦ μόνου σοφοῦ.

4. Ἔστι δὲ τις καὶ ἀνθρωπίνη σοφία· ἡ ἐμπειρία τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων, καθ' ἣν σοφοὺς λέγομεν τοὺς καθ' ἑαστὴν τῶν ὠφελίμων τεχνῶν ἐπιστήμονας. Διόπερ καὶ τὸ πολὺ τῆς βίβλου ἐν τῇ περὶ τῆς σοφίας προτροπῇ τῷ συγγραφεὶ κατανάλωται. Σοφία ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖται (95), ἐν δὲ πλατεῖαις παρρησίαν ἄγει· ἐπ' ἀκρῶν δὲ τειχέων κηρύσσεται. Ὅρων γὰρ τὸ φιλότιμον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι πάντες φυσικῶς τὸ περιφανὲς αὐτῆς ἀσπαζόμεθα, διὰ τῶν ἐπαίνων τῆς σοφίας ἐπεγείρει τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ μὴ νωθρῶς μηδὲ παρέργως αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι. Πανταχοῦ αὐτῆς πολὺν εἶναι τὸν λόγον φησὶν, ἐν ὁδοῖς, ἐν ἀγοραῖς, ἐν τοῖς ὀχυρώμασι τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο πύλας λέγει καὶ πλατείας καὶ τείχη, διὰ μὲν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν πλατειῶν τὸ περιφανὲς αὐτῆν ὑποφαίνων, διὰ δὲ τῶν τειχῶν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν τοῦ βίου αὐταρκες. Καὶ βουλόμενος ἡμᾶς αὐτῇ προσοικειῶσαι· Εἶπον, φησὶ, τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι· καὶ πάλιν· Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε. Εἶτα τὸ κοινωφελὲς αὐτῆς ἐνδεικνύμενος, καὶ ὅτι πᾶσιν ὁμοίως ἀνεῖται τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον· Ἔσφαξε, φησὶ, τὰ

tur voces eorum; quasi, inquit, dicat David: Non sunt loquelæ cælorum illæ, neque sermones, utpote quorum voces non audiuntur, et tamen in omnem terram exivit sonus eorum. Et ne hæc interpretatio nova videatur, ejus profert veteres duos ac idoneos auctores, Theodotionem et Theodoretum.

(95) Illa, ὑμνεῖται... κηρύσσεται, active an passive accipiantur, nihil, quod ad sensum attinet, referre arbitramur. Etenim si active sumantur, hæc erit sententia, Sapientia seipsam canit ac prædicat: si passive, hæc verba ita intelligenda erunt, Sapientia canitur ac prædicatur a semetipsa.

ἑαυτῆς θύματα· τουτέστι, στερεάν τροφήν ἠτοιμασε A τοῖς διὰ τὴν ἔξιν γεγυμνασμένοις τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς. Ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Κρατῆρα δὲ λέγει τὴν κοινὴν καὶ πάνδημον τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν· ὅθεν ὁμοτίμος πᾶσιν ἔξεστι τὸ ἐκάστῳ δυνατόν καὶ σύμμετρον ἀπαρῦεσθαι. Καὶ ἠτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν. Πάντα δι' ἐμφάσεως λέγει, διὰ τῶν σωματικῶν τὰ πνευματικὰ ἡμῖν παραδεικνύς. Τὴν γὰρ λογικὴν τρογὴν τῆς ψυχῆς τράπεζαν ὀνομάζει, πρὸς ἣν συγκαλεῖ μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος, τουτέστι, μετὰ δογμάτων οὐδὲν ταπεινὸν οὐδὲ καταβεβλημένον ἔχόντων. Ὡς ἐστὶν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς μέ. Ὡς γὰρ οἱ ἀσθενοῦτες χρῆζουσιν ἰατρικῆς, οὕτω σοφίας οἱ ἄφρονες ἐπιδέονται. Καὶ τό· Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσοῦ (96) καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· καὶ τό· Τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστὶ· καὶ τό· Υἱὲ, ἐὰν σοφὸς γενῆ σεαυτῷ, σοφὸς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον (97) σου· καὶ τό· Υἱῷ δὲ σοφῷ εὐδοοὶ ἔσονται πράξεις. Καὶ ὅλως ἔξεστι σοι γινῶναι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν, ἀναλεξαμένῳ κατὰ σχολὴν τὰ περὶ τῆς σοφίας εἰρημένα τῷ Σολομῶντι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, καθαίρει πρότερον διὰ τοῦ θεοῦ φόβου τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων τῇ σοφίᾳ προσομιλεῖν. Τὸ γὰρ εἰς τοὺς τυχόντας ῥίπτειν τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια, καὶ πάντα ὁμοίως παραδέχεσθαι, τοὺς μῆτε βίῳ καθαρῷ, μῆτε λόγῳ ἐξητασμένῳ καὶ ἀκριβεῖ κερημένους, ὁμοίον ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἰ καὶ ἐν ἀγγείῳ τις ῥυπαρῷ τὸ πολυτίμητον μύρον ἐμβάλλοι. Δια τοῦτο, Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. Φόβος δὲ καθάρσιον ψυχῆς κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου λέγοντος· Καθῆλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου. Ὡς ὅπου φόβος ἐνοικεῖ, ἐκεῖ ψυχῆς ἅπασα καθαρότης ἐνίδρυται, πάσης πονηρίας καὶ ἀνοσίου πράξεως (98) ὑποφευγούσης, τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινηθῆναι πρὸς ἀτοπους ἐνεργείας, διὰ τὸ τῷ φόβῳ καθηλωθῆναι, μὴ δυναμένων. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐμπεπηγότατος ἔχων ἐν ἑαυτῷ τοὺς σωματικοὺς ἦλους ἀνεργητός ἐστὶν ὑπὸ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος· οὕτως ὁ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ κατελημμένος, οὐκ ὀφθαλμῶν χρῆσασθαι πρὸς ἃ μὴ δεῖ, οὐ χεῖρας κινῆσαι πρὸς ἀπηγορευμένας πράξεις, οὐκ ὅλως μικρὸν ἢ μείζον ἐνεργῆσαι παρὰ τὸ καθῆκον δύναται, οἷον ὀδύνη τινὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀπειληθέντων συμπεπαρμένος.

5. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ συρφετώδεις ἀποπέμπεται τῶν θεῶν διδασκαλιῶν, λέγων. Ἄφοβοι δὲ (99) ἐν πύλαις αὐλισθήσονται. καὶ τό· Ζητήσετε παρὰ κακοῖς σοφίαν, καὶ οὐχ εὐρήσετε· καὶ πῆλιν·

⁷⁹ Hebr. v. 14. ⁸⁰ Prov. ix, 2. ⁸¹ Psal. ciii, 15. ⁸² Prov. ix, 2. ⁸³ ibid. 4. ⁸⁴ Prov. iii, 14. ⁸⁵ ibid. 15. ⁸⁶ Prov. ix, 12. ⁸⁷ Prov. viii, 13. ⁸⁸ Sap. i, 4. ⁸⁹ Prov. i, 7. ⁹⁰ Psal. cxviii, 120. ⁹¹ Eccl. i, 28. ⁹² Prov. xiv, 6.

(96) Sic tres mss., nec aliter legitur apud LXX. At editi et Colb. primus ordine inverso ἢ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ.

(97) Colb. tertius καὶ τῷ πλησίον.

(98) Colbertini primus et tertius πάσης πονηρίας

hoc est, solidum cibum præparavit iis, qui animæ sensus habent exercitatos ob assuetudinem⁷⁹. *Miscuit in craterem suum vinum*⁸⁰, lætificans cor hominis⁸¹. Craterem autem appellat communem generalemque bonorum participationem: unde omnibus licet, quantum quisque potest, et quantum cuique congruit, æqualiter haurire. *Et paravit suam mensam*⁸². Omnia per emphasim dicit, spiritualia nobis per corporalia significans. Nam rationalem animæ cibum mensam nominat, ad quam alto cum præconio convocat, hoc est, cum decretis ac institutis nihil humile aut abjectum habentibus. *Qui insipiens est, declinet ad me*⁸³. Quemadmodum enim ars medica infirmis necessaria est, sic insipientes sapientia indigent. Et illud: *Melius est enim illam mercari, quam auri et argenti thesauros*⁸⁴. Item illud: *Pretiosior est lapidibus pretiosis: omne autem pretiosum non est illa dignum*⁸⁵. Et: *Fili, si sapiens fueris tibi, sapiens eris et proximis tuis*⁸⁶. Illud quoque: *Filio sapienti prospere cedent actiones*⁸⁷. Et in summa, tibi licet sermonis veritatem cognoscere, per otium ea quæ de sapientia a Salomone dicta sunt colligenti. *Quoniam vero in malevolam animam non introibit sapientia*⁸⁸, prius animas eorum qui sunt cum sapientia collocuturi, per divinum timorem expurgat. Nam projicere in vulgus mysteria salutis, et omnes ex æquo recipere, neque vita pura ornatos, neque exquisita et accurata ratione usos, perinde est ac si quis unguentum pretiosissimum in vas sordidum infuderit. *Quamobrem Initium sapientiæ, timor Domini*⁸⁹. Animæ autem expurgatio timor est, **101** juxta prophetæ votum, qui ait: *Confige timore tuo carnes meas*⁹⁰. Nam ubi timor inhabitat, ibi tota animæ mundities residet aufugitque omnis pravitas atque actio impia, siquidem membra corporis, quod timore quasi quibusdam clavis confixa sint, ad turpia opera non queunt moveri. Sicut enim qui corporales clavos habet in seipso confixos, nihil agere potest ob eos quibus detinetur dolores: sic qui timore Dei correptus est, non oculo uti ad ea quæ non oportet, non manus movere ad vetitas actiones, non denique quidquam parvum aut magnum præter officium peragere poterit, expectatione minarum perinde ut dolore quodam transfixus.

5. Porro profanos ac vulgus a disciplinis divinis arcet, his verbis: *Qui sine timore sunt, in portis morabuntur*⁹¹. Illud itidem: *Quæretis apud malos sapientiam, et non invenietis*⁹². Et rursus: *Quærent*

καὶ ἀνοσίας πράξεως.

(99) Illud, ἄφοβοι δὲ, etc. *Qui sine timore sunt, in portis morabuntur*, in Proverbiis invenire non potuimus.

*me mali, et non invenient*⁹³, eo quod purgati non sint divino timore. Quare qui ad percipiendam sapientiam accessurus est, is a nequitiae ignominia per salutarem timorem expurgatus accedat. Emergit igitur nobis aliud etiam bonum e Proverbiorum doctrina, timoris scilicet adeptio, quae nobis per sapientiam affertur. Nosse disciplinam, alterum erat inter promissa⁹⁴. Est autem disciplina institutio quaedam animae utilis, plerumque non sine multo labore eam a nequitiae maculis expurgans, quae *In praesens quidem non videtur esse gaudii, sed molestiae; at postea fructum tranquillum reddit ad salutem, iis qui per illam fuerint exercitati*⁹⁵. Hanc igitur disciplinam nosse, non est mentis cujuslibet, quod plerique, ob difficultatem rerum agendarum animum despondentes, utilitatem eventus praeruditate ac inscitia non praestolantur: sed aegre ferentes curationis austeritatem, in imperitiae infirmitatibus permanent. Quapropter voces justorum sunt admiratione dignae, dicentium: *Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me*⁹⁶. Non enim deprecantur disciplinam, sed iram. Huic consimile est et illud: *Corripe nos Domine, verumtamen in iudicio, et non in ira*⁹⁷. Illud quoque: *Disciplina Domini aperit aures meas*⁹⁸. Ut enim parvi pueri in discendo negligentes, postquam a magistris aut paedagogis flagrocaesi sunt, attentiores effecti, praecipua suscipiunt, utque idem documentum ante verbera non audiebatur, sed post flagrorum dolorem, auribus quasi recens apertis, auditu et excipitur, et memoria retinetur: ita accidit et iis qui doctrinam divinam negligunt, ac praecipua aspernantur. Postquam enim experti sunt Dei correctionem ac disciplinam, tunc maxime Dei mandata quae semper fuerant enuntiata, semperque neglecta, quasi primum eorum auribus illabentia recipiuntur. Eam ob causam, *Disciplina Domini*, inquit, *aperit aures meas*. Quoniam igitur disciplina corripit eum qui se inordinate gerit, uti factitabat Paulus, qui tradebat Satanæ⁹⁹, quasi cuiquam carnifici torquenti ac flagello concidenti, ut discerent non blasphemare; rebellem autem reducit, de quo scilicet dictum est: *Post captivitatem suam paenitentiam egit*¹; necesse est castigationis vim ac disciplinae **102** cognoscere, ad quot et ad quanta utilis sit. Itaque utilitatis ipsius gnarus Salomon, ita admonet: *Ne destiteris puerum castigare, quoniam si virga eum cecideris, non morietur. Nam tu virga percuties illum, animum vero illius liberabis a morte*². *Quis enim filius, quem non corripit pater*³? Haec disciplina divitiis multis praestantior apud aequos rerum aestimatores habetur. Quapropter et ait Salomon:

A Ζητήσουσί με κακοί, και οὐχ εὐρήσουσι, διὰ τὸ μὴ ἐκκαθαρθῆναι (1) τῷ θεῷ φόβῳ. Ὡστε, μέλλων προσιέναι τῇ ἀναλήψει τῆς σοφίας, τῷ σώτηρι φόβῳ τὰ ἀπὸ κακίας αἴσχη καθηράμενος προσερχέσθω. Ἄνεράνη οὖν ἡμῖν και ἕτερον ἀγαθὸν ἐκ τῆς τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίας, ἡ τοῦ φόβου ἀνάληψις, διὰ τῆς σοφίας ἡμῖν ἐπεισαχθεῖσα. Δεύτερον ἦν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, γνῶναι παιδείαν. Ἔστι δὲ ἡ παιδεία ἀγωγή τις (2) ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλίδων αὐτὴν ἐκκαθαίρουσα, ἥτις πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνας μένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν. Ταύτην τοίνυν τὴν παιδείαν γνῶναι οὐ τῆς τυχουσης ἐστὶ διανοίας· διότι πολλοὶ, πρὸς τὸ τῶν γινομένων ἐπίπονον ἀπαγορεύοντες, τὸ τῆς ἐκβάσεως ὠφέλιμον ὑπὸ ἀμαθίας οὐκ ἀναμένουσιν, ἀλλὰ δυσανασχετοῦντες πρὸς τὸ τῆς ἐπιμελείας ἀσπληρόν, τοῖς τῆς ἀμαθίας ἀρρωστήμασιν ἐναπέμειναν. Διὰ τοῦτο θαύματος ἀξίαι τῶν δικαίων αἱ φωναί, τῶν λεγόντων· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Οὐ γὰρ τὴν παιδείαν παραιτοῦνται, ἀλλὰ τὴν ὀργήν. Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι και, τὸ Παίδευσον οὐ ἡμᾶς, Κύριε, πλήν ἐνπρίσει, και μὴ ἐν θυμῷ· και τὸ· Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. Ὡσπερ γὰρ τῶν παίδων οἱ νήπιοι, κατόλιγωροῦντες τῶν μαθημάτων, μετὰ τὰς μάστιγας ἅς οἱ διδάσκαλοι οὐτοῖς ἢ παιδαγωγοὶ προσάγουσι, προσεχέστεροι γεόμενοι, δέχονται τὰ διδάγματα, και ὁ αὐτὸς λόγος πρὸ μὲν τῶν πληγῶν οὐκ ἠκούετο, μετὰ δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστιγῶν ὀδύνας, ὡς ἄρτι τῶν ὠτων διανοιγέντων, και παρεδέχθη τῇ ἀκοῇ, και διεφυλάχθη (3) τῇ μνημῇ· οὕτω και ἐπὶ τῶν παρακουόντων τῆς θείας διδασκαλίας και καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολὰς διακειμένων συμβαίνει. Ἐπειδὴν γὰρ ἐπαχθῆ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεία, τότε δὴ μάλιστα τὰ ἀεὶ λαλούμενα και ἀεὶ παρακουόμενα (4) τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπεσόντα αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, παρεδέχθη. Διὰ τοῦτο, Ἡ παιδεία Κυρίου, φησὶν, ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. Ἐπεὶ οὖν ἡ παιδεία νοθετεῖ τὸν ἄτακτον, ὡς ἐποίει ὁ Παῦλος παραδιδούς τῷ Σατανᾷ, οἷον δημῷ τινὶ στρεβλοῦντι και μαστιζόντι, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν· τὸν δὲ ἀφημιστὴν ἐπανάγει, ὡς περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι Ὑστερον αἰχμαλωσίας αὐτοῦ μετενόησεν· ἀναγκαῖον, γνῶναι τῆς παιδείας τὴν δύναμιν πρὸς ὅσα ἐστὶ λυσιστελής. Εἰδὼς οὖν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον ὁ Σολομών, παραινεῖ· Μὴ ἀπόσχῃ νήπιον παιδεύειν, ὅτι, εἴν πατάξῃς αὐτὸν ῥάβδῳ, οὐκ ἀποθανεῖται. Σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατάξεις αὐτὸν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύσῃ ἐκ θανάτου. Τίς γὰρ τίος, ὅν οὐ παιδεύει (5) πατήρ; Αὕτη ἡ παιδεία πολλῶν χρημάτων ἐστὶ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις τιμιωτέρα. Διὸ φησὶν ὁ Σολομών.

⁹³ Prov. i, 28. ⁹⁴ ibid. 2. ⁹⁵ Hebr. xii, 11. ⁹⁶ Psal. vi, 1. ⁹⁷ Jerem. x, 24. ⁹⁸ Isa. l, 5. ⁹⁹ I Tim. i, 20. ¹ Jerem. xxxi, 19. ² Prov. xxiii, 13, 14. ³ Hebr. xii, 7.

(1) Colb. primus καθαρθῆναι.
(2) Alius codex Colb, ἀγωγή τις.
(3) Reg. primus και ἐφυλάχθη.

(4) Editio Basil. et quinque mss. παρακαλούμενα. Editio Paris. παρακουόμενα.
(5) Reg. primus παιδεύσει, corripiet.

Λάβετε παιδείαν, καὶ μὴ ἀργύριον· ἵνα ἐν καιρῷ περιστάσεων (6) ἢ τοῦ σώματος κάμνοντος, ἢ τῶν κατὰ τὸν οἶκον πεπονηκότων, μὴ ποτε πονηρὰν ἔννοιαν λάβῃς περὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ὑπομονῇ πολλῇ δέχῃ αὐτοῦ τὰς πληγὰς, παιδευόμενος ἐφ' οἷς ἡμαρτες, καὶ λέγῃς καὶ σὺ, διὰ τὸ γινῶναι παιδείαν, τὸ· Ὁργὴν Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ· καὶ τὸ· Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσάς με. Οἷος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· Παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι· καὶ τὸ· Ἐλεγχόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

6. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν μαθημάτων ἀνάληψις παιδεία λέγεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Μωϋσέως, ὅτι Ἐπαιδεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων, τὸ μὴ τοῖς τυχοῦσιν ἑαυτὸν μαθήμασιν ἐπιβάλλειν (7), ἀλλὰ γινῶναι τὴν χρησιμωτάτην παιδείαν, οὐ μικρὸν πρὸς σωτηρίαν. Ἦδη γάρ τινες, ἢ γεωμετρίᾳ σχολάζοντες, ἢ ἐξέυρον Αἰγύπτιοι, ἢ ἀστρολογίᾳ τῇ παρὰ τῶν Χαλδαίων τιμημένῃ, ἢ ὅλως περὶ σχήματα καὶ σκιὰς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες (8), τῆς ἐκ τῶν θείων λογίων παιδείσεως ὑπερεῖδον. Ἀλλὰ καὶ ποιητικὴ, καὶ ῥητορικὴ, καὶ ἡ τῶν σοφισμάτων εὔρεσις πολλοὺς ἀπησχόλησεν· ὧν ὕλη τὸ ψεῦδος ἐστίν. Οὔτε γὰρ ποιητικὴ συστήναι δύναται ἄνευ τοῦ μύθου· οὔτε ῥητορικὴ ἄνευ τῆς ἐκ τῶν λέγειν τέχνης· οὔτε σοφιστικὴ ἄνευ τῶν παραλογισμῶν. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως κατημέλησαν, ἐν τῇ τῶν ματαίων ἐρεύνη καταγρησάσαντες, ἀναγκαία ἢ τῆς παιδείας ἐπίγνωσις, πρὸς τε τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνοήτου (10) καὶ βλαβεράς. Ἔστι καὶ νοῆσαι λόγους φρονήσεως τῷ προσέχοντι ταῖς Παροιμίαις, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον μὴ ἀργῶς δεχομένῳ (11). Τὴν φρόνησιν τοίνυν ἐπιστάμεθα οὔσαν μίαν τῶν γενικῶν ἀρετῶν, καθ' ἣν ἐπιστήμονες γινόμεθα ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδαιέων οἱ ἄνθρωποι. Ὁ δὲ φρόνιμος δηλονότι παρωνύμως ἐκ τῆς φρονήσεως προσηγόρευται. Πῶς οὖν φρονιμώτατος ὁ ὄφις πάντων τῶν θηρίων μεμαρτύρηται γεγενῆσθαι;

⁴ Prov. viii, 10. ⁵ Mich. vii, 9. ⁶ Psal. cxviii, 71. ⁷ II Cor. vi, 9. ⁸ I Cor. xi, 32. ⁹ Act. vii, 22. ¹⁰ Genes. iii, 1

(6) Antiqui duo libri περιστάσεως.

(7) Editio Paris. περιβάλλειν. Editio Basil. et mss. D multi ἐπιβάλλειν, rectius.

(8) Utraque editio et aliquot mss. σκιὰς καὶ μετεωρολογίαν ἔχοντες. Colb. tertius σκῶς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες, et ita legi oportere arbitror. Non enim mihi dubium est, quin vocula καὶ redundet in vulgatis. Colb. secundus καὶ μετεωρολογίαν τὴν ματαιολογίαν ἔχοντες, ac de sublimium rerum tractatione vana disserentes: quæ scriptura vera esse et germana primo aspectu credi potest. Mihi tamen verisimilius fit παρέλκειν aut vocem μετεωρολογίαν, aut vocem ματαιολογίαν, sed utram, non facile dixerim. Puto autem id ex eo evenisse, quod cum librarius in aliquo exemplari legisset, μετεωρολογίαν, in alio vero ματαιολογίαν, utramque vocem posuerit.

(9) In Colb. tertio pro αἴρεσιν corrupte legitur εὔρεσιν.

(10) Editio utraque ἀποφυγὴν τῆς ἀνοήτου. Veteres quinque mss. τῆς ἀνοήτου, ad stultam dis-

Accipite disciplinam, et non argentum⁴: ut in tempore calamitatum, aut ægrotante corpore, aut domesticis rebus se male habentibus, nihil unquam pravi de Deo cogites, imo in multa patientia inflictas ab ipso plagas accipias, tanquam ob tua peccata castigatus, utque tu quoque ob cognitam disciplinam dicas illud: *Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei*⁵. Et illud: *Bonum mihi, quia humiliasti me*⁶. Qualis erat Paulus, dicens: *Castigati, et morti non traditi*⁷. Et illud: *Dum redarguimur, a Domino corripimur, ut ne cum hoc mundo damnemur*⁸.

6. Quouiam autem ipsa etiam doctrinarum perceptio disciplina dicitur, uti scriptum est de Moyse, quod *Eruditus esset omni sapientia Ægyptiorum*⁹, non idcirco tamen quibusvis disciplinis animum appellere, sed utilissimam disciplinam cognoscere, plurimum confert ad salutem. Jam enim quidam dediti aut geometriæ, quam invenerunt Ægyptii, aut astrologiæ, quæ apud Chaldæos in pretio fuit, aut denique de figuris umbrisque sublimi quadam ratione disputantes, divinorum oraculorum disciplinam doctrinamque contempsere. Quin etiam poetica, rhetoricaque, et sophismatum inventio multos occupavit, quarum materia mendacium est. Neque enim poetica consistere potest sine fabulis: neque rhetorica sine arte dicendi: neque sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur multi ob horum studium Dei notitiam neglexerunt, in vanis rebus investigandis senescentes, idcirco necessaria est disciplinæ cognitio, tum ad utilem disciplinam seligendam, tum ad eam quæ inutilis est et noxia, fugiendam. Licet quoque intelligere prudentiæ sermones ei, qui attendit Proverbiis, ex eisque impigre utilitatem capit. Prudentiam itaque unam esse scimus ex generalibus virtutibus, qua nos homines bona malaque et indifferentia edocemur. Prudens enim utique a prudentia per derivationem appellatus est. Quomodo igitur serpens bestiarum omnium prudentissimus fuisse perhibetur¹⁰? Et rursus Do-

ciplinam fugiendam. Sed vix dubitari potest, quin Basilus scripserit ἀνοήτου, ad fugiendam disciplinam quæ inutilis est, cum voces ὠφέλιμου et ἀνοήτου sibi invicem respondere vel cæco appareat.

(11) Utraque editio et Colb. primus δεχομένῳ τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ τὸ συμφέρον νοῆσαι. Τῇ κακίᾳ, φησὶ, νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε. Τὴν φρόνησιν τοίνυν, etc. *Licet enim utilitatem ejus intelligere. Malitia, inquit, parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* I Cor. xiv, 20. Sed totum illud, τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ... τέλειοι γίνεσθε, in Regiis primo et secundo et in Colb. tertio non legitur. Mihi autem dubium non est, quin hæc omnia quæ in his mss. desunt, abesse debeant, sic tamen, ut affirmare quidem possim, illud, τὴν φρόνησιν, quod primo loco positum est in editis et in uno Colbertino, prorsus παρέλκειν, suspicer vero illa, ἔστι γὰρ, etc., addita esse primum in ora libri ab aliquo, qui prudentiæ utilitatem ostendere vellet, posteaque has easdem voces in contextum ab aliquo alio librario translatas fuisse.

minus : *Estote prudentes, sicut serpentes*¹¹. Imo villieus iniquitatis prudens vocatus est¹². An non liquet prudentiæ nomen **103** duplex esse? Una enim suum ipsius commodum tuetur, sic tamen, ut simul struat proximo insidias, qualis est serpentis prudentia, caput suum custodientis. Hæc ista videtur astuta quædam esse morum malignitas, quæ cito quod sibi utile est comminiscitur, ac simpliciores deprædatur: quali prudentia fuit villieus iniquitatis. Vera autem prudentia, agendorum et non agendorum cognitio est et secretio: quam qui sequitur, nunquam secedet a virtutis operibus, nunquam exitioso vitii jaculo transfigetur. Itaque qui intelligit prudentiæ sermones, novit qui captiosi sint et ad decipiendum compositi, quinam quoque, qui de optimis in vita agendis nos submoneant: atque mensarii boni more, ut retinebit quod bonum fuerit, ita ab omni specie mala abstinebit¹³. Hæc prudentiæ tribuit ædificanti domum suam, ut fundamentum ipsius supra petram ponat¹⁴, hoc est, Christi fide suffulciat, ut in imbribus ventisque et fulminum incursibus permaneat immota. Immobilem enim in tentationibus constantiam, tam in iis quæ humanæ sunt, quam in iis quæ nobis e supernis inducuntur, Dominus nobis hujus parabolæ verbis ostendit. Prætereaque nos docet, necessaria non negligere, sed vitæ viaticis præmature instructos, in cordis alacritate sponsi adventum expectare. Nam, inquit, prudentes virgines, quod oleum in lampadibus haberent, ingressæ sunt cum sponso: stultæ autem, quod imparatæ essent, a thalami gaudio exclusæ sunt¹⁵.

7. Sub hæc, videamus quid sit suscipere versutias sermonum¹⁶. Sermo quidem verus et a sana mente proficiscens, simplex est et unius ejusdemque rationis, eadem de iisdem semper affirmans: varius vero et artificiosus, cum multum implexus sit et præparatus, sexcentas formas assumit, seque ad gratiam colloquentium conciliandam transformans, versutias innumeras animo versat. Ergo, ut artificiosorum sermonum assultui fortiter resistere possimus, adjumento magno sunt Paræmiæ. Nam qui ipsis intentus est, nec negligenter earum monita auscultat, velut experientia obarmatus, versutias verborum citra noxam ullam

A Καὶ πάλιν ὁ Κύριος · Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις. Καὶ φρόνιμος ὁ οἰκονόμος τῆς ἀδικίας. Ἡ δὴ δῆλον, ὅτι διπλοῦν (12) ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα; Ἡ μὲν γὰρ τίς ἐστὶ φυλακὴ τοῦ οἰκείου συμφέροντος μετὰ τῆς τοῦ πλησίον ἐπιβουλής, οἷα ἡ τοῦ ὄφeos, τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ συντηροῦντος. Ἡ δὲ τις ἔοικεν εἶναι κακεντρέχεια τρόπων, ὁξέως τὸ ἴδιον λυσίτελές ἐξευρίσκουσα, καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀκεραιότερους · ὅποια ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθῆς φρόνησις διάγνωσις ἐστὶ τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων · ἢ ὁ κατακολουθῶν οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐκστήσεται, οὐδέποτε δὲ τῶ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται. Ὁ τοίνυν νοῶν λόγους (13) φρονήσεως οἶδε μὲν τίνες σοφισματώδεις καὶ ἀπατηλοὶ τίνες δὲ οἱ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων τὰ βέλτιστα ἡμῖν ὑποτιθέμενοι · καὶ ὡς δόκιμος τραπεζίτης, τὸ μὲν δόκιμον καθέξει, ἀπὸ δὲ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀφέξεται. Αὕτη ἡ φρόνησις χαρίζεται τῷ οἰκοδομοῦντι τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, τὸν θεμέλιον αὐτοῦ τιθέναι ἐπὶ τὴν πέτραν, τουτέστι, τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν ἐπερείδεσθαι, ὥστε ἀσειστον διαμένειν ἐν βροχαῖς καὶ ἀνέμοις καὶ ποταμῶν προσβολαῖς. Τὸ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἀσάλευτον, τοῖς τε ἀνθρωπίνοις καὶ τοῖς ἀνωθεν ἡμῖν ἐπαγομένοις, διὰ τῶν τοιούτων τῆς παραβολῆς λόγων ὁ Κύριος ἡμῖν ἐνεδείξατο. Διδάσκει δὲ καὶ μὴ καταμελεῖν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ πρὸ καιροῦ παρεσκευασμένους τῆς ζωῆς τὰ ἐφόδια, ἐν τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς καρδίας ἀναμένειν τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν. Αἱ φρόνιμοι γὰρ, φησὶ παρθέναι, διὰ τὸ ἔχειν ἐν ταῖς λαμπάσι τὸ ἐλαιον συνεισηλθόν τῷ νυμφίῳ · αἱ δὲ μωραὶ διὰ τὸ ἀνέτοιμον ἑαυτῶν, τῆς χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος ἀπηλλοτριώθησαν (14).

7. Μετὰ τοῦτο, ἴδωμεν τί ἐστὶ δέξασθαι στροφὰς λόγων. Ὁ μὲν ἀληθῆς λόγος, καὶ ἀπὸ ὑγινοῦς διανοίας προῖων, ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων πάντοτε περὶ τῶν αὐτῶν · ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἐντεχνος πολὺ τὸ ἐπίπλοκον καὶ ἐγκατάσκευον ἔχων, μυρία κατασχηματίζεται, καὶ στρέφεται στροφὰς ἀμυθήτους, πρὸς τὸ τῶν ἐτυγχανόντων ἀρέσκον μεταμορφούμενος. Πρὸς οὖν τὸ δύνασθαι ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἀντέχειν τῇ ἀπὸ τῶν τεχνικῶν λόγων προσβολῇ μέγα ὄφελος αἱ Παροιμίαι χαρίζονται. Διότι ὁ προσέχων αὐταῖς, καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν παραινέσεις μὴ ἀργῶς προστέμενος οἰοεῖ καθωπλισμένος τῇ ἐμπειρίᾳ, δέχεται ἀβλαβῶς τὰς στροφὰς τῶν λόγων, μῆτε περιτρεπό-

¹¹ Matth. x, 16.

¹² Luc. xvi, 8.

¹³ I Thess. v, 21.

¹⁴ Matth. vii, 25.

¹⁵ Matth. xxv, 10 sqq.

¹⁶ Prov. i, 3, juxta LXX.

(12) Editio Basil. et quinque mss. ὅτι διπλοῦν, *duplex*: quæ scriptura quin sit integra et incorrupta, nemo dubitabit, qui rem paulo attentius considerarit. Sed ecce Ducæus, qui, cum triplicem prudentiam hoc loco describi falso sibi persuasisset, in editione Paris. pro διπλοῦν edendum curavit τριπλοῦν, *triplex*: quæ mutatio nobis probari nullò modo potest. His igitur vocibus, ἢ δὲ τις. etc., arbitramur non secundum quamdam prudentiam describi: sed quæ sit prior illa, de qua jam sermo habitus est, declarari. Ex quo fit, ut vertendum non sit, *altera vero improbitas morum esse videtur*,

sed hoc modo, *hæc autem prudentia improbitas*, etc. Basilius enim non de novo quodam prudentiæ genere loquitur: sed ait solum, eam prudentiam cujus jam mentionem fecit, nihil aliud videri præter improbitatem morum. Velim legantur commentarii hominis Græce doctissimi Gulielmi Budæi pag. 965, ubi docet ὁ δὲ ὀξύτονον dici pro ὁ δὲ, hoc est, *alter*, vel *alius*: at vero ὁ δὲ τις βαρύτονον sumi pro οὗτος, hoc est, *is* aut *hic*.

(13) Collb. tertius νοῶν λόγων. Nec ita multo post duo mss. βίον πρακταίων.

(14) Reg. primus ἀλλοτριώθησαν.

μενος ὑπ' αὐτῶν, μήτε ἐξουιστάμενός που τῆς ἀληθείας. Ὅταν γὰρ ἄλλως μὲν φύσει εἴη τὰ πράγματα, ἄλλως δὲ οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπειθῶσι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινομένη. Καὶ ὁ ἄλλος μὲν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ὡν κατὰ ἀλήθειαν, στροφῆς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὡσπερ τοὺς κύνας λαγωαὶ καὶ ἀλώπεκες, ἐτέρων δεικνύντες, καὶ ἐτέρων τρεπόμενοι. Ἡ στροφῆί τις εἰσι λόγων αἱ ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀντιθέσεις. Οὐ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ ἀπλοῦν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκουόμενοι, περιτρέπονσι πολλάκις τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Δέχεται οὖν ταύτας τὰς στροφὰς τῶν λόγων ὁ ταῖς Παροιμίαις ὠχυρωμένος. Κἂν εὖρη ποτὲ προβλήματα, ἰσοκαλεῖς τὰς ἐφ' ἑκάτερον ἐπιχειρήσεις ἔχοντα, ἐν οἷς δυσδιάκριτος τοῦ πιθανωτέρου ἢ εὐρεσις· ὅμως διὰ τὸ ἐγγεγυμνάσθαι (15-16) ταῖς Παροιμίαις, οὐ συγχυθήσεται τὸν νοῦν, κἂν ὅτι μάλιστα δοκῶσιν οἱ προσδιαλεγόμενοι ἐξίσου τὰς ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων πληγὰς ἀλλήλοις ἀπεπιπέριεν.

8. Χαρίζεται ἡ Παροιμία καὶ τὸ νοῆσαι δικαιοσύνην ἀληθῆ. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δικαιοσύνη ἐξὶς ἀπονεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν· δυσθήρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρόνησιν ἔλλειπες, οὐκ ἐξευρισκόντων ἐκάστῳ διανεῖμαι τὸ ἴσον, τῶν δὲ, διὰ τὸ προκατέχεσθαι ὑπὸ παθῶν ἀνθρωπίνων, ἀφανιζόντων τὸ δίκαιον, ὅταν πνεύτων μὲν καταρροῶσι, δυνατὰς δὲ ἀδικούντας μὴ διελέγχωσι (17), δώσειν ὑπισχνεῖται τοῖς ἑαυτῆς μαθηταῖς ἡ βίβλος τῶν Παροιμιῶν τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης τὴν γνώσιν. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ, τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινον θηρόμενοι, ἐργῶ μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ πλεονεκτικὸν ὡς ὠφέλιμον προτιμῶσι, σχήματι δὲ καὶ λόγῳ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν δικαιοσύνην ὑπερθαυμάζουσιν· οὐδὲ τούτους ἀγνοήσει ὁ τὰς Παροιμίας πεπαιδευμένος, ἀλλὰ γινώσεται τίς ἡ κίβδηλος καὶ νεοθευμένη, καὶ τίς ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀδόλος δικαιοσύνη. Ἐπεὶ μέντοι πολλοὺς καὶ οἱ ἐξωθεν σοφοὶ κατεβάλλοντο (18) λόγους περὶ δικαιοσύνης, καὶ πιθανῶς παρακρούονται τοὺς μὴ δυναμένους τῷ ἀληθεῖ λόγῳ περὶ τοῦ σκέμματος τούτου ἐπακολουθήσαι, ἐπαγγέλλεται γνωρίσειν ἡ βίβλος τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὥστε τὸ ἐκ τῶν σοφισμάτων ἡμᾶς βλαβερόν διαδράναι. Ἦδη δὲ καὶ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, πολλὴν πρὸς ἀλλήλα ἔχοντα τὴν διαφορὰν, σύγχυσιν ἐμποεῖ ταῖς διανοίαις τῶν μὴ τὸν ἀκριβῆ τῆς δικαιοσύνης λόγον κατεληφόντων. Ἔνια μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν (19) τὴν πατροφονίαν δικαίαν τίθενται· ἄλλα δὲ τῶν ἐθνῶν πάντα φόνον ὡς ἀνόσιον ἀποτρέπεται. Καὶ τὰ μὲν σωφροσύνην ὑπερτιμᾷ· τὰ δὲ μητράσι καὶ θυγατράσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμαίνεται. Καὶ ὅπως πολλοὶ, ἀρχαίῳ ἔθει κεκρατημένοι, τὸ μυσκρόν τῶν γινομένων οὐ διακρίνουσιν. Ἡ δὲ βίβλος αὕτη, διδάσκουσα τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης, ῥύεται τῶν ἐξ ἀλογίας παθῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἔστι δὲ δικαιο-

excipit, adeo ut neque ab ipsis pervertatur, neque unquam a vero discedat. Cum enim aliter natura se res habent, aliter vero de eis suadent verba, versutia quædam est, vel potius inversio veritatis per sermonem facta. Et qui alius quidem videtur, alius res ipsa est, strophis sermonum utitur, fucum faciens iis quibuscum versatur, perinde ut lepores vulpesque canibus, aliam viam commonstrantes, aliam carpentes. Quin et falsæ scientiæ antitheses strophæ quædam sunt verborum. Etenim cum spiritualis doctrinæ simplicitatem non recipiant ii, qui dialectica ad contradicendum acuti sunt, iidem vim veritatis non raro sophismatum verisimilitudine **104** evertunt. Has igitur sermonum strophas excipit qui Parœmiis munitus est. Imo si quando offendat problemata, æquas utrinque probationes habentia, in quibus verisimilioris inventio iudicatu difficilis sit: quoniam tamen exercitatus in Proverbiis est, animo non confundetur, etiamsi disceptantes quam vehementissime æquales argumentorum plagas sibi invicem inferre videantur.

8. Id quoque Parœmia largitur, ut intelligatur justitia vera. Quoniam igitur justitia habitus est, qui pro merito suum cuique distribuit, difficile autem est hoc assequi, partim quod alii ob prudentiæ inopiam non inveniant quomodo cuique distribuant quod æquum est, partim quod alii, affectibus humanis præoccupati, jus aboleant et abrogent tum, cum spretis pauperibus dynastas injuriosos non redarguant, idcirco Proverbiorum liber suis se discipulis justitiæ veræ cognitionem daturum pollicetur. Et quia plerique laudem vulgi venantes, re ipsa quidem injustitiam avaritiamque tanquam quiddam utile præferunt, specie vero et verbis æquitatem ac justitiam valde admirantur: ne hos quidem ignorabit vir Parœmiis eruditus, sed cognoscet quæ adulterina ac spuria, quæ vera ac sincera sit justitia. Quoniam autem externi quoque sapientes multum de justitia disseruere. et probabilibus verbis fallunt eos qui ejus rei quæ expendenda proponitur, rationem veram assequi non possunt, indicaturum se justitiam veram pollicetur liber ille, ut noxam caveamus sophismatum. Jam vero gentium etiam jura haud parum inter se diversa, animis eorum qui accuratam justitiæ rationem non comprehenderunt, perturbationem confusionemque afferunt. Etenim gentes nonnullæ paricidium justum et æquum ducunt; aliquæ omnem cædem uti scelestam aversantur. Aliæ maxime colunt pudicitiam: aliæ in matres filiasque et sorores libidine furunt. Denique plerique prisca consuetudine victi, aursorum suorum execrationem ac ignominiam non dignoscunt. Sed hic liber justitiam veram docens, homines a belluinis illis et insulsis affectibus liberat. Est autem justitia

(15-16) Antiqui duo libri τὸ γεγυμνάσθαι.

(17) Ibidem in duobus mss. legitur μὴ ἐλέγχωσι.

(18) Reg. primus κατεβάλλοντο.

(19) Unus codex Reg. μὲν γὰρ ἔθνη.

quædam, quæ inter nos versatur, æqui videlicet A distributio. Quanquam etenim id non omnino assequimur; tamen si justissimo consilio in agendo utamur, non aberramus scopo. Est et alia a justo judice cœlitus inducta, tum emendans, tum vicem rependens, quæ ob reconditorum in se dogmatum sublimitatem cognitu valde difficilis est. Hoc enim, opinor, Psalmista dicit: *Justitia tua sicut montes Dei*¹⁷, Hanc igitur plane veram divinamque justitiam manifestaturum se promittit iis, qui fuerint in Parcemiæ doctrina exercitati.

9. Rursus cum peccata alia sint involuntaria, alia a pravo animo oriantur, non eadem quoque in his regula est æqui. Ponamus enim fornicationem esse judicandam, duasque esse meretrices. Sed una quidem lenoni vendita, necessario in malo B versatur, quæstum per corpus hero malo afferens: altera vero sponte se peccato ob voluptatem mancipat. Aliter utique **105** datur venia involuntariis: aliter ea quæ ex prava voluntate fiunt, condemnantur. Rursus unus aliquis peccavit, prave ab initio educatus; quippe et a parentibus injustis procreatus introivit in vitam, et inter verba factaque iniqua nutritus fuit; alter vero multa habens virtutis incitamenta, educationem honestissimam, admonitionem parentum, magistrorum disciplinam, auditionem divinorum sermonum, castigatam moderatamque diætam, et alia quibus anima ad virtutem instituitur; postea tamen delapsus est et ipse in simile peccatum; nonne jure ac merito qui ejusmodi est, supplicio graviori punietur? C Nam ille quidem de solis salutaribus subsidiis animo nostro inspersis accusabitur, quod eis non probe sit usus: sed hic insuper, quod omne auxilium sibi datum prodiderit, imprudenterque in pravam vitam abreptus sit. Itaque justitiam veram intelligere, animi est vere magni, mentisque perfectissimæ. Fortasse autem habet et promissionem, fore, ut qui in Proverbiis eruditus fuerit, possit de cætero ad accuratam theologiæ contemplationem animum adjungere. Nam vera justitia Christus est, *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio*¹⁸. Accedit etiam ad veræ justitiæ cognitionem, ut judicium dirigatur¹⁹. Nam fieri non potest, ut qui prius in justitiæ cognitione eruditus non fuerit, ambiguas D res recte dijudicare possit. Neque enim Salomon ipse, nisi in seipso æqui ac recti rationes exquisitas habuisset, celeberrimum illud judicium quod de puero inter meretrices protulit, tam recte appositeque potuisset efferre. Cum enim testibus carerent quæ ab utraque dicebantur, ad naturam cucurrit; ejusque ope quæ ignorabantur invenit.

¹⁷ Psal. xxxv, 7. ¹⁸ I Cor. i, 30. ¹⁹ Prov i, 3, juxta LXX.

(20) Hic vox βίβλος subaudienda, fortasse et habet promissionem hic liber, Proverbiorum videlicet. Mox Reg. primus λοιπόν επιβάλλειν. Nec ita multo infra Colb. tertius ὡς ἐγεννήθη σοφία ἡμῖν.

(21) Colb. tertius συνέξενκται δὲ τῷ. Statim editi

σύνη, ἢ μὲν τις ἐν ἡμῖν στρεφόμενη, ἢ τοῦ ἴσου διανομή. Ἐὰν γὰρ καὶ μὴ τυγχάνωμεν αὐτοῦ κατὰ ἀκριβειαν, ἀλλὰ γνώμη τῆ δικαιοσύνης ποιῶντες, οὐκ ἀποκίπτομεν τοῦ σκοποῦ; Ἡ δὲ τις οὐρανόθεν ἐπαγομένη παρὰ τοῦ δίκαιου κοιτοῦ, ἢ τε ἐπανορθωτικὴ καὶ ἢ ἀνταποδοτικὴ, ἧς πολὺ τὸ δυσθεώρητον διὰ τὸ ὕψος τῶν ἐναποκειμένων αὐτῇ δογμάτων. Τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν τὸν Ψαλμωδόν· Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ. Ἐπαγγέλλεται οὖν τάνην τὴν ὄντως ἀληθῆ καὶ θεῖαν δικαιοσύνην φανερὰν καταστήσειν τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις τῆ παροιμιώδει διδασκαλίᾳ.

9. Πάλιν ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρᾶς ἀμαρτάνεται, καὶ ὁ τοῦ δίκαιου ὄρος οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τούτοις. Ὑποθώμεθα γὰρ πορνείαν εἶναι τὸ κρινόμενον, καὶ πόρνας δύο. Ἀλλ' ἢ μὲν, πορνοβοσκῶ πραβεῖσα, πρὸς ἀνάγκην ἐστὶν ἐν τῷ κακῷ, τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐργασίαν τῷ πονηρῷ δεσπότῃ παρεχομένη· ἢ δὲ διὰ τὴν ἡθουγὴν ἐκουσίως ἐαυτὴν ἐπιδοῦσα τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρᾶς προαιρέσεως κατακρίνεται. Πάλιν ὁ μὲν τις ἡμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς τεθραμμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γονέων ἀδίκων εἰς τὸν βίον παρήχθη, καὶ συνετρέφη καὶ ῥήμασι καὶ πράξεσι παρανόμοις· ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν· ἀνατροφὴν σεμνοτάτην, νοθεύτησιν γονέων, διδασκάλων ἀκριβειαν, ἀκρόασιν λόγων θειοτέρων, δίαιταν κατεσταλμένην, τὰ ἄλλα οἷς ψυχὴ παιδαγωγεῖται πρὸς ἀρετὴν· εἶτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὁμοίαν ἀμαρτίαν ὑπώλισθε· πῶς οὐχὶ βαρυτέρας δικαίως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιωθήσεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναις ταῖς κατεσπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν σωτηρίαις ἀφορμαῖς ἐγκληθήσεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὑγιῶς· ὁ δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ ὡς προδεδωκῶς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνέργειαν, καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὸν πονηρὸν βίον κατασυρεῖς. Τὸ οὖν νοῆσαι τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μεγάλης ὄντως διανοίας καὶ φρενὸς τελειότητος. Μήποτε δὲ καὶ ἐπαγγελίαν ἔχει (20), τὸν τα παροιμιώδη παιδευθέντα δυνήσεται λοιπὸν ἐπιβαλεῖν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς θεολογίας. Ἡ γὰρ ἀληθῆς δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Χριστός, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. Συνέξενκται τῷ (21) γνώωναι δικαιοσύνην ἀληθῆ τὸ κριμα κατευθῆναι. Ἀμήχανον γὰρ τὸν μὴ προπαιδευθέντα περὶ τοῦ δίκαιου δύνασθαι τὰς ἀμφισβητήσεις ὀρθῶς διακρίναι. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Σολομών, εἰ μὴ εἶχε τοὺς περὶ τοῦ δίκαιου λόγους ἀκριβεῖς ἐν ἑαυτῷ, ἠδύτατο τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην κρίσιν οὕτως ὀρθῶς καὶ εὐθυβόλως ἐξενεγκεῖν, ἢν ἔκρινε ταῖς πόρνας περὶ τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμάρτυρα ἦν τὰ παρ' ἑκατέρως λεγόμενα, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρησε, καὶ δι' αὐτῆς εὖρε τὰ ἀγνοούμενα (22)· τῆς μὲν ἀλλοτρίας

ἀμήχανον γὰρ καὶ μὴ. Veteres quatuor libri γὰρ μὴ. Coll. tertius γὰρ τὸν μὴ, recte. Subinde idem codex ὀρθῶς διακρίνειν.

(22) Regii primus et secundus τὸ ἀγνοούμενον.

ἀπαθῶς καταδειξαμένης τοῦ παιδίου τὴν ἀναίρεσιν, τῆς δὲ ἀληθοῦς μητρὸς διὰ τὴν φυσικὴν φιλοστοργίαν οὐδὲ τὴν ἀκοὴν ἀνασχομένης τοῦ πάθους. Ὁ οὖν εἰθῶς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, καὶ δι' αὐτῆς διαδαχθεὶς τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἐκάστην, οὕτως δύναται κατευθύνειν τὸ κρίμα. Ὡσπερ γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὸ βέλος, οὕτε ὑπερβολαῖς, οὕτε ἐλλείψεσιν, οὕτε ταῖς ἐφ' ἐκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς τοῦ δικαίου καταστοχάζεται, οὕτε πρόσωπα λαμβάνων (γνωρίζειν (23) γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν), οὕτε ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν (24), ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων παρ' αὐτῷ, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος καὶ τοῦ τὸ ἕλαττον ἔχοντος, ἔστηκεν ὁ κριτὴς ἐπανισθῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἕλαττούμενον εὐρίσκει τὸν ἀδικούμενον. Ὁ δὲ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μὴ ἔχων προεποκαιμένην αὐτοῦ τῆ ψυχῆ, ἀλλ' ἢ χρήμασι διεγθαυμένος, ἢ φιλία χαριζόμενος, ἢ ἔχθραν ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείαν δυσωπούμενος, τὸ κρίμα κατευθύνειν οὐ δύναται. Πρὸς ὃν ἔρεῖ ὁ ψαλμὸς τὸ. Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε (25), υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐλεγχος γὰρ τῆς τοῦ δικαίου διαθέσεως ἢ περὶ τὸ κρίνειν ὀρθότης. Ὅθεν καὶ αὐτὸς προῖόν ἀπαγορεύει λέγων· Στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν (26), βδέλυκτὰ παρὰ Κυρίῳ, τὸ περὶ τὴν κρίσιν ἀνισοῦ τῆ τῶν σταθμίων προσηγορία παροιμιακῶς αἰνισσόμενος. Οὐ μόνον δὲ τοῖς δικάζουσι τοῦτο χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ ἐκάστου τῶν κατὰ τὸν βίον ἐκλογαῖς. Ἐπειδὴ τι ἔχομεν παρ' εαυτοῖς κριτήριον φυσικόν, δι' οὗ τὰ καλὰ τῶν πονηρῶν διακρίνομεν, ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πρακτέων ὀρθῶς ποιῆσθαι τῶν πραγμάτων τὰς διακρίσεις· καὶ, οἷόν τινα δικαστὴν ἴση καὶ δικαιοστάτη γνώμη τοῖς ἐναντίοις βραβεύοντα, πείθεσθαι μὲν τῇ ἀρετῇ, καταδικάζειν δὲ τὴν κακίαν (27). Οἷον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὑψηλὸς προκαθίσταται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον· καὶ ἡ μὲν ἠθονῆ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὁ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται. Ἐάν μὲν οὖν καταδικάσης τὴν ἀμαρτίαν, θῶς δὲ νικῆσαι τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποιήσω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος· ἐάν δὲ, τῇ ἠθονῇ θοῦς τὴν ῥοπῆν, προτιμωτέραν ἀποφῆνης τὴν ἀμαρτίαν, σκολιὸν ἐποιήσω τὸ κρίμα, ὑπόδικος, D γενόμενος τῇ ἀρετῇ τοῦ εἰπόντος· Οὐαὶ οἱ λέγοντες

A Et vero aliena sine ulla commiseratione pueri necem approbabat: vera autem mater ob naturalem caritatem ne caedem quidem audire sustinuit²⁰. Qui igitur novit justitiam veram, atque ab ea suum cuique distribuere didicit, is iudicium dirigere potest. Ut enim sagittarius jaculum ad scopum dirigit, si neque excedens, neque deficiens, neque in alterutram partem declinans a sagittariorum arte aberrat; sic iudex ad id quod justum est collineat, si nullam habeat personarum rationem (personam enim in iudicio cognoscere bonum non est²¹), et si in agendo nullo modo in alterutram partem declinet, sed proferat iudicia recta nihilque obliqui habentia. Jam si fuerint duo ab ipso iudicandi, quorum alter plus æquo, alter minus habeat, stat iudex ambos inter se exæquans, et tantum aufert ei qui plus satis habet, quantum ei qui injuriam accepit, deesse deprehendit. Sed qui justitiam veram non habet, in anima sua prius insitam, sed aut pecuniis **106** corruptus est, aut amicitiae favet, aut inimicitiam ulciscitur, aut potestatem reveretur, is iudicium dirigere non potest. Cui in psalmo dicitur: *Si vere utique justitiam loquimini, recta iudicate, filii hominum*²². Iudicium enim animi ejus, qui erga æquum ac jus bene afficitur, rectitudo est inter iudicandum. Unde et ipse in sequentibus prohibet, dicens: *Pondus magnum et parvum, abominabilia apud Dominum*²³, inæqualitatem iudicii per ponderum appellationem in proverbii modum adumbrans. Nec hoc solum iudicantibus utile est, sed idem confert etiam ad singulas res in vita seligendas. Cum enim habeamus in nobis iudicium quoddam naturale, quo bona a malis secernimus; necesse nobis est in iis quæ agenda sunt eligendis, recte quasque res discernere; et, quasi iudicem aliquem, qui æquabili ac justissimo animo de contrariis iudicet, tum virtuti obsecundare, tum vitium condemnare. Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te iudicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commisso præsidet; atque voluptate scortationi favente, timor Dei suppetias venit castimonie. Quod si damnato peccato, victoriam pudicitie dederis, de re sententiam rectam tulisti: sin autem ad voluptatem incliuans, præferendum esse peccatum pronunties, obliquum fecisti iudicium, obnoxius

²⁰ III Reg. iii, 25 seqq. ²¹ Prov. xxiv, 23. ²² Psal. lvi, 2. ²³ Prov. xx, 10.

(23) Apud LXX pro γνωρίζειν legitur αἰδεῖσθαι, *revereri personam in iudicio non est bonum*. Eodem sensu alius interpretes scripsit αἰσχύνεσθαι. Sed Aquila, Symmachus et Theodotio habent ἐπιγνώσκειν, *cognoscere*, etc. Colb. tertius γνωρίζειν γὰρ πρόσωπα, *nam cognoscere personas*, etc.

(24) Editio Paris. κατὰ πρόσκλησιν, male. Editio Basil. et codex Oliv. cum aliis quatuor mss. πρόσκλησιν, non multo melius. Reg. primus cum sacro textu πρόσκλησιν, optime. Notat vir eruditissimus Ducæus, emendatum fuisse codicem Oliv. in eoque additam fuisse vocem πρόσκλησιν.

(25) Reg. secundus κρίνατε.

(26) Editio Paris. στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν, καὶ μέτρα διπλά, βδέλυκτὰ παρὰ Κυρίῳ, *pondus magnum et parvum, et mensuræ duplices, abominabilia apud Dominum*: sed illud, καὶ μέτρα διπλά, deest in editione Basil. et in nostris quinque codicibus; ob idque has voces delevimus. Pro βδέλυκτὰ apud LXX legitur ἀκάθαρτα, *immunda sunt*: sed lectioni Basilianæ favet Vulgata, in qua sic legimus, *Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile apud Deum*.

(27) Colbertini duo codices τῆς κακίας: quorum unus aliquanto post habet καταδικάσης τῆς ἀμαρτίας, alter τὴν ἀμαρτίαν.

exsecrationi ejus, qui dixit: *Væ qui dicitis amarum dulce, et dulce amarum: qui dicitis lucem tenebras, et tenebras lucem* ²⁴.

10. Quoniam igitur, juxta ipsum Salomonem, *Cogitationes justorum judicia sunt* ²⁵, opera est sedulo danda, ut intus in abdito cogitationum foro recta de rebus judicia feramus, habeamusque mentem trutinæ similem, quæ citra inclinationem ullam agenda quæque appendat. Quando quodvis mandatum et oppositum ei vitium judicio tuo permittitur, da victoriam legi Dei contra peccatum. Habendi appetentia major et æquitas judicantur? Pronuntia adversus alienorum cupiditatem, da calculum potiolem virtuti. Dissident inter se convicium et lenitas? Pudorem incute convicio, et antepone lenitatem. Odium ei dilectio contendunt? Illud ignominia affectum, quam longissime ablegato, dilectionem vero honore decoratam, tibi ipsi facito familiarem. Simulatio et simplicitas, fortitudo et timiditas, prudentia et stultitia, justitia et injustitia, pudicitia et impudicitia, et, ut brevi dicam, virtus quælibet cum quolibet vicio judicium subit? Tunc igitur judiciorum rectitudinem ostendito in occulto animæ tuæ judicio, præceptumque quasi assessorem adhibens tibi, odium in nequitiam tuam commonstrato, aversans peccata, virtutes præferens. Si enim facis ut in singulis actionibus vincant apud te meliora, beatus eris *In die illa, cum judicabit Dominus occulta hominum secundum Evangelium nostrum, cogitationibus inter se et accusantibus, aut et defendentibus* ²⁶, nec abibis condemnatus ob ullam ad mala inclinationem: sed justitiæ coronis honorabere **107** quibus virtutem per omnem tuam vitam coronaveris. Quot bona conciliabit tibi Proverbiorum liber, qui docet et veram colere justitiam, et judicium dirigere?

11. Ecquid igitur his amplius? *Ut det, inquit, innocentibus astutiam, ac puero juveni et sensum et intelligentiam* ²⁷. Dupliciter intelligimus innocentiam. Aut enim quamdam a peccato alienationem, quæ ratione fit, excogitamus; vitiique velat quadam radice per longam attentionem honorumque meditationem excisa, ob integram ejus privationem, innocentiam appellationem accipimus: aut innocentia dicitur, cum mali nondum est experientia, cum sint qui sæpe ob puerilem ætatem aut vitæ alicujus institutum vitia quædam non experiantur. Exempli gratia, puer non novit superbiam, non novit dolum et fallaciam. Rursus sunt qui ruri degentes, non sciunt dolos mercatorum, neque forenses similtates. Qui tales sunt, eos innocentes vocamus;

²⁴ Isa. v, 20. ²⁵ Prov. xii, 5. ²⁶ Rom. ii, 16, 13.

(28) Colb. primus. ἐκάστη. Mox duo mss. κακίαν διαδικάζηται.

(29) Antiqui duo libri οἰκείαν ποιήσαι.

(30) Reg. primus συνέλονται φάναι.

(31) Codex idem παρ' ἅπαντα. Mox in Colb. tertio

τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς.

10. Ἐπεὶ οὖν, κατ' αὐτὸν τὸν Σολομῶντα, Λογισμοὶ δικαίων κρίματα, ἔνδον ἐν τῷ κεκρυμμένῳ τῶν λογισμῶν κριτηρίῳ σπουδάζειν χρὴ τὰς περὶ τοῦ πράγματος κρίσεις ἀπαρτρέπτους ποιῆσθαι, καὶ τὸν νοῦν τρυτάνη ἔχειν προσεικότα, ἀκλιωῶς ἕκαστον (28) τῶν πρακτέων ζυγοστατοῦντα. Ὅταν ἐκάστη ἐντολὴ παρὰ σοὶ πρὸς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ κακίαν διαδικάζηται, δὸς τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὰ νικητήρια. Πλεονασμὸς καὶ ἰσότης κρίνονται; ἀπόφηνε κατὰ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας, δὸς τὴν βελτίονα ψῆφον τῇ ἀρετῇ. Λοιδωρία καὶ μακροθυμία ἀλλήλαις ἀντικαθίστανται; καταίσχυρον τὴν λοιδωρίαν, καὶ προτίμησον τὸ μακροθυμου. Ἐχθρα καὶ ἀγάπη; τὴν μὲν ἀτιμον ποιήσας, ὑπερόρισον ὡς πορρωτάτω· τὴν δὲ ἀγάπην σεμνύνας, οἰκείαν ποιήσον (29) σεαυτῷ. Ὑπόκρισις καὶ ἀπλότης, ἀνδρία καὶ δειλία, φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, καὶ συνέλονται φῆσαι (30), πᾶσα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται; Τότε δὴ οὖν ἐπίδειξαι τὴν εὐθύτητα τῶν κριμάτων, ἐν τῷ κρυπτῷ σου τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἶονεὶ παρέδρου σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν ποιησάμενος, δεῖξον τὸ μισοπόνηρον· ἀποστρεφόμενος μὲν τὰς ἁμαρτίας, ὑπερτιμων δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐὰν γὰρ ἐφ' ἐκάστης πράξεως νικᾷ ποιήσας παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἔσῃ Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, οὐκ ἀπέρχῃ καταδεδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα ῥοπὴν, ἀλλὰ τοῖς τῆς δικαιοσύνης τιμηθήσῃ στεφάνοις, οἷς παρὰ πάντα (31) σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας. Πηλίκων σοι πρόξενος ἀγαθῶν γενήσεται ἢ βίβλος τῶν Παροιμιῶν, διδάσκουσα τὴν τε ἀληθῆ δικαιοσύνην καὶ κρῖμα κατευθύνει;

11. Τί οὖν πρὸς τούτοις ἔτι; Ἴνα (32) δῶ, φησὶν, ἀκάκοις πανουργίαν, παιδί δὲ νέῳ αἴσθησιν τε καὶ ἐννοίαν. Διττῶς νοοῦμεν τὴν ἀκακίαν. Ἢ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτρίωσιν λογισμῷ κατορθουμένην, καὶ διὰ μακρᾶς προσοχῆς καὶ μελέτης τῶν ἀγαθῶν οἶον (33) τινὰ ρίζαν τῆς κακίας ἐκτεμόντες, κατὰ στέρησιν αὐτῆς πανταλῆ τὴν τοῦ ἀκάκου προστηγορίαν δεχόμεθα· ἢ ἀκακία ἐστὶν ἡ μήπω τοῦ κακοῦ ἐμπειρία, διὰ νεότητα πολλάκις ἢ βίου τινὸς ἐπιτήδευσιν ἀπίρως τινῶν πρὸς τινὰς κακίας διακειμένων. Οἶον ὁ παῖς οὐκ οἶδεν ὑπερηφανίαν, οὐκ οἶδε δόλον καὶ ῥαδιουργίαν. Πάλιν εἰσι τινες τῶν τὴν ἀγροικίαν οἰκούντων, οὐκ εἰδότες τὰς ἐμπορικὰς κακουργίας, οὐδὲ τὰς ἐν δικαστηρίῳ διαπλοκάς. Τοὺς τοιούτους ἀκάκους λέγομεν, οὐχῶς ἐκ προαιρέσεως

²⁷ Prov. i, 4.

pro ἀρετῶν scriptum invenimus ψυχῆν. Aliquanto post editi γενήσεται. At duo mss. γενήσεται.

(32) Reg. tertius τούτοις ἐστίν; Ἴνα.

(33) Veteres duo libri οἶονεὶ.

τῆς κακίας κεχωρισμένους, ἀλλ' ὡς μήπω εἰς πείραν τῆς πονηρᾶς ἐξέως ἀφιγμένους· Ἄκακος δὲ κυρίως, ὁποῖος ἦν Δαβὶδ, λέγων· Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην· ὁ πᾶσαν πονηρίαν διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀσκήσεως τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀποστήσας, ὃς καὶ τῆς κληρονομίας τῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦται. Διότι Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ (34). Ὁ τοιοῦτος πεποιθὼς ἐρεῖ· Κρίνον με, Κύριε, ὅτι ἐγὼ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην· καὶ πάλιν· Κρίνον με (35) κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου καὶ κατὰ τὴν ἀκακίαν μου ἐπ' ἐμοί. Χαρακτηρίζει δὲ τὸν ἀκακὸν ἢ ἀπλότης τοῦ ἤθους, τὸ γενναῖον, τὸ ἀκατάσκευον. Ὁπνῖος ἦν Ἰακώβ· Ἄπλαστος, φησὶν (36), οἰκῶν οἰκίαν· τουτέστι, τῇ ἐκ τῆς φύσεως ἀπλότητι κεχορημένος, οὐδὲν ἐν τέχνῃ ἐπίπλαστον σχῆμα οἴου προσωπεῖον, ἑαυτῷ πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἀπάτην περιτιθείς. Ἐνταῦθα μέντοι ἀκακὸν εἰσὶν λέγειν τὸν ἀπειροκάκον, ὃν καὶ χρεῖαν ἔχειν φησὶ τῆς ἐπαινετῆς πανουργίας, ἵνα πρὸς τῇ ἐκ φύσεως ἀκεραιότητι καὶ τὸ ἐξ ἐμπειρίας συνετὸν ἐπικτήσῃται, καὶ οἶον ὄπλῳ τινὶ τῇ καλῇ πανουργίᾳ πεφραγμένος, δυσάλωτος ἢ ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν ὑπεναντίων· Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τὸν τέλειον φρόνιμον μὲν εἶναι πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραῖον δὲ πρὸς τὸ κακόν. Ἐντεῦθεν ὡσπερ (37) ἐκ πηγῆς τινος ἀρυσθῶσαν οἱ ἀκακοὶ τὴν σώζουσαν πανουργίαν. Ἀνὴρ γὰρ πανοῦργος θρόνος αἰσθήσεως· καὶ Πανοῦργος δὲ, κακῶν ἐπερχομένων, ἀπεκρύβη· καὶ, Ὁ δὲ (38) φυλάσσων ἐλέγχους, πανουργότερος. Ἔστι οὖν ἡ πανουργία ἐνέργεια πάντων κατ' ἐπιτηνευσιν τεχνικὴν· ὡσπερ ἡ κακουργία ἢ μόνου ἐστὶ τοῦ κακοῦ ἐργασία. Ἐπεὶ οὖν πᾶσαν ἐργασίαν παραδέχεται ὁ πανοῦργος, ἐν τοῖς πᾶσι δὲ καὶ τὰ φαυλά ἐστὶ, δύο σημαίνει ἢ τοῦ πανοῦργου προσηγορία. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων τῇ ἐπινοίᾳ χρώμενος τῶν ἔργων, πονηρός· ὁ δὲ ἐπαινετός πανοῦργος ὁ ὀξέως καὶ συνετῶς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐξευρίσκων, καὶ τὰς δολίως καὶ ἐπιβούλως παρ' ἐτέρων αὐτῷ βλάβας σκευωρουμένας ἀποδιδράσκων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῷ τῆς πανουργίας ὀνόματι· καὶ γίνωσκε, ὅτι μέση τις ἐξίς ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐν προθέσεως (39) ὑγιούς ἐπ' ὠφελείᾳ ἑαυτοῦ καὶ τῶν πλησίων αὐτῇ κεχορημένος ἀποδεκτός, ὁ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πέλας μεταχειριζόμενος αὐτὴν κατεγνωσμένος, ἀφορμῇ πρὸς ἀπώλειαν τῷ ἐπιτηθεύματι χρώμενος.

suam, et proximi usus, laudandus est: alter vero ipsam ad proximi perniciem adhibens, reprehensionem fit obnoxius, ut qui industria sua ceu quadam perdendi occasione utatur.

12. Πλήρης δὲ ἡ ἱστορία τῆς ἐφ' ἑκάτερα χρήσεως D 12. Porro hujusce dexteritatis usu plena est

²⁸ Psal. xxv, 11. ²⁹ Psal. lxxxiii, 13. ³⁰ Psal. xxv, 1. ³¹ Psal. vii, 9. ³² Gen. xxv, 27. ³³ Prov. xii, 23. ³⁴ Prov. xxvii, 12. ³⁵ Prov. xv, 5.

(34) Editio utraque et Colb. primus οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. At Reg. secundus et Colb. tertius pro τοῖς πορευομένοις habent τοῖς πορευομένοις, quod sanum et verum judico. Grammatici enim docent duos accusativos cum verbis privandi non raro reperiri. Colb. secundus οὐχ ὑστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις, etc.. non prohibebit bona ambulantiibus in innocentia; nec aliter legitur apud LXX.

(35) Editi Κρίνον με, Κύριε. Vox ultima in mss.

A non quod voluntate a malitia secesserint, sed quod nondum habitum malum fuerint experti. Innocens autem proprie est, qualis erat David, cujus hæc sunt: *Ego autem in innocentia mea ambulavi*²⁸: qui videlicet omnem nequitiam per virtutis exercitationem ab anima sua amoverat, qui et bonorum hæreditatem consequitur. *Dominus enim bonis non privabit eos, qui ambulant in innocentia*²⁹ Quisquis ejusmodi fuerit, fidenter dicturus est: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulavi*³⁰. Ac iterum: *Judica me secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me*³¹.

Morum autem simplicitas, generositas, carens artificio indoles, character sunt innocentis atque insigne. Cujusmodi erat Jacob: *Fuco carens, inquit, habitans domum*³²: hoc est, utens naturali simplicitate, nullamque speciem ab arte confictam, quasi quamdam larvam, ad obvios quoslibet decipiendos sibi ipsi circumponens. Hic tamen innocentem dicere videtur hominem mali inexper-tum: cui etiam laudabili astutia opus esse ait, ut præter naturalem simplicitatem comparet quoque prudentiam in experimento sitam, bonaque astutia quasi quodam telo communitus, vix possit inimicorum insidiis circumveniri. Oportet enim, puto, perfectum virum, prudentem quidem esse ad bonum, simplicem vero ad malum. Hinc velut ex fonte quodam hauriant innocentes salutarem astutiam. *Vir enim astutus thronus est sensus*³³. Et, *Astutus, malis supervenientibus, abscondit se*³⁴.

Et, *Qui autem cavet reprehensiones, astutior est*³⁵. Est igitur astutia id quo aguntur omnia per artificiosam quamdam industriam, quemadmodum maleficium est id quo malum solum perpetratur. Quoniam igitur actio omnis in astutum **108** cadit, itemque ita omnibus mala occurrunt, duo significat astuti nomen. Et qui quidem in aliorum perniciem solertia et artificio utitur, malus est; qui vero actutum ac prudenter suum ipsius bonum apprehendens, noxas dolose ac insidiosè sibi ab aliis præparatas evitat, est astutus laude dignus. Itaque ad vocem astutiæ animum diligenter attende; noverisque medium quemdam esse habitum, quo alter quidem astutia ex sano consilio usus in rem

non invenitur.

(36) Colb. tertius Ὁ Ἰακώβ ἀπλαστος ἦν, φησί.

(37) Editi Ἐντεῦθεν οὖν ὡσπερ. Illud οὖν in antiquis deest, idcircoque eam voculam delevimus.

(38) Editi καὶ τὸ· ὁ δὲ. At mss. nostri omnes καὶ ὁ δὲ. Hic LXX pro ἐλέγχους habet ἐντολάς qui custodit mandata. Basilius secutus est Aquilam.

(39) Editi ἐκ προαιρέσεως. At quinque mss. ἐκ προθέσεως, eadem plane sententia. Ibidem Colbertini duo libri ὠφελείᾳ ἑαυτοῦ. Editi αὐτοῦ.

historia in utramque partem. Pulchra est astutia Hebræorum, qui, deceptis Ægyptiis, ut urbium conditarum mercedem receperunt³⁶, ita materias ad tabernaculum construendum sibi compararunt. Laudabiliter astutia usæ sunt nutrices, quæ mares Hebræorum servavere³⁷. Pulchra est astutia Rebeccæ, quæ benedictionem magnam filio conciliavit³⁸. Rahab pulchre fuit astuta³⁹: pulchre itidem Rachel⁴⁰. Illa, quod exploratores servavit: hæc quod patrem deceptit, et ab idololatria libera- vit. At vero Gabaonitæ adversus Israelitas prave astuti exstitere⁴¹. Mala fuit astutia Absalonis, qui simulatione æquitatis pellexit subditos, ac patri insidiaturus magnam rebellium copiam coegit⁴². Reprehenduntur etiam aliquid, quod inierint consilium astutum et malignum in populum Dei⁴³. Cæterum hoc loco astutiam, quæ utiliter adhibetur, Scriptura probat, cum sit quasi armatura ad vitæ negotia, atque per seipsam animas simpliciorum communiat. Nam hanc astutiam si habuisset Eva, serpentis dolis seduci non facile potuisset. Innocentem igitur, qui, quod credat sermoni facile mente corrumpitur, doctrina ejusmodi munit et corroborat: siquidem astutiæ utilitatem ceu quoddam ad vitæ negotia adjumentum ei impertit.

13. Consequens est ut consideremus quomodo puero juveni det sensum et intelligentiam⁴⁴. Duplex cum sit homo, ut ait Apostolus⁴⁵, unus exterior, interior alter; necesse nobis est, ætatem etiam, tam secundum eum qui conspicitur, quam secundum eum qui in occulto intelligitur, pariter in utroque accipere. Dicere autem puerum recens natum corporalem sensum recipere, propemodum risum movet. Quem enim sensum largiri potest hic liber, cum et visus, et auditus, et olfactus, et gustus, et tactus statim nobiscum edantur, nec accedant ex doctrina, sed per hos natura animal absolvat? Neque igitur puer corporaliter intelligendus est, neque ullus sensus ex enumeratis: sed de interiore homine accipiendæ ætates sunt. Didicimus enim in multis Scripturæ locis, quemdam animæ statum puerilem esse, alium esse ejusdem vigentis, alium jam senis. Verbi causa, uti a Paulo fuimus edocti⁴⁶, pueri erant Corinthii, idcircoque lacte adhuc eis opus erat, primaria scilicet et simpliciore Evangelii doctrina, cum solidam dogmatum escam nondum digerere possent. Aolescens autem animo est, qui prorsus omnibus virtutis **109** partibus absolutus est, qui spiritu fervet, qui ad

³⁶ Exod. xii, 25. ³⁷ Exod. i, 17. ³⁸ Genes. xxvii, 15. ³⁹ Jos. ii, 4 sqq. ⁴⁰ Genes. xxxi, 34 sqq. ⁴¹ Jos. ix, 4 seqq. ⁴² II Reg. xv, 4 seqq. ⁴³ Psal. lxxxii, 4. ⁴⁴ Prov. i, 4. ⁴⁵ II Cor. iv, 16. ⁴⁶ I Cor. iii, 1, 2.

(46) In Colb. tertio pro πόλεων scriptum invenimus πόνων

(41) Colb. primus προξενισίας. Colbertinus tertius προξενισίας. Mox hic idem codex διασωσαμενη. Basiliius ita laudat πανουργίαν καλήν, ut videri possit et ipse, more Græcorum, mendaciis

A τοῦ ἐπιτηδεύματος. Καλή πανουργία τῶν Ἑβραίων κατασοφισαμένων τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τὸν τε μισθὸν τῆς ἐργασίας τῶν πόλεων (40) ἀπολάβοντων, καὶ ὕλας ἑαυτοῖς πρὸς τὴν σκηνὴν συμπορισταμένων. Ἐπαινετῶς ἐπανουργέσαντο αἱ μαῖαι περιποιούμεναι τὰ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων. Καλή πανουργία Ῥεβέκκας τὴν μεγάλην εὐλογίαν τῷ υἱῷ προξενούσης (41). Καλῶς ἐπανουργέσατο Ῥαββὶ καλῶς Ραχήλ· ἡ μὲν τοὺς κατασκόπους περισωσαμένη, ἡ δὲ τὸν πατέρα κατασοφισαμένη, καὶ τῆς εἰδωλολατρίας ἐλευθερώσασα. Πονηρῶς κατεπανουργέσαντο τοὺς Ἰσραηλίτας οἱ Γαβαωνῖται. Πονηρὰ πανουργία τοῦ Ἀβεσσαλώμ ἐν σχήματι ἐπεικείκς ὑπαγομένου (42) τοὺς ὑπηκόους, καὶ πλῆθος ἀποστατῶν συναθροίσαντος εἰς ἐπιβουλήν τοῦ πατρός. Ἐγκαλοῦνται δὲ τινες, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καταπανουργευσάμενοι γνώμην. Ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐπ' ὠφελείᾳ παραλαμβανομένην πανουργίαν ὁ λόγος ἐγκρίνει, οἷονεὶ ὄπλον οὖσαν πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα, καὶ ὀχυροῦσαν δι' ἑαυτῆς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων. Εἰ γὰρ εἶχε τὴν πανουργίαν ταύτην ἡ Εὐα, οὐκ ἂν εὐάλωτος ἐγγέγονε ταῖς ἀπάταις τοῦ ὄφους. Τὸν οὖν ἄκακον, τὸν διὰ τὸ πιστεύειν παντὶ λόγῳ εὐκόλον εἰς τὸ φθαρῆναι τὰ νοήματα, ὀχυροῖ ἢ προκειμένη διδασκαλία, οἷον συμμαχίαν αὐτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα τὴν ἐκ τῆς πανουργίας ὠφέλειαν παρεχομένην.

13. Ἐξῆς ἐστὶν ἐπισκέψασθαι, πῶς παιδὶ νέῳ δίδωσιν αἴσθησιν καὶ ἐννοίαν. Ἐπειδὴ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ὁ μὲν τις ἐξώθεν ὢν, ὁ δὲ ἐνδοθεν, κατὰ τε τὸν ὀρώμενον, καὶ κατὰ (42*) τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ νοούμενον, ἀνάγκη ἡμᾶς καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἑκατέρων παραπλησίως λαμβάνειν. Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν ἄρτιγενῆ παῖδα αἴσθησιν λαμβάνειν σωματικὴν οὐ πόρρω ἐστὶ τοῦ γελοίου. Ποίακ γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἢ βίβλος χαρίσασθαι δύναται, καὶ ὄφους, καὶ ἀκοῆς, καὶ ὀσφρήσεως, καὶ γεύσεως, καὶ ἀφῆς εὐθύς συναπογεννωμένων ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐκ διδασκαλίας προσγενομένων, ἀλλὰ τῆς φύσεως διὰ τούτων ἀπαρτιζούσης τὸ ζῶον; Οὕτε οὖν παῖδα σωματικῶς νοητέον, οὔτε αἴσθησιν μίαν τούτων τῶν ἀπηριθμημένων, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὰς ἡλικίας μεταληπτέον. Ἐδιδάχθημεν γὰρ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς καὶ παιδικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς· καὶ ἄλλαν ἀκμαστικὴν· καὶ ἄλλαν ἡδὴ προσβύτου. Οἷον, ὡς παρὰ Παύλου μεμαθήκαμεν, οἱ ἐν Κορίνθῳ κήπιοι ἦσαν· διόπερ καὶ γάλακτος ἔτι ἐδέοντο, τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ ἀπλουστέρως τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας, μήπω δυνάμενοι περικρατεῖν στερεῶς τροφῆς (43) τῆς ἐν δόγμασι. Νεανίσκος δὲ κατὰ ψυχὴν ἐστὶν ὁ πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ὀρετῆς κατηρητισμένος

officiosi favere

(42) Editi ἐπαγομένου. At quinque mss. ὑπαγομένου.

(42*) Vocem κατὰ ex tribus mss. addidimus.

(43) Colb. tertius στερεωτέρας τροφῆς.

πρὸς τὸ τέλειον, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, ὁ σφριγῶν πρὸς τὰς πράξεις τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀκμάζων πρὸς πᾶσαν εὐτονίαν ἀγαθῶν ἔργων· ὃν καὶ βιαστήν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, θυνάμενον διαρπάσαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὃν καὶ εἰς τοὺς ὕμνους, ὡς ἐπιτήθειον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα παραλαμβάνει· Νεανίσκοι γὰρ, φησί, καὶ παρθένοι αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου. Καὶ ἐν τῷ Ἰωήλ ἐπαγγελίας ἔχουσι οἱ νεανίσκοι δράσεις ὄψεσθαι. Πρεσβύτερος δὲ κατὰ ψυχὴν ὁ τετελειωμένος (43*) κατὰ τὴν φρόνησιν· ὁποῖος ἦν Δαυιὴλ, ἐν νεαρῷ τῷ σώματι τὸ ἐκ τῆς συνέσεως σεμνὸν πολιᾶς πάσης αἰδεσιμώτερον ὑποφαίνων· Διὸ φησι πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνοι οἱ πλήρεις ἡμερῶν πονηρῶν. Δεῦρο, κάθισον (44) ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ἀπάγγελσον ἡμῖν, ὅτι σοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πρεσβύτεριον. Οὐλοῦν καὶ ἐνταῦθα παῖδα νέον φησὶ τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἀναγεννηθέντα, καὶ τραφέντα (44*), καὶ γενόμενον ὡς παιδίον, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης καταστάσεως εὐθετον ὄντα τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· Τῷ δὲ οὕτως ἀρτιγενεῖ βρέφει, τὸ λογικὸν καὶ ἄσθλον γάλα ἐπιποθήσαντι, δίδωσιν ἢ βιβλίος τῶν Παροιμιῶν δι' αὐτῆς γεγυμνασμένῳ (45) αἴσθησιν καὶ ἔννοιαν· αἴσθησιν μὲν τῶν παρόντων, ἔννοιαν δὲ τῶν μελλόντων. Παιδεύει μὲν γὰρ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ αἰσθητικούς ποιεῖ τῶν πραγμάτων, ὡς μήτε ἀτόποις ἠδοναῖς δουλεύειν, μήτε περὶ τὰς ματαιίας τοῦ κόσμου τούτου δόξας διεπτοῆσθαι. Ἐμποιεῖ δὲ καὶ τοῦ μελλόντος αἰῶνος ἔννοιαν, καὶ προσβιάζει (45*) δι' ὧν λέγει τῇ πίστει τῶν ἐπηγγελμένων.

14. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφορὰς ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον μετελάβομεν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὰ τῶν αἰσθήσεων ὀνόματα ἐπὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μεταφέρειν. Ὡστε ὅταν λέγῃ, ὅτι Ἐμοῖς λόγοις παράβαλε σὸν οὖς, εἰδέναι ἡμᾶς χρῆ, ὅτι τὸ εὐήκοον τῆς ψυχῆς ἐπιζητεῖ, ὡς ὁ (46) Κύριος· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω· καὶ τὸ, Λόγος σοφός εἰς οὖς εὐήκοον. Διὰ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων δίδωσι τῷ νέῳ παιδί τὴν τῆς ἀκοῆς αἴσθησιν ὑγιαίνουσαν. Ὅταν δὲ λέγῃ, Μὴ πρόσεχε φαύλη γυναικί· καὶ πάλιν, Μὴ ἐρείσῃς σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν· καὶ, Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν· δῆλός ἐστι (46*) τὴν οἰονεῖ ὄρασιν τῆς ψυχῆς τῷ παιδί χαριζόμενος. Καὶ ὅταν παραινῇ, ὅτι Φάγε μέλι, υἱέ, ἵνα γλυκανθῇ ὁ φάρυγξ σου (μέλι τροπικῶς ὀνομάζων τὴν θείαν διδασκαλίαν· Ὡς γλυκέα γὰρ, φησί, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου)· διὰ τῆς παραινεσεως ταύτης τὴν πνευματικὴν γεῦσιν τῆς ψυχῆς καταρτίζει, περὶ ἧς εἴρηται·

47 Matth. xi, 12. 48 Psal. cXLVIII, 12. 49 Joel II, 28. 50 Dan. XIII, 50. 51 Prov. XXII, 17. 52 Matth. XIII, 9. 53 Prov. XXV, 12. 54 Prov. V, 2. 55 Eccli. IX, 3. 56 Prov. IV, 25. 57 Prov. XXIV, 13. 58 Psal. CXVIII, 103.

(43*) Antiqui duo libri τετελειωμένος. Statim duo mss. αἰδεσιμώτερον ἐπιφαίνων. Alius ἀποφαίνων. Editi ὑποφαίνων.

(44) Regii duo mss. Δεῦρο καθίσας. Unus codex Colb. κάθισον. Alii duo itidem Colbertini et editi κάθησον.

(34*) In utraque editione Basil. et Paris. incorrupte legitur τραφέντα, sed corrupte in veteribus quinque libris scriptum fuit στραφέντα. Mox unus ms. τῷ δὲ οὖν οὕτως.

A pietatis actiones strenuus est, et ad omnia opera bona fortiter peragenda vegetus: qui et violentus ab Evangelio vocatur⁴⁷, valens scilicet rapere regnum cœlorum: quem et sanctus Spiritus velut ad hymnos canendos idoneum assumit: *Juvenes enim, inquit, et virgines laudent nomen Domini*⁴⁸. Et in Joele promissum est, fore, ut juvenes visiones videant⁴⁹. Senex autem animo est, qui prudentia perfectus est: qualis erat Daniel, qui in juvenili corpore sapientiam gravitatemque omni canitie venerabiliorem præ se ferebat. Quapropter ei dicunt viri illi pleni dierum malorum: *Veni, sede in medio nostrum, et nuntia nobis, quod tibi Deus dederit honorem senectutis*⁵⁰. Itaque et hic puerum novum dicit eum, qui per lavaerum regenerationis renatus est et educatus atque ut parvulus effectus, quique per ejusmodi statum idoneus est ad regnum cœlorum. Proverbiorum igitur liberi infanti sic recens nato, rationale lac et sincerum appetenti, ubi per se exercitatus est, sensum et intelligentiam impertit: sensum quidem præsentium, intelligentiam vero futurorum. Erudit enim in rebus humanis, tribuitque rerum sensum; sic ut neque turpibus voluptatibus quisquam inserviat, neque mundi hujus inani gloriæ inhiet. Prætereaque futuri sæculi intelligentiam confert, ac sermonibus suis ad promissorum fidem provehit.

14. Sed quoniam ætatum differentias ad internum hominem transtulimus, consequens etiam fuerit, ut sensuum nomina ad animæ potentias transferamus. Itaque cum dicit⁵¹: *Sermonibus meis admove aurem tuam*, scire nos convenit quod obsequentem animum requirat, haud secus ac Dominus: *Qui habet aures audiendi, audiat*⁵²; et illud; *Sermo sapiens in aurem obedientem*⁵³. Per hæc igitur et consimilia sanum auditus sensum puero novo dat. Cum vero dicit, *Noli attendere pravæ mulieri*⁵⁴; ac rursus: *Noli defigere in eam obtutum tuum*⁵⁵; item: *Oculi tui recta videant*⁵⁶; largiri se puero animæ quasi visum aperte ostendit. Et cum admonet, *Comede, fili, mel, ut dulcescat guttur tuum*⁵⁷ (doctrinam divinam tropice mel appellans: *Quam dulcia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*⁵⁸); per hanc admonitionem perficit spirituales animæ gustum, de quo dictum est: *Gustate et videte, quoniam suavis est*

(45) Editi ἐγγυμνασμένῳ. Reg. primus γυμνασμένῳ. At Colbertini secundus et tertius γεγυμνασμένῳ, recte.

(45*) Editi et Reg. secundus προσβιάζει. Alii mss. προσβιάζει.

(46) Editi ὡς καὶ ὁ. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(46*) Reg. secundus δῆλός ἐστι. Infra idem codex τροπικῶς ὀνομάζει.

*Dominus*⁵⁹. Est autem et tactus quidam animæ, quo sapientia eam attingit, amatorem suum velut amplectens. *Ama* enim, inquit, *ipsam, ut te amplectetur*⁶⁰. Et rursus Ecclesiastes, *Tempus est amplectendi et tempus longe discedendi ab amplexu*⁶¹. Corpora quidem amplexibus impuris coinquinantur: anima vero sapientiæ amplexu tota ex toto ei conjuncta, sanctimonia completur ac puritate. Sic igitur puero juvenulo sensum tribuit. Quomodo **110** vero intelligentiam indit? Nimirum cum dicit: *Non proderunt facultates in die mala*⁶². Injicit enim cordi tuo cogitationem de die illa, in qua tibi pecuniarum copia adjumento non erit, neque eximet te æterna pœna. Aut cum dicit: *Innocentes autem hæreditabunt terram*⁶³: terram videlicet illam, cujus etiam mites sunt hæredes, tum juxta Psalmistam dicentem: *Mites autem hæreditabunt terram*⁶⁴, tum juxta prædicatam a Domino beatitudinem, *Beati* enim, inquit, *mites, quoniam ipsi possidebunt terram*⁶⁵. Et rursus: *Gloriam sapientes hæreditabunt*⁶⁶. Ita ad bona quæ promissa sunt desideranda exstimulat animam. Hanc intelligentiam puero novo dat, metum quidem minarum quæ peccatoribus intentatur, desiderium vero eorum quæ justis sunt parata. *Hæc enim audiens sapiens, sapientior erit*⁶⁷. Magnam vim Proverbiis ascribit Scriptura, videlicet quod superant sapientum sapientiam, et quod documenta in hoc libro tradita, majora sunt quam quæ apud sapientes reperiuntur. Quare aliorum quidem magistrorum discipuli innumeri existunt: ejus vero libri auditores, sapientes sunt. Quoniam autem ambiguum est sapientum nomen (sapientes enim dicuntur etiam mundi hujus sapientes⁶⁸, itemque sapientes vocantur⁶⁹, qui sapientiam veram Dominum nostrum Jesum Christum per fidem in ipsum receperunt), eos qui a doctrina nostra alieni sunt, ubi ad sanam Paræmiarum doctrinam accesserint, sapientiores fore Scriptura pollicetur, sic ut rerum inanium sprete cognitione, admirationem suam in veritatem transferant. Aut quoniam multis modis sapiens dicitur (etenim et qui sapientiæ desiderio tenetur, et qui jam proficit in sapientiæ contemplatione, et qui jam in eo habitu perfectus est, eodem nomine appellantur), hæc ubi audierit sapiens, sive qui sapientiæ fuerit amator, sive qui jam in ipsa profecerit, futuri sunt sapientiores. Et vero ut multa de rebus divinis dogmata discent, ita multa de humanis docebuntur, hoc ipso libro varie vitium profligante, et rursus multis modis virtutem inducente. Linguam iniquam frenat, oculum erudit prava intuen-

⁵⁹ Psal. xxxiii, 9. ⁶⁰ Prov. iv, 6, 8. ⁶¹ Eccle. iii, 11. ⁶² Matth. v, 4. ⁶³ Prov. iii, 35. ⁶⁴ Prov. i, 5.

(47) Colb. primus σώμα.

(47*) Illa, οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρα κακῆ, non proderunt facultates, in die mala, desunt in editione Romana. Lege Nobilii notas et Hexapla.

(48) Illud, ἀκακοὶ δὲ κληρονομήσουσι γῆν, innocentes autem hæreditabunt terram, reperire non est

A Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος. "Ἔστι δὲ τις καὶ ἀφῆ τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ἐφάπτεται αὐτῆς ἡ σοφία, οἷον ἐπεριπτυσσόμενη τὴν ἑαυτῆς ἀρετὴν. Ἐράσθητι γὰρ, φησὶν, αὐτῆς, ἵνα σε περιλάβῃ· καὶ πάλιν ὁ Ἐκκλησιαστής, Καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. Σώματα (47) μὲν γὰρ περιπλοκαῖς ἀκαθάρτοις καταμιάινεται· ψυχὴ δὲ, τῆ τῆς σοφίας περιπλοκῆ ὅλη δι' ὅλης πρὸς αὐτὴν ἐνωθεῖσα, ἀγασμοῦ πληροῦται καὶ καθαρότητος. Οὕτω μὲν οὖν αἰσθησὶν παιδί χαρίζεται νέω. "Ἐννοιαὶ δὲ πῶς ἐμποιεῖ; "Ὅταν λέγῃ· Οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρα κακῆ (47*). Ἐμβάλλει γὰρ ἐνθύμιον τῆ καρδίας σου περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ σοι τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων οὐκ ἐπαρκέσει, οὐδὲ ἐξαιρήσεται σε τῆς αἰωνίου κολάσεως. "Ἢ ὅταν λέγῃ· "Ἀκακοὶ δὲ κληρονομήσουσι γῆν (48)· γῆν ἐκείνην, ἧς καὶ οἱ πραεῖς εἰσι κληρονόμοι, κατὰ τε τὸν Ψαλμωδὸν τὸν λέγοντα· Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν· καὶ κατὰ τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου, Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Δόξαν σοφοὶ κληρονομήσουσι. Πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν διανίστησι. Ταύτην δίδωσι τῷ παιδί τῷ νέω τὴν ἐννοιαὶ, φόβον μὲν τῶν τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἀπειληθέντων, ἐπιθυμίαν δὲ τῶν τοῖς δικαίοις ἡτοιμασμένων. Τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφὸς σοφώτερος ἔσται. Μεγάλην μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος, ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα. "Ὅστε τῶν μὲν ἄλλων διδασκαλῶν οἱ ἀπειροὶ εἰσι μαθηταὶ· τῆς δὲ βίβλου ταύτης ἀκροαταὶ εἰσιν οἱ σοφοί. Ἐπειδὴ δὲ ὁμώνυμόν (48*) ἔστι τὸ τῶν σοφῶν ὄνομα (σοφοὶ γὰρ καὶ οἱ τοῦ κόσμου τούτου λέγονται, σοφοὶ καὶ οἱ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὑποδεξάμενοι), τοὺς ἐξώθεν οὕτως τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, ἐπεὶ δὲ προσέλθωσι τῆ ὑγιαίνουσῃ τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίᾳ, σοφώτερος ἔσσεισθαι ὁ λόγος καταπαγγέλλεται· ἀτιμάζοντας μὲν τὴν τῶν ματαίων γνῶσιν, μετατιθέντας δὲ τὸ θαῦμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. "Ἢ ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται ὁ σοφός (ὁ τε γὰρ ἐπιθυμῶν σοφίας, καὶ ὁ ἐν προκοπῇ ἤδη ὢν τῶν τῆς σοφίας θεωρημάτων, καὶ ὁ τετελειωμένος κατὰ τὴν ἔξιν, ὁμοίως προσαγορεύονται [49]), τούτων ἀκούσας ὁ σοφός, εἴτε ὁ ἐραστῆς τῆς σοφίας, εἴτε καὶ ὁ ἡθῆ διαβεβηκῶς ἐν αὐτῇ, σοφώτεροι ἔσονται, πολλὰ μὲν περὶ τῶν θείων παιδευθέντες δογμάτων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐκδιδασκόμενοι, ποικίλως μὲν τὴν κακίαν ἐξοριζούσης τῆς βίβλου, πολυτρόπως δὲ

⁵⁹ Psal. xxxiii, 9. ⁶⁰ Prov. iv, 6, 8. ⁶¹ Eccle. iii, 11. ⁶² Matth. v, 4. ⁶³ Prov. iii, 35. ⁶⁴ Prov. i, 5.

apud LXX, qui ita habent, ὅτι εὐθεῖς κατασκηνοῦσιν γῆν, quoniam recti inhabitabunt terram. Basilius credi potest Symmachum secutus fuisse. Lege notas Nobilii.

(48*) Colb. tertius ἐπειδὴ δὲ ἐπώνυμον.

(49) Colbertini duo libri προσαγορεύεται.

παλιν ἀντεισαγούσης τὴν ἀρετὴν· Γλώσσαν ἀδικῶν χαλινοῖ, ὀφθαλμὸν παιδεύει πονηρὰ βλέποντα, χειρῶν ἀδίκων ἀρχεῖν οὐκ ἐπιτρέπει· ἀργίαν ἀποδιώκει, ἐπιθυμίας ἀτόπους κολάζει, διδάσκει φρόνησιν, διδάσκει ἀνδρίαν, σωφροσύνην ἀποσεμνύνει. Ὁ οὖν ταῦτα παιδευθεὶς, καὶ τὴν τε πρὸς τὰ χεῖρονα διαβολὴν ἰσχυρὰν ἔχων παρ' ἑαυτῶ, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔφρασι μείζονι τῇ ὁρμῇ, οἷον διὰ τινος ὑποφωνήσεως, προσκτησάμενος, σοφὸς ὢν διὰ τὴν οἰκείαν ὁρμὴν, σοφώτερος γέγονε διὰ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας τελείωσιν.

15. Ὁ δὲ νοήμων κυβερνήσιν κτήσεται. Χρὴ τὸν μέλλοντα προσιέναι τέχνης τινὸς ἀναλήψει τὰς ἐκ τῆς φύσεως ἐπιτηδειότητας ἡντρεπισμένας ἔχειν· τὸν παλαιστὴν τὴν τοῦ σώματος διάπλασιν καὶ τὴν ἰσχύν· τὸν δρομικὸν τὴν εὐαρμοστίαν τῶν μελῶν καὶ τὴν κουφότητα οὕτω καὶ τὸν κυβερνήτην τὸ τῆς διανοίας ὀξὺ καὶ εὐπαρακολούθητον. Διὰ τοῦτο οὐ τὸν τυχόντα καλεῖ πρὸς τὴν κυβερνήσιν ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸν νοήμονα. Τι δὲ ἐστὶν ἡ κυβερνήσις, ἡ πάντως ἐπιστήμη ψυχῆς περὶ τὴν ἀστατον φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅπως αὐτὴν διαπεραιούσθαι προσήκει; Πολλαχοῦ γὰρ ὕδατα καὶ θάλασσαν τὸν βίον τοῦτον εὐρίσκομεν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὠνομασμένον, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕφους, καὶ ἔλαβέ με· προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Πρόδηλον γάρ, ὅτι τὴν ταραχὴν τοῦ βίου, ὕδατα λέγει. Οὔτε γὰρ τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐστῶς καὶ μόνιμον ἔχει, οὔτε τὰ περιστατικὰ τῶν πραγμάτων καὶ κατῆφθ παρίως ἡδρασταί· ἀλλὰ πάντα σάλω τινὶ καὶ κλόω καὶ μεταβολαῖς ἀδοκῆτοις ὑπόκειται. Ὡσπερ οὖν θάλασσαν ἀμήχανον τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι (τὴν γὰρ νῦν λείαν καὶ σταθερὰν μικρὸν ὕστερον ὄφη (50) βίαις ἀνέμων τραχυνομένην, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγριαίνουσαν, καὶ βρασσομένην τῷ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεστόρεσεν)· οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως λαμβάνει τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Διὰ τοῦτο κυβερνήτου χροῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου πάντων αὐτῷ κατὰ ῥοῦν (51) προϊόντων, τὰς μεταβολὰς ἐκδέχεται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις ἐπαναπαύηται τοῖς παροῦσι, καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστάσει μὴ ἀπελπίξῃ ἑαυτὸν, μηδὲ τῇ περισσοτέρᾳ λύπη καταποθεῖς ὑποβρύχιος φέρεται. Οὔτε γὰρ (52) ὑγεία σώματος, οὔτε νεότητος ἀνθος, οὐκ εὐθηνία οἴκου, οὐχ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου εὐημερία ἐπιπολὺ διαμένει· ἀλλ' ἐν τῇ εὐδία ταύτῃ τοῦ βίου ὢν, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χειμῶνα πραγμάτων. Ἦξει γὰρ νόσος, καὶ Ἦξει πενία· οὐκ αἰεὶ κατὰ πρύμναν ἱσταμένου τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ καὶ τὸν περίδλεπτον ἐν πᾶσι καὶ ζηλωτὸν ἀδοκῆτοι πολλάκις ἀδοξίαι καταλαμβάνουσι· καὶ πᾶσαν τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου, οἷον σπιλάδες τινές, περιστάσεις ἀβούλητοι συνετάρραξαν. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν

⁷⁰ Prov. i, 5. ⁷¹ Psal. xvii, 17. ⁷² II Cor. ii, 7.

(50) Editi et Colb. tertius ὄφη, Alii duo mss. ὄφει. Mox Reg. primus et secundus ῥαδίας λαμβάνει. Sed alii duo mss. Colb. et editi ῥαδίως.

(51) Veteres quatuor libri κατὰ ῥοῦν, ex sententia. Utraque editio κατὰ ῥοῦν, secundo flumine. Quamquam hæc duæ lectiones primâ fronte videri pos-

sent, manus violentas neminem sinit priorem inferre, otium abigit, desideria turpia reprimat, docet prudentiam, docet fortitudinem, temperantiam adornat. Quare hæc qui edoctus fuerit, oderitque fortiter in semetipso deteriora, et boni desiderium impetu majore velut acclamatione quadam fuerit adeptus, sapiens cum sit suo ipsius impetu, tamen per perfectionem ex doctrina accedentem sapientior efficitur.

15. *Intelligens autem gubernationem obtinebit*⁷⁰. Qui ad artem aliquam assumendam accessurus est, cum oportet aptam expeditamque naturam ad eam exercendam habere; luctatorem, corpus bene constitutum et robustum; cursorem, concinnitatem membrorum atque levitatem: ad eundemque modum gubernatorem, acumen mentis ac sagacitatem. Quamobrem non quemlibet ad gubernationem vocat Scriptura, sed intelligentem. Quid autem est gubernatio, **III** nisi omnino animi scientia atque ars, circa rerum humanarum instabilitatem, quomodo par sit eam trajicere? Nam locis multis invenimus vitam hanc aquas et mare a Scriptura appellatam, ut in Psalmo: *Misit de summo, et accepit me: assumpsit me de aquis multis*⁷¹. Etenim vitæ tumultum aquas aperte vocat. Neque enim res secundæ, et quarum studio plerique tenentur, stabilitatem ac diuturnitatem habent, neque res adversæ ac tristes constanter perseverant: sed agitationi cuidam motuique et inopinatis mutationibus obnoxia sunt omnia. Quemadmodum igitur fieri non potest, ut mare diu idem permaneat (quod enim nunc tranquillum ac stabile vides, paulo post conspicies ventorum vi exasperatum: quod vero efferratum est, et æstu effervescens, mox tranquillitas alta sedat): sic etiam res mundanæ in utramque partem facile convertuntur. Eam ob causam gubernatore opus est, ut et in vitæ tranquillitate omnibus ex animi sententia procedentibus, mutationes præstoletur, nec in præsentibus tanquam semper permansuris conquiescat, neque de se desperet in statu mœstiore, neque abundantiore tristitia absorptus⁷² submergatur. Neque enim corporis valetudo, neque juventutis flos, neque domus felicitas, neque reliqua vitæ prosperitas, diu durat: sed si in hac vitæ serenitate versaris, tamen rerum procellam ac tempestatem aliquando exspecta. Veniet enim morbus, veniet et paupertas, vento non semper a puppi surgente. Sed et virum in omnibus spectabilem ac æmulandum invadunt inexpectata plerumque dedecora, atque improvisi casus quasi quidam turbines omnem vitæ felicitatem interturbant

sint multum a se differre, constat tamen eis unam et eandem notionem subjectam esse, eodemque redire.

(52) Utraque editio οὕτε γὰρ. Vocula γὰρ in nostris mss. non invenitur.

Imo etiam assidua mala sunt tibi fluctuum loco, quorum alii aliis succedentes vitam tibi exasperant, ac horrendam vitæ tempestatem tibi inducunt. Videbis aliquando et hæc præterlapsa, vitamque in hilaritatem et in vere jucundam tranquillitatem transmutatam. Hic igitur est intelligens gubernator qui subjectæ naturæ habita ratione, ea quæ accidunt, tractat, quique sibi ipse similis semper permanens, neque rebus lætis effertur, neque in ærumnis animo concidit. Rursus etiam ad alia nobis utile est gubernationis beneficium. Novi enim et alios fluctus, et horrendam tempestatem adversus animam insurgentem, tempestatem videlicet, quæ ex vitiosis carnis affectibus oritur. Nam iræ, et timores, et voluptates, et molestiæ ex carnis sensu velut ex violento quodam turbine erumpentes, sæpenumero animam gubernatore carentem submerserunt. Oportet igitur mentem quasi quendam gubernatorem affectibus præresidentem, carnemque navigii instar **112** conscendentem, et cogitationes quasi clavos perite circumvertentem, fluctus strenue conculcare: itemque in altitudine permanentem, et affectibus prope inaccessam, nequaquam eorum amaritudine veluti salsugine quadam compleri, sed semper orantem dicere: *Eruar ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum* ⁷³.

16. Vis enarrem tibi et aliam navigationem, ad quam necessarium est nobis gubernationis donum? *Regnum cælorum simile est homini negotiatori* ⁷⁴. Quotquot igitur evangelicam viam ambulamus, mercatores sumus, observandis præceptis comparantes nobis cælestium possessionem. Oportet igitur nos multas et varias divitias cælestes colligere, si nolimus affici pudore in lucro exhibendo, perinde atque ii qui talenta acceperant, nolimusque audire: *Serve male et piger* ⁷⁵: itemque nitendum, ut impositis mercibus hanc vitam tuto transeamus. Nam multi multa a juventute colligentes, ubi ad mediam fere ætatem progressi sunt, nequitiae spiritibus adversus eos tentationes excitantibus, tempestatis onus, utpote gubernatione destituti, non sustinuerunt; sed omnium illarum rerum jacturam fecere. Unde alii *Circa fidem naufragaverunt* ⁷⁶, alii, prava voluptate in modum inexpectatæ cujusdam procellæ ingruente, compa-

ωσπερ κύματα σοί ἐστίν, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἐπεγεύρομενα, τραχύνοντά σοι τὸν βίον, καὶ περιϊστῶντα φοβερόν τῆς ζωῆς σοι τὸν (53) κλύδωνα. Ὅφει ποτὲ καὶ ταῦτα παράδραμόντα, καὶ πρὸς ἰλαρότητα καὶ λευκὴν ὄντως γαλήνην τὸν βίον μεταβληθέντα. Οὗτος οὖν ἐστίν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα (54), καὶ ὁμοίως ἀεὶ αὐτὸς ἐαυτῷ διαμένων, μήτε ἐπαιρούμενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπίπτων ἐν ταῖς συμφοραῖς. Πάλιν καὶ πρὸς ἕτερα χρήσιμον ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀγαθόν, οἶδα γὰρ καὶ ἄλλα κύματα καὶ κλύδωνα φοβερόν ἐπανιστάμενον τῇ ψυχῇ, τὸν ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς. Θυμοὶ γὰρ καὶ φόβοι, καὶ ἡδοναὶ (55) καὶ λύπαι, οἷον ἐκ τινος ζάλης βιαιᾶς τοῦ τῆς σαρκὸς φρονήματος προσπεσόντες, πολλάκις τὴν ἀκυβέρνητον ψυχὴν κατεπόντισαν. Δεῖ τοίνυν τὸν νοῦν ὡσπερ τινὰ κυβερνήτην ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν (56), καὶ οἰοῦναι πλοίου τῆς σαρκὸς ἐπιθάντα, καὶ ἐμπείρως τοὺς λογισμοὺς οἷον οἰάκας περιστρέφοντα, καταπατεῖν μὲν γενναίως τὰ κύματα, ὑψηλὸν δὲ διαμένοντα, καὶ δυσπρόσιτον ὄντα τοῖς πάθεσι, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας ὡσπερ ἄλλης τινὸς ἀναπίμπλασθαι, ἀλλ' ἀεὶ προσευχόμενον λέγειν· Ῥυσθεῖην ἐκ τῶν μισούντων με, καὶ ἐκ τῶν βαθέων ὑδάτων. Μὴ με καταποντισάτω καταίγῃς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός.

16. Βούλει σοὶ καὶ ἕτερον πλοῦν διηγῆσωμαι, πρὸς ὃν ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶ τὸ δῶρον τῆς κυβερνήσεως; Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶν ἀνδρὶ ἐμπόρῳ. Πάντες οὖν οἱ τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν πορευόμενοι ἔμποροὶ ἐσμεν, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τὴν κτήσιν ἑαυτοῖς τῶν οὐρανίων πραγματευόμενοι. Δεῖ οὖν ἡμᾶς πόλιν καὶ ποικίλον τὸν οὐράνιον πλοῦτον συναγαγεῖν, εἰ μὴ μέλλοιμεν καταισχύνεσθαι ἐν τῇ ἐπιδείξει τῆς ἐργασίας, ὡς οἱ λαβόντες τὰ τάλαντα, μηδὲ ἀκούειν, Δούλε πονηρὸ καὶ ὀκνηρὸ· ἐνθεμένους δὲ τὰ ἀγώγιμα, ἀσφαλῶς πειραῖσθαι τὴν ζωὴν ταύτην διαπεραῖν. Πολλοὶ γὰρ πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ μέσα τοῦ βίου γενόμενοι, ἐπαναστάντων αὐτοῖς πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ ἠνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβερνήσιν αὐτοῖς μὴ παρῆναι, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν ζημίαν ὑπέμειναν. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν Περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν· ἄλλοι δὲ σωφροσύνην, ἣν συνήγαγον ἐκ νεότητος, ὡσπερ καταίγιδος τινὸς ἀδοκῆτου (57)

⁷³ Psal. lxxviii. 15, 16. ⁷⁴ Matth. xiii, 45. ⁷⁵ Matth. xxv, 26. ⁷⁶ I Tim. i, 19.

(53) Reg. primus ζωῆς σου τόν.

(54) Illud, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα, male verterat Volaterranus; quæ causa fuit, cur Combefisius ita interpretatus sit: *Ea quæ subjectæ naturæ obveniunt, mentis solertia tractans*. Sed non animadvertit vir doctissimus, se ita vertisse, quasi scriptum esset, ὁ ἐστοχασμένως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα τῇ ὑποκειμένῃ φύσει, cum tamen scriptum sit, τῆς ὑποκειμένης φύσεως, ex quo fit ut dubitari non possit, quin hic genitivus, τῆς ὑποκειμένης φύσεως, regatur voce ἐστοχασμένως, considerata na-

tura quæ subjicitur: hoc est, ratione habita ejus quæ subjicitur naturæ. Sic igitur interpretari licet, qui quæ accidunt, ita tractat, ut subjectam naturam consideret.

(55) Codices Combefisiani καὶ ἡδοναὶ. Vocula καὶ a vulgatis aberat.

(56) Illud, ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν, omnes opinor, sic accipiendum vident, quasi ex alto vitiosis affectibus præresidentem ac imperantem.

(57) Sic tres mss. Colbertini. Vox ἀδοκῆτου in editis desiderabatur.

τῆς πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιθραμούσης, ἀπόλλεσαν. Ἐλεεινότατον θέαμα μετὰ νηστείας, μετὰ σκληραγωγίας, μετὰ προσευχὴν ἐκτενή, μετὰ δάκρυον θαψιλές, μετὰ ἐγκράτειαν ἐτῶν εἰκοσὶ πέντε ἢ καὶ τριάκοντα (58), δι' ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμελείαν γυμνὸν ἀπάντων ἀποδείχθη, καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῆ ἐργασίας τῶν (59) ἐντολῶν εὐθηνούμενον ἐμπόρῳ τινὶ μεγαλοπλούτῳ, ὃς τῷ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπαγγελλόμενος, ἐξ οὐρίας αὐτῷ τῆς νεῶς φερομένης, τὰ φοβερὰ πελάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι διαδράγέντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀθρόως ἔρημος ἀπεδείχθη· ἐὰν καὶ οὗτος τὰ μυρίοις πόνοις καὶ ἰδρώσι κτηθέντα μιᾷ προσβολῇ δαίμονος ἀπολέσῃ, ὡσπερ τινὲ ἀγρία λαλαπι, τῇ ἁμαρτία βυθισθεῖς. Πρέπουσα φωνὴ τῷ πᾶσαν (60) ὁμοῦ τὴν ἀρετὴν ναυαγήσαντι· Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταυγίς κατε-

πάντισέ με.

17. Ἐχε οὖν ἀσφαλῶς τῆς ζωῆς τὰ κηδάλια· κυβέρονα τὸν ὀφθαλμὸν σου, μήποτε σοι δι' ὀφθαλμῶν λάβρον ἐμπέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὸ κύμα· τὴν ἀκοὴν, τὴν γλῶσσαν, μὴ παραδέξῃ τι βλαβερὸν, μηδὲ φθέγγῃ τι τῶν ἀπηγορευμένων. Μὴ σε ἀνατρέψῃ τοῦ θυμοῦ ἡ ζάλη· μὴ πού σε ἐπικλύσωσι τῶν φόβων αἱ καταπλήξεις (61), μὴ σε καταβαπτίσῃ τῆς λύπης τὸ βάρος. Κύματά ἐστι τὰ πάθη, ὧν ὑψηλότερον σεαυτὸν ἀνέχων, ἀσφαλῆς ἔσῃ κυβερνήτης τοῦ βίου. Ἐὰν δὲ μὴ ἐπιστημόνως καὶ εὐσταθῶς ἕκαστον τούτων ἐκκλίνῃς, ὡσπερ τι πλοίου ἀνεργάτιστον ὑπὸ τῶν ἀεὶ προσπιπτόντων περιφερόμενος, ἐναφανισθήσῃ τῷ πελάγει τῆς ἁμαρτίας. Ἄκουε τοίνυν πῶς ἂν σοι καὶ ἡ τῆς κυβερνήσεως ἐπιστήμη προσγένηται (62). Ἔθος τοῖς ναυτιλλομένοις πρὸς οὐρανὸν ἀναδλέπειν, κακῆθεν λαμβάνειν τὴν ὀδηγίαν τοῦ πλοῦ, ἐν ἡμέρᾳ μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἐν νυκτὶ δὲ ἀπὸ τῆς Ἄρκτου, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων· καὶ τούτοις ἀεὶ τεκμαίρεσθαι τὴν εὐθύτητα. Καὶ σὺ τοίνυν πρὸς οὐρανὸν ἔχε τὸ ὄμμα (63) κατὰ τὸν εἰπόντα· Πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἀπόβλεπε πρὸς τὸν ἥλιον τὴν δικαιοσύνης· καὶ οἷόν τισιν ἄστροις περιφανέσι (64) ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου κατευθυνόμενος, ἀκοίμητον ἔχε τὸ ὄμμα, μὴ διδούς ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, μηδὲ τοῖς βλέφαροις σου νυσταγμὸν, ἵν' ἔχῃς διαρκῆ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν ὀδηγίαν. Δύχνος γὰρ, φησὶ, τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ἐὰν γὰρ μηδέποτε ἐπινυστάξῃς τοῖς οἴαξιν, ἕως εἴ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἐν τῇ ἀστάτῳ φύσει τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος συνέργειαν (65)

A ratam ab juvena castitatem amiserunt. Miserabile spectaculum : aliquem post jejunium, post durum vitæ genus, post prolixas preces, post lacrymas large profusas, post continentiam annorum viginti, aut forte triginta etiam, per animi inconsiderantiam ac incuriam, nudum et spoliatum omnibus inveniri⁷⁷. Item, eum, qui præceptorum quæstu opulentus est, consimilem fieri prædiviti cuiquam mercatori, qui ob copiam mercium lætus, secundo vento navigante nave, horrenda maria emensus, diffracto ad ipsos portus navigio, repente fuisset nudatus omnibus : siquidem et iste laboribus ac sudoribus parta bona unico dæmonis assultu perdidit, peccato tanquam immani quadam procella immersus. Conveniens vox ei qui omnem simul virtutem naufragio amisit : *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* ⁷⁸.

17. Tene igitur quam diligenter vitæ gubernacula; governa oculus tuum, ne quando tibi impetuosus libidinis fluctus per oculos illabatur; aures, linguam, ne quid excipiat noxii, ne quid eorum quæ velita sunt loquatur. Cave evertat te iræ æstus; cave obruant te ictus formidinum; cave immergat te onus tristitiæ. Fluctus affectiones sunt animi, quibus altiorem te si constituas, eris securus vitæ gubernator. Sed, si non seite ac constanter horum quodlibet declinaveris, velut navigium quoddam non saburratum, continuis vitæ casibus circumactus, in peccati pelago submergere. Audi igitur qui fieri possit, tibi ut accedat gubernandi peritia. Mos est navigantibus in cælum suspicere, indeque navigationis cursum instituere, interdum quidem ope solis, noctu vero **113** ope Ursæ, aut alterius cujusvis ex iis quæ semper lucent stellis, horumque ductu semper rectum conjectare. Et tu igitur oculos in cælum attolle, juxta eum qui dixit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis* ⁷⁹. Respice ad solem justitiæ, teque Domini mandatis, instar splendidissimorum quorundam astrorum, dirigentibus, habe oculus insomnem, oculis tuis non præbens somnum, neque palpebris tuis dormitationem ⁸⁰, ut te perpetuo deducant mandata. *Lucerna enim, inquit, pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis* ⁸¹. Etenim, si clavo nunquam indormieris, dum in hac vita versabere, in instabili scilicet rerum mundanarum statu, Spiritus opem consequere, qui te ulterius deducet, et lenibus auribus atque pacificis tuto transvehet, donec incolumis

⁷⁷ II Cor. v, 3. ⁷⁸ Psal. LXVIII, 3. ⁷⁹ Psal. CXII, 4. ⁸⁰ Psal. CXXXI, 4. ⁸¹ Psal. CXVIII, 103.

(58) Editi ἢ τριάκοντα. At mss. tres ἢ καὶ τριάκ.

(59) Colbertini duo codices τῆς ἐργασίας. Nec ita multo post editi et Colbertinus secundus τῆς νηός. Colb. tertius νηώς. Reg. secundus νεῶς, Attico more.

(60) Legitur corrupte in vulgatis τῶν πᾶσαν, at incorrupte in mss. τῷ πᾶσαν.

(61) Hic in vulgatis legitur καταπλήξεις. At mss. multi habent καταπλήξεις. Combefisius velit potius καταυγίδες, *procellæ*: sed hanc conjecturam quamlibet bonam, quod nullo veterum librorum testimonio nixa sit, sequi noluimus.

(62) Regii duo mss. προσγένονται. Subinde duo mss. Colbertini ὀδηγίαν τοῦ πλοίου. Alii duo mss. et editi τοῦ πλοῦ, recte.

(63) Sic duo Colbertini et Reg. secundus. Editi ἔχων τὸ βλέμμα. Colb. tertius ἔχων τὸ ὄμμα.

(64) Editi προφανέσι. Veteres aliquot libri περιφανέσι.

(65) Reg. primus παρὰ τοῦ Σωτῆρος συνεργίαν, *opem Salvatoris*. Aliquanto post idem codex ἕως ἂν. Vox ἀτελευτήτους, quæ mox sequitur, deest in aliquibus codicibus.

evadas ad tranquillum illum ac serenum portum A voluntatis Dei, cui gloria et imperium in æterna sæcula sæculorum. Amen.

διον λιμένα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ· ὃ ἡ θόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

HOMILIA XIII.

Exhortatoria ad sanctum baptismum.

1. Sapiens ille Salomon, rerum in vita gerendarum tempora distinguens, et singulis quæ fiunt idoneum assignans, ait: *Omnibus tempus est, et tempus omni rei est: tempus pariendi, et tempus moriendi*⁸². Ego vero immutata paululum sapientis sententia, dixerim vobis inter annuntiandum salutare præconium, tempus moriendi esse, et tempus nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quia ille quidem de ortu interituque disserens, corpoream naturam secutus, ortum morti præposuit (fieri enim non potest, ut mortem experiatur qui prius natus non sit): ego vero de generatione spiritali verba facturus, mortem vitæ præpono. Cum enim carne morimur, contingit nobis ut spiritu nascamur, uti ipse quoque Dominus ait: *Ego occidam, et vivere faciam*⁸³. Moriamur igitur, ut vivamus. Perimamus affectum carnis, qui Dei legi subijci non potest⁸⁴, ut valida spiritus affectio in nobis gignatur, unde vita paxque solet oriri. Sepeliamur una cum Christo, qui pro nobis mortuus est, ut etiam una cum Christo, qui nobis resurrectionis auctor fuit, resurgamus. Tempus aliud aliis quidem rebus idoneum est: proprium somni, proprium vigiliarum, proprium belli, proprium pacis: sed baptismatis tempus tota hominum vita est. Neque enim corpus quod non respirat, vivere, neque anima quæ Conditorem non cognoscit, consistere potest. Dei enim ignoratio animæ mors est. Qui autem non baptizatus, ille nec illuminatus est. Rursus sine luce, nec oculus quæ sua sunt cernit, nec anima Deum contemplari potest. Itaque tempus omne ad salutem per baptismum adipiscendam opportunum est: sive **114** noctem dicas, sive diem, sive horam, sive temporis punctum, sive quidvis minutissimum. Credere tamen par est, id tempus opportunius esse, quod fuerit magis proprium magisque affine. Quid autem majorem habere potest cum baptismo cognationem, quam dies Paschatis? Hæc enim dies monumentum est resurrectionis: baptismum vero vis est atque facultas re-

⁸² Eccle, iii, 1, 2. ⁸³ Deut. xxxii, 39. ⁸⁴ Rom. viii, 7.

(66) Codices quidam Combefisiani pro λόγος habent τρόπος. Legitur quidem et in nostro Reg. primo τίς δὲ ὁ τρόπος, sed additum fuit in ora libri γρ· ὁ λόγος.

(67) Illud, ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα, etc., sic in Vulgata conversum legimus. *Occidamus prudentiam carnis, ut prudentia spiritus generetur in nobis*: quam interpretationem ascripsimus, ut quis-

OMILIA II'.

Προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα.

1. Ὁ μὲν σοφὸς Σολομών, τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων τοὺς καιροὺς διακρίων, καὶ ἐκάστῳ τῶν γινόμενων τὸν ἐπιτήδειον ἀφορίζων, ἔφη· Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι· καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν· ἐγὼ δὲ, μικρὸν τοῦ σοφοῦ τὴν ἀπόφασιν ὑπαλλάξας, εἶπομι ἀν κηρύσσων ὑμῖν τὸ σωτήριον κήρυγμα, ὅτι καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Τίς δὲ ὁ λόγος (66) τῆς ἐναλλαγῆς; Ὅτι ὁ μὲν περὶ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ διαλεγόμενος, τῇ σωματικῇ ἐπόμενος φύσει, τὴν γενέσει προέταξε τοῦ θανάτου (ἀδύνατον γὰρ θανάτου πείραν λαβεῖν τὸν μὴ πρότερον γεννηθέντα)· ἐγὼ δὲ, περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τὸν λόγον ποιῆσθαι μέλλων, τὸν θάνατον προτίθημι τῆς ζωῆς. Διὰ γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν τῇ σαρκὶ περιγίνεται ἡμῖν τὸ γεννηθῆναι τῷ πνεύματι, καθά φησι καὶ ὁ Κύριος· Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω. Ἀποθάνωμεν οὖν, ἵνα ζήσωμεν. Ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα (67) τῆς σαρκὸς, τὸ μὴ δυνάμενον ὑποταγεῖναι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος ἰσχυρὸν ἡμῖν (68) ἐγγένηται, δι' οὗ ζῆ καὶ εἰρήνη περιγίνεσθαι πέφυκε. Συνταφῶμεν τῷ Χριστῷ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, ἵνα καὶ συναναστῶμεν τῷ ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν προξενήσαντι. Καιρὸς μὲν οὖν ἄλλοις ἄλλος ἐπιτήδειος· ἴδιος ὕπνου, καὶ ἴδιος ἐγρηγόρσεως· ἴδιος πολέμου, καὶ ἴδιος εἰρήνης· καιρὸς δὲ βαπτίσματος ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος· Οὔτε γὰρ σώματι ζῆν μὴ ἀναπνεύοντι δυνατὸν, οὔτε ψυχῇ συνεστάναι, μὴ γνωρίζουσα τὸν κτίσαντα. Θεοῦ γὰρ ἄγνοια θάνατός ἐστι ψυχῆς. Ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐ πεφώτισται. Ἄνευ δὲ φωτὸς οὔτε ὀφθαλμὸς τὰ ἑαυτοῦ καθορᾷ, οὔτε ψυχὴ Θεοῦ δέξασθαι δύναται θεωρίαν. Πᾶς μὲν οὖν χρόνος εὐκαιρίαν ἔχει πρὸς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος σωτηρίαν· κἂν νύκτα εἴπης, κἂν ἡμέραν, κἂν ὥραν, κἂν στιγμὴν χρόνου, κἂν τι (69) βραχύτατον. Πολλῶ δὲ δῆπου εἰκὸς ἐπιτηδειότερον εἶναι τὸν οἰκειότερον. Τί δ' ἂν γένοιτο τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα συγγενέστερον πρὸς τὸ βάπτισμα; Ἡ μὲν γὰρ ἡμέρα μνημόσυνόν ἐστὶν ἀναστάσεως· τὸ δὲ βάπτισμα δύναμις ἐστὶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν. Ἐν τοίνυν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς

que seligere possit quod sibi magis placitum sit.

(68) Colb. primus καθαρὸν ἐν ἡμῖν. Editi ἰσχυρὸν ἐν ἡμῖν ἐγγένηται. Reg. tertius ἐν ἡμῖν γένηται. Alii duo mss. ἰσχυρὸν ἡμῖν ἐγγένηται.

(69) Editi κἂν τι. Veteres quinque libri κἂν τό. Aliquanto post Colb. primus et editio Paris. τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ. Vox ultima in aliis quatuor mss. et in editione Basil. non invenitur.

ἀναστάσεως τὴν χάριν ὑποδέξασθε. Διὰ τοῦτο πρό-
 ρωθεν ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἐαυτῆς προφίλους ὑψηλῶ
 κηρύγματι συγκαλεῖ, ἐν οἷς πάλαι ᾤδινεν (70), ἀπο-
 κύσῃ τότε, καὶ ἀπογαλακτίσασα αὐτοὺς τῶν λόγων
 τῆς κατηχέσεως, γέυσῃ τῆς στερεῆς τῶν δογμάτων
 τροφῆς. Ἰωάννης ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας, καὶ
 ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία. Κύριος
 κηρύσσει βάπτισμα υἰοθεσίας· καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν
 ἠλπικότεων οὐχ ὑπακούσεται; Ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν
 τὸ βάπτισμα τοῦτο τελειωτικόν. Ἐκεῖνο ἀμαρτίας
 ἀναχώρησις· τοῦτο οἰκείωσις πρὸς Θεόν. Ἐνὸς ἀν-
 δρός ἦν Ἰωάννου τὸ κήρυγμα, καὶ πάντας εἴκε πρὸς
 τὴν μετάνοιαν· σὺ δὲ, διὰ προφητῶν διδασκόμενος·
 Δούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· διὰ ψαλμῶν νοουθετού-
 μενος. Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε· δι'
 ἀποστόλων εὐαγγελιζόμενος· Μετανοήσατε, καὶ βαπ-
 τισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ (71) Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, καὶ
 λήψεσθε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὑπ'
 αὐτοῦ τοῦ Κυρίου προσλαμβανόμενος, λέγοντος· Δεῦτε
 πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περφορισμένοι,
 καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς (ταῦτα γὰρ πάντα σήμερον
 συνέδραμε πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν)· ὄκνεῖς καὶ βουλεύῃ
 καὶ διαμελλεῖς; Ἐκ νηπιου τὸν λόγον κατηχοῦμενος,
 οὔπω συνέθου τῇ ἀληθείᾳ; Πάντοτε μαυθάνων,
 οὐδέπω ἤλθες πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν; Πειραστῆς διὰ
 βίου, κατάσκοπος μέχρι γήραος, πότε γενήσῃ Χρισ-
 τικὸς; πότε γνωρίσωμέν σε ὡς ἡμέτερον; Πέρυσσι τὸν
 παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου, νῦν πάλιν ἀναμένεις τὸν
 ἐπιόντα. Ὅρα μὴ εὐρεθῆς μακροτέρας τῆς ζωῆς τὰς
 ὑποσχέσεις ποιούμενος. Οὐκ οἶδας τί τεύχεται ἡ
 ἐπιούσα· μὴ ἐπαγγέλλου τὰ μὴ σά. Ἐπὶ ζωῆν σε
 καλοῦμεν, ἄνθρωπε· τί ἀποφεύγεις τὴν κλήσιν;
 Ἐπ' ἀγαθῶν μετουσιαν· τί ὑπερβαίνεις τὴν διοραίν;
 Βασιλεία οὐρανῶν ἠνοικτα· ὁ καλῶν ἀψευδῆς· ἡ
 ὁδὸς ῥαδία, οὐ χρόνου, οὐ θαπάνης, οὐ πραγ-
 ματείας χροῖα· τί μέλλεις; τί ἀναδύῃ; τί φοβῆ
 τὸν ζυγόν, ὡσπερ δάμαλις τις ἀπειροῦζυγος; Χρηστός
 ἐστίν, ἐλαφρὸς ἐστίν· οὐ τριβεί τὸν ἀγχένα, ἀλλὰ
 δοξάζει. Οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλις περὶ τὸν
 τράχηλον, αὐτεξούσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὑφέλκοντα. Ὅρῃς,
 ὅτι κατηγορεῖται Ἐφραῖμα (72), ὡς παροιστρῶσα
 δάμαλις, ὅτι ἄτακτα περιπλανᾶται τὸν τοῦ νόμου
 ζυγόν ἀτιμάζων; Ὑπόθεσις σου τὸν ἀδάμαστον ἀγχένα·
 γενοῦ ὑποζύγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ, ἀφειμένος τῆς
 ζεύγλης, μηδὲ ἐλευθεριάζων τῷ βίῳ, εὐεπιχείρητος ᾖ
 τοῖς θηρίοις.

2. Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος.
 Γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγγεῖλοι (73) τοῖς ἀγρο-
 οῦσι; Γεύσασθε καὶ ἴδετε. Αἰσθησις λόγου παν.

⁸⁵ Isa. i, 16. ⁸⁶ Psal. xxxiii, 6. ⁸⁷ Act. ii, 38. ⁸⁸ Matth. xi, 28. ⁸⁹ ibid. 30. ⁹⁰ Ose. iv, 16,
⁹¹ Psal. xxxiii, 9.

(70) Editi et Reg. tertius ᾤδινεν. Alii tres mss.
 ᾤδινει.

(71) Regii duo mss. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ.

(72) Apud Oseam iv, 16, pro Ἐφραῖμα legitur
 Ἰσραήλ. Sed mirum videri non debet, si hæc duæ

PATROL. GR. XXXI.

A surgendi. Itaque in resurrectionis die suscipiamus
 resurrectionis gratiam. Quapropter e longinquo
 Ecclesia alumnos suos præconio alto convocat, ut
 quos pridem parturiit, tum demum pariat, eisque
 a primæ institutionis doctrina tanquam a lacte sub-
 motis solidam dogmatum escam præbeat degustan-
 dam. Joannes prædicabat baptismum pœnitentiæ, ad
 idque egrediebatur Judæa tota : prædicat Dominus
 baptismum adoptionis filiorum ; ecquis eorum qui in
 ipso spem reposuere, morem non geret ? Baptisma
 illud vim habebat introducendi : hoc, perficiendi.
 Illud erat secessus a peccato : hoc conjunctio est
 cum Deo. Unius viri erat prædicatio Joannis, et
 omnes ad pœnitentiam traxit : tu vero, qui per pro-
 phetas doceris : *Lavamini, mundi estote* ⁸⁵ : qui per
 B psalmos admoneris, *Accedite ad eum, et illumina-
 mini* ⁸⁶ : qui per apostolos faustum illum nuntium
 audis : *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquis-
 que vestrum in nomine Domini Jesu Christi in re-
 missionem peccatorum, et accipietis promissionem
 Spiritus sancti* ⁸⁷ : qui ab ipso Domino invitaris, di-
 cente : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati
 estis, et ego reficiam vos* ⁸⁸ (hæc enim omnia hodie
 in lectione concurrerunt) ; differs tam deliberasque
 et cunctaris ? Tu qui a puero fidei rudimentis im-
 butus es, nondum assensisti veritati ? Tu qui sem-
 per ediscis, nondum pervenisti ad cognitionem ?
 Per omnem vitam experimentum capis, ad sene-
 ctutem usque exploras ; quando tandem fies Chri-
 stianus ? quando agnoscemus te ut nostrum ? Anno
 superiore hoc tempus præstolabare, nunc rursus
 exspectas venturum. Cave deprehendaris promissa
 facere vita longiora. Ignoras quid sequens dies
 parturus sit ; ne tibi promitte quæ tua non sunt.
 Ad vitam te, homo, vocamus ; quid fugis vocatio-
 nem ? Ad honorum participationem ; quid donum
 prætermittis ? Apertum est cœlorum regnum : ve-
 rax est qui vocat : via facilis ; non tempore, non
 sumptu, non labore opus est ; quid differs ? quid
 tergiversaris ? quid jugum perhorrescis, velut ju-
 venca quædam jugum nondum experta ? *Suave
 est, leve est* ⁸⁹ : collum non obterit, sed condecorat.
 Neque enim lignum illud quod a jugo pro-
 pendet, circa collum ligatur, sed ultro ac libere tra-
 hentem poscit. Vides incusari Ephraim tanquam
 vitulam asylo percitam, quod legis contempto jugo,
 inordinate oberret ⁹⁰ ? Subde indomitam cervicem
 tuam ; Christi fias jumentum, ut ne jugo solutus li-
 beramque vitam degens, capi a bestiis facile possis.

2. *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* ⁹¹.
 Qui fieri poterit, ut mellis dulcedinem exhibeam
 ignorantibus ? *Gustate et videte.* **115** Sensus ra-

voces indiscriminatim adhibeantur, cum utraque
 pro decem tribubus sumi soleat. Hic ipse propheta
 voce Ἐφραῖμα usus est, x, 11. Lege Ducæum.

(75) Unus codex Colb. ἀναγγεῖλω, annuntiabo.

tione omni evidentior est ad experimentum. Judæus circumcisionem non differt propter communicationem illam. *Omnia anima quæ non circumcidetur die octavo, peribit de populo suo*⁹²: tu vero circumcisionem non manu factam, sed quæ per baptismum in exspoliatione carnis perficitur⁹³, differt, poteaquam Dominum ipsum audivisti: *Amen, amen dico vobis, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum Dei*⁹⁴. Et illic quidem dolor est et ulcus: sed hic ros animæ, et cordis ulcerati medela. Adoras eum qui pro te mortuus est? Sine igitur una cum ipso sepeliri te per baptismum⁹⁵. Si ei non fueris insertus per similitudinem mortis ejus⁹⁶, quomodo resurrectionis eris socius? Israel ille in Moysen baptizatus est in nube et in mari⁹⁷, cum tibi comonstraret typos, ac veritatem quæ in extremis temporibus ostendenda erat, quasi signo et caractere impresso, cognoscendam præberet: tu vero fugis baptismum, quod non in mari figuratur, sed in veritate perficitur; non in nube, sed in Spiritu: non in Moysen conservum, sed in Christum conditorem. Israel nisi transisset mare, a Pharaone sejunctus non fuisset: tu quoque nisi per aquam transieris, ab amara diaboli tyrannide non separare. Non bibisset utique ille ex spirituali petra, si non fuisset per figuram baptizatus: neque tibi dabit quisquam potum verum, nisi fueris vere baptizatus. Comedit ille panem angelorum⁹⁸ post baptismum; tu vero quomodo comedes vivum panem⁹⁹, nisi prius baptismum susceperis: Ingressus est ille ad terram promissionis propter baptismum: tu vero quomodo reverteris in paradysum, nisi sis baptizate obsignatus? An non nosti flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ appositum fuisse¹, incredulis quidem horrendum et flammantem, credentibus vero accessu facilem et jucunde coruscantem? Imo versatilem² illum fecit Dominus; cum enim fidelem viderit, terga dat; cum vero quempiam non obsignatum, aciem obvertit.

3. Elias currum ignis, igneosque equos ad se venientes non expavit; sed ad superna proficisci pereupiens, formidanda ausus est, atque læte admodum, eum adhuc in carne viveret, currus flammeos ascendit³. Tu vero non igneos currus inscensurus, sed per aquam et Spiritum ad cælum ascensurus, non accurras ad vocationem? Elias vim baptismatis in ara holocaustorum ostendit non igni, sed aqua victimam totam exurens, cum alioqui ignis natura aquæ adversetur. Postquam enim aqua ter mystice tunc super aram effusa fuisset,

⁹² Gen. xvii, 14. ⁹³ Coloss. ii, 11. ⁹⁴ Joan. iii, 5. ⁹⁵ Coloss. ii, 12. ⁹⁶ Rom. vi, 5. ⁹⁷ I Cor. x, 2. ⁹⁸ Psal. lxxvii, 23. ⁹⁹ Joan. vi, 51. ¹ Gen. iii, 24. ² ibid. ³ IV Reg. ii, 11.

(74) Colb. tertius *ἐάν μή*.

(75) Editi *καὶ ἡμέρον*. Veteres quinque libri *καὶ ἡμέρον*, nec tamen tot codicum auctoritas impedit, quominus priorem scripturam meliorem aptioremque iudicem. Mox Colb, primus *ἀλλὰ καὶ στρέψου*.

(76) Codex unus Colb. *ἐπ' αὐτὸν ἐλθόντας*.

τὸς ἐναργεστέρῳ πρὸς πείραν. Ὁ Ἰουδαῖος τὴν περιτομὴν οὐχ ὑπερτίθεται διὰ τὴν ἀπειλήν, ὅτι *Πᾶσα ψυχὴ, ἣτις οὐ περιτραχθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς*: σὺ δὲ τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν ἀναβάλλῃ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός, ἐν τῷ βαπτίσματι τελειουμένην, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀκούσας. Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν μή τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Κακεῖ μὲν ὀδύνη καὶ ἔλκος ἐνταῦθα δὲ ὄρατος ψυχῆς, καὶ ἔλκος καρδίας ἴαμα. Προσκυνεῖς τὸν ὑπὲρ σοῦ ἀποθανόντα; Οὐκοῦν κατάδεξαι αὐτῷ συνταφῆναι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἐάν μὴ σύμφυτος γένῃ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πῶς κοινωνὸς γενήσῃ τῆς ἀναστάσεως; Ὁ Ἰσραὴλ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθη ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, σοὶ τοὺς τύπους παραδιδοῦς, καὶ χαρακτηρίζων τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν δειχθησομένην ἀλήθειαν: σὺ δὲ περιφεύγεις τὸ βάπτισμα, οὐκ ἐν θαλάσῃ τυπούμενον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τελειούμενον οὐκ ἐν νεφέλῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι οὐκ εἰς Μωϋσῆν τὸν ὁμόδουλον, ἀλλ' εἰς Χριστὸν τὸν ποιήσαντα. Ὁ Ἰσραὴλ εἰ μὴ παρῆλθε τὴν θάλασσαν, οὐκ ἂν ἐχωρίσθη τοῦ Φαραῶ καὶ σὺ, ἐάν μὴ παρέλθῃς διὰ τοῦ ὕδατος, οὐ χωρισθήσῃ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ διαδόλου. Οὐκ ἂν ἐπιεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη: οὐδέ σοὶ τις δώσει τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἐάν μὴ ἀληθινῶς βαπτισθῇς. Ἐφαγεν ἄρτον ἀγγέλων ἐκεῖνος μετὰ τὸ βάπτισμα: σὺ δὲ πῶς βρώσῃ τὸν ζῶντα ἄρτον, ἂν μὴ (74) πρότερον ὑποδέξῃ τὸ βάπτισμα, εἰσῆλθεν ἐκεῖνος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας διὰ τὸ βάπτισμα: σὺ δὲ πῶς ἐπανέλθῃς εἰς τὸν παράδεισον, μὴ σφραγισθεὶς τῷ βαπτίσματι; Ἡ οὐκ οἶδας, ὅτι φλογίνη ῥομφαία τέτακται φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς, τοῖς μὲν ἀπίστοις φοβερά καὶ φλογίζουσα, τοῖς δὲ πεπίστευκόσιν εὐπρόσιτος καὶ ἡμερον (75) ἐπιλάμπουσα; Καὶ στρέψου αὐτὴν ἐποίησεν ὁ Δεσπότης: ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ πιστὸν, τὰ νοῦτα δίδωσιν: ὅταν δὲ τινα τῶν ἀσφραγίστων, κατὰ στόμα προσαπαντῇ.

3. Ἠλίας ἄρμα πυρὸς καὶ ἵππους πυρίνους πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας (76) οὐ κατεπλάγη, ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ τῆς ἄνω πορείας τῶν φοβερῶν κατετόλμησε, καὶ μετὰ περιχαρείας ἐπέβη τῶν φλογίνων ὄχημάτων (77), ὃ ἐν σαρκὶ ζῶν ἔτι: σὺ δὲ, οὐ πυρίνων ἀρμάτων ἐπιθήσεσθαι μέλλον, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐκ ἐπιτρέχεις τῇ κλήσει; Ἐδειξεν Ἠλίας τοῦ βαπτίσματος τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν ὀλοκαυτωμάτων (78), οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ δι' ὕδατος τὴν θυσίαν ὀλοκαυτώσας. Ἄλλως μὲν οὖν ἢ τοῦ πυρὸς φύσις τῷ ὕδατι μάχεται: ἐπειδὴ δὲ μυ-

(77) Editi *φλογίνων ἀρμάτων*. At sex mss. *φλογίνων ὄχημάτων*.

(78) Reg. tertius et utraque editio τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Reg. secundus et alii, tres mss. Colbertini τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ibidem Reg. secundus et editi τὴν θυσίαν. Alii quinque mss. τὰς θυσίας.

στικῶς τὸ ὕδωρ τρίτον τότε τοῦ βωμοῦ κατεχύθη, ἀρχὴ ἐγένετο τῷ πυρὶ, καὶ ἐξῆψε τὴν φλόγα ὡσπερ ἔλαιον. Λάβετε μοι, φησὶν, ὑδρίας, καὶ ἐπιχέετε ἐπὶ τὸ ὀλοκαύτωμα καὶ ἐπὶ τὰς σχίδάκας. Καὶ εἶπε· Δευτερώσατε, καὶ ἐδευτέρωσαν· Τρισσώσατε, καὶ ἐτρίσσωσαν (79)· δεικνύντος τοῦ λόγου, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ Θεῷ οἰκειοῦται ὁ προσ-
 αγόμενος, καὶ ὅτι φῶς καθαρὸν καὶ οὐράνιον ἐν (80) ταῖς τῶν προσιώντων ψυχαῖς διὰ τῆς εἰς τὴν Τριάδα πίστεως ἀναλάμπει. Εἰ χρυσὸν τῇ ἐκκλησίᾳ διένε-
 μου, οὐκ ἂν μοι εἶπες· Αὐρίου ἤξω, καὶ αὐρίου δώ-
 σεις· ἀλλ' ἀπήτεις ἂν ἤδη τὴν διανομήν κατεπί-
 γων, καὶ ἐδυσφόρεις πρὸς τὴν ὑπέροχτον· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὕλης εὐχροικν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητα προτεί-
 νεται σοι ὁ μεγαλόδωρος, προφάσεις πλάττη καὶ αι-
 τίας ἀπαριθμῆ, θεὸν ἐπιτρέχειν, τῷ δῶρω, "Ὡ τοῦ θαύ-
 ματος ἰ ἀνακαινίζη, μὴ χωνευόμενος· ἀναπλάττη, μὴ συντριβόμενος· θεραπεύη, μὴ ὀδυνώμενος, καὶ οὐ λογίζη τὴν χάριν. Εἰ δούλος ἀνθρώπων ἦσθα, προ-
 εγράφη δὲ δούλοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπῆντησας, συνηγόρους μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν ὥστε πάση μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαιρεθῆναι; "Ἡ που καὶ ῥάπισμα, τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκι-
 σμῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δούλον ὄντα σε, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς αμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ κῆρυξ, ἵνα λύσῃ μὲν σε τῆς αἰχμαλω-
 σίας, ἰσοπολίτην δὲ τοῖς (81) ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ υἱὸν μὲν ἀποδείξῃ τοῦ Θεοῦ εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χά-
 ριτος, κληρονόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ· οὐπω λέγεις εἶναί σοι καιρὸν δεῖξασθαι τὰ διδόμενα. "Ὡ τῶν
 πονηρῶν ἐμποδίων ἰ ὦ τῆς αἰσχυρᾶς καὶ ἀτελέστου ἀσχολίας! "Ἐως πότε ἠδοναί; ἔως πότε ἠδυπάθειαι; Πολὺν ἐξήσαμεν χρόνον τῷ κόσμῳ, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ἑαυτοῖς. Τί ψυχῆς ἀντάξιον; Τί ἰσοστάσιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Τίς ἀξιοπιστότερός σοι σύμ-
 βουλος τοῦ Θεοῦ; Τίς φρονιμώτερος τοῦ σοφοῦ; ἢ τίς ὠφελιμώτερος τοῦ ἀγαθοῦ; Τίς τοῦ (82) κτίσαντος οἰκειότερος; Οὐδὲ τῇ Εὐὰ συνήνεγκε τῇ τοῦ ὄφραως συμβουλήν πεισθῆναι μᾶλλον ἢ τῇ τοῦ Δεσπότου. "Ὡ τῆς ἀτοπίας τῶν λόγων ἰ Οὐκ ἄγω σχολὴν ὑγιᾶναι· μήπω μοι δεῖξῃς τὸ φῶς· μήπω συνήψῃς τῷ Βασιλεῖ. Οὐ ταῦτα λέγεις ἀντικρυς; Μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἄλο-
 γιστότερα. Σὺ δὲ, εἰ μὲν ἦς ἐγγεγραμμένος τοῖς δη-
 μοσίοις ὀφλήμασι, χρεῶν δὲ ἀποκοπαὶ τοῖς ὑπεθύ-
 νοις περιηγγέλθησαν, εἰτά τις ἦν ὁ πρὸς ἐπήρειαν ἄμοιρόν σε ποιῆσαι τῆς συγχωρήσεως ταύτης ἐπιχει-
 ρῶν· ἠγανάκτεις ἂν καὶ ἐβόας, ὡς τὸ ἐπιβάλλον σοι μέρος τῆς κοινῆς χάριτος ἀφαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἄφεις τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ δωρεαὶ τῶν μελλόντων προεκηρύχθησαν, αὐτὸς σεαυτὸν ἀδι-
 κῶν, ἂ μὴδ' ἂν τῶν ἐχθρῶν σοὶ τις ἐπηρεάσατο (83),

† III Reg. xviii, 34.

(79) Codex Medicæus Τρισσεύσατε, καὶ ἐτρίσσωσαν.

(80) Addita est vocula ἐν ex libris antiquis. Ibidem Colb. tertius ταῖς ἡμῶν προσιώντων.

(81) Colb. primus ἰσοπολίτην δὲ σε τοῖς. Aliquanto post Colb. tertius δεῖξασθαι σε.

(82) Colb. primus ἢ τίς τοῦ. Statim mss. non-

ignis exstitit origo, atque in modum olei flammam accendit. *Accipite mihi, inquit, hydrias, et infundite super holocaustum, et super segmenta lignorum. Et dixit: Secundo facite et secundo fecerunt: Tertio facite, et tertio fecerunt* †. Quibus scriptura ostendit per baptismum Deo conjungi ac conciliari qui venerit, puramque ac cœlestem lucem in accedentium animis per fidem in Trinitatem refulgere.

116 Quod si aurum ecclesiæ distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis: sed jam exposceres,urgens distributionem, et dilationem animo iniquo ferres. Quoniam vero hic ille magnorum donorum largitor non materiam pulchre coloratam, sed animæ puritatem tibi offert comminisceris excusationes; atque causas, et impedimenta recenses, cum ad donum deberes accurrere. O rem miram! renovaris, nec conflaris; reformaris, nec contereris; curaris, nec sentis dolorem, et tamen id beneficii tecum non reputas. Servus hominum si esses, servisque fuisset proposita libertas, nonne occurrisses ad statam diem, conducens patronos, judicesque rogans, ut omni opera assereris in libertatem? Quin et alapam, postremam servorum pœnam perferres, ut in posterum a verberibus liber fieres et immunis. Quoniam autem te servum, non hominum, sed peccati, ad libertatem præco vocat, ut te captivitate solutum ex æquo cum angelis civitate donet, teque efficiat per adoptionis gratiam filium Dei, et bonorum Christi hæredem: nondum tempus esse hæc dona excipiendi dicis. O impedimenta prava! O turpem et interminatam occupationem! Quousquetandem voluptates? usquequo deliciæ? Viximus multum tempus mundo, reliquum vivamus et nobis ipsis. Ecquid animæ æquiparabile? Quid regno cœlorum comparandum? Quis tibi consiliarius fide dignior quam Deus. Quis prudentior sapiente, aut quis utilior bono? Quis conditore conjunctior? Nec Evæ serpentis consilio credidisse magis quam Domini profuit. O inepta verba! Non vacat sanari nondum ostendas mihi lucem, nondum jungas me Regi. Nonne hæc aperte loqueris? Imo etiam his absurdiora. Tu enim si esses tributis publicis obnoxius, nuntiaretarque undelibet debitoribus rescissio æris alieni: deinde esset qui per injuriam privare te hac condonatione conaretur; succenseres utique et clames, ut qui ea communis beneficii portione, quæ ad te attineret, spoliareris. Postquam vero non præteritorum modo condonatio, sed futurorum etiam largitiones prænuntiatae sunt; te ipse injuria afficiens, quantum ne ullus quidem inimicus tibi nocuisset, putasne te tibi convenienter consuluisse,

nulli τῇ τοῦ ὄφραως συμβουλίᾳ. Nec ita multo infra Colb. tertius pro λόγων habet λογισμῶν.

(83) Antiqui tres libri ἐπηρεάσατο. Edit et Reg. tertius ἐπηρεάσατο, recte. Ibidem utraque editio οἶσε προσήκοντως. At nostri sex mss. προσήκοντα, sensu non dissimili.

utiliterque providisse, qui scilicet non admittas A
condonationem, sed in ære alieno immoriaris ?
maxime cum scias, quod decies mille talentorum
debitor consecutus fuisset condonationem, nisi
ipse per suam in conservum inhumanitatem ex-
actionem in se renovasset ⁵. Quod ne nobis quo-
que accidat post acceptum hoc munus, si debitori-
bus nostris non dimittamus, cavendum, ut donum
firmum in nobis ac stabile permaneat.

4. Ingredere in conclave animæ tuæ, revolve
gestorum tuorum memoriam. Si multa sunt pec-
cata tua, ne desperes ob multitudinem. *Ubi enim
abundavit delictum, superabundavit gratia* ⁶ ; si
modo gratiam suscipias. Multum enim debenti,
117 multum remittetur, ut amplius diligit : sin
autem parva ac levia, nec ad mortem ⁷ fuerint B
peccata tua ; cur anxius es de futuro, qui haud
ignave præterita pertuleris ; idque, cum necdum
esses lege instructus ? Nunc puta velut in trutina
animam tuam appendi, hinc ab angelis, hinc a dæ-
monibus attractam. Utris, quæso, dabis cordis
momentum ? Quid apud te vincet ? voluptas car-
nis, an animæ sanctimonia ? præsentium oblecta-
tio, an futurorum desiderium ? Angeline te sus-
cipient, an delinebunt qui jam tenent ? In acie du-
ces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et
amici facile se invicem inclament, et si in conflic-
tu fuerint cum hostibus commisti, queant citra
confusionem sejungi. Agnosceat te nemo, nosterne
sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudi-
nem affinitatemque ostenderis, nisi signatum sit C
super te lumen vultus Domini ⁸. Quomodo vindicabit
te angelus ? quomodo eripiet ex hostibus, nisi
agnoverit signaculum ? Quomodo dicturus es tu,
Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas ? An
ignoras, exterminatorem domos signatas præteri-
isse, in his vero quæ signatæ non erant, primo-
genita occidisse ⁹ ? Thesaurus non obsignatus di-
ripi a furibus facile potest : ovi signo carenti tuto
struuntur insidiæ.

5. Juvenis es ? Retine juventutem baptismatis
freno. Transiit flos ætatis ? Cave feceris viatici ja-
cturam, cave amiseris munimentum, cave cogites
de undecima hora velut de prima ¹⁰ : quandoqui-
dem et eum qui jam primum editur in lucem, D
mortem ob oculos habere convenit. Si quis medi-
cus promitteret tibi, se artibus quibusdam ac in-

⁵ Matth. xviii, 24 sqq. ⁶ Rom. v. 20. ⁷ I. Joan, xx, 12.

(84) Illud, ὃ καὶ ἡμῶν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπειδὴν τῆς χάριτος τύχωμεν, μὴ ἀριέντες etc., sic vertit interpres velut: *Quod ne patiamur, fratres dilectissimi magnopere animadvertendum posteaquam hanc gratiam adepti sumus, sed debitoribus nostris remittamus, ut firmum* etc. Ita autem interpretandi hæc ei, opiaor, causa fuit, quod hoc loco voculam μὴ commode exprimere non posset. Mox duo mss. ἡμῶν παραμένει.

(85) Editio Paris. ὑπ' αὐτοῖς. At quinque mss ὑπ' αὐτοῦ. Quod ibidem legitur, ἵνα καὶ οἱ φίλοι ῥαδίως ἀλλήλους ἐγκαλοῦνται, id ita vertit Duceus, Billium

οἶσι προσηκόντως βεβουλευθῆναι, καὶ λυσitelῶς ἐντε-
θυμησθῆναι περὶ σεαυτοῦ, ὅς γε οὐ δέχη τὴν ἀφεσιν,
ἀλλ' ἐγκαλοῦσθε τοῖς ὀφλήμασι ; καὶ ταῦτα εἰδὼς,
ὅτι ὁ τῶν μυρίων τάλάντων χρεωφειλέτης ἔτυχεν ἅν
τῆς ἀφέσεως, εἰ μὴ αὐτὸς ἐαυτῷ τὴν εἰσπραξίν ἐκ
τῆς πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἀπαυθροπίας ἀνευέωσατο.
⁸ Ὁ καὶ ἡμῶν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπειδὴν τῆς χά-
ριτος τύχωμεν, μὴ ἀριέντες (84) τοῖς ὀφειλέταις
ἡμῶν, ἵνα βίβλαιον ἡμῶν παραμένει τὸ δῶρον.

4. Εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου τῆς ψυχῆς, ἀνακίνησόν
σου τῶν πεπραγμένων τῆν μνημῆν. Εἰ μὲν πολλὰ
σοῦ ἐστὶ τὰ ἀμαρτήματα, μὴ ἀθυμήσης τῷ πλήθει
"Ὅπου γὰρ ἐπλήθυνεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσει-
σεν ἡ χάρις, ἐὰν δέχη τὴν χάριν τῷ γὰρ ὀφείλουτι
πολὸν πολὸν καὶ ἀρεθῆσεται, ἵνα περισσότερον ἀγαπήσῃ.
Εἰ δὲ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐ πρὸς θάνατόν σου τὰ
ἀμαρτήματα, τί ἀγωνιάς τὸ μέλλον, ὅς γε οὐκ ἀγεν-
νῶς τὰ παρελθόντα διήνεγκας, καὶ ταῦτα οὐπω τῷ
νόμῳ παιδάγωγούμενος ; Νῦν ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης
ἐστάναι νόμιξέ σου τὴν ψυχὴν, ἐνθεν ὑπ' ἀγγέλων,
κἀκεῖθεν ὑπὸ θαιμόνων διεσκορμίσθη. Τίσιν ἄρα θώσεις
τὴν ῥοπὴν τῆν καρδίας ; Τί παρὰ σοὶ νικήσει ; ἠδονὴ
σαρκός, ἢ ἀγιασμός ψυχῆς ; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων
ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία ; "Ἄγγελοι σε παραλήψου-
νται, ἢ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες ; Ἐπὶ παρατάξεως
οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθημα τοῖς ὑπ' αὐτοῦς (85) δικυέ-
μουτιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι ῥαδίως ἀλλήλους ἐγκαλοῦνται,
καὶ πρὸς τοῦς ἐναντίους, ἐὰν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἀνα-
μιχθῶσιν, εὐκρινῶς δύναται ὑπάρχειν ὁ χωρισμός.
Οὐδεὶς ἐπιγνώσεται σε, εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπε-
ναντίων, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχη
τὴν οἰκειότητα, ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ
προσώπου Κυρίου. Πῶς ἀντιποιηθῇ σου ὁ ἀγγελος ;
πῶς δὲ ἀφείληται τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἐπιγνώ τὴν
σφραγίδα ; Πῶς δὲ σὺ ἐρεῖς, Τοῦ Θεοῦ εἰμι, μὴ ἐπι-
φερόμενος τὰ γνωρίσματα ; "Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι τὰς
ἐσφραγισμένας οἰκίας ὁ ὀλοθρευτῆς ὑπερέβαινεν, ἐν
δὲ ταῖς ἀσφραγίστοις κατεπόρευε τὰ πρωτότοκα ;
Ἀσφράγιστος θεσκαρὸς εὐεπιχείρητος κλέπταις·
πρόβατον ἀσημειώτων ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται.

5. Νέος εἶ ; ἀσφάλισαι τὴν νεότητά τῷ τοῦ βαπτί-
σματος χαλινῷ. Παράδραμεν ἡ ἀκμή ; μὴ ζημιωθῆς
τὰ ἐφόδια, μὴ ἀπολέσης τὸ φυλακτήριον (86), μὴ περὶ
τῆς ἐνδεκάτης ὥρας ὡς περὶ πρώτης διακουῶ· ὅπου
γε προσέκει καὶ τὸν ἀρχόμενον τοῦ βίου ἐν ὀφθαλ-
μοῖς ἔχειν τὴν τελευτήν. Εἰ τις ἰατρῶν ἐπηγγέλλετό
σοι μαχχαναῖς τισι καὶ ἐπινοίας νέον ποιήσεν ἐκ γέ-
v. 17. ⁹ Psal. iv, 7. ¹⁰ Exod. xii, 23. ¹⁰ Matth.

seculus, ut et amici sese invicem facile revocent :
quam virorum doctissimorum interpretationem
hic addendam judicavimus, ut si cuiquam magis
probaretur, ea uti liceret.

(85) Combefisius, cui interpretatio vetus non
placuit, hæc verba, μὴ ἀπολέσης τὸ φυλακτήριον, ita
interpretatus est, *Ne salutis pignus amiseris*: quæ
interpretandi ratio videri potest quædam esse de-
claratio verborum Basilii, non simplex eorum-
dem interpretatio. Haud longe vocem ὥρας ex
Colb. primo addidimus.

ρουτος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας εἶθεῖν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ σκαυτὸν ὄραῖν ἐμέλλες πρὸς ἀκμήν ὑποστρέφοντα (87); Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναθάλησαι ἐπαγγέλλεται σοι τὸ βάπτισμα, ἢν σὺ ἐπαλαίωσας, καὶ ῥυστὴν αὐτὴν (88) ἐκ τῶν ἀνομιῶν, καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις τῷ ἐπαγγέλματι. Οὐκ ἐπιθυρεῖς ἰδεῖν τί το μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἄνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος, πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης σφρηγᾶ πάλιν, καὶ ἀναθᾶ, καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς νεότητος ἐπανέρχεται; Βάπτισμα ἀίχμαλώτοις λύτρον, ὀφλημάτων ἄρετις, θάνατος ἀμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν, σφραγὶς ἀνεπιχειρήτος, ὄχημα πρὸς οὐρανόν, βασιλείας πρόξενον, υἰοθεσίας χάρισμα. Τοσούτων ἀγαθῶν καὶ τελικούτων, ἄθλιε, προτιμωτέρων ἄγεις τὴν ἡδονήν; Νοῶ γάρ σου τὴν ὑπέροστιν, κἂν περιστέλλῃ (89) τοῖς ῥήμασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, κἂν τῇ φωνῇ σιωπᾶς. Ἐασου, ἀποχρήσωμαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσχυρῶν, ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς χεῖρας, ἀφίλωμαι τὰ ἀλλότρια, δολίως πορευθῶ, ἐπισηκῶ, ψεύσωμαι· καὶ τότε τὸ βάπτισμα, ὅταν λήξω ποτὲ τῶν κακῶν, ὑποδέξομαι (90). Εἰ μὲν οὖν καλὸν ἡ ἀμαρτία, φύλασσε ταύτης εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιῶντι, τί ἐπιμένεις τοῖς ὀλεθρίοις; Οὐδεὶς; χολὴν ἐμέσαι ζητῶν, ἐκ πονηρᾶς καὶ ἀκολάστου διαίτης πολυπλασίανα ταύτην ἐαυτῷ συναθροίζει. Καθαίρειν προσῆκε τῶν λυπούντων τὸ σῶμα, οὐ μόντοι κατασκευάζειν τὴν νόσον μείζονα τῆς θυνάμεως. Φαίνεται ἡ ναῦς μέχρι τίνος τὸ βάρος τῶν ἀγωγίμων ὑφίσταται, τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦτο καταβαπτίζει. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθης, καὶ μείζονα τῆς ἀφέσεως ποιήσας τὰ ἀμαρτήματα (91), πρὸ τῶν ἐλπισθέντων λιμένων ὑποστῆς τὸ ναυάγιον. Οὐ βλέπει Θεὸς τὰ γινόμενα; ἢ οὐ νοεῖ σου τὰ ἐνθυμήματα; ἢ συνεργάζεται σοι τὰς ἀνομίας; Ὑπέλαβες ἀνομίαν, φησὶν, ὅτι ἔσομαι σοι ὅμοιος (92). Σὺ δὲ, ἀνδρὸς μὲν θυγατρὸς φιλίαν πραγματευόμενος, δι' εὐεργεσίας αὐτὸν προσάγῃ, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων ὅσπερ ἂν αἰσθη χαίροντα· Θεῷ δὲ προσοικειούμενος, καὶ εἰς τὴν υἱοῦ τάξιν ἐλπίζων παραδεχθῆσθαι, τὰ ἐχθρὰ τῷ Θεῷ

¹¹ Ephes. iv, 22. ¹² Psal, XLIX, 21.

(87) Reg. primus ἐπιστρέφοντα. Mox unus ms. ἀναθάλλειν.

(88) Editio Paris. καὶ ῥύσσειν αὐτὴν, corrupte. Editio Basil. et mss. aut cum duplici σ, καὶ ῥυσσάν, aut cum unico, καὶ ῥυστὴν, emendate: nam utraque scribendi ratione uti solent. Statim duo mss. ἐπέδειξας.

(89) Colb. tertius περιστέλλης.

(90) Colb. tertius δέξομαι.

(91) Miror Volaterranum, qui illud. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθης, καὶ μείζονα τῆς ἀφέσεως ποιήσας τὰ ἀμαρτήματα, ita Latine reddidit: *Vide ne et tu similia patiaris, majora continuo admittenda, quam ea quæ remittenda tibi per baptismum promittebantur.* Sed hoc non dicit Basilius, nec dicere potuit; cum nullum sit peccatum quantumvis grave, quod baptisate non deleatur. Horum autem verborum, ut mihi quidem

Austria juvenem te ex sene facturum esse, nonne desiderares illam adesse diem, in qua teipsum visurus esses ad ætatis vigorem reversum? Sed cum baptismus' facturum se spondet ac pollicetur, ut anima tua quam vetustate confecisti, ac iniquitatibus rugosam maculosamque reddidisti, ad pristinum florem redeat: aspernaris beneficientem, nec accurris ad promissionem. Itane vero magnum pollicitationis miraculum videre non cupis? quomodo sine matre regeneretur homo? quomodo inveteratus et erroris desideriiis ¹¹ corruptus, vigeat rursus, repubescatque, et ad verum juventutis florem revertatur? Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animæ, indumentum lucidum, sigillum quod conatu nullo frangi potest, vehiculum ad cælum, regni conciliator, adoptionis donum. Tot ac tantis bonis, o miser, voluptatem ducis potiorē? Novi enim procrastinationem tuam, quanquam eam verbis contegis: clamant res ipsæ, tametsi voce taces. Sine, utar corpore ad frueudas turpes libidines, voluter in cœno voluptatum, cruentem manus, diripiam aliena, **118** dolose ambulem, pejerem, mentiar; et tunc cum tandem aliquando a malis destitero, suscipiam baptismum. Quod si peccatum bonum est et honestum, illud ad finem usque serva: sin noxium est patranti, quid in exitiosis immoraris? Nemo bilem evomere cum vult, mala intemperantique diæta eam sibi multo abundantiorē congerit. Par enim fuerit corpus a noxiis purgare, non morbum viribus majorem efficere. Exstat navis interim dum impostarum mercium onus sustentat; si quid ultra accesserit, mergit. Time ne tibi etiam paria accidant; neve si peccata committas venia majora, ante portus speratos naufragium facias. Non videt Deus quæ fiunt? non agnoscit tuas cogitationes? an iniquitates tuas juvat? *Suspiciatus est, inquit, iniquitatem, quod ero tibi similis* ¹². Tute mortalis viri amicitiam cum ambis, beneficiis eum allicis, dicisque ac facis, quibus gavisurum ipsum intelligis: sed Deo conjungi volens, et in filii locum te receptum iri sperans, si interea tamen quæ Deo inimica

D videtur, sententia hæc est: Cave peccata admittas, quæ indignum te venia reddant, sic ut justo Dei judicio ante moriaris, quam baptismum suscipias. Combefisius posteaquam hunc Basilius locum sic interpretatus est, *majora peccans quam pro veniæ ratione*, addit, *ob quæ scilicet excludaris a baptismi gratia*: quam viri cæteroquin doctissimi declarationem non puto cuiquam probatum iri, cum nemo quamlibet scelestus unquam, quod sciam, a baptismi gratia exclusus sit.

(92) Utraque editio: Ὑπέλαβες, ἀνομιαν, φησὶν, ὅτι ἔσομαι σοι ὅμοιος, *existimasti, o inique, inquit, quod ero tui similis.* Et ita scripsisse quemdam interpretem, ex *Hexaplis* discimus. At nostri sex mss. magno inter se sensu, Ὑπέλαβες, ἀνομιαν, etc. *Suspiciatus es, inquit, iniquitatem, quod ero tui similis*, nec aliter legitur apud LXX.

sunt perpetres, et per legis violationem eum dedecores, unde maxime illum offendis, indene ipsius familiaritatem necessitudinemque tibi pollice-
ris? Vide ne liberationis spe, si tibi ipse malorum copiam congesseris, peccatum quidem coacerves, venia vero priveris. *Deus non irridetur*¹³. Cave abutaris gratia ad questum. Ne dixeris: Bona est quidem lex, sed jucundius peccatum. Diaboli hamus voluptas est, trahens ad perniciem. Voluptas mater est peccati: peccatum vero stimulus mortis est¹⁴. Voluptas nutrix est æterni vermis: quæ fruentem se ad tempus quidem demulcet: deinde vero germina felle amariora producit. Nihil aliud clamat procrastinatio nisi illa: Regnet in me primum peccatum, postea regnabit aliquando etiam Dominus. Exhibebo mea membra arma injustitiæ iniquitati¹⁵: deinde exhibebo ea aliquando etiam arma justitiæ Deo. Sic et Cain offerebat sacrificia, prima in usum commodumque suum, secunda conditori et largitori Deo. Cum idoneus es qui opereris, absumis in peccatis juventutem tuam. Postquam elanguerunt organa, tunc ea Deo offers, cum non amplius potes his ad ullam rem uti, sed ea necesse est torpere ob diutinam tabem, vigore et robore resoluta. Continentia in senectute continentia non est: sed animus ad lasciviendum invalidus. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. Vires ac potentia dum tibi suppetunt, fac vincas ratione peccatum. Hoc enim virtus est, declinare a malo, et efficere bonum¹⁶. Nam cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est. Peccare si desieris ob ætatem, beneficium est infirmitatis. Laudamus autem eos qui animi proposito boni sunt, non eos, qui necessitate aliqua a malo arcentur. Cæterum quis tibi vitæ limitem præfixit? quis certum senectutis terminum tibi definit? quis sponsor futurorum apud te adeo fide dignus? An non vides infantes abreptos? an non vides eos qui ætate vigent, abduci, atque de medio tolli? Nullum præfinitum tempus vita habet. Quid exspectas, ut beneficio febris et munere baptismata accipias? quando neque salutaria verba proferre poteris, neque forte tibi clare audire licebit, morbo caput ipsum occupante: non manus ad cælum attollere, non in pedes erigi, non genu flectere ad adorandum, non commode doceri, non diligenter confiteri, non pacisci cum Deo, non inimico renun-

¹³ Galat. vi, 7. ¹⁴ I Cor. xv, 56. ¹⁵ Rom. vi, 13.

(93) Antiqui duo libri *ἀμαρτίαν ἁθροίσης*.

(94) Basiliius hoc dicit: Noli dono baptismatis ita uti, ut deliciis fruare, genioque indulgeas, et dedas te voluptatibus.

(95) Colb. primus *μήτηρ ἐστὶ*.

(96) Colb. tertius *ποιεῖ*. Ibidem in Reg. primo pro *ἀναδόσεις* legitur *ἀντιδόσεις*. Aliquanto post Colb. tertius pro τῷ Θεῷ habet τῷ Κυρίῳ, *Dominio*: quæ verba ita scripta sunt in Colb. primo, *παράσῃσω αὐτὰ ποτὲ καὶ ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ*, alio ordine, et clarius.

(97) Reg. primus *ὁ Κάιν*. Hoc ipso in loco idem

πράττων, καὶ διὰ τοῦ νόμου παραδόσεως ἀτιμάζων αὐτοῦ, ἐξ ὧν μάλιστα προσκρούεις, ἐκ τούτων ἐλπίζεις τὴν οἰκειότητα; Ὅρα μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως, πλῆθος κακῶν σεαυτῷ συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἀμαρτίαν συναθροίσῃς (93), τῆς δὲ συγχωρήσεως ἀποτύχῃς. Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Μὴ ἐμπορεύου (94) τὴν χάριν. Μὴ εἶπῃς· Καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἡδίων ἢ ἀμαρτία. Ἡδονὴ ἀγκιστρὸν ἐστὶ τοῦ διαβόλου πρὸς ἀπώλειαν ἔλκων. Ἡδονὴ μήτηρ τῆς ἀμαρτίας (95)· ἢ δὲ ἀμαρτία τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου. Ἡδονὴ τροφὴ τοῦ αἰωνίου σκώληκος, ἢ πρὸς καιρὸν μὲν καταλεαίνει τὸν ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χολῆς ποιεῖται (96) τὰς ἀναδόσεις. Οὐδὲν ἄλλο βοᾷ ἢ ὑπέρθεσις ἢ ταῦτα· βασιλευσάτω ἐν ἐμοὶ πρῶτον ἢ ἀμαρτία, εἶτα βασιλεύσει ποτὲ καὶ ὁ Κύριος. Παραστήσω μου τὰ μέλη ὄπλα ἀδικίας τῇ ἀνομίᾳ· εἶτά παραστήσω ποτὲ καὶ ὄπλα δικαιοσύνης αὐτὰ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ Κάιν (97) προσέφερε τὰς θυσίας· τὰ πρῶτα τῇ ἀπολαύσει τῇ ἑαυτοῦ, τὰ δεύτερα τῷ κτίσαντι καὶ δωρησαμένῳ Θεῷ. Ὅτε δυνατὸς εἶ ἐν ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἀμαρτίαις προσανάλίσκεις. Ὅτε ἀποκάμῃ τὰ ὄργανα, τότε προσάγει αὐτὰ τῷ Θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ χρήσασθαι, ἀλλ' ἀνάγκη κεῖσθαι διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου μαρasmus παραλυθέντος (98) τοῦ τόνου. Ἡ ἐν γῆρα σωφροσύνη οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφانوῦται· οὐδεὶς δίκαιος δι' ἀδυναμίαν κακοῦ· Ἔως ἐστὶ σοι δύναμις, λόγῳ κράτει τῆς ἀμαρτίας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ· ἐκκλιεῖς ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσεις ἀγαθῷ. Ἡ δὲ ἀργία τῆς πονηρίας οὔτε ἐπαινῶν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, οὔτε καλῶσεων ἀξιούται. Ἐὰν δι' ἡλικίαν παύσῃ τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἀσθενείας ἢ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἐξαισθημένους. Τίς δὲ σοι καὶ τὸν ὄρον τῆς ζωῆς ἐπηξῆς; τίς σοι τὴν προθεσμίαν τοῦ γῆρα ὥρισε; τίς οὕτως ἀξιόπιστος παρὰ σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητὴς; Οὐχ ὄρας νῆπια ἀρπαζόμενα (99), τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Οὐκ ἔχει μίαν προθεσμίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοι δῶρον γενέσθαι τὸ βάπτισμα; ὅτε οὐδὲ φθέγγασθαι δυνατὴ τὰ σωτήρια ῥήματα, τάχα δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι καθαροῶς ἐπιτραπήσῃ, αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικούσης τῆς νόσου· οὐ χεῖρας ἄραι εἰς οὐρανόν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστῆναι, οὐ κλῖναι γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδαχθῆναι χρησίμως, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχὶ συνθέσθαι Θεῷ, οὐκ ἀποτάξασθαι τῇ ἐχθρῇ, τάχα δὲ οὐδὲ συνετῶς ἐπακολουθηῖσαι μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν τοῖς παροῦσιν, ἄρα (1) ἦσθου

¹⁶ I Petr. iii, 11.

codex πρῶτα μὲν... δεύτερα δέ.

(98) Veteres quatuor libri *παραλυθέντα*. Editio utraque et Reg. tertius *παραλυθέντος*. Aliquanto post. Colb. tertius *οὐδεὶς δικαιούται*.

(99) Colb. primus *ἀναρπαζόμενα*.

(1) Editio Paris. ἢ ἄρα, Vocula ἢ in mss. non legitur. Ibidem editio Paris. ἦσθεο... ἔχεις. Editio Basil. et sex mss. ἦσθετο... ἔχει... Colb. tertius recenti admodum manu habet ἦσθου... ἔχεις: quam emendationem, cum nihil melius occurrerit, sequi non dubitavimus.

τῆς χάριτος, ἢ ἀναισθήτως ἔχεις τῶν γινομένων. Ὅταν δὲ καὶ ἐπιστημόνως τὴν χάριν δέξῃ τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρῃ.

6. Μίμησαι τὸν εὐνοῦχον. Εὗρεν ἐκεῖνος τὸν κατηχοῦντα, καὶ οὐκ ὑπορεῖδε τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄρμα ἀνεβιβάσατο τὸν πένητα ὁ πλούσιος, τὸν ἰδιώτην καὶ εὐκαταφρόνητον ὁ σοβαρὸς καὶ ὑπέρογκος· καὶ διδάχθεις τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ἐδέξατο μὲν τῇ καρδίᾳ τὴν πίστιν, οὐκ ἀνεβάλετο δὲ τὴν σφραγιδα τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήντησαν (2) ὕδατι, Ἰδοὺ, φησὶν, ὕδωρ, Ἐκ περιχαρείας ὁ λόγος· Ἰδοὺ τὸ ζητούμενον, Τί κωλύει με βαπτισθῆναι; Ὅπου προαίρεσις ἐτοίμη, τὸ κωλύου οὐδέν. Ὁ γὰρ καλῶν φιλόθρωπος, ὁ διάκονος εὐτρεπῆς (3), ἢ χάρις ἀφθονος· ἢ προθυμία ἐνυπαρχέτω, καὶ τὸ ἐμποδίζον οὐκ ἔσται. Εἷς ἔστιν ὁ κωλύων, ὁ ἐμφορᾶστων ἡμῖν τὰς εἰς σωτηρίαν ὁδοὺς, ὃν νικήσωμεν τῇ συνέσει. Ἐκεῖνος τὸν ὄκνον ἡμῖν ἐμποιεῖ· ἡμεῖς διαναστώμεν πρὸς ἐργασίαν. Ἐκεῖνος διακένους ἐπαγγελίας τὰς καρδίας ἡμῶν ἐξαπατᾷ· ἡμεῖς αὐτοῦ μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ νοήματα. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὴν μὲν ἀμαρτίαν σήμερον ποιεῖν ὑποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν αὔριον πείθει ἡμᾶς ταμιαύεσθαι; Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ἀναλύων αὐτοῦ τὰς πονηρὰς συμβουλίας, Σήμερον, φησὶν, ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε. Ἐκεῖνος λέγει· Τὴν σήμερον ἐμοί, καὶ τὴν αὔριον τῷ Θεῷ. Ὁ Κύριος ἀντιδοᾷ· Σήμερον τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούσατε (4). Νόησον τὸν ἐχθρόν· οὐ τολμᾷ συμβουλευσαὶ καθόλου ἀποστῆναι Θεοῦ (οἶδεν, ὅτι βαρὺ τοῦτο ἀκούσαι Χριστιανοῖς), ἀλλὰ τέχναις ἀπατηλαῖς μεθοδεύει τὴν ἐπιχείρησιν. Σοφός ἔστι τοῦ κακοποιῆσαι. Συνορᾷ, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πράξις κατὰ τὸ ἐνεστὸς ἐνεργεῖται. Τὴν οὖν σήμερον κλέπτων ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, τῆς αὔριον (5) ἡμῖν τὰς ἐλπίδας περιαφίησιν. Εἶτα, ἐπειδὴ ἡ αὔριον ἔλθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ κακὸς συμμεριστῆς ἡμῶν, ἀξιῶν τὴν σήμερον ἑαυτῷ, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως αἰεὶ τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ὑφαιρούμενος, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῶν προσαρτεῖς, λανθάνει ἡμᾶς ἀποβουκολῶν τῆς ζωῆς.

7. Ταιαύτην εἶδον ἐγὼ ποτε πανουργίαν ὄρνιθος (6) εὐμηχάνου. Εὐαγώτων γὰρ αὐτῇ τῶν νεοττῶν ὑπαρχόντων δι' ἀπαλότητα, ἑαυτὴν προβαλλομένη ὡς ἐτοιμον θήραμα, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀγρευόντων ἐνστρεφομένη, οὔτε ἀλώσιμος ἦν ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς θηρευταῖς (7), οὔτε ἀπόγνωσι αὐτοῖς ἐνεποίει

tiare, neque forte in recipiendis initiamentis rem scienter prosequi; cum dubitent qui adsunt, utrum senseris gratiam, an sine sensu quæ aguntur accipias. Imo etiam etsi sciens gratiam susciperes, tunc quidem talentum habes, sed lucrum non refers.

6. Imitare eunuchum¹⁷. Ille invenit qui ipsum prima fidei elementa doceret, nec doctrinam ac documenta aspernatus est: sed in currum evexit pauperem dives, idiotam et aspernabilem magnificus et sumptuosus; atque regni Evangelium edoctus, suscepit corde fidem, non sigillum Spiritus distulit. Cum etiam pervenissent ad aquam, *Ecce*, inquit, *aqua*. Vox ingentis gaudii: Ecce quod quæritur, *Quid prohibet me baptizari?* Ubi prompta voluntas est, quod impediatur nihil est. Nam qui vocat, benignus est: expeditus est minister, uberrima gratia. Studium insit et alacritas, tumque nullum erit impedimentum. Unus est qui prohibet, ille videlicet, qui nobis vias ad salutem obstruit, quem prudentia vincamus. Ille cunctationis ac moræ nobis auctor est; nos ad opus faciendum insurgamus. Ille inanibus promissis corda nostra decipit: nos ejus cogitata ne ignoremus. Nonne suggerit ut hodie perpetremus peccatum, suadet e diverso, ut justitiam in crastinum reservemus? Quapropter Dominus prava ejus consilia evertens, ait: *Hodie si vocem meam audieritis*¹⁸. Ille dicit: Hodiernum mihi, crastinum Deo. Dominus contra vociferatur: *Hodie vocem meam audite*. Considera inimicum; suadere non audent, ut omnino a Deo secedas (novit id auditu Christianis grave esse), sed fraudulentis artibus atque insidiosis aggreditur. Sapiens est ad malefaciendum¹⁹. Intelligit nos homines in præsentis solum tempore vivere, actionemque omnem in præsentis tempore fieri. Quamobrem hodierna die nobis fraudulenter surrepta, nobis spem crastinæ relinquit. Deinde cum dies crastina venit, rursus accedit malus noster divisor, sibi que hodiernum, Domino vero crastinum poscit, atque sic semper **120** præsens quidem per voluptatem subtrahens, futurum vero spei nostræ proponens, imprudentes nos et incautos et vita subducit.

7. Vidi ego aliquando talem callidæ cujusdam avis astutiam. Nimirum cum pulli ejus essent capti faciles ob teneritudinem, se ipsa objiciebat ut paratam prædam, atque ante venantium manus versans, neque facile poterat a venatoribus capi, neque spem capiendæ prædæ eis adimebat. Sed interea dum

¹⁷ Act. viii, 27 sqq. ¹⁸ Psal. xciv, 8. ¹⁹ Jerem. iv, 22.

(2) Colb. primus ὑπήντησαν. Notas eruditissimas, quibus Ducæus totam hanc orationem illustrat, legas suadeo.

(3) In Colb. primo et in Reg. itidem primo pro εὐτρεπῆς legitur εὐπρεπῆς.

(4) Editio Paris. ἀκούσητε. Editio Basil. et sex mss. ἀκούσατε. Quod ait Combefisius, se hoc loco in suis codicibus legisse σήμερον ἐάν, in eo lapsus videri potest. Nam verisimile fit, virum doctum voculam ἐάν, quæ paulo ante legitur, incaute huc

transtulisse. Nec ita multo infra Colb. 1 οἶδε γὰρ.

(5) Sic mss. omnes. Utraque editio εἰς τὴν αὔριον, spem nobis in crastinum remittit.

(6) Ducæus, ut alibi de aliis rebus, ita hoc loco de illa ave docte disserit. Hoc ipso in loco Colb. primus αὐτῆς τῶν. Subinde Colb. tertius προσβαλλομένη.

(7) Antiqui duo libri τοῖς θηρευταῖς. Mox Colb. primus τῇ περὶ αὐτῆν. Nec ita multo infra Colb. tertius φοβήθητι καὶ σύ.

ipsos spe varie detineret, ac circa se occuparet, A fugiendi copiam ac securitatem pullis suis subministravit, ac postremo ipsa quoque simul avolavit. Time ne et tibi similia accidant, qui certa incertorum spe derelinquas. Huc igitur ades dum mihi, teipsum totum ad Dominum transfer; da nomen tuum; Ecclesiae ascribere. Miles recensetur in catalogo: athleta inscriptus decertat: civis civitate donatus inter tribules annumeratur. Omnibus his obnoxius es, ut miles Christi, ut athleta pietatis, ut caeli municeps. Conscribere in hoc libro, ut in caelesti transcribaris. Disce, edocearis evangelicam disciplinam, exactam oculorum vigilantiam, linguae continentiam, corporis servitatem, animi humilitatem, mentis puritatem, irae extinctionem. Ad quidpiam si adigeris, superadde²⁰: si spoliaris, B nelitiga²¹: si haberi odio, dilige²²: persecutionem si patiaris, sustine²³: conviciis si afficiaris, obsecra. Fac moriaris peccato²⁴: crucifigere cum Christo: dilectionem totam in Dominum transmove. Sed difficilia sunt haec et gravia. Quid, quaeso, rerum bonarum facile est? Quis dormiens tropaeum statuit. Quis inter delicias et tibiaram modulos coronis fortitudinis exornatus est? Nemo nisi cucurrerit, sustulit bravium. Gloriam pariunt labores, comparantur coronae defatigatione. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum caelorum*²⁵, dico et ego: sed has tribulationes ea quae in regno caelorum fruenda est beatitudo excipit, peccati vero labores dolor gehennae atque tristitia exspectat. Imo etiam si quis diligenter animadvertit, C ne ipsa quidem diaboli opera ab iniquitatis operariis sine labore patrantur. Qui sunt castitatis sudores? At sudore madet scortator, absumente illum voluptate. Num continentia tantum demit corpori, quantum execrabilis ac rabiosa incontinentia corrumpit? Noctes quidem insomnes peragunt qui pernoctant in precationibus: sed qui invigilant iniquitati, eas longe molestius traducunt. Nam et timor, ne deprehendere, et voluptatum stimulus omnem prorsus requiem fugant. Quod si itineris ad salutem deducentis angustias fugiens, latam amplamque peccati viam persequere; vereor ne latam ad finem usque secutus, consentaneum itineri diversorium reperias. Sed servatu difficilis est thesaurus. Invigila itaque, frater. Habes, si velis, adjutores, precationem ad noctis custodiam, **121** jejunium quod domum custodiat, cantum psalmodum, quo recreetur animus. Haec tibi socia adjunge. Haec tecum simul pernoctent ad res pretiosas custodiendas. Quid, dic mihi, nonne melius est ditescere nos pro supellectilis pretiosae custodia sollicitudinem pati, quam

²⁰ Matth. v. 41. ²¹ ibid. 40. ²² ibid. 44. ²³ I Cor. iv, 12, 13. ²⁴ Rom. vi, 2. ²⁵ Act. xiv, 21.

(8) In duobus codicibus scriptum reperi απογραφόμενος.

(9) Editi τῶν ἐν κόσμῳ ἀγαθῶν. Illud, ἐν κόσμῳ, in nostris sex mss. non legitur, ob idque has duas voces delevimus. Nec ita multo post Reg. primus ανείλε τό.

(10) Illud. τῶν οὐρανῶν, ex duobus Colbertinis

τῆς ἀγίας· ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοὺς ποικίλως παρακατέχουσα, τῇ περὶ ἐαυτὴν ἀσχολίᾳ, τοῖς νεοσσοῖς τὴν ἀδίκιαν τῆς φυγῆς προεξένησεν, εἶτα τὸ τελευταῖον καὶ αὐτὴ συναπέκτη. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, ἐν ταῖς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἐλπίσι τὰ φανερά προϊέμενος. Δεῦρο δὴ οὖν μοι, ὅλον σεαυτὸν μετὰθες ἐπὶ τὸν Κύριον· ἐπίδος σεαυτοῦ τὴν ὀνομασίαν· καταγράφηθι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ στρατιώτης κατάλογοις ἐναριθμεῖται· ὁ ἀθλητὴς ἐναπογραφόμενος (8) ἀγωνίζεται· ὁ δημότης πολιτογραφηθεὶς τοῖς φυλέταις ἐναριθμεῖται. Πᾶσι τούτοις ὑπεύθυνος εἶ, ὡς στρατιώτης Χριστοῦ, ὡς ἀθλητὴς εὐσεβείας, ὡς τὸ πολίτευμα ἔχων ἐν οὐρανοῖς. Ἀπογράφηθι ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἵνα μεταγραφῆς εἰς τὴν ἄνω. Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγγαρευόμενος προστίθει· ἀποστερούμενος μὴ δικάζου· μισούμενος ἀγάπα· διωκόμενος ἀνέχου· βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ· συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ· ὄλην τὴν ἀγάπην μετὰθες ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἀλλὰ χαλεπὰ ταῦτα. Τί δὲ τῶν ἀγαθῶν (9) εὐκόλον; Τίς καθελθὼν τρόπαιον ἔστησε; Τίς τρυφῶν καὶ καταυλούμενος τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκοσμήθη; Οὐδεὶς μὴ δραμῶν ἀνείλετο τὸ βραβεῖον. Πόνοι γεννώσι δόξαν, κόματα· προξενούσι στεφάνους. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (10), φημί καὶ γὰρ· ἀλλὰ ταύτας μὲν τὰς θλίψεις ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μακαριότης ἐκδέχεται· τοὺς δὲ τῆς ἁμαρτίας καμάτων τὸ τῆς γέννησης ἐπίπονον καὶ σκυθρωπὸν ἀναμένει. Ἀλλὰ γὰρ ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐδὲ τὰ τοῦ διαβόλου ἔργα τοῖς ἐργάταις τῆς ἀνομίας ἀκμητὶ παραγίνεται. Ποῖοι ἰδρώτες τῆς σωφροσύνης; Ὁ δὲ πορνεύων καθιδρώς ἐστὶ, τῆς ἡδονῆς αὐτὸν ἐκτηκούσης. Τί τοσοῦτον ὑφαίρει (11) τοῦ σώματος ἢ ἐγκράτεια, ὅσον ἢ βδελυρὰ καὶ λυσσώδης ἀκολασία διαφθείρει; Νύκτες δὲ ἄπνοι τῶν διανυκτερευόντων ἐν προσευχαίς· ἀλλὰ πολλῶν χαλεπώτεροι τῶν ἐπαγρουπνούντων ταῖς ἀδικίαις. Ὁ τε γὰρ φόβος τοῦ φωραθῆσθαι, καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς ἡδοναῖς οἴστρος πᾶσαν ἀπαυσιν παντελῶς ἀπελαύνει. Εἰ δὲ, φεύγων τὸ στενὸν τῆς ἐπὶ σωτηρίαν φερούσης (12), τὸ εὐρύχωρον διώκεις τῆς ἁμαρτίας, φοβοῦμαι μὴ, μέχρι τέλους τὴν πλατείαν ὁδεύσας, ἀκόλουθον εὐρῆς τῇ ὁδῷ τὸ κατάλυμα. Ἀλλὰ δυσφύλακτος ὁ θησαυρὸς. Καὶ ἐπαγρουπνησαν, ἀδελφέ. Ἔχεις συνεργούς, εἰάν θελήσῃς, προσευχὴν νυκτοφυλακούσαν, νηστείαν οἰκουροῦσαν, ψαλμῳδίαν ψυχαγωγούσαν. Ταύτας συμπαράλαβε. Αὐταὶ συναγραυλείτωσάν σοι ἐπὶ τὰς φυλακὰς τῶν

sumptum est, et huic editioni additum.

(11) Reg. primus ἀφαίρει.

(12) Idem codex σωτηρίαν ἀγούσης. Rursus idem codex et alter φοβοῦ: sed in ora Regii primi scriptum fuit γρ. φοβοῦμαι. Subinde Colb. primus τῆς ὁδοῦ.

τιμίων. Τί βέλτιον, εἰπέ μοι, πλουτοῦντας ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν τιμίων ἀγωνιῶν, ἢ μηδὲ εἶχειν τὴν ἀρχὴν ὃ φυλάξωμεν; Οὐδεὶς φόβος τῶν στεροῦσιν τὰ ἀγαθὰ ἀπωθεῖται. Οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων συνέστη, εἰ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν σπουδαζομένων τὰς ἀποτυχίας ἐλογιζόμεθα. Παράκειται γὰρ τῇ γεωργίᾳ μὲν ἡ ἀφορία, ταῖς ἐμπορίαις δὲ τὰ ναυάγια, τοῖς γάμοις αἱ χηρεῖαι, ταῖς παιδοτροφίαις αἱ ἀτεκνώσεις. Ἄλλ' ὁμοῦς ἐγχειροῦμεν τοῖς ἔργοις, ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσιν ἐπεριεθόμενοι· τὴν δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἐκθασιν ἀνατιθέμενοι τῷ τὰ ἡμέτερα οἰκονομοῦντι Θεῷ. Σὺ, δὲ λόγῳ μὲν ἀποσαυνύεις τὸν ἀγιασμόν· ἔργῳ δὲ (13) τοῖς καταγνωσμένοις ἐνδιατρίβεις. Ὅρα μὴ ποτὲ σοι μεταμελήσῃ τῶν κακῶν βουλευμάτων, ὅτε ὄφελός σοι τῆς μεταμελείας οὐδέν. Σωφρονισάτω σε τὸ τῶν παρθένων ὑπόδειγμα. Ἐκεῖναι τὸ ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγεῖοις μὴ ἔχουσαι, ὅτε συνεισελθεῖν αὐτὰς ἐχρήσῃ τῷ νυμφίῳ, τότε ἐνδεῶς ἔχουσαι τῶν ἀναγκαίων ἠσθάνοντο. Διὸ καὶ μωρὰς αὐτὰς ὁ λόγος ἀπεκάλεσεν, ὅτι, τὸν καιρὸν τῆς τοῦ ἔλαιου χρήσεως εἰς τὸ περῆναι καὶ συμπορίζειν παραναλώσασαι, ἔλαθον ἑαυτὰς ἀποκλείσασαι τῆς φαιδρότητος τοῦ νυμφῶνος. Μήποτε καὶ σὺ, ἐνιαυτὸν ἐξ ἐνιαυτοῦ, καὶ μῆνας ἐκ μηνῶν, καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενος· καὶ μὴ λαμβάνων τὸ ἔλαιον τῆς τροφῆς τοῦ φωτός, ἐμπέσῃς ποτὲ εἰς ἣν οὐ προσδοκᾷς ἡμέραν, ἥνικα ἂν ἐπιλείπωσί (14) σε λοιπὸν αἱ τοῦ ζῆν ἀφορμαί· ἀφορία δὲ ἢ πάντοθεν καὶ θλίψις ἀπαραμύθητος, ἀπειρηκότων μὲν ἰατρῶν, ἀπειρηκότων δὲ τῶν οἰκείων· ὅτε πυκνῶ ἄσθματι καὶ ξηρῶ συνεχόμενος, πυρετοῦ λάβρου διακαίοντος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμύχοντος, στενάξεις μὲν ἀπὸ μέσης καρδίας, τὸν δὲ συλλυπούμενον οὐχ εὐτρήσεις. Καὶ φθίγγῃ μὲν τι λεπτὸν καὶ ἀδρανές, ὃ δὲ ἀκούων οὐκ ἔσται (15)· πᾶν δὲ τὸ λαλούμενον παρὰ σοῦ ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται. Τίς δώσει τὸ βάπτισμα τότε; Τίς ὑπομνήσει κεκαρωμένου τῷ πάθει; Οἱ προσήκοντες ἀθυροῦσιν, οἱ ἔξω τοῦ πάθους καταφρονοῦσιν, ὃ φίλος ὄκει τὴν ὑπόμνησιν ὡς ταραχὴν ἐμποιοῦσαν, ἢ που καὶ ἰατρός ἐξαπατᾷ, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἀπογινώσκεις διὰ τὸ φύσει φιλόζωνον. Νῦν καὶ ἐρημία τῶν βοηθούντων· ὁ βαπτίζων (16) οὐ πάρεστιν. Ὁ θάνατος παρέστηκεν· οἱ ἀπύγοντες κατεπεύγουσι. Τίς ὁ ἐξαιρούμενος; Θεός, ὃ καταφρονηθεῖς; Ἄλλ' εἰσακούσεται τότε· σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις (17). Προθεσμίαν δώσει; Καλῶς γὰρ ἐχρήσῃ τῇ δεδομένῃ.

8. Μηδεὶς σε ἐξαπαπάτω κενοῖς λόγοις. Ἐπιστήσεται γὰρ σοι αἰφνίδιος ὀλεθρός, καὶ ἡ καταστροφή ὁμοίως καταγιγῶδι παρέσται. Ἦξει ἄγγελος καταφῆς, ἀπ-

²⁶ Matth. xxv, 1. sqq. ²⁷ Ephes. v. 6. ²⁸ I Thess. v. 3.

(13) Illud, ἔργῳ δὲ, etc., ita accipi debet: *sed re pro damnato es ac pro reo. Es in deploratis. Volaterranus sic verterat: Opere vero cum profanis ac deploratis commercium habes.*

(14) Veteres quinque libri ἐπιλείπωσι. Editi ἐπιλείπωσι. Aliquanto post Colb. primus τὰ ἔειδοθεν.

(15) In duobus Colbertinis pro ἔσται legitur ἐστί. Mox unus ms. ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται, *ut deliramentum apparebit*, lectio non mala. Editi et alii duo mss. καταφρονεῖται, *contemnitur*.

(16) Colb. primus εἰ ὁ βαπτίζων. Alii duo mss.

A ne habere quidem initio quidquam quod custodiamus? Nemo spoliationis metu repudiat bona. Ita enim nihil rerum humanarum consisteret, si in singulis quorum studio tenemur, adversos casus attenderemus. Nam sterilitas agriculturam, naufragia mercaturam, nuptias viduitas, liberorum educationem orbitas comitatur. Attamen aggredimur opera ipsa, meliori spe innixi: rerum vero exitum Deo nostra moderanti committimus. Tute verbis quidem sanctimoniam, magni facis: re vero ipsa in deploratorum perditorumque numero versaris. Vide ne quando te poeniteat malorum consiliorum, cum ex poenitentia nihil capies utilitatis. Prudentem te reddat virginum exemplum²⁶. Illæ oleum in vasis non habentes, cum ingredi illas una cum sponso oporteret, tum necessariis rebus destitui se animadvertunt. Quapropter Scriptura fatuas etiam eas vocat, quod id tempus quo utendum oleo erat, in circumcundo et comparando insumentes, imprudenter et incaute a thalami gaudio semetipsas excluserunt. Vide ne tu quoque annum de anno, menses de mensibus, diem de die differens, nec oleum luminis alimentum assumens, in diem inexpectatam aliquando incidas, cum jam deficiet te vivendi facultas, eritque undique angustia, et afflictio cujuscunque levamenti expers, desperantibus medicis, desperantibus et propinquis, cum crebro et sicco anhelitu pressus; vehementi febre internas partes inflammante atque succendente; ingemiscas quidem pectore imo, sed qui condoleat reperies neminem. Ac loquere quidem tenue aliquid et remissum: sed non erit qui audiat; quidquid autem proferes, velut deliramentum contemnetur. Quis tum conferet baptisma? Quis monebit te, sopore alto et gravi ex morbo correptum? Mœrent propinqui, morbum alieni contemnunt: monita quasi perturbationem afferentia negligit amicus, aut forte etiam medicus decipit, nec de teipso desperas ob naturalem vitæ amorem. Nox est, nec sunt auxiliarii ulli: non adest qui baptizet. Astat mors, urgente qui abducant. Ecquis te eripiet? Deus, qui contemptus est? Te scilicet tum exaudiet, tu enim eum nunc audis. Tempus præfinitum prorogabit? Scilicet dato tempore probe usus es.

D 8. Nemo te seducat inanibus verbis²⁷. Nam repentinus tibi imminebit interitus²⁸, ut exitium procellæ simile aderit. Veniet angelus tristis, abducens

ἢ ὁ βαπτίζων. Utraque vocula εἰ et ἡ deest in vulgatis et in Reg. primo. Ibidem Colb. tertius θάνατος πάρεστιν.

(17) Codices Combefisiani ἀκούεις. Alii tres mss. et editi εἰσακούεις. Colb. tertius ἀλλ' οὐκ εἰσακούσεται τότε, σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις, *sed non exaudiet tunc, non enim illum nunc audis*. Sed mihi non dubium est quin vocula οὐ addita sit ab aliquo, qui cum non animadverteret hæc dici per ironiam, negantem particulam necessariam duxit. Hoc ipso in loco Colb. primus προθεσμίαν δέ.

violenter, trahensque animam tuam peccatis vinculam, crebro sed ad quælibet præsentia obvertentem, ac sine voce gementem, ocluso jam gemituum ac lamentorum organo. O quam dilaniabis te ipse! quantum ingemisces! Sed te **122** tuorum consiliorum frustra pœnitebit, cum videbis hinc hilaritatem justorum de egregia donorum distributione lætantium, illinc mœrorem peccatorum qui in altissimis tenebris jacebunt. Quæ tunc dicturus es in dolore cordis tui? Hei mihi, hoc grave peccati onus, cum id exuere ita facile esset, non abjeci! sed horum malorum acervum traxi. Hei mihi, maculas ac sordes non abluī! sed sum peccatis commaculatus. Nunc essem cum angelis: nunc cœlestium honorum deliciis fruerer. O prava consilia! ob temporariam peccati delectationem æternum excrucior: ob carnis voluptatem igni trador. Justum est iudicium Dei: vocabar, et non obediebam: docebar, et animum non attendebam: obtestabantur me, et ego deridebam. Hæc et alia ejusdem generis proferes, deflens temetipsum, si hinc ante baptismum abripiaris. O homo, aut gehennam metue, aut enitere ut regnum adipiscare. Vocationem ne sperne. Cave dixeris: *Habe me excusatum*²⁹, ob hanc et illam rationem. Causa nulla excusare potest. Mihi quidem subit lacrymari, cum hoc mecum reputo, quod turpitudinis opera ingenti Dei gloriæ præfers, quodque peccato firmissime inhærens ob libidinis delectationem a promissis bonis te ipse excludis, sic ut tibi cœlestis illius Jerusalem bona videre³⁰ non liceat. Illic innumera angelorum multitudo, primogenitorum cœtus, apostolorum throni, prophetarum sedes, patriarcharum sceptrum, martyrum coronæ, justorum laudes. Exopta ut cum his numereris, posteaquam Christi dono ablutus fueris et sanctificatus. Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIV.

In ebriosos.

1. Movent quidem me ad dicendum vespertina spectacula: sed ex altera parte impetum meum cohibet, alacritatemque retundit priorum laborum inutilitas. Nam et agricola si priora semina enata non sint, ad aliud semen in iisdem arvis rursus spargendum segnior est et tardior. Etenim si ex tot exhortationibus, in quibus tum præterito tempore vos indesinenter adhortati sumus, tum postea per has septem jejuniorum hebdomadas nocte ac die evangelium gratiæ Dei sine ulla intermissione

²⁹ Luc. xiv, 18. ³⁰ Psal. cxxvii, 5.

(18) Editi κατασύρων. At mss. και σύρων. Haud longe duo mss. Colberlini ὡ πόσα στενάξεις. Vocula ὦ neque in aliis mss. neque in editis reperitur. Reg. primus πόσα δὲ στενάξεις.

A ἀγων βιαίως και σύρων (18) σου την ψυχην δεδεμενην ταῖς ἀμαρτίαις, πυκνά μεταστρεφομένην πρὸς τὰ ὧδε, και ὀδυρομένην ἀνευ φωνῆς, τοῦ ὄργανου λοιπὸν τῶν θρήνων ἀποκλεισθέντος. Ὡ πόσα σπαράξεις σεαυτὸν! πόσα στενάξεις! ἀπρακτα μετανοῶν ἐπὶ τοῖς βουλευθεῖσιν, ὅταν ἴδῃς τὴν φαιδρότητα τῶν δικαίων ἐν τῇ λαμπρῇ διανομῇ τῶν δώρων, και τὴν κατήφειαν τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ σκότει τῷ βαθυτάτῳ. Οἶα ἐρεῖς ἐν τῇ ὀδύνῃ τῆς καρδίης σου τότε; Αἰ μὲ, μὴ ἀπορρίψαι τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς ἀμαρτίας, οὕτω ῥαδίης οὔσης τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ τὸν σωρὸν τῶν κακῶν τούτων ἐφέλκεσθαι. Αἰ μὲ, τὰς κλιθῆδας μὴ ἀποπλύνασθαι, ἀλλὰ ἐστιγμένον εἶναι ταῖς ἀμαρτίαις. Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων· νῦν ἂν τοῖς οὐρανόις ἀγαθοῖς ἐνετρώφην. Ὡ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων! διὰ πρόσκαιρον ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν ἀθάνατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν σαρκὸς τῷ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· ἐκαλούμενη, και οὐχ ὑπήκουον· ἐδιδασκόμενη, και οὐ προσεῖχον· διεμαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλω. Ταῦτα και τὰ τοιαῦτα ἐρεῖς, ἀποκλαιόμενος σεαυτὸν, ἐὰν προαναρπασθῆς τοῦ βαπτίσματος. Ἀνθρώπε, ἡ τὴν γέννησιν φοβήθητι, ἡ τῆς βασιλείης ἀντιποιήθητι. Μὴ ἀτιμάσης τὴν κλήσιν. Μὴ εἶπες, Ἔχε με παρατημένον διὰ τὸ και τὸ. Οὐδέμια πρόφασις ἰκανὴ πρὸς παραίτησιν. Ἐμοὶ θαυροῦν ἐπέρχεται, ὅταν ἐνθυμηθῶτ ὅτι τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνης προσιμῆς τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Θεοῦ, και διὰ τὸ τῆς ἀκολασίας ἡδύ δυσσαποσπάστως ἔχων τῆς ἀμαρτίας, τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποκλείεις, ὡς μὴ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς ἐπουρανίου. C Ἐκεῖ ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύρεις, ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρίαι, σκῆπτρα πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἔπαινοι· Ἐκεῖνοις σεαυτὸν ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι (19), ἀπολουσάμενος και ἀγιασθεῖς κατα τὴν δωρεάν τοῦ Χριστοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα και τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA IA'.

Κατὰ μεθύοντων.

1. Κενεῖ μὲν με πρὸς τὸν λόγον τὰ ἐσπερινὰ θεάματα· κατέχει δὲ μου πάλιν τὴν ὀρμὴν, και ἀπαμβλύνει τὴν προθυμίαν τῶν προλαβόντων πόνων τὸ ἀκαρπον. Ἐπεὶ και γεωργός, τῶν πρώτων αὐτῷ σπερμάτων μὴ ἐκφυέντων, ὀκνηρότερός ἐστι πρὸς τὸ δεύτερον ταῖς αὐταῖς ἀρούραις πάλιν ἐγκαταβάλλειν (20). Εἰ γὰρ ἐπὶ τοσαύταις παραινέσεσιν, ἃς ἐν τε τῷ προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ὑμᾶς οὐ διελίπομεν, και ἐφεξῆς τῶν ἐπτὰ τούτων τῆς νηστείας ἐβδομάδων νυκτὸς και ἡμέρας διαμαρτυρο-

(19) Colb. tertius ἐναριθμηθῆναι. Statim Colb. primus Χριστοῦ, ἢ ἡ δόξα.

(20) Antiqui duo libri ἐγκαταβαλεῖν.

μενοι ὑμῖν (21) τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ὄφελος· ἐπὶ ποίαις ἐλπίσει διαλεχθῶμεν σήμερον; Ὡ πόσας νύκτας εἰκῆ ἠγρυπνήσατε! πόσας ἡμέρας εἰκῆ συνηθροίσθητε! εἴ γε καὶ εἰκῆ· Ὁ γὰρ ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἶτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον τὸν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις (22) μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτέρας ἀξιούται τῆς κατακρίσεως· ὅτι, γευσάμενος καλὸν Θεοῦ ῥῆμα, καὶ γνώσεως μυστηρίων ἀξιωθείς, πάντα προέδωκεν (23), ἠδονῇ βραχείᾳ δελεασθεὶς. Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστιν ἐλέους· δυνατοὶ δὲ, φησὶ, δυνατῶς ἐτασθήσονται. Μία ἐσπέρα, καὶ μία προσβολή (24) τοῦ ἐχθροῦ πάντα τὸν πόνον ἐκεῖνον διέλυσεν καὶ ἠφάνισεν. Ποία οὖν προθυμία τοῦ νῦν λόγου; Ὡστε κἂν ἐσιώπησα, εὖ ἴστε, εἰ μὴ ἐφοβούμην τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰερεμίου, ὃς, πρὸς ἀπειθῆ λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενος, ἐπαθεν ἐκεῖνα ἄπερ αὐτὸς διηγήσατο· ὅτι ἐγένετο αὐτῷ πῦρ ἐν τοῖς ἐγκάτοις, καὶ παρεῖτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἠδύνατο φέρειν. Γυναῖκες ἀκόλαστοι, ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρός τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἐχρῆν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθῆσθαι ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἔννοιαν λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνοιγήσονται μὲν οἱ οὐρανοὶ, ἐπιφανήσεται δὲ ἡμῖν ὁ κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαία, καὶ ἀντιδόσεις (25) ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχει ἐν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ καθαίρει μὲν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἐξ-αλείφειν δὲ τοῖς δάκρυσι τὰ προσημαρτημένα, ἐτοιμάζεσθαι δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσι-σάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, ρίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσχημοσύνης καλύμματα, καταφρονήσασαι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναισχυνησάσαι πάσης ἀρ-βενος ὄψεως, σοβοῦσαι τὰς κόμας, σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσίν ἅμα παίζουσαι, ὀφθαλμῶ ἀσελγεῖ, γέλῳτι ἐκκεχυμένῳ (26) πρὸς ὄρχησιν ἐκμανεῖσαι, πᾶσαν νέων ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλούμεναι, ἐν τοῖς πρὸ (27) τῆς πόλεως μαρτυρίοις χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οἰκειᾶς αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοὺς ἡγιασμένους τόπους πεποιήνται. Ἐμίαναν μὲν τὸν ἀέρα τοῖς ἀσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις

A vobis denuntiavimus, fructus nullus nullaque utili-
tas emerit; qua spe sermonem hodie habebimus?
O quot noctes frustra vigilastis! quot dies frustra
convenistis! si tamen frustra. Nam qui in bonis
operibus progressum fecit, deinde vero ad consue-
tudinem antiquam revertitur, non insumptorum
modo laborum mercedem amittit, sed fit etiam
pœnæ graviori obnoxius; quod cum Dei verbum
bonum degustaverit, mysteriorumque cognitione
dignatus sit, perdidit omnia, brevi voluptate in-
escatus. *Nam minimus quidem venia 123 ac mise-
ricordia dignus est: potentes vero, inquit, potenter
torquebuntur*³¹. Vespera una, et unus inimici as-
sultus omnem illum laborem dissolvit et evertit.
Quæ ergo mihi alacritas nunc ad dicendum? Quare
B etiam tacuissem, mihi credite, nisi Jeremiæ ti-
muissem exemplum: qui cum ad populum contu-
macem verba facere nollet, passus est quæ ipse
recenset: quod factus est ignis ut ejus visceribus,
ac undique dissolvebatur, nec ferre poterat³². Mu-
lieres lascivæ, timoris Dei oblitæ, æternum ignem
aspernatæ, in illa ipsa die cum ob resurrectionis
memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac
recordari diei, illius, in qua aperientur cœli, et ap-
parebit nobis judex e cœlis, et tubæ Dei, et resur-
rectio mortuorum, et judicium justum, et redditio
unicuique juxta opus suum; cum de his cogitare
debuissent, suæque corda a pravis cogitationibus
purgare, et priora peccata lacrymis delere, atque
ad Christi occursum pro magno illo die apparitio-
nis ejus sese præparare, servitutis Christi excusso
C jugo, velamentis honestatis a capite rejectis, con-
tempto Deo, spretis ipsius angelis, virilem omnem
aspectum citra pudorem ferentes, comas agitan-
tes, trahentes tunicas, ac pedibussimul ludentes,
lascivienti oculo, effuso risu, ad saltandum quasi
quodam furore concitæ³³, omnem juvenum libidi-
nem in seipsas provocantes, in martyrum basilicis
pro mœnibus civitatis choros constituentes, loca
sancta officinam obscenitatis suæ effecere. Cantile-
nis meretriciis ut aerem conspurcarunt, ita terram
tripudiis pulsatam pedibus immundis fœdarunt;
spectaculum sibi ipsis juvenum turbam undique
statuentes, plane inverecundæ, prorsusque insi-
pientes, nullum insanix modum omittentes. Hæc
D quomodo tacebo? quomodo, ut par est, lugebo?
Vinum nobis harum animarum damnum intulit.

³¹ Sap. vi, 7. ³² Jerem. xx, 9. ³³ Isa. iii, 16.

(21) Editio Paris. διαμαρτυρόμενοι ἡμῖν. Libri veteres ὑμῖν.

(22) Colb. tertius προπεπονημένοις. Alii mss. et editi πεπονημένοις.

(23) Illud, πάντα προέδωκεν, ita, si mavis, verte: omnia prodidit.

(24) Colb. tertius μία προσβολή.

(25) Unus codex Reg. καὶ ἀνταπόδοσις, sic ta-
men, ut in ora libri scriptum sit γρ. καὶ ἀντίδοσις.

(26) Colb. tertius ἐγκεχυμένῳ. Hunc Basilii locum
sic expressit Ambrosius lib. *De Elia et jejuniis*,
cap. 18, num. 66 et 67: *Illæ in plateis invere-*

*cundos etiam viris sub conspectu adolescentulorum
intemperantium choros ducunt, jactantes comam,
trahentes tunicas.... saltantes pedibus, personan-
tes vocibus, irritantes in se juvenum libidinis motu
histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio.
Spectat corona adolescentum, et fit miserabile
theatrum.... cælum impuro contaminatur aspectu,
terra turpi saltatione polluitur, quæ obscenis sal-
tatibus verberatur. Quomodo patienter loquar, pie
præteream, convenienter defleam? Vinum nobis
tantarum animarum damna intulit.*

(27) Lege Ducæum in illud, ἐν τοῖς πρὸ, etc.

Vinum, Dei donum ad infirmitatis levamen sobriis datum, nunc lasciviæ factum est instrumentum intemperantibus.

ὑπερβολὴν ἀπολείπουνται. Ταῦτα πῶς μὲν σιωπήσω; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν ὀδύρωμαι; Οἶνος ἡμῖν τῶν ψυχῶν τούτων τὴν ζημίαν ἐποίησεν· οἶνος, τὸ παρὰ Θεοῦ δῶρον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς σωφρονοῦσιν· ὄπλου δὲ νῦν γενόμενον ἀκολασίας τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

2. Ebrietas, voluntarius ille dæmon, per voluptatem in animas insiliens, ebrietas, nequitiae parens, resque virtuti inimica, fortem virum ignavum reddit: Pudicum impudicum; justitiam non novit, tollit prudentiam. Quemadmodum enim aqua ignis est adversa: sic immodicum vinum rationem extinguunt. Quapropter pigrabar quidquam contra ebrietatem dicere, non quod malum quoddam sit, exiguum, aut contemnendum, sed quod sermo noster nihil esset profuturus. Etenim si ebrius desipit, et vertigine laborat; frustra loquitur qui increpat non audientem. Quos igitur alloquemur? siquidem qui **124** admonitione indiget, ea quæ dicuntur, non auscultat: temperanti vero et sobrio opus non est sermonis auxilio, cum ab hoc vitio purus sit et immunis. Quid igitur capiam consilii in præsentium rerum statu, si et sermo inutilis sit, nec silentium tutum? Negligemus curationem? Sed periculosa est negligentia. Dicamne contra ebrios? Sed in emortuas aures insonabimus. Fortassis igitur sicut in pestilentibus morbis corporum curatores eos quidem qui sani sunt, remediis quibusdam morbum prævenientibus communiunt; iis vero qui morbo jam correpti sunt, manus non adhibent: sic etiam nobis media ex parte utilis est sermo, qui impertiturus sit tutelam et antidotum sanis et integris, non liberationem aut medelam ægrotantibus.

3. Quid differs, o homo, a brutis animantibus? Nonne rationis dono, qua a tuo conditore accepta, creaturæ cujuslibet princeps effectus es et dominus? Quisquis igitur se ipse intelligentia ac cognitione privat per ebrietatem, *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*³⁴. Imo etiam dixerim ego temulentos rationis magis esse expertes quam ipsa pecora: siquidem quadrupedia omnia et bestiae, certos ac constantes ad coitum motus impetusque habent: quorum vero animum temulentia occupat, et quorum corpus calor præter naturam accedens implet, hi omni tempore et omni hora ad impuros turpesque complexus concitantur, atque ad voluptates. Nec hoc modo

³⁴ Psal. XLVIII, 13.

(28) Colb. primus pro παντελῶς habet ἀληθῶς, vere.

(29) Colb. tertius λογισμὸν κατασβέννυσσι σῶφροναν, prudentem cogitationem extinguunt.

(30) Colbertini duo mss. οὐδὲν δεῖται.

(31) Editi ἔχει. Veteres sex libri ἔχει. Aliquanto post Colb. primus πάθους κρατούμενοις.

(32) Unus ms. pro ἀναπλήσαντες habet ἀναπληρώσαντες. Et inde quoque Ambrosius sumpsit multa, quæ reperiatis capite 16. Sic enim loquitur: *Hæc (ebrietas) sensus hominum mutat et formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siqui-*

ποσίν, ἢ ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατεκρότησαν, θέατρον ἑαυταῖς νεκρίσκων ὄχλον περιστησάμεναι, σοδιάδες ὄντως καὶ παράφοροι παντελῶς (28), μανίας οὐδεμίαν ὄντως καὶ παράφοροι παντελῶς (28), μανίας οὐδεμίαν

2. Μέθη, ὁ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος, μέθη, κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν ἀνδρείον δειλὸν ἀποδείκνυσσι, τὸν σῶφρονα ἀσελγῆ· δικαιοσύνην οὐκ οἶδε, φρόνησιν ἀναίρει. Ὡσπερ γὰρ ὕδωρ πολέμιόν ἐστι πυρί, οὕτως ἀμετρία οἴνου λογισμὸν κατασβέννυσσι (29). Διόπερ ὠκνοῦν τι λέγειν κατὰ μέθης, οὐχ ὡς περὶ μικροῦ τινος κακοῦ ἢ παρορθῆναι ἀξίου, ἀλλ' ὡς οὐδὲν ὄφελος παρεχομένου τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ὁ μεθύων παραφροεῖ καὶ ἐσκότῳται, εἰκῆ βλάβηδὲ ὁ ἐπιπλήττων τῷ μὴ ἀκούοντι. Τίσιν οὖν διαλεχθῶμεν; εἴπερ ὁ μὲν χρήζων τῆς παραινέσεως οὐκ ἀκούει τῶν λεγομένων· ὁ δὲ σωφροῶν καὶ νήφων οὐ δεῖται (30) τῆς ἐκ τοῦ λόγου βοήθειας, καθαρεύων (τοῦ πάθους). Τί οὖν χρήσομαι τοῖς παροῦσιν, εἰ καὶ ὁ λόγος ἀχρηστός, καὶ ἡ σιωπὴ ἀπορός; Παρίθωμεν τὴν ἐπιμέλειαν; Ἄλλ' ἐπικίνδυνος ἡ ἀμέλεια. Ἄλλὰ φθέγγσομαι τι κατὰ τῶν μεθύοντων; Ἄλλ' εἰς νεκρὰς ἀκοὰς ἐνηχοῦμεν. Μήποτε οὖν, ὡς ἐπὶ τῶν λοιμικῶν νοσημάτων οἱ τῶν σωμάτων θεραπευταὶ τοὺς μὲν ὑγιαίνοντας τοῖς προφυλακτικαῖς βοηθήμασιν ἀσφαλίζονται, τοῖς δὲ κεκρατημένοις ὑπὸ τοῦ πάθους οὐκ ἐγχειροῦσιν· οὕτω καὶ ὑμῖν ἐξ ἡμισείας ἔχει (31) ὁ λόγος τὸ χρήσιμον· φυλακὴν ὑποδεικνύς τοῖς ἀπαθέσιν, οὐκ ἀπαλλαγὴν καὶ ἴασιν τοῖς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένοις.

3. Τίμι διενήνοχας τῶν ἀλόγων, ὦ ἄνθρωπε; Οὐ τῆ δωρεᾶ τοῦ λόγου, ἢν λαβὼν παρὰ τοῦ κτίσαντός σε, ἀρχῶν καὶ κύριος ἐγένου πάσης τῆς κτίσεως; Ὁ τοίνυν ἀρελόμενος ἑαυτοῦ τὴν φρόνησιν διὰ τῆς μέθης. Παρασυρεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς. Μᾶλλον δὲ καὶ τῶν βοσκημάτων φαίην ἂν ἐγὼγε ἀλογωτέρους εἶναι τοὺς ἐν τῇ μέθῃ· εἴπερ τὰ μὲν τετράποδα πάντα καὶ τὰ θηρία τετραγμένας ἔχει τὰς πρὸς τὴν μίξιν ὀρμὰς, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς μέθης τὴν ψυχὴν κατεχόμενοι, καὶ τὸ σῶμα τῆς παρὰ φύσιν θερμότητος ἀναπλήσαντες (32), πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ὥραν πρὸς τὰς ἀκαθάρτους καὶ ασχημονας συμπλοκάς καὶ ἡδονὰς συναλεύονται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὴν ἀλογίαν οὗτοις ἐμποιεῖ,

dem naturali vapore corporis calidi et præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus præscriptum habeant, quo deceat indulgere concubitu. ... Umbras sæpe transiliunt sicut foveas, nutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur. ... concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor. ... Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est. Illud, quod mox sequitur, καὶ ἡδονὰς, ex duobus mss. Colbertinis addidimus.

ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν αἰσθήσεων παρατροπὴ χείρονα παν- A
 τὸς κτήνους ἀποδείκνυσι τὸν μεθύοντα. Ποῖον γὰρ
 βόσκημα οὕτω παραβλέπει καὶ οὕτω παρακούει ὡς
 ὁ μεθύων; Οὐκ ἀγνοοῦσι μὲν τοὺς οἰκειστάτους,
 προστρέχουσι δὲ πολλάκις τοῖς ἄλλοτρίοις ὡς τοῖς
 συγγήεσιν; Οὐ τὰς σκιὰς διακηθῶσι πολλάκις ὡς
 ὄχτους ἢ φάρκγγας; Ἦχων δὲ αὐτοῖς (33) καὶ ψό-
 φων, οἰονεὶ θολάσσης κυμαίνουσης, τὰ ὄσα πεπλή-
 ρωται ἢ δὲ γῆ πρὸς τὸ ὄρθιον διακίεσθαι δοκεῖ,
 καὶ τὰ ὄρη περιτρέχειν ἐν κύκλῳ. Οὗτοι ποτὲ μὲν
 γελῶσι ἀπαυστα, ποτὲ δὲ ὀδυνοῦνται καὶ κλαίουσιν
 ἀπαρηγόρητα. Καὶ νῦν μὲν θρασεῖς εἰσι καὶ ἀπτόη-
 ται, νῦν δὲ κατάρθοι καὶ δειλοί. Τούτοις ὕπνοι
 μὲν βραβεῖς καὶ δυσανάφοροι καὶ πυργώδεις, καὶ τῶ
 ὄντι θανάτου γείτονες, αἱ δὲ γρηγορήσεις (34) τῶν
 ὕπνων ἀναισθητότεραι. Ἐνύπνιον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν B
 ὁ βίος, οἱ γὰρ, ἱμάτιον οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ τί φάγουσιν
 εἰς τὴν αἰρίον, βασιλεύουσι καὶ στρατοπέδων ἀρχου-
 σιν ἐν τῇ μέθῃ, καὶ πόλεις οἰκοδομοῦσι, καὶ χρή-
 ματα διανέμουσι. Τοιούτων φαντασιῶν καὶ ἀπάτης
 τοσαύτης περιζέων ὁ οἶνος τὰς καρδίας αὐτῶν πλη-
 ροῖ. Ἄλλοι δὲ εἰς τὰ ἐναντία περιάγουται πάθη. Ἄ-
 δυσέλπιδες εἰσι, καὶ κατηγεῖς, καὶ ὀδυνηροὶ, καὶ
 δακρυώδεις, καὶ φοφοδεῖς, καὶ εὐπτόητοι. Ὁ αὐτὸς
 οἶνος ἐν διαφόροις σωματίων ἐξεσι διάφορα τὰ πάθη
 ταῖς ψυχαῖς ἐργαζόμενος. Οἷς μὲν γὰρ ἂν διάχυσιν
 τοῦ αἵματος ἐμποιήσας πρὸς τὴν ἐπιγάνειαν ἐξαν-
 θήσῃ, φαιδρούς καὶ ἠδέεις καὶ γεγαυμένους αὐτοῦς
 ἀποδείκνυσιν. ὧν δ' ἂν ὑπὸ τοῦ βάρους καταπίληται
 τὴν ἕξιν, συστέλλων αὐτῶν καὶ καταπιέζων τὸ αἷμα,
 πρὸς τὴν ἐναντίαν αὐτοῦς περιάγει διάθεσιν. Καὶ τί C
 δεῖ λέγειν τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ὄχλον; τὰς δυσκο-
 λίας τοῦ ἤθους; τὸ εὐπαρόξυντον; τὸ μεγαμίαινον;
 τὸ ὀξύρροπον τῆς ψυχῆς; τὴν κραυγὴν; τὸν θόρυβον;
 τὸ πρὸς πάντα ἀπάτην εὐπαρόξυντον; τὸ πρὸς τὰς
 ὀργὰς ἀταμίευτον;

4. Ἢ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀκρασία ἀντικρὺς ὡσπερ
 ἐκ πηγῆς τοῦ οἴνου φέρεται, καὶ συνεισπίπτει τῶ
 ἀκράτῳ τῆς ἀσελγείας ἢ νόσου, πᾶσαν βοσκημάτων
 μακίαν ἐπὶ τὸ θῆλυ δευτέρου τῆς τῶν μεθύοντων
 ὕβρεως ἀποφαίνουσα· εἴπερ τὰ μὲν ἄλογα γνωρίζει
 τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, οἱ δὲ μεθύοντες ἐν ἀόρῳ
 μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῶ θήλει τὸ ἀόρῳ ἐπιζητοῦσιν.
 Οὐδὲ ἐπεξέλθειν τῶ λόγῳ ῥάδιον πᾶσι τοῖς ἐκ τῆς
 μέθης δεινοῖς. Αἱ μὲν οὖν ἐκ τοῦ λοιμοῦ βλάβαι D
 χρόνῳ ἐγγίνονται (35) τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ μικρὸν
 τοῦ αἵρος τὴν παρ' ἑαυτοῦ φθορὰν ἐπιθέτουσιν τοῖς
 σώματιν· αἱ δὲ παρὰ τοῦ οἴνου εὐθὺς συνεισπίπτου-
 σιν. Οὕτω γὰρ τὴν ψυχὴν ἀποκλιότες, ὡς ὑπὸ πάσης
 κηλίδος εἶναι κατεστιγμέναι, ἔτι καὶ αὐτὴν τοῦ σώ-
 ματος τὴν ἕξιν προσδιαφθεῖρονται οὐ μόνον τῇ

(30) Colb. primus ἦχων δὲ αὐτῶν. Mox Reg. pri-
 mus ὄσα πεπλήρωται. Vox δυσανάφοροι, quæ mox
 sequitur, varie a variis scriptoribus accipitur. Alii
 volunt δυσανάφορος idem valere quod δυσδιάστατος,
difficilis portatu. Aliis δυσανάφορος est *δυσπαύ-
 λατος, a quo quis vix liberari potest*. Videtur mihi
 posterior notio huic loco magis convenire.

(34) Editi γρηγορήσεις. Antiqui duo libri γρηγο-
 ρήσεις. Reg. primus ἐρηγορήσεις. Aliquanto post in

cos brutos reddit et stupidos: sed sensuum etiam
 eversio temulentum quovis pecore deteriorem effi-
 cit. Enimvero quodnam brutum animal videndi au-
 diendique sensu languescit ita, ut temulentus?
 Nonne ignorant familiarissimos, et sæpe ad alienos
 velut ad familiares ac necessarios accurrunt? Nonne
 sæpenumero umbras tanquam rivulos aut convalles
 transiliunt? Rursus eorum aures sonitu ac stre-
 pitu quodam quasi æstantis maris implentur:
 terra vero sursum erigi videtur, et montes in or-
 bem circumverti. Hi aliquando quidem rident in-
 desinenter; aliquando vero dolent lugentque insol-
 labiliter. Et modo audaces sunt et intrepidi; modo
 trepidi timidique. His somni quidem graves sunt,
 et excussu difficiles, prope suffocantes, planeque
 morti vicini; vigiliæ vero somnis stupidiores. Nam
 insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cum
 nec vestem habeant, neque quod in crastinum
 edant, regnant, et exercitibus in ebrietate impe-
 rant, construunt urbes, ac pecunias elargiuntur.
 Visis ejusmodi tantoque errore eorum corda replet
 vinum. Alii vero in contrarios affectus prolabun-
 tur. Despondent animum, tristes sunt, dolentes,
 lacrymis se dedentes, formidolosi, et consternatu
 faciles. Idem vinum pro varia corporum **125** ha-
 bitudine varios ac diversos affectus in animis parit.
 In quibus enim, sanguine diffuso, ad superficiem
 usque effloruerit, eos hilares lætosque et gaudio
 perfusos reddit: quorum vero habitudinem pon-
 dere suo obstruxerit, eos contracto ac compresso
 sanguine, ad contrariam affectionem transmovet. Et
 quid opus est reliquarum perturbationum catervam
 recensere? indolem morosam, animum exacerbatu
 facilem, mores querulos, repentinam animi mutatio-
 nem, clamorem, tumultum, proclivitatem ad omnem
 dolum, animum iras recondere ac frenare nescium.

4. Quin etiam ipsa in fruendis voluptatibus in-
 continentia ex vino quasi ex fonte manifeste
 prorumpit; atque una cum mero irrepit impudi-
 ciæ labes, quæ omnem pecorum in feminas in-
 saniam demonstrat procacitate ac lascivia ebrio-
 rum minorem esse. Et quidem bruta animalia
 naturæ terminos non ignorant: ebrii vero in
 masculo feminam, in femina masculum requi-
 runt. Sed omnia temulentiae mala ne verbis
 quidem persequi ac commemorare facile est.
 Nam pestilentiae damna quodam temporis in-
 tervallo accedunt hominibus, aere suam ipsius
 corruptionem paulatim in corpora transferente:
 sed illata a vino detrimenta simul statim ir-
 ruunt. Postquam enim animam ita perdidere, ut

Colb. tertio pro τοιούτων legitur τοσοῦτων.

(35) Colb. primus γίνονται. Infra in Colb. codice
 1934 e regione vocis πεπλαθηκός legitur σεσηπός:
 quam vocem librarius addidit, ut indicaret πεπλα-
 θηκός idem valere quod σεσηπός. Ejusdem declara-
 tionum reperias exempla multa in libris antiquis:
 quod notavi, ut monerem has quarundam vocum
 declarationes pro variis lectionibus sumi non de-
 bere.

sintomnigenis masculis compuncti, præterea ipsam quoque corporis habitudinem corrumpunt. Etenim non ob immodicas solum voluptates quibus velut furore quodam ad salacitatem concitantur, contabescunt ac diffluunt: sed ob ipsam etiam molem ac tumorem, corpus nimio humore repletum laxumque et vitali vigore solutum circumferunt. Horum lividi sunt oculi, subpallida superficies cutis, spiritus impeditus ac coagmentatus, lingua resoluta, clamor indistinctus, titubantes pedes velut puerorum, spontaneæ superfluitatum egestionες quasi ab inanimatis profluentes. Ob luxum miserabiles, miserabiliores quam qui in mari tempestate jactantur, quos fluctus alii aliis succedentes, ac demergentes, ex undis emergere non sinunt. Hunc ad modum horum quoque animæ vino madentes submerguntur. Quapropter ut jactata tempestate navigia cum plus æquo onerantur, onere ejecto necesse est allevari: ita et hi ea quæ ipsos gravant, necessario egerunt. Vix enim vomitu et dejectione ab onere liberantur, tanto miserabiliores infeliciter navigantibus, quantum hi quidem ventos et mare et externa impedimenta causantur: ille vero ebrietatis tempestatem sibi ipsis sponte asciscunt. Qui a dæmone obsidetur, miseratione dignus est: ebrius vero eadem perpetuens, ne dignus quidem est cujus misereamur, quando quidem cum voluntario dæmone colluctatur. Hi præterea quædam ebrietatis pharmaca componunt, operam industriamque in eo ponentes, non ut ne **126** quid mali a vino patiantur, sed ut ipsorum ebrietas jugis sitet assidua. Enim vero, saltem quod ad potandi tempus attinet, exigua eis est dies, brevis itidem nox vel hiberna. Denique hujus mali finis nullus est. Nam ipsum se merum promovet ad amplius. Nam enim levat necessitatem: sed alterius potus necessitatem inevitabilem inducit, exurens inebriatos, semperque desiderium plus bibendi provocans. Sed dum inexplebilem bibendi sitim sibi comparare cogitant, contra atque animo destinarunt accidit. Nam assiduo deliciarum usu suos sensus languidos reddunt ac retusos. Sicut enim nimius fulgor visum hebetat, et sicut qui ab ingenti sono ac fragore obtunduntur, ob immodicum percussum eo deveniunt, ut nihil omnino audiant: sic etiam hi præ nimio voluptatis studio imprudentes et incauti voluptatem amittunt. Vinum namque, etsi merum, ipsis est insipidum et aquæ simile: cum vero vinum recens sumitur, videtur tepidum; id etsi recentissimum est, etsi nix ipsa, tamen flammam ex immodico vino intus in ipsis accensam extinguere non potest. *Cui vae? cui tumultus? cui judicia? cui molestiæ et*

(36) Legitur προσεστηκός in editione Paris. pro προσεστηκός, uti habent veteres quatuor libri. Reg. tertius παροσστηκός. Editio Basil. παρσστηκός.

(37) Unus ms. διώλιπειν.

(37) Reg primus προσάγει.

(39) Colb. tertius τῆς ἄγαν φιλοπονίας, πρὸς ἴμμο-

ὑπερβολῇ τῶν ἡδονῶν ἐξοιστρούσων ἐπὶ λαγνείας ἐκτετακότες καὶ διαδρόντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῶ τῶ ὄγκῳ πεπλαθηκός καὶ βρυώδες καὶ τοῦ ζωτικῆς τόνου λελυμένον τὸ σῶμα φέροντες. Τούτων πελιθνοὶ οἱ ὀφθαλμοί· ὑπωχρὸς δὲ ἡ ἐπιφάνεια· πνεῦμα προσεστηκός (36)· γλώσσα παρεμμένη, καὶ κραυγὴ ἄσημος· ἀκροσφαλεῖς οἱ πόδες καθάπερ οἱ τῶν παιδῶν· ἐκκρίσεις δὲ τῶν περιττωμάτων αὐτόματα ὡσπερ ἀπὸ ἀφύχων ρέουσαι. Ἐλεεινοὶ τῆς τρυφῆς, ἐλεεινότεροι τῶν ἐν πελάγει χειμαζομένων, οὓς ἄλλα ἐξ ἄλλων διαδεχόμενα καὶ ἐπιβαπτιζόμενα κύματα ἀναφέρειν οὐκ ἐπιτρέπει τοῦ κλύθωνος. Οὕτω δὲ ταὶ τούτων αἱ ψυχὰὶ ὑποδρύχιοι φέρονται βεβαπτισμένοι τῷ οἴνῳ. Διόπερ ὡς τὰ χειμαζόμενα πλοῖα, ἐπειδὴν ὑπέραντλα γένηται, ἀναγκασίως τῇ ἐκβολῇ τοῦ φόρτου κουφίζονται· οὕτω καὶ τούτοις ἀναγκαῖαι τῶν βαρυνόντων αἱ ἀποθέσεις. Ἐμοῦντες γὰρ καὶ ἀποδύζοντες, μόλις ἐλευθεροῦνται τοῦ βάρους· τοσοῦτον τῶν δυσπλοούντων ἐλεεινότεροι, ὅσον οἱ μὲν ἀνέμους καὶ θάλασσαν καὶ τὰς ἐξωθεν ἀνάγκας ἐπαιτιῶνται· οἱ δὲ αὐθαίρετον ἐπισπῶνται τὸν ἐκ τῆς μέθης χειμῶνα. Ὁ δαιμονῶν ἐλεεινός· ὁ δὲ μεθύων, τὰ αὐτὰ πάσχων, οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖσθαι ἀξίος, αὐθαίρετῳ δαίμονι προσπαλαίων. Οἱ καὶ μέθης συντιθέασιν φάρμακα, οὐχὶ τὸ μὴ παθεῖν τι δεινὸν ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ τὸ μὴ διαλείπειν (37) μεθύοντες μηχανώμενοι. Ὀλίγη μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα· μικρὰ δὲ ἡ νύξ καὶ ἡ χειμῆριος, πρὸς γὰρ τὸν τοῦ πότου χρόνον. Τέλος δὲ οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ οἴνος ἐπὶ τὸ πλεῖον προάγει (38). Οὐ γὰρ τὴν χρεῖαν παραμυθεῖται, ἀλλ' ἐτέρου πότου χρεῖαν ἀπαραίτητον ἐμποιεῖ, ἐκκαίων τοὺς μεθύοντας, καὶ αἰεὶ πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἔφεσιν προκαλούμενος. Ἀπλήρωτον δὲ τοῦ πίνειν τὴν ὄρεξιν ἔχειν ἐπινοοῦντες, τὸ ἐναντίον πάσχουσιν ἢ προσήρηνται. Τῶ γὰρ συνεχεῖ τῆς τρυφῆς τὰς αἰσθήσεις ἀπομαραίνουσιν. Ὡς γὰρ τὸ ἄγαν λαμπρὸν ἀμαυροῖ τὰς ὄψεις, καὶ ὡσπερ οἱ τοῖς μεγάλαις ψόφοις κατακρουόμενοι τῇ ἀμετρῇ τῆς πληγῆς εἰς τὸ μηδὲ ἀκούειν παντελῶς περιάγονται· οὕτω καὶ οὗτοι λελήθασιν ἑαυτοὺς ὑπὸ τῆς ἄγαν φιληδονίας (39) τὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες. Ἄποιος μὲν γὰρ αὐτοῖς καὶ ὑδατώδης ὁ οἴνος, κἂν ἄκρατος ἢ χλιαρὰ δὲ τοῦ νεαροῦ ἢ ἀντίληψις, κἂν τὸ ἀκραφνέστατον ἦ, κἂν αὐτὴ χιῶν, κατασθέσαι τὴν ἔνδον ἐν αὐτοῖς (40) ἐκ τῆς ἀμετρίας τοῦ οἴνου καιομένην φλόγα μὴ δυναμένη. Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι κρίσεις; τίνι ἀηδία καὶ λίσχαι; τίνι συντρίμματα διακενῆς; τίνος πελιθνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; Οὐ τῶν ἐγγχρονίζοντων ἐν οἴνῳ, καὶ κατασκοπούτων τοῦ πότου γίνονται; Τὸ οὐαὶ θρηνηδές ἐστὶ ἐπίφθεγμα. Θρήνου δὲ ἀξιοὶ οἱ μεθύοντες, διότι μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Θόρυβος δὲ διὰ τὴν ἐκ τοῦ οἴνου ταραχὴν ἐγγινομένην τοῖς λογισμοῖς. Καὶ

dico vini amore. Alii tres mss. et editi φιληδονίας.

(40) Antiqui duo libri τὴν ἐνδοθεν αὐτοῖς. Mox editio Basil. et quatuor mss. μὴ δυναμένη. Reg. primus οὐ δυναμένη. Editio Paris. οὐ δύναται. Subinde Colb. primus καὶ τῶν κατασκοπούμενων.

ἀκρίαι διὰ τὰς πικρὰς ἐκ τῆς τοῦ πίνειν ἡδονῆς ἀνα-
 δόσαις. Τούτων γὰρ δεσμοῦνται μὲν οἱ πόδες, δε-
 σμοῦνται δὲ χεῖρες ἐκ τῶν ἐπιπεμπομένων αὐτοῖς
 παρὰ τῆς (41) μέθης βρυμάτων. Καίτοι καὶ πρὸ τού-
 των τῶν παθῶν, παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ πίνειν,
 τὰ τῶν φρενιτικῶν αὐτοῖς συμπίπτει πάθη. Ὅταν
 γὰρ πλήρεις αἱ μῆνιγγες γένωνται τῆς αἰθάλης, ἢ
 ὁ οἶνος ἐξατμιζόμενος ἀναφέρει, βάλλεται μὲν ὀδύ-
 ναις ἀφορήτοις ἢ κεφαλῇ· μένειν δὲ ὀρθῇ ἐπὶ τῶν
 ὤμων μὴ δυναμένη, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλα (42) καταπίπτει,
 τοῖς σπονδύλοις ἐνολισθαίνουσα. Λέσχην δὲ λέγει τὴν
 ἀμετρον ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐμφιλόνεικον ὀμιλίαν.
 Καὶ συντρίμματα διακενῆς γίνεται τοῖς οἰνόφλυ-
 ξιν (43), οὐ δυναμένοις ὀρθοῦσθαι ὑπὸ τῆς μέθης.
 Ἀνατρέπονται γὰρ εἰς παντοῖα πτωμάτων σχήματα,
 ὥστε ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ σώματος συντρίμ-
 ματα ἔχειν διακενῆς.

in conviviis ac contentiosam garrulitatem. Denique contritiones inaniter fiunt ebriis, cum erigere se præ ebrietate non queant. Nam evertuntur, atque variis modis cedunt, unde ipsis necesse est inaniter contritiones in corpore habere.

δ. Ἀλλὰ τίς (44) εἶπε ταῦτα τοῖς οἰνοπλήκτοις; Κα-
 ρηβαροῦσι γὰρ ἐκ τῆς κραιπάλης, νυστάζουσι, χα-
 σμῶνται, ἀχλὺν βλέπουσι, ναυτιῶσι. Διὰ τοῦτο οὐκ
 ἀκούουσι τῶν διδασκάλων πολλαχόθεν αὐτοῖς ἐμβο-
 ῶντων. Μὴ μεθύσκεσθε οἶνω, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία
 καὶ πάλιν· Ἀκόλαστον οἶνος, καὶ ὑβριστικὸν μέθη.
 Ὡν παρακούοντες, αὐτόθεν ἔχουσι τὰς ἐπικαρπίας
 τῆς μέθης. Οἰδαίνει μὲν γὰρ ὁ ὄγκος, ὀφθαλμοὶ
 δίνυγροι, στόμα ξηρὸν καὶ διακάς. Ὡσπερ γὰρ αἱ
 χαράδραι, ἕως μὲν ἂν αὐταῖς ἐπιρρέουσιν (45) οἱ χεῖ-
 μαρροὶ, πλήρεις εἶναι δοκοῦσι, παρελθούσης δὲ τῆς
 πλημμύρας, ξηραὶ καταλιμπάνονται οὕτω καὶ τοῖς
 οἰνόφλυξι τὸ στόμα (46), ἐλλιμνάζουτος μὲν τοῦ οἶ-
 νου, πλήρες ἐστὶ πῶς καὶ δίνυγρον, μικρὸν δὲ παρα-
 δραμόντος, ξηρὸν καὶ ἀνικμὸν ἀπελέγχεται. Παρασυ-
 ρόμενον δὲ αἰεὶ καὶ κατακλυζόμενον τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ
 οἶνου, καὶ τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα προσαποβάλλει. Ποία
 γὰρ κατασκευὴ ἀνθρώπου οὕτως ἰσχυρὰ, ὥστε τοῖς
 ἐκ τῆς μέθης κακοῖς ἀντισχεῖν; Τίς γὰρ μηχανὴ τὸ
 αἰεὶ θερμιανόμενον καὶ αἰεὶ διάδροχον τῷ οἶνω γινώ-
 μενον (47) σῶμα μὴ οὐχὶ ἐκπλυτον καὶ ἐξίτηλον καὶ
 διερόρηκός γενέσθαι; Ἐντεῦθεν οἱ τρόμοι καὶ αἱ
 ἀσθένειαι κοπτομένου γὰρ αὐτοῖς τοῦ πνεύματος ὑπὸ
 τῆς ἀμετρίας τοῦ οἶνου, καὶ τῶν νεύρων λυομένων
 τῆς συντονίας, ὁ κλόνος τῷ σύμπαντι ὄγκῳ τοῦ σώ-
 ματος ἐπιγίνεται. Τὴν κατάραν τοῦ Καὶν ἐφ' ἑαυ-

A *tricæ? cui contritiones supervacuæ? cujus lividi oculi? Nonne immorantium in vino, et explorantium ubi computationes fiant* ³⁵? Væ, lamentationis vox est. Lamentatione quidem digni sunt ebrii, quod ebrii regnum Dei consecuturi non sint ³⁶. Tumultus vero fit ob turbationem ex vino rationi accedentem. Et inde molestiæ, quod amare digestiones ex vini voluptate huc illuc repant. Horum namque ligantur pedes, ligantur manus per suscitatas sibi ab ebrietate fluxiones. Imo enim ante hæc infortunia, ipso bibendi tempore, idem quod phrenetici perpetiuntur. Postquam enim fuligine, quam vinum exhalans sursum emittit, repletæ sunt cerebri membranæ, caput ut intolerabilibus doloribus corripitur, ita super humeros rectum
 B manere non valens, huc illuc super vertebrae nutans, jactatur. Tricas autem dicit immoderatam

δ. Sed quis hæc dixerit vino obrutis? Nam gravantur capite ex crapula, dormitant, oscitant, offusam oculis caliginem habent, nauseant. Quapropter non audiunt magistros, qui ipsis undelibet inclamant: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* ³⁷. Ac rursus: *Luxuriosum vinum, et contumeliosa ebrietas* ³⁸. Quibus contemptis, statim fructum referunt ebrietatis. Nam intumescit corporis moles, humidi sunt oculi, os siccum est et perustum. Ut enim cava, dum in se torrentes confluunt, plena esse videntur: sed ubi exundatio præterit, sicca aridaque relinquuntur; ita et ebriosorum os, restagnante vino, plenum quodam modo est, et madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum et humoris expers deprehenditur. Imo cum semper vitietur, et immodico vino obruatur, etiam humorem vitalem amittit. Quæ enim hominis constitutio tam valida, ut temulentia malis obsistat? Quibus enim artibus fieri possit, ut corpus semper incallescens, **127** semperque vino madens, non efficiatur evanidum, exoletumque et fluxum? Hinc tremores debilitasque: siquidem præ immodico vino spiritu in eis præciso atque interrupto, nervorumque exsoluta robore, agitatio ac tremor toti corporis moli accedit. Quid vis Caini maledictionem tibi ipse asciscere, tremens ac vagabundus

³⁵ Prov. xxiii, 29, 30. ³⁶ I, Cor. vi, 10. ³⁷ Ephes, v, 18. ³⁸ Prov. xx, 1.

(41) Colb. primus ἀπὸ τῆς. Nec ita multo infra duo mss. συναισπίπτει πάθη.

(42) Illud, ἐπ' ἄλλα, additum fuit ex libris antiquis. Hoc ipso in loco unus mss. τοῖς σπονδύλοις. — Mox, pro ἐμφιλόνεικα, ἐμφιλόνεικον reposuimus sicque correxerat Thesaurus Steph. Edit.

(43) Colb, tertius τοῖς οἰνόφλυξι.

(44) Verborum illorum ἀλλὰ τίς, etc. hæc est sententia: Quis dicendo efficere poterit, ut ebrii hæc intelligant? — Infra locum Epistolæ ad Ephes. juxta Græcum textum Novi Testamenti correximus, scribendo μεθύσκεσθε, loco formæ activæ με-

θύσκετε, quæ, repugnante sensu, legebatur. Edit

(45) Antiqui duo libri ἐπιρρέουσιν. Mox. Reg. primus ξηραὶ καταλείπονται.

(46) Τὸ στόμα. Legendum σῶμα, ut patet ex his quæ præcedunt et sequuntur, præcipue vero ex commentario in *Isaiam*, num. 153, ubi eadem occurrit sententia. MARAN.

(47) Reg. primus οἶνω γινόμενον. Statim editi διερόρηκός. Libri veteres διερόρηκός. Nec ita multo infra editio Paris. κοπτομένου γὰρ: sed vocula γὰρ neque in editione Basil. neque in quinque mss. invenitur. Ibidem Reg. primus ἀπὸ τῆς ἀμετρίας.

per totam vitam ³⁹? Corpus enim quod naturali A fulcro destituitur, circumagi necesse est et contremiscere.

6. Usquequo vinum? usquequo ebrietas? Periculum est tandem cænum lutumque pro homine fias, ita totus admistus vino es, unaque pariter putruisti, vinum ex quotidiana erapula obolens, et hoc corruptum, perinde ut vasa nulli omnino usui idonea. Hos Isaias luget: *Væ qui surgunt mane, et siceram persequuntur, qui expectant vesperam: vinum enim comburet eos. Nam cum cithara et tibiis vinum bibunt, opera autem Domini non respiciunt, et opera manuum ejus non considerant* ⁴⁰, Potum omnem qui inebriare potest, solent Hebræi siceram appellare. Itaque qui incunte die explorant ubi B computationes fiant, et cenopolia ac cauponas colustrant, seque mutuo ad comptandum conjungunt, et omnem animi curam in hæc insumunt, hos propheta deplorat, quod tempus nullum sibi ipsi a Dei miracula consideranda reservent. Nec enim oculis eorum vacat suspicere in cælum, ejusque pulchritudinem condiscere, et omnem rerum conditarum ornatum expendere, ut recto horum ordine opificem intelligant: sed statim incipiente die conviviorum suorum loca variis tapetibus ac floridis aulæis ornant; atque studium ac diligentiam in poculis apparandis ostendunt, vasa ad refrigerandum vinum craterasque et phialas velut in pompa aliqua ac conventu publico disponentes, ut vasorum diversitas ipsis satietatem obtegal, et alternatio poculorum ac permutatio eos diu in C bibendo detineat. Quinetiam adsunt quidam convivii magistri, ac pincernarum principes et architriclini: imo ordo in confusione, ac dispositio in re incomposita excogitatur, ut quemadmodum sæculi magistratibus ex satellitibus major auctoritas accedit, sic etiam, ebrietati velut reginæ cuidam famulatio tradito, dedecus ejus ac turpitudinem quam diligentissime contegant. Præterea coronæ, flores, unguenta, suffitus, et innumera quædam externa oblectamenta perditos diutius occupant. Deinde convivio longius progrediente, oriuntur D

³⁹ Genes. iv, 14. ⁴⁰ Isa. v. 11, 12.

(48) Editi ἐπὶ σεαυτὸν. At mss. quatuor ἐφ' ἐαυτὸν.

(49) Veteres quinque libri ὅλος. Editi ὅλως. Aliquanto post Reg. primus τῷ πρώτῳ.

(50) Unus codex Colb. οὗτοι νῦν.

(51) Ambrosium, ut se dabat occasio, alia e Basilii orationibus imitatum esse, alia interpretatum, satis norunt eruditi. Nec dubium quin Latinus orator cum ita scriberet num. 46: *Assistunt pueri comanitentés ex gente barbarica ad hos usus electi, per singularum distincti ætatum vices. Cernas populorum diversorum ordines, aciem ordinatam putes, vasa exposita argentea, pompam arbitreris*: non inquam, dubium quin imitandum sibi proposuerit illud Basilii, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας ὡς περ ἐν πομπῇ τινι.... συμποσίαρχοι δὲ τινες ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρχινοχοὶ καὶ ἀρχιτρίκλινοι καὶ τάξις

τὸν (48) ἐπισπᾶσαι, τρέμων καὶ περιφερόμενος διὰ παντός τοῦ βίου; Οὐ γὰρ ἔχον τὸ σῶμα τὸν ἐκ τῆς φύσεως στηριγμένον, ἀναγκασίως περιδονεῖται καὶ καταταίεται.

6. Μέχρι πότα οἶνος; μέχρι τίνας μέθη; Κινδυνεύεις λοιπὸν βόρβορος εἶναι ἀπὲς ἀνθρώπου, οὕτως ὅλος (49) ἀνέμιχθης τῷ οἴνῳ, καὶ συγκατετάκης αὐτῷ, ἐκ τῆς καθημερινῆς κραυπᾶλης οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου διεφθαρμένου, ὡς περ τῶν ἀγγείων τὰ ἀχρηστότατα. Τούτους Ἡσαίας ἠθύρεται. Οὐαὶ οἱ ἐγερόμενοι τὸ πρωῒ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψι· ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει μετὰ γὰρ κιδάρας καὶ ἀλλῶν τὸν οἴνου πίνουσι, τὰ δὲ ἔργα Κυρίου οὐκ ἐπιλείπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Σικερα πᾶν τὸ θυνάμενον μέθην ἐμποιεῖσαι πόμα τοῖς Ἑβραίοις ὀνομάζειν σύνθητες. Οἱ οὖν ἀρχομένης ἡμέρας περισκοποῦντες, ποῦ πότοι γίνονται, καὶ οἶνοπόλια καὶ καπηλεῖα περιθροῦντες, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τὸ πίνειν παραλαμβάνοντες, καὶ πᾶσαν τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν περὶ τῶν τοιούτων φροντίδα καταναλίσκοντες, οὗτοι (50) ὑπὸ τοῦ προφήτου καταθρονοῦνται; ὡς καιρὸν οὐδένα ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ κατανοήσιν ἀπολείποντες. Οὐ γὰρ ἄγρουσι σχολὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀνανεῦσαι πρὸς οὐρανόν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλι καταμαθεῖν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς οὔσι διακόσμησιν ἐπισκέψασθαι, ὥστε ἐκ τῆς τούτων εὐταξίας τὸν δημιουργὸν ἐννοῆσαι· ἀλλ' εὐθύς ἀρχομένης ἡμέρας κοσμοῦσιν ἑαυτῶν τὰ συμπόσια τάπησι ποικίλοις καὶ ἀθίνοις παραπετάσμασι, σπουδῆν τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπωμάτων παρασκευὴν ἐπιθεικνυνται, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας, ὡς περ ἐν πομπῇ τινι (51) καὶ πανηγύρει, διατιθέντες, ὡς ἂν τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κόρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπωμάτων ὑπάλλαγή καὶ μετάβασις ἱκανὴν αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν διατροιδῆν ἐμποιῇ. Συμποσίαρχοι δὲ τινες ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρχινοχοὶ, καὶ ἀρχιτρίκλινοι καὶ τάξις ἐν ἀταξίᾳ, καὶ διαθέσις ἐν ἀκόσμῳ πράγματι ἐπιτυρόνται, ἐν ᾧ, ὡς περ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς ἔξωθεν ἐκ τῶν δορυφορούτων ἢ σεμνότης συναύξεται, οὕτω καὶ τῇ μέθῃ οἶον βασιλίδι τινι θεραπείαν περιστήσωσιν, τὸ ἐκονεῖδιστον αὐτῆς τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σπουδῆς περιστέλλωσι. Στέρανοι

ἐν ἀταξίᾳ. Hic antiquas editiones secuti sumus: a quibus nova in aliquo dissentit. Ubi enim in antiquis legitur, *per singularum distincti ætatum vices* nova ita habet, *per singularum distantias ætatum vices*. Similiter ea quæ mox sequuntur Basilii verba: *Εἶτα πόρῳ προῖόντος τοῦ πότου, ἀμιλλαι περὶ τοῦ πλείονος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην· καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἢ ἀμαρτία... οἱ ἠττηθέντες μεθύουσιν· οἱ νικῶντες μεθύουσιν*, et ipsa quoque Ambrosius aut ad verbum expressit, aut imitatus est, cum ita scripsit num. 47: *Deinde procedente potu longius contentiusque, diversa et magna certamina, quis bibendo præcellat. Num 48: Agonothetes illis furor est.. victoriæ præmium culpa.. Num 49: Victores victique omnes ebrii jacent. Statim tres mss. ὡς περ ἐν. Editi ὡς ἐν.*

ἐπὶ τούτοις καὶ ἄνθη καὶ μύρα καὶ θυμιάματα, καὶ A
 μυρίαί τινες ἔξωθεν θυμηθῆαι, πλείονα τὴν ἀσχολίαν
 τοῖς ἀπολλυμένοις (52) παρασκευάζουσιν. Εἶτα πόρρω
 προϊόντος τοῦ πότου, ἀμίλλαι περὶ τοῦ πλείονος, φι-
 λονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι
 φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην· καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν
 αὐτοῖς ὁ διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἁμαρτία.
 Ὁ γὰρ πλείονα τὸν ἄκρατον ἐχχεόμενος (53), οὗτος
 φέρεται κατὰ τῶν ἄλλῶν τὰ νικητήρια, "Ὀντως Ἡ
 δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Φιλονεικοῦσι μὲν γὰρ
 ἀλλήλοις, ἀμύνονται δὲ ἑαυτούς. Ποῖος λόγος ἐφικέ-
 σθαι τῆς αἰσχρότητος τῶν γινομένων δύναται :
 Πάντα ἀλογίας γέμει, πάντα συγχύσεως οἱ ἠττηθέντες
 μεθύουσιν, οἱ νικῶντες (54) μεθύουσιν, οἱ ὑπηρεταί
 καταγελωσιν. Ἡ χεὶρ ἀπέριηκε, τὸ στόμα οὐχ ὑποδέχεται, ἡ γαστήρ διαρρήγνυται, καὶ τὸ κακὸν οὐχ
 ὑφίησι. Τὸ ἄθλιον σῶμα, τοῦ φυσικοῦ τόνου παραλυθὲν, ἀπόδύτον ἐστὶ πανταχόθεν, τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας
 βίαν μὴ ὑπομένον.

7. (55) Ἐλεεινὸν θέαμα Χριστιανῶν ὀφθαλμοῖς ἀνὴρ B
 ἀκμάζων καθ' ἡλικίαν, σφριγῶν τῷ σώματι, στρα-
 τιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, φεράδην οἰκαδὲ κο-
 μιζόμενος, μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι, μηδὲ τοῖς ἰδίοις
 ποσὶν ἀπιέναι (56) Ἄνὴρ φοβερός εἶναι ὀφείλων τοῖς
 πολεμίοις, γέλωτός ἐστιν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν
 παιδίοις· ἄνευ σιδήρου καταβέβληται, ἄνευ πολεμίων
 πεφόνευται· Ἄνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγων
 τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, ἔτοιμος (57)
 παθεῖν τοῖς ἐχθροῖς ὅσα βούλονται. Μέθη, λογισμῶν
 ὀλεθρος, ἰσχύος διαφθορά, γῆρας ἄωρον, ὀλιγοχρόνιος
 θάνατος. Τί γὰρ ἄλλο εἰσὶν οἱ μεθύοντες ἢ τὰ εἶδωλα
 τῶν ἐθνῶν : Ὀφθαλμοῦς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσιν·
 ὠτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι· χεῖρες παραλελυταί,
 οἱ πόδες ἀπενεκρώθησαν. Τίς ὁ ταῦτα ἐπιβουλεύσας ;
 τίς ὁ τῶν κακῶν τούτων αἴτιος ; τίς ὁ τὸ τῆς μανίας C
 ἡμῶν (58) φάρμακον ἐγκεράσας ; Ἄνθρωπε, παρά-

⁴¹ Philipp. v, 19. ⁴² Psal. cxiii, 5, 6.

(52) Illud, τοῖς ἀπολλυμένοις, de rebus accipien-
 dum esse putat Combefisius : id tamen mihi vi-
 detur commodius intelligi de personis, *perditos*
homines et desperatos, diutius occupant. Aliorum
 erit iudicium. Aliquanto post Reg. primus ἀλλή-
 λους ὑπερβαλέσθαι.

(53) Editi et duo mss. ἐχχεόμενος, qui infudit.
 At Colb. primus et Reg. secundus ἐχχεόμενος, qui
exhaurit : quæ scriptura videtur nobis et verior
 esse et melior.

(54) Colb. primus οἱ νικηταί. Colb. tertius οἱ νι-
 κήσαντες.

(55) Ambrosius, cum librum *De Elia et jejuni*
scriberet, et alia quædam ex hac oratione sump-
sit, quæ omnia adnotare animus non est : ascri-
bam tamen aliqua, quæ studiosis non injucunda D
fore spero. Sic igitur loquitur cap. 13, num. 50:
Spectaculum triste Christianorum oculis et
miserabilis species. Cernas juvenes terribiles visu
hostibus, de convivio portari foras... Quos mane
insignes armis spectaveras, vultu minaces, eos-
dem vesperi cernas etiam a puerulis impune
rideri sine ferro vulneratos, sine pugna inter-
fectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremu-
los, in ipso juventutis flore nascente. Cætera
quidam sana, et ex Græcis bene expressa : sed de
illo, in ipso juventutis flore nascente, aliter vide-
tur. Quid enim attinuit addere vocem nascente,
cum satis esset dixisse, in ipso juventutis flore ?

PATROE. GR. XXXI.

de ampliore potu certamina contentionesque et li-
 tes, dum se mutuo ebrietate superare conantur :
 atque certaminum horum præfectus **128** diabo-
 lus est, et victoriæ præmium peccatum. Nam qui
 plus exhaurit meri, is ab aliis reportat victoriam.
 Revera *Gloria in confusione ipsorum* ⁴¹. Contendunt enim inter se, ac se ipsi ulciscuntur. Quæ oratio, eorum quæ fiunt, assequi possit turpitudinem ? Omnia sunt insipientia referta, omnia confusione : victi victoresque ebrii sunt, derident ministri. Labat manus, os non suscipit, venter dirumpitur, nec tamen malum mitescit. Miserum corpus naturali vigore exsolutum undelibet diffluit, haud sustinens immodici potus violentiam.

7. Miserabile Christianorum oculis spectaculum :
 vir ætate florens, validus corpore, inter militares
 ordines clarus, aliorum manibus domum deportatur,
 quod erigere se non queat, neque suis ipsius
 pedibus abire. Vir qui terrori hostibus esse debue-
 rat, pueris in foro ridendi occasionem præbet ; sine
 ferro prostratus est, sine hostibus enectus. Vir ar-
 miger, in ipso ætatis flore consistens, a vino con-
 sumptus est et confectus, quidquid hostes volue-
 rint perpeti paratus. Ebrietas rationis perniciēs,
 roboris lues, senectus immatura, exigui temporis
 mors. Quid enim aliud sunt temulenti nisi idola
 gentium ? *Oculos habent, et non vident : aures ha-*
bent, et non audiunt ⁴² ; manus resolutæ sunt, pedes
 emortui. Ecquis hæc machinatus est ? quis auctor
 est horum malorum ? quis hoc insanis pharmacum
 nobis admiscuit ? O homo, convivium aciem esse-

Certe id participium prorsus παρέλκειν nemo, opi-
 nor, homo non videt. Hæc igitur, cur hanc lectio-
 nem reprobem, una causa est : altera, quod post
 illud, *flore*, sequi debeat vox aliqua, quæ respon-
 deat vocibus *vulneratos, interfectos, turbatos, tre-*
mulos. Cum igitur editio Romana et mss. nonnulli,
 ut ex notis Ambrosianis constat, habeant *marcentes*
 pro *nascente*, ita legi debere censeo, *in ipso juven-*
tutis flore marcentes. Nam a librariis ex *marcentes*
 incaute factum esse *nascente*, obscurum non est. Et
 quidem vox *marcentes* et huic loco maxime conve-
 nit, et vocibus *vulneratos, interfectos, turbatos, tre-*
mulos, optime respondet. Hoc nostrum iudicium
 non parum adjuvat, quod Ambrosius ut reliqua,
 Ἄνὴρ, φοβερός εἶναι ὀφείλων τοῖς πολεμίοις, γέλωτός
 ἐστὶν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν παιδίοις· ἄνευ σιδήρου
 καταβέβληται, ἄνευ πολεμίων πεφόνευται, aperte expres-
 sit, ita illud. Ἄνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγων
 τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, expressisse putandus
 est. Omnes enim, ni fallor, facile fatebuntur παρα-
 νόλωμα, quod ad vim sententiæ attinet, hoc loco
 idem valere quod *marcentes*, seu *arentes*, uti in
 quibusdam editionibus legitur.

(56) Editi ποσὶν ἀπιέναι. Regii duo mss, ἐπιέναι.
 Alii duo Colbertini ποσὶν ἐπιέναι, corrupte.

(57) Colb. primus καὶ ἔτοιμος. Nec ita multo infra
 idem codex Τί γὰρ ἄν ἄλλο.

(58) Idem liber μανίας ἡμῶν. At mss. et editi ἡμῶν.

cisti. Juvenes ejicis ductos manu tanquam vulneratos e prælio, juventutis florem vino enecasti. Ac vocas quidem veluti amicum ad cœnam, ejicis autem mortuum, extincta a vino illius vita. Cum autem vino exsatiati esse putantur, tum bibere incipiunt, et pecudum more bibunt quasi a fonte sponte manante, et scatebras numero æquales accumbentibus ministrante. Nam procedente jam convivio, adolescens habens egregios humeros, nondum ebrius, prægrandem vini refrigerati phialam afferens, huc ingreditur: qui depulso ipsorum pocillatore, stans in medio, per obliquos tubos parem compotoribus distribuit ebrietatem. Novus hic est rei modum nullum habentis modus, ut data pari portione inter se mutuo luxuriënt, nec possit alter quisquam alterum bibendo superare. Nam distributis inter se tubis, et sibi quisque obversum tubum suscipientes, tanquam ex **129** quodam lacu more boum uno spiritu bibunt, tantum gutture atrahere festinantes, quantum sibi desuper vas refrigeratorium per argenteas fistulas demittit. Respice ad tuum miserum ventrem: disce suscipientis vasis magnitudinem, videlicet quod cotylæ unius cavo circumscribatur. Ad trullam ne respicias, eam exhausturus, sed ad tuum ipsius ventrem, quod jamdudum expletus sit. Quapropter, *Væ qui surgunt mane, et siceram perscquuntur, qui expectant vesperam* ⁴³, et diem in ebrietate transigunt, sic ut nullum sibi dent tempus ad opera Domini inspicienda, neque ad opera manuum ejus consideranda. *Vinum enim eos comburet*, ⁴⁴, quod vini calor carni accedens, igniculus fiat ignitorum inimici jaculorum. Vinum enim rationem demergit et mentem: vitiosos vero affectus ac libidines quasi quoddam apum examen exsuscitat. Quis enim currus, ab equuleis tractus, adeo temere fertur, auriga excusso? Quodnam navigium gubernatore destitutum, a fluctibus huc illuc exagitatum, non tutius est temulento?

8. Per ejusmodi mala, viri simul et mulieres constitutis choris communibus, animabusque vinoso dæmoni traditis, se mutuo libidinum spiculis consauciarunt. Risus utrinque, cantilenæ obscenæ, meretricii gestus ad libidinem provocantes. Rides, dic mihi, ac gaudes gaudium impudicum, cum lacrymari ob præterita et ingemiscere oporteret? Canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quos didicisti, ablegatis. Moves pedes, et more insanientium exsilis, ducisque quas non deberes choreas,

⁴³ Isa. v, 11. ⁴⁴ ibid.

(59) In Reg. tertio e regione vocis διακορεῖς legitur κεκορεσμένοι, sic ut posterior vox prioris declaratio sit.

(60) Sic mss. multi. Editi et Colb. primus καὶ σπῆς. Mox Colb. primus διανέμει τὸν οἶνον, distribuit vinum: quod optimum judicarem, nisi vox ἴσσην, quæ in omnibus mss. legitur, necessario substantivum femininum postularet.

(61) Colb. tertius ἐφέλκειν.

A ταξιν ἐποίησας τὸ συμπόσιον. Ἐκβάλλεις τοὺς νεανίσκους χειραγωγουμένους, ὡς τραυματίας ἀπὸ πολέμου· ἐνέκρωσας τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος ἀπὸ οἴνου· καὶ καλεῖς μὲν ὡς φίλον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἐκβάλλεις δὲ νεκρὸν, οἶνω τὴν ζωὴν αὐτοῦ κατασθῆσας. Ὅταν δὲ νομισθῶσι διακορεῖς (59) εἶναι τοῦ οἴνου, τότε τοῦ πίνειν ἄρχονται, καὶ πίνουνσι τὸν τῶν κτηνῶν τρόπον, ὡς ἀπὸ κρήνης αὐτοσχεδίου, ἰσαριθμούς τοῖς ἀνακειμένοις τοὺς κροῦνους ἀφιείσσης. Προϊόντος γὰρ ἤδη τοῦ πότου, ἐπεισέρχεται τις αὐτοῖς νεανίας, γενναῖος τοὺς ὤμους, οὐπω μεθύων, φιάλην φέρων εὐμεγέθη οἴνου κατεψυγμένου· ὅς, τὸν οἰνοχόον αὐτῶν παρωσάμενος, καταστάς (60) εἰς τὸ μέσον, διὰ σκολιῶν σωλήνων ἴσην τοῖς συμπόταις διανέμει τὴν μέθην. Καινὸν τοῦτο τῆς ἄμετρίας τὸ μέτρον, ἵνα κατ' ἰσομοίριαν ἀλλήλοις συνασελγαίνωσι, μηδένα ὑπερβάλλειν ἐν τῷ πίνειν τὸν ἕτερον. Διελόμενοι γὰρ τὰς ὑδροφόρας, καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τετραμμένην ὑποδεξάμενοι, ὥσπερ ἀπὸ τινος δεξαμενῆς ἀπνευστὶ πίνουνσιν ὡς οἱ βόες, τοσοῦτον ὑφέλκειν (61) ἐπειγόμενοι τοῖς λαιμοῖς, ὅσον αὐτοῖς ἄνωθεν ὁ ψυκτήρ διὰ τῶν ἀργυρέων ὀχετῶν ἐπαφίησι. Κατάκυστόν σου πρὸς τὴν ἀθλίαν γαστέρα· κατάμαθε τοῦ ὑποδεχομένου ἀγγείου τὸ μέγεθος· ὅτι μιᾶς κοτύλης (62) ἔχει κοιλότητα. Μὴ πρὸς τὴν οἰνοχόην ἀφορα, πότε κενώσης, ἀλλὰ πρὸς τὴν σεαυτοῦ κοιλίαν, ὅτι πάλαι πεπλήρωται. Διὰ τοῦτο, Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωὶ καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψε, καὶ διημερεύοντες ἐν τῇ μέθῃ· ὡς μηδένα καιρὸν ἑαυτοῖς παρέχειν εἰς τὸ τὰ ἔργα Κυρίου ἐμβλεπεῖν. καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ κατανοεῖν. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει. διότι τὸ ἐκ τοῦ οἴνου θερμὸν, ἐγγινόμενον τῇ σαρκί, ἕξαμμα γίνεται τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ. Τὸν μὲν γὰρ λογισμὸν καὶ τὸν νοῦν ὁ οἶνος καταβαπτίζει· τὰ δὲ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς ὥσπερ τι σμῆνος μελισσῶν ἐπεγείρει. Ποῖον γὰρ ἄρμα πώλων οὕτως ἀτάκτως φέρεται, ἀποβαλὸν (63) τὸν ἡνίοχον; Ποῖον δὲ πλοῖον ἀκυβέρνητον, ὑπὸ τῶν κύμάτων, ὡς ἂν τύχη, φερόμενον, οὐκ ἀσφαλέστερόν ἐστι τοῦ μεθύοντος;

8. Ἀπὸ τοιούτων κακῶν, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, κοινούς συστησάμενοι χοροὺς, δαίμονι οἰνηρῶ τὰς ψυχὰς παραδόντες, ἀλλήλους ταῖς ἀκίσαι τῶν παθῶν ἀντετίτρωσκον. Γέλωτες παρ' ἀμφοτέρων, ἄσματα αἰσχροῦ, σχήματα πορνικὰ. ἐρεθίζοντα πρὸς ἀσελγείαν. Γέλως, εἰπέ μοι, καὶ τέρπη τέρψιν ἀκόλαστον, δακρύειν θεόν (64) καὶ στένειν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν; Ἄσματα πόρνῆς φθέγγη, ἐκβολῶν τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους, οὓς ἐδιδάχθης. Κινεῖς πόδας, κρὶ ἐξάλλη ἐμμανῶς (65), καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, θεόν τὰ γόνατα

(62) Sunt qui existiment novem circiter uncias liquoris in cotyla contineri: quantum fere hemina continere dicitur a quibusdam; nec enim ea de re satis interse conveniunt eruditi.

(63) Antiqui duo libri ἀποβαλόν.

(64) Reg. primus δακρύειν θεῖ.

(65) Colb. tertius ἐμμανῶς. Mox idem codex πρὸς τὰς προσκυνήσεις.

κάμπειν εἰς τὴν προσκνήσειν; Τίνας ὀθύρωμαι; Α cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellasne nuptiarum inexpertas, an connubii jugo subditas? Illæ quidem amissa virginitate reversæ sunt; hæ vero pudicitiam maritis haud retulerunt. Nam si quæ forte peccatum vitarunt corpore, omnino tamen in animis corruptionem susceperunt. Hæc et de viris a me dicta sint. Aspexit nequiter, nequiter conspectus est. *Qui aspexerit mulierem ad concupiscendum, jam mæchatus est*⁴⁵. Si ob fortuitos casus tantum periculum impendet obiter conspicientibus, quantum futurum est ob occursum qui de industria fiunt, ut videant mulieres præ ebrietate se indecore gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam, et cantilenas molles canentes, quæ vel auditæ solum, omne voluptatis B œstrum lascivientibus ingerere possunt? Quid dicent, aut quid causabuntur, qui ex ejusmodi spectaculis ingens malorum examen sibi collegere? Nonne se ideo aspexisse, ut concupiscentiam excitarent? Obnoxii igitur sunt iudicio adulterii secundum inevitabilem Domini sententiam. Quomodo vos Pentecoste excipiet, qui in Pascha fuistis ita contumeliosi? In Pentecoste Spiritus sancti adventus manifestus **130** fuit et notus omnibus: tu vero in antecessum temet adversarii spiritus habitaculum effecisti, et templum factus es idolorum, cum debuisses templum Dei fieri per Spiritus sancti inhabitationem⁴⁶. Accersivisti execrationem prophetæ, in Dei persona dicentis: *Convertam solemnitates eorum in luctum*⁴⁷. Quomodo servis imperabitis, cum vos quasi mancipia stolidis ac exitiosis cupiditatibus inserviatis? Quomodo castigabitis liberos, cum vos incastigatam vitam atque incompositam vivatis? Quid igitur? Num vos in his relinquam? Sed vereor, ne forte qui immoriger est, fiat inde impudentior; qui vero compunctus est, tristitia abundantiore absorbeatur⁴⁸. Nam, inquit, *Medela sedabit peccata magna*⁴⁹. Jejunio curetur ebrietas; psalmo, cantilena obscena; lacrymæ sint risus remedium; pro saltatione genu flectatur; pro manuum plausu pectus percutiatur; pro vestitus ornatu ostendatur humilitas. In primis redimat te a peccato eleemosyna⁵⁰. Nam *Pretium redemptionis viri, sunt suæ ipsius divitiæ*⁵¹. Plures eorum, qui in ærumnis versantur, fac habeas socios precationis, si forte nequitiae consilium tibi remittatur. Quando sedit D populus ad edendum et bibendum, et surexerunt ad ludendum⁵² (ludus autem ipsorum idololatria erat): tunc Levitæ in suos fratres armati, manus suas in sacerdotium consecrarunt. Itaque et vobis

⁴⁵ Matth. v, 28. ⁴⁶ Rom. viii, 11. ⁴⁷ Amos viii, 10. ⁴⁸ II Cor. ii, 7. ⁴⁹ Eccle. x, 4. ⁵⁰ Dan iv, 24. ⁵¹ Prov. xiii, 8. ⁵² Exod. xxxii, 6.

(66) Colb. primus pro ἐθεάθη habet ἐθέλχθη, allectus est, non ita recte. Ibidem Reg. primus ἐμβλέψας γυναῖκα.

(67) Colb. primus ἐγείρωσι, ναὶ διὰ τοῦτο προδῆλως οὐκοῦν. Sed totum illud, ναὶ διὰ τοῦτο προδῆλως, peregrinum esse et absonum, nemo, opinor, negabit. Statim, ubi et in editis et in mss. legitur ἐναργῆ, sine dubio interpres vetus legerat ἐναργῆ,

cum sic verbat, *adventum efficacem habet.*

(68) Antiqui tres libri ἀρξήτα νουθητήσητε.

(69) Utraque editio ῥαθυμότερος γένηται, fiat segnior. At quinque mss. στραγότερος γένηται fiat imprudentior. Notandum tamen in ora Colbertini primi scriptum inveniri ῥαθυμότερος. Codex Coisl. στρατηγότερος.

qui Dominum timetis, quotquot nunc de actionum A improbatarum turpitudine doluistis, illud præcipimus: Si videritis quos stultitiæ gestorum suorum pœniteat, eorum misereamini tanquam vestrorum membrorum ægrotantium: sin pervicaces ac vestram pro ipsis mæstitiam spernentes, *Exite de medio eorum, et separemini, et immundum ne tangatis*⁵³: ut sic illi quidem pudore affecti, suam ipsorum pravitatem cognoscant: vos vero mercedem æmulationis Phinees recipiatis⁵⁴, justo iudicio Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XV.

De fide.

1. Dei quidem jugiter meminisse, res pia est, et qua Dei amans animus nunquam exsatiatur: quæ verso sunt Dei, sermone prosequi audax coeptum fuerit; cum mens nostra longo intervallo a rerum dignitate absit, rursusque sermo obscure ac imperfecte intellecta exprimat. Itaque si intelligentiam nostram longe superet rerum magnitudo, sermo autem ab ipsa intelligentia superetur, quomodo silere necesse non fuerit, ne forte theologiæ dignitas ex verborum tenuitate periclitari videatur? Dei quidem gloria afficiendi cupido quibusvis ratione præditis insita et natura: sed rei pro dignitate tractandæ impares sunt ex æquo omnes. Quanquam autem pietatis studio alter alteri præstamus: nemo tamen ita cæcutit, seque ita seducit, **131** ut ad summum comprehensionis apicem pervenisse se existimet; imo quanto magis videbitur cognitione ac scientia proficere, tanto amplius suam imbecillitatem sentiet. Talis erat Abraham, talis erat Moyses: quibus cum licuit Deum videre, quantum videre homini fas est, tunc maxime uterque humilem se præstitit. Abraham quidem nominat semet terram ac cinerem⁵⁵: Moyses vero se dicit hominem voce gracili et lingua tarda⁵⁶. Videbat enim eam esse linguæ debilitatem, quæ rerum intellectarum magnitudini enarrandæ inservire non posset. Sed quia auris omnis nunc aperta est ad theologiam audiendam, nec Ecclesia satiatur ejusmodi auditionibus, confirmans quod ab Ecclesiaste dictum est: *Non implebitur auris auditu*⁵⁷, dicere

B

OMIAIA IE'.

Περὶ πίστεως (71).

1. Θεοῦ μεμνησθαι μὲν διηνεκῶς, εὐσεβῆς καὶ κόρον οὐκ ἔχον τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ· λόγῳ δὲ διεξιέναι τὰ περὶ Θεοῦ, τολμηρόν· τῆς μὲν διανοίας πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποπιπτούσης, πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδρῶς παριστῶντος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παρὰ πολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας (71*)· πῶς οὐκ ἀναγκαῖα ἡ σιωπὴ, μήποτε ἐν τῇ τῶν ῥημάτων εὐτελείᾳ δόξῃ κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα; Ἡ μὲν οὖν τοῦ θεοῦ δόξασιν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς λογικοῖς (72) κατὰ φύσιν ἐνέσπартαι· τοῦ δὲ πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν πάντες ὁμοίως ἀπολιμπάνονται. Τῇ δὲ περὶ τὴν εὐσεβίαν προθυμία ἕτερος ἑτέρου διενηνόχαμεν· οὐδεὶς δὲ οὕτως τετυφλωται, καὶ (72*) φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, ὥστε οἶεσθαι ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀναθεθεκέσαι τῆς καταλήψεως· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν δόξῃ προκόπτειν ἐπὶ τὴν γνῶσιν, τοσοῦτῳ πλέον (73) οὐ τοῦ τῆς ἀσθενείας αἰσθήσεται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, τοιοῦτος ἦν Μωϋσῆς· ὅτε ἰδεῖν Θεὸν ἠδυνήθησαν, ὡς ἰδεῖν δυνατόν ἀνθρώπῳ, τότε πάλιστα ἑαυτὸν ἐκάτερος ἐξητυλίκεν· ὁ μὲν Ἀβραάμ γῆν καὶ σποδὸν (73*) ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰσχυρόφωνον λέγων καὶ βραδύγλωσσον. Ἐώρα γὰρ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τὸ ἀσθενές, ὑπηρετεῖν τῷ μεγέθει τῶν νοηθέντων μὴ δυναμένης. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα ἀκοὴ ἤνοιχται νῦν πρὸς θεολογίας ἀκρόασιν, καὶ κόρος οὐκ ἔστι τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν τοιοῦτων ἀκροαμάτων, βεβαιούσῃ τὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγον, ὅτι οὐ πληρωθήσεται οὐδὲ ἀπὸ ἀκροάσεως, ἀναγκαῖον λέ-

D

⁵³ Isa. lII, 11; Cor. VI, 17. ⁵⁴ Num. xxv, 11. ⁵⁵ Gen. xviii, 27. ⁵⁶ Exod. iv, 10. ⁵⁷ Eccle. I, 8.

(70) Colb. tertius τῆς ἡμετέρας... αἰσθησθε, ἐξέλθατε. Alii duo mss. et editi ut in contextu.

(71) Vide infra interpretationem Rufini. Edit.

(71*) Illud ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας, sic, velim accipias: Rursus si sermo ne exprimere quidem possit quæ imperfecte intellectu consecuti sumus.

(72) Editio Paris. et Colb. primus λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ratione præditis, et eadem carentibus. At illud, καὶ ἀλόγοις, deest in editione Basil. et in quatuor libris veteribus: quod melius visum est.

(72*) Utraque editio τετυφλωται καὶ, etc., ita cæcutit. Codex Coisl. et alii tres τετυφωται, etc., ita su-

perbit. Reg. secundus τετυφλωται ὥστε φρεναπατᾷ ἑαυτὸν ὡς, et ita quoque legitur in Reg. primo, sed secundis curis duntaxat. Colb. primus τετυφλωται ὥστε φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, ὥστε. Difficile dictu est, scripseritne Basilius τετυφλωται, an τετυφωται: sed sine periculo indiscriminatim hoc aut illo modo legi potest.

(73) Colb. primus τοσοῦτῳ μᾶλλον. Ibidem Colb. tertius ἑαυτοῦ.

(73*) Editi γῆν ἑαυτὸν καὶ σποδὸν. At mss. ut in contextu, alio ordine. Aliquanto post Colb. primus ἀκοὴ ἀνέωχται.

γειν (74) εἰς δύναμιν. Ἐροῦμεν δὲ, οὐχ ὅσος ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν. Οὐδὲ φῶρ, ἐπειδὴ τὸν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς τόπον διαβῆναι ὄλον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀδυνατοῦμεν, ἤδη καὶ ὅσον δυνάμεθα καθορᾶν παραιτούμεθα· οὕτω καὶ νῦν διὰ μικρῶν ῥημάτων τὴν εὐσέβειαν ἀποπληρώσωμεν, τῷ δὲ μεγαλείῳ τῆς φύσεως συγχωρήσωμεν ἔχειν κατὰ παντός λόγου τὰ νικητήρια. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων γλώσσαι (75), αἰτινές ποτέ εἰσιν, οὐδὲ αἱ τῶν ἀρχαγγέλων, μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς λογικῆς φύσεως συναχθεῖσαι πολλοστοῦ μέρους ἐφικέσται θυησονται, μὴ ὅτι τῷ παντὶ ἑαυτὰς ἐξισῶσαι. Σὺ δὲ, εἰ βούλει περὶ Θεοῦ λέγειν τι ἢ ἀκούειν, ἄφες τὸ σῶμα σεαυτοῦ, ἄφες τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, κατάλειπε τὴν γῆν, κατάλειπε (76) τὴν θάλασσαν, κάτω σεαυτοῦ ποίησον τὸν ἄερα, παράδραμε ὥρας, καιρῶν εὐταξίας, τὰς περὶ γῆν διακοσμήσεις· ὑπὲρ τὸν αἰθέρα γενοῦ· διάβηθι τοὺς ἀστέρας, τὰ περὶ αὐτοῦς θαύματα, τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν, τὰ μεγέθη, τὰς χρείας ὅσας παρέχονται τῷ παντὶ, τὴν εὐταξίαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν θέσιν, τὴν κίνησιν· ὅπως πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ἢ ἀποστάσεως ἔχουσι. Πάντα διαβάς τῷ λόγῳ, τὸν οὐρανὸν ὑπερκύψας, καὶ ὑπεράνω τούτου γενόμενος, μόνῃ διανοίᾳ περίβλεψαι τὰ ἐκεῖ κάλλη, στρατιάς ἐπουρανίους, χοροστασίας ἀγγέλων, τὰς τῶν ἀρχαγγέλων ἐπιστασίας, τὰς δόξας τῶν κυριοτήτων, τὰς προεδρίας τῶν θρόνων, τὰς δυνάμεις, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας. Διαδραμῶν τὰ σύμπαντα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνακεύσας τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἐπέκεινα (77) τούτων τὸν νοῦν ἀνυψώσας, ἐνόησον τὴν θεῖαν φύσιν· ἐστῶσαν, ἀτρέπτου, ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ, ἀπλῆν, ἀσύνητον, ἀδιαίρετον, φῶς ἀπρόσιτον (78), δύναμιν ἄφατον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δόξαν ὑπεραστράπτουσαν, ἀγαθότητα ἐπιθυμητὴν, κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν τῆς τετραμένης ψυχῆς καθαπτόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον.

2. Ἐκεῖ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἀκτιστος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης. Πατὴρ· ἡ πάντων ἀρχὴ, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι τοῖς οὖσιν, ἡ ρίζα τῶν ζώντων. Ὅθεν προῆλθε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ εἰκὼν ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς Υἱὸς, ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν· οὐχὶ προγενόμενος (79)· ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, οὐχὶ προσκτηθεὶς ὕστερον· Υἱὸς, οὐχὶ κτῆμα· ποιητῆς, οὐχὶ ποίημα· κτίστης,

pro virili necesse est. Dicemus autem, non quantus est Deus, sed quantum possumus nos assequi. Nec enim quoniam medium hunc inter cœlum et terram locum oculis totum collustrare non possumus, continuo, certe quoad ejus fieri potest, conspiciere nolumus: sic etiam nunc paucis verbis pietati faciamus satis, sed in toto sermone victoriam dignitati naturæ atque amplitudini concedamus. Neque enim linguæ angelorum, quæcunque illæ sunt, neque archangelorum, cæque cum tota simul rationali natura coactæ, ad minimam partem pertingere poterunt, nedum toti explicandæ pares sint. Tu vero si quid voles de Deo dicere, aut audire; dimitte corpus tuum, dimitte corporeos sensus, relinque terram, relinque mare, aerem infra teipsum colloca, prætergredere ætates, temporum constitutos ordines, terræ ornamenta: supra æthera tollere, transcendere stellas, omnia quæcunque in eis admirationi sunt, earum ornatum, magnitudinem, quidquid ex eis orbis universus capit utilitatis, rectum ordinem, splendorem, situm, motum, quomodo inter se conjungantur, aut sejungantur a se invicem. Omnia mente ac ratione prætergressus, transvolans cœlum, illoque effectus excelsior, cogitatione sola pulcherrima quæque circumspice, exercitus cœlestes, choros angelorum, archangelorum dignitates, gloriam dominationum, thronorum sedes, virtutes, principatus, potestates. Prætermisiss omnibus, emergente ratione supra omnem creaturam, mentem ultra hæc erecta, contemplare divinam naturam: stantem, immutabilem, varietatis expertem, affectionum vacuum, simplicem, compositioni nulli obnoxiam, indivisibilem, lucem inaccessam⁵⁸, potentiam ineffabilem, magnitudinem finibus nullis circumscriptam, gloriam supermicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem singularem, qua quidem animus sauciatus vehementer percellatur, sed quæ pro dignitate verbis explicari non possit.

2. Illic Pater et Filius et Spiritus sanctus, increata natura, Dominica majestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, eorum quæ existunt causa, radix viventium. Unde prodiit vitæ fons, sapientia, virtus, Dei invisibilis in omnibus simillima imago⁵⁹, Filius ex Patre genitus, vivens Verbum, Deus existens, et existens **132** apud Deum⁶⁰: existens, non adventitius: existens ante sæcula, non postea acquisitus; Filius, non possessio; opifex, non opificium; creator, non crea-

⁵⁸ I Tim. vi, 16. ⁵⁹ Coloss. i, 13. ⁶⁰ Joan. i, 2.

(74) Veteres aliquot libri ἀνάγκη λέγειν. Mox Colb. tertius οὐχ ὅσον.

(75) Colb. primus ἀγγέλων φωναι.

(76) Antiqui tres libri κατάλειπε τὴν.... κατάλειπε. Editi κατάλειπε... κατάλειπε.

(77) Editi καὶ τὰ ἐπέκεινα. Vocula τὰ in omnibus mss. deest.

(78) Reg. primus et duo Colbertini φῶς, οἰκῶν,

Vitiosum autem id esse cum viderent typographi Parisienses, qui Regio primo codice utebantur, de suo, opinor, ita emendarunt: φῶς οἰκοῦσαν ἀπρόσιτον. At in editione Basil. et in Regiis secundo et tertio, inque Colb. tertio verius et simplicius scribitur φῶς ἀπρόσιτον.

(79) Colb. primus προγενόμενος, haud recte. Mox unus ms. οὐχὶ δὲ κτίσμα.

tura: omnia existens, quæcunque est Pater, Filius, inquam, et Pater. Observa mihi has proprietates. Manens igitur in eo quod est Filius, omnia est Pater, secundum ipsius Domini vocem, dicentis: *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt*⁶¹. Revera enim omnia quæ archetypo exemplari adsunt, imaginis sunt. *Vidimus enim, inquit evangelista, gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*⁶²: hoc est, non ex dono et munere data ei sunt miracula, sed ex naturæ communione Filius habet paternæ divinitatis majestatem. Nam accipere, commune est et creaturæ: habere autem ex natura, proprium est geniti. Itaque ut Filius, naturaliter possidet quæ sunt Patris: ut Unigenitus, omnia in seipso comprehendit, cum nihil quidquam cum altero dividatur. Ex ipsa igitur Filii appellatione discimus naturæ esse consortem, non jussu creatum, sed sine ullo intervallo ex substantia splendentem, sine ullo temporis spatio cum Patre conjunctum, æqualem in bonitate, æqualem in potestate, consortem majestatis. Ecquid enim, nisi sigillum et imago, ostendens in se Patrem totum? Quæcunque autem postea, hominum dispensans salutem, quam nobis per carnem conspicuus effectus exhibuit, ita tibi ex corporis constitutione edisserit, ut dicat missum se esse, et nihil a seipso facere posse, et accepisse se mandatum et alia id genus, ne ullam tibi occasionem præbeant ad imminuendam Unigeniti divinitatem. Nam humilis ille ad tuam infirmitatem accessus, dignitatem potentis minuere non debet: sed naturam intellige congruenter Deo convenienterque, verba vero humiliora de incarnatione accipe. De quibus si vellemus nunc accurate tractare, incauti ac imprudentes multam, imo infinitam verborum copiam ad susceptum argumentum aggereremus.

3. Sed ad propositum revertamur. Mens quæ a terrenis affectionibus pura esse potuerit, omnemque intelligibilem creaturam relinquere, et quasi piscis aliquis e profundo ad summam superficiem enatare, jam in creationis puritate constituta, illic videbit Spiritum sanctum, ubi Filius est, et ubi Pater: qui et ipse omnia coessentialiter secundum naturam habet, bonitatem, rectitudinem, sanctimoniam, vitam. Nam, inquit, *Spiritus tuus bonus*⁶³.

⁶¹ Joan. xvi, 15. ⁶² Joan. i, 14. ⁶³ Psal. cxlii, 10.

(80) Reg. primus et Colb. itidem primus *Υἱὸν εἶπον καὶ Πατέρα, Filium dixi et Patrem*. Alii quatuor mss. et utraque editio *Υἱὸς, εἶπον, καὶ Πατὴρ*.

(81) Reg. tertius et Colb. primus *ιδιότητος· ἐκ γὰρ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία μένων, nam multiloquio non vitabitur peccatum*. Prov. x, 19. Utraque editio simpliciter ut in contextu. Nec enim quidquam mutandum censuimus, rati hunc Scripturæ locum primum in ora libri positum fuisse, et deinde loco suo inepte motum, in contextum insiluisse.

(82) Codex Coisl. et Colb. secundus cum utraque editione *τῆς Υἱοῦ*. Alii quinque mss. *τῆς Υἱός*: sic ut vox *Υἱός*, quod aiunt, hoc loco absolute et

οὐχὶ κτίσμα· πάντα ὧν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ· Υἱὸς εἶπον, καὶ Πατὴρ (80). Φύλαστέ μοι ταύτας τὰς ιδιότητας. Μένων (81) οὖν ἐν τῷ εἶναι Υἱὸς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ. Τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκότος ἐστὶ πάντα, ὅσα πρόσ-εστι τῇ πρωτοτύπῳ μορφῇ. Ἐθεασάμεθα γὰρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· τουτέστιν, οὐκ ἐκ δωρεῆς καὶ χάριτος θεθέντων αὐτῷ των θαυμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας ἔχοντος τοῦ Υἱοῦ τῆς πατρικῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν κοινὸν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν· τὸ δὲ ἔχειν ἐκ φύσεως ἴδιον τοῦ γεννηθέντος. Ὡς μὲν οὖν Υἱὸς, φυσικῶς κέκτηται τὰ τοῦ Πατρὸς· ὡς δὲ Μονογενῆς, ὅλα ἔχει ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν, οὐθενὸς καταμεριζομένου πρὸς ἕτερον. Ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς Υἱοῦ (82) προσηγορίας διδασκόμεθα, ὅτι τῆς φύσεώς ἐστὶ κοινωνός· οὐ προστάγματι κτισθεὶς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας ἀδιαστάτως, ἀχρόνως τῷ Πατρὶ συνημμένος, ἴσος ἐν ἀγαθότητι, ἴσος, ἐν δυνάμει, κοινωνός τῆς δόξης. Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἡ σφραγὶς καὶ εἰκὼν, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα; Ὅσα δὲ σοι μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς διαλέγεται (83), τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν οἰκονομῶν, ἣν διὰ σαρκὸς ἐπιφανεῖς ἡμῖν ἐπεδείξατο, ἀποστελλόμενον λέγων ἑαυτὸν, καὶ μηδὲν δυνάμενον ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, καὶ ἐντολὴν λαβόντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ σοι παρεχέτω ἀφορμὰς πρὸς τὸ κατασμικρύνειν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα. Οὐ γὰρ ἡ πρὸς τὸ σὸν ἀσθενὲς συγκατά-βασις ἐλάττωσις ὀφείλει γίνεσθαι τῆς ἀξίας του δυνατοῦ· ἀλλὰ τὴν μὲν φύσιν νόει θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ταπεινότερα τῶν ῥημάτων δέχου οἰκονομικῶς. Περὶ ὧν εἰ βουλευθεῖσθαι ἐν τῷ παρόντι πρὸς ἀκρίθειαν διηγεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν ἑαυτοὺς πολὺ τι καὶ ἀπεραντον πλῆθος λόγων ἐπεισάγοντες τῇ ὑποθέσει.

3. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίσταμεν. Ὅτι διά-νοια ἡ δυνηθεῖσα τῶν τε ὑλικῶν καθαρῶσαι παθῶν, καὶ τὴν νοητὴν κτίσιν (84) πᾶσαν καταλιπεῖν, καὶ οἶον τις ἰχθύς ἀπὸ τοῦ βυθοῦ πρὸς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἀνανήξασθαι, ἐν τῷ καταρῶ τῆς κτίσεως γενομένη, ἐκεῖ ὄψεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου Υἱός, καὶ ὅπου Πατὴρ (85), πάντα ἔχον καὶ αὐτὸ συνουσιω-μένως (86) κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐ-θύτητα, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ζωὴν. Τὸ Πνεῦμα γὰρ

indeclinabiliter sumatur.

(83) Editi *διαλέγεται*. At mss. *sex* *διαλέγεται*.

(84) Conjicit eruditissimus Dan. Wyttenbach. legendum esse τὴν ἀνόητον κτίσιν. Videlicet ejus annot. ad Platonis *Phædonem*, pag. 302. Emr.

(85) Editio utraque et Colb. tertius ὅπου Υἱός καὶ ὅπου Πατὴρ. Alii duo mss. in verso ordine ὅπου Πατὴρ καὶ ὅπου Υἱός. In aliis duobus mss. additur articulus ὁ Πατὴρ... ὁ Υἱός.

(86) Editio Paris, *συνημμένος* corrupte. Editio Basil. et Colb. primus et Reg. itidem primus *συνημμένως, conjunctim*, non male. Alii quinque mss. *συνουσιωμένως coessentialiter, seu in una et eadem essentia, significantius*.

σου, φησιν, τὸ ἀγαθόν, · καὶ πάλιν, Πνεῦμα εὐθές · καὶ πάλιν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος (87) · Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Τούτων οὐδὲν ἐπίκτητον αὐτῶ, οὐδὲ ὕστερον ἐπιγενόμενον πρόσεστιν · ἀλλ' ὡσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν · οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης. Ἐκεῖ τοίνυν ἔστηκε τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ, ἐν τῇ μακαρίᾳ φύσει, οὐ μετὰ πλήθους ἀριθμούμενον, ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι θεωρούμενον · μοναδικῶς ἐξαγγελλούμενον, οὐκ ἐμπεριειλημμένον τοῖς συστήμασιν. Ὡς γὰρ Πατὴρ εἷς, καὶ Υἱὸς εἷς · οὕτως ἐν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ λειτουργικὰ πνεύματα καθ' ἕκαστον τάγμα πλήθος ἡμῖν ὑποφαίνει δυσεξαριθμητον. Μὴ τοίνυν ζῆται ἐν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν · μὴ καταγάγῃς τὸ ἀγιάζον μετὰ τῶν ἀγιάζομένων. Τοῦτο πληροῖ ἀγγέλους, πληροῖ ἀρχαγγέλους, ἀγιάζει δυνάμεις, ζωοποιεῖ τὰ σύμπαντα. Τοῦτο εἰς πᾶσαν κτίσιν μεριζόμενον, καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλου μετεχόμενον, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. Πᾶσι μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν δίδωσιν · οὐκ ἀναλίσκεται δὲ εἰς τοὺς μετέχοντας · ἀλλὰ καὶ οἱ λαβόντες πληροῦνται (88), καὶ αὐτὸ ἐστὶν ἀνευθεῖς. Καὶ ὡσπερ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι, καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων · οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν παρέχον, ἀμείωτον μένει καὶ ἀδιαίρετον. Πάντας φωτίζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν, ἐμπνεῖ τοῖς προφήταις, νομοθέτας σοφίζει, ἱερέας τελειοῖ, ἐνισχύει βασιλεῖς, καταρτίζει δικαίους, σεμνύνει σόφρονας, ἐνεργεῖ χαρίσματα ἰαμάτων, ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, λύει τοὺς πεπεδημένους, υἰοθετεῖ τοὺς ἠλλοτριωμένους. Ταῦτα διὰ τῆς ἀνωθεν γεννήσεως ἐνεργεῖ. Ἐὰν τελώνην λάβῃ πιστεύοντα, εὐαγγελιστὴν ἀποδείκνυσιν · ἐὰν ἐν ἀλιεῖ γένηται, θεολόγον ἀποτελεῖ · ἐὰν διώκτην εὐρῆ μετανοοῦντα, ἀπόστολον ἐθνῶν ἀπεργάζεται (89), κήρυκα πίστεως, σκεῦος ἐκλογῆς. Δι' αὐτοῦ οἱ ἀσθενεῖς ἰσχυροὶ · οἱ πτωχοὶ πλουτίζουσιν · οἱ ἰδιῶται τῷ λόγῳ σοφώτεροί εἰσι τῶν σοφῶν. Παῦλος ἀσθενής, ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος τὰ σουδάρια τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἴατιν παρεῖχε τοῖς ὑποδεχομένοις. Πέτρος καὶ αὐτὸς σῶμα περιεκείμενος ἀσθενείας (90), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν χάριν τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπίπτουσα τοῦ σώματος σκιά ἀπεδίωκε τὰς νόσους τῶν καταπονομένων. Πτωχὸς Πέτρος καὶ Ἰωάννης · οὐ γὰρ εἶχον ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον (91) · ἀλλ' ἐχαρίζοντο ὑγίαιαν πολλῶν χρυσίων τιμιωτέραν. Παρὰ πολλῶν γὰρ λα-

⁶⁴ Psal. l, 12. ⁶⁵ ibid. 13. ⁶⁶ Rom. viii, 2. ⁶⁷ Matth. ix, 9. ⁶⁸ Matth. iv, 19. ⁶⁹ Act. ix, 13. ⁷⁰ Act. xix, 12. ⁷¹ Act. v, 15. ⁷² Act. iii, 6.

(87) Veteres aliquot libri καὶ ὁ Παῦλος φησιν · Ὁ. Mox Reg. primus ἐπιγενόμενον ἐστίν. Colb. tertius habet quoque ἐστίν. Subinde duo mss. οὕτω καὶ τῷ. Vocula καὶ aberat a vulgatis.

(88) Colb. tertius et Reg. primus λαβόντες πεπληρωμένοι. Aliquanto post iidem mss. cum Reg. tertio τὴν ἑαυτῶν χάριν.

(89) Colb. tertius ἐργάζεται. Statim tres aut quatuor mss. διὰ τούτου οἱ ἀσθενεῖς. Nec ita multo in-

fra Reg. primus πτωχοὶ πλουτίζονται.
(90) Antiqui duo libri σῶματος περιεκείμενος ἀσθενεῖαν. Alii quatuor mss. ita ut edendum curavimus.
(91) In duobus mss., pro οὐδὲ χρυσίον legitur ἡ χρυσίον. Mox editi πολλῶ χρυσίον. Antiqui tres libri πολλῶν χρυσίων. Colb. primus πολλοῦ χρυσίου. Haud longe editi χρυσόν. At mss. χρυσίον.

B

C

D

Ac rursus, *Spiritum rectum*⁶⁴. Rursusque, *Spiritum sanctum*⁶⁵. Quin et Apostolus: *Lex Spiritus vitæ*⁶⁶. Horum nihil ascititium ei, nec quidquam postea adventitium adest; sed quemadmodum calefactio separari ab igne non potest, nec splendor a luce: sic nec a Spiritu sanctificatio, vivificatio, bonitas, rectitudo. Illic **133** igitur Spiritus consistit, illic in beata natura; non cum multitudine numeratur, sed in Trinitate conspicitur, solitarie enuntiatur, non in turmis ac cœlibus comprehenditur. Ut enim pater unus est, et Filius unus: sic unus etiam Spiritus sanctus. At vero administri spiritus in singulis ordinibus multitudinem, quæ vix numerari potest, nobis exhibent. Quod igitur supra creaturam est, id in creatura ne quæras: ne cum sanctificatis deprimas quod sanctificat. Ille replet angelos, replet archangelos, sanctificat potestates, vivificat omnia. Ille in omnem creaturam divisus, cum aliter alius particeps ejus fiat, nihil tamen a participantibus minuitur. Omnibus quidem gratiam suam largitur, non tamen insumitur in participantes, sed et qui acceperunt, replentur, et ipsi nihil quidquam deest. Et quemadmodum sol cum corpora illustrat, et ab eis varie participatur, nihil minuitur a participantibus: ita etiam Spiritus gratiam suam omnibus impertiens, integer manet et indivisus. Omnibus lumen dat ad assequendam Dei notitiam, afflat prophetas, legislatores sapientiam docet, sacerdotes consecrat, corroborat reges, justos perficit, prudentes cohonestat, operatur dona sanationum, vivificat mortuos, solvit compeditos, alienos adoptat in filios. Hæc operatur per supernam generationem. Si publicanum credentem nactus fuerit, reddit evangelistam⁶⁷; si incidit in piscatorem, theologum facit⁶⁸; si persecutorem pœnitentem offenderit, efficit apostolum gentium, præconem fidei, vas electionis⁶⁹. Per ipsum debiles evadunt fortes, pauperes ditescunt, idiotæ et sermonis rudes sapientia sapientibus præstant. Paulus infirmus; et tamen ob Spiritus præsentiam, corporis ipsius sudaria sanitatem afferebant suscipientibus⁷⁰. Petrus erat et ipse corpore infirmo circumdatus: sed per inhabitantem Spiritus gratiam, umbra e corpore prolapsa morbos ægrotantium fugabat⁷¹. Pauperes Petrus et Joannes (non enim eis erat argentum, neque aurum⁷²): sed tamen largiebantur sanitatem multis nummis aureis præstantiorem. Nam claudus ille a multis accepto auro, erat adhuc men-

dicus: sed recepto a Petro beneficio, saliens quasi cervus, Deumque laudans, mendicare desiit. Non noverat Joannes mundi sapientiam, tamen per Spiritus potentiam protulit verba, quæ sapientia nulla potest contueri. Ille et in cælo consistit, et terram replet, et ubique adest, nec usquam continetur. Totus in unoquoque inhabitat, et totus cum Deo est. Dona ministrat non ministri more: sed sua ipsius auctoritate partitur munera. *Dividit enim, inquit, peculiariter unicuique, prout vult*⁷³. *Mittitur quidem in dispensatoris et æconomi modum: sed agit propria potestate. Precemur illum, ut animis nostris adsit, nec ullo tempore nos deserat, per gratiam Domini nostri Jesu Christi: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.*

ἄβων χρυσίου ὁ χολός, ἐτι προσαιτῆς ἦν· παρὰ δὲ Πέτρου δεξάμενος τὴν χάριν, ἐπαύσατο προσαιτῶν, ἀλλόμενος ὡσπερ ἔλαφος, καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν. Οὐκ ἦδει Ἰωάννης τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, ἀλλ' ἐφθέγγετο ῥήματα τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος (92), οἷς οὐδεμία σοφία προσβλέψαι δύναται. Τοῦτο καὶ ἐν οὐρανῷ ἔστηκε, καὶ τὴν γῆν πεπλήρωκε, καὶ πανταχοῦ παρῆστι, καὶ οὐδαμοῦ περιέχεται. Ὅλον ἐκάστω ἐνοικεῖ, καὶ ὅλον ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ λειτουργικῶς διακονεῖ τὰς δωρεάς, ἀλλ' αὐθεντικῶς διαιρεῖ τὰ χαρίσματα· Διαιρεῖ γάρ, φησὶν, ἰδίᾳ ἐκάστω, καθὼς βούλεται. Ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξουσίως. Τοῦτο παρεῖναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν εὐξώμεθα, καὶ μηδένα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

134 HOMILIA XVI.

*In illud, « In principio erat Verbum »*⁷⁴.

1. Omnis quidem Evangeliorum vox reliquis documentis a Spiritu traditis magnificentior est et præstantior, quod in his per servos prophetas locutus sit ad nos, in Evangeliiis vero Dominus ipse per se nos allocutus sit. Sed qui inter ipsos evangelicos præcones vocalissimus est, quique auditu omni majora, et intelligentia omni altiora locutus est, Joannes est, ille tonitruum filius, cujus audivimus exordium, quod ex Evangelii libro lectum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁷⁵. Novi multos ex iis etiam qui a veritatis doctrina alieni sunt, quique de sapientia mundana gloriantur, hæc et admiratos esse, et scriptis suis inserere ausos fuisse. Fur est enim diabolus; ac nostra, cum fabularum narrator sit, ad suos vates effert. Quod si carnalis sapientia verborum vim tantopere est admirata, quid nos Spiritus discipuli faciemus? Obiterne audiemus, et exiguam quamdam vim in eis inesse existimabimus? Ecquis ita stupidus fuerit, qui tantam sententiæ pulchritudinem tamque incomprehensibilem dogmatum altitudinem non miretur; nec veram eorum comprehensionem concupiscat? At enim admirari pulchra difficile non est: sed ea quæ admirationi fuere perfecte intelligere, hoc arduum est atque perdificile. Nam et solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet: quandoquidem ejus magnitudine et puchritudine et radiorum æqualitate et

OMILIA Ις'.

Εἰς τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος » (93).

1. Πᾶσα μὲν ἡ τῶν Εὐαγγελίων φωνὴ μεγαλοφυστέρα τῶν λοιπῶν τοῦ Πνεύματος διδασκαλιῶν, καθ' ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν δούλων ἡμῶν ἐλάλησε τῶν προφητῶν, ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοπροσώπως διελέχθη ἡμῖν ὁ Δεσπότης. Αὐτοῦ γε μὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὁ μεγαλοφωνότατος, καὶ πάσης μὲν ἀκοῆς μείζονα, πάσης δὲ διανοίας ὑψηλότερα φθεγγόμενος, Ἰωάννης ἐστίν, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· οὗ τὸ προοίμιον τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἄρτι ἀναγνωσθὲν ἠκούσαμεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ταῦτα οἶδα πολλοὺς καὶ τῶν ἔξω τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας μέγα φρονούντων ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ καὶ θαυμάσαντας, καὶ τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν ἐγκαταμίξαι (94) τολμήσαντας. Κλέπτῃ γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφῆτας. Εἰ οὖν ἡ σαρκίνη σοφία τοσοῦτον ἐθαύμασε τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν, τί ποιήσωμεν (95) ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τοῦ Πνεύματος, εἴαν παρέργως ἀκούσωμεν καὶ μικρὰν τινα τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς δύναμιν εἶναι λογισώμεθα; Καὶ τίς οὕτως ἀναισθησίαν νοσῶν, ὥστε τοιοῦτον (96) κάλλος ἐννοίας καὶ βάθος δογματικῶν οὕτως ἀνέφικτον μὴ οὐχὶ καταπλαγῆναι, καὶ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως; Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ τὸ θαυμάσαι τὰ καλὰ δύσκολον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀκριβεῖ κατανοῆσαι γενέσθαι τῶν θαυμασθέντων, τοῦτο χαλεπὸν καὶ δυσέφικτον. Ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν οὐδεὶς μὲν ἐστὶν ὅς οὐκ ὑπερ-

⁷³ I Cor. xii, 11. ⁷⁴ Joan. i, 1. ⁷⁵ ibid.

(92) Reg. primus et Colb. itidem ἀλλ' ἦδει τὰ ῥήματα τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματος, sed noverat verba potentiae Spiritus, quam scripturam judicamus quidem bonam, sed tamen ea non utimur, quod causa nulla sit cur vulgata mutetur, præsertim cum ipsam mss. multi tueantur.

(93) Sic mss. nonnulli. Alii duo εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, in Evangelium Joannis, qui titulus longe commentario conveniret magis, quam brevi orationi. Editio Paris. εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ Ἰωάν-

νην Εὐαγγελίου, in principium Evangelii secundum Joannem.

(94) Antiqui tres libri ἐγκαταμίξαι. Alius ἐγκατατάξαι. Utraque editio et Colb. secundus ἐγκαταλέξαι: quarum lectionum omnium eadem est sententia.

(95) Sic mss. quatuor. Editi ποιήσωμεν... ἀκούσωμεν... λογισώμεθα. Ibidem quinque mss. εἴαν παρέργως. Vocula εἴαν in vulgatis desideratur.

(96) Editi ὡς τοιοῦτον.. Antiqui sex libri ὥστε.

επαινεῖ, τὸ μέθγεος αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος, καὶ τῶν ἀκτίνων τὴν συμμετρίαν, καὶ τὸ ἀποστίβον αὐτοῦ φῶς κατασπαζόμενος (97). ἔάν μόντοι βικιότερον φιλονεικῆσῃ τῷ κύκλῳ ἀντεξάγειν ἑαυτοῦ τὰς τῶν ὀμμάτων βολὰς, οὐ μόνον οὐ κατόψεται τὰ περισπούδαστα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκρίθειαν τῆς ὄψεως προσδιαφθείρας οἰχήσεται. Τοιοῦτόν τί μοι δοκῶ τὴν διάνοιαν πάσχειν, τὴν φιλονεικοῦσαν ἀκριβῆ ποιῆσθαι τῶν προκειμένων ῥημάτων τὴν ἐξέτασιν. Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Τίς ἐννοῆσει ἀξίως τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς; Ποία ῥημάτων δύναιμι εὐρεθῆ ὁμοτίμως δυναμένη παραστῆσαι τὸ νοηθέν; Μέλλων παραδιδόναι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἄλλην τῷ λόγῳ ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν ὄλων ἔδωκεν. Ἦδει (98) τοὺς ἐπιφουμένους τῇ θόξῃ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρῶτῃ τοὺς μέλλοντας ἡμῖν προφέρειν τὰ σοφίσματα, τὰ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων αὐτοῖς μεμηχανημένα (99). Ὅτι, εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν καὶ, Πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν καὶ, Ἐξ οὐκ ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἔλαβε. Τοιαῦτα δὲ φθέγγονται γλῶσσαι ἠκουημένοι διὰ πιθανολογίας ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. Ἴνα τοίνυν μηδεὶ λέγειν ἐξῆ τὰ τοιαῦτα, προλαβόν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἦν ὁ Λόγος. Ἐάν κρατῆς ταύτην τὴν φωνὴν, οὐδὲν οὐ μὴ πάθης δεινὸν παρὰ τῶν κακοτέχνων. Ἐάν γὰρ λέγῃ ἐκεῖνος, εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· σὺ εἶπε, Ἐν ἀρχῇ ἦν. Ἀλλὰ, φησὶ, πρὶν ἢ γεννηθῆναι (1) πῶς ἦν; Σὺ μὴ ἀφῆς τὸ, Ἦν μὴ καταλίπης τὸ, Ἐν ἀρχῇ. Ἀρχῆς ἢ κορυφῆ οὐ καταλαμβάνεται ἀρχῆς τὸ ἐξώτερον οὐχ εὐρίσχεται. Μὴ παραλογίσσηται σέ τις τῷ πολυσήμῳ τῆς λέξεως. Πολλὰ γὰρ ἀρχαὶ πολλῶν πραγμάτων κατὰ τὸν βίον τοῦτον· ἀλλὰ μία ἀρχὴ ἐπὶ πάντων ἢ ἐπέκεινα (2). Ἀρχὴ γὰρ ὁδοῦ ἀγαθῆς, εἶπεν ἡ Παροιμία. Ἄλλ' ὁδοῦ μὲν ἀρχὴ ἢ πρώτη κίνησις, ὅθεν ἀρχόμεθα τῆς πορείας, ἧς τὸ κατόπιν δυνατόν ἐστιν εὐρεῖν. Καὶ, Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου. Ἔστι καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἕτερον τι προκειμένον· τῆς γὰρ τῶν τεχνῶν ἀναλήψεως ἀρχὴ ἐστὶν ἢ στοιχειώσις. Στοιχεῖον οὖν ἐστὶ τῆς σοφίας ὁ φόβος τοῦ (3) Κυρίου· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐστὶ τι πρῶτον, ἢ κατάστασις τῆς ψυχῆς, τοῦ μήπω συρισθέντος καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀνεληφότος. Ἀρχαὶ (4) λέγονται καὶ αἱ πολιτικαὶ δυναστεῖαι, αἱ τῶν ἀξιωματικῶν ὑπεροχαί. Ἄλλ' αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ, τινῶν εἰσιν ἀρχαὶ, καὶ πρὸς τι ἐκάστη. Ἀρχὴ γὰρ τῆς γραμμῆς

A splendida luce magnopere delectatur. Attamen si in ipsius orbem oculorum obtutus figere vehementius contenderit, non solum exoptata visurus non est; sed visus etiam integritatem corrumpet. Tale aliquid arbitror accidere menti ei, quæ accuratius scrutari conatur hæc verba: *In principio erat Verbum*. Quis quæ ad principium spectant, ut par est intelliget? Quænam verborum vis inveniatur, quæ pro rei dignitate possit cogitata exprimere? Traditurus nobis Joannes quæ ad theologiam Filii Dei attinent, nullum aliud orationis exordium nisi principium universorum prætulit. Spiritus sanctus noverat qui essent adorturi Unigeniti gloriam: præviderat qui essent nobis objecturi sophismata, quæ ipsi ad subvertendos auditores excogitassent. Nimirum, Si genitus est, non erat: et, Antequam gigneretur, non erat: item, Ex non existentibus subsistentiam accepit. Linguæ enim per verba suasoria exacutæ magis quam anceps quivis gladius, loquuntur talia. Ne igitur similia cuiquam dicere liceat, Spiritus sanctus hæc in Evangelio occupans dixit: **135** *In principio, inquit, erat Verbum*. Hanc vocem si tenueris, nihil a maleficis illis patieris mali. Nam si ille dixerit, Si genitus est, non erat: tu dicito, *In principio erat*. Sed, inquit, priusquam genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud, *Erat*: ne dereliqueris illud, *In principio*. Principii summitas non apprehenditur: quod extra et ultra principium sit, non invenitur. Ne quis te decipiat varia vocis significatione. Nam rerum multarum multa sunt principia in hac vita: sed unum est principium supra omnia, quod ultra est. Nam, inquit Paræmia, *Principium viæ bonæ*⁷⁶. Sed viæ principium est primus motus, unde iter ordimur, cujus prior pars potest reperiri. Et, *Principium sapientiæ timor Domini*⁷⁷. Præjacet autem et huic principio aliud quoddam, cum perceptionis artium principium sit prima elementorum institutio. Elementum igitur sapientiæ timor Domini est: sed hoc principio est aliquod antiquius, animæ scilicet status, ejus, qui nondum sapientiam edoctus est, nec Dei, timorem adeptus. Principia dicuntur etiam civiles potentatus, videlicet præcelsæ dignitates: sed hæc principia, aliquorum sunt principia, et unumquodque eorum aliquo refertur. Etenim lineæ principium punctum est, et superficiæ principium linea, et

⁷⁶ Prov. xvi, 5. ⁷⁷ Psal. cx, 10.

(97) Editi et mss. κατασπαζόμενος: quæ vox a verbo ἀσπάζεσθαι deducitur, amore teneri, delectari. Id cum non animadverteret Combefisius, cumque sibi visus esset legere, κατασπαζόμενος, sic interpretatus est: splendorem suspiciens. Vetus interpres verterat, splendorem admiratus.

(98) Utraque editio operarum incuria ἦδη, jam. Libri veteres ἦδει, noverat, optime.

(99) Editi et duo mss. μεμηχανημένα. Alii tres mss. μεμηχανημένα.

(1) Antiqui duo libri πρὶν γεννηθῆναι.

(2) Utraque editio et tres mss. ἀρχὴ ἢ ἐπὶ πάν-

των ἐπέκεινα. Alii quatuor. mss. ἀρχὴ ἐπὶ πάντων ἢ ἐπέκεινα.

(3) Utraque editio σοφίας φόβος ὁ τοῦ. At mss. quinque ut in contextu.

(4) Ejus loci consonantiam videre si quis cupit, ei auctor sum, ut Græca legat. Quæ enim hic scribuntur, optime quidem dici possunt Græce, ut multiplicem intelligentiam vocis ἀρχή, quæ modo principium, modo principatum ditionemque significat: sed male sonant si exprimantur Latine, quod voci principium multiplex notio apud Latinos subjecta non sit.

corporis principium superficies, et orationis compositæ principia, elementa.

2. Non certe ejusmodi est illud principium. Nulli enim alligatum est, servit nulli, cum nullo conspicitur : sed liberum est ; dominum non habet : exsolutum est omni ad aliud relatione, menti insuperabile : quod cogitationibus transcendere non est, ultra quod nihil quidquam reperiri potest. Nam si mentis cogitatione contenderis principium prævertere, comperies id tibi præire, et prius cogitalis occurrere. Sine mentem tuam, quantum velit, excurrere, et extendere se ad superiora : deinde post innumeros errores ac multos inanes conatus, eam ad se iterum reversam invenies, quod principium se posterius ac inferius reddere non possit. Principium enim semper cogitato ulterius superiusque esse deprehenditur. *In principio igitur erat Verbum.* O rem miram ! Ut ex æquo inter se conjunctæ sunt voces omnes ! Illud, *Erat*, idem valet quod illud, *In principio.* Ubi est blasphemus ? ubi adversus Christum pugnans lingua, quæ dicit : *Erat aliquando, cum non esset ?* Audi Evangelium : *In principio erat Verbum.* Quod si *in principio erat*, quando non erat ? **136** Ipsorumne lugebo impietatem, an inscientiam execrabor ? At antequam gigneretur, non erat. Nosti scilicet quando genitum sit, quod quid prius possis tempori attexere ? Etenim illud, *Antequam*, vox est temporis, alterum alteri antiquitate præponens. Quomodo autem par fuerit temporis conditorem generationem habere temporis vocibus subjectam ? *Erat igitur in principio.* Quod si ab hac voce *Erat*, non discesseris, blasphemie malignæ aditum nullum dabis. Ut enim qui in mari versantur, cum inter duas anchoras fluctuant, tempestatem aspernantur : ita et tu hanc pravamurbationem, quæ vitam hominum per nequitie spiritus invasit, quæque multorum fidem exagitat, deridebis si modo in horum verborum propugnaculo tanquam in portu ac statione animum tuam tenueris.

3. Jam, inquiris mens nostra. Quis erat in principio ? *Verbum*, inquit. Quale verbum ? humanumne verbum, an verbum angelorum ? Enimvero indicat nobis Apostolus angelis quoque suam esse linguam,

(5) Antiqui duo libri et utraque editio ἀνυπέροβτος διανοία : quam falsam scripturam secutus Combesisius, sic verterat in suo Ecclesiaste Græco : *Subitaneus primusque mentis conceptus.* At Colbertini primus et tertius cura Reg. secundo ἀνυπέροβτος διανοία, *menti insuperabilis*, seu *ad quod mens pertingere non posset*, emendate. Aliquanto post Reg. primus νοῦν διαδραμεῖν.

(6) Utraque editio καὶ πλείων εὐρίσκειται. At nostri septem mss. καὶ πλείονων εὐρίσκειται.

(7) Illa, *erat aliquando, quando non erat*, quæ Græcis plane respondent, videri posse obscura scribit vir eruditissimus Ducæus, atque hæc clarius exprimi apud Hieronymum epist. 58 in Dialogo adversus Luciferianos, hoc modo : *Si quis dixerit, Erat tempus, quando non erat Filius, anathema sit.* Sed Combesisius monet se non videre cur illa lo-

τὸ σημεῖον· καὶ ἀρχὴ τῆς ἐπιφανείας ἢ γραμμῆ· καὶ ἀρχὴ τοῦ σώματος ἢ ἐπιφάνεια· καὶ τοῦ κατὰ σύνθεσιν λόγου ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα.

2. Οὐ μὴν κάκεινη τοιαύτη ἡ ἀρχὴ. Οὐδενὶ γὰρ προσδέδεται· οὐδενὶ δουλεύει· μετ' οὐδενὸς θεωρεῖται· ἀλλ' ἐλευθέρᾳ ἐστίν· ἀδέσποτος, λελυμένη τῆς πρὸς ἕτερον σχέσεως· ἀνυπέροβτος διανοία (5), ἣν οὐκ ἔστιν ὑπερβῆναι τοῖς λογισμοῖς, ἧς οὐκ ἔστιν ἐξευρεῖν τὰ ἐπέκεινα. Ἐὰν γὰρ φιλονεικήσῃς τῇ φαντασίᾳ τοῦ νοῦ παραδραμεῖν τὴν ἀρχὴν, εὐρήσεις αὐτὴν προτρέχουσαν σου, καὶ προαπαντώσαν τοῖς λογισμοῖς. Ἄφες σεαυτοῦ τὸν νοῦν δραμεῖν ὅσον βούλεται, καὶ διαταθῆναι ἐπὶ τὰ ἄνω· εἶτα εὐρήσεις αὐτὸν μυρία πλανηθέντα, καὶ πολλὰ κενεμβατήσαντα, καὶ πάλιν ἐπανιόντα πρὸς ἑαυτὸν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατωτέραν ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι. Διότι αἰεὶ τοῦ νοουμένου ἐξωτέρα καὶ πλείων εὐρίσκειται (6) ἡ ἀρχὴ. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν ὁ Λόγος. Ὡ τοῦ θαύματος ! Πῶς πᾶσαι ἀλλήλαις ὁμοτίμως αἱ φωναὶ συνεξεύχθησαν ! Τὸ, Ἦν, ἴσον δύναται τοῦ, Ἐν ἀρχῇ. Ποῦ ὁ βλάσφημος ; ποῦ ἡ χριστομάχος γλῶττα ; ἢ λέγουσα, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν (7) ; Ἄκουε τοῦ Εὐαγγελίου, Ἐν ἀρχῇ ἦν (8). Εἰ δὲ ἐν ἀρχῇ ἦν, πότε οὐκ ἦν ; Τὴν ἀσίθειαν αὐτῶν στενάξω, ἢ τὴν ἀμαθίαν βδελύξομαι ; Ἀλλὰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν. Οἶδας γὰρ πότε ἐγεννήθη, ἵνα τὸ πρὶν δυνηθῆς ἐπιενεχεῖν τῷ χρόνῳ (9) ; Τὸ γὰρ, Πρὸ τοῦ, χρονικὴ ἐστὶ φωνή, ἕτερον ἑτέρου προτιθεῖσα εἰς παλαιότητα· τὸν δὲ τοῦ χρόνου ποιητὴν πῶς εὐλόγον (10) ταῖς χρονικαῖς προσηγορίαις ὑποκειμένην ἔχειν τὴν γεννησιν ; Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν. Εὰν μὴ ἀποστῆς τοῦ Ἦν, οὐδεμίαν παρείσθυσιν δώσῃς τῇ πονηρᾷ βλασφημίᾳ. Ὡσπερ γὰρ οἱ θαλαπτεύοντες, ὅταν ἐπὶ δύο σαλεύωσιν ἀγκυρῶν, καταφροναῖσι τοῦ κλύδωνος· οὕτω καὶ σὺ τῆς πονηρᾶς ταύτης ταραχῆς, τῆς ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐγγινομένης τῷ βίῳ, καὶ διασαλευούσης τῶν πολλῶν τὴν πίστιν, καταγελάσῃ, ἐὰν τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ῥημάτων τούτων τὴν ψυχὴν, ἔχῃς ἐνορμισθεῖσαν.

3. Ἐπιζητεῖ δὲ ἡμῶν ἡ διάνοια, τίς ἦν ἐν ἀρχῇ ; Ὁ Λόγος, φησί. Ποῖος λόγος ; ὁ ἀνθρώπινος λόγος ; ἀλλ' ὁ τῶν ἀγγέλων λόγος ; Καὶ γὰρ ἠνίξαστο ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος, ὡς καὶ τῶν ἀγγέλων ἰδίαν ἐχόντων

quendi ratio, *erat aliquando*, sit subobscurior hæc, vero, *erat tempus*, clara sit atque perspicua. Ibidem. Reg. primus τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

(8) In tribus Colbertinis mss. legitur Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Sed illud, ὁ Λόγος, in aliis nostris mss. et in vulgatis deest, neque eas voces necessarias puto. Aliquanto post. mss. βδελύξομαι. Alius et editi βδελύξομαι.

(9) Colb. tertius τῷ ἄχρονῳ. Alii mss. et editi τῷ χρόνῳ. Illud, ἄχρονῳ, scriptum fuisse arbitrator ab aliquo, qui ejus loci sententiam non satis perspiceret, nec animadverteret dici hæc ironice : *Nosti scilicet quando genitum sit Verbum, cum potueris aliquod tempus excogitare, quod ejus generationem præcesserit.*

(10) Colb. tertius πῶς ἂν εἴη τῶν εὐλόγων. Mox idem codex ἔχειν τὴν γενεσιν.

γλώσσαν, εἰπών· Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων. Ἀλλὰ καὶ τοῦ (11) λόγου διπλῆ τις ἐστὶν ἔννοια. Ὁ μὲν γὰρ τις ἐστὶν ὁ διὰ τῆς φωνῆς προφερόμενος, οὗτος ὁ μετὰ τὸ προενεχθῆναι τῷ ἀέρι ἐναπολλύμενος· ὁ δὲ τις ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ἐνυπάρχων ἡμῶν ταῖς καρδίαις· ὁ ἐνοσηματικός. Καὶ ἄλλος, ὁ τεχνικός λόγος. Ὅρα μήποτε σε παρακρούσῃται (12) τὸ ὁμώνυμον τῆς φωνῆς. Πῶς γὰρ ἦν ἐν ἀρχῇ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, τοῦ ἀνθρώπου κάτω που λαβόντος τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως; Πρὸ ἀνθρώπου θηρία· πρὸ ἀνθρώπου κτήνη, τὰ ἐρμετὰ πάντα· ὅσα χερσαῖα, καὶ ὅσα ἐνυδρὰ, πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀστέρες, ἥλιος, σελήνη, βοτάναι, σπέρματα, γῆ, θάλαττα, οὐρανός. Οὐ τοίνυν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τῶν ἀγγέλων. Πᾶσα γὰρ ἢ κτίσις κατωτέρα τῶν αἰώνων ἐστὶ, τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ὁ δὲ ἐν καρδίᾳ λόγος, καὶ αὐτὸς ἐκάστου τῶν νοσηθέντων ἐστὶ νεώτερος. Ἀλλ' ἄκουε τοῦ λόγου θεοπρεπῶς. Περὶ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς διαλεγόμενός σοι, Λόγον εἶπεν αὐτόν. Ὡσπερ οὖν καὶ φῶς μετ' ὀλίγον ἐρεῖ, καὶ ζωὴν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ οὔτε φῶς ἀκούσας, ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο καὶ ὀφθαλμοῖς ὁρατὸν καταφέρῃ, οὔτε ζωὴν ἀκούσας, τὴν κοινὴν ταύτην νοεῖς, ἣν καὶ τὰ ἄλογα ζῆ· οὕτω καὶ Λόγον ἀκούων, φύλαξαι μήποτε τῆ σῆ ἀσθενείᾳ τῆς διανοίας πρὸς χαμαιζήλους καὶ ταπεινὰς διανοίας ὑπενεχθῆς. Ἀλλ' ἐρεῦνα τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος. Διὰ τί Λόγος; Ἴνα δειχθῆ, ὅτι ἐκ τοῦ νοῦ προῆλθε. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν γεννήσαντα (13), οὐδὲν ἐκεῖθεν ἀπομερίσας, καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν· ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὅλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἔννοιαν. Ἄ γὰρ κατὰ καρδίαν ἐνενοήσαμεν, ταῦτα τῷ ῥήματι προηνέγκαμεν, καὶ ἐστὶ τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπεικόνισμα τὸ λαλούμενον. Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας ὁ λόγος προφέρεται (14). Καὶ ἐστὶν ἢ μὲν καρδία ἡμῶν οἷον πηγὴ τις, ὁ δὲ προφερόμενος λόγος οἷον ὄγκος τις ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ῥέων. Τοσοῦτον οὖν τὸ ἀπορρέον, ὅσον τὸ πρῶτως ἀναφερόμενον (15)· καὶ οἷον τὸ κεκρυμμένον, τοσοῦτον καὶ τὸ φαινόμενον. Λόγον οὖν εἶπεν, ἵνα τὴν ἀπαθῆ σοι γέννησιν τοῦ Πατρὸς παραστήσῃ, καὶ τὴν τελείαν ὑπαρξίν σοι τοῦ Υἱοῦ θεολογήσῃ (16), καὶ τὴν ἄχρονον συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα διὰ τούτων ἐνδείξῃται. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος τοῦ νοῦ γέννημα, ἀπαθῶς γεννώμενος· οὔτε γὰρ τέμνε-

⁷⁸ I Cor. XIII, 1.

(11) Colb. primus ἀλλὰ γὰρ τοῦ. Aliquanto post editi et duo mss. ἀέρι ἀπολλυμένος. Alii quatuor mss. ἐναπολλυμένος. Subinde editi Ὅρα οὖν. Vox ultima in mss. non invenitur.

(12) Colb. primus παρακρούσῃ. Haud longe vocem ὅσα ex libris duobus Colbertinis addidimus. Subinde unus ms. βοτάνη.

(13) Colb. primus τὸν γεννηθέντα, male. Nec ita multo infra Colb. tertius τοῦτο τῷ ῥήματι.

(14) Colbertini duo mss. λόγος προφέρεται. Alii et editi φέρεται. Mox iidem duo mss. ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ νοῦ ῥέων.

A cum ait: *Silinguis hominum loquar et angelorum*⁷⁸. Jam vero *verbi duplex est intelligentia*: alterum enim voce profertur, quod posteaquam prolatum est, in aere perit: alterum vero internum est, inque animis nostris insitum, verbum scilicet mentis. Est et aliud verbum, oratio artificiosa. Vide ne te decipiat vox ambigua. Quomodo enim erat in principio verbum humanum, cum homo principium ortus atque originem posterius acceperit? Ante hominem bestiae, ante hominem pecora, reptilia omnia tum terrestria tum aquatica, volucres caeli, stellae, sol, luna, herbæ, semina, terra, mare, caelum. Non igitur in principio erat verbum humanum, sed ne angelorum quidem. Nam creatura omnis posterior sæculis est, accepto a conditore existendi principio. Verbum autem quod insitum in animo est, et ipsum singulis quæ intellecta sunt, recentius est. Sed verbum prout Deo convenit interpretare. Nam cum de Unigenito ad te loqueretur, Verbum ipsum dixit. Quemadmodum igitur et lucem paulo post dicet, et vitam, et resurrectionem; neque tamen, cum audis lucem, ad sensibilem hanc et oculis visibilem lucem recurris; neque cum vitam audis, communem hanc intelligis, quam bruta etiam animalia vivunt: ita quoque cum Verbum audis, cave incidas mentis imbecillitate in terrenas humilesque cogitationes, sed vocis significationem perscrutare... Cur Verbum? Ut perspicuum sit processisse ex mente. Cur Verbum? Quia citra passionem genitum est. Cur Verbum? Quia imago est genitoris, totum in seipso genitorem ostendens, nihil inde separans, et per se perfectum existens: quemadmodum et verbum nostrum totius nostræ cogitationis refert imaginem. Etenim quæ in corde cogitavimus, ea verbo proferimus, idque quod loquimur, reconditi in corde conceptus imago est et simulacrum. Nam ex cordis abundantia promitur verbum. Ac **137** quidem cor nostrum est veluti fons quidam: prolatum vero verbum, est veluti rivulus aliquis, qui ex hoc fonte emanat. Tantum igitur est id quod profluit, quantum id quod primum emergit; et quale est id quod occultum est, tale et quoque quod apparet. Verbum igitur dixit, tibi ut ostendat Patris generationem passioni, non subjici, teque doceat divinam Filii substantiam perfectam esse, denique ut per hæc æternam Filii cum Patre con-

(16) Antiqui tres libri πρῶτως φερόμενον. Mox mss. nonnulli καὶ οἷον τὸ κεκαλυμμένον.

(16) In verbo illo, θεολογήσῃ, videtur inesse vis aliqua propria, quasi Basilius dicat: Joannes apostolus substantiam Filii tam divinam exhibet, ut cæcutiat necesse sit, qui non videt eam cum perfecta divinitate conjunctam esse, sic ut Filii divinitas Patris divinitati par sit omnino et æqualis. Quod sequitur, ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, sic interpretari licet, in sua substantia, aut in sua naturali constitutione, aut in sua natura, hoc est in se.

junctionem commonstret. Nam et verbum nostrum, A
mentis fetus, citra passionem generatur; neque
enim secatur, neque dividitur, neque fluit, sed
mens tota in sua natura permanens, verbum to-
tum et absolutum producit, atque in verbum quod
procedit, omnem mentis generantis virtutem in se
complectitur. Postquam igitur tantum ad Unigeniti
theologiam ex verbi voce desumpseris, quantum
pium fuerit, tum quidquid alienum esse ac dissen-
taneum repereris, id devota, omnique studio præ-
tergredere. *In principio erat Verbum.* Quodsi di-
xisset: *In principio erat Filius*, tibi in mentem
una cum Filii appellatione venisset quædam pas-
sionis cogitatio. Quoniam enim quæ apud nos ge-
nerant, tempore generant, et cum passione gene-
rant, idcirco hæc occupaturus, *Verbum* dixit,
animam tuam illæsam servaret.

4. *Et Verbum erat apud Deum*, Rursus, *Erat*, ob
eos qui impie dicunt quod non erat. Ubi erat *Ver-*
bum? Non in loco: quandoquidem in loco non
continentur quæ circumscribi non possunt. Sed
ubi erat? *Apud Deum*. Neque Pater in loco, neque
Filius in ambitu ullo, aut certa circumscriptione
comprehenditur: sed infinitus Pater, infinitus est
Filius. Quidquid cogitaveris, et quocumque spiritu
tuo perrexeris, omne id Deo plenum invenies:
ubique offendes pariter coextensam Filii hyposta-
sim. *Et Verbum erat apud Deum*. Admirare ejus-
cunque vocis accuratum delectum. Non dixit: In
Deo erat Verbum, sed *Apud Deum*, ut hypostaseos
proprietaem declararet. Non dixit: In Deo, ut ne
confundendæ hypostaseos daret occasionem. Nam
prava illa est blasphemia eorum, qui commiscere
omnia conantur; dicuntque Patrem et Filium et
Spiritus sanctum, unum esse subjectum, atque rei
uni nomina diversa ascribi. Impietas pessima, nec
minus fugienda quam eorum qui ore blasphemio af-
firmant Filium Dei Deo et Patri secundum substan-
tiam dissimilem esse. *Et Verbum erat apud Deum*.
Deinde posteaquam Verbi vocem ad ostendendam
generationis apathiam adhibuit; statim et noxam
eam quæ ex Verbi nomine accedere poterat, cura-
vit. Atque semet quasi ex blasphemantium calum-
nia **138** eximens, Quid, inquit, est Verbum? *Deus*
erat Verbum. Ne mihi artificiose comminiscere
quasdam verborum distinctiones, neve maligno tuo
artificio convicium ullum doctrinæ Spiritus asper-

(17) Antiqui duo libri et editi εις την του. Alii
quatuor mss. προς την του. Haud longe editi et duo
mss. υπερβηθη. Alii tres υπερβα.

(18) Addita est vocula γαρ ex duobus codicibus.

(19) Libri vulgati, quibus fortasse Reg. primus
addi potest, και εν το υποκειμενον, unum subjectum
esse. Reg. tertius et Colb. itidem tertius cum Coisl.
και εν τω υποκειμενω, in subjecto esse: ubi εν, in, de-
pravate positum videtur pro εν, unum, Colb. pri-
mus et alii duo mss. και εν τω υποκειμενω, dicen-
tium Patrem et Spiritum sanctum esse aliquid
unum subjecto. Facile quidem intelligitur voculam
εν, quam alii aliter acceperunt, locum his variis
lectionibus dedisse: sed quomodo legi debeat,

ται, ουτε μεριζεται, ουτε ρεει· αλλα μενων ολος ο
νοϋς εν τη ιδια συστασει, ολον τον λογον και απηρ-
τισμενον υφιστησι· και προσελθων ο λογος, πασαν
του γεννησαντος νοϋ την δυναμιν εν εκατω περιεχει.
"Οσον ουν ευσεβες, τασουτου λαβων προς την του (17)
Μουογενοϋς θεολογιαν εκ της του λογου φωνης·
οπερ αν ευρης απεμφαινον και αναρμωστον φαινο-
μενον, τουτο παραιτησαι, και υπερβηθη μηχανη
παση. 'Εν αρχη ην ο Λογος. Ει δε ειπεν· Εν αρχη
ην ο Υιος, τη προσηγορια του Υιου συνεισηλθεν αν
σοι η περι του παθους εννοια. 'Επειδη γαρ (18) παρ'
ημιν τα γεννωτα χρονω γεννα, και εμπαθως γεννα,
δια τουτο προλαβων, Λογον ειπε, προσδιορθουμενος
τας απρεπεις υποληψεις, ινα σου την ψυχην ατρωτον
διασωσεται.

suspiciones absonas in antecessum corrigens, ut
B

4. Καί ο Λόγος ην προς τον Θεόν. Πάλιν τό, 'Ην
διά τους βλασφημούντας, ότι ούκ ην. Ποϋ ην ο Λόγος;
Ούκ εν τόπω· ού γάρ περιέχεται τόπω τα απερι-
γραπτα. 'Αλλά ποϋ ην; Προς τον Θεόν. Ούτε ο
Πατήρ εν τόπω, ουτε ο Υιος εν περιοχη τινι και
περιγραφη ομολογουμενη κατειλημμενος· αλλ' απει-
ρος μεν ο Πατήρ, απειρος δε ο Υιος. Παν οπερ αν-
νοησης, και οπουπερ αν πορευθης τω πνευματι σου,
του Θεου ευρησεις πεπληρωμενον· πανταχου συμ-
παρεκτεινομενην ευρησεις του Υιου την υποστασιν.
Και ο Λόγος ην προς τον Θεόν. Θαυμασον την
ακρίβειαν εκαστης φωνης· ούκ ειπεν, 'Εν τω Θεω
ην ο Λόγος· αλλα, Προς τον Θεόν· ινα το ιδιαζον
της υποστασεως παραστηση. Ούκ ειπεν, 'Εν τω
C Θεω, ινα μη προφασιν δω τη συγχυσει της υποστα-
σεως. Πουηρα γαρ κακεινη η βλασφημια των φυρειν
τα παντα επιχειρουντων, και εν το υποκειμενον (19)
λεγοντων, Πατέρα και Υιον και αγιον Πνευμα, προσ-
ηγοριας δε διαφερουσας τω ενι πράγματι επιφημι-
ζεσται. Πουηρα η ασεβεια, και φευκτη ούκ ηττου των
ανόμοιου ειναι κατ' ουσιαν τον Υιον του Θεου τω Θεω
και Πατρι βλασφημουντων. Καί ο Λόγος ην προς
τον Θεόν. Ειτα συγχρησαμενος τη του Δόγου φωνη
προς την παραστασιν της κατα την γεννησιν (20)
απαθειας, ταχυ και το εκ του Λόγου βλαβος εγγι-
νομενον ημιν παρεμυθησατο. Καί οϊον αφαρπαζων
αυτον της συκοφαντίας των βλασφημουντων, Τι,
D φησιν, εστιν ο Λόγος; Θεός ην ο Λόγος. Μη μοι
τεχνολογει διαφορας τινας (21) λογων, μηδε εκ της
σης κακοτεχνίας προστριψης τινά βλασφημιαν τη

non ita liquet. Puto autem parum referre, utrum
legatur, εν το υποκειμενον, unum subjectum esse,
an τω υποκειμενω, unum esse subjecto, cum sen-
sus eodem semper recidat. Hactenus de scriben-
di ratione. Quod autem ad ipsam sententiam
attinet, mihi dubium non est quin hic confuten-
tur Sabelliani: quod in causa est, cur suspicer
hic voce υποκειμενον nihil aliud nisi υποστασιν si-
gnificari, hoc est, personam. Mox mss. nonnulli
προσηγοριας δε διαφορους.

(20) In Colb. tertio scriptum invenimus κατα
γενεσιν.

(21) Antiqui tres libri διαφορας τινων. Haud pro-
cul Colb. primus τινας βλασφημιας.

διδασκαλία τοῦ Πνεύματος. Ἔχεις τὴν ἀπόφασιν· Ἄ gas. Habes sententiam : subditus esto Domino. ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ. Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν *Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum*⁷⁹. Rursus evangelista omnem suam theologiam quam de Unigenito nobis tradidit, paucis verbum in summam redigit. Quodnam *Hoc? Hoc, Verbum Deus*. Postquam enim ejus tibi conceptum distincte expressit, in tuoque animo per doctrinam quasi insculpsit quæ ignorabas, ac Verbum Christum in tuum cor velut in domum introduxit, ita demum hanc vocem profert, *Hoc*. Quale *Hoc?* Foras ne respice, eum, qui per demonstrantem vocem tibi ostenditur, circumspecturus : sed in occultos animæ tuæ recessus ingredi, et quem didicisti Deum in principio existere, procedere velut Verbum, apud Deum versari, hunc cognoscens admiransque, et tuum Dominum in te per doctrinam residentem adorans, scito quod hic erat in principio : hoc est, semper apud Deum Patrem suum. Has mihi paucas voces servate, illas quasi sigillum in vestra memoria imprimentes. Hæ futuræ sunt murus firmissimus adversus insidiantium incursus : hæ animarum sunt salutare munimentum, iis, qui ipsas prætentent ac opponent. Si quis te adorsus dixerit : Cum non esset, genitus est, si enim erat, quomodo genitus est? hanc istam adversus gloriam Unigeniti calumniam dæmonum quasi vocem aversare. Tu autem reversus confugito ad Evangeliorum voces : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum*. Dic quater, *Erat*, atque hoc eorum convicium, Non erat, facies irritum. Hæc fidei fundamenta maneat inconcussa. Super hæc, Deo dante, ædificabimus et reliqua. Neque enim possumus omnia nobis simul explanare ; ne forte quæ diligenter a vobis collecta sunt, oratione prolixiore irrita reddamus. Mens enim quæ apprehendendis simul omnibus impar est, haud aliter se habet ac venter, qui ob nimiam saturitatem sumptos cibos concoquere non potest. Opto igitur ut hæc et gustando dulcescant, et concoquendo prosint. Ego autem vobis ea quæ supersunt, paratus sum ministrare : in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁷⁹ Joan, 1, 1, 2.

(22) Hic usi sumus interpunctione, quæ reperitur in Colbertinis secundo et tertio : quippe visa est nobis aptior, quam quæ legitur in aliis tum editis tum mss.

(23) Sic mss. non pauci. Vox Χριστόν in editis desideratur. Mss. Colb. primus ἔξω περιβλέψη.

(24) Colbertini duo mss. καταπλαγείς προσκύνησον. Aliquanto post Reg. primus Οὗτος ἦν ὁ ἐν ἀρχῇ.

(25) Reg. primus τὰς λογικὰς φωνάς, male. Mox

idem codex σφραγιδα ταῖς γνώμαις ὑμῶν. Nec ita multo infra unus mss. ἔσονται τείχος. Ibidem Reg. primus τῶν ἐπιβούλων καταδρομάς.

(26) Unus codex λέγη. Haud longe Reg. primus φωνῆν ἀποστρέφου.

(27) Editi τέταρτον τὸ εἶπε, Ἦν. At mss. tres uti in contextu. Mox editi et duo mss. ἐποικοδομήσωμεν. Alii quatuor mss, ἐποικοδομήσωμεν.

HOMILIA XVII.

A

OMIAIA IZ'.

In Barlaam martyrem.

1. Antea quidem sanctorum mors planctu et lacrymis cohonestabatur. Joseph deflevit acriter mortuum Jacob⁸⁰, atque Moysis mortem Judæi haud parum planxere⁸¹; multis quoque lacrymis **139** Samuelem condecorarunt⁸²: nunc vero exsultamus in sanctorum obitu. Tristium namque natura post crucem mutata est; nec amplius sanctorum mortem lamentis prosequimur: sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus. Somnus enim justis mors est. Imo potius ad vitam meliorem profectio. Hinc martyres, dum mactantur, exsultant. Nam desiderium vitæ beatioris dolorem cædis enecat. Ad coronas martyr respicit, non ad pericula; non horret plagas, sed palmas numerat; non videt lictores in terra flagris cædentes, sed angelos e cælo gratulantes animo intuetur; præmia æterna spectat, non temporalia pericula. Splendidum et apud nos jam arrhabonem obtinent, cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent.

2. Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est. Insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit. Annuntiatus præconio est jacens Christi athleta, **C** et statim Ecclesiæ theatrum ad convolandum impulit. Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet*⁸³; mortuus est strenuus ille Barlaam, et tamen conventus publicos congregat: consumptus in sepulcro est, et tamen invitat ad convivium. Nunc tempus nobis est exclamandi: *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi*⁸⁴? Vir agrestis nobis est

⁸⁰ Genes. I, 1. ⁸¹ Deut. xxxiv, 8. ⁸² I Reg. xxv, 1. ⁸³ Joan. xi, 25. ⁸⁴ I Cor. I, 20.

(28) Noster Reg. secundus eis τὸν ἅγιον Βαρλαάμ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ μαρτυρήσαντα, in sanctum Barlaam, qui Antiochiæ martyrium passus est. Hanc orationem pulchram sane et elegantem esse nemo negavit: sed Basilii an Chrysostomi sit, dubitari potest. Ea de re in Præfatione nostro more disputamus.

(29) Colb. primus Ἰακώβ τεθνηκότα. Mox editi οἱ Ἰουδαῖοι. Articulus in mss. non invenitur. Nec ita multo infra editi ἐπὶ ταῖς... σκιρτῶμεν. In eo autem consentiunt antiqui libri, quod in omnibus vocula ἐπὶ desit: sed in duobus pro σκιρτῶμεν scriptum invenimus ἐνσκιρτῶμεν, et ita edere libuit.

(30) Editi et tres mss. δορυφοροῦμεν, comitamur satellitum in morem. Reg. primus δωροφοροῦμεν, donamus, seu cohonestamus. Mox unus ms. aut alter ἐπαυχόμεθα τάφοις. Haud longe editi ὕπνος θῆ. At mss., ὕπνος γάρ. Subinde, ubi in editis et in uno veteri libro legitur κρείττω, in aliis quibusdam scriptum reperi κρείττονα.

(31) Colb. primus Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας καταστάσεως ἔρω, felicioris cujusdam status amor.

Eis Βαρλαάμ μάρτυρα (28).

1. Πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι κοπετοῖς ἐκοσμοῦντο καὶ δάκρυσιν· ἐκλαυσε σφοδρῶς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ τεθνεῶτα (29), ἐκόψαντο καὶ τὴν Μωϋσέως τελευτὴν οὐ μικρῶς Ἰουδαῖοι· πολλοὶς καὶ τὸν Σαμουὴλ τιτιμήκασι δάκρυσι· νῦν δὲ ταῖς τῶν ὀσιων τελευταῖς ἐνσκιρτῶμεν. Ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν μετὰ τὸν στάρυρον μεταδέβληται φύσις. Οὐκέτι θρήνοις τοὺς τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν (30) θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκείνων ἐπορχοῦμεθα τάφοις ὕπνος γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ θάνατος. Μᾶλλον δὲ πρὸς κρείττονα ζωὴν ἐκδημία. Ἐντεῦθεν σκιρτῶσι σφαττόμενοι μάρτυρες. Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας ζωῆς (31) πόθος τὴν τῆς σφαγῆς ὀδύνην νεκρῶν ἀπεργάζεται. Οὐ βλέπει τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τοὺς στεφάνους ὁ μάρτυς· οὐ φρίττει τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἀριθμεῖ τὰ βραβεῖα· οὐχ ὄρα τοὺς κάτω μαστιγοῦντας δημίους, ἀλλὰ τοὺς ἄνωθεν εὐφημοῦντας ἀγγέλους φαντάζεται· οὐ σκοπεῖ τῶν κινδύνων τὸ πρόσκαιρον (32), ἀλλὰ τὸ τῶν ἐπάθλων αἰώνιον. Λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῶν ἡδὴ τὸν ἀρράβωνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημίαις κροτούμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους (33).

2. Τοῦτο δὴ τὸ τῷ γενναίῳ τήμερον Βαρλαάμ πεπραγμένον. Ἦχησε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὀπίτας, ὡς ὄρατε, **C** συνήγαγεν. Ὁ τοῦ Χριστοῦ κείμενος ἀθλητὴς ἐκηρύχθη, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτέρωσε θέατρον. Καὶ ὡς ἔλεγε (34) τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· τέθνηκεν ὁ γενναῖος Βαρλαάμ, καὶ συγκροτεῖ πανηγύρεις· κατανάλωται τάφῳ, καὶ συγκαλεῖ πρὸς ἐστίασιν. Νῦν ἡμῶν ἀναδοῆσαι καιρὸς· Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; Ἄγροικος ἡμεῖς σήμερον ὁ ἀήττητος τῆς εὐσεβείας

(32) Antiqui tres libri κινδύνων τὸ πρόσκαιρον. At Colb. primus et editi πρόσκαιρον, recte.

(33) Utraque editio et Reg. tertius λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῶν ἡδὴ τὸν ἀρράβωνα καρποῦνται ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημίαις κροτούμενος, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύων δεσμίους, *ninctos quam plurimos congregans*; nec secus habet Reg. primus, nisi quod in eo pluraliter legitur καρποῦνται.... κροτούμενοι... σαγηνεύοντες. Colb. primus δ.... καρποῦνται...., ἐκ τάφου σαγηνεύοντες δῆμους. Reg. secundus λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῶν ἡδίστον καὶ τερπνὸν ἀρράβωνα καρποῦται... σαγηνεύων δῆμους: at in reliquis nihil dissentit ab editis. Codex quidam Combef. ἐκ τάφου σαγηνεύων δῆμους. Ita hunc locum resarcire visum est, ut ex aliquibus mss. numerum multitudinis mutuaremur, ex fide vero quorumdam codicum pro δεσμίους edendum curaremur δῆμους. Quibus aliter videbitur, aliter legant, per nos licet.

(34) Colb. primus θέατρον. Καλῶς ἔλεγε... Δεσπότης Χριστός. Aliquanto post Reg. primus καὶ μετὰ θάνατον συγκροτεῖ. Subinde Colb. primus pro ἐστίασιν habet τράπεζαν.

διδάσκαλος (35), ὃν εἶλε μεν τύραννος ὡς εὐάλω-
τον θήραμα, ἔγνω δὲ μετὰ τὴν πείραν (36) ὀπλίτην
ἀχείρωτον · ὃν ἐγέλα μεν παρακεκομμένα φθεγγό-
μενον, ἔφριξε δὲ ἀγγελικὰ νεανιευόμενον. Οὐ γὰρ
συνεβαρβαρίζεν ὁ τρόπος τῷ τῆς γλώττης ὀργάνῳ,
οὐδὲ ταῖς συλλαβαῖς, συγχωλεύων ὁ λογισμὸς ἐω-
ράτο. ἀλλ' ἦν δεύτερος Παῦλος, μετὰ τοῦ Παύ-
λου (37) φθεγγόμενος · Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ,
ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. Ἐνάρκησαν μαστίζοντες δῆ-
μιοι, ἀλλ' ἀκμαιότερος ὁ μάρτυς εὐρίσκετο · αἱ τῶν
ξενόντων ἐξενευρίζοντο χεῖρες, ἀλλ' ὁ τοῦ ξομένου
λογισμὸς οὐκ ἐκάμπτετο. Τὰς τῶν νεύρων αἱ μαστι-
γες ἀρμονίας παρέλυσαν, ἀλλ' ὁ τῆς πίστεως ἀκρι-
βέστερον ἐπεσφίγγετο τόνος. Διασκαπτόμεναι πλευ-
ραὶ (38) δεδαπάνητο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἠνθει
φιλοσοφία. Τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ πλεον νεκρώτο, B
ἀλλ' ὡς μήπω τῶν ἀγῶνων ἀρξάμενος ἤκαμαζεν.
Ὅταν γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρωσ τὴν ψυχὴν προ-
κατάσχη, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλαστον εἶδος,
καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθομένου καταξέοντες
τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι. Μαρτυρεῖ μοι τῶν
ἀποστόλων ὁ πόθος, τερπνὰς αὐτοῖς ποτὲ τὰς παρὰ
Ἰουδαίων ἐργαζόμενος μαστιγὰς. Ἐπορεύοντο γὰρ,
φησὶ, χαίροντες ἀπὸ, προσώπου τοῦ συνεδρίου,
ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν (39)
ἀτιμασθῆναι. Τοιοῦτος καὶ ὁ σήμερον ἡμῖν ὀπλίτης
ὑμνούμενος · εὐφροσύνην τὰς κολάσεις ἠγούμενος,
ρόδιος τισὶ βάλ्लεσθαι νομίζων ταῖς μαστιγῇ · τὰς
τῆς ἀσεβείας αἰκίας (40) δραπετεύων ὡς βέλη, κα-
πνοῦ σκίον τὸν δικαστικὸν θυμὸν λογιζόμενος · τα-
γματα δορυφόρων ἀπηγριωμένα γελῶν · ὡς ἐπὶ C
στεφάνοις ταῖς κινδύνοις χορεύων · ταῖς πληγαῖς ὡς
τιμαῖς εὐφραίνόμενος · ταῖς σφοδρότεραις τιμωρίαις
ὡς βραβεῖοις ἐνσκιοτῶν λαμπροτέροις · ξίφη δια-
πτύων γυμνούμενος · χεῖρας δημίων ὡς κηροῦ μαλα-
κωτέρας δεχόμενος · κολαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον
ἀσπαζόμενος · κλείσμασι δεσμητηρίων (41) ὡς λει-
μῶσι τερπόμενος · βασάνων ἐπινοαῖς ὡς ἀνθέων
ποικιλίαις ἠδόμενος · πυρὸς εὐτονωτέραν δεξιὰν
κεκτημένος · ὁ δὲ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολε-
μούντων προσῆκτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν
τῶν διαμόνων σπονδὴν ἀνακαύσαντες, ἰστᾶσι παρ'
αὐτῷ (42) ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ

⁸⁵ II Cor. xi, 6. ⁸⁶ Act. v, 41.

(35) Antiqui duo libri et editi ἡ ἀήττητος τῆς
εὐσεβείας διδασκαλία, male. Codices Combesisiani
ὁ ἀήττητος τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, bene, nec
aliter in nostro Reg. secundo legitur, nisi quod
articulus ante vocem ἀήττητος eo in libro non
invenitur. Paulo post idem Reg. secundus ὡς
αἰχμάλωτον θήραμα.

(36) Utraque editio et Reg, tertius μετὰ τὴν
θήραν, post prædam, corrupte. At Colb. primus
et Reg. secundus μετὰ τὴν πείραν, post experi-
mentum, incorrupte.

(37) Colb. primus τοῦ Παύλου. Articulus in
editis desideratur. Mox unus ms. ἰδιώτης εἰμί.

(38) Reg. primus διακοπτόμεναι πλευραί. Ali-
quanto post Colb. primus ἀγῶνων ἀψάμενος, sensu
non dissimili. Subinde in uno ms. pro πολέμων
legitur πολεμίων.

A hodie invictus magister pietatis, quem ut prædam
captu facilem tyrannus trahebat, sed expertus, eum
agnovit armigerum insuperabilem : quem deride-
bat rustice loquentem, sed angelico robore vigen-
tem reformidavit. Nec enim una cum linguæ organo
barbarus erat animus, neque una cum syllabis
mens claudicare videbatur : sed alter erat Paulus,
cum Paulo dicens : *Etsi imperitus sermone, sed non
scientia*⁸⁵. Obtorpuerunt carnifices cædendo ; sed
martyr inveniebatur vegetior. Fatiscebant laceran-
tium manus, sed ejus qui lacerabatur animus non
flectebatur ; flagra compagem exsolverunt nervo-
rum, sed fidei vigor tenacius astringebatur. Per-
fossa latera absumebantur : sed mentis philosophia
efflorebat. Enecta erat carnis illius pars major ; at
quasi necdum certamina exorsus, vigeat. Cum
enim pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne
pugnarum genus irridet ; et quicumque illam rei
adamatæ causa cædunt, delectant magis quam
excruciant. Testimonio mihi est illud **140** aposto-
lorum desiderium, quo Judæorum verbera olim
suavia ipsis et grata reddebantur. *Ibant enim, in-
quit, gaudentes a conspectu concilii, quod digni
habiti essent qui pro ejus nomine contumeliam pate-
rentur*⁸⁶. Talis est et ille miles qui hodie nobis cele-
bratur. Hic tormenta pro gaudio duxit : hic dum
cæderetur, rosis peti se rebatur. Impietatis damna
tanquam tela fugiebat ; judicis iram habebat pro
fumi umbra. Satellitum efferatos ordines irridebat,
qui scilicet ob pericula velut ob coronas tripudia-
ret. Plagis affectus perinde lætabatur, ac si honore
afficeretur. Suppliciiis acrioribus ita exsultavit,
quasi præmia lautissima accepisset. Despuebat gla-
dios nudos, manus tortorum sustinebat tanquam
cera molliores, supplicii lignum velut salutare
osculabatur, septis carcerum ceu pratis gaudebat,
excogitatis tormentis veluti variis floribus oblecta-
batur. Dexteram habuit igne firmiorem : quod post-
remum tormentum ei ab inimicis admotum est.
Etenim libamen dæmonibus facturi ignem aræ
cum imposuissent, adductum martyrem ante eam
sistunt, atque dextram supinam super altare pro-
tendere jubentes, manu velut ærea ara abusi sunt,

D (39) Colb. primus ὀνόματος Χριστοῦ κατηξ., pro
nomine Christi. Statim Reg. secundus ὁ σημερινὸς
ἡμῖν.

(40) Utramque editio et duo mss. ἀσεβείας σκίας,
impietatis umbras. Colb. primus ἀσεβείας αἰκίας
impietatis damna, noxas ; et ita, opinor, legi
præstat, ne vox σκιά bis continenter legatur. Mox
idem Codex ὡς στεφάνω.

(41) Rursus idem Codex κλείσμασι δεσμητηρίοις.

(42) Utraque editio παρ' αὐτῷ. Antiqui tres libri
παρ' αὐτόν. Mox utraque editio et Reg. tertius
χαλκῷ θυσιαστηρίῳ ara ærea. Colb. primus et Reg.
secundus χαλκῷ θυμιατηρίῳ, thuribulo æreo. Su-
spicari fortasse quispiam possit hoc loco legen-
dum esse θυμιατηρίῳ, thuribulo ; nec diffitebimur
videri hanc vocem primo aspectu magis conve-
nire : tamen cum vox θυσιαστηρίῳ in sequentibus

ardente thure in ea maligne imposito. Sperabant enim fore, ut vi ignis devicta manu thus in aram necessario ac velociter excuteret. Heu varias impiorum præstigias! Quoniam, inquiunt, vulneribus innumeris animum pervicacis illius luctatoris non fleximus, illius certe manum per flammam flectamus. Quoniam artibus diversis animum non concussimus, certe igni admotam dexteram quatiamus. Sed ne illa quidem spes his miseris profuit. Etenim flamma quidem manum perrosit: sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem ferens. Non dedit tergum sævienti igni fugitivorum in morem, sed immota perstitit contra flamma strenue dimicans, atque martyri facultatem dans Prophetæ verba proferendi: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum*⁸⁷. Ignis enim cum manu conflagabat; sed ignis vincebatur. Flammam inter et dexteram martyr is instruebatur lucta; sed dextera novam quamdam luctaminum victoriam habebat: quandoquidem per mediam manum transeunte flamma, manus adhuc ad luctam porrigebatur. O manum igne pertinaciorem! o manum ab igne flecti nesciam! o ignem a manu vinci edoctum? Vi ignis ferrum emollitum cedit: æs paret ignis potentiæ; vinci ab eodem et lapidum durities solet. Nunc vero ignis vehementia quæ domat omnia, dexteram exurens nequaquam flexit.

χαυνούμενος· χαλκός τῆ τοῦ πυρός παραχωρεῖ δυναστεία· οἶδε τούτῳ καὶ λίθων ἀντιτυπία νικᾶσθαι. Ἄλλ' ὁ πάντα τοῦ πυρός βιαζόμενος τόνος μάρτυρος τὴν δεξιάν τεταμένην οὐκ ἔκαμψε κατακαίων.

3. Ob id jure optimo posset martyr ad Dominum clamare: *Tenuisti manum dexteram meam, 141 et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me*⁸⁸. Quomodo te, o strenue Christi miles, appellabo? Vocabo statuum? Sed multum imminuero tuam constantiam. Ignis enim receptam in se statuum emollit: dexteram vero tuam, ut saltem moveri videretur, non adegit. Ferreumne nominabo? Sed hanc similitudinem fortitudine tua reperio inferiorem. Nam tu solus flammæ suasisti, ut ne manum domaret: tu solus habuisti dexteram aræ loco; tu solus ardente dextra dæmonum facies alapis percussisti, et tunc quidem in prunas commutata manu, eorum capita colliquefecisti; nunc vero ea in cineres redacta, ipsorum exercitus calcans excæcas. Quid autem puerili balbutie victorem

⁸⁷ Psal. CXLIII, 1. ⁸⁸ Psal. LXXII, 24.

repetatur, nec tunc mss. ab editis dissideant, potius θυσιαστηρίῳ legi debere arbitramur. Nec quanquam moveat vox *ara*, cum nomine aræ intelligi possit ara parva, quæ non ita multum magnitudine a thuribulo differret: qua de re aliorum erit iudicium.

(43) Colb. primus et alter μυρίοις τισὶ τῆν. Hoc ipso in loco mss. tres οὐκ ἐκλάσαμεν. Editio utraque οὐκ ἐκάμψαμεν, eodem sensu.

(44) Colb. primus χεῖρα διέτρωξεν, manum perforavit. Lectio satis idonea. Ibidem Reg. primus ἔμεινε.

(45) Reg. primus ἐτι τετραμμένης. Mox utraque

τὴν δεξιάν ὑπτίαν ἐπαιωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῆ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθωνωτὸν αὐτῆ κακούργως ἐνθέντες φλεγόμενον. Ἠλπίζον γὰρ τῆ τοῦ πυρός βία τὴν χεῖρα καταπαλαισθεῖσαν, ἀνάγκη τῷ βωμῷ ταχέως λιθωνωτὸν ἐπαφήσαιν. Φεῦ τῆς πολυπλόκου τῶν ἀσεβῶν μαγγανείας! Ἐπειδὴ μυρίοις, φησὶ, τὴν (43) γνώμην οὐκ ἐκάμψαμεν τραύμασι, κάμψαμεν ἐν φλογί τοῦ φιλονεικου παλαιστοῦ καὶ τὴν χεῖρα. Ἐπειδὴ ποικίλαις μηχαναῖς τὴν ψυχὴν οὐκ ἐσείσαμεν, τὴν δεξιάν γοῦν πυρὶ προσαγαγόντες σαλεύσωμεν. Ἄλλ' οὐδὲ ταύτης οἱ δειλαιοὶ τῆς ἐλπίδος ἀπώσαντο. Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν (44)· ἔμεινε δὲ ἡ χεῖρ, ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα. Οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμοῦντι πυρὶ κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῶτα, ἀλλὰ

ἄτρεπτος εἰστήκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα, καὶ τὰς τοῦ Προφήτου λέγειν τῷ μάρτυρι διδοῦσα φωνάς· Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον. Πῦρ γὰρ χειρὶ συνεπλέκετο, καὶ τοῦ πυρός τὰ τῆς ἠττης εὐρίσκετο. Φλογὶ καὶ μάρτυρος δεξιᾶ συνεκροτεῖτο πάλιν, ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καινὴ τις τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μεσοῦ τῆς χειρὸς ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἐτι τεταμένης (45) πρὸς, πάλιν. Ὡ χειρὸς φιλονεικοτέρας πυρός! ὦ χειρὸς, κάμπτεσθαι πυρὶ μὴ μαθούσης! ὦ πυρός, ἠττάσθαι χειρὶ διδάχθέντος! Σίδηρος τῆ τοῦ πυρός εἶκει τυραννίδι

3. Εἰκότως ἂν ὁ μάρτυς ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Δεσπότην βοήσειεν· Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με. Τι σε, ὦ γενναῖε τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα, προσεῖπω; Ἀνδριάντα καλέσω; Πολύ σε τῆς καρτερίας ἠλάττωσα. Τὸν μὲν (46) γὰρ πῦρ μαλάττει δεξιόμενον· σοῦ δὲ τὴν δεξιάν ὀφθῆναι μόνον κινουμένην οὐκ ἔπεισεν. Ἄν σιδηροῦν ὀνομάσω, καὶ τὴν τοιαύτην τῆς σῆς ἀνδρίας εὐρίσκω λειπομένην εἰκόνα. Σὺ γὰρ μόνος ἔπεισας φλόγα μὴ βιάζεσθαι χεῖρα· σὺ μόνος ἐκτήσω θυσιαστήριον δεξιάν· σὺ μόνος δεξιᾶ φλεγόμενη τὰ τῶν δαιμόνων ἐρράπισας πρόσωπα, καὶ τότε μὲν ἀπηνθρακωμένη χειρὶ τὰς ἐκείνων κεφαλὰς συγκατέτηξας (47)· νῦν δὲ τεφρωθείση ταύτη τὰς αὐτῶν στρατίας ἀποτυφλοῖς καταπατῶν. Ἄλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττώ τὸν

editio κάμπτεσθαι πυρός, male. At mss. πυρὶ, bene.

Nec ita multo infra duo mss. τῆ τῆς φλογὸς εἶκει.

(46) Utraque editio τὸ μὲν, depravate: at in mss. emendate legitur τὸν μὲν, ἀνδριάντα videlicet. Aliquanto infra editio Paris. et Reg. secundus ἂν σιδηρον, vocabone ferrum? Editio Basil. ἂν σιδηροῦν, vocabule ferreum, bene.

(47) Editi et Reg. tertius συγκατέτηξας, colliquefecisti. Alii tres mss. aut etiam tribus plures συγκατέφλεξας, combussisti. Poterit ad suum quisque arbitrium hoc aut illo modo legere, cum utraque scriptura satis apta esse videatur.

ἀριστεία ψελλίσματι (48) ; Ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις αὐτῶν τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις· τὰς μεγαλοφωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ καλέσωμεν σάλπιγγας. Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι· τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνετε τέχναις. Ἀκυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. Ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῇ· χαίρω τὴν τοιαύτην (19) τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον νίκην ἠττώμενος. Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριθέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλιν· ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένου εἰκόνας. Κλαυσάτωσαν δαίμονες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός· ὦ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A magnum deprimō? Locum martyris laudandi cedamus linguis magnificentioribus, atque vocaliores doctorum tubas ad id præconium invitemus. Exsurgite nunc mihi, o præclari athleticorum gestorum pictores. Mutilatam hujus ducis imaginem artibus vestris ornate. Coronatum athletam obscurius a me depictum, solertiæ vestræ coloribus illustrate. Velim abeam victus a vobis, egregia martyris facta pictura repræsentaturis: gaudeam tali hodie per vestram dexteritatem victoria superatus. Videam manus et ignis inter se luctam a vobis accuratius expressam: videam luctatorem in vestra imagine splendidius depictum. Florent dæmones, ob martyris victorias per vos hodieque prostrati. Manus ardens et victrix denuo eis ostendatur. Depingatur in tabella et certaminum præfectus Christus; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός· ὦ ἡ δόξα εἰς

OMILIA IH'.

Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα (50).

1. Νόμος ἐστὶ φύσεως ταῖς μελίσσαις μὴ ἀπαίρειν τῶν σίμβλων πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τῆς πτήσεως ἀφηγήσεται. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν Κυρίου εἶδον νῦν πρῶτον ἐπὶ τὰ οὐράνια ἄνθη, τοὺς μάρτυρας, ἐξιόντα, ζητῶ τὸν ἡγεμόνα. Τίς ὁ κινήσας τὸν πολὺν τοῦτον ἔσμον; τίς ὁ τὴν χειμερινὴν κατ' ἡφειαν εἰς ἐαρινὴν φαιδρότητα μεταστήσας; Νῦν γὰρ δὴ πρῶτον ὁ λαός, οἰοῦντι σίμβλων τινῶν, τῆς πόλεως προχυθέντες, τὸν προπόλεον κόσμον (51), τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ πάγκαλον τῶν μαρτύρων στάδιον, πανδημεὶ κατελήφασιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς ἀναστήσαν ἡγάγε τὸ θαῦμα τοῦ μάρτυρος, ἐκλαθομένους τῆς ἀσθενείας, δεῦρο δὴ καὶ αὐτοὶ τῇ κατὰ δύναμιν φωνῇ, οἷόν τινα ἄνθει τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἔργων περιβομβήσωμεν, ὅσιν τε ποιῶντες καὶ τοῖς παροῦσιν ἅμα κεχαρισμένα· Ἐγκωμιαζομένου γὰρ δικαίου, εὐφρανθήσονται λαοὶ, ὁ σοφὸς ἡμῖν ἀρτίως ἔλεγε Σολομών. Καίτοιγε ἠπόρουσαν κατ' ἐμαυτὸν, τί ποτε ἄρα βούλεται τῷ παροικιαστῇ τὸ ἀνιγμα. Ἄρα, ὅτι, ῥήτορός τις ἢ λογογράφου δεινοῦ συνθέντος λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ἐκπλήξιν, ἤχω τινὲ κεκομψευμένῳ κατακτυποῦντι τὰς ἀκοάς, εὐφραίνονται οἱ λαοὶ, τὴν τε εὐρεσιν τῶν νοημάτων, καὶ τὴν διάθεσιν, καὶ τὸ τῆς λέξεως πομπικὸν καὶ

⁸⁹ Prov. xxix, 2.

(48) Colb. primus Ἀλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττώμασι τὸν μάρτυρα ἐγκωμιαζόμενον. Ibidem idem codex ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τοῖνον. Aberat τοῖνον a vulgatis. Rursus ibidem idem codex et alii duo Regii τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον, emendate. Alius ms. et editi τῶν εἰς αὐτὸν ὕμνων, corrupte. Vox αὐτῷ, quæ mox sequitur, non alio quam ad vocem ὕμνον referri debet.

(49) Utraque editio et Reg. secundus τῇ τοιαύτην... νίκην. Alii tres mss. τὴν τοιαύτην... νίκην.

(50) Reg. primus Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον

HOMILIA XVIII.

In Gordium martyrem.

1. Naturæ lex est apibus, ab alvearibus non prius abire, quam rex earum volatui præierit. Quoniam igitur et Domini populum vidi nunc primum ad cœlestes flores martyres exeuntem, quæro ducem. Quis concitavit magnum hoc examen? quis hibernam mœstitiâ verna hilaritate commutavit? Nam nunc primum populus ex urbe tanquam ex alvearibus quibusdam effusus ad suburbanum decus, augustum hoc et perpulcrum martyrum stadium, frequentissimus convenit. Itaque cum nos quoque excitatos ac debilitatis oblitos adduxerit martyris miraculum; age sane et ipsi, voce pro viribus edita, bombitemus quasi circum florem gestorum viri illius, operam et piam et astantibus gratam navantes. Dum enim laudatur justus, lætabuntur populi⁸⁹, dicebat nobis modo sapiens ille Salomon; **142** quanquam apud me ipse addubitabam quidnam sibi velit hoc ænigma paræmiastæ. An dicat populum lætari alicujus rhetoris aut oratoris periti, qui orationem ad admirationem audientibus movendam composuerit, sono quodam, eoque elegantî, auresque circumstrepenti: quod scilicet tum sententiarum inventionem atque dispositionem, tum dictionis pompam atque harmonicum concentum

μάρτυρα Γόρδιον, *Ejustem panegyricus in sanctum martyrem Gordium*, Alii mss: Τοῦ αὐτοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα, *Ejusdem panegyricus in Gordium martyrem*.

(51) Utraque editio τὸν ποπύλαιον κόσμον. At sex saltem mss. προπόλεον, et ita edere libuit, etsi probe scio legi in vulgatis lexicis non προπόλεος, sed προπόλιος. Reg. secundus προπόλεων; quæ scriptura licet falsa, nostram tamen scribendi rationem et ipsa quoque confirmat.

mire probat? Sed certe hoc nunquam dixerit, cum nusquam tali dicendi genere usus sit: nec nos hortatus est, ut magnificis verbis et splendidis laudes beatorum prosequamur: qui scilicet pedestrem dictionem locutionemque ornatu carentem ubique prætulit. Quid igitur est quod dicit? Quod lætantur populi lætitia spirituali, si solum egregia justorum facinora revocent in memoriam: quandoquidem iis quæ audiunt, ad æmulationem imitationemque bonorum inducuntur. Nam virorum qui bene in republica versati sunt historia, quasi quamdam lucem salutem consecuturis affert ad viam vitæ dirigendam. Quapropter simulatque, narrante ipso Spiritu, vitam Moysis audivimus, statim fuimus æmulati virtutem viri, illaque morum mansuetudo⁹⁰ unicuique optanda visa est atque laudanda. Et quidem ex verborum amplificatione reliquorum hominum conflantur elogia: sed quod ad justos attinet, gestarum a se rerum veritas satis fuerit ad egregiam eorum veritatem demonstrandam. Quare cum vitas eorum qui pietate claruerunt enarramus, primum per servos Dominum afficimus gloria; deinde justos testimonio eorum quæ nobis nota sunt laudamus, postremo populum recte factorum auditione exhilaramus. Est enim hortamentum ad castitatem vita Josephi⁹¹: incitamentum vero ad fortitudinem historia Sampsonis est⁹².

2. Divina igitur schola legem non novit præconiorum: sed gestorum testimonium loco præconiorum habet; quippe quod et sanctis ad laudem sufficiat, et contendentibus ad virtutem satis impertiat utilitatis. Præconiorum namque lex est, patriam investigare, genus ex alto repetere, et educationem referre: sed lex nostra, propinquorum præterita mentione, ex iis quæ cuique propria sunt, elogium ac laudationem complet. Quid enim ego inde splendidior sum et illustrior, si quando urbs gravia magna que certamina sustinuit, ac fuis hostibus tropæa clara erexit? quid tum, si habet situm ita opportunum, ut et in hieme et in æstate commoda sit? Quod si etiam eadem et virorum ferax sit, et alendis pecoribus idonea, qui mihi ex iis emolumentum? Sed et equorum gregibus omnes quæ sub sole sunt regiones superat. Quid hæc tantem possunt nos ad virtutem hominibus convenientem promovere? An non etiam si de vicini cujuspiam montis cacuminibus disserimus, quomodo nubes transcendant, et quam longissime porrigantur in aerem, nos ipsos decipiemus tum, cum ex his laudes viris tribuerimus? Maxime **143** omnium ridiculum est, spreto a justis orbe toto, nos ex paucis eorum quæ contempserunt, laudes eorum celebrare. Recordatio igitur satis

πρὸς ἀρμονίαν κεκροτημένον ἀποδεχόμενοι; Ἡ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἶπέ ποτε ὁ μηδαμοῦ τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τῶν λόγων χρησάμενος· οὐδ' ἂν προέτρεψεν ἡμᾶς πανηγυρικῶς ἐμπομπεύειν (52) τοῖς ἐγκωμίοις των μακαρίων ὁ τὸ πεζὸν τῆς λέξεως καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἀκατάσκευον πανταχοῦ προτιμήσας. Τί οὖν ἐστίν, ὁ φησίν; Ὅτι εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατορθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι. Ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτεύτων ἀρδρῶν ἱστορία οἷον τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Διότι ὁμοῦ τε ἠκούσαμεν διηγουμένου τοῦ Πνεύματος τὸν Μωϋσεῶς βίον, καὶ εὐθύς ἡμᾶς ζῆλος εἰσῆλθε τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ πρᾶον τοῦ τρόπου ζηλωτῶν ἐκάστῳ καὶ μακαριστῶν κατεφάνη. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀνθρώποις ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀξήσεως συνίσταται τὰ ἐγκώμια· τοῖς δικαίοις δὲ ἀρκεῖ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια πρὸς τὸ δεῖξαι αὐτῶν τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀρετῆς. Ὡστε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεφάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων· ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρίαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμψῶν διηγήματα.

2. Οὐκ οἶδεν οὖν ἐγκωμίων νόμον τὸ θεῖον διδασκαλεῖον (53), ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πεπραγμένων αὐτ' ἐγκωμίων λογίζεται, ὡς καὶ τοῖς ἀγίοις ἐξαρκούσαν πρὸς ἔπαινον, καὶ τοῖς ὠρμημένοις πρὸς ἀρετὴν αὐτάρκη οὔσαν εἰς ὠφέλειαν. Ἐγκωμίων μὲν γὰρ νόμος πατρίδα διερευνᾶσθαι (54), καὶ γένος ἀναζητεῖν, καὶ ἀγωγὴν διηγείσθαι· ὁ δὲ ἡμέτερος νόμος, τοὺς τῶν γειτόνων λόγους κατασιγάσας, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκάστου τὴν μαρτυρίαν πληροῖ. Τί γὰρ ἐγὼ παρὰ τοῦτο σεμνότερος, εἰ ἢ πόλις ποτὲ χαλεποῦς καὶ μεγάλους ἀγῶνας διενεγκούσα, λαμπρὰ κατὰ τῶν πολεμίων ἀνέστησε (55) τρόπαια; τί δὲ, εἰ θέσεως εὐκαίρος ἔχει, ὡς πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θέρος ἐπιτηθείαι; Εἰ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀνδρῶν τέ ἐστίν εὐφορος, καὶ βοσκήματα τρέφειν αὐτάρκης, τί μοι ἐκ τούτων ὄφελος; Ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν ἵππων ἀγέλαις τῆς ὑφ' ἡλίου κρατεῖ. Τί οὖν ἡμᾶς δύναται ταῦτα τὴν ἀνθρωπεῖαν ἀρετὴν βελτίους ποιῆσαι; Ἡ ποῦ καὶ τὰς τοῦ γείτονος ὄρους κορυφὰς διηγούμενοι, ὡς ὑπερνεφεῖς τέ εἰσι καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος διανεστήκασιν, ἑαυτοὺς ἀπατήσομεν (56) ὡς τοῖς ἀνδράσι διὰ τούτων ἐκπληροῦντες τὸν ἔπαινον; Πάντων ἐστὶ καταγελαστότατον, ὅλου τοῦ κόσμου παρὰ τῶν δικαίων ὑπεροφθέντος, ἡμᾶς ἐξ ὀλίγων τῶν ἀτιμασθέντων πληροῦν αὐτοῖς τὰ ἐγκώμια, Ἄρκεῖ τοίνυν ἡ μνήμη πρὸς ὠφέλειαν διανεκῆ. Οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις

⁹⁰ Num. ii, 3, ⁹¹ Genes. xxxix, 8. ⁹² Jud. xiv, 5 sqq.

(52) Unus codex ἐκπομπεύειν. Ibidem in Colb. primo pro μακαρίων legitur ἀγίων.

(53) Colb. tertius διδασκαλεῖον.

(54) Reg. primus διερευνᾶν. Paulo post idem codex

διηγῆσασθαι. Alius ms. pro ἀγωγὴν habet διαγωγὴν.

(55) Unus liber vetus ἔστησε.

(56) Editi et unus ms. ἀπατήσομεν. Alii quatuor mss. ἀπατήσωμεν.

χρεία προσθήκης εἰς εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖα ἢ μνήμη διὰ τὴν μίμησιν. Ὡσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἐπιταί τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρω τὸ εὐωθεῖν· οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεις ἀναγκαῖως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε. Ἄμυδρά γάρ τις φήμη (57) πρὸς ἡμᾶς, διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. Καὶ πῶς δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ (58) τῶν ζωγράφων προσεικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκόνων μεταγράφουσι τὰς εἰκόνας, πλείστον, ὡς εἰκός, τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται καὶ ἡμᾶς, αὐτῆς τῆς θεᾶς τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας, κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα ὑπόμνησιν φέρουσα μάρτυρος, ἐπιφανῶς τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίαις ἐναβλήσαντος, εἶπωμεν ὅσα οἶδαμεν. Οὗτος ἔφυ μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ὅθεν καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀγαπῶμεν, διότι οἰκειὸς ἡμῖν ὁ κόσμος ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ τὰ εὐκαρπα τῶν φυτῶν, οὓς ἂν ἐκθρέψῃ καρπούς, τῇ οἰκειᾷ γῆ παρατίθεται· οὕτω καὶ αὗτος ἐκ τῶν λαγόνων τῆς ἡμετέρας ἀναδραμῶν, καὶ πρὸς μάλιστα ὕψος τῆς δόξης διαναστάς, τῇ ἐνεγκούσῃ καὶ θρεψαμένῃ τῶν οἰκειῶν τῆς εὐσεβείας καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπεραρίας καρποὶ, ὅταν ἠδύς τε (59) ὡς καὶ τροφίμοι πολλῶ μόντοι ἡδύους τῶν ἐπηλύδων οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἐγγύριοι, πρὸς τῇ ἀπολαύσει ἔτι καὶ καλλωπισμὸν τινα ἡμῖν διὰ τῆς οἰκειότητος χαριζόμενοι. Ἐγκατελειγμένος δὲ (60) στρατεία ἐπιφανεῖ, ὡς ἑκατον στρατιωτῶν ἀρχὴν πιστευθῆναι, καὶ σώματος βώμη καὶ ψυχῆς ἀνδρία τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων. Ἐπεὶ δὲ (61) ὁ τότε τύραννος τὸ πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ πολέμου τῆς Ἐκκλησίας ἐξέτεινε, καὶ ἤρε χεῖρα θεομάχον κατὰ τῆς εὐσεβείας, κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἠπλώτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστὸν, ἢ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν τοῖς προσκυνούσι· καὶ πρόσταγμα ἦν ὑποκύπτειν εἰδώλοις ἅπαντας, καὶ λίθους καὶ ξύλα χαράγματι τέχνης μεμορφωμένα θεοὺς ἠγεῖσθαι, ἢ τοὺς μὴ παιθομένους πάσχειν ἀνήκεστα· σύγχυσις δὲ ἦν καὶ ταραχὴ διὰ πάσης τῆς πόλεως, καὶ λεηλασίαι κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων· χρήματα διηρπάζετο, πληγαῖς τὰ τῶν φιλοχρίστων σώματα κατεξάινετο, γυναῖκες εἰλκοντο διὰ μέσης τῆς (62) πόλεως· οὐ νεότης ἐλευσινῆ, οὐ γῆρας αἰδέσιμον ἦν·

(57) Illud, Ἄμυδρά γάρ τις φήμη, etc., ita Latine reddidit interpretēs vetus, *nam obscura quaedam fama viri hujus præclara facta conservans, ad nos usque venit*: qua in interpretatione vox *obscura*, ut verum fatear, mihi nullo modo placet. Nam fit non raro, ut quod obscurum est, hoc idem dubium sit et incertum. Sic igitur interpretari malim, *nam tenuis quaedam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit*, ut Basilius hoc dicat, ne defuisse quidem tum, cum concionaretur, qui quæ narraret et vidissent audivissent: sed tamen perpauca superstites fuisse ob temporis diuturnitatem, quæ effecerat, ut pars maxima senio con-

A fuerit perpetuæ utilitatis percipiendæ. Nec enim jam opus illis est, ut quidpiam ipsis ad commendationem accedat: sed nobis in hac vita commorantibus ad eos imitandos necessaria recordatio est. Quemadmodum enim ignem naturaliter comitatur illustratio, et unguentum bonus odor: ita quoque bona opera utilitas necessario sequitur. Quanquam ne hoc quidem parvi momenti est, veritatem eorum quæ tunc gesta sunt diligenter assequi. Nam tenuis quædam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit. Atque quodammodo videmur nos pictoribus consimiles esse. Illi enim cum ex imaginibus imagines depingunt, plurimum, ut constat, desciscunt ab archetypis: sic et periculum non exiguum est, ne nos, qui res ipsas non conspeximus, imminuamus veritatem. At quando adest dies memoriæ referens martyris, qui splendide in suis pro Christo testimoniis decertavit, dicamus quæcunque novimus. Hic natus est ex hac urbe; unde etiam eo magis illum diligimus quod proprium nobis ornamentum sit. Quemadmodum enim feraces arbores eos quos nutriunt fructus propriæ terræ ferunt acceptos: sic etiam hic ex nostræ terræ sinu egressus, et ad summam gloriæ altitudinem evector, patriæ quæ se produxit ac educavit, proprios pietatis fructus dedit fruendos. Boni quidem sunt externi etiam fructus, si et suaves fuerint, et alimento abundantes; sed tamen externis multo jucundiores sunt nostrates ac vernaculi, qui quod ad nos attineant, præter suavitatem videntur adhuc decus quoddam nobis et ornamentum conferre. Erat autem militiæ ascriptus, in qua locum insignem tenuit; ita ut militibus centum esset præfectus, corporisque robore et animi fortitudine inter militares ordines clareret. Cum igitur tyrannus qui tunc imperabat, amaritudinem animi atque crudelitatem usque ad Ecclesiæ bellum extenderet, tollereturque adversus pietatem manum Deo infensam, et denunciaretur ubique ac ediceretur in omni foro et in omni loco insigni, ut ne adoraretur Christus, alioquin morte multarentur cultores; cumque præceptum esset, ut omnes adorarent idola, haberentque pro diis lapides et ligna artis cælatura conformata, alioquin si qui dicto audientes non essent, perferrent intolerabilia; cum denique confunderetur turbareturque civitas **144**

fecti jam interiissent. Illa igitur fama dicebatur ἄμυδρά, non quod obscura esset aut incerta, sed quod paucorum testium oculatorum testimonio niteretur.

(58) Sic mss. multi. Editi vero τὰ καθ' ἡμᾶς τοῖς. Statim tres mss. μεταγράφουσι.

(59) Sic mss. duo. Vocula τε deerat in vulgatis.

(60) Ἐγκατελειγμένος δέ. Supplendum ἦν, notandumque illud esse redditionem hujus commatis; Οὗτος ἔφυ μὲν..., intermediis per parenthesis appositis. Edit.

(61) Editi ἐπειδὴ ὁ. Unus ms. ἐπεὶ δὲ ὁ. Alius ἐπεὶ δη ὁ.

(62) Editio Paris. διὰ πάσης τῆς. Veteres quinque libri διὰ μέσης τῆς.

tota, pique essent prædæ expositi, diriperentur pecuniæ, plagis dilaniarentur corpora Christianorum, traherentur mulieres per mediam civitatem; tum juvenus non concitabat misericordiam, nulla senectutis reverentia erat, sed qui nihil admiserant mali, maleficorum subibant supplicia. Angusti erant carceres, desertæ erant domus opulentæ, solitudines refertæ profugis. Crimen autem hæc tolerantium erat pietas. Et pater prodebat filium, et patrem filius indicabat: fratres in fratres furebant, et servi in dominos suos insurgabant. Atque dira quædam nox genus hominum ita invaserat, ut, omnes, diabolo ad insaniam adigente, se invicem ignorarent. Diruebantur ædes precationis manibus impiorum, evertabantur altaria, nec erat oblatio ulla, neque suffitus, non locus sacrificandi, sed tristitia ingens velut nebula quædam occupabat omnia, fugabantur Numinis cultores, omnis chorus pietatis erat consternatus: sed dæmones tripudiabant, nidoribus ac sanguine omnia coinquinantes. Tunc strenuus ille vir, antevergens judiciorum necessitatem, abjecto cingulo extorris erat. Spreto igitur magistratu, spreta gloria, spretis divitiis omnis generis, propinquis, amicis, famulis, deliciis vitæ, reliquis, quorum studio homines tenentur, ad profundissimas ac hominibus impervias solitudines confugit, actam cum bestiis vitam societate idololatrarum ducens mansuetiorem, imitatus zelotem Eliam, qui cum idololatriam videret Sidoniæ invalescentem, in montem Choreb profugit, degebatque in spelunca, conquirens Deum, donec vidit optatissimum, quantum homini fas est Deum videre⁹³.

3. Talis igitur erat et Gordius, qui fugit tumultus civiles, turbam forensem, magistratum fastum, tribunalia, calumniatores, vendentes, ementes, jurantes, mentientes, verborum turpitudinem, facetias et reliqua omnia, quæ populosæ urbes secum trahunt ita ut cymbæ a magnis navibus trahuntur. Qui cum purgasset aures, purgasset oculos, corque ante omnia purgasset, ut posset Deum videre, ac beatus efficeretur; vidit ex revelatione, didicit mysteria, non ab hominibus, neque per homines, sed magno usus præceptore Spiritu veritatis. Unde cum vitam reputasset, quam inutilis sit, quam vana, quam omni somnio et umbra fragilior, extimulatus est vehementius ad supernam vocationem concupiscendam. Ac veluti athleta, jam se jejuniis, vigiliis, precationibus, assiduaque et indesinenti oraculorum Spiritus meditatione satis exercitatum esse, atque ad certamen unctum, animadvertens, illam ipsam diem in qua tota plene civitas, dæmonis bellum amantis diem festum celebratura, certamenque equestre spectatura, theatrum

⁹³ III Reg. xix, 1 seqq.

(63) In duobus mss. pro οὐ legitur οὐδὲ. Aliquanto post editio Paris. οἱ τοῦ Θεοῦ. At sex mss. et editio Basil. οἱ τοῦ Θεοῦ. Hoc ipso in loco Colb. tertius πάσης εὐσεβείας.

(64) Τότε ὁ γενναῖος. Redditio periodi quæ ab

ἀλλ' οἱ μηδὲν ἀδικούντες τὰ τῶν κακούργων ὑπέμενον, ἐστενοχωροῦντο τὰ δεσμωτήρια, ἔρημοι ἦσαν οἱ εὐθηνούμενοι τῶν οἴκων, αἱ δὲ ἔρημίαι πλήρεις τῶν φυγαθευομένων· ἐγκλημα δὲ ἦν τοῖς ταῦτα πάσχουσιν ἡ εὐσεβεία, καὶ πατὴρ παρεδίδου παῖδα, καὶ πατέρα υἱὸς κατεμήνυεν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο, καὶ δούλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο· θεινὴ δὲ τις νύξ κατελήφει τὸν βίον, πάντων ἀγνοσάντων ἀλλήλους ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας· κατεβάλλοντο μὲν οἴκοι προσευχῆς ὑπὸ χειρῶν ἀνοσίων, ἀνετρέπετο δὲ θυσιαστήρια, καὶ οὐκ ἦν προσφορά οὐδὲ θυμίαμα, οὐ (63) τόπος τοῦ καρπῶσαι, ἀλλὰ κατήφεια θεινὴ, ὥσπερ τις νεφέλη, τὰ πάντα κατεῖχεν· ἀπέληλθον μὲν οἱ τοῦ Θεοῦ θεραπευταί, διεπτύχθη δὲ πᾶς τῆς εὐσεβείας θίασος, δαίμονες δὲ κατεχόμενοι, κνίσσαις καὶ αἵμασι τὰ πάντα καταμαίνοντες· τότε ὁ γενναῖος (64) οὗτος προλαβὼν τὴν ἐκ τῶν δικαστηρίων ἀνάγκην, ῥίψας τὴν ζώνην, ὑπερόριος ἦν, ὑπεριδὼν δυναστείας, ὑπεριδὼν δόξης, πλούτου παντοδαποῦ, συγγενείας, φίλων, οἰκετῶν, ἀπολαύσεως βίου, πάντων ὅσα ἀνθρώποις ἐστὶ περισπούδαστα, πρὸς τὰς βαθυτάτας καὶ ἀνθρώποις ἀθάτους ἔρημίας ἀπέδραμε, τὸν μετὰ τῶν θηρίων βίον τῆς πρὸς τοὺς εἰδωλολατροῦντας κοινωνίας ἡμερώτερον ἠγησάμενος, κατὰ τὸν ζηλωτὴν Ἡλίαν· ὅς, ὅτε εἶδεν ἐπικρατοῦσαν τὴν εἰδωλολατρείαν τῆς Σιδωνίας, ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέδραμε τὸ Χωρῆθ, καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ διήγει, ἐκζητῶν τὸν Θεόν, ἕως εἶδε τὸν περιπόθητον, ὡς εἶδεν ἀνθρώπῳ Θεὸν δυνατόν.

3. Τοιοῦτος οὖν ἦν καὶ ὁ Γόρδιος, ἀποφυγὼν θορύβους πολιτικούς, ὄχλον ἀγοραίων, ἀρχοντικούς τύφους, τὰ δικαστήρια, τοὺς συκοφάντας, τοὺς πωλοῦντας, τοὺς ὠνούμενους, τοὺς ὀμνύοντας, τοὺς ψευδομένους, τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν εὐτραπέλιαν, τὰλλα ὅσα, ὥσπερ ἐρόλκια, αἱ πολυάνθρωποι τῶν πόλεων ἐπισύρονται. Καθαρεύων τὰ ὠτιά, καθαρεύων τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ πρὸ γε πάντων τὴν καρδίαν κεκαθαρμένος, ἵνα Θεὸν εἶδεν δυναθῆ, καὶ μακάριος γένηται· εἶδε δὲ ἀποκαλύψεων, ἐδιδάχθη τὰ μυστήρια, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχων τὸν μέγαν διδάσκαλον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς ἔννοιαν τοῦ βίου, ὡς ἀνωφελῆς, ὡς μάταιος, ὡς ὄνειρον παντὸς καὶ σκιάς ἀδρανέστερος, ἠρεθίσθη σφοδρότερον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀνωκλήσεως. Καὶ οἷον (64*) ἀθλητῆς, αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ἱκανῶς γυμνασθέντος καὶ ἀλειψαμένου πρὸς τὸν ἀγῶνα, ταῖς νηστείαις, ταῖς ἀγρυπνίαις, ταῖς προσευχαῖς, τῇ διηνεκεῖ καὶ ἀπαύστῳ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, τηρήσας τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ἧ πανδημίᾳ πᾶσα ἡ πόλις ἐορτὴν ἀγούσα φιλοπο-

Ἐπεὶ δὲ ὁ τότε τύραννος incipiens, per varia, quæ sequuntur, commata evolvitur. EDIT.

(64*) Unus codex et editi καὶ οἷον. At mss. non pauci καὶ οἰουεῖ.

λέμω δαίμονι κατειλήφει θέατρον (65), ἀγῶνα ἰπ-
πικὸν θεωμένην. Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ δῆμος ἄνω συνεί-
λεκτο, οὐκ Ἰουδαῖος ἀπῆν, οὐχ Ἕλληνας· καὶ Χριστιανῶν
δὲ πλῆθος οὐκ ὀλίγον αὐτοῖς συνανεφύρετο, οἱ
ἀφυλάκτως βιοῦντες, καὶ καθήμενοι μὲν μετὰ συν-
εδρίου ματαιότητος, μὴ ἐκκλίνοντες δὲ συστροφῶς
πονηρευομένων, οἱ καὶ τότε παρήσαν θεαταὶ τοῦ τά-
χους τῶν ἵππων, καὶ τῆς ἐμπαρίας τῶν ἡνιόχων·
ἀλλὰ καὶ δούλους ἀνῆκαν δεσπότην, καὶ παῖδες ἐκ
διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἔτρεχον (66), παρῆν δὲ
καὶ γυναικῶν ὅσον δημῶδες καὶ ἄσχημον, πλῆρες δὲ
ἦν τὸ στάδιον, καὶ πάντες ἤδη πρὸς τὴν θέαν τῆς
τῶν ἵππων ἀμίλλης ἦσαν συντεταμένοι· τότε δὲ ὁ
γενναῖος (67) ἐκαῖνος καὶ μέγας τὴν ψυχὴν, μέγας
τὸ φρόνημα, ἀνωθεν ἐκ τῶν ὄρεων ἐπικαταβὰς τῷ
θεάτρῳ, οὐ κατεπλάγη τὸν δῆμον, οὐκ ἐλογίσαστο
πόσαις χερσὶ πολεμίαις ἑαυτὸν παραδίδωσιν· ἀλλ'
ἀτρέπτῳ τῇ καρδίᾳ καὶ γούρῳ τῷ φρονήματι, οἶονεὶ
πέτρας συνεχεῖς, ἢ δένδρα πολλὰ, τοὺς τὸ στάδιον
περικαθημένους παραδραμῶν, εἰς τὸ μέσον κατ-
έστη, βεβαιῶν τὸν λόγον (68), ὅτι Δίκαιος ὡς λέων
πέποιθε. Καὶ οὕτως ἀπτόητος ἦν τὴν ψυχὴν, ὥστε,
ἐν περιφανείᾳ τοῦ θεάτρου γενόμενος, ἀτρέπτῳ τῇ
παρρησίᾳ ἐξεβόησε τὴν φωνὴν ἐκαίνην, ἧς μέχρι
τοῦ νῦν εἰσὶ τινες οἱ ἀκούσαντες· Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ
μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ
ἰπερωτῶσι· δηλῶν διὰ τούτων, ὅτι οὐ πρὸς ἀνάγκην
ἤχθη πρὸς τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ἐκουσίως ἐπέδωκεν
ἑαυτὸν τῷ ἀγῶνι· μιμησάμενος τὸν Δεσπότην, ὅς ἐν
τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἀγνοούμενος τοῖς Ἰουδαίοις
ἑαυτὸν κατεμήνυσεν.

4. Εὐθύς μὲν οὖν ἐπέστρεψε τὸ θέατρον τῷ πα-
ραδόξῳ τῆς θεας, ἀνὴρ ἀπηγριωμένος τὴν ὄψιν,
διὰ τὴν χρονίαν ἐν τοῖς ὄρεσι διαίταν ἀχμηρῶν
ἔχων τὴν κεφαλὴν, βαθύς τὴν ὑπὲρ τὴν ἐσθῆτα
ρυπῶν, κατεσκληκῶς ἅπαν τὸ σῶμα, βακτηρίαν
φέρων, καὶ πῆραν ἐνημμένος· οἷς πᾶσιν ἐπέπρεπε
(69) τις χάρις, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτὸν περιλάμ-
πουσα. Ὡς δ' οὖν ἐγνώσθη ὅστις ἐστίν, εὐθύς βοή
συμμιγῆς παρὰ πάντων ἤρθη· τῶν μὲν οἰκείων τῆς
πίστεως ὑπὸ περιχαρείας κροτοῦντων, τῶν δὲ πολε-
μούντων τῇ ἀληθείᾳ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον τὸν δι-
καστὴν παρορμώντων, καὶ προκαταδικαζόντων εἰς
θάνατον. Πάντα δ' οὖν βοῆς καὶ θορύβου πεπλήρωτο·
παρώφθησαν (70) μὲν ἵπποι, παρώφθησαν δὲ ἡνι-
οχοὶ· ἢ δὲ τῶν ἀρμάτων ἐπίθειξις ψῆφος μάταιος ἦν.
Οὐδενὸς γὰρ ἐσχόλαζεν ὀφθαλμὸς ἄλλο τι βλέπειν ἢ
τὸ γόδιον, οὔτε τις ἀκοή ἄλλο τι ἠνεῖχτο ἀκούειν ἢ

⁹⁴ Prov. xxviii, 1. ⁹⁵ Isa. lxxv, 1.

(65) Editi et Oliv. et Anglic. et sex alii mss. κατ-
εὐλήφει θέαν, *locum ad spectandum*. At Medicæus
et codices Combesisiani θέατρον, *theatrum*: quam
scripturam veram et emendatam esse judicamus.
Amantem belli dæmonem, de quo superius,
Martem esse norunt vel infantem.

(66) Colb. tertius συνέτρεχον. Mox Colbertini
duo συντεταγμένοι, *ordine positi*. Lectio non mala.
Alii duo mss. et editi συντεταμένοι, *intenti*.

(67) Redditio longioris periodi cujus initium:

A occuparat, observavit. Cum igitur collectus fuisset
in eminentem locum populus omnis, non Judæus
aberat, non Græcus: imo vero erat eis admista
multitudo magna Christianorum, qui incaute vi-
ventes, et una cum concilio vanitatis sedentes, nec
congressus male agentium declinantes, celeritatem
equorum et aurigarum peritiam tunc ipsi quoque
spectabant. Sed et servos heri demiserant, et
pueri e litterariis ludis accurrebant spectatum, et
aderant pariter feminæ quotquot plebeie erant et
obscuræ. **145** Refertum autem erat stadium,
jamque ad equestre certamen conspiciendum in-
tenti erant omnes. Tunc igitur generosus ille vir
magnique animi et magnæ constantiæ, desuper ex
montibus in theatrum descendens, non extimuit
populum, non attendit quot adversariorum mani-
bus se objiceret: sed intrepido corde et elato ani-
mo, veluti saxa crebra aut arbores multas, eos
qui in stadio sedebant, prætergressus, in medio
constitit, confirmans illam sententiam: *Justus ut
leo confidit*⁹⁴. Atque animo erat adeo intrepido, ut,
in conspicuo theatri loco constitutus, vocem illam
quam quidam etiamnum superstites audierunt, fir-
ma cum fiducia ac clamore emisit: *Inventus
sum a non quærentibus me: palam apparui his, qui
me non interrogabant*⁹⁵. Quibus verbis significavit
non fuisse se vi ad pericula adductum, sed ultro
obtulisse se certamini, imitatum Dominum, qui
cum per noctis tenebras a Judæis minime cogno-
scoeretur, se ipse prodidit.

C 4. Mox igitur theatrum inopinato spectaculo in
se convertit, vir cum esset horrendo aspectu, cu-
jus ob diutinam in montibus moram caput squali-
dum erat, barba promissa, vestitus sordidus, totum
corpus aridum, qui baculum gestabat, ac pera
erat indutus: in quibus omnibus gratia quædam,
qua intus illustrabatur, elucebat. Sed simulatque
cognitus fuit quis esset, statim permistus quidam
clamor excitatus est ab omnibus, domesticis qui-
dem fidei præ gaudio plaudentibus, adversariis ve-
ro veritatis judicem ad eum de medio tollendum
provocantibus, eundemque in antecessum morti
addicentibus. Itaque clamore ac tumultu plena
erant omnia; neglecti sunt equi, neglecti aurigæ,
currum ostentatio strepitus inanis erat. Nullius
enim oculus ad aliud nisi ad videndum Gordium
erat intentus, nec auris ulla aliud nisi illius verba

Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ δῆμος. EDIT.

(68) Editi Paris. λόγον τοῦ Παροιμιαστοῦ, sed cum
voces τοῦ Παροιμιαστοῦ et in editione Basil. et in
nostris sex mss. desint, eas delere non dubita-
vimus.

(69) Veteres aliquot libri et editi ἔπρεπε. At
Reg. secundus et Colb. primus ἐπέπρεπε: quod,
ni fallor, melius est et verius.

(70) Illud παρώφθησαν ex libris antiquis addi-
dimus.

audire volebat. Atque confusus quidam rumor, veluti aura, theatrum totum pervadens, strepitum circi superabat. Ubi vero silentium per præcones populo imperatum est, conquieverunt tibiæ, consiluerunt varia musicorum instrumenta; audiebatur Gordius, spectabatur Gordius, statimque adducebatur ad præsidem illic sedentem, certamenque disponentem Interea igitur miti voce ac leni, quis et unde esset interrogabatur. Ubi autem dixit patriam, genus, gradum obtentæ dignitatis, causam fugæ, reditum: Adsum, inquit, mandatorum vestrorum contemptum simul et fidem in Deum, in quo spem reposui, factis ostensurus; audiavi enim, inquit, te multos crudelitate superare: quamobrem id tempus tanquam explendo meo voto idoneum elegi. His verbis præsidis ira instar ignis accensa, totum viri furorem in semel concitavit. Jam, inquit, voca lictores. Ubi laminæ plumbeæ? ubi flagra? Extendatur in rota, torqueatur in equuleo, afferantur suppliciorum instrumenta, bestię, ignis, gladius, crux, fossa paretur. At enim, inquit, quid habet lucri scelestus ille, cum semel tantum **146** moriatur? Imo respondit statim Gordius, quantum damnum patior, quod sæpe pro Christo mori non possim! Præses autem, præter feritatem naturalem, sævior adhuc evadebat, respiciens ad viri dignitatem, cujus magnam animi sublimitatem suam ipsius dedecus putaret. Et quo magis videbat animum illius imperterritum, eo magis efferebatur, magisque viri constantiam excogitandis cruciatibus superare contendebat. Hæc præses.

μειζόνως ἐξηγηριούτο, καὶ φιλονεικότερος ἦν νικῆσαι καὶ ὁ μὲν ταῦτα (75).

5. Martyr vero, conjectis in Deum oculis, animam suam demulcebat his sacrorum Psalmorum verbis: *Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciet mihi homo*⁹⁶; et illud: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es*⁹⁷, et ejusdem generis alia, quibus ad fortitudinem excitamur, quæ e sacris eloquiis didicerat. Sed tantum abfuit ut minis cederet, aut perterreretur, ut etiam provocaret in semetipsum supplicia. Quid cunctamini? inquit; quid statis? Lanietur corpus, torqueantur membra: perferant quoscunque volueritis cruciatus. Spem beatam mihi ne invidetis. Nam quanto magis tormenta augebitis, tanto magis mihi præmium comparabit. Convenit nobis de his cum Domino. Pro

⁹⁶ Psal. cxvii, 6. ⁹⁷ Psal. xxii, 4.

(71) Reg. primus ἐπεσημάθη, ἐκοιμήθησαν. Ibidem editio Paris. κατεσιγήθησαν. Veteres quinque libri κατεσιγάθησαν. Reg. secundus κατεσιγάθη, subinde unus ms. ἀτόθι.

(72) Sic. mss. multi. Utraque editio ἰαίρω. Aliquanto infra editio Paris. ἤκουσά τε. At mss. non pauci ἤκουσά σε.

(73) Sic mss. omnes. Editio utraque ὡς πυρᾶν, ut rogam. Aliquanto post mss. nonnulli ποῦ αἰ μολυβίδες.

(74) Judex hoc dicere voluit: Sceleratus ille (sic

A τὰ ἐκείνου ῥήματα. Καὶ θροῦς τις ἄσημος, οἷον αὔρα, διὰ παντός τοῦ θεάτρου διαξιών, τὸν ἱπποδρομον ὑπερήχει. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπῆ τῶ δῆμῳ ὑπεσημάθη (71), ἐκοιμήθησαν μὲν ἄλλοι, κατεσιγάθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμόνια · ἤκούετο Γόρδιος, ἐθεωρεῖτο Γόρδιος. Καὶ εὐθὺς ἀνάρπαστος ἦν πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ που καθήμενον, καὶ τὸν ἀγῶνα διατιθέοντα. Τέως μὲν οὖν πραξία καὶ ἡμέρω (72) φωνῆ τίς καὶ πόθεν εἶη διεπυθάνετο. Ὡς δὲ εἶπε τὴν πατρίδα, τὸ γένος, τὸ εἶδος τοῦ ἀξιώματος ἐν ᾧ ἦν, τὴν αἰτίαν τῆς φυγῆς, τὴν ἐπάνοδον, ὅτι Πάριμι, ἔργῳ καὶ τὴν τῶν ὑμετέρων προσταγμάτων καταφρόνησιν, καὶ τὴν εἰς Θεόν, ἐφ' ᾧ ἤλπισα, πίστιν ἐπιδειξόμενος · καὶ γὰρ ἤκουσά σε, φησὶ, πολλῶν διαφέρειν τῆ ἀγριότητι · ὡς οὖν ἐπιθήδειόν μοι τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς τὸ πληρωθῆναί μου τὴν ἐπιθυμίαν ἐξελεξάμην. Τούτοις τοῖς λόγοις τὸν θυμὸν τοῦ ἀρχοντος ὡς πῦρ (73) ἀναφλέξας, ὄλην ἤγειρεν ἐφ' ἑαυτὸν τοῦ ἀνδρός τὴν μανίαν. Καὶ, Κάλει, φησὶ, δημίους. Ποῦ δὲ αἰ μολυβίδες; ποῦ δὲ αἰ μάστιγες; Ἐπὶ τροχοῦ κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλούσθω, φερέσθω τὰ κολαστήρια; τὰ θηρία, τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, ὁ σταυρὸς, ὁ βόθρος εὐτρεπισέσθω. Ἀλλὰ γὰρ οἷα κερδαίνει (74), φησὶν, ἀπαξ μόνου ἀποθνήσκων ὁ ἀλιτήριος; Οἷα μὲν οὖν ζημιούμαι, ὑποφθάσας εἶπεν ὁ Γόρδιος, μὴ δυνάμενος ὑπὲρ χριστοῦ πολλάκις ἀποθανεῖν! Ὁ δὲ, πρὸς τῆ ἐκ φύσεως ἀγριότητι, ἐτι χαλεπώτερος ἦν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρός ἀποβλέπων, οἰκειᾶν ἀτιμίαν ἠγούμενος τὸ νεανικὸν τῆς διανοίας ἀνάστημα. Καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἑώρα τὴν καρδίαν ἀπτόητον, τοσοῦτω τὴν ἐνστασιν τοῦ ἀνδρός τῆ ἐπινοίᾳ τῶν ἀλγεῶν.

δ. Ὁ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπων, ἐκ τῶν ἱερῶν Ψαλμῶν κατεπῆθεν ἑαυτοῦ τῆ ψυχῆ (76), λέγων · Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος · καὶ τὸ · Οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ · καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, πρὸς ἀνδρίαν παρακαλοῦντα, ἐκ τῶν θείων λογίων δεδιδαγμένος ἦν · ὅς γε τοσοῦτον ἀπέιχεν εἶχαι τοῖς ἀπειλουμένοις καὶ ὑποπτηῆσαι, ὥστε καὶ προσκαλεῖτο (77) ἐφ' ἑαυτὸν τὰ δεινὰ. Τί μέλλετε; φησὶ · τί ἐστήκατε; Ζαινέσθω σῶμα, στρεβλούσθω μέλη · βασανισέσθω ὡς ἂν ἐθέλητε. Μὴ μοι βασκῆνυτε τῆς μακαρίας ἐλπίδος. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνητε τὰ δεινὰ, τοσοῦτω μείζονά μοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖτε. Συνάλλάγματα ἡμῖν ἐστὶ ταῦτα πρὸς τὸν Δεσπότην,

martyrem vocabat) quem fructum referet ex sua pertinacia, si semel mortuus fuerit? Neque enim in hanc vitam rursus redibit, ejus ut gaudiis perfruat, neque tamen ulla alia vita est, qua frui deinceps possit. Magna sane hominis impii, nec unquam satis defendenda cæcitas.

(75) Unus codex ὁ μὲν τοιαῦτα.

(76) Editi et mss. multi ψυχῆ. Colb. tertius ψυχῆν. Statim duo mss. καὶ οὐ. Vocula καὶ in editis et in aliis quibusdam mss. deest.

(77) Antiqui duo libri προσκαλεῖτο.

Ἀντὶ τῶν μολώπων, τῶν ἐπανισταμένων τῷ σώματι, φωτεινὸν ἔνδυμα ἡμῖν ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπανθήσει· ἀντὶ τῆς ἀτιμίας στέφανοι, ἀντὶ δεσμοτηρίου (78) παράδεισος, ἀντὶ τῆς μετὰ τῶν κακούργων καταδίκης ἢ μετ' ἀγγέλων διαγωγῆς. Σπείρατε πολλὰ ἐν ἐμοὶ ἵνα θερίσω πολλαπλασίονα. Ὡς δὲ τοῖς φοβεροῖς ἐλεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο (79), καὶ τὸ πρᾶγμα ἀμήχανον ἦν, μεταβαλόντες ἐθώπευον. Τοιαύτη γὰρ ἢ τοῦ διαβόλου μεθοδεία· τὸν δειλὸν ἐκπλήσσει, τὸν ἀνδρείον μαλάσσει. Ὅποια ἦν καὶ τὰ τότε τεχνάσματα τοῦ κακούργου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν (80) αὐτὸν οὐκ ἐνιδόντα ταῖς ἀπειλαῖς, ἀπάταις αὐτὸν καὶ δολεῖσθαι περιελθεῖν ἐπειράτο. Καὶ δωρεὰς καθυπισχνεῖτο, τὰς δὲ ἐδίδου, καὶ ἄλλας παρὰ βασιλέως ἤξειν δ' ἠγγυᾶτο, τὴν ἐν στρατείᾳ περιφάνειαν, χρημάτων ἰσόρους, πᾶν ὃ τι αὐτὸν βούλοιτο.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἀπετύγχανε τῆς πείρας (ἀκούσας γὰρ τῶν ὑποσχέσεων ὁ μακάριος, κατεγέλασεν αὐτοῦ τῆς ἀνοίας, εἰ (81) τι νομίζοι βασιλείας οὐρανῶν ἀντάξιον διῶσειν), τότε δὴ ἀφόρητος ἦν τῷ θυμῷ, καὶ ζήφος ἐγύμνου, καὶ τὸν δῆμιον παρεστήσατο, καὶ χειρὶ καὶ γλώσσει μαιφονῶν θανάτῳ κατεδίκαζε τὸν μακάριον. Μετέβαινε δὲ πᾶν τὸ θέατρον ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον· καὶ ὅσον λειπόμενον ἦν τῶν οἰκητόρων, ἐκχυθὲν· πρὸ τοῦ τείχους, εἴωρα τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἐναγώνιον θέαμα, τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ (82) τῇ κτίσει, ὀδυνηρὸν τῷ διαβόλῳ, καὶ φοβερὸν δαίμοσιν. Ἐκενώθη τῶν οἰκητόρων ἢ πόλις, ὡσπερ τινὸς ρεύματος, τοῦ πλήθους ἀθρώως ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον μεταρρύνεντος. Οὐ γυνή κατεδέξατο τῆς θεᾶς (83) ἀπολειφθῆναι, οὐκ ἀνὴρ ἀφανῆς ἢ ἐπίσημος. Ἐξέλειπον τὰς φυλακὰς τῶν οἰκῶν οἱ φύλακες· ἀκλειστα μὲν ἦν τῶν ἐμπόρων τὰ ἐργαστήρια· διερρίπτο δὲ κατὰ τὴν ἀγορὰν τὰ ὄνια· μία δὲ πάντων φυλακὴ καὶ ἀσφάλεια, τὸ πάντα ὁμοίως ὑπεξέλθειν, καὶ μηδὲ κακούργον ἐναπομεῖναι τῇ πόλει. Κατέλειπον δούλοι δεσποτῶν θεραπείας· καὶ ὅσον ξένον τοῦ δήμου, καὶ ὅσον ἐγχώριον, ὡς παρῆν πρὸς τὸν ἄνδρα. Τότε καὶ παρθένος ὄψεως ἀρρένων κατατολήσασα, καὶ πρεσβύτης καὶ ἀρρώστου τὴν ἀσθένειαν βιασάμενοι, ἔξω τοῦ τείχους ἦσαν. Ἡδὴ δὲ ὀρμῶντα πρὸς τὴν διὰ τοῦ θανάτου ζωὴν τὸν μακάριον περιεστάντες οἱ ἐπιτήθειοι, περιεπτύσσοντο, ποτνιῶμενοι καὶ τὰ τελευταῖα κατασπαζόμενοι (84)· καὶ θερμὸν ἐπ' αὐτῷ δάκρυον ἀφιέντες, ἰκέτευον μὴ παραδοῦναι ἑαυτὸν τῷ πυρὶ, μὴ παραναλώσαι ἑαυτοῦ τὴν νεότητα, μὴ καταλιπεῖν τὸν γλυκὺν τοῦτον ἥλιον. Ἄλλοι δὲ συμβουλαῖς πιθαναῖς ἐπειρῶντο παραλογίζεσθαι· ῥήματι μόνῳ εἶπε τὴν ἀρνησιν, ψυχῇ δὲ ἔχε τὴν πίστιν ὡς αὐτὸν ἐθέλης. Πάντως οὐχὶ τῇ γλώσσει προσ-

(78) Reg. primus δεσμοτηρίων. [Mox Colb. primus σπείρατε.

(79) Editi ἠδύνατο. At mss. duo ἠδύνατο, recte.

(80) Colb. primus ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν. Statim editi et Colb. primus δολεῖσθαι περιελθεῖν. At Regii primus et tertius cum Coisl. et cum Colb. δολεῖσθαι περιελθεῖν, circumvenire, decipere; et ita scripsisse putandus est Basilius. Subinde Colb. primus et Coisl. παρὰ βασιλέως, ab imperatoribus. Alii mss. et editi παρὰ βασιλέως, ad imperatore. Ibidem editi διηγγυᾶτο. At mss. multi sine augmento διεγγυᾶτο.

A vibicibus, in corpore eminentibus, in resurrectione amictu lucido induemur: pro ignominia, coronæ: pro carcere, paradus: si condemnamur cum maleficis, vivemus cum angelis. Multa in me serite, ut melam messem multiplicem. Cum autem non possent eum terroribus expugnare, resque fieri non posset; mutato consilio blanditiis aggrediebantur. Tale est enim artificium diaboli, timidum perterrefacit, fortem emollit. Ejusmodi erant tunc quoque malefici præsidis versutiæ. Nam, posteaquam vidit eum minis nihil cedere, dolis ipsum atque illecebris circumvenire conatur. Pollicebatur munerera. Alia dabat, alia ab imperatore tribuenda esse promittebat, locum in militia illustrem, largitionem pecuniarum, quidquid vellet.

B

6. Sed cum frustra tentaretur (auditis enim his pollicitationibus, vir beatus præsidis dementiam irrisit, si quid quod cum regno cælorum comparari possit, daturum se arbitraretur), tum iræ impotens erat, et gladium distringebat, et licetorem ponebat ob oculos, et per manum et per linguam cæde se contaminans, virum beatum morti addixit. Interea ad hunc locum transivit theatrum omne; et quotquot reliqui erant incolæ, pro mœnibus effusi, magnum illud et palæstricum spectaculum cernebant: quod erat et angelis et creaturæ omni admirandum, luctuosum diabolo, dæmonibus formidandum. Vacua civibus effecta est civitas, multitidine acervatim fluminis instar in hunc locum transeurrente. Non fuit mulier, quæ a **147** spectaculo abesse voluerit, non vir obscurus, aut illustris abfuit. Custodias custodes domorum deserabant; apertæ erant mercatorum tabernæ; jacebant in foro res venales; una omnium erat custodia ac securitas, exiisse omnes æqualiter, et ne unum quidem maleficum in urbe remansisse. Relinquebant servi dominorum ministeria; et quodcunque peregrinorum aut indigenarum erat, omne id hoc in loco ad virum conspiciendum astabat. Tunc etiam virgo marium sustinere aspectum ausa est, senexque et infirmus, illata vi debilitati, erant extra muros. Jam igitur virum beatum morte ad vitam properantem circumstantes amici cum gemitibus amplectebantur, ac extremam salutem dicebant, atque effusis ferventibus lacrymis, precabantur ne semet traderet igni, ne suam absumeret juventutem, ne jucundum hunc solem dereliqueret. Alii consiliis ad persuadendum idoneis eum decipere nitebantur: Nega verbo solo; in animo vero

(81) Colb. tertius ἀνοίας εἰπὼν εἰ. Hoc ipso in loco duo mss. νομίζει.

(82) Editi τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις θαυμαστὸν καὶ πάσῃ. Vox θαυμαστὸν semel duntaxat in mss. legitur; nec eam repeti necesse est.

(83) Sic libri veteres. Editi vero κατεδέξατο τὸ τῆς, etc. Statim unus codex ἐξέλειπον τὰς... διερρίπτετο... κατέλειπον δούλοι.

(84) Colb. tertius τελευταῖα σπουδαζόμενοι. Statim ex antiquis duobus libris edendum curavimus ἑαυτοῦ pro αὐτοῦ. Subinde unus ms. ῥήματι μόνον.

ut voles, serva fidem. Utique non attendit Deus A linguam, sed loquentis mentem. Ita enim tibi licebit et judicem mitigare, et Deum propitium reddere.

7. At ille inflexibilis erat et indomitus, nec ullo tentationum impetu vulnerari poterat. Comparaveris animi ipsius immotam constantiam domui sapientis, quam neque ventorum vis intoleranda, neque vehemens imber ex nubibus erumpens, neque torrentes diffusi queunt concutere, ob petrae firmitatem⁹⁸. Ejusmodi erat vir ille, fidei quae in Christum est fulcimentum inconcussum conservans. Et vero spiritualibus oculis circumcurrentem diabolum cum cerneret, concitantem alium ad iugendum, adjuvantem alium ad persuadendum, plorantibus, quidem illud Domini verbum dixit, B *Nolite flere super me*⁹⁹: sed flete super hostes Dei, qui in pietatis cultores talia audent, quique per hanc flammam quam ad nos comburendos accendunt, gehennae ignem sibimet parant. Desinite flere, et cor meum affligere. Ego enim non semel solum moriparatus sum pro nomine Domini Jesu¹, sed et millies, id si fieri posset. Aliis vero qui, ut lingua negaret, suadebant, respondit, linguam quae a Christo creata erat, quidquam in conditorem loqui non posse. Corde enim credimus ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem². Num militaris ordinis desperata salus est? nullusne centurio pius? Recordor primum centurionis ejus, qui Christi cruci astans, ex miraculis cognita ejus potentia, fervente adhuc Judaeorum scelere, eorum non extimuit iram, neque metu veritatem reticuit: sed confessus est, nec negavit eum vere esse Filium Dei³. Novi et alium centurionem, qui Dominum, cum adhuc in carne commoraretur, cognovit Deum esse potestatumque regem, et jussu solo per ministros spiritus opem egentibus conferre posse: quem et fide Israelem universum superasse Dominus pronuntiavit⁴. Nonne et Cornelius, cum centurio esset, promeruit ut angelum 148 videret, ac postremo per Petrum salutem adipisceretur? Quippe eleemosynae ejus et preces exauditae sunt apud Deum⁵. Illorum volo esse discipulus. Quomodo igitur negabo Deum meum, quem a puero adoravi? Nonne horrescet caelum desuper? nonne obscurabuntur mea causa sidera? num tellus aliquo modo me sustinebit? *Nolite errare: Deus non irridetur*⁶. Ex ore nostro nos judicat⁷:

⁹⁸ Matth. vii, 24, 25. ⁹⁹ Luc. xxiii, 28. ¹ Act. xxi, 13. ² Rom. x, 10. ³ Matth. xxvii, 54. ⁴ Matth. viii, 8-10. ⁵ Act. x, 3 seqq. ⁶ Galat. vi, 7. ⁷ Luc. xix, 22.

(85) Veteres aliquot libri Θεόν ἔχειν ἔλεω. Alii quidam ἔλεω. Editi et Colb. secundus ἐξελείσασθαι.

(86) Unus ms. ἀσάλευτος

(87) Codices Combesisiani κλαύσατε τοὺς. Alii duo mss. et editi ἐπὶ τοὺς.

(88) Sic antiqui duo libri. Alii ἦν pro ἦ. EDIT.

(89) Illud, τοῦ πρώτου, non ita accipiendum est, ut Basilius dicat, centurionem eum, qui cruci astitit, primum esse, cujus in Scripturis mentio fiat. Alioquin enim Basilius secum pugnaret, cum ipse

ἔχει Θεός, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τοῦ φθεγγομένου. Οὕτω γὰρ ὑπάρξει σοι καὶ τὸν κριτὴν ἐκμειλίσασθαι, καὶ τὸν Θεὸν ἐξελείσασθαι (85).

7. Ὁ δὲ ἀκαμπτος ἦν, καὶ ἀδάμαστος, καὶ πάσῃ προσβολῇ πειρατηρίων ἀτρωτος. Εἰκάσαις ἂν αὐτοῦ τῆς διανοίας τὸ ἀσειστον τῇ οἰκίᾳ τοῦ φρονίμου, ἦν οὔτε ἀνέμων ἀφόρητοι βίαι, οὔτε λάβρον ὕδωρ ἐκ νεφῶν καταρρέγγνύμενον, οὔτε χαράδραι περιρρέγγνύμεναι, διὰ τὴν ἐκ τῆς πέτρας ἀσφάλειαν, διασαλεύσαι δύνανται. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀσάλευτος (86) τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διασώζων. Βλέπων τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς περιτρέχοντα τὸν διάβολον, καὶ τὸν μὲν κινουῦντα πρὸς δάκρυον, τῷ δὲ συνεργοῦντα πρὸς πιθανότητα· τοῖς μὲν κλαίουσιν εἶπε τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα· Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τοὺς (87) θεομάχους, τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας κατὰ τῶν εὐσεβούντων, τοὺς διὰ τῆς φλογὸς ταύτης, ἦν καθ' ἡμῶν καίουσιν, ἑαυτοῖς τῆς γέννης τὸ πῦρ θησαυρίζοντας. Πάυσασθε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν. Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον ἀπαξ ἀποθανεῖν ἐτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ μυριάκις, ἐὰν οἶόν τε (88) ἦ. Τοῖς δὲ τὴν διὰ τῆς γλώσσης ἄρνησιν συμβουλευούσι τοσοῦτον ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἀνέχεται ἡ γλῶσσα κτισθεῖσα παρὰ Χριστοῦ φθέγγασθαι τι κατὰ τοῦ κτισσαντος. Καρδίᾳ γὰρ πιστεύομεν εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν. Μὴ γὰρ ἀπεγνωσμένον ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν τὸ στρατιωτικὸν τάγμα; μὴ γὰρ οὐδεὶς ἑκατόνταρχος εὐσεδῆς; Μέννημαι τοῦ πρώτου (89) ἑκατοντάρχου, ὃς, παρεστὼς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῶν θαυμάτων τὴν δύναμιν ἐπιγνοὺς, ἐτι θερμοῦ τοῦ τολμήματος ὄντος τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἐφοβήθη τὸν θυμὸν αὐτῶν, οὐδὲ μὴν ὑπεστάλη ἀναγγεῖλαι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὠμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν. Οἶδα καὶ ἄλλον ἑκατόνταρχον, ἐν σαρκὶ ἐτι τὸν Κύριον ἐπιγνόντα, ὅτι Θεὸς ἐστὶ καὶ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων, καὶ προστάγματι μόνῳ διὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἱκανὸς (90) ἐξαποστέλλειν τὰς βοηθείας τοῖς θεομένοις· οὐ καὶ τὴν πίστιν ὁ Κύριος μείζονα εἶναι παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεφῆνατο. Κορνήλιος δὲ οὐχ, ἑκατόνταρχος ὢν, τῆς ὀπτασίας ἠξιώθη τῆς τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ Πέτρου τῆς σωτηρίας ἔτυχεν; Αἱ γὰρ ἐλεημοσύναι αὐτοῦ καὶ αἱ δεήσεις εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐκείνων εἶναι βούλομαι μαθητῆς· Πῶς οὖν ἀρνήσομαι τὸν Θεόν

statim nominet centurionem alium, cujus fidem Christus Dominus olim ante passionis tempus laudaverat: sed illud, τοῦ πρώτου, per quoddam genus attractionis hic positum videtur pro τὸ πρώτου, primum. Recordor primum centurionis ejus, qui, etc. Hoc cum non animadverteret vetus interpres, ita vertit: Recordor primi centurionis qui, etc.

(90) Sic mss. multi. Editi ἱκανῶς. Ibidem duo mss. τὴν βοήθειαν.

μου, ὅν ἐκ παιδὸς προσεκύνησα; Οὐχὶ δὲ φρίξει ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν; οὐ συσκοτάσει δὲ ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἄστρα, ἢ γῆ δὲ με ὑποστήσεται ὅλως; Μὴ πλανᾶσθε· Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Ἐκ τοῦ στόματος ἡμᾶς τοῦ ἡμετέρου κρίνει. ἐκ τῶν λόγων δικαιοῖ, καὶ (91) ἐκ τῶν λόγων καταδικάζει. Οὐκ ἀνέγνωτε τὴν φοβερὰν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου; ὅτι Ὃς ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ γὰρ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς;

8. Ἄντι τίνος δὲ με καὶ ταῦτα σοφίζεσθαι συμβουλεύετε; Ἴνα τι ἑαυτῶ ἐκ τῆς τοιαύτης καταπράξωμαι τέχνης; ἵνα μικρὰς ἡμέρας κερδήσω; Ἄλλ' αἰῶνα ὅλου ζημιωθήσομαι. Ἴνα φύγω τῆς σαρκὸς τὰ ἐπίπονα; Ἄλλ' οὐκ ὄψομαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δικαίων. Μανία σαφῆς μετὰ τέχνης ἀπόλλυσθαι, μετὰ πανουργίας καὶ δόλου τὴν αἰωνίαν κόλασιν ἑαυτῶ πράγματεύεσθαι. Ἄλλὰ καὶ ὑμῖν συμβουλεύω. Εἰ μὲν κακῶς φρονεῖτε, μεταμάθετε τὴν εὐσέβειαν· εἰ δὲ καθυποκρίνεσθε τὸν καιρὸν, Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, εἶπατε· Ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν πᾶσα ἀφήσει γλῶσσα, ὅταν Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Θνητοὶ πάντες ἄνθρωποι, μάρτυρες δὲ ὀλίγοι. Μὴ ἀναμείνωμεν γενέσθαι νεκροὶ, ἀλλ' ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν μετασώμεν. Τί τὸν αὐτόματον ἐκδέχεσθε θάνατον; Ἄκαρπός ἐστιν, ἀκερδῆς, κοινὸς κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ διὰ γενέσεως εἰς τὸν βίον ἐλθόντα ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος διέλυσεν, ἢ βιαιότεραι (92-2) συμπτωμάτων ἀνάγκαι διέφθειραν. Ἐπεὶ οὖν δεῖ πάντως ἀποθανεῖν τὴν ζωὴν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ θανάτου πραγματευσώμεθα. Ἐκούσιον ποιήσατε τὸ κατηναγκασμένον. Μὴ φείδεσθε ζωῆς, ἧς ἀναγκαῖα ἢ στέρησις· καίτοι εἰ καὶ τὸ διαρκὲς ὅμοιον εἶχε τὰ γήινα, σπουδάζειν ἔχρην διαμεῖθειν αὐτὰ πρὸς τὰ οὐράνια (3)· εἰ δὲ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ τῇ ἀξίᾳ τοσοῦτον ἀπολείπομενα, παρακληξία θεινὴ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῶν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκειμένων μακαρισμῶν ἐκπίπτειν (4). Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἑαυτῶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ περιγράψας, ἐχώρει πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲν παρατρέψας τοῦ χρώματος, οὐδ' ἀλλοιωσας τι τῆς τοῦ προσώπου φαιδρότητος. Διέκειτο γὰρ οὐχ ὡς θημίῳ ἐντεύξεσθαι μέλλων, ἀλλ' ὡς ἀγγέλων χερσὶν ἑαυτὸν παραθήσεσθαι οὐς, εὐθύς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας (5) πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν μεταθήσειν ὡσπερ τὸν Λάζαρον. Τίς ἐκείνου τοῦ δῆμου τὴν βοήν διεγῆσεται; Ποία βροντὴ τοσοῦτον ἐκ νεφῶν ἤχον ἐπαφῆκε τῇ γῆ, ὅσος ἐκ τῶν κάτω τότε πρὸς οὐρανὸν ἀνεδόθη; Τοῦτό ἐστι τὸ στάδιον

A ex verbis justificat, exque verbis condemnat⁸. An non legistis tremendam hanc Domini comminationem? Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est⁹.

ἐκ τῶν λόγων καταδικάζει. Οὐκ ἀνέγνωτε τὴν φοβερὰν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου; ὅτι Ὃς ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ γὰρ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς;

8. Cur autem hæc similem suadetis? Ut mihi quidpiam ex tali arte comparem? ut paucos dies lucrifaciam? At jacturam faciam totius æternitatis. Ut effugiam carnis dolores? Sed nequaquam videbo bona justorum. Perire solerter, et astute ac dolose æternum sibi supplicium accersere, manifesta fuerit dementia. Sed et vobis do consilium. Si male sentitis, mutata sententia pietatem discite: sin autem simulatis, tempori ut serviatis, Deponentes mendacium, loquimini veritatem¹⁰. Dicite Quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹¹. Nam emittet hanc vocem lingua omnium, cum In nomine Jesu omne genu flectetur, cælestium, terrestriumque, ac infernorum¹². Mortales sunt homines omnes: sed martyres pauci. Ne exspectemus ut mortui fiamus: sed e vita ad vitam transeamus. Quid naturalem mortem præstolamini? Infructuosa est, quæstus nullius, communis pecorum hominumque. Quisquis enim nascendo in vitam introivit, aut fuit tempore absumptus, aut morbo dissolutus, aut violento quodam ac inevitabili casu abreptus. Cum igitur mori omnino oporteat, vitam nobis per mortem comparemus. Spontaneum facite quod est coactum. Vitæ ne pareite, qua necesse est privari. Sane etsi terrena pariter essent in perpetuum permansura, nihilominus danda opera esset, ut ea cælestibus permutaremus: sed si brevi tempore durant, et dignitate ita imparia sunt ingens insania fuerit, ob horum studium beatitudines in spe repositas amittere. Hæc cum dixisset, crucisque signo se circumscripsisset, ibat ad ictum, nihil immutato colore, nihil alterata faciei alacritate. Nam ita animo affectus erat, non quasi inventurus fuisset lictorem, sed quasi fuisset se manibus angelorum concrediturus qui statim eum recens jugulatum assumentes, ad beatam vitam velut Lazarum transferrent. Quis populi illius enarrabit clamorem? Quodnam tonitruum fragorem tantum ex nubibus in terram demisit, quantus tunc e terra in cælum ascendit? Hoc est stadium coronati illius athletæ. Hæc dies admirandum illud spe-

⁸ Matth. xii, 37. ⁹ Matth. x, 33. ¹⁰ Ephes. iv 25. ¹¹ Philipp. ii, 11. ¹² ibid. 10.

(91) Voculam καὶ ex multis mss. addidimus.

(92-2) Colbertini duo mss. βιαιοτέρων. Mox Colb. primus ἐκούσιον ποιήσασθαι.

(3) Sic mss. multi. Editi ἔχρην ταῦτα διαμεῖθειν πρὸς τὰ, etc.

(4) Antiqui duo libri μακαρισμῶν ἀποπίπτειν. Statim editi ἑαυτοῦ. At quatuor saltem mss. ἑαυτῶ.

(5) Editio Paris. οὐς εὐθύς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας... μετέθησαν: quod quin vitiosum sit, dubitari non potest, cum si legeris παραλαβόντας, legas necesse est οἱ εὐθύς, etc. Editio Basil. et no-

stri septem mss. magno consensu οὐς, εὐθύς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας... μετέθησειν ὡσπερ τὸν, etc.. quæ verba si mendosa esse non dixerimus, at certe eorum constructionem fieri vix posse fateamur necesse est. Nobis verisimile fit, ellipsim hic esse aut verbi φαίνεσθαι, aut similis, hoc modo: οὐς εὐθύς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας, ἐφαίνετο πρὸς, etc., quos constabat martyrem statim post cædem assumptum translaturus ad beatam vitam. Combesius notat alicubi legi παραλαβόντας μεταστήσειν. Mox duo mss. pro ἐκείνου habent ἐκείνην.

ctaculum conspexit, quod **149** non obscuravit A tempus, non dissolvit consuetudo, non vicit posteriorum eventuum magnitudo. Quemadmodum enim solem semper intuentes, semper admiramur: ita quoque viri illius memoriam semper recentem habemus. Nam *In memoria æterna erit justus*¹³, et apud incolas terræ, dum terra erit, et in cœlis, et apud Judicem justum; cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIX.

In sanctos quadraginta martyres.

1. Quæ satietas in recolenda martyrum memoria esse possit, ei, qui martyres amore prosequatur, cum honor quem conservis bonis deferimus, nostræ erga communem Dominum benevolentia specimen sit et monumentum? Etenim obscurum non est eum qui strenuos viros commendarit, ipsos in similibus occasionibus imitaturum esse. Lauda sincere eum qui martyrium pertulit, ut efficiare martyr voluntate, ac demum sine persecutione, sine igne, sine verberibus eadem atque illi mercedem consequare. Nobis autem non unus ad venerationem proponitur, non duo duntaxat, non ad decem usque beatorum se numerus extendit: sed viri quadraginta, quasi animam unam in diversis corporibus habentes, in una fidei conspiratione ac concordia, unam in cruciatibus tolerantiam, unamque pro veritate constantiam ostenderunt. Omnes inter se consimiles, pares sententia, pares certamine. Quamobrem et gloriæ coronas pares promerere. Qua igitur oratione possunt pro merito laudari? Ne quadraginta quidem linguæ satis fuerint tot virorum virtuti celebrandæ. Et vero si vel unum cultu et observantia prosequeremur, is utique eloquentiæ nostræ vim superaret, nedum multitudo tanta, phalanx militaris, agmen inexpugnabile, quod ut in bellis vincere, ita laudibus assequi nemo potest.

2. Age jam, illos in medium recolenda eorum memoria adducentes, communem utilitatem ex eis capiendam astantibus proponamus, exhibita omnibus, velut in tabella, horum virorum fortitudine. D Nam et res in bello fortiter gestas sæpe tum ora-

¹³ Psal. cxi. 7.

(6) Sic mss. nonnulli. Editi vero οὐκ ἔλυσε.

(7) Editio Paris. μαρτυρήσαντα. Libri veteres μαρτυρήσαντα.

(8) Colb. tertius pro μακαριζομένων habet μαρτυρησάντων.

(9) Editio Paris. καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασιν. Editio Basil. et Medic. et alii quinque mss. ut in contextu.

(10) Utraque editio τοσοῦτων ἀνδρῶν, tot virorum, aut tantorum virorum. Veteres quatuor libri τοσαύτην, tantæ virtuti. Reg. secundus ἄν τεσσαράκοντα ἀνδρῶν, quadraginta virorum. Sed mihi dubium non est, quin vox τεσσαράκοντα e margine in con-

ἐκείνου τοῦ στεφανίτου. Αὕτη ἐπεὶ δὲν ἡ ἡμέρα τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο θέαμα, ὃ οὐκ ἠμαύρωσεν ὁ χρόνος, οὐδὲ ἐξέλυσε (6) ἡ συνήθεια· οὐκ ἐνίκησεν ἡ τῶν ἐπιγινωμένων ὑπερβολή. Ὡσπερ γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν· οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀεὶ νεαράν τὴν μνήμην ἔχομεν. Εἰς μνημόσυνον γὰρ αἰώνιον ἔσται δίκαιος, καὶ παρὰ τοῖς ἐπὶ γῆς, ἕως ἐστὶν ἡ γῆ, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ παρὰ τῷ δίκαιῳ κριτῇ· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA IO'.

Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μαρτυρας.

1. Μαρτύρων μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι; διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας. Δῆλον γὰρ, ὅτι ὁ τοὺς γενναίους ἀνδρας ἀποδεχόμενος ἐν τοῖς ὁμοίοις καιροῖς οὐκ ἀπολειφθήσεται τῆς μιμήσεως. Μακάρισον γνησίως τὸν μαρτυρήσαντα (7), ἵνα φένη μάρτυς τῇ προαιρέσει, καὶ ἐκβῆς χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρὸς, χωρὶς μαστίγων, τῶν αὐτῶν ἐκείνοις μισθῶν ἕξιωμένος. Ἡμεῖς δὲ οὐχ ἕνα πρόκειται θαυμάζειν, οὐδὲ δύο μόνους, οὐδὲ μέχρι δεκάδος ὁ ἀριθμὸς πρόεισι τῶν μακαριζομένων (8)· ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἀνδρες, ὡς μίαν ψυχὴν ἐν διηρημένοις σώμασιν ἔχοντες, ἐν μιᾷ συμπνοίᾳ καὶ ὁμοσίᾳ τῆς πίστεως, μίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ θεῖα καρτερίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνστασιν (9) ἐπεδείξαντο. Πάντες παραπλήσιοι ἀλλήλοις, ἴσοι τὴν γνώμην, ἴσοι τὴν ἀθλησιν. Διὸ καὶ ὁμοτίμων τῶν στεφάνων τῆς δόξης κατηξιώθησαν. Τίς ἂν οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τούτων ἀξίας; Ὡδὲ τεσσαράκοντα γλωσσαι ἐξήρκεσαν ἂν τοσοῦτων ἀνδρῶν (10) ἀρετὴν ἀνυμῆσαι. Καίτοι, εἰ καὶ εἰς ἡν ὁ θαυμαζόμενος, τὴν γε τῶν ἡμετέρων λόγων δύναμιν ἐξήρκει καταπαλαῖσαι, μὴ ὅτι πλῆθος τοσοῦτον, φαλαγξ στρατιωτικὴ, σύστημα δυσκαταγώνιστον, ὁμοίως ἐν τε πολέμοις ἀήττητον καὶ ἐν ἐπαίνοις ἀπρόσιτον.

2. Δεῦρο δὲ οὖν, εἰς μεσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν, ὡσπερ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας. Ἐπεὶ καὶ (11) πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι

textum irrepserit. Factum autem id esse hoc fere modo arbitror. Librarius legerat τοσοῦτων, tot virorum, non τοσαύτην. uti in multis mss. legitur: veritus autem ne quis numerum horum virorum ignoraret, in ora libri addidit τεσσαράκοντα, quadraginta.

(11) Illa, ἐπεὶ καί, etc., ab Adriano papa pro defensione sanctarum imaginum citari monet vir eruditissimus Ducæus. Idem ille monuit quoque hæc verba, διότι ἡ πρὸς, etc., quæ initio orationis leguntur, citata fuisse a Germano episcopo Constantinopolitano, ut videre est in concilio Nicæno secundo actione 4.

πολλάκις, καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ διακοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρίαν ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρῆσθησι, ταῦτα γραφικῆ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δεικνυσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ἀναμνήσωμεν (12) τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνδρῶν τοὺς παρόντας, καὶ οἶονεὶ ὑπ' ὄψιν αὐτῶν ἀγαγόντες τὰς πράξεις, κινήσωμεν πρὸς τὴν μίμησιν τοὺς γενναιοτέρους καὶ οἰκειότερους αὐτοῖς τὴν προαίρεσιν. Τοῦτο γὰρ ἔστι μαρτύρων ἐγκωμίου, ἢ πρὸς ἀρετὴν παράκλησις τῶν συνειλεγμένων. Οὐδὲ γὰρ καταδέχονται νόμοις ἐγκωμίων δουλεύειν οἱ περὶ τῶν ἁγίων λόγοι. Διότι οἱ εὐφημοῦντες (13) ἐκ τῶν τοῦ κόσμου ἀφορμῶν τὰς ἀρχὰς τῶν εὐφημιῶν λαμβάνουσιν· οἷς δὲ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, πῶς δύναται τι τῶν ἐν αὐτῷ ἀφορμῆν παρεῖχειν εἰς περιφάνειαν; Οὐκ ἦν μία πατρίς τοῖς ἁγίοις· ἄλλος γὰρ ἀλλαχόθεν ὤρητο. Τί οὖν; ἀπολιθῶν αὐτοὺς εἶπωμεν, ἢ τῆς οἰκουμένης πολίτας, ὡςπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἐράνων συνεισφοραῖς (14) τὰ παρ' ἐκάστου καταβληθέντα κοινὰ τῶν εἰσενεγκάντων γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τούτων ἢ ἐκάστου πατρίς κοινὴ πάντων ἐστὶ· καὶ πάντες οἱσὶ πανταχόθεν ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις τὰς ἐνεγκούσας. Μᾶλλον δὲ τί δεῖ τὰς χαμαὶ κειμένας περιζήτην, ἐξόν τὴν νῦν αὐτῶν πόλιν, ἣτις ἐστίν, ἐννοεῖν Πόλιν τοίνυν μαρτύρων ἢ πόλιν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἢ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ἢ ἄνω Ἰερουσαλήμ ἢ ἐλευθέρα, ἢ μήτηρ Παύλου, καὶ τῶν ἐκείνου (15) παραπλησίων. Γένος δὲ τὸ μὲν ἀνθρώπινον ἄλλο ἄλλου· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐν ἅπαντων. Κοινὸς γὰρ αὐτῶν πατὴρ ὁ Θεός, καὶ ἀδελφοὶ πάντες, οὐκ ἀπὸ ἐνὸς καὶ μιᾶς γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ τῆς υἰοθεσίας τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν διὰ τῆς ἀγάπης ὁμόνοιαν ἀλλήλοις συναρμοσθέντες. Χορὸς ἔτοιμος, προσθήκη μεγάλη τῶν ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν Κύριον, οὐ καθ' ἐν συναθροισθέντες, ἀλλ' ἀθρόως μετατεθέντες. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μεταθέσεως; Οὗτοι, μεγέθει σώματος, καὶ ἡλικίας ἁκμῆ, καὶ δυνάμει τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἅπαντων διενεγκόντες, εἰς τοὺς στρατιωτικούς τελεῖν (16) ἐτάχθησαν καταλόγους· καὶ δι' ἐμπειρίαν πολεμικὴν, καὶ ἀνδρείαν ψυχῆς, ἤδη τὰς πρώτας εἶχον παρὰ βασιλέων (17) τιμὰς, ὀνομαστοὶ παρὰ πᾶσιν ὄντες δι' ἀρετὴν.

3. Ἐπειδὴ δὲ περιηγέλη τὸ ἄθεον ἐκεῖνο καὶ ἀσεβὲς κήρυγμα, μὴ ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, ἢ κινδύνους

¹⁴ Hebr. xii, 22. ¹⁵ Hebr. xi, 10.

(12) Sic. Med. et Oliv. et alii nonnulli. Editi ἀναμνήσωμεν.... κινήσωμεν.

(13) Colbertini duo perinde ut Med. διότι οἱ ἐπαινοῦντες.

(14) Codex Med. ἐράνων εἰσφοραῖς. Mox unus mss. εἰσενεγκόντων.

(15) Reg. primus καὶ τῶν ἐκείνου.

(16) Utraque editio et sex mss. στρατιωτικούς τελεῖν ἐτάχθησαν καταλόγους. Colb. primus στρατιωτικούς ἐτάχθησαν καταλόγους τελεῖν, alio ordine: in quibus omnibus verbum τελεῖν videtur aut παρελκεῖν, aut positum fuisse ornatus gratia.

(17) Utraque et Reg. editio tertius codex opti-

tores, tum pictores exprimunt, illi quidem eas sermone ornantes, hi vero ipsas depingentes in tabellis, et utrique non paucos ad fortitudinem excitaverunt. Quæ enim historiæ sermo per auditum exhibet, ea ob oculos ponit silens pictura per imitationem. Hunc ad modum et nos astantibus in memoriam revocemus virorum virtutem, eorumque gestis velut in conspectum adductis, qui generosiores sunt, animoque ipsis conjunctiores, eos ad æmulationem extimulemus. Nam congregatos exhortari ad virtutem, hæc est martyrum laus. Neque enim habiti de **150** sanctis sermones præconiorum legibus dignantur servire. Nam qui laudant, ex mundanis causis laudum originem sumunt: quibus vero mundus crucifixus est, quomodo quidquam ex iis quæ in mundo sunt, eorum claritati atque commendationi locum ullum præbere poterit? Non una erat sanctis patria: siquidem alius aliunde venerat. Quid igitur? ipsosne extorres dicemus, an orbis cives? Quemadmodum enim in symbolorum collationibus ea quæ ab unoquoque collata sunt, conferentium fiunt communia: ita quoque in his beatis uniuscujusque patria communis est omnium, omnesque undecunque profecti, alter cum altero patriam communicant. Imo vero quid attinet terrenas patrias investigare; cum nosse quæ nunc eis civitas sit, liceat? Civitas igitur martyrum, civitas est Dei¹⁴: cujus opifex et artifex Deus¹⁵, superna Jerusalem, libera, mater Pauli, et eorum, qui ei sunt consimiles. Et vero hominum quidem genus, aliud alius: sed genus spirituale, unum omnium. Communis enim ipsorum pater Deus, et fratres omnes, non ab uno et ab una geniti, sed ex Spiritus adoptione in concordiam inter se per charitatem convenientes. Chorus paratus, magna accessio eorum, qui a sæculo Deum gloria afficiunt, non sigillatim congregati, sed acervatim translati. Quis vero translationis modus? Hi magnitudine corporis, et ætatis vigore ac robore omnibus suis æqualibus præstantes, in militares catalogos relati sunt; atque ob experientiam bellicam, animique fortitudinem, jam primos honores apud imperatores obtinebant, quod ob virtutem celeberrimi essent apud omnes.

3. Postquam autem promulgatum est impium illud scelestumque edictum, ut ne quis confiteretur

mus idemque antiquissimus παρὰ βασιλέων, ab imperatoribus. Reg. secundus ἐκ βασιλέων. Alii quinque mss. ἐκ βασιλέως, ab imperatore. Lectio posterior multis fortasse magis probabitur, non solum quod plurium codicum auctoritate innixa sit, sed quod per se verior esse videatur. Cum enim quadraginta illi martyres starent a Licinio, convenientius videtur dicere, eos apud imperatorem in honore fuisse, quam apud imperatores. Quoniam tamen non raro contingit, ut oratores pro numero singulari numerum multitudinis ponant, nihil mutandum judicavimus. Statim Reg. secundus ἐπεὶ δὲ.

Christum, alioqui subeunda pericula essent, tum A nullum non intentabatur genus suppliciorum, atque judices iniquitatis accendebantur multa ira ac ferina in hos pietatis cultores. Insidiæ ac doli eis tendebantur, studiosiusque exquirebantur varia tormentorum genera. Tortores implacabiles erant, ignis paratus, gladius acuebatur, crux defixa, fossa, rota, flagella. Alii conjiciebant se in fugam, alii succumbebant, alii fluctuabant. Quidam vero ante experimentum minis solis absterriti sunt. Alii, cruciatibus jam non longe dissitis, vertigine laborarunt: alii aggressi certamina, deinde ad finem usque laborum perseverare haud valentes, in medio fere certamine despondentes animum, non secus atque hi qui in mari tempestate jaclantur, etiam partas jam patientiæ merces naufragio amiserunt. Tunc igitur invicti illi ac strenui Christi milites prodeuntes in medium, ostendente præfecto imperatoris litteras, ac obedientiam exigente, **151** libera voce, confidenter fortiterque, nihil tormentorum aspectu perterrefacti, neque minas formidantes, esse se Christianos confessi sunt. O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam cum aer recepit, sanctificatus est: qua audita plausum excitarunt angeli, diabolus vero una cum dæmonibus sauciatus est: quam denique Dominus inscripsit in cælis.

4. Itaque unusquisque eorum in medium prodiens, dixit: Christianus sum. Et quemadmodum in stadiis, ad certamen qui accedunt, simul dicunt nomina sua, et ad certaminis locum transeunt: ita et hi quoque tunc ea quæ sibi ortus indiderat nomina abjicientes, a communi Salvatore suum quisque nomen desumpsere, idque fecere singuli, adeo ut sequens priori semet adjungeret. Ex quo factum est omnium nomen unum: quippe jam non erat talis aut talis, sed Christiani vocabantur omnes. Quid igitur tunc præfectus? Nam callidus erat et varius, tum ut seduceret blanditiis, tum ut minis subverteret. Primum quidem blanditiis pelliciebat, firmitatem pietatis atque constantiam frangere conatus. Juventutem vestram ne prodatis, neve cum morte intempestiva hujus vitæ jucunditatem commutetis. Nam ab re fuerit eos qui in bellis fortiter agere consueverunt, maleficorum morte interire. Ad hæc pollicebatur pecunias. Rursum dabat honores ab imperatore, dignitatumque

(18) Editi et Colb. tertius ἀπειλούμενα, εἰς μέσους παρελθόντες, Χριστιανούς. Coisl. εἰς μέσον παρελθόντες. Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀπειλούμενα, Χριστιανούς· quod verum esse et genuinum puto. Cum hæ voces, εἰς μέσους παρελθόντες, paulo ante legantur, easdem hic repeti nihil necesse est.

(19) Codex unus ἐν οὐρανῷ. Mox Reg. primus ὡσπερ οἱ ἐν τοῖς σταδίοις ἦ.

(20) Vox κρατῶν usitate quidem sumitur pro imperatore: sed tamen hic accipienda est non de imperatore, sed de præfecto. Cum enim sermo sit hoc loco de quodam iudice qui aderat, constetque aliunde non adfuisse imperatorem, utpote cujus

ἐκδέχσθαι· ἠπειλεῖτο δὲ πᾶν εἶδος κολάσεως, καὶ πολὺς ὁ θυμὸς καὶ θηριώδης παρὰ τῶν κριτῶν τῆς ἀδικίας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων κενήντο· ἐπιβουλαὶ δὲ καὶ δόλοι κατ' αὐτῶν συνεδράπτοντο, καὶ ποικίλα εἶδη βασάνων ἐπετηδεύετο, καὶ οἱ αἰκιζόμενοι ἀπαρ-αίτητοι, τὸ πῦρ ἔτοιμον, τὸ ξίφος ἠκόνητο, ὁ σταυρὸς ἐπεπήγει· ὁ βόθρος, ὁ τροχὸς, αἱ μάστιγες· οἱ μὲν ἔφευγον, οἱ δὲ ὑπέκυπτον, οἱ δὲ ἐσαλεύοντο· τινὲς δὲ πρὸ τῆς πείρας μόνην τὴν ἀπειλὴν κατεπλόγησαν· ἕτεροι δὲ, ἐγγὺς γενόμενοι τῶν δεινῶν, ἠλιγγίασαν· ἄλλοι δὲ, τοῖς ἀγῶσιν ἐμβάντες, εἴτα διαρκέσαι πρὸς τὸ πέρας τῶν πόνων ἀδυνατήσαντες, περὶ τὰ μέσα που τῆς ἀθλήσεως ἀπειπόντες, ὡσπερ οἱ ἐν πελάγει χειμαζόμενοι, καὶ ἂ εἶχον ἤδη ἀγῶγισμα τῆς ὑπομονῆς ἐναυάγησαν· τότε δὲ οὗτοι, οἱ ἀήττητοι καὶ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, παρελθόντες εἰς μέσους, ἐπιδεικνύντος τοῦ ἀρχόντος τὰ βασιλέως γράμματα καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπαιτοῦντος, ἐλευθέρα τῇ φωνῇ, εὐθαρσῶς καὶ ἀνδρείως, οὐδὲν ὑποπτῆξαντες τῶν ὀρωμένων, οὐδὲ καταπλαγέντες τὰ ἀπειλούμενα, Χριστιανούς (18) ἑαυτοὺς ἀνεκέρηξαν. Ὡ μακάριαι γλῶσσαι, ὅσαι τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἀφῆκαν φωνὴν, ἣν ἄηρ μὲν δεξάμενος ἠγιάσθη, ἄγγελοι δὲ ἀκούσαντες ἐπεκρότησαν· διάβολος δὲ μετὰ δαιμόνων ἐτραυματίσθη· Κύριος δὲ ἐν οὐρανοῖς (19) ἀπεγράψατο.

4. Εἶπον τοίνυν ἕκαστος εἰς τὸ μέσον παριῶν· Χριστιανὸς εἰμι. Καὶ ὡσπερ ἐν τοῖς σταδίοις οἱ ἐπ' ἀθλήσιν παροδεύοντες ὁμοῦ τε λέγουσιν ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον τῆς ἀγωνίας μεθίστανται· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τότε, ῥίψαντες τὰς ἀπό γενέσεως οὗτοις ἐπιφημισθείσας προσηγορίας, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος ἕκαστος ἑαυτὸν ἀνηγόρευον. Καὶ τοῦτο ἐποίουν ἅπαντες, τῷ προλαβόντι ἑαυτὸν συνάπτων ὁ ἐφεξῆς. Ὡστε ἐγένετο πάντων προσηγορία μία· οὐκέτι γὰρ ὁ θεῖνα, ἢ ὁ θεῖνα, ἀλλὰ Χριστιανοὶ πάντες ἀνεκέρηττοντο. Τί οὖν ὁ κρατῶν (20) τότε; Δεινὸς γὰρ ἦν καὶ ποικίλος, τὰ μὲν θωπείαις ὑπέλθειν, τὰ δὲ ἀπειλαῖς παρατρέψαι. Πρῶτον μὲν αὐτοὺς κατεγοήτευσεν ταῖς θωπείαις, τὸν τόνου τῆς εὐσεβείας παραλύειν πειρώμενος (21). Μὴ προσῶτε ὑμῶν τὴν νεότητα· μηδὲ θάνατον ἄωρον τῆς ἡθείας ταύτης ζωῆς διαμεΐψητε. Ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐν τοῖς πόλεμοις ἀριστεύειν συνειθισμένους τὸν τῶν κακούργων θάνατον ἀποθνήσκειν. Πρὸς τούτοις χρήματα ὑπισχνεῖτο. Τὰ δὲ ἐδίδου, τιμὰς ἐκ βασιλέως (22), καὶ ἀξιωματῶν

litteræ aliquanto ante dicantur prolatæ in medium fuisse; dubium esse non potest, quin simplex præfectus intelligi debeat. Discimus autem ex horum martyrum Actis, præfectum illum vocatum fuisse Agricolaum: cui se postmodum dux Lysias adjunxit. Colb. primus θεραπεύειν ὑπέλθειν, obsequiis circumvenire. Lectio non mala. Subinde aliquot mss. ἀπειλαῖς περιτρέψαι.

(21) Editi ἐκλύειν πειρώμενος. Antiqui sex libri παραλύειν. Statim editi ὑμῶν λέγων τὴν· sed vocem λέγων delevimus, fidem veterum librorum secuti.

(22) Utraque editio et tres mss. ἐκ βασιλέως, ab imperatore. Alii codices numero pares ἐκ βασιλεων, ab imperatoribus. Hoc vel illo modo legi in-

διανομάς, καὶ μυρίαὶς αὐτοῦς ἐπινοίαις κατεστρα-
τήγει. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδοσαν πρὸς τὴν πείραν ταύ-
την, ἐπὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς μηχανῆς μετῆει. Πληγὰς
αὐτοῖς, καὶ θανάτους, καὶ κολάσεων ἀνηκέστων παῖ-
ραν ἐπανεταίετο. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα, τὰ δὲ τῶν
μαρτύρων ὅποια; Τί, φησὶ, θελεύεις ἡμᾶς, ὃ θεο-
μάχε, ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζώντος, καὶ δουλεύειν
θαιμοσιν ὀλεθρίοις, προτεινόμενος ἡμῖν τὰ σὰ ἀγαθὰ;
Τί τοσοῦτον δίδως, ὅσον ἀφελῆσθαι σπουδάζεις; Μισῶ
θωρεῶν ζημίας πρόξενον· οὐ δέχομαι τιμὴν ἀτιμίας
μητέρα. Χρήματα δίδως τὰ ἀπομένοντα, δόξαν τὴν
ἀπανθοῦσαν (23). Γνώριμον ποιεῖς βασιλεῖ, ἀλλὰ τοῦ
ὄντος βασιλέως ἀλλοτριῶς. Τί μικρολόγως (24) ὀλίγα
τῶν ἐκ τοῦ κόσμου προτείνεις; Ὁλος ἡμῖν ὁ κόσμος
καταπεφρόνηται. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν τῆς ἐπιθυμουμένης
ἐλπίδος ἀντάξια τὰ ὀρώμενα. Ὁρᾷς τὸν οὐρανὸν τοῦ-
τον, ὡς καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μέγας; καὶ τὴν γῆν,
ἡλίκη; καὶ τὰ ἐν αὐτῇ θαύματα; Οὐδὲν τούτων
ἐξισοῦται τῇ μακαριότητι τῶν δικαίων. Ταῦτα μὲν
γὰρ παρέρχεται· τὰ δὲ ἡμέτερα μένει. Μιᾶς ἐπι-
θυμῶ θωρεῶς, τοῦ στεφάνου τῆς δικαιοσύνης· περὶ
μίαν δόξαν ἐπτόχημαι, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα-
νῶν. Φιλότιμός εἰμι πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν· κόλασιν
δέδοικα τὴν ἐν τῇ γαῖνῃ. Πῦρ ἐκεῖνό μοι φοβερόν·
τὸ δὲ παρ' ὑμῶν ἀπειλούμενον ὁμόδουλόν ἐστιν. Οἶδεν
αἰδεῖσθαι τοὺς εἰδώλων καταφρονούντας. Βέλη (25) νη-
πίων λογιζομαι τὰς πληγὰς ὑμῶν. Σῶμα γὰρ τύπτεις·
ὄπερ, ἐὰν μὲν ἐπὶ πλείον ἀντίσχη, λαμπρότερον
στεφανοῦται, ἐὰν δὲ θάττον ἀπαγορεύσῃ, οἴχεται
ἀπαλλαγὴν δικαστῶν οὕτω βιαίων, οἱ, σωμάτων
ὑπηρεσίαν παραλαβόντες. ἔτι καὶ τῶν ψυχῶν κατ-
άρχειν φιλονεικεῖτε· οἱ γὰρ εἰ μὴ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
προτιμηθῆτε, ὡς τὰ ἔσχατα ὑβρισμένοι παρ' ἡμῶν,
χαλεπαίνετε, καὶ τὰς φοβεράς ταύτας κολάσεις ἐπ-
αναταίνεσθε, ἐγκλημα ἡμῖν ἐπάγοντες τὴν εὐσέβειαν.
Ἀλλὰ γὰρ οὐ θελοῖς, οὐδὲ φιλοζῶεις, οὐδ' εὐκατα-
πλήκτοις ἐντεύξεσθε, ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης.
Οἶδε ἡμεῖς (26) καὶ τροχίζεσθαι, καὶ στρεβλοῦσθαι,
καὶ καταπίμπρασθαι, καὶ πᾶν εἶδος βασανιστηρίων
ἔτοιμοι καταδέχεσθαι.

5. Ἐπεὶ δὲ τούτων ἤκουσεν ὁ ἀλαζὼν ἐκεῖνος καὶ
βάρβαρος, οὐκ ἐνεγκὼν τῶν ἀνδρῶν τὴν παρρησίαν,
ὑπερξέσας τῷ θυμῷ, ἐσχόπει τίνα ἂν ἐξεύροι μηχαν-
ὴν, ὥστε μακρόν τε αὐτοῖς καὶ πικρὸν ὁμοῦ κατα-
σκευάσαι τὸν θάνατον. Εὗρε δὲ οὖν ἐπινοίαν, καὶ
σκοπεῖτε ὡς χαλεπὴν. Περὶσκεψόμενος γὰρ τὴν φύσιν
τῆς χώρας, ὅτι κρυμώδης, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους,
ὅτι χειμέριος, νύκτα ἐπιτηρήσας ἐν ἧ μάλιστα τὸ

discriminatum posse, ex prius dictis patet. Mox
Medic., qui est noster Reg. secundus, et Colb. ter-
tius πρὸς τὴν ἐπήρεια, *assultu*. Lectio non inepta.
Alii quidam mss. et editi πρὸς τὴν πείραν. Ibidem
Reg. primus ἕτερον μέρος τῆς.

(23) Editio Basil. perinde ut nostri quinque mss.
ἀπανθοῦσαν, recte. Editio Paris. ἐπανθοῦσαν· quam
falsam scripturam secutus interpres, ita hunc lo-
cum vertit: *Pecuniam da quæ permaneat ac
continuo duret, gloriam quæ semper floreat*: sed
a scopo longe aberravit. Potius igitur velim ita
interpretere. *Pecunias das hic remansuras, glo-*

A distributiones, atque sexcentis ipsos versutiis ex-
pugnare nitebatur. Cum autem nihil emollirentur
hoc tentamine, transit ad aliud artificii genus.
Plagas eis mortemque et suppliciorum intolerabi-
lium periculum intentat. Et hic quidem talia, mar-
tyres vero qualia? Quid, inquit, offerendis
muneribus tuis, o hostis Dei, inescas nos, ut sece-
damus a Deo vivente, et exiliosis dæmonibus inser-
viamus? Quid tantum dederis, quantum conaris
auferre? Odi munus, quo damnum inferatur: non
suscipio honorem dedecoris parentem. Pecunias
das hic permansuras, gloriam marcescentem. No-
tum me facturus es imperatori, sed a vero rege
abalienas. Quid parce pauca ex mundanis rebus
polliceris? Mundus totus a nobis contemptus est.
B Res visibiles cum ea spe quæ nobis in votis est,
non queunt comparari. Vides hoc cælum ut pul-
chrum aspectu, ut magnum? vides terram, quanta
sit, et quæ in ea sunt admirationi? Nihil horum
adæquat justorum beatitudinem: siquidem hæc
prætereunt, nostra vero manent. Concupisco do-
num unum, coronam justitiæ: gloriæ unius im-
potenti desiderio teneor, ejus, quæ est in regno
152 cælorum. Honorem supernum ambio: ge-
hennæ metuo supplicium. Ignis ille extimescendus
mihi est: quem vero vos comminamini, is con-
servus est. Contemptores idolorum novit revereri.
Jacula puerorum puto plagas vestras. Corpus enim
cædis, quod, si diutius restiterit, coronam splen-
didiorum consequetur; sin autem citius defecerit,
liberabitur iudicibus tam violentis qui, cum fa-
mulatum corporum vobis sumpseritis, adhuc etiam
contenditis animis dominari: qui, nisi Deo nostro
præferamini, sævitis quasi extrema ignominia a
nobis affecti; atque horrenda hæc supplicia inten-
tatis, crimen nobis objectantes pietatem. At offen-
detis non timidos, neque vitæ cupidos, neque qui
facile perterreantur, idque pro Dei dilectione. Nos
enim et rotari, et torqueri equuleo, et comburi, et
omne tormentorum genus perferre parati sumus.

5. Hæc autem cum audisset superbus ille ac
barbarus, haud ferens virorum dicendi libertatem.
ira ejus supra modum effervescente, reputabat
secum quodnam artificium excogitaret, ut mortem
et longam et amaram simul eis strueret. Invenit
tandem ejusmodi artificium, sed attendite quam
acerbum et grave. Cum enim considerasset regio-
nis naturam, quod frigida esset, et anni tempus,

riam marcescentem. Hoc est, *Das pecunias, quæ
me non sunt secuturæ post mortem, sed quæ hic
remanebunt*; similiter *das gloriam quidem, sed
quæ statim instar floris transibit*.

(24) Codex unus et editi μικρολόγων. Alius μικρο-
λόγος. Alii tres μικρολόγως.

(25) Editio Paris. βέλη. Editio Basil. et sex mss.
βέλος. Mox mss. non pauci ὄπερ ἐάν... ἐάν δέ. Editi
et Reg. tertius ὄπερ ἄν... ἄν δέ.

(26) Reg. secundus seu Med. οἱοὶ ἡμεῖς, non, ut
scribit Ducaeus, οἱοὶ τε ἡμεῖς.

quod hibernum, observata nocte in qua maxime A malum augebatur, præsertim cum boreas in ipsa tunc spiraret, denudatos omnes jussit sub dio in media civitate congelatos mori. Scitis autem omnino vos, qui hiemem experti estis, quam intolerabile sit illud tormenti genus. Neque enim fieri potest ut id aliis notum sit, nisi quibus post ipsam experientiam suppetunt eorum de quibus loquimur exempla. Corpus enim quod frigori exponitur, primum quidem totum lividum est, sanguine congelato: exinde agitur ac effervescit, dentibus in se impingentibus, retractis nervis, et mole omni præter voluntatem contracta. Quin et acutus quidam cruciatus, et dolor inenarrabilis ad ipsas usque medullas perveniens, sensu intolerabili algentes afficit. Tum mutilatur, extremis partibus quasi ab igne concrematis. Calor enim ab extremitatibus corporis fugatus, et ad interiora confugiens, partes a quibus abscedit, relinquit mortuas: eas vero ad quas contruditur excruciat, morte paulatim per congelationem accedente. Tunc igitur ea in illos lata sententia est, ut sub dio pernoctarent, cum stagnum, circum quod condita **153** erat civitas, in qua sancti decertabant, esset velut quædam planities equitabilis, glacie illud transmutante, cumque id ex frigore ad continentis naturam redactum, super dorsum iter accolarum pedibus tutum præberet, prætereaque fluvii qui jugiter fluebant, glacie constricti, desiissent manare, et aquarum natura mollior in lapidum duritiem conversa esset, cum denique acres boreæ flatus animantia C omnia urgerent ad mortem.

6. Tunc igitur audito edicto (et mihi hic consideres velim virorum insuperabilem constantiam), unusquisque postrema etiam tunica late abjecta, per frigus ad mortem progrediebatur, alter alterum quasi ad spolia diripienda cohortatus. Neque

(27) Editi ἄλλως τε καί. Antiqui sex libri ἄλλως δὲ καί. Statim ubi in antiquis editionibus legitur ἐν μέσῃ τῇ πόλει in media civitate, vir doctissimus Vossius legi oportere ait ἐν μέσῃ τῇ λίμνῃ, medio in stagno, uti scriptum inveniri affirmat in libro antiquissimo: sed vulgatam lectionem nostri mss. omnes magno inter se consensu tuentur.

(28) Editi πάντες. At libri antiqui πάντως.

(29) Editio Paris. et Reg. tertius liber et optimus et vetustissimus ἀκρωτηριάζεται, nec aliter legitur in ora codicum Anglicorum. At utraque editio Basil. et Med. et Oliv. et alii quatuor mss. ἀκροστηριάζεται, quam ultimam scribendi rationem vitiosam esse judicat Henricus Stephanus in *Thesouro*. Ibi dem unus ms. ὑπὸ πυρός.

(30) Editio Paris. et Angl. τοῖς δὲ... ὀδύνας δίδωσι. Alii quatuor mss. τὰ δὲ ἐφ' ἧ... ὀδύνας δίδωσι, Editio Basil. et Med. et Oliv. et Colb. tertius ut in contextu: ad verbum, *eas vero partes ad quas impellitur, doloribus tradit*. Mox mss. tres προσιώντος. Alii et editi προϊόντος.

(31) Illud, Τότε τοίνυν αἱθριοι, etc., ita Latine reddidit interpres: *Igitur sancti Dei sub dio pernoctare in stagno quodam jussi sunt quod pro manibus civitatis erat*. Sed hoc non dixit Basilius. Ait solum, beatos hos martyres ex iudicis sententia sub

δεινὸν ἐπιτείνεται, ἄλλως δὲ καὶ (27) τότε βορέου αὐτὴν ἐπιπνέοντος, ἐκέλευσε πάντας γυμνωθέντας ὑπὸ τὸ αἶθριον ἐν μέσῃ τῇ πόλει πηγνυμένους ἀποθανεῖν. Πάντως (28) δὲ ἴστε, οἱ πεπειραμένοι χειμῶνος, ὡς ἀφόρητόν ἐστι τῆς βασάνου τὸ εἶδος. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἄλλοις ἐνδείξασθαι ἢ τοῖς προαποκείμενα ἔχουσιν ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν λεγομένων τὰ ὑποδείγματα. Σῶμα γὰρ κρύει παραπεσὺν πρῶτον μὲν ὅλον ἐστὶ πελιθνόν, πηγνυμένου τοῦ αἵματος· ἔπειτα κλονεῖται καὶ ἀναβράσσεται, ὀδόντων ἀρασσομένων, σπωμένων δὲ τῶν ἰνῶν, καὶ παντὸς τοῦ ὄγκου ἀπροαιρέτως συνελκομένου Ὀδύνη δὲ τις θριμεία, καὶ πόνος ἀόρητος αὐτῶν καθικνούμενος τῶν μυελῶν, δυσφορωτάτην ποιεῖται τοῖς πηγνυμένοις τὴν αἴσθησιν. Ἐπειτα ἀκρωτηριάζεται (29), ὡς περ ἀπὸ πυρός, καιομένων τῶν ἄκρων. Ἀποδιωκόμενον γὰρ τὸ θερμὸν ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος, καὶ συμφεῦγον ἐπὶ τὸ βάθος, τὰ μὲν, ὅθεν ἀπέστη, νεκρὰ καταλείπει, τὰ δὲ, ἐφ' ἧ συνωθεῖται, ὀδύνας δίδωσι (30), κατὰ μικρὸν τοῦ θανάτου διὰ τῆς πύξεως προσιώντος. Τότε τοίνυν αἱθριοι (31) διανυκτερεύειν κατεδικάσθησαν, ὅτε λίμνη μὲν, περὶ ἣν ἡ πόλις κατόικισται, ἐν ἧ ταῦτα διήθλουσι οἱ ἄγιοι, οἷόν τι πεδίου ἱππήλατον ἦν, μεταποιήσαντος αὐτὴν τοῦ κρυστάλλου· καὶ ἡπειρωθεῖσα τῷ κρύει, ἀσφαλῶς ὑπὲρ νῶτον πεζεύειν παρείχετο τοῖς περιοίκους· ποταμοὶ δὲ ἀένναα ῥέοντες, τῷ κρυστάλλῳ δεθέντες, τῶν ρεῖθρων ἔστησαν· ἢ τε (32) ἀπαλὴ τοῦ ὕδατος φύσις πρὸς τὴν τῶν λίθων ἀντιτυπίαν μετεποιήθη· βορέου δὲ θριμείαι πνοαὶ τὸ ἐμψυχον ἅπαν ἐπὶ τὸν θάνατον ἡπειγον (33).

6. Τότε τοίνυν ἀκούσαντες τοῦ προστάγματος (καὶ σκόπει μοι ἐνταῦθα τῶν ἀνδρῶν τὸ ἀήττητον), μετὰ χαρᾶς ἀπαρρέψαντες ἕκαστος καὶ τὸν τελευταῖον χιτῶνα, πρὸς τὸν διὰ τοῦ κρύους ἐχώρου θάνατον, ὡς περ ἐν σκύλων διαρπαγῇ ἀλλήλοισ ἐγκλεουόμενοι.

dio pernoctasse eo tempore, quo stagnum, circa quod condita erat civitas, gelu constiterat. Errandi causa fuit illud, ἐν ἡ: quod multi ita interpretati sunt, quasi referendum esset ad vocem λίμνη, ἐν ἡ λίμνη, in quo stagno, cum tamen dubitari merito non possit, quin ad vocem πόλις quam proxime sequitur, referri debeat, ἐν ἡ πόλει, in qua civitate. Scio quidem omnes fere auctoritatem sequi Ephræmi diaconi, qui ait quadraginta illos martyres in stagno frigori expositos fuisse: sed cum non exstent ipsa sanctissimi illius scriptoris opera, sed eorum duntaxat interpretatio quædam non ita perfecta, longe præstat sequi Basilius, qui aperte dicit fortissimos illos viros martyrium media in civitate pertulisse, non in stagno. Accedit etiam, quod illa Ephræmi diaconi sententia vix quoque conciliari possit cum verbis Gregorii Nysseni. tomo III, p. 502, sub finem, et pag. 511, circa medium. Lege Præfationem.

(32) Codices nonnulli et editi ἢ τε. Alii. ἢ δὲ.

(33) Typographi Parisienses ex Anglicis quibusdam libris ediderunt ἐπήγον, deducebant: sed et in editione Basileensi et in Gallicis sex mss. constanter legitur ἡπειγον, urgebant: quod verius esse et melius arbitramur.

Μὴ γὰρ ἱμάτιον, φησὶν, ἀποδυόμεθα, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποτιθέμεθα, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Εὐχαριστοῦμέν σοι (34), Κύριε, τῷ ἱματίῳ τούτῳ τὴν ἁμαρτίαν συναποβάλλοντες. Ἐπειδὴ διὰ τὸν ὄφιν ἐνεδυσάμεθα, διὰ τὸν Χριστὸν ἐκδυσάμεθα. Μὴ ἀντισχώμεθα ἱματίων διὰ τὸν παράδεισον ὃν ἀπώλεσαμεν. Τί ἀνταποδώμεν τῷ Κυρίῳ; Ἐξεδύθη ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος. Τί μέγα δούλω τὰ τοῦ Δεσπότου παθεῖν, ; Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐκδύσαντες. Στρατιωτῶν γὰρ ἐκεῖνο τὸ τόλμημα, ἐκεῖνοι ἐξέδυσαν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια. Ἀνάγραπτον οὖν ἡμῶν κατηγορίαν δι' ἐαυτῶν ἀπαλείψωμεν. Δριμύς ὁ χειμὼν, ἀλλὰ γλυκὺς ὁ παράδεισος· ἀλγεινὴ ἢ πῆξις, ἀλλ' ἠδεια ἢ ἀνάπαυσις (35). Μικρὸν ἀναμείνωμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς θάλψει τοῦ πατριάρχου (36). Μιᾶς νυκτὸς ὄλου αἰῶνα ἀνταλλαξώμεθα. Καυθήτω ὁ ποῦς, ἵνα διηνεκῶς μετ' ἀγγέλων χορεύῃ· ἀπορρήτω ἡ χεὶρ, ἵνα ἔχη παρρησίαν πρὸς τὸν Δεσπότην ἐπαίρεσθαι. Πόσοι τῶν στρατιωτῶν τῶν ἡμετέρων ἐπὶ παρατάξεως ἔπεσον (37), βασιλεῖ φθαρτῶ τὴν πίστιν φυλάττοντες; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν βασιλέα πίστεως τὴν ζωὴν ταύτην οὐ προησόμεθα; Πόσοι τὸν τῶν κακούργων ὑπέστησαν θάνατον, ἀλύοντες ἐπ' ἀδικήμασιν; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸν θάνατον οὐχ ὑποίσομεν; Μὴ ἐκκλίνωμεν, ὦ συστρατιῶται, μὴ δῶμεν (38) νῶτα τῷ διαβόλῳ. Σάρκες εἰσὶ, μὴ φεισώμεθα· ἐπειδὴ δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, ἀποθάνωμεν ἵνα ζήσωμεν. Γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σου (39), Κύριε· καὶ προσδεχθείημεν, ὡς θυσία ζῶσα, εὐάρεστός σοι, τῷ κρύει τούτῳ ὀλοκαυτούμενοι, καλὴ ἢ προσφορά, καινὸν τὸ ὀλοκαύτωμα, οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ διὰ κρύους ὀλοκαυτούμενον. Τούτους τοὺς παρακλητικούς ἐνδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἄλλος ἄλλῳ ἐγκελευόμενοι, ὡσπερ τινὰ προφυλακὴν ἐν πολέμῳ πληροῦντες, τὴν νύκτα (40) παρέπεμπον, φέροντες τὰ παρόντα γενναίως, χαίροντες τοῖς ἐλπίζομένοις, καταγελῶντες τοῦ ἀντιπάλου. Μία δὲ ἦν

A enim, inquit, vestem exuimus: sed veterem hominem, qui secundum desideria erroris corrumpitur, deponimus¹⁶. Gratias tibi agimus, Domine, quod una cum hoc amictu abjiciamus peccatum. Quoniam propter serpentem induti fuimus¹⁷, exuamur propter Christum. Vestes tenacius ne retineamus, ob paradisum, quem amisimus. Quid retribuemus Domino¹⁸? Exutus est quoque Dominus noster. Quid magnum servo, ea quæ Dominus perpessus est, perpeti? Imo vero nos sumus, qui ipsum Dominum exuimus¹⁹. Militum enim est illud scelus, illi exuerunt, diviseruntque vestes²⁰. Quamobrem nostram accusationem litteris proditam per nos ipsos deleamus. Acris est hiems, ad dulcis paradisus: congelatio aspera, sed jucunda requies. Paululum exspectemus, et nos sinus patriarchæ confovebit. Unam noctem æternitate tota mutemus. Exuratur pes, ut perpetuo cum angelis tripudiet: diffluat manus, ut sese ad Dominum attollendi fiduciam habeat. Quot e nostris commilitonibus in acie ceciderunt, imperatori mortali servata fide? nos vero vitam istam pro fide in verum regem non projiciemus? Quot mortem maleficorum pertulerunt, in sceleribus deprehensi? nos vero pro justitia mortem non sustinebimus? Ne declinemus, o commilitones, terga ne demus diabolo. Carnes sunt, ne pepercerimus; cum mori omnino necesse sit, moriamur ut vivamus. *Fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo, Domine*²¹; suscipiamurque velut hostia vivens²², accepta tibi, hoc isto frigore holocaustum effecti, oblatio pulchra, novum holocaustum, frigore, non igni consumptum. Hos sermones consolatorios inter se conferentes, et alter alterum exhortantes, actis velut in bello excubiis quibusdam, noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue, speratis gaudentes, deridentes hostem. Unum **154** autem erat omnium votum. Quadrageinta ingressi sumus in stadium, quadra-

¹⁶ Ephes. iv, 22. ¹⁷ Gen. iii, 21. ¹⁸ Psal. cxv, 12. ¹⁹ Matth. xxvii, 28. ²⁰ ibid. 35. ²¹ Dan. iii, 40. ²² Rom. xii, 1.

(38) Editio Paris. εὐχαριστοῦμέν σοι. Vox σοι ab omnibus libris veteribus abest.

(35) Editi et mss. non pauci ἢ ἀπόλαυσις, *fruitio*. Codex Coisl. et Colb. tertius ἢ ἀνάπαυσις, *requies*; et ita quoque scriptum invenimus in ora Regii primi, sic ut lectio utraque eo in libro reperiatur.

(36) Antiqui duo libri πατριάρχου Ἀβραάμ· at in aliis quatuor perinde ut in vulgatis vox Ἀβραάμ deest. Hæc autem vox cum ad integritatem sententiæ nihil faciat, addi aut omitti potest. Quod sequitur, μιᾶς νυκτὸς, etc., credi non debet pugnare cum verbis Gregorii Nysseni, qui hos martyres tribus diebus frigoris vim tolerasse narrat tomo III, pag. 512. Nam hæc verba, μιᾶς νυκτὸς, etc., Basilii non sunt verba, sed ipsorum martyrum, qui initio se ob frigoris asperitatem judicarent morituros: in quo eos falli Deus permisit, ut majorem mercedem consequerentur. Notandum et illud, in tribus codicibus pro ἀνταλλαξώμεθα scriptum inveniri ἀντικαταλλαξώμεθα.

(37) Unus codex ἔπεσαν. Statim mss. omnes φυλάσσοντες, aut φυλάττοντες. Editi φυλάξαντες.

(38) Editi μὴ δῶμεν τόπον, *ne demus locum*. At nostri sex mss. μὴ δῶμεν νῶτα, *ne demus terga*.

(39) Reg. primus ἐνώπιόν σου σήμερον, Κύριε. *hodie coram te, Domine*. Nec ita multo infra editio Paris. καλὴ ἢ θυσία. Antiqui sex libri καλὴ ἢ προσφορά. Haud longe duo mss. κρύει ὀλοκαυτούμενον.

(40) Hic ingenue fatebor duos fratres Basilium et Gregorium mihi videri vix inter se conciliari posse. Gregorius enim eo quem dixi loco conceptis verbis perseverasse: Basilium vero non obscure iudicat id una nocte fuisse terminatum. Nam, inquit, *noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue*, etc. Atque aliquanto infra, hoc idem apertius Pater gravissimus significat, ubi docet sanctos martyres tum demum crematos fuisse incipiente die. Cum enim Basilium de unica nocte mentionem fecerit, dies ille, quo incipiente ait sanctos martyres igni fuisse traditos, non videtur de alio intelligi posse, quam de eo, qui hanc ipsam noctem secutus est. Ex quo fit, ut martyres, de Basilii sententia, non post tres dies, sed post horas fere duodecim, die incipiente, combusti sint. Ego igitur duos fratres inter se conciliare non aggrediar. Velim provinciam hanc suscipiant peritiores.

ginta coronemur, o Domine. Ne unus quidem desit huic numero. Venerabilis est hic numerus, quem quadraginta dierum jejunio honorasti²³, per quem lex ingressas est in mundum²⁴. Elias cum Dominum per quadraginta dies in jejunio conquisisset, ipsum vidit²⁵. Et hæc quidem erat illorum precatio: sed unus ex eorum numero cruciatui succumbens, inefabilem luctum deserto ordine, sanctis dereliquit. Verum non sivit Dominus eorum preces irritas esse atque inefficaces. Nam cui martyrum concredita custodia erat, is non longe e quodam gymnasio, dum se calefaceret, rei exitum observabat, milites eos qui ad ipsum confugerent suscipere paratus. Nam et hoc quoque excogitatum fuerat, ut in propinquo balneum esset, quo remedium promptum sententiam mutantibus denuntiaretur. Sed quod maligne adversariis excogitatum est, videlicet, ut talem certaminis locum adinvenirent, in quo paratum levamen robur decertantium atque constantiam labefacturum esset: hoc martyrum patientiam splendidiorum reddidit. Non enim is cui necessaria desunt, tolerans est: sed is, qui inter bonorum fruendorum copiam in malis ferendis perseverat.

7. Cum autem hi decertarent, ille vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e caelis descendentes, et velut a rege munera magna militibus distribuentes: quæ aliis quidem omnibus dona dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, judicantes indignum caelestibus honoribus: qui statim animo ob dolorem concidens, transfugit ad adversarios. Miserabile spectaculum justis, miles transfuga, vir strenuissimus captus, direpta a lupo ovis Christi: atque illud miserabilius, quod et æternam vitam amisit, et ne hac quidem fructus est, carne ipsius ad caloris accessum statim exsoluta. Et hic quidem vitæ amans, frustra admissio scelere, cecidit: sed licet ut vidit eum abcessisse, et ad balneum accurrisse, semet substituit in locum desertoris, et indumentis abjectis se ipse nudis admiscuit, idem quod sancti clamans, *Christianus sum*. Atque repentina hac mutatione astantes obstupesciens, ut numerum complevit, ita illorum de emollito transfuga mærorem accessione sua delinivit, imitatus eos qui in acie versantur, qui, uno aliquo in prima acie cadente, confestim replent phalangem, ut ne inter ipsos ordinum densitas defectu illius interrumpatur. Fecit igitur et ipse quiddam non dissimile. Vidit caelestia miracula, agnovit veritatem, confugit ad Dominum, annu-

πάντων εὐχῆ. Τεσσαράκοντα εἰσῆλθομεν εἰς τὸ στάδιον, οἱ τεσσαράκοντα στρεφανωθείημεν, Δέσποτα. Μὴ λείψῃ τῷ ἀριθμῷ μηδὲ εἰς. Τίμιός ἐστιν, ὃν ἐτίμησας τῇ νηστείᾳ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, δι' οὗ νομοθεσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. Τεσσαράκοντα ἡμέραις ἐν νηστείᾳ Ἡλίας ἐκζητήσας τὸν Κύριον (41), τῆς θεᾶς ἔτυχεν. Καὶ ἡ μὲν ἐκείνων εὐχὴ τοιαύτη· εἰς δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλάσας πρὸς τὰ δεινὰ, λειποτακτῆσας ὤχετο, πένθος ἀμύθητον τοῖς ἀγίοις καταλιπών. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀτελεῖς γενέσθαι τὰς δεήσεις ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ τὴν φυλακὴν τῶν μαρτύρων πεπιστευμένος, ἐγγύθεν ἀπὸ τινος γυμνασίου διαθαλπόμενος, ἀπεσκόπει τὸ μέλλον, ἔτοιμος προσδέχεσθαι τῶν στρατιωτῶν τοὺς προσφύγοντας. Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο, ἐγγύθεν εἶναι λουτρὸν, ἐπενοήθη, ὁξείαν τὴν βοήθειαν τοῖς μεταβαλλομένοις ἐπαγγελλόμενον. Ὅπερ μέντοι τοῖς ἐναντίοις κακούργως ἐπενοήθη, τοιοῦτον ἐξευρεῖν τῆς ἀθλήσεως τόπον, ἐν ᾧ τὸ ἔτοιμον τῆς παραμυθίας ἐκλύειν ἔμελλε τῶν ἀγωνιζομένων τὴν ἐνστασιν· τοῦτο λαμπροτέρα ἐδείκνυε (42) τὴν ὑπομονὴν τῶν μαρτύρων. Οὐ γὰρ ὁ ἀπορῶν τῶν ἀναγκαίων καρτερικὸς, ἀλλ' ὁ ἐν ἀφθονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς.

7. Ὡς δὲ αἱ μὲν ἠγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετήρει τὸ ἐκθησόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἶον παρὰ βασιλέως δωρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιώταις. αἱ ταῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶμα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραςτον, ἀνάξιον κρίνασαι τῶν οὐρανίων τιμῶν· ὃς εὐθύς, πρὸς τοὺς πόρους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπηυτομόλησεν. Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις ὁ στρατιώτης φυγὰς, ὁ ἀριστεύς αἰχμάλωτος, τὸ χριστοῦ πρόβατον θηριάλωτον· καὶ τὸ γε ἐλεεινότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπῆλαυσεν, εὐθύς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θέρμης διαλυθείσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόζωος ἔπεσεν ἀνομήσας διακνηῆς· ὁ δὲ δῆμιος, ὡς εἶδεν αὐτὸν ἐκκλίναντα, καὶ πρὸς (43) τὸ βαλανεῖον ἀποδραμόντα, ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ λειποτακτῆσαντος χώραν ἀντικατέστησε, καὶ ῥίψας τὰ περιδῶλαια, τοῖς γυμνοῖς ἑαυτὸν ἐγκατέμιξε, κράζων τὴν αὐτὴν βοήθην τοῖς ἀγίοις· Χριστιανός εἰμι. Καὶ τῷ ἀθρώπῳ τῆς μεταβολῆς ἐκπλήξας τοὺς συμπαρόντας, τὸν τε ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσε, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ καταμαλακισθέντι λύπην τῇ παρ' ἑαυτοῦ προσυῆκη παρεμυθήσατο, μιμησάμενος τοὺς ἐπὶ παρατάξεως, οἱ, τοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἀσπίδα πεσόντος, εὐθύς ἀναπληροῦσι τὴν φάλαγγα, ὡς μὴ τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς διακοπῆναι τῷ λείποντι. Τοιοῦτον δὴ τι καὶ αὐτὸς ἐποίησεν. Εἶδε τὰ οὐράνια θαύματα, ἐπέγνω τὴν

²³ Matth. iv, 2. ²⁴ Exod. xxxiv, 28. ²⁵ III Reg. xix, 8.

(41) Colb. tertius ἐκζητήσας τὸν Θεόν. Mox utraque editio et Anglie. πένθος ἀπαραμύθητον· quam scripturam Ducæus ait ferri posse, sicque interpretatur, *intolerabilem reliquit*. Veteres quinque libri Gallici ἀμύθητον, *luctum inenarrabilem reliquit*, optime. Monere juvat, Regium tertium prima quidem

manu habuisse ἀμύθητον· sed inepte correctum fuisse, sic ut nunc illo in libro legatur ἀπαραμύθητον.

(42) Codices non pauci ἐδείκνυε. Editi ἐδείκνυε.

(43) Utraque editio καὶ τὴν πρὸς. Libri antiqui καὶ πρὸς. Statim editio Paris. συνεγκατέμιξε. At sex mss. simpliciter ἐγκατέμιξε.

ἀλήθειαν, προσέφυγε τῷ Δεσπότῃ, συναριθμῆθη τοῖς Ἀ
μάρτυσι. Τὰ τῶν (44) μαθητῶν ἀνευρώσατο Ἄπῆλθεν
Ἰούδας, καὶ ἀντισταθῆναι Μαθθίας. Μικατῆς ἐγένετο
Παύλου, ὁ χθὲς διώκτης, σήμερον εὐαγγελίζομενος.
Ἄνωθεν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὴν κλήσιν, Οὐκ ἀπ' ἀν-
θρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου. Ἐπιστεύσεν εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐβαπτίσθη
εἰς αὐτόν, οὐχ ὑπὸ ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκείας πί-
στεως οὐκ ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι.

8. Καὶ οὕτως, ἡμέρας ἀρχομένης, ἔτι ἐμπνέοντες
(45) τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, καὶ τὰ τοῦ πυρὸς λεί-
ψανα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπερρίφη· ὥστε διὰ πάσης
τῆς κτίσεως διεξέλθειν τῶν μακαρίων τὴν ἀθλιότητα.
Ἐπὶ τῆς γῆς ἠγωνίσαντο, τῷ ἀέρι ἐνεκαρτέρησαν,
τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, τὸ ὕδωρ αὐτοὺς ὑπεδέξατο.
Ἐκείνων ἔστιν ἡ φωνή· Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ B
ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν. Οὗτοι
εἰσιν οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς χώρων διαλαθόντες, οἰνοὶ
πύργοι τινὲς συνεχεῖς, ἀσφάλεια ἐκ τῆς τῶν ἐναν-
τίων καταδρομῆς παρεχόμενοι, οὐχ ἐν τόπῳ ἐαυ-
τοὺς κατακλείσαντες, ἀλλὰ πολλοῖς (46) ἤδη ἐπιξε-
νωθέντες χωρίοις, καὶ πολλὰς πατρίδας κατακοσμή-
σαντες. Καὶ τὸ παράδοξον, οὐ καθ' ἓνα διαμερισθέν-
τες (47) τοῖς δεχομένοις ἐπιφροῦσιν. ἀλλ' ἀναμι-
χθέντες ἀλλήλοις, ἡνωμένοις χορεύουσιν. Ὡ τοῦ θαύ-
ματος! Οὕτως ἐλλείπουσι τῷ ἀριθμῷ, οὕτως πλεονα-
σμοὶ ἐπιδέχονται. Ἐὰν εἰς ἓκατόν (48) αὐτοὺς διέλθῃς,
τὸν οἰκείον ἀριθμὸν οὐκ ἐκβαίνουσιν· ἐὰν εἰς ἓν συ-
αγάγῃς, τεσσαράκοντα καὶ οὕτως μένουσι, κατὰ τὴν
τοῦ πυρὸς φύσιν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο καὶ πρὸς τὸν ἐξ-
άπτουτα μεταβαίνει, καὶ ὅλον ἐστὶ παρὰ τῷ ἔχοντι C
καὶ οἱ τεσσαράκοντα καὶ πάντες εἰσιν ὁμοῦ, καὶ
πάντες εἰσὶ παρ' ἑκάστῳ. Ἦ ἀφθονος εὐεργεσία, ἢ
μὴ δαπανωμένη χάρις. ἐτοίμη βοήθεια Χριστιανοῖς,
ἐκκλησία μαρτύρων, στρατὸς τροπαιοφόρων, χορὸς
δοξολογούντων (49), Πόσα ἂν ἔκαμε, ἓνα ἓνα που εὐ-

meratus est inter martyres. Discipulorum renovavit
facta. Abiit Judas, et ei subrogatus est Matthias ²⁶.

155 Imitator effectus est Pauli, heri persecutor,
hodie Evangelii præco ²⁷. Habuit et ipse ex super-
nis vocationem, *Non ab hominibus neque per homi-
nem* ²⁸. Credidit in nomine Domini nostri Jesu
Christi: baptizatus est in ipsum, non ab alio,
sed a propria fide, non in aqua, sed in proprio
sanguine.

8. Ita demum, ineunte die, adhuc spirantes igni
traditi sunt, atque reliquæ ignis in fluvium pro-
jectæ fuere, ut beatorum certamen per omnem crea-
turam transiret. Decertarunt in terra, tolerantiam
ostenderunt in aere, traditi igni sunt, aqua ipsos
excepit. Illorum est vox illa: *Transivimus per ignem
et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* ²⁹. Illi sunt
qui regionem nostram obtinentes, veluti densæ
quædam turres ipsam adversus hostium incursum
tuto communiunt, non in uno loco seipsos con-
cludentes, sed multis locis jam hospitio excepti,
regionesque multas adornantes. Et quod mirum
est, non singulatim divisi accedunt ad suscipientes,
sed inter se commisti conjunctim tripudiant. O rem
miram! Neque numero pauciores sunt, neque plu-
res. Eos in centum si divideris, proprium numerum
non excedunt: si in unum collegeris, nihilominus
tamen quadraginta permanent, non aliter atque
ignis natura. Nam et ille ad accendentem transit,
et totus est apud habentem: sic etiam quadraginta,
et omnes simul sunt, et omnes apud singulos sunt.
Beneficentia uberrima, donum quod non absumit-
ur, paratum auxilium Christianis, ecclesia marty-
rum, exercitus tropæa gestantium, chorus laudes
divina, celebrantium. Quantum impendisses labo-
ris, ut reperires unum aliquem, qui pro te Dominum
exoraret? Sunt quadraginta, precationem concor-

²⁶ Act. i. 26. ²⁷ Act. v. 20. ²⁸ Galat. i, I. ²⁹ Psal. lxx, 12.

(44) Colb. primus τὸ τῶν. Nec ita multo post anti-
tiqui tres libri δι' ἀνθρώπου. Alius et editi δι' ἀνθρώ-
πων. Haud longe Colb. primus ἐβαπτίσθη βάπτισμα
δι' αἵματος εἰς αὐτόν, baptizatus est baptismate san-
guinis in ipsum. Sed non valde dubito quin illud,
βάπτισμα δι' αἵματος, ex aliquo glossemate fluxerit.

(45) Quod ait vir eruditissimus Tillemontius, vi-
deri in verbis, ἔτι ἐμπνέοντες, vitii aliquid inesse,
de eo mihi cum illo non omnino convenit. Aio
igitur Basilium cum locupletissimis auctoribus D
Gregorio, Ephræmo et Gaudenio, qui traditos
igni fuisse martyres jam mortuos dicunt, conci-
liari satis commode posse. Notum est enim, ho-
minem, qui ita graviter ægrotat, ut depositus
jam et desperatus sit, haberi pro mortuo, imo
etiam sæpius mortuum dici. Ex quibus colligitur,
sanctos martyres, cum jam animam agerent eo
tempore, quo igni traditi sunt, mortuos dici po-
tuisse. Præterea beati martyres, cum alii aliis es-
sent robustiores, sine dubio non uno et eodem
tempore mortui sunt. Fieri ergo potuit, ut cum
igni traditi sunt, jam mortui essent debiliores,
adhuc vero paululum respirarent valentiores. Id
autem si semel concedatur, indiscriminatim,
parte pro toto accepta, aut mortui dici potue-
runt, aut non mortui. Ut ut hæc sunt, arbitror
Basilium scripsisse ἔτι ἐμπνέοντες, cum ita habeant

omnes tum calamo notati, tum typis descripti libri.
Certe quoties omnes libri, et impressi et veteres.
inter se consentiunt, ab his discedere periculosum
duco, nisi forte aliunde constet aliter legi oportere.

(46) Unus codex ἀλλ' ἐν πολλοῖς. Illic autem locus
ita intelligendus est, ut cineres sanctorum marty-
rum multis in locis dispersi fuisse dicantur.

(47) In antiquis duobus libris pro διαμερισθέντες
legitur διακρεθέντες. Statim Colb. primus et editi
Ὡ τοῦ καινοῦ θαύματος! Alii sex mss. simpliciter
Ὡ τοῦ θαύματος!

(48) Utraque editio et unus codex Reg. εἰς εκα-
στον, et ita legit interpres, qui hunc locum ita La-
tine reddidit: *si in singulos ipsos divideris*. At
Colbertini tres codices et alii duo Regii εἰς ἓκατόν,
si in centum, etc., recte.

(49) Unus codex Colb. et editi δοξολογούντων τὸν
Κύριον. At illud, τὸν Κύριον, in aliis quinque mss.
non legitur. Hoc ipso in loco Colb. primus εἶπέ μοι
πόσα ἂν. Priores duæ voces ab aliis mss. absunt et
a vulgatis. Subinde editi ἤδη σύμφωνον. Vocula ἤδη
in veteribus libris omnibus deest; ob idque eam
delevimus. Quæ sequuntur verba, ὁ θλιβόμενος ἐπὶ
τοὺς τεσσαράκοντα, etc. quisquis attente legerit, bona
fide, si verum dicere velit, fatebitur, hic, ut in
aliis quibusdam Basilii locis, invocationem san-
ctorum et probari et commendari. Lege Ducæum.

dem sursum emittentes. Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine Domini, illic est in medio ipsorum³⁰. Ubi vero quadraginta fuerint, quis de Dei præsentiā ambigat? Qui angustia aliqua premitur, ad quadraginta martyres confugit; qui lætatur, recurrit ad eosdem: ille quidem ut a malis liberetur; hic vero, ut res sibi secundæ esse pergant. Hic mulier pia pro liberis orans deprehenditur: peregrinanti marito reditum, infirmo salutem petit. Fiant cum martyribus preces vestræ. Adolescentes imitentur æquales suos: patres talium filiorum patres esse exoptent: matres matris bonæ ediscant exemplum. Mater unius illorum beatorum, cum vidisset alios jam frigore consumptos, suum vero filium **156** adhuc spirantem, tum ob robur, tum ob animum in ferendis malis acrem, cumque eum lictores, quod forte consilium mutare potuisset, relinquerent, ipsa suis ipsius manibus sublatum imposuit curru, in quo reliqui simul jacentes ad rogam ferebantur, vere martyris mater. Non enim ignave fleuit, nec quidquam humile, aut illo temporis articulo indignum locuta est. Sed, Abi, inquit, o fili, viam bonam cum æqualibus, cum contubernabilibus; ne disjungaris a chorea; ne reliquis serius Domino sistaris. Revera radicis bonæ bonum germen. Ostendit generosa mater, quod eum pietatis dogmatibus magis quam lacte enutriverit. Atque is quidem sic educatus, sic a pia matre deductus est: diabolus vero pudore affectus abiit. Nam commota in illos creatura omni, omnia invenit horumque virorum virtute superata, noctem vento gravi agitatum, regionem frigidam, tempestatem anni, corporum nuditatem. O chorus sanctus, o sacer ordo, o confertissimum et infractum agmen, o cœmunes generis humani custodes, boni curarum socii, precum fautores, legati potentissimi, stellæ orbis terrarum, Ecclesiarum flores! Non vos terra operuit, sed cœlum suscepit: apertæ sunt vobis paradisi portæ. Dignum spectaculum exercitu angelorum, dignum patriarchis, prophetis, justis, viri, qui in ipso juventutis flore contempta vita, præ parentibus, præ liberis, Dominum dilexerunt. Ætatem illam dum agerent, in qua spes vivendi habetur, aspernati sunt temporariam vitam, ut Deum glorificarent in suis ipsorum membris, spectaculum mundo angelisque et hominibus effecti³¹. Exerunt

Α ρης ὑπὲρ τοῦ δυσωποῦντα τὸν Κύριον; Τεσσαράκοντά εἰσι, σύμφωνον ἀναπέμποντες προσευχῆν. Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συγκλημένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅπου δὲ τεσσαράκοντα, τίς ἀμφιβάλλει Θεοῦ παρουσίαν; Ὁ θλιβόμενος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα καταφεύγει, ὁ εὐφραυνόμενος ἐπ' αὐτοὺς ἀποτρέχει (50). ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὖρη τῶν δυσχερῶν· ὁ δὲ, ἵνα φύλαχθῆ αὐτῶ τὰ χρηστότερα. Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβῆς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη καταλαμβάνεται, ἀποδημοῦσι ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰτουμένη, ἀρρώστουσι τὴν σωτηρίαν. Μετὰ μαρτύρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν. Οἱ νεανίσκοι τοὺς ἡλικιώτας μιμνήσθωσαν· οἱ πατέρες, τοιούτων εἶναι παίδων πατέρες εὐχέσθωσαν· αἱ μητέρες, καλῆς μητρὸς διήγημα διδασχθήτωσαν (51). Μητὴρ ἑνὸς τῶν μακαρίων ἐκείνων, θεασαμένη τοὺς ἄλλους ἤδη τῷ κρῦει τελειωθέντας, τὸν δὲ ἑαυτῆς υἱὸν (52) ἐτι ἐμπνέοντα ὑπὸ τῆ βίωσις καὶ τῆς πρὸς τὰ θεινὰ καρτερίας, καταλιμπανόντων αὐτὸν τῶν θημίων ὡς δυσνάμενόν γε μεταβουλεύσασθαι, αὐτῇ ταῖς οἰκείαις χερσὶν ἀραμένη, ἐπέθηκε τῇ ἀμάξῃ, ἐφ' ἧς οἱ λοιποὶ συγκαίμενοι πρὸς τὴν πυρὰν ἤγοντο, μάρτυρος ὄντως μήτηρ. Οὐ γὰρ δάκρυον ἀφῆκεν ἀγεννές· οὐδ' ἐφθέγγετο ταπεινὸν τι καὶ ἀνάξιον τοῦ καιροῦ· ἀλλ', Ἄπιθι, φησὶν, ὦ παῖ, τὴν ἀγαθὴν πορείαν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν, μετὰ τῶν συσκήνων· μὴ ἀπολειφθῆς τῆς χορείας· μὴ δεύτερος τῶν ἄλλων ἐμφανισθῆς τῷ Δεσπότῃ. Ὅντως ἀγαθῆς ρίζης ἀγαθὸν βλάστημα. Ἐδειξεν ἡ γενναία μήτηρ, ὅτι δόγματι εὐσεβείας ἐξέθραψεν αὐτὸν μᾶλλον ἢ γάλακτι. Καὶ ὁ μὲν οὕτω τραφεὶς οὕτω προεπέμφθη παρὰ μητρὸς εὐσεβοῦς· ὁ δὲ διάβολος ἀπῆλθε κατησχυμμένος. Ἀπασαν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς κινήσας τὴν κτίσιν, πάντα εὖρεν ἠττώμενα τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς, νύκτα δυσήνεμον, πατρίδα χειμέριον, τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, τῶν σωμάτων τὴν γύμνωσιν. Ὡ χορὸς ἅγιος! ὦ σύνταγμα (53) ἱερὸν! ὦ συνασπισμὸς ἀρβραγῆς! ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων! ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, θεήσεως συνεργοὶ, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι, ἀστέρες τῆς οἰκουμένης, ἀπθῆ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑμᾶς (54) οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψε, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο· ἠνοίγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι. Ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαίοις, ἀνδρῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθει τῆς νεότητος, τοῦ βίου καταφρονήσαντες, ὑπὲρ γονεῖς, ὑπὲρ τέκνα τὸν Κύριον ἀγαπήσαντες. Αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγοντες τὸ

³⁰ Matth. xviii, 20. ³¹ I Cor. iv, 9.

(50) Unus codex κατατρέχει.

(51) Editio Paris. διδασκέτωσαν, doceant. Libri veteres omnes διδασχθήτωσαν. doceantur, recte.

(52) Utraque editio ἑαυτῆς υἱόν. Vox υἱόν in nostris omnibus mss. deest. Ea autem vox, nisi valde fallor, in contextum irrepsit e margine, ubi posita fuerat, ut moneremur ipsam subaudiendam esse. Quod hic ait Basilius, unum martyrem adhuc respirasse, cum cæteri jam frigore consumpti essent et confecti id ita intelligi debet, ut hi quidem respirarent, sed citra ullam spem sanitatis recipiendæ, ille vero sic, ut vires recuperare posse crederetur.

Alioquin enim Basilius pugnantia loqueretur, qui paulo ante dixerit sanctos martyres adhuc respirasse tum, cum traditi sunt igni. Martyr autem ille qui adhuc respirasse dicitur, vocatur in Actis Melito.

(53) Editio Basil. et sex mss. ὦ σύνταγμα. Editio Paris. ὦ σύστημα.

(54) Veteres quinque libri et alii duo Duc. ἐκκλησιῶν ὑμᾶς. Editio Paris. fusius ἐκκλησιῶν. Ἐγὼ δὲ φημι νοητὰ τε καὶ αἰσθητὰ Ὑμᾶς. Sed non valde admodum dubito, quin intermedia verba addita sint ab Anglic.

βιώσιμον, ὑπεριῶτον τῆς προσκαιροῦ ζωῆς, ἵνα δοξά-
σωσι τὸν Θεὸν ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν· θίατρον γε-
νόμενοι τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις,
τοὺς πεπτωκότας ἡγείραν, τοὺς ἀμφιβολοὺς ἐθεθατώ-
σαντο· τοῖς εὐσεβέσι τὴν ἐπιθυμίαν ἐδιπλασσίασαν.
Ἐν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀπαντες ἀναστήσαντες τρόπαιον. ἐνὶ καὶ τῷ στεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης κατεκο-
σμήθησαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
Ἀμήν.

HOMILIA K'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης (55),

1. Ὡφείλεν ἄνθρωπος ἐν τῇ παρὰ Θεοῦ δόξῃ μεμε-
νηκέναι, καὶ εἶχεν ἂν ὕψος οὐκ ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἀλη-
θινόν, δυνάμει Θεοῦ μεγαλυνόμενος, σοφίᾳ θείᾳ φαι-
δρυνόμενος, αἰωνίᾳ ζωῇ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐφραινό-
μενος. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῆς θείας δόξης ἐπιθυμίαν
μετέθηκε, καὶ μείζονα προσδοκῆσας, καὶ σπεύσας
ᾧπερ οὐκ ἐδύνατο λαβεῖν, ἀπώλεσεν ᾧπερ ἔχειν ἐδύ-
νατο· μεγίστη σωτηρία αὐτῷ, καὶ τῆς νόσου θερα-
πεία, καὶ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπάνοδος, ἀτυφία, καὶ τὸ
μὴ φαντάζεσθαι δόξης τινὸς περιβολὴν δι' αὐτοῦ,
ἀλλὰ ζητεῖν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ διορθῶται τὸ
πταῖσμα, οὕτως ἰάσεται τὸ νόσημα· οὕτως ἀναδρα-
μεῖται πρὸς τὴν ἰεράν, ἣν κατέλιπεν, ἐντολήν. Ἀλλ'
ὁ καταβαλὼν ἐλπίδι δόξης ψευδοῦς τὸν ἄνθρωπον (56)
διάβολος οὐ πάύεται τοῖς αὐτοῖς ἐρεθίσμασιν ἐγκα-
λούμενος, καὶ μυρία μηχανήματα πρὸς τοῦτο ἐξευ-
ρίσκων· μέγα μὲν ἐπιδεικνύς αὐτῷ, χρημάτων περι-
βολὴν, ἵνα ἐπὶ τούτῳ μεγαλύνηται καὶ περὶ τοῦτο
σπουδάζῃ· ᾧπερ ἐστὶν οὐδὲν μὲν εἰς δόξαν, μέγα δὲ
εἰς κίνδυνον. Χρημάτων γὰρ πορισμὸς πλεονεξίας
μὲν ὑπόθεσις· κτήσις δὲ οὐδὲν εἰς εὐδοξίαν· ἀλλὰ
μάτην τυφλοῖ, διακευῆς ἐπαίρει, φλεγμονὴν τινη πα-
ραπλήσιον πάθος ἐργάζεται περὶ τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ
ὑγιῆς ὄγκος οὐδὲ ὠφέλιμος ὁ τῶν φλεγμαινόντων
σωμάτων, ἀλλὰ νοσήθης, ἐπιβλαβής, ἀρχὴ κινδύνου,
καὶ πρόφασις ἀπωλείας. Τοιοῦτο καὶ περὶ ψυχὴν
ὑπερηφανία· Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ χρήμασιν ἐπαρ-
σις γίνεται, οὐδὲ μόνον ταῖς ἀπο τῶν χρημάτων
κομπῶδες διαίταις τε καὶ περιβολαῖς ἐπαίρονται ἄν-
θρωποι, πολυτελεῖς ὑπὲρ τὴν χρεῖαν παρατιθέμενοι
τραπέζας τρυφηλας, οὐκ ἀναγκαίας περιβαλλόμενοι
τάς ἐσθῆτας, οἰκῶν μεγέθη κατασκευάζοντες καὶ
κάλλει ποικιλλοῦτες, οἰκετῶν ἀκολούθων πλήθη καὶ
κολάκων ἀναριθμητῶν ἐξηρητημένοι συστήματα· ἀλλὰ
καὶ χειροτονητοῖς ἀξιώμασιν ὑπὲρ φύσιν ὑψοῦνται. Εἰ
δῆμος ἀξίωμα δῶ· εἴ τις προσεδρίας ἀξιώσειε, καὶ
τὸ τῆς ὑπεροχῆς ἀξίωμα ψηφίσαιτο αὐτῷ· καὶ ἐν-
ταῦθα δὴ, καθάπερ ὑπερβάλλοντες τὴν ἀνθρώπειον
(57) φύσιν, μόνον τὴν οὐκ ἐπὶ νεφελῶν ἰδρῦσθαι νο-

(55) Editi simpliciter περὶ ταπεινοφροσύνης, *de hu-
militate*. At. Colb. primus περὶ ταπεινοφροσύνης καὶ
πῶς δεῖ σωφρονεῖν, *de humilitate, et quomodo, oportet
modeste se gerere*. Regii secundus et tertius
πῶς δεῖ σωφρονεῖν, *quomodo oportet modestia uti*.

(56) Combefisiani aliquot codices τὸν ἄνθρωπον,
hominem dejecit, Adamum videlicet in quo omne
simul hominum genus dejecit. Editi et Reg. secun-

A collapsos, ambigentes confirmarunt, piis religiosis-
que desiderium altero tanto majus reliquere. Omnes
uno tropæo pro pietate erecto, una etiam justitiæ
corona exornati sunt, in Christo Jesu Domino nostro
cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XX.

De humilitate.

1. Utinam homo mansisset in ea quam apud Deum
habebat gloria, habuisset sublimitatem non fi-
ctam, sed veram: potentia Dei nobilitatus, sapientia
divina illustratus, vita æterna illiusque bonis oblecta-
tus. Sed ubi divinæ gloriæ desiderium transmutavit,
et majorem sperans, et accipere festinans quod asse-
qui nequibat, amisit quod habere poterat: maxima
salus homini, morbi que medela, et reditus ad pri-
mum statum, est humilem esse, nulliusque gloriæ
apparatum a se comminisci, sed à Deo quærere.
Ita enim erratum corrigit, ita morbo medebitur,
ita ad præceptum sacrum, quod deseruit, recurrit.
Postquam autem diabolus spe falsæ gloriæ **157**
hominem dejecit, non cessat eum iisdem iritamen-
tis provocare, et innumera ad hoc machinamenta
comminisci. Et quidem divitiarum copiam ceu ma-
gnam quiddam ei ostendit ut inde efferatur, illic-
que studium ponat: quod tamen nihil confert ad
gloriam, imo potius in magnum periculum adducit.
Nam pecuniarum comparatio avaritiæ quidem ma-
teria est, nec tamen earum possessio ad existima-
tionem bonam quidquam facit: imo vero vane ex-
cæcat, frustra extollit, morbum inflammationi cui-
piam non dissimilem in anima producit. Tumor
enim corporum inflammatorum nec sanus est, nec
utilis: sed morbosus et noxius, periculi origo, et
causa interitus. Tale quid et in anima facit super-
bia. Etenim non e pecuniis solum nascitur elatio;
nec solum ob pecunias magnifico victu et amictu
superbiunt homines mensas instruentes sumptuo-
siores quam necessitas exigit, easdemque delica-
tas, induentes vestes, non necessarias, ædes amplas
extruentes, ornantesque vario cultu, ingentem fa-
mulorum subsequentium turmam, innumerorum-
que adulatorum globum post se trahentes: verum e-
tiam ob dignitates quas per suffragia obtinuerunt, ultra
quam natura sinit, efferuntur. Plebs dignitatem si
dederit, si quo jure præsidendi cohonestaverit, si
decreverit præstantissimum quemdam honorem, et

duo et tertius cum Colb. primo τοὺς ἄνθρώπους, *ho-
mines dejecit*, videlicet, per casum Adami. Mox
Reg. primus τοῖς αὐτοῦ ἐρεθίσμασιν.

(57) Noster Reg. primus cum reliquis Combefi-
sianis τὴν ἀνθρώπειον. Editi et Reg. secundus ἀν-
θρωπείαν. Reg. tertius ἀνθρωπίνην. Mox editio Pa-
ris. μόνον οὐκ ἐπὶ τὴν νεφελῶν. Editio Basil, μόνον
οὐ τὴν ἐπὶ νεφ, Veteres quatuor libri μόνον τὴν οὐκ

hic certe quasi humanam naturam transcendentes, A tantum non ipsis nubibus insidere se arbitrantur, homines subjectos pro scabello ducentes, seque attollentes in ipsos collatæ sibi dignitatis auctores, et adversus eos, quorum opera eximii quidam viri esse videntur, insolescentes. Agunt rem dementiæ plenam, cum habeant gloriam somnio debiliorem, circumdanturque splendore nocturnis visis inaniore: qui scilicet populi nutu confletur, et nutu ejusdem dissolvatur. Ejusmodi erat demens ille Salomonis filius, ætate juvenis, mentis prudentia junior, qui cum populo imperium mitius petenti durius comminatus esset, et per minas regnum amisisset, unde regnaturum se augustius sperabat, inde ex dignitate quam habebat, dejectus est³². Reddit autem hominem insolentem et manuum vis, et celeritas pedum, B et corporis venustas: quæ a morbis abolentur, et tempore absumuntur; nec animadvertit quod *Omnis caro fenum sit, et omnis gloria hominis, sicut flos feni. Aruit fenum et flos decidit*³³. Talis erat gigantum ob robur ac vires arrogantia³⁴, talis erat quoque stolidi illius Goliath superbia Deo infensa³⁵. Talis erat et Adonias de pulchritudine gloriabundus³⁶, et Absalom prolixitate comæ superbiens³⁷.

2. Imo vero quod inter alia mortalium bona videtur maximum esse ac constantissimum, sapientia et prudentia, id quoque habet vanam elationem, paratque sublimitatem non veram cum harum rerum habeatur ratio nulla, si Dei desit sapientia. Nam diabolo ipsi male cessit adhibitum in hominem artificium; et quod machinatus est **158** C contra hominem, id struxit insciens adversus semetipsum: siquidem non tantum nocuit ei, quem a Deo et a vita æterna abalienaturum se speraverat, quantum se ipse prodidit, transfuga a Deo factus, et morti æternæ addictus. Atque laqueo quem Domino struxit, captus ipse est, crucifixus in ea cruce, in qua crucifixurum se rebatur; et ea morte mortuus qua Dominum speravit se occisum iri. Quod si mundi princeps, primus ille et maximus et invisibilis sapientiæ mundanæ magister capitur suis ipsius artificiis, et ad insipientiam extremam redigitur: multo magis ejus discipuli atque æmulatores, etiamsi innumeris commentis utantur, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*³⁸. Adhibet artes malas Pharaon ad Israellem disperdendum: sed non animadvertit inde iritam fore suam astutiam, unde nihil hujusmodi expectabat. Et infans ejus jussu ad mortem expositus, clam in domo regia nutritur³⁹: qui et illius

μίξουσι, πάτημα τοὺς ὑποκειμένους ἀνθρώπους ἡγούμενοι, καὶ κατὰ τὸν τὴν ἀξίαν θεοδικώτων αὐτοῖς ἐπαίρουμαι, καὶ δι' οὗ εἶναι θαυμάσι τινος, κατὰ τούτων ἀλαζονεύμενοι πράγματα πλῆρες ἀνοίας ὑπαρμένοντες, οὐκ ἐπιεικέστερα ἔχοντες θόξα, καὶ ματαιοτέρην φασμάτων νυκτερινῶν περιβέβηκται λαμπρότητα, νεύματι δῆμον συσταμένον, καὶ νεύματι διαλυμένον. Οἷος ἦν ὁ παράφρων ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Σολομώντος υἱός, ὁ νέος τὴν ἡλικίαν, καὶ τὰς φρένας νεώτερος, ὁ τῷ δῆμῳ ζῆτοῦντι πραότερα ἡγεμονίαν ἀπειλήσας χαλεποτέρην, καὶ διὰ τῆς ἀπειλῆς ἀπόλεσας τὴν βασιλείαν, δι' ἧς προσεδόκησε βασιλικώτερος ἀγθῆσθαι, διὰ ταύτης καθαιρέθεις ἧς εἶχεν ἀξίας. Θρασύνει δὲ ἄνθρωπον καὶ χειρῶν δυνάμεις, καὶ τάχος ποδῶν, καὶ σώματος εὐμορφία νόσον παραναλώματα, καὶ χρόνου δαπανήματα καὶ οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα θόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηρόθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε. Τοιαῦται γυγνῶτων ἐπὶ δυνάμει ἀλαζονεῖται, καὶ Γολιάθ ἀνοήτου φρόνημα θεομάχον, καὶ ὁ κάλλι μέγα φρονῶν Ἀδωνίας, καὶ μεγέθει κόμης ἐπαίρουμένος Ἀβεσσαλώμ.

2. Ὁ δὲ δοκεῖ τῶν ἄλλων τῶν ὑπαρχόντων ἀνθρώποις καλὸν μέγιστον εἶναι καὶ βεβαιώτερον, ἢ σοφία καὶ ἡ (38) φρόνησις, καὶ τούτο ματαῖον (38.) ἔχει τὴν ἐπαρσιν, καὶ ὕψος οὐκ ἀληθὲς παρασκευάζει τῆς παρὰ Θεοῦ σοφίας ἀκούσης, εἰς οὐδὲν τούτων λογιζομένων. Διάπίπτει μὲν γὰρ αὐτῷ τῷ διαδόλῳ τὸ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου σόφισμα, καὶ καθ' ἑαυτοῦ τεχνάσας ἔλαθεν ὁ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μεμηχάνηται, οὐδὲν τοσοῦτον ἐκεῖνον ζημιώσας, ὅν ἠλπίσεν ἀπάλλοτριώσεν Θεοῦ καὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅσον ἑαυτὸν προδοῦς, ἀποστάτης Θεοῦ γεγονώς, καὶ θανάτῳ καταδικασθὲς αἰωνίῳ. Καὶ τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου στήσας παρὶθά, διὰ ταύτης ἰάλω, σταυρωθὲς ἐν ᾧ σταυρώσει προσεδόκησε, καὶ ἀποθανόν ἐν ᾧ τὸν Κύριον ἠλπίσεν ἀναιρήσειν θανάτῳ. Εἰ δὲ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος καὶ ἀόρατος τῆς κοσμικῆς σοφίας σοφιστής, ἀλίθκειται τοῖς ἑαυτοῦ σοφίσμασιν, εἰς τὴν ἐσχάτην περιεστῆμενος ἀφροσύνην, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐκεῖνου μαθηταὶ καὶ ζῆλωται, καὶ μυρία σοφίσωνται, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμπαύθησαν. Κατασοφίζεται Φαραὼ (39) ἐπ' ὀλέθρῳ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἔλαθεν ὁ κατασοφισμὸς αὐτῷ διαλυθὲς, ὅθεν οὐ προσεδόκησε. Καὶ βρέφος ἐκτεθὲν διὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ εἰς θάνατον λαυθάνει τρεφόμενον ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς βασιλικῆς, καὶ καθαιροῦν τὴν ἐκεῖνου δυνάμειν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἔθνους, καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐξάγου εἰς

³² III Reg. xii, 4, 14. ³³ Isa. xl, 6, 7. ³⁴ Gen. vi, 4; Sap. xiv, 6. ³⁵ I Reg. xvii, 4. ³⁶ III, Reg. i, 5 sqq. ³⁷ II Reg. xiv, 26. ³⁸ Rom. i, 22. ³⁹ Jud. ix, 1 sqq.

ἐπὶ νεφελῶν· ubi post voculam τὴν supplendum est illud, ἐκ τῶν φύσιν, suam ipsorum naturam collocari, seu collocari se.

(38) Antiqui duo libri καὶ ἕ. Deest articulus in vulgatis, *Sapientia et prudentia* humana scilicet. (38) Καὶ τούτο ματαῖον. Ed. Paris. 1839 legit

ματαῖον, rectius. Edit.

(39) Vox Φαραὼ reperitur in Colb. primo et in Reg. itidem primo, hoc modo, Φαραὼ ἐπ' ὀλέθρῳ Φαραὼ, *Pharaon in sui ipsius Pharaonis perniciem*. Editi et Reg. secundus ut in contextu.

σοπαρίαν. Ὁ δὲ ἀνδροφόνος Ἀβιμελεχ, ὁ τοῦ Γεδεών (60) νόθος υἱός, ὁ τοὺς ἐβδομήκοντα παῖδας τοῦ γνησίου ἀποκτείνων, καὶ σοφὸν τοῦτο νομίνας ἐξευρηκέναι πρὸς τὸ βεβαίως τὴν βασιλείαν κατασχεῖν, συντρέχει μὲν τοὺς συνεργούς αὐτῷ τοῦ φόβου γενομένους, συντρέχεται δὲ ὑπ' αὐτῶν· καὶ τέλος ἀπολλύεται χειρὶ γυναικὸς καὶ λίθου βολῆς. Καὶ ἐποφίσαντο πάντες Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Κυρίου βούλευμα θλιβήριον, ἑαυτοῖς λέγοντες. Ἐὰν ἄρῶμεν οὕτως (61), πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἄρῶσιν ἡμῶν τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. Ἐκ τούτου τοῦ βουλεύματος ἐπὶ τὴν Χριστοκρατίαν ἐλθόντες, ὡς τὸ ἔθνος αὐτοὶ καὶ τὴν χώραν διασώσαντες, ἀποκόλλασιν δι' ὧν ἐβουλεύσαντο, καὶ ἐκ τῆς χώρας ἀνάστατοι, καὶ τῶν νόμων ἀλλότριος καὶ τῆς λατρίας γεγενημένοι. Καὶ ὅπως ἐν μυρίοις ἂν τις καταμάθῃ (62) παραδείγμασι σαθεῖν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας πλεονέκτημα, μικρὸν τε καὶ ταπεινὸν μᾶλλον ἢ μέγα καὶ ὑψηλόν.

3. Ὡστε οὐδαὶς εὖ φρονῶν, οὔτε ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἑαυτοῦ μέγα φρονήσει, οὔτε ἐπὶ ταῖς ἄλλοις τοῖς προειρημένοις, ἀλλὰ πεισθήσεται τῇ καλλίστῃ παραίνεσει τῆς μακαρίας Ἀννης καὶ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου· Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί τὸ καύχημα τὸ ἀληθές; καὶ ἐν τίνι μέγας ὁ ἄνθρωπος; Ἐν τούτῳ, φησὶ, καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνεῖν καὶ γινώσκαι, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τοῦτο ὕψος ἀνθρώπου, τοῦτο δόξα καὶ μεγαλειότης, ἀληθῶς γινῶναι τὸ μέγα, καὶ τούτῳ προσφύεσθαι, καὶ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐπιζητεῖν. Λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος· Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω, λέγων ὅτι Χριστὸς ἡμῶν ἐγενήθη σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω. Αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὀλοκληρὸς καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνθεῶν ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστιν δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικλωμένον (63). Καὶ καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστι, τοῦ γινῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πῶς καταστήσει (64) εἰς τὴν ἐξανάστασιν

et gentis totius eversa potentia, esset Israelcem incolumem educturus. Abimelech vero, homicida ille, Gedeonis spurius filius, qui legitimos septuaginta filios occiderat, hocque ad stabiliendam regni possessionem sapienter excogitatum fuisse putaverat, ut cædis illius adjuutores conterit, ita ab ipsis conteritur, ac tandem mulieris manu et lapidis ictu perit. Quin et Judæi omnes consilium sibi exitiosum contra Dominum architectati sunt, cum dicerent: *Si siverimus sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem* ⁴⁰. Post hoc consilium occidentes Christum, velut gentem ac regionem servaturi, hoc ipso consilio utramque perdidere, tum e regione pulsati, tum a legibus ac cultu Dei abalienati. Et in summa, ex innumeris exemplis discere cuique licet, prærogativam sapientiæ humanæ debilem esse, parvamque et humilem magis quam magnam ac sublimem.

3. Itaque nemo prudens, neque de sapientia sua efferet se, neque de cæteris quas ante nominavi rebus: sed obtemperabit optimæ admonitioni beatæ Annæ ac Jeremiæ prophetæ. *Ne gloriatur sapiens in sapientia sua: et ne gloriatur fortis in fortitudine sua: et ne gloriatur dives in divitiis suis* ⁴¹. Sed quemam est vera gloriatio, et in quo magnus est homo? *In hoc*, inquit, *gloriatur qui gloriatur, si cognoscit ac intelligit quod ego sim Dominus* ⁴². Hæc est sublimitas hominis, hæc est gloria atque majestas, vere cognoscere quod magnum est, eique adhærere, et gloriam a Domino gloriæ conquirere. Ait enim Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* ⁴³; ubi dicit: *Christus factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio: ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur* ⁴⁴. Hæc est enim perfecta ac integra in Deo gloriatio, cum quis non ob suam justitiam extollitur, sed novit destitui se quidem vera justitia, verum sola in Christum fide justificatum esse. Atque **159** in hoc gloriatur Paulus, quod justitiam suam contemnat: quærat vero eam, quæ per Christum est, quæ ex Deo est, justitiam in fide ⁴⁵: ut cognoscat illum, et virtutem resurrectionis ejus, et communionem afflictionum ipsius, conformis factus morti ejus, si quo modo ad resurrectionem mortuorum pertingat. Hic cecidit superbiæ altitudo omnis. Nihil unde gloriari queas,

⁴⁰ Joan. xi, 48. ⁴¹ I Reg. ii, 3; Jer. ix, 23. ⁴² ibid. 24. ⁴³ I Cor. i, 31. ⁴⁴ ibid. 30. ⁴⁵ Philip. iii, 9.

(60) Reg. primus ὁ τοῦ Γεδεώνος. Abimelech in Judicium libro ix, 1, filius Jerobaal dicitur.

(61) Editio Paris. ἄρῶμεν τοῦτον οὕτως. Vox τούτου neque in editione Basil. neque in nostris quatuor mss. legitur.

(62) Editi et Reg. tertius καταμάθῃ. Alii tres mss. καταμάθῃ. Aliquanto post unus ms. μεγάλη φρονήσει. Alter μεγαλοφρονήσει. Alii duo μέγα φρονήσει. Editi μέγα φρονήσει.

(63) Quod ait hoc loco Basilius, hominem sola in Christum fide justificari, id, nisi explicetur, po-

test simpliciores in errorem inducere. Notandum igitur Basilium id sibi in hac oratione proponere ut ostendat nos in nostris operibus gloriari non posse. Quare hoc dicit: *Etsi jejunas, etsi stipem erogas, etsi alia id genus recte facis, non propterea justificabere; sed accedat oportet fides, non quod fides sola sine operibus justificet, sed quod ad justificationem necessario requiratur.*

(64) Antiqui duo libri καταστήσει. Editi et Reg. tertius καταστήσει. Ibidem editi ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. At mss. quatuor ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν

relictum est tibi, o homo, cujus videlicet gloriatio ac spes sita in eo sit, ut mortifices tua omnia, quærasque futuram in Christo vitam: cujus cum habeamus primitias, jam in his sumus, omnino in gratia ac dono Dei viventes. Et Deus quidem est, *Qui operatur in nobis et velle et efficere, pro bona voluntate*⁴⁶. Rursus Deus sapientiam suam quam in nostram gloriam predestinavit, revelat per Spiritum suum⁴⁷. Præstat Deus vires ac robur in laboribus. *Abundantius omnibus laboravi*, inquit Paulus; *non ego autem, sed gratia Dei, quæ est mecum*⁴⁸. Eximit Deus de periculis præter omnem humanam spem. *Ipsi*, inquit, *in nobismetipsis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos: qui ex tanta morte nos eripuit, et eripit: in quem speramus quoniam et adhuc eripiet*⁴⁹.

4. Quid igitur, dic quæso, te ipse quasi de tuis ipsius bonis effers, cum deberes pro acceptis donis gratiam largitori habere? *Quid enim habes, quod non accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis*⁵⁰? Non tu Deum cognovisti per tuam justitiam: sed Deus cognovit te propter suam bonitatem. *Cum cognoveritis Deum, inquit, quin potius cogniti sitis a Deo*⁵¹. Non tu apprehendisti Christum per virtutem, sed Christus te per suum adventum apprehendit. *Insequor*, inquit, *si etiam apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo*⁵². Non vos me elegistis, inquit Dominus, *sed ego elegi vos*⁵³. An quoniam honore affectus es, gloriaris et misericordiam occasionem arripis superbiendi? Et tunc cognoscas teipsum, quis sis, velut Adam eiectus e paradiso⁵⁴, velut Saul desertus a Spiritu Dei⁵⁵, velut Israel a radice sancta resectus. *Fide*, inquit, *stas: noli altum sapere, sed time*⁵⁶. Judicium sequitur gratiam; et quomodo datis usus fueris, expendit Judex. Quod si ne hoc quidem intelligis, fuisse te gratiam consecutum, aut si præ nimia stupiditate tuam ipsius virtutem existimas gratiam esse, non es beato Petro apostolo præstantior. Nec enim Dominum amore majori prosequi poteris, quam qui ita vehementer dilexit ut etiam voluerit pro ipso mori. Sed quoniam animo elatiore locutus est, cum dixit: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalabor*⁵⁷, timiditati humanæ traditus est, ceciditque in inficiationem, lapsu eru-

⁴⁶ Philip. ii, 13. ⁴⁷ I Cor. ii, 7, 10. ⁴⁸ I Cor. xv, 10. ⁴⁹ II Cor. i, 9, 10. ⁵⁰ I Cor. iv, 7. ⁵¹ Galat. iv, 9. ⁵² Philipp. iii, 12. ⁵³ Joan. xv, 16. ⁵⁴ Gen. iii, 24. ⁵⁵ I Reg. xvi, 14. ⁵⁶ Rom. xi, 20. ⁵⁷ Matth. xxvi, 33.

(65) Editio Paris. πάντα τὰ ἐαυτοῦ θελήματα, ζῆσαι δὲ τὴν. Reg. tertius πάντα τὰ ἐαυτοῦ, ζῆσαι. Alii tres mss. cum editione Basileensi ita, ut edendum curavimus. Satis autem mihi verisimile fit, vocem θελήματα a typographis adjectam fuisse. Quod mox sequitur, ἐν τούτοις ἐσμεν, in his sumus, ita intelligi oportet: *Nostra conversatio jam in cælis est, jamque versamur in bonis futuræ vitæ.*
(66) Antiqui tres libri ἡμᾶς καὶ ῥύσεται.... καὶ ἔτι-

τὴν ἐκ νεκρῶν. Ἐνταῦθα πέπτωκε πᾶν ὕψος ὑπερφανίας. Οὐδὲν ὑπολείπεται σοι πρὸς ἀλαζονείαν, ὡ ἄνθρωπε, ἢ τὸ καύχημα καὶ ἡ ἐλπίς ἐν τῷ νεκρῶσαι μὲν πάντα τὰ σεαυτοῦ, ζῆσαι δὲ τὴν (65) ἐν Χριστῷ ζῶσθαι τὴν μέλλουσαν. ἧς ἀπαρχὰς ἔχοντες, ἡθὴ ἐν τούτοις ἐσμεν, τὸ ὅλον ἐν χάριτι ζῶντες καὶ δωρεᾷ Θεοῦ. Καὶ Θεὸς μὲν ἐστίν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θελεῖν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. Θεὸς δὲ τὴν ἐαυτοῦ σοφίαν τὴν προσωρισμένην εἰς θόξαν ἡμῶν ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Θεὸς δὲ τὴν ἐν πόνοις δίδωσι δύναμιν. Περισσότερον πάντων ἐκαπίασα, φησὶ Παῦλος. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. Θεὸς δὲ ἐξαιρεῖται κινδύνων παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα. Αὐτοὶ, φησὶν, ἐν ἐαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἐαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς. ὅς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρ-

ῥύσεται. **B** 4. Τί οὖν ἐπαίρεις, εἰπέ μοι, σεαυτὸν ὡς ἐπὶ καλοῖς ἰδίοις, ἀντὶ τοῦ χάριτι ἐπὶ τοῖς δώροις ὁμολογεῖν τῷ θεδωκότι; Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; Οὐ σὺ Θεὸν ἔγνωσ διὰ δικαιοσύνης, ἀλλὰ Θεὸς σε διὰ χρηστότητα ἔγνω. Γινόντες, φησὶ, Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ. Οὐ σὺ Χριστὸν κατείληφας διὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ Χριστὸς σε διὰ τῆς παρουσίας κατείληψε. Διώκω, φησὶν, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ. Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, φησὶν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς. **C** Ἀλλ' ὅτι τετίμησαι, μέγα φρονεῖς, καὶ τὸν ἔλεον πρόφασιν ὑπερφανίας λαμβάνεις; Καὶ τότε γνώση σεαυτοῦ (67) στίς εἶ, ὡς Ἀδάμ ἐκλήθη ἐκ τοῦ παραδείσου, ὡς Σαούλ καταλειφθεὶς ὑπὸ Πνεύματος Θεοῦ, ὡς Ἰσραὴλ τῆς ἀγίας ρίζης ἀποτμηθεὶς. Τῇ πίστει, φησὶν, ἔστηκας. μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Κρίσις ἐπεταί χάριτι, καὶ ὅπως ἐχρήσω τοῖς χαρισθεῖσιν, ὁ κριτὴς ἐξετάσει. Ἴδὲ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ συνίης, ὅτι χάριτος τετύχηκας, ἀλλ' ἴδιον ποιῆ κατόρθωμα τὴν χάριτι ὑπερβολῇ τῆς ἀναισθησίας, οὐκ εἶ τοῦ μακαρίου τιμιώτερος ἀποστόλου Πέτρου. Οὐδὲ γὰρ ἀγάπη τῇ πρὸς τὸν Κύριον ὑπερβαλέσθαι δύνησθαι τὸν οὕτω σφοδρῶς ἀγαπῶντα, ὡς καὶ ὑπεραποθνήσκειν ἐθέλει. Ἀλλ' ὅτι μεγαλοφρονέστερον ἐφθέγγετο, λέγων, Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθῆσονται ἐν σοί, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθῆσομαι, παρεδόθη τῇ ἀνθρωπίνῃ δειλίᾳ, καὶ πέπτωκεν εἰς ἀρνησιν, σωφρονιζόμενος τῷ σφάλματι πρὸς εὐλαβειαν (68), καὶ διδασκόμενος φεῖδεσθαι τῶν ἀσθενούν-

ῥύεται. Rursus hoc ipso in loco tres mss. ἠλπίζαμεν. Editi ἠλπίζαμεν.

(67) Editio Paris. τότε γνώσ σεαυτοῦ. Editio Basil. γνώσης αὐτόν. Unus e Combefisianis γνώση ἐαυτοῦ. Reg. primus γνώση σεαυτοῦ. Denique Reg. secundus et Colb. primus γνώσ.

(68) Unus codex Reg. πρὸς εὐσέβειαν. Editi et reliqui mss. εὐλάβειαν.

των, τῷ καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταμαθεῖν ἀσθένειαν, καὶ γινῶναι σαφῶς, ὅτι καθάπερ ἐν τῷ πελάγει καταποντιζόμενος, ἐκουρίσθη τῇ τοῦ Χριστοῦ δεξιᾷ, οὕτως ἐν τῷ κλύδωνι τοῦ σκανδαλισμοῦ κινδυνεύσας ἀπολέσθαι δι' ἀπιστίας, ἐφυλάχθη δυνάμει Χριστοῦ, ὅς καὶ προεῖπεν αὐτῷ τὸ συμβησόμενον, λέγων· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξήρτησάτο τοῦ σιναῖσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον. Καγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ (69) ἡ πίστις σου, καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψῃς στῆριξόν τοὺς ἀδελφούς σου. Καὶ Πέτρος μὲν οὕτως ἐλεγχεθεῖς, δικαίως ἐβοηθεῖτο, πρὸς ἀπόθεσιν ἀλαζονείας καὶ φειδῶ τῶν ἀσθενούντων ἐπαιδευόμενος· ὁ δὲ Φαρισαῖος ἐκείνος, ὁ βαρὺς καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερήφανος, ὁ μὴ μόνον ἐφ' ἑαυτῷ θρασυνόμενος, ἀλλὰ καὶ τὸν τελώνην ἐπὶ Θεοῦ διασύρων, ἀπώλεσε τῆς δικαιοσύνης τὸ καύχημα διὰ τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἔγκλημα. Καὶ κατῆλθεν ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ αὐτόν, ὅτι τὸν ἅγιον ἐδόξαζε Θεόν, καὶ οὐδὲ ἀναθλέπειν ἐτόλμα, ἀλλ' ἰλασμόν ἐζήτηε μόνον, κατήγορος ὢν ἑαυτοῦ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ κατὰ στήθους πληγῇ, καὶ τῷ ζητεῖν οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἰλασμόν· Ὅρα δὴ οὖν καὶ φυλάττου τὸ παράδειγμα τῆς χαλεπῆς δι' ὑπερηφανίαν ζηρίας. Ἐζημιώθη τὴν δικαιοσύνην ὑπερηφανευσάμενος, ἀπώλεσε τὸν μισθὸν θρασυνόμενος· ἠλαττώθη τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, μεγαλύνων ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ οὐκ ἀναμείνας τὴν παρά Θεοῦ κρίσιν, ἀλλὰ τὴν παρά αὐτοῦ ἐξευεγκών. Σὺ δὲ κατ' οὐδενός ἐπαρθῆσθαι ποτὲ, οὐδὲ κατὰ τῶν ἁγῶν ἁμαρτωλῶν. Ῥύεται πολλάκις ἡ ταπεινοφροσύνη τὸν ἁμαρτηκότα πολλά καὶ μεγάλα. Μὴ οὖν σεαυτὸν δικαιοσύνης ὑπὲρ ἕτερον, μήποτε, δικαιωθεῖς τῇ σεαυτοῦ ψήφῳ, τῇ τοῦ Θεοῦ κατακριθῆς. Οὐκ ἀνακρίνω, φησὶν, ἑμαυτὸν, ὁ Παῦλος. Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαί. Ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν.

5. Οἶτε κατορθοῦν ἀλαθόν; Εὐχαρίσται τῷ Θεῷ μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ἐπαίρου. Τὸ ἔργον ἑαυτοῦ (70), φησὶ, δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. Τί γὰρ ὠνήσας τὸν πλησίον, ὅτι πίστιν ὡμολόγησας, ἢ φυγὴν ὑπέμεινας διὰ ὄνομα Χριστοῦ, ἢ τοῖς νηστείας ἐνεκαρτέρησας πόνοις; Οὐχ ἑτέρου τὸ κέρδος, ἀλλὰ σόν. Φοβήθητι τῆς τοῦ διαβόλου πτώσεως τὴν ὁμοίωσιν· ὅς, ἐπαρθείς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, πέπτωκεν ὑπ' ἀνθρώπου (71), καὶ παραδέδοται πάτημα τῷ πεκατημένῳ. Τοιαύτη καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡ πτώσις. Ἐπαιρόμενοι γὰρ κατὰ τῶν ἔθνων, ὡς ἀκαθάρτων, ἀκάθαρτοι γέγονασιν ἀληθῶς· τὰ δὲ ἔθνη

⁵⁸ Luc. xii, 31, 32. ⁵⁹ Luc. xviii, 11-14. ⁶⁰ I Cor. iv, 3. 4. ⁶¹ Galat. vi, 4.

(60) Codices aliquot ἐκλείπη. Editi ἐκλίπη. Mox editi ποτὲ καὶ ἐπιστ. At mss. ποτὲ ἐπιστρέψας. In Vulgata vox ὑμᾶς videtur posita loco non suo. Ita enim in ea legitur: Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξήρτησάτο ὑμᾶς, τοῦ σιναῖσαι ὡς τὸν σῖτον, Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Sed melius, ut videtur, apud Basilium, in quo vox ὑμᾶς locata invenitur post ver-

diendus ad metum atque ad cautionem, edocendusque infirmis parcere et **160** debilibus, quod et suam cognovit infirmitatem, et perspicue intellexit quod quemadmodum, cum in pelago mergeret, per Christi dexteram erutus est, ita in scandalii procella ob incredulitatem in pereundi periculum veniens, Christi virtute servatus sit: qui ei etiam prædixerat quod erat futurum, his verbis: Simon, Simon: ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum. Et ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos ⁵⁸. Ac Petrus quidem sic reprehensus, accepit opem merito, et auxilium, ut fastum deponere, et infirmis parcere disceret. Rursus Pharisæus ille, impudens et supra modum superbus, non in seipso solum confidens, sed publicano etiam coram Deo conviciatus, justitiæ gloriam ob superbiam crimen amisit. Sed descendit publicanus justificatus præ eo, quod gloriam Deo sancto daret, et ne attollere quidem auderet oculos, sed propitiationem solum exposceret: quippe et habitu, et percutiendo pectore, et alia nulla re præter propitiationem quæsitā se ipse accusabat ⁵⁹. Vide igitur et cave exemplum gravis damni, ob superbiam. Justitiæ fecit jacturam, quod ultra modum superbiret; amisit mercedem, quod fideret sibi plus æquo; humili postpositus est et peccatori, quod se pluris quam illum faceret, nec Dei exspectaret iudicium, sed suum ipsius proferret. Tu vero adversus nominem unquam te efferas, et ne adversus eos quidem qui magni sunt peccatores. Qui multis magnisque peccatis obnoxius est, cum sæpe liberat humilitas. Itaque ne te ipse præ altero justificaveris; nequando Dei sententia, etsi tua justificatus, condemnere. *Non judico me ipsum, inquit Paulus. Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me Dominus est* ⁶⁰.

5. Perpetrasse te boni aliquid arbitraris? Age gratias Deo, ne extolle te contra proximum. *Opus suum, inquit, probet unusquisque, et tum in semetipso tantum gloriam habebit, et non in alio* ⁶¹. Quid enim proximum juvisti, quod fidem es confessus, aut exsilium perpessus ob Christi nomen, aut jejunii labores constanter pertulisti? Lucrum tuum est, non alterius. Time ne similiter cadas atque diabolus, qui elatus contra hominem, ab homine prostratus est, et vice scabelli traditus est conculcato. Talis est et Israelitarum casus. Cum enim adversus gentes velut immundas efferrentur, vere immundi facti sunt: gentes vero effectæ sunt mundæ.

bum σιναῖσαι, *Ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum.*

(70) Antiqui tres libri ἑαυτοῦ, Editi αὐτοῦ.

(71) Editio utraque et Combefisiani duo mss. cum aliis duobus Regiis aut ὑπ' ἀνθρώπου, aut ὑπὸ ἀνθρώπου, ad verbum, *cecidit ab homine, hoc est, prostratus est ab homine.* At Reg. primus ὑπὸ τὸν ἀνθρώπον, *cecidit subter hominem.*

Ac illorum quidem justitia sicut pannus menstruatæ facta est : ⁶² gentium vero iniquitas impietasque deleta est per fidem. In summa, memineris illius proverbii. *Superbis Deus resistit, humilibus vero dat gratiam* ⁶³. Habe in promptu sententiam Domini : *Omnis qui se humiliat, exaltabitur ; et qui se exaltat, humiliabitur* ⁶⁴. Ne tui ipsius fias judex iniquus, neque ad gratiam expende : si videre tibi quidquam boni habere, numerata illa re, delictisque oblivioni ultro traditis, neque ob recte facta hodierna insolescas, neque recentium aut veterum malefactorum **161** tibi veniam concedas : sed cum præsens reddiderit te elatum, revoca in memoriam antiquam agendi rationem, sicque stolidus tuus tumor cessabit. Et, si proximum peccantem videris, cave consideres ipsius peccatum **B** solum : sed etiam quæ fecit aut facit recte, cogita ; et sæpe cum deprehendes teipso meliorem, expensis rebus omnibus, non una duntaxat parte examinata. Neque enim Deus hominem in parte expendit : *Ego enim, inquit, opera et cogitationes eorum venio congregaturus* ⁶⁵. Quin etiam cum Josaphat aliquando ob præsens peccatum increparet, meminit quoque recte factorum ipsius, his verbis : *Verumtamen verba bona inventa sunt in te* ⁶⁶.

6. Hæc et similia adversus superbiam nobismet ipsis semper accinamus, demittentes nos ipsos ut exaltemur, imitantes Dominum, qui de cælo in extremam humilitatem descendit, et vice versa exhumilitate ad decentem altitudinem evectus est. **C** Comperimus enim Domini gesta omnia nos ad humilitatem instruere. Infans cum esset, statim in spelunca, et ne in lecto quidem, sed in præsepi jacuit. In domo fuit fabri lignarii et matris pauperis, matri subditus et illius sponso : docebatur, audiebat quibus sibi opus non erat : interrogabat, sed ita tamen, ut interrogans esset admirationi ob sapientiam. Subdebatur Joanni, et Dominus a servo baptisma accipiebat : insurgentium in se resistebat nulli, neque potestatem ineffabilem, qua præditus erat, exercebat : sed concedebat quasi potentioribus, et temporariæ potestati potentiam ei convenientem permittebat. Sistebatur pontificibus in rei habitu : ducebatur ad præsidem, et judicium subibat, et cum potuisset calumniatores redarguere, **D** silentio ferebat calumnias. Conspuebatur a servis vilissimisque mancipiis, morti tradebatur, eique apud homines turpissimæ. Sic omnia ab ortu ad fidem

κεκάθαρται. Καὶ τῶν μὲν ἡ δικαιοσύνη γέγονεν ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης, τῶν δὲ ἐθνῶν ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀπέθεια διὰ πίστεως ἐξήλειπται. Καθόλου μέμνησο τῆς ἀληθοῦς παροιμίας. Ὑπερηφάνους Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐχε τοῦ Κυρίου τὸ ῥῆμα πρόχειρον. Πᾶς ὁ ταπεινῶν ἐαυτὸν, ὑψωθήσεται· καὶ ὁ (72) ὑψῶν ἐαυτὸν, ταπεινωθήσεται. Μὴ γίνου κριτῆς ἀντις σεαυτοῦ, μηδὲ πρὸς χάριν ἐξετάζε· εἰ μὲν τι δοκεῖς ἔχειν καλόν, τοῦτο ἐν ψήφῳ τιθεῖς, τῶν δὲ πταισμάτων ἐκὼν ἐπιλανθανόμενος, μηδὲ ἐφ' οἷς μὲν σήμερον κατορθοῖς μεγαλυνόμενος, ἐφ' οἷς δὲ πρόην καὶ πάλαι κακῶς εἰσγάσω, συγχώρησιν σεαυτῷ διδούς· ἀλλ' ὅταν σε τὸ παρὸν ἐπάρη, τὸ παλαιὸν εἰς ἀνάμνησιν ἀγέτω, καὶ παύσῃ τῆς ἀναισθήτου φλεγμονῆς. Καὶ εἰ τὸν πέλας ἀμαρτάνοντα θεωρήσεις (73), μὴ τοῦτο μόνον αὐτοῦ σκοπήσῃς· ἐνθυμήθητι δὲ καὶ ὅσα πέπραχεν ἢ πράττει καλῶς, καὶ πολλάκις εὐρήσεις αὐτὸν ἀμείνονα σεαυτοῦ, διὰ πάντων ἐξετάζων, καὶ μὴ μερικᾶ ψηφίζόμενος (74). Οὐδὲ γὰρ Θεὸς μερικῶς ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον· Ἐγὼ γὰρ, φησι, τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἔρχομαι συναγαγεῖν. Καὶ τῷ Ἰωσαφάτ ἐπιτιμήσας ποτὲ διὰ τὴν παραπόδας ἀμαρτίαν, ἐμνήσθη καὶ τῶν κατωρθωμένων αὐτῷ, λέγων· Πλὴν ἀλλὰ λόγοι ἀγαθοὶ εὐρέθησαν ἐν σοί.

6. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν ὑπερηφανίαν ἐπάθωμεν ἑαυτοῖς ἐκάστοτε, καθαιροῦντες ἑαυτοὺς ἐν' ὑψωθῶμεν, μιμούμενοι τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα Κύριον πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπεινότητα, καὶ τούναντιον ἐκ ταπεινότητος εἰς ὕψος αἴσιον ἐξογκούμενοι (75). Πάντα γὰρ δὴ πρὸς ταπεινοφροσύνην παιδεύοντα τὰ τοῦ Κυρίου εὐρίσκομεν. Βρέφος ὢν, εὐθύς ἐν σπηλαίῳ, καὶ οὐδὲ ἐπὶ κλίνης, ἀλλ' ἐπὶ φάτνης· ἐν οἴκῳ τεκτονος καὶ μητρὸς πενιχοῦς, ὑποτασσόμενος τῇ μητρὶ καὶ τῷ ταύτης μηστῆρι διδασκόμενος, ἀκούων ὢν οὐκ ἐδεδίτο, ἐπερωτῶν δὲ ὁμῶς, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐπὶ τῇ σοφίᾳ θαυμάζόμενος· ὑποτασσόμενος Ἰωάννῃ, καὶ βάπτισμα παρα τοῦ δούλου δεχόμενος ὁ Λεσπότης· οὐθενὶ τῶν ἐπανίσταμένων ἀνθιστάμενος, οὐδὲ τὴν ἀφατου ἐξουσίαν, ἣν εἶχε, ἐπανατεινόμενος· ἀλλ' ὡς δυνατωτέροις ὑποχωρῶν, καὶ τῇ προσηκαίρῳ ἐξουσίᾳ τὸ κατ' αὐτὴν ἰσχυρὸν ἐπιτρέπων· ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων ἰστάμενος ἐν σχήματι δικαζομένου, ἡγεμόνι προσαγόμενος καὶ κρίσιν ὑποφέρων, καὶ παρὸν ἐλέγχειν τοὺς συκοφαντοῦντας, σιωπῇ φέρων τὰς συκοφαντίας· ἐμπυρόμενος ὑπὸ δούλων καὶ παιδαρίων εὐτελεστῶν, θανάτῳ παραδιδόμενος, καὶ θανάτῳ τῷ παρὰ

⁶² Isa. LXIV, 6. ⁶³ Prov. III, 34 ; Jac. IV, 6 ; 1 Petr. V, 5. ⁶⁴ Luc. XIV, 11. ⁶⁵ Isa. LXVI, 18. ⁶⁶ II Paralip. XIX, 3.

(72) Unus Colb. ὁ δὲ, vocula καὶ omissa.

(73) Sic rescribendum duximus pro edito θεωρήσης, quod ad poetarum dialectum pertinet. Edit.

(74) Unus Reg. μικρὰ ψηφίζόμενος

(75) Veteres tres libri cum utraque editione αἴσιον ἐξογκούμενοι. At Colb. primus αἴσιον ἐξελκόμενοι. Sensus postulat ut pro ἐξογκούμενοι legamus κξογ-

κούμενον, evectum Dominum. Erratumne sit librarium, an hoc dictum sit per attractionem, videbunt alii. Vocem autem αἴσιον ita Latine reddidit Combefisius, ad eximiam ac singularem celsitudinem provexit. Sed si semel recedendum sit ab ea quam vox αἴσιος usitate habet significatione, malim vertere, ad summam celsitudinem.

ἀνθρώποις αἰσχίστω. Οὕτω τὸν ἄνθρωπον διεξῆλθε ἅ
πάντα τὰ ἀπὸ (76) γενέσεως εἰς τέλος· καὶ μετὰ
τοσαύτην ταπεινοφροσύνην ὕστερον τῆν δόξαν ἐκφαί-
νει, συνδοξάζων ἑαυτῷ τοὺς συναδοξήσαντας. Ὡς οἱ
μακάριοι μαθηταί, πρῶτοι, πένκτες καὶ γυμνοὶ τῆν
οἰκουμένην διαδραμάτιζοντες, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, οὐκ ἐν
ἀκολούθῳ πλήθει, μόνον, καὶ ἀλήθειᾳ, καὶ ἔρημοι,
γῆν τε καὶ θάλατταν ἐξαμείβοντες, μαστιζόμενοι,
λιθοβολούμενοι, διωκόμενοι, τέλος ἀναιρούμενοι.
Ταῦτα ἡμῖν πατρῷα καὶ θεῖα παιδείματα. Πρὸς τῆν
τούτων ἔλθωμεν μίμησιν, ἵν' ἡμῖν ἐκ τῆς ταπεινό-
τητος ἀνατεῖλη δόξα αἰώνιος, ἡ τελεία καὶ ἀληθὴς
Χριστοῦ δωρεά.

7. Πῶς οὖν εἰς τῆν σωτήριον ταπεινοφροσύνην κα-
ταβησόμεθα, τὸν δόξῳ ὄγκον τῆς ὑπερηφανίας
καταλιπόντες; Ἐάν διὰ πάντων ἀσκῶμεν τὸ τοιοῦτο, B
καὶ μηδὲν παρορῶμεν ὡς οὐ παρὰ τοῦτο βλαβησό-
μενοι. Τοῖς γὰρ ἐπιτηδεύμασιν ὁμοιοῦται ψυχὴ, καὶ
πρὸς ἃ πράττει, τυποῦται, καὶ πρὸς ταῦτα σχηματί-
ζεται. Ἔστω σοὶ καὶ σχῆμα, καὶ ἱμάτιον, καὶ βιά-
δισμα, καὶ καθέδρα, καὶ τροφῆς κατάστασις, καὶ
στρωμνῆς παρασκευὴ, καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ
σκευῆ πάντα πρὸς εὐτέλειαν ἡσκημένα· καὶ λόγος,
καὶ ὥδῃ, καὶ ἡ τοῦ πλησίον ἐντευξίς, καὶ ταῦτα πρὸς
μετριότητα μᾶλλον ἢ πρὸς ὄγκον ὁράτω. Μὴ μοι
κόμπους ἐν λόγῳ σοφιστικούς, μηδὲ ἐν ὠδαῖς ἡδυ-
φωνίας ὑπερβαγλούσας, μηδὲ διαλέξεις ὑπερηφάνους
καὶ βαρείας· ἀλλ' ἐν ἅπασιν ὑφαίρει τοῦ μεφέθους·
χρηστός πρὸς τὸν φίλον, ἡπιος πρὸς τὸν οἰκέτην,
ἀνεξίκακος πρὸς τοὺς θρασεῖς, φιλόθρωπος πρὸς
τοὺς ταπεινοὺς, παρηγορῶν κακουμένους, ἐπισκεπτό- C
μενος τοὺς ἐν ὀδύναϊς, μηδὲνα καθάπαξ ὑπερορῶν,
γλυκὺς ἐν προσηγορῳᾷ, φαιδρὸς ἐν ἀποκρίσει, δεξιὸς,
εὐπρόσιτος ἅπασιν, μήτε σεαυτοῦ διεξιῶν ἐγκώμια,
μηδὲ ἐτέρους λέγειν παρασκευάζων, μηδὲ λόγον
ἄσεμνον ἀποδεχόμενος, ἐπικαλύπτων ὅσα δυνατὸν
τῶν σεαυτοῦ πλεονεκτημάτων· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀμαρτή-
μασι κατηγορῶν σεαυτοῦ, καὶ μὴ τοὺς ἐτέρων
ἐλέγχους ἀναμένων, ἵνα γένη κατὰ τὸν δίκαιον τὸν
ἑαυτοῦ κατηγοροῦν ἐν πρωτολογία, ἵνα ἦς κατὰ τὸν
Ἰωβ, ὃς οὐ διετράπη πολυοχλίαν πόλεως, ἐπ' αὐτῶν
ἐξαγορευσαὶ τὸ ἴδιον πταῖσμα. Μὴ βαρὺς ἐν ἐπιτιμή-
σει γίνου, μηδὲ ταχέως, μηδὲ ἐμπαθῶς ἐξελέγχων
(αὐθαδὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον), μηδὲ ἐπὶ μικροῖς κατα-
δικάζων, ὡς ἀκριβοδίκαιος (77) αὐτὸς ὑπάρχων·
τοὺς ἐν παράπτωματι προσλαμβάνόμενος, καὶ πνευ- D
ματικῶς καταρτίζων αὐτούς, ὡς ὁ Ἀπόστολος πα-
ραίνει· Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς·
τοσαύτην ποιούμενος σπουδῆν μὴ δοξάζεσθαι παρὰ
ἀνθρώποις, ὅσων ἕτεροι περὶ τοῦ δοξάζεσθαι, εἴ γε

usque ætatem hominis absumpsere: sed post tan-
tam humilitatem, gloriam tandem ostendit, igno-
minia socios in societatem gloriae suae admittens.
Quorum primi sunt beati discipuli, qui pauperes et
nudi orbem terrarum percurrerunt, non in sapien-
tia sermonis, non cum sectatorum frequentia, soli,
vagi ac desolati, terram ac mare peragrantes, fla-
gris caesi, lapidibus petiti, divexati, occisi denique.
Hæc nobis sunt paterna documenta et divina. Hæc
imilemur, ut nobis per humilitatem accedat gloria
æterna, perfectum illud ac verum Christi donum.

7. Quomodo ergo ad salutarem humilitatem de-
veniemus, exitioso superbiae tumore derelicto? Si
quid ejusmodi exercuerimus in omnibus, nec quid-
quam neglexerimus tanquam nullum inde damnum
perpessuri. Anima enim studiis similis fit atque
exercitationibus, et ad ea quæ efficit, formatur fin-
giturque. Tibi et habitus, et vestitus, et incessus,
et sessio, et victus ratio et lecti apparatus, et do-
mus, et annis **162** ædium supellex instructa sit
ad tenuitatem. Quin et sermo, et cantus, et congres-
sus cum proximo, et hæc quoque ad modestiam
magis quam ad fastum composita esse videantur.
Ne mihi in sermone sophisticam jactantiam, aut
in cantilenis nimiam vocis suavitatem, aut super-
bam ac gravem disceptandi rationem ostendas: sed
fac reseces in omnibus amplitudinem atque magni-
ficentiam, officiosus in amicum, mitis erga famu-
lum, patiens erga petulantes, humanus erga humi-
les, consolans afflictos, invisens dolore affectos,
neminem omnino contemnens, suavis in compel-
lando, hilaris in respondendo, comis, præbens
omnibus facilem accessum, neque narrans laudes
tuas, neque alios ad narrandum subornans, neque
admittens inhonestum sermonem, eximias tuas do-
tes, quoad ejus fieri poterit, obtegens. Contra ob-
peccata te ipse accusa⁶⁷; et ne expectes aliorum
reprehensionem, ut justum initio sermonis seipsum
accusantem imitere, ut Jobo similis sis⁶⁸, quem
non puduit ejus quæ in civitate erat multitudinis:
sed erratum suum coram ipsis evulgavit. Ne sis in
objurgando gravis, neque cito, neque animo com-
moto redarguas (hoc enim resipit arrogantiam
quamdam), neque ob res parvi momenti conde-
mnes, tanquam si ipse perfecte justus exsistas. Com-
plectere delinquentes, ac spiritualiter ipsos in-
staura, uti monet Apostolus: *Considerans te ipsum,*
*ne et tu tenteris*⁶⁹. Tantum studii in eo ponito ut

⁶⁷ Prov. xviii, 17. ⁶⁸ Job xxxi, 34. ⁶⁹ Galat. vi, 1.

(76) Utraque editio πάντα τῶν ἀπὸ. At Combefisiani codices πάντα τὸν ἀπὸ· quod ita interpretatur via doctissimus Combefisius, *Sic, quæ sunt hominis transegit omnia ab ortu natiuitatis in finem.* At Colb. primus πάντα τὰ ἀπὸ. Ad verbum, *Omnia quæ evenerunt ab ortu ad finem usque, hominem sic pertransierunt.* Hoc est, Christus homo sic in operibus humilibus totam vitam transegit.

(77) Illud ὡς ἀκριβοδίκαιος, si mavis, ita interpretabere, *Velut summo jure agens atque inclementius.* Vox αὐτός in causa fuit, cur ita interpretati simus, *Tanquam si ipse perfecte justus exsistas.* Nam vox αὐτός vix sinit, ut hic locus aliter verti possit. Quod mox sequitur, *καταρτίζων αὐτούς,* ita Latine reddi potest ex Vulgata, *instruens ipsos.*

ne apud homines gloria afficiare, quantum cæteri ut gloriam adipiscantur, si quidem memineris Christi, qui dicit mercedem apud Deum amitti, cum quis sponte claritatem apud homines atque splendorem sibi comparat, bonumque idcirco facit ut conspiciatur ab hominibus. *Recipiunt enim, inquit, mercedem suam*⁷⁰. Itaque ne tibi ipse damnum afferas, claritatem volens apud homines obtinere. Quandoquidem Deus est spectator magnus, ambias gloriam consequi apud Deum : splendidam quippe mercedem retribuit. At adeptus es præclaram dignitatem, hominesque colunt te atque observant, et gloriam dant? Esto subditis similis, *Non velut dominium, inquit, in clericis exercens*⁷¹. neque te geras more mundanorum principum. Nam qui vult primus esse, eum omnium servum esse Dominus jussit⁷². Sed, ut verbo dicam, perseguere humilitatem ita, ut ejus amatorem deceat. Ama illam, et gloria te afficiet. Sic iter es rite facturum ad veram gloriam, quæ est in angelis, et apud Deum. Confitebitur autem te Christus tanquam discipulum suum, coram angelis⁷³; tibi que dabit gloriam, si humilitatem imiteris ipsius, qui dixit : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*⁷⁴ : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

163 HOMILIA XXI.

Quod rebus mundanis adhærendum non sit, et de incendio extra Ecclesiam facto.

1. Ego quidem, dilectissimi, putabam fore, ut, dum frequenter sermonis stimulos vehementius admoveo, vobis viderer molestus esse et morosus, tanquam qui nimiam quamdam dicendi libertatem ostendam, quæ neque hospitem deceat, neque virum similibus vitiis obnoxium : vos tamen fuistis reprehensionibus ad benevolentiam provocati, et plagas a lingua nostra inflictas fomitem majoris studii fecistis. Nec mirum quidquam est et insolens. Estis enim in rebus spiritus sapientes. *Argue autem sapientem, et diliget te*⁷⁵, inquit alicubi in suis scriptis Salomon. Quapropter, fratres, etiam nunc exhortatione eadem utor, volens vos, quoad ejus facere potero, a diaboli retibus abducere. Nam magnum ac varium bellum nobis, dilectissimi, quotidie infert hostis veritatis. Infert autem, uti scitis, dum cupiditates nostras jacula adversum nos efficit, semperque vires a nobis ad nos lædendos mutuatur. Quoniam enim magnam potentiæ illius partem indissolubilibus legibus Dominus colligavit, nec sivit ipsum impetu suo humanum genus e terra simul delere, jam invidus ille per nostram insipientiam a vobis furtim reportat victoriam. Et

⁷⁰ Matth. vi, 2. ⁷¹ I Petr. v, 3. ⁷² Marc. x, 44. ⁷³ Luc. xii, 8. ⁷⁴ Matth. xi, 29. ⁷⁵ Prov. ix, 8.

(78) Editi πάντων ἀνθρώπων. Vox ultima in antiquis libris deest.

(79) Editio Paris. ἐμπρησμοῦ. At Colb. primus et Anglie. ἐμπρησμοῦ. Illud, καὶ περὶ τοῦ γενομέ-

μέμνησαι τοῦ Χριστοῦ, ζημίαν λέγοντος εἶναι τοῦ παρὰ Θεῷ μισθοῦ, τὴν ἐκούσιον παρὰ ἀνθρώποις ἐπιφάνειαν, καὶ τὸ ποιεῖν ἀγαθὸν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀπέχουσι γὰρ, φησὶν, τὸν μισθὸν αὐτῶν. Μὴ τοῖνυν ζημίαν σεαυτὸν, ἐπὶ ἀνθρώπων φαίνεσθαι βουλόμενος. Ἐπειδὴ Θεὸς μέγας θεατῆς. φιλοδοξῆσον ἐπὶ Θεοῦ. λαμπρὸν γὰρ ἀποδίδωσι τὸν μισθόν. Ἀλλὰ προσδρίας ἡξιώθης, καὶ περιέπουσί σε ἀνθρώποι καὶ δοξάζουσι; Γίνου τοῖς ὑπηκόοις ἴσος, Μὴ ὡς κατεξουσιάζων τῶν κλήρων, φησὶ, μηδὲ κατὰ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας. Τὸν γὰρ θέλοντα πρῶτον εἶναι, δούλον εἶναι πάντων (78) ὁ Κύριος ἐκέλευσε. Καθόλου δὲ εἶπεῖν, οὕτω θίωξον τὴν ταπεινοφροσύνην, ὡς ἐραστῆς αὐτῆς. Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ δοξάσει σε. Οὕτω καλῶς ἐπὶ δόξαν ὀδεύσεις τὴν ἀληθῆ, τὴν ἐν ἀγγέλοις, τὴν παρὰ Θεῷ. Ὁμολογήσει δὲ σε Χριστὸς ὡς ἴδιον μαθητὴν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ δοξάσει σε, ἂν γένη ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ μιμητῆς, τοῦ λέγοντος. Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA KA'.

Περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι τοῖς βιωτικοῖς, καὶ περὶ τοῦ γενομένου ἐμπρησμοῦ (79) ἐξώθεν τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἐγὼ μὲν ὄμην, ἀγαπητοὶ, σφοδρότερον ἐκάστοτε τοῦ λόγου τὸ κέντρον προσάγων, λυπηρὸς τις εἶναι θόξειν ὑμῖν, ὡς περιττὴν τινα παρρησίαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ οὕτε ξένω πρέπουσαν, οὕτε ἀνδρὶ κατεληγμένω παραπλησίους ἐγκλήμασιν. Ὑμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐλέγχων εἰς εὐνοίαν ἠρεθίσθητε (80), καὶ τὰς ἀπὸ τῆς γλώττης πληγὰς ὑπέκκαυμα πόθου πεποίησθε πλείονος. Καὶ οὐδὲν ξένον. Ἔστὲ γὰρ σοφοὶ τὰ τοῦ πνεύματος. Ἐλεγγε δὲ σορὸν, καὶ ἀγαπήσει σε, φησὶ που τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ Σολομών. Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί, καὶ νῦν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἤκω παραίνεσιν, ὅπηπερ ἂν αἰὸς τε ὦ, τῶν τοῦ διαβόλου δικτύων ὑμᾶς ἀπάγειν βουλόμενος. Πολλοὶ γὰρ, ἀγαπητοὶ, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὸν πόλεμον. Προσάγει δὲ, ὡς ἴστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλῃ ποιούμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ὑμᾶς αἰὲ λαμβάνων ἰσχύον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πολὺ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ὁ Δεσπότης νόμοις ἀλύτοις κατέθηκε, καὶ οὐκ εἶασεν εἰς ἀπαξ ὀρμήσαντα τὸ γένος ἐκτρέψαι τῆς γῆς, κλέπτει τὴν καθ' ἡμῶν νίκην λοιπὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας ὁ βιάσκακος. Καὶ καθάπερ οἱ πανηροὶ καὶ πλεονεκτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἔργον μὲν ἔστι καὶ προαι-

νου, etc., in antiquis duobus libris desideratur.

(80) ἠρεθίσθητε. Ediderat Garnerius, sine augmento, ἐρεθίσθητε, quod est forma imperativi. Nos indicativum, postulante sensu, restituimus. Edit.

ρεσις ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πά- A
 ρεστιν ὥστε μετὰ παρρησίας βιάζεσθαι, ταῖς ὁδοῖς
 ἐφειδρεύειν εἰώθασιν· καὶ εἰ ἴδωσί τι χωρίον περὶ αὐ-
 τὰς, ἢ φάραγγι βαθύταις διερρώγος, ἢ φυτῶν πυ-
 κνότητι σύσκιου, εἰς τοῦτο καταδυόμενοι, καὶ τὴν ἐκ
 πολλοῦ πρόοψιν τῶν ὁδοιπορούντων τοιούτοις ὑποτα-
 μνόμενοι προκαλύμμασιν, ἀθρόον ἐπιπηδῶσιν αὐτοῖς,
 ὥστε μὴ πρότερον θυνηθῆναι τινα τοὺς τοῦ κινδύνου
 βρόχους ἰδεῖν πρὶν εἰς τούτους πεσεῖν· οὕτως ὁ θυσ-
 μενῆς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ πολέμιος τὰς τῶν κοσμι-
 κῶν τέρψεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ
 βίου τούτου πεφύκασι θειναὶ κρυφαὶ ληστῆν, καὶ τὸν
 ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως
 τὰς τῆς ἀπωλείας ὑποσπείρει παγίδασ ἡμῖν. Δεῖ
 τοίνυν ἡμᾶς, εἴπερ ἐθέλομεν (81) ἀσφαλῶς τὴν ὑπο-
 κειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ παραστῆσαι B
 Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν
 τραυματίων αἰσχύνης ἐλεύθερα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νικῆ
 στεφάνους λαβεῖν, ἐγρηγορότας περιάγειν ὡς παντα-
 χόσε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς καὶ πάντα ὑπο-
 πτεῦειν ὅσα τερπνά, καὶ παρατρέχειν εὐθύς, καὶ
 μηδεὶ προσερείδειν τὴν ἐννοίαν, μηδὲ εἰ χρυσὸς
 φαίνοιτο χύδην προκείμενος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν
 βουλομένων χεῖρας ἔλθειν (Πλοῦτος γὰρ, φησὶν, ἐάν
 ῥέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν [82])· μηδὲ εἰ γῆ
 βλαστάνουσα πᾶσαν τρυφὴν, καὶ πολυτελεῖς δει-
 κνύουσα σκηναῖς (Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐ-
 ρανῷ, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Χριστόν)·
 μηδὲ εἰ χοροὶ, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ καταυλού-
 μεναι τράπεζαι (Ματαιότης γὰρ, φησὶν, ματαιότη-
 των, τὰ πάντα ματαιότης)· μηδὲ εἰ σωματίων κάλλη C
 προτείνονται, παρὰ πονηρῶν ψυχῶν ἐνοικούμενα
 (Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου
 ὄφρα φεῦγε (83), φησὶν ὁ Σοφός)· μηδὲ εἰ δυνασ-
 τεῖαι καὶ τυραννίδες, καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων ἔσμαι·
 μηδὲ εἰ θρόνος ὑψηλὸς καὶ λαμπρὸς, ὑποζεύξας
 ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἐκούσιον (Πᾶσα γὰρ
 σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος
 χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε).
 Τούτοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτω τερπνοῖς ὁ κοινὸς
 ὑποκάθεται δυσμενῆς, ἀναμένων εἰ ποτε (84), τοῖς
 ὀρωμένοις δειλασθέντες, τῆς μὲν εὐθείας ἐκτρα-
 πῶμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐκείνου λάχον ἑαυτοῦς
 ἀποκλίνωμεν· Καὶ θεὸς πολὺ μὴ ποτε, προστῆραμόντες
 ἀφλάκτως αὐτοῖς, καὶ τῆς ἐκ τῆς ἀπολούσεως
 τέρψιν οὐδὲν ἠγησάμενοι βλαβερόν, ἐγκεκρυμμένον D
 τῇ πρώτῃ γεύσει τὸ τοῦ θόλου καταπίωμεν ἄγκισ-
 τρον· εἶτα ὑπὸ τούτου τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ δὲ ἄκοντες,
 προσθεθῶμεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς, τὸ φοβερόν τοῦ
 ληστοῦ καταγώγιον τὸν θάνατον λάθωμεν ἐκυσθέντες
 ὑπὸ τῶν ἡδονῶν.

⁷⁶ Psal. LXI, 41. ⁷⁷ Philip. III, 20. ⁷⁸ Eccle. I, 2. ⁷⁹ Eccle. XXI, 2. ⁸⁰ Isa. XL, 6, 7.

(81) Veteres duo libri ἐθέλομεν. Alius ἐθέλωμεν, Alius cum vulgatis ἐθέλομεν. Aliquanto post unus codex et editi ἐπὶ τῇ νικῆ. Ali tres mass. ἐπὶ τῆς νικῆς.

(82) Editi et duo mss. καρδίαν. Codex unus καρ-
 δίαν. Mox Reg. primus τρυφὴν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ
 πολυτελεῖς.... ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.

quemadmodum improbi homines atque avari, quo-
 rum opera ac propositum est ex alienis ditescere,
 sed quibus non suppetit potentia ut violentiam
 apertam exerceant, vias insidiosè occupare solent,
 et si viderint in eis locum quempiam, aut vallibus
 profundis diffractum, aut arborum densitate um-
 brosum, eo recipientes se, et longe ante ejusmodi
 tegumentis, quominus viatores prævideant, impe-
 dientes, confertim et ex improvise in illos insiliunt,
 ne quisquam periculi laqueos priusquam in illos
 inciderit, possit videre: sic ille qui nobis ab initio
 infensus est et hostis, voluptatum mundanarum
 umbras subiens, quæ in hujus vitæ via ad occul-
 tandum prædonem et ad dandas insidiatori late-
 bras idoneæ esse solent, inde inopinato interitus
 laqueos nobis subjicit. Itaque si modo velimus sub-
 stratam vitæ viam tuto percurrere, atque animam
 simul et corpus vulnerum turpitudine immunia of-
 ferre Christo, coronasque ob victoriam accipere,
 oportet nos animi oculos semper undecunque vi-
 gilantes circumagere, et res omnes jucundas ha-
 bere suspectas, ac statim præterire, et ad nullam
 animum appellere, ne si aurum quidem videatur
 fuse sparsum, quod in cupientium manus venire
 paratum sit (*Divitiæ enim, inquit, si affluant, no-
 lite cor apponere*⁷⁶); neque si proferat terra deli-
 cias omnes ac sumptuosa tabernacula (nam *Nos-
 tra conversatio in caelo est, unde etiam Salvatorem*
164 *expectamus Christum*⁷⁷); neque si choreæ,
 et comessationes, et ebrietates, et mensæ tibiarum
 modulis resonantes proponantur (*Vanitas enim,*
*inquit, vanitatum, omnia vanitas*⁷⁸); neque si of-
 ferantur corpora formosa, in quibus animæ pravæ
 inhabitent (*A facie enim mulieris velut a facie*
*serpentis fuge, inquit Sapiens*⁷⁹); neque si poten-
 tatus dominatusque, ac satellitum aut adulatorum
 turmas expectare liceat, neque si promittatur
 altus thronus atque splendidus, gentes ac civitates
 voluntariæ servituti subjiciens (*Omnis enim caro*
fenum, et omnis gloria hominis quasi flos feni;
*aruit fenum, et flos cecidit*⁸⁰). Etenim sub his
 omnibus adeo jucundis communis ille hostis lati-
 tat, expectans num quando rebus conspectis il-
 lecti, via recta derelicta, nos ipsos in illius insi-
 dias conjiciamus. Quin etiam metuendum valde
 est, nequando ad hæc incaute accurrentes, nihil-
 que noxii in fruenda illa jucunditate inesse rati,
 doli hamum deglutiamus in primo gustu occulta-
 tum: deinde, ne ab hoc tracti, partim libentes,
 inviti his rebus alligemur, inscientesque a volup-
 tatibus ad horrendum latronis hospitium traha-
 mur, ad mortem scilicet.

(83) Apud LXX paulo aliter legitur Eccle. XXI, 2: ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφρα, φεῦγε ἀπὸ ἡμαρτίας, *lan-
 quam a facie colubri, fuge a peccato*: a qua inter-
 pretatione non recedit Vulgata.

(84) Editio Paris. ἀναμένων εἰ ποτε. Vocula εἰ ne-
 que in editione Basil. neque in nostris quatuor mss.
 invenitur.

2. Quare necessarium est et utile omnibus, fratres, nos more viatorum aut cursorum succinctos, et undelibet levitatem animabus nostris ad cursum hunc perficiendum conciliantes, ad viæ finem recta festinare. Nec quisquam fingere me nomina nova suspicetur, quod humanam vitam viam nunc vocavi; cum et David propheta sic vitam nominaverit: qui nunc quidem alicubi ita dicit, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*⁸¹: nunc vero ad Dominum suum clamat, *Viam iniquitatis amove a me, a lege tua miserere mei*⁸². Rursus alicubi Dei adversum eos qui sibi infesti erant, celerem opem collaudans et ad lyram hilare aptans, dicebat: *Et quis Deus præter Deum nostrum? Deus qui præcingit me virtute, et posuit immaculatam viam meam*⁸³: ratus, nec immerito, vitam quam homines ubicunque terrarum degunt, sive egregiam, sive pravam, ita esse appellandam. Quemadmodum enim qui aliquod iter haud remisse susceptum conficiunt, gressus pedum ad cursum peragendum certatim ulterius promoventes, jugiterque gressum humi prius fixum veloci alterius translatione posteriorem redentes, pertingunt facile ad viæ finem: ita qui in vitam a conditore introducti sunt, statim in ipso initio particulas temporis ingredientes, ac priorem semper posteriorem relinquentes, ad vitæ terminum perveniunt. Annon etiam præsens vita vobis videtur continua quædam et porrecta via esse, et iter ætatibus quasi quibusdam mansionibus interstinetum? quod ut perfectionis initium partum maternum unicuique exhibet, ita cursus finem tentoria sepulcorum ostendit, atque huc omnes conducit, alios citius, serius alios et hos quidem per omnia temporis intervalla profectos, illos vero ne in primis quidem vitæ stationibus commoratos. Et alias quidem vias quæ ex urbe ad urbem ducunt, licet declinare, et per eas non **165** proficisci, si quis ita volet: hæc vero, etiamsi nos differre cursum voluerimus, eos qui in se incedunt viatores violenter apprehensos ad destinatam a Domino metam trahit; nec fieri potest, dilectissimi, ut is qui semel extra portam ad hanc vitam deducendum egressus est idque iter inivit, non etiam ad illius terminum perveniat: sed unusquisque nostrum ubi e materno sinu exivit, statim temporis fluente illigatus rapitur, semper a tergo diem quam vixit relinquens, nec unquam ad hesternam, etiamsi velit, reverti valens. Nos autem lætamur cum progredimur ulterius, et permutata ætate quasi non nihil acquirentes, gaudemus; ac beatum quiddam ducimus, cum quis ex puero vir, et ex viro senex factus est. Sed fugit nos tantum vitæ

⁸¹ Psal. cxviii, 1. ⁸² ibid. 29. ⁸³ Psal. xvii, 32, 33.

(85) Unus ms. ἀμεταστρέπτως, Mox mss. duo ὑπόλαβον. Alius cum editis ὑπολάβοι.

(86) Editio Paris. λύρα προσάγων, ad lyram canens, lyra canens. At editio Basil. nostri qua-

2. Ὡστε ἀναγκαῖον καὶ λυσικεῖλες ἄπασι, ἀδελφοί, καθάπερ ὁδοιπόρους ἢ δρομίας στείλαμένους ἡμᾶς, καὶ πανταχόθεν τὸ καθῆρον ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὸν δρόμον τοῦτον ἐπινοήσαντας, ἀμεταστρέπτως (85) ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ πέρας ἐπείγασθαι. Καὶ με μηδεὶς υπολάβοι καινῶν ὀνομάτων γίνεσθαι ποιητῆν, ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ὁδὸν ἐκάλεσα νῦν. ἐπεὶ καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης οὕτω τὸν βίον ὠνόμασε· νῦν μὲν ὡδέ πη λέγων· Μακάριοι οἱ ἄωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· νῦν δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότη βροῶν. Ὁδὸν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησόν με. Ποτὲ δὲ ὑμῶν τὴν ὀξείαν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἐπηροαζόντων βοήθειαν, καὶ τῆ λύρα προσάγων (86) μετ' ἠδονῆς, Καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς ὁ περιζωνύων με θύναμιν, καὶ ἔθετο ἄωμον τὴν ὁδὸν μου· πανταχοῦ τὴν ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων διατριβὴν, ἢ θαυμαζομένην ἢ φαυλὴν, οὕτω θεῶν προσαγορεύειν ἠγούμενος εἰκότως. Ὡσπερ γάρ οἱ τινα συντεταμένην πορείαν ἀνύοντες, ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμύλλωμένας ἀλλήλαις εἰς δρόμον ἀμείβοντες, καὶ τὴν αἰεὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γῆς ἐρείσθεισαν δευτέραν ἀποδεικνύοντες τῆ ταχείᾳ μεταθέσει τῆς ἀλλῆς, ῥαδίως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα χωροῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν παρακθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ χρόνου τμήμασιν ἐπεμβαίνοντες, καὶ τὸ πρότερον αἰεὶ καταλιμπάνοντες ὕστερον, ἐπὶ τὸ πέρας ρηθύνουσι τῆς ζωῆς. Ἢ οὐχὶ καὶ ὑμῖν δοκεῖ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑψηλῶσθαι ἢ παροῦσα ζωὴ, καὶ πορεία διεκλιμαμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς, ἀρχὴν μὲν ἐκάστῃ τῆς ὁδοιπορίας παρέχουσα τὰς τῶν μητρῶν ὠδίνας, τέρμα δὲ ὑποδεικνύουσα τοῦ δρόμου τὰς τῶν τάφων σκηνάς, καὶ πρὸς ἐκείνας ἅπαντας ἄγουσα, τοὺς μὲν θάπτου, τοὺς δὲ βραδυτέρου, καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ὁδεύσαντας, τοὺς δὲ οὐδέ τοῖς πρώτοις ἐναυλισθέντας τοῦ βίου σταθμοῖς; Τὰς μὲν σὺν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἄγουσιν, ἔστιν ἐκκλῆναι, καὶ μὴ ὁδεύσαι τὸν μὴ βουλούμενον· αὕτη δὲ, καὶ ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαί βουληθῶμεν τὸν δρόμον, περιλαβοῦσα πρὸς βίον, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότη πέρας ἔλκει τοὺς ἐπ' αὐτῆς· καὶ οὐκ ἔστιν, ἀγαπητοί, τὸν ἅπαξ ὑπεκδραμόντα τὴν ἐπὶ τούτῃ τὸν βίον φέρουσαν πύλιν, καὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐπιδύοντα, μὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἐλθεῖν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν, μετὰ τὸ (87) τοὺς μητρῶν κόλπους ἀποφυγεῖν, εὐθύς τοῖς τοῦ χρόνου ῥεύμασιν ἐνδεθείς ὑποσύρεται, κατόπιν αἰεὶ τὴν βεβιωμένην ἡμέραν εἶναι, καὶ πρὸς τὴν χθὲς ἐπανελθεῖν οὐδέποτε, καὶ θελήσει, θυνόμενος. Ἡμεῖς δὲ ἠδόμεθα μὲν ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι, καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείβοντες, ὡς τι προσλαμβάνοντες, χαίρομεν· καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παιδός μὲν ἀνὴρ, ἐκ

tuor mss, προσάγων ad lyram aptans, componens. Ibidem editio Paris. ἢ τίς. Editi et mss. quatuor καὶ τίς.

(87) Editi μετὰ τοῦ. Libri antiqui μετὰ τὸ,

ὁ δὲ ἀνδρὸς γίνεσθαι τις πρεσβύτης· ἀγροσόμεν ὁ δὲ ἄρα, ὡς τὸ τοσοῦτον ἀπολλύντες ἐκάστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐξήσαμεν, καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα διακωνόμενον τοῦ βίου, καίτοιγε ὡς μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδρόμου καὶ παραρρέουσας, οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἀδύνατον ὁπόσον ὁ πρὸς τὴν ὁδοποιίαν ταύτην ἐκπέμψας ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ δρόμῳ χρόνον βουλήσεται, καὶ πότε ἐκάστῳ τῶν δρομέων ἀνοίξει τῆς εισόδου τὰς πύλας, καὶ ὅτι θεῖ παρεσκευασμένους ἐπ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐντευθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ Δεσπότητος νεῦμα περιμένειν ἐστῶσι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἐστῶσαν γάρ, φησὶν, αἱ ὑσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι, καὶ οἱ ἰσχυροὶ καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἕνα, ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξουσιν αὐτῷ.

3. Οὐδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον δρόμον ἡμῶν καὶ συμμεθίστασθαι δύναται τοῖς συλλέξασιν, καὶ τὸν ἐκεῖ περιχαρῆ ποιῆσει βίον ἡμῶν, ἴδια (88) τῶν κτησαμένων γινόμενα· ποῖα δὲ βαρῆα καὶ δυσχερῆ καὶ προσηλωμένα τῇ γῆ, καὶ οὐ πεφυκότα τοῖς ἀθρώποις οἰκειοῦσθαι καθάπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκείνης πύλης ἀκολουθῆσαι τοῖς ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅσα μὲν συλλέγειν ἐχρήν, κατελίπομεν· ὅν δὲ ὑπερορῶν προσήκει, ταῦτα συλλέγομεν· καὶ ἃ μὲν ἡμῶν ἐνοθήναι, καὶ κόσμος ὅντως γενέσθαι δύναται συμφυῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι, τούτοις οὐδὲ προσέχομεν· ἃ δὲ ἀλλότρια μένει διανεκῶς, μόνην ἡμῶν ἐναπομακτόμενα τὴν αἰσχύνην, ταῦτα ἀθροίζου ἐπιχειροῦμεν, μοχλοῦντες διακενῆς, καὶ πονοῦντες πόνον, οἷοναί τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετραμένον πῖθον ἀντλεῖν ἐθέλησει. Τοῦτο γὰρ θῆπου γνώριμον οἶμαί καὶ νηπίοις πάσιν, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ (89) τερπνῶν, ἐπ' οἷς οἱ πλείους μεμῆνασιν, ἡμέτερον ὅντως ἐστίν, ἢ γίνεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὁμοίως ἀπάντων ἀλλότρια φαίνεται, τῶν τε ἀπολαύειν θεοκούντων, τῶν τε οὕτε προσελαζύντων αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ εἰ χρυσὸν τινες ἐν τῷ βίῳ συναγάγοιεν ἄπλετον, ἴδιος αὐτῶν μένει διανεκῶς· ἀλλ' ἢ ζῶντας ἐτι πανταχόθεν αὐτὸν περισφίγγοντας ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους μεταρρῶναι, ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγενημένους ἤδη καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς κτησαμένοις συνεκδημεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χωρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς παλαιπῶρου ταύτης σαρκὸς ἐλκόμενοι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδόν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρήματα, τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρωτὰς ἀποδακρύνουσιν· ὁ πλοῦτος δὲ εἰς ἐτέρων χεῖρας ὄρῃ, μόνον ἐκείνοισι τὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ μόχλον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἐγκλημα προστριψάμενος. Οὕτε εἰ ἐπὶ (90) γῆς πλέθρα κτήσαιτό τις μυρία, καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, καὶ ζῶων ἀγέλας παντοδαπῶν, καὶ τὴν ἐν ἀθρώποις ἅπασαν περιβάλοιτο δυναστείαν, ἀπολαύει

A spatium a nobis amitti, quantum viximus, sicque inscientibus nobis vita absumitur, quanquam semper ipsam ex eo quod ante actum est, quodque jam præterfluxit, meliamur: neque cogitamus quam incertum sit, quantum nobis temporis ad hunc cursum impertire velit qui nos ad hoc iter perficiendum misit, et quando cuilibet cursori sit introitus portas aperturus, et quod oporteat nos quotidie ad profectioem hinc faciendam præparatos esse, et Domini nutum oculis fixis exspectare. *Sint enim, inquit, lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes: et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei*⁸⁴.

B 3. Neque diligenter considerare volumus, quæ sarcinæ leves sint nobis ad hunc cursum, et tales, ut cum colligentibus transferri possint, reddantque, cum possidentium sint propriæ, futuram vitam perquam hilarem: quæ vero graves sint et molestæ, atque humi defixæ, et ejusmodi, ut suave natura hominum propriæ nunquam esse possint, nec possessores suos per angustam illam portam subsequi permittantur. Sed tamen reliquimus quæ colligenda erant: quæ vero contemnere par fuerat, collegimus. Et quæ nobiscum copulari, vereque esse possunt ornamentum animæ simul et corpori conveniens, his ne attendimus quidem: quæ vero perpetuo aliena manent, solam nobis infamiam inurentia, ea coacervare nitimur; inanem operam sumentes, atque ejusmodi suscipientes laborem, perinde ut si quispiam se ipsum seducens, in pertusum dolium infundere voluerit. Notum enim ac perspectum vel pueris omnibus esse opinor, nihil eorum quæ in vita jucunda sunt, et quorum gratia plerique insaniunt, vere nostrum esse, aut ex se esse posse: sed constare, ipsa omnibus pariter extranea esse, tum iis qui eis frui videntur, tum iis qui ne illa quidem attingunt. Nec enim si qui in vita plurimum auri congesserint, id ipsorum proprium perpetuo manet: sed etsi undecunque constrictum, aut fugit a viventibus adhuc, transiens ad potentiores, aut jam morti proximos deserit, nec vult **166** una cum iis qui ipsum compararunt, peregre proficisci. Sed hi quidem ab eo, qui vi animas a misera hac carne separat, ad ineluctabilem migrationem tracti, frequenter convertentes se ad pecunias, sudores quos a juventute ob eas emisere, deplorant: divitiæ vero in alienas manus commigrant, posteaquam solum illis colligendi laborem atque avaritiæ crimen adsciverint. Neque si quis innumera terræ jugera

⁸⁴ Luc. xii, 35, 36.

(88) Hic virtutes ac recte facta intelliguntur, quæ propria sunt pietatem colentium.

(89) Edit. βίῳ τούτῳ. Vox ultima in veteribus li-

bris non legitur.

(90) Voculam ἐπὶ ex antiquis libris addidimus.

possideat, et magnificas ædes, et animantium gre- A ges omnis generis, fueritque humano omni potentatu septus, his perpetuo fruitur, sed ab ipsis ad breve tempus accepto nomine, aliis iterum opes cedit, ipsum vero exigua tellus recondit. Imo etiam sæpe ante sepulturam, et antequam hinc discedat, videbit sua bona ad alios, eosque fortasse inimicos, transire. An ignoramus quam multi agri, quam multæ ædes, quam multæ gentes ac civitates, etiam adhuc viventibus qui ea possederant, aliorum dominorum nomina prioribus exutis induerint? et quemadmodum ii qui olim servituti addicebantur, conscenderint principatus thronum, qui vero domini herique vocabantur, si cum subditis sederint, bene secum actum arbitrati sint, ac succubuerint suis ipsorum servis, rebus, velut in tesserarum circumactu, derepente transmutatis?

4. Jam vero ea quæ nobis ad cibum ac potum B excogitata sunt, et quidquid petulantes divitiæ ultra necessitatem ad ingrati nihilque continentis ventris obsequium adinvenere, quando nostra sunt, etiamsi perpetuo infunduntur? Quæ ubi gustum in transitu duntaxat modica quadam voluptate affecerint, mox tanquam molesta ac superflua ægre ferimus, festinanterque foras ejicimus, ut in summum vitæ discrimen venientes, si in visceribus diu permanerent. Mortem enim non paucis intulit satietas, fuitque in causa, cur nihil amplius degustarent. Lasciva denique cubilia, impurique complexus, et omnia rabiosæ atque insanientis animæ opera, nonne natura sunt detrimentum plane evidens, et perniciēs clara, et dotum quæ cuique vere propriæ sunt abalienatio ac imminutio, cum corpus tenuetur in complexibus, et alimento congruentissimo atque ad conservanda membra accommodatissimo spoliatur? Itaque unumquemque illorum qui cubilibus impudicis volutantur, statim post facinus, cum cæstrum elanguit carnis, mensque, detestabili fine obtento eorum quæ tentavit, recolligit sese tanquam ex ebrietate aut tempestate quadam, et, ubinam sit, considerandi otium nacta est incontinentiæ suæ valde admodum pœnitet. Sentit enim corpus et imbecillius factum esse, et ad munera necessaria obeunda pigrum ac prorsus debile. Hoc igitur cum ipsi quoque pædotribæ intelligerent, continentiae legem in palæstris sanxerunt, adolescentium corpora a voluptatibus tuta servantem, eisque certantibus ne aspicere quidem elegantes formas permittentem, si vellent capita sua coronis exornare, quod incontinentia risum in luctatione afferat, non coronam.

5. Hæc quidem tanquam aliena omnino atque inania, et quæ nullius propria esse possint, operæ pretium est clausis oculis præterire: eorum vero quæ vere nostra sunt, convenit **167** curam mul-

δὲ αἰῶνος αὐτῶν· ἐπ' ὀλίγον δὲ ἀπὸ τούτων ὀνομα- σθείς, ἄλλοις πάλιν τῆς εὐπορίας ἐκστήσεται, βρα- χεῖαν γῆν αὐτὸς ὑποθήξ, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τά- φου, καὶ πρὸ τῆς εὐτεῦθεν ἀπωλαστώσεως, εἰς ἐτέ- ρους, καὶ πολέμιους τυχόν, τὴν εὐπραγίαν ὄψεται μεταβαίνουσαν. Ἡ οὐκ ἴσμεν ὅποιοι μὲν ἀγροὶ, πό- σαι δὲ οἰκίαι, πόσα δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζώοντων ἐτι τῶν κτησαμένων, ἐτέρων ὀνόματα μεταμφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δουλεύοντες ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν, οἱ δὲ κύριοι καὶ δεσπό- ται καλούμενοι στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἡγάπη- σαν, καὶ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ὑπέκυψαν, ὥσπερ ἐν κύβων περιτροπαῖς, μεταχθέντων (91) ἄφνω τῶν πραγ- μάτων αὐτοῖς;

4. Τὰ γὰρ μὴν εἰς βρώσιν ἡμῖν ἐπινοημένα καὶ πόσιν, καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑβρίζων ἐμηχανήσατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαρί- στου καὶ μηδὲν στεγούσης γαστρὸς, πότε ἂν ἡμέτερα γένοιτο, κἄν ἐπαντλήται διηνεκῶς; Ἄ γὰρ μικρὰν τινα τῆ γέσσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν πάροδον ἡθο- νῆν, εὐθύς ὡς ὀχληρὰ καὶ περιττὰ δυσχεραίνουμεν, καὶ μετὰ σπουδῆς ἔξω ποι βάλλομεν, ὡς εἰ τοῖς σπλάγχχνοις ἐγχρονοῖσι, τὰ μέγιστα περὶ τοῦ ζῆν κιν- δυνεύουσιν (92). Πολλάκις γοῦν ὁ κόρος ἡγάγε θάνα- τον, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀπολαύειν ἐτι γέλευται πρό- ξενος. Κοῖται δὲ ἀσελγῆς, καὶ βέβηλοι συμπλοκαί, καὶ πάντα ὅσα λυττώσης ἔργα καὶ παραφόρου ψυχῆς, οὐχὶ πρόδηλος πάντη (93) ζημία τῆ φύσει, καὶ βλάβη περιφανῆς, καὶ τῶν ἰδίων ὄντως ἐκάστου μάλ- λον ἀλλοτριώσις τε καὶ μείωσις, ἐλαττουμένου τοῦ σώματος ἐν ταῖς μίξεσι, καὶ τῆς γνησιωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης τῶν μελῶν ἀποσυλωμένου τροφῆς; Ταιγαροῦν ἐκάστου τῶν ταῖς ἀσελγέσιν ἐγκαλυθη- θέντων εὐναῖς, μετὰ τὴν πράξιν εὐθύς, ὅταν ὁ μὲν τῆς σαρκὸς οἴστρος ἀπολαραυθῆ, πρὸς τὸ βδέλυρόν δὲ ὦν ἐνεχείρησε πέρας ἐλθῶν ὁ νοῦς, ὥσπερ ἐκ μέθης ἢ χειμῶνός τινος, τοῦ λογίσασθαι, ποῖ ποτέ ἐστι. λάβοι σχολὴν, σφοδρὸς τις εἰσέρχεται τῆς ἀκρασίας μετὰμελος. Ἀδρανεστέρου τε γὰρ αἰσθάνεται γεγενη- μένου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐργασίαν νοθροῦ, καὶ παντάπασιν ἀσθενούς. Τοῦτο δὲ ἄρα καὶ τοῖς παιδοτρίβαις κατανοήσασιν ὁ τῆς σωφροσύνης ἐν ταῖς παλαίστραις γέγραπται νό- μος (94), ἄσυλα παρὰ τῶν ἡδονῶν τοῖς νεκρίσκοις φυλάττων τὰ σώματα, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων ἀγωνιζο- μένοις αὐτοῖς, οὐδὲ ὅσον προσβλέψαι ταῖς λαμπού- σαις μορφαῖς, εἴγε ἐθέλοιεν στεφανωθῆναι τὴν κεφα- λὴν, ὡς τῆς ἀκρασίας γέλωτα ἀγούσης ἐν τῷ παλαίειν, οὐ σφέφανον.

5. Ταῦτα μὲν ὡς ἀλλότρια πάντα καὶ περιττὰ, καὶ οὐδενὸς ἴδια γενέσθαι δυνάμενα, παρατρέχειν καλόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιμύσαντας· τῶν δὲ ὄντως ἡμετέρων πρόνοιαν προσήκει ποιεῖσθαι πολλήν. Τί δὲ ὄντως

(91) Reg. primus περιτροπαῖς μετατεθέντων.

(92) Antiqui tres libri κινδυνεύοντες. At Reg. secundus et editi κινδυνεύοντες. Mox. Colb. primus

Κοῖται δὲ καί.

(93) Editi παντι. At mss. πάντη.

(94) Lege Ducæum in illud, γέγραπται νόμος.

ἡμέτερον; Ψυχὴ τε, ἣ ζῶμεν, λεπτή τις οὖσα καὶ νερόν, καὶ οὐδὲν θεομένη τῶν βαρυνόντων· καὶ σῶμα, τὸ ταύτῃ δοθεὶν ὄχημα πρὸς τὸν βίον παρὰ τοῦ κτισαντος. Τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος· νοῦς ἐνθεδεμένος προσφύρω καὶ προπούση σαρκί. τοῦτο ὑπὸ τοῦ πανσόφου τεχνίτου τῶν ὄλων ἐν τοῖς μητρώοις ἡμῶν πλάττεται κόλποις. Τοῦτο εἰς φῶς ἐκ τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων θαλάμων ὁ τῶν ὠδίνων ἄγει καιρὸς. Τοῦτο ἀρχεῖν ἐτάχθη τῶν ἐπὶ γῆς. Τοῦτῳ γυμνάσιον ἀρετῆς ἢ κτίσις ὑφάπλωται. Τοῦτῳ κεῖται νόμος, μιμῆσθαι τὸν πλάστην εἰς δύναμιν, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐταξίαν σκιαγραφεῖν ἐπὶ γῆς. Τοῦτο, ἐντεῦθεν καλούμενον, ἀπανίσταται. Τοῦτο τῷ τοῦ πέμψαντος Θεοῦ παρίσταται βήματι. Τοῦτο εὐθύνεται· τοῦτο δέχεται τὴν τῶν ἐνταῦθα πεπολιτευμένων ἀντίδοσιν. Καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἡμέτερα κτήματα γινόμενα εὖροι τις ἂν, ὅταν ἐξ ἐπιμελείας συνυφανθῶσι τῇ φύσει· καὶ οὔτε ἐπὶ γῆς μοχθοῦντας ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐθέλουσιν, ἢν μὴ πρὸς βίον αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς τῶν χειρῶν ἐπαγωγαῖς· ἐκείσέ τε ἐπειγομένων προτρέχουσι, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τὸν κτητάμενον (95) συντάττουσι, καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῦ κτισαντος ὀφθαλμοῖς. Πλοῦτος δὲ, καὶ δυναστεία, καὶ περιφάνεια, καὶ τρυφή, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος, ὁ καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας αὐξάνομενος, οὔτε συμπροῆλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, οὔτε συναπῆλθέ τιςιν, ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πάλαι ῥηθεὶ ἐπὶ παντός ἀνθρώπου πέπηγε καὶ κρατεῖ· Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι.

6. Ὁ μὲν οὖν ἄριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς ὅτι μάλιστα φροντίσει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων πειράσεται σῶζειν εὐκρινές τε καὶ γνήσιον· τῆς σαρκὸς δὲ ἢ λιμῶ τηχομένης, ἢ κρυμῶ καὶ θάλπει προσπαλαιούσης, ἢ νόσοις ἀλγυνομένης, ἢ πασχούσης τι παρὰ τινῶν βίαιον (96), ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον, τὸ τοῦ Παύλου φωνῶν ἐφ' ἐκάστου τῶν δυσχερῶν, καὶ φθειγόμενος· Εἰ καὶ ὁ ἐξώθεν ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέραν καθ' ἡμέραν. Καὶ οὔτε τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους προϊόντας ὀρών, φανήσεται θεδῶς, ἀλλ' ἐαυτῷ λέξει θαρρῶν· Οἶδαμεν, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομῆν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ δὲ τις ἐθέλοι φείδασθαι καὶ τοῦ σώματος, ὡς μόνου κτήματος ἀναγκαίου ψυχῆ, καὶ συνεργούτου αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τούτου χρείας ἐπιστραφήσεται, καὶ ὥστε συνέχειν μόνου αὐτὸ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ διὰ μετρίας ἐπιμελείας ἐρρωμένον τηρεῖν, μὴ μέντοιγε ἐπιτρέπειν ὑπὸ κόρον σκιρτᾶν. Εἰ δὲ ἴδοι ποτὲ ταῖς τοῦ πλείονος καὶ πέρα τοῦ λυσιτελοῦντος ἐπιθυμίαις φλεγόμενον, βοήσει πρὸς αὐτὸ τὸ τοῦ Παύλου νομοθετῶν· Οὐδὲν

⁸⁵ Job i 11. ⁸⁶ II Cor. iv, 16. ⁸⁷ II Cor. v, 1.

(95) Editio Basil. et Colb. primus ἀγγέλοις τοῦ κτισαμένου, eosque qui festinaverunt, cum angelis conditoris collocant. Alii tres mss. τοῦ κτησαμένου. Editio Paris. τὸν κτησάμενον.

A tam habere. Quid autem vere nostrum est? Anima qua vivimus, quæ tenuis est ac intelligens, cuique nihil eorum quæ gravant opus est, et corpus quod ei pro vehiculo ad transigendam vitam a conditore datum est. Hoc enim homo est, mens accommodæ ac congruenti carni illigata. Hoc a sapientissimo universorum opifice in utero materno formatur. Hoc in lucem ex tenebrosis illis thalamis educit pariendi tempus. Hoc, rebus terrenis ut imperaret, constitutum est. Huic substrata creatura est ad virtutis exercitium. Huic posita lex est, ut pro viribus imitetur conditorem, atque disciplinam cœlestem in terris adumbret. Hoc abscedit, hinc evocatum. Hoc ad Dei qui ipsum misit, tribunal sistitur: hoc in iudicium vocatur: hoc eorum quæ per vitam patravit debitam mercedem recipit. Atque virtutes quoque possessiones nostras fieri deprehenderit quis, ubi fuerint cum natura diligenter contextæ; et neque laborantes nos in terra volunt deserere, nisi vitiis introductis eas per vim sponte fugaverimus, et ad futuram vitam festinantes præcurrunt, et collocant inter angelos suum possessorem, et sub conditoris oculis æternum fulgent. Divitiæ vero, et potentatus, et claritudo, et deliciae, et omnis ejusmodi turba quotidie per nostram insipientiam augescens neque introivit nobiscum in vitam, neque cum illis unquam abiit: sed in unoquoque homine fixum et ratum manet, quod olim a justo dictum est: *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam revertar*⁸⁵.

C 6. Itaque qui sibi optime consulit, curabit animam quam maxime, hocque modis omnibus et sincerum et genuinum servare conabitur: carnis vero sive fame conficiatur, sive cum frigore aut calore luctetur, sive a morbis excrucietur, sive violentum quid ab aliquibus perpetiatur, rationem parvam habebit, illud Pauli in singulis adversitatibus proferens, ac dicens: *Licet exterior homo noster corrumpatur, interior tamen renovatur de die in diem*⁸⁶. Et ubi venire se in vitæ periculum viderit, haudquaquam apparebit timidus: sed sibi ipse confidenter dicturus est: *Scimus quod si terrestris nostra domus hujus tabernaculi dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus: domum non manufactam, æternam in cœlis*⁸⁷. Si quis tamen voluerit corpus etiam commiserari, tanquam quod una possessio sit, quæ animæ necessaria est, eique ad vitam in terra degendam suppetias fert, exiguam necessitatum ejus curam suscipiet, ut illud et contineat tantum, et per medioerem curam sanum conservet ad animæ ministerium, non ita autem ut ipsum satietate lascivire sinat. Quod si viderit illud plurimum desiderio incendi, idque citra necessitatem,

(96) Colb. primus τινῶν βιαιῶν, a quibusdam violentis. Nec ita multo post Reg. tertius κινδύνους προϊόντας.

ei reclamabit, præscribens illud Pauli: *Nihil intulimus in hunc mundum; conspicuum est, quod neque auferre quidquam possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, 168 his contenti erimus*⁸⁸. Etenim si hæc perpetuo corpori occinat, inclametque, illud et morigerum et semper ad profectionem cœlestem expeditum reddet, eritque auxilio majori ad ea quæ proposita sunt obeunda munia: sin autem insolens ac protervum esse permiserit, et quibusvis quotidie tanquam immanem quamdam bestiam oppleri, tum demum ipsius pondere ad terram violenter vergente attractus, jacebit inaniter ingemiscens. Quin et ad Dominum adductus, et terreni illius itineris sibi commissi fructum rogatus, nec reddere valens, plurimum lamentabitur, etenim perpetuis tenebris habitabit, delicias, eorumque fallaciam non parum incusans, quibus salutis tempus sibi ademptum est. Sed nihil tunc utilitatis ex lacrymis capiēt. *In inferno enim quis tibi confitebitur?* inquit David⁸⁹.

7. Caveamus igitur quam celerrime fieri poterit, ne nos ipsi sponte suffocemus. Quod si quispiam jam olim inescatus, aut divitiarum pulverem inique apud se coacervavit, earumque curis illigavit animum, aut lasciviæ scelus quod vix elui potest, naturæ adjunxit, aut criminibus aliis semet exsatiavit: is, dum adhuc tempus est, antequam ad integrum exitium perveniat, deponat majorem sarcinarum partem, et priusquam navis submergatur, mercium indecore congestarum faciat jacturam, atque operarios marinos imitetur. Illi enim, etiamsi necessariorum aliquid in navi vehant, tamen si ex pelago insurgat in se effervescens quædam tempestas, et navem pondere pressam mineatur obruere, quam velocissime possunt, onus magna ex parte allevant, ac merces indiscriminatum jaciunt in mare, ut navim reddant fluctibus superiorem, et animabus solis atque corporibus, si modo fieri possit, vitandi periculi locum præbeant. Imo etiam hæc apud nos et statuere et exsequi longe magis nobis quam illis convenit. Illi enim quidquid tandem ejecerint, illico amittunt, et de cætero incidunt inviti in paupertatem, nos vero quo citius parvum hoc onus projecimus, eo ampliores præstantioresque divitias animabus nostris accumulabimus. Scortatio namque, et quæcunque talia sunt, ejecta pereunt, et eo deveniunt ut ne sint quidem amplius, cum lacrymis deleantur: sanctimonia vero et justitia in illorum postea locum transeunt, res leves, et quæ fluctibus nullis queant obvolvi. Neque vero pecuniæ probe ejectæ pereunt effluentibus ac projicientibus: sed quasi in alias quasdam onerarias naves tutiores, paupe-

⁸⁸ I Tim. vi, 7, 8. ⁸⁹ Psal. vi, 6.

(97) Editi *ἀνόνητα*. Antiqui tres libri *ἀνόνητα*, et ita legerat interpretes.

(98) Unus Colb. *ἐφ' ἑαυτὸν συνήγαγεν*, sensu haud dissimili.

Α εἰσπυρέσκωμεν εἰς τὸν κόσμον τούτου· ὁ δὲ οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δύνασθεσθε. Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐπέθρον αὐτῷ συνεχῶς καὶ βροῦν, εὐνήν τε αὐτὸ καὶ κόρυον ἀεὶ πρὸς τὴν οὐράνιον ὁδοπορίαν ἐργάζεται, καὶ μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν· εἰ δὲ ὑδρὶζειν αὐτὸ συγχωρήσοι, καὶ πάντων ἐφ' ἡμέραν ἐμπίπλασθαι, καθ' ἅπερ τι θηρίου ἀνήμερον, ὑστερον ταῖς βιαίαις αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθοκαῖς συνεπισπασθεῖς, κείσεται στένων ἀνόνητα (97). Καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀρχθεῖς, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς πορείας τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαιτούμενος, εἶτα οὐκ ἔχων δοῦναι, θρηνησεί μακρὰ, καὶ σκότος οἰκήσει διηνεκές, πολλὰ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ταύτης πλάνῃ μεμψόμενος, ὑψ' ἧς τὸν τῆς σωτηρίας ἐσυλήθη καιρὸν· οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρύων ἐτι κερδαίνων. Ἐν γὰρ τῷ ἤδη τίς ἐξουμολογήσεται σοι; φασὶν ὁ Δαβὶδ.

7. Φύγωμεν οὖν ὅπως ἐν τάχους, μὴ ἑαυτοὺς ἐκόντες συμπνίζωμεν. Εἰ δ' ἄρα τις καὶ πάλαι δελεασθεῖς, ἢ πλούτου κόνιν ἐξ ἀδικίας ἐφ' ἑαυτὸν συνεφόρησε (98), καὶ τὸν νοῦν ταῖς τούτου μερίμναις κατέδησεν, ἢ μύσος ἀσελγείας προσήψε τῇ φύσει δυσέκλυπτον, ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐπλήρωσεν ἑαυτὸν· οὗτος, ὡς ἐτι καιρὸς, πρὶν εἰθεῖν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ πλείονα, καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβολὴν ποιησάσθω τῶν ἀγωγυμῶν, ἢ μὴ θεούτως συελέξε, καὶ μιμησάσθω τοὺς τῆς θαλάττης ἐργάτας. Ἐκεῖνοι γὰρ, εἰ καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ τῆς νηὸς ἄγοντες τύχοιεν, κλύθων δὲ ἐπαναστῆ ζέων ἐκ τοῦ πελάγους αὐτοῖς, καὶ καλύπτειν ἀπειλήσῃ (99) πεπισμένην τῷ φόρτῳ τὴν ναῦν, ὅπως ἔχουσι τάχους, τὸ πολὺ τοῦ βάρους ἀποσκευάζουσι, καὶ τὴν ἐμπορίαν ἀρκεθῶς ἀντλοῦσιν εἰς θάλασσαν, ὥστε ὑψηλοτέραν ποιῆσαι τὴν ναῦν τοῦ κύματος, καὶ μόναις ταῖς ψυχαῖς, εἴπερ οἶον τε, καὶ τοῖς σώμασιν ἐν τοῦ κινδύνου δοῦναι φυγὴν (1) Πολλῶ δὲ ἐκείνων δῆπου μᾶλλον ταῦτα ἡμᾶς βουλευέσθαι τε πρρσῆκει καὶ πράττειν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅπερ ἂν ἀπορρίψωσιν, εὐθέως ἀπώλεσαν, καὶ περιίσταται λοιπὸν βία πενίας αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ὅσον ἂν τὸν πουηρὸν ἐξαυτλήσωμεν φόρτον, πλείονα καὶ βελτίονα ταῖς ψυχαῖς πλούτου ἐπισωρεύσομεν. Πορευία μὲν γὰρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ριφέντα διόλλυται, καὶ πρὸς τὸ μηδὲ εἶναι χωρεῖ, λυθέντα τοῖς δάκρυσι· ἀγιότης δὲ καὶ δικαιοσύνη λοιπὸν εἰς τὸν ἐκείνων μεθίσταται χώρον, πράγματα κόρυφα, καὶ οὐκ εἰδῶτα κύμασι καλυφθῆναι τισι. Τὰ χρήματά γε μὴν, ἐκβληθέντα καλῶς, οὕτε ἀπόλλυται τοῖς ἐκβαλοῦσι καὶ ρίψασιν· ἀλλ' ὡσπερ εἰς ὀκνάδας ἄλλας ἀσφαλεστέρως τινας, τὰς

(99) Editi *ἀπειλήσει*. At mass. *ἀπειλήσῃ*.

(1) Editi et Reg. secundus *δοῦναι φυγὴν*. Alii tres mss. *φυγεῖν*.

τῶν πενήτων μεταπεθέντα γαστέρας, διασώζεται καὶ ἄ
φθάνει πρὸς λιμένας ἐλθόντα, καὶ φυλάττεται τοῖς
ἐκθάλλουσι, κόσμος, οὐ κίνδυνος.

8. Βουλευσόμεθα τοίνυν, ἀγαπατοὶ, περὶ ἐαυ-
τούς (2) τι φιλήνθρωπον, καὶ τὸ τῆς εὐπορίας ἄχθος,
εἴπερ ὅλως ἐθέλομεν ποιήσασθαι κέρδος ἡμέτερον,
πολλοὺς διανοίωμεν, οἱ βαστάσουσι τε αὐτὸ περιχα-
ρῶς, καὶ τοῖς τοῦ Δεσπότου κόδοις, ἀσύλοις τα-
μείοις, ἐναποκλείσουσιν, Ὅπου σῆς οὐκ ἀφανίζει,
οὐδὲ λησται διορύττουσιν, οὐδὲ κλέπτουσι. Δώ-
μεν ἐξουσίαν ὑπερχυθῆναι βουλομένῳ πρὸς τοὺς
θεομένους τῷ πλούτῳ. Μὴ παραδράμωμεν τοὺς ἐν
ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν κειμένους Λαζάρους,
μηδὲ τῶν ψυχίων τῆς ἡμετέρας τραπέζης ἀρκούντων
αὐτοῖς εἰς κόρον βασκάνωμεν· μηδὲ, τὸν ἀήμερον
ἐκεῖνον ζηλώσαντες πλούσιον, πρὸς τὴν αὐτὴν
ἐκεῖνῳ τῆς γενένης φλόγα μετέλθωμεν. Ἐπεὶ πολ-
λὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ θειοθεσόμεθα τότε, πολλὰ δὲ
ἐκάστου τῶν βεβιωκότων καλῶς· οὐδὲν δὲ ἔσται
κέρδος ἡμῖν τῆς βοῆς· Ἀδελφός γάρ οὐ λυτροῦ-
ται (3), λυτρώσεται ἄνθρωπος; Ἐρεῖ δὲ ἕκαστος
ἐκεῖνων ἡμῖν κεκραγώς· Μὴ ζήτηι φιληνθρωπίαν,
ἦν αὐτὸς ἐφ' ἐτέρων ἠγρόησας· μηδὲ βούλου λαβεῖν
οὕτω μεγάλα σὺ τῶν ἑλαττόνων φεισάμενος. Ἀπό-
λαυσε τούτων ὄν ἐν τῷ βίῳ συνέλεξας. Δάκρυε νῦν,
ἐπειδὴ τότε θακρύνοντα τὸν ἀδελφὸν ὄρων οὐκ ἤλε-
σας. Ταῦτα ἐροῦσι, καὶ δικαίως, ἡμῖν. Δέδοικα δὲ
ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμᾶς τούτων βάλωσι ῥή-
μασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκεῖνον, ὡς ἴστε, τῇ
πονηρίᾳ τὸν πλούσιον. Οὐδὲ γὰρ φειδόμενοι καθ-
ἅπαξ πλούτου, τοὺς ἐρριμμένους χαμαὶ παρατρέχο-
μεν ἀδελφούς, οὐδὲ τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ἄλλοις οἰκειοῖς
τὴν εὐπορίαν φυλάττοντες, ἀποκλείομεν τοῖς θεομέ-
νοις τῆς ἀκοῆς· ἀλλὰ τὴν δαπάνην μεταπιθέντες ἐπὶ
τοῖς χεῖροσι, καὶ τὸ φιλότιμον ἀκόνην πονηρίας ποιού-
μενοι τοῖς ταύτην ἐπιτηδεύουσι. Πόσαι γὰρ ἡ πόσοι
τῶν ἐνίων περιεστῆκασιν τραπέζαν! οἱ μὲν αἰσχροῖς
ῥήμασι τὸν ἐστιάτορα θέλγοντες, οἱ δὲ ἀτόποις
βλέμμασί τε καὶ σχήμασι τὸ τῆς ἀκρασίας ἐκκαίου-
τες πῦρ· οἱ δὲ τοῖς εἰς ἀλλήλους σκόμμασι γέλωτα
τῷ κεκληκότι κατασκευάζειν ἐθέλοντες· ἄλλοι δὲ
ἐφυσμένοις ἐπαίνοις ἀπατώντες (4) αὐτόν. Καὶ οὐ
τὸ μὲν οὕτως ἐστιαθῆναι λαμπρῶς μόνον κερδαίνου-
σιν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας πολυτελῶν
δώρων κατὰγουσι, καὶ μαυθάνουσι παρ' ἡμῶν, ὅτι
λυσιτελεῖ μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετεῖναι
καὶ πράττειν αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταίῃ πένης ἡμῖν,

⁹⁰ Matth. vi, 20. ⁹¹ Luc. xvi, 20. ⁹² Psal. XLVII 8.

(2) Editi περὶ ἐαυτῶν. Antiqui tres libri ἐαυτούς.
Alius αὐτούς.

(3) Colb. primus οὐ λυτρώσεται, non redimet ho-
mo. Vocula οὐ non reperitur neque in aliis tribus
mss. neque in vulgatis. Suspicio autem particu-
lam οὐ additam fuisse ab aliquo, qui ejus loci sen-
tentiam non assequeretur. Etenim non intelligebat
fieri posse, ut homo redimeret: in quo ipsum er-
rasse non puto. Sed in eo mihi videtur peccasse,
quod debuisset potius notam interrogationis post
vocem ἄνθρωπος ponere: ut sit sensus, Si non re-
dimet frater, redimetne homo? Neque vero hoc di-
cimus conjectura aliqua ducti: sed re ipsa inter-

rum videlicet ventres, exportatæ conversantur, et
ad portus perveniunt, custodiunturque jacentibus,
quibus ornamento sunt, non periculo.

8. Statuamus igitur de nobismetipsis, dilectis-
simi, humanius quiddam, et divitiarum onus, si
modo nobis prodesse plane velimus, multis distri-
buamus: quid illud et transvehent perquam læte,
et in Domini sinu, velut in promptuariis tutissimis
recondent, *Ubitinea non demolitur, neque fures effo-
diunt, neque furantur*⁹⁰. Divitiis effundi in egenos
cupientibus per nos liceat. Ob oculos nostros hodie-
que jacentes Lazaros ne prætereamus, neque eis
mensæ nostræ micæ⁹¹, **169** quæ ad ipsos saturan-
dos sufficiunt, invideamus, atque inमितem illum
divitem imitati, ad eandem atque ipse gehennæ
flammam veniamus. Nam multum quidem tunc
Abrahamum rogabimus, multum etiam quoscunque
qui vitam suam probe transegerint: sed lucrum
nullum ex nostro clamore consecuturi. *Frater
enim non redimit, redimet homo*⁹²? Unusquisque
autem illorum clamans dicturus nobis est: Com-
miserationem quam ipse erga alios ignorasti, ne
quæras, neque velis accipere adeo magna, tu, qui
a minoribus erogandis abstinuisti. Collectis in
vita bonis fruiere. Lacrymare nunc, cum tunc la-
crymantem fratrem intuens, ejus non sis misertus.
Hæc dicent nobis, nec injuria. Imo vercor ne nos
impellant acerbioribus etiam verbis, cum divitem
illum, ut scitis, improbitate superemus. Neque
enim, ut divitiis prorsus parcamus, humi prostra-
tos fratres præterimus: neque ut opes nostras
liberis aut aliis propinquis servemus, aures preci-
bus egenorum ocludimus; sed ut ad deteriora
transmota impensa, munificentiam pravitatis inci-
tamentum faciamus iis, qui eam sectantur. Quot
enim, utriusque sexus quorundam mensam cir-
cumstant! quorum alii obscenis verbis oblectant
convivatorem, alii indecoris et obtutibus et gesti-
bus incontinentiæ ignem accendunt, alii diceriis
mutuis voluntarism invitanti movere, alii laudi-
bus falsis eum circumveniunt. Nec hoc modo luci
faciunt, ut convivio ita splendido excipiantur:
sed manus etiam pretiosis muneribus plenas refe-
runt; et discunt ex nobis, esse sibi utilius prose-
qui talia, et efficere, quam virtutem colere. Quod si
in nostrum conspectum pauper venerit, qui vix
etiam præ fame loquatur, aversamur hominem

rogationis nota in antiquis duobus libris invenitur.

(4) Ubi in utraque editione legitur ἐπαίνοις πλάτ-
τοντες, ibi vitii aliquid subesse recte judicavit
Combesius: sed quod addit, pro πλάττοντες, legi
suo periculo oportere aut πλάζοντες, aut βλέπον-
τες, aut πράττοντες, in eo falli videtur. Nec rectius
legitur in antiquis tribus libris: quorum in primo
scriptum fuit ἐπαίνοις πράττοντες, in aliis vero duo-
bus, ἐπαίνοις σπαράττοντες. At Reg. primus recte
habet ἐπαίνοις ἀπατώντες, falsis laudibus decipien-
tes. Paulo ante in antiquis duobus libris legitur
τοῖς ἀλλήλων σκόμμασι.

eandem atque nos naturam habentem, fastidimus. A festinanter transimus, quasi veriti, ne si etiam lentius gradiamur, ejusdem miseriam efficiamur participes. Et si in terram oculos, calamitate pudorem et incutiente, dimiserit, eum hypocrisis dicimus artificem esse: si vero libere ac confidenter, fame graviter exstimulatus, aspexerit nos, e contrario impudentem appellamus ac violentum. Et si integris vestibibus a quopiam sibi datis contactus fuerit, quasi inexplebilem repellimus, ac juramus paupertatem ab illo simulari: si vero panniculis putridis amiciatur, rursus abigimus uti male olentem, et quamvis Conditoris nomen precibus suis admisceat, continuoque interposita religione oret, ne in similes ærumnas incidamus, tamen immisericordem nostram voluntatem flectere non potest. B Quapropter gehennæ ignem graviores quam qui divitem illum combussit⁹³, reformido. Quod si tempus permetteret, satisque esset virium, illius vobis, uti Scriptura docuit, explicata historia tota, loquendi muneri satisfacissem: **170** nunc vero tempus est defatigatos vos dimittere. Ipsi autem si quid ob mentis simul ac linguæ imbecillitatem prætermissum a nobis sit, id animo impressum in quorundam pharmacorum morem animarum vulneribus admovete. *Da enim sapienti occasionem, et sapientior erit*, inquit Scriptura⁹⁴. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum*⁹⁵.

9. Verum jam ad portum, ut videtis, deductam orationem nostram fratres quidam ad consilii suasionisque cursum revocant, jubentes, ne quæ heri miracula a Domino facta sunt, prætereamus, neque tropæum a Servatore contra diaboli rabiem erectum obticeamus; sed demus vobis inter hymnos canendos exultandi occasionem. Nam, ut scitis, diabolus iterum suam in nos rabiem ostendit, ignisque flamma armans semetipsum, septa oppugnavit Ecclesiæ. At rursus communis mater vicit, et id manichamenti intorsit in ipsum hostem, nec quidquam ille effecit, nisi quod odium suum prodidit. Gratia reflatu repressit vim hostis atque impetum; permansit templum illæsum. Non potuit admota ab hoste tempestas concutere petram, super quam Christus gregis sui ovile ædificavit⁹⁶. Inter nos se etiam nunc collocavit, qui olim in Babylone fornacem ignis exstinxit⁹⁷. Quantum putatis ingemiscat hodie diabolus, conatus ejus quem sibi in animum induxerat, non assecutus finem. Nam vicinum Ecclesiæ rogum hostis ille incendit, ut prosperos nostros successus infestaret. Jam flamma violentis illius flatibus undecunque excitata, super

μάλις ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ φλεγγόμενος, ἀποτρερόμεθα τὸν ὄμορπῃ, βδέλυκτόμεθα, μετὰ σπουδῆς ἀποτρέχομεν, ὡσπερ θεοδικάτες μὴ καὶ τῆς δυσπραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσαι μετάσχομεν. Καὶ, εἰ μὲν εἰς γῆν νεύτοι, τὴν συμφορὰν ἀισχυόμενοι, ὑποκρίσεως εἶναι λέγομεν ἐργάτην αὐτὸν· εἰ δὲ μετὰ παύσεως προσδέξοι διὰ τὸ βαρὺ τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμᾶς, ἀναιδῶ πάλιν κληόμεν καὶ βίαιον. Καὶ, εἰ μὲν τύχοι κλινομένης ὑγίειαν ἐσθλήματι θεοδικότος τινός, ὡς ἀπλήστον ἀπελάνομεν, καὶ ὀνύμεθα προσποιεῖσθαι πενίαν αὐτὸν· εἰ δὲ σκεπάζοιτο σεσηπόσι βραχίαις, ὡς ὀδωθότα πάλιν διώκομεν, καὶ οὔτε τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἰκετηρίαις ἐκείνος ἀναμνηνύς, οὔτε τὸ μὴ τοιαύτοις πάθει περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξορκῶν συνεχῶς, δύναται τὴν ἀνελεῖν κάμψαι προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑφορώμαι βαρύτερον τῆς γεέννης τὸ πῦρ ἢ περὶ ἐκεῖνος ὁ πλεύσιος. Εἰ μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐνεδίδου, δύναμις τε ἀρχούσα ὑπῆν, πάντα αὐτῷ ὑμῶν τὰ κατ' ἐκείνον, ὅπως ἐθεῖξεν ἡ Βίβλος, ἐπεξελθὼν ἀπέδωκε τὴν ἐργασίαν τῶν λόγων· νῦν δὲ ὥρα διαρεῖναι πεπονηκότας ὑμᾶς. Αὐτοὶ δὲ εἰ καὶ τι παραλείποιμεν δι' ἀσθένειαν ἐννοίας ἅμα καὶ γλώττης, ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ὡσπερ τινὰ φάρμακα ταῖς τῶν ψυχῶν προσαγάγετε τραύμασι. Δίδου γὰρ σοφῆ ἀφορμῆν, καὶ σοφώτερος ἔσται, φησὶν ἡ Γραφή. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πάντα χάριν περισσεύσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα, ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν ἀντάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

C 9. Ἀλλὰ γὰρ ἤδη πρὸς λιμένας ἡμῶν, ὡς ὁρᾶτε, καταχθέντα τὸν λόγον, εἰς τὸν τῆς συμβουλῆς δρόμον αὐθις ἀδελφοὶ τινες ἐπαναγοῦσι, μὴ παραδραμεῖν τὰ χθές ὑπὸ τοῦ Δεσπότου θαυματουργηθέντα κελύοντες, μηδὲ συγκῆσαι τὸ τρώπαιον, ὃ κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου λύττης ἔστησεν ὁ Σωτὴρ· δοῦναι δὲ ἀφορμῆν τῶν τῆς ὑμνηθίας σκιρτημάτων ὑμῶν. Πάλιν μὲν γὰρ, ὡς ἴστε, τὴν οἰκίαν ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν ἐπεδείξατο (5) λύτταν, καὶ φλογὶ πυρὸς ὀπλίσας ἑαυτὸν, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας σηκοῖς ἐπεστράτευσε. Πάλιν δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ ἐνίκησε, καὶ τῷ πολεμίῳ περιέτρψε τὸ μηχανήμα, καὶ οὐδὲν ὑπῆρξεν αὐτῷ πλὴν τοῦ δημοσιεῦσαι τὴν ἐχθραν. Ἀντίπνευσεν ἡ χάρις ταῖς τοῦ πολεμίου ῥοπαῖς· ἔμεινεν ὁ νεὼς (6) ἀπαθής. Οὐκ ἴσχυσεν ὁ προσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πολεμίου χειμῶν τινάζει τὴν πέτρων ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς τὴν τῆς ἑαυτοῦ ποιμνῆς ἀκοδόμησε μάνδραν. Ἐτάχθη καὶ νῦν μεθ' ἡμῶν ὁ καὶ πάλαι σθέσας ἐν Βαβυλῶνι τὴν κάμινον. Πῶς οἴεσθε στέναι σήμερον ὁ διάβολος, οὐκ ἀπολαύσας ἐφ' ὅπερ ἠβουλήθη τῆς ἐγχειρήσεως; Γείτονα μὲν γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὁ δυσμενὴς ἀνήψε πυρὰν, ἵνα ταῖς ἡμετέραις εὐπραγίαις λυμήνηται· καὶ πανταχόθεν ἡ

⁹³ Luc. xvi, 24. ⁹⁴ Prov. ix, 9. ⁹⁵ II Cor. ix, 8.

(5) Unus Colb. ἐνεδείξατο. Vox σηκός, quæ mox sequitur, significat hoc loco interiorem templi partem.

(6) Veteres duo libri ὁ νεὼς. Statim duo itidem

⁹⁶ Matth. xvi, 18. ⁹⁷ Dan. iii, 49.

mss. ἐφ' ἧ. Alii duo et editi ἐφ' ἧς. Subinde scriptum invenitur in uno Combesiano et in aliis tribus mss. μεθ' ἡμῶν, ubi in vulgatis legitur μεθ' ὑμῶν, vobiscum, non ita recte.

ῥιθὲ ἀναρριπιζομένη ταῖς βιαίαις ἐκείνου πυρός, ἅ
 ὑπερχειτο τῶν ὑπακειμένων αὐτῆ, καὶ τὸν ἀέρα
 τὸν ἐγγὺς ἐπενέμετο, φάσαι τὸν ἀνακτόρων ἀναγ-
 καζομένη, καὶ πρὸς κοινονίαν ἡμᾶς καθέκουσα
 τῆς συμφορᾶς. Ὁ Σωτὴρ δὲ ἐπὶ τὸν ἀνάφρατα ταύ-
 την ῥυθῆναι πεποίηκε, καὶ συστῆλαι τὴν μακίαν
 αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν πάλιν προσέταξε. Καὶ τὸ μὲν τῆς
 ἐπιβουλῆς τόξον ἠντρίπισεν ὁ πολέμιος (7). ἄφειναι
 δὲ τὸ βέλος κεκόλυται· μᾶλλον δὲ ἀφῆκε μὲν, ἀντ-
 ἑστραπται δὲ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλήν. Αὐτὸς ἀπολάσει
 τῶν πικρῶν ἐκείνων θαυρόν, ἅπερ ἡμῶν παρεσκεύα-
 σεν. Ἀλλὰ ποιήσωμεν, ἀδελφοί, τὸ τραῦμα τῆ
 δυσμενεῖ φορτικώτερον, ἐπιτείνωμεν τὸ πένθος αὐ-
 τοῦ. Τὸ δὲ ὅπως, λέξω μὲν ἐγὼ, πράξατε δὲ ὑμεῖς.
 Εἰσὶ τινες ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ πυρὸς ἀναρπα-
 σθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ μηδεμίαν ἔχοντες B
 περιλειμμένην αὐτοῖς βίου λοιπὴν ἀφορμὴν, ἀλλὰ
 μόνη τῆ ψυχῆ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες τοῦ κίν-
 δυνου. Ἡμεῖς τοίνυν ὅσοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἄγρυ-
 στοὶ πείρας ἐμείναμεν, κοινὴν ἐκείνοις προθῶμεν
 τὴν εὐπορίαν τὴν ἑαυτῶν. Ἐναγκαλισώμεθα τοὺς
 περισωθέντας μὲν τῶν ἀδελφῶν, εἰπόμεν πρὸς
 ἕκαστον ἕκαστος· Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· ἀπο-
 λωλοῖς, καὶ εὐρέθη· καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σκεπά-
 σωμεν. Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ δυσμενοῦς ἐπηρεαίαις
 τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάβη ἐκείνος
 μηδὲν μέγα βλάβη δοκῆ, καὶ πολεμήσας, μηδένα
 δεῖξαι νενικημένον, καὶ περιεὶλον τὴν εὐπορίαν τῶν
 μενός.

10. Ἡμεῖς δὲ οἱ διαφυγόντες τὸν κίνδυνον, ἀδελφοί, C
 μὴ σφόδρα ἄχθεσθε τοῖς συμβεβηκόσι κακοῖς, μηδὲ
 κατασεισθῆτε τὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀποτινάξασθε τὴν
 τῆς λύπης ἀχλὺν, καὶ τὰς ψυχὰς ἀναρρώσατε λογι-
 σμοῖς ἀνδρειότεροις χρησάμενοι, καὶ τὸ συμβεβηκὸς
 στεφάνων ποιήσασθε πρόφασιν. Ἐν γὰρ ἀκατάσει-
 στοὶ μείνητε, καὶ τῆ πίστει φανήσεσθε δοκιμώτε-
 ροι, καθάπερ χρυσὸς εὐγενῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀναλάμ-
 ψαντες, καὶ τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰσχύνην ἀυξήσετε
 μᾶλλον, ὡς οὐδὲ δάκρυον ὑμῖν (8) δυσνηθέντι κινῆσαι
 δι' ὧν ἐπεδούλευσεν. Ἀναμνήσατε τῆς τοῦ Ἰωβ ἑαυ-
 τοῦς καρτερίας. Εἶπατε πρὸς ἑαυτοὺς ἅπερ ἐκεῖνος·
 Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυ-
 ρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Καὶ μηδαίς ἐξ ὧν
 ἔπαθεν ἀναπεισθῆ λογίσασθαι τε καὶ λέγειν, ὡς ἄρα D
 οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲ κατ-
 ηγορεῖτω τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότου καὶ κρίσεως·
 ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἐκείνον ὁράτω, κάκεινον σύμ-
 βουλον ποιείσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς
 ἀγῶνάς ἅπαντας ἐφῆξῆς, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἠρίστουσε·
 καὶ πόσοις βέλεσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου βληθεῖς, οὐκ
 ἐδέξατο καιρίαν πληγὴν. Περιεῖλε μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν
 εὐπραγίαν τῶν οἰκείων, καταχῶσαι δὲ αὐτὸν ταῖς
 ἐπαλλήλοις τῶν κακῶν ἐβουλεύσατο φήμαις. Ἐτι

materiam sibi subjectam diffundebatur, ac depa-
 scebatur aerem vicinum, ædem sacram attingere
 coacta, nosque protrahens in calamitatis societa-
 tem: sed in eum qui incendit Servator ipsam
 contorsit, jussitque rursus vesaniam suam in se-
 ipsum vertere. Ac quidem insidiarum arcum appa-
 rarat adversarius, sed emittere jaculum prohibitus
 est; imo potius immisit quidem, at in illius caput
 retortum est. Amaras illas lacrymas, quas nobis
 præparavit, sortitus ipse est. Sed inimico infliga-
 mus, fratres vulnus quoddam gravius intenda-
 mus illi luctum. Quomodo id possit fieri, dicam
 quidem ego, vos vero exsequamini. Sunt qui erepti
 fuere ex ignis potentia a Conditore, nec ullum eis
 de cætero vitæ subsidium superest, sed animam
 solam et corpus periculo subduxere. Nos ergo,
 quotquot adversitatem illam experti non sumus,
 facultates nostras illis communes faciamus. Am-
 plectamur fratres vix servatos, dicamus quisque
 cuique: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et in-
 ventus est*⁹⁸; atque corpus nostro affine conte-
 gamus. Opponamus vi inimici atque injuriis no-
 stram consolationem, ut etiam cum nocuit ille,
 magnum nullum detrimentum intulisse videatur,
 nec quemquam ostendat quem pugnando vicerit,
 sed disperditis fratrum facultatibus, liberalitate
 nostra victus comperiatur.

ἀδελφῶν, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας φανείη νικῶ-

Vos autem, fratres, qui hoc periculum eva-
 sistis ne multum doleatis de his quæ acciderunt
171 malis, neque mente commoveamini: sed
 mœroris excutite caliginem, ac generosius quid-
 dam cogitantes, animas vestras corroborate; et
 quod accidit, id in coronarum occasionem vertite.
 Nam, si inconcussi perstiteritis, haud secus ac
 egregium aurum ex igne resplendentes, et fide pro-
 baliores deprehendemini, et majori pudore estis
 adversarium affecturi, qui suis insidiis ne lacry-
 mam quidem ciere vobis potuerit. Patientiam Jobi
 vobis in memoriam revocate. Dicite vobis ipsi, quæ
 ille: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Do-
 mino placuit, ita et factum est*⁹⁹. Nec quisquam
 his quæ sibi contingere adducatur ut cogitet ac dicat
 res nostras providentia nulla gubernari; neque
 Domini administrationem ac judicium incuset:
 sed in athletam illum intueatur, ipsumque sibi co-
 gitationum meliorum consiliarium adhibeat. Re-
 putet omnia ex ordine certamina, in quibus ille
 victor exstitit, et quot jaculis a diabolo petitus,
 letalem nullam plagam acceperit. Evertit quidem
 illius domesticam prosperitatem, eundemque alter-
 nis adversitatum nuntiis obruere statuerat. Cum

⁹⁸ Luc. xv, 24. ⁹⁹ Job i, 21.

(7) Editio utraque Paris. et Basil. ἠντρίπισεν ὁ
 διάβολος. Veteres quatuor libri ἠντρίπισεν ὁ πολέ-
 μιός. Vox διάβολος videtur primum posita fuisse
 in ora libri, ut moneremur diabolium hoc loco in-

dicari, sed postmodum hæc vox e margine in con-
 textum irrepsit. Nec ita multo post mss. duo τὴν
 αὐτοῦ.

(8) Editi, δάκρυον ἡμῖν. Antiqui duo libri, ὑμῖν.

enim prior cladem aliquam adhuc annuntiaret, A
 nentius alter rerum deteriorum tristitiam afferens
 veniebat, malaque connectebantur inter se et cala-
 mitates undarum incursum imitabantur, atque
 priusquam priores lacrymæ sedarentur, aliarum
 afferebatur occasio. Sed justus tempestatis excepto
 impetu, et undarum vi in spumam commutata,
 velut scopulus stabat, mittebatque ad Dominum
 gratam illam vocem: *Dominus dedit, Dominus
 abstulit? sicut Domino placuit, ita et factum est,*
 nec quidquam eorum quæ accidebant, lacrymis
 dignum duxit. Ubi vero advenit qui narraret quem-
 admodum filiis et filiabus convivantibus violentus
 quidam ventus oblectationis domum conquassasset
 tunc solum scidit vestem, ostendens condolentem
 naturam, atque iis agendis declarans patrem esse B
 se liberorum amantem. Attamen etiam tunc termi-
 num ac modum imponens dolori, et piis illis voci-
 bus quod venerat ornans, dicebat: *Dominus dedit,
 Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et fa-
 ctum est,* tantum non clamans in hunc modum:
 Pater vocatus rum dum voluit qui me patrem effe-
 cit. Statuit rursus sobolis mihi coronam auferre,
 haud repugno quominus sua auferat. Obtineat
 quo Domino visum est: ipse est generis conditor,
 ego organum. Quid necesse est, servus cum sim,
 dolere me frustra, ac de sententia quam nequeo
 irritam facere, conqueri? Verbis ejusmodi quasi
 jaculis justus ille diabolum confodit.

11. Postquam autem iterum inimicus eum vidit
 esse victorem, nec ulla harum ærumnarum con-
 cuti posse, tentationis admovit machinamentum
 carni ipsi, et corpore infandis vulneribus percusso
 effecit, ut ex eo vermium fontes scaturirent, vi-
 rumque ex regio throno deturbatum in sterquilio
 collocavit. Ille vero vel talibus **172** angustiis
 lacessitus, permansit immotus; et lacerato cor-
 pore, pietatis thesaurum in recondito animæ re-
 cessu inviolatum servabat. Cum igitur non haberet
 quod jam faceret hostis, insidiarum veterum re-
 cordatur; atque ad impium ac blasphemum consi-
 lium uxoris animum pertrahens, opera illius ag-
 grediebatur athletam concutere. Ac illa quidem
 temporis diuturnitati cedens, justo astitit, humi
 pronam, manus super iis quæ videbat complodens,
 pietatis ei fructus exprobrans, hinc veterem rei fa-
 miliaris opulentiam recensens, illinc mala præsen-
 tia commonstrans, et qualem ex qualibus sortitus
 esset vitam, et quam pro multis sacrificiis merce-
 dem a Domino recepisset. Et semper verba pusillo
 quidem mulierum animo digna proferebat: sed ta-

(9) Unus Colb. pro βίαιον habet νότιον, *austri-
 nus*. Mihi autem dubium non est quin vox νότιον
 addita quoque fuerit primum in libri ora ab ali-
 quo, qui ejus venti violentiam magis exprimere
 vellet: sed ea, ut aliæ multæ, postmodum in con-
 textum fluxit.

(10) Veteres quatuor libri προσήγε. Editi προσ-

ήγο τοῦ προτέρου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἐξαγγέ-
 λοντας, ἕτερος ἄγγελος ἤρχετο, χεῖρόνων πραγμά-
 των φέρων κατῆρειαν· ἀλλήλοις τε ἐπισυνήπτετο τὰ
 δευρὰ, καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιθρομὴν ἐξήλουν αἱ
 συμφοραὶ, καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὸ πρότερον θά-
 κρουον, ἕτερον προσήγετο πρόφασις. Ὁ δίκαιος δὲ
 ὡσπερ τις πρόβολος εἰστέκει, τὰς τοῦ χειμῶνος
 ὑποδεχόμενος προσβολὰς, καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἀφρόν
 τῶν κυμάτων τὴν βίαν, καὶ τὴν εὐγνώμονα πρὸς
 τὸν Δεσπότην ἤφειε φωνήν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ
 Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ
 ἐγένετο· καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων θαυρῶν
 ἠξίωσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔκε τις ἀγγέλλων, ὡς τοῖς παισὶ
 καὶ ταῖς θυγατράσιν εὐνοχουμένοις ἐπετίναξε πνεῦμά
 τι βίαιον (9) τὸ τῆς εὐφροσύνης θωμάτιον, τότε μὲ-
 νον τὴν ἐσθῆτα διέρόηξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπιθει-
 κνύμενος συμπλοῆς, καὶ ὅτι πατὴρ εἶη φιλόστοργ-
 γος οἷς ἔπραττε μαρτυρούμενος. Πλὴν καὶ τότε
 ταῖς λύπαις ὄρον καὶ μέτρον ἐπιτιθεῖς, καὶ ταῖς
 εὐσεβείαις ἐκείναις φωναῖς κοσμῶν τὸ γινόμενον,
 ἔλεγεν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος, ἀφείλετο·
 ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, μουνουχί
 τοιαῦτα βοῶν· Ἐκλήθη πατὴρ ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με
 ποιήσας ἐβούλετο χρόνον. Περιελεῖν μου τὸν ἐκ τῆς
 γονῆς στεφανου ἐβουλεύσατο πάλιν, οὐ διαμάχομαι
 περὶ τῶν ἰδίων αὐτῷ. Κρατεῖται τὸ τῷ Δεσπότη
 δοκοῦν· αὐτός ἐστιν ὁ πλάστης τοῦ γένους, ἐγὼ δὲ
 ὄργανον. Τί με χρὴ δούλου ὄντα δυσχεραίνειν ἄ-
 ὄνητα, καὶ μέμφεσθαι ψῆφον ἢ οὐ δύναμαι λύειν;
 Τοιούτοις τὸν διάβολον ὁ δίκαιος κατακόντιζε ῥή-
 μασιν.

C
 11. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμε-
 νῆς, καὶ οὐδενὶ τούτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ
 τῇ σαρκὶ τὸ τῆς πείρας προσήγε (10) μηχανήματα, καὶ
 τὸ σῶμα μαστιζὰς ἀρόρητοις πληγαῖς, σκολήκων ἀνα-
 δίδοσθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε· καὶ τῶν τῆς
 βασιλείας θρόνων τὸν ἄνδρα καταγαγὼν, ἐπὶ κοπρίας
 ἐκάθισεν. Ὁ δὲ, καὶ τοιούτοις βαλλόμενος πάθειν,
 ἀκίνητος ἔμεινε· καὶ σπαραττομένου τοῦ σώματος,
 ἄσυλον ἐφύλαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν τῷ
 κρουπτῷ τῆς ψυχῆς. Οὐκ ἔχων τοίνυν ὃ τι ποιήσει
 λοιπὸν ὁ πολέμιος, ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιβουλῆς
 ἔρχεται μνήμην, καὶ τὴν τοῦ γυναικίου διάνοιαν ὑπο-
 σύρας (11) εἰς ἀσεβῆ γνώμην καὶ βλάβημον, δι'
 ἐκείνης σαλεύειν ἐπειράτο τὸν ἀθλητὴν. Καὶ ἡ μὲν
 πρὸς τὸν μακρὸν χρόνον (12) ἀπαγορεύτασα, τῷ
 δικαίῳ παρίστατο, κάτω νενευκυῖα, καὶ τὰς χεῖρας
 ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις συγκρούουσα, καὶ τοὺς τῆς εὐσε-
 βείας αὐτῷ καρπούς ὀνειδίξουσα, καὶ καταλέγουσα
 μὲν τὴν παλαιὰν εὐθηνίαν τῶν οἰκειῶν, ὑποδεικνύουσα
 δὲ τὰ παρόντα κακὰ, καὶ οἶον ἐξ οἶων ἔλαχε βίον, καὶ
 τίνα τῶν πολλῶν θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότη
 μισθόν, ἔλεγέ τε ἀεὶ τῆς μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγο-

ήγαγε. Aliquanto post Colb. primus τοῦ... θρόνου,

(11) Unus codex Reg. διάνοιαν ἀποσύρας.

(12) Editio Paris. μακρὸν πόνον, *diutinum dolo-
 rem cum non posset ferre amplius*: sed qua aucto-
 ritate nixa sit hæc scriptura, nescio. Editio Basil.
 et nostri quatuor mss. μακρὸν χρόνον.

φυγίας ἄξια ῥήματα, ταραξῆαι δὲ πάντα ἄνδρα θυνά- A
μενα, καὶ περιτρέψαι καὶ γενναίαν διάνοιαν· πλανή-
τις γὰρ καὶ λάτρις περιέρχομαι, ἡ βασιλὴς δουλεύω,
καὶ πρὸς τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἠνάγκασμαι
βλέπειν, καὶ τρέφουσα πάλαι πολλοὺς, ἀγαπητῶς ἐκ
τῶν ἀλλοτρίων παρατρέφομαι νῦν· καὶ ὅτι καλὸν εἶη
καὶ χρήσιμον, ἀσεβῆτε χρῆσάμενον ῥήμασιν ἑαυτὸν
τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτίσαντος ἀρχῆς ἀκο-
νήσαντα ξίφος, ἢ διακαρτεροῦντα πρὸς τὰ θεινά, τὸν
ἐν τοῖς ἀγῶσι μάχθον ἑαυτῷ καὶ τῇ συνοικούσῃ μη-
κύνειν. Ὁ δὲ, ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεῖς, ὡς
ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα
πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα καθάπερ πρὸς
πολεμίαν ἀποστραφεῖς, τί φησιν; Ἴνα τί ὡς μία τῶν
ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγγω; Κατάθου, φησίν, ὦ γύναι,
τὴν συμβουλήν. Μέχοι τίνοσ; τὴν κοινὴν ἐν οἷς λέγεις B
ὕβριζεις ζωὴν; Ἐφεύσω καὶ τὴν ἐμὴν, ὡς οὐκ κῦ-
χόμην, ἀναστροφὴν, διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας καὶ
τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμισείας ἡσεθηκέναι νερόμικτα
νῦν, ἐπειδὴ περ ἐν μὲν σῶμα ἀμφοτέρους ἡμᾶς (13)
ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσες.
Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ
οὐχ ὑποίσομεν; Ἀνάμνησον τῶν φθασάντων σεαυ-
τὴν ἀγαθῶν. Ἀντιστήκωσον τὰ κρείττω τοῖς χείροσιν.
Οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁ βίος διόλου μακάριος. Τὸ διὰ
παντὸς εὖ πράττειν μόνου Θεοῦ. Σὺ δὲ, εἰ τοῖς παροῦ-
σιν ἀλγεῖς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σεαυτὴν παραμύθη-
σαι. Νῦν θαυρούεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον· νῦν
πτωχεύεις, ἀλλ' ἐπλούτησας πρότερον. Ἐπιεῖς τὸ
διειδῆς νῆμα τοῦ βίου, καὶ τὸ θολερὸν τοῦτο πίνουσα
καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν ποταμῶν ρεύματα διόλου C
φαίνεται καθαρὰ. Ποταμὸς δὲ, ὡς οἶσθα, ὁ βίος ἡμῶν,
ρέων ἐνθελεχῶς καὶ κύμασιν ἀλλεπαλήλοις πληρού-
μενος (14). Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέβρουσεν ἤδη, τὸ
δὲ ἐτι πορεύεται καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκυψε τῶν
πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἀπαντες
τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδε-
ξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;
Ἀναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὅμοια χρῆσθαι πράγματα
δι' αἰῶνος ἡμῖν; Διδάσκωμεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρῆ
διεξάγειν τὸν ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οἰκειῶν
ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως βούλεται τάττει
τὰ καθ' ἡμᾶς. Σοφὸς δὲ ἐστὶ, καὶ τὸ λυσιστελοῦν ἐπι-
μετρῆι τοῖς οἰκέταις.

12. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότη τὴν κρίσιν.
Ἀγάπα μόνου τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκουρού- D
μενα. Ὅπερ ἂν θῷ σοι, τοῦτο θέχου μεθ' ἑδουῆς.
Δεῖξον ἐν τοῖς ἀλγεῖνοῖς, ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης
ἄξια τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα ὁ Ἰωβ λέγων,
ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαβόλου τὴν προσβολήν,
καὶ τελείαν αὐτῷ τῆς ἥττης αἰσχύνην ἐπήγαγε. Τί οὖν
ἐντεῦθεν συνέβαιεν; Ἐφυγε αὐθις ἡ νόσος αὐτοῦ,
ὡς εἰκῆ προσελθούσα, καὶ μεθ' ἐν ἀνύσασα πλέον.
Ἀνέβαλεν εἰς δευτέραν ἡβὴν ἢ σάρξ· ἠνθασεν ὁ βίος
πάλιν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ διπλασίον ἐπὶ τὸν οἶκον

¹ Job II, 10. ² ibid.

(13) Vocem ἡμᾶς ex antiquis duobus libris ad-
didimus.

(14) Editio Paris. πλημυρούμενος. Veteres qua-

lia tamen, quæ virum omnem perturbare, et ani-
mum vel fortem subvertere possent. Vaga, inque-
bat, et ancilla oberro, regina servio, et ad meo-
rum famulorum manus respicere coacta sum, et
quæ multos olim nutrivi, bene nunc mecum agi
existimo si enutriar ex alienis. Addebat, melius
esse ac utilius si de terra se ipse exscinderet, im-
piis verbis utendo, et gladium iræ Conditoris ex-
acuendo, quam si malorum tolerantia sibi ipsi et
uxori certaminum laborem proroget. Ille vero his
verbis magis quam ullo malorum priorum offensus
et vultum ira replente, ad uxorem velut hostem
conversus, quid dicit? Quare tanquam una de
stultis mulieribus locuta es¹? Depone, o mulier,
inquit, illud consilium. Quousque dictis tuis dede-
corabis vitam communem? Violasti, quod Deus
avertisset, conversationem meam atque societa-
tem, et tuis istis verbis vitam meam etiam ca-
lumnia aspersisti. Videor nunc mihi dimidia ex
parte impie egisse: siquidem unum quidem cor-
pus utrosque nos nuptiæ præstiterunt, sed tu pro-
lapsa es in blasphemiam. *Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus*²? Redigas
tibi in memoriam præterita bona. Compensa bona
malis. Nullius hominis vita beata est omnino. Sem-
per felicem esse, solius Dei est. Tu igitur si ob
præsentia dolore afficeris, ex præteritis te ipsa
consolare. Nunc lacrymaris, at prius risisti: nunc
pauper es, at prius fuisti dives. Bibisti limpidum
vitæ laticem, jam turbidum bibens animo æquo pa-
tiare. Ne fluviorum quidem fluentia perpetuo appa-
rent pura. Est autem fluvius vita nostra, ut nosti,
continue fluens, ac fluctibus alternatim sibi succe-
dentibus referta. Etenim jam pars præterfluxit,
pars adhuc transit: pars jam emersit e fontibus,
pars vero emersura est, et ad commune mortis
mare festinamus omnes. *Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus*? Cogimusne
judicem nobis perpetuo paria suppeditare? Doce-
musne Dominum, quomodo debeat vitam nostram
moderari? Decreta sua penes ipsum sunt. Res no-
stras pro suo arbitratu regit. Est enim sapiens;
et quod utile est, id suis servis admetitur.

12. Cave curiosius perscruteris Domini iudicium.
Æqui bonique fac solum quæ ab illius sapientia
dispensantur. Quidquid dederit tibi, cum gaudio
accipe. Ostende in adversis exstitisse **173** et
letitia pristina dignam. His dicendis repulit Job
et hunc diaboli assultum, et integrum ei pudorem
de illata clade incussit. Quid igitur hinc evenit?
Fugit iterum ab illo morbus, tanquam qui acces-
sisset frustra, nec quidquam amplius effecisset.
Reversa caro in alteram pubertatem reviruit: flo-
ruit rursus vita bonis omnibus, et duplicatæ divi-

tuor libri πλημυρούμενος. Statim Reg. secundus et
Colb. primus τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ. Vox ultima deest in
vulgatis.

tiae undecunque in domum confluerunt, ut quasi nihil amisisset, unam partem haberet, pars vero altera justo esset patientiae merces. Sed cur et equos, et mulos, et camelos, et oves, et agros et omnes opulentiae delicias duplo recepit, liberorum vero numerus mortuis par prodiit? Quoniam bruta animalia et caducæ omnes divitiæ penitus interierant: liberi vero licet mortui, optima sui parte vivebant. Itaque aliis filiis filibusque iterum a Conditore ornatus, etiam hanc possessionem habebat duplicatam. Alii enim parentibus in vita afferebant lætitiā: alii, qui scilicet præivissent, genitorem exspectabant, omnes Job circumstaturi, ubi humanæ vitæ iudex congregaverit Ecclesiam universalem, ubi tuba adventum regis denuntians, edito in sepulcris sonitu vehementiore, corporum depositum reposeat. Tunc et nunc qui videntur mortui esse, viventibus citius sistentur opifici universorum. Ideirco, opinor, cum reliquas opes geminatas ei admensus fuisset, liberos tamen numero pares ei sufficere iudicavit. Vides quot et quanta justus ille Job per patientiam sibi congeserit bona? et tu igitur, si quid tibi molesti ex hesterno igne, qui dæmonum insidiis incensus est, accidit, id patienter ferto, et quam damnum intulit tristitiam cogitationibus melioribus consopito. Et juxta id quod scriptum est, *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*³. Ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ῥίψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει. Αὐτῷ πρόειπαι (18) ἡ θόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

AD ADOLESCENTES,

Quomodo possint ex gentilium libris fructum capere

1. Invitant me multa, ut dem vobis, adolescentes, consilium de iis quæ optima iudico, quæque vobis morem gesturis profutura esse existimavi. Cum enim id ætatis sim, fuerimque jam exercitatus multis rebus, et mutationem illam, qua omnia docentur, satis superque in utramque partem sim expertus, hinc factus sum rerum humanarum peritus, sic ut vitam recens instituentibus quasi viam tutissimam ostendere possim. Præterea statim post parentes necessitudine naturæ et propinquitate vobis ita conjunctus sum ut ego non minori vos benevolentia prosequar, quam vestri patres: vos vero nisi forte mea de vobis existimatio me deci-

³ Psal. Liv, 23.

(15) Illud. τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως, ita, si mavis, interpretari potes, *optima naturæ parte*.

(16) Veteres aliquot libri ἀπαιτήσα. Editi ἀπαιτήσει. Mox codices nonnulli καὶ οἱ νῦν. Deerat articulus in vulgatis. Subinde duo mss. περιστεύονται τὸν... δημιουργόν, *circumstabunt opificem*.

(17) Colb. primus ἐπιμερίσας.

(18) Sic libri veteres. Vox πρόειπαι deest in vulgatis.

(*) Eximiam hanc orationem, ad mss. in Bibliotheca Regia asservatos collatam Parisiis, anno 1819, in-8°, edidit G. A. F. Fremion, in Facultate Parisiensi humaniorum litterarum professor. Ejus editionem in recensione textus sequimur; codicum vero ab eo adhibitorum notitiam et varias lectiones infra exhibemus. Edr. Patr.

πανταχόθεν ὁ πλοῦτος συνέβρευσεν, ἵνα τὸ μὲν ὡς μηδὲν ἀπολωλέως ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας τῷ δικαίῳ μισθῷ. Διὰ τί δὲ ἵππους μὲν, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους, καὶ πρόβατα, καὶ γεώργια, καὶ πᾶσαν τὴν τῆς περιουσίας τρυφήν ἐκ τοῦ διπλασίου ἐπέδεδξατο, ὁ τῶν παιδῶν δὲ ἀριθμὸς ἴσος τοῖς ἀποθανούσιν ἐβλάστησεν; Ὅτι τὰ μὲν ἄλλα κτήνη, καὶ πᾶς ὁ πλοῦτος διαφθειρόμενος, εἰς τέλειαν ἤλθεν ἀπόλειαν· οἱ παῖδες δὲ, καὶ τεθνεώτες, ἔζων τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως (15). Κοσμηθεὶς οὖν αὖθις ἑτέροις υἱοῖς καὶ θυγατράσιν ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ τοῦτο εἶχε κτήμα διπλοῦν. Οἱ μὲν γὰρ παρήσαν τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῖς γεννήσασιν εὐφροσύνην παρέχοντες, οἱ δὲ προεδεύσαντες ἀνέμενον τὸν φυτεύσαντα· τότε πάντες περιστεύονται τὸν Ἰῶβ, ὅταν ὁ κριτὴς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς συναγάγῃ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πάνδημον· ὅταν ἡ σάλπιγξ, ἡ τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιδημίαν σημαίνουσα, τοῖς τάφοις σφοδρότερον ἐμβοήσασα, τὴν τῶν σωμάτων ἀπαιτήσῃ (16) παρακαταθήκην. Τότε καὶ οἱ νῦν εἶναι δοκοῦντες νεκροὶ θᾶπτον τῶν ζώντων παραστήσονται τῷ τῶν ὄλων δημιουργῷ. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, διπλοῦν τὸν ἄλλον πλοῦτον ἐπιμετήσας (17) αὐτῷ, τοῖς παισὶν ἀρκεῖσθαι τοῖς ἴσοις αὐτῶν ἐδικαίωσεν. Ὅρας ὅποσα ὁ δίκαιος Ἰῶβ ἐκ τῆς ὑπομονῆς ἐαυτῷ συνέλεξεν ἀγαθά; Καὶ σὺ τοίνυν, εἰ τί σοι προσεπέλασε δυσχερὲς ἀπὸ τοῦ χθὲς ἀναφθέντος πυρός ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς, τοῦτο καρτέρησον, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἁγίαν κοίτην καταύνασον λογισμοῖς· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει. Αὐτῷ πρόειπαι (18) ἡ θόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.

C

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ (19),

Ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων (*).

1. Πολλὰ με τὰ παρακαλοῦντά ἐστι ξυμβουλευσαί ὑμῖν, ὦ παῖδες, ἢ βέλπιστα εἶναι κρίνω, καὶ ἃ ξυνοίσειν ὑμῖν ἐλομένοις πεπίστευκα. Τὸ τε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχει, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδεύουσας ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς ματασχεῖν, ἔμπειράν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποιήκεν, ὥστε τοῖς ἄρτι καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὡς περ ὁδοῦ τῆς ἀτρακτατάτης ὑποδικνύουαι. Τῆ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονεάς ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτε αὐτὸς (20) ἑλαττόν τι πατέρων εὐνοίας νεμεῖν ὑμῖν, ὑμᾶς τε (21) νομιζῶ, εἰ μὴ τι ὑμῶν διαμαρτάνω τῆς γνώμας, μὴ ποθεῖν τοὺς τεκόντας, πρὸς ἐμὲ βλέ-

D

(19) Reg. primus et tertius ὁμιλία εἰς τοὺς, etc. Sed nomen homiliæ huic libello convenire nullo modo posse, res ipsa loquitur. Reg. secundus τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς νέους, ὅπως. Editio utraque ut in contextu. Vide Duceum in hunc libellum.

(20) Utraque editio μήτε αὐτοῦ. Antiqui sex libri αὐτός.

(21) Vulg. δέ. Edr.

ποντας. Εἰ μὲν οὖν προθύμως δέχοισθε τὰ λεγόμενα, τῆς δευτέρας τῶν ἐπαινουμένων ἔσσεσθε παρ' Ἡσιόδου τάξεως· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἶποιμι δυσχερὲς, αὐτοὶ δὲ μέμνησθε τῶν ἐπῶν δηλονότι, ἐν αἷς ἐκεῖνός φησι (21*). Ἄριστον μὲν εἶναι τὸν παρ' ἑαυτοῦ τὰ θέοντα ξυνορώντα· ἐσθλὸν δὲ κάκεινον τὸν τοῖς παρ' ἑτέρου ὑποδειχθεῖσιν ἐπάμενον· τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήδειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.

tur; eum denique qui ad neutrum idoneus est, ad omnia inutilem esse.

2. Μὴ θαυμάζετε δὲ, εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶσι, καὶ τοῖς ἐλλογίμοις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, δι' ὧν καταλείπασιν λόγων, συγγνωμένοις ὑμῖν, αὐτὸς τι παρ' ἑαυτοῦ λυσιτελέστερον ἐξευρηκέναι φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ξυμβουλευσάν ἤκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπασι τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ὡσπερ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἢ περ ἂν ἄγῃσι, ταύτη συνέπεσθαι· ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον αὐτῶν δεχομένους, εἰδέναι τί χρὴ καὶ παριδεῖν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ὅπως διακρινόμεν, τοῦτο δὴ καὶ διδάξω εὐθεν ἐλῶν. Ἡμεῖς, ὦ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρῆμα παντάπασιν τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὔτ' ἀγαθόν τι νομίζομεν ὅλως, οὔτ' ὀνομάζομεν, ὃ τὴν συντέλειαν ἡμῖν ἄχρη τούτου παρέχεται. Οὐκ οὖν προγόνων (22) περιφάνειαν, οὐκ ἰσχὺν σώματος, οὐ κάλλος, οὐ μέγεθος, οὐ τὰς παρὰ πάντων ἀνθρώπων τιμὰς, οὐ βασιλείαν αὐτήν, οὐχ ὃ τι ἂν εἶποι τις τῶν ἀνθρώπων, μέγα, ἀλλ' οὐδὲ εὐχῆς ἀξίον κρίνομεν, ἢ τοὺς ἔχοντας ἀποβλέπομεν· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον πρόβιμεν ταῖς ἐλπίσι, καὶ πρὸς ἑτέρου βίου κατασκευὴν (23) ἅπαντα πράττομεν. Ἄ μὲν οὖν ἂν συντελῇ πρὸς τοῦτον ἡμῖν, ἀγαπᾶν τε καὶ διώκειν παντὶ σθένει χρῆναι φαμεν· τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμενα πρὸς ἐκεῖνον, ὡς οὐδενὸς ἀξία παρορᾶν. Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐφικέσθαι, μαιζόνων δὲ ἢ καθ' ὑμᾶς ἀκροατῶν ἀκοῦσαι. Τοσοῦτόν γε μὴν εἰπών, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐνδειξαίμην, ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ τὴν, ἀφ' οὗ γέγονασιν ἄνθρωποι, τῷ λόγῳ τις συλλαβῶν καὶ εἰς ἐν ἀθροίσας εὐθαιμονίαν, οὐδὲ πολλοστῶ μέρει τῶν (24) ἀγαθῶν ἐκεῖνων εὐρήσει παρισυμμένην, ἀλλὰ πλείον τοῦ ἐν ἐκεῖνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφροσθηκότα, ἢ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὕαυ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλλον δὲ, ἐν' οἰκειοτέρῳ χρήσιμα παραδείγματι, ὅσα ψυχῇ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτόν καὶ τῶν βίων ἐκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἀγρουσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀπορρήτων (25) ἡμᾶς ἐκπαιθεύοντες· ἕως γε μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἐπακούειν τοῦ βᾶθους τῆς διανοίας αὐτῶν ἀπὸ οἴου τε, ἐν ἑτέροις οὐ πάντῃ διεστηκόσιν, ὡσπερ ἐν σκιάις τισι καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι τῶς προσημαζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιοῦμένους μιμούμενοι·

(21*) Ἑογ. καὶ ἡμ., v. 291-293.

(22) Editi οὐκ οὖν προγόνων. Unus e Combefisianis οὐκ οὖν προγόνων. Nec ita multo post Colb. tertius ἀξίον εἶναι.

(23) Unus Reg. βίου κατασκευὴν. Mox unus ms. συντελεῖ. Subinde unus Combefisianus τίς δὲ οὗτος. Alii duo et editi τίς δὲ οὖν οὗτος.

A piat, arbitror, si me respicitis, parentes minime desideraturos. 174 Itaque, si animo alacri verba mea exceperitis, inter eos qui ab Hesiodo laudantur, secundum locum obtinebitis; sin minus, ut ego nihil molesti dicam, ita vos carminum illorum reminiscamini, in quibus ait ille: Optimum quidem esse eum qui ex seipso ea quæ decent perspicit; bonum vero eum qui demonstrata ab aliis sequitur.

2. Neque vero miremini, si vobis quotidie ad præceptores euntibus, et cum veteribus viris, iisque præstantissimis consuescentibus, per ea quæ reliquerunt scripta, dicam me ex me ipso conducibilis quiddam adinvenisse. Accedo igitur, id vobis consilii daturus, ut ne semel vestri animi gubernaculum his viris permittentes quasi navigii alicujus, quacunque duxerint, hac sequamini: sed quidquid in eis utile fuerit carpentes, cognoscatis quid etiam contemni oporteat. Quæ igitur sint hæc, quoque modo discernamus, hoc jam docebo, inde exorsus. Nos, adolescentes, humanam hanc vitam nihil omnino esse arbitramur, nec quidquam bonum omnino putamus, aut nominamus, quod utilitatis nobis aliquid solum in hoc ævo afferat. Non avorum splendorem, non vires corporis, non pulchritudinem, non magnitudinem, non honores delatos ab omnibus hominibus, non regnum ipsum, non quidquid humanum dici potest, magnum nobis videtur, imo ne votis quidem dignum censemus, neque habentes respicimus: sed spe procedimus longius, et ad alteram vitam comparandam facimus omnia. Quæ igitur prodesse nobis possunt ad illam acquirendam, ea et amplecti, et totis viribus prosequi oportere dicimus: quæ vero ad eam non attinent, velut pretii nullius digna contemnere. Quæ autem hæc vita sit, et ubi et quomodo nobis ducenda, ut fuerit longius exponere quam præsens institutum sinat, ita fuerit auditorum majorum quam vos estis, audire. Tantum dicam, etque ex hoc fortasse vobis satis ostendero, quod si quispiam omnem simul ex quo homines nati sunt felicitatem sermone complexus, in unum coacervaverit, eam tamen comperiet ne minimæ quidem bonorum illorum parti æquiparandam esse: sed omnia præsentis vitæ bona plus a minimo futurorum dignitate distare, quam a rebus veris umbra et somnium. Imo vero ut exemplo magis idoneo utar, quanto anima omnibus præstat corpori, tanta est et utriusque vitæ differentia. Ad hanc autem deducunt sermones sacri, per arcana nos erudientes. Sed, dum per ætatem non licet intelligentiæ eorum altitudinem audire et assequi, interim in aliis scriptis non omnino diversis quasi in umbris quibus-

(24) Colb. primus μέρει τῷ μεγέθει τῶν. Aliquanto post editi ἀξίαν ἀφροσθηκότα. Libri veteres ἀφροσθηκότα, recte.

(25) Colbertini secundus et tertius ἀπορρήτων δογμάτων. Sed ultima vox neque in vulgatis, neque in aliis veteribus libris invenitur.

dam et speculis in antecessum animi intuitu exercemur, eos, qui in militari disciplina **175** exercentur, imitati : qui ubi in manuum motu atque saltationibus experientiam adepti fuerint, in certaminibus ex hac ipsa ludicra disciplina fructum percipiunt. Et certe putandum est certamen certaminum omnium maximum nobis propositum esse, pro quo agenda nobis sunt omnia et laborandum pro viribus ut ad id præparemur, atque poetis, et historicis, et rhetoribus, et hominibus omnibus utendum, unde utilitas aliqua ad animam curandam accessura sit. Quemadmodum enim infectores quidquid ingendum est prius curis quibusdam præparant, et ita demum colorem sive purpureum sive quempiam alium inducunt : eodem modo et nos quoque, si indelebilis in nobis honesti gloria **B** omni tempore permansura est, his externis ante initiati, deinde sacras et arcanas doctrinas edisemus : et solem velut in aqua videre assueti, sic luci ipsi oculos admovebimus. Quod si mutua quædam convenientia intersit inter doctrinas, earum nobis cognitio valde utilis fuerit : sin minus, certe earum inter se collatarum discrimen internosse, ad potiolem firmandam non parum contulerit. Sed cuinam rei comparata doctrina utraque, possis imaginem assequi? Certe quemadmodum arboris propria virtus est, tempestivo fructu scatere, et tamen folia etiam circum ramos exagitata aliquid eis ornamentum conciliant: ita et animæ quoque primarius fructus est veritas ipsa, sed tamen haud ingratus est externæ sapientiæ amictus, tanquam **C** si folia quædam fructui et umbraculum et aspectum non inamœnum præbeant. Dicitur igitur et Moyses ille perquam eximius, cujus nomen apud omnes homines ob sapientiam maximum est, exercitato in Ægyptiorum disciplinis animo⁴, ita ad ejus qui est contemplationem devenisse. Similiter autem posterioribus quoque temporibus sapientem Danielem sapientiam Chaldæorum in Babylone doctum⁵, ita demum doctrinas sacras attigisse tradunt. Sed quod externæ hæ disciplinæ non sint animabus inutiles, sat dictum est: consequens est ut jam dicamus, quomodo ipsarum participes fieri vos oporteat. Primum quidem rebus omnibus quæ a poetis dicuntur (ut hinc initium sumam), varia cum dicant, nequaquam ordine adjiciendus animus est : sed ubi **D** facta aut dicta virorum bonorum vobis narraverint, eos et diligere et imitari operæ pretium est, et quam maxime nitendum ut tales efficiamur; sed

⁴ Act. viii, 22. ⁵ Dan. i, 4.

(26) Basilius hoc dicit, Christianum ita adjuvari profana poetarum et oratorum doctrina, ut milites gesticulandi saltandique arte in suis exercitationibus adjuvantur. Vide Ducæum.

(27) Sic Colbertini secundus et tertius. Editi et alii mss., ἡμῶν ἢ, quod decurtatum erat et mutilum.

(28) Editio utraque προῦργον ἄν. Antiqui tres libri προῦργου.

(29) Unus Reg. φησί.

(30) Editio utraque εἰσὶ Μῆ. Veteres quinque

A οἱ γε (26), ἐν χειρονομίαις καὶ ὀρχήσεσι τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἐκ τῆς παιδείας ἀπολαύουσι κέρδους. Καὶ ἡμῶν δὲ οὖν ἀγῶνα προκείσθαι πάντων ἀγῶνων μέγιστον νομίζειν χρεῶν, ὑπὲρ οὗ πάντα ποιητέον ἡμῶν καὶ πονητέον εἰς δύναμιν ἐπὶ τὴν τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιῶς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τῆς τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι. Ὡςπερ οὖν οἱ θεουσοποιοὶ, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὃ τί ποτ' ἂν ἢ τὸ δεξιόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργόν, ἂν τε τι ἕτερον ἢ τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῶν (27) ἀπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὲ τούτοις προτελεσθέντες, τὴνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορόρητων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων· καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄραν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις οἰκτιότης πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προῦργου (28) ἡμῶν αὐτῶν ἢ γνώσις γένοιτο· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τό γε, παράλληλα θέντας, καταμαθεῖν τὸ διάφορον, οὗ μικρόν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτίονος. Τίμὲ μέντοι καὶ παρεικάσας τῶν παιδύσεων ἑκατέραν, τῆς εἰκότος ἂν τύχοις; Ἴηπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρῦειν ὠραίω, φέρει δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὲ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρι γε μὴν οὐδὲ τὴν ἕνδοξον σοφίαν περιβεβλησθαι, οἷον τινα φύλλα σκέπων τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ, οὗ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσέλθειν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ κἂν τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δαυιδὴ ἐπὶ Βαβυλωνίως φασὶ (29) τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἀφασθαι παιδευμάτων. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἄχρηστον ψυχαῖς μαθήματα τὰ ἔξωθεν δὲ ταῦτα, ἰκανῶς εἴρηται. Ὅπως γε μὴν αὐτῶν μεθεκτίον ὑμῶν, ἔξῃς ἂν εἶη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς παρὰ τῶν ποιητῶν (ἐν ἐντεῦθεν ἀρξώμαι), ἐπεὶ παντοδαποὶ τινὲς εἰσι κατα τοὺς λόγους, μὴ (30) πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχειν τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῶν διεξίωσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ ὅτι μάλιστα πειράσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ **D** μοχθηροῦς ἀνδρῶν ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ (31) φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὅσα, οὐχ ἥττον ἢ τὸν Ὀδυσσεῖα φασὶν ἐκεῖνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἢ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς

libri ita ut edendum curavimus.

(31) Colbertini duo libri et Reg. primus ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα δεῖ, etc., sic ut vox μιμήσει referatur ad verbum ἔλθωσι, quasi ejus loci hæc esset sententia : Cum autem devenerint ad flagitiosos homines per imaginem eorum, hoc est, eos depingendo Unus codex a Combefisio collatus ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην, etc., quam scripturam meliorem esse ait vir doctissimus. Editi ἔλθωσι, τῇ μιμήσει ταύτην δεῖ.

ἔστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὡσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπαινεσόμεθα τοὺς ποιητάς, οὐ λοιδορούμενους, οὐ σκώπτοντας, οὐκ ἐρωῶντας ἢ μεθύοντας μεμιουμένους, οὐχ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ὄψιδις ἀνειμέναις τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζωνται (32). Πάντων δὲ ἤκιστα περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοι προσέξομεν, καὶ μάλιστα ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξιῶσι καὶ τούτων οὐδὲ ὁμοιοῦντων. Ἀδελφὸς γὰρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφόν, καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις αὖθις πρὸς τοὺς τεκόντας πόλεμος ἔστιν ἀκήρυκτος. Μοιχείας δὲ θεῶν καὶ ἐρωτας καὶ μίξεις ἀναφανδόν, καὶ ταύτας γε μάλιστα τοῦ κορυφαίου πάντων καὶ ὑπάτου Διὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἅ κ' ἄν (33) B περὶ βουσιγμάτων τις λέγων ἐρυθριάσει, τοῖς ἐπὶ σκηνῆς καταλείψομεν.

parentes implacabile bellum est. Adulteria autem deorum amoresque et apertos complexus, et maxime congressus Jovis, qui, ut ipsi dicunt, princeps est omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit), actoribus scenicis relinquamus.

3. Ταυτὰ δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω καὶ μάλιστα ὅταν ψυχαγωγίας ἕνεκα τῶν ἀκουόντων λογοποιῶσι. Καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεται τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ἡμῖν (34) τὸ ψεῦδος, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προειλομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἔστιν. Ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον (35). Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοἷς μὲν λοιποῖς ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροῆς ἔστιν ἡ ἀπόλαυσις, C ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει· οὕτω δὴ κ' αὐτὰ ταῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπιχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι τινα καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελιτῶν τὴν εἰκόνα, τῶν λόγων ὑμῖν μεθεκτέον. Ἐκεῖναί τε γὰρ οὔτε ἅπασιν τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἂν ἐπιπτώσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβούσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήκαν. Ἡμεῖς τε, ἢν σωφρονώμεν (36), ὅσον οἰκτεῖον ἡμῖν καὶ συγγενές τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπούμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδιωνῆς τοῦ ἀνθους ὀρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα (37). Εὐθύς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων, καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσῆκε, κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὴν σπάρτον ἄγοντας. Καὶ ἐπειδήπερ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ (38) τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν

cum ad flagitiosos homines devenerint, tunc obturatis auribus cavendum ne imitemur, non minus quam Ulysssem aiunt illi Sirenum cantus cavisse. Nam sermonibus pravis assuescere, quædam via est ad ipsa facta. Quapropter custodia omni servanda anima est, ne per sermonum voluptatem quidquam vitiosum imprudentes suscipiamus, perinde ut qui melle admisto sumunt venena. Non igitur poetas **176** laudabimus, cum convician- tur, cavillanturque : non cum amasios aut ebrios depingunt : non cum felicitatem affluentibus mensa atque cantilenis dissolutis metiuntur. Sed minime omnium, poetis de diis disserentibus intenti erimus ; et maxime cum de illis tanquam de multis, iisque ne inter se quidem consentientibus habuerint sermonem. Frater enim adversus fratrem apud illos seditionem concitat atque discordiam, et pater adversus liberos, hisque rursus adversus parentes implacabile bellum est. Adulteria autem deorum amoresque et apertos complexus, et maxime congressus Jovis, qui, ut ipsi dicunt, princeps est omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit), actoribus scenicis relinquamus.

3. Eadem certe et de historicis dicere habeo, præsertim cum ad audientium animum oblectandum historias conscribunt. Nec etiam rhetorum mentiendi artem imitabimur. Etenim neque in judiciis, neque in aliis actionibus conveniens nobis fuerit mendacium, qui rectam ac veram vitæ viam amplexi simus, et quibus non litigare lege præceptum sit. Sed illa magis probabimus, in quibus virtutem laudaverint, aut vituperarint vitium. Ut enim reliqui solo florum bono odore aut colore perfruuntur, apes vero mel etiam ex eis excerpere norunt : ita hic quoque, qui non solam ejusmodi librorum jucunditatem ac suavitatem consecantur, iis licet aliquid etiam utilitatis ex illis in anima reponere. Omnino igitur ad apum exemplum, his libris utendum vobis est. Illæ enim neque floribus omnibus ex æquo insidunt, neque etiam ad quos advolant, eos totos auferre conantur : sed cum ex eis quantum idoneum est ad opus, semel collegere, reliquum dimittunt. Nos quoque si sapimus, ubi quantum nobis congruit, ac veritati affine est, ex his scriptis collegerimus, reliquum prætermittimus. Et quemadmodum in decerpendo roseti flores devitamus : sic et in talibus sermonibus quidquid utile est carpentes, noxium vitemus. Statim igitur ab initio disciplinas singulas considerare, et ad finem accommodare, operæ pretium est, ut est in Dorico proverbio, *lapidem ad funiculum ducentes*. Et quando per virtutem ad nostram illam vitam pervenire nos oportet, de hac autem multa poetis, multa historicis, multo plura philosophis

(32) Editi ὀρίζονται. At mss. multi ὀρίζονται.

(33) Sic veteres quinque libri. Editi ἅς κ' ἄν.

(34) Editio Paris. ἐπιτήδειον ὑμῖν. At mss. quatuor ἡμῖν.

(35) Unus mss. ἢ κακίαν διέβαλον. Mox Colb. tertius καὶ τῆς.

(36) Reg. primus ἵνα σωφρονώμεν. Nec ita multo

post Colb. tertius λόγων τὸ ἡδὺ λαβόντες τὸ βλαβερόν.

(37) Editi φυλαξόμεθα. At mss. multi φυλαξόμεθα. Statim Colb. tertius περισκοπεῖν.

(38) Editio Paris. ἡμᾶς ἐπὶ. Editio Basil. et duo mss. ἡμῖν ἐπὶ. Alii quatuor mss. ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι, alio ordine.

decantata sunt, ad ejusmodi sermones maxime ad-
jungendus animus est. Nec enim utilitas parva est,
familiaritatem quamdam atque consuetudinem vir-
tutis ingenerari adolescentum animis, cum soleant
inconcussa permanere talium documenta alte in
eis ob animorum teneritudinem impressa inscul-
ptaque. Ecquid tandem aliud Hesiodum cogitasse
putabimus, cum illos versus ab omnibus decantatos
composuit, nisi ut adhortaretur adolescentes ad
virtutem? Aspera quidem, inquit, primum est et
accessu difficilis, multoque sudore ac labore plena,
atque ardua via, quæ deducit ad virtutem. Quapro-
pter non est cujusvis ad eam viam accedere, ob
acclivitatem: neque ei, qui accessit, facile est ad
extremum pervenire. Sed, cum semel summum at-
tigerit, intueri licebit quam lævis et pulchra **177** B
sit, quam facilis et expedita, jucundiorque itinere
alio ad vitium ducente: quod statim ob viciniam
arripi posse dixit idem ille poeta. Mihi enim vide-
tur, cum hæc litteris proderet, nihil aliud sibi
proposuisse, quam ut hortaretur nos ad virtutem,
invitaretque omnes ut essent boni, et ne laboribus
fracti, ante obtentum finem desistamus. Atque
etiam si quis alius similiter virtutem celebravit,
ejus sermones veluti in idipsum ferentes recipiamus.

4. Jam vero, ut ego a viro quodam, qui assequendū
mentem poetæ peritus erat, audivi, tota Homeri
poesis virtutis laus est; in eoque omnia præter id
quod ornandi sermonis gratia adjectum est, huc
tendunt, maxime autem ubi Cephallenorum ducem
e naufragio nudum servatum exhibuit. Primum qui
dem narrat reginam eum, simul ut in conspectum
venit, reveritam esse, tantum aberat ut pudere eum
deberet, quod nudus solusque conspiceretur, cum
virtus vestium loco eum exornaret. Deinde a reli-
quis quoque Phæacibus tantæ estimatum esse, ut re-
lictis deliciis in quibus vivebant, suspicerent illum
omnes, æmularenturque, nec ullum tunc in Phæa-
cibus fuisse, qui aliud quidquam optaret magis
quam ut Ulysses esset, idque e naufragio servatus.
In his enim aiebat ille mentis poetæ interpres. Ho-
merum tantum non clamantem dicere: Habenda
est vobis, o homines, virtutis cura, quæ et una cum
naufrago enatat, et in terram ejectum nudum feli-
cibus Phæacibus reddit venerabiliorem. Et profecto
res sic se habet. Nam possessiones reliquæ non
sunt possessorum magis quam quorumlibet alio-
rum, velut in tesserarum ludo huc et illuc trans-
latæ. Virtus autem ex possessionibus sola est, quæ
nequeat auferri: tum vivo tum mortuo astans.

(39) Colb. tertius τὰ τῶν τηλικούτων... ἀπαλό-
τητα ψυχῆς.

(40) Antiqui duo libri et editi ἀθρόαν. Alii tres
ἀθρόον.

(41) In Ἔργοις καὶ ἡμέραις, v. 285-290.

(42) Editi εἰς τοῦτον, male. Regii tres mss. et
Colb. secundus εἰς ταῦτον, bene. Mox in quibusdam
mss. legitur ἀποδεχόμεθα: in aliis vero ἀποδεχό-
μεθα.

ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ
δὲ συγγραφεῦσι, πολλῶν δὲ ἔτι πλείων φιλοσόφοις ἀν-
δράσιν ὑμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα
προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γὰρ τὸ ὄφελος, οἰκειότητά τινα
καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς
ἐγγενέσθαι· ἐπεὶ περ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ
τῶν τοιούτων (39) μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν
ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Ἡ τί ποτε ἄλλο δια-
νοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταυτί ποιῆσαι τὰ
ἔπη, ἃ πάντες ἄθουσι, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς
νέους ἐπ' ἀρετὴν; Ὅτι τραχεῖα μὲν πρότον καὶ
δύσβατος, καὶ ἰδρωτὸς συχνοῦ καὶ πόνου πλήρης,
ἢ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα, καὶ ἀνάγκης, ὁδός. Διόπερ οὐ
παντός, οὔτε προσβῆναι αὐτῇ διὰ τὸ ὄρθιον, οὔτε,
προσβάντι, ῥαδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν. Ἄνω δὲ γε-
νομένῳ ὄρθῳ ὑπάρχει, ὡς μὲν λεία τε καὶ καλή, ὡς
δὲ ῥαδία τε καὶ εὐπορος, καὶ τῆς ἐτέρας ἡθίων τῆς
ἐπὶ τὴν κακίαν ἀγούσης, ἣν ἀθρόον (40) εἶναι λαθεῖν
ἐκ τοῦ σύμπεγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητὴς ἔφησεν (41).
Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς
ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προκαλούμενος ἅπαντας ἀγαθοὺς
εἶναι, ταῦτα διελθεῖν, καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέν-
τας πρὸς τοὺς πόνους προαποστήναι τοῦ τέλους. Καὶ
μέντοι καὶ εἴ τις ἕτερος ἔοικότα τοῦτοις τὴν ἀρετὴν
ὑμνησεν, ὡς εἰς ταῦτον (42) ἡμῖν φέροντας τοὺς
λόγους ἀποδεχόμεθα.

4. Ὡς δὲ ἐγὼ τινας ἤκουσα δεινοῦ καταμαθεῖν
ἀνδρὸς ποιητοῦ διάνοιαν, πᾶσα μὲν ἢ ποιήσεις τῶν
Ὀμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς
τοῦτο φέρει, ὃ τι μὴ πάρεργον· οὐχ ἡχίστα δὲ ἐν οἷς
τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν
ἐκ τοῦ ναυαγίου περισωθέντα, πρότον μὲν αἰδέσθαι
τὴν βασιλίδα φανέντα μόνον· τοσοῦτου δεινὴν αἰσχύνην
ὄφλησαι γυμνὸν ὄφθέντα μόνον, ἐπειδὴ περ (43) αὐτὸν
ἀρετῇ ἀντὶ ἱματίων κεκοσμημένον ἐποίησε· ἔπειτα
μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαιάξει τοσοῦτου ἄξιον νομι-
σθῆναι, ὥστε, ἀφέντας τὴν τρυφήν ἢ συνέξων, ἐκεῖ-
νον (44) ἀποβλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας, καὶ μηδένα
Φαιάκων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τί ἂν εὐξασθαι μᾶλλον,
ἢ Ὀδυσσεῖα γενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περι-
σωθέντα. Ἐν τοῦτοις γὰρ ἔλεγεν ὁ τοῦ ποιητοῦ τῆς
διανοίας ἐξηγητὴς, μονονουχὶ βοῶντα λέγειν τὸν
Ὀμηρον, ὅτι Ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὦ ἀνθρω-
ποι, ἢ καὶ ναυαγήσαντι συνευνήχεται, καὶ ἐπὶ τῆς
χέρσου γενόμενον γυμνὸν (45) τιμιώτερον ἀποδείξει
τῶν εὐδαιμόνων Φαιάκων. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὰ
μὲν ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ
καὶ οὐτινοσοῦν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστίν, ὥσπερ ἐν
παιδιᾷ κύβων τῆδε κάκεισε μεταβαλλόμενα· μόνη
δὲ κτημάτων ἢ ἀρετὴ ἀναφαίρετος, καὶ ζῶντι καὶ
τελευτήσαντι παραμένουσα. Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων

(43) Codex Oliv. et Colb. tertius ὄφθέντα, ἐπει-
δὴ περ. Alii mss. et editi ὄφθέντα μόνον. Lege
Odyss. Z.

(44) Colbertini duo εἰς ἐκεῖνον. Vocula εἰς neque
in vulgatis neque in aliis mss. legitur. Ad sen-
sum quod attinet, nihil refert utrum addatur,
necne. Haud longe editio Paris. εὐξασθαι, male.
At mss. εὐξασθαι, optime.

(45) Colb. tertius γυμνὸν ὄφθέντα.

μοι δοκεῖ πρὸς εὐπόρους τοὺς εἰπεῖν τό.

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
 Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
 Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλως ἔχει (46).

Παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ τὰ Θεόγνιδος, ἐν αἷς φησι τὸν Θεόν, οὕτινα δὴ καὶ φησί, τοῖς ἀνθρώποις τὸ τάλαντον ἐπιρρέπειν ἄλλοτε ἄλλως ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δὲ μηδὲν ἔχειν· Καὶ μὴν καὶ ὁ Κεῖός που σοφιστῆς Πρόδικος (47) τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ἀδελφὰ τούτοις εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐφιλοσόφησεν· ὃ δὲ καὶ αὐτῷ τὴν διάνοιαν προσεκτέον· οὐ γὰρ ἀπόβλητος ὁ ἀνὴρ. Ἐχει δὲ οὕτω πως ὁ λόγος αὐτῷ, ὅσα ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς τῆς διανοίας μέμνημαι, ἐπεὶ τὰ γε ῥήματα οὐκ ἐπίσταμαι, πλὴν γε δὴ ὅτι ἀπλῶς οὕτως εἴρηκεν ἄνευ μέτρου. Ὅτι νέω ὄντι τῷ Ἡρακλεῖ κομιδῇ, καὶ σχεδὸν ταύτην ἄγροντι τὴν ἡλικίαν, ἣν καὶ ὑμεῖς νῦν, βουλευομένω ποτέρων τράπηται τῶν ὁδῶν, τὴν διὰ τῶν πόνων ἀγούσαν πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὴν ῥάστην, προσελθεῖν δύο γυναῖκας, ταύτας δὲ εἶναι Ἀρετὴν καὶ Κακίαν· εὐθύς μὲν οὖν καὶ σιωπώσας ἐμφαίνειν ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ διάφορον. Εἶναι γὰρ τὴν μὲν ὑπὸ κομμωτικῆς διεσκευασμένην εἰς κάλλος, καὶ ὑπὸ τρυφῆς διαρρέειν, καὶ πάντα ἐσμὸν ἡδονῆς ἐξερτημέναν ἄγειν· ταῦτά τε οὖν δεικνύναι, καὶ ἔτι πλείω τούτων ὑπισχνουμένην, ἔλκειν ἐπιχειρεῖν τὸν Ἡρακλέα πρὸς ἑαυτὴν· τὴν δ' ἑτέραν κατεσκληκέναι, καὶ ἀχμεῖν, καὶ σύντονον βλέπειν, καὶ λέγειν τοιαῦτα ἕτερα· ὑπισχεῖσθαι γὰρ οὐδὲν ἀνειμένον, οὐδὲ ἡδῶ, ἀλλ' ἰδρώτας μυρίουσας καὶ πόνους καὶ κινδύνους διὰ πάσης ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης. Ἄθλον δὲ τούτων εἶναι θεὸν γενέσθαι, ὡς ὁ ἐκείνου λόγος· ἢ περὶ δὴ καὶ (48) τελευτῶντα τὸν Ἡρακλέα ξυνέπεσθαι. Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ὧν δὴ καὶ λόγος τις ἔστιν ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, εἰς δύναμιν ἕκαστος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγραμμάσιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον, οἷς πειστέον καὶ πειρατέον ἐπὶ τοῦ βίου δεικνύναι τοὺς λόγους. Ὡς ὃ γε τὴν ἄχρη ῥημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἔργω βεβαιῶν

Οἷος πέπνυται· τοῖ δὲ σκιαὶ ἀίσσουσι (49).

Καὶ μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον παραπλήσιον εἶναι, ὡς περὶ ἂν εἰ ζωγράφου θαυμαστὸν τι οἷον κάλλος ἀνθρώπου μιμησαμένου, ὃ δὲ αὐτὸς εἶη (50) τοιοῦτος ἐπὶ τῆς ἀληθείας, οἷον ἐπὶ τῶν πινακῶν ἐκείνος ἐδειξεν. Ἐπεὶ τὸ γε λαμπρῶς μὲν ἐπαινεῖσαι τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ μέσον, καὶ μακροῦς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτείνειν λόγους, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἡδῶ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλεον ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμᾶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρινομένοις τὰ δράματα· οἱ ὡς βασιλεῖς καὶ θυνάσται πολλάκις εἰσέρχονται, οὔτε

(46) Et Plutarchus quoque in *Solonis Vita*, c. 3, hos versus tribuit Soloni: sed tamen inter Theognidis *Gnomas* versu 316 legi, jam pridem notavit Ducæus. Nec ita multo post in Colb. tertio e regione vocis ἔμπεδον legitur βεβαιον. Librarius autem cum hanc vocem in margine addidit, nihil aliud sibi proposuisse videtur, nisi ut moneret ἔμπεδον idem valere quod βεβαιον.

(47) Sic Colb. secundus et tertius cum Reg. tertio. Vox Πρόδικος deest in vulgatis. Notat quoque

A Unde et Solon mihi videtur illud ad divites dicere:

*Sed nos divitiis non commutabimus ullis
 Partam virtutem: nam semper firma manebit
 At vero huc illuc humana pecunia transit.*

Consimiles autem his sunt et Theognidis versus, in quibus dicit Deum (quemcunque tandem ille Deum dicat) hominibus alio et alio modo trutinam degravare, interdum illos divitiis affluere, interdum nihil habere. Quin et Ceus sophista Prodicus alibi in suis scriptis affinia his in virtutem ac vitium conscripsit: qui et ipse audiendus attento animo est, cum vir sit non contemnendus. Hæc autem dicit, quantum ego viri sententiam memoria teneo, siquidem verba ipsa non memini, nisi quod hæc simpliciter absque metro enarrarit. Nimirum ad Herculem juvenem, et fere eam ætatem, quam nunc vos, agentem, et utram viam, hancne quæ per labores ad virtutem ducit, an alteram illam facillimam carperet, **178** deliberantem, mulieres duas accessisse, eas autem esse Virtutem ac Vitium, et ipsas tacentes discrimen quod inter se intererat, habitu ipso confestim declarasse. Unam quidem a comendi arte pulchritudinis comparandæ causa exornari, et deliciis diffluere, omneque voluptatis examen secum copulatum ducere, isthæc ostendere, et plura his adhuc pollicentem conari Herculem ad se trahere: alteram vero macram et squalidam esse, et habere oculos intentos, et talia alius generis proferre, polliceri nihil remissum, nihil jucundum, sed permultos sudores laboresque, ac pericula tota terra marique subeunda: præmium autem horum esse, deum fieri (ut quidem ille loquitur); denique hanc ipsam Herculem secutum esse. Et fere quotquot sese ob sapientiam spectabiles aliquo modo præstitere, singuli pro viribus, aut minus aut amplius, virtutis laudem in suis scriptis reliquerunt, quibus obtemperandum est, eorumque sermones ipsa vita exprimere conandum. Nam qui philosophiam verbotenus apud alios manentem facto confirmarit, sapit solus, reliqui velut umbræ volitant. Hocque mihi videtur esse ejusmodi, tanquam si pictor admirandum quiddam, puta hominis pulchritudinem, imitatus sit: hic autem ipse talis vere existat, qualem ille in tabulis expressit. Nam magnifice in propatulo virtutem collaudare, et orationes longas de ea habere, privatim vero voluptatem temperantire præferre, et quæstum justitiæ antepondere, hoc ego dixerim simile esse actoribus scenicis personas quasdam sustinentibus, qui plerumque velut reges et dynastæ introducuntur, cum

Combefisius, nomen Πρόδικος in suo cod. Maz. reperiri: sed cum mihi verisimile fiat hunc codicem unum aliquem e nostris esse, ipsum numerare nolui. Lege Ducæum.

(48) Unus Colb. δὴ οὖν καὶ.

(49) Versus est Homeri Ὀδυσσ. κ, 493, qui scriptus est de Tiresia vate Thebano.

(50) Colb. tertius αὐτὸς τις εἶη. Mox idem codex ἐπαινεῖν τὴν

neque reges sint, neque dynastæ, et forte omnino A
ne liberi quidem. Ad hæc musicus non lubens tole-
rarit sibi esse dissonam lyram : neque præfectus
chori chorum sibi astare, qui quam maxime con-
cinnus non sit. A se igitur quisque dissidebit ipse,
nec vitam cum verbis consentientem exhibebit : sed
lingua quidem juravit, mens vero injurata est, di-
cet ex Euripide; et videri potuis bonus quam esse
studebit. Atqui hic est extremus injustiæ terminus,
si qua fides Platoni habenda est, quempiam videri
justum, qui non sit. Sermones igitur qui rerum
honestarum complectuntur præcepta, sic recipia-
mus. Et quoniam bonæ quoque priscorum homi-
num actiones aut memoriæ successionem ad nos
usque conservantur, aut in poetarum aut histori-
corum monumentis custodiuntur, ne utilitas qui- B
dem, quæ hinc nasci potest, desit nobis. Verbi
gratia, homo quidam circumforaneus conviciis
Periclem consecrabatur, hic autem non attendebat,
et die tota perstitit uterque, ille quidem permultis
probris incessens, hic vero nequaquam curans.
Deinde vespere jam facto, tenebrisque obortis, vix
discedentem Pericles facem præferens deduxit, ne
sibi inutilis foret exercitatio philosophiæ. Rursus
quidam Euclidi Megarensi iratus, mortem ei 179
minitatus est, ac juravit : hic rursus juravit fac-
tutum se ut sibi ille placaretur ac infestus esse
desineret. Quam utile fuerit talium exemplorum
aliquid in memoriam venire, cum vir jam ab ira
detinetur ! Nam credendum non est tragædiæ te-
mere dicenti : *In hostes ira armat manum* : sed C
longe satius ne irasci quidem omnino. Quod si id
facile factum non est, rationem certe velut frenum iræ
objicientes, efferri eam ulterius ne permittamus.

5. Sed rursus orationem reducamus ad actionum
bonarum exempla. Percutiebat quidam Sophronisci
filium Socratem in ipsam faciem, facto sæpius im-
petu : hic autem nihil repugnavit, sed sive ebriosum
illum iram suam exsatiare, sic ut intumesceret jam
ejus vultus præ plagiis, essetque saniosus. Ubi au-
tem ille a verberibus destitisset, Socrates quidem
nihil aliud fecisse dicitur, quam fronti suæ quasi
statuæ inscripsisse auctorem, *Talis faciebat*, seque
hoc modo vindicasse. Hæc fere cum tendant eodem
ac nostra, operæ pretium esse censeo viros tantos
nobis esse imitandos. Illud enim Socratis germa-
num est præcepto illi, maxillam cædenti præbere D
oportere et alteram⁶, nedum ulciscamur nos. Peri-
clis autem factum, aut Euclidis, est huic simile,
quod persequentes sustinere, et ipsorum iram

⁶ Matth. v, 39.

(31) Ducæus, ut solet, hunc locum, ἀλλ' ἡ γλῶττα, etc., in suis notis docte et exquisite illustrat.

(32) Colb. tertius διήρκεσαν, perstiterunt. Editi et alii mss. διήρκεσε. Si leges διήρκεσε, supplenda est vox ἐκάτερος, perstitit uterque. Subinde Colb. secundus prima manu ἀφειθῶς ἐλάττων.

(33) Colb. tertius πληγῶν ὡς ἐλάττων. Nec ita multo post idem codex ὡσπερ ἐν ἀνδριάντι. Notam

βασιλεῖς οὐτε, οὔτε θυνάσται, οὔτε μὲν οὖν, τυχόν, ἐλεύθεροι τὸ παράπαν. Ἐἴτα μουσικὸς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν δέξαιτο ἀνάμωστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ ὅτι μάλιστα συνάδοντα τὸν χορὸν ἔχειν. Αὐτὸς δὲ τις ἕκαστος διαστασιάζει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογοῦντα τὸν βίον παρέξεται· ἀλλ' ἡ γλῶττα (31) μὲν ὁμώμοκεν, ἡ δὲ φρῆν ἀνώμοτος, κατ' Εὐριπίδην ἐρεῖ· καὶ τὸ δοκεῖν ἀγαθὸς πρὸ τοῦ εἶναι διώξεται. Ἄλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἔσχατος τῆς ἀδικίας ὄρος, εἴ τι δεῖ Πλάτωνι πείθεισθαι. τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Τοῦς μὲν οὖν τῶν λόγων, οἱ τὰς τῶν καλῶν ἔχουτιν ὑποθήκας, οὕτως ἀποδεχόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἢ μνήμης ἀκολουθία πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπόμεθα. Οἶον, ἐλοιθῶρει τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων· ὁ δὲ οὐ προσείχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε (32) τὴν ἡμέραν ὁ μὲν ἀφειθῶς πλύνων αὐτὸν ταῖς οὐκίδεσιν, ὁ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ. Ἐἴτα ἐσπέρας ἤδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις οὐκ φωτὶ παρέπεμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρείη τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν τις Εὐκλείδην τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς θάνατον ἠπειλήσει, καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀνώμοσεν ἢ μὴν ἰλεῶσασθαι αὐτόν, καὶ πύσειν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Πόσου ἄξιον τῶν τοιούτων τι παραδειγμάτων εἰσελθεῖν τὴν μνήμην, ἀνδρὸς ὑπὸ ὀργῆς ἤδη κατεχομένου ! Τῆ τραγωδίᾳ γὰρ οὐ πιστευτέον ἀπλῶς λεγούσῃ· Ἐπ' ἐχθροῦς θυμὸς ὀπλίζει χεῖρα· ἀλλὰ μάλιστα μὴν μηδὲ διανίστασθαι πρὸς θυμὸν τὸ παράπαν· εἰ δὲ μὴ ῥάθιον τοῦτο, ἀλλ' ὡσπερ χαλιῶν αὐτῷ τὸν λογισμὸν ἐμβάλλουτας, μὴ ἔαν ἐκφέρεσθαι περαιτέρω.

5· Ἐπαναγῶμεν δὲ τὸν λόγον αὐθις πρὸς τὰ τῶν σπουδαίων πράξεων παραδείγματα. Ἐτυπέ τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειθῶς· ὁ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρεῖχε τῷ παροισούντι τῆς ὀργῆς ἐμφορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἤδη καὶ ὑποῦλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν (33) εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὡσπερ ἀνδριάντι τὸν δημιουργόν, Ὁ θεῖνα ἐποίησεν· καὶ τοσοῦτον (34) ἀμύνασθαι. Ταῦτα σχεδὸν εἰς ταῦτόν τοις ἡμετέροις φέρονται πολλοῦ ἄξιον εἶναι μιμήσασθαι τοῦς τηλικούτους φημί. Τοῦτι μὲν γὰρ τὸ τοῦ Σωκράτους ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῇ παραγγέλματι, ὅτι τῷ τύπτουτι κατὰ τῆς σιαγόνος καὶ τὴν ἑτέραν παρέχειν προσήκει, τοσοῦτοῦ θεῖν ἀμύνασθαι· τὸ δὲ τοῦ Περικλέους ἢ τοῦ Εὐκλείδου (35)

quam in hunc locum, ὁ θεῖνα ἐποίησεν, addidit vir eruditissimus Ducæus, legere poterunt curiosi.

(34) Utraque editio et Reg. tertius τοσοῦτον. At Colbertini duo et Reg. primus τοσοῦτον.

(35) In Colb. tertio legitur Εὐκλείδου : at et editi et alii mss. habent Εὐκλείδου. Haud longe editio utraque, hoc est, Paris. et Basil. εὑχέσθαι τούτοις ἀγαθῶ. Libri veteres εὔχεσθαι τὰ ἀγαθῶ.

τῷ τοῖς διώκοντα; ὑπομένειν, καὶ πρόως αὐτῶν τῆς ὀργῆς ἀνέχεσθαι· καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι. Ὡς ὁ γε ἐν τούτοις προπαιδευθεὶς οὐκ ἔτ' ἂν ἐκνεύσει ὡς ἀδύνατος διαπιστῆσαι. Οὐκ ἂν παρελθοίμι τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅς, τὰς θυγατέρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστὸν τι (56) οἶον τὸ κάλλος παρέχειν παρτυρουμένας, οὐδὲ προσιδεῖν ἠξίωσεν· αἰσχρὸν εἶναι κρίνων, τὸν ἀνδρα; εἰδόντα, γυναικῶν ἠπτηθῆναι. Τουτὶ γὰρ εἰς ταῦτόν ἐκείνῳ φέρεται, ὅτι ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἠθουὴν γυναικί, καὶ μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῆ ψυχῆ παραδέξασθαι οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνός, χαλεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταυτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησαμένου σπουδῆ. Τί δὲ ἦν ὁ ἐποίησεν ἐκεῖνος; Ἐξόν δι' ὄρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὁ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὤμοσε, καὶ ταῦτα εὐοραεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμὸι δοκεῖν, τοῦ προσταγματος τὸν ὄρκον ἡμῖν ἀπαγορεύοντος. Ἀλλ', ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶλεγον, πάλιν εἰς ταῦτόν ἐπανίσταμεν· οὐ πάντα ἐξῆς παραδεκτέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα χρήσιμα. Καὶ γὰρ αἰσχρὸν τῶν μὲν σιτίων τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι, τῶν δὲ μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδένα λόγον ἔχειν, ἀλλ' ὡσπερ χειμάρρου παρασύροντας ἅπαν τὸ προστυχὸν ἐμβάλλεσθαι. Καίτοι τίνα ἔχει λόγον κυβερονήτην μὲν οὐκ εἰκῆ τοῖς πνεύμασιν ἐφίεσθαι, ἀλλὰ πρὸς ὄρους εὐθύνειν τὸ σκάφος, καὶ τοξότην κατὰ σκοποῦ βάλλειν, καὶ μὲν δὴ καὶ χαλκευτικὸν τινα ἢ τεκτονικὸν ὄντα τοῦ κατὰ τὴν τέχνην ἐπίεσθαι τέλους· ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἀπολείπεσθαι, πρὸς γε τὸ συνορᾶν θύνασθαι τὰ ἡμέτερα; Οὐ γὰρ δὴ τῶν μὲν χειρωνακτῶν ἔστι τι (57) πέρας τῆς ἐργασίας, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι, πρὸς ὃν ἀφορῶντα πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν χρὴ τὸν γε μὴ τοῖς ἀλόγοις παντάπασι προσεικέναι μέλλοντα. Ἢ οὕτως ἂν εἴημεν ἀτεχνῶς κατὰ τῶν πλοίων τὰ ἀνερομάτιστα, οὐδενὸς ἡμῖν νοῦ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς οἰάκων καθεζομένου, εἰκῆ κατὰ τὸν βίον ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενοι· ἀλλ' ὡσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, εἰ δὲ βούλει, τῆς μουσικῆς, ἐκείνων εἰσὶ τῶν ἀγῶνων αἱ μελέται, ὡνπερ οἱ στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεῖς (58) γε πάλιν ἀσκῶν ἢ παγκράτιον, εἴτα κιθαρίζειν ἢ αὐλεῖν μελετᾷ. Οὐκ οὐκ ὁ Πολυδάμας γε, ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ὀλυμπιάσι τὰ ἄρματα ἴστη τρέχοντα, καὶ διὰ τούτων τὴν ἰσχὺν ἐκράτυνε. Καὶ ὁ γε Μίλων ἀπὸ τῆς ἀθλητικῆς ἀσπίδος οὐκ ἐξωθεῖτο, ἀλλ' ἀντεῖχευ ὠθούμενος οὐχ ἥττον ἢ οἱ ἀνδριάντες οἱ τῷ μολύβῳ συνδεδεμένοι. Καὶ ἀπαξιαπλῶς αἱ μελέται αὐτοῖς παρασκευαί τῶν ἀθλῶν ἦσαν. Εἰ δὲ τὰ Μαρσύου (59) ἢ τὰ Ὀλύμπου

A leniter tolerare oporteat: huic rursus, quod inimicis bene, non male precari debeamus⁷. Quare quisquis in his fuerit prius eruditus, præceptis illis, tanquam quæ fieri non possint, non denegabit amplius fidem. Neque vero præterierim Alexandri factum, qui cum filias Darii captivas haberet, quarum incredibilis pulchritudo fuisse prædicatur, ne aspicere quidem dignatus est: turpe esse iudicans, virorum victorem vinci a mulieribus. Hoc spectat eodem atque illud, quod qui aspexerit mulierem libidinose, quanquam adulterium opere non commisit, quoniam tamen concupiscentiam in animum admisit, crimine non vacet⁸. Quin et illud Cliniae, qui unus e Pythagoræ discipulis est vix crediderim cum nostris institutis fortuito consentire, non consulto ea imitari. Ecquid autem erat, quod fecit ille? Jurejurando cum ei liceret talentorum trium effugere multam, solvere maluit quam jurare, idque cum non esset falso juraturus; præceptum quo nobis jusjurandum interdicitur⁹, ut mihi videtur, edoctus. Sed ad hoc idem quod initio dicebam, rursus revertamur: non omnia ex ordine, sed solum quæ utilia sunt, suscipienda nobis esse. Turpe namque fuerit rejicere nos cibos exitiosos, disciplinarum vero quæ animam nostram nutriunt, rationem nullam habere, sed torrentis in morem quidquid obvium est trahentes, id in animum recondere. Et quidem quomodo rationi consentaneum est, ut nauclerus non temere se ventis permittat, sed ad portum dirigat scapham, sagittariusque in scopum intendat, et faber ferrarius aut lignarius finem artis appetat: nos vero inferiores simus **180** opificibus ejusmodi, cum certe res nostras intelligere possumus? Itane artificum operi inerit finis quispiam, humanæ vero vitæ scopus nullus est, cujus intuitu omnia facere ac dicere oporteat eum qui brutis animalibus omnino similis esse nolit? Aut sic temere instar navigiorum non saburratorum, mente nostra ad animæ gubernacula non sedente, sursum ac deorsum per vitam circumferremur; sed quemadmodum in gymnics certaminibus, inque musicis, si ita placet, eorum certaminum quorum coronæ proponuntur, exercitationes fiunt, nec quisquam ad luctam exercens se, aut ad pancratium, subinde cithara aut tibia canere meditatatur. Non Polydamas certe, sed ille ante certamen in Olympiis currus agitato retinebat, et inde vires ac robur intendebat. Milo quoque a scuto illito non dimovebatur, sed impulsus resistebat, non minus quam statuæ eæ quæ plumbo colligantur. Et uno verbo, exercitatione præparabantur ad certamina. Quod si, pulvere ac gymnasiis relictis, ad sonos modos-

⁷ Matth. v, 44. ⁸ ib. 28. ⁹ ibid. 33.

(56) Ita libri antiqui. Vocula τι in editis desideratur.

(57) Illud τι e priscis libris additum est. Aliquanto post quatuor aut quinque mss. παντάπασι προσεικέναι. Vox prior in vulgatis deerat.

(58) Editi στέφανοι, καὶ οὐδεῖς. At mss. tres στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεῖς. Subinde unus ms. ἰσχὺν ἐκράτυνετο.

(59) Unus ms. τὰ Μαρσύου. Editi et alii mss. τὰ Μαρσύου.

que Marsiæ aut Olympi Phrygum curiosius attendissent, num statim fuissent coronas ac gloriam assecuti, aut cavissent ne in corpore ridiculi viderentur? Contra, Timotheus cantu dimisso, in palæstris non degebat. Neque enim ita omnibus musica præstitisset, cui scilicet tanta inesset artis peritia, ut et animum per concitatam austeramque harmoniam ad iram excitaret, et rursus demulceret emolliretque per remissam, cum vellet. Hac item arte, cum aliquando Phrygios modos Alexandro incinisset, incitasse eum dicitur ad arma inter cœnandum: et rursus reduxisse ad convivas, cantu remisso. Vim adeo magnam et in musica, et in gymniciis certaminibus ad finem consequendum exercitatio præbet.

6. Quoniam vero coronarum memini et athletarum, illi laboribus sexcentis super sexcentos exantlatis, et undecunque aucto sibi robore, posteaquam multum gymniciis laboribus desudarunt, plagasque multas in exercitiorum loco accepere, et victum non jucundissimum, sed a magistris exercitiorum præscriptum sumpsere, et ne longum faciam, ubi in reliquis ita viserunt, ut ipsorum vita ante certamen certaminis exercitatio sit, tunc **exuunt se ad stadium**, nullum non laborem, nullum non periculum adeuntes, ut oleastri, aut apii, au alterius cujusvi rei similis accipiant coronam, et victores per præconem renuntientur. Nobis autem, quibus proposita sunt vitæ præmia, eaque tam et ob multitudinem et ob magnitudinem miranda, ut verbis explicari non possint, si in utramque aurem dormimus, et valde licenter vivimus, dabiturne hæc præmia manu altera arripere? Ita enim et laudanda esset deses vita, et Sardanapalus ille haberetur omnium felicissimus, aut etiam Margites ille, si lubet, quem Homerus ait neque arasse, **181** neque fodisse, neque aliud quidquam eorum quæ in vitæ commodum cedunt, peregisse, si tamen Homeri hæc sint. Nonne potius verus esse Pittaci sermo qui difficile esse dixit bonum esse? Etenim nobis reipsa multos labores perpessus vix tandem licebit bona illa assequi, quorum antea dicebam nullum exemplum in humanis reperiri. Non igitur incuriose vivendum nobis est, neque spes magnæ otio brevi commutandæ, nisi velimus probra sustinere, D pœnasque subire, non hic quidem apud homines (quanquam et hoc parvum non est saltem prudenti ac cordato), sed in iudicii locis, sive sub terra, sive ubivis constituta sint. Enimvero a recto decoroque præter animi sententiam qui aberrarit, forte veniam aliquam oblinebit a Deo: qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia

(60) Combefisius dubitat utrum legendum sit ταχύ, an τάχα: sed si habeatur ratio veterum librorum, dubium non est quin legi oporteat ταχύ, cum ita scriptum sit in omnibus. Notam interrogationis ex editione Basileensi apposuimus post vocem σώμα.

(61) Colb, tertius καὶ ἐμαλάττειν. Mox idem codex Ταῦτά τοι καὶ το ἐναγωνίου Ἀλεξάνδρω. At editi

τῶν Φρυγῶν περιειργάζοντο κρούματα, καταλιπόντες τὴν κόριν καὶ τὰ γυμνάσια, ταχύ (60) γ' ἂν στεφάνων ἢ δόξης ἔτυχον, ἢ διέφυγον τὸ μὴ καταγέλαστοι εἶναι κατὰ τὸ σώμα; Ἄλλ' οὐ μέντοι οὐδὲ ὁ Τιμόθεος, τὴν μελωδίαν ἀφείξ, ἐν ταῖς παλαιστραῖς διήγειν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ὑπῆρξεν αὐτῷ διευεργεῖν ἀπάντων τῆ μουσικῆ, ἢ γε τοσοῦτον περιῆν τῆς τέχνης, ὥστε καὶ θυμὸν ἐγείρειν διὰ τῆς συντόνου καὶ ἀσσηρῆς ἁρμονίας, καὶ μέντοι καὶ χαλῆν καὶ μαλάττειν (61) πάλιν διὰ τῆς ἀνειμένης, ὅποτε βούλοι ο. Ταῦτά τοι καὶ Ἀλεξάνδρω ποτὲ τὸ Φρύγιον ἐπαυλάσαντα, ἐξαναστῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὅπλα λέγεται μεταξὺ δειπνοῦντα, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν πρὸς τοὺς συμπότας, τὴν ἁρμονίαν χαλάσαντα. Τοσαύτου ἰσχύον ἐν τε μουσικῆ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὴν B τοῦ τέλους κτήσιν ἢ μελέτη παρέχεται.

6. Ἐπεὶ δὲ στεφάνων καὶ ἀθλητῶν ἐμνήσθη, ἐκεῖνοι, μυρία παθόντες ἐπὶ μυρίοις, καὶ πολλαχόθεν τὴν βίωσιν ἐαυτοῖς συναυξήσαντες, πολλὰ μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαντες πόνοις, πολλὰς δὲ πληγὰς ἐν παιδοστρίβου λαβόντες, δίκαιον δὲ οὐ τὴν ἡδίστην, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν γυμναστῶν αἰρούμενοι, καὶ τᾶλλα, ἵνα μὴ διατρίβω λέγων, οὕτω διάγοντες, ὡς τὸν πρὸ τῆς ἀγωνίας βίου μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας, τηνικαυτα ἀμολύονται πρὸς τὸ στάδιον, καὶ πάντα πονοῦσι καὶ κινδυνεύουσιν, ὥστε κοπίου λαβεῖν στέφανον, ἢ σελίνου, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων, καὶ νικῶντες ἀναρῶσθῆναι παρὰ τοῦ κέρυκος: Ἡμῖν δὲ, οἷς ἄθλα τοῦ βίου πρόκειται οὕτω θαυμαστά πλήθει τε καὶ μεγέθει, ὥστε ἀδύνατα εἶναι ῥηθῆναι λόγῳ, ἐπ' ἄμφω καθεύδουσι, καὶ κατὰ πολλὴν διαιωμένους ἄδειαν, τῆ ἑτέρα λαβεῖν τῶν χειρῶν ὑπάρξει; Πολλοῦ μὲν τ' ἂν ἀξίον ἦν ἡ ῥαθυμία τῷ βίῳ, καὶ ὁ γε Σαρδανάπαλος (62) τὰ πρῶτα πάντων εἰς εὐδαιμονίαν ἐφόρειτο, ἢ καὶ ὁ Μαργίτης, εἰ βούλει, ὃν οὐτ' ἀροτῆρα, οὐτε σκαπτῆρα, οὐτε ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτεθειμένων εἶναι Ὅμηρος ἔφησεν, εἰ δὲ Ὅμηρου ταῦτα. Ἄλλὰ μὴ ἀληθὲς μᾶλλον ὁ τοῦ Πιπτακοῦ λόγος, ὃς χαλεπὸν ἔφησεν (63) ἐσθλὸν εἶμεναι; Διὰ πολλῶν γὰρ δὴ τῶ ὄντι πόνων διεξελθοῦσι μόλις ἂν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων τυχεῖν ἡμῖν περιγένοιτο, ὃν ἐν τοῖς ἄνω λόγοις οὐδὲν εἶναι παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων εἰλέγομεν. Οὐ δὲ οὖν ῥαθυμητέον ἡμῖν, οὐδὲ τῆς ἐν βραχεῖ ῥαστώνης μεγάλας ἐλπίδας ἀνταλλακτέον, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν ὄνειδῆ τε ἔξειν καὶ τιμωρίας ὑφέξειν, οὐτε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνθάδε (καί τοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι), ἀλλ' ἐν τοῖς, εἴτε ὑπὸ γῆν, εἴτε καὶ ὅπου δὴ τοῦ παντὸς ὄντα τυγχάνει, δικαιοτηρίοις (64). Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμαρτῶντι κἄν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο: τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προελομένῳ οὐθεμία παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασίῳ τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Τί οὖν ποιῶμεν; φαίη

et alii tres mss. ut in contextu.

(62) Unus ms. Σαρδανάπαλλος. Mox in Colb. tertio pro Μαργίτης legitur Μαργαρίτης.

(63) Colb. tertius ὃς χαλεπὸν φησιν.

(64) Editio utraque δικαιοτηρίοις. Veteres quinque libri δικαιοτηρίου.

τις ἄν. Τί ἄλλο γε ἢ τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν, ἅπαντα σχολῆν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγοντας (65) ;

7. Οὐ δὴ οὖν τῷ σώματι δουλευτέον, ὅτι μὴ πάντα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλπιστα ποριστέον, ὡσπερ ἐκ δεσμοπαρίου τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας (66) αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρείττον ἀπεργαζομένους. Γαστροὶ μὲν γε τὰ ἀναγκαῖα ὑπερετοῦντας, οὐχὶ τὰ ἡδίστα προσῆκεν, ὡς αἱ γε τραπεζοποιούσιναι καὶ μαγειροὺς περιουοῦντες, καὶ ἅπαντα διερευνώμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν, οἷόν τινα χαλεπῶ δεσπότῃ φόροισι ἀπάγοντες, εἰσεινοὶ τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ἄδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετραμένον (67) ἀντλοῦντες πίθον, οὐδὲν πέρασ τῶν πόνων ἔχοντες· κούρας δὲ καὶ ἀμπεχόνας ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι ἢ δυστυχούτων ἐστὶ, κατὰ τὸν Διογένους λόγον, ἢ ἀδικούντων. Ὡστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ὁμοίως αἰσχροῦ ἠγεῖσθαι φημι δεῖν τοὺς τοιούτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν ἢ ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιβουλεύειν. Τί γὰρ ἂν διαφέρῃ τῷ γε νοῦν ἔχοντι ζυστίδα ἀναβεβλήσθαι, ἢ τι τῶν φαύλων ἱμάτιον φέρειν, ἕως ἂν (68) μηδὲν ἐνδὲρ τοῦ πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θάλπος ἀλεξήτηριον ; Καὶ τἄλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον μὴ περιττότερον τῆς χρείας κατασκευάσθαι, μηδὲ περιέπειν τὸ σῶμα πλέον ἢ ὡς ἀμεινον τῇ ψυχῇ. Οὐχ ἥττον γὰρ ὄνειδος ἀνδρῶν, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίῳ, καλλωπιστὴν καὶ φιλοσώματον εἶναι, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγενεῶς διακαῖσθαι. Τὸ γὰρ τὴν ἅπαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὸ σῶμα ἔξοι, οὐ διαγιγνώσκοντός (69) ἐστὶν ἑαυτὸν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλματος, ὅτι οὐ τὸ ὀρώμενόν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τινος δεῖται περιττοτέρως σοφίας, δι' ἧς ἕκαστος ἡμῶν, ὅστις ποτὲ ἐστὶν, ἑαυτὸν ἐπιφνώσεται. Τοῦτο δὲ μὲ καθηραμένοις τὸν νοῦν ἀδυνατώτερον ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλέψαι. Κάθαρσις δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρώως τε εἰπεῖν καὶ ὕμῃν ἱκανῶς, τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάζειν· μὴ ὀγθαλμοῦς ἐστιῶνταις ἀτόποις τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδείξεσιν, ἢ σωματικῶν θύαις ἡδονῆς κέντρον ἐναφιέντων, μὴ διὰ τῶν ὠτων διεφθαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν καταχεῖν. Ἀνελευθερίας γὰρ δὴ καὶ ταπεινότητος ἔκγονα πάθη ἐκ τοῦ τοιούτουδε τῆς μουσικῆς εἶδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλὰ τὴν ἐτέραν μεταδιωκτέον ἡμῶν, τὴν ἀμεινω τε καὶ εἰς ἀμεινον φέρουσαν, ἢ καὶ Δαβὶδ χρωμένους, ὁ ποιητὴς τῶν ἱερῶν ἁσμάτων, ἐκ τῆς μανίας, ὡς φασί, τὸν βασιλέα καθίστη· λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόραν, κωμασταῖς περιτυχόντα μεθύουσι, κελεῦσαι

(65) Antiqui duo libri ἄγοντες.

(66) Colb. tertius πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας. Nec ita multo post Regii primus et secundus cum Colb. tertio ἡδίστα προσῆκεν. Vox ultima deest in aliis mss. atque in vulgatis.

(67) Editio et Colb. tertius εἰς τετραμένον, in *dolium fractum*. At Regii secundus et tertius εἰς τετραμένον, in *dolium pertusum*: quam scripturam veram esse et genuinam quotidianus loquendi

A longe majora perferet. Quid igitur faciemus? dicet aliquis. Quid aliud, nisi ut animæ curam geramus, ab omnibus aliis vacantes?

7. Non igitur corpori inserviendum, nisi omnino necesse sit; sed ea quæ potiora sunt, animæ sunt tribuenda, ita ut ipsam ex ea quam cum corporis affectionibus habet communione, tanquam ex carcere per philosophiam eximamus, simulque etiam corpus vitiis atque libidinibus reddamus inexpugnabile. Ventri quidem ministranda sunt necessaria, non quæ sunt perquam jucunda, velut ii qui quosdam mensarum structores coquosque exquirunt, totamque terram ac mare vestigant, velut moroso hero tributa pendentes, digni miseratione ob ejusmodi occupationem, haud remissius quam qui in inferno versantur, exeruciati, plane disseccantes ignem, cribro ferentes aquam, et in pertusum dolium infundentes, laborum finem nullum habentes. Comas autem ac vestimenta plus satis curare, aut, ut ait Diogenes, adversa fortuna utentium est, aut injustorum. Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censerem dico, atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Quid enim ejus qui mente præditus est interest, utrum tenui ac sumptuosa veste induatur, an pallium vile gestet, modo et frigori et calori arcendo satis sit? Et ad hunc modum reliqua quoque ultra necessitatem non sunt excolenda, nec corporis habenda est major cura, quam quantum animæ prosit. Nam comptum esse et corporis amatorem, viro hac illa appellatione vere digno non minus probrosus fuerit, quam alteri cuivis vitio ignave obnoxium esse. Nam omne studium huc conferre ut corpus quam optime se habeat, non hominis est semet cognoscentis, neque intelligentis sapientem illam admonitionem, qua docemur, quod sub aspectum cadit, id hominem non esse, sed requiri sapientiam quamdam præstantiorem, qua quisque nostrum se ipsum qualis tandem sit agnoscat. Hoc autem difficilius est mentem non puram habentibus, quam lippienti solem aspicere. Est autem animæ purgatio, ut **182** semel, et quantum vobis satis sit, dicam, voluptates per sensus irrepentes aspernari, non oculos pascere insulsis præstigiatorum ostentationibus aut corporum stimulum voluptatis immittentium aspectu, non per aures harmoniam corruptam in animam infundere. Vitia enim quæ illiberalis dejectique animi fetus sunt, ex hoc musicæ genere solent oriri. Sed musica altera, quæ et melior existit, et ad melius perducit, consecranda nobis est: qua usus David, sacrorum carminum auctor, furorem regis

usus probat. Aliquanto post Colb. tertius φημι δεῖν τοὺς τηλικούτους.

(68) Vocula ἂν addita est ex Colb. tertio. Ibidem editi ἐνδὲρ. At mss. ἐνδὲρ. Nec ita multo infra editi τῷ γε ἀληθῶς. Libri veteres τῷ γε ὡς ἀληθῶς.

(69) Paulo aliter legitur in Colb. tertio, nempe hoc modo: αὐτοῦ τὸ σῶμα... γινώσκοντός. Haud longe editi ἀλλὰ τινος δεῖ. At Reg. tertius et aliter δεῖται.

atque insaniam, ut aiunt, sedavit ¹⁰. Ferunt etiam Pythagoram, cum in comessatores temulentos incidisset, jussisse tibicinem comessationi præsidem, mutata harmonia, Doricos modos eis canere: ipsos autem ita hoc cantu resipuisse, ut, abjectis corollis, pudore suffusi domum reverterentur. Alii vero more Corybantum ad tibiam insaniunt ac debacchantur. Ita hoc differt, sanis aut pravis cantilenis aures impleri! Quare eam, quæ nunc viget, musicam minus quam quidvis turpissimum experiri debetis. Pudet me etiam interdicare, ne suffitus omnis generis, qui olfactui voluptatem afferant, admisceantur aeri, et ne unguentis vos ipsos inficiatis. Quid autem quis dixerit de non perquirendis tactus gustusque voluptatibus nisi quod cogant eos qui his captandis vacant, ad ventrem et ad ea quæ sub ventre sunt, pecorum more, pronos ac propensos vivere? Uno verbo, totum corpus contemnendum est ei, qui in ipsius voluptatibus quasi in cæno nolit volutari, aut tantum ei indulgendum est, in quantum, inquit Plato, philosophiæ inservit, non longe aliter locutus atque Paulus, qui monet nullam corporis habendam curam ad cupiditatum materiam ¹¹. Etenim qui corporis, ut se optime habeat, curam gerunt, animam autem illo usuram nullius pretii parvipendunt, quid differunt ab iis qui instrumentis aptandis dant operam, artem vero per hæc operantem negligunt? Quapropter ratione plane contraria corpus castigandum est et cohibendum, haud secus ac impetus cujusdam belluæ; atque ii tumultus qui ab ipso in anima excitantur, ratione veluti flagro compescendi sunt non autem habenis voluptati omnino laxatis negligenda mens est, adeo ut quasi auriga qui ab equis effrenis violenterque agitatis abreptus sit, ducatur. Nec abs re erit Pythagoræ meminisse, qui cum didicisset aliquem ex familiaribus sese et exercitationibus et escis valde admodum saginare, et carnosum reddere: Sic inquit, non desines graviorem tibimetipsi carcerem exstruere? Unde dicunt et Platonem provenientis a corpore noxæ præscium, insalubrem Atticæ locum Academiam de industria elegisse, ut nimis bonum corporis statum quasi superfluum quam vitis feracitatem amputaret. Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audivi.

8. Cum igitur nimia illa corporis cura et corpori ipsi inutilis sit, et animæ officiat, ei submittere se et obsequi manifesta fuerit insania. Sed, si hoc contemnere studeremus, vix aliud quidquam humanum

¹⁰ I Reg. xvi, 23. ¹¹ Rom. xiii, 14.

(70) Pro ἀναπλησθῆναι legitur in Colb. tertio ἀναπληρῶσαι. Mox idem mss. τῶν προσήλων αἰσχίστων.

(71) Antiqui tres libri συννευκότη, nempe θρέμματα. Alii duo mss. et editi συννευκότης.

(72) Editi et mss. non pauci φιλοσοφία, et sic quoque primum scripserat librarius in Colb. secundo, sed ipse ita emendavit, ut nunc legatur φιλοσοφίας. Idem editio Paris. κτωμένου. Editio

τὸν ἀλλήτην τὸν τοῦ κόμου κατάρχοντα, μεταβάλλοντα τὴν ἁρμονίαν, ἐπαυλῆσαι σφισι τὸ Δόριον· τοὺς δὲ οὕτως ἀναφρονῆσαι ὑπὸ τοῦ μέλους, ὥστε, τοὺς στεφάνους ῥίψαντας, αἰσχυνομένους ἐπαυελθεῖν. Ἔτεροι δὲ πρὸς ἀλλὸν κορυθαντιῶσι καὶ ἐκθακχεύονται. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ διάφορον ὕψους ἢ μοχθηρῆς μελωδίας ἀναπλησθῆναι (70)! Ὡστε τῆς νῦν δὴ κρατούσης ταύτης ἔττον ὑμῖν μεθεκτέον ἢ οὕτωσοῦν τῶν αἰσχίστων. Ἄτιμους γὰρ μὴ παντοδαπούς ἡδονῆν ὀσφρήσει φέροντας τῷ ἀέρι καταμιγνύουσι, ἢ μύροις ἑαυτοῦς ἀναχρῶνυσθαι, καὶ ἀπαγορεύειν αἰσχύνουσαι. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ μὴ χρῆναι τὰς ἐν ἀρῇ καὶ γεύσει θιώκειν ἡδονάς, ἢ ὅτι καταναγκάζουσιν αὐταῖτοὺς περὶ τὴν ἑαυτῶν θήραν ἐσχολακότηας, ὥσπερ τὰ θρέμματα, πρὸς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν συννευκότης (71) ἔξῃ; Ἐνὶ δὲ λόγῳ, παντὸς ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῃ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορωρύχθαι μέλλουσι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπερσεῖαν φιλοσοφία (72) κτωμένου, εἰκότα που λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραινεῖ μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος πρόνοιαν ἔχειν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν. Ἡ τί διαφέρουσιν οἱ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζουσι, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενὸς ἀξίαν περιορῶσι, τῶν περὶ τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων; Πᾶν μὲν οὖν τούναντίον κολάζειν αὐτὸ κατέχειν, ὥσπερ θηρίου τὰς ὀρμὰς, προσῆκε, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορύβους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἰοῦναι μάστιγι τῷ λογισμῷ καθαινομένους κοιμίζειν, ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιορᾶν τὸν νοῦν, ὥσπερ ἡνίοχον, ὑπὸ δυνστηίων ἵππων ὕβρει φερομένων παρὰσυσρόμενον ἀγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι (73), ὅς, τῶν συνόντων τινα καταμαθῶν γυμνασίαις τε καὶ σιτίαις ἑαυτὸν εὖ μάλα κατασαρκοῦντα, οὕτως ἔφη· Οὐ πάύσῃ χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσμωτήριον; Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φησι, τὴν ἐν σώματος βλάβην προιδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν ἄγαν εὐπάθειαν τοῦ σώματος οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν περικόπτῃ (74). Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν ἐπ' ἄκρον εὐεξίαν ἰατρῶν ἔκκουσα.

Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audivi.

8. Ὅτε τοίνυν ἡ ἄγαν αὐτῆ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῷ τε ἀλυσιτελής τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμπόδιόν ἐστι· τὸ γὰρ ὑποπεπτωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν μανία σαφές. Ἀλλὰ μὴ εἰ τούτου

Basil. et Regii duo mss. itemque alii duo Colbertini κτωμένους.

(73) Et hic quoque Colb. tertius a reliquis mss. dissidet. Ita igitur in hoc veteri libro legitur, οὐκ ἄγενας καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι. Mox utraque editio οὐ πάύσει. Libri veteres πάύσῃ.

(74) Editio Paris. περικόπτῃ. At mss. περικόπτῃ.

γε ὑπερορῶν μελετήσαιμεν (75), σχολῆ γ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσαιμεν. Τί γὰρ ἐτι χρῆσόμεθα πλούτῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς ἀτιμάζοντες; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρῶ, πλὴν εἰ μὴ, κατὰ τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέροι θησαυροῖς καταρρωρυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν. Ὁ γὰρ μὴν ἐλευθερίως πρὸς τὰ τοιαῦτα διακείσθαι πεπαιδευμένος, πολλοῦ ἂν θεοὶ ταπεινὸν τι καὶ αἰσχρὸν ἔργῳ ἢ λόγῳ ποτὲ προελῆσθαι. Τὸ γὰρ τῆς χρείας περιττότερον, καὶ Λύδιον ἢ ψῆγμα, καὶ τῶν μυρομήκων ἔργου τῶν χρυσοφόρων, τοσοῦτῳ πλεον ἀτιμάσει, ὅσῳπερ ἂν ἤττον προσδέχεται αὐτὴν δὲ δῆπου τὴν χρείαν τοῖς τῆς φύσεως ἀναγκαίαις, ἀλλ' οὐ ταῖς ἡδοναῖς ὀριεῖται. Ὡς οἱ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ὄρων ἔξω γινόμενοι (76), παραπλησίως τοῖς κατὰ τοῦ πρανοῦς φερομένοις πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποβῆναι, οὐδαμοῦ τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται· ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν πλείω προσπεριβάλλονται, τοῦ ἴσου δέονται ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηκεστίδου Σόλωνα, ὃς φησι·

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς ταῦτα διδασκάλῳ χρηστέρῳ, λέγουσι·

Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὐχομαι, ἀλλὰ μοι εἴη Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδὲν ἔχοντι κακόν.

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένους ἀγαμαι τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων ὑπεροψίαν, ὃς γὰρ καὶ βασιλέως τοῦ (77) μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττόνων ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Ἡμῖν δὲ ἄρα, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἔξαρκέσει. Ἄλλ', οἶμαι, προσήκει (78) ἀπόντα τε μὴ παθεῖν τὸν πλούτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτηθῆσθαι μᾶλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὃς μέγα φρονούντος πλουσίου ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασι, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεχρηθῆσθαι τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ἡ Φειδίας μὲν καὶ Πολύκλειτος, εἰ τῷ χρυσίῳ μέγα ἐφρόνουσι καὶ τῷ ἐλέφαντι, ὧν ὁ μὲν Ἡλείοις τὸν Δία, ὁ δὲ τὴν Ἥραν Ἀργείοις ἐποίησάτην, καταγελιάστω ἂν ἤστην ἄλλοτρίῳ πλούτῳ καλλωπιζόμενοι, ἀφέντες τὴν τέχνην. ὑφ' ἧς καὶ ὁ χρυσὸς ἡδίων καὶ τιμιώτερος ἀπεδείχθη· ἡμεῖς δὲ, τὴν ἀνθρωπείαν ἀρετὴν οὐκ ἐξαρχεῖν ἑαυτῇ (79) πρὸς κόσμον ὑπολαμβάνοντες, ἐλάττονος αἰσχύνης ἀξία ποιεῖν οἴομεθα; Ἀλλὰ δῆτα πλούτου μὲν ὑπεροψόμεθα, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάσομεν, κολακείας δὲ καὶ θωπείας διωξόμεθα, καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώ-

(75) Codices tres μελετήσαιμεν. Editi μελετήσαιμεν.

(76) Editi γινόμενοι. Antiqui tres libri γινόμενοι. Nec ita multo post unus codex Combef. προσπεριβάλλονται. Alii tres mss. προσπεριβάλλονται. Editi προσπεριβάλλονται. Hoc ipso in loco Colb. tertius τοσοῦτον δέονται. Alii mss. et editi τοῦ ἴσου δέονται. Lege Duceum.

(77) Hoc loco, ut alibi sæpe, videtur de suo aliquid addidisse librarius, qui Colbertinum tertium

esset nobis admirationi. **183** Quid enim jam nobis, si corporis voluptates fastidiamus, opus erit divitiis? Ego quidem non video, nisi ut in fabulis est draconum, jucundum sit et gratum thesauris defossis invigilare. Multum autem abfuerit, ut qui liberaliter in talibus habere se didicerit, unquam humile quidpiam et turpe facto aut dicto sibi proponat. Quidquid enim superfluum est, et necessitatis modum excedit, sive Lydia arena sit, sive formicarum auriferarum opus, tanto magis aspernabitur quanto minus indigebit: quippe usum ipsam necessitatibus naturæ metietur, non voluptatibus. Nam qui necessarios terminos excesere, cum jam sibi, more eorum qui in declive feruntur, nihil firmum suppetat, ad quod se recipiant, nusquam ulterius abripi intermittunt: sed quo plura compararint, eo magis opus habebunt paribus, aut etiam amplioribus ad cupiditatem explendam, secundum Execestidæ filium Solonem, qui ait:

Divitiis nullum statuunt mortalia finem Pectora.

In his etiam Theognide magistro utendum est, qui dicit:

Non amo divitias, non opto: at vivere tantum Exiguo liceat, nil sit ut inde mali.

Ego autem in Diogene etiam omnium simul humanarum rerum admiror contemptum, qui pronuntiavit se rege magno ditiozem, quod in vita paucioribus quam ille egeret. Nobis autem, nisi Pythii Mysi adsint talenta, nisi sint terræ tot et tot jugera, nisi pecorum greges innumeri, sufficere nihil. Sed tamen, opinor, par est divitias absentes non expetere, nec desiderare: si vero adsint, non magis ob ipsarum possessionem jactare sequam ob scientiam dispensandi easdem. Nam præclarum est illud Socratis, qui divitem quemdam virum magnopere de pecuniis superbientem non prius admiraturum se dixit, quam ipsa rei experientia didicisset eum iis uti nosse. Nonne si ob aurum et ebur valde se extulissent Phidias et Polycleetus, quorum alter Eleis Jovem, alter Argivis Junonem fecit, essent derisui, quod relicta arte per quam ipsum etiam aurum jucundius pretiosiusque effectum est, gloriam ex opibus alienis captassent: nos autem, qui virtutem humanam ex se non sufficere ad ornatum putamus, remne verecundia minore dignam facere videbimur? An divitias quidem despiciemus, et illabentes per sensus voluptates habebimus despiciatui, assentationem vero et adulationem prosequ-

codicem exscripsit. Ita enim in hoc legitur, βασιλέως τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν. Notum est magnum illum regem, ejus hic fit mentio, Persarum regem fuisse.

(78) Editi et unus ms. προσήκει. Alii tres mss. προσήκειν. Mox editio Paris. εὖ διατίθεσθαι. Vocula εὖ in nostris sex mss. deest.

(79) Editio Basil. ἐξαρχεῖν ἑαυτῇ. Editio Paris. καθ' ἑαυτῇ. Libri antiqui omnes ἑαυτῇ, sibi non officere.

mur, et Archilochi vulpeculæ astutiam versutiam-
que æmulabimur? Atqui nihil est viro prudenti fu-
giendum magis, quam ad gloriam vivere, eaque quæ
vulgo ac multitudini probantur, spectare, et rectam
rationem vitæ ducem non statuere, ita ut licet
184 hominibus omnibus contradicere, et ignomi-
niam ac periculum subire honesti causa oporteat,
tamen nihil eorum quæ recta judicata sunt, inver-
tere velimus. An eum qui non ita affectus est, ab
Ægyptio illo sophista aliquid differre dicemus, qui,
cum vellet, planta fiebat et bestia, et ignis et aqua
et res omnes? Nam et ipse modo quidem justitiam
laudabit apud eos qui eam colunt: modo vero lo-
quetur pugnantia, ubi injustitiam probari animad-
verterit: quod solent adulatores efficere. Et quem-
admodum polypodem aiunt colorem suum in sub-
jectæ terræ colorem mutare, sic ille suam senten-
tiam ex eorum, quibuscum versatur, genio mutabit.
Hæc quidem etsi perfectius in nostris libris con-
discemus, at certe quantum adumbrandæ nunc vir-
tuti satis est, tantum ex documentis externis rudius
delineemus. Qui enim diligenter ex quacunque re
utilitatem colligunt, iis quasi magnis fluminibus
solent undecunque fieri accessiones multæ. Nam
quod dictum est, parvum parvo adjungendum esse,
id a poeta non magis de argenti augmento quam
de qualibet scientia recte dictum fuisse existiman-
dum est. Bias igitur filio ad Ægyptios abeunti, et
percontanti quidnam agendo rem ei gratissimam
facturus esset. Viaticum, inquit, si paraveris tibi
ad senectutem; virtutem viaticum appellans, exi-
guis eam terminis circumscribens, quippe qui ejus
utilitatem humana vita definierit. Ego autem,
etiamsi quispiam proferat in medium senectam
Tithoni, sive Arganthonii, sive Mathusalæ illius, qui
longissimæ apud nos vitæ fuit, qui annos mille mi-
nus triginta vixisse dicitur, etiamsi totum ex quo ho-
mines conditi sunt tempus dimetiatur, veluti pueri-
lem sententiam ridebo tum cum, ad prolixum illud et
nulli senio obnoxium sæculum respiciam, cujus non
est finem ullum mente apprehendere, non magis uti-
que quam immortalis animæ interitum assignare. Ad
quod ævum possidendum viaticum ut comparetis,
hortor vos, lapidem omnem, ut est in proverbio, mo-
ventes, unde aliqua vobis utilitas ad hoc assequen-
dum accessura sit. Neque vero quoniam difficilia sunt
hæc, et laborem requirunt, segnes ac pigri efficiamur:
sed memores ejus qui admonuit vitam opti-

(80) Editio Paris. ὅπερ δίκη. Editio Basil. et Reg.
tres mss. cum uno Colb. ὅπερ δίκης. Colb. tertius
ἤπερ δίκη. Ita emendatus est Colb. secundus, ut
nunc habeat ὅπερ δίκης: sed ante emendationem
habebat ἤπερ δίκη. Quoquo modo quis leget, erra-
turum non puto. Aliquanto post mss. duo μεταβάλ-
λεται. Editi et Colb. tertius μεταβαλεῖται.

(81) Editi et Reg. tertius περιγραφόμεθα. Alii tres
mss. περιγραφώμεθα. Nec ita multo post editio Pa-
ris. τῶν ποταμῶν, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, πολλαί. No-
stri sex mss. τῶν ποταμῶν πολλαί. Illud autem,
κατὰ τὸν Ἡσίοδον, puto non a Basilio scriptum
fuisse, sed ab aliquo erudito homine, qui monere

πεκος τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλώσομεν; Ἄλλ'
οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλλον φευκτέον τῷ σωφρονούντι τοῦ
πρὸς θόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκούντα προσ-
κοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι
τοῦ βίου, ὥστε, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν,
καὶ ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη,
μηδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν.
Ἡ τὸν μὴ οὕτως ἔχοντα τί τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ
φῆσομεν ἀπολείπειν, ὅς φυτὸν ἐγίγνετο καὶ θηρίον,
ὅποτε βούλοιο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ πάντα χρή-
ματα; Εἶπερ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαι-
νέσεται παρὰ τοῖς τοῦτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοὺς ἐναν-
τίους ἀφήσει λόγους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκιμοῦσαν
αἰσθηται, ὅπερ δίκης (80) ἐστὶ κολάκων. Καὶ ὡσπερ
φασὶ τὸν πολυπόδα τὴν χροῖαν πρὸς τὴν ὑποκειμένην
γῆν, οὕτως αὐτὸς τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόντων
γνώμας μεταβαλεῖται. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν που καὶ τοῖς
ἡμετέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα· ὅσον δὲ
σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς, τὸ γε νῦν εἶναι, ἐκ
τῶν ἐξωθεν παιδευμάτων περιγραφώμεθα (81). Τοῖς
γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν,
ὡσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γίνεσθαι
πολλαχόθεν αἱ προσθήκαι πεφύκασι. Τὸ γὰρ καὶ
σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι οὐ μᾶλλον εἰς
ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἤντιναοῦν ἐπιστήμην
ὀρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ προσῆκεν. Ὁ μὲν
οὖν Βίας τῷ υἱεὶ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπαίρουσι, καὶ
πυνθανομένῳ τί ἂν ποιῶν αὐτῷ μάλιστα κεχαρισμένα
πράττοι, Ἐφόδιον, ἔφη, πρὸς γῆρας κτησάμενος·
τὴν ἀρετὴν δὴ τὸ ἐφόδιον λέγων, μικροῖς ὄροις αὐτὴν
C περιγράφων, ὅς γε ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὴν ἀπ' αὐτῆς (82)
ὠφέλειαν ὠρίζετο. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ Τιθωνοῦ τις γῆ-
ρας, καὶ τὸ Ἀργανθωνίου λέγη, καὶ τὸ τοῦ μακρο-
βιωτάτου παρ' ἡμῖν Μαθουσαλά, ὅς χίλια ἔτη, τριά-
κοντα θεόντων, βιῶναι λέγεται· καὶ σύμπαντα τὸν
ἀφ' οὗ γεγονάσιν ἀνθρώποι χρόνον ἀναμετρή, ὡς
ἐπὶ παιδῶν διανοίας γέλασθαι, εἰς τὸν μακρὸν ἀπο-
σκοπῶν καὶ ἀγήρῳ αἰῶνα, οὗ πέρασ οὐδὲν ἐστὶ τῆ
ἐπινοία λαβεῖν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τελευτὴν ὑποθέσθαι
τῆς (83) ἀθανάτου ψυχῆς. Πρὸς ὅνπερ κτᾶσθαι παρ-
αινέσαιμ' ἂν τὰ ἐφόδια, πάντα λίθον, κατὰ τὴν παρ-
οιμίαν, κινούντας, ὅθεν ἂν μέλλῃ τις ὑμῖν ἐπ' αὐτὸν
ὠφέλεια γενήσεσθαι· μηδ' ὅτι χαλεπὰ ταῦτα καὶ
πόνου θεόμενα, διὰ τοῦτ' ἀποκνήσωμεν· ἀλλ' ἀνα-
μνησθέντας (84) τοῦ παραινέσαντος, ὅτι θέει βίον μὲν
D ἀριστον αὐτὸν ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσ-
δοκᾶν τῆ συνηθείᾳ γενήσεσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελ-
τίστοις. Αἰσχρὸν γὰρ, τὸν παρόντα καιρὸν προεμέ-

vellet exemplum magnorum illorum fluminum,
quibus undelibet accessiones multæ fiunt, ex He-
siodo. *Erg.* v. 359 sq., sumptum esse.

(82) Editio utraque ἐπ' αὐτῆς. At Regii duo et
Colb. tertius ἀπ' αὐτῆς. Subinde unus ms. pro
λέγῃ habet λέγοι. Haud longe Reg. tertius et alter
παρ' ἡμῖν. Editi παρ' ἡμῶν. Nec ita multo post
Colb. tertius παιδῶν διανοία.

(83) Colb. tertius ὑποθέσθαι τῆς.

(84) Antiqui duo libri ἀναμνησθέντες. Statim
editi αὐτῶν ἕκαστον. Nostri sex mss. αὐτὸν ἕκαστον.
Lege Ducæum.

νοὺς, ὕστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνωμένους (85). Ἐγὼ μὲν οὖν ἀκράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἶρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα (86) τὸν βίον ὑμῖν συμβουλεύσω· ὑμεῖς δὲ, τριῶν ἀρρώστημάτων ὄντων, μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσεικέναι δόξητε, μηδὲ τὴν τῆς γνώμης νόσον παραπλησίαν τῇ τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχησάντων δείξητε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρχονται· οἱ δὲ ὑπὸ μείζονων καταληφθέντες ἀρρώστημάτων ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύοντας (87)· οἱ δὲ εἰς ἀνήκεστον παντελῶς μελαγχολίας παρενεχθέντες οὐδὲ προσιόντας προσίενται. Ὁ μὴ πάθητε νῦν ὑμεῖς, τοὺς ὀρθῶς ἔχοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγοντες.

prorsus immedicabilem lapsi sunt, ne accedentes accidat, si eos qui mente ac ratione præditi sunt, fugiatis.

A mam ab unoquoque seligendam esse, ac sperare eam consuetudine jucundam redditum iri, optima aggredi par est. Turpe est enim tempus præsens amittere, et elapsum postea revocare, cum nullum amplius dabitur dolentibus. Ego quidem quæ optima esse censeo, partim **185** nunc dixi, partim vobis per omnem vitam suadebo: vos vero, cum tria sint ægritudinum genera, ei quod insanabile est similes ne videamini, neque ostendatis animi morbum, morbo eorum qui corpore ægrotant consimilem. Etenim invaletudine parva qui laborant, ipsi accedunt ad medicos: qui vero morbis majoribus correpti fuere, medicos accersunt ad se; qui autem in aliquem atræ bilis morbum quidem admittunt: quod cavete ne vobis nunc

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα.

1. Οὐκ ἄγνοῶ τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τῆς πανηγύρεως ἐγκωμίων· ἀλλ' ὡσπερ τοῦτο ἐπίσταμαι, οὕτω καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς ἑμαυτοῦ ἐπαισθάνομαι. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ ἄξιόν τι ῥηθῆναι τῶν συνελθόντων καὶ τῆς ἐλπίδος ἧς ἔχουσιν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν μαρτύρων ἄγομεν τὴν μνήμην σήμερον, ὀρθῆ πᾶσα διάνοια καὶ ἐμπαράσκειος ἀκοή, εἰπεῖν τι ἄξιον τοῦ μάρτυρος προσδοκῶσα, καὶ πόθῳ τῷ περὶ αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ἐπάγει. Καὶ γὰρ εὐγνώμονες παῖδες μεγάλᾳ ἀπαιτοῦσι τὰ τῶν πατέρων ἐγκώμια, καὶ οὐκ ἂν καταδέξαιτο ἐν μικρότητι τοῦ λέγοντος κινδυνεύειν τῶν ἐγκωμιαζομένων τὸ μέγεθος. Ὡστε ὅσοι μείζων ἢ προθυμία, τοσοῦτῳ μέγας ὁ κίνδυνος. Τί οὖν ποιήσομεν; Πῶς δὲ καὶ τὰς ὑμετέρας ἐπιθυμίας ἀποπληρώσομεν, καὶ αὐτοὶ μὴ ἀπέλθωμεν ἀσυντελεῖς τῶν παρόντων; Παρακαλέσομεν ἐκάστην ψυχὴν, ἃ ἔχουσα ἦλθεν ἐν τῇ μνήμῃ, ταῦτα ἀνακαινήσασαν τῇ διανοίᾳ, οἴκοθεν ἐπισιτισαμένην, τοῖς οἰκείοις ἐφοδίοις ἑαυτὴν εὐφράνας ἀπελθεῖν. Μνήσθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι δι' ὀνείρων αὐτοῦ ἀπηλαύσατε· ὅσοι, περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐσχῆκεσαν αὐτὸν συνεργόν εἰς προσευχὴν· ὅσοις, ὀνόματι κληθεῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων παρέστη· ὅσοις ὁδοιπόρους ἐπανήγαγεν· ὅσοις ἐξ ἀρρώστιας ἀνέστησεν· ὅσοις παῖδας ἀπέδωκεν ἤδη τετελευτηκότας· ὅσοις προθεσμίας βίου μακροτέρας ἐποίησεν, Πάντα μοι συναγαγόντες, ἐγκώμιον ἐκ κοινοῦ ἐράνου ποιήσατε. Ἀλλήλοις διάδοτε, ἃ οἶδεν ἕκαστος, τῷ μὴ εἰδῶτι· ἃ μὴ οἶδε, λαμβάνετω παρὰ τοῦ εἰδῶτος, καὶ οὕτως ἐκ συνεισφορᾶς ἀλλήλους συνεστίασαντες, ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ σύγγνωτε.

2. Ταῦτα γὰρ ἐγκώμια μάρτυρος, ὁ πλοῦτος τῶν

(85) Verte, cum nihil angi proderit. MARAN.

(86) Vocem πάντα ex libris veteribus addidimus. Mox editio Paris. ἀρρώστημάτων ὄντων. Sed vox νότων neque in editione Basil., neque in nostris

B

HOMILIA XXIII.

In sanctum martyrem Mamantem.

1. Haud ignoro panegyricorum eorum qui in publico conventu fiunt, difficultatem ac pondus: sed ut hoc scio, ita et debilitatem meam ipse persentio. Causa namque ipsa postulat, ut aliquid dicatur dignum iis qui convenere, et spe quam de nobis concipiunt, et rei argumento. Quoniam enim in maxima celebritate hodie referimus martyrum memoriam, mens omnis erecta est, et auris parata, exspectans ut dignum aliquid martyre illo dicatur, ac ipso illius desiderio concionem cogit. Nam liberi grati magna patrum præconia exigunt, nec patenterentur eorum quæ laudanda essent magnitudinem ex dicentis tenuitate periclitari. Quapropter quo major est vestra, alacritas, eo periculum majus. Quid igitur sumus facturi? Quomodo rursus explebimus desideria vestra et ipsi non abibimus, re, de qua nunc agitur, infecta! Adhortabimur animum unumquemque, ut quæ in memoria habuit cum huc accessit, ea secum in mente refricet, abscedatque domesticis alimentis enutritus, et suo ipsius viatico exhilaratus. Memineritis velim martyris, quotquot eo in somnis frui estis. Meminerint omnes, qui hoc in loco constituti, ipsum adiutorem ad precandum habuere: quibus cum operarentur præstofuit, simul ut nomine vocatus est: quos ex peregrinatione reduxit, quos ex infirmitate erexit, quibus liberos jam vita functos restituit, quibus prorogavit præfinitum vitæ tempus. Collectis omnibus, ex communi symbolo præconium componite. Communicate inter vos, quæ quisque novit impertiat ignorantibus: quæ ignorat, ab edocto accipiat. Atque ubi sic ex mutuo symbolo alius alium paveritis, imbecillitati nostræ ignoscite.

2. Hæc enim martyris sunt præconia, divitiæ

mss. invenitur.

(87) Codices duo θεραπεύοντας. Haud longe unus codex πάθειτε. Subinde duo mss. τὸν λογισμὸν. Alii duo mss. et editi τῶν λογισμῶν.

spiritualium donorum. Non possumus illum ex profanorum præconiorum lege cohonestare: non possumus parentes et proavos illustres in medium proferre. Turpe est enim alieno ornatu decorari eum qui sua ipsius virtute illustris est. Nam ex consuetudinis legibus talia in panegyricis usurpant. Alioqui veritatis lex proprias cujusque laudes exposcit. Neque enim equum celerem reddit ejus qui genuit in cursu præstantia: neque canis laudatio est, ex velocissimis prognatum esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium virtus in unoquoque consideratur: ita et viri propria laus est, quæ ex propriis ipsius recte factis testimonium habet. Quid ad filium patris claritudo? Sic martyr ille **186** splendorem non aliunde mutuatus est: sed ipse per vitæ rationem bonæ famæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab aliis Mamas nobilitatur. Filii qui ab eo pietatem edocti sunt, in ipso gloriantur. Ipse enim ex seipso virtutem ubertim profundit. Non quasi torrens aliquis confluente alieno gloriatur: sed fons est, qui ex suis ipsius sinibus decorem effundit. Admiremur virum non alieno ornatu cohonestatum, sed illustratum suo. Vides claros equorum nutritores? vides alba eorum monumenta, quomodo lapides sint iique neglecti? Martyris vero memoria, et omnis regio commota est, et civitas tota transtulit se ad celebritatem. Ne divitum quidem cognati excurrunt ad majorum suorum sepulcra, sed omnes ad pietatis locum accedunt. Patrem hunc ducem veritatis, non autem patres corporum auctores appellant. Vides quemadmodum virtus honoretur, non divitiæ? Ita Ecclesia cum eos, qui præcessere, honorat, eos qui præsentibus sunt, cohortatur. Ne mihi, inquit, studeas divitiis, ne sapientiæ mundi ¹² exolescenti, ne gloriæ marcescenti; evanescunt hæc una cum vita: sed cultor sis pietatis. Hæc enim et ad cælum te evehet, hæc et immortalē memoriam ac perennem apud homines claritatem tibi comparabit.

3. Quare si quis pastoris meminit, divitias ne admiretur. Convenimus enim non ut divitem laudemus: cave abieris admirans divitem sed potius paupertatem cum pietate conjunctam. Pastor nihil magnum, neque exquisitum vitæ genus præ se fert. Nonne iratus irritanti te probri loco diceris: Pastor es? Pastor nihil amplius quotidiano victu possidet, habet peram appensam, clavam gestat et diurnum viaticum, nihil crastinum curat, bestiis infestus, animalibus mansuetissimis contubernalis, fugiens forum, declinans tribunalia, non agnoscens sycophantas, mercaturæ imperitus, divitias ignorans, proprium tectum non habens, sed mundi te-

¹² I Cor. ii, 6.

(88) Sic editio Basil. et Reg. secundus, ubi vox νόμος supplenda est, ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας (νόμος). Editio Paris. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος. Sed non valde admodum dubito, quin illud λόγος additum sit ab

πνευματικῶν χαρισμάτων. Οὐ γὰρ ἔχομεν αὐτὸν κατὰ τὸν νόμον τῶν ἔξωθεν ἐγκωμίων ἀποσεμνύνειν· οὐκ ἔχομεν λέγειν πατέρας καὶ προγόνους περιφανεῖς. Αἰσχρὸν γὰρ ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῆ οἰκείᾳ ἀρετῇ διαφανῆ. Συνηθείας γὰρ νόμοις τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις παραλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας (88) ἴδια ἐκάστου ἀπαιτεῖ τὰ ἐγκώμια. Οὔτε γὰρ ἵππον ταχὺν ποιεῖ ἢ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοῖρια, οὔτε κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων φύσαι. Ἄλλ' ὡσπερ ἄλλων ζώων ἡ ἀρετὴ ἐν αὐτῷ θεωρεῖται ἐκάστῳ, οὕτω καὶ ἀνθρώπος ἴδιος ἔπαινος ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος. Τί πρὸς τὸν παῖδα ἢ τοῦ πατρὸς περιφάνεια; Οὕτως οὐκ ἔλαβεν ἐτέρωθεν τὸ περιφανές ὁ μάρτυς· ἀλλ' αὐτὸς τῷ ἐφεξῆς βίῳ λαμπτῆρα εὐκλείας ἀνήψεν. Ἀπὸ Μαρμαντος οἱ λοιποὶ, οὐκ ἀφ' ἐτέρων Μάμας. Παῖδες οἱ παρὰ τούτου τὴν εὐσεβίαν διδάχθέντες τούτω σεμνυνέσθωσαν. Αὐτὸς γὰρ οἰκοθεν βρῦει τὴν ἀρετὴν. Οὐκ ἔστιν ὡσπερ χειμαρρὸς ἀλλοτρία συρροία σεμνυνόμενος, ἀλλὰ πηγὴ ἐστὶν ἀπὸ τῶν οἰκείων λαγόνων προχέουσα τὸ κάλλος. Θαυμάσωμεν τὸν ἄνδρα μὴ ἀλλοτρίῳ κόσμῳ κοσμούμενον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ ἀποσεμνυνόμενον. Ὅρας τοὺς λαμπροὺς ἱπποτρόφους; ὄρας τὰ λευκὰ αὐτῶν μνήματα; πῶς λίθοι εἰσὶ παρατρεχόμενοι; Μνήμη δὲ μάρτυρος καὶ πᾶσα μὲν χώρα κεκίνηται, πᾶσα δὲ πόλις πρὸς ἑορτὴν μεταπεποιήται. Οὐδὲ οἱ συγγενεῖς τῶν πρὸς τοὺς τῶν πατέρων ἀποτρέχουσι τάφους, ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας. Πατέρα τοῦτου τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ πατέρας καὶ σωμάτων ἀρχηγούς ὀνομάζουσιν. Ὅρας πῶς ἀρετὴ τιμᾶται, καὶ οὐχὶ πλοῦτος; Οὕτως ἡ Ἐκκλησία, δι' ὧν τιμᾶ τους προλαβόντας, προτρέπεται τοὺς παρόντας. Μὴ μοι, φησι, σπούδαζε περὶ πλοῦτον. μὴ περὶ σοφίαν τοῦ κόσμου τὴν καταργουμένην· μὴ περὶ δόξαν τὴν ἀπαθοῦσαν· ταῦτα τῷ βίῳ συναφανίζονται· ἀλλ' εὐσεβείας ἐργάτης ἔσο. Αὕτη γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν σε ἀνοίσει, αὕτη καὶ ἀθάνατόν σου τὴν μνήμην καὶ διαρκῆ τὴν εὐκλείαν παρὰ ἀνθρώποις παρασκευάσει.

3. Ὅστε, εἴ τις μέμνηται τοῦ ποιμένου, μὴ θαυμάζετω τὸν πλοῦτον. Συνήλθομεν γὰρ ἐπαινέσαι οὐχὶ πλούσιον οὐτα· μὴ ἀπέληθης πλούσιον θαυμάζων, ἀλλὰ πενίαν μετ' εὐσεβείας. Ποιμὴν οὐδὲν μέγα, οὐδὲ σοφὸν ἐπιτήδευμα. Οὐκ ἂν, ὀργισθεῖς, ἀντιὸν εἰδὸς εἶπες τῷ παροξύναντί σε· Ποιμὴν εἶ; Ποιμὴν οὐδὲν πλέον τῆς ἐφημέρου τροφῆς κεκτημένος, πήραν ἀνημμένος, καὶ κορύνην φέρων, καὶ τὰ πρὸς ἡμέραν ἐφόδια, οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τῆς αὐρίων ἔχων. Θηρίσις πολέμιος, ἡμερωτάτων ζώων σύννομος, φεύγων ἀγοράν, φεύγων δικαστήρια, οὐ γνωρίζων συκοφάντας, οὐ γνωρίζων ἐμπορίαν, οὐκ εἰδὼς πλοῦτον, οὐκ ἔχων ἴδιαν σκέπην, ὑπὸ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου δίκαι-

ipsis typographis, qui, quod putarent aliquid post vocem ἀληθείας deesse, nec animadverterent vocem νόμος ex præcedentibus suppleri debere, de suo ediderunt ita ut notavimus.

τώμενος, ἐν νυκτί πρὸς οὐρανὸν ἀναδύεσθαι, καὶ διὰ τῶν ἀστέρων ἀναγινώσκων τὸ θαῦμα τοῦ πεποιηκότος. Ποιμὴν. Μὴ ἐπαισχυνώμεθα τὴν ἀλήθειαν. Μὴ τοὺς ἐξώθεν μυθοποιούς μιμώμεθα, μὴ περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπρεπείᾳ ῥημάτων. Γυμνὴ ἢ ἀλήθεια, ἀσυνήγορος (89), αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνύσα. Πλείονι λόγῳ τὸ ταπεινὸν· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάσεις τῷ ἐγκωμίῳ. Ποιμὴν καὶ πένης, ταῦτα τῷ Χριστιανῷ τὰ σεμνολογήματα. Ἐὰν τοὺς ἀρχηγούς τοῦ διδασκαλείου τοῦ κατ' εὐσέβειαν ζητήσης, ἀλλοίς τε καὶ τελῶναι· ἐὰν τοὺς μαθητάς, σκυτοτόμοι πένητες. Οὐδείς πλούσιος (90), οὐδαμοῦ περιφάνεια. Ταῦτα πάντα μετὰ τοῦ κόσμου κατήρηται. Ἴδου τοίνυν τίνος ἡμέραν εὐορτάζομεν, ἐπὶ τίνι φαιδροὶ πάντες ἐσμέν, ἐπὶ τίνι βίος μεταπεποιήται. Ἐπειδὴ ὑπερνήσθημεν τοῦ ποιμένου, μὴ καταφρόνει τῆς προσηγορίας (91). Ἦκουσας, ὅτι ὁ πρῶτος εὐαρεστήσας Ἄβελ ποιμὴν ὑπῆρξε. Τίς ἐκείνου μιμητής; Μωϋσῆς ὁ μέγας νομοθέτης, ὁ τὴν πείραν (92) Φαραῶ ἀποδράσας, ὁ μισήσας τῶν συννόμων τὸ ἐπίβουλον, οὗτος ἐν τῷ ὄρει τῷ Χωρῆβ ἐποίμαινεν· δι' ὧν ἐποίμαινε Θεῷ προσωμίλει. Οὐ δικαζόμενος εἶδεν ἐπὶ βότου ἀγγελον, ἀλλὰ ποιμαίνων ἐκείνης τῆς ὀμιλίας τῆς οὐρανόθεν ἠξιώθη. Τίς μετὰ Μωϋσέα; Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἐν τῷ ποιμαίνειν ὑπομονὴν τὴν περὶ τῆς ἀληθείας ἐπιδεικνύμενος, μικρᾷ εἰκόνι τὸν ὅλον ἑαυτοῦ χαρακτηρίσας βίον. Τίνι παρέδωκε τὸν ζῆλον; Τῷ Δαβὶδ. Δαβὶδ ἐκ ποιμαντικῆς παρήλθεν εἰς βασιλείαν. Ἀδελφαὶ γὰρ ποιμαντικὴ καὶ βασιλική· παρ' ὅσον ἡ μὲν τῶν ἀλόγων, ἡ δὲ τῶν λογικῶν τὴν ἐπιστάσιαν ἐπεπίστευτο. Οὕτως ὑποβάθρα τῆς μείζονος ἐπιστήμης ἐστὶν αὕτη. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω συλλαμβάνων ὁ Κύριός ἐστι καὶ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων (93), τοὺς λογικωτέρους ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς βασιλείας ἄγων. Βούλει μαθεῖν πηλίκον ἐστὶ ποιμὴν; Κύριος (94) ποιμαίνει με. Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικὴ; Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ ἐνταῦθα ποιμὴν ἐκεῖ βασιλεὺς. Καὶ μὴ νομίσης παρ' ἄλλων μὲν μαρτυρεῖσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπαισχυνεῖσθαι τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ. Ἀλλὰ κατασιωπήσας τοὺς

¹³ Gen. iv, 2. ¹⁴ Exod. iii, 1, 4. ¹⁵ Gen. xxxi, 38. ¹⁶ I Reg. xvi, 11, 12. ¹⁷ Psal. xxii, 1. ¹⁸ Psal. xxiii, 8, 10.

(89) Editio utraque ἀσυνήγορος. Reg. secundus et alter Reg. quoque ἀσυνήγορος. Ibidem editio Paris. καὶ πλείονι. Vocula καὶ in iis quos modo dixi codicibus deest. Alter ille Reg. pro θαυμάσεις habet θαυμάσης. Basilius dum brevitate studuit, obscurus factus est. Ita verterat vetus interpres, *Humilitatem illius multo sermone, imo magis encomio celebrabis*: quam interpretationem cum non probaret Combesius, ita ipse interpretatus est: *Ita se ipsam declarans, pluribusque quod ejus humile est; quo tamen nomine plusquam encomio admirabere*. Quam autem sibi in hac sua interpretatione placuerit, indicat ipse his quæ subjungit verbis. *Hic, inquit, sensus Basili, qua sic concise ac eleganter loquitur*. Sed, nisi cæcutio, non sustulit, sed auxit difficultatem. Primum enim quærebatur quid Basilius sibi vellet: nunc autem rursus quæri potest, quid sibi velit Combesius. Hoc mihi videtur Basilius dicere: Si luribus verbis uteris ad laudandam veritatem, viorem eam reddis: si solum ipsam nomines, lau-

cto communi degens, noctu suspiciens in cœlum, et ex stellis miraculum conditoris cognoscens. Pastor est. Veritatis ne nos pudeat. Fabulatores profanos ne imitemur, ne contegamus veritatem ornatu verborum. Nuda est veritas, absque patrocinio ipsa semet ostendit. Plura si dicas, deprimis. Magis eam admirabere per præconium. Pastor et pauper, hæc sunt Christiano ornamenta. Gymnasii, in quo pietas tradita est, præfectos si inquisieris, piscatores invenias et publicanos: si discipulos, coriarii sunt pauperes. Dives nullus, nusquam claritudo, interiere una cum mundo hæc omnia. Vide igitur cujus diem celebremus, cujus gratia omnes hilares simus, ob quem immutata civitas sit. Quoniam pastoris meminimus, ne illud nomen contempnas. Audivisti Abelem, qui primus placuit, pastorem fuisse¹³. Quis eum imitatus est? Magnus ille legislator Moyses, qui conatum Pharaonis et dolum **187** aufugiens, atque contubernalium insidias exosus, hic in monte Choreb pastor erat; dumque pasceret, in Dei venit colloquium¹⁴. Non cum disceptaret iudicio, angelum in rubo vidit: sed cum pasceret, colloquio illo cœlesti dignus habitus est. Quis post Moysen? Jacob patriarcha, qui in pascendo pro veritate patientiam ostendens¹⁵, in parva imagine totius suæ vitæ effigiem reliquit. Cui impertivit studium ejus modi? Davidi. David a pastoritia arte pervenit ad regnum¹⁶. Sorores enim sunt ars pascendi et ars regnandi, nisi quod altera irrationalium, altera rationalium præfecturam sibi concreditam habet. Ita illa scientiæ majoris fundamentum est. Quapropter utramque complectens Dominus, et pastor est et rex, pascens expertes rationis, ratione majore præditos sub regni administrationem pertrahens. Vis discere quantæ dignitatis sit pastor? *Dominus pascit me*¹⁷. Quomodo vero ars pascendi soror est regni? *Quis est iste rex gloriæ*¹⁸? Qui illic pastor, hic rex dicitur. Cave autem existimes ab aliis quidem hoc ei testimonium dari, sed eum hujus nominis pudere. Nam spurios

das satis, magisque miraris. Magis igitur miramur veritatem præconio, hoc est, si eam solum nominamus more præconis.

(90) Sic Reg. secundus. Alter Reg. οὐδαμοῦ πλούσιος. Editi πένητες. οὐδαμοῦ περιφάνεια. Haud longe vox βίος videtur sumi debere pro hominibus, seu civibus.

(91) Sic Reg. secundus. Alter Reg. προσηγορίας ἤκουσας ὁ πρῶτος. Editi προσηγορίας ἀκούσας ὁ.

(92) Nostri duo mss. et editi ὁ τὴν πείραν· quam vocem vitiosam esse suspiciens Combesius, de suc emendavit legitque ἐπήρειαν.

(93) Illud, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων, *pascens irracionales*, ita accipi debet ut irrationalis sumatur pro simpliciore.

(94) Sic Reg. alter. Totum illud, Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικὴ, desideratur in vulgatis. Reg. secundus ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει, πῶς δέ, etc., ita, ut in alio codice Regio legitur, *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit*.

pastores silentio prætermittens, verum illud pastoritiae artis testimonium sibi vindicat: *Ego sum pastor bonus*¹⁹. *Ego sum, et non mutatus sum*²⁰. Qua dicendi ratione utitur cum magna dicit: *Ego manu mea firmavi terram: ego extendi caelum solus*²¹: sicut cum et alia magnifica ac digna quæ de Deo dicantur, profert, sic dicit: *Pastor bonus? Abigit spurios, et veritatem sibi ipse assumit. Ego sum pastor bonus. Disce quis sit pastor, et quis sit bonus. Fungitur ipse intepretis munere. Verus pastor animam suam ponit pro ovibus: mercenarius vero, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, non curat, cum lupum venientem videt*²².

4. Hic quærit Ecclesia, si pastor Dominus est, quis sit mercenarius pastor? Num diabolus? Et si diabolus est mercenarius pastor, quis sit lupo? Certe quidem lupo est diabolus, bestia illa immanis, rapax, insidiatrix, communis omnium hostis. Habeat igitur appellationem propriam mercenarius pastor. Mercenarios pastores dicebat tunc Dominus ad eos conversus, qui tunc aderant. Sunt autem etiam nunc, utinam non essent! qui sibi cognomen mercenariorum conciliant. Tunc pontifices indicabantur et Pharisæi, et omnis illa Judaica secta. Illos pastores mercenarios dicebat, qui quæstus, non veritatis gratia potestatem pascendi arripuerant. Qui prætextu vano precantur, ut viduarum panem atque orphanorum comedant. ii mercenarii sunt. Utilitati suæ qui inserviunt, quique præsens sectantes, non intendunt in futurum, mercenarii sunt, non pastores. Et nunc mercenarii multi, qui promiserat gloriola vitam suam vendunt, qui et nunc schisma in sanis Domini verbis explicandis conflant. Hæc enim cum Dominus dixisset, schisma exortum est inter eos²³. Alii dicebant, Dæmonium habet: alii. Non potest efficere dæmon, ut oculi cæci videant²⁴. Vides quam vetus sit dissensionis **188** vitium? Statim autem ventilabrum paleas discernit a frumento²⁵. Et quod quidem leve est et instabile, se jungitur ab eo quod vim habet nutriendi: quod vero ad alimentum spirituale idoneum est, agricolis tribuitur. Ideirco schisma exortum est, et alii sic dissidebant, alii sic. Judæorum est scindi: sed Dei Ecclesia, quæ inconsutilem tunicam, a summo contextam, a militibus sine scissura servatam accepit, quæque Christum induit, vestem ne scindat²⁶. *Et cognosco meas, et cognoscunt me meæ*²⁷. Rapuit hæc ad suam blasphemiam confirmandam hæreticus. Ecce, inquit, dictum est: *Cognoscunt me meæ, et cognosco meas*. Quid igitur significat illud, cognoscere? essentiamne intelligere, an metiri magnitudinem? An illa de divini-

νόθους ποιμένας, ἐφ' ἑαυτὸν περιίστησι τὴν ἀληθῆν τῆς ποιμαντικῆς μαρτυρίαν. Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ἐγὼ εἶμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. Πῶς, ὅταν τὰ μεγάλα λέγῃ· Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὴν γῆν· ἐγὼ ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος· ὡς ὅταν τὰ ἄλλα λέγῃ τὰ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἄξια περὶ Θεοῦ λέγεσθαι, οὕτως λέγει· Ὁ ποιμὴν ὁ καλός; Ἀποδιώκει τοὺς νόθους, καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς ἑαυτὸν περιίστησι. Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Μάθε τίς ἐστὶν ὁ ποιμὴν, καὶ τίς ἐστὶν ὁ καλός. Αὐτὸς ἐρμηνεύει. Ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ δὲ μισθωτὸς, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὐ οὐκ ἐστὶ τὰ πρόβατα ἴδια, οὐ μέλει αὐτῷ, ὅταν ἴδῃ λύκον ἐρχόμενον.

4. Ενταῦθα ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἰ ποιμὴν ὁ Κύριος, τίς μισθωτὸς ποιμὴν; Μὴ ὁ διάβολος; Καὶ εἰ ὁ διάβολος μισθωτὸς ποιμὴν, τίς ὁ λύκος; Ἀλλὰ λύκος μὲν ὁ διάβολος, τὸ ἀνήμερον θηρίον, τὸ ἀρπακτικόν, τὸ ἐπίβουλον, ὁ κοινὸς πάντων ἐχθρὸς, ἔχέτω τοίνυν ἴδιαν προσηγορίαν μισθωτὸς ποιμὴν. Μισθωτοὺς ποιμένας τότε μὲν πρὸς τοὺς τότε ἀποστρεφόμενος ὁ Κύριος ἔλεγεν. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ νῦν, ὡς οὐκ ὄφελον, οἱ τὴν προσηγορίαν τῶν μισθωτῶν οἰκειούμενοι. Τότε ἀρχιερεῖς ἐνεδείκνυντο καὶ Φαρισαῖοι, καὶ πᾶν ἐκεῖνο τὸ κόμμα τὸ Ἰουδαϊκόν. Ἐκείνους μισθωτοὺς ἔλεγε ποιμένας, τοὺς οὐ διὰ τὸ ἀληθῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτῶν χρειώδεις τὴν τοῦ ποιμαίνειν ἐξουσίαν λαβόντας. Οἱ ἐπὶ προφάσει ματαίᾳ προσευχόμενοι, ἵνα κατεσθίωσι τὸν ἄρτον τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι μισθωτοί. Οἱ τὴν **C** χρείαν θεραπεύοντες, οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἀτενίζοντες, μισθωτοί, καὶ οὐ ποιμένες εἰσὶ. Καὶ νῦν μισθωτοὶ πολλοὶ δοξασίου δυστήνου τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἀποδίδοντες, οἱ καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς ὑγιαίνουσι τοῦ Κυρίου ῥήμασι σχίσμα ποιῶντες. Εἰπόντος γὰρ ταῦτα τοῦ Κυρίου, σχίσμα ἐν αὐτοῖς ἐγένετο. Οἱ μὲν ἔλεγον, Δαιμόνιον ἔχει· ἄλλοι, Δαίμων ὀφθαλμοὺς τυφλοῦς βλέπειν ποιεῖν οὐ δύναται. Ὁρᾷς πῶς παλαιὸν τὸ πάθος τοῦ σχίσματος; Εὐθύς γὰρ τὸ πτύον διακρίνει (95) μὲν τὸ ἄχυρον ἀπὸ τοῦ σίτου· καὶ τὸ μὲν κοῦφον καὶ ἄστατον ἀποσχίζεται τοῦ τροφίμου, τὸ δὲ πρὸς τροφήν πνευματικὴν ἐπιτήθειον παραμένει τῶν γεωργούντων. Διὰ τοῦτο σχίσμα ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν οὕτω διεφέροντο, οἱ δὲ οὕτως. Ἰουδαίοις πρέπει τὸ σχίζεσθαι· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον, τὸν ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸν, δεξάμενη, τὸν ἄσχιστον ὑπὸ στρατιωτῶν διαφυλαχθέντα, ἡ Χριστὸν ἐνδυσάμενη, μὴ σχιζέτω τὸ ἱμάτιον. Καὶ γινώσκω τὰ ἐμά, καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμά. Ἠρπασεν ὁ αἰρετικὸς πρὸς τὴν ἴδιαν κατασκευὴν τῆς βλασφημίας. Ἴδου, φησὶν, εἴρηται, ὅτι γινώσκουσί με τὰ ἐμά, καὶ γινώσκω τὰ ἐμά. Γινώσκειν ἄρα τί λέγει; τὴν οὐσίαν νοεῖν;

¹⁹ Joan. x, 11. ²⁰ Malach. iii, 6. ²¹ Isa XLIV, 24. ²² Joan. x, 11-14. ²³ Joan. ix, 16. ²⁴ Joan. x, 20. 21. ²⁵ Matth. iii, 12. ²⁶ Joan. xix, 23. 24. ²⁷ Joan. x, 14.

(95) Reg. alter ἐνδιακρίνει. Quod mox sequitur, τῶν γεωργούντων, id non placet: quoniam tamea ita

scriptum invenimus in nostris codicibus, nihil mutandum censuimus.

τὸ μέγιστος ἐκμετρῆν ; Ἐκεῖνα κατανοεῖσθαι τῆς θεότητος, ἃ σὺ τῆ σεαυτοῦ θραυστομέα κατεπαγγέλλῃ ; Ἡ ἐκ τῶν κατόπιον οὐ νοεῖς τὸ μέτρον τῆς γνώσεως ; Τί γινώσκωμεν Θεοῦ ; Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωνῆς μου ἀκούει. Ἴδε πῶς (96) νοεῖται Θεός· ἐκ τοῦ ἀκούειν ἡμῆς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἐκ τοῦ ἀκούοντας ποιεῖν. Τοῦτο γινώσκεις Θεοῦ, τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Πῶς οὐ πολυπραγμοσύνη περὶ οὐσίας Θεοῦ : οὐ ζήτησις τῶν ὑπερκοσμίων ; οὐκ ἐπίνοια τῶν ἀοράτων ; Γινώσκει με τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ. Ἀρκεῖ σοι εἰδέναι, ὅτι ποιμὴν καλός· ὅτι ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὗτος ὄρος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσεως. Πόσος δὲ Θεός, καὶ τί τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ ποταπὸς τὴν οὐσίαν, τὰ τοιαῦτα ἐπικίνδυνα μὲν τῷ ἐρωτῶντι, ἄπορα (97) δὲ τῷ ἐρωτῶμένῳ· σιωπὴ δὲ, θεοραπεία τῶν τοιούτων ἐστὶ. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει, εἶπεν, οὐ συζητεῖ. Τοῦτο ἐστὶν οὐ παρακούει, οὐ φιλονεικεῖ. Ἦκουσας Υἱόν, μὴ μοι τρόπους γεννήσεως μήτε αὐτός (98) τεχνολογῇ, μήτε ὑπὸ αἰτίαν ἀνάγαγε (99) τὰ μὴ αἰτιολογήματα, μὴ διὰ σχίσματος διόριζε τὸ συνημμένον. Διὰ τοῦτο προλαβὼν ἠσφαλίσατό σε ὁ εὐαγγελιστής, Ἦκουσας πρώην, καὶ δὴ ἀκούεις· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν γέννημα ἀνθρώπινον νομίσης ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρεληλυθέναι. Λόγον σοι εἶπε διὰ τὸ ἀπαθές. Ἦν σοι εἶπε διὰ τὸ ἄχρονον. Ἀρχὴν σοι εἶπεν, ἵνα συνάψῃ τὸν γεννηθέντα τῷ Πατρὶ. Εἶδες πρόβατον εὐπειθές πῶς ἀκούει γωνὴν Δεσπότου. Ἐν ἀρχῇ, καὶ ἦν, καὶ Λόγος. Μηδὲ λέγε τὸ, Πῶς ἦν ; καὶ, Εἰ ἦν, οὐκ ἐγεννήθη, καὶ Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν. Οὐκ ἐστὶ πρόβατον τὸ τὰ τοιαῦτα λέγον. Προβάτου θέλημα· ἔσωθεν δὲ λύκος ἐστὶν ὁ φθεγγόμενος. Ἐπίβουλος γνωρίζεσθω. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει. Ἦκουσας Υἱόν ; Νόησον τὴν πρὸς Πατέρα ὁμοιότητα. Ὅμοιότητα λέγω (1) δι' ἀσθένειαν τῶν δυνατωτέρων σωμάτων. Ἐπεὶ τὸ γε ἀληθές (οὐ φοβοῦμαι γὰρ προσδαίνειν τὴν ἀλήθειαν), οὐκ εἰμι ἔτοιμος συκοφάντης. Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ιδιότητα (2). Ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ, μορφήν νόησον πατρικὴν, ἵνα μοι τὸν ἀκριβῆ τῆς εἰκόνας διασώσης λόγον, ἵνα μοι νοήσης θεοσεβώς· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκ οὐσιῶν σύγχυσις· ἀλλὰ χαρακτήρων ταυτότητα. Ἀλλὰ γὰρ ἔοικεν ἐναντιώτατον εἶναι τῶν πραγμάτων, ἀγαπητοί, ὅπου γε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐξεβιάσατο τὸ εὐπειθές τῆς ὑμετέρας ἀκοῆς εἰπεῖν τι ἐν μέσοις καὶ φθέγγασθαι, ἵνα ἡ δύναμις

A tate intelligere, quæ tu nosse impudenter affirmas? Annon ex superioribus modum intelligis cognitionis? Ecquid in Deo agnoscimus? *Oves meæ vocem meam audiunt*. Vide quomodo cognoscatur Deus; ex eo quod mandata ipsius audimus, ex eo quod illa audientes conficimus. Cognoscere Deum, est servare Dei præcepta. Num debet esse de Dei essentia disceptatio curiosior? num de rebus quæ mundum transcendunt, quæstio? num invisibilium intelligentia? *Cognoscunt me meæ, et cognosco meas*. Scire satis tibi est, bonum pastorem esse, animam suam pro ovibus posuisse. Cognitio Dei continetur his finibus. Quantus autem sit Deus, et quis modus ejus, et qualis secundum essentiam, talia ut sunt interroganti periculosa, ita ei qui interrogatur inexplicabilia: silentium autem, talium medela est. *Oves meæ vocem meam audiunt*²⁸. Audiunt, inquit, non disceptant. Hoc est, non sunt inobsequentes, non contendunt. Audisti Filium, ne tu mihi artificiose disputes de modis generationis, neque quorum causa afferri nequit, ea ad causam adducas: ne per schisma separa quod conjunctum est. Eam ob rem in antecessum communivit te evangelista. Audisti pridem, et etiam nunc audis, *In principio erat Verbum*²⁹, ut ne Filium fetum humanum putes, qui ex non existente productus sit. *Verbum* dixit tibi ob apathiam. Dixit tibi, *Erat* propterea quod ante omne tempus est. *Principium* dixit, ut Genitum conjungeret cum Genitore. Vidisti quomodo ovicula morigera vocem Domini audiat, *In principio, et erat, et Verbum*. Neque dicas: Quomodo erat? et, Si erat, genitus non est; et, Si genitus est, non erat. Non est ovicula, quæ talia dicit. Pellis ovilla est: sed intus lupo est qui loquitur. Cognoscatur insidiator. *Oves meæ vocem meam audiunt*. Audisti Filium? Intellige similitudinem quam cum **189** Patre habet. Similitudinem dico, ob imbecillitatem corporum valentiorum. Alioqui veritas ita habet (non enim vereor accedere veritati), non sum ad sycophantiam propensus. Identitatem dico, custodiens Patris et Filii proprietatem. In hypostasi Filii, formam intellige paternam, ut mihi perfectam imaginis rationem serves, ut mihi religiose intelligas illud *Ego in Patre, et Pater in me est*³⁰. Nolim intelligas essentiarum confusionem, sed characterum identitatem. At enim, dilecti, res quam maxime contraria esse vi-

²⁸ Joan. x, 27. ²⁹ Joan. i, 1. ³⁰ Joan. xiv, 10.

(96) Idem codex πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει. Εἶδες πῶς.

(97) Legitur quidem in utraque editione et in Reg. secundo ἀπορία: sed tamensequi malui conjecturam Combefisii qui pro ἀπορία legendum putat ἄπορα.

(98) Sic Reg. secundus. Editi μήτε αὐτός ἐμὲ ἀπαίτη, pro ἀπαίτη.

(99) Editi ἀναγε. Veteres duo libri ἀνάγαγε.

(1) Reg. secundus ιδιότητα λέγω. Mox unus ms. προσδαίνειν.

(2) Idem codex, Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ιδιότητα. Ὑπόστασιν Υἱοῦ μορφήν, etc. Editi, Ταυτότητα λέγω φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Ἰδιότητα ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ μορφήν νόησον πατρικὴν, quæ verba ita Latine reddiderat vetus interpres *In sermone Patris et Filii identitatem servo. Proprietatem in subsistentia Filii, formam intellige paternam*. Ex veteri libro, ut potui, hunc locum restituere conatus sum. Lege Combefisium in illud, σωμάτων.

detur, quippe quia debilitatem nostram vestra in A
audiendo obedi-ntia aliquid in medium afferre ac
dicere coegit, ut potentia Dei in organi debilitate
maxime elucesceret. Forte enim ob eam causam val-
de abundavit nostra debilitas, ut gloria majore affi-
ceretur qui quod infirmum est corroborat. Qui ve-
ro hanc nostram celebritatem reduxit, et præteriti
anni votis finem dedit, et succedenti tempori ini-
tium largitus est (eadem enim dies præteritum cir-
culum nobis terminat, et rursus insequentis fit
initium), qui igitur congregavit nos, et tribuit usum
futuri, conservet nos in semetipso illæsos, inoffensos,
a lupi raptu securos: Ecclesiam hanc, quæ magnis
martyrum turribus munitur, custodiat inconcus-
sam: insidias omnes, et hæretici furoris assaultum
avertat. Præterea in tranquillitate nobis præstet, ut
discamus oracula divina, datamque Spiritus gra-
tiam doceamus: quia ipsi gloria et imperium cum
sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæ-
culorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

Contra Sabellianos, et Arium, et Anomæos.

1. Pugnat Judaismus cum Hellenismo, et uter-
que cum Christianismo, quemadmodum Ægyptii
et Assyrii et sibi invicem et Israeli erant infensi.
Ita quoque in vitio comperimus timiditatem atque
audaciam et interse pugnare, et fortitudini adver-
sari. Talis quædam pugna etiam adversus rectam
confessionem utrinque mota est, hinc a Sabellio, C
illinc ab iis qui prædicant inæqualitatem. Nos
vero sicut ethnicos fugimus, et improbum simu-
lacrorum cultum sumus aversati, et deorum mul-
titudinem quam inducunt impiam esse judicavi-
mus: sic quoque Judæorum Filium Dei negan-
tium refugimus blasphemiam, veriti scilicet minas
illas: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et
ego eum coram Patre meo, qui in cælis est*³¹.
Fugiamus igitur, ut par est, eos etiam qui his
cognata dogmata contra veritatis doctrinam exco-
gitant. Postquam enim callidus ille ad nocendum
diabolus Christianos vidit a Judæis ac gentilibus
abalienari, statimque infensos nos illis esse nomi-
num causa; imposito utrisque nomine nostro, sic
rursus Judaicam inficiationem ac gentilem deorum
multitudinem introducere conatur. Qui enim Uni-
genitum dicunt opus Dei esse atque facturam,
deinde adorant, et velut Deum profitentur; ii dum
colunt creaturam, non Creatorem, aperte gentilium

³¹ Matth. x, 33.

(3) Editi ἀποστρέψειεν ἐν ἡσυχίᾳ, παράσχοι δὲ
ἡμῖν, avertat in tranquillitate, etc. Reg. secundus
ut in contextu.

(4) Reg. secundus, κατὰ Σαβελλίου, καὶ Ἀρείου,
καὶ τῶν Ἀνομοίων. Καὶ ἀκριβῆς θεολογία περὶ τῆς
ἁγίας Τριάδος, *Adversus Sabellium, et Arium, et
Anomæos. Atque theologia accurata de sancta*

τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ὀργάνου ἀσθενείᾳ μάλιστα δια-
φανῆ. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ὑπερεπερίσσευσεν ἡμῶν
τὸ ἀσθενές, ἵνα ἐπὶ πλεῖον δοξασθῇ ὁ τὸ ἀσθενές ἐν-
ισχύων. Ὁ δὲ περιαγαγὼν ἡμῶν τὴν πανηγυριν ταύ-
την, καὶ πέρασ δούς ταῖς περυσιναῖς εὐχαῖς, καὶ κε-
φαλὴν δούς τῷ ἐπιόντι χρόνῳ (ἡ γὰρ αὕτη ἡμέρα
ὀρίζει ἡμῖν τὸν παρελθόντα κύκλον, καὶ κεφαλὴ γί-
νεται πάλιν τῷ ἐπερχομένῳ), ὁ τοίνυν ἐπισυναΐξας
καὶ χαρισάμενος τοῦ μέλλοντος τῆ ἐνέργειας, δια-
φυλάξειεν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἀβλαβεῖς, ἀνεπηρέαστους,
ὑπὸ τοῦ λύκου ἀδιαρπάκτους· ἄσειστον τὴν Ἐκκλη-
σίαν ταύτην, φρουρουμένην τοῖς μεγάλοις πύργοις
τῶν μαρτύρων διατηρήσειε. Πᾶσαν ἐπιβουλὴν καὶ
προσβολὴν αἰρετικῶν μηνιαμάτων ἀποστρέψειεν· ἐν
ἡσυχίᾳ δὲ παράσχοι ἡμῖν (3) διδάσκεισθαι τὰ θεῖα
λόγια, καὶ διδάσκειν τὴν ἐπιχορηγομένην χάριν τοῦ
Πνεύματος· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄.

Κατὰ Σαβελλιανῶν, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν Ἀνο-
μοίων (4).

1. Μάχεται Ἰουδαϊσμός Ἑλληνισμῷ, καὶ ἀμφότε-
ροι Χριστιανισμῷ, ὡσπερ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι
καὶ ἄλλήλοις ἦσαν πολέμιοι καὶ τῷ Ἰσραὴλ· ὡς καὶ
ἐπὶ τῆς κακίας εὐρίσκομεν δεϊλίαν καὶ θράσος καὶ
ἀλλήλοις ἀντικείμενα, καὶ τῇ ἀνυδρίᾳ. Τοιαύτη τις ἐστὶ
καὶ πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ὁμολογίας ἐκατέρωθεν
C παρακειμένη μάχη· ἐντεῦθεν μὲν Σαβελλίου, ἐτέ-
ρωθεν δὲ τῶν τὸ ἀνόμοιον κηρυσσόντων. Ἡμεῖς δὲ,
ὡσπερ ἀπεφύγομεν Ἑλληνας, καὶ τὴν πονηρὰν εἰ-
δωλολατρείαν (5) ἐξετράπημεν, καὶ τὸ πολύθεον αὐ-
τῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν· οὕτως ἀπεφύγομεν
καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων βλασφημίαν τῶν τὸν Υἱὸν τοῦ
Θεοῦ ἀρνούμενων, φοβηθέντες ἐκείνην τὴν ἀπειλήν·
Ὅς ἂν ἀρνήσεται (6) με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώ-
πων, ἀπαρνήσομαι αὐτὸν καὶ γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ
Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Φεύγομεν δὴ οὖν,
ὡς τὸ εἰκός, καὶ τοὺς τὰ συγγενῆ τούτοις κατὰ τοῦ
λόγου τῆς ἀληθείας ἐπεξευρίσκοντας. Ἐπειδὴ γὰρ
εἶδεν ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι διάβολος τὴν πρὸς
Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους τῶν Χριστιανῶν ἀλλοτριώ-
σιν, καὶ ὅτι εὐθύς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχομεν πρὸς
αὐτοὺς πολέμῳ (7), τὸ ἡμέτερον ἐπιθεῖς ἐκατέροις
ὄνομα, οὕτως ἐπεισάγει ἐπιχειρεῖ πάλιν τὴν Ἰου-
δαϊκὴν ἀρνήσιν, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεῖαν. Οἱ
μὲν γὰρ ἔργον Θεοῦ εἶναι λέγοντες τὸν Μονογενῆ,
καὶ ποίημα, εἶτα προσκυνοῦντες καὶ θεολογοῦν-

Trinitate.

(5) Sic veteres quinque libri. Editi καὶ τῆς πονη-
ρᾶς εἰδωλολατρείας.

(6) Editi ὅς ἀρνήσεται. At quatuor mss. uti in
contextu. Mox. codex Clarom. ἀρνήσομαι καὶ γὰρ.

(7) Unus ms. Colb. αὐτοὺς πόλεμον. Codex Cla-
rom. πολέμῳ.

τες (8), ἐν τοῦ λατρεύειν τῇ κτίσει, καὶ μὴ τῷ κτίσαντι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντικρὺς ἐπεισάγουσιν· οἱ δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεόν (9) ἀρνούμενοι, καὶ ὀνόματι μὲν ὁμολογοῦντες Υἱόν, ἔργῳ δὲ καὶ ἀληθείᾳ τὴν ὑπαρξίν ἀθετοῦντες, τὸν Ἰουδαϊσμὸν πάλιν ἀνανεοῦνται. Καὶ γὰρ ὅταν ὁμολογῶσι Λόγον, τῷ ἐνδιαθέτῳ αὐτὸν παρεικάζουσι· καὶ σοφίαν λέγοντες, ὁμοίαν εἶναι λέγουσι τῇ ἔξει τῇ ἐν ψυχῇ τῶν πεπαιδευμένων συνισταμένη· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωπος εἰς λέγεται, οὐ διαιρούμενος ἀπὸ τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ λόγου καὶ τῆς σοφίας. Καίτοι ὁ (10) εὐαγγελιστῆς εὐθύς ἐκ προοιμίων βοᾷ· Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἰδίαν ὑπαρξίν διδούς τῷ Υἱῷ. Εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἦν ὁ Λόγος, πῶς ἂν ἐνοήθη Θεός; πῶς δ' ἂν ἦν πρὸς τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ οὕτως ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος ἄνθρωπος, οὕτως πρὸς οὗτον εἶναι λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. Οὕτως γὰρ ζῶν ἐστίν, οὕτως ὑφ' ἑστώς· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζωὴ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὁ ἡμέτερος ὁμοῦ τε ἐλέχθη καὶ οὐκ ἐστὶ· περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου τί φησιν ὁ ψαλμὸς; Εἰς τὸν αἰῶνα, Δύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ.

2. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὗτος ὁ πόλεμος· ἐτέρωθεν δὲ τίς καὶ ποῖός ἐστιν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀγών; Τὴν μὲν ὑπαρξίν συγχωροῦσι, καὶ ἴδιον εἶναι πρόσωπον Υἱοῦ, καὶ ἴδιον Πατὸς συντίθενται· ἀνομοιότητα δὲ τῆς φύσεως παρεισάγουσι. Καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα μέχρι φωνῆς συγχωροῦσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν κτίσιν αὐτὸ κατάγουσιν· οὐ δυσωπούμενοι τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου, ἑαυτὸν προδεικνύοντος τῷ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς θεωρίαν ἐπειγομένῳ. Ὁ ἑωρακὴς γὰρ ἐμέ, φησὶν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ ὀρθῶς λογιζομένοις ἀμφοτέρων ἐμφάττει τὰς βλασφημίας. Οὕτως γὰρ ἑαυτὸν εἶναι τὸν Πατέρα φάσκει, ὅς γε διαιρεῖ τὰ πρόσωπα φανερώς ἐν τῷ λέγειν· Ὁ ἑωρακὴς ἐμέ. Δείκνυσι γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον (11)· Ἐώρακε τὸν Πατέρα, ἀναφέρων ἐπὶ τὸ πατρικὸν πρόσωπον, καὶ διαιρῶν ἀφ' ἑαυτοῦ προδήλως, καὶ ἐν τῷ λέγειν· Εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ἤδαίτε. Οὐ γὰρ σύγχυσιν τῶν προσώπων ἐμφαίνει ταῦτα, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος παρίστησιν. Ἀκουέτωσαν δὲ τὸν αὐτὸν λόγον (12) καὶ οἱ ἐναντίοι· ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας οὐκ ἀπεστέρηται τοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἄλλοῖον ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλὰ τοιοῦτον οἶός ἐστιν. Ἄκουε, ὁ Ἀνόμοιος· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμὲν. Ἄκουε καὶ σὺ, ὁ Ταβέλλιος· Ἐγὼ-

A errores introducunt: qui vero Deum ex Deo negant, et nomine quidem **190** Filium confitentur, sed reipsa et vere subsistentiam ejus abolent, ii rursus Judaismum renovant. Cum enim Verbum confitentur, ipsum comparant cum eo quod in mente concipitur verbo; cumque sapientiam dicunt, consimilem esse dicunt habitui qui in anima manet eruditorum. Et idcirco unam personam Patris et Filii profitentur, quod homo quoque unus dicitur non divisus, ob verbum quod in ipso est et ob sapientiam. Atqui evangelista statim ab initio clamat: *Et Deus erat Verbum*³², subsistentiam propriam dans Filio. Etenim si in corde erat Verbum, quomodo Deus intelligi potuit? rursus quomodo erat apud Deum? Nam neque verbum quod in homine est, homo est, neque apud ipsum esse dicitur, sed in ipso. Neque enim vivens est, neque subsistens: sed Dei Verbum vita est et veritas³³. Et nostrum quidem verbum simul atque prolatum est, amplius non est: sed de Dei Verbo quid dicit psalmus? *In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo*³⁴.

2. Atque hinc quidem hoc bellum inferitur: illic vero quod et quale certamen est contra veritatem? Substantiam quidem concedunt, propriamque Filii personam esse, et Patris propriam confitentur: sed natura inducunt inæqualitatem. Et Filii nomen voce tenus concedunt, sed reipsa ipsum demittunt ad creaturam, haud verentes vocem Domini, se ei qui Patrem videre gestiebat præmonstrantis. *Qui enim, inquit, vidit me, vidit Patrem*³⁵. Hæc autem vox, si quis recte judicat, utrorumque obturat blasphemias. Neque enim seipsum Patrem esse dicit, qui scilicet personas aperte distinguat, his verbis: *Qui vidit me*. Hinc namque ostendit propriam suam personam. Cum vero subjungit: *Vidit Patrem*, rescipit ad paternam personam, ac distinguit a semetipso manifeste. Quod idem facit quoque, ubi ait: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis*³⁶. Non enim personarum confusionem indicant hæc, sed deitatis similitudinem exhibent discriminis cujusvis expertem. Audiant autem hæc ipsa verba et adversarii, quod qui Filii consortio dignatus est, is Patre privatus non sit. Nec enim diversum Genitor genuit, sed talem qualis ipse est. Audi, Anomœe, *Ego et Pater unum sumus*³⁷. Audi et tu,

³² Joan. 1, 1. ³³ Joan. xiv, 6. ³⁴ Psal. cxviii, 89. ³⁵ Joan. 9. ³⁶ ibid. 7. ³⁷ Joan. x, 30.

(8) Ita Anomœi Filium dicebant Deum, ut eum Patre minorem esse vellent.

(9) Editi Θεόν Λόγον, *Deum Verbum*. Vox ultima in mss. non legitur.

(10) Editi Καίτοιγε ὁ. Veteres tres libri ut in contextu. Aliquanto post mss. duo πῶς δ' ἂν. Editi. πῶς ἂν.

(11) Unus codex Reg. ἐκ τοῦτου τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον.

(12) Antiqui tres libri τῶν αὐτῶν λόγων. Combeffisius, cum verba, quæ proxime sequuntur, corrupta esse arbitraretur, ea duobus modis resarcire

conatus est. Ait igitur legendum esse aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος προσηγορίας οὐκ ἀπεστέρηται τῆς τοῦ Πατρὸς κοινωνίας, aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας, etc., ut in contextu, sed sic tamen, ut post illud, Πατὸς, subaudiatur vox κοινωνίας, *Qui Filius dignatus est consortio, nec Patris privatus est*, suppl^a, *consortio*. Puto simpliciter legendum προσηγορίας pro κοινωνίας, hoc sensu: *Qui ita conjunctus est Patri, ut Filii nomen consecutus sit, privatus non est Patre, hoc est, Patris naturam habet*.

Sabelli, *Ego exivi a Patre, et ad ipsum vado*³⁸ A Et uterque ex evangelica doctrina proprium vulnus curet. Et tu quidem unitatem sume ex absolutissima naturæ similitudine: tu vero illud, *Ab eo exivi, et ad ipsum vado*, ad personarum diversitatem referas. Conveniat igitur de his inter nos, agamusque pacem, et a longo contra pietatem bello desistamus, acutis illis impietatis armis abjectis, et hastis in aratra, gladiis vero in falces conflatis³⁹. Neque tu dicas *solum*: sed sequere eum, qui **191** dicit: *Non sum solus, quia qui misit me Pater, mecum est*⁴⁰. Alius igitur est Pater qui misit, alius qui missus est Filius. Ac rursus: *Ego, inquit, testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater*⁴¹. Et: *In lege vestra, inquit, scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est*⁴². Numerata, si lubet, personas. *Ego, inquit, sum qui testimonium perhibeo. Unus. Et testimonium perhibet de me qui misit me. En duo. Nec ego sic audacter numero, sed Dominus ipse docuit, cum dixit: In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit. Tu vero, qui alio impietatis genere adversus Deum pugnas, qui Filium dicis Deo natura dissimilem, qui æqualitatem non concedis, qui inducis vitæ intervallum, reverere Paulum dicentem: Qui est imago Dei invisibilis*^{43,44}; hocque largiare imagini viventi, ut vitæ archetypæ per omnia similis sit. Confitere Patrem esse Filii, non creaturæ, opificem. Et in vera Patris confessione sine eum qui genitus est, ipsi dignitate parem esse, revocans in memoriam illud evangelistæ testimonium: *Deum Patrem suum dicebat, faciens se æqualem Deo*⁴⁵. Æqualitas autem illa, quam cum Patre habet, intelligitur esse secundum naturam, non secundum magnitudinis corporeæ mensuram. Quomodo autem non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo⁴⁶, si, ut tu blasphemias, nunquam æqualis fuit? Quomodo rursus in Dei forma erat, qui, ut tu dicis, nunquam similis fuit.

3. Talis quidem utrinque pugna nobis est; veritas vero quæ? Neque tu reformides personas confiteri: sed dic Patrem, dic et Filium, non rei uni nomina duo attribuens, sed ex utraque appellatione significationem propriam discens. Nam ingens improbitas est non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab

³⁸ Joan. xvi, 28. ³⁹ Isa. ii, 4. ⁴⁰ Joan. viii, 16. ⁴¹ ibid. 14. ⁴² ibid. 17, 18. ^{43,44} Coloss. i, 15.

⁴⁵ Joan. v. 18. ⁴⁶ Philipp. ii, 6.

(13) Reg. secundus διδασκαλίου, rectius. Editi διδασκαλείου.

(14) Vox διάφορον ita hoc loco accipienda est, ut pro distinctione sumatur.

(15) Illud, μή τε σὺ λέγε μόνον, sic intellige: Neque tu Deum ita solum dicas, ut excludantur personæ.

(16) Basilus impetit eos, qui Verbum æternum non esse profitentes, arbitrabantur intervallum quoddam fuisse, quo Patris vita a vita Filii distaret.

ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγω. Καὶ ἐκότερος ὑμῶν τὸ ἴδιον τραῦμα ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ διδασκαλίου (13) θεραπευέσθω. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐνότητα λάμβανε ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· σὺ δὲ τὸ, Ἄπ' αὐτοῦ ἐξῆλθον, καὶ πρὸς αὐτὸν πορεύομαι, ἐπὶ τὸ τῶν προσώπων διάφορον (14). Συμβῶμεν οὖν ἐπὶ τούτοις, καὶ εἰρηνεύσωμεν, καὶ καταθώμεθα τὸν μακρὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον· ρίψαντες μὲν τὰ ἠκουημένα ταῦτα τῆς ἀσεβείας ὄπλα, καὶ μεταχαλκεύσαντες τὰς ζιβύνας εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς μαχαίρας εἰς θρέπανα. Μῆτε σὺ λέγε μόνον (15), ἀλλ' ὑκολούθει τῷ λέγοντι· Οὐκ εἰμι μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν. Ἄλλος οὖν ὁ πέμψας Πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ πεμφθεὶς Υἱός. Καὶ πάλιν, Ἐγὼ, φησὶ, μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Καὶ, Ἐν τῷ νόμῳ δὲ, φησὶ, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν. Ἀριθμησον, εἰ βούλει, τὰ πρόσωπα. Ἐγὼ, φησὶν, εἰμι ὁ μαρτυρῶν. Εἷς. Καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με. Δύο. Καὶ οὐκ ἐγὼ οὕτω τολμηρῶς ἀριθμῶ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· Ἐν τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι ἀνθρώπων δύο ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν. Καὶ σὺ δέ, ὁ κατ' ἄλλο εἶδος τῆς ἀσεβείας θεουμαχῶν, ὁ ἀνόμοιον εἶναι λέγων τῇ φύσει τὸν Υἱὸν τῷ Θεῷ, ὁ τὴν ἰσότητητα μὴ διδοὺς, ὁ διάστασιν ζωῆς ἐμποιῶν (16) δυσωπήθητι Παῦλον λέγοντα· Ὅς ἐστίν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ ὁσ τῇ ζώσῃ εἰκὼν ἀπαράλλακτως ἔχει πρὸς τὴν ζῶν τὴν ἀρχέτυπον. Ὁμολογεῖ Πατέρα Υἱοῦ, μὴ κτίσματος, δημιουργόν. Καὶ ἐν τῇ ἀληθινήν του Πατρὸς ὁμολογίᾳ ὁσ τὴν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτὸν ὁμοτιμίαν, μνησθεὶς τῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ (17) μαρτυρίας, ὅτι Πατέρα ἔλεγεν ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ ἰσάζειν τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν νοεῖται, οὐ κατὰ μεγέθους σωματικοῦ παραμέτρησιν. Πῶς δὲ οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, εἰ, ὡς σὺ βλασφημεῖς, οὐδέποτε ἴσος; Πῶς δὲ καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν ὁ κατὰ τὸν σὸν λόγον, μηδέποτε ὁμοιος;

3. Ἄλλ' ὁ μὲν πόλεμος ἐκατέρωθεν ἡμῖν τοιοῦτος· ἡ δὲ ἀλήθεια τίς; Μῆτε σὺ φοβοῦ τὴν τῶν προσώπων ὁμολογίαν, ἀλλὰ λέγε Πατέρα λέγε καὶ Υἱόν, μὴ ἐνὶ πράγματι δύο ὀνόματα ἐπιφθεγγόμενος ἀλλ' ἐξ ἐκατέρας τῆς προσηγορίας ἴδιαν ἐννοίαν διδασκόμενος. Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐκρινῶς δεισιπῶντος (18)

⁴¹ ibid. 14. ⁴² ibid. 17, 18. ^{43,44} Coloss. i, 15.

(17) Sic veteres quatuor libri. Editi τοῦ Εὐαγγελίου.

(18) Illud εὐκρινῶς δεισιπῶντος, etc., inepte quidem vertit vetus interpres, cum ita scripsit, tam conspicue personarum nobis alterationem secernentis: sed, ut ingenue fatear nescire quod nescio, dicam non nosse me ullam vocem Latinam, qua vox Græca ἐτερότης bene exprimi possit. Sed tamen fortasse, periphrasi usus, eam utcunque exprimes, si ita interpretere, uti interpretati sumus.

ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἑτερότητα. Ἐὰν γὰρ ἂπέλθω, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψει Παράκλητον ὑμῖν. Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἄρ' οὐτ' οὐ φανερῶς ἀναίσχυνται ἀκούων. Ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, Ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων, καὶ πάντα συγχέων, καὶ ἐνὶ πράγματι τὰς πύσας προσηγορίας περιτιθεῖς; Μὴ μέντοι μηδὲ σὺ ἄρπαγμα πρὸς τὴν ἀσέβειαν λάβης τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν. Εἰ γὰρ καὶ δύο τῶ ἀριθμῶ, ἀλλὰ τῆ φύσει οὐ διεξευκται· οὐδὲ ὁ τὰ δύο λέγων (19) ἄλλοτριῶσιν ἐπεισάγει. Εἷς Θεὸς, ὅτι καὶ Πατὴρ· εἷς Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ οὐ δύο θεοὶ, ἐπειδὴ ταυτότητα ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ ἄλλην ἐν Πατρὶ καθαρῶ θεότητα, καὶ ἄλλην ἐν Υἱῷ· οὐδ' ἑτέραν φύσιν ἐκείνην, καὶ ἑτέραν ταύτην. Ἵνα μὲν οὖν τρανωθῇ σοι τῶν προσώπων ἡ ἰδιότης, ἀρίθμει ἰδίᾳ Πατέρα, καὶ ἰδίᾳ Υἱόν· Ἵνα δὲ μὴ εἰς πολυθεῖαν ἀποσχισθῆς, μίαν ὁμολογῇ ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν. Οὕτω καὶ Σαβέλλιος πίπτει, καὶ ὁ Ἀνόμοιος συντριβήσεται.

4. Όταν δὲ εἶπω μίαν οὐσίαν, μὴ δύο ἐξ ἑνὸς μερισθέντα νόει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὑποστάντα, οὐ Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐκ μιᾶς οὐσίας ὑπερκειμένης. Οὐ γὰρ ἀδελφὰ λέγομεν, ἀλλὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ τῆς οὐσίας ταυτὸν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐ προστάγματι ποιηθεῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως γεννηθεῖς· οὐκ ἀπομερισθεῖς τοῦ Πατρὸς. ἀλλὰ μένοντος τελείου τέλειος ἀπολάμψας. Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητοῦντες. ἀλλὰ λαβεῖσθαι τινὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἶπητε· Δύο θεοὺς κηρύσσει, πολυθεῖαν καταγγέλλει. Οὐ δύο θεοὶ· οὐδὲ γὰρ δύο πατέρες. Ὁ μὲν ἀρχὰς εἰσάγων δύο δύο κηρύττει θεοὺς. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Μαρκίων, καὶ εἴ τις ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν παραπλήσιος. Καὶ πάλιν ὁ ἑτερούσιον λέγων τὸν γεγεννημένον πρὸς τὸν γεννήσαντα, δύο καὶ οὗτος λέγει θεοὺς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πολυθεῖον παρεισάγων. Εἰ γὰρ μία μὲν θεότης ἀγέννητος, μία δὲ γεννητὴ, σὺ εἶ ὁ τὴν πολυθεῖαν κηρύσσων, ἐναντίον μὲν λέγων εἶναι τὸ ἀγέννητον τῷ γεννητῷ, ἐναντίας δὲ δηλονότι καὶ τὰς οὐσίας τιθεμενος· εἶπερ οὐσία μὲν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγεννησία. οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις. Ὡστε οὐ δύο μόνον (20) θεοὺς, ἀλλὰ καὶ μαχομένους ἀλλήλοις λέγεις, καὶ τὸ δεινότατον, οὐ προαιερέσει διδοῦς τὴν μάχην, ἀλλὰ φυσικῆ διαστάσει, μηδέποτε ἐλθεῖν εἰς εἰρηνικὴν σύμβασιν δυναμένη. Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἐκατέρωθεν τὰ ἐναντιώματα διαπέφυγεν. Ὅπου γὰρ μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἐν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐν μὲν τὸ ἀρχέτυ-

A alia distinguit. Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis ⁴⁷. Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero qui mittitur. Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, *Ego, de Filio, Ille, de Patre, Alius, de Spiritu sancto*, misces tamen omnia, omniaque confundis, et rei uni tribuis appellationes omnes? Vicissim neque tu ad stabiendum impietatem sumito secretionem personarum. Etsi enim duo sunt numero, tamen natura non sunt disjuncti: neque qui duo dicit alienationem inducit. Unus Deus et Pater, unus Deus et Filius, non dii duo, cum Filius identitatem habeat cum Patre. Non enim aliam in Patre intueor divinitatem, aliam in Filio; neque aliam naturam illam, et aliam hanc. Quamobrem perspicua ut sit tibi personarum proprietas, numera separatim Patrem, et separatim Filium: sed ne scindaris in multitudinem deorum, unam in utroque essentiam confiteare. Ita et Sabellius cadit, et Anomæus conteretur.

4. Sed cum essentiam unam dico, cave intelligas duo ex uno divisa, sed ex principio Patre **192** Filium subsistentem, non Patrem et Filium ex una superiore essentia emergentes. Non enim fratres dicimus, sed Patrem et Filium confitemur. At essentiae identitas est, quia ex Patre Filius, non præcepto factus, sed ex natura genitus, non dissectus a Patre, sed eo manente perfecto perfectus illucescens. Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniandi causa nos circumstatis, non quærentes ut ex nobis aliquid capiatis emolumentum, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis: Prædicat deos duos, deorum multitudinem annuntiat. Non sunt dii duo, neque enim sunt duo patres. Principia duo qui inducit, deos duos prædicat. Talis autem est Marcion, et si quis illi similis sit impietate. Ac rursus, qui Genitum alterius essentiae a Genitore esse dicit, is quoque dicit deos duos, ob essentiae dissimilitudinem multitudinem deorum inducens. Etenim si una est divinitas ingenita, una vero genita, tu es qui deorum prædicas multitudinem, cum Ingenitum Genito contrarium dicas, statuasque essentias etiam plane contrarias: siquidem essentia Patris esset ingeneratio, essentia vero Filii, generatio. Quare non duos modo deos, sed eos etiam inter se pugnantibus dicis: et quod gravissimum est, non tribuis pugnam proposito animi, sed naturali dissidio, quod non possit unquam ad pacificam concordiam venire. At veritatis doctrina ea quæ utriusque inter se pugnant, declinavit. Ubi enim unum

⁴⁷ Joan xiv, 16.

(19) Editi λέγων πρόσωπα. Vox ultima in mss. non invenitur, ob idque eam delere non dubitavimus.

(20) Editi μόνους. Antiqui tres libri μόνον. Aliquanto post editi et Reg. tertius δυναμένην. At mss. tres δυναμένη.

est principium, et unum quod ex ipso est ubi rursus unum est exemplar, et imago una, unitatis ratio handquaquam labefactatur. Quapropter Filius ex Patre per modum generationis existens, et naturaliter in semetipso Patrem exprimens, ut imago quidem, integerrimam absolutissimamque habet similitudinem; ut genitura vero, consubstantialitatem servat. Neque enim qui in foro imaginem regiam intuetur, et regem dicit eum qui in tabula est, confitetur reges duos, imaginem, et eum cuius imago est: neque si dixerit: Hic est rex, ostendens videlicet eum qui in tabula pictus est, continuo exemplar ipsum appellatione regis privat. Imo vero, dum hoc confitetur, ei dignitatem firmavit. Nam si imago rex est, profecto jure potiore par est regem esse eum, qui imagini ut sit causa est. Atqui hic ligna, et cera, et pictoris ars corruptibilem imaginem efficit, effigiem scilicet rei corruptibilis, et ejus qui effictus est artificiosum simulacrum: illic vero ubi audieris imaginem, splendorem gloriæ intellige. Quisnam autem splendor, et quæ gloria? Apostolus ipse statim interpretatus est, cum subjunxit: **Et 193 character hypostaseos** ^{48.38} Idem igitur est hypostasis quod gloria, et character quod splendor. Quare perfecta manente et nihil imminuta gloria, perfectus procedit splendor. Atque sic imaginis ratio ut Deum decet accepta, et divinitatis nobis unitatem exhibet. Hic enim in illo, et ille in hoc nam et hic talis est, qualis ille, et ille qualis hic. Ita uniuntur duo, propterea quod non differant, nec Filius secundum aliam speciem et extraneum characterem intelligatur. Rursus igitur dico: Unus et unus, sed natura indivisa est, et perfectio imperfectionem omnem excludens. Unus igitur Deus, quandoquidem per utrumque species una consideratur, quæ integre in utroque ostenditur. Sed jamdiu sermonem nostrum moleste ferre vos video, et tantum non audire me puto, quod confessis immorans quæstiones valde decantatas non attingam. Omnium enim aures arrectæ nunc sunt, ut de Spiritu sancto aliquid audiant. Ego vero velim maxime, sicut traditum simpliciter accepi, sicut ingenue et candide assensus sum, sic et auditoribus tradere, ut non eorumdem mihi sit semper reddenda ratio, sed ut

^{48.38} Hebr. 1, 3.

(21) Unus codex Reg. οὐ διαφέρειται, non differt. Lectio optima. Alii mss. et editi ut in contextu. Ibidem duo mss. et editi γεννητός. At Colb primus cum alio codice Reg. γεννητός, per viam generationis; et ita scripsisse Basilium puto. Ita enim vox γεννητός voci φυσικώς plane respondebit.

(22) Basilio libros contra Eunomium scribenti, ita displicebat vox γέννημα, ut Eunomium ea usum pergraviter reprehenderit; nec satis mirari queo, quod eadem ipse uti voluerit. Puto autem ita scripsisse Basilium, aut imprudentia, aut quod id verbum jam a multis usurpari videret, quorum se exemplum semel sequi posse existimavit.

(23) Editio Paris. καὶ τέχνην τὴν τοῦ. Editio Basil. καὶ τέχνη, τῆ τοῦ. Regii duo codices et Coisl.

που μία δὲ ἡ εἰκὼν, ὁ τῆς ἐνότητος λόγος οὐ διαφθείρεται (21). Διότι γεννητός ὑπάρχων ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ φυσικῶς ἐκτυπῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ὡς μὲν εἰκὼν, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει. ὡς δὲ γέννημα (22), τὸ ὁμοούσιον διασώζει. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῆ βασιλικῆ εἰκὼνι ἐναυειζῶν, καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι, δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκὼνα, καὶ τὸν οὗ ἐστὶν ἡ εἰκὼν. οὔτε, ἐὰν, δείξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον, εἶπῃ· Οὗτός ἐστὶν ὁ βασιλεὺς, ἀπεστέρησε τὸ πρωτότυπον τῆς τοῦ βασιλέως προσήγοριαι. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἐβεβαίωσε διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας. Εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βασιλεὺς, πολλῶν δὴπου εἰκὸς βασιλέα εἶναι τὸν τῆ εἰκὼνι παρασχόμενον τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα, καὶ κηρός, καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκὼνα ποιεῖ φθορτὴν, φθοροῦ μίμημα, καὶ τεχνητὴν τοῦ (23) ποιηθέντος· ἐκεῖ δὲ, ὅταν ἀκούσης εἰκὼνα, ἀπαύγασμα νοεῖ τῆς δόξης. Τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα; Αὐτὸς εὐθύς ἠρμήνευσεν ὁ Ἀπόστολος ἐπάγων (24)· Καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. Ταυτὸν οὖν ἐστὶ τῆ δόξη μὲν ἡ ὑπόστασις, τῷ ἀπαυγασματι δὲ ὁ χαρακτήρ. Ὡστε, τελείας μενούσης καὶ μηδὲν μειουμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόεισι τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ οὕτως ὁ τῆς εἰκὼνος λόγος, θεοπρεπῶς παραδεχθεὶς, τὴν ἐνότητα ἡμῖν παρίστησι τῆς θεότητος. Οὗτος γὰρ ἐν ἐκείνῳ, κάκεινος ἐν τούτῳ. Ὅτι καὶ οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἐκεῖνος· κάκεινος, οἷος οὗτος. Οὕτως ἐνοῦται τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτήρα νοεῖσθαι τὸν Υἱόν. Πάλιν οὖν λέγω· Εἷς καὶ εἷς, ἀλλ' ἡ φύσις ἀμέριστος, καὶ ἡ τελειότης ἀνελλιπής. Εἷς οὖν Θεός, ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος θεωρεῖται ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἄλλὰ γὰρ πάλαι ὁρῶ δυσανασχετοῦντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονοουχὶ ἀκούειν (25) δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων, τῶν πολυθρυλλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι. Πᾶσα γὰρ ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ μάλιστα ἠβουλόμην, ὡς παρελάβον ἀπλοϊκῶς, ὡς συνεθέμην ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδιδόναι τοῖς ἀκούουσι· μὴ αἰεὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαιτούμενος τὰς εὐθύνας, ἀλλ' ἐκ μιᾶς ὁμολογίας πεπεισμένους ἔχων τοὺς διδασχθεντας.

Ἐπειδὴ δὲ περιστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον

duabus vocibus τέχνη τῆν. Colb, primus et Reg. secundus prima quidem manu et pro verbo τεχνητὴν sed nunc secunda manu in his libris pro τεχνητὴν legitur τεχνίτην. Sed librarii illi, qui ita emendare voluerunt, potius veram scripturam corrupisse mihi videntur. Puto enim legi oportere τεχνητὴν sic tamen, ut suppleatur vox εἰκὼνα, efficit artificiosum simulacrum, ejus scilicet qui expressus est. Et ne vocis τεχνητός architectus esse videar. ejus in Stephani Thesaurο mentionem fieri monebo.

(24) Sic veteres quatuor libri. Editi pro ἐπάγων habent λέγων.

(25) Unus codex Reg. μόνον οὐκ ἀκούειν..

ἡ μαθηταί, ἡμᾶς δακιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοί
 τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες· ἀνάγκη ἡμᾶς ὡσπερ ἐν
 δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτεινεσθαι, καὶ ἀνι-
 μὲν ἀνακρίνεσθαι, ἀεὶ δὲ λέγειν ἃ παρελήφαμεν.
 Ὑμᾶς δὲ παρακαλοῦμεν μὴ ἐκ παντὸς τρόπου ζη-
 τεῖν τὸ ὑμῖν ἀρέσκον παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὁ
 τῷ Κυρίῳ εὐάρεστόν ἐστι, καὶ σύμφωνον ταῖς Γρα-
 φαῖς, καὶ μὴ μαχόμενον τοῖς Πατράσι. Ἄ τοίνυν
 ἐλέγομεν περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι θεῖ ὁμολογεῖν ἴδιον
 αὐτοῦ πρόσωπον, ταῦτ' ἔχομεν λέγειν καὶ περὶ τοῦ
 Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐ γὰρ ταυτὸν ἐστὶ τῷ Πα-
 τὲρι τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ γεγράφθαι, ὅτι Πνεῦμα ὁ Θεός.
 Οὐδὲ πάλιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἐν πρόσωπόν
 ἐστίν, ἐπειδὴ εἴρηται· Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ
 οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς
 ἐν ὑμῖν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἠπατήθησαν τινες Πνεῦμα
 καὶ Χριστὸν τὸν αὐτὸν εἶναι. Ἀλλὰ τί φαμεν; Ὅτι
 τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, οὐχὶ
 προσώπων σύγχυσις. Ἔστι μὲν γὰρ ὁ Πατήρ, τέ-
 λειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀενδεῆς, ρίζα καὶ πηγὴ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐστὶ δὲ ὁ Υἱὸς ἐν
 πλήρει θεότητι ζῶν Λόγος, καὶ γέννημα τοῦ Πα-
 τρός ἀενδεῆς· πλήρες δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ μέρος
 ἐτέρου, ἀλλὰ τέλειον καὶ ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ
 θεωρούμενον. Καὶ συνῆπται μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ
 ἀδιαστάτως· συνῆπται δὲ (26) τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα.
 Τὸ γὰρ διορίζον οὐκ ἐστίν, οὐδὲ τὸ διατέμνον τὴν ἐξ
 αἰδίου συνάφειαν. Αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεπι-
 πτει· οὐδὲ μὴν δέχεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπίνοιαν χωρι-
 σμοῦ, ὡς ἡ τοῦ Μονογενοῦς μὴ συνόντος ἀεὶ τῷ Πατρὶ,
 ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὴ συνυπάρχοντος τῷ Υἱῷ.

C *Ubi quod dicitur: Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus; Christus autem in vobis est* ⁴⁰. Etenim hinc decepti nonnulli, Spiritum et Christum eundem esse opinati sunt. Sed quid dicimus? Hinc monstrari naturæ conjunctionem necessitudinemque, non personarum confusionem. Est namque Pater habens esse perfectum, nec ullius indigens, radix ac fons Filii et Spiritus sancti. Est et Filius in plena divinitate vivens Verbum, et proles Patris, quæ eget nullius. Quin et plenus est Spiritus, non pars alterius, sed perfectus et integer in seipso consideratur. Et conjunctus quidem est Patri Filius inseparabiliter, conjunctus quoque Filio est Spiritus. Nihil enim est quod dirimat, nihil quod sempiternam illam conjunctionem intercidat. Nullum enim inter illos sæculum intercurrit, nec potest animus noster separationem ullam excogitare, adeo ut aut Unigenitus non sit semper cum Patre, aut Spiritus sanctus non semper existat cum Filio.

Ὅταν οὖν ποτε συνάψωμεν τὴν Τριάδα, μὴ ὡς
 ἑνὸς πράγματος ἀδιαϊρητῶν μέρη φαντάζου τὰ τρία
 (δυσσεβῆς γὰρ ὁ λογισμὸς), ἀλλὰ τριῶν ἀσωμάτων
 τελείων ἀχώριστον δέχου τὴν συνουσίαν (27). Ὅπου
 γὰρ ἁγίου Πνεύματος παρουσία, ἐκεῖ καὶ Χριστοῦ
 ἐπιδημία· ὅπου δὲ Χριστὸς, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ παρ-
 ἐστὶ δηλονότι. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν
 ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ; Καὶ,
 εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθειρεῖ (28)
 τοῦτον ὁ Θεός. Ἀγιαζόμενοι οὖν διὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος, δεχόμεθα τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἡμῶν εἰς τὸν
 ἕσω ἀνθρώπον, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα,
 κοινῆν ποιούμενον τὴν μονὴν παρὰ τοῖς ἀξίοις. Ταύ-
 τὴν δὲ τὴν συνάφειαν δηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις τοῦ
 βαπτίσματος, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ
 ἀλλότριον ἦν τῆ φύσει, πῶς συνηριθμεῖτο τὸ Πνεῦμα;
 Καὶ εἰ χρόνοις ὕστερον προσγενόμενον Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ, πῶς τῇ αἰδίῳ συνετάσσετο φύσει; Οἱ δὲ χωρί-
 ζοντες Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ τῆ κτίσει συναριθμοῦν-
 τες τὸ Πνεῦμα ἀτελὲς μὲν ποιούσι τὸ βάπτισμα,
 ἐλλιπῆ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Οὔτε γὰρ ἡ

A confessione una persuasos habeam discipulos. Quoniam autem circumstatis nos, judices magis quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem quidquam discere quærat: necesse nobis est velut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, semperque interrogari, et semper quæ accepimus dicere. Adhortamur autem vos, ut ne omnino quod vobis placet, ex nobis audire quærat, sed quod Domino acceptum est, et consonum Scripturis, nec contrarium Patribus. Itaque quæ dicebamus de Filio, propriam videlicet ipsius personam confiteri oportere, eadem habemus et de Spiritu sancto dicere. Non enim ideo Spiritus idem est qui Pater, quod scriptum sit: *Spiritus est Deus* ³⁹. Neque rursus Filii et Spiritus persona una est, eo quod dictum sit: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus; Christus autem in vobis est* ⁴⁰. Etenim hinc decepti nonnulli, Spiritum et Christum eundem esse opinati sunt. Sed quid dicimus? Hinc monstrari naturæ conjunctionem necessitudinemque, non personarum confusionem. Est namque Pater habens esse perfectum, nec ullius indigens, radix ac fons Filii et Spiritus sancti. Est et Filius in plena divinitate vivens Verbum, et proles Patris, quæ eget nullius. Quin et plenus est Spiritus, non pars alterius, sed perfectus et integer in seipso consideratur. Et conjunctus quidem est Patri Filius inseparabiliter, conjunctus quoque Filio est Spiritus. Nihil enim est quod dirimat, nihil quod sempiternam illam conjunctionem intercidat. Nullum enim inter illos sæ-

³⁹ Joan. iv, 24. ⁴⁰ Rom. viii, 9, 10. ⁴¹ I Cor. vii, 9. ⁴² I Cor. iii, 17.

(26) Sic veteres quatuor libri. Editi συνῆπται δὲ καὶ ἀδιαστάτως, etc.

(27) Vocem συνουσίαν ad verbum interpretari qui

voluerit, vertat, *coessentiam, trium*, etc.

(28) Pro φθείρει edendum curavimus ex antiquis duobus libris φθειρεῖ, *corrumpet, perdet*.

fidei imperfectam. Neque enim Trinitas, Spiritu A subtracto, Trinitas manet. Et rursus, si una aliqua creatura adjuncta fuerit, nulla non creatura cum Patre et Filio annumerabitur. Ecquid enim prohibet dicere, Credimus in Patrem et Filium et in creaturam omnem? Si enim pium est credere in partem creaturæ, profecto longe religiosius fuerit creaturam omnem ad hanc confessionem adhibere. Quod si credas in omnem creaturam, non in angelos et ministros spiritus credes solum, sed etiam si quæ sunt adversariæ potestates, cum et ipsæ pars sint creaturæ, atque in professione fidei cum eis paciscere. Sic ea quæ in Spiritum est blasphemia, in impios ac nefandos sermones te conduit. Nam ubi primum de Spiritu quæ non oportet dixeris, hoc tibi exploratum fit et cognitum B ex Spiritus derelictione. Sicut enim qui clausit oculos, domesticas in se habet tenebras: ita qui secessit a Spiritu, is ab illuminante semotus, animi cæcitate confunditur.

6. At ne separet a Patre et Filio Spiritum sanctum, absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, prædicavere apostoli, Patres conservavere, confirmavere martyres. Satis habeas loqui ita, ut edoctus es. Et cave arguta illa et captiosa objicias mihi: Ingenitus est, aut genitus. Quod si ingenitus est, Pater est; sin autem genitus, Filius est: si denique neutrum horum, creatura est. Ego autem cum Patre quidem Spiritum novi, at novi non esse Patrem: item, illum cum Filio accepi, sed non accepi Filium fuisse appellatum. Atqui conjunctionem quidem quam cum Patre habet intelligo C ex eo, quod ex Patre procedit: eam vero quam habet cum Filio, quoniam audio: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* ⁴³. Etenim si Christo conjunctus non est, quomodo cum Christo conjungit? Sed et Spiritum veritatis dici audio ⁴⁴. Veritas autem Dominus est ⁴⁵. Cum autem audio Spiritum adoptionis ⁴⁶, recordor ejus quam natura habet cum Filio et Patre unitatis. Quomodo enim adoptaret quod extraneum est? quomodo rursus conciliaret conjungeretque quod alienum est? **195** Sic itaque neque sum verborum architectus, neque majestatem Spiritus reprobo: sed eos qui creaturam appellare audent, deploro defleoque, quod sophismate exili et paralogismo fucato in barathrum detrudant semetipsos. Nam, in- D quunt, tria hæc mens nostra percipit; nec quidquam est in rerum natura, quod non in hanc re-

Τριὰς μένει Τριὰς, ὑφαιρουμένου τοῦ Πνεύματος. Καὶ εἰ ἐν τῇ πάλιν ἀπὸ τῆς κτίσεως προσαφθείη, πᾶσα ἡ κτίσις συναισελεύσεται εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναριθμῆσιν. Τί γὰρ κωλύει λέγειν· Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν; Εἰ γὰρ εὐσεβὲς τὸ πιστεύειν εἰς μέρος τῆς κτίσεως, πολλῶ δὴ πῶς σεμνοτέρῳ τὸ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς τὴν ὁμολογίαν παραλαμβάνειν. Πιστεύων δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν, οὐκ εἰς ἀγγέλους πιστεύεις μόνον καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τινες ἀντικείμεναι δυνάμεις εἰσίν. ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ μέρος εἰσὶ τῆς κτίσεως, καὶ ταύταις συνθήσῃ κατὰ τὴν πίστιν. Οὕτως ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία εἰς δυσσεβεῖς καὶ ἀθεμίτους περιάγει σε λόγους. Ομοῦ τε γὰρ εἶπας ἅ μὴ δεῖ (29) περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐπεσήμηνέ σοι ἡ τοῦ Πνεύματος ἐγκατάλειψις. Ὡς γὰρ ὁ ἐπιμύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰκείου ἔχει τὸ σκότος, οὕτως ὁ ἀναχωρήσας τοῦ Πνεύματος, ἔξω γενόμενος τοῦ φωτίζοντος, ὑπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀορασίας συγκέχεται.

Ἄλλὰ μὴ χωρίσῃς Πατὸρ καὶ Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσωπείτω σε ἡ παράδοσις. Ὁ Κύριος οὕτως ἐδίδαξεν, ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, Πατέρες δι-ετήρησαν, μάρτυρες ἐβεβαίωσαν. Ἀρχέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης, καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα· Ἀγέννη-τόν ἐστιν, ἢ γεννητόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀγέννητον, Πα-τήρ· εἰ δὲ γεννητόν, Υἱός· εἰ δὲ μηδ' ἑτέρου τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ δὲ μετὰ Πατὸρ μὲν οἶδα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα· καὶ μετὰ Υἱοῦ παρέλαβον, οὐχὶ δὲ Υἱὸν ὀνομασμένον. Ἄλλὰ τὴν μὲν πρὸς Πατέρα οἰκειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ Πατὸρ ἐκπο-ρεύεται τὴν πρὸς Υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ ἀκούω· Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐ-τοῦ. Εἰ γὰρ μὴ οἰκείου Χριστοῦ, πῶς οἰκείοι τῷ Χρι-στῷ (30); Ἄλλὰ καὶ Πνεῦμα ἀκούω τῆς ἀληθείας. Ἀλήθεια δὲ ὁ Κύριος. Ὅταν δὲ ἀκούω Πνεῦμα υἰοθε-σίας, εἰς ἔνοιαν ἔρχομαι τῆς πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν φύσιν ἐνότητος. Πῶς γὰρ υἰοθετεῖ τὸ ξένον; πῶς δὲ οἰκείοι τὸ ἀλλότριον; Οὕτω μὲν οὖν οὔτε καινοτομῶ ρήματα, οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν· τοὺς δὲ τολμῶντας κτίσμα προσαγορεύειν στενάζω καὶ ὀδύρομαι, ὅτι διὰ μικροῦ σοφίσματος καὶ κη-εθῆλου παραλογισμοῦ ἑαυτοὺς ὠθοῦσιν ἐπὶ τὸ βάρ-αθρον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τρία ταῦτα ὁ νοῦς ἡμῶν κατέληψε, καὶ οὐδὲν ἐστὶν (31) ἐν τοῖς οὖσι ὁ μὴ ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἔρχεται τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ ἀγέννητον, φησὶν, ἐστὶν, ἢ γεννητόν, ἢ κτιστόν· ἀλλὰ μὴν οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ δεύ-τερον, τὸ τρίτον ἄρα. Τοῦτο ὑμῶν τὸ ἄρα τῇ αἰω-

⁴³ Rom. viii, 9. ⁴⁴ Joan. xiv, 17. ⁴⁵ ibid. 6. ⁴⁶ Rom. viii, 15.

(29) Sic codices duo. Editi δὲ. Verba quæ mox sequuntur, καὶ ἐπεσήμηνέ σοι, etc., ita interpretatus est Combesius, *indicationem accessionis Spiritus tibi derelictio fecit*: quæ interpretatio, ut dixi, Combesii est, hoc est, subobscura. Ita autem verterat interpres vetus: *Mox enim ubi de Spiritu sancto quæ non decent dixeris, notam quoque habes et apertam significationem, quod Spiritu Dei destitutus sis*. Sic velim accipias verba Basilii: Ubi primum de

Spiritu sancto dixeris quæ non oportet, statim deserit te Spiritus sanctus, quæ derelictio facit, ut conscius sis tibi, te contumeliosum fuisse in Spiritum.

(30) Unus Colb. πῶς οἰκείουτο Χριστῷ. Alius Reg. οἰκείουτο Χριστῷ. Alii duo Regi et editi οἰκείοι τῷ Χριστῷ.

(31) Sic antiqui duo libri. Editi καὶ οὐκ ἐστὶν.

νίω ἀρᾶ ὑποδίκους ὑμᾶς καταστήσει. Πάντα ἐξηρεύ-
νησας; πάντα τοῖς σκευτοῦ (32) λογισμοῖς ὑπὸ διαίρε-
σιν ἤγαγες; οὐδὲν ἀνεξέταστον κατέλιπες; πάντα τῷ
νῶ περιέλαβες (33); πάντα τῇ σκευτοῦ καταλήψει
συνέκλεισας; οἶδας τὰ ὑπὸ γῆν; οἶδας τὰ ἐν τῷ
βυθῷ; Δαιμόνων ἀλαζονεῖαι·

reliquisti? omnia mente tua complexus es? omnia tua cogitatione comprehendisti? nosti quæ sub terra? nosti quæ in profundo? Dæmonum jactantia hæc est:

(34) Οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θα-
λάσσης.

Ei δὲ πολλὰ ἀγνοεῖς, καὶ μυριοπλάσια τῶν ἐγνω-
σμένων ἐσπὶ τὰ ἀγνωσόμενα, τί οὐχὶ μετὰ πάντων
καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάροξσεως τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος τὴν ἀκίνδυνον ἀγνοίαν ἀνεπαισχύντως ὁμολο-
γεῖς; Ἐγὼ δὲ σχολὴν μὲν οὐκ ἄγω ἐλέχειν τῶν
λογισμῶν σου τὴν ματαιότητα, οὐδὲ δεικνύουσι πόσα
ἐν τοῖς οὔσι τὴν κατάληψίν σου τῶν λογισμῶν διαπέ-
φουγεν· ἐκεῖνο δ' ἂν ἠθέως τοὺς ἐφ' ὑμῶν (35) ἐρω-
τήσαιμι, καὶ διορίζομαι πεποιθότως, ὅτι μεταμελή-
σει σοὶ ποτε τῆς ἀθέου ταύτης σοφίας, καισμα λέγουσι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ φοβῆ τὴν ἀσυγχώρητον
ἁμαρτίαν; Ἢ τί ποτε οἶει δυσσεβέστερον τούτου
δύνασθαι βλασφημεῖν; Ἐκ γὰρ μιᾶς ταύτης φωνῆς
πάντα ἐνέστη τὰ δεινότατα· ἀλλοτρίωσις ἀπὸ Θεοῦ
κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν, δουλείας ταπεινώσις, διακο-
νίαι λειτουργικαὶ, ἁγιασμοῦ στέρησις, τοῦ κατὰ φύ-
σιν οὐ προσόντος, καὶ περιστήσεται τῷ Πνεύματι,
οὕτω μετέχειν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς κατὰ χάριν διανο-
μῆς, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔχει ὅσα ἁγιασται. Καὶ ὡσπερ
δίδοται ἡμῖν ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ
συμφέρον, καὶ ὡς ἐπιμετρεῖται ἐκάστῳ κατὰ τὴν
ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὕτως ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα
τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχον (36), εἴπερ οὕτως κτιστὸν
κατὰ τὴν Πνευματομάχων ὑπόληψιν.

7. Ἀλλὰ γὰρ μὴ συγχωρήσωμεν τὴν ἀνοίαν αὐτῶν
ἀνέλεγκτον, τῶν οἰομένων πάντα τῇ ἑαυτῶν διανοίᾳ
κατεληγμένα. Ἀποκρινάσθωσαν τοίνυν ἡμῖν. Τί
ποτε (37) ἄρα ἡ τοῦ αἰσθημοῦ ἡλίου οὐσία; Ἠότερον
ἐν τι τῶν τεσσάρων ἔστιν, ἢ σύνθετός ἐστιν ἐκ τῶν
τεσσάρων; Ἀλλὰ μὴν οὔτε γῆ ἔστιν, οὔτε ἀήρ, οὔτε
ὑδὼρ ἔστιν, οὔτε πῦρ. Ταῦτα γῆρ ἐπ' εὐθείας κι-
νεῖται· τὰ μὲν ἄνω φερόμενα, τὰ δὲ κάτω. Ἡ μὲν
γὰρ καὶ ὑδὼρ κατωφερῆ ἔσται διὰ τὸ βάρος· ἀήρ δὲ
καὶ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν κινεῖται διὰ κορυφότητα·
τοῦ δὲ ἡλίου κυκλοφορικὴ ἔστιν ἡ κίνησις. Οὐ τοίνυν
ἔστιν ἐν τῶν τεσσάρων. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ σύνθετός
ἐστιν ἐκ τούτων· διότι τὰ σύνθετα καμᾶτω συνέχεται,
ἐκ μὲν τῶν ἐναντίων τὴν σύστασιν ἔχοντα, ἀντι-
σπώντων δὲ ἀλλήλοις τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κίνη-
σιν. Ἀκαματος δὲ τοῦ ἡλίου κίνησις, διὰ τοῦτο

⁴⁷ Matth. xii, 32. ⁴⁸ I Cor. xii, 7.

(32) Editi ἑαυτοῦ. At. mss. tres σκευτοῦ.

(33) Veteres quatuor libri περιέλαβες. Editi προ-
έλαβες. Mox Colb. primus καταλήψει.

(34) Nota, quam ad hunc locum addidit erudi-
tissimus Ducæus, dignissima est quæ legatur.

(35) In illis, τοὺς ἐφ' ὑμῶν, vitii aliquid inesse
rati s Combesius, sic emendavit, τοὺς ἀφ' ὑμῶν:

A rum divisionem cadat. Aut enim, inquit, ingeni-
tus est, aut genitus, aut creatus: at neque pri-
mum, neque secundum, igitur tertium. Istud ve-
strum *igitur* maledictioni æternæ vos reddet obno-
xios. Esne perscrutatus omnia? omniane ratioci-
natione tua subjecisti divisioni? nihil inexploratum

Mensura est pelagi, et numerus mihi notus arenæ,

Quod si multa ignoras, et infinito plura sunt quæ
ignoras, quam quæ nosti, cur non etiam cum om-
nibus fateris citra pudorem tuam istam de modo
quo Spiritus sanctus existit ignorantiam, cum hæc
nihil habeat periculi? Mihi autem non vacat quidem
cogitationum tuarum vanitatem redarguere, neque
quam multa in rebus sint quæ mentis tuæ percep-
tionem fugiant, ostendere; tamen illud vestros
libenter rogarim, et fidenter affirmo fore, ut pœni-
teat te aliquando impiæ hujus astutiæ, qua Spiritum
sanctum creaturam dicis. Annon times pec-
catum, cujus nulla est venia ⁴⁷? Aut putas te pro-
ferre posse blasphemiam quamquam, quæ hanc
superet impietate? Nam ex una hac voce gravissima
quæque impendent, alienatio a Deo secundum na-
turam ipsam, servitutis humilitas, servilia munia,
privatio sanctimoniam, cum ea desit quæ naturæ
congruit, accidetque Spiritui ipsi, ut eodem modo
ex gratiæ distributione particeps fiat sanctimoniam,
quo eam et reliqua quæ significata sunt, habent. Et
sicut datur nobis manifestatio Spiritus ad utilita-
tem, et sicut cuilibet pro modo ac ratione fidei ad-
metitur ⁴⁸, ita et Spiritus ipse sanctimoniam parti-
ceps erit, si vere, uti Pneumatomachi existimant,
creatus est.

7. Sed ne sinamus stultitiam eorum qui se om-
nia mente sua comprehendisse putant, confuta-
tione carere. Nobis igitur respondeant. Quid tan-
dem est sensibilis hujus solis essentia? Unumne
ex quatuor elementis, an compositus est ex qua-
tuor? Atqui neque terram est, neque aer, neque
aqua, neque ignis. Hæc enim rectum motum habent;
aliis sursum, aliis deorsum vergentibus. Terra enim
et aqua deorsum feruntur propter gravitatem; aer
vero et ignis sursum versus moventur ob levitatem:
sol autem in orbem movetur. Non igitur unum ex
quatuor est. Imo ne compositus quidem ex
illis est, cum ea quæ composita sunt, utpote ex con-
trariis constantia, fatiscent, iis quorum contrarius
motus est se invicem alio pertrahentibus. At vero
solis motus indefessus est, ob idque irrequietus.

quam emendationem mihi valde admodum pro-
bari fateor; quoniam tamen omnes libri tum typis
descripti, tum calamo notati, habent τοὺς ἐφ' ὑμῶν,
nihil mutare volui.

(36) Editi μετόχον. Veteres quatuor libri μετέχον.

(37) Editi τίς ποτε. At mss. quatuor τί ποτε.

Quare compositus non est. Atqui quidquid in corporibus numeratur, id aut simplex est, aut compositum. Sol autem **196** neque est corpus simplex: non enim in rectum movetur; neque compositum: non enim fatiscit ex motu. Non est igitur sol. Tales sunt argutæ vestræ divisiones, quæ derisui sunt oculos habentibus. Rursus quomodo videmus nos homines? Siene, ut suscipiamus formas rerum visibilium, an ita ut virtutem quamdam ex nobis ipsis emittamus? Atqui neque suscipimus rerum visibilium imagines (qui enim fieri potest ut in exiguo pupillæ meatu cœli hemisphærium impri- matur?), neque ex nobis quidquam emittimus (quomodo enim rursus id quod emittitur satis fuerit, ut ad tantam cœli vastitatem expandatur?); quod si neque recipimus visibilium imagines, neque virtutem ullam ex nobis ipsis emittimus, non igitur videmus. Quid igitur? coarguamne vestros syllogismos, an vobis hoc optabo, vera ut concludatis? Quid ab hujusmodi argumentis differt artificiosa vestra de Spiritu loquendi ratio, quam apud miser- ras mulierculas aut affines mulieribus eunuchos jactatis? Cave audias infesto animo et calumnioso. Spiritus si ex Deo est, quomodo ad creaturam demittis? Non enim illud es dicturus, ex Deo omnia esse. Quemadmodum enim Christus Dei dicitur, nec tamen creatura est sicut nos (*Nos enim Christi, Christus vero Dei*⁴⁹), sed aliter nos Christi dicimur, velut servi Domini, aliter Christus Dei dicitur, velut Filius Patris; ita et Spiritus non, quoniam omnia ex Deo sunt, et ipse, ut omnia, ex Deo est. Neque enim quoniam et administri spiritus sunt⁵⁰, continuo similis illis est et Spiritus sanctus, ob appellationem. Nam unus est vere Spiritus. Ut enim multi sunt filii, unus autem verus Filius: ita, etiamsi omnia dicantur ex Deo, proprie tamen Filius ex Deo, et Spiritus ex Deo est. Nam et Filius a Patre exivit, et Spiritus ex Patre procedit. At Filius quidem ex Patre per generationem, Spiritus vero ex Deo, arcano modo atque ineffabili. Vide igitur quantum fuerit periculum gloriam Paracleti extenuare, Filius delatum sibi honorem, spreto Spiritu, non recipit. *Ille enim, inquit, me glorificabit*⁵¹, non ut servus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificaret, non esset dictum: *Ille*. Nunc vero illa ad unum relatio glorificationem præstantiorem quam quæ ab aliis exhibetur, indicat. Nec enim sicut qui dicebant, *Gloria in altissimis Deo*⁵²; sed sicut qui dixit, *Pater, glorificavi te, opus consummavi quod dedisti*⁵³. Et sicut Pater glorificat Filium, dicens, *Et glorificavi te, et iterum glorificabo*⁵⁴; sic et Filius Spiritum in suam et Patris societatem admittit. Alioquin ostendat mihi aliquis gloriam hac majorem, et concedo mihi nisi

A καὶ ἄπαυστος. Ὡστε οὐ σύνθετος. Ἄλλὰ μὴν ἐν τοῖς σώμασιν ἢ ἀπλοῦν τί ἐστίν, ἢ σύνθετον. Πύτε δὲ ἀπλοῦν σῶμα ὁ ἥλιος· οὐ γὰρ ἐπ' εὐθείας κινεῖται· οὔτε σύνθετον· οὐ γὰρ κίβνει κινούμενος. Οὐκ ἄρα ἐστίν ὁ ἥλιος. Τοιαῦται ὑμῶν αἱ σοφαὶ διαιρέσεις, ὑπὸ τῶν ὀφθαλμοῦς ἐχόντων καταγελῶμεναι. Πάλιν πῶς ὀρώμεν οἱ ἄνθρωποι; Πότερον εἰσδεχόμενοι τοὺς τύπους τῶν ὀρατῶν, ἢ ἀφίεντες δύναμιν ἐξ αὐτῶν; Ἄλλὰ μὴν οὔτε δεχόμεθα τῶν ὀρατῶν τὰς εἰκόνας (πῶς γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ τῷ μικρῷ πόρῳ τῆς κόρης ἐμφαίνεται;), οὔτε μὴν ἀφίεμέν τι παρ' ἑαυτῶν· (πῶς γὰρ πάλιν τὸ ἐκπεμπόμενον ἐξαρκεῖ τῷ οὐρανῷ ἐραπλοῦσθαι;) Εἰ δὲ μῆτε δε- χόμεθα τῶν ὀρατῶν τὰς εἰκόνας, μῆτε τινὰ δύναμιν ἐξ ἑαυτῶν ἀποπέμπομεν, οὐκ ἄρα ὀρώμεν. Τί οὖν; ἐλέγξω ὑμῶν τοὺς σιλλογισμοὺς, ἢ ἐπεύξομαι ὑμῖν ἀληθῆ εἶναι τὰ συμπεράσματα; Τί διαφέρει τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν τεχνολογία, ἣν γυναικαρίοις ἀθλίοις, ἢ τοῖς γείτοσι τῶν γυναικῶν εὐνοῦχοις ἐνεπιδείκνυσθε; Μὴ σὴ ἐπη- ρεαστικῶς ἄκουε. Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς ὑπὸ τὴν κτίσιν ἄγει; Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο ἐρεῖς, ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, οὐχὶ κτίσμα ὡς καὶ ἡμεῖς (ἡμεῖς γὰρ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ), ἀλλ' ἄλλως μὲν ἡμεῖς Χριστοῦ λεγόμεθα, ὡς δούλοι Δεσπότου· ἄλλως δὲ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἐπειδὴ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ ὡς τὰ πάντα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τὰ λειτουργ- γικὰ πνεύματα, ἡδὴ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοίου αὐτοῖς διὰ τὴν προσηγορίαν. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀλη- θινῶς (38) Πνεῦμα. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν υἱοὶ, εἷς δὲ ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς· οὕτω καὶ πάντα κέγηται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ (39) Πατρὸς ἐξῆλθε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅρα οὖν (40) ἡλικὸς ὁ κίνδυνος κατασμιχρύνειν τὴν δοξάν τοῦ Παρακλή- του. Οὐδέχεται τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν ὁ Υἱὸς, ἀθετου- μένου τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάζσει, οὐχ ὡς δούλος μετὰ τῆς κτίσεως. Εἰ γὰρ μετὰ πάντων ἐδοξάζεν, οὐκ ἂν ἐρρήθη, Ἐκεῖνος. Νῦν δὲ ἡ ἐπὶ τὸ ἐν ἀναφορὰ τὴν καθ' ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων προσαγομένην δοξάν παρίστησιν, Οὐ γὰρ ὡς οἱ λέγοντες· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ· ἀλλ' ὡς ὁ εἰπὼν· Πάτερ, ἐδόξασά σε, τὸ ἔργον ὃ ἔδωκας ἐτελείωσα. Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ δοξάζει τὸν Υἱόν, λέ- γων· Καὶ ἐδόξασά σε, καὶ πάλιν δοξάσω· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν ἑαυτοῦ καὶ Πατρὸς κοινωνίαν παραλαμβάνει. Ἡ δειξάτω μοί τις μεῖζονα ταύτης δοξάν, καὶ πάντα δίδωμι ἀληθεύειν τοὺς ἀν- τιλέγοντας. Ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν εἰς ἀθετεῖ. Διὰ τί; Διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῖς δηλονότι. Ὡστε

⁴⁹ I Cor. iii, 23. ⁵⁰ Hebr. i, 14. ⁵¹ Joan. xvi, 14.

⁵² Luc. ii, 14. ⁵³ Joan. xvii, 4. ⁵⁴ Joan. xii, 28.

(38) Unus Colb. pro ἀληθινῶς habet ἀληθές.
(39) Colb. primus Υἱὸς ἐκ τοῦ.

(40) Veteres quatuor libri Ὅρα οὖν. Editi Ἄρα οὖν.

ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα οὐ τιμᾷ τὸν Υἱόν· Ὁ δὲ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Οὕτως ἄρα ἡ περὶ ἐν τι τῶν πιστευομένων ἀγνωμοσύνη ὅλης ἐστὶ τῆς θεότητος ἀρνησις. Εἰ κτιστὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ θεῖον. Ἀλλὰ μὴν Πνεῦμα, φησὶ, θεῖον τὸ ποιᾶσάν με. Καί, Ἐνέπλησσε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Βεσελεὴλ Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως. Πῶς τοῦτον εὐρίσκεις προτεγγίζον τὸ θεῖον; τῆ κτίσει, ἢ τῆ θεότητι; Εἰ μὲν γὰρ τῆ κτίσει, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτίσμα ἔρεις· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ· Ἡ τε αἰδώς αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης· εἰ δὲ τῆ θεότητι, παυσάμενος τῆς βλασφημίας, ἐπίγνωθι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν. Οὕτως ἀσύνητος εἶ, ὡς μὴδ' ὑπ' αὐτῆς προσάγεσθαι τῆς φωνῆς εἰς τὰς ἀξίας ἐννοίας τοῦ Πνεύματος (41).

see majestatem. Adeo insipiens es, ut ne ab ipsa

⁵⁵ Luc. x, 16. ⁵⁶ Joan. v, 23. ⁵⁷ Job. xxxiii, 4. ⁵⁸ Exod. xxxv, 31. ⁵⁹ Rom. i, 20.

(41) In aliquibus mss. additur doxologia.

A verum dici ab adversariis. *Qui vos spernit, me spernit*⁵⁵. Quare? Propter Spiritum videlicet in ipsis inhabitantem. Itaque qui non honorat Spiritum, Filium non honorat: *Filium vero qui non honorat, Patrem non honorat*⁵⁶. Sic igitur perfidia quæ admittitur in unum aliquod eorum **197** quæ credenda sunt, inficiatio est totius deitatis. Spiritus si creatus est, non est divinus. Atqui *Spiritus, inquit, divinus qui fecit me*⁵⁷. Et *Replevit, inquit, Deus Beseleel Spiritu divino sapientiæ et prudentiæ*⁵⁸. Itaque ad utrum reperis divinum accedere? ad creaturam, an ad deitatem? Quod si ad creaturam, etiam Patrem Domini nostri Jesu Christi creaturam dices. Nam de eo scriptum est: *Sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas*⁵⁹. Si vero ad deitatem, blasphemix imposito fine, Spiritus agnosce quidem voce ad dignas Spiritu notiones deducare.

MONITUM.

198 Multa hodie nomine Asceticorum comprehendendi solent, Præfationes, Sermones quidam peculiare; libellus *De fide*, alius libellus *De judicio Dei*, *Moralia*, *Regulæ majores*, *Regulæ minores*, *Constitutiones monasticæ*; sed olim non omnia hæc in Asceticis comprehendebantur. Ita igitur Photii ætate, Basilii opus ἀσκητικὸν restringebatur, ut solum duos *De judicio* ac *De fide* libellos, *Moralia*, *Regulas* tum *majores* tum *minores* proprie complecteretur. Ut autem reliqua fere omnia Basilii opera in dubium revocantur, ita quoque maxima pars Asceticorum quibusdam ὑποψίαις suspecta est. Quoniam tamen antiqui scriptores Basilium auctorem faciunt Asceticorum, vel morosiores critici saltem aliquam eorum partem facile ei tribuunt: sed ita tamen, ut quidquid præcipuum est, omne id ejus esse negent. Nec hi quidem inter se consentiunt. Alii enim satis habent *Regulas breviores* Basilio Magno abjudicare. Alii iniquiores ei abjudicant *Regulas minores* simul et *majores*, et *Moralia*, et libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide*. Cum autem singulorum opiniones explicare, easque aut confutare aut approbare nimis longum sit, more nostro de his rebus in Præfatione disputabimus.

Pauca quoque de libris antiquis dicere libet. Multos, eosque et optimos et vetustissimos in iis quas invisere licuit bibliothecis invenimus, in Regia, in Colbertina et in Coisliniana. Neque vero ex his solum bibliothecis novæ nostræ editioni ornamenta quæsimus, sed exteris etiam non duximus negligendas esse. Scripsi igitur Messanam, quo simul ut pervenerunt litteræ meæ, eruditissimi et humanissimi, viri D. Gregorius Arena prior, et D. Dionysius Spagnoli linguæ Græcæ lector, monachi ordinis S. Basilii Magni, ambo non minus bonarum litterarum juvandarum, quam gloriæ sanctissimi sui Patris amplificandæ studiosi, amplissimam ac celeberrimam suam bibliothecam diligentissime scrutari cœperunt: in qua, quod ad rem pertinet, invenere brevem lucubratiunculam ineditam, cui titulus est: Πῶς δεῖ εἶναι τὸν μοναχόν, et additamenta quædam in *Moralia*. Præter hæc, aliam orationem ad me transmittendam curarunt ii, quos modo dixi, doctissimi viri: de qua commodius multo alibi dicemus.

Omnia autem fere ut in impressis libris: at *Regulæ* in aliis codicibus alio ordine disponuntur. Nec prætereundum silentio, quasdam ex *Regulis brevioribus* in aliquibus codicibus deesse: sed præterquam quod hæc paucæ sunt, in ipsis nihil est magni, aut quod alicujus sit momenti. Ad *Regulas* quidem quod attinet, eas eodem ordine quo jam vulgatæ sunt in editione Parisiensi, edendas curabimus: sed libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide* aliter disponemus. Ita enim hæc duo opuscula locantur in ea quam modo dixi editione, ut primum locum obtineat libellus *De vera fide*, secundum libellus *De judicio Dei*: quod non minus adversatur ipsius auctoris consilio, quam veterum librorum auctoritati, in quibus hos duos sermones inverso ordine, eoque vero et proprio, collocari constat. Arbitror autem operarum culpa factum esse, ut ii, quos nominavi, libelli in editione Parisiensi loco positi sint non suo: eoque magis, quod ipsos in editione Veneta eodem quo in veteribus libris ordine disponi videamus.